TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ BİLİM DALI

HATAY SORUNU, ATATÜRK VE TÜRK KAMUOYU (1936-1939)

Doktora Tezi

Yusuf KODAZ

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ BİLİM DALI

HATAY SORUNU, ATATÜRK VE TÜRK KAMUOYU (1936-1939)

Doktora Tezi

Yusuf KODAZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Serdar SARISIR

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

HATAY SORUNU, ATATÜRK VE TÜRK KAMUOYU (1936-1939)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Serdar SARISIR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Doç. Dr. Serdar SARISIR (Danışman)	
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN	
Prof. Dr. Selma YEL	
Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ	
Doç. Dr. Necdet AYSAL	

Tez Sınavı Tarihi 28.03.2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Serdar SARISIR danışmanlığında hazırladığım "Hatay Sorunu, Atatürk ve Türk Kamuoyu (1936-1939) (2019)" doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 18.04.2019

Adı-Soyadı ve İmza

Yusuf KODAZ

ÖN SÖZ

Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa arasında 1936-1939 yıllarında bir sorun olarak ortaya çıkan ve II. Dünya Savaşı öncesinde diplomatik girişimlerle çözüme kavuşturulan Hatay Sorunu üzerine değişik çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Bu çalışmalarda çoklukla Cumhuriyet döneminin önemli bir dış politika başarısı olarak değerlendirilen Hatay Sorunu'nun, Türk kamuoyuna nasıl yansıtıldığı ve basının bunda nasıl bir rol oynadığı konusu ise üzerinde yeterince durulmamış bir konudur.

Sorunun çözüme kavuşturulması noktasında söz konusu dönemde Atatürk başta olmak üzere Türk devlet adamlarının ve basınının Hatay Sorunu'nu hangi çerçevede ele aldıklarını, nasıl bir bakış açısına sahip olduklarını tespit etmeye dönük yapılan bu çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; 9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında Suriye'nin bağımsızlığı ile ilgili antlaşmanın imzalanması, bu antlaşmanın Türk ve Suriye kamuoyu üzerindeki etkisi üzerinde durulmuş, Fransa'nın Milletler Cemiyeti nezdindeki girişimlerine Türkiye'nin Fransa'ya verdiği nota ele alınmıştır. Atatürk'ün 1 Kasım 1936'da TBMM açış konuşmasında Hatay Sorunu'nu gündeme getirmesi ile farklı bir boyut kazanan Hatay Sorunu karşısında Türkiye'nin notasına Fransa'nın verdiği cevap, Suriye seçimlerinde Hatay Türklerinin tutumu ve bu dönemde Türklere yapılan baskılar incelenmiştir.

İkinci bölümde; Türkiye ile Fransa'nın ikili görüşmelerle Hatay Sorunu'nu çözemeyeceklerinin ortaya çıkması üzerine sorunun Milletler Cemiyeti'ne götürülmesi, tarafların tezleri, Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde Türkiye ile Fransa arasındaki temaslar üzerinde durulmuş ve özel görevli Rickard Sandler'in hazırladığı raporun kabulü ile Hatay'ın Suriye'den ayrı bir yapı haline gelmesi sürecinde yaşanan olaylar, Türk ve Suriyeli yetkililerin ve kamuoyunun bu gelişmelere bakışı ortaya konmuştur. Ayrıca

Hatay'ın statüsü ve anayasasının kabulünün Türkiye ve Suriye'deki yansımaları da bu bölümde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; Hatay'ın bağımsızlığa doğru giden yolda yapılan seçim çalışmaları ve bu çalışmalar sırasında yaşanan olaylarlara Türkiye, Fransa ve Milletler Cemiyeti'nin bakışı bütün yönüyle ele alınmaya çalışılmış, Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi üzerine sağlık problemlerine rağmen Atatürk'ün Mersin gezisinin sorunun aşılmasına dönük katkısı üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan aynı dönemde, Türkiye ile Fransa arasındaki anlaşma gereğince, Türk ordusunun Hatay'a girişi, yapılan seçimler ve sonuçları Hatay'da meydana gelen gelişmeler de göz önünde bulundurularak verilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise Hatay Devleti'nin kuruluşu, Türkiye ile yakınlaşma çabaları, Atatürk'ün ölümünün Hatay'daki yansımaları irdelenmiş, bu dönemde Avrupa'da meydana gelen gelişmelerin Hatay'ın Türkiye'ye katılımındaki etkisi, Türkiye'ye katılma süreci değerlendirilmiştir.

Tez konusunu belirleyen, bu konuda çalışmamızı teşvik eden ve bir dönem de danışmanlığımı yürüten hocam Prof. Dr. İzzet Öztoprak'a, araştırmanın her aşamasında bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım danışman hocam Doç. Dr. Serdar Sarısır başta olmak üzere, tezin şekillenmesinde yapıcı önerileriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Neşe Özden, Doç. Dr. Necdet Aysal ve Dr. Cafer Güler hocalarıma ve teknik desteklerini aldığım Araş. Gör. Lemi Atalay'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmaya dair verilere ulaşmam konusunda yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Azmi Sülü'ye ve elinde bulunan yegâne tam takım Hatay Gazetesi koleksiyonunu bize açan Mehmet Mursaloğlu'na ve yayın desteğinde bulunan Mehmet Tekin'a teşekkür ederim.

Çalışma süresince sergiledikleri tutum nedeniyle Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Hatay Cemil Meriç İl Halk Kütüphanesi, İskenderun İlçe Halk Kütüphanesi, Beyazıt

Devlet Kütüphanesi, Millî Kütüphane, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi ve Selçuk Üniversitesi Prof. Dr. Erol Güngör Kütüphanesi çalışanlarına, yine belge temini konusunda sağladıkları kolaylıklardan dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Genelkurmay ATASE çalışanlarına; tezin tashihini yapan değerli dostum Harun Yıldız'a teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca bu uzun ve yorucu tez çalışması sürecinde desteğini hiç esirgemeyen, her zaman yanımda olan kıymetli eşim Aslıhan, kızlarım Begüm ve Banu'ya kelimelere dökmekte zorlandığım şükran duygularımı ifade etmek isterim.

Ankara, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ i

KISALTMALAR vii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

FRANSA'YI SURİYE'Yİ TANIMAYA GÖTÜREN SÜREÇ VE SURİYE SEÇİMLERİ (1923-1936) 15

1.1. Bağımsız Suriye İçin Atılan İlk Adım: Fransa-Suriye Antlaşması (9 Eylül 1936) 21

1.1.1. Fransa-Suriye Antlaşması'nın İki Ülke Kamuoyundaki Yankıları 26

1.1.1.1. Türk Kamuoyu 26

1.1.1.2. Suriye Kamuoyu 36

1.2. Hatay'a İlişkin Fransa'ya Verilen Türk Notası ve Bu dönemde Yaşanan Olaylar 41

1.2.1. Fransa'nın, Fransa-Suriye Antlaşması ile ilgili Milletler Cemiyeti'nde Bilgi Vermesi ve Türkiye'nin Tutumu 41

1.2.2. Türkiye'nin Fransa'ya Nota Vermesi (9 Ekim 1936) 50

1.2.3. Atatürk'ün TBMM'de Hatay Sorunu'nu Gündeme Getirmesi 56

1.2.4. Fransa'nın Türk Notasına Cevabı (10 Kasım 1936) 63

1.2.5. Türkiye'nin Fransa'nın Notasına Cevabı (17 Kasım 1936) 68

1.2.6. Hatay Sorunu'nun CHP Parti Grubu ve TBMM'de Gündeme Gelmesi 70

1.3. Suriye Seçimleri ve Hatay Türkleri (14-30 Kasım 1936) 82

1.3.1. Seçim Sürecinde Bölgedeki Gelişmeler ve Türklere Yapılan Baskılar 86

1.3.2. Beyazıt Mitingi (21 Kasım 1936) 92

1.3.3. Seçimler ve Sonuçları (30 Kasım 1936) 94

İKİNCİ BÖLÜM

HATAY SORUNU'NUN MİLLETLER CEMİYETİ'NDE GÖRÜŞÜLMESİ VE BAĞIMSIZ HATAY DEVLETİ (1936-1937) 102

2.1. Milletler Cemiyeti'nde Hatay Sorunu'nun İlk Kez Gündeme Gelmesi ve Sonrasındaki Gelişmeler 102

2.1.1. Türk Heyeti'nin Cenevre'ye Hareketi (9 Aralık 1936) 106

2.1.2. Görüşmelerin Başlaması (14 Aralık 1936) 112

2.1.2.1. Türk ve Fransız Tezleri 112

2.1.2.2. Milletler Cemiyeti'nin Rickard Sandler'i Görevlendirmesi ve Ön Raporu (16 Aralık 1936) 116

2.1.3. Paris Görüşmeleri (21-23 Aralık 1936) 119

2.1.3.1. Görüşmelerin Başlaması 119

2.1.3.2. Görüşmelerin Sonucu 123

2.1.4. Tarafsız Müşahitlerin Hatay'a Gelişi ve Çalışmaları (2 Ocak 1937) 128

2.1.5. Atatürk'ün Güney Gezisi ve Etkileri (5-8 Ocak 1937) 138

2.2. Milletler Cemiyeti'nde Sorunun İkinci Kez Gündeme Gelmesi ve Bağımsız Hatay Devleti'nin Kurulma Süreci 150

2.2.1. Milletler Cemiyeti'nde Görüşmeler 151

2.2.1.1. Sandler Raporu (27 Ocak 1937) 160

2.2.1.2. Millî Hatay Mitingleri (31 Ocak 1937) 169

2.2.1.3. Sandler Raporu'nun Kabul Edilmesinden Sonra Bölgede Yaşanan Olaylar 176

2.2.1.3.1. Hatay'da Türklere Yapılan Baskılar 176

2.2.1.3.2. Suriye'nin Diplomatik Girişimleri ve Suriye'de Protesto Gösterileri 183

2.2.1.4. Hatay Anayasası ve Bağımsızlığa Giden Yolda Hatay Devleti 188

2.2.1.4.1. Cenevre'deki Görüşmeler ve Sonuçları 188

2.2.1.4.2. Hatay'ın Statüsü ve Anayasasının Kabulü (29 Mayıs 1937) 197

2.2.1.4.3. Hatay'ın Statüsü ve Anayasasının Kabulünün Bölgedeki Yansımaları..... 212
2.2.1.4.3.1. Türk Kamuoyu 212
2.2.1.4.3.2. Suriye Kamuoyu 218

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAĞIMSIZ HATAY'DA SEÇİM DÖNEMİ VE YAŞANAN OLAYLAR (1937-1938) .. 226
3.1. Hatay'da Yeni Rejimin Resmen İlan Edilmesi ve Seçim Hazırlıkları 226
3.1.1. Yeni Rejimin Yürürlüğe Girmesi ve Türk Kamuoyu (29 Kasım 1937)..... 233
3.1.2. Seçim Nizamnamesi Hazırlama Çalışmaları ve Yaşanan Olaylar 243
3.1.2.1. Seçim Nizamnamesinin Kabul Edilmesi (19 Mart 1938)..... 252
3.1.2.2. Hatay'a Gözlemcilerin Gönderilmesi ve Seçimler İçin Kayıtların Başlaması .. 259
3.2. Hatay Seçimleri ve Türkiye 267
3.2.1. Türkiye'nin Hatay'da Başkonsolosluk Açması ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları..... 267
3.2.2. 30 Mayıs 1926 Tarihli Türkiye-Fransa (Suriye ve Lübnan İçin) Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi'nin ve 3 Şubat 1930 Tarihli Dostluk, Hakemlik Antlaşması'nın Türkiye Tarafından Feshedilmesi..... 270
3.3. Hatay Seçimleri ve Fransa 275
3.3.1. Fransa'nın Hatay'daki Delegesi Pierre Durieux'un Görevden Ayrılması ve Roger Garreau'nun Göreve Başlaması (6 Eylül 1937) 275
3.3.2. Fransız Askerî Heyeti'nin Ankara Ziyareti (16-20 Aralık 1937) 280
3.4. Hatay Seçimleri ve Suriye..... 282
3.5. Atatürk'ün Mersin Gezisi ve Etkileri (20-24 Mayıs 1938) 287
3.6. TBMM'de Hatay İle İlgili Çalışmalar (27 Mayıs 1938)..... 296
3.7. Hatay'a İlişkin Çözüm Arayışlarında Türkiye, Fransa ve Milletler Cemiyeti 300
3.7.1. Milletler Cemiyeti ve Hatay 306
3.7.1.1. Cenevre'de Hatay Komisyonun Toplanması (11 Haziran 1938)..... 306

3.7.1.2. Türkiye'nin Hatay Komisyonu ve Gözlemcilerle Bağlantısını Kesmesi (21 Haziran 1938) 309
3.7.2. Türkiye-Fransa Diplomatik İlişkileri ve Türk Ordusu'nun Hatay'a Girişi 312
3.7.2.1. Antakya'da İmzalanan Türk-Fransız Askerî Antlaşması (3 Temmuz 1938) 312
3.7.2.2. Ankara'da İmzalanan Türkiye-Fransa Dostluk Antlaşması (4 Temmuz 1938) 320
3.7.2.3. Türk Ordusu'nun Hatay'a Girişi (5 Temmuz 1938) 322
3.7.3. Hatay'da Seçimlerin Yapılması ve Seçim Sonuçları (22 Temmuz-30 Ağustos 1938)327

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HATAY DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE ANAVATANA KATILIŞI (1938-1939) 335
4.1. Hatay Millet Meclisi'nin Toplanması ve Meclis Başkanı'nın Belirlenmesi (2 Eylül 1938) 335
4.1.1. Tayfur Sökmen'in Devlet Başkanlığına Seçilmesi (2 Eylül 1938) 340
4.1.2. Abdurrahman Melek'in Hükümeti Kurması, Hükümet Programı ve Anayasa'nın Kabulü (6 Eylül 1938) 346
4.2. Hatay Devleti-Türkiye İlişkileri ve Hatay Devleti'nin Türkiye'ye Yakınlaşma Çabaları ... 354
4.3. Atatürk'ün Ölümü ve Hatay (10 Kasım 1938) 363
4.4. Hatay Devleti'nin Türkiye'ye Katılma Süreci ve Bu Dönemde Avrupa'da Meydana Gelen Gelişmeler 366
4.5. Hatay Devleti'nin Türkiye'ye Katılması: Türkiye-Fransa Antlaşması (23 Haziran 1939).. 371
4.5.1. Türkiye-Fransa Antlaşması'nın TBMM'de Kabul Edilmesi (30 Haziran 1939)..... 376
4.5.2. Hatay'ın Türkiye'ye Katılması ve Türk Kamuoyu 379
4.6. Türkiye'ye Katıldıktan Sonra Hatay'daki Gelişmeler 381
SONUÇ 389
KAYNAKLAR 405
EKLER 489
ÖZET 526
ABSTRACT 528

KISALTMALAR

AAM	Atatürk Araştırma Merkezi
AAMD	Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	Çeviren
GKD	Güneyde Kültür Dergisi
Haz.	Hazırlayan
HSD	Hatay'ın Sesi Dergisi
HTVD	Harb Tarihi Vesikaları Dergisi
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayıları
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Türkiye'nin güneyinde, İskenderun Körfezi'nin doğu kıyılarında yer alan Hatay; güney ve doğudan Suriye, batıdan Akdeniz, kuzeyden Osmaniye, kuzeybatıdan Adana ve kuzeydoğudan Gaziantep ile çevrilidir. Göller hariç 5.524 km² yüzölçümüne[1] sahip, il merkezine bağlı 15 ilçesi (*Antakya, Arsuz, Altınözü, Belen, Defne, Dörtyol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Payas, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı*) olan Hatay; Anadolu'yu Suriye'ye bağlayan ve Belen Boğazı'ndan güneydoğu Torosları aşan yolun geçtiği güzergâhta, İskenderun Limanı bağlantısı ile yapılan ticari bir merkezdir.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında önemli bir liman kenti olan İskenderun Sancağı'nın, özellikle 1913'te yapılan demiryolu ile Bağdat demiryoluna bağlanması önemini daha da artırmıştır. Bu nedenle Fransa XVIII. yüzyıldan sonra bölgeye yakın ilgi göstermeye başlamıştır.[2] İskenderun Sancağı'nın hem Doğu Akdeniz'in güvenliği yönünden jeo-stratejik bir konumda olması hem de zengin bir bölge olması itibariyle Fransa XVIII. yüzyıl başlarından itibaren bölgeye eğitim, sağlık, din ve demiryolları alanlarda yatırımlar yaparak etkinliğini artırmaya çalışmıştır.[3]

---

1 **Türk Ansiklopedisi**, "Hatay" maddesi, C. XIX, Ankara 1971, s. 61; **Yurt Ansiklopedisi**, "Hatay" maddesi, C. 5, İstanbul 1982, s. 3383; **Yeni Türk Ansiklopedisi**, "Hatay" maddesi, C. 4, İstanbul 1985, s. 1233; Yahya Gülgeç, **Türk ve Yabancı Basında Hatay Meselesi (1936-1939 Yılları Arası)**, İskenderun 2006, s. 9; Nergis Savcı, **Hatay Cumhuriyeti: Kuruluşu ve Anavatana Katılışı**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 15; Ömer Erden, **Fransa-Suriye Kıskacında Hatay**, (yayın yeri yok), 2015, s. 7.

2 Süleyman Tüzün, **İki Büyük Savaş Arası Dönemde Hatay Tarihi (1918-1939)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s. 8; Adil Dağıstan-Adnan Sofuoğlu, *Sancak'ta Fransız "Mandat" Yönetimi ve Türkiye*, **AAMD**, C. XX, S. 60 (Kasım 2004), s. 689.

3 Hamit Pehlivanlı-Yusuf Sarınay-Hüsamettin Yıldırım, **Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)**, Ankara 2001, s. 31; Ömer Erden, **Fransa-Suriye Kıskacında Hatay (1937-1939)**, (yayın yeri yok), 2015, s. 7; Hatay'ın stratejik önemi hakkında yazılan diğer makaleler için bkz. Esin Dayı, *Hatay'ın Stratejik Önemi ve Türkiye-Suriye İlişkileri*, **Misak-ı Milli'nin 80. Yıldönümünde İskenderun ve**

Sıcak denizlere inme politikası güden Çarlık Rusyası'nın da bölgeye mesafeli durmayarak İskenderun'a ilgi göstermesi, bu ülke ile Fransa arasında ciddi çekişmenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda I. Dünya Savaşı devam ederken Rusya'nın istekleri neticesinde İtilaf Devletleri arasında İstanbul ve Çanakkale Boğazları ilgili müzakereler devam ederken, Fransa Büyükelçisi, ülkesinin Kilikya'yı da içine alanan Toros Dağları'na kadar Suriye'nin tamamıyla ilgilendiğini belirtmiştir. Bu durumu da ileride Türkiye ile imzalanacak barış antlaşmasına dâhil etmek istediğini açıklamıştır. Fransa'nın bu konudaki talepleri 1916'da imzalanan Sykes-Picot gizli antlaşması ile kabul edilerek bölge Fransa'ya verilmiş, bu durum Rusya tarafından da kabul edilmiştir. Diğer taraftan İngiltere, Şerif Hüseyin ile 25 Ekim 1915'te yaptığı görüşmelerde Mersin, İskenderun, Şam, Hama, Humus ve Halep'in batısındaki yerlerin Arap olmadığını belirterek bu bölgenin kurulacak olan Arap devletinin sınırları haricinde kalmasında ısrarcı olmuştur.[4]

Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara İtilafnamesi'nin imzalandığı 20 Ekim 1921'den 23 Haziran 1939'a kadar süreçte, Hatay'ın Türkiye'ye katılması için yapılan çalışmalar ve bu çalışmalar dâhilinde meydana gelen olayları ifade eden "*Hatay Sorunu*", bugüne kadar değişik açılardan ele alınmıştır. Ancak Türk kamuoyunda nasıl bir karşılık bulduğu konusu idare ve basın dünyasına yansımaları bağlamında üzerinde yeterince durulmamıştır. Söz konusu alana katkı sağlamak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, sorunun tarihsel arka planı ortaya konmaya çalışılmış, tarafların hangi tezleri savundukları ve bunun için nasıl politikalar izledikleri değerlendirilmiş, Milletler

---

Çevresi (Yayına Haz. N. Birgül Gündüz), Ankara 2001, s-31-41; Hamit Pehlivanlı, *Eski Çağdan Günümüze Antakya ve İskenderun Bölgesinin Jeopolitik Önemi*, **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Haz. Berna Türkdoğan), Ankara 2001, s. 69-96; Ayrıca Fransa'nın bölgede yaptığı misyonerlik faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Mikail Kolutek, **Fransa'nın Doğu Akdeniz Havzası'ndaki Misyonerlik Faaliyetleri**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2011.

4 Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 689-690.

Cemiyeti nezdinde yapılan görüşmelerden başlayarak Suriye ve Hatay özelinde yaşananlar ile bunların 1936-1939 arası basına yansımaları incelenmeye çalışılmıştır.

Bilindiği gibi I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği sıralarda itilaf devletlerinin Osmanlı topraklarını paylaşmak üzere yaptıkları gizli antlaşmalardan biri olan ve 16 Mayıs 1916'da imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'na göre; İngiltere Ürdün, Irak ve Filistin üzerinde, Fransa ise Suriye, Lübnan, Kilikya ve Musul üzerinde egemenlik kurma hakkı elde etmiştir.[5] Böylece Hatay'ın da içinde bulunduğu bölge Fransa'nın nüfuz bölgesi haline gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Suriye vilayetine bağlı İskenderun Sancağı (Sancak) olarak bilinen Hatay Türk ordusunun kontrolü altındayken, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı sırada 9 Kasım 1918'de önce İngiltere, ardından da Fransa, İskenderun'a mütarekenin 7. maddesini gerekçe göstererek asker çıkarmıştır.[6] İngiltere ve Fransa'nın İskenderun'a asker çıkarmalarına bölgede Yıldırım Orduları Grup Komutanı olarak görev yapan Mustafa Kemal Paşa karşı çıkmıştır.[7] Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Hükümeti'ne çektiği telgraflarda bu haksız işgale engel

---

5 Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Ankara 1976, s. 13; İsmail Soysal, *Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939)*, **Belleten**, C. XLIX, S. 193 (Nisan 1985), s. 80; Robert B. Satloff, *Communal Interdependence in the Sanjak of Alexanderatta 1920-1936*, **Middle Eastern Studies**, Vol. 22, No. 2 (April 1986), s. 150; İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, Ankara 1989, s. 2; David Fromkin, **Barışa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922** (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul 1994, s. 180-188; Kasım Ener, **Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi**, Ankara 1996, s. 1; Yaşar Akbıyık, **Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş**, Ankara 1999, s. 2; Meşkure Yılmaz Börklü, *Lozan Sonrası Suriye Türkleri'nin Durumu ve Genel Problemleri*, **Türk Yurdu**, C. 20, S. 150 (Şubat 2000), s. 40; Orhan Çekiç, **İmparatorluk'dan Cumhuriyet'e Türk Kurtuluş Savaşı Belgeseli 1917-1920**, İstanbul 2001, s. 10-11; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (C. 1-2: 1914-1995)**, İstanbul 2005, s. 126; Kadir Kasalak, *Suriye'de Manda Yönetiminin Kurulması ve Türkiye'ye Etkileri*, **Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi**, C. IV, S. 2 (2006), s. 70; Ömer Kürkçüoğlu, **Mondros'tan Musul'a Türk-İngiliz İlişkileri**, Ankara 2006, s. 37; Poyraz Gürson, **Suriye**, Ankara 2010, s. 17; Erden, a.g.e., s. 8.

6 Süleyman Hatipoğlu, *Millî Mücadele'de Dörtyol*, **GKD**, S. 35 (Ocak 1992), s. 6; Adil Dağıstan, *Millî Mücadele'de Türk-Fransız İlişkileri*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Ankara 2002, s. 275; Kemal Çelik, *Çukurova'nın İşgali Döneminde, Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Millî Kuvvetlerin Buna Karşı Yayımladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge*, **Akademik Bakış**, C. 2, S. 3 (Kış 2008), s. 104; Erden, a.g.e., s. 8-9; İlhan Çeliker, *Atatürk'ün Ortadoğu Politikası*, **Tarih Okulu Dergisi**, S. XXXIV (Haziran 2018), s. 657.

7 Savcı, a.g.t., s. 20; Ömer Osman Umar, *Millî Mücadele Dönemi Atatürk'ün Ortadoğu Politikası*, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 20, S. 1 (Ocak 2010), s. 448.

olunması gerektiği, Hatay topraklarının Suriye'ye dâhil edilemeyeceği ve işgali engellemek için her türlü önlemi alacağını, başarılı olamadığı takdirde istifa edeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa, İskenderun'a çıkmak isteyen İtilaf Devletleri askerlerine ateşle karşılık verilmesi konusunda birliklerine emir de vermiştir. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ise söz konusu telgraflara verdiği cevapta İtilaf Devletleri askerlerine ateş edilmemesini, böyle bir durumun barış konferansında aleyhimize olacağını ifade etmiştir. Buna rağmen Mustafa Kemal Paşa 6-7 Kasım 1918'de İstanbul Hükümeti'ne tekrar çektiği telgraflarda işgal girişimine kalkışan İtilaf Devletleri askerlerine ateşle karşılık verileceğini bildirmesi üzerine 7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grubu dağıtılmış, Mustafa Kemal Paşa da Harbiye Nezareti emrine verilerek İstanbul'a çağrılmıştır.[8]

4-9 Kasım 1918'den sonra İtilaf Devletleri İskenderun Limanı başta olmak üzere Hatay, Urfa, Antep, Maraş ve Çukurova yörelerini işgal etmeye başlamışlardır.[9] Bu işgaller sırasında İskenderun ve Musul İngiltere tarafından; Dörtyol, Adana Mersin ve Tarsus da Fransa tarafından ele geçirilmiştir.

Sykes-Picot Antlaşması'na göre; Fransa'ya bırakılan Antep, Kilis, Maraş ve Urfa'yı İngiltere'nin işgal etmesi, bu iki ülke arasında sorun çıkmasına neden

---

8 Yusuf Hikmet Bayur, **Türkiye Devletinin Dış Siyasası**, Ankara 1995, s. 28-29; Kemal Çelik, **Millî Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)**, Ankara 1999, s. 36-41; Süleyman Hatipoğlu, **Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri, 1915-1921)**, Ankara 2001, s. 30-32; Taha Toros, **Kurtuluş Savaşı'nda Çukurova**, Ankara 2001, s. 5-8; Semra Kır, **Milli Mücadele Döneminde Dörtyol ve Çevresi (1918-1922**; Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 24-25; Savcı, a.g.t., s. 20; Naim Ürkmez, *I. Dünya Savaşı'nda İskenderun'un Stratejik Konumu ve İşgali*, **Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi 100. Yılında 1. Dünya Savaşı ve Mirası Bildiriler**, (Editörler: Halil Çetin-Lokman Erdemir), C. 1, Çanakkale 2015, s. 338-342; Yahya Yılmaz, *Mondros'tan Ankara Anlaşması'na İskenderun-Antakya Bölgesinin Durumu, İşgallere Karşı M. Kemal Paşa'nın Tepkisi ve Tayfur (Sökmen) Bey'in Faaliyetleri (1918-1921)*, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Vol. XVII, No: I (2018), s. 385; Telgrafların tamamı için bkz. **HTVD**, S. 27 (Mart 1959), Vesika Nu: 714; **HTVD**, S. 28 (Haziran 1959), Vesika Nu: 715, 732, 721, 735, 736; **HTVD**, S. 29 (Eylül 1959), Vesika Nu: 735, 743, 754; Çekiç, a.g.e., s. 86-95; Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, İstanbul 2004, s. 85-93; Ayrıca bu telgraflar ve M. Kemal Paşa'nın bölgedeki faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Süleyman Hatipoğlu, **Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa**, İstanbul 2009.

9 Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, Ankara 1994, s. 7-8; Akbıyık, a.g.e., s. 57-58; Umar, a.g.m., s. 448.

olmuştur.[10] Sykes-Picot Antlaşması ile Fransa'ya verilen Kilikya ve Suriye''nin İngiltere tarafından işgal edilmesi ve Fransa'ya adeta "üvey evlat" gibi davranılması Fransızların tepkisine neden olmuştur. Ayrıca İngiltere'nin, Suriye'yi işgal etmesi, bir çok Fransız'ın Suriye'nin bir parçası olarak gördüğü Filistin'e sahip çıkma isteği, Hicaz Kralı Hüseyin'in oğlu Faysal'ı Suriye Hükümeti'nin başına ataması ve Faysal'ın bir Arap yönetimi kurma gayreti Fransız siyasetçilerinin Suriye konusunda İngiltere'ye şüphe ile bakmalarına neden olmuştur. Fransa'da, hem hükümet içerisinde hem de kamu sektöründeki bazı güçlü çevreler için Suriye çok büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü bu çevrelere göre Suriye'nin kontrol altına alınması hem Fransa'nın, Fas, Tunus ve Cezayir'deki etkinliğini artıracak hem de Akdeniz'de üstünlüğü ele geçirmesine neden olacaktı.[11] İki ülke arasındaki bu sorun, yaklaşık bir yıl sonra 15 Eylül 1919'da İngiltere ile Fransa arasında imzalanan Suriye İtilafnamesi ile çözümlenmiştir. Söz konusu İtilafnameye göre; İngiltere Mondros Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra işgal ettiği Adana, Maraş, Antep, Urfa, Hatay ve Suriye'yi Fransa'ya bırakmış, karşılığında da Musul'u almıştır.[12] Böylece daha önce İngiltere tarafından işgal edilen bölgeler Fransa'ya terk edilmiştir. Bu süreçte bölgeye yerleşmek için İskenderun'a asker gönderen Fransa Antakya'ya doğru ilerlemiş, Belen'i de işgal ederek Antakya-İskenderun yolunu kontrol altına almıştır. Ayrıca Suriye üzerinden Hatay'a asker göndermeye başlayan Fransa, sadece şehir merkezlerini işgal edebilmiş, köy ve kasabalarda Türk çetelerinin[13] önemli direnişi ile karşılaşmıştır. Bölgede Fransa ordusuna karşı kahramanca direnişin sergilenmesi üzerine 2. Kolordu Komutanlığı tarafından Hatay bölgesine yerel kuvvetlerle işbirliği yapması için Ali Şefik Özdemir

---

10 Bige Yavuz, *1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşaması*, **AAMD**, C. VIII, S. 23 (Mart 1992), s. 274.

11 B. Yavuz, a.g.e., 56.

12 Süleyman Hatipoğlu, *Atatürk ve Hatay'ın Anavatana Katılması*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 102 (Haziran 1996), s. 13; B. Yavuz, a.g.e., s. 56; Çelik, a.g.e., s. 110-111; Mesut Aydın, **Türkiye ve Irak Hududu Meselesi**, Ankara 2001, s. 20-21.

13 Çete: Kurtuluş Savaşı döneminde bölgenin işgalden kurtuluşu için savaşan kahramanlara yöre halkı tarafından verilen isim.

Bey[14] komutan olarak gönderilmiştir. Özdemir Bey, yerel kuvvetleri teşkilatlandırdığı sırada Türkiye ile Fransa arasında Ankara İtilafnamesi imzalandığı için bölgedeki direniş de durmuştur.[15]

Bölgenin Fransa tarafından tamamen işgalinden sonra Milletler Cemiyeti yasasının 22. maddesinde öngörülen[16] ve 28 Haziran 1919'da kurulan "Mandat" sistemine[17] dayanılarak 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında yapılan San Remo

---

[14] Ali Şefik Özdemir Bey: "*Suriye ve Hatay'da Fransızlara karşı yapılan Millî Mücadele hareketinde büyük yararlılıklar göstermiş; Antep'in Fransızlara karşı yürüttüğü mücadeleyi idare etmiş bir Milis subayıdır. Şefik Özdemir, Mısır (Kahire) de doğdu, İngiliz işgalindeki bir ülkede yetişti. Özdemiroğulları ailesine mensuptur. Birinci Dünya Savaşında Filistin ve Suriye cephelerinde İngilizlere karşı savaştı, bu sırada Teşkilât-ı Mahsusa ile tanıştı. Çok iyi derecede Fransızca, İngilizce ve Arapça bilmektedir. Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Hatay ve Antep'te Fransızlara karşı şehir müdafaasında Milis Yarbayı rütbesiyle görev aldı. 1922 yılında Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın emri, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın tâlimatı ve TBMM'nin onayı ile Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan Musul'u anavatana bağlamak, bölgede İngiliz mandası ve bir Kürt devleti oluşumuna engel olmak üzere harekâtı başlattı. Kuzey Irak'ta TBMM Hükümeti'nin otoritesini etkin bir duruma getirmeye çalıştı. Kendisinden sayı ve teknik bakımından üstün İngiliz kuvvetleri karşısında başarı ile mücadelesini sürdürdü. TBMM'nin altıncı döneminde Siirt'ten, yedinci döneminde Gaziantep'ten milletvekili seçildi*." Zekai Güner, *Antep Savunması ve Ali Şefik Özdemir Bey'in Faaliyetleri*, **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 6 (2007), s. 64; Ayrıca Ali Şefik Özdemir Bey'in hayatı ve siyasi faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Murat Güztoklusu, **Atatürk'ün Gizli Kalmış Musul –Özdemir- Harekatı**, Ankara 2013, s. 258-278.

[15] Hatipoğlu, a.g.m., s. 14; Ayrıca Özdemir Bey'in bölgedeki faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Güney Nur, **Hatay Milli Mücadelesinde Özdemir Bey ve Revandiz Savunması**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2002; Güner, a.g.m., ss. 49-65; Güney Nur, **Özdemir Bey'in Hatay ve Musul Harekâtı**, Antakya 2008; Murat Güztoklusu, **Özdemir Bey'in Filistin-Suriye Kuvva-i Milliyesi ve Elcezire Konfederasyonu**, İstanbul 2010.

[16] Milletler Cemiyeti yasasının 22. maddesi şöyledir: "*Yeni devrin bilhassa müşkül şartları arasında kendi kendilerini idareye henüz gayri muktedir milletlerle meskûn bulunan ve umumi harbi müteakib evvelce kendilerini idare eden Devletlerin hakimiyetinden çıkan müstemlekelere ve topluluklara aşağıdaki prensipler tatbik olunur: Bu milletlerin refah ve inkişafı medeniyetin mukaddes bir vazifesini teşkil eder ve bu vazifenin ifası için icabeden teminatın işbu misaka idhali muvalık olur. Mezkur prensibi ameli bir surette tahakkuk ettirmek için en iyi usul bu milletlerin visayetini, malik oldukları menbalar, tecrübeler veya coğrafî vaziyetleri itibarile, bu mesuliyeti en iyi bir surette deruhde etmeye muktedir olan ve bunu kabule muvafakat eden inkişaf etmiş devletlere vermektedir. Bu devletler visayet vazifesini Milletler Cemiyetinin mandateri sıfatile ve onun namına yapacaklardır. Mandanın mahiyeti visayet altına alınacak milletlerin inkişaf derecesine, sakin bulunduğu toprağın coğrafî vaziyetine, iktisadi şartlarına ve buna benzer bütün diğer hallerine göre değişmek lazımdır. Evvelce Osmanlı İmparatorluğuna mensup olan bazı cemaatler öyle bir terakki derecesine varmışlardır ki kendilerini yalnızca idareye kabiliyet kazanacakları zamana kadar bir mandaterin vasayası ve yardımları bunların, idarelerine rehber olmak şartile, müstakil milletler gibi mevcudiyetleri muvakkaten tanına bilir. Mandater intihabı hususunda bu cemaatlerin istekleri evvelce nazarı itibara alınmalıdır…*", **İskenderon-Antakya Meselesi II**, Ankara 1936, s. 6-8.

[17] Manda yönetimi kavramı, I. Dünya Savaşı'ndan sonra 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda gündeme getirilen ve bu konferansta kabul edilen, Latince "Mandatum", Fransızca "Mandat" kelimelerinden gelmekte olup "Vekalet" anlamında kullanılmıştır. Çeşitli dillerde birbirine yakın biçimlerde yazılan bu kavramın kaynağı bir parça Roma hukuk görüşüne bir parça da İngiliz resmi "Vekillik" kavramına dayanmaktadır. Bu manda sistemine göre mandalar, halkın gelişme derecesine, ülkenin coğrafi durumuna, iktisadi şartlarına ve buna benzer durumlara göre üç gruba ayrılmıştır. A sınıfı mandalar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılacak mandaları içermektedir.

Konferansı'nda Suriye ve Lübnan Fransa'ya bırakılmıştır.[18] San Remo Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda harekete geçen Fransa, bölgede manda yönetimini oluşturabilmek için Eylül 1920'de Suriye'yi önce Suriye ve Lübnan olarak ikiye bölmüştür. Ayrıca Suriye'de de Şam, Halep, Dürzi ve Alevi olmak üzere dört farklı yönetim bölgesi oluşturarak buralara Fransız valiler atamıştır.[19] Bu valiler merkezi Beyrut'ta olan Suriye ve Lübnan mandalarının yöneticisi Fransa Yüksek Komiserliği'ne bağlı olarak görev yapmışlardır. Diğer taraftan Fransa'nın Suriye ve Lübnan'da uygulayacağı yönetimin esaslarını belirleyen Manda Yasası, Milletler Cemiyeti'nin 24 Temmuz 1922'deki toplantısında resmen kabul edilmiştir.[20]

Hatay, 28 Ocak 1920'de Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından kabul edilen Misak-ı Millî sınırları içerisinde yer almasına[21] rağmen, Sakarya Savaşı'ndan sonra 20

B sınıfı mandalar, Almanların Orta Afrika kolonilerini kapsıyordu. C sınıfı mandalar ise mandacı devletin yasalarına göre yönetilecek yerleri kapsamaktadır. Kadir Kasalak, **Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi**, Ankara 1993, s. 11-12; Olcay Özkaya Duman, **Bağımsızlığa Giden Yolda Sancak'tan Hatay Devleti'ne Yerel Basın ve Faaliyetleri (1918-1939)**, Ankara 2019, s. 4.

18 Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 33; San Remo Konferansı'nda 25 Nisan 1920'de Suriye ve Suriye'nin bir parçası olarak düşünülen Lübnan'ın Fransa'nın mandası altına verilmesi ile ilgili karar şöyledir: "*Yüksek Akit Devletler Milletler Cemiyeti Misakının birinci kısmının 22. maddesinin 4. fıkrasına tevfikan Suriye ile Mezopotamya'nın kendilerini bizzat idareye muktedir oluncaya kadar bu mandater tarafından onlara idari vasayada ve yardımlarda bulunulması şartile muvakkatten müstakil devlet tanınmaları hususunda mutabık kalmışlardır. Mezkur devletlerin hudutları tespit edilecek ve Mandaterlerin intihabı başlıca müttelik devletler tarafından yapılacaktır. Zikri geçen memleketler hakkındaki mandalara mütedair hükümler başlıca müttefik devletler tarafından tanzim edilecek ve Milletler Cemiyeti Meclisinin tasvibine arz olunacaktır. Başlıca müttefik devletler tarafından intihap edilen Mandaterler Suriye için Fransa ve Mezopotamya ile Filistin için İngiltere'dir*." **İskenderon-Antakya Meselesi II**, Ankara 1936, s. 9.

19 Soysal, a.g.m., s. 81.

20 Ülkü Demirtürk Demirdöğen, **Hatay Sorunu (1921-1939)**, İÜ (İstanbul) İktisat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1983, s. 21; Hadiye Yılmaz, **Suriye'de İşgal ve Direniş (1919-1922) Türk Basınına Yansımalarıyla**, Ankara 2007, s. 188; Yusuf Duran, **İskenderun Sancağında Fransız Mandası**, Ankara 2010, s. 70; Milletler Cemiyeti tarafından 24 Temmuz 1922'de kabul edilen Manda Yasası'nın tamamı için bkz. **İskenderon-Antakya Meselesi II**, Ankara 1936, s. 13-20; **Ayın Tarihi**, S. 36 (Kasım 1936), s. 100-105; Emir Şekip Arslan, **Şehit Suriye** (Çev. Muhammed Recai Gündüz), İstanbul 2014, s. 88-95.

21 Cüneyt Aracayürek, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Ankara 1987, s. 37; Kadir Aslan, **Milli Mücadelede Dörtyol**, Hatay 1991, s. 145; Aptülahat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Ankara 1991, s. 302; Tayfur Sökmen, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Ankara 1992, s. 35; A. Samet Kuşçu, *Hatay'ın Kurtuluşu ve Kurtarılışı Konusunda Özet Bir İnceleme II*, **GKD**, C. 9, S. 96 (Şubat 1997), s. 23; E. Semih Yalçın, **Atatürk'ün Millî Dış Siyaseti**, Ankara 2000, s. 241; Mehmet Mursaloğlu, *İskenderun'un Stratejik Önemi ve Misak-ı Millî*, **Misak-ı Millî'nin 80. Yıldönümünde İskenderun ve Çevresi** (Yayına Haz. N. Birgül Gündüz), Ankara 2001, s. 79; Süleyman Hatipoğlu, *Atatürk'te Kuva-yı Milliye ve Misak-ı Millî'nin Şekillenmesi*, **Misak-ı Millî'nin 80. Yıldönümünde İskenderun ve Çevresi** (Yayına Haz. N. Birgül Gündüz), Ankara 2001, s. 53; İlker Alp, *Misak-ı Millî Hedeflerinin Lozan Antlaşması'na Yansıması*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca),

Ekim 1921 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında imzalanan itilafname ile belirli şartlar dâhilinde sınırlarımız dışında bırakılmıştır. Türk-Fransız Anlaşması veya Franklin-Bouillon[22] Anlaşması olarak anılan bu itilafname, iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmekle kalmamış aynı zamanda o sırada iki cephede savaşan Türk ordusunun tek bir cephede, batı cephesinde, toplanabilmesini sağlamıştır.[23] Ayrıca Ankara İtilafnamesi ile Ankara Hükümeti ilk defa bir İtilaf Devleti tarafından tanınmış, Kilikya boşaltılmış ve Hatay hariç Türkiye'nin güney sınırı belirlenmiştir.[24] Ankara İtilafnamesi'nin 7. maddesine göre "*İskenderun mıntıkası için bir usulü idarei mahsusa tesis olunacaktır. Mıntıkai mezkurenin Türk ırkından olan sekenesi harslarının inkişafı için her türlü teshilattan müstefid olacaklardır. Türk lisanı orada mahiyeti resmiyeyi haiz olacaktır.*"[25] Böylece Hatay'da özel bir yönetim sisteminin kurulmasına, bölgedeki

---

Ankara 2002, s. 296; Serhan Ada, **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, İstanbul 2005, s. 35-36; V. Ercan Yurttaş, **Lozan Barış Konferansında Çözüme Kavuşturulamayan Sorunlar**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2007, s. 52; Sezgi Durgun, **Memalik-i Şahane'den Vatan'a**, İstanbul 2011, s. 180; Erden, a.g.e., s. 8.

22 Franklin Bouillon (1870-1937): "*Türkiye'nin samimi bir dostudur. Kurtuluş Savaşı'nda Fransızların Türklerle anlaşıp –işgal ettikleri ve kan döktükleri- Çukurova'yı terk etmelerinde, şerefli bir görev yapmıştır. Fransa ile imzalanan Ankara Andlaşmasının mimarlarındandır. Franklin Bouillon, Fransızların yakın tarihinde, temiz yaşamı cesareti, ileri görüşlülüğüyle tanınan bir siyaset adamıdır. Sorbonne Üniversitesinden mezun olur olmaz gazeteciliğe başlayan Franklin Bouillon, 1910 yılında parlamentoya girdi. Propaganda Başkanlığı yaptı. Dış İşleri Komisyonu Başkanlığında bulundu. Ankara andlaşmasının görüşmelerinde hükümeti adına görev aldı. İki milletin tarihten kaynaklanan dostluğunu yeniden kazandırmaktaki gayreti, her iki milletin kalbinde sevgi ve muhabbet yarattı. Adana'nın Türklere devir ve teslimi sırasında bizzat hazır bulundu. Bouillon Atatürk'e hayran dostlarından biriydi*." Toros, a.g.e., s. 256.

23 İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Fransız İlişkileri* "*Birinci Bölüm*", **Askeri Tarih Bülteni**, S. 14 (Ağustos 1982), s. 31; Ayrıca Ankara İtilafnamesinin imzalanması sürecinde yaşanan olaylar için bkz. Kemal Atatürk, **Nutuk 1919-1927** (Bugünkü Dille Yayına Haz. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz), Ankara 2006, s. 421-424; Yusuf Kemal Tengirşek, **Vatan Hizmetinde**, Ankara 1981, s. 232-239; Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, Ankara 1988, s. 207-224; B. Yavuz, a.g.e., 134-148; Bayur, a.g.e., s. 90; Ayrıca Atatürk'ün TBMM'nin 18 Ekim 1921'deki gizi oturumunda Ankara İtilafnamesi hakkında yaptığı açıklamalar hakkında bkz. **Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları** (Haz. Sadi Borak), İstanbul 1977, s. 291-308.

24 Neşe Özden, *Ankara İtilafnamesi Sonrasında İngiliz Değerlendirmesi*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Ankara 2002, s. 285.

25 **İskenderon Antakya Meselesi II**, Ankara 1936, s. 10; Avedis K. Sanjian, *The Sanjak of Alexandretta (Hatay): Its Impact on Turkish-Syrian Relations (1939-1956)*, **The Middle East Journal**, Vol. 10, No. 4 (Autumn 1956), p. 379; Ayla Kutlu, *Hatay Devleti'nden Hatay İline*, **Tarih ve Toplum**, C. 8, S. 43 (Temmuz 1987), s. 20; İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları C. I (1920-1945)**, Ankara 1989, s. 51; Dağıstan, a.g.m., s. 277; Süleyman Hatipoğlu, *Hatay'ın Türkiye'ye Katılması*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çelik, Prof. Dr. Salim Koca), Ankara 2002, s. 686; Jaeschke, *İskenderun ve Antakya Halis Türk Yurdudur,* **Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi (1923-1938)** (Editör: Ö. Andaç Uğurlu),

Türklerin kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylığın sağlanmasına ve Hatay'da Türkçe'nin resmî dil olarak kabul edilmesine karar verilmiştir. Bu İtilafname ile Türkiye'nin İskenderun Limanı'ndan yararlanması da kabul edilmiştir.[26] Ayrıca Ankara İtilafnamesi daha sonraki dönemde Fransa ile yapılacak olan Hatay ile ilgili görüşmelerde temel teşkil edecektir.

Diğer taraftan Ankara İtilafnamesi'nin imzalanmasından hemen sonra 2 Kasım 1921'de Hatay'ı temsilen Ankara'ya gelen Tayfur (Sökmen) Bey, Faruk (Cengiz) Bey ile birlikte TBMM'de Mustafa Kemal Paşa ile yaptıkları görüşmede Mustafa Kemal Paşa itilafnamenin imzalanma nedenleri ve içeriği hakkında bilgiler verdikten sonra kendilerine "… *İnşallah ileride sizleri de kurtaracağız. Şimdi memleketinize giderek çalışırsınız. Bir işiniz olur veya müşkülatta karşılaşırsanız arkadaşlara müracaat edersiniz*" dediğini belirtmektedir.[27] Mustafa Kemal Paşa'nın bu açıklaması Hatay Türkleri tarafından kurtuluş için yeni bir ümit kaynağı olmuştur.[28]

Millî Mücadele devam ederken Türkiye Hatay Sorunu ile çok fazla ilgilenememiş bu dönemde Fransız yönetiminin baskılarından dolayı Hatay'daki Türklerin bir kısmı

İstanbul 2003, s. 423-424; Kır, a.g.t., s. 134; İsmail Özçelik, **Milli Mücadele'de Anadolu Basınında Güney Cephesi (Adana, Antep, Maraş, Urfa) 1919-1921**, Ankara 2005, s. 92; Kasalak, a.g.m., s. 85; Kürkçüoğlu, a.g.e., s. 130; Levent Duman, **Vatan'ın Son Parçası Hatay'daki Uluslaştırma Politikaları**, İstanbul 2016, s. 76.

[26] **Açıksöz**, 23 Kasım 1936, s. 1; Satloff, a.g.m., s. 152; **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Antakya maddesi, C. 3, İstanbul 1991, s. 232; Süleyman Hatipoğlu, *Atatürk ve Hatay'ın Anavatana Katılması*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 102 (Haziran 1996), s. 15-16; Ömer Osman Umar, *Millî Mücadele Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1923)*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 101 (Nisan 1996), s. 36; Jaeschke, a.g.m., s. 423-424; Kürkçüoğlu, a.g.e., s. 131-133; Sayim Türkman, **ABD, Orta Doğu ve Türkiye**, Ankara 2007, s. 96; Yurttaş, a.g.t., s. 53; Adil Dağıstan-Adnan Sofuoğlu, **İşgalden Katılıma Hatay**, Ankara 2008, s. 29; Ayrıca Ankara İtilafnamesi'nin maddelerinin tamamı için bkz. **BCA**, 030. 10 / 224. 510. 12; **Düstur**, Üçüncü Tertib, C. 2, s. 152-171; **İskenderon ve Antakya Meselesi II**, Ankara 1936, s. 10-12; Erol Seyfeli, **Milli Mücadele'de Hatay (Silahlı Mücadele Devri) 1918-1923**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1988, s. 356-359; İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları C. I (1920-1945)**, Ankara 1989, s. 48-60; **Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923**, C. 1, Ankara 1994, s. 587-590; B. Yavuz, a.g.e., s. 145-146; Toros, a.g.e., s. 251-254; Özçelik, a.g.e., s. 91-94; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 30-39.

[27] Sökmen, a.g.e., s. 63; Seyfeli, a.g.t., s. 373-374; Şükrü Erkal, *Atatürk ve Hatay*, **Atatürk Haftası Armağanı (Ölümünün 50 nci Yılında Atatürk)**, Ankara 1988, s.16; Yusuf Sarınay, *Atatürk'ün Hatay Politikası -I- (1936-1938)*, **AAMD**, C. XII, S. 34 (Mart 1996), **s.** 8; Celalettin Yavuz, **Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri**, Ankara 2005, s. 254; Tekin, a.g.e., s. 45-46; Çeliker, a.g.m., s. 659.

[28] Erkal, a.g.m., s. 16; Mehmet Tekin, **Hatay Tarihi –Osmanlı Dönemi-**, Ankara 2000, s. 220.

Türkiye'ye göç etmiştir. Göç edenlerin büyük bir kısmı Adana ve Mersin'e yerleşmiştir.[29] Lozan Barış Konferansı 20 Kasım 1922'te başladığı zaman, 20 Ekim 1921'de Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara İtilafnamesi henüz Fransa Meclisi tarafından onaylanmamıştır. Bu nedenle Türkiye Lozan Barış Konferansı'nda Ankara İtilafnamesi'ni teyit ettirmeye çalışmışsa da konferansın birinci döneminde bu konuda önemli bir gelişme olmamıştır.[30] Lozan Barış Konferansı'nın birinci dönemi devam ederken Tayfur (Sökmen) Bey başkanlığında üç kişiden oluşan bir heyet Ocak 1923'te Ankara'ya gelerek Misak-ı Millî sınırları içerisinde olan Hatay konusuna dikkat çekmek istemişlerdir. Ayrıca Tayfur (Sökmen) Bey heyet adına 22 Ocak 1923'te Lozan'daki Türk Heyeti'ne çektiği telgrafta, büyük çoğunluğu Türk olan Hatay'ın geleceği hakkında bu bölge halkının isteği doğrultusunda karar alınacağı yönündeki düşüncesini dile getirmiştir.[31]

Lozan Barış Konferansı'nın 4 Şubat 1923'te kesintiye uğramasından sonra Mustafa Kemal Paşa 15-17 Mart 1923 tarihleri arasında Adana gezisini gerçekleştirmiştir. Adana'da trenden indikten sonra Mustafa Kemal Paşa'nın yolu, ellerinde "*Gazi baba bizi kurtar*" yazılı pankart taşıyan dört kadın tarafından kesilmiştir. Bu kadınlar arasında bulunan Antakyalı Affan Efendi'nin kızı Ayşe Fitnat Hanım şu nutku söylemiştir:

"*Selâm sana ey Şarkın hale-i ikbâli büyük halaskârımız! Saygı sana ey İslâmlığı kurtaran büyük Gazimiz. Ey zulümleri yıkan, ezilenleri kurtaran Türk kahramanı. Ey ağlayan masum gözlerin, sızlayan Türk yüreklerinin dermanı! Bugün ayağını bastığın Adana'da yeni bir hayat beliriyor. Parlak bir umut, bir gelecek doğuyor. Fakat heyhat ki Adana'nın güzel bir parçası olan zavallı Antakya'da, İskenderun'da yüzbinlerce*

---

29 Nuri Aydın Konuralp, **Hatay Kurtuluş ve Kurtarış Tarihi**, İskenderun 1970, s. 139; Ergünöz Akçora, *Hatay'ın Anavatana İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri*, **AAMD**, C. XI, S. 32 (Temmuz 1995), s. 388; Savcı, a g. t., s. 28; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 31; Duran, a.g.e., s. 81.

30 Akşin, a.g.e., s. 303.

31 Sökmen, a.g.e., s. 69; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 31-32.

masum hemşireler düşman çizmeleri altında sürünüyor. Mini mini Türk yavruları boğazlanıyor. Ey Ulu Gazi, bizi de kurtar. İşte biz, Antakya'lılarla, İskenderun'lular sevinerek ayağının altında ölmek istiyoruz. Eminiz ki ruhumuz sizi Antakya yöresine götürecek ve Kemal'in güneşi oralarda da bütün gücü ile doğacaktır. Yaşasın Gazi Paşamız, Yaşasın Şanlı Ordumuz, yaşasın Büyük Türk Milleti, Yaşasın Adana'lılar!..."[32] Hatay Türklerinden oluşan gruba Mustafa Kemal Paşa: "*Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalamaz!*" [33] diyerek Hatay konusundaki kararlı tutumunu ortaya koymuştur.

Lozan Barış Konferansı'nın ikinci dönem çalışmaları 23 Nisan 1923'te başlamış ve 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 3. maddesinde de Ankara İtilafnamesi'nde Hatay ile ilgili alınan kararların aynen geçerli olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca aynı gün Fransız temsilcisi General Pelle tarafından Lozan Barış Konferansı'ndaki Türk Heyeti Başkanı İsmet İnönü'ye verilen iki mektup ile de Ankara İtilafnamesi ve eklerinin de aynen geçerli olduğu teyit edilmiştir.[34] Böylece söz konusu İtilafname Lozan Barış Antlaşması ile kesinlik kazanmış ve Türkiye ile Fransa arasında

---

32 Taha Toros, **Atatürk'ün Adana Seyahatleri**, Adana 2001, s. 12; Resul Bağcı, **Hatay İli Harbiye ve Şenköy Beldeleri Müzik Kültürü**, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul 2007, s. 25-26; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 51-52; Erdem Çanak, *Atatürk'ün Adana Ziyaretleri*, **AAMD**, C. XXX, S. 90 (Kasım 2014), s. 57-58.

33 Damar Arıkoğlu, **Hatıralarım**, İstanbul 1961, s. 307; Seyfeli, a.g.t., s. 392-393; A. Samet Kuşçu, *Kurtuluş Savaşının İlham Kıvılcımı Hatay Toprağında Kutsal Direniş*, **GKD**, S. 10 (Aralık 1989), s. 8; Sökmen, a.g.e., s. 70; Abdurrahman Melek, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, Ankara 1991, s. 9; Akçora, a.g.m., s. 389; Taha Toros, **Kurtuluş Savaşı'nda Çukurova**, Ankara 2001, 270-271; Türkman, a.g.e., s. 96; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 32; Süleyman Hatipoğlu, **Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa**, İstanbul 2009, s. 63; **Tüm Zamanların Şehri Hatay** (Editör: Hüseyin Şahin), Ankara 2011, s. 30; Ayrıca bu gezinin ayrıntıları için bkz. Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Ankara 1975, s. 13-17; Tekin, a.g.e., s. 51-53; Çanak, a.g.e., s. 58; İsmail Habib Sevük, **Atatürk'le Beraber** (Haz. Lütfi Tunç), İstanbul 2014, s. 22-27.

34 **BCA**, 030. 10 / 224. 510. 12; **İskenderon-Antakya Meselesi II**, Ankara 1936, s. 21-23; Akşin, a.g.e., s. 303-304; Toktamış Ateş, *Lozan Beklentileri*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Ankara 2002, s. 322; Veysi Akın, *Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Ankara 2002, s. 312-313; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 32; Duran, a.g.e., s. 83-84; Melek Fırat-Ömer Kürkçüoğlu, *Sancak (Hatay) Sorunu*, **Türk Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. I:1919-1980 (Editör: Baskın Oran), İstanbul 2012, s. 280-281; Ahmet Asker, *Misak-ı Millî'den Anavatana: Sancak Meselesi ve Çözümü*, **Yeni Türkiye Misak-ı Millî Özel Sayısı**, S. 93 (Ocak-Şubat 2017), s. 1108; Ayrıca Lozan Barış Antlaşması'nın maddelerinin tamamı için bkz. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları C. I (1920-1945)**, Ankara 1989, s. 85-176.

genel bir barış haline gelmiştir. Ancak Lozan Barış Antlaşması ile de Hatay, Türkiye sınırları dışında kalmıştır. Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra 5 Aralık 1924'te Fransız manda yönetimi, çıkarmış olduğu bir kararname ile Halep ve Şam yönetimlerini birleştirerek Suriye devletini kurduğu halde[35] 20 Ekim 1921 Ankara İtilafnamesi ile Hatay'a verilen özel rejimi büyük ölçüde korumuştur. 1925'te alınan bir kararlarla da Fransızca ve Arapçanın yanı sıra Türkçe de resmî dil olarak kabul edilmiş ve daha önce Halep Valiliği'ne bağlı olan Hatay doğrudan Suriye Hükümeti'ne bağlanmıştır.[36]

Suriye'de bu idari kararlar alındıktan sonra Temmuz 1925'te başlayan ve üç ay devam eden Dürzi Ayaklanması Fransa'yı oldukça zor durumda bırakmıştır. Fransız Manda yönetimi tarafından 1922'de alınan bir kararla bağımsızlığını elde eden Cebel Dürzi'ye vali olarak atanan Selim el-Atraş'ın 1923'te ölmesi, bölgedeki Dürzi aileler arasında yeni valinin kim olacağı konusunda anlaşmazlığın çıkmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Fransız Manda yönetimi tarafından Cebel Dürzi'ye Fransız Yüzbaşı Carbiller vali olarak atanmıştır. Yeni valinin uyguladığı baskıcı yönetim, bölgedeki Dürzilerin gelenlerin tepkisini çekmiş ve Dürzi ileri gelenlerin yüksek komiserliğe şikâyet etmelerine yol açmıştır. Ancak 1924'te General Weygand'ın görevden uzaklaştırılmasından sonra yüksek komiserliğe atanan Genaral Sarrail tarafından bu şikâyetler ciddiye alınmamış ve Dürzi ileri gelenlere Yüzbaşı Carbiller ile görüşmeleri tavsiye edilmiştir. Ayrıca bu dönemde el-Atraş ailesinin ileri gelenlerinin tutuklanmasıyla Sultan el-Atraş liderliğinde Temmuz 1925'te Cebel Dürzi'de ayaklanma başlamıştır. Bu ayaklanma sonucunda Fransızlar üç ay içerisinde bölgeden çekilmek zorunda kalmışlardır. Cebel Dürzi'de başlayan bu ayaklanma, önce Ekim

---

35 Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 38-39; Serdar Yılmaz Saraç, **Türk Kamuoyunda Hatay Sorunu**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989, s. 36; Akçora, a.g.m., s. 389; Mehmet Gönlübol-Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Ankara 1997, s. 83; Ada, a.g.e., s. 76; Türkman, a.g.e., s. 96.

36 Akçora, a.g.m., s. 390; Melek, a.g.e., s. 10-13; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 83; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 37; C. Yavuz, a.g.e., 266; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 34; Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Ankara 2010, s. 159-160; Pınar Ceylan, **Türk Basınında Hatay Devleti'nin Kurulması Meselesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s. 15; Erden, a.g.e., s. 15.

ayında Şam'a sıçramış, ardından Hama, Halep ve Humus'a da yayılmıştır. Bu ayaklanmalar sırasında Sünni Araplar da Dürziler ile birlikte hareket ederek Fransızlara karşı silahlı eylemlere girişmişlerdir. Böylece Cebel Dürzi'de başlayan isyan; Arap milliyetçilerinin de katılmasıyla Fransız manda yönetimine karşı hemen hemen Suriye'nin tamamına yayılan tehlikeli bir durum halini almıştır.[37] Bu isyan sırasında Hama'nın Suriye'nin bağımsızlığını isteyen kişiler tarafından ele geçirilmesi üzerine, şehrin Fransa tarafından bombalanması sonucu çoğunluğu sivil 7.344 kişi ölmüştür. 1925'te başlayan Dürzi ayaklanması tam olarak ancak 1927'de güçlükle bastırılabilmiştir.[38]

Bu gelişmelerden sonra sonunda Yüksek Komiser General Sarrail'in yerine 8 Kasım 1925'te Henry de Jouvenel bu göreve atanmıştır.[39] Fransa tarafından yüksek komiserlik görevine atanan ilk sivil olan gazeteci kökenli milletvekili Henry de Jouvenel'in[40] takip ettiği ılımlı politikalar, Suriye ve Hatay vatandaşları arasında kendilerine muhtariyet verileceği umudunun doğmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Suriye Meclisi'nde bulunan İskenderun Sancağı temsilcilerinin Ocak 1926'da Hatay'ın Suriye'den ayrılarak doğrudan Fransız yüksek komiserliğine bağlanma isteği, Fransa tarafından kabul edilmiş ve seçimlere gidilmiştir.[41] Yapılan seçimlerden sonra oluşan İskenderun Sancağı Meclisi tarafından Mart 1926'da bir anayasa hazırlanarak, Fransız

---

37 Ada, a.g.e., s. 77-78; Duran, a.g.e., s. 86-87; Ayrıca bu ayaklanma hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer Osman Umar, *Suriye'de Fransız Emperyalizmi*, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 12, S. 1 (Ocak 2002), s. 305-308.

38 Umar, a.g.m., s. 306-308; Erden, a.g.e., s. 18.

39 Albert Hourani, **Arap Halkları Tarihi** (Çev. Yavuz Alagon), İstanbul 1997, s. 374; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 84; C. Yavuz, a.g.e., s. 261; Ada, a.g.e., s. 78; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 34; Duran, a.g.e., s. 87; Müzehher Yamaç, *Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940)*, Belleten, C. LXXXII, S. 295 (Aralık 2018), s. 1158.

40 Ada, a.g.e., s. 78; Duran, a.g.e., s. 87; Ömer Osman Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Ankara 2004, s. 494; Volkan Payaslı, **Sancak'tan Vilayet'e Hatay (1921-1960) (Siyasal, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle)**, Ankara 2017, s. 20; Yamaç, a.g.m., s. 1158.

41 Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 84; Hüseyin Opruklu, **Türkiye-Suriye İlişkileri (Atatürk Dönemi) 1923-1938**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s. 169; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 34-35; Figen Atabey, *Hatay'ın Anavatana Katılma Süreci*, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C. 4, S. 7 (Temmuz 2015), s. 193; Ceylan, a.g.t., s. 15.

yüksek komiserliğine bağlı, bağımsız bir "*İskenderun Hükümeti*" kurulmuştur.[42] Hükümet başkanlığına da delege (*Fransız yüksek komiser temsilcisi*) Pierre Durieux[43] getirilmiştir. Ancak Suriye Hükümeti'nin istek ve baskıları sonucu Fransız yüksek komiserliği tarafından önce hükümetin adı "*Kuzey Suriye Hükümeti*" olarak değiştirilmiş, daha sonra da 12 Haziran 1926'da Kuzey Suriye Hükümet tarafından bağımsızlık geri alınmış ve eskiden olduğu gibi bölgenin Suriye Devleti içerisinde özerk yönetiminin devam etmesine karar verilmiştir.[44] Böylece Hatay Türkleri, ilk bağımsızlık girişiminden istedikleri sonucu alamamışlardır. Buna rağmen Halep'teki Türk Konsolosluğu ve Adana'daki Millî Emniyet Teşkilatı ile sürdürülen ilişkiler artırılmış ve Türklerin bölgedeki teşkilatlanması İskenderun, Kırıkhan ve Reyhanlı'nın birçok köyünü de içine alacak şekilde genişlemiştir.[45] Hatay'da meydan gelen bu gelişmeler Türkiye ile bölgede yaşayan Türkler arasındaki ilişkilerin daha da gelişmesine neden olmuştur.

---

42 Melek, a.g.e., s. 14; Akçora, a.g.m., s. 390; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 84; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 697; Ada, a.g.e., s. 84; Opruklu, a.g.t., s. 169-170.

43 Pierre Durieux: Fransa'nın İskenderun Sancağı'ndaki delegesidir. 1884 doğumludur. Fransa'nın şark lisanları Darülfinunu'ndan mezun olmuştur. Kadis, Yafa, Tanca, Şam, İskenderiye'de konsolosluk görevlerinde bulunduktan sonra 1921'de Suriye ve Lübnan Yüksek Komiserliği emrine verilmiştir. Bu tarihten sonra Suriye ve İskenderun Sancağı'nda önemli çalışmalarda bulunmuştur. 1924 Ağustos'unda İskenderun Sancağı Yüksek Komiserlik delege muavini olarak göreve başlayan Pierre Durieux, bu görevine 1937 Temmuz'unda yerine Roger Garreau atanana kadar devam etmiştir. Görevde bulunduğu süre içerisinde İskenderun Sancağı'nın siyasi, idari hayatında amil ve nazım bir şahsiyet olarak makamını muhafaza etmiştir. Payaslı, a.g.e., s. 21; Özkaya Duman, a.g.e., s. 151.

44 Melek, a.g.e., s. 14; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 84; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 697; Opruklu, a.g.t., s. 170; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Yayına Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 7; Payaslı, a.g.e., s. 21.

45 Melek, a.g.e., s. 15; Akçora, a.g.m., s. 391; Resul Yavuz, **Hatay Sorunu ve Basın**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004, s. 43.

BİRİNCİ BÖLÜM

FRANSA'YI SURİYE'Yİ TANIMAYA GÖTÜREN SÜREÇ VE SURİYE SEÇİMLERİ (1923-1936)

Fransa'nın Suriye'de uyguladığı geleneksel "*böl ve yönet*" siyaseti[46] başta olmak üzere bölgedeki yetkililerin baskıcı yönetimleri, toplumda millî duyguların uyanmasına ve büyük bir hoşnutsuzluğun başlamasına ortam hazırlamıştır. Fransa'nın içinde bulunduğu siyasi ve mali sıkıntılar 1935 ve 1936'da, hem ülke içinde hem de manda idaresindeki yerlerde zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerden yararlanan Suriyeliler istiklallerini kazanmak için faaliyete geçmişlerdir.

18-26 Nisan 1920 tarihli San Remo Konferansı'nda Fransız manda yönetimine girmesi kabul edilen Suriye ve Lübnan'ın bu statüsü 24 Temmuz 1922'de Milletler Cemiyeti'nce onaylanmış ve 29 Eylül 1923'te yürürlüğe girmiştir. Fransa, antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra üç yıl içerisinde manda idaresi altındaki yerlerde, halkın isteğine göre bir anayasayı yürürlüğe koyması gerekirken, Lübnan dışındaki yerlerde bu doğrultuda bir girişimde bulunmamıştır.[47] 7 Ağustos 1928'de Suriye Meclisi, hazırladığı bir anayasa ile ülkede yaşayanlara demokratik haklar verileceği taahhüdünde bulunmuş, Ürdün, Filistin ve Lübnan'ı da kapsayan büyük Suriye'yi savunmuştur. Suriye'deki Fransız Yüksek Komiseri Henri Ponsot ise, hazırlanan anayasada Fransa'nın

---

46 Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara 1994, s. 72; Umar, a. g. m,, s. 301; Zişan Şirin Ayrancı, **Türkiye-Suriye İlişkileri**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2006, s. 22; Özge Yavuz, *Temel Parametreler ve Farklılaşan Dinamikler Çerçevesinde Suriye-Türkiye İlişkileri*, **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika** (Editörler: Mehmet Akif Okur-Nuri Salık), Ankara 2016, s. 315.

47 Jaeschke, *İskenderun ve Antakya Halis Türk Yurdudur*, **Orient-Nachricten**'den **Cumhuriyet**, 11-14 Ocak 1937, s. 3; Ayrıca aynı makale için bkz. **Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi (1923-1938)** (Editör: Ö. Andaç Uğurlu), İstanbul 2003, s. 416-433; **Türkiye'nin Dış Politikası'nda 50 Yıl Montreux ve Savaş Öncesi Yıllar (1935-1939)**, Ankara 1974, s. 158; Soysal, a.g.m., s. 81; Umar, a.g.e., s. 499; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 34; Tekin, a.g.e., s. 179; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 281.

Suriye'deki manda yönetimine ters düşen hükümlerinin bulunduğunu ifade etmiş ve bunların çıkarılmasını talep etmiştir. Ancak Suriye Meclisi, bu talebi geri çevirince, Meclis kapatılmış ve Ponsot'un hazırladığı anayasa 14 Mayıs 1930'da[48] ilan edilmiştir. "*Organik Düzenleme*"[49] adı da verilen anayasayla, Suriye'de sözde demokratik bir idari sistem kuruluyor iken gerçekte ise Fransa'nın savunma ve dışişleri alanlarında kontrolü devam etmiştir. Fakat yeni düzenlemeler Suriyeli milliyetçilerin beklentilerini karşılamada yetersiz kalmıştır.[50] Bu anayasa ile de Sancağın özel rejimine ait hükümler korunmuştur.[51] Ponsot'un Meclisi feshetmesi üzerine ülkede geçici hükümetler kurulmuş ancak tepkiler karşısında seçimlere gitmek durumunda kalmıştır. 1933 yılında yapılan seçimlerde, 69 kişilik Suriye Meclisi'nin 17'sini Vatani Partisi[52], 52'sini ise ılımlı üyeler elde etmiştir.

Diğer taraftan İngiltere ve Irak, İngiltere'nin Irak'taki manda yönetimini sonlandırılan bir antlaşmayı 30 Haziran 1930'da imzalamaları[53] ile bağımsızlık yolunda -Arap mandaları arasında ilk kez- önemli bir adım atılmıştır.[54] Irak'taki manda yönetimine son veren bu antlaşma, Suriyelileri etkilemiş ve bağımsızlık yanlısı seslerin

---

48 Anayasanın ayrıntıları için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 75-78 (Haziran 1930), s. 6388-6398; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 281; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 698.

49 Kamuran Gürün, **Savaşan Dünya ve Türkiye**, Ankara 1986, s. 187.

50 Mehmet Tekin, **Komşu Penceresinden Suriye**, Antakya 1998, s. 126; Umar, a.g.e., s. 499-500.

51 **Ayın Tarihi,** S. 75-78 (Haziran 1930), s. 6387; Soysal, a.g.e., s. 532.

52 Vatani Partisi (El-Kutlet'ul Vataniyye): Suriye'de 1936 yılına kadar meydana gelen en önemli siyasi gelişmelerden biridir. 1931 yılından itibaren bu parti adına açıklamalar Haşim Attasi tarafından yapılmıştır. Partinin programı 4 Kasım 1932'de Humus'taki toplantıda ortaya konulmuştur. Suriye'nin birliği, bağımsızlığı, Araplar arasında birliğin sağlanması partinin amaçları arasındadır. Hatay Sorunu'nda bölgedeki muhalif basını desteklemiştir. 1940'lı yılların sonunda birkaç partiye bölünmüştür. Suriye'deki milliyetçi partilerin büyük bir kısmı bu partinin devamıdır. Umar, a.g.e., s. 498-499; Özkaya Duman, a.g.e., s. 141

53 Sander, a.g.e., s. 71; Yves Salkın, *Yakın Doğu'da Fransa Mandası Umut ve Gerçekler (1922-1941)*, **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 90-91 (Eylül 1995-1996), s. 109; Bessam Tibi, **Arap Milliyetçiliği** (Türkçesi: Taşkın Temiz), İstanbul 1998, s. 165; Armaoğlu, a.g.e., s. 202; Türel Yılmaz, **Uluslararası Politikada Ortadoğu (Birinci Dünya Savaşından 2000'e)**, Ankara 2005, s. 2; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 43; Kubilay Sara, **İki Dünya Savaşı Arası Dönemde İngiltere'nin Ortadoğu Politikasında Irak**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 59-60; Erkan Özyürek, **20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde İngiltere'nin Irak Politikası**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s. 123.

54 Arthur Goldschmıdt Jr.-Lawrence Davıdson, **Kısa Ortadoğu Tarihi** (Çev. Aydemir Güler), İstanbul 2011, s. 398.

yükselmesine neden olmuştur.[55] Söz konusu baskılar nedeniyle Vatani Partisi'nin Meclis'teki varlığının da etkisiyle Yüksek Komiser Henri Ponsot ile Suriye Hükümeti arasında başlayan görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır.

Bu gelişmelerden sonra Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiseri Henri Ponsot 1933'te görevinden alınmış yerine Comte Damien Martel atanmıştır. Yeni Yüksek Komiser Martel, Suriyelilere İngiltere'nin Irak ile 30 Haziran 1930'da imzaladığı antlaşmaya benzer bir antlaşma teklifi getirmiş; ancak azınlık haklarının korunması ilgili bir madde konulmasını istemiştir.[56] Böylece Fransa-Suriye Antlaşması'nın ön görüşmeleri başlamıştır.[57] Görüşmeler sonunda taraflar arasında 16 Kasım 1933'te imzalanan antlaşma, taleplerinin tamamının karşılanmamış olmasından dolayı Suriye Meclisi tarafından onaylanmamıştır.[58] Fransa tarafından verilen söze rağmen Suriyelilerin isteklerini içeren bir bağımsızlık antlaşmanın imzalanamaması 1934'ten itibaren Suriye'de gerginliği artırmıştır.[59] Bu doğrultuda önemli milliyetçi liderlerden İbrahim Hananu'nun[60] vefatının kırkıncı gününde, Şam'da bir anma merasiminin

---

55 Mehmet Asım (Us), *Suriye ve Fransa*, **Vakıt**, 1 Eylül 1931, s. 1; Diplomat, *İskenderun ve Antakya Bize Verilmelidir*, **Açık Söz**, 25 Ağustos 1936, s. 2; Jaeschke, *İskenderun ve Antakya Halis Türk Yurdudur*, **Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi (1923-1938)** (Editör: Ö. Andaç Uğurlu), İstanbul 2003, s. 432; Duran, a.g.e., s. 109.

56 Bu antlaşmanın maddeleri için bkz**. BCA**, 490. 01 / 607. 102. 5; **Manchester Guardian**'dan, **Ulus,** 1 Mart 1936, s. 4; Umar, a.g.e., s. 501-502.

57 Seda Altuğ, *Suriye Arap Milliyetçiliğinde Vatan ve Suriyelilik (1919-1939)*, **İstanbul Üniversitesi Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 39 (Ekim 2008), s. 85.

58 **BCA**, 490. 01 / 607. 102. 5; N. A. Küçüka, *Suriye İşleri*, **Akşam**, 19 Nisan 1936, s. 1-6; Salkın, a.g.m., s. 109; Yücel Güçlü, **The Question of the Sanjak of Alexandretta**, Ankara 2001, s. 85; Umar, a.g.e., s. 501.

59 Ada, a.g.e., s. 105.

60 İbrahim Hananu: "*Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İparatorluğu'na karşı oluşturulan Arap isyanına katılmış, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransız kuvvetleri ile çarpışmış, Kurtuluş Savaşı bittikten sonra ile ölümüne kadar Suriye'nin bağımsızlığı için çalışmış, Kürt kökenli asker ve hukukçu. 1869 yılında Halep'te doğdu. Liseyi Halep İmparatorluk Lisesi'nde okuyan Hananu üniversiteyi İstanbul Hukuk Akademisi'nde okudu. İstanbul'da öğrenci olduğu sıralarda İttihat ve Terakki Cemiyetine üye oldu. 1908 yılında gerçekleşen 31 Mart Ayaklanması'nı bastıran Hareket Ordusuna katıldı. Hukuk bölümünden mezun olduktan sonra Askerî Akademiye gitti. Daha sonra bürokrasi hayatına atıldı. Bu sıralarda yükselen Arap milliyetçiliğinden etkilendi ve Arap milliyetçiliğini savunan örgütlere girdi. O sıralarda Osmanlı Birinci Dünya Savaşı'na girmişti. Bunu fırsat bilen Araplar İngilizlerin kışkırtmaları ile ayaklandı ve Arap isyanı meydana geldi. Hananu, diğerleri gibi bu isyana katıldı. İtilaf Devletleri ile birlikte Halep'e giren Arap ordusunda aktif görev aldı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Araplar, İngilizler tarafından verilen bağımsızlık sözlerine güvenerek Suriye Arap Krallığı'nı kurdu. Ancak bir ay sonra İtilaf Devletleri'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını paylaşmak için toplandıkları San Remo Konferansı'nda bu karar kabul edilmemiş ve Fransızlar, Maysalun Savaşı'nda Suriye'yi işgal etmişti. Fransızların kurmuş*

yapılmasına karar verilirken diğer taraftan gazetelerde anayasanın yürürlüğe konulması ve seçimlerin yapılması gerektiği yönünde haberler çıkmaya başlamıştır.[61] Şam'da ülkenin her tarafından gelenlerin katılımı ile 10 Ocak 1936'da İbrahim Hananu'nun ölümünün kırkıncı günü nedeniyle düzenlenen törende Vatani Partisi Genel Sekreteri Cemil Mürdüm yaptığı konuşmada, İbrahim Hananu'nun ölümü dolayısıyla ilan edilen yasın bittiğini, artık partinin siyasi çalışmalara başlayacağını ve ülkenin değişik bölgelerinden gelen temsilcilerle parti genel kongresinin toplanacağını açıklamıştır. Aynı gün toplanan genel kongrede; Suriye topraklarının birleştirilmesi, İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour tarafından 2 Kasım 1917'de Yahudilere verilen vatan kurma sözünün kabul edilmemesi, ülkede yaşayan insanlar arasında eşitliğin kabul edilmesi ve bunları kabul etmeyenlerin de partiden atılması kararlaştırılmıştır.

Ayrıca Milletler Cemiyeti'ne, manda sisteminin millî birliğin kurulması önünde en büyük engel olduğu, Suriye hariç Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan milletlerin tamamının bağımsızlıklarına kavuştukları ve Milletler Cemiyeti'nin Habeşistan'ın bağımsızlığı yönünde gösterdiği gayretlerin daha fazlasının Suriye için yapılması gerektiği yönünde telgraf gönderilmesine karar verilmiştir. Bunun yanı sıra Şam'da elektrik ücretlerine yapılan zamların fazlalığı üzerine elektrik ve tramvay şirketlerindeki

---

oldukları manda sistemine karşı direniş cemiyetleri kuruldu. Bununla beraber Şeyh Salih İsyanı meydana gelmiş ve Fransızlar bu isyanı bastırmakta zorlanmıştı. Hananu bu hareketlerden etkilenerek diğer isyandaki gibi Ankara Hükümeti ile işbirliği içerisine girdi. Ankara Hükümeti'nin askeri desteklerine dayanarak Halep'te isyan çıkardı. İsyan hızlıca büyüdü ve Fransızlar tarafından bastırılamadı. Bunun sonucunda Fransızlar mecburen Ankara ile müzakere etmeye başladı. Müzakere sonucunda imzalanan Ankara Antlaşması sonucunda Ankara Hükümeti buraya verdiği bütün yardımları kesti. Yardımların kesilmesi ile Fransızlar bu isyanı kolaylıkla bastırmıştır. Hananu isyan sırasında yakalanmış, fakat daha sonra serbest bırakılmıştır. Hananu, bu isyan hareketinden sonra da bağımsızlık için mücadele etmiş ve bağımsızlık hareketinin başkenti olarak kabul edebileceğimiz Milli Blok'un kurucu babası olmuştur. On dokuz yıl yani Suriye'nin bağımsızlığına kadar bağımsızlık hareketi buradan kumanda edilmiştir. 1928 yılında Suriye'nin ilk anayasası burada hazırlanmıştır. Hananu, Milli Blok'un daimi meclis üyesi ve meclisin başkanıydı. 1930 yılında Fransa ile müzakerelere oturulamayacağını Suriye'ye tam bağımsızlık verilmedikçe anlaşılamayacağını belirten Hananu, bağımsızlık vurgusu yapmıştır. Hananu, 1935 yılında vefat etmiş ve Suriyeli milliyetçiler yaşadığı eve milletin eve demişlerdir." www.wikiwand.com/tr/İbrahim_Hananu; Ayrıca İbrahim Hananu'nun Ankara Hükümeti ile yaptığı işbirliği hakkında geniş bilgi için bkz. M. Derviş Kılınçkaya, **Osmanlı Yönetimindeki Arap Topraklarında Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye**, Ankara 2004, s. 189-200.

61 **El-Kabes** projenin kabul edilmemesi halinde hükümetin çekilmesini, seçimlerin yenilenmesinin gerektiğini belirtmektedir. **Yenigün**, 7 Ocak 1936, s. 1; **Yeni Adana**, 11 Ocak 1936, s. 2.

görevlilere iş bırakma yoluna gitmeleri istenmiştir. Bu kararların alınması üzerine Vatani Partisi'nin Şam'daki merkezi polis tarafından arandıktan sonra mühürlenmiş ve Şam Milletvekilleri Fahri Barudi gözaltına alınmıştır. Bu gelişmelerden sonra yaşanan olaylara tepki gösteren parti ileri gelenleri bir toplantı yaparak parti merkezlerinin kapatılmasına karar vermişler ve Yüksek Komiserliğe, Fransa Dışişleri Bakanlığı'na ve Milletler Cemiyeti'ne tepkilerini gösteren telgraflar göndermişlerdir.[62] Suriye'nin başka şehirlerine de protestoların yayılması üzerine manda idaresi olayları sona erdirmek için askerî tedbirler almıştır.[63] Bu olaylar sırasında ölen ve yaralananlar olmuş, birçok kişi de gözaltına alınmış; Müslümanlar ile Hıristiyanlar birlikte hareket etmişler, Şam ve Halep'te sıkıyönetim uygulanmasına karar verilmiştir.[64] Vatani Partisi önderleri, Yüksek Komiser Martel'e 26 Ocak 1936'da verdikleri muhtıra ile 1928 Anayasası'nın yürürlüğe konması ve manda idaresinin kaldırılması talebinde bulunmuşlarsa da, Martel olaylar bitmeden müzakerelerin gerçekleşmeyeceğini açıklamıştır.[65]

Fransa'da 24 Ocak 1936'da Başbakan Pierre Laval'ın istifa etmesi[66] üzerine ertesi gün Suriye'ye yakınlık duyan Albert Sarraut başbakan olmuştur. Başbakan Sarraut daha 1931'deki "*Radikal Sosyalist Kongresi*"nde yaptığı konuşmada, Fransa'nın Suriye'deki giderlerinin, mali durumu gittikçe zorlaşan ülkesi için ağır bir yük oluşturmaya başladığı için manda idaresinin sonlandırılarak yeni bir antlaşma yapılmasını savunmuştur.[67] Suriye'deki olayların büyümesi[68] nedeniyle Fransa Doğu Orduları Başkomutanı Charles Huntziger, 12 Şubat 1936'da sıkıyönetim ilan etmiştir.[69] Ayrıca

---

62 **Yenigün**, 14, 21 Ocak 1936, s. 1; Marcel Kollet, *Suriye İhtilâllerinin Tafsilâtı*, **Vu Mecmuası**'ndan, **Kurun,** 6-7-8 Nisan 1936, s. 1-4.

63 **Ayın Tarihi**, S. 26 (Ocak 1936), s. 279; Ada, a.g.e., s. 105; Duran, a.g.e., s. 112.

64 **Cumhuriyet,** 28 Ocak 1936, s. 1-9; **Manchester Guardian'**dan, **Ulus**, 1 Mart 1936, s. 4; Asım Us, *İskenderun Mukavelesi*, **Kurun**, 8 Nisan 1936, s. 4; **Ayın Tarihi**, S. 26 (Ocak 1936), s. 304.

65 **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 26 (Ocak 1936), s. 304.

66 **Yenigün**, 25 Ocak 1936, s. 1.

67 **Cumhuriyet**, 25 Ocak 1936, s.1-10; **Yenigün**, 25 Ocak 1936, s. 1; **Yeni Adana**, 30 Ocak 1936, s. 1; C. Yavuz, a.g.e., s. 272-273; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 283;Yaşar Demir, **Fransa'nın Yakındoğu Politikaları Suriye ve Hatay**, İstanbul 2013, s. 166.

68 **Akşam**, 10-12 Şubat 1936, s. 1; **Ulus**, 11-13 Şubat 1936, s. 1; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 43.

69 **Yenigün**, 14 Şubat 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 27 (Şubat 1936), s. 299-300; Gülgeç, a.g.e., s. 36.

gösterilerden sorumlu tutulan Cemil Mürdüm ve Nesip Bekri de tutuklanmıştır. Aynı zamanda yerel haberlerin abartılı bir şekilde yazıldığını ve halkın gösterilere teşvik edilmekte olduğunu öne süren Matbuat Dairesi, gazete müdürlerini davet ederek yerel olaylar hakkında sadece resmî tebliğlerin yayımlanmasını istemiştir. Bunun üzerine müdürler, gazetelerin çıkartılmaması yönünde ortak karar almışlar ve toplantıdan sonra birçok gazetenin basımı durdurulmuştur.[70]

Sıkıyönetim kararından sonra askerî yönetim, gözaltına alınan kişilerin grev sona erene kadar serbest bırakılmayacağını açıklamıştır. Alınan bu kararlardan sonra olaylar kısmen yatışmıştır.

Suriye Başbakanı Şeyh Tacettin, 22 Şubat 1936'da görevinden istifa etmiş yerine Ata el-Eyyubi başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur.[71] Buna rağmen alınan tedbirlerden sonuç alınamayınca Yüksek Komiser Martel, Başbakan Ata el-Eyyubi'ye gönderdiği mektupta, Meclisin tekrar açılabileceğini, ülkenin toprak bütünlüğünün korunacağını ve İngiltere-Irak Antlaşması koşullarına benzer bir antlaşma için müzakerelere başlanabileceğini belirtmiştir.[72] Yüksek Komiser Martel'in bu mektubundan sonra Suriye'deki olaylar yavaşlamış ve Hükümet temsilcileri ile Martel arasında 29 Şubat 1936'da Beyrut'ta görüşmeler başlamıştır. Görüşmelerde Yüksek Komiser, genel grev sonlandırılacak olursa milliyetçi önderleri de içine alan bir af ilan edeceğini açıklamıştır. Ayrıca iki ülke arasında görüşmelerde bulunmak üzere bir heyetin de Paris'e gitmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır.[73] Beyrut Görüşmeleri'nden sonra tutuklanarak sürgüne gönderilen liderlerin affedilerek büyük gösteriler ile Şam'a dönmelerine imkân sağlanmıştır. Bunun üzerine Meclis Başkanı ve Vatani Partisi'nin

---

70 **Yenigün**, 14 Şubat 1936, s. 1.

71 **Ulus,** 25 Şubat 1936, s.1; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Şubat 1936), s. 297; Salkın, a.g.m., s. 109; Ada, a.g.e., s.105; Gülgeç, a.g.e., s. 23; Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Ankara 2010, s. 214.

72 Ada, a.g.e., s. 105; Gülgeç, a.g.e., s. 23; Tekin, a.g.e., s. 214-215.

73 **Cumhuriyet**, 3 Mart 1936, s. 3; Erkal, a.g.m., s. 18; Stefanos Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu** (Çev. Şirin Tekeli), İstanbul 1995, s. 192; Soyak, a.g.e., s. 530; Gülgeç, a.g.e., s. 23; Savcı, a.g.t., s. 33.

liderleri, ortak bir bildiri yayımlayarak halkın gösterileri ve grevleri bitirmesini istemiştir.

Paris'te iki ülke arasında yapılacak görüşmelerde Suriye'yi Haşim Attasi başkanlığındaki bir heyetin temsil etmesine karar verilmiştir.[74] Nitekim Suriye'de 1936 yılı başından sonra yaşanan olaylar Fransa'yı istemeyerek de olsa bu görüşmelere başlamaya zorlamıştır. Görüşmelerin başlaması ile birlikte Suriye'de olaylar yatışmış ve iki ülke arasında uzun yıllardır devam eden anlaşmazlığın sona ereceği düşünülmüştür.

1.1. Bağımsız Suriye İçin Atılan İlk Adım: Fransa-Suriye Antlaşması (9 Eylül 1936)

Paris'te iki ülke arasındaki 31 Mart 1936'da başlayan müzakerelerde[75] Fransa, Suriye'deki manda idaresini sonlandıracak bir antlaşma imzalamaya ve bu ülkenin Milletler Cemiyeti'ne girmesini desteklemeye hazır olduğunu belirtmiştir. Görüşmeler olumlu bir ortamda başlamış olmasına rağmen özellikle Fransa'daki karasızlıktan dolayı olumlu sonuç alınamamıştır.[76]

Fransa-Suriye müzakerelerinin başlamasından kısa süre önce Almanya'nın Versay Antlaşması'nın hükümlerine aykırı olarak 1936 Mart'ında Ren bölgesine asker sokması ve İtalya'nın Habeşistan'ın başkenti Adisababa'yı 5 Mayıs 1936'da işgal etmesi[77] ayrıca bu ülkenin Akdeniz'de nüfuzunu artırması, dünya barışı açısından büyük tehlike oluşturmaya başlamıştır. Diğer taraftan Fransa'da Nisan-Mayıs 1936'daki seçimlere "*Halk Cephesi*" olarak katılan sol partilerin zafer kazanması ve Leon Blum liderliğindeki yeni hükümetin 4 Haziran 1936'da Meclis'ten güvenoyu alması, bu

---

74 **Cumhuriyet**, 3 Mart 1936, s. 3; **Yenigün,** 13 Mart 1936, s. 1; **Yeni Adana**, 12 Mart 1936, s. 1; Tarık Mümtaz (Göztepe), *Ayrılık Yıllarının Tam Bir Tarihçesi*, **Hatay Albümü** (Müellifi: Tarık Mümtaz), İstanbul 1942, s. 12; M. Said Tavakkalna, **Suriye ve Lübnan'da Fransa'nın İşi Ne?**, İstanbul 1945, s. 15; Ada, a.g.e., s. 106.

75 **El-Kabes**'den, **Yenigün**, 2 Nisan 1936, s. 1; Ada, a.g.e., s. 106.

76 Ada, a. g. e, s. 106; Duran, a.g.e., s. 112.

77 Erkal, a.g.m., s. 18; Şerife Yorulmaz, *Fransız Manda Döneminde İskenderun Sancağı (Hatay)-Ekonomik ve Siyasal Durumu Hakkında Bazı Kayıtlar (1918-1939)*, **Atatürk Yolu**, C.6, S.22 (Kasım 1988), s. 233; Adil Dağıstan-Adnan Sofuoğlu, *Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)'ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye*, **AAMD**, C. XXI, S. 61 (Mart 2005), s. 5.

ülkenin dış politikasında da mühim değişikliklere neden olmuştur.[78] Leon Blum'un Başbakan olmasından sonra Suriyeli yetkililer ile görüşmeler tekrar başlamış, Dışişleri Bakanı Yvon Delbos ve Dışişleri Bakanlığı Siyasi Müsteşarı Pierre Vienot, Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlıklarını elde etmeleri için çalışmalar yapmakla görevlendirilmiştir.[79] Türk basınında Fransa ile Suriye arasındaki müzakerelerin seyri hakkında düzenli bilgi alınamaması eleştirilere neden olmuşsa da taraflar arasındaki tartışmaların özellikler azınlıklar ve Fransa'nın Suriye'deki askerî varlığı konularında yoğunlaştığı üzerinde durulmuştur.[80]

Taraflar arasında 31 Mart 1936'da Paris'te başlayan müzakereler uzun ve tartışmalı bir süreçten sonra 9 Eylül 1936'da bir antlaşmanın imzalanması ile neticelenmiştir.[81] Suriye'deki Fransız manda idaresinin sona ermesinin başlangıcı olarak

---

78 Leon Blum Hükümeti Müstemlekeler Bakanlığı'nı kapatarak görevlerini Dışişleri Bakanlığı'na devretmiştir. **Yenigün**, 5 Haziran 1936, s. 1; Aracayürek, a.g.e., s. 37; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 44.

79 Soysal, a.g.m., s. 82; Akşin, a. g. e, s. 311; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 47; R. Yavuz, a.g.t., s. 48; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 44; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 283; Bu dönemde Fransız basınında Fransa Meclisi'nde çoğunluğu oluşturan sosyalistlerin Suriye'nin bağımsız olmasından yana oldukları yönünde haberler yayınlanmıştır. Bu doğrultuda Liyon milletvekillerinden sosyalist Profesör Flip, Suriye öğrenci önderlerinden Nesim Mecdelani'ye yaptığı açıklamada: "*...geçen teşrinievvelde fırkam namına bir tetkik seyahati yapmak üzere Suriyeye gitmiştim. Bu münasebetle Suriye meselesini pek derin bir surette mütalâa ve tetebbü ettim. Diğer müstemleke veya himaye altındaki memleketler ahalisiyle kabili kıyas almıyacak derecede mütekâmil bulunan Suriye milleti, bugün istiklâlini almaya lâyıktır. Fransanın Suriyede takdir görmemesinin sebebini pek iyi anlıyorum. Buradan bizi temsil için gönderilenler, cumhuriyetin hizmetinde değil, Fransız Bankası hissedarı olan 200 ailenin emri altında idiler. Biz artık bu halin katî surette değişmesine karar verdik. Harbi umumîde her şeyi Fransa için feda edelim! diyorlardı. İki ay kadar Laval, her şeyi Frangı kurtarmak için feda edelim! dedi. Şimdi biz diyoruz ki, her şeyi insanı kurtarmak için feda edelim! Suriyenin iktisadî vaziyetini tetkik eden M. Flip demiştir ki: İstiklâliniz tanıdıktan sonra Suriyede size düşen vazifeler pek çoktur. Her şeyden evvel ziraat sizi meşgul etmelidir. Romanyada yapıldığı şekilde bir ıslahat icrası zarurîdir. Bu ıslahat, her tebeddüle düşman olan ihtiyarlarla değil, siz gençlere düşer.*" demiştir. **Akşam,** 10 Haziran 1936, s. 5.

80 Görüşmelerin gidişatı ve birbirinden farklı bilgiler için bkz. **Türk Sözü**, 3, 8, 16, 21, 25, 26, 28, 31 Temmuz 1936, 1 Ağustos 1936, s. 1-3; **Yenigün**, 4, 9, 12, 14 Ağustos 1936, s.1; **Cumhuriyet**, 5, 13 Ağustos 1936, s.1; **Yeni Adana**, 6 Ağustos 1936, s. 1; **Açık Söz,** 25, 27 Ağustos 1936, s. 1; **Yeni Mersin**, 2 Eylül 1936, s. 1; **Tan**, 12 Eylül 1936, s. 1-3.

81 **Akşam**, 10 Eylül 1936, s. 2; Etem İzzet Benice, *İskenderun ve Antakya*, **Açık Söz**, 12 Eylül 1936, s. 1; **Hemşeri**, 18 Eylül 1936, s. 1; A. Şükrü Esmer, *Cumhuriyet ve Dış Politikamız, Lozan-Montrö-Hatay*, **Siyasal İlimler (Mülkiye) Mecmuası**, No: 91 (Ekim 1938), s. 335; Majid Khadduri, *The Alexandretta Dispute*, **The American Journal of International Law**, Vol. 39, No: 3 (Jul 1945), pp. 406-425; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 54; Satloff, a.g.m., s. 147-180; Saraç, a.g.t., s. 40; Cezmi Eraslan, *Atatürk'ün Yurtta Sulh Cihanda Sulh İlkesi ve Hatay Meselesindeki Tavrı*, **GKD**, C.7, S. 73 (Mart 1995), s. 21; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 132-133; Mehmet Tekin, **Komşu Penceresinden Suriye**, Antakya 1998, s. 129; R. Yavuz, a.g.t., s. 49; Soyak, a. g, e., s. 556; Ada, a.g.e., s. 108; Bayram Peker, **İsmet İnönü'nün Başbakanlık Dönemi 1931-1937**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Tezi, Malatya 2005, s. 75; C. Yavuz, a.g.e., s. 273; Dağıstan-

da kabul edilen bu antlaşmaya göre; Suriye'nin üç yıllık geçiş sürecinden sonra istiklalini elde etmesi[82] ve Suriye'nin Milletler Cemiyeti'ne Fransa'nın desteği ile katılması konusunda da anlaşmaya varılmıştır. Aynı zamanda taraflar arasında varılan askerî sözleşme gereği, iki ülke arasında ittifak oluşturulacak, Fransa Cebel Dürzi ve Alevi Bölgesi'ndeki askerî üslerini kullanmaya devam edecek, buna karşılık bölgenin egemenliği (özel idari ve mali rejimin korunması koşulu ile) Suriye'ye ait olacaktır. Diğer taraftan Fransa, Suriye ordusunu eğitmenin yanı sıra silah ve teçhizatını da vermeyi kabul etmiştir.

25 yıl süreli bu antlaşmaya göre, Suriye ile Fransa birbirlerine karşı ortaya çıkacak tehditlerde yardımlaşmayı da kabul etmişlerdir.[83] Fransa-Suriye Antlaşması'nın; 25 yıllık olması, mandater devlet Fransa'ya imtiyazlar sağlaması ve bu ülke askerlerinin Suriye'de bulunmaya devam edecek olması gibi birçok açıdan 30 Haziran 1930'da Irak ile İngiltere arasında imzalanan antlaşma ile ortak yönleri vardır.[84]

Fransa-Suriye Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Yüksek Komiser Martel, Dürzi ve Alevi bölgelerinin Suriye'ye bağlandığını açıklamış olmasına rağmen Sancak

---

Sofuoğlu, a.g.e., s. 44; Mukaddes Arslan, *Sözlü Tarih Yöntemi ve Arşiv Belgeleri Işığında Albay Şükrü Kanatlı ve Birliğinin Hatay'a Girişi*, **Türkiye-Ortadoğu Uluslar Arası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu** (3-5 Kasım 2009, Antakya-Hatay, Haz. Mukaddes Arslan), Ankara 2011, s. 249; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 283; Ömer Göksel İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, Bursa, 2013, s. 446.

82 **BCA**, 030. 10/ 224. 511. 5; **Ekekon**, 13 Eylül 1936, s. 1; Demirtürk, Demirdöğen, a.g.t., s. 54; Saraç, a.g.t., s. 40; R. Yavuz, a.g.t., s. 48; Ada, a.g.e., s. 108; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 47; C. Yavuz, a.g.e., s. 273; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 44; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 283.

83 Benice, a.g.m., s. 1; N. A. Küçüka, *Fransa-Suriye Anlaşması*, **Ulus**, 17 Eylül 1936, s. 1; Rıza Atilâ, *Fransanın Tarihî Jestini Bekliyoruz*, **Yeni Mersin**, 17 Eylül 1936, s. 1-2; **Türk Sözü**, 27 Kasım 1936, s. 1-3; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 343-354; Soysal, a.g.m., s. 82; Tekin, a.g.e., s. 129; Umar, a. g .e, s. 503; Ada, a.g.e., s. 108-109; C. Yavuz, a.g.e., s. 273; Mehmet Akif Okur, *Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit:Suriye'de Fransız Mandası*, **Bilig**, S. 48, (Kış 2009), s. 148-149.

84 Antlaşmanın İngiltere-Irak Antlaşması'nı model aldığını belirten yazılar için bkz. **Akşam**, 11 Eylül 1936, s. 2; Yunus Nadi, *Suriye İstiklâli ve İskenderun-Antakya Havalisi Muhtariyeti*, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1936, s. 1; **Yeni Mersin**, 2 Ekim 1936, s. 1-2; Peter Mansfield, **Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası** (Türkçesi: Salih Yurdakul), İstanbul 2000, s. 82; Mehmet Akif Okur, *Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye*, **Ortadoğu Siyasetinde Suriye** (Editörler: Türel Yılmaz-Mehmet Şahin), Ankara 2004, s. 22; Soyak, a.g.e., s. 530; Ada, a.g.e., s. 108; Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, C. I, 5. Baskı, Ankara 2012, s. 137; Mehmet Akif Okur-Nuri Salık, *Osmanlı İdaresi ve Fransız Manda Yönetimi Altında Suriye*, **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika** (Editörler: Mehmet Akif Okur-Nuri Salık), Ankara, 2016, s. 22-23.

için kabul edilmiş olan özel yönetimin devam edeceğini de belirtmiştir.[85] Fransa-Suriye Antlaşması'nın bir benzeri de 13 Kasım 1936'da Fransa ile Lübnan arasında imzalanmıştır[86] Bu antlaşma Lübnan Meclisi tarafından onaylanmış olsa da Fransa'da Leon Blum liderliğindeki sol partilerden oluşan hükümetin 1938'de dağılması üzerine Fransa Meclisi tarafından onaylanmamıştır.[87]

Fransa-Suriye Antlaşması, Suriye Meclisi tarafından kabul edilmiş[88] ancak Fransa'daki sağ partilerin ülkelerini Fas, Cezayir ve Tunus da zor duruma düşereceği endişelerinden dolayı sert eleştirilerine neden olmuştur. Diğer taraftan II. Dünya Savaşı'nın hızla yaklaşması, Fransa'nın Yakındoğu'daki durumunu muhafaza etmek istemesi,[89] ayrıca "*Milliyetçi Blok*"un seçimleri tekrar kazanmak istemesi gibi nedenlerden dolayı yeni Fransa Hükümeti tarafından kabul edilmemiştir.[90] Her ne kadar Fransa-Suriye Antlaşması Fransa Meclisi tarafından onaylanmamış olsa da fiilen uygulanmış,[91] Fransa'nın Suriye'de yıllardır baskı ile devam ettirmeye çalıştığı manda idaresi de son bulmuştur.[92] II. Dünya Savaşı öncesi Fransa'nın etkin gazetelerinden biri olan Le Temps, Fransa-Suriye Antlaşması'nın çok karışık bir diplomasi belgesi olduğunu vurguladıktan sonra şu değerlendirmeyi yapmıştır: "…*Bu muahede, İngiltere*

---

85 **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 353-354; Tarık Mümtaz Göztepe, *Bıçak Kemiğe Dayanıyor Hatay Türkleri Ayaklanıyor*, **HSD**, S. 32 (31 Mart 1972), s. 6; Soysal, a.g.m., s. 82; Tekin, a.g.e., s. 129; Duran, a.g.e., s. 113.

86 **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 081, Belge Nu: 081-1; **Akşam**, 14 Kasım 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 14 Kasım 1936, s. 1; **Haber**, 14 Kasım 1936, s. 1; **Son Posta**, 14 Kasım 1936, s. 1; **Tan**, 14 Kasım 1936, s.1; **Ekekon**, 17 Kasım 1936, s. 3; Göztepe, a.g.m., s. 6; Mansfield, a.g.e., s. 83; C. Yavuz, a.g.e., s. 273; Veysel Ayhan-Özlem Tür, **Lübnan Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye İle İlişkiler**, Bursa 2009, s. 52.

87 Gürün, a.g.e., s. 188; Arı, s. 97.

88 **Açık Söz**, 28 Aralık 1936, s. 1; **Akşam**, 28 Aralık 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 28 Aralık, s. 1-7; Tavakkalna, a. g. e, s. 16; Soysal, a.g.m., s .83; Arı, a.g.e., s. 137; Nevin Yazıcı, *Suriye'de Azınlık İktidarı: Nusayriler*, **Küçük Orta Doğu Suriye** (Editör: Ümit Özdağ), Ankara 2012, s. 375.

89 Soysal, a.g.m., s. 83; İşyar, a.g.e., s. 447.

90 Soysal, a.g.m., s. 83; Gürün, a.g.e., s. 187; Mansfield, a.g.e., s .83-84; C. Yavuz, a.g.e., s. 273; Mehmet Akif Okur, *Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası,* **Bilig**, S. 48 (Kış 2009), s. 148; Işyar, a.g.e., s. 447; Bu antlaşma Fransa'da iktidara gelen Edouard Daladier Hükümeti tarafından yok sayılmış, bunu hazırlayan Komiser Comte Damien de Martel değiştirilerek yerine eski politikaları uygulamak görevi ile Gabriel Pueux Suriye'ye gönderilmiştir. Tavakkalna, a.g.e., s. 16.

91 Adil Dağıstan- Adnan Sofuoğlu, *Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)'ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye,* **AAMD**, C. XXI, S. 61 (Mart 2005), s. 6; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 44.

92 Mehmet Saray, **Türkiye ve Yakın Komşuları**, Ankara, 2010, s. 78.

ile Irak arasında aktedilmiş olan muahede göz önünde tutularak ve Suriyenin hususi vaziyeti nazarı dikkate alınarak tanzim edilmiştir. Zira Suriyede ekalliyetler meselesi gibi mühim bir mesele vardır. Bu mesele gerek manevî ve gerek siyasî bakımdan hayatî bir ehemmiyeti haizdir. Bütün teminatı haiz olması lâzım gelen ekalliyetler meselesinin matlûp veçhile halledildiğini umuyoruz." [93]

Paris'te iki ülke arasındaki müzakerelere katılan ve 9 Eylül 1936'da imzalanan Fransa-Suriye Antlaşması'nın hazırlanmasında görev alan, ülkesi adına antlaşmanın altında imzası bulunan Fransa Dışişleri Bakanlığı Siyasi Müsteşarı Pierre Vienot, antlaşmanın içeriği ile ilgili İstanbul'da yayınlanan Fransızca "*İstanbul*" gazetesinin Paris'teki muhabiri ile yaptığı görüşmede, İngiltere'nin de içinde bulunduğu demokratik ülkelerin manda idaresi altında bulundurdukları bölgelerde, bu sene ılımlı politikalar takip etmek mecburiyetinde kaldıklarını vurguladıktan sonra Fransa'nın da manda idaresi altında bulunan Suriye ile bir ittifak antlaşması imzalayarak, iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesi için önemli bir adım attığını belirtmiştir. Ayrıca Vienot, Suriye'deki azınlıkların hakları ile ilgili konular üzerinde de durarak, bölgedeki Türklerin durumu ile ilgili yaptığı açıklamada: "…*Şüphesiz ekalliyetlerin himayesi mühim bir meseledir. Yeni yaptığımız muahededе ekalliyetlerin hukukunu zıman altına aldık. Uluslar Kurumu, onları ihmal ettiğimiz takdirde, mandamızın nihayet bulmasını tasvip etmezdi. Suriyede meselâ şimal mıntıkasındaki Türk ekalliyeti gibi kesafet arz eden ekalliyetleri tefrik etmek lazımdır. Bu ekalliyetler geniş bir muhtariyetten istifade etmelidir. Esasen Fransız Mandası altında iken, bu muhtariyet kendilerine verilmişti. Tecrübe iyi neticeler verdi, binaenaleyh, devamdan başka yapılacak bir şey olmadığını…*"[94] belirterek Fransız mandası süresince devam etmiş olan Sancak'taki özel

---

93 **Le Temps**'ten, **Akşam,** 11 Eylül 1936, s. 2.

94 Fransa-Suriye Antlaşması hakkında Fransızca İstanbul gazetesi muharririnin Vienot ile yaptığı mülakatın ayrıntıları için bkz. **Açık Söz**, 24 Eylül 1936, s. 2; **Tan**, 24 Eylül 1936, s. 1-7.

yönetimin olumlu sonuçlar verdiğini ve bu durumun aynen devam edeceğini vurgulamıştır.

1.1.1. Fransa-Suriye Antlaşması'nın İki Ülke Kamuoyundaki Yankıları

1.1.1.1. Türk Kamuoyu

Fransa'nın Suriye ile müzakerelere başlaması ve Fransa'nın manda idaresindeki Suriye ile Lübnan'a bağımsızlık vermeyi düşünmesi, 20 Ekim 1921 tarihli Ankara İtilafnamesi ile kararlaştırılan Antakya ve İskenderun bölgesinin durumunun değişmesi anlamına geliyordu. Fransa ile Suriye arasındaki müzakerelerde antlaşmalara rağmen Antakya ve İskenderun bölgesinin konu edilmemesi ve bu bölgenin Suriye'ye bağlanma fikrinin gündeme getirilmesi, Türkiye'nin girişimlere başlamasına neden olmuştur. Çünkü Fransa-Suriye Antlaşması'nın 3. maddesinde şöyle denilmekteydi: "*...Manda rejiminin sona erdiği gün, Fransa Hükümeti tarafından Suriye ile ilgili olarak ya da bu memleket adına imzalanan bütün anlaşma, sözleşme ve diğer uluslararası taahhütlerden doğan hak ve vecibelerini yalnız Suriye Hükümeti'ne devretmek için bütün tedbirleri alacaktır*."[95]

Türkiye 1934'ten itibaren Antakya ve İskenderun bölgesine alakasını göstermeye ve bu doğrultuda bazı girişimlerde de bulunmaya başlamıştır. Cumhuriyet gazetesi, Kahire'deki özel muhabiri Müftüzade Ziya'nın Mısır devlet yetkililerine dayanarak, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'daki manda idaresini Türkiye'ye devretmek istediğini

---

95 **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 344; Demirtürk-Demirdöğen, a.g.t., s. 54; Saraç., a.g.t., s. 40; Özden Zeynep Alantar, *Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi*, **Türk Dış Politikasının Analizi** (Derleyen: Faruk Sönmezoğlu), İstanbul 1994, s. 67; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 133; Hüsamettin Yıldırım, *Hatay Meselesinin Türkiye Lehine Çözümünün Türk-Sovyet İlişkilerine Yansıması*, **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Haz. Berna Türkdoğan), Ankara 2001, s. 105-106; R. Yavuz, a.g.t., s. 49; Soyak, a.g.e., s. 556; C. Yavuz, a.g.e., s. 273; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 7; Özkan Yazgan, **Türkiye-Suriye İlişkilerinde 50 Yıl (1939-1989)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 11-12; Fırat- Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 283; Bülent Şener, **Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010)**, Ankara 2013, s. 354; Duman, a.g.e., s. 81.

okuyucularına duyurmuştur.[96] Diğer taraftan aynı günlerde hem Suriye gazetelerinde hem de Antakya ve İskenderun bölgesinde yaşayan halk arasında iki ülkenin anlaşmaya vardıkları, Fransa'nın Sancak'ı Türkiye'ye bırakacağına dair haber ve söylentiler de çıkmaya başlamıştır.[97]

1929-1936 yılları arasında Türkiye'nin Sancak ile alakalı yeni bir istekte bulunabileceği durum ortaya çıkmamasına rağmen Türkiye, bölgedeki halka yakınlığını göstermekten ve orada yaşayan Türklerin kültürlerini geliştirmek amacıyla yoğun çaba harcamıştır. Hatay'ın Türkiye'ye verileceği yönündeki haberlerin iyice yoğunlaştığı bir dönemde Gaziantep Valisi Akif İyidoğan'ın sınır komisyonu toplantısına katılmak amacıyla İskenderun'a gelmesi ve ardından uğradığı Antkaya'da vatandaşlarca büyük bir sevinçle karşılanması,[98] Türk ve Arap kamuoyunda büyük bir yankı uyandırmıştır. Akif İyidoğan'ın gezisinden sonra vatandaşlar arasında Türk askerinin Hatay'a gireceği ve Hatay'ın Türkiye'ye bağlanacağı yönünde haberler yayılmaya başlamıştır. Suriye gazetelerinde ise bu gezi ve sonrasında yaşanan gelişmelerden dolayı Türkiye aleyhine

---

96 Gazetede yayınlanan habere göre Fransa bu konu ile ilgili Türkiye'nin düşüncesini sormuş, Türkiye'nin tutumu şu şekilde olmuştur: "*Millî misakımız Türk olmıyan memleketlerin siyasî ve idarî işlerine karışmamıza mânidir. Fakat Suriye ve Lübnanın tarzı idareleri kat'î surette kararlaşmadan Fransanın mandaterlikten çekilmesi burada neticesi vahim bir karışıklık devresinin başlamasına sebep olabileceğinden gerek kardeş Suriyelilere, gerekse dost Fransızlara yardım ve hizmet olmak üzere bu mandayı bir sene için kabul edebiliriz. Sene sonunda bu iki memleketin istiklâllerine kavuşmaları şarttır*" **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1934, s. 1.

97 **Cumhuriyet,** 4 Şubat 1934, s. 1; **Son Posta**, 19 Nisan 1934, s. 1-14; **Son Posta**, 24 Nisan 1934, s. 3.

98 26 Nisan 1934'te Bu gezi sırasında Gaziantep Valisi Akif İyidoğan Antakya da 20 bin Türk tarafından çoşkulu bir şekilde karşılanırken, kısa bir süre sonra bölgeyi ziyarete gelen Suriye cumhurbaşkanı ile başbakanını yetkililer ve çok az sayıda Suriye taraftarı dışında karşılayan olmamıştır. **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1934, s. 1-3; **Son Posta**, 2 Mayıs 1934, s. 1-3; Remzi Siliöz, **Hatay İli Milli Mücadele Yılları**, Bursa 1937, s. 73-74; Konuralp, a.g.e., s. 2133-214; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986, s. 47-48; A. Samet Kuşçu, *Antakyalı Kızın Menkıbesi ve 23 Temmuz'a Gelinceye Kadar Köşe Taşları*, **GKD**, S. 5 (Temmuz 1989), s. 8; Melek, a.g.e., s. 19-20; Ali Arslan, *Hatay Meselesinde Arapların Tavrı*, **GKD**, C. 7, S. 75 (Mayıs 1995), s. 20-21; Hatipoğlu, a.g.e., s. 17; Selim Çelenk, **Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları** (Yayına Haz. Günay Çelenk), Antakya 1997, s. 52-54; Süleyman Hatipoğlu, *Hatay'ın Kurtuluşunun Fikri Temelleri*, **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Haz. Berna Türkdoğan), Ankara 2001, s. 62-64; Ahmet Asker, *Türk Dış Politikasında "Sancak Sorunu" (1918-1939)*, **Hatay Araştırmaları I** (Editörler: Ahmet Gündüz, Selim Kaya), Ankara 2010, s. 154; Süleyman Hatipoğlu, *Hatay Halkının Anavatanla Bütünleşme Çabaları*, **Türkiye-Ortadoğu Uluslar Arası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu** (3-5 Kasım 2009 Antakya-Hatay, Haz. Mukaddes Arslan), Ankara 2011, s. 220-221.

haberler çıkmaya başlamıştır.[99] Bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'nin aldığı önemli bir karar da Atatürk'ün isteği doğrultusunda Tayfur Sökmen'in faaliyetlerinde özgür ve etkili olabilmesi için, 8 Şubat 1935'te Antalya'dan bağımsız milletvekili olarak TBMM'ye girmesidir.[100] Ayrıca bu dönemde Millî Eğitim Bakanlığı'nın Türkiye dışındaki Türkler için hazırladığı program çerçevesinde, Mustafa Kemal Paşa'nın alaka ve teşebbüsü ile 1933 yılından itibaren Antakya ve İskenderun bölgesinden 175 çocuk Türkiye'ye getirilmiş ve burslu olarak eğitimlerini tamamladıktan sonra tekrar bölgeye gönderilmiştir.[101]

Türkiye'nin Halep Başkonsolosu İdris Sabih Bey, Fransa ile Suriye arasındaki müzakereler başlamadan önce Vatani Partisi ileri gelenlerinden Abdurrahman Keyalli ile gerçekleştirdiği görüşmede, Türkiye'nin Sancak'ta gözü olmadığını fakat 20 Ekim 1921 tarihli Ankara İtilafnamesi ile bölgede yaşayan Türklere verilen haklara saygı gösterilmesi gerektiğini[102] vurgulayarak, Türkiye'nin bu dönemdeki politikasını ortaya koymuştur. Diğer taraftan İstanbul'daki Hataylı öğrenciler, ikili görüşmelerde

---

99 **Son Posta**, 5 Mayıs 1934, s. 3; **Son Posta**, 10 Mayıs 1934, s. 1-13; **Cumhuriyet,** 16 Mayıs 1934, s. 1-5; Khadduri, a.g.m., s. 409; A. Arslan, a.g.m., s. 21; R. Yavuz, a.g.t., s. 45.

100 Tayfur Bey (Sökmen)'in Antalya'dan bağımsız milletvekili olarak seçilmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Sökmen, a.g.e., s. 90-92; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ün Ölümünden Önce Milletine Son Hizmeti*, **Hayat**, C. 3, S. 46 (10 Kasım 1966), s. 4-8; Mehmet Tekin, **Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen**, Antakya 2002, s. 57-59; Bu konuda Atatürk "Niçin Adana veya Antep değil de, Antalya'dan seçtirdiniz?" diyenlere de "*Sonra (L) yerine (K) koyacağız. Böylece Antalya, Antakya olacak da ondan"* cevabını vermiştir. Tahsin Ünal, **Türk Siyasi Tarihi 1700-1958**, İstanbul 1974, s. 575; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 65; Diğer bir kaynağa göre de Atatürk, "*Üzülmeyin mesele basittir (L) yerine (K) koyma zamanı yaklaşmıştır*." Tayfur Sökmen*, Atatürk'e Ait Hatıralar, Anlatan: İlk Hatay Devlet Reisi ve Antakya Milletvekili Tayfur Sökmen*, **Tarih Dünyası**, S.7 (17 Aralık 1953), s. 282-283; Lütfi Oğuzcan, *Atatürk ve Hatay Davası*, **Kuvayı Milliye**, Ağustos 1958, s. 5; Bekir Tünay, *Atatürk ve Hatay*, **AAMD**, C. II, S. 5 (Mart 1986), s. 458; Mehmet Tekin, **Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen**, Antakya 2002, s. 57-60; Ercan Karakoç, *Atatürk'ün Hatay Davası*, **Bilig**, S.50, (Yaz 2009), s. 102; Durgun, a.g.e., s. 182; Yurdakul Yurdakul, **Atatürk'ü Mutlu Eden ve Üzen Anılar**, Ankara 2013, s. 153-154.

101 Sökmen, a.g.e., s. 89-90; Tuğrul Akın, *Atatürk'ün Hatay'ı Kurtarma Çabaları*, **Atatürk Haftası Armağanı**, Ankara 2000, s. 187; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 39; Adil Dağıstan- Adnan Sofuoğlu, *Sancak'ta Fransız "Mandat" Yönetimi ve Türkiye,* **AAMD**, C. XX, S. 60 (Kasım 2004), s. 701; Volkan Payaslı, **Atatürk Dönemi Eğitim Kültür Politikalarının Hatay'a Yansımaları (1921-1938)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s. 32-33; Esra Demirci Akyol, **Sınırdaki Kimlikler Türkiye'ye İlhak Sürecinde Hatay**, İstanbul 2010, s. 70; Orhan Hülagü, *Hatay Nasıl Kurtuldu?*, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, C. 49, S. 295 (Temmuz 2011), s. 30; Şener, a.g.e., s. 352.

102 **El-Liva**, 26 Mart 1936'dan, **Yenigün**, 28 Mart 1936, s. 1.

bulunmak üzere Paris'e giden Suriye Heyeti'ne verdikleri raporla, Hatay'a antlaşmalarla tanınan haklardan vazgeçmeyeceklerini belirtmişlerdir.[103]

Abdurrahman Melek, "*Hatay Nasıl Kurtuldu?*" isimli hatıratında, Suriye Heyeti'nin ikili görüşmelerde bulunmak amacıyla Paris'e gitmek için hareket edeceklerini öğrendikleri zaman, kendilerinin de Ankara'ya gitmeye karar verdiklerini ve tesadüfen Suriye Heyeti ile aynı tren ile Ankara gittiklerini belirtmiştir. Melek Ankara'da İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarında görüşmelerde bulunduklarını, bu görüşmelerde kendilerine Suriye Heyeti'nin Paris'te yapacakları görüşmelerin yakından izleneceğini ve bu aşamada beklemeleri gerektiğinin ifade edildiğini yazmaktadır.[104] Bu gelişmelerden sonra Atatürk, Başbakan İsmet İnönü ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak katıldığı toplantıda, Sancak'ta şimdilik Fransa'nın manda idaresinde Suriye'den ayrı, bağımsız bir devlet kurulması için faaliyet gösterilmesi ve Fransa'nın yanısıra Milletler Cemiyeti'ne başvuru yapılması kararı alınmıştır.[105] Türkiye, Fransa-Suriye müzakereleri devam ederken yaptığı açıklamada Sancak'ta Ankara İtilafnamesi ile verilen özel hakların devam etmesini ve bölgede Türk idaresi haricinde bir yönetimi de kabul etmeyeceğini belirtmiştir.[106] Türkiye bu dönemde bir taraftan Suriye'nin istiklalini isterken diğer taraftan Antakya ve İskenderun bölgesinin özel durumundan dolayı Fransa-Suriye görüşmelerini yakından izlemiştir.[107]

Bu esnada, Fransa ile Suriye arasında devam eden müzakerelerin içeriği ile ilgili haber elde edilemediğinden yakınan Türk basını, Ankara İtilafnamesi ile ortaya çıkan Sancak'taki özel statünün devam etmesini istemiş ve bölgenin Türklüğünü ön planda

---

103 **Savtul Ehrar**'dan, **Yenigün**, 28 Mart 1936, s. 1.
104 Melek, a.g.e., s. 24-28.
105 Akçora, a.g.m., s. 391-392; Savcı, a.g.t., s. 30-31.
106 Yunus Nadi, *İskenderun Meselesinde Sözü Ayağa Düşürmemek Lâzımdır,* **Cumhuriyet,** 2 Ekim 1936, s. 1-3; Yuluğ Tekin Kurat, *Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası*, **Belleten**, C. XXXIX, S. 154, s. 267; Ada, a.g.e., s. 105.
107 Akçora, a.g.m., s. 391-392; Soyak, a.g.e., s. 530.

tutan yazılar kaleme almıştır. Sözgelimi Asım Us[108] yazısında, Fransız gazeteci Jean d'esme'nin Habeşistan'dan sonra Suriye'ye gelerek Suriye milliyetçilerinin lideri İbrahim Hananu ile yaptığı görüşmenin ayrıntılarının Fransa'daki gazetelerde yayınlanmasından yola çıkarak, Suriye milliyetçileri millet kavramını tam olarak anlamış olsalar, istiklal istekleri için mücadele ettikleri bu sıralarda "*...tamamen Türk olan ve bundan dolayı Ankara muahedesi ile hususî bir idareye tâbi tutulacağı kabul edilmiş bulunan İskenderun sancağını Suriye birliğine katmak gayretine düşmezler*." demiştir. Devamında Sancak bölgesindeki özel statünün devam etmesi gerektiği üzerinde durmuş, ayrıca Suriye'nin bağımsızlığını kazandıracak ülkenin, Türkiye'den gelebilecek bir saldırıya karşı Suriye'yi koruması gerektiği ile ilgili iddiaların gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin "*millî topraklarından başka hiçbir yerde ve savaşta gözü olmadığını anlamamış bir memleket kalmadığını*" vurgulayarak

---

[108] (Mehmet) Asım Us: " *1884'te Manisa Gördes doğan Asım Us, ilkokulu Gördes'te, ortaokulu Beşiktaş Askeri Rüştiyesi'nde, Lise öğrenimini de Vefa İdadisi'nde tamamladıktan sonra girdiği Mülkiye Mektebi'nden 1907'de mezun olmuştur. Kısa bir süre ülkenin ilçe yönetim kadrolarında görev üstlenen M. Asım, 1910 yılında Elmalı Kaymakamlığı'ndan istifa ederek kamu hizmetinden ayrılmış ve Mülkiyede öğrencilik yıllarından beri özlemini duyduğu gazetecilik tutkusunu tatmin etmek amacı ile İstanbul'a gelerek, Hüseyin Cahit Yalçın'ın yayınladığı Tanin gazetesinde yazarlığa başlamıştır. Aynı zamanda İstanbul İlköğretim Okulu'nda Edebiyat, Hukuk Bilgisi ve Ahlak dersleri öğretmenliğine atanan M. Asım, ek görev olarak Galatasaray Lisesi'nde Türkçe dersleri okutmaya başlamıştır. Ancak 3 yıl sonra sağlığı önemli derecede bozulduğundan Ekim 1913'te bütün görevlerinden ayrılmış ve İsviçre'ye giderek bir yıl tedavi görmüştür. 1914 yılında yurda dönerek tekrar devlet hizmetine giren M. Asım, Maliye Bakanlığı Özel Kalemi'nde görevlendirildiğinden, dört yıl kadar daha kamu hizmeti görmüştür. Birinci Dünya Savaşı içinde Sabah gazetesinde yazılar yazan M. Asım, Başyazar Ahmet Emin'in savaş alanlarını görmek üzere Almanya'ya gittiği günlerde bir buçuk ay bu gazetede Başyazarlık yapmıştır. Bu arada memuriyetle gazeteciliği bir arada yürütmenin güçlüklerini çok iyi anladığından Maliye Bakanlığı'ndaki görevinden ayrılmış ve 22 Ekim 1917'de Ahmet Emin (Yalman) ile Vakit gazetesini çıkarmıştır. Büyük Zafer sonrasında ortaklığı bozarak Vakit'i ağabeyi Hakkı Tarık (Us) Bey'le birlikte çıkarmaya devam etti. Vakit gazetesi sahibi ve başyazarı olarak TBMM III. Dönem seçimlerine katılarak. Artvin'den Milletvekili seçildi. Teşkilât-ı Esasiye Komisyonu ve Havuz Yavuz Soruşturma Komisyonlarında görev aldı. Daha sonraki yıllarda, Hatay Sorunu'nun Türkiye ile Fransa arasında şiddetli tartışma konusu olduğu günlerde, Atatürk'ün çok güvendiği ve kritik zamanlarda başyazılar dikte ettirdiği gazeteci yine M. Asım'dır. O zaman Kurun adı ile çıkmakta olan Vakit gazetesinin 23 Ocak 1937'den 27 Ocak 1937'ye kadar beş gün arka arkaya Asım Us imzası ile çıkan başyazıların beşini de virgülüne kadar Atatürk dikte ettirmiştir. Yurt içinde olduğu kadar, daha çok yurt dışında etkili olan bu yazılar, basının dördüncü kuvvet oluşunun en canlı belgeleri olarak basın tarihimizde yaşayacaktır. 1927'de Artvin milletvekili olrak T.B.M.Meclisi'ne giren Asım Us'un parlamento hayatı 1950 Mayıs'ında sona ermiştir. Bu tarihten sonra Vakit Matbaa ve Gazetecilik A.Ş.'nin yönetimi ile uğraşan Asım Us, 1 Aralık 1967'de geçirdiği elim bir trafik kazası sonunda vefat etmiştir.*" Kazım Öztürk, Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM III. Dönem 1927-1931,** C. III, Ankara 1994, s. 79-80; M. Nuri İnuğur, **Türk Basınında "İz" Bırakanlar**, İstanbul 1999, s. 79-80.

makalesini bitirmiştir.[109] Aynı yazar 8 Nisan'da kaleme aldığı yazısında, Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık verirken Sancak'ın özel statüsünü göz önünde bulunduracağına dair ümidinin devam ettiği üzerinde durmuştur.[110]

Yunus Nadi[111] ise Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde, Fransa ile Suriye arasında Suriye'nin istiklali ile ilgili müzakerelerin başlamış olmasından dolayı mutlu olduğunu vurgulayarak, müzakerelerde ve sonrasında Sancak ile ilgili özel statünün devam etmesi gerektiği üzerinde durmuştur.[112] İsmail Habib (Sevük), Cumhuriyet gazetesinde "*Gavur Dağı'nın*" Türklüğü hakkında yazdığı makalesinde bölgenin Türklüğüne vurgu

---

109 Asım Us, *Garip Bir İsnat: Suriyeliler, Türkiyeyi Kendilerine Düşman mı Görüyorlar?*, **Kurun**, 26 Mart 1936, s. 1-2.

110 Asım Us, *İskenderun Mukavelesi*, **Kurun**, 8 Nisan 1936, s. 1-6.

111 Yunu Nadi (Abalıoğlu): " *1880'de Muğla/Fethiye'de doğmuştur. Türk basınının yirminci yüzyılda yetiştirdiği en seçkin ustalarından biri olan, Kurtuluş Savaşı boyunca, Misak-ı Milli ilkelerini bütün gücü ile savunan, ünlü gazetecimiz Yunus Nadi Abalıoğlu, Muğla Fethiye doğumludur. İlköğrenimini Rodos'ta tamamlamıştır. Daha sonra Galatasaray Lisesi'ne devam ederek Fransızcasını ilerletmiştir. Ardından Hukuk öğrenimine başlayan Yunus Nadi'nin bu öğrenim sırasında fiilen gazetecilik hayatına da başladığı anlaşılmaktadır. 1898 yılında sınavla mütercim olarak Baba Tahir'in çıkardığı Malumat dergisi yazı kadrosuna giren Yunus Nadi'nin ilk imzalı yazısı (Edebiyatta Sefahat) başlığı ile, 19 Ağustos 1899 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. 1901 yılında yedi arakadaşı ile birlikte istibdat yönetimine karşı dernek kurmak suçundan üç yıl kalebentlik cezasına mahkum edilmiş ve Midilli kalesine gönderilmiştir. Bir süre sonra cezasını tamamlamak üzere Sinop kalesine nakledilen Yunus Nadi, İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a dönmüş, İkdam ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinde yazmaya devam etmiştir. 1910 yılında İttihat ve Terakki Derneği'nin Manastır'dan Selanik'e getirdiği Rumeli gazetesinin başyazarıdır. 1911'de Aydın Mebusu sıfatı ile Meclis-i Meb'usa'na katılmış, bu arada Tasvir-i Efkâr'ın yazıişlerini yönetmeye ve başyazılarını yazmaya devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı süresince Velid Ebuziyya ile birlikte Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkaran Yunus Nadi savaştan sonra imzalanan Sevr antlaşmasının ağır ve tahammül edilemez şartlarına karşı mücadele bayrağını açmış ve bu amaçla 2 Eylül 1918'de Yeni Gün gazetesini yayınlamıştır. 16 Mart 1920'de İstanbul yabancı kuvvetlerce işgal edilmiştir. Yeni Gün gazetesinde daha önce yayınlanan İngilizler aleyhindeki makaleler nedeniyle 17 Mart günü gazete İngiliz askerlerince basılmış olduğundan, İstanbul'da faaliyetine devam edemeyeceğini anlayan Yunus Nadi, basımevini gizlice Ankara'ya taşımış ve 10 Ağustos 1920 günü Yeni Gün'ü Ankara'da yayınlamaya başlamıştır. Ankara'nın bu ilk günlük gazetesi yurdun her köşesine dağıtılarak millî mücadele ateşinin, savaşanların gönlünde canlı tutulmasını gayret göstermiştir. Bütün güçlüklere ve yokluklara rağmen Yeni Gün Yunus Nadi yönetiminde Kurtuluş Savaşı sonuna kadar yayınlarını sürdürmüş ve en acılı günlerde Anadolu hareketinin inançlı bir savunucusu olmuştur. Kurtuluş savaşı bittikten ve Türkiye Devleti Cumhuriyet rejimi ilkelerine göre yönetilmeye başladıktan sonra, Yunus Nadi Mayıs 1924'de, İstanbul'da adını Atatürk'ün önerdiği Cumhuriyet gazetesini yayınlamaya başlamıştır. Yeni Gün Anadolu'da başlatılan Kurtuluş Savaşı'nın gazetesi olmuştu. Millî Mücadelenin desteklenesinde, Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerinin yansıtılmasında çok önemli yeri vardır. O'nun İstanbul'da devamı sayılan, barış ve inkılâplar döneminin gazetesi Cumhuriyet ise, yeni kurulan rejimi savunmayı ve korumayı amaç ediniyordu. Atatürk ilkelerine ve Cumhuriyet yönetimine gönülden bağlılığını yaşamı boyunca yayınladığı yazılarıyla kanıtlayan, yurt sorunlarını işleyen makaleleri ile daima dikkat çeken, inkılâpların gerçekleşmesi yolunda büyük çaba harcayan ve Atatürk'ün yakın dostları arasında yer alan Yunus Nadi, 28 Haziran 1945'te Cenevre'de vefat etmiştir.*" İnuğur, a.g.e., s. 105-108; Ayrıca Yunus Nadi'nin hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Abalı, **Cumhuriyet ile Özdeşleşmiş Bir Hayat Yunus Nadi Abalıoğlu**, Ankara 2016.

112 Yunus Nadi, *Suriye İstiklâli ve İskenderun Hususî İdaresi*, **Cumhuriyet,** 5 Nisan 1936, s.1; Ada, a.g.e., s. 109.

yapmıştır.[113] N. A. Küçüka da yazısında, insanların gün geçtikçe artan dünya meselelerine odaklandığı bu günlerde, Suriye'de önemli gelişmeler yaşandığını ve gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiğine vurgu yapmıştır. Aynı zamanda ülkesinde ve dünyada barışı benimsemiş Türkiye'nin, gelişmeleri yakından izlemesinin önemi üzerinde durarak Fransa ile Suriye arasında devam eden müzakerelerden ve Suriye'deki gelişmelerden yeteri kadar bilgi alınamamasına tepki göstermiştir. [114]

1930'lu yıllarda, başta Lozan Barış Antlaşması'ndan kalanlar olmak üzere iç ve dış sorunlarını büyük oranda çözen Türkiye, 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'ne üye olarak etkili bir şekilde uluslararası işbirliğine katılmaya başlamıştır. İlişkilerinde uluslararası hukuka bağlılığı, anti-revizyonist bir siyaset izlemesi bu yıllarda ortaya çıkan İtalya ve Almanya tehtidinin yarattığı konjonktür içinde Türkiye ile Batılı devletler arasındaki ilişkiler giderek gelişmiştir. Özellikle 1933'te Almanya'da Adolf Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Fransa, Türkiye'yi kendisine yakın tutmak istemiş, bu doğrultuda 9 Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Paktı'nı desteklemiştir. 1935'te ise İtalya'nın Habeşistan'a saldırmasından sonra Türkiye, İngiltere ve Fransa ile beraber Milletler Cemiyeti'nin yaptırımlarına katılmıştır. Türkiye, bu olumlu konjonktür içinde İngiltere ve Fransa'nın da desteği ile Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni ilgili ülkelere kabul ettirerek Boğazlar üzerinde tam hakimiyetini sağlamıştır.[115] Uluslararası ortamın uygun olduğunu gören Atatürk, Sancak Meselesi'nin çözüm vaktinin geldiğine Fransa ile Suriye heyetleri arasında Suriye'nin bağımsızlığı ile ilgili müzakerelerin yapıldığı sırada karar vermiş olmasına rağmen, Montreux Boğazlar Konferansı sonuçlanmadan Fransa ile bir

---

113 İsmail Habib (Sevük), *Gâvurdağının Türklüğü*, **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1936, s. 3; Aynı makale için bkz. İsmail Habib Sevük, **Yurttan Yazılar**, Ankara 2002, s. 97-103; **Kurun**, 25 Nisan 1936, s. 1-2; Benzer bir yazı için bkz. *İskenderun Türktür ve Türk Kalacaktır*, **Yıldız**, 4 Mayıs 1936'dan, **Kurun**, 10 Mayıs 1936, s. 6.

114 N. A. Küçüka, a.g.m., s. 1-6.

115 Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 46; Ayrıca Türkiye ve Avrupa'nın 1930'lu yıllarda izlediği politikalar ve Boğazlar Meselesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selma Yel, **Değişen Dünya Şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi (1923-2008)**, Ankara 2009.

gerginlik yaşanmasını istememiştir.[116] Ancak bu konudaki düşüncelerini Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalandığı gün Cenevre'den Türkiye'ye gelen Afet (İnan) Hanım'a "*Şimdi Antakya, İskenderun, yani Sancak meselemiz var.*" diyerek ortaya koymuştur.[117]

Türkiye, Fransa ve Suriye heyetleri arasında müzakereler sürerken sessiz kalmasına rağmen, antlaşmanın imzalanmasından kısa süre önce Hatay Sorunu'nu yeniden gündeme getirmiştir. Bu Sırada Milletler Cemiyeti toplantısına katılmak amacıyla Cenevre'ye giderken 4 Eylül 1936'de İstanbul'a gelen ve bir hafta kalan Irak Dışişleri Bakanı Sait Nuri Paşa, Başbakan İsmet İnönü ve diğer yetkililerle görüşmeler yapmıştır. Sait Nuri Paşa, Fransa ile Suriye arasında imzalanan antlaşma nedeniyle Türkiye'nin görüşmelerde bulunma arzusundan haberdar olunca, bu durumun Suriye'nin zararına olacağını düşünüp, bunu engellemek için Türkiye'ye şu öneriyi sunmuştur: "*Suriyelilere, İskenderun Sancağı yüzünden müşkülat çıkarmayınız; bırakınız, istiklâllerini kazansınlar. Ondan sonrası kolaydır, ben oraya ait ihtilâflarınızı, iki tarafı da memnun edecek şekilde halletmeyi şimdiden taahhüt ederim.*"[118] Başbakan İsmet İnönü, bu öneriye Fransa ve Suriye'nin, Suriye Meselesi konusunda anlaşmaya varmalarından dolayı mutlu oldukları cevabını vermiştir. Ayrıca İnönü, İskenderun Sorunu'nun halledilmesinin Türkiye ve Suriye'nin hayrına olduğunu,

---

116 Yazgan, a.g.t., s. 14; Burhan Şahin, *Türk Dış Politikasında Hatay Meselesi (1936-1939)*, **Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 16, No: 2 (Ekim 2008), s. 608; Kaan Gaytancıoğlu, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Ektisi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008, s. 54; **Devletten Millete Hatay Devleti Bir Sadakat Öyküsü** (Yayına Haz. İsmet Melek), Ankara 2011, s. 94; Atabey, a.g.m., s. 194.

117 Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Ankara 1973, s. 95; Afet İnan, **Atatürk'ten Mektuplar**, Ankara 1989, s 8; Soysal, a.g.m., s. 83; Süleyman Hatipoğlu, *Atatürk ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 102 (Haziran 1996), s. 17; Alexandre Jevakhoff, **Kemal Atatürk Batı'nın Yolu** (Türkçeye Çev. Zeki Çeikkkol), İstanbul 1998, s. 319-323; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a. g. e, s. 47; Yusuf Sarınay, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Hatay*, **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Haz. Berna Türkdoğan), Ankara 2001, s. 33; Karakoç, a.g.m., s. 103; Şahin, a.g.m., s. 608; Atabey, a.g.m., s. 194; Tarık Saygı, *Lozan Antlaşması'nda Musul Sorunu ve Hatay Meselesi*, **Yalova Üniversitesi Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 10 (Nisan-Ekim 2015), s. 169; Yahya Yılmaz, **Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in Hatay'ın Bağımsızlığındaki Yeri ve Faaliyetleri (1918-1974)**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hatay 2018, s. 85.

118 Soyak, a.g.e., s. 531; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay,** Antakya 2009, s. 69.

Fransa ile Suriye arasındaki müzakere sürecinin seyrini etkilememek amacıyla sorunu gündeme taşımadıklarını belirtmiştir. Daha sonra "*...Ama meseleyi Suriye ile kendi aramızda ikili görüşmelerle çözmeye hazırız*."[119] ifadesi ile Sancak Sorunu ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur.

Diğer taraftan Başbakan İsmet İnönü'nün Irak Dışişleri Bakanı Sait Nuri Paşa'nın önerisini olumlu bulduğunu öğrenen Atatürk, bu duruma tepki göstererek şu direktifi vermiştir: "*...Kesinlikle görüşmelerin dışında kalamayız. Görüşmelerde mutlaka biz de bulunmalıyız.*"[120] Milletler Cemiyeti'nin Cenevre'deki toplantısına katılacak olan heyette bulunan Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak,[121] İstanbul'dan ayrılmadan önce Florya Köşkü'nde bulunan Atatürk'e veda ziyaretine gittiğinde gerçekleşen bu görüşme ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

"*Köşkün çalışma odasında Gel otur; sana verecek haberlerim var. sözleriyle karşıladı ve mahut teklifi – her zaman olduğu gibi kendi mütalâasını açıklamadan- anlattı. Yalnız, hafifçe tebessüm ederek, Hükümet Reisi'ni, teklife kabule meyilli gördüğünü ilave etti ve Sen ne dersin bu işe? diye sordu.* Hariciye Vekiline söylediklerimi tekrar ettim; fazla olarak, *O bölgedeki durumu yeniden düzenlemekte olduğu anlaşılan Fransa'nın, Sancağı artık hakiki sahiplerine terk edip gitmesi zamanı geldiğini, Ankara İtilafnamesi'ne göre esasen hususi ve mümtaz bir idareye sahip*

---

119 Khadduri, a.g.m., s. 409.

120 **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları** (Derleyen: Hulusi Turgut), İstanbul 2005, s. 337; Tekin, a.g.e., s.70.

121 Hasan Rıza Soyak: "*1888'de Üsküp'te doğmuştur. Rüştiye'yi bitirdikten sonra İstanbul'da, Vilayet kaleminde devlet hizmetine girdi; 1914'te İstanbul Merkez Komutanlığına bağlı Sıkıyönetim Komutanlığı görevinde bulundu. Aynı yıl 1. Kolordu Komutanlığı bürosunda görevlendirildi. I. Dünya Savaşının ilk yılını burada geçirdi ve 1926'da 2. Kolordu Kurmaylığında aynı nitelikte bir göreve nakledildi. Hasan Rıza'nın, Ankara'daki görev yılları 1922'de, TBMM'de katip olarak başladı. Bu görev, kendisini sürekli olarak Mustafa Kemal Paşa'nın yakınında tutuyordu. Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanı seçildikten sonra, 1924'te kendisini mutemet olarak Çankaya Köşkü'ne aldı. 1927'de özel kalem müdürü, 1932'de genel sekreter vekili, 1934'te genel sekreter oldu ve bu görevi Atatürk'ün ölümüne kadar sürdü. Genel sekreterliği sırasında bir dönem Burdur milletvekilliği yaptı. 1970 yılında İstanbul'da öldü*." Özel Kalem Müdürlüğü görevini sürdürdüğü yıllarda edindiği izlenimleri ve kendince önemli gördüklerini Atatürk'ten Hatıralar adlı kitabında topladı. Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, İstanbul 2004.

bulunan Türk İskenderun, Antakya ve dolayları halkının da hasıl olan son durumda otomatik olarak istiklâle kavuşması tabiî ve mantık icabı olduğunu arz ettim.

Gözleri parladı: Evet öyledir; orada, garantimiz altında müstakil bir Türk Devleti kurulmalıdır, bunu temin edeceğiz çocuk diye buyurdu. Demek ki, kararını vermişti, kalktım. Ertesi sabah Cenevre'ye hareket edeceğimizi söyleyerek veda ettim, huzurundan müsterih ve ümitle dolu olarak çıktım."[122] Böylece Atatürk, Hatay'da Türkiye'nin garantörlüğü altında bağımsız bir Türk devleti kurulması görüşünü gündeme getirmiştir.[123]

Fransa ile Suriye arasında yapılan müzakerelerin anlaşma ile sonuçlanması ilk başlarda Türk basını tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmış olmasına rağmen Hatay'ın durumu üzerinde önemle durulmuştur. Etem İzzet Benice[124], Açıksöz'de Suriye'yi; elde etmiş oldukları bağımsızlık için kutladıktan sonra Fransa'nın manda idaresi altına özel bir statü ile verilmiş olan Hatay'da da Suriye'de olduğu gibi manda idaresinin sona erdiğini bundan dolayı koşulların değiştiğini şöyle ifade etmiştir: "*...Vaziyet değiştiğine göre alâkadarlar için bu sancağın yeni şartlar karşısında vaziyetini yeniden görüşmek ve tesbit etmek hakikaten bir gerçeğin ifadesi olacaktır*."[125]

---

122 Soyak, a.g.e., s. 532; Tekin, a.g.e., s. 70.

123 Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ün Ölümünden Önce Milletine Son Hizmeti***, Hayat,** C. 3, S. 46, (Kasım 1966), s. 5; Ada, a.g.e., s. 112.

124 Etem İzzet Benice: "*1903'te İstanbul'da doğmuştur. İlkokul öğrenimini İstanbul'da Gazi Hasan Paşa Okulun'da, Ortaokul öğrenimi İskilip Rüştiyesi'nde gördükten sonra, girdiği Galatasaray Lisesi'ne devam ederek, Kabataş Lisesi'ni bitirdi. Ardından Yüksek Deniz Ticaret Mektebi'nde okudu. Yabancı dil olarak Fransızca bilmekteydi. 1921'de kısa bir süre Türkçe öğretmenliği yaptı. Son Saat, Milliyet ve Tan gibi gazetelerin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. 1936'da Son Telgraf basımevini açarak, Açıksöz, İkdam ve başmuharrirliğini (başyazarlığını) yaptığı Son Telgraf gazetelerini yayımladı. Günlük yazılar yazdı, ayrıca romanlar yazarak yayımlattı. Türlü gazetelerdeki günlük ve diğer yazılarının dışında; Çıldıran Kadın (1927), Yakılacak Kitap (1927), Beş Hasta Var (1932), On Yılın Romanı (1933), Sen de Seveceksin ((1942), Pota (1956), Adsız Şehit (1964) adlı ve daha bir çok romanı vardır. 1931 yılında Seniha Hanımla evlendi. Elçin (Gümrükçüoğlu) adında bir kızı vardır. İstanbul Şehir Meclisi Azâlığı, Matbûât Cemiyeti Umûmî Kâtipliği, Cumhuriyet Halk Partisi Nahiye Reisliği, Spor Birliği Başkanlığı, Basın Birliği Mıntıka İdâre Heyeti Azâlığı gibi görevlerde meslekî ve siyasî kuruluş ve derneklerde hizmet verdi. 1967'de İstanbul'da vefat etmiştir*." Ş. Şenal Günay, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM VI. Dönem 1939-1943**, C. V, Ankara 2007, s. 399-400.

125 Etem İzzet Benice, *İskenderun ve Antakya*, **Açık Söz**, 12 Eylül 1936, s. 1; Benzer bir makaleler için bkz. Rıza Atilâ, *Fransanın Tarihî Jestini Bekliyoruz*, **Yeni Mersin**, 17 Eylül 1936, s. 1-2; Nevzat Güven, *Antakya ve İskenderun Türklerinin Hakkı*, **Türk Sözü**, 30 Eylül 1936, s. 1-3; Soyak, a.g.m., s. 5.

Hüseyin Faruk Tanur Haber'deki köşesinde, Türkiye'nin haricinde de içindekinden çok Türk bulunduğunu, bu duruma alakasız kalınamayacağını, Sancak'ta "*mahallî ve müstakil*" bir idarenin Suriyelilerce normal karşılanarak verilmesi lazım geldiği üzerinde durmuştur.[126] Tan gazetesi de "*Suriyenin İstiklâli ve Suriyedeki Türkler*" başlığı altında, Suriye'de önemli bir oranda Türk nüfusunun yaşamasının, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkileri güçlendirdiğini ön plana çıkarttıktan sonra, bunların barış içerisinde kültürel haklarını devam ettirmeleri gerektiğini ifade etmiştir.[127]

Yunus Nadi ise Suriyelilerin bağımsızlıklarını elde etmeleri nedeniyle mutluluk duyduklarını belirttiktikten sonra Antakya ve İskenderun bölgesinde yaşayan Türklerin durumu hakkında da şunları belirtmiştir: "*…Hududumuzun kenarındaki Türklerin vaziyeti böğrümüzde bir yara gibi kalamaz ve onu böyle bırakmamakta bizim kadar Fransızların da, Suriyelilerin de menfaati vardır*."[128] Haber gazetesi "*İskenderun ve Antakya için Talebimiz*" başlığı altında "*Türkiyenin yanında bir gonca gibi yaşayacak olan bu milyonluk Türk memleketi sonradan mukadderatı hakkında kendi hükûm verecektir!*"[129] diye yazarak, Akdeniz sahilinde küçük ve özerk yeni bir Türk yönetiminin kurulacağını ve bu yönetiminde kendi geleceğine kendisinin karar vereceğini belirtmiştir.

1.1.1.2. Suriye Kamuoyu

Fransa-Suriye Antlaşması'nın imzalanması Suriye'de büyük bir memnuniyet uyandırmış ve bu imza şenliklerle kutlanmıştır.[130] Suriye gazeteleri *"Yaşasın hürriyet*

---

126 Hüseyin Faruk Tanur*, Antakya ve İskenderunlu Türkler*, **Haber**, 12 Eylül 1936, s. 2; Benzer diğer makaleler için bkz. Etem İzzet Benice, *İskenderun Antakya*, **Açık Söz**, 13 Eylül 1936, s. 1-2; N. A. Küçüka, *Fransız-Suriye Anlaşması*, **Ulus**, 17 Eylül 1936, s. 1.

127 **Tan**, 12 Eylül 1936, s. 1-3.

128 Yunus Nadi, *Suriye İstiklâli ve İskenderun- Antakya Havalisi Muhtariyeti*, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1936, s. 1-3.

129 **Habe**r, 13 Eylül 1936, s. 1.

130 **Akşam**, 11 Eylül 1936, s. 1; **Türk Sözü**, 19 Eylül 1936, s. 1; Etem İzzet Benice, *İskenderun ve Antakya*, **Açık Söz**, 12 Eylül 1936, s. 1; Muharrem Feyzi Togay, *Nihayet İstiklâline Kavuşan Suriyenin Vaziyeti*, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1936, s. 2; Cavit Oral, *Et Kemikten Ayrılamaz*, **Açık Söz**, 30 Eylül 1936, s. 1-2; **Açık Söz**, 30 Eylül 1936, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 14 Ekim 1936, s. 7; **Kurun**, 9.

seven Fransa, yaşasın müstakil Suriye!" başlıkları atarak Fransa'nın bu antlaşmanın hazırlanmasında göstermiş olduğu çabayı ön plana çıkarmış ve bu ülkeye olan teşekkürlerini dile getirmişlerdir.[131] Bu antlaşmanın imzalanması aynı zamanda Avrupalıların mandası ve idaresi altında Arap ülkelerinin de yakında kurtulacağının işareti olarak algılandığından bütün Arap dünyasında sevinçle karşılanmıştır.[132]

Suriye kamuoyunun bu antlaşmaya nasıl baktığını yerinde incelemek ve aynı zamanda Antakya ve İskenderun bölgesinin iktisadi ve sosyal durumunu araştırmak amacıyla Açık Söz gazetesi, muhabiri Kemal Sacit'i bölgeye göndermiştir. Kemal Sacit, 16 Eylül 1936 tarihli Trablusşam'dan gönderdiği mektubunda antlaşmanın Suriye'de sevinçle karşılandığı üzerinde durmuş ve buradan yola çıkarak, Fransa'nın izlediği yanlış siyasetin hiç de övünülecek durumda olmadığına vurgulamıştır. Mektubun devamında Suriye'de resmî makamlarla da temasta bulunduğundan bahsederek onların antlaşma ile ilgili düşüncelerini de şöyle aktarmıştır: "…*Pariste parafe edilen muahede Fransa ve Suriyeye yarı resmî teklif niteliğindedir. Bu itibarla her şeyin bittiğine hükmetmek doğru olmaz. Çünkü muahede ancak Fransanın ve Suriye'nin müstakbel parlamentolarından geçtikten sonra tatbik mevkiîne girebilecektir ki bunun Suriyede bir iki ay içinde yapılacağı düşünülse bile Fransız parlâmentosundan bu kadar sür'atli hiçbir muahede çıkmış değildir*."[133]

Aynı yazar 19 Eylül 1936'da Antakya'dan gönderdiği bir başka mektupta ise Antakyalıların, Antakya ve İskenderun'un Suriye'ye bırakılmasından dolayı hayal kırıklığı yaşadıklarını belirtmiştir. Burası ile ilgili gözlemlerini şu ifadelerle dile getirmiştir: "…*Antakyaya ulaştığım zaman kendimi Suriyede gördüğüm kalabalıklardan büsbütün başka bir insan muhiti içerisinde buldum. Burada ahlâk, telakki ve dil*

Ekim 1936, s. 1; George Meyer, *Fransa-Suriye Anlaşmasından Sonra*, **Le Temps**, 31 Ekim 1936'dan, **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 380-383.

131 **Yeni Asır**, 19 Eylül 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 380.

132 **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 380; Togay, a.g.m., s. 1-4.

133 **Açık Söz**, 23 Eylül 1936, s. 3; **Türk Sözü**, 23 Eylül 1936, s. 1-2.

ayrılıklarından önce göze çarpan şey şudur: Antakyalıların Suriyede bir bayram yapıldığının hiç te farkında olmamış gibi görünmeleri. Evet, burada istiklâl bayramı ile en ufak bir alâka duyulmadığı gibi fazla olarak da bir yeis ve asabiyet hissedilmektedir."[134]

Fransa-Suriye Antlaşması'nın resmen ilan edilmemiş olması Suriye basınında eleştirilere de sebep olmuştur.[135] El-Ahali gazetesi herkesin büyük ümitlerle antlaşmanın derhal ilanını beklediğini yazarak üzerinden beş gün geçmiş olmasına rağmen ilan edilmemiş olmasını eleştirmiş ve bunun sebebini kimsenin anlamadığı üzerinde durmuştur. Gazeteye göre, bazıları antlaşmanın Suriye Heyeti Şam'a varınca ilan edileceğini, bazıları da ilerideki seçimin neticesine kadar gizli tutulacağını ve parlamenter iki hükümet tarafından imza edilerek meclisin onayından geçtikten sonra gazetelerde yayımlanacağını söylemişlerdir. Bize kalırsa, seçimlerin sonuçlanmasına kadar antlaşma maddelerinin gizli tutulması imkânsızdır. Zira Suriye milleti bu antlaşmadan memnun kalırsa ona göre antlaşmayı tasdik edecek ve milletvekillerini seçecektir.[136] Beyrut'ta yayımlanan Loryan gazetesi de, antlaşma ile ilgili şunları yazmaktadır: "…*Her şeyin bittiğini sanmak yanlıştır. Çünki muahede ancak Suriye ve Fransa Parlamentolarından geçtikten sonra tatbik mevkiine girecektir. Suriye Parlamentosundan çabucak geçmesi muhtemeldir; fakat Fransız Parlamentosunda biraz gecikecektir. Zira Sovyet-Fransız muahedesi ancak iki yıl sonra meclisten geçmiş ve tasdik edilmiştir. Bundan başka ortada bir mandalar komisyonu vardır. Mandanın ilgası için bu komisyonun muvafakatını almak şarttır. Bu komisyon bilhassa milliyetçi*

134 **Açık Söz**, 25 Eylül 1936, s. 1-2.

135 Fransa-Suriye Antlaşması ancak 26 Ekim 1936'da Suriye gazetelerinde yayınlanmıştır. **Türk Sözü**, 27 Ekim 1936, s. 1-3; **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1936, s. 7; **Tan**, 30 Ekim 1936, s. 9; Antlaşmanın tamamı için bkz. **Vahdet**, 26 Ekim 1936'dan **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 343-354.

136 **Elahali**'den, **Türk Sözü**, 19 Eylül 1936, s. 1-3.

ekalliyetler meselesini dikkatle takip etmektedir. Irak hâdiseleri gözönündedir. Şark devletlerine karşı gösterilen kolaylıkların iyi neticeler vermediği görülmüştür. "[137]

Fransa-Suriye Antlaşması'nı imzalayan Suriye Heyeti, 23 Eylül 1936'da İstanbul'a gelmiş ve burada Türk yetkilileri ile İskenderun Sorunu'nu tartışma fırsatı bulmuştur. Fakat heyetin sadece Fransa-Suriye görüşmelerini yapmakla yetkili olmaları ve Suriye'nin hâlâ Fransız mandası altında bulunmasından ötürü bu görüşmeler yüzeysel kalmıştır.[138] Heyetin başkanlığını yapan Haşim Attasi İstanbul'da, gazetecilere Antakya ve İskenderun'un durumu ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "…*Aktolunan muahede mucibince aynı haklar ve selâhiyetler iki sene zarfında Suriye devletine geçecektir. Suriye üç sene sonrada Cemiyeti Akvama âza olarak girecektir. Suriye'de, Mısıra benzer bir nevi müstakil mutasarrıflıklar gibi, Sancaklar mevcuttur. Antakya ve İskenderundaki vaziyatte öyledir. Orada idari ve malî muhtariyet vardır. Antakya ve İskenderunun kendine mahsus olan idarî ve malî muhtariyeti –dediğim gibi- vardır ve devam edecektir.*"[139] Suriye Heyeti'nin İstanbul'da bulunduğu günlerde Halep'te çıkan ve Vatani Partisi'nin yayın organlarından olan El-Şebab gazetesindeki başmakalede, bir tarafta Suriye'nin bağımsızlığını sempati ile karşılayan Türkiye'nin diğer tarafta Cenevre'de Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Fransa Dışişleri Bakanı Yvon Delbos arasında, Fransa-Suriye Antlaşması etrafında yaptığı görüşmeler eleştirilmiş, Mardin ve Kilikya'nın da iki Arap memleketi olduğu öne sürülerek: "*...Türk gazeteleri artık sütunlarını İskenderun ve Antakya hakkında boş yere işgal etmemeli ve vahi iddialar ortaya atmamalıdırlar ve bilmelidirler ki: İskenderun ve Antakya bir Arap memleketidir, hiçbir vakit Türk değil idiler.*" diye iddia edilmiş, Türk basınındaki İskenderun ve Antakya ile ilgili yazılardan dolayı duydukları rahatsızlık dile

---

137 **Loryan**'dan, **Türk Sözü**, 19 Eylül 1936, s. 3.

138 Khadduri, a.g.m., s. 406-425; Soyak, a.g.e., s. 533; Ada, a.g.e., s. 110; Asker, a.g.m., s. 155.

139 **Açık Söz**, 24 Eylül 1936, s. 5; **Akşam**, 24 Eylül 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 24 Eylül 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 24 Eylül 1936, s. 1-8; **Ulus,** 24 Eylül 1936, s. 1-5; Y. Demir, a.g.e., s. 170.

getirilmiştir.[140] Aynı günlerde diğer Suriye gazetelerinde de "*Antakya ve İskenderunun Suriye idaresinde ancak bir ekalliyet hukukuna sahip olabilecekleri*" yönünde yazıların çıkması, Yeni Mersin gazetesinde Rıza Atilâ tarafından eleştirilmiştir. Rıza Atilâ yazısında, Sancak Türklerine çatmak için fırsat arayan Suriye gazetelerinin zafer sarhoşluğunun ortaya çıkardığı şuursuzluk içinde "*ne oldum delisi*" olduklarını ve şimdiden emperyalist Suriye İmparatorluğunun sınırlarını tespite başladıklarını belirtmiştir.[141]

Suriye Heyeti, Türkiye'den ayrılırken Adana'da gazetecilere İstanbul'da antlaşma ile ilgili yaptıkları açıklamaların Türk basını tarafından yanlış aksettirildiğini belirtmişlerdir. Yaptıkları açıklamalarda Türkiye'nin dostluğunu her ne pahasına olursa olsun temin edeceklerini ayrıca Müstakil Sancak'ta Ankara İtilafnamesi'nin hükümlerinin tamamen uygulanacağını belirtmişlerdir.[142] Suriye Heyeti'nin İstanbul'da basına yaptığı açıklamalar Antakya'da bulunan Türklerin tepkisine sebep olmuş ve heyet aleyhine gösteriler düzenlenmiştir.[143]

27 Eylül 1936'da Halep'e gelen Suriye Heyeti, kalabalık bir grup tarafından karşılanmıştır. Heyet sekreteri burada yaptığı konuşmada Suriye'ye istiklâl getirdiklerini belirtmiştir.[144] Heyetin dönüşünden sonra Şam'da toplanan Vatani Partisi mensupları: "*…İki kardeş milletin, İskenderun ve Antakya gibi Türkiye'den on sekiz yıl önce ayrılmış olan bu memleketin idaresi yüzünden bozuşacağına hiçbir akli selimin inanmasının muhtemel olmadığını*" belirterek, İskenderun ve Antakya Türklerini ümitsizliğe düşürecek propagandalara başlamışlardır.[145]

---

140 *Türk Türkiye ve Arap Suriye*, **Elşebab**, 25 Eylül 1936'dan, **Yeni Mersin**, 27 Eylül 1936, s. 1.
141 Rıza Atilâ, *Suriye Gaflet İçinde*, **Yeni Mersin**, 27 Eylül 1936, s. 1.
142 **Akşam**, 27 Eylül 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1936, s. 1-9; **Yeni Mersin**, 27 Eylül 1936, s. 1-2.
143 **Tan**, 30 Eylül 1936, s. 1.
144 **Yeni Mersin**, 29 Eylül 1936, s. 1.
145 **Yeni Mersin**, 2 Ekim 1936, s. 1.

Heyetin Halep'e geldiği gün bütün Suriye'de olduğu gibi Antakya ve İskenderun'da da hükümet dairelerinin tatil edilmesi istenmiştir. Bu emrin yerine getirilmesi Sancak Türklerini fena hâlde sinirlendirmiştir. Fransa delegesine bu yersiz hareket anlatılarak Suriye Heyeti'nin istikbal merasimine katılmamışlardır.[146] Fransa-Suriye Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Kurun gazetesinin Halep muhabiri "*Müstakil Suriye Hükümeti halktan vergi almayacak"* propagandası yapılarak İskenderun ve Antakya'nın Suriye mandasına temayülünün temin edilmek istendiğini belirtmiştir. Ayrıca muhabire göre, Halep'teki zihniyet şudur: Bir kısım halk; "*Biz istiklâli Türkiye sayesinde aldık. Suriye müstakil olunca Türkiye de İskenderun ve Antakya'yı almalıdır*." diyorlar. Diğer kısım ise; "*Suriyeden Fransızlar çıksın ve Müslüman bir hükümet kurulsun da ister Türk olsun, ister Arap*" [147]görüşünü ileri sürerek Fransız manda yönetiminden duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir.

1.2. Hatay'a İlişkin Fransa'ya Verilen Türk Notası ve Bu dönemde Yaşanan Olaylar

1.2.1. Fransa'nın, Fransa-Suriye Antlaşması ile ilgili Milletler Cemiyeti'nde Bilgi Vermesi ve Türkiye'nin Tutumu

Fransa-Suriye Antlaşması'nın imzalanmasından bir gün sonra Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras başkanlığındaki Türk Heyeti, Milletler Cemiyeti toplantısına katılmak üzere Cenevre'ye hareket etmiştir.[148] Aras, hareketinden önce İstanbul'da gazetecilere Fransa-Suriye Antlaşması ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "*Söylediğiniz muahede etrafında müzakerat cereyan ettiği hakkında malumâtımız vardı. Parafe edildiğini ben de sizin gibi ajanslardan öğrendim. Metni hakkında henüz sarih malûmatımız yoktur. Şurasını tasrih ederim ki, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan*

146 **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1936, s. 1.
147 **Kurun**, 9 Ekim 1936, s. 1-4.
148 Heyetin diğer üyeleri İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, kadın milletvekillerimizden Esma Nayman ve Mihri Pektaş'tır. **Akşam**, 12 Eylül 1936, s. 1; **Cumhuriyet,** 12 Eylül 1936, s. 1.

parçalarda milliyet esasında müstakil devletler teşekkülünü, biz yeni Türkiye daima memnuniyetle gördük ve temenni ettik. Lozan muahedesinde imparatorluktan müdevver hükümranlık hukukumuzdan alakadar lehine feragat ettik. Binaenaleyh Suriyenin de Irak gibi oluşu haberi bizi ancak sevindirir. Zaten bu hususta görüşümüzü dost Irakın Cemiyeti Akvama dühulü münasebetiyle söylediğim nutukta açıkça ifade etmiştim. Kendilerine karşı hissiyatımız ve vaziyetimiz bu olan Suriyelilerle, aramızdaki dostluk çok ileri olan Fransa'nın yaptıkları ittifak muahedesinde ve hemen hepsi Türk olan 280 bin nüfuslu İskenderun ve Antakya mıntıkası için de mahallî müstakil bir idare derpiş edilmiş olduğunu ümit etmek isterim."[149] Böylece Türkiye, Fransa-Suiriye Antlaşması'na ilk resmî tepkiyi vermiştir. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın bu açıklaması Etem İzzet Benice tarafından Türk milletinin duygu ve emel birliğinin tam ifadesine tercüman olmuş diye değerlendirilmiştir.[150] Hüseyin Faruk Tanur da Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamalarının Türkiye'nin prensiplerine uygun olduğunu ve Türkiye'nin bu temennisinin Suriyelilerce de hoş görülerek Antakyalı ve İskenderunlu Türklere layık oldukları idareyi vereceklerini ümit ettiklerini belirtmiştir.[151] N. A. Küçüka ise Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamalarını,"*…Ankara İtilafnamesi mucibince Antakya'da yaşayan ırkdaşlarımızın millî mevcudiyetlerinin bekasının daha geniş bir vaziyete getirileceği ve bunun unutulmıyacağını Hariciye Vekilimiz Aras'ın dediği gibi ümid ediyoruz*."[152] Şeklinde yorumlamıştır.

19 Eylül 1936'da Cenevre'de Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Fransa Dışişleri Bakanı Yvon Delbos arasında Fransa-Suriye Antlaşması ile ilgili görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede Türkiye-Suriye itilafında yapılması lazım gelen bazı

149 **Akşam**, 12 Eylül 1936, s. 1-5; **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1936, s. 1-8; **Tan**, 12 Eylül 1936, s. 1; **Ulus**, 12 Eylül 1936, s. 3.

150 Etem İzzet Benice, *İskenderun ve Antakya*, **Açık Söz**, 12 Eylül 1936, s.1; Etem İzzet Benice, *İskenderun Antakya*, **Açık Söz**, 13 Eylül 1936, s. 1-3.

151 Tanur, a.g.m., s. 2.

152 N. A. Küçüka, *Fransız-Suriye Anlaşması,* **Ulus**, 17 Eylül 1936, s. 1.

değişiklikler üzerinde durulmuş ve bu değişikliklerin yakında gerçekleştirileceği belirtilmiştir.[153] Bu görüşmelerden bahseden Journal gazetesi: "*Türkiye, yeni Boğazlar rejimi ve Şarkî Akdeniz havzasının aldığı ehemmiyet dalayısiyle Karadenizle Suveyş kanalı arasında beynelmilel durumun hakikî bir mihveri olmaktadır. Gazete aynı zamanda Fransa'nın Türkiye ile uzun bir teşriki mesai ananesi vardır. Bu hâl hiç şüphesiz bazı işlerin, Fransa-Suriye anlaşmasının icabatına göre tanzimini kolaylaştıracaktır.*"[154] Bu görüşmeleri duyan Antakya ve İskenderun Türkleri derin bir alaka ve tarif edilmez bir heyecan içinde bu görüşmelerin neticesini beklemişler;[155] fakat bu görüşmelerden istenilen sonucun elde edilemediğini görmüşlerdir.

Suriye Heyeti'nin Başkanı Haşim Attasi İstanbul'da gazetecilere yaptığı açıklamalarda Sancak'taki özel idarenin aynı şekilde Suriye'ye devredileceğinden ve bölgedeki Türklerden "*azınlık*" olarak[156] bahsetmesi, basında ve kamuoyunda sert eleştirilere neden olmuştur.[157] Bu açıklamalardan sonra Türk basınında İskenderun ve Antakya'nın tamamen Türk olduğu, burada 280 bin Türk'ün yaşadığı bu nedenle bu büyük halk kitlesinin azınlık görülmesine imkân olmadığı ve bölgenin Suriye'den ayrılarak bağımsız bir hale gelmesi gerektiği yönünde yazılar kaleme alınmıştır.[158] Cumhuriyet gazetesi bu açıklamalardan sonra "*Millî Bir Dava Önündeyiz*" başlığı altında "*Suriye için bile kabul edemediğimiz mandanın, Suriye tarafından İskenderun ve*

---

153 **Akşam**, 20 Eylül 1936, s. 2; **Haber**, 26 Eylül 1936, s.1; **Tan**, 22 Eylül 1936, s. 1.

154 **Açık Söz**, 22 Eylül 1936, s. 1; **Akşam**, 22 Eylül 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1936, s. 1; **Tan**, 22 Eylül 1936, s. 1; **Ulus**, 22 Eylül 1936, s. 3; **Hemşeri**, 25 Eylül 1936, s. 3.

155 **Tan,** 23 Eylül 1936, s. 1.

156 **Açık Söz**, 24 Eylül 1936, s. 2-5; **Akşam**, 24 Eylül 1936, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 24 Eylül 1936, s. 1-7; Hüseyin Faruk Tanur, *Yeni Komşu Devletin Temeli Çürük Olmamalıdır*, **Haber**, 24 Eylül 1936, s. 1-2; **Kurun**, 24 Eylül 1936, s. 1-2; **Tan**, 24 Eylül 1936, s. 1; **Ulus**, 24 Eylül 1936, s. 1-5; Falih Rıfkı Atay, *Suriye ve Sancak*, **Ulus**, 25 Eylül 1936, s. 1-5; George Meyer, a.g.m., s. 381-382; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 8.

157 Ada, a.g.e., s. 111; Y. Demir, a.g.m., s. 49.

158 **Akşam**, 24 Eylül 1936, s. 1; Etem İzzet Benice, *280 bin Türk'e Boyunduruk Vurulamaz*, **Açık Söz**, 25 Eylül 1936, s. 1-2; Hüseyin Faruk Tanur, a.g.m., s. 1-2; Asım Us, *Antakya ve İskenderun,* **Kurun**, 24 Eylül 1936, s. 1-2; Ahmet Emin Yalman, *Suriye Heyetinin Sözlerine Cevap*, **Tan**, 24 Eylül 1936, s. 1-3; Kemal Ünal, *Suriye'deki Türkler Ekalliyet Değildir*, **Ulus**, 24 Eylül 1936, s. 1; Burhan Cahit, *Verilmeyen Hak Alınır!*, **Açık Söz**, 27 Eylül 1936, s. 1-2; Atilâ, a.g.m., s. 1; Güven, a.g.m., s.1-3.

havalisine tatbikına muvaffak edemeyiz" yazmıştır.[159] Hüseyin Faruk Tanur makalesinde Antakya ve İskenderun bölgesinde yaşayan Türkler için "…*Onlar, Türkiyenin mandası altında bir muhtariyet teşkil etmeli ve sonra, kendi mukadderatlarını mesela reyiamla tayin ederek arzu ettikleri bir şekli kendileri tayin etmelidirler.*" demiştir.[160] Süleyman Sıtkı ise 1921 Ankara İtilafnamesi hükümlerine göre Fransa'nın İskenderun mıntıkası Türklerinin istiklalini tanıdığını fakat Fransa tarafından bunun tam olarak uygulanmadığı üzerinde durmuş "…*Ortada mevcut böyle sarih bir muahede hükmü ve ondan sonra onbeş sene devam eden bir temasül mevcut iken, bugün İskenderun ve civarındaki ırkdaşlarımızın millî hukuklarını ve ırki istiklâllerini herhangi bir kuvvetin tanımasını akıl kabul etmez*" diyerek görüşlerini ortaya koymuştur.[161] Ahmet Emin Yalman[162] da köşesinde, "…*Fransa ile 1921 ve 1926 yıllarında imzalanan antlaşmalarda Sancak Türklüğünü Türk bayrağına benzer bir bayrağa sahip bir saha hâline koymakta ve ora Türklerinin harsî ve iktisadî inkişafı hususunda esaslı prensipler ihtiva etmektedir. Bu antlaşmalar hüsnüniyetle tatbik*

---

159 **Cumhuriyet**, 24 Eylül 1936, s. 1-7.

160 Hüseyin Faruk Tanur, *İskenderun ve Antakya Türkleri*, **Haber**, 25 Eylül 1936, s. 1-2.

161 Süleyman Sıtkı, *Antakya ve İskenderun Türktür,* **Son Posta**, 25 Eylül 1936, s. 1-8; Oral, a.g.m., s. 1-2.

162 Ahmet Emin Yalman: "*1888'de Selanik'te doğdu. İstanbul Alman Lisesi'ni bitirdi. 1907'de İstanbul Hkuk Fakültesi'nde öğrenciyken Sabah gazetesinde çalışmaya başlayarak gazeteciliğe ilk adımını attı. 1910'da Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu ve ABD'ye giderek New York kentindeki Columbia Üniversitesi'nde gazetecilik ve felsefe dallarında doktora yaptı. 1914'te İstanbul'a dönerek İstanbul Üniversitesi'nde Ziya Gökalp'in yanında sosyoloji asistanlığı yaptı ve 1916-1920 yılları arasında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ders verdi. 1917'de Mehmet Asım Us ile birlikte Vakit gazetesini çıkarmaya başladı. Ancak 1920'de İstanbul'u işgal eden İngilizler tarafından yazılarından dolayı Malta'ya sürüldü. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1923'te Vatan gazetesini çıkardı. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası yanlısı yazılarından dolayı 1925'te İstiklal Mahkemelerinde yargılandı. Vatan gazetesi kapatıldı. 1936'da Zekeriya Sertel ile birlikte Tan gazetesini satın alarak bir süre çalıştırdı. Diğer Tan gazetesi sahipleriyle olan görüş ayrılığından dolayı gazeteden ayrıldı.1940'da tekrar Vatan gazetesini çıkarmaya başladı. II. Dünya Savaşı sırasında Müttefikleri öven ve Nazileri eleştiren yazılar yazdı. Ahmet Emin Yalman Demokrat Parti'nin ilk yıllarında DP yanlısı idi. Ancak sonraki yıllarda DP'yi eleştiren yazılar yazmaya başladı. O yüzden 1959'da 15 aya mahkum oldu. 27 Mayıs Devriminden sonra serbest bırakıldı. Devrimden sonra Vatan gazetesinin tirajı azaldı. 1961'de bir süre Hür Vatan gazetesini çıkarmayı denedi. Ama yeterince okuyucu bulamayınca bir yıl sonra gazeteyi kapattı. 1961'den sonra çeşitli gazetelerde köşe yazıları yazdı. Yaşamının son yıllarında hatıralarını 4 ciltlik Yakın Tarihimizde Gördüklerim ve Geçirdiklerim adıyla yayınladı. 19 Aralık 1972'de İstanbul'da vefat etti.*" İnuğur, a.g.e., s. 189-211; Ayrıca Ahmet Emin Yalman hakkında geniş bilgi için bkz. Ergün Yıldırım**, Batılılaşma sürecinde Bir Şahsiyet: Ahmet Emin Yalman (Hayatı, İlişkileri, Fikirleri)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Blimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1991.

edilseydi müsterih olacaktık. Fakat, tatbik edilmemiştir. Bizim sabırlı beklemelerimiz boşa çıkmıştır. Sancakta doğrudan doğruya imha siyaseti tatbik olunmuştur.

Suriye mukadderatında bir değişiklik olurken bu meselenin esasından halledilmesini ve 1921 ve 1926 antlaşmalarındaki ruhun tamamile tatbik görmesi zarurîdir. Fransa bizim haberimiz ve rızamız olmadan bize karşı olan taahhütlerini başka bir hükümete devredemez. Suriyeye kıymet veririz, fakat yeni bir hükümetin imzasını Fransa'nın imzasile bir tutamayız." diyerek görüşlerini açıklamıştır.[163] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Fransa'nın Türkiye'yi hâlâ anlayamadığı üzerinde durarak, Fransa ile aramızda dostluk sözleri vardır. Fakat karşılıklı anlaşmaya dayanır berrak, ahenkli, emniyetli bir münasebet tarzı olmadığından bahisle "*...Fransızlarla Pariste, Ankarada tatlı tatlı, dostça konuşuyoruz. Fakat Suriye hududunda Fransızlar bize karşı garip bir emniyetsizlik gösteriyorlar. Bazı Fransız mahallî memurlarının ne gibi usullerle çalıştıkları, hududumuz boyunda neler yaptıkları, İskenderun Türklerini nasıl ezdikleri Fransaya aksetse her aklı başında ve hüsnüniyet sahibi Fransızın mutlaka yüzü kızarır. Bütün dünyadan taahhütlere sadakat isteyen Fransa, bize karşı taahhütlerini tamam ile kağıt üzerinde bırakmıştır.*" diyerek Fransa'nın takip ettiği siyaseti eleştirmiştir.[164] Cumhuriyet gazetesinde İsmail Habib (Sevük), 15 Mart 1923'teki Atatürk'ün Adana gezisine Yeni Gün gazetesi adına tek gazeteci olarak katıldığını belirtmiştir. Bu gezide "*Bizi kurtar!*" diye yalvaran kıza Atatürk'ün "*–Kırk asırlık Türk Yurdu ecnebi elinde kalamaz!*" sözünden yola çıkarak "*O neyi söyledi de yapmadı? Yapılmayacağı söylememek ve söylediğini yapmak; İskenderun ve Antakya siz bizimsiniz ve bizim olacaksınız*" ifadelerine yer vermiştir.[165] Cavit Oral ise "*…İskenderun ve Antakya taşıyla, toprağıyla Türk olan bir mıntıkadır. Burada yaşayan*

---

163 Ahmet Emin Yalman, *Emniyetli Dostluğun Şartı*, **Tan**, 25 Eylül 1936, s. 1-3.

164 Ahmet Emin Yalman, *Fransa İle Tam Dostluk İsteriz*, **Tan**, 26 Eylül 1936, s. 1-8.

165 İsmail Habib (Sevük), *İskenderun ve Antakya İçin Tarihî Bir Hatıra*, **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1936, s. 1-3; Ayrıca aynı makalenin geniş bir özeti için bkz. İsmail Habib Sevük, **Atatürk'le Beraber** (Haz. Lütfi Tunç), İstanbul 2014, s. 22-27.

300 bine yakın büyük Türk kitlesi diliyle, kanıyle, ırkiyle, tarihiyle büyük Türk milletinin bir parçasıdır. Etin kemikten ayrılmadığı gibi bu bölgenin de anavatandan ilelebet ayrı yaşamasına imkân yoktur."[166] diye yazmıştır.

Türk ve Fransız Dışişleri bakanları arasında yapılan görüşmelerden sonuç alınamayınca 26 Eylül 1936'da toplanan Milletler Cemiyeti Konseyi'nde Mandalar Meselesi görüşülürken Fransa Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Pierre Vienot Fransa-Suriye Antlaşması ile ilgili bilgi vermiş[167] antlaşmanın onaylanmasından üç yıl sonra Suriye'deki mandanın kalkacağını ve Suriye'nin Milletler Cemiyeti üyesi olacağını belirtmiştir. Ayrıca bu antlaşmanın İngiltere-Irak antlaşmasına benzediğini de ilave etmiştir.[168] Fransa'nın Suriye'de yeni bir rejim uygulayacağını bildirmesinden sonra söz alan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Türkiye'nin de Suriye'nin bağımsızlığını istediğini, ancak Türklerin büyük bir çoğunluğu teşkil ettiği Sancak'ta da halkın Suriyeliler gibi, kendi işlerini kendilerinin görmesi lazım geldiğini söyleyerek, Fransa ile bu konuda dostane görüşmelere hazır olduklarını bildirmiştir.[169] Böylece Sancak Sorunu Fransa-Suriye Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra Milletler Cemiyeti'nin gündemine gelmiştir.

Milletler Cemiyeti'nin 2 Ekim 1936'daki oturumunda da İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Türkiye'nin dış politikası hakkında yaptığı açıklamada rejim mücadelesi içinde çarpışan dünyaya, Atatürk'ün getirdiği rejimi örnek vermiş ve Türkiye'nin "*sulhü vasıta değil, gaye bildiğini*" söylemiş bunun canlı delili olarak da Türkiye'nin uluslararası antlaşmalara ve dostluklarına bağlı kalarak herkesle iyi ilişkiler geliştirdiğini

166 Oral, a.g.m., s. 1-2.

167 **Akşam**, 28 Eylül 1936, s. 2; Haber, 29 Eylül 1936, s. 1-9, **Ulus**, 29 Eylül 1936,s. 1-3; Soyak, a.g.e., s. 533; Yılmaz, a.g.t., s. 86.

168 **Akşam**, 29 Eylül 1936, s. 2; **Yeni Mersin**, 30 Eylül 1936, s. 1; Akşin, a.g.e., s. 305-306; Khadduri, a.g.m., s. 410; Soyak, a.g.e., s. 533.

169 **BCA**, 030. 10 / 224. 510. 12; **Akşam**, 29 Eylül 1936, s. 2; **Kurun**, 29 Eylül 1936, s. 1-6; **Ulus**, 29 Eylül 1936, s. 1-3; **Yeni Mersin**, 30 Eylül 1936, s. 1; **Ekekon**, 1 Ekim 1936, s. 1; **Yeni Mersin**, 1 Ekim 1936, s. 1; Şevket Bilgin, *280 Bin Türk Fellâh Olamaz…*, **Yeni Asır,** 1 Ekim 1936, s. 1-2; Khadduri, a.g.m., s. 410; Akşin, a.g.e., s. 305; Soyak, a.g.e., s.533; Opruklu, a.g.t., s. 176; Durgun, a.g.e., s. 184; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 283; Şener, a.g.e., s. 354.

belirtmiştir.[170] Ayrıca Şükrü Kaya konuşmasında Türkiye için hayati önem taşıyan Sancak davası üzerinde de durmuş ve "…*bu hususta, topraklarımızın cenubi garbî kısmına mücavir olan mıntıkalarda yakında tatbik edileceği bildirilen ve esasen sevindirici olan ıslahat haberi üzerinde durmaklığım ve Türk milletinin hemen yakınında ikamet etmekte olan kesif ve kütlevî Türk unsurunun hayati menfaatlerini, esasını bilmediği mezkûr ıslahatın icab eden ehemmiyetle derpiş edip etmediği hususundaki endişelerine tercüman olmaklığım belki de lazımdır.*" Şeklinde bir açıklamada bulunarak Türkiye'nin endişelerini ve tavrını açıkça ortaya koymuştur.[171]

Bu konuşmalardan sonra 6 Ekim 1936'da Milletler Cemiyeti Siyasi Komisyonu'nda Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Suriye'deki Fransız Mandası ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır: "…*Fikrimce bir milletin siyasi terbiyesi için en iyi çare kendi idaresini kendi eline bırakmaktır. Bundan dolayı Suriyenin istiklâle lâyık olduğuna tam emniyetimiz vardır. Bilhassa Suriye'de yaşayan kesif Türk kitlesinin rüştü siyasisi tam olduğu zerre kadar şüphe götürmeyen bir keyfiyettir.*"[172]

Fransız temsilcisi Pierre Vienot, Suriye'deki Fransız Mandası ile ilgili yaptığı konuşmada, Sancak'a bağımsızlık vermenin Suriye'nin parçalanmasına sebep olacağını ve bu nedenle Fransa'nın mandater devlet olarak böyle bir yetkisinin bulunmadığını açıklamıştır. Ayrıca Sancak'taki özerk idareye yeni Suriye yönetiminin kesinlikle uyacağını belirtmiştir. Ancak 20 Ekim 1921'de Fransa ile Türkiye arasında yapılan Ankara İtilafnamesi çerçevesinde Türkiye ile görüşmeler yapılabileceğini fakat bu görüşmelere Suriye'nin de katılmasını istediklerini ifade etmiştir.[173]

---

170 Etem İzzet Benice, *Şükrü Kayanın Söylevi, Dünya Biz ve İskenderun*, **Açık Söz**, 4 Ekim 1936, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 4 Ekim 1936, s. 1-10; **Ulus**, 3 Ekim 1936, s. 3.

171 **BCA**, 030. 10 / 224. 510. 12; **Akşam**, 2 Ekim 1936, s. 2; **Açık Söz**, 3 Ekim 1936, s. 1-2; **Haber**, 3 Ekim 1936, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 3-4 Ekim 1936, s. 1-6; **Kurun**, Ekim 1936, s. 1-6; **Son Posta**, 3 Ekim 1936, s. 1-11; **Ulus**, 3 Ekim 1936, s. 1-6; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 84-86; **Şükrü Kaya Sözleri-Yazıları 1927-1937** (Toplayan: Ekrem Ergüven), İstanbul 1937, s. 227-228.

172 **Akşam**, 8 Ekim 1936, s. 1-7; **Haber**, 8 Ekim 1936, s. 1-9; **Kurun**, 8 Ekim 1936, s. 1-2; **Yeni Asır**, 8 Ekim 1936, s. 1-3; **Ekekon**, 9 Ekim 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 36 (Kasım 1936), s. 91.

173 **BCA**, 030. 10 / 224. 510. 12; **Akşam**, 7 Ekim 1936, s. 2; **Haber**, 7 Ekim 1936, s. 1-4, **Kurun**, 7 Ekim 1936, s. 1; **Tan**, 7 Ekim 1936, s. 1-10, **Ulus**, 8 Ekim 1936, s. 1-5; Soysal, a.g.e., s. 532; Akşin,

Milletler Cemiyeti'nde yapılan konuşmalardan sonra Türk basınında bu konunun yoğun olarak gündeme geldiğini görmekteyiz. Bu dönemde Türk basınında, Ankara İtilafnamesi'nin Türkiye ile Fransa arasında imzalandığını bu nedenle Türkiye'nin onayı alınmadan Sancak'ın Suriye'ye devredilemeyeceği, Fransa'nın Türkiye ile anlaşması gerektiği ve Sancak'a da Suriye'ye olduğu gibi bağımsızlık verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.[174] Ahmet Emin Yalman aynı konu ile ilgili makalesinde, Fransa Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Pierre Vienot'un Suriye'deki Fransız manda memurlarının Sancak'ta uyguladığı politikadan haberdar olmadığı üzerinde durarak, Mütareke devrinin İstanbul'daki idaresi ile Sancak'ta uygulanılan yönetimi karşılaştırmıştır. Mütareke döneminde İstanbul'da Türklüğü yıkmak için bir yönetim uygulandığı üzerinde duran Yalman bunun esaslarını da şöyle açıklamıştır: "…*Ermenileri, Çerkesleri, Kürtleri vasıta diye kullanarak Türkleri ezmek boğmaktı. Türklüğün yenilik cereyanları sayesinde yaşıyacağı düşünüldüğü için mütareke idaresi en mürteci unsurlarla iş beraberliği yapmıştır. Dinî taassup membaları, memleketi uyuşturmak ve birbirne katmak maksadile geniş ölçüde işletiliyordu*." Yazar mütareke döneminde İstanbul'da uygulanan bu yöntemlerin Sancak'ta uygulanmaya başlandığı üzerinde durarak Fransa'yı eleştirmiştir Bu nedenle Sancak'taki durumun bu şekilde devam edemeyeceğini okuyucularına aktarmıştır.[175] Etem İzzet Benice ise İskenderun ve Antakya'da mahallî ve muhtar idare antlaşmalarla belirlenmiş olmasına rağmen bunun bir türlü gerçekleşmediğini belirterek bölgenin Türkiye'ye verilmesi gerektiği üzerinde

---

a.g.e., s. 305-306; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 133; Fırat- Kürkçüoğlu, a.g.m.., s. 283; Duman, a.g.e., s. 82.

174 Ahmet Emin Yalman, *Mütareke İdaresi Sancağa Nakledilmiştir*, **Tan**, 30 Eylül 1936, s. 1-7; Falih Rıfkı Atay, *Suriye'de…*,**Ulus**, 30 Eylül 1936, s. 1; Asım Us, *Fransanın Türkiye ile Anlaşması Lâzımdır!*, **Kurun**, 1 Ekim 1936, s. 1-2; Ahmet Emin Yalman, *Lübnan İstiklâli ve Antakya*, **Tan**, 1 Ekim 1936, s. 1-7; Asım Us, *En Makul Şekil*, **Kurun**, 2 Ekim 1936, s. 1-2; Ş. Bilgin, a.g.m., s. 1-2; Necibali Küçüka, *İskenderun ve Antakya Meselesi*, **Ulus**, 4 Ekim 1936, s. 1; Ziya Çalık, *Antakya ve İskenderun Hakkındaki Dileklerimizde Haklıyız*, **Ekekon**, 4 Ekim 1936, s. 1-2; Şevket Bilgin, *Notamız,* **Yeni Asır**, 11 Ekim 1936, s. 1; Metin Erendor, **Suriye ve Türkmenler**, İstanbul 2016, s. 114.

175 Ahmet Emin Yalman, *Mütareke İdaresi Sancağa Nakledilmiştir*, **Tan**, 30 Eylül 1936, s. 1-7.

durmuştur.[176] Mahmut Esat Bozkurt yazısında, Antakya ve İskenderun'un siyasal, ekonomik ve ulusal bakımlardan Türkiye Cumhuriyeti'ne ait olduğunu bunun Fransa tarafından da Ankara İtilafnamesi ile kabul edildiğini "*Tarihin yürüyüşünü kimsenin durdurmayacağını*" belirterek, tek çıkar yolun bölgenin Anavatana kavuşması gerektiğini, er ya da geç bunun mutlaka gerçekleşeceğini yazmıştır.[177]

Bu yöndeki yazılara rağmen Türk basınında Sancak halkının üzüntülerinin yakından duyulduğu ve sabırsızlık içerisinde beklediğinin bilinmesine rağmen vakitsiz heyecana kapılmamaları Türkiye ile Fransa arasındaki görüşmelerin sonucunun sakinlik içerisinde beklenmesi gerektiği yönünde de yazılar çıkmıştır.[178]

Aynı günlerde Sancak Türkleri tarafından Milletler Cemiyetine bir protesto telgrafı gönderilmiş, bir örneği de Türkiye ve Fransa Dışişleri Bakanlığı'na verilen bu telgrafta şu görüşlere yer verilmiştir. "…*Sancak bütün mukadderatını, her türlü umurunu Türkiye hükümetine bırakmıştır. Binaenaleyh Türkiye hükümetinin murahhasları bulunmayarak yapılan muahedeler Türklere ikinci bir Sevr muahedesidir ki bunu kabul etmemize imkân yoktur. İptidaî devirlerde şahıslar köle, kul olarak meta gibi alınır satılırdı. Fakat toptan bir milletin köle kul olarak satıldığı görülmemiştir.*" Ayrıca bu telgrafta doğacak olaylardan Suriye Hükümeti'nin sorumlu olacağı belirtilmiş ve Fransa-Suriye Antlaşması'nın İskenderun ve Antakya Türklerine ait olan maddeleri protesto edilmiştir.[179] Milletler Cemiyeti'nde bu görüşmeler devam ederken Dışişleri

---

176 Etem İzzet Benice, *İskenderun ve Antakya İçin…*, **Açık Söz**, 2 Ekim 1936, s. 1.

177 Mahmut Esat Bozkurt, *Antakya ve İskenderun İçin Çıkar Yol*, **Son Posta**, 1 Ekim 1936, s. 1-9; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 62-63; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Mahmut Esat Bozkurt, *Hukuku Düvel Bakımından Antakya İskenderun ve Bilân*, **Son Posta**, 3 Ekim 1936, s. 1-11; Yunus Nadi, *Selim Olan ve Olmıyan Aklın İki Kutbu*, **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1936, s. 1-3.

178 **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1936, s. 1-9; Peyami Safa, *Bizim Antakya*, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1936, s. 3; Aka Gündüz, *Türk Sancaklılar, Temkinli Olunuz*!, **Açık Söz**, 12 Ekim 1936, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Fransız Dostluğunun Geçirdiği İmtihan*, **Tan**, 5 Ekim 1936, s. 1-10.

179 Protesto telgrafının tamamı için bkz. **Açık Söz**, 5 Ekim 1936, s. 1; **Akşam**, 5 Ekim 1936, s. 1;**Yeni Asır**, 3 Ekim 1936, s. 1-3.

Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu[180] Tan gazetesine yaptığı açıklamada, Fransa Hükümeti ile Suriye delegeleri arasında yapılan anlaşma ile Fransa Hükümeti'nin antlaşmalarla bütün görevlerini Suriye'ye devrettiği üzerinde durarak Sancak hakkında bu anlaşmada bir hüküm bulunup bulunmadığı hakkında bilgilerinin olmadığını belirtmiştir. Ancak Menemencioğlu, "…*Fransa ile aramızda 1921, 1926 ve 1929 tarihli anlaşma ve protokollar vardır. Bunlar bizim muvakatiyetimiz olmadan başkalarına devrolunamıyacağı gayet tabiîdir. Vaziyet, hükûmetimizle Fransa hükûmeti arasında görüşülerek bir esasa bağlanacağını*"[181] belirterek sözlerini sonlandırmıştır

1.2.2. Türkiye'nin Fransa'ya Nota Vermesi (9 Ekim 1936)

Milletler Cemiyet'inde iki ülke temsilcileri arasındaki konuşmalardan ve Milletler Cemiyeti toplantısı sırasında Fransa ile yapılan görüşmelerden olumlu sonuç alınamayınca Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz tarafından 9 Ekim 1936'da Fransa'ya bir nota verilmiştir.[182] Bu notada Fransa'nın, Osmanlı İmparatorluğu'ndan

---

180 Numan Menemencioğlu: "*1893'te Bağdat'ta doğdu. İlk ve ortaokulu Selanik'te Terakki ve İstanbul Burhan Terakki okullarında okudu. Lise öğrenimini Fransa'da tamamladı. Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesini 1914'te bitirdi. Hariciye Vekâletinde görev aldı. 29 Ekim 1914-31 Ekim 1922 arasında Viyana Sefareti 3 üncü Kâtibi olarak görev yaptı. 1 Kasım 1922-19 Ocak 1923 arasında Bern Sefareti evrakını muhafazaya memur edildi. 20 Ocak 1923'te Paris Mümessilliği İkinci Kâtibi, 5 Mayıs 1923'te Bükreş Elçiliği Başkâtibi, 29 Aralık 1924'te Atina Elçiliği Başkâtibi, 14 Haziran 1927'de Beyrut Başşehbenderi, 23 Hairan 1928'de Birinci Daire Umum Müdürü görevlerinde bulundu. 1 Temmuz 1929'da Elçi Payesiyle Müsteşar, 1 Ağustos 1931'de 1 inci Sınıf Orta Elçi ünvanıyla Müsteşar, 11 Haziran 1933'te Umumî Kâtip oldu. Bu görevdeyken V. Dönem Gaziantep Milletvekili seçildi. 5 Nisan 1937'de Celal Bayar kabinesinde Hariciye Vekâleti Siyasî Müsteşarlığına atandı. Siyasî Müsteşarlıkların kaldırılması üzerine Hariciye Vekâleti Umumî katipliğine getirildi. 29 Kasım 1937'de istifa etti. VI. ve VII. Dönemlerde İstanbul Milletvekili seçildi. Saraçoğlu kabinesinde 14 Ağustos 1942-9 Mart 1943 tarihleri arasında Hariciye Vekilliğinde bulundu. Daha sonra istifa etti. 9 Kasım 1944'te Paris'e Büyükelçi olarak atandı. 2 Kasım 1950'de emekli oldu. XI. Dönemde Demokrat Parti'den İstanbul Milletvekli seçildi. 15 Şubat 1958'de öldü.*" İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM V. Dönem 1935-1939**, C. II, Ankara 2001, s. 298-299.

181 **Tan**, 2 Ekim 1936, s. 1; **Kurun**, 7 Ekim 1936, s. 1-6; **Yeni Mersin**, 4 Ekim 1936, s. 1; Soyak, a.g.e., s. 535.

182 **BCA**, 030. 10 / 224. 510. 12; **Açık Söz**, 10 Ekim 1936, s. 1; **Akşam**, 10 Ekim 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1936, s. 1-3; **Haber**, 10 Ekim 1936, s. 1; **Kurun**, 10 Ekim 1936, s. 1; **Son Posta**, 10 Ekim 1936, s.1; **Tan**, 10 Ekim 1936, s.1; **Ulus**, 10 Ekim 1936, s. 1; **Ekekon**, 11 Ekim 1936, s. 1; **Türk Sözü**, 11 Ekim 1936, s. 1; **Yeni Asır**, 11 Ekim 1936, s. 1; Erkal, a.g.m., s. 18; Hasan Berke Dilan, **Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)**, İstanbul 1998, s. 139; Akşin, a.g.e., s. 306; Soyak, a.g.e., s. 535; Ada, a.g.e., s. 112; Armaoğlu, a.g.e., s. 348; C. Yavuz, a.g.e., s. 274; Aslı Nur Sencer, **Tevfik Rüştü Aras Dönemi Olaylarla Türk Dış Politikası**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 130; Duran, a.g.e., s. 114; Atabey, a.g.m., s. 195.

ayrılıp kendi mandası altında bulunan Suriye ve Lübnan'da üçüncü bir devlete hiçbir taahhüdü olmadığı hâlde, sırf kendi arzusu ile ayrı ayrı bağımsızlıklarını kazandırdığı belirtilerek "…*Bu hareketin şayanı takdir olduğu, ancak yine de aynı arazi meyanında bulunan ve üstelik Türkiye ile Fransa arasında aktedilen 1921 ve 1926 tarihli Ankara itilâfnameleri gibi beynelmilel mukavelelerle muhtariyetleri ve kendi kendilerini idare edebilecekleri daha o tarihlerde tanınmış olan Türk İskenderun ve Antakya'nın havalisi halkının da otomatik bir suretle istiklâle kavuşturulmalarının bu mukaveleler ve bugünkü filî vaziyetin mantıkî ve tabiî neticelerinden olması lâzım geldiği*" ortaya konulmaktadır. Ayrıca notada; Suriye ve Lübnan'a verilen bağımsızlığın Antakya ve İskenderun'a da verilerek, Türkiye, Fransa ve Suriye arasında anlaşma sağlanmasını Fransa'dan beklediğimiz dile getirilmiştir.[183] Günlerdir Türk kamuoyunda yoğun bir şekilde tartışılan Türkiye ile Fransa arasında resmî olarak görüşülmeye başlanan Sancak Sorunu, üç yıl boyunca Türkiye'nin en önemli dış politika konusu olmuştur.

Fransa'ya verilen notadan sonra Türk basınında, Türkiye'nin Sancak ile ilgili görüşlerinin açık bir şekilde ifade edildiği üzerinde durulmuş, antlaşmalardan doğan hakları ön plana çıkartılmış ve Sancak'ın bağımsız olması gerektiği vurgulanarak kamuoyu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu konuda Şevket Bilgin, Türkiye'nin revizyonist bir politika izlemediğini, 1921 Ankara İtilafnamesi ile Sancak'ın muhtariyetinin tanındığını ve 1926 Antlaşması ile de muhtariyetin nasıl tatbik edileceğinin açıklandığını belirtmiştir. Ayrıca Bilgin, "…*Türk Sancağı, Suriye gibi siyasi rüşdü henüz tecrübe edilmemiş bir memleketin idaresi veya mandası altına terketmeyi düşünmek akla sığmayan bir garabet olur.*" diyerek Sancak'ın Suriye'de

[183] **BCA**, 030. 10 / 224. 510. 12; **T. C. Resmi Gazete**, 3 Aralık 1936, S. 3475; **Akşam**, 14 Ekim 1936, s. 1; **Cumhuriye**t, 14 Ekim 1936, s. 1-7; **Kurun**, 14 Ekim 1936, s. 1-6; **Ulus**, 14 Ekim 1936, s. 1-2; **Türk Sözü**, 17 Ekim 1936, s. 1; Ş. Bilgin, a.g.m., s. 1; Akşin, a.g.e., s. 306; Ayrıca Notanın tamamı için bkz. **Ayın Tarihi,** S. 36 (Kasım 1936), s. 92-94; **İskenderon-Antakya Meselesi I**, Ankara 1936, s. 17-19; Duran, a.g.e., s. 114-115.

bırakılamayacağını yazmıştır.[184] Falih Rıfkı Atay[185] da, Türkiye'nin Sancak üzerinde antlaşmalardan doğan haklarından bahsettikten sonra, "*...Manda devam etseydi, Sancağın ayrı bir idaresi olacaktı; şimdi Sancak tamamen hür olmalıdır; çünkü Suriye ve Lübnan müstakil olacaktır.*" diye yazarak görüşlerini açıklamıştır.[186] Aynı yazar başka bir makalesinde de, Fransa da yayımlanan İllustration dergisinin Suriye'ye gönderdiği bir muhabirinin Sancak hakkında "*...Sancakta Antakya'ya kadar yapılan bir gezinti eski Türkiyenin şairane bir kısmını gösteriyor. Damlar sararmış kırmızı renkli kiremidlerle örtülüdür. Minareler yontulmuş kurşun kalemler gibi sivridir. Kıyafet büsbütün başkadır. Kırlar bile burada manzarasını değiştirir, vâdiler göze daha hoş görünür.*" Şeklinde yazmasından yola çıkarak, bölgenin Suriye'den farklı olduğunun anlaşılabilmesi için Sancak'a muhabir gönderilmesine gerek olmadığını belirtmiştir.

184 Bilgin, a.g.m., s. 1-2.

185 Falih Rıfkı Atay : " *1893'te İstanbul'da doğdu. Rehberi Tahsil Rüştiyesini ve Mercan İdadisini bitirip İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden diploma aldı. 19808'de Meşrytiyetin ilanından sonra Tanin muhabirliği ile yazın hayatına başladı. 1911'de Tecelli Dergisinde şiirleri, Serveti Fünun'da yazıları yayımlanmaya başladı. İçişleri Bakanlığı özel kaleminde Türkçe Kâtipliğine atandı. 1913'te Talât Paşa'nın yanında bulundu. Birinci Dünya Savaşında (1914-1917) yedek Subay iken, 4. Ordu Komutanı Cemâl Paşa'nın Özel Kâtibi olarak Emir Subaylığını yaptı. Ordu Kumandanı ve Bahriye Başkanı Cemâl Paşa ile genel savaşın son yılında Suriye'den İstanbul'a döndü. 1917'de Bahriye Bakanlığı Özel Kalem Müdür Muavinliğine atandı. 1918'de Cemâl Paşa'nın istifası üzerine Çarkçı Mektebinde öğretmenliğe başladı. Mütareke yıllarında arkadaşlarıyla kurduğu Akşam Gazetesinde, Kuvayi Milliye yanlısı yazılar nedeniyle soruşturmaya uğradı. II. İnönü Zaferinden sonra serbest bırakıldı. İzmir'in kurtuluşundan sonra ise, Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde yer alıp, Atatürk'ün teveccühlerini kazandı. TBMM'nin II. Dönem seçimlerine katıldı. 12 Temmuz 1923'te yapılan seçimde 401 oy alarak Bolu'dan milletvekili seçildi. Milletvekili olduktan sonra Hakimiyeti Milliye, Milliyet ve Ulus gazetelerinde başyazarlık yaptı. 1952'de kurduğu Dünya gazetesinin sahabi ve başyazarlığını yaptı. Dil ve anlatım üstünlüğü ile Türk diline büyük hizmetler verdi. İkinci dönemden başlayarak, III, IV, V, VI, VII'nci ve VIII'nci dönemin sonuna kadar milletvekilliği yaptı. Ateş ve Güneş (1918), Deniz Aşırı (1931), Zeytindağı (1932), Bizim Akdeniz (1934), Tuna Kıyıları (1938), 19 Mayıs (1944), Atatürk'ün Bana Anlattıkları (1955), Çankaya (1961), Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919 (1965), Kurtuluş (1966), Atatürk Ne İdi? (1968), Babanız Atatürk (1955) ve Atatürkçülük Nedir? (1966) gibi bir çok eseri vardır.20 Mart 1971'de vefat etmiştir."* Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM II. Dönem 1923-1927,** C. III, Ankara 1994, s. 143-144; Ayrıca Falih Rıfkı Atay ile ilgili geniş bilgi için bkz. Funda Selçuk Şirin, **İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Bir Aydın: Falih Rıfkı Atay**, İstanbul 2014.

186 Falih Rıfkı Atay, *Fransaya Notamız*, **Ulus**, 12 Ekim 1936, s. 1; Aynı makalenin için bkz. **Son Posta**, 12 Ekim 1936, s.1-12; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 63-64; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Prensip Meselesi*, **Ulus**, 10 Ekim 1936, s. 1; Ayrıca aynı makale için bkz. **Son Posta**, 10 Ekim 1936, s. 1-12.

Yazara göre Fransa bu durumu bildiği için Türkiye ile daha önce Sancak konusunda antlaşma imzalamıştır.[187]

Ahmet Emin Yalman da 14 Ekim 1936 tarihli Tan gazetesinde çıkan makalesinde; Fransa'nın bize ve Sancak halkına mandater sıfatıyla muhtariyet taahhüdünde bulunduğu üzerinde durmuş, Suriye ve Lübnan'dan sonra "*...Sancağın da tam istiklâle kavuşması en tabiî ve mantıkî neticedir...*" diyerek Hatay'a da bağımsızlık verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[188] Aynı yazar diğer bir makalesinde ise Fransa'nın Suriye'deki mandasının sona ermesi ile Sancağın da bağımsız hâle geldiğini belirterek, "*...Bütün mesele, hâdiselerden doğan bu zarurî neticeyi kabul ve tasdikten ibarettir*." demiştir. Ayrıca yazar, bu kadar açık olan bu konuda Türkiye ile Fransa arasında kısa sürede anlaşmaya varılmayacağından şüphe etmenin Fransız dostluğundan, iki ülke arasındaki hedef ve çıkar birliğinden şüphe etmek anlamına geleceğini belirterek makalesini sonlandırmıştır.[189] Yunus Nadi de; Sancak Türklerinin haklarının antlaşmalarla teminat altına alınmış olduğunu ve "*Fransanın on beş yıl önce tanıdığı bu hukukun teminat senedinin biz anavatan Türklerinin elinde olduğunu*" belirttikten sonra "*…Bizce mantıkî netice İskenderun, Antakya ve havalisi Türklerinin muhtariyetlerini hakikaten kendi kendilerini idareden ibaret tam ve kâmil şeklinde tesbit etmekten ibaret olacaktır.*" diyerek bu konudaki düşüncesini açıklamıştır.[190]

Açık Söz gazetesi, notanın esasları hakkında bilgi verirken, Suriye ve Lübnan'a bağımsızlık verilirken Sancak halkının da bağımsızlığını istediğimizi ön plana çıkarmıştır. Ayrıca notanın Fransa tarafından olumlu karşılandığını belirttikten sonra,

---

187 Falih Rıfkı Atay*, Şehadetler*, **Ulus**, 12 Kasım 1936, s.1; İllustration dergisinde Pierre İchacin tarafından Hatay ile ilgili yazılanlar için bkz., **Akşam**, 10 Kasım 1936, s. 1-4.

188 Ahmet Emin Yalman*, Vasiylik Tasfiyeye Uğrarken*, **Tan**, 14 Ekim 1936, s. 1-8; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Etem İzzet Benice, *Antakya'nın İstiklalinde Israr Ediyoruz,* **Açık Söz**, 17 Ekim 1936, s. 1.

189 Ahmet Emin Yalman*, Başlıyan İmtihan***,** **Tan**, 13 Kasım 1936, s. 1-3.

190 Yunus Nadi, *Hatay Türklerinin Tabiî Hakları Ahdî Teminatla Teyid Edilmiştir*, **Cumhuriyet**, 13 Ekim 1936, s. 1; Aynı yazarın bu yöndeki diğer bir yazıları için bkz., Yunus, Nadi, *İskenderun, Antakya ve Havalisi Ne Demektir?*, **Cumhuriyet**, 7 Ekim 1936, s. 1; Yunus Nadi, *İskenderun-Antakya ve Havalisi Meselesi Nedir?...*, **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1936, s. 1-3.

"*…Müstakil Sancak, Suriye, Fransa ve Türkiye arasında sevgiyi artıracak, barışı sağlamlaştıracağını.*"[191] vurugulayarak bu konudaki görüşlerini okuyucularına aktarmıştır. Asım Us ise Türkiye'nin Fransa'ya verdiği nota ile günlerden beri Türk kamuoyunu meşgul eden Sancak Sorunu'nun "*Türkiye ile Fransa arasında resmî bir mevzuu hâline girdiğinden*" bahsettiği yazısında, Arap ırkından olan ve Arapça konuşan Suriye ve Lübnan halklarının ikisinin de ayrı ayrı bağımsızlığını tanıyacak olan Fransa'nın "*...Arap değil, tamamen Türk olan ve yine tamamen Türk dili ile konuşmakta bulunan İskenderun ve Antakya ahalisine de Suriye ve Lübnan derecesinde bir idarî istiklâl vermesi, ve bilhassa Suriye ve Lübnan gibi İskenderun ve Antakyanın da tamamen ayrı bir istiklâle mazhar kılınması pek tabiî değil midir?*" sorusunu sorarak konuya farklı bir açıdan bakmıştır. Asım Us aynı zamanda Türkiye ile Suriye arasında kurulacak olan "*Müstakil İskenderun*"un bir taraftan Türkiye ile Fransa, öbür taraftan Türkiye ile Suriye arasında iyi bir dostluğa sebep olacağını da belirterek, "*Şarkta o kadar büyük menfaatleri olan Fransa bu dostluğun faydalarını ihmal edebilir mi?"* sorusu ile makalesini tamamlamıştır.[192] Açık Söz'deki köşesinde Aka Gündüz ise Türkiye'nin sadece kendisi için değil bütün milletlerin istiklalleri konusunda iyi dilekler beslediğini, Sancak'ın Türkiye'nin bir parçası ve istiklal için istenen bütün değerlere sahip olduğunu, bu nedenle de başka milletler için bile "*geniş salâhiyet, hususî idare, muhtariyet*" gibi kavramları kabul etmeyenlerin kendi milleti için istiklalden başka bir şey tanımayacağını ifade etmiştir.[193] Muhittin Birgen de, "*Antakya ve İskenderun Meselesi Ne Olacak?*" adlı makalesinde, Türk Hükümeti'nin uluslararası saygınlığının büyük olduğu üzerinde durmuş, "*...O istemekte haklı olduğu şeylerin daima en asgarisini istemiştir. Şımarık değildir. Ağırbaşlıdır. Mutlaka haklı olduğunu ister ve istediğini de mutlaka elde eder. Madem ki istemiştir, hariç de bunun vermek lazım*

---

191 **Açık Söz**, 15 Ekim 1936, s. 1.

192 Asım Us, *Çıplak Bir Hakikat Önündeyiz*, **Kurun**, 15 Ekim 1936, s. 1-2; Aynı doğrultuda diğer bir makale için bkz. Necmeddin Sadak, *İskenderun-Antakya ve Havalisi*, **Akşam**, 6 Kasım 1936, s. 1-4.

193 Aka Gündüz, *Antakya -İskenderun*, **Açık Söz**, 16 Ekim 1936, s. 1.

geldiğini takdir edecek ve verecektir. Kaldı ki burada hariç, kendisi ile bu kadar eskiden beri dostluk yaptığımız ve öteden beri millî hakları tanımasını bilen Fransadır." diyerek hükümete olan güvenini ön plana çıkartmıştır. Makalesinin devamında, hükümetin hakkın yerine getirilmesi için Fransa'ya bir nota verdiğini, bu notada Suriye'ye verilen hakların aynısının Antakya ve havalisi Türklerine de verilmesi gerektiğini belirterek, bunun için Türk kamuoyunun da Antakya ve İskenderun Türklerinin de sabırlı olması gerektiğine vurgu yapmıştır.[194]

Bu dönem basınında Sancak'taki Türklerle birlikte Ermeni ve Alevilerin de Türkiye'nin inkılap prensiplerine uygun olarak feslerini çıkararak şapka[195] giymeye başladıkları, Fransa'ya verilen notanın cevabının Sancak halkı tarafından da sabırsızlıkla ve merak içerisinde beklendiği üzerinde de durulmuştur.[196] Ayrıca bu günlerde Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiseri Comte Damien de Martel Sancak halkına yayımladığı bir beyannamede şunları belirtmiştir: *"İskenderun halkının hakları mahfuzdur. Binaenaleyh Türk halkının heyecanları yersiz olmaktadır. Halka sükûn, huzur ve itidal tavsiye ederim. Anasır arasında aksülameller tevlidine müsaid olabilecek yersiz hareketlerden içtinab etmelidir. Çünkü bu kabil hareketler Sancağın menfaati*

---

194 **Ayın Tarihi**, S. 35 (Ekim 1936), s. 64-65; Muhittin Birgen, *Antakya-İskenderun Meselesi Ne Olacak?*, **Son Posta**, 17 Ekim 1936, s. 1-10; Adı geçen makale Ayın Tarihi'nde yer almasına rağmen ilgili gazetenin 17 Ekim 1936 tarihli sayısında ve olması muhtemel yerlerde tesbit edilememiştir.

195 Bu dönemde Şapka, Hatay'da yaşayanlar arasında Türkiye'ye bağlılığın bir sembol haline gelmiştir. Ahmet Faik Türkmen, *Şapka Meselesi ve Halkımız*, **Yenigün**, 28 Temmuz 1938, s. 1; Adil Dağıstan-Adan Sofuoğlu, *Sancak'ta Fransız* "*Mandat*" *Yönetimi ve Türkiye,* **AAMD**, C. XX, S. 60 (Kasım 2004), s. 698; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 52; Volkan Payaslı- Olcay Özkaya Duman, *Şapka (İnkılabı) ve Din Üzerinden Verilen Hatay Bağımsızlık Mücadelesi – Vedi Münir Karabay ve Risalesi: Şapka Giymek Haram Değil?*, **Tarihin Peşinde –Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**-, S. 9 (Yıl 2013), s. 300; Ayrıca bu dönemde Hatay'da şapka giyenler Fransız yöneticiler tarafından "Kemalist" ve "Şapkalılar" olarak isimlendirilmiştir. Aynı zamanda bu kişiler hükümete karşı ayrılıkçılar olarak görülmüş devlet dairelerinde işlerini yaptırmakta zorlanmışlardır. Süleyman Hatipoğlu, *Hatay'ın Kurtuluşunun Fikri Temelleri,* **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Haz. Berna Türkdoğan), Ankara 2001, s. 54.

196 **Tan**, 14 Ekim 1936, s. 1-8; **Cumhuriye**t, 15 Ekim 1936, s. 1-7; **Haber**, 15 Ekim 1936, s. 1-4; **Açık Söz**, 16 Ekim 1936, s. 1-2; **Son Posta**, 26 Ekim 1936, s. 1-11; **Yeni Asır**, 27 Ekim 1936, s. 6.

lehine hayırlı neticeler veremez."[197] Sancak halkının haklarının saklı kalacağı yolundaki bu açıklama insanlar üzerinde olumlu bir etki bırakmıştır.

Ayrıca bu dönemde basında Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot'un iki ülke arasındaki görüşmeler konusunda görevlendirildiği, Paris'ten dönerken Türkiye'nin notasına cevap getireceği ve iki ülke arasındaki ilişkilerin Ankara'da başlayacağı yönünde haberler çıkmıştır.[198] Ancak 18 Kasım 1936'da İstanbul'a gelen Henri Ponsot, gazetecilere yaptığı açıklamada, Fransa'nın cevabını getirmediğini görüşmelerin Ankara'da mı yoksa Paris'te mi yapılacağı hakkında şimdilik bir şey söyleyemeyeceğini[199] ifade ederek Türk komuoyunun beklentilerini boşa çıkarmıştır.

1.2.3. Atatürk'ün TBMM'de Hatay Sorunu'nu Gündeme Getirmesi

Sancak Sorunu, Türkiye ile Fransa arasında diplomasi yoluyla tartışılırken, Atatürk 1 Kasım 1936'da TBMM'nin açış konuşmasında, "*...Bu sırada milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük mesele hakiki öz sahibi Türk olan İskenderun Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve katiyetle durmaya mecburuz. Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda, tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alakamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabiî görürler.*"[200] diyerek konuya verdiği

---

197 **Tan**, 14 Ekim 1936, s.8; **Yenigün**'den naklen, **Cumhuriyet**, 15 Ekim 1936, s. 7; **Yeni Adana**, 17 Ekim 1936, s. 1.

198 **Kurun**, 15 Ekim 1936, s. 1; **Akşam**, 16 Ekim 1936, s. 1; **Yeni Mersin**, 16 Ekim 1936, s. 1; **Türk Sözü**, 18 Ekim 1936, s. 1; **Tan**, 19 Ekim 1936, s. 1; **Son Posta**, 19 Ekim 1936, s. 1-11; **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1936, s. 1.

199 **Akşam**, 20 Ekim 1936, s. 2; **Haber**, 20 Ekim 1936, s. 1-4; **Tan**, 20 Ekim 1936, s. 1; **Türk Sözü**, 23 Ekim 1936, s. 1-2.

200 **BCA**, 030. 10 / 224. 510. 12; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 13, s. 4-7; **Açık Söz**, 2 Kasım 1936, s. 1-2; **Akşam**, 2 Kasım 1936, s. 1-7; **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1936, s. 1; **Haber**, 2 Kasım 1936, s. 1; **Kurun**, 2 Kasım 1936, s. 1-6; **Son Posta**, 2 Kasım 1936, s. 1-11; **Tan**, 2 Kasım 1936, s. 1-2; **Ulus**, 2 Kasım 1936, s. 1.; **Ekekon**, 3 Kasım 1936, s. 1-3; **Yeni Mersin**, 3 Kasım 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 36 (Kasım 1936), s. 17-22; Khadduri, a.g.m., s. 410; Cevdet Koçoğlu, *Gerçek Milliyetçilik,* **HSD**, S. 35 (30 Haziran 1972), s. 9; F. Miktat Bilim, *Atatürk ve Hatay,* **HSD**, S. 40 (30 Kasım 1972), s. 4; **Atatürk Der Ki** (Derleyen: Akil Aksan), Ankara 1986, s. 164; Tünay, a.g.m., s. 459; Erkal, a.g.m., s. 19; **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, 5. Baskı, Ankara 1997, s. 404-410; Gönlübo-Sar, a.g.e., s. 134; Mehmet Mursaloğlu, *Hatay'ın Tarihi*, **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Haz. Berna Türkdoğan), Ankara 2001, s. 121; Karakoç, a.g.m., s. 103; Soyak, a.g.e., s. 536; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 48; Hülagü, a.g.m., s. 30; Hakkı Uyar, *Resmi Belgeler Işığında Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1938),* **Yakın Türkiye Tarihinden**

önemi ortaya koymuş böylece Hatay Sorunu'nu ilk kez TBMM gündemine getirmiştir[201] Atatürk'ün yaptığı bu konuşma milletvekilleri tarafından dakikalarca ayakta alkışlanmıştır. Bu durumu gören ve meclisin elçiler için ayrılan bölümünden Atatürk'ün konuşmasını dinleyenler arasındaki Yunan elçisi yanında bulunan Fransız elçisine; "*Bu nutukla ilgili ne dersiniz diye?*" sorunca Fransız elçisi; "*Monşer, bu nutuk değil, tam bir ültimatomdur*." cevabını vermiştir.[202] Atatürk bu konuşması ile Hatay Sorunu'nun halledilmesi zamanının geldiğini bütün dünyaya ilan etmiştir. Atatürk'ün yaptığı bu konuşma, Sancak halkı üzerinde de olumlu bir etki bırakmıştır. Sancak Sorunu'nun Türklerin istediği yönde çözüleceğinden şüphesi olanların da artık endişelerinin ortadan kalkmasını ve kurtuluşun kesin olduğuna inanmalarını sağlamıştır.[203] Ayrıca Atatürk'ün nutkunun Sancak'ı ilgilendiren kısmı ve fotoğrafı kartpostal hâline getirilerek 5000 adet basılmış ve bölge halkına dağıtılmıştır. Bu kartpostallar bölge halkının birçoğu tarafından büyütülerek altın yaldızlı çerçevelerle evlere asılmıştır.[204] Atatürk, TBMM açış konuşmasında Hatay Sorunu'ndan günün önemli meselesi olarak bahsetmesi, bölgenin geleceğini Türkiye için millî bir mesele haline de getirmiştir.[205]

Atatürk'ün Meclis konuşmasının ardından Asım Us yazdığı makalede, millî davamızın Atatürk'ün ağzından en kuvvetli bir ifade ile ilan edildiğini belirttikten sonra şimdiye kadar hükümet tarafından İskenderun Sancağı hakkında Fransız Hükümeti'ne

---

Sayfalar Sina Akşin'e Armağan (Haz. Mehmet Ö. Alkan), İstanbul 2014, s. 315-316; Ü. Gülsüm Polat, *I. Dünya Savaşı'nda Müttefiklerin (İngiltere-Fransa) İskenderun Çıkarması Planı ve İkinci Çanakkale Korkusu*, **Akademik Bakış**, C. 7, S. 14 (Yaz 2014), s. 46; Atabey, a.g.m., s. 195; **Atatürk'ün Meclis Açış Konuşmaları** (Yayına Haz. Özgür Erdem), İstanbul 2017, s. 196-202.

201 Mete Tunçay, *Hatay Sorunu ve TBMM*, **Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976**, Kanun-u Esasi'nin 100. Yılı Sempozyumu (9-11Nisan 1976), s. 256.

202 Hamdi Selçuk, **Bütün Yönleriyle Hatay'ın O Günleri**, İstanbul, 1972, s. 79; Tunçay, a.g.m., s. 256; Esin Dayı, *Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması*, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 19 (2002) , s. 334; Ceylan, a.g.t., s. 24.

203 **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 084, Belge Nu: 084-1.

204 **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 080, Belge Nu: 080-8; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 49.

205 Yücel Güçlü, **Emenince Grise of the Turkish Foreign Service: Numan Menemencioğlu**, Ankara, 2002, s. 59.

karşı ileri sürülen taleplerin tamamen millî bir hâle geldiğini ifade etmiştir.[206] Nadir Nadi de, yayımlanması geciken Fransa-Suriye Antlaşması'nın büyük bir rastlantı olarak Atatürk'ün meclis konuşmasını yaptığı sırada eline geçmiş olduğunu belirttikten sonra, "*...Biz, Sancak Türklerinin istikbalini düşünüyor, anavatan dışında yaşayan kardeşlerimizin mukadderatına titriyoruz. Ve hiçbir medenî cemiyetin ihmal edemeyeceği bir vazifemizi yaptığımıza kaniiz ki başta Fransa olmak üzere bütün medenî dünya buna hürmet etmeğe mecburdur.*" diyerek Türkiye'nin kararlı tutumunu ortaya koymuş sonra Fransa-Suriye Antlaşması hakkında da görüşlerini açıklamış, tamamen Türk olan Sancak ve havalisinin Suriye idaresine verildiği hâlde tamamen Suriyeli ve Müslüman olan Trablusşam'ın Lübnan içine alınmasının Suriyelilerin büyük bir kısmı tarafından kabul edilmeyeceğini belirtmiştir. Yazar, makalesinin devamında Fransa-Suriye Antlaşması yapılırken hak ilkelerine ve milletlerin kendi kendilerini idare etmeleri prensiplerine uymak yerine "*karışık ve bazı siyasî maksadlar*"ın göz önünde tutulduğunu ön plana çıkartarak Fransa'yı eleştirmiş ve sözlerini "*...Bu maksadlar ne olursa olsun biz, kendimizden bir parça olan kardeşlerimizin, siyaset oyunlarına kurban gitmelerine seyirci kalmıyacağız. Dünya kuruldu kurulalı esaret nedir bilmiyen bir ırkın çocukları, istiklâlini henüz tecrübe edecek olan bir devletin idaresine bırakılamaz.*" Cümleleri ile tamamlamıştır.[207]

Ahmet Emin Yalman ise Atatürk'ün yaptığı konuşmanın Türkiye'nin barış ilkelerine ve hedeflerine uygun olduğunu belirtmiş, "*...Türk milleti başkalarına karşı taahhütlerini tuttuğu gibi, kendisine karşı olan taahhütlerin tutulmasında da çok hassastır. Baştan savma muamelelere tahammül etmesine imkân yoktur. Bu tarzda bir tahammül varlığımızın en esaslı umdelerini unutmak demek olur. Öz Türk olan bu sahayı bin türlü kayıtlarla Fransızlara emanet etmiştir, emanetin Suriyelilere geçmesine razı olunabileceğini tasavvur etmek İnkılap Türkiyesinin ruhunu anlamamış olmak*

206 Asım Us, *İskenderun Hakkında Millî Davamız*, **Kurun**, 2 Kasım 1936, s. 1-6.
207 Nadir Nadi, *Fransa-Suriye Anlaşması ve Sancak Türkleri*, **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1936, s. 1-3.

demektir." diye görüşlerini ortaya koymuştur. Ayrıca yazar, Atatürk'ün konuşması ile Türk milletinin görüşlerini açık ve sade olarak dile getirdiği üzerinde durduktan sonra, Türklerin Fransızlara bir emaneti olan Sancak'ın Suriyelilerle yapılan bir antlaşma ile Türkiye'ye sorulmadan Suriye'ye devredilecek olmasının kabul edilemezliğini belirterek Fransa'yı eleştirmiştir. Yalman, makalesini bütün Türk milletinin arzusunun bu yanlışlığın bir an önce düzeltilmesi ve Fransız mandası kalkarken Antakya ve İskenderun'a da layık olduğu yerin verilmesini isteyerek bitirmiştir.[208]

Necmeddin Sadak[209] da, Atatürk'ün mezkûr konuşmasını, "…*Türk milletinin son zamanlardaki düşünce ve hislerini en kuvvetle ifade eden yer, hiç şüphesiz, İskenderun-Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Reisicumhur, bu mühim millî dava üzerinde*

---

208 Ahmet Emin Yalman*, Atatürkün Nutkunu Dinlerken*, **Tan**, 2 Kasım 1936, s. 1-6; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makaleleri için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Başlayan İmtihan*, **Tan**, 13 Kasım 1936, s. 1-3; Ahmet Emin Yalman, *Tutulmasını İstediğimiz Söz*, **Tan**, 15 Kasım 1936, s. 1-3.

209 Necmeddin Sadak: "*1890 yılında Isparta'da doğan Necmeddin Sadak, ilk ve orta öğrenimini İzmir'de yapmış, daha sonra İstanbul'a gelerek Galatasaray Lisesi'ne girmiş ve 1911 yılında mezun olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın verdiği burstan yararlanarak Fransa'ya giden Necmeddin Sadak, Lyon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğrenim görmüş ve 1914 yılında Sosyoloji Bölümünü bitirmiştir. Yurda döndükten sonra bir süre Millî Eğitim Bakanlığı telif ve tercüme kurulunda çevirmen olarak görevlendirilen Sadak, 1916 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümüne Müderris yardımcısı olarak girmiştir. Bir yandan Vakit gazetesinde mesleki yazılar yazmakta, bir taraftan da Edebiyat Fakültesi'ndeki Akademik çalışmalarını sürdürmektedir. O yıllarda Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Kürsüsü Ziya Gökalp tarafından kurulmuştur. Bu kürsü çalışmalarına Sosyoloji Müderris Muavini sıfatıyla katkıda bulunan ve onun ilim ekibi arasında yer alan Mecmeddin Sadak, İstatistik muallimi Ahmet Emin (Yalman), Tarihte Metod müderris muavini Kâzım Şinasi (Dersan) ve Felsefe Tarihi muallimi Mehmet Emin (Erişirgil) ile Edebiyat Fakültesi Mecmuası'nın yazar kadrosunu oluşturmuştur. Ziya Gökalp Malta'ya gönderildiğinde Necmeddin Sadak onun kürsüsünde Sosyoloji ve İçtimai Doktrinler Tarihi derslerini okutmuş, Ziya Gökalp'in ölümünden sonra da boşalan kürsüye asaleten atanmıştır. 20 Eylül 1918'de Kâzım Şinasi (Dersan), Ali Naci, Falih Rıfkı (Atay) ve Refet Müeyyet ile birlikte Akşam gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Necmeddin Sadak bu gazetenin başyazarlığını ve dış politika ile ilgili yazıların sorumluluğunu üstlenmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın başladığı günlerde yazılarında Türk ulusunun Millî çıkarlarına uygun ve emperyalist baskılara karşı mücadeleci bir tutum izleyen Necmeddin Sadak, Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı mücadelenin en büyük destekçilerinden biri olmuş, onun başmakaleler yazdığı Akşam gazetesi Kurtuluş Savaşı ile ilgili sağlıklı bilgiler ve haberler veren bir yayın ürünü olma niteliğini başarı ile sürdürmüştür. 1923 yılında İsmet İnönü başkanlığındaki heyetle Lozan'a giden Necmeddin Sadak antlaşmanın imzalanmasından sonra Akşam gazetesinde Türk diplomasisinin başarısını vurgulayan yazılar yazmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra İnkılâpların gerçekleştirildiği yıllarda, inkılâpların ve Atatürk ilkelerinin ulusa benimsetilmesi konusunda çaba harcayan Sadak, bu konudaki yazılarıyla da Akşam'ın etkili bir gazete olma niteliğini sürdürmesini bilmiştir. 1928 yılında Büyük Millet Meclisi'nin üçüncü dönemine Sivas Milletvekili olarak katılmış ve parlamenterlik görevi 1950 yılına kadar devam etmiştir. 1932 yılında Cenevre'de toplanan Silahsızlanma Konferansı'na Türk delegesi olarak katılan Sadak, 1936 yılında Montrö Boğazlar Konferansı'nda Türkiye'yi temsil eden heyette görevlendirilmiştir. 10 Eylül 1947'de kurulan Hasan Saka kabinesinde Dışişleri Bakanlığına getirilen Sadak, 1950 Mayıs'ına kadar bu görevini sürdürmüştür. 21 Eylül 1953'te tedavi amacıyla gittiği New York'da vefat etmiştir.*." İnuğur, a.g.e., s. 127-130; Öztürk, a.g.e., s. 564-565.

ciddiyetle ve katiyetle durmağa mecburuz. Demekle en yüksek mümessili bulunduğu Türk milletinin en derin duygularını ifade etmiştir. Esasen Atatürk son cümleleri söylerken, bütün mebusların –Millet Meclisi hiç görülmemiş bir şekilde- bir kütle hâlinde heyecanla ayağa kalkarak şiddetli alkışlar ve bağrışmalar arasında Reisicumhurun sözlerini kesmesi, milletin ruhî haletini gösteren, dikkate değer bir manzara idi. Nihayet Türkiyenin bu meseledeki davası hiç itiraz götürmez derecede açık ve sadedir: Vaktile Fransız mandaterliğine emanet ettiğimiz bu halis Türk kütlesinin bir Suriye idaresine terk edilmesine razı olamayız, bu yerlerin müstakil olmasını istiyoruz." şeklinde değerlendirmiştir.[210]

Atatürk, Mecliste yaptığı konuşmadan bir gün sonra 2 Kasım 1936'da Tayfur Sökmen ile görüşerek İskenderun Sancağı'na "*Hatay*" adını verdiğini söylemiştir. Ayrıca İstanbul'daki "*İskenderun-Antakya ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*"nin adının da "*Hatay Egemenlik Cemiyeti*" olarak değiştirilmesi talimatını vermiştir. Bu cemiyetin Mersin, Dörtyol, Hassa ve Kilis'te şubeler açmasını, Tayfur Sökmen'in de ana faaliyet merkezi olarak seçilen Dörtyol'da çalışmasını istemiştir. Yine Atatürk'ün talimatıyla, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya cemiyetin genel başkanı olurken, Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer[211] de cemiyetin genel sekreterliği görevine getirilmiştir.[212]

---

210 Necmeddin Sadak, *Atatürkün Nutku*, **Akşam**, 3 Kasım 1936, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz., Ziya Çalık, *Türk Antakya Türk İskenderun*, **Ekekon**, 4 Kasım 1936, s. 1.

211 (İbrahim) Şükrü Sökmensüer: "*1890 Üsküp doğumludur. İlkokulu Üsküp'te Dârûledep Mektebi'nde okudukran sonra ortaokula Üsküp Askerî Rüştiyesi'nde başladı, Edirne Askerî Rüştiyesi'nde tamamladı. Aynı şehir askeri idadisinden mezun oldu. 1910'da Mühendishâne-i Berrîi Hümâyun'a girdi. 17 Haziran 1912'de mülâzımlıkla Sahra Topçu sınıfından mezun oldu. Fransızca bilmektedir. Balkan Savaşları'nda Edirne'nin düşmesi üzerine bir süre Sofya'da esir olarak kaldı. I. Kanal Tarruzu'nda ve Çanakkale Cephesi'nde görev yaptı. 10 Mayıs 1920'de firâr ederek Anadolu'ya katıldı. 31 Ağustos 1922'de binbaşı oldu. 18 Temmuz 1927'de istifa etti. 30 Ocak 1928'de İskân Umûm Müf. İskân Müdürlüğü ile ilk sivil görevine başladı. 9 Şubat 1930'da aynı yer Asayiş Müdürü, 15 Kasım 1932'de Em. İş. U. Müdür Muâvini, 4 Nisan 1934'te Trakya Umûmî Müfettişliği Başmüşaviri, 9 Eylül 1934'te Emniyet Umûm Müdürü oldu. Bu sıralarda Hatay'ın anavatana ilhâkı için yapılan çalışmalara Hatay Egemenlik Cemiyeti Sekreteri olarak, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras başkanlığındaki heyetle Cenevre'ye gidip, Cemiyeti Akvâm'da konu ile ilgili çalışmalara katıldı. Türkiye Emniyet Teşkilatı'nda reform niteliğinde yenilikler yaptı. 11 Temmuz 1939'da Hatay'ın anavatana katılması dolayısıyla ilk valisi oldu. Buradan 10 Şubat 1942'de Ticaret Vekâleti İaşe Müsteşarlığına tayin edildi, 7 Ağustos 1942'de emekliye ayrıldı. VII. Dönem Erzincan, VII. Dönem Gümüşhane ve 7 Ağustos 1946- 5 Eylül 1947 tarihleri arasında Recep Peker Hükümeti döneminde İçişleri Bakanlığı yaptı. Emekli olduktan sonra bir müddet, Akhisar ve İzmir'de bulunarak, orada yayımlanan bazı gazetelerde "Tüntaş Arpacıoğlu" takma adıyla siyasi ve iktisadî*

Afet İnan, Atatürk'ün bölgeye neden Hatay adını verdiğini, İsmail Müştak Mayakon[213] imzası ile çıkan yazıda Cumhuriyet gazetesinde ilan ettiğini söylemiştir.[214] Böylece Hatay ismi basında ilk defa İsmail Müştak Mayakon'ın Cumhuriyet gazetesinde "*Tarihten Bir Yaprak Bir Türk Camiasının Adı*" başlığı ile yazdığı makalede geçmiştir. Mayakon makalesinde, Atatürk'ün 15 Mart 1923'te Adana'ya yaptığı geziye atıf yaparak Atatürk'ün burada Antakya ve İskenderun bölgesinin kırk asırdır Türk yurdu olduğundan bahsettiğini ifade etmiş, Hatay adının nereden geldiği ile ilgili de şunları yazmıştır: "*...Antakya-İskenderun ve havalisinin sahibi olan bu Türkler, Orta Asya ve Altaylardan kalkarak ilk önce Asyaya ve ondan sonra bütün yeryüzüne yayılıp, genişliyen Türklerin bir parçasıdır. Bunların bir kısmı Çinin şimaline gidip orada yerleşmişler ve o havaliye kendi isimlerini vermişlerdir. Çinin şimalindeki memleketler tarih kitaplarında hâlâ Hatay diye zikrolunmaktadır. Bu Hatay Türkleri bütün*

---

yazılar yazdı. Cemile Hanımla evli olup iki çocuk babasıdır. Türk Hava Kurumu Başkanlığı, Çocuk Esirgeme Kurumu Genel İdare Kurulu Üyeliği, Eski Muharipler Cemiyeti Haysiyet Divânı Başkanlığı ve CHP Ankara İl Başkanlığı görevlerinde bulundu. 18 Ekim 1978'de öldü." Günay, a.g.e., s. 258-260.

212 Sökmen, a.g.e., s. 95; A. Kutlu, a.g.m., s. 23; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986, s. 53; Kadir Aslan, **Millî Mücadelede Dörtyol**, Hatay 1991, s. 148; Ahmet Halaçoğlu, **Hatay'ın Anavatan'a Katılmasında Dörtyol'un Yeri ve Önemi**, Ankara 1995, s. 6-7; Akçora, a.g.m., s. 342; Yerasimos, a.g.e., s. 195; Mehmet Tekin, *Hatay Mücadelesinin Harekat Merkezi Dörtyol*, **GKD**, C. 9, S. 99 (Mayıs 1997), s. 2-3; H. Yaşar Önsüren-Mahmut Zeytun-Selçuk Demirer, **Geçmişten 2000'li Yıllara Hassa**, Erdemli 2001, s. 73; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 55; Karakoç, a.g.m., s. 102; Ada, a.g.e., s. 113-114; Adil Dağıstan- Adnan Sofuoğlu, *Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)'ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye*, **AAMD**, C. XXI, S. 61 (Mart 2005), s. 9-10; Dağıstan-Sofuğlu, a.g.e., s. 49; Savcı, a.g.t., s. 34; Erdoğan Aslıyüce, **İlk İşgal Son Kurtuluş**, İstanbul 2008, s. 156-157; Şener, a.g.e., s. 355; Atilla Sandıklı, **Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi: Hedefler ve Prensipler**, İstanbul 2014, s. 96-97; Erden, a.g.e., s. 18; Mesut Çapa, *Hatay Mücadelesine Katılanların Anıları*, **Atatürk Yolu**, S. 62 (Bahar 2018), s. 26-27.

213 İsmail Müştak Mayakon: "*1882'de Yenişehir (Teseleya)'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Halep'te yaptı. 1897'de İstanbul'a geldi ve Mülkiye Mektebi sınavını kazanarak buraya kaydını yaptırdı. 1901'de okulu bitirerek Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi'ne müsevvid oldu. Buradan Mabeyn Kâtipliğine atandı. 1908'de Meşrutiyetin ilânına kadar bu görevde kaldı. Aynı yıl, Meclisi Ayân Kâtipliğine atandı. Mütareke sonrasında ittihatçı suçlamasıyla Damat Ferit Hükümeti'nce görevden alındı. Tutuklanarak Malta'ya sürüldü. Polversta Zindanı'nda iki buçuk yıl kaldı. TBMM Hükümeti'nin girişimiyle esirlikten kurtarılarak İstanbul'a geldi. Kısa bir süre ticaretle uğraştı ve gazeteciliğe başladı. Edebiyat, hukuk ve tarih konularında eserler yazıp, çeviriler yaptı. Dil konusu ile çok yakından ilgilendi. V. Dönem'de Siirt'ten Milletvekili seçildi. Dahiliye Encümeni üyeliği ve kâtipliği görevinde bulundu. 1938'de yakalandığı hastalığın tedavisi için gittiği Paris'te, 9 Ekim 1938'de vefat etti. Fransızca ve Arapça bilen İsmail Müştak Mayakon, Muhiddin (Birgen) ile Maxsim Gorki'nin Ana adlı eserini (1911), Emile Zola'nın Assomoir'ını (1923), Anatole France'ın İlâhlar Susamış'ını (1924), Eugene Pierre'in Mufassal Hukuk-ı Esasiye'sini (1926-1927) Türkçeye çevirdi*." Güneş, a.g.e., s. 652-653.

214 Utkan Kocatürk, *Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma*, **AAMD**, C. I, S. 3 (Temmuz 1985), s. 728-729; Ada, a.g.e., s. 113; Ceylan, a.g.t., s. 24-25.

Anadoluya yayıldıkları gibi Antakya, İskenderun ve havalisine de gelip yerleşmişlerdir. İşte bugün Antakya, İskenderun ve havalisinde yaşayan Türkler o Hatay Türklerinin çocuklarıdır. Bu Türk çocukları tarihin seyri içinde örselenegelmiş olmakla beraber cedlerinin asaletini mukaddes bir emanet gibi ve kıskanç bir itina ile bugüne kadar muhafaza etmişlerdir. Gene tarihin şehadetile sabittir ki bunların Anadoluda ilk merkezleri Kızılırmak havzasındaki Hatusas denilen yerdi. Hatay, Hata, Ata, Eti: Bunlar hep aynı kökten gelen ve hepsi aynı mana ifade eden Türk kelimeleridir.

...Evet Antakya, İskenderun ve havalisinin coğrafya ismi Hataydır;. burada yaşayan Türkler, Türk atalarının mümessili olan Hata'lardır; Atalardır. Büyük bir varlığı, yüksek bir sahipliği, daima hür yaşamış bir efendiliği hiçbir kelime Ata sözünden daha doğru ve daha canlı ifade edemez. Antakya, İskenderun ve havalisi Türkleri en aşağı kırk asırlık... dört bin senelik cedlerinden tevarüs ettikleri şerefi ancak bu Hatay kelimesinin güçlü omzunda tevdi ederek müstakbel nesillere isal edebilirler..."[215] Atatürk bölgede yaşanan olayları göz önünde bulundurarak bölgeye İskenderun ya da Antakya adı yerine kendi deyimiyle "*Kırk Asırlık Türk Yurdu*"na en uygun isim olarak tarihî kaynaklı "*Hatay*" ismini seçmiştir.[216] Böylece bu ismin bölgede

---

[215] İsmail Müştak Mayakon, *Tarihten Bir Yaprak Bir Türk Camiasının Adı*, **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1936, s. 1; Afet İnan bu makalenin Atatürk tarafından yazıldığını söylemektedir. a.g.m., s. 729; **Devletten Millete Hatay Devleti Bir Sadakat Öyküsü** (Yayına Haz. İsmet Melek), Ankara 2011, s. 108; Aynı makale için bkz. **Kurun**, 11 Ekim 1936, s. 2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. İsmail Müştak Mayakon, *Hata-Hatay ve Orante-Uratube*, **Cumhuriyet**, 22 Ekim 1936, s. 1-3; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 35 (Kasım 1936), s. 409-411.

[216] Agop Dilaçar, *Alpin Irk, Türk Etnisi ve Hatay Halkı*, **C.H.P**. **Konferansları Serisi**, Kitap 19, Ankara 1940, s. 17; Aynı makalenin geniş bir özeti için bkz. **HSD**, Özel Sayı, 23 Temmuz 1972, s. 4-5; M. Şükrü Akkaya, *Hatay'ın Eski Tarihine Bir Bakış*, **C. H. P. Konferansları Serisi,** Kitap 19, Ankara 1940, s. 75-76; Erdinç Kineşçi, **Nusayri Kimliğinin Oluşumunda Siyasal Katılımın ve Siyasi Partilerin Rolü: Hatay Örneği**, Ankara 2017, s. 119-121; Ayrıca Hatay adı meselesi için bkz. H. Reşid Tankut, *Sancak, Türk Yurdu*, **Ulus**, 17 Ocak 1937, s. 1-6; Ayrıca bu makalenin tamamı için bkz. **Uyanış-Servetifünun**, C. 81-17, 21 Ocak 1937, s. 132; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *Bilinmesi Lazım Gelen Hakikat Antakya Sancağının Adı Hataydır*, **Kilis**, 6 Eylül 1937, s. 1-2; Ata Derviş, "*Kırk asırlık*" *Yurdumuz Hatay*, **Yenigün**, 2 Şubat 1938, s. 3; Ömer Kemal Ağar, *Hatay Türklüğü Millî Benliğine Kavuşurken*, **Altan Elazığ Halkevi Dergisi**, S. 33, 35 (Şubat 1938), s. 28-30, Avni Mutlu, *Etilerin Orjini Meselesi*, **İçel Mersin Halkevi Dergisi**, S. 6 (Haziran 1938), s. 8, **Türk Ansiklopedisi**, Hatay maddesi, C. XIX, Ankara, 1971, s. 63; Ahmet Hulki Saral, **Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi**, C. IV, Ankara 1966, s. 5; Bu dönemde Hatay'ın Türk kültürünün ve hakimiyetinin en eski bölgelerinden biri olduğunu ispatlamak için yazılan makale ve kitaplar için bkz. M. Fuad Köprülü, *Antakyada Türklere Aid Bir Tılsım*, **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1936, s. 1-3; M. Turhan Tan, *Antakyayı Bir de Evliya Çelebiden Dinliyelim!*, **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1936, s. 9; M.

yaşayan bütün halkı kapsayacağına, onları birleştirip bütünleştireceğine ve her devri temsil edeceğine inanmıştır.[217]

Dörtyol'daki Hatay Egemenlik Cemiyeti'nin çalışmalarına başlamasıyla Hatay-Ankara arasındaki haberleşme daha kolay sağlanmıştır. Çünkü Hatay'dan alınan bilgiler Dörtyol'dan cemiyet adına Tayfur Sökmen tarafından Ankara'ya bildirilmiş, Ankara'dan gelen emir ve talimatlar Dörtyol'dan yine Tayfur Sökmen aracılığıyla Hatay'a gönderilmiştir.[218] Atatürk cemiyetin Dörtyol şubesinde Antalya bağımsız milletvekili Tayfur Sökmen'e Hataylıların Fransa'dan isteklerini içeren bir konuşma yaptırmıştır. Tayfur Sökmen'in bu konuşmasından ve faaliyetlerinden rahatsız olan Fransızlar, Atatürk'e "…*Hududumuzda bir mebusunuz halkı aleyhimize kışkırtacak şekilde bir konuşma yapmıştır. Bu dostluğa aykırıdır"* diye şikâyette bulunmuşlardır. Atatürk buna cevap olarak: "…*O mebusumuz müstakildir. Anayasamız, müstakil mebuslara istediği yerde istediği şekilde konuşma hakkı vermektedir. Bu itibarla o meb'usa müdahale edemeyiz*"[219] demiştir.

1.2.4. Fransa'nın Türk Notasına Cevabı (10 Kasım 1936)

Türkiye de bu gelişmeler yaşandığı sırada, Fransa Hükümeti, Dışişleri Bakanı Yvon Delbos aracılığı ile 10 Kasım 1936'da Türkiye'nin notasına cevap vermiştir.[220] Fransa'nın notası ile ilgili Son Posta gazetesinin 14 Kasım 1936 tarihli sayısında

---

Turhan Tan, *Antakyalı Âlimler, Şair ve Vezirler*, **Cumhuriyet**, 6 Ekim 1936, s. 3; Kemal Irmak, **Atatürk'ün Büyük Hediyesi Türk Hatay Zaferi ve Tarihi**, İstanbul 1937; Nureddin Ardıç, **Antakya-İskenderun Etrafındaki Türk Davasının Tarihi Esasları,** İstanbul, 1937; Ayrıca bu dönemde Hatay sorununun edebiyatımıza yansıması hakkında yazılan makale için bkz. Mustafa Apaydın, *Hatay'ın Türk Topraklarına Katılmasının Edebiyatımızdaki Yansımaları*, **Türk Dili**, S. 583 (Temmuz 2000), s. 68-82.

217 Tekin, a.g.e., s. 54-55; Ceylan, a.g.t., s. 25.

218 Melek, a.g.e., s. 36-39, Ercan Karakoç, **Atatürk'ün Dış Türkler Politikası**, İstanbul 2004., s. 127.

219 Sökmen, a.g.e., s. 98; Ünal, a.g.e., s. 575-576; Tünay, a.g.m., s. 458; Aslan, a.g.e., s. 146; Dayı, a.g.m., s. 334; Karakoç, a.g.e., s. 127; Hasan İzzettin Dinamo, **Kutsal Barış Ulusal Kurtuluş Savaşı Sonrasının Gerçek Hikayesi Dördüncü Kitap**, İstanbul 2007, s. 417; Arı İnan, **Tarihe Tanıklık Edenler Cumhuriyetin Kurucu Kuşağıyla Söyleşiler**, İstanbul 2011, s. 207; Nazmi Kal, **Atatürk'ten Duymadığınız Anılar**, Ankara, 2011, s. 180.

220 **Akşam**, 14 Kasım 1936, s.1; **Cumhuriyet**, 14 Kasım 1936, s. 1; **Haber**, 14 Kasım 1936, s. 1; **Kurun**, 14 Kasım 1936, s. 1; **Açık Söz**, 15 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 15 Kasım 1936, s. 1; Khadduri, a.g.m., s. 410-411; Soyak, a.g.e., s. 535; Şener, a.g.e., s. 355.

yabancı bir gazeteden telefon yoluyla öğrenip okuyucularına aktardığı bilginin gerçeğe uymaması, içeride ve dışarıda olumsuz etkiye neden olacağından dolayı İçişleri Bakanlığı tarafından toplattırılmıştır.[221] Fransa'nın Türkiye'nin notasına verdiği cevap CHP'nin 17 Kasım 1936'da Cemal Tunca'nın başkanlığındaki grup toplantısında ele alınmış ve bu toplantıda Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras notalar hakkında bilgi vermiş, Başbakan İsmet İnönü de hükümetin bu konudaki görüşlerini ve izleyeceği politikayı anlatmıştır. Grup toplantısında hükümetin takip ettiği politika ittifakla kabul edilmiştir. Toplantıdan sonra yayımlanan resmî bildiride, yakında notaların içeriği hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve kamuoyuna bilgi verileceği de belirtilmiştir.[222]

Fransa'nın Türkiye'nin notasına verdiği cevap 22 Kasım 1936'da Türk basınında yer almıştır. Fransa, Türkiye'nin notasına verdiği cevapta; Fransa Hükümeti'nin 20 Ekim 1921 Ankara İtilafnamesi çerçevesinde görüşmelere hazır olduğunu; ancak bu antlaşmanın Suriye ile Türkiye arasında bir sınır antlaşması olduğunu ileri sürmüştür. Fransız notası, itilafnamenin bu durumunu şöyle açıklamıştır: "…*Bu münasebetle itilafname gümrük, affı umumi gibi meselelerle beraber İskenderundaki Türk ahalisine tanınacak haklara ve burada tesis edilecek hususî idareye dair hükümleri ihtiva etmektedir*." İskenderun ve Antakya için özerk bir yönetimi esas alan Fransız notasında, Fransa'nın Suriye'deki durumunu anlatmağa geçerek Suriye mandaterliğinin Fransa'ya 25 Nisan 1920'de verildiğini, 24 Temmuz 1922 tarihli manda yasasında açıkça belirtildiği gibi Fransa'nın Suriye ve Lübnan'ı bağımsızlığa götürmekle görevlendirildiğini açıkladıktan sonra, Fransa'nın Suriye ile bir bağımsızlık antlaşması imzaladığı anlatılmıştır. Notanın devamında Suriye devletine bağlı Sancak'a Fransız

---

221 **Açık Söz**, 22 Kasım 1936, s. 2; **Akşam**, 15 Kasım 1936, s. 5; **Tan**, 15 Kasım 1936, s. 9; **Ulus**, 15 Kasım 1936, s. 1; **İskenderon-Antakya Meselesi II**, Ankara 1936, s. 1-5.

222 **Açık Söz**, 18 Kasım 1936, s. 1-2; **Akşam**, 18 Kasım 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1936, s. 1; **Haber**, 18 Kasım 1936, s. 1-4; **Son Posta**, 18 Kasım 1936, s. 1-10; **Tan**, 18 Kasım 1936, s. 1-9; **Yeni Asır**, 18 Kasım 1936, s. 3.

Hükümeti tarafından bağımsızlık verilemeyeceğini, çünkü bu durumun Suriye'nin parçalanması demek olacağından bahsedilerek Fransa'nın böyle bir yetkisinin olmadığı ifade edilmiştir. Fransız notası ayrıca yine 1921 tarihli İtilafnamenin, Sancak'a hususi bir idare statüsü verileceğinden bahseden 7. maddesine atıf yaparak bu itilafnamenin, siyasi bir statüden asla bahsetmediğini, Sancak halkı için Suriye halkından ayrı bir şekilde kendi kendini idare hakkını tanımadığını da ileri sürmüştür.[223]

Fransa'nın cevabi notasında 20 Ekim 1921 Ankara İtilafnemesini bir sınır antlaşması olarak görmesi, Sancak'ın bağımsızlığını tanımanın Suriye'nin parçalanması anlamına geleceğini ve buna yetkisinin olmadığını belirtmesi, Türk basınında yoğun eleştirilere yol açmıştır. Necmeddin Sadak kaleme aldığı yazısında, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması ile birçok ülke gibi Suriye'nin de Türkiye'den ayrılmasına şart koşmadığı üzerinde durmuştur. Fakat İskenderun ve Antakya için Fransa ile antlaşma imzalayarak belirli şartlarla buraların Fransa'ya bırakıldığını belirtmiştir. Sadak, Fransa'nın notasını eleştirirken görüşlerini şöyle açıklamıştır: "*…Biz, Sancağın mukadderatını Fransa ile kararlaştırdığımız zaman Suriye diye, hududu belli başlı bir devlet yoktu. Biz cenup hududunu Fransa ile çizdik ve aramızdaki muahedeye Fransa riayet edecek diye çizdik. Eğer şimdi Fransa, Sancak havalisini Suriye devleti hudutları içinde sayıyorsa, evvelce Türkiye ile imzaladığı muahedeyi bir taraflı bozuyor demektir. Şu halde meseleyi tekrar esasından halletmek lazım: Fransa, işin içinden sıyrılınca muahede yok demektir. O halde Türkiye ile Suriye devleti arasındaki hududu yeniden çizelim…*"[224] Ahmet Emin Yalman da yazısında, Fransa'nın Türkiye'ye karşı üstlenmiş olduğu görevleri ihlal etmek isterse, ortada antlaşmanın da

---

223 Notanın tamamı için bkz. **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 012, Belge Nu: 012-3,4; **İskenderon-Antakya Meselesi II**, Ankara 1936, s. 1-5;; **Açık Söz**, 23 Kasım 1936, s. 1-6; **Akşam**, 25 Kasım 1936, s. 1-13; **Cumhuriyet,** 22 Kasım 1936, s. 1-7; **Haber**, 22 Kasım 1936, s. 1-4; **Ulus,** 25 Kasım 1936, s. 1-2; Soyak, a.g.e., s. 537; Ahmet Emin Yalman, *Ya 1921 Anlaşması Bütün Neticesile Vardır, Yahut Fransa Bunu Bir Taraflı Olarak Bozmuştur,* **Tan**, 20 Kasım 1936, s. 1; Soysal, a.g.m., s. 84; Soyak, a.g.e., s. 537; Aslıyüce, a.g.e., s. 217-219; Birsel-Özkaya Duman, a.g.m.., s. 347-348.

224 Necmeddin Sadak, *Fransaya Son Notamız*, **Akşam**, 21 Kasım 1936, s. 1.

kalmadığını bu nedenle Türkiye ile Suriye arasında bir sınırın da olmadığını vurguladıktan sonra Türkiye ile Fransa'nın bir araya gelerek bu konuyu yeniden konuşmaları gerektiğini, bu görüşmelere Suriye'nin karışmasının uygun olmadığını belirtmiştir. Yalman makalesini, "*...Fransa hükûmeti Türk haricî siyasetinde mutat olduğu gibi tamamile açık ve berrak bir vaziyet karşısındadır. Ümit ederiz ki iki devlet arasında aktedilen bir muahedenin akit zamanında mevcut bile olmıyan bir devlet lehine ciro edilemeyeceğini Fransa da takdir edecek ve iki memleket arasındaki çok nazik bir vaziyetin muallâkta kalmasına meydan bırakmıyacaktır.*" Sözleri ile tamamlamıştır. [225] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, İskenderun Sancağı'nın hiçbir zaman Fransa'ya ilhak edilmediğini yazdıktan sonra, Türkiye'nin haberi ve onayı olmadan Fransa'nın bölgeyi Suriye'ye devretmeye kalkmasının yanlışlığı üzerinde durarak Fransa'nın bunda ısrar etmesi hâlinde Türkiye tarafından Ankara İtilafnamesi ve Lozan Barış Antlaşması'nın yürürlükten kalkmış olarak kabul edileceğini ileri sürmüş ve bu durumda güney sınırımızın yeniden tespit edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[226]

Etem İzzet Benice de, İskenderun Sancağı'nın geleceği ile ilgili tek çıkar yolun Türkiye ile Fransa'nın bir araya gelerek sorunu halletmeleri olduğunu belirtmiştir.[227] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Türkiye'nin İskenderun Sancağı'nın bağımsızlığını istemesinin birtakım çevrelerde ve bazı Arap gazetelerinde yanlış algılandığı üzerinde durduktan sonra "…*Bizim Arap camiası ve Arap unsuruile hiçbir davamız yoktur. Davamız, bir: Sancağa İstiklâl; İki: Sulha devam ve hayat temin etmektir*" diyerek bu çevreleri eleştirmiştir.[228] Asım Us da makalesinde, İskenderun ve Antakya Meselesi'nin önemli bir diplomatik sorun haline gelmesinde Fransa'nın izlemiş

---

225 Yalman, a.g.m., s. 1.

226 Ahmet Emin Yalman, *İskenderun Sancağı Hiçbir Vakıt Fransaya İlhak Edilmiş Değildir*, **Tan,** 21 Kasım 1936, s. 1-8.

227 Etem İzzet Benice, *Antakya Davasında Tek Çıkar Yol*, **Açık Söz**, 19 Kasım 1936, s. 1-2.

228 Ethem İzzet Benice, *Bir Nokta İyi Anlaşılmalıdır…*, **Açık Söz**, 22 Kasım 1936, s. 1-2.

olduğu yanlış politikanın etkisi üzerinde durmuştur. Fransa'nın Türkiye'nin notasına verdiği cevapta, İskenderun ve Antakya'nın rejimini kendi kendine değiştirdiğini ve Fransa'nın niyetinin bölgeye Suriye içerisinde sadece idari muhtariyet vermek olduğunun ortaya çıktığını bu durumunda Türk kamuoyunda tepkiyle karşılandığını belirtmiştir.[229] Sadri Ertem de, 1921'de gelecekleri hakkında hiçbir şey söylenmeyen memleketlerin bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen, daha o zaman imzalanan antlaşma ile özel bir yönetime tabi olacağı kabul edilmiş olan Sancak'ın bağımsızlığını elde etmesinin en doğal hareket sayılacağını yazdıktan sonra, Türkiye'nin de bunu istediğini vurgulayarak Fransa'nın Türkiye'ye verdiği cevabi notayı eleştirmiştir.[230] Falih Rıfkı Atay da yazısında, Fransa'nın, Türkiye'nin katılmadığı konferans ve meclislerde Suriye davasını hallederek Sancak'ı da Suriye'ye vermek gibi bir niyeti olmasını, "*Eski usul ve gizli vesikalar üzerinde arazi taksimi veya ilhakı anlaşmalarından ne farkı olabilir?*" sorusunu sorarak eleştirmiş ve devamında makalesini şu notlarla tamamlamıştır: "*...Hülasa, Sancağın Suriye ile değil, Sancağın Fransa ile, tıpkı Fransa ve Suriye'nin karşılıklı vaziyetleri gibi, bir vaziyeti vardır. Türkiye, bu vaziyetin de diğeri gibi katî ve sarih olarak hallolunmasından gayri bir şey istemekte değildir.*"[231] Şevket Bilgin de makalesinde, Fransa'nın cevabi notasının metnini gördükten sonra bu ülkenin Sancak davasında izlediği politikanın büyük bir anlayışsızlığa dayandığını belirterek "*…Biz Türkler köklerini kalplere daldıran dostluklara kıymet veririz. Hayatî menfaatlerimizin mevzuubahs olduğu yerde karşımızdakilerin samimiyetlerini fiilen göstermelerini isteriz. Haklı olduğuna inandığımız işte bizden zaif ve müsamahakâr bir siyaset beklenemez. Türk milleti, kendisini gece gündüz işgal eden bir dâvanın neticesi hakkında şimdi müsterih bulunuyorsa şeflerin sözlerini tutacaklarından emin olduğu içindir. Bütün kalbimizle*

---

229 Asım Us, *İskenderun-Antakya Vaziyeti***, Kurun,** 21 Kasım 1936, s. 1-2.

230 Sadri Ertem, *Sancak İçin Ne İstiyoruz?*, **Son Posta**, 22 Kasım 1936, s. 1-8.

231 Falih Rıfkı Atay, *Fransa ve Sancak*, **Ulus**, 22 Kasım 1936, s. 1-5; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 36 (Kasım 1936), s. 132-133.

inanıyoruz ki, Fransa istediği kadar mugalata yoluna sapsın. Sancağın Türk olan ve Türk birliği içinde yaşamağa hak kazanan mahiyetini asla değiştiremeyeceğini"[232] yorumunda bulunmuş, Türkiye'nin bu konudaki kararlı tutumunu ve kamuoyunun devlet adamlarına güvenini de ortaya koymuştur.

1.2.5. Türkiye'nin Fransa'nın Notasına Cevabı (17 Kasım 1936)

Türkiye, Fransa'nın notasına 17 Kasım 1936'da ayrıntılı olarak cevap vermiştir. Fransız notasına madde madde verilen bu cevapta, Milletler Cemiyeti paktını da içeren Versay Antlaşması'nın imzalandığı tarihte Suriye'nin işgal altında bulunduğu ve Türkiye'nin Suriye'deki hâkimiyetinin hukuken devam ettiği belirtildikten sonra, San-Remo Konferansı'nda Fransa mandası altına bırakılan Suriye'nin coğrafi bir tabirden başka bir şey olmadığı üzerinde durulmuştur. Cevabi notada Fransa'nın Suriye üzerindeki otoritesine son verildiği takdirde, 1921 ve 1923 antlaşmaları ile şartlı olarak bırakılan hâkimiyetin ancak İskenderun ve Antakya bölgesi halkına geçmesi gerektiği belirtilmiştir. Manda ahitnamesi ve 1930 teşkilat kararnamesi Türkiye'nin oluru alınmadan düzenlendiği için bunların Türkiye'ye karşı kullanılamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca notada, Sancak'ın hiçbir zaman Fransa'ya ilhak edilmediği bundan dolayı Fransa'nın bölgeyi Suriye'ye devretme yetkisinin de olmadığı üzerinde durulmuş, Sancak'a bağımsızlık vermenin Suriye'nin parçalanması anlamına gelmeyeceği çünkü Türkiye'nin bu bölge üzerinde Suriye'ye hiçbir hak tanımadığı anlatılmıştır. Notanın sonunda Fransa'nın 1922 manda ahitnamesi ve 1930 teşkilat kararnamesini iki defa öne sürdüğünü, bu iki vesikaya dayanmaya devam ettiği sürece Türkiye'nin de mevcut antlaşmaları yürürlükten kalkmış olarak kabul edeceği belirtilmiştir. Bu durumda iki ülke arasındaki sınırın yeniden belirlenmesi gerekeceğinden bahisle, Suriye temsilcilerinin de yeni görüşmelere katılabilecekleri üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin bu görüşlerinin Fransa tarafından da kabul edilmesi hâlinde, her iki tarafın da

[232] Şevket Bilgin, *Dâvamız Muzaffer Olacaktır,* **Yeni Asır**, 23 Kasım 1936, s. 1.

tezlerinden bir şey terk etmeyerek, yeni görüşmelere kayıtsız şartsız başlanması teklif edilmiştir.[233]

Türk basınında notanın çok açık yazıldığı, anlaşılmaz bir tarafının olmadığı bu nedenle Fransa'nın vakit kaybetmeden notaya cevap vermesinin gerektiği yönünde yazıların ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu konuda Ahmet Emin Yalman yazısında, notamıza Fransa'nın iki şekilde cevap verebileceğini; bunlardan birinin, Fransa ile Türkiye arasındaki iyi dostluğun ve ortak hedef birlikteliğinin gerektirdiği gibi hemen görüşmelere başlayarak aradaki anlaşmazlığı ortadan kaldırmak, diğerinin de Sancak'ın geleceği ile Suriye arasında herhangi bir ilişki bulunduğunda ısrar etmektir. Yazar, Fransa'nın ilk Türk notasına geç cevap vermiş olmasını Fransızların konuyu esaslı şekilde incelemelerine bağladıktan sonra, "*...cevabın lüzumsuz surette geciktirilmesi, memleketimizde iyi bir surette karşılanmayacaktır. Böyle bir teahhür, işi uzatmak ve uyuşturmak maksadına hamledilecektir.*" diye görüşlerini ortaya koymuştur.[234] Etem İzzet Benice de makalesinde, Fransa'nın cevabımızı nasıl karşıladığını tahmin edebilmemizin zor olduğunun üzerinde durduktan sonra, Fransa'nın Hatay Türklerinin bağımsızlıklarını kabul ve tesliminde gecikmeyeceğini belirtmiştir.[235] Aynı yazar diğer bir makalesinde, Fransa'dan istediğimizin işi herhangi bir oyalama, yıprandırma ve gevşetme yoluna girerek geciktirmemesi olduğunu yazdıktan sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*...işin ne uzamaya, ne de bir başka türlü şekli halle bağlanmasına imkân yoktur. Bu imkânsızlığı kabul etmek ve bu işi süratle halletmek en başta gelen imkândır.*"[236] Falih Rıfkı Atay, Asım Us ve Etem İzzet Benice de yazılarında, Sancak

---

233 Notanın tamamı için bkz. **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 011, Belge Nu: 011-4,7; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 13, s. 71; **İskenderon-Antakya Meselesi II**, Ankara 1936, s. 24-30; **Açık Söz,** 23 Kasım 1936, s. 1-6; **Akşam**, 25 Kasım 1936, s. 13; **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1936, s. 7; **Haber**, 22 Kasım 1936, s. 1-6; **Kurun**, 25 Kasım 1936, s. 1-2; **Ulus**, 25 Kasım 1936, s. 1-2-4; Tarık Mümtaz (Göztepe), *Ayrılık Yıllarının Tam Bir Tarihçesi*, **Hatay Albümü** (Müellifi: Tarık Mümtaz), s. 12-13; Soyak, a.g.e., s. 537-540; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 11-12; Duran, a.g.e., s. 122-123.

234 Ahmet Emin Yalman*, Notamıza Cevap Bekliyoruz*, **Tan**, 24 Kasım 1936, s. 1-3.

235 Etem İzzet Benice, *Fransadan Cevap Beklerken*, **Açık Söz**, 25 Kasım 1936, s. 1-6.

236 Etem İzzet Benice, *Oyalama Değil Sür'at İstiyoruz!*, **Açık Söz**, 26 Kasım 1936, s. 1-7.

hakkında Fransız görüşünün gerçeklerden çok uzak olduğu ve Türk notasının sağlam delillere dayandırıldığı üzerinde durmuşlardır.[237] Asım Us, Türkiye ile Fransa arasındaki görüş ayrılığı üzerinde durarak tarafların görüşlerini şöyle özetlemiştir: Türkiye diyor ki: "…*Mevcut muahedeler üzerinde revizyon yapmak niyetinde değilim. Bununla beraber İskenderun ve Antakyanın da Lübnan ve Suriye gibi ayrı bir müstakil idareye mazhar edilmesi zamanı gelmiştir.*" Fransa diyor ki: "*Mevcut muahedeler üzerinde revizyon yapılmamak şartile İskenderun ve Antakya hakkında Türkiyenin arzularını yerine getirmek için her şeyi yaparım bunun için Türkiye razı olursa Milletler Cemiyeti önünde kendisi ile konuşmağa hazırım.*"[238] Yunus Nadi de, Fransa'nın notasına verilen cevaptaki İskenderun-Antakya ve havalisine 20 Ekim 1921 Ankara İtilafnamesi ile hususi bir bayrak verilmiş olmasından yola çıkarak "*...bu Türk kıtasına verilmesi göz önünde tutulmuş olan (mahsus idare)'nin ne demek olduğunu bu bayrak kaydı nekadar parlaksa o kadar da kat'î olarak gösterir.*" diyerek Hatay'a verilen hususi idarenin istiklal içerdiği üzerinde durarak makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*...Bize bugün dönülüp te: - Öyle de olsa bu tamam olmamış bir akiddir denilemez. Denilse de zaten ne çıkar. Bize lâzım olan bu hakkın Fransız murahhasınca da, Fransızca da kabul edilmiş bir hak olduğundan ibarettir. Onun delâlet ettiği mana bize kâfidir. Eğer muamele tamam değilse biz onu ikmal ve itmam etmek için buradayız!*"[239]

1.2.6. Hatay Sorunu'nun CHP Parti Grubu ve TBMM'de Gündeme Gelmesi

Fransa'ya Türk notasının gönderildiği gün sorulan bir soru üzerine Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, CHP grubuna bilgi vermişlerdir. Dışişleri Bakanı Aras yaptığı konuşmada, Fransa Hükümeti ile teati edilen notlar

---

237 Falih Rıfkı Atay, *Yeni Safha*, **Ulus**, 26 Kasım 1936, s. 1; Asım Us, *Millî Davamızın Müdafaası Yolunda Fransız Notasına Çok Kuvvetli Delillerle Cevap Verdik*, **Kurun**, 26 Kasım 1936, s. 1-6; Etem İzzet Benice, *Fransanın Hataya Düştüğü Noktalar*, **Açık Söz**, 27 Kasım 1936, s. 1-6.

238 Asım Us, *İskenderun Meselesinde Türkiye ile Fransa Arasındaki Fikir Ayrılığı Nedir?*, **Kurun**, 27 Kasım 1936, s. 1-2.

239 Yunus Nadi, *Sancağa Verilecek Muhtariyet Zaten İstiklâl Mahiyetinde İdi*, **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1936, s. 1.

hakkında bilgi vermiş, İskenderun ve Antakya Türklerine antlaşmalarla verilmiş olan hakların takip edildiğini belirtmiştir. Başbakan İnönü de hükümetin Hatay Meselesi'nde izlediği politikayı anlatmış, mevcut hukuki ve siyasi delilleri ortaya koymuştur.[240] Bu konuşmalardan sonra hükümetin izlediği politika parti grubu tarafından kabul edilmiştir.

Türkiye ile Fransa arasında nota alışverişine rağmen sorunun bu yoldan çözülemeyeceği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Fransa'nın Ankara Büyükelçisi 23 Kasım 1936'da Türk Dışişleri Bakanlığı'na bir muhtıra vererek iki teklifte bulunmuş ve bu tekliflerden birinin kabul edilmesini istemiştir. Fransa'nın teklifleri şöyledir:

"*1-Türkiye Hükümeti, mandanın iptidasından beri uygulanmış olan Sancağın siyaseten Suriye'ye bağlılığı meselesini ortaya atmadığı takdirde, Fransa Hükümeti işbu bölge Türklerinin lehine olarak, 1921 itilâfları çerçevesi içinde, Türkiye Hükümetince ileri sürülmesi arzuya şayan olan teminatın incelenmesine derhal başlamaya hazırdır.*

2- Türkiye Hükümeti, Sancak için, mesela Suriye'ye karşı istiklâli ihtiva eden, yeni bir yasa istemekte ısrar ederse, mesele Mandater Hükümet sıfatıyla, Fransa Hükümetinin yetkileri dışına çıkmış olacağından, bu halde davayı Manda Yasasını tefsir edip rey vermeye salâhiyetli bulunan Milletler Cemiyeti Konseyi'ne götürmek icap edecektir." [241]

23 Kasım 1936'da Bükreş'teki Genelkurmay Başkanları toplantısından dönen Mareşal Fevzi Çakmak Genelkurmay Başkanlığı'nda Başbakan İsmet İnönü ile görüştükten sonra Cumhurbaşkanı Atatürk de Genelkurmay başkanlığına gelerek iki saat burada kalmıştır. Aynı günün akşamı Bakanlar Kurulu Çankaya'da Atatürk'ün

---

240 **Açık Söz**, 18 Kasım 1936, s. 1-2; **Akşam**, 18 Kasım 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1936, s. 1; **Haber**, 18 Kasım 1936, s. 1-4; **Son Posta**, 18 Kasım 1936, s. 1-10; **Tan**, 18 Kasım 1936, s. 1-9; **Türk Sözü**, 19 Kasım 1936, s. 1; **Yeni Asır**, 18 Kasım 1936, s. 3.

241 Göztepe, a. g. m, s. 7; Soyak, a.g.e., s. 540.

evinde toplanarak dış politika konularını görüşmüştür.[242] Ertesi gün Trabzon Milletvekili Hasan Saka'nın başkanlığında toplanan CHP grup toplantısında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve Başbakan İsmet İnönü, İskenderun ve Antakya Meselesi hakkında partiye bilgi vermişlerdir.[243]

Fransa'nın teklifi Bakanlar Kurulu ve CHP grubunda görüşüldükten sonra 27 Kasım 1936'da Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine gelmiştir. Mecliste Sancak Sorunu ile ilgili uzun bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Sancak'ın antlaşmalarla belirlenmiş olan durumundan ve Fransa ile aramızda olan notaların içeriğinden ve hükümetin bu işle 1921'den beri meşgul olduğundan bahsederek sözlerini şöyle sürdürmüştür: "*...Biz cumhuriyet hükümeti bu iş üzerinde canla başla büyük şefin sarih beyanatını göz önünde tutarak çalışmaktayız. Bu işin diğer işlerimizden geri kalmış olması ehemmiyetsiz görülmesinden değildir. Birçok zarurî sebepler bu işi bıraktırdı. Davamız bir arazi revizyonu meselesi değildir. İstediğimiz muahedelerle bizim ve Türk halkının kazandığı hakların filî ve amelî teminatını korumak ve Türk mıntıkasının haklarının muahedelerle temin edilmiş olan inkişafını görmektir.*"[244] Aras, bundan sonra 1921 Ankara İtilafnamesi ile manda şartlarını gösteren antlaşma arasındaki farklılıklar üzerinde durmuştur: "*...Meselâ 1921 muahedesinin 7 nci maddesinin son fıkrası; Sancakta resmî dilin Türkçe olduğunu sarahatle bildiriyor. Manda şartlarını gösteren vesikanın 16 ncı maddesi de Suriye ve Lübnanda resmî lisanın Fransızca ve Arabca olduğunu tasrih ediyor ve gene 1921 mukavelesine bağlı ve onun esaslı parçalarından birini teşkil eden imza protokolünün 7 nci, 8 nci, 9 ncu ve 10 ncu fıkralarında İskenderun limanında Türkiyeye tanınan haklar*

---

242 **Açık Söz**, 24 Kasım 1936, s. 1; **Akşam**, 24 Kasım 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1936, s. 3; **Kurun**, 24 Kasım 1936, s. 1; **Tan**, 24 Kasım 1936, s.1;

243 **Açık Söz**, 25 Kasım 1936, s. 1; **Akşam,** 25 Kasım 1936, s. 1; **Kurun**, 25 Kasım 1936, s. 2; **Tan**, 25 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 25 Kasım 1936, s. 1.

244 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 13, s. 70-79; **Açıksöz**, 28 Kasım 1936, s. 1-6; **Akşam**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Haber**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Kurun**, 28 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 28 Kasım 1936, s. 1-11; **Tan,** 28 Kasım 1936, s. 1-8; **Türk Sözü**, 28 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Kasım 1936), s. 112-117.

arasında Türkiyeye kâfi bir sahanın uzun müddetle kiraya verileceği açıkça ifade edilmiştir. Manda şartlarını beyan eden vesikanın 4 üncü maddesinde ise, mandater Fransaya, Suriye ve Lübnanda hiçbir sahanın kira ile başka bir devlete verilemeyeceğini temin etmek vazifesi veriliyor. Bu başlıklar İskenderun ve Antakya ve havalisinin manda şartlarını tevsik eden ahkâma dahil bulunmadığı binaenaleyh Sancak mıntıkası 1921 muahedesi ile istiklâle kavuşmak üzere otonomiye tâbi olduğu için bahse karıştırılmadığını bizimle kabul etmek tabiidir. Aksi takdirde bu mütearız ahkâm birbirini ifna ederek bizim muahedemizin ortadan keyfi olarak kaldırılmış olduğunu anlamaktan başka bir çare izah bulunabilir mi?" Bu takdirde 1921 Ankara İtilafnemesi'ne konu olan bütün sorunların olduğu gibi açıkta durmakta bulunduğunu, bu önemli meselenin bu şekilde sürüncemede kalamayacağını belirtmiştir. Aras, ayrıca "*Bu meseleyi dost Fransa ile dostça halletmek istedik. Fakat müzakere yerine hukuki ahidleri de bertaraf etmek isteyen münakaşalarla karşılaştığımızı*" açıkladıktan sonra, Fransa büyükelçisinin iki gün önce tercihi bize bırakmak şartıyla hükümetinin iki teklifini ifade ettiğini söylemiştir. Bu tekliflerden Atatürk'ün, hükümetin ve milletin arzusuna uygun olarak Milletler Cemiyeti'ne gitmek teklifinin kabul edildiğini belirtmiştir.

Dışişleri Bakanı'ndan sonra Antalya Milletvekili Rasih Kaplan söz alarak, Fransa ile imzalanan Ankara İtilafnamesi'nin üzerinden 15 yıl geçmesine rağmen bu antlaşmanın Antakya ve İskenderun ile ilgili maddelerinin Fransa tarafından uygulanmadığı üzerinde durmuştur. Ayrıca güney sınırımızdaki iktisadi ve siyasi emniyetsizliğe dikkat çekerek bu emniyetsizliğin artık ileri dereceye geldiği, güney illerimizde halkın heyecanlı olduğunu belirterek şunları söylemiştir: "*...Halk bize: Bu*

hudutta niçin bu kadar yavrularımız ölüyor, hâli harpte miyiz? diye soruyor. Niçin bu sahada iktisadi emniyet ve siyasi emniyet tesis edilmiyor? diyorlar."[245]

Sonra kürsüye gelen Manisa milletvekili Refik İnce, Fransızların dostluk sözünü en çok duyduğumuz milletlerden birisi olmasına rağmen, bunu uygulamada en az gördüğümüz milletlerden birisi olduğunu belirterek bu ülkeyi eleştirmiştir. İnce, Suriyelilerin dostunun Fransa değil Türkiye olduğunu belirterek, Suriyelilerin Türk dostluğunu kurmalarının önemini vurgulamıştır. İnce sözlerini şöyle tamamlamıştır: "*...Başımızda bulunan Atatürkün en büyük meziyetlerinden birisi, tahakkuk ettiremeyeceği sözü söylememesidir. Bizim nazarımızda Antakya davası haddi zatinde mahlûldür. O büyük dâhi büyük millete bu mesele üzerinde ehemmiyetle ve ciddiyetle tevakkuf ettiğini söylemiştir. Bu tevakkuf bizim emniyetimizin temelidir. Temenni ederiz ki, bu tevakkufu Cemiyeti Akvam da görsün! ve beynelmilel vaziyeti kendisi ona göre tespit etsin.*" Gaziantep milletvekili Remzi Gürses, hükümetin Antakya-İskenderun Meselesi'nde takip ettiği siyasetin tamamen yerinde olduğunu belirttikten sonra, Fransa'nın bölgedeki Türklerden azınlık olarak bahsetmesini eleştirerek, bunun doğru olmadığını söylemiş, "*Sancak'ta ekseriyet şöyle dursun tam bir Türk kütlesi vardır. Bu kütle mutlaka istiklâlini alacaktır. Türkler sabretmesini bildikleri kadar haklarını müdafaa etmesini de bilirler.*" demiştir.[246] Bundan sonra Afyonkarahisar milletvekili Berc Türker, bölgedeki Türklerin baskı altında olduklarını, görüşmelerle vakit kaybedileceğini ifade ettikten sonra Fransa'dan bu konuda teminat istememiz gerektiği üzerinde durarak şöyle demiştir: "*...bizim iddialarımıza ve arzularımıza rağmen yüksek*

---

245 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 13, s. 70-79; **Açıksöz**, 28 Kasım 1936, s. 1-6; **Akşam**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Haber**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Kurun**, 28 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 28 Kasım 1936, s. 1-11; **Tan,** 28 Kasım 1936, s. 1-8; **Türk Sözü**, 28 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Kasım 1936), s. 112-117.

246 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 13, s. 70-79; **Açıksöz**, 28 Kasım 1936, s. 1-6; **Akşam**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Haber**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Kurun**, 28 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 28 Kasım 1936, s. 1-11; **Tan,** 28 Kasım 1936, s. 1-8; **Türk Sözü**, 28 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Kasım 1936), s. 112-117.

diplomasi kaidelerine has olan sürüncemeler devam ederse, Sancak'taki 300 bin aziz kardeşlerimizin vaziyeti ne olacaktır? Bunlar tazyik altında ve endişe içinde mi yaşayacaklardır? Fransa devletinin, mandater vaziyetini terk etmek üzere olduğunu da unutmayalım. Mesele halledilinceye kadar Sancaktaki kardeşlerimizin tazyik edilmeyeceklerine dair acaba Sayın Hükümetimiz dost Fransa'dan teminat almış mıdır?" Türker konuşmasının sonun da, " *...hiç şüphe yoktur ki, bizi ehemmiyetle işgal eden bu önemli mesele bizim lehimize olarak hitam bulacaktır. Çünkü muhterem İsmet İnönü Hükümeti Ulu Önderin yüksek direktifleri altında ve sulh çerçevesi içinde daima siyasi zaferler kazanmıştır ve bu defa dahi hakkın zaferi olacaktır ve Fransa Devleti, Türkiye Cumhuriyetine karşı samimi dostluğunu ispat etmiş olacaktır.*" demiştir.[247]

Ankara Milletvekili Aka Gündüz söz alarak, "…*Hatay meselesini Atatürk konuştu. Hatay meselesini Cumhuriyet Hükümeti konuştu. Hatay meselesini Türkiye Büyük Millet Meclisi konuştu. Bu üç konuşuş bir araya geldikten sonra bu konuşuşa karşılık bu gün başlayacağına kani olduğumuz Fransız dostluğu da cevap verdikten sonra ve bu mesele haklı olarak Milletler Cemiyetine tevdi edildikten sonra, Milletler Cemiyetinin de milletlerarası haklarına, sulhlerine karşı olan endişe ve dikkatini bildikten sonra bu mesele artık arkadaşlar çanta da kekliktir, mesele yoktur.*" dedikten sonra sözlerini şöyle tamamlamıştır. "…*Şimdi bir nokta var arkadaşlar, Milletler Cemiyetine giden mesele ne kadar süratli, ne kadar çabuk olursa olsun, yine az çok bir zaman mesafesine muhtaçtır. Bu zaman mesafesi dâhilinde Hatay'ın vaziyeti ne olacaktır? Onu biliyoruz ki, hususi idare baki kalacak. Fakat bu hususi idare 10 seneden beri bakidir ve 15 seneden beri 15 asıra sığmayacak münasebetsizlikler olmuştur. Onun için Cemiyeti Akvamdan alınacak neticeye kadar mesele ne olacak?*

[247] **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 13, s. 70-79; **Açıksöz**, 28 Kasım 1936, s. 1-6; **Akşam**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Haber**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Kurun**, 28 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 28 Kasım 1936, s. 1-11; **Tan,** 28 Kasım 1936, s. 1-8; **Türk Sözü**, 28 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Kasım 1936), s. 112-117.

Sözü uzatmayalım, buna eminiz ki hükümetimiz bunu dahi nazarı dikkate aldı ve bunun üzerinde her gün hassasiyetle dikkatini sarfetti. Yalnız biz buradan Hataylı kardeşlerimize şunu temin edelim ki, Ey Hataylı kardeşler, ey Hataylı millettaşlarımız! Siz nasıl olsa kurtulacaksınız. Fakat kurtulacağınız güne kadar emin olunuz ki bir kılınıza halel gelmeyecektir. Kılınıza halel geldiği zaman icabatını Atatürk Devleti yapacaktır. Bunu onlara temin ediyorum. Büyük Meclisin bir ferdi sıfatile ve bütün arkadaşlar namına Hatay millettaşlarımıza selamlar." demiştir.[248]

Aka Gündüz'den sonra kürsüye gelen Kütahya milletvekili Mehmet Somer, Fransa'dan 15 yıl önce imzalanan Ankara İtilafnamesi'nin şartlarını yerine getirerek bu sorunun halledilmesini beklediklerini ancak bunun gerçekleşmediğini belirtmiştir. Fransa'nın bu itilafnameye birtakım müzakere, nota ve cevaplarla uymadıklarını vurgulamıştır. Ayrıca Somer, şimdiki Türkiye-Suriye sınırının doğal bir sınır olmadığını bu durumun Fransa tarafından da bilinerek kabul edildiğini bu nedenle bu meselenin halledilmesi zamanının geldiğini söylemiştir. Somer konuşmasının sonunda, "*... ananevi dostluğumuzun Fransızlara emniyet telkin etmiş olduğunu zannediyordum. Halbuki görüyoruz ki birtakım dolambaçlı yollarla bizimle yaptıkları mukaveleyi hükümsüz bırakmak istiyorlar. Tekrar ediyorum; Türk milleti Atatürk'ten vaid almıştır. Her meselede olduğu gibi daima Türk kendisile beraberdir ve bu mesele Türk milletinin istediği gibi hallolunacaktır.*"[249] Daha sonra söz alan Seyhan milletvekili İbrahim Mete de, Atatürk ve Cumhuriyet Hükümeti'nin bu konuya el koymuş olmasından dolayı teşekkürlerini belirttikten sonra "*...Cemiyeti Akvam denilen müessese hukukumuzu*

---

248 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 13, s. 70-79; **Açıksöz**, 28 Kasım 1936, s. 1-6; **Akşam**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Haber**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Kurun**, 28 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 28 Kasım 1936, s. 1-11; **Tan,** 28 Kasım 1936, s. 1-8; **Türk Sözü**, 28 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Kasım 1936), s. 112-117.

249 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 13, s. 70-79; **Açıksöz**, 28 Kasım 1936, s. 1-6; **Akşam**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Haber**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Kurun**, 28 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 28 Kasım 1936, s. 1-11; **Tan,** 28 Kasım 1936, s. 1-8; **Türk Sözü**, 28 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Kasım 1936), s. 112-117.

vermese dahi Türk milleti onu alacaktır. Yalnız Fransızlar siyasetleri icabı olarak işi oyalıyorlar. Akşamleyin söz verirler, sabahleyin ondan dönerler. En büyük vasıfları budur. Böyle dolambaçlı dosttan ise mert düşmanı severim. Onların Alsaslorenu değil, Paris ne kadar Fransa'ya gerekse Antakya ve İskenderun da bize o kadar gerektir. Paris 2-3 bin senelik yurtları ise Antakya İskenderun da Türklerin 4-5 bin senelik yurdudur. Sözlerinin sonunda "…*ben muhtariyet filan anlamıyorum. Antakya ve İskenderun'un doğrudan doğruya Anavatana ilhakını istiyorum*."

Bu konuşmalardan sonra Sinop milletvekili Yusuf Kemal Tengirşek söz almıştır. Fransa ile 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnemesi'ni imzalayan kendisi olduğu için yaptığı konuşma dikkat çekicidir. Tengirşek yaptığı konuşmada Ankara İtilafnamesi ile Fransız askerlerinin Adana'dan çıktığını, fakat o zamanki zorunluluklardan dolayı İskenderun ve Antakya'nın sınırlarımız dışında kaldığını belirtmiştir. Bu durumun o günden beri kendisi için büyük bir dert olduğunu, ölmeden önce bu sınırın kalkmasını istediğini söylemiştir. Ayrıca Tengirşek, Franklin Bouillon ile görüşmeler devam ettiği müddetçe her gün kendisine "*...Bu topraklar Türk'tür, burasını Türkler gene bir gün alacaktır.*" dediğini aktarmıştır. Tengirşek, 1922'de Fransa Dışişleri Bakanı Brian ile Paris'te yaptığı bir görüşmede yaşanan olaylarla ilgili bilgi verirken, Brian'ın "*Şarkta en büyük kuvvet Türkiye'dir*" dediğini aktardıktan sonra bu sözlerin söylendiği zaman Türkiye'nin henüz savaştan çıkmamış olduğunu belirterek, bugünkü Türkiye ile o günkü Türkiye'nin karşılaştırmasını yapmış bugünkü Türkiye'nin daha güçlü olduğunu söyleyerek,"*...İskenderun ve havalisinde bizim istediğimizi vermemekte Fransa'nın ısrar etmesindeki manayı anlamıyorum.*" sözleriyle bu ülkenin izlediği politikayı eleştirmiştir.[250] Tengirşek, meselenin şimdi Milletler

[250] **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 13, s. 70-79; **Açıksöz**, 28 Kasım 1936, s. 1-6; **Akşam**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Haber**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Kurun**, 28 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 28 Kasım 1936, s. 1-11; **Tan,** 28 Kasım 1936, s. 1-8; **Türk Sözü**, 28 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Kasım 1936), s. 112-117.

Cemiyeti'ne gittiği, burada Türk milletinin hakkının mutlaka verilmesi ve Fransa'nın da Türk dostluğunun kıymetini takdir etmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Tengirşek sözlerini şöyle sonlandırmıştır: "*...Ben açık söylüyorum. Hükümet kabul eder, tekzip eder, başka türlü hareket eder. Onu bilmem. Akdeniz'den başlayarak Asi nehrinin dirseğinden Fırat'ın dirseğine gelecek hudut istiyorum. Tabi hudud budur, arkadaşlar Yusuf Kemal sükûtundan çıktı, haddini aştı, ileri gidiyor. Hayır bunlar Türk tarihinin hakikatleridir. 15 seneden beri her gün ilerlemekte olan Türk gücünden gerilik beklenemez, ilerilik beklenir. İlerledik diye fazla bir şey istemiyoruz benimkini bana versinler yeter bundan başka bir şey istemiyoruz.*"

Konuşmaların tamamlanmasından sonra tekrar kürsüye gelen Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ise şu konuşmayı yapmıştır: "*…Söz söyleyen arkadaşlarımın beyanlarının hepsinde acil müşterek bir endişe var. O da İskenderun ve Antakya ve havalisi halkının içinde bulunduğumuz müzakere devresindeki emniyetidir. Hükümetimiz bu mühim noktayı göz önünde tutmuştur. Sayın Başvekilim bu ehemmiyetli mevzua, Fransa büyükelçisi ile mülâkatında ehemmiyetle temas etmiştir. Büyük meclisin bu hususta bugün gösterdiği ıztırabı bir direktif olarak telakki ettiğimi arz ederim.*" Bu konuşmadan sonra verilen bir takrirle müzakere yeterli görülmüş ve Dışişleri Bakanı Aras'ın Meclis'teki açıklamaları tasvip olunmuştur.[251]

Meclis'te yapılan görüşmeler Türk basını tarafından da yakından takip edilmiş ve Meclis'te milletvekillerinin yaptıkları konuşmalar basında ayrıntılı olarak yer almıştır. Bu konuda Ahmet Emin Yalman makalesinde, Meclis'te Antakya ve İskenderun Meselesi hakkında Türk milletinin azim ve kararının ortaya konulduğunu ve aynı zamanda Fransa'nın bu konuda takip ettiği politikanın eleştirildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Yalman, Hükümetin Milletler Cemiyeti'ne gitmeyi kabul etmesini olumlu

[251] **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 13, s. 70-79; **Açık Söz**, 28 Kasım 1936, s. 1-6; **Akşam**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1936, s. 1-6; **Haber**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; **Kurun**, 28 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 28 Kasım 1936, s. 1-11; **Tan**, 28 Kasım 1936, s. 1-8; **Türk Sözü**, 28 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 28 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Ayın Tarihi**, S. 35 (Kasım 1936), s. 112-117.

görmüş ve bu konudaki görüşlerini, "*...biz Fransa ile baş başa konuşmayı bile hakkımızın tezahürü için kâfi gördüğümüze göre bitaraf ve dürüst şahitler karşısında konuşmayı elbette hoş görür ve tercih ederiz*." şeklinde ifade etmiştir. Aynı zamanda Yalman Fransa'yı eleştirirken, "*...Türk milletindeki heyecan, mesele hak dairesinde halledilmedikçe geçmeyecek ve gevşemeyecektir. Fransız oyalama siyaseti, ne Sancakta, ne de memleketimizde emellerine uygun bir faaliyet zemini bulmayacaktır. Fransa bunu nekadar çabuk anlarsa vaziyetin berrak bir hale gelmesi o kadar kolaylaşır.*" diyerek makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*...Milletler Cemiyetinde Sancağa dair cereyan edecek müzakereyi tam güvenle bekliyoruz. Çünkü kendi davamıza eminiz. Ve Milletler Cemiyetinin dürüstlüğüne eminiz.*"[252] Yalman ayrıca diğer bir makalesinde, Meclis'teki konuşmaları değerlendirirken "*...Meclisteki hatiplerimiz tarafından tam bir imanla izah edildiği gibi, Antakya meselesinin neticede Türk tezi dairesinde halledileceği hakkında en küçük bir endişe yoktur. Çünkü Atatürk, öztürk Antakya ve İskenderuna ait millî davanın halledileceğine dair Türk milletine söz vermişti. Atatürk tahakkuk edemeyecek bir işi hiçbir zaman ileri sürmemiştir. Tahakkuk edeceğine söz verdiği her gayeye mutlaka varılmıştır. Hiçbir Türk, bu millî kaidenin bir istisnası olabileceğinin hatıra bile getirilmesine tahammül etmez.*" sözleriyle Atatürk'e olan güvenini ön plana çıkarmıştır.[253] Aynı yazar diğer bir makalesinde, Türkiye işlerini barış yolu ile çözmeyi ilke edindiği için Fransa'nın Sancak Sorunu'nu Milletler Cemiyeti'ne götürme teklifini kabul ettiğini belirtmiştir. Milletvekillerinin Meclis'te yaptıkları konuşmalarda Hatay Türklerine yapılan baskılar üzerinde durduklarını ve sorunun çözülmesine kadar geçen

---

252 Ahmet Emin Yalman, *Dünkü Heyecanlı Toplantı*, **Tan**, 28 Kasım 1936, s. 1-10; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Sancak'ta*, **Ulus**, 6 Aralık 1936, s. 1.

253 Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 29 Kasım 1936, s. 1-8.

sürede bölgedeki Türklerin korunması hususunda hükümetin duyarlı olması gerektiği üzerinde durmuştur.[254]

Yunus Nadi ise bu konudaki makalesinde, Sancak davasının Milletler Cemiyeti'ne götürülmesini "*...davamızı yalnız Fransaya karşı değil, bütün dünya önünde teşrih ve ispata fırsat bulmuş olacağız.*" diye ifade ettikten sonra, "*...davanın Milletler Cemiyeti yolile halledilmesi belki bu işte Fransanın vaziyetini de kolaylaştıracaktır. Fransa, bu İskenderun-Antakya ve havalisi meselesinde her nasılsa bir kere içine düştüğü hatalı yoldan bir türlü kendisini kurtaramadı. Evvelâ Suriye ve Lübnana istiklâl vermek için ona mukaddime olacak tedbirleri ve esasları alâkadarlarla müzakereye başladığı tarihten itibaren İskenderun-Antakya ve havalisine aid olarak Türkiyeye karşı olan taahhüdlerini unuttu, ve bu taahüdleri unuturken İskenderun-Antakya ve havalisini ihmal olunabilir bir kemmiyet farz etmek hatasında bulundu. Farzımuhal olarak mesele Fransanın dediği gibi bile olsaydı o Suriyeden çok evvel, Suriyenin ismi bile geçmediği zamanlarda İskenderun-Antakya ve havalisi için kendisi ile muahede akdettiği Türkiyeyi vaziyetten gene haberdar etmek mecburiyetindeydi. Bu, hiç olmazsa kendisi için en basit nezaket icabı olan bu vaziyette bizim en büyük haklarımızın mündemiç olması hakikati vardı ve vardır. İşte Suriye ve Lübnana aid olarak bizim gıyabımızda cereyan etmiş olan müzakerelerin ne olduğu ve nasıl geçtiği meydana çıkar çıkmaz, aradaki büyük tezadlardan dolayı, mesele olanca şiddeti ile patlak vermiş oldu.*" diyerek görüşlerini açıklamıştır. Yazar makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*...Bu umumî ve seri izahlar, İskenderun-Antakya ve havalisi davasından dolayı Milletler Cemiyetine bütün bir itimad ve emniyetle gitmekte olduğumuzu yerli yabancı herkese anlatmak içindir. Bilhassa Hatay Türklerine, bundan dolayı ezcümle onların kalplerine şüphenin zerresi dahi girmemelidir. Onlarınki -ve tabiî bizimki- rastgele bir dava olmaktan çok ileri bir*

[254] Ahmet Emin Yalman, *Fransanın Ağır Mes'uliyeti*, **Tan**, 4. Aralık 1936, s. 1-3; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz., Ahmet Emin Yalman, *Fransadan Beklediğimiz Hareket*, **Tan**, 1 Aralık 1936, s. 1.

keyfiyettir, millî varlığa aid bir haktır. Bu hak var olduğu yerler için asla münakaşa götürmeyen bir hakikattir. Başka haklarda göz açıklığı veya el çabukluğu marifetlerinin bazı oyunları olabilir. Fakat o dediğimiz gibi hakkın böyle oyunlara asla ve kat'a tahammülü yoktur. Hataylılar bundan emin ve binaenaleyh müsterih olsunlar."[255]

Etem İzzet Benice de yazısında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tarihî günlerinden birini yaşadığını belirttikten sonra Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın konuşmasını şöyle değerlendirmiştir: "*... Türk milletinin yüksek tarih ve taliinden birkaç ıztırab yılı için bile olsa ayrılmış bulunan İskenderun Sancağı ve Hatay Türklüğü için istiklâl isteyen bu haykırışta ne kadar canlı bir hız ve bükülmez, dönmez bir kararın kuvveti varsa, Dışişleri Bakanı Aras'ın sözlerinde de o derece yüksek bir kat'iyetin örneği vardır.*" Yazar, Milletler Cemiyeti'nin Hatay Türklüğüne bağımsızlığını vereceğinden emin olduğunu ifade ettikten sonra, "*... Ancak, bütün dileğimiz, davamızın Konsey tarafından en evvel halli esas olan meseleler arasına alınmasıdır. Davamız ne kadar haklı ve aşikâr ise gecikmeye tahammülü olmadığı da o kadar aşikâr ve açıktır.*" diyerek makalesini sonlandırmıştır.[256]

Sadri Ertem de Meclis'te yapılan konuşmalar arasından Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın konuşmasını ön plana çıkardığı makalesinde, konuşmayı şöyle değerlendirmiştir: "*...Tevfik Rüştü Arası Büyük Millet Meclisi kürsüsünden dinledik, o, bütün millete ve insanlığa İskenderun davasını ne demogojiye, ne de şatafata sapmadan anlattı. Büyük eserler nasıl vazih ve mütevazı kadrolar içinde yer alırsa, milletlerin büyük davalarının da aynı incelik, aynı vuzuh kudreti göze çarpar. Rüştü Aras'ın nutkunda da bu vuzuh, sarahat, istediğini bilen, yapacağını açık söyleyen bir ruhun parıltıları vardır.*"[257]

---

255 Yunus Nadi, *Hatay Davası Milletler Cemiyetine İntikal Etmiştir*, **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1936, s. 1-2.

256 Etem İzzet Benice, *Davamız Konseye Giderken*, **Açık Söz**, 29 Kasım 1936, s. 1-2.

257 Sadri Ertem, *Niçin Milletler Cemiyetine Gidiyoruz?*, **Kurun**, 30 Kasım 1936, s. 1-2; Aynı Makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 135-136.

1.3. Suriye Seçimleri ve Hatay Türkleri (14-30 Kasım 1936)

Suriye ile Fransa arasında imzalanan bağımsızlık antlaşmasına göre, bağımsız Suriye için milletvekili seçimi yapılacağı ilan edilmiştir.[258] Fransa, bu antlaşmanın ilan edilebilmesi için Suriye'de seçimlerin yapılmasını ve İskenderun Sancağı'nın da seçimlere katılmasını istemiştir.[259] Fransa-Suriye Antlaşması'nı onaylayacak meclis için seçimler iki dereceli olarak yapılacaktır.[260] Seçimler için çalışmalar Suriye'nin diğer yerlerinde daha önce başlamış olmasına rağmen, İskenderun Sancağı'na seçimlerin yapılacağı yaklaşık bir ay sonra 3 Kasım 1936'da resmen bildirilmiştir.[261] Antakya Kaymakamlığı'na gönderilen emre göre, seçimlerin birinci turunun 14 Kasım, ikinci turunun da 30 Kasım 1936'da yapılacağı duyurulmuştur.[262]

Suriye seçimlerine Hatay Türklerinin katılıp katılmaması konusunda Ankara'da Başbakan İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu, Millî Eğitim Bakanı Saffet Arıkan ile Hatay Türkleri adına Tayfur Sökmen ve Antakya'da yayımlanan Yenigün Gazetesi sahibi Selim Çelenk'in katıldığı bir toplantı yapılmıştır.[263] Bu görüşme Tayfur Sökmen tarafından şöyle aktarılmaktadır: "…*İsmet Paşa, Paris'ten gelen heyetle konuştuklarını anlattı ve ilave etti. Fransızlarla anlaşarak Suriye'de umumî seçim yapacaklarmış, sizinkilere haber ver onlar da seçime katılsınlar deyince Paşam seçimlere katılmamamız lazım, çünkü; bir defa Fransızlar bizim seçimi kazanmamıza imkân vermezler, şayet bu şartlar altında kazansak bile 160 kişide 3-5 kişiye söz hakkı vermezler. Bu itibarla seçime girmemiz bence lüzumsuz olur. Dediğimde bu defa Selim Çelenk Bey'e sordu. O da fikrime iştirak ettiğini söyledi.*

---

258 Erkal, a.g.m., s. 20; Melek, a.g.e., s. 30; Ada, a.g.e., s. 116; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 51; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilemez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 72.

259 Selçuk, a.g.e., s. 82; Savcı, a.g.t., s. 35.

260 Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 41; Saraç, a.g.t., s. 54; Ada, a.g.e., s. 116.

261 **Tan**, 15 Kasım 1936, s. 1; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 12; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 51; Tekin, a.g.e., s. 51; Y. Demir, a.g.e., s. 177.

262 **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1936, s. 1-4; R. Yavuz, a.g.t., s. 65.

263 Sökmen, a.g.e., s. 93-94; Melek, a.g.e., s. 30-31; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 12; Dağıstan-Sofuoğlu**,** a.g.e., s. 51.

Bunun üzerine Numan Bey yanılıyorsunuz Sökmen Bey, bence seçime girmeliyiz dedi. Ben yine Hayır bir fayda temin edemeyiz, sesimizi dahi çıkaramayız diye ısrar edince bu defa İnönü, Saffet Bey siz ne zannediyorsunuz? diye sorunca Saffet Bey Ben de Sökmen'in fikrine iştirak ediyorum. Doğrudur. Seçime iştirakle bir fayda temin edilemez. dedi. O zaman Başvekil İsmet İnönü seçime girmeme fikrimi kabul etti."[264] Bu görüşmelerden sonra Hatay'daki Türkler seçimlere katılmama kararı almışlardır.[265]

Hatay Türkleri mevcut seçim yönetmeliğinin Türkler aleyhine olması, seçimlere katılma durumunda mecliste istenilen çoğunluğun elde edilme olanağının bulunmaması ve Hatay Türklerinin Türkiye ile birlikte hareket ederek Fransız planını kesinlikle kabul etmeyeceklerini ortaya koymak amacıyla seçimlere katılmama kararı vermişlerdir.[266] Bu kararlarını da Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiserliği'ne çektikleri telgrafla bildirmişlerdir. Bu telgrafta, muhtariyet için on beş yıldır devam eden şikâyetlerinin dinlenmediğinden bahsedildikten sonra haklarına saygı gösterilmesini beklediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca telgrafta, "…*Sancağımızın bir sürü gibi Suriyelilerin idaresine verilmesi teşebbüsünü şiddetle protesto ediyoruz.*" denilmiş, bu protestolarının Türkiye, Fransa ve Milletler Cemiyeti'ne de bildirilmesini istemişlerdir.[267] Ayrıca seçimlerin başladığı gün Suriye Yüksek Komiserliği'ne çektikleri başka bir telgrafta da, seçimleri protesto ettikten sonra, seçimin Türkiye ile Fransa arasında devam eden görüşmelerin sonuçlanmasına kadar ertelenmesini istediklerini belirtmişlerdir.[268]

Seçimlere katılmama kararının alınmasından sonra Cemal Selçuk, Türk Hükümeti tarafından Türk halkının seçimlere katılmama kararını organize etmek için bölgeye

---

264 Sökmen, a.g.e., s. 93-94.

265 **Akşam**, 10 Kasım 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 2, 8 Ekim 1936, s. 1; **Kurun**, 10 Ekim 1936, s. 1; **Tan**, 1, 6 Ekim 1936, s. 1; Selçuk, a.g.e., s. 27; Saraç, a.g.t., s. 66; Ada, a.g.e., s. 116.

266 Sökmen, a.g.e., s. 94; Cemil Gök, **Kırk Asırlık Türk Yurdu Hatay, Tarihi Gelişimi ve Milli Mücadelesi**, Ankara, 2005, s. 1; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 12; Duran, a.g.e., s. 117; Haktan Birsel-Olcay Özkaya Duman, *Fransa'nın Suriye Mandater Yönetimi Müfettişlerinden Pierre Bazantay Gözüyle Yakındoğu'da Bir Milliyetçi Çatışma Alanı: İskenderun Sancağı (1934-1939)*, **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume: 8/9 (Summer 2013), s. 804.

267 **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1936, s. 1.

268 **Açık Söz**, 15 Kasım 1936, s. 1; **Son Posta**, 15 Kasım 1936, s. 8.

gönderilmiştir. Bu talimat Hatay'daki ilgili kişilere bildirilmiştir.[269] Bu kararın ardından Abdurrahman Melek, Türk yetkililer tarafından Ankara'ya çağrılmıştır. Ankara'da Cemiyet Genel Sekreteri Şükrü Sökmensüer ona: "*Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki nutuklarının Sancak'ta nasıl akisler yarattığını bildirmek üzere hemen oraya hareket etmelisiniz dedi. Daha sonra Hasan Rıza Soyak kendisiyle görüştü ve ona Atatürk'ün Antakya-İskenderun için bana nutuk söylettiniz, fakat ortada bir şey yok diyerek hiddetlenip etrafındakilere çıkıştığını ve oraya giderek hareket yaratmalarının gerekli olduğunu anlattı. Soyak devamla ilk başkaldırının seçime katılmama eylemi olacağını daha sonra gelişmelere göre davranılacağını ekledi.*"[270] Seçimlere iki hafta kala Atatürk, "*Antakya-İskenderun hakkında bana nutuk söylettiniz. Fakat ortada bir şey yok*"[271] diye görüşlerini ortaya koyarak seçimlerde alınacak tavrın ortaya konulmasını istemiştir.

Türk Hükümeti'nin tam desteğini alan Hatay'daki Türkler, Suriye seçimlerine katılmama kararı alarak işe başlamışlardır. Bu kararın alınmasından sonra Hatay Egemenlik Cemiyeti üyeleri seçim boykotu için propagandalara başlamışlardır. Bu propagandalarda başta Tayfur Sökmen olmak üzere, Abdurrahman Melek, Semih Azmi, Vedi Münir, Selim Çelenk, Rasih Besna, Kadri Mürsel ve Abdulkadir Türkmen beyler ön plana çıkmışlardır.[272] Hatay'da bulunan Türkler seçimlere katılmama kararını, belediye meclisinde üye olanlar görevlerinden istifa ederek ve seçmenlerin seçim günü evlerinden dışarıya çıkmayıp sandık başlarına gitmeyerek uygulamaya geçirmişlerdir.[273]

Türk basınında Hatay Türklerinin seçimlere katılmama kararı yoğun olarak yer almıştır. Basında, Hatay Türklerinin Suriye yönetimine girmemek için hep beraber ant

---

269 Selçuk, a.g.e., s. 83; R. Yavuz, a.g.t., s. 66.
270 Tekin, a.g.e., s. 72-73.
271 Melek, a.g.e., s. 31; Ada, a.g.e., s. 116; Tekin, a.g.e., s. 72; Y. Demir, a.g.e., s. 176.
272 Y. Demir, a.g.e., s. 176-177.
273 **ATASE Arşivi,** Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 080, Belge Nu: 080-6,7; **Açık Söz**, 15 Kasım 1936, s. 2; **Akşam,** 15 Kasım 1936, s. 1-5; **Haber**, 13-15 Kasım 1936, s. 1-4-6; **Kurun**, 15 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 15 Kasım 1936, s. 1; **Tan**, 15 Kasım 1936, s. 1-9; **Ulus**, 15 Kasım 1936, s. 2; **Ekekon**, 17 Kasım 1936, s. 1-3; **Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 81.

içtiklerini bu nedenle Suriye seçimlerine katılmamaya karar verdikleri belirtildikten sonra Aleviler ve Ermenilerin de çoğunluğunun Türklerle beraber hareket ettikleri yönünde yazılar yayımlanmıştır.[274] Ayrıca basında Hatay'da yaşayan Ermenilerin, Türklerle birlikte hareket ederek seçimlere katılmama kararı vermeleri ön plana çıkartılmıştır. Ermenilerin bu tavrı Hatay dışında yaşayan Ermeniler tarafından da olumlu karşılanmış ve Ermeni Patriği Mesrub Naroyan bu konuda İstanbul'da gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır: "*Türkler ve Ermeniler, tarihte bir ırk olarak yaşamışlardır. Antakya Ermenilerinin oradaki Türk kardeşleri ile birlikte hareket etmelerini Ermenilerin en büyük reisi sıfatı ile takdir ederim*."[275] Ermenilerin bu tutumu Fransa ve diğer ülkelerdeki Ermeniler tarafından da takdirle karşılanmıştır. Fransa'daki Ermeni Ramgavar Partisi'nin yayın organı olan Arakaz gazetesi, "*Suriye gazetelerinin neşriyatına rağmen İskenderun ve Antakya meselesinin Türkiye ve Türkler lehine halledileceği muhakkaktır. Esasen Türk-Fransız muahedesi mucibince Suriyeden ayrılmış olan Sancak yarın istiklâline kavuşacaktır. Bu takdirde, Sancak halkı mahallî hükümetin kanunlarına tabi olacaktır. Sancak Ermenileri mebusan intihabatına iştirak etmemeğe karar vermekle pek isabetli hareket etmişlerdir. Ermenilerin bu dürüstlüğünü tenkid eden Suriyeliler yarın hiçbir şekilde Sancak Ermenilerini müdafaa edemiyeceklerini kabul etmelidirler.*" diye yazarak bu konudaki görüşlerini ortaya koymuştur.[276] Ermenilerin seçimlere katılmama kararı hakkında Yunus Nadi ise Hatay'daki Ermenilerin çoğunluğunun Türkler ile birlikte hareket etmesinin Türkiye'de derin bir etki yarattığını belirterek bu durumun bölgede yaşayan diğer milletlere de örnek teşkil ettiği üzerinde durmuştur. Ayrıca yazar, makalesinin devamında şunları ifade etmiştir: "*…Antakya ve havalisi Ermenileri bütün Türkiyede uyandırdıkları bu*

---

274 **Akşam**, 10, 13, 17 Kasım 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1936, s. 1; **Haber**, 13 Kasım 1936, s. 4; **Kurun**, 10 Ekim 1936, s. 1; **Son Posta**, 15 Kasım 1936, s. 1; **Tan**, 15 Kasım 1936, s. 1-9; **Ulus**, 15 Kasım 1936, s. 1; Saraç, a.g.t., s. 56.

275 **Akşam**, 21 Kasım 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1936, s. 1; **Haber**, 21 Kasım 1936, s. 6; Saraç, a.g.t., s. 65

276 **Arakaz**, 22 Ekim 1936'dan, **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1936, s. 7.

fikir ve hislerinden dolayı belki geçmişin hatalarını tamire vesile teşkil edecek çok hayırlı bir iş görmüşlerdir."[277]

1.3.1. Seçim Sürecinde Bölgedeki Gelişmeler ve Türklere Yapılan Baskılar

Türklerin seçimlere katılmama kararı alması, Suriye'deki Fransız manda idarecilerinin, Hatay halkının seçimlere katılımını sağlamak için baskı ve tahriklere başvurmalarına neden olmuştur.[278] Kasım ayı başından itibaren bu baskılarını çeşitli yollarla ortaya koymuşlardır. Söz gelişi 29 Ekim Cumhuriyet Bayramını kutladıkları için Antakya Türk Kız Lisesi kapatılmıştır. Bunun üzerine bütün Türk okullarında okuyan öğrenciler derslere girmeyerek bu kararı protesto etmişlerdir.[279] Bu doğrultuda Halep'ten çok sayıda polis ve jandarma Hatay'a getirilmiştir.[280] Asayişi sağlamak amacıyla getirildiği iddia edilen bu birlikler köylerde, kasabalarda devriyeler gezerek halkı seçime katılmaya zorlamışlardır.[281] Bu doğrultuda seçime katılmak istemeyenlere dayak atılmış, kolları iplerle bağlanarak gruplar hâlinde zorla sandık başına götürülmüştür.[282] Ayrıca eski vergi borçlarını hemen ödemeyenler tutuklanmaya başlanmıştır.[283] Aynı zamanda Hatay Türkleri ileri gelenlerinden 150 kişilik bir liste

---

277 Yunus Nadi, *Antakya Meselesinde Ermenilerden Sonra Alevi ve Museviler*, **Cumhuriyet**, 15 Kasım 1936, s. 1-3; Ceylan, a.g.t., s. 26-27.

278 **Açık Söz**, 15 Kasım 1936, s. 2; **Akşam**, 15 Kasım 1936, s. 1-5; **Haber**, 15 Kasım 1936, s. 1-6; **Kurun**, 15 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 15 Kasım 1936, s. 1; **Tan**, 15 Kasım 1936, s. 9; **Ulus**, 15 Kasım 1936, s. 1; Etem İzzet Benice, *Antakya Türklüğü Fransanın Kefaleti Altındadır*, **Açık Söz**, 11 Kasım 1936, s. 1-2; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 62; A. Kutlu, a.g.m., s. 23; Saraç, a.g.t., s. 56; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 12-13.

279 **Açık Söz**, 4 Kasım 1936, s. 1; **Akşam**, 3 Kasım 1936, s. 2; **Haber**, 4 Kasım 1936, s. 1; **Türk Sözü**, 5 Kasım 1936, s. 1; **Ulus**, 15 Kasım 1936, s. 1; **Ekekon**, 17 Kasım 1936, s. 3; Yunus Nadi, *Yarım Asra Yakın Alsas-Loren İçin Yananların Akıl ve Mantıktan Bu Kadar Uzaklaşmamalarını Temenni Ederiz*, **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1936, s. 1-3; Aynı Makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 125-126; **Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 81; Payaslı, a.g.e., s. 32-33; Duran, a.g.e., s. 118; Birsel- Özkaya Duman, a.g.m., s. 804; Erden, a.g.e., s. 25.

280 **Kurun**, 16 Kasım 1936, s. 2; **Tan**, 16 Kasım 1936, s. 10; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 62; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 51.

281 **Kurun**, 16 Kasım 1936, s. 1-2; **Tan**, 16 Kasım 1936, s. 1-10; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 51.

282 **Açık Söz**, 15-16 Kasım 1936, s. 1-2; **Akşam**, 15 Kasım 1936, s. 1-5; **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1936, s. 1-5; **Haber** , 15 Kasım 1936, s. 1-6; **Kurun**, 15 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 15 Kasım 1936, s. 1; **Tan**, 15-16 Kasım 1936, s. 9-10; **Ulus**, 15 Kasım 1936, s. 2; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 56-57.

283 **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 14-1; **Açık Söz**, 16 Kasım 1936, s. 1; **Akşam**, 15 Kasım 1936, s. 1-4; **Tan**, 16 Kasım 1936, s. 1-10; **Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 81; Ayrıca Hatay'daki çiftçilerin banka borçlarını anlatan makaleler için bkz. Şükrü

hazırlanarak bunların sınır dışına gönderilmesi kararı alınmış,[284] Avukat Vedi Münir, Samih Azmi, Mustafa Rasih, Kadri Mürsel Humus'a sürgüne gönderilmiştir.[285] Ayrıca Hatay'da yaşayan Türklerin sesi olan Yenigün gazetesi de kapatılmıştır.[286]

Seçimlerin başlaması ile Hatay'da Türklere yapılan baskılar basında yer almış ve büyük eleştirilere sebep olmuştur. Asım Us, Hatay'da kanlı olayların olmasından korkulduğu, Jandarma ve memurlar tarafından halka baskı yapıldığı üzerinde durmuş, buna rağmen halkın seçimlere katılmadığını belirttikten sonra, "*...Suriye intihabatına Sancak Türklerinin iştirakini istemek masum bir idam mahkûmuna intihar teklif etmekten farksızdır*" diyerek Türklerin seçime katılmaya zorlanmasını eleştirmiştir.[287] Yazar diğer bir makalesinde de, Hatay'daki Türklerin geleceğinin tehlikede olduğunu, arazi vergileri yüzünden Türklerin elinden çıkan toprakların Ermeniler eline geçtiğini üzerinde durmuştur. Ayrıca yazar, Halkın yüzde doksanının seçimlere katılmadığını ancak seçimlere katılanların da Ermeniler ve Araplardan oluştuğunu belirtmiştir. "*...İkiyüz elli binden fazla Türk kütlesi, Alevîler de beraber olduğu halde, süngülü jandarmaların tazyikine rağmen rey vermemekte ısrar ettiklerini*", böyle bir durum karşısında Türkiye Türklerinin kayıtsız kalamayacağını ön plana çıkartarak görüşlerini ortaya koymuştur.[288]

Balcıoğlu, *Çiftçi Borçları*, **Yenigün**, 16 Ekim 1937, s. 1; Vedi Bilgin, *Köylü Ateşler İçinde İnliyor!*, **Yenigün**, 26 Ocak 1938, s. 2.

284 **Açık Söz**, 15 Kasım 1936, s. 2; **Akşam**, 15 Kasım 1936, s. 1-5; **Haber**, 15 Kasım 1936, s. 1-6; **Kurun,** 15 Kasım 1936, s. 1-7; **Son Posta**, 15 Kasım 1936, s. 1; **Kurun**, 15 Kasım 1936, s. 1-7; **Tan**, Kasım 1936, s. 9; 15 **Ulus**, 15 Kasım 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 81.

285 **ATASE Arşivi,** Kutu Nu:7, Gömlek Nu: 080, Belge Nu: 080-6; **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1936, s. 5; **Kurun**, 16 Kasım 1936, s. 2; **Ulus**, 17 Kasım 1936, s. 2; **Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 81; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 58; Saraç, a.g.t., s. 57; Y. Demir, a.g.e., s. 177.

286 **ATASE Arşivi,** Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 080, Belge Nu: 080-6; **Akşam**, 14 Kasım 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1936, s. 5; **Tan**, 16 Kasım 1936, s. 1; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986, s. 55; Yazgan, a.g.t., s. 13; Y. Demir, a.g.e., s. 177; Şener, a.g.e., s. 356; Olcay Özkaya Duman, *İşgal'den İltihak'a Hatay'da Entelektüel Bir Kadro Hareketi,* "*Yenigün Gazetesi ve Yenigüncüler*", **Tarih Okulu Dergisi**, S. XVII (Aralık 2013), s. 409; Yenigün gazetesinin kapatılması ile ilgili gazetenin Ankara muhabiri ile yapılan görüşmenin ayrıntıları için bkz. Mekki Said Esen, *Hatay Türklerinin Yegâne Gazetesi Yeni Gün, Niçin ve Nasıl Kapatıldı?*, **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1936, s. 8; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 9; Yenigün gazetesinin yayın politikası ile ilgili yazılan diğer bir makale için bkz. Şahab Balcıoğlu, *Dünkü ve Bugünkü Yenigün*, **Yenigün**, 29 Ocak 1938, s. 3.

287 Asım Us, *Suriye İntihabatı ve Sancak Türkleri*, **Kurun**, 16 Kasım 1936, s. 1-2.

288 Asım Us, *Sancak Türkleri Ana Vatana Bağlılıklarını Kutluyorlar*, **Kurun**, 19 Kasım 1936, s. 1.

Etem İzzet Benice ise Hatay Türklerinin zorla seçimlere götürülmesini eleştirdikten sonra, bu durumu yalnız Fransa ve Suriye nezdinde değil, bütün milletler ve medeniyet dünyası karşısında protesto ettiklerini belirtmiştir. Yazar makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*Suriye müstakil bir devlet olur ve Suriye için de birtakım istiklâller tanınırken, çok daha evvelden bir muahede ile istiklâl ve kurtuluşu me'vut olan Sancak Türklüğüne de bu hak hemen verilmelidir.*"[289] Aynı yazar diğer bir makalesinde, Fransa'nın Hatay'da uyguladığı baskıların amacının buradaki "*Türkleri imha etmek mi, yahut can telaşına düşürüp oradan kaçırmak mı?*" sorusunu sormuş ve Fransa'nın, Ankara İtilafnamesi ile Hatay'daki Türklere verilmiş olan bağımsızlık hakkını vermesinden başka alacağı bir önlemin olmadığını bu nedenle, "*istiklâl Sancağın en başta gelen hakkıdır ve yegâne çıkar yolda ancak budur*" diyerek görüşlerini ortaya koymuştur.[290] Yazar başka bir makalesinde de, Hatay Türklerinin bağımsızlığının "*bizim için millî dava olduğunu*" hiçbir sebebin bizi bu davadan geriye döndüremeyeceğini belirttikten sonra daima hakkında dostluk gösterdiğimiz Fransa'nın "*en haklı olduğumuz bu davada bize karşı dostluk göstermekle beraber, hakşinas olmayı da kabul edeceğinden*" ümitli olduğunu ifade etmiştir.[291]

Ahmet Emin Yalman da makalesinde, Fransa'nın, Fransa-Suriye Antlaşması'nın imzalanması sırasında Ankara İtilafnemesi ile Hatay'daki Türklere verilen hakların göz önüne alınmamasını eleştirmiştir. Ayrıca yazar, "*Fransanın Sancak meselesinde tamamile karanlıkta yürüdüğü aşikâr olduğuna göre dostluk namına ilk vazifemiz hakikati Fransaya duyurmak ve hâdiselerin Türk-Fransız dostluğunu; her iki tarafın da istemediği istikametlere sürüklemesine meydan bırakmamaktır.*" diyerek makalesini

---

289 Etem İzzet Benice, *Antakyalılar İntihaba Zorla Götürülemezler*, **Açık Söz**, 16 Kasım 1936, s. 1-2.

290 Etem İzzet Benice, *Sancak Türklerini İmha mı Etmek İstiyorlar? Bunu Anlamak İsteriz…*, **Açık Söz**, 17 Kasım 1936, s. 1.

291 Etem İzzet Benice, *Fransadan Beklediğimiz Nedir?,* **Açık Söz**, 20 Kasım 1936, s. 1.

sonlandırmıştır.[292] Yalman diğer bir makalesinde de, Hatay'da yaşayan Türklerle birlikte diğer unsurların da baskılara rağmen seçimlere katılmayarak güzel bir sınav verdiklerini belirtmiştir. Aynı zamanda bu baskıların bütün unsurların aynı davanın sahibi olduklarının ve birbirlerine bugüne kadar zannettiklerinden çok yakın dost olduklarının ortaya çıkmasına sebep olduğuna vurgu yapmıştır. Yazar makalesinin devamında, Hatay Türklerinin istiklal mücadelesine yeni başlayan bir millete esir olmasını kabul etmeyeceklerini ön plana çıkardıktan sonra görüşlerini şöyle ortaya koymuştur: "…*Fakat anavatan böyle bir ruh içinde Hataylıları düşünürken Hatay Türkleri ve kendileri ile bir olan unsurlar mukadderatlarını bizzat ele almışlardır. İstiklâllerinin temelini kendi elleri ile her türlü tazyike dayanmak pahasına beraberce kurmuşlardır.*" Ayrıca Yalman, Hataylıların başarılarını alkışladıklarını, bu başarının sevincini duymakta anavatanın tamamının kendileri ile beraber olduklarını vurgulamıştır.[293]

Aka Gündüz de, Suriye'nin bağımsız olmasının Türkiye kadar başka ülkeleri memnun edemeyeceğini, Türkiye'nin dış politika idealinin, bütün milletlerin barış ve refah içerisinde kendi millî ideolojilerine sahip olarak yaşamalarını görmekten ibaret olduğunu belirtmiş; ancak Hatay'a da bağımsızlık verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.[294] Şevket Bilginde makalesinde, "*Mazinin ızdırap kazanı içinde kaynaya kaynaya olgunlaşan tecrübelerimizle biliyoruz ki, şark milletleri sevişmeğe, anlaşmağa, karşılıklı saygı havası içinde teşriki mesaiye mecburdurlar.*" diyerek doğu milletlerinin birlikte hareket etmesinin önemine vurgu yapmıştır. Türkiye'nin, dün Irak ve Mısır'ın bağımsız olmasına sevindiği gibi bugün de Suriye'nin bağımsızlığından mutluluk

---

292 Ahmet Emin Yalman, *Karanlığı Aydınlatmak Lâzımdır*, **Tan**, 17 Kasım 1936, s. 1-9; Aynı Makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 126-127.

293 Ahmet Emin Yalman, *Hataylıların Geçirdiği İmtihan,* **Tan**, 19 Kasım 1936, s. 1-6; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makalesi için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih,* **Tan**, 22 Kasım 1936, s. 1-10.

294 Aka Gündüz, *Suriye Seçimleri ve Hatay Türkleri*, **Açık Söz**, 18 Kasım 1936, s. 1-2; Aynı makale için bkz**. Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 128-129.

duyduğunu belirtmiştir. Ancak Suriye'nin Türkiye'nin siyasetindeki manayı ve ruhu anlaması gerektiğine işaret ettikten sonra, "*Suriyeyi idare eden eller memleketlerini cidden seviyorlarsa, eğer Suriyenin mesud bir inkişaf devresine girmesini arzu ediyorlarsa her şeyden evvel maceraperest bir siyasetin tehlikesini anlamalıdırlar. Başkalarına aid olan haklara saygı göstermesini bilmeleri*" gerektiğini yazarak Suriyeli yöneticileri uyarmış aynı zamanda Türkiye'nin bu konudaki kararlı tutumunu ortaya koymaya çalışmıştır.[295]

İsmail Müştak Mayakon ise bu konuyu ele aldığı yazısında, Hatay'da yaşayan Türklerin zorla seçimlere götürülmek için polis ve jandarmanın baskı, tehdit gibi yöntemlerine başvurduklarını bunun yanı sıra seçimlere katılmayanlara dönük para cezası ve tutuklama olaylarının yaşandığını da belirtmiştir. Hatay'da halka yapılan baskıların genç Suriye için hiç de iyi bir başlangıç olmadığını "*ne taraftan bakılsa endişe ve tehlike ile dolu bir ati hazırlayan kötü ve acemi bir siyaset*" olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda yazar, Suriye Hükümeti'nin bağımsızlıklarını elde etmelerinden dolayı sevinmelerinin son derece doğal olduğunu buna hakları olduğu üzerinde durduktan sonra, "*Fakat bu istiklâl neşesi haddini aşar ve öteye beriye sarkıntılık eden bir sarhoşluk derecesine çıkarsa o vakit buna karşı tevassül edilecek tedbirler yok değildir. İşin bu raddeye getirilmemesi istiklâlinin temellerini sağlam kurmak kendi menfaatleri icabından olan Suriyeliler için bilhassa şayanı tavsiyedir.*" diye yazarak Suriye Hükümeti'ni sert bir dille uyarmıştır. Yazar makalesinde, bölgede yaşayan Türklerin Fransa'nın uyguladığı politikaya karşı şu ana kadar "*sakin ve vakur bir mukavemetle göğüs gerdiğini*" ancak bu durumun bölgede yaşayan Türklerin "*maddî ve muhteris bir kuvvetin keyfine ilelebet tâbi ve esir bırakılacağı*" şeklinde

[295] Şevket Bilgin, *Sancak Türktür ve Türk Kalacaktır…*, **Yeni Asır**, 18 Kasım 1936, s. 1-2.

anlaşılmaması gerektiğine vurgu yaparak Fransa'yı uyarmaktan da geri durmamıştır.[296] Yazar diğer bir makalesinde de, seçime katılımın çok düşük olmasından yola çıkarak, Hatay Türklerinin millî dava karşısındaki dayanışmalarının çok sağlam olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Suriye'de bir hükümetin kurulduğu gün Hatay'da da bir Hatay Hükümeti'nin kurulmasının Türkiye için vazgeçilemeyecek bir iddia olduğu üzerinde durmuştur.[297]

Ercümend Ekrem Talû da Suriye'ye istiklalini veren Fransa'nın aynı istiklali Hatay'a da vermesi gerektiğini, Fransa'nın burayı Suriye'nin bir parçası olarak görmeye, Suriyelilere böyle bir "*kanaat telkin etmeye*" asla hakkı bulunmadığını ifade etmiştir. Türklerin zorla sandık başına götürülmek istenmesini Fransa'nın ihmaline bağlamıştır. Türkler içerisinde, Fransız kültüründen ışık almış, hürriyet kavramını onların sözlüklerinden öğrenmiş geniş bir kesim olduğunu, bu insanların Hatay'daki baskılardan dolayı Türk-Fransız dostluğu adına cidden üzüldüklerini belirten yazar makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*…Vakit geçmeden, biz bunun tamirini istiyoruz. Hatayın istiklâline kavuşması, Türklerle Fransızlar arasındaki ananevî dostluğun eski kuvvetiyle iadesi için müstesna bir fırsattır. Fransız zimamdarlarının böyle bir fırsatı kaçırmayacaklarını ummak isteriz.*"[298]

Rıza Atilâ, bölgede yapılan baskıları anlattıktan sonra, 1921 Ankara İtilafnamesi ile Fransa'ya emanet edilen Hatay'dan son günlerde gelen haberlerin "*medeniyet dünyasını titretecek kadar feci hadiselerle dolu olduğunu*" belirtmiştir. Ayrıca yazara göre, bölgede yaşanan olaylar Fransa'nın soruna dar bir açıdan baktığını veya bakmak istediğini göstermiştir. Yazar, Türkiye içinde bulunan Türkler kadar Hatay'daki Türklerin de büyük hizmetlerde bulunduklarını belirtip Hatay'ı ve onun kuruluşunu

---

296 İsmail Müştak Mayakon, *Fasid Bir İntihab*, **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1936, s. 1-3; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 129-130; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. İsmail Müştak Mayakon, *Açık Konuşalım…*, **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1936, s. 1.

297 İsmail Müştak Mayakon, *Doryonun Manevrası*, **Cumhuriyet**, 23 Kasım 1936, s. 1-3.

298 Ercümend Ekrem Talû, *Fransa İçin Bu Bir Fırsattır!*, **Son Posta**, 19 Kasım 1936, s. 1.

savunmanın "*millî ve tarihî bir vazife*" olduğunu vurgulayarak yazısını sonlandırmıştır.[299]

Yunus Nadi ise makalesinde, Hatay Türklerinin her türlü baskı yönteminin uygulanmasına rağmen birlikte hareket ederek seçimlere katılmamış olmasını kutlamıştır. Ayrıca yazar, hakkımızın teslim edilmesi gerektiğini, kimseye karşı düşmanlığımızın olmadığını, herkes ile iyi geçinmeye hazır olduğumuzu belirtmiştir. Ancak hakkımızın teslim edilmemesi halinde "*Bizim onu teslim edinceye kadar uğraşmanın en son hadlerine kadar göze almış olduğumuz yakın ve uzak bütün alâkadarların şimdiden malûmları olmalıdır.*" [300] diyerek bu konudaki Türkiye'nin kararlı tavrını ortaya koymuştur.

1.3.2. Beyazıt Mitingi (21 Kasım 1936)

Seçimler sırasında Hatay'da Türklere yapılan baskılar ve sorunun çözümünün uzaması Türk gençliği tarafından da endişe ile karşılanmıştır. Yaşanan olayları protesto etmek için üniversite gençliği, Millî Türk Talebe Birliği genel merkezinde bir araya gelerek bir miting düzenlemeye karar vermişler, bu doğrultuda İstanbul Valiliği'ne 21 Kasım 1936'da miting için müracaatta bulunmuşlardır. Millî Türk Talebe Birliği, gazetelerde yayımlanan bildirilerinde İstanbullulara şu çağrıyı yapmıştır:

"*Türk Talebe Birliğinden İstanbullulara*

Arkadaş,

Aylardır içimizde kanayan Antakya-İskenderun millî yarasının diploması safhasında bütün milletle beraber Türk gençliği de hakkından ve gücünden emin olarak büyük bir sükûn ve vakarla bekliyor. Fakat bu gün başlayan zulüm, işkence, hapis, nefy,

---

299 Rıza Atilâ, *Sancak Davasında Millî ve Tarihî Borcumuz*, **Yeni Mersin**, 19 Kasım 1936, s. 1.

300 Yunus Nadi, *Hatay Türklerinin Zaferi*, **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1936, s. 1-3; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz.; Yunus Nadi, *Hatay Davası Münasebetile Türk Mucizesi*, **Cumhuriyet**, 25 Kasım 1936, s. 1.

ölüm ve sayısız tazyik gibi kanımıza dokunan hâdiseler karşısında artık daha fazla tahammülümüz kalmamıştır.

Seni, öz kardeşine yapılan zulmün insanlık önünde protestosuna çağırıyoruz. Onun için kalbinin heyecanını göster ve gür sesini öz kardeşinin hak ve davası için yükselt!

Millî Türk Talebe Birliği

Miting:

21.11.1936 Cumartesi saat 2'de Beyazıt Meydanı'nda başlayacak, Taksim'de bitecektir."[301]

Peyami Safa, Millî Türk Talebe Birliği'nin düzenlemek istediği mitingle ilgili yazdığı makalesinde, üniversite gençliğinin aylardan beri süren Hatay Meselesi'nin diplomatik safhalarını büyük bir sükûnetle takip ettiğini belirtmiştir. Safa, Türk gençliğinin bugüne kadar gösterdiği sabrın sonunun olmadığını düşünmek onun varlığından şüphe etmek anlamına geldiğini ifade ederek makalesini şöyle sürdürmüştür: "*...Bu tahammülü sona erdiren şey, Hatay Türklerine uzanan süngülerin ucunu yüksek tahsil gençliğinin kendi bağrında duymasıdır. Harita üstünde Antakya ve İskenderunu Türk birliğinden ayıran hudud noktaları, iki taraftan birine yapılan işkence karşısında, hemen yan yana konmuş sıfırlardan mürekkeb bir çizgiye iner, yekpare bir millet ruhunu ikiye bölemez.*" Yazar ayrıca millî davamız olan Hatay Meselesi'nde "*İstikbalin sesine kulaklarını kim tıkamak istiyebilir?*" sorusunu sorarak mitinge verdiği önemi ortaya koymuştur.[302]

Millî Türk Talebe Birliği, İstanbul Valiliği'nden izin alamayınca miting düzenlemekten vazgeçtiğini ikinci bir bildiri ile duyurmuştur.[303] Bu karar basın tarafından da olumlu karşılanmıştır. Açık Söz gazetesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin Hatay

---

301 **Açık Söz**, 20 Kasım 1936, s. 1; **Akşam**, 20 Kasım 1936, s. 2; **Son Posta**, 20 Kasım 1936, s. 3; **Tan**, 20 Kasım 1936, s. 3;

302 Peyami Safa, *Millî Türk Talebe Birliğinin Mitingi*, **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1936, s. 3.

303 **Açık Söz**, 21 Kasım 1936, s. 1; **Akşam**, 21 Kasım 1936, s. 2; **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1936, s. 1-8.

Sorunu'nu çözmeyi tarihî ve millî bir görev olarak üzerine aldığını belirtmiştir. Gazete, Hatay'da Türklere yapılan baskılar karşısında Türk gençliğinin üzüntü duymasının doğal olduğunu, ancak Beyazıt Meydanı'nda toplanıp Taksim'e kadar yürüyüş yapmaktansa Türkiye ile Fransa arasında diplomasi yolu ile çözüme başlanan bir meselede Türk gençliğine düşen görevin "*her şeyde ve daima olduğu gibi, bu meseleyi neticelendirmeyi dahi hükûmete bırakmak"* olduğunu söyleyerek Türk gençliğinin Hatay'daki Türkler gibi sabırla beklemeleri gerektiğini tavsiye etmiştir.[304] Akşam gazetesi de, hükümetimizin Hatay Meselesi'nde izlediği doğru ve kararlı politikanın milletimiz tarafından da desteklendiğini bu nedenle miting yapılmasına gerek olmadığı üzerinde durmuştur.[305] Cumhuriyet gazetesi de, hükümetin Hatay Meselesi'ni diplomasi yolu ile çözmeye çalıştığı bu dönemde mitingin gereksiz ve zamansız olduğunu yazmıştır.[306]

Miting için izin verilmemiş olmasına rağmen 21 Kasım 1936'da Millî Türk Talebe Birliği üyeleri Beyazıt Meydanı'nda toplanarak Taksim'e kadar gitmişlerdir. Mitingi organize edenlerden bazıları polis tarafından gözaltına alınmış, Millî Türk Talebe Birliği hükümet tarafından kapatılmıştır.[307]

1.3.3. Seçimler ve Sonuçları (30 Kasım 1936)

14 Kasım 1936'da yapılan ilk tur seçimlerine her türlü baskıya rağmen katılım son derece düşük olmuştur. Yapılan seçim sonucuna göre Antakya merkezinde 5800 seçmenden 319, İskenderun'da 2240 seçmenden 630, Belen'de 1600 seçmenden 203, Reyhanlı'da 2500 seçmenden 230 kişi seçime katılmıştır. Böylece seçime katılım oranı Antakya'da % 4.5, Reyhanlı'da % 9, Belen'de % 12.5, Kırıkhan'da % 21 olarak

304 **Açık Söz**, 21 Kasım 1936, s. 1.
305 **Akşam**, 21 Kasım 1936, s. 2.
306 **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1936, s. 1-8.
307 **Açık Söz**, 22 Kasım 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1936, s. 1; **Haber**, 22 Kasım 1936, s. 6; **Kurun**, 22 Kasım 1936, s. 1; **Son Posta**, 22 Kasım 1936, s. 1-8; **Tan**, 22 Kasım 1936, s. 1-10; **Ulus**, 22 Kasım 1936, s. 1; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 73-74.

gerçekleşmiştir. Katılanların hemen hepsi memur, jandarma, Taşnak Ermenileri veya Türkiye'den kaçan kişilerden oluşmaktadır.[308] Türk basınında seçimde yapılan yolsuzluklar da yoğun olarak aktarılmıştır. Yapılan bu yolsuzluklardan biri şöyledir: "*…Sancak intihabatına Hacılar nahiyesi merkezinin kısmen, Küreci köyünün yarısının, ve Arpalı Uşağı köylerinin nüfustan kayıtları alınarak seçime iştirak etmiş gibi gösterilmişlerdir. Hakikatte ise bu köyler seçime iştirak etmemişlerdir.*"[309] Seçimler sırasında yapılan yolsuzluklar ve baskılar Antakya, Reyhanlı, Kırıkhan ve diğer yerlerdeki halk temsilcileri tarafından Yüksek Komiserliğe çekilen çok sayıda telgrafla protesto edilmiştir.[310]

Aynı zamanda bu günlerde Hatay'dan Atatürk'e gönderilen bir telgrafta da şu ifadeler yer almaktadır: "*...Zulmün, tazyikin ve her şeyin sarsmadığı inanç ve imanla kurtuluşlarını bekleyen Hatay Türkleri ulu önder Atatürk'ün tarihi vaadlerine ve Kamutay'daki işaretlerine sığınarak resmî kuvvet şiddet karşısında Suriye intihabatına iştirak etmediler. Buna mukabil Fransız idarecilerinin ve Suriye hükümetinin yapmakta oldukları tazyik Hataylıları bir kat daha heyecana düşürdü. Son haddine ve tahammül edilemez bir dereceye varan heyecanı büyük kurtarıcı Atatürk'ün ayaklarına kapanarak arz etmeyi Hataylılar bize şerefli vazife olarak emanet ettiler.*"[311]

Seçimler sırasında ve sonrasında Hatay'da kanlı olayların artarak devam etmesi Türk kamuoyunda büyük tepkiyle karşılanmış ve olayları araştırmak amacıyla Türk Hükümeti tarafından Beyrut Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin bölgeye

---

308 **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1936, s. 1-8; **Haber**, 20 Kasım 1936, s. 6; **Açık Söz**, 21 Kasım 1936, s. 1; **Kurun**, 21 Kasım 1936, s. 1-7; **Ulus**, 21 Kasım 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 36 (Aralık 1936), s. 82-38; Saraç, a.g.t., s. 57; R. Yavuz, a.g.t., s. 68.

309 **ATASE Arşivi,** Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 080, Belge Nu: 080-2; **Açık Söz**, 19 Kasım 1936, s. 1; **Akşam**, 19 Kasım 1936, s. 2; **Kurun**, 19 Kasım 1936, s. 1; **Son Posta**, 19 Kasım 1936, s. 3; **Ulus**, 19 Kasım 1936, s. 1; Seçimler sırasında yaşanan olayların ayrıntıları için bkz. **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 083, Belge Nu: 083-1,3; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 57-58.

310 **Kurun**, 17 Kasım 1936, s. 1; **Haber**, 18 Kasım 1936, s. 1-6; **Açık Söz**, 19 Kasım 1936, s. 1; **Tan**, 19 Kasım 1936, s. 1-6; **Ulus**, 19 Kasım 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1936, s. 1.

311 Erkal, a.g.m., s. 20; Melek, a.g.e., s. 35.

gönderilmiştir.[312] Erkin, bölgede yaptığı incelemeler sonucunda seçimlerde abartılmakla birlikte birçok usulsüzlüklerin meydana geldiğini belirtmiştir. Erkin, seçimlerde yapılan usulsüzlüklerle ilgili bir rapor hazırlayarak bunu Ankara'ya göndermiştir. Raporda usulsüzlüklerle ilgili örnekler şöyle sıralanmıştır:

"*a- Kaderi ihtilâf konusu olan Sancak'ta hüküm süren gergin hava içinde seçim ertelenebilirdi. Bunun yapılmaması olayların başlıca sebebi olmuştur.*

b- Bazı Türk bucaklarında seçim yalnız civar köylerde yapılmış ve bu suretle işe hile karışmıştır.

c- Antakya ileri gelenlerinden 4 Türk, propaganda yaptıkları bahanesiyle Hama ve Humus'a sürülmüşlerdir.

d- Bazı yerlerde ilk seçmenlerin yerine sahte pusulalar tanzim edilerek sandığa atılmıştır.

e- Nihayet, seçime katılmama kararı veren bir ulusal topluluğu, Suriye Millet Meclisi'nde temsil etmek üzere, istemediği iki kişinin atanması yolu ile fikir ve vicdan serbestisine karşı çıkılmıştır."

Feridun Cemal Erkin, bölgede yaptığı incelemelerden sonra, Antakya'daki Türklerin mahalle itibariyle ilk tur seçime katılım miktarı hakkında Fransız yetkililerden aldığı sonuçları da şöyle açıklamıştır:

İlk seçmen adedi:	**Katılma adedi:**
994	12
462	14
862	22
716	8

[312] Feridun Cemal Erkin, **Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar,** C. I, Ankara 1987, s. 87-88; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986, s. 57; Saraç, a.g.t., s. 58; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 70; Karakoç, a.g.m., s. 102; R. Yavuz, a.g.t., s. 69-70; Opruklu, a.g.t., s. 178-179; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 52-53; Ceylan, a.g.t., s. 35; Duran, a.g.e., s. 120; Şener, a.g.e., s. 356.

Yüzde iki buçuk katılım oranının çoğunu, görevlerini kaybetmekten korkan işçi ve memur sınıfı teşkil etmektedir. 860 Ortodoks seçmenden 160'ı, 611 Alevi'den de 246'sı seçime katılmıştır. Seçimlere katılımın düşük olmasının Türk tezine yürekten eğilim mahiyetini arz etmediğini belirtmek yerinde olur. Diğer unsurlar genellikle seçime katılmışlardır.[313]

Feridun Cemal Erkin, Türklerle bazı Hristiyanların seçimlere katılma konusunda çekimser davranmalarının, Türk gazetelerinde o zaman belirtildiği gibi aynı amaç etrafında birleşmiş olmaları anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir. Erkin'e göre "*...Mesela Ortodokslar, seçmen adedi bakımından kendi adlarına bir mebus çıkarmaya yeterli olmadıkları için, seçimden uzak kalmışlardır. Sünni Arapların bir kısmı, Sancak'ta Türk egemenliğinin yeniden kurulması ihtimalini düşünerek, çekinmişlerdir. Aleviler ise, kısmen gösterilen adayın kendilerine hoş görülmemesi, kısmen de tarlalarında çalıştıkları Türk ağalarını gücendirmemek için seçime katılmamışlardır*."[314]

Erkin, raporun Ankara'da okunmasından sonra Atatürk'ün, "*... Tevfik Rüştü'ye söyleyin, rapordaki mütalaalara hararetle katılıyorum. Biz, şimdiye kadar Sancak'ta genişletilmiş özerkliğe doğru gidiyorduk. Bundan sonra Feridun'un belirttiği gibi özerklik değil, düpedüz ilhaka gideceğiz*" dediğini belirtmiştir.[315] Bu rapor daha sonraki süreçte Türkiye'nin Hatay'da uygulayacağı politikanın belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

313 Erkin, a.g.e., s. 91-92; Saraç, a.g.t., s. 59-60.

314 Erkin, a.g.e., s. 93-94; Saraç, a.g.t., s. 66.

315 Erkin, a.g.e., s. 91; Yusuf Sarınay, *Atatürk'ün Hatay Politikası -I- (1936-1938)*, **AAMD**, C. XII, S. 34 (Mart 1996), **s.** 17; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 70; İdris Demir, *Hatay Sorunu*, **Ortadoğu Siyasetinde Suriye** (Editörler: Türel Yılmaz-Mehmet Şahin), Ankara 2004, s. 347-348; Karakoç, a.g.m., s. 102; Yazgan, a.g.t., s. 13; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 76; Ceylan, a.g.t., s. 35.

Birinci tur seçimlere katılım oranının son derece düşük kalması 30 Kasım 1936'da yapılması kararlaştırılan ikinci tur seçimleri için baskıların daha da artmasına neden olmuştur. Türk basınında, bu dönemde seçimin baskı ve şiddet altında devam ettiği, her yerin jandarmalar tarafından doldurulduğu, istifa eden ikinci seçmenlerin üç sene hapis cezası ile tehdit edildiği, bu kişilerin zorla sandık başına götürüldükleri yönünde haberler çıkmıştır.[316] İkinci tur seçimlerinde de Antakya'da yaşanan olayları Açık Söz gazetesinin bölgedeki muhabiri Kemal Sacit, halkın bu seçime de ilk seçimde olduğu gibi dükkânlarını protesto amaçlı kapattığını ve herkesin evlerine kapanarak dışarıya çıkmadığını belirttikten sonra yaşananları şöyle aktarmıştır: "*...bu vaziyet karşısında hınç ve kinini bir türlü izhardan geriye kalmayan mahallî hükümet tazyikini büsbütün artırdı, tekrar tevkifata, tedhişe başladı. Şam ve Halepten birçok milis ve Jandarma taburları getirildi. Sokaklara bölük halinde devriyeler çıkarıldı, yine geçen sefer yapıldığı gibi minarelere ve büyük caddelere, mahalle içlerine makineli tüfekler yerleştirildi. Ayrıca camiler, sandık konan yerler telefonlarla kışlalara bağlandı.*"[317]

Bu şartlar altında yapılan seçimlerden sonra Antakya'dan Adalı Mehmet ve Kuseyri Mustafa, İskenderun'dan Şeyh Süleyman Sami ve Kırıkhan'dan da Paşa Beyzade Mahmut'un milletvekili seçildiği açıklanmıştır.[318]

Seçim günü akşamı ve ertesi gün Antakya'da halk seçimde yaşanan olayları protesto etmek amacıyla bir gösteri yapmıştır. Göstericiler, seçimlere girerek milletvekili seçilen Adalı Mehmet ve Kuseyri Mustafa'nın evlerinin bulunduğu sokaktan geçerken bazı kimseler tarafından halkın üzerine ateş açılmış ve bu sırada üç

316 Seçimlerin ikinci turunda yapılan baskıların ayrıntıları için bkz. **Açık Söz**, 1-2 Aralık 1936, s. 1-6; **Akşam**, 1-4 Aralık 1936, s. 1-5; **Cumhuriyet**, 1-4 Aralık 1936, s. 1-7; **Kurun**, 1 Aralık 1936, s. 1-2; **Son Posta**, 3 Aralık 1936, s. 1; **Türk Sözü**, 2-3 Aralık 1936, s. 1; **Ulus**, 1-2 Aralık 1936, s. 1-2; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 90-96; Saraç, a.g.t., s. 66-68; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 62-65; R. Yavuz, a.g.t., s. 69-71; Ceylan, a.g.t., s. 33-35.

317 **Açık Söz**, 1 Aralık 1936, s. 1-6.

318 **Açık Söz**, 3 Aralık 1936, s. 1; **Akşam**, 3 Aralık 1936, s. 1; **Ulus**, 3 Aralık 1936, s. 2; Soyak, a.g.e., s. 544; Saraç, a.g.t., s. 66.

kişi yaralanmıştır.[319] Seçim gecesi başlayan olaylar ertesi gün de devam etmiştir. Sabahleyin işyerlerine giden halkın üzerine Adalı Mehmet'in evinden yine ateş açılmış, bu ateş sırasında iki çocuk yaralanmış bunun üzerine halk o tarafa yönelmiş, buradan da Kuseyri Mustafa'nın evine doğru ilerleyerek evi taşlamışlardır. Bu evden de kalabalık üzerine ateş açılmış, silahlı çatışmalar yaşanması üzerine bölgeye zırhlı otomobiller getirilmiş, açılan ateş sonucu iki kişi ölmüştür.[320]

Antakya'da yaşanan bu olay Türk basınında da yer almıştır. Antakya'da durumun çok karıştığı, mitralyözlerle Türkler üzerine ateş açıldığı, ölü ve yaralının olduğu yazılmıştır. Ayrıca gazetelerde, "*...kadınlara tecavüz ve şehirde yağmacılığın başladığını*" haber veren yazılar çıkmaya başlamıştır.[321] Seçim sırasında yaşanan olaylar Türk basınında yoğun eleştirilere neden olmuştur. Etem İzzet Benice, Hatay'da olayların ve üç dört günden beri de baskıların arttığını bunun sorumlusunun da mahallî hükümet olduğunu belirttikten sonra, "*...Sancaktaki tazyikin artışı karşısında Fransadan ciddi tedbirler almasını bekliyor ve istiyoruz.*" diyerek Fransa'yı uyarmıştır.[322] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, bölgedeki olayların gün geçtikçe artmasının ve kanlı olayların başlamasının Fransa'nın iyi niyetinden şüphe etmemize sebep olduğunu belirtmiştir. Yazar, Türk milletinin bölgedeki Türk varlığının imha edilişini sükûnetle karşılamayacağının Fransa Hükümeti tarafından da bilinmesi gerektiğini yazdıktan sonra sözlerini "*...Eğer, dost tanıdığımız ve onun için çok saydığımız Fransa böyle bir ihtilâfla sebebiyet vermek istemiyorsa Hatay Türklerinin kuruluşunu bir an evvel temin etmekle beraber Sancak'taki haydut idarenin de derhal*

---

319 **Akşam**, 3 Aralık 1936, s. 1; **Ulus**, 3 Aralık 1936, s. 1-2; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 90; Saraç, a.g.t., s. 66.

320 Melek, a.g.e., s. 35.

321 Bu olaylar sırasında ölenlerin sayısı 2 ile 5, yaralıların sayısı ise 11 ile 50 arasında değişmektedir. **Akşam**, 3 Aralık 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 3 Aralık 1936, s. 1; **Ulus**, 3 Aralık 1936, s. 1-2.

322 Etem İzzet Benice, *Mendup Doryoya Haddi Bildirilmelidir,* **Açık Söz**, 30 Kasım 1936, s. 1-3.

haddini bildirmeli ve ırkdaşlarımızın emniyet ve selametini iade etmelidir." diye sonlandırmıştır.[323]

İsmail Müştak Mayakon ise şu günlerde bizim için en önemli sorunun Hatay'daki Türklere yapılan işkencelerin olduğunu, resmî üniforma giydirilmiş, ellerine silah verilmiş bazı kimselerin köy ve kasabalarda dolaşarak masum Türkleri tutuklamasının, silah arama bahanesi ile kapıları kırarak evlere girmesinin "*en hafif tabir ile siyasi çetecilik*" olduğunu, bu durumun da sabrımızı taşırdığını belirtmiştir. Mayakon makalesini şöyle bitirmiştir: "*...Bu vaziyetin uzaması hesap ve tahmin edilemeyecek bazı hadiselerin birden patlamasına sebep olabilir ve hakkına kavuşmak için vazifesini yapmaktan çekinmeyen Türklük camiası, hiç de kendisinin sebebiyet vermediği birtakım çarelere başvurmak mecburiyeti ile karşı karşıya gelebilir.*" diyerek Fransa'yı sert bir dille uyarmış ve olayların bir an önce sonlandırılmasını istemiştir.[324] Yazar diğer bir makalesinde, bölgede uygulanan baskı ve şiddeti eleştirerek Fransa'yı ciddi bir şekilde uyarmış ve yazısını şu sözlerle bitirmiştir: "*...Biz sulhu sevdiğimiz kadar silâh oyunundan da hoşlanırız. Bir gün, ansızın, iş çığırından çıkarsa hadisatın seyrini sözle, nasihatle durdurmak imkânsız olur. Her ne pahasına olursa olsun Antakya-İskenderun ve havalisinin istiklâline kıl kadar dokundurmamağa, kat'î olarak karar vermişizdir. Müzakere ve sulh yolile husul bulacağına emin olduğumuz bu karar hilâfında bir emrivaki ihdas veya ilân edildiği gün diplomasinin vazifesi hitam bulmuş olur. O vakit bizim için ortada müzakere edilecek ne bir mesele, ne de riayet olunacak bir formalite kalır. Biz hakkımızı aramak için şimale gitmeği bildiğimiz gibi cenuba yürümeği de biliriz; ve temin ederiz ki bu iki yolculuk bizce hemen hemen müsavidir.*"[325]

---

323 Etem İzzet Benice, *Fransanın Hüsnüniyetinden Şüphe Ediyoruz!,* **Açık Söz**, 4 Aralık 1936, s. 1-6.

324 İsmail Müştak Mayakon, *Çetecilik Siyaseti*, **Cumhuriyet**, 1 Aralık 1936, s. 1-2.

325 İsmail Müştak Mayakon, *Şimal Aslanı* "*Sadullah Cabiri*" *nin Marifetleri*, **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1936, s. 1-5; Yazarın görüşlerini destekleyen diğer bir makale için bkz. Etem İzzet Benice, *İki Yoldan Birisi*, **Açık Söz**, 5 Aralık 1936, s. 1.

Ahmet Emin Yalman da makalesinde, Antakya ve İskenderun'dan alınan haberlerin acı olduğunu, oradaki kardeşlerimizin gün geçtikçe daha fazla baskılarla karşı karşıya kaldıklarını yazdıktan sonra Hatay Türklerinin acılarının bizim acılarımız olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yazar, Fransa'nın bölgedeki yöneticilerini uyguladıkları baskıdan dolayı eleştirerek Suriyelilerin de gerçekleri görecekleri üzerinde durmuş ve bu gerçekleri de;[326]

1- Türkiye'nin Hatay Türklerinin geleceği ile ilgili en küçük bir fedakârlığı kabul edemeyeceği

2- Türkiye'nin Suriye'nin bağımsızlığından başka bir amacının olmadığı, dünyada Suriye'nin bağımsızlığı ve güvenliği konusunda Türkiye'den daha samimi dostunun olmadığı şeklinde sıralamıştır.

[326] Ahmet Emin Yalman, *Kendi Kendilerini Ele Verenler*, **Tan**, 3 Aralık 1936, s. 1-7; Aynı yazarın bu yöndeki diğer bir makalesi için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 6 Aralık 1936, s. 1.

İKİNCİ BÖLÜM

HATAY SORUNU'NUN MİLLETLER CEMİYETİ'NDE GÖRÜŞÜLMESİ VE BAĞIMSIZ HATAY DEVLETİ (1936-1937)

2.1. Milletler Cemiyeti'nde Hatay Sorunu'nun İlk Kez Gündeme Gelmesi ve Sonrasındaki Gelişmeler

Türkiye ile Fransa arasında anlaşmazlık konusu olan Hatay Sorunu'nun iki ülke arasındaki nota alışverişinden sonra Milletler Cemiyeti Konseyi'ne götürülmesine karar verilmiştir. Bu esanada bölgedeki Türklere baskılar artarak devam etmiştir.[327] Suriye Meclisi için 30 Kasım 1936'da yapılan ikinci tur seçimlere Hatay'da katılımın son derece düşük olması halka karşı baskıların giderek artmasına sebep olmuştur.[328]

Fransa Hükümeti'nin bu sorunun normal konsey toplantısında görüşülmesi teklifi Türk Hükümeti tarafından Hatay halkının hürriyet ve güvenliğinin korunması şartı ile kabul edilmiştir.[329] Türkiye, seçimler dolayısıyla bölgede artan olayların önlenmesi için Milletler Cemiyeti Konseyi'ni acilen toplantıya çağırmış;[330] Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras aracılığıyla 8 Aralık 1936'de Milletler Cemiyeti'ne düşüncesini ileterek, Hatay konusundaki Türk-Fransız anlaşmazlığının ve bölge halkının güvenliği için alınacak önlemlerin 14 Aralık'ta olağanüstü bir toplantıda görüşülmesini istemiştir.[331]

---

327 Ayrıca bu dönemde yapılan baskıların ayrıntıları için bk. **Açık Söz**, 1-2 Aralık 1936, s. 1-6; **Ulus**, 1-3 Aralık 1936, s. 1-2; **Kurun**, 1 Aralık 1936, s. 1-2; **Akşam**, 3 Aralık 1936, s. 1; Yunus Nadi, *Antakyada Türk Kanı Dökültükten Sonra*, **Cumhuriye**t, 3 Aralık 1936, s. 1-2; Ceylan, a.g.t., s. 32.

328 40.000 nüfuslu Antakya'da seçimlere sadece 7 ikinci seçmen katılmış bu kişiler de Antakya'dan milletvekili olarak gösterilen Mustafa Kuseyri, oğlu, kardeşinin oğlu ve 4 uşağıdır. **Açık Söz**, 6 Aralık 1936, s. 1; **Akşam**, 6 Aralık 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 6 Aralık 1936, s. 1; **Son Posta**, 6 Aralık 1936, s. 1; **Ulus**, 6-7 Aralık 1936, s. 1; Saraç, a.g.t., s. 68; Duran, a.g.e., s. 120.

329 **Türk Sözü**, 3 Aralık 1936, s. 1; **Akşam**, 9 Aralık 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 9 Aralık 1936, s. 7; **Tan**, 9 Aralık 1936, s. 1; **Son Posta**, 9 Aralık 1936, s. 12; **Ulus**, 9 Aralık 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 91; Ahmet Emin Yalman, *Fransadan Beklediğimiz Hareket*, **Tan**, 1 Aralık 1936, s. 1-3.

330 Yerasimos, a.g.e., s. 195.

331 **Açık Söz**, 9 Aralık 1936, s. 1; **Akşam**, 9 Aralık 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 9 Aralık 1936, s. 7; **Son Posta**, 9 Aralık 1936, s. 12; **Tan**, 9 Aralık 1936, s. 1; **Ulus**, 9 Aralık 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 37

Aynı gün Dışişleri Bakanı Aras, CHP grup toplantısında yaptığı konuşmada, Hatay Sorunu'nun son durumu ile ilgili milletvekillerini bilgilendirmiş ve toplanacak olan Milletler Cemiyeti Konseyi'nde konunun görüşüleceğini bu amaçla Cenevre'ye hareket edeceğini açıklamıştır.[332] Ayrıca Türkiye Paris Büyükelçisi Suad Davaz aracılığıyla 9 Aralık 1936'da Fransa Dışişleri Bakanı Yvon Delbos'a da bir nota vererek, Hatay'daki gelişmelerin soruşturulmasını istemiş, sorunun 14 Aralık'ta yapılacak olan Milletler Cemiyeti Konseyi'nin gündeme alınmasını Genel Sekreter'den taleplerini iletmiştir.[333] Fransa Başbakanı Leon Blum Fransa Meclisi'nde 8 Aralık 1936 da yaptığı konuşmada, "*…Türkiye ile münasebetlerimiz arızi bir müşküle rağmen hiçbir vakit bugünkü dostlukla mütemayiz olmamıştır.*" diyerek Türkiye-Fransa ilişkilerinin iyi bir noktada olduğunu ifade etmiştir.[334] Fransa Hükümeti ise Türkiye'nin güvenlikle ilgili iddialarını ihtiyatla karşılamakla birlikte, Milletler Cemiyeti'nin Türkiye-Suriye sınırının her iki tarafındaki olayları araştırmak için yapacağı soruşturmayı destekleyeceğini bildirmiştir.[335]

Bu sıralarda Atatürk, Hatay Sorunu'nun Milletler Cemiyeti Konseyi'nde görüşülmeye başlamasından kısa bir süre önce, 10 Aralık 1936'da Ankara'da Fransa Büyükelçisi Henri Ponsot ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Türklerle Fransızlar

---

(Aralık 1936), s. 91; **İskenderon-Antakya Meselesi IV**, Ankara 1936, s. 6; Soysal, a.g.m., s. 85; **Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923**, C. 2, Ankara 1994, s. 334-335; Yılmaz Börklü, a.g.m., s. 41; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 52-53; C. Yavuz, a.g.e., s. 355; Opruklu, a.g.t., s. 180; Tekin, a.g.e., s. 75; Şener, a.g.e., s. 357; Türkiye, Hatay Sorunu'nun Milletler Cemiyeti'nde görüşülmesini Milletler Cemiyeti Paktı'nın 11. maddesi doğrultusunda istemiştir. Bu madde şöyledir: "*Cemiyet azalarından birisini doğrudan doğruya veya bilvasıta müteessir eden her harb ve harp tehlikesi cemiyetin heyeti umumiyesini alakadar eder ve cemiyet milletlerin sulhunu müessir surette muhafaza için lazım tedbirleri almak mecburiyetindedir. Bu takdirde Genel Sekreter Milletler Cemiyeti'nin herhangi bir azasının daveti üzerine konseyi derhal toplar. Diğer taraftan cemiyetin herhangi bir azası dostane surette beynelmilel münasebetler üzerinde edecek mahiyette ve bilahire sulhu veya sulhun bağlı bulunduğu milletler arasındaki hüsün ve amizeşi bulandırabilmek tehdidinde bulunan her türlü şeriat üzerine Asamblenin veya konseyin nazarı dikkatini celbedebilir.*" **Cumhuriyet**, 10 Aralık 1936, s. 7.

332 **Açık Söz**, 9 Aralık 1936, s. 6; **Akşam**, 9 Aralık 1936, s. 1-6; **Haber**, 9 Aralık 1936, s. 6; **Kurun**, 9 Aralık 1936, s. 1; **Son Posta**, 9 Aralık 1936, s. 12; **Tan**, 9 Aralık 1936, s. 9; **Ulus**, 9 Aralık 1936, s. 1.

333 **İskenderon-Antakya Meselesi IV**, Ankara 1936, s. 4; Ada, a.g.e., s. 120.

334 **Akşam**, 9 Aralık 1936, s. 1; **Son Posta**, 9 Aralık 1936, s. 12; **Tan**, 9 Aralık 1936, s. 9; **Ulus**, 9 Aralık 1936, s. 1; Soyak, a.g.e., s. 547; R. Yavuz, a.g.t., s. 74.

335 Ada, a.g.e., s. 120.

arasında çok eski bir dostluğun olduğunu bunun devam etmesini ve kuvvetlendirilmesi gerektiğini belirtmiş ve Türk-Fransız dostluğunun önemine vurgu yapmıştır. Atatürk ayrıca, "*...Fransızların Sancak havalisine ve bilhassa hududa asker getirdiklerini hükümetimden haber aldım. Hükümetim mukabil tedbirler alınması fikrini izhar etti ise de ben kabul etmedim. Fransız askeri kuvvetleri Halep'ten gelmiştir. Bu herhâlde mahalîi emniyeti alakadar eden bir tedbirdir. Bu tedbirlerin bizim aleyhimize olduğunu zannetmiyorum. Ve yine zannetmem ki Fransız hükümetinin hatırından da böyle şey geçmiş olsun. Ben mukabil tedbirleri men ettim. Ve hatta normal sayılacak harekâttan bile vazgeçilmesini tavsiye ettim. Ve bu gece de aynı emri tekrar edeceğim. Ben bu meseleden artık bahsetmeyeceğim, ve Cenevre'ye giden Murahhas Heyetimiz de, hudut tedbirlerinden bahsetmemesi için tedbir almıştır. Ben Sancak meselesinin, her iki tarafın vaziyetini kurtaracak şekilde hallini istiyorum. İlhak talep etmiyorum. Sancak, Türkiye ve Fransa'nın müşterek kontrolünde olur. Hatta ordusu da bulunmasın. Jandarma ve polis teşkilatı kâfi gelebilir. Vaziyeti iyice bildiğiniz ve Suriye'de de bulunmuş olduğunuzdan sizin, Bay Büyükelçi, bizzat Paris'e gitmeniz ve hükümetinizi tenvir etmeniz lazımdır. Fransa Hariciye Müsteşarı tecrübesizdir. Bu işi beceremez. Onun nisbeten genç olduğunu söylüyorsunuz, fakat Türk-Fransız dostluğu genç değildir ve binaenaleyh tecrübesiz ellere bırakılmamalıdır.*" diyerek büyükelçiden Paris'e giderek hükümetini de bilgilendirmesini istemiştir.[336]

Fransa Büyükelçisi ise verdiği cevapta, durum netleşmeden Paris'e gitmektense telgrafla durumun bildirilmesinin daha iyi olacağını ifade etmiş; çünkü Paris'e gittiği zaman ancak bir iki kişi ile görüşebileceğini, telgrafın ise ilgili birçok kişi tarafından okunacağını söylemiştir. Büyükelçi, sözlerine: "…*Diğer taraftan da Fransız Hükümeti, Türk Hükümeti ile bu vaziyette temasını devam ettirmek istiyor. Fakat yakında Paris'e gideceğim ve işin mahiyetini ve bilhassa sizden dinlediğim sözleri hükümetime*

[336] Bilal N. Şimşir, *Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri Yedi Belge (1930-1937)*, **Belleten**, C. XLI/1, S. 177 (Ocak 1981), s. 199-202; Savcı, a.g.t., s. 35-56; Hülagü, a.g.m., s. 31.

nakledeceğim. Meselenin Cemiyet-i Akvam'da görüşülmesi, işin ancak bir devresi sayılır. Bundan dolayı Aras ve Numan Menemencioğlu'nun, Paris'e giderek Fransız Hükümeti ile temasa girmelerinin çok iyi olacağını" diyerek devam etmiştir.

Atatürk, Büyükelçinin bu sözlerine karşılık, derhal gitmesi yönünde ısrar ettikten sonra, bütün bunların kendisinin şahsi düşünceleri olduğunu belirterek şunları ifade etmiştir: "*…Bu mesele, dostluğumuzu koruyacak ve kuvvetlendirecek şekilde halledilmelidir. Ümit ederim ki Cenevre'de Fransız murahhasları (Ne istiyorsunuz? Sizin böyle bir hakkınız olduğunu biz tanımıyoruz.) gibi sözler söylemezler. Zira bu, iyi neticeler vermez ve işin bu takdirde ne olacağını bilemem.*" Atatürk'ün bu sözleri büyükelçi tarafından dikkatlice dinlenmiştir. Büyükelçi, Atatürk'ün "*Anladınız mı?*" sorusuna karşılık şu cevabı vermiştir: "*Çok iyi anlıyorum. Sözleriniz soft ve açıktır.*" Ayrıca büyükelçi bu sabah Suriye'den, Yüksek Komiser Martel'in çalışma arkadaşlarından birinin Ankara'ya geldiğini, onun yarın sabah hareket edeceğini söyledikten sonra "*ona Martel'e bildirmek üzere vaziyetin buradaki akislerini iyice anlattığını*" söylemiştir. Atatürk buna cevap olarak: "*Aramızdaki dostluk elbet devam edecektir. Fakat Fransız hükümeti dikkatle hareket etmelidir.*" Cevabını vererek Türkiye'nin Hatay Sorunu hakkındaki kararlı tutumunu net bir şekilde bir kez daha ifade etmiş ve sorunun çözümünü istemiştir.[337]

Hatay Sorunu'nun Milletler Cemiyeti'ne götürülmesine rağmen Türklere yapılan baskıların artarak devam etmesi, Türk basınında ciddi eleştirilere sebep olmuştur. Bu konuda Asım Us, Fransa'yı seçimler sırasında Hatay'da Türklere uyguladığı baskılardan dolayı eleştirerek, sorunun Milletler Cemiyeti Konseyi'ne havale edildiğini, burada bir karar verilene kadar bölgenin hukuki statüsünün değiştirilmemesi gerektiğini ön plana çıkarmıştır. Ayrıca Türklere yapılan baskıların bir an önce durdurulması için

[337] Bilal N. Şimşir, *Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri Yedi Belge (1930-1937)*, **Belleten**, C. XLI/1, S. 177 (Ocak 1981), s. 199-202; Savcı, a.g.t., s. 35-56; Hülagü, a.g.m., s. 31.

Fransa Hükümeti'nin kesin bir emir vermesinin gerektiğini belirtmiştir.[338] Aka Gündüz de makalesinde, Fransa'nın Suriye'deki yöneticilerini sert bir dille eleştirdikten sonra, "*…Büyük Fransa hem dünya sevgisini kazanmak, hem de kendi Borsalarını kazandırmak isterse, sınırları dışındaki mümessillerini dikkatli ve iyi seçsin. Yoksa bilmem neye döner. Bu dersi haddim olmıyarak değil, haddim olarak veriyorum*" diyerek Fransa Hükümeti'ni de uyarmıştır. Ayrıca yazar yazısında, bölgede dökülen kanların çok kısa süre içerisinde sona ereceğini bu konuda Hatay halkının Türk devlet adamlarına güvenmeleri gerektiğini de belirtmiştir.[339] Ayrıca bu dönemde Türk basınında, Fransa'nın resmî haber ajansı Havas'ın, Hatay'da durumun normal olduğu, kan dökülmediği, seçim sürecinin kanunsuzluğa sebep olmadan[340] geçtiği yönündeki yanlış bilgiler vermesi de yoğun eleştirilerle karşılanmıştır.

2.1.1. Türk Heyeti'nin Cenevre'ye Hareketi (9 Aralık 1936)

Cenevre'de toplanacak olan Milletler Cemiyeti Konseyi toplantısına katılacak olan Türk Heyeti 9 Aralık 1936'da Ankara'dan hareket etmiştir. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras başkanlığında, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu'ndan oluşan heyete, Cenevre'de bulunan Milletler Cemiyeti'ndeki Türkiye'nin daimî temsilcisi Necmeddin Sadak da dâhil olacaktır. Bu kişilerle birlikte Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer ve Abdurrahman Melek de Cenevre'ye hareket etmiştir. Heyet Başbakan İsmet İnönü, bazı bakanlar, milletvekilleri ve çeşitli ülkelerin büyükelçileri tarafından

---

338 Asım Us, *Fransayı Vazifesine Çağırıyoruz*, **Kurun**, 4 Aralık 1936, s. 1-6.

339 Aka Gündüz, *Dayan! Hatay'lı*, **Açık Söz**, 6 Aralık 1936, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Fransanın Ağır Mes'uliyeti*, **Tan**, 4 Aralık 1936, s. 1-3; Etem İzzet Benice, *Tahammülümüz Kalmıyor*, **Açık Söz**, 9 Aralık 1936, s. 1-6; Şakir Hazım Ergökmen, *Son Söz: Tahammülümüz Kalmamıştır*, **Açık Söz**, 10 Aralık 1936, s. 1; Aka Gündüz, *Hatay Meselesinde İki Ayrı Cephe*, **Açık Söz**, 11 Aralık 1936, s. 1.

340 **Açık Söz**, 7 Aralık 1936, s. 1-6; **Haber**, 7 Aralık 1936, s. 1-6; **Kurun**, 7 Aralık 1936, s. 1-2; **Ulus**, 8 Aralık 1936, s. 2**; Akşam**, 9 Aralık 1936, s. 1-5; **Cumhuriyet**, 9 Aralık 1936, s. 1-3; **Tan**, 9 Aralık 1936, s. 9; Yunus Nadi, *Vaziyet Havasın İddiası Gibi Olmaktan Çok Uzaktır***, Cumhuriyet**, 8 Aralık 1936, s. 1-6; Etem İzzet Benice, *Havas Ajansı Saygısızlık Ediyor*, **Açık Söz**, 8 Aralık 1936, s. 1-3.

büyük bir törenle uğurlanmış;[341] Cumhuriyet gazetesinin manşetine göre tren, halkın "*Yeni bir Montreux bekliyoruz.*" sesleri arasında hareket etmiştir.[342]

Türk Heyeti'nin Ankara'dan hareketi ile ilgili Ahmet Emin Yalman makalesinde, Türk milletinin Hatay'a ait büyük davasını Cenevre'de dünyanın gözü önüne koyacak olan heyetin aralarında Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot'un da bulunduğu yetkililer tarafından çok iyi bir şekilde uğurlandığını yazmıştır. Yalman, bölgede halka uygulanan baskıların bir an önce sonlandırılması konusunda umutlu olduğunu belirterek yazısını şöyle bitirmiştir: "*...Paristen son bir iki gün içinde akseden hava, daha dostane bir havadır. Hattâ Paris mahafilinde Fransız murahhaslarının Cenevrede Türk murahhaslarına karşı bir muariz sıfatı ile çıkmıyacağı ve ancak muayyen bir görüş tarzının teşrihile iktifa ederek işin asıl sahibi sıfatile Milletler Cemiyetinden karar bekleyecekleri temin edilmektedir. Fakat Paristeki yeni havanın Sancaktaki sıkıntılı vaziyeti değiştireceğine ve orada yeni bir ruh hüküm sürdüğüne delâlet edecek bir emare henüz yoktur.*"[343]

Falih Rıfkı Atay da bütün Türk kamuoyunun Hatay davasına ne kadar önem verdiğinin bilinmekte olduğunu, en başta bölgede yaşanan kötü olayların sona ermesi, Türklerin güvenlik ve istiklallerinin sağlanması konusunda ısrarcı olduklarını vurguladıktan sonra yazısına şöyle devam etmiştir: "*...Cenevre'de barışçı usulün muvaffak olmasını temenni ederiz. Bir taraftan Fransa ile Türkiye arasında devam edegelen, diğer taraftan yeni Suriye ile komşusu arasında kurulacak olan iyi münasebetler üzerinde, Sancak davasının ehemmiyeti söz götürmez. Her tarafın hakkı*

---

341 **Haber**, 9 Aralık 1936, s. 6; **Açık Söz**, 10 Aralık 1936, s. 3; **Akşam**, 10 Aralık 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 10 Aralık 1936, s. 1; **Kurun**, 10 Aralık 1936, s. 1; **Son Posta**, 10 Aralık 1936, s. 1; **Tan**, 10 Aralık 1936, s. 1;**Ulus**, 10 Aralık 1936, s. 1; **Yeni Mersin**, 10 Aralık 1936, s. 1; Selçuk, a.g.e., s. 26; Soyak, a.g.e., s. 547; C. Yavuz, a.g.e., s. 280.

342 **Cumhuriyet**, 10 Aralık 1936, s. 1; Soyak, a.g.e., s. 547.

343 Ahmet Emin Yalman, *Konseyde Prensip Meselesinin Halli Bekleniyor*, **Tan**, 10 Aralık 1936, s. 1.

ve menfaati gibi, ve onlar kadar, Sancağın hakkı ve menfaati: tahakkuk etmesini beklediğimiz şey bundan ibarettir."[344]

Türk Heyeti 10 Aralık 1936 sabahı İstanbul'a gelmiş, burada Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras gazetecilere yaptığı açıklamada; "…*Sancaktan aldığımız haberler, halkın emniyet ve hayatı üzerinde endişe verecek mahiyette olmasaydı, konsey içtimaına gidişi normal toplantıya bırakabilirdik. Milletler Cemiyetinde Antakya davamız etrafındaki müzakerelerin iyi bir hava içinde cereyan edeceğini ümid ediyorum*" demiştir. Aras, Fransa Başbakanı Blum'un, Fransa ile Türkiye'nin birbirinin dostluğuna önem verdiklerine dair açıklamalarının ümidini artırdığını da söylemiş; Milletler Cemiyeti toplantılarında görüşlerimiz dışında bir tezin ileri sürülmesinin mümkün olmadığını da ifade etmiştir.[345] Ayrıca Aras, Fransa'nın 1921'de Franklin Bouillon'a imzalattığı antlaşmanın gayet açık olduğunu, "…*Bizce Franklen Buyon ile 1921 de imza edilmiş olan muahedesinin tarafımızdan kabul olunan manasının dışında bir izah şekli bulunamaz.*" diyerek Türkiye'nin Milletler Cemiyet'inde izleyeceği politika hakkında da bilgi vermiştir.[346] Dışişleri Bakanı Aras, İstanbul'da İngiltere sefiri Sir Percy Loraine ile de bir görüşme gerçekleştirmiş, bu görüşmeden sonra elçi, gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır: "…*Milletler Cemiyeti içtimaında Sancak meselesinin ve buna dair işlerin halledileceğini kuvvetle ümit ediyorum.*"[347] Dışişleri Bakanı Aras ise 10 Aralık 1936 akşamı İstanbul'dan Cenevre'ye doğru hareket ederken gazetecilere, "*Antakya-İskenderun meselesi hakkında şimdilik bir şey söyleyemem. Fakat çok yakında iyi*

---

344 Falih Rıfkı Atay, *Delegelerimiz Giderken…*, **Ulus**, 10 Aralık 1936, s. 1-5; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Asım Us, *Sancak Meselesi Hakkında*, **Kurun**, 12 Ocak 1937, s. 1-4.

345 **Akşam**, 11 Aralık 1936, s. 4; **Cumhuriyet**, 11 Aralık 1936, s. 1-6; **Haber**, 11 Aralık 1936, s. 1; **Kurun**, 11 Aralık 1936, s. 1; **Son Posta**, 11 Aralık 1936, s. 1-10; **Ulus**, 11 Aralık 1936, s. 1-3; **Yeni Asır**, 11 Aralık 1936, s. 1-3.

346 **Açık Söz**, 11 Aralık 1936, s. 1-6; **Tan**, 11 Aralık 1936, s. 1-3.

347 **Akşam**, 11 Aralık 1936, s. 4; **Cumhuriyet**, 11 Aralık 1936, s. 6; **Kurun**, 11 Aralık 1936, s. 1-2; **Tan**, 11 Aralık 1936, s. 1-2; **Ulus**, 11 Aralık 1936, s. 1.

haberler alacaksınız." diyerek Cenevre'deki görüşmelerden ümitli olduğunu belirtmiştir.[348]

Cenevre'ye giden Türk Heyeti yolda iken Başbakan İsmet İnönü, Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası nedeniyle 12 Aralık 1936'da Ankara Halkevi'nde yaptığı konuşmanın büyük bölümünü Hatay Sorunu'na ayırmıştır. Böylece Başbakan İsmet İnönü ilk kez Türk ve dünya kamuoyu karşısında bu konudaki görüşlerini açıklamıştır. İnönü, önce sorunun Fransa ile olan cephesinden bahsederek, Ankara İtilafnemesi ve Lozan Barış Antlaşması'na göre belirli şartlar altında bırakılan bölgenin "*tekamül eden hâdisat içinde istikbale kavuşmasını*" istediklerini, bölgede "*sinirler o kadar gergin olmuştur ki, ansızın vuku bulacak hâdisler arzu edilmeyen akisler ve çok sıkıntılı vaziyetler*" meydana getirebileceğini ve sorunu Fransa ile Milletler Cemiyeti'nde görüşeceklerini belirterek Türkiye'nin bu konudaki tezini ortaya koymuştur. İnönü konuşmasının devamında bazı Suriyeli devlet adamlarının son zamanlarda yaptıkları açıklamalarda İskenderun ve Antakya bölgesinin Suriye'den ayrılmasına tepki göstermelerine cevap olarak: "*Biz İskenderun ve Antakya mıntıkasını hiçbir zaman Suriyelilere vermiş değiliz.*" diyen İnönü, Suriye'nin Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki durumundan da bahsederek: "*…Tebarüz ettirmek istediğim nokta, imparatorluk dairesinde Arnavutların da, Arapların da hiç olmazsa Türkler kadar mesul olduklarıdır. İmparatorluk çöktüğü zaman Suriyeyi Anadoludan ve Şam'ı Ankara'dan daha mamur bıraktığımızı zannediyoruz. Millî devlet, ilk temellerini atarken, Arap memleketlerini Arap milletine bırakmayı kendi siyasetine esas tutmuştur. Bunu resmî olarak misakı millide ilân ettik. Misakı milliyi o zamanki güç şartlar içinde zarurî olarak yapılmış saymak yanlıştır. Misakı milli şuurlu bir siyasetin ve derin bir kanaatin ifadesidir. Çünkü Misakı millîde zikredilen Türk memleketlerini bize hazır vermediler. Biz onları istihsal etmek için dünyanın galip devletlerine karşı daha dört*

[348] **Akşam**, 11 Aralık 1936, s. 4; **Cumhuriyet**, 11 Aralık 1936; **Ulus**, 11 Aralık 1936, s. 1.

sene harbettik. Daha dört sene harbettikten sonra kazanılan muzaffariyet neticesinde Arap memleketlerine karşı olan vaziyetimizi ve zihniyetimizi değiştirmedik." dedikten sonra Lozan Barış Konferansı sırasında baskılara rağmen Türk milletinin bağımsızlığını ve haklarını savunurken Arap milleti üzerinde de bir manda idaresi oluşmaması için yoğun gayret gösterdiklerini bunun sonucunda bu toprakların bölge halkına bırakılmasını kabul ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca İnönü Türkiye'nin dış politikasını bütün komşuları ile iyi ilişkiler geliştirmek üzere kurduğunu bu konuda Türk milletinin elinden gelen her türlü fedakârlığı da yaptığını belirtmiştir. İnönü sözlerinin sonunda "*Suriyenin istiklâle giderken bir Türk iline hükmetmek arzusu göstermesini yanlış, haksız ve çok zalimane buluyoruz.*" diyerek Suriye'yi sert bir dille eleştirmiş, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti ilkelerine bağlı olduğunu ve sorunun burada görüşülerek olumlu sonuca bağlanacağına inandıklarını ifade etmiştir.[349]

Başbakan İsmet İnönü'nün yaptığı bu konuşmayı "*siyasî şaheser*" olarak değerlendiren Asım Us, sadece Türkiye'de değil, dışarıda da özellikle Fransa ve Suriye'de de büyük etkiler yaratacağına vurgu yapmıştır. Asım Us, İnönü'nün konuşmasını şöyle yorumlamıştır: "*…İsmet İnönü'nün bu sözleri İskenderun meselesinin hak ve mantık cephesidir. Hak ve mantık namına hareket eden insanlar ve milletler için bu sözlerin belâgati karşısında hürmetle eğilmemek mümkün değildir. Fakat uluslararası adalet ölçüleri terk edilir de sadece hissiyat ve inat yoluna gidilecek olursa Türklerin geri döneceklerini zannetmek büyük hata olacaktır. Türkiye ile hemhudut olan bir Türk memleketi Arap devleti, tarafından dinî, harsî, iktisadî, türlü vasıtalarla milliyetinden uzaklaştırılamaz. Şayet böyle bir zanla hareket edilerek teşebbüs sahasına geçilecek olursa Türkiye ve Türk milleti buna aslâ razı olmayacaktır.*

[349] **Açık Söz**, 13 Aralık 1936, s. 1-6; **Akşam**, 13 Aralık 1936, s. 1-9; **Cumhuriyet**, 13 Aralık 1936, s. 1-8; **Haber**, 13 Aralık 1936, s. 1-6; **Kurun**, 13 Aralık 1936, s. 1-2; **Son Posta**, 12 Aralık 1936, s. 1-3; **Tan**, 13 Aralık 1936, s. 1-6; **Ulus**, 13 Aralık 1936, s. 1-2; **Yeni Mersin**, 13 Aralık 1936, s. 1-2; Soyak, a.g.e., s. 547-551.

Tabiî olarak bu yoldaki hareketlerin mesuliyeti de sadece müteşebbislerine ait olacaktır."[350]

Etem İzzet Benice de yazısında, son günlerde bölgeden gelen işkence ve baskı haberlerine rağmen bütün Türkiye'nin Hatay davasının sonucunu sabırsızlıkla beklediğini, bu konuda Atatürk'e ve hükümete güveninin tam olduğunu belirtmiştir. Benice, İsmet İnönü'nün konuşması ile Hatay davasında Türk milletinin "*İrade, his ve karar birliğini en veciz bir ifade ile tesbit terennüm ediyor.*" diyerek duygularına tercüman olduğunu ifade etmiştir. Yazar makalesinin devamında I. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren, Türkiye'nin Suriye'nin bağımsızlığını desteklediğini "*Fakat ne yazık ki birkaç mes'uliyetsiz Arap, müstakbel Türkiye-Suriye dostluğuna ve komşuluğuna şimdiden kundak sokmak ve iki millet arasını açmak teşebbüsünde bulunuyorlar. Böyle bir kundağın ateşlenmesi Türk milletinin kalbinde sadece teessürü alevler. Fakat, Suriye için bu alev Suriye bütünlüğünü ateşe veren bir kasdin kundakçılığı olur ki, herhalde bundan da zarar görecek olan Türkiye değil, henüz beşikte bile olmayan Suriye devleti ve Suriye istiklâli olur. Bunun içindir ki, Suriye vatanperveri… diye geçinenlere Suriye'nin müstakbel menfaatleri hesabına Türk topraklarına göz dikmekten vazgeçmelerini ve Türkiye ile diğer hudut komşularını örnek tutarak karşılıklı iyi ve dost geçinmenin yolunu tutmayı bir kere daha tavsiye ve ihtar etmek yerinde olur.*"[351] diyerek Suriyelilerin Hatay üzerinde hak iddia etmelerini de sert bir dille eleştirdikten sonra Suriyelilerin Türkiye dost olmalarının önemini üzerinde durmuştur.

---

350 Asım Us, *Türk Milleti Asla Razı Olamaz!,* **Kurun**, 14 Aralık 1936, s. 1-2.

351 Etem İzzet Benice, *Türkiye ve Suriye Arasına Sokulmak İstenen Kundak*, **Açık Söz**, 14 Aralık 1936, s. 1-3.

2.1.2. Görüşmelerin Başlaması (14 Aralık 1936)

2.1.2.1. Türk ve Fransız Tezleri

Fransa'nın Hatay Sorunu'nu Milletler Cemiyeti'ne götürme isteğini Türkiye'nin de kabul etmesi üzerine, Milletler Cemiyeti 14-16 Aralık 1936 tarihleri arasında konuyu görüşmeye başlamıştır.[352] Bir karar verici olarak Atatürk'ün sorunu Milletler Cemiyeti'ne getirmekten ne gibi yararlar gördüğünü Hasan S. Köni şöyle açıklamaktadır: "*...küçük ülkeler dış politika davranışlarında etik yargılara uygun eylemlerde bulunarak haklılıklarını belirgin bir norma dayandırmak isterler. Bu nedenle küçük devletlerin uluslararası hukuka uymaları ve bağlılıkları büyük devletlere oranla daha fazladır. Türkiye'de, küçük bir devletin en olası olan bu akılcı davranışını göstermiştir. Karar vericinin sorunu Milletler Cemiyeti'ne götürmesinde ikinci bir neden; uluslararası ortamın değişen koşullarının kendisine olumlu bir geri bildirim olarak yansımasıdır. Son olarak ise, Fransa ile girişilen bir başka uluslararası çatışmada uluslararası karar organlarının Türkiye lehine karar vermiş olması ve bunun gene karar vericide olumlu bir imaj yaratması olabilir*."[353]

Milletler Cemiyeti'nin 14 Aralık 1936'daki toplantısında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, daha önce Türkiye ile Fransa arasındaki karşılıklı notalarda da belirtilmiş olan Türk tezini ayrıntılı bir biçimde açıklamıştır. Aras, yaptığı konuşmada 1919'da Milletler Cemiyeti'nin ortaya koyduğu ilkeleri, San Remo Konferansı'nda alınan

---

352 **BCA**, 030. 10 / 224. 510. 12; **Açık Söz**, 15 Aralık 1936, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1936, s. 1-7; **Kurun**, 15 Aralık 1936, s. 1-2; **Tan**, 15 Aralık 1936, s. 1-3; **Ulus**, 15 Aralık 1936, s. 1-3; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 102; Khadduri, a.g. m., s. 412; Satloff, a.g.m., s. 175; Soysal, a.g.m., s. 86; Akçora, a.g.m., s. 393; Yusuf Sarınay, *Atatürk'ün Hatay Politikası –I- (1936-1938)*, **AAMD**, C. XIII, S. 34 (Mart 1996), s. 18; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 134; Soyak, a.g.e., s. 554; Sencer, a.g.t., s. 43; Opruklu, a.g.t., s. 181; Asker, a.g.m., s. 155; Demirci Akyol, a.g.e., s. 72; Süleyman Hatipoğlu, *Atatürk'ün Dış Politika Zaferi: Hatay*, **Hatay Araştırmaları I** (Editörler: Ahmet Gündüz- Selim Kaya), Ankara, 2010, s. 173; T. Akın, a.g.m., s. 187; Adnan Sofuoğlu-Adil Dağıstan, *Hatay'ın (Sancak) Bağımsızlığı ve Türkiye'ye Katılımı*, **Türk Yurdu**, S. 290 (Ekim 2011), s. 290; **Devletten Millete Hatay Devleti Bir Sadakat Öyküsü** (Yayına Haz. İsmet Melek), Ankara 2011, s. 114; M. Arslan, a.g.m., s. 250; Şener, a.g.e., s. 358; Atabey, a.g.m., s. 195; Ahmet Asker, *Misak-ı Millî'den Anavatana: Sancak Meselesi ve Çözümü*, **Yeni Türkiye Misak-ı Millî Özel Sayısı**, S. 93 (Ocak-Şubat 2017), s. 1110; Yılmaz, a.g.t., s. 99.

353 Hasan S. Köni, *Atatürk'ün Dış Politikayla İlgili Görüşleri ve Uygulamaları*, **100. Yıl Atatürk Konferansları**, Ankara, 1981, s. 139.

kararları hatırlatmış ve Suriye üzerindeki mandanın Fransa'ya verildiğini söyleyerek, "*...fakat Suriye ismi ile anılan mıntıka ile bu mıntıkanın coğrafi, siyasi ve hukuki vaziyeti ne idi? Eğer Suriye o zaman Fransız işgali altında kalmış olan bütün araziyi ihtiva etmekte idiyse, o hâlde Arap lisanı ile konuşan Suriye ve Lübnan cemaatinden başka Türk ırk ve dilinden Kilikya'yı da ihtiva ediyordu. Eğer San Remo vesikasından çıkarılan netice bu ise, nasıl olur da Fransa, bilahare yapılan bir iyi komşuluk anlaşması ile, mandater olarak Milletler Cemiyeti paktının 22'nci maddesi mucibince kendisine emanet edilen araziyi Türkiye'ye geri verebildi? Fakat eğer "Suriye" coğrafî tabiri bu kadar büyük bir surette geniş bir mıntıkayı ihtiva etmiyorsa, o hâlde 1920'de verilen mandanın İskenderun Sancağı gibi mukadderatı hukuken takarrur etmiş arazilere kadar uzandığı kabul olunabilir.*" diye görüşlerini ortaya koymuştur. Hatay hakkında Fransa'nın taahhüdlerine de dikkat çeken Aras, manda şartının Hatay arazisini ihtiva edemeyeceğini belirterek sözlerini şöyle sürdürmüştür: "*...1922'de vücuda getirilen ve 1923 Eylülünde mevkiî tatbika konulan manda şartı ancak Sancak arazisini ihtiva edemez. Sancak arazisi, bu vesikanın kabulünden evvel olduğu gibi kabulünden sonra da, ayrı bir hâlde ve kayıtlı şartlı bir tarzda yalnız Fransa Cumhuriyeti hükümetinin otoritesi altına konulmuş olarak kalmaktadır. Manda şartı Sancak'tan bahsetmemektedir ki, bu ileri sürdüğüm mülâhazat için yeterli delildir.*" diyerek Fransa tarafından Milletler Cemiyeti'ne ait olarak gösterilen rolün katiyen Milletler Cemiyetine ait olmadığını vurgulamış ve Hatay'ın Suriye'ye ilhakının kesinlikle kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.[354]

Aras, Hatay'daki Türklerin bugünkü zor durumlarının birtakım emniyet tedbirleri alınmasını zorunlu kıldığını söyledikten sonra Türkiye'nin Milletler Cemiyetine teklifini şu şekilde dile getirmiştir: "*...bunun için, bu ihtilâf devresinde Milletler Cemiyeti'nin Sancak mukadderatını eline almasını, Fransız kıtaları ile Türkiye'ye ve*

[354] **Ulus**, 19 Aralık 1936, s. 3; Konuşmanın tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 102-105; Khadduri, a.g.m., s. 412; Alantar, a.g.m., s. 70.

Türklere aleyhtar unsurlardan mürekkep kıtaların münaziünfih araziden çekilmesini, Milletler Cemiyetinin bir komiserinin filî idaresi altında ufak bir bitaraf jandarma kuvvetinin bu mıntıkaya gönderilmesini, Türkiye, Fransa ve Suriye tarafından hiçbir yeni hadisenin, hakkında karar verilecek vaziyet üzerine fena tesir icra edememesini ve nihayet alakadarlar arasında bir anlaşma vukua gelmesi veyahut yüksek müessesenizin müessir surette müzakere edilmesi için müsait bir havanın yaratılmasını Milletler Cemiyetine teklif etmiş bulunuyoruz." Tevfik Rüştü Aras, Türkiye ile Fransa arasındaki derin ve samimi dostluğun bu sorunun adil olarak çözümünde en emin garantiyi teşkil ettiğini, bu sorunun geçici olduğunu ümit ettiğini, iki ülke arasındaki ilişkilerin hiçbir zaman bu kadar sağlam ve sıkı olmadığını vurgulamıştır.[355]

Ertesi gün Milletler Cemiyeti'nde Fransa temsilcisi Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Pierre Vienot ülkesinin görüşlerini açıklamıştır. Vienot, Hatay Meselesi'nde ülkesinin görüşlerini ifade ederken Fransa'nın Türkiye'ye samimi ve derin dostluk bağları ile bağlı bulunduğunu hatırlatmış, Türk tezine karşı çıkarak buna karşı, 1921 buna karşı ve 1923'te imzalanan metinlerin tahlillerini yapmış ve şu sonuçlara varmıştır: "*... Fransa, 1921'de Türkiye ile müzakere ederken, mandası mucibince hareket ediyordu ve bu suretle hareket etmek için başka bir sıfatı mevcut değildi. Fransa, Suriye arazisi üzerinde hiçbir müdahale, hiçbir hükümranlık hakkını kendisinde hiçbir zaman görmemiş olduğundan, bu hakkı sırf bu arazinin hudutlarını tespite yarayan bir anlaşma ile bu hukuku iktisap edemezdi. Fransa, arazisini tamamii istiklâle kavuşmağa namzet devletler halinde taazzuv ettirilecek olan Suriye cemaati hesabına hareket ediyordu. Nihayet, Sancak, Suriye cemaatinin haricinde istiklâl için hiçbir husus namzetliğe malik bulunmuyordu. Bu prensiplerin tatbiki, 15 sene zarfında halk veyahut*

[355] **Açık Söz**, 15 Aralık 1936, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1936, s. 1; **Kurun**, 15 Aralık 1936, s. 1-2; **Tan,** 15 Aralık 1936, s. 1-3; **Ulus**, 15 Aralık 1936, s. 1-3; **Akşam**, 17 Aralık 1936, s. 5; **Haber**, 17 Aralık 1936, s. 1-10; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 105; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 68; Soyak, a.g.e., s. 554; Ada, a.g.e., s. 121; R. Yavuz, a.g.t., s. 69; Ceylan, a.g.t., s. 37-58; Erden, a.g.e., s. 27.

Türk hükümeti tarafından hiçbir hatayı mucip olmadığı Türkiye Sancağın Suriye millî hayatına iştirakine karşı protestoda bulunmamıştır."

Pierre Vienot, Dışişleri Bakanı Aras'ın Hatay'ın halen askerî baskı altında olduğunu gösteren beyanatını hayretle dinlediğini bildirmiş ve "*Eğer mandater devlet, Sancakta bulunan kıtalarını takviye etmişse, bu Sancak halkının kendi amme hukukunu icradan menetmeyi arzu eden bazı unsurun gayretine tercüman olan hadiselerin heyeti umumiyesinden dolayı olmuştur.*" demiştir. Vienot Fransa'nın, Milletler Cemiyeti'nin bölgedeki olayları önlemek için alacağı emniyet tedbirlerine taraftar olduğunu ancak bazı çekincelerinin olduğundan bahisle, bu konudaki görüşlerini ve ülkesinin teklifini şu şekilde açıklamıştır: "*Bununla beraber, aşağıdaki mülâhazaları göz önünden ayıramaz. Mandater devletin bazı salahiyetleri vardır ki bunu ona manda tefviz eylemiştir. Mandater devlet, kendi salahiyetlerine tecavüz eden ve bu mandanın kısmen taliki demek olan tedbirlere müsaadekâr olamaz. Fransız hükümeti, bu sebepten, hududun her iki tarafına bitaraf müşahitler gönderilmesi tavsiyesini ileri sürmektedir. Eminim ki, bu tedbirler derhal alakadar mıntıkalarda sükunu tevlit edeceklerdir.*"[356]

Milletler Cemiyeti'nde Hatay Sorunu'nun ele alındığı görüşmelerin bu ilk aşamasında Fransa ve Türkiye, bir çözüm bulunmasını kabul etmiş görünüyorlardı. Özellikle Fransa, Milletler Cemiyeti'nin kendi görüşleri doğrultusunda bir karar alacağından neredeyse emindi. Çünkü Fransa, Türkiye'nin, sorunun çözümündeki taleplerinde ısrarcı olursa, Milletler Cemiyeti'nde başlayan sürecin sonuçlarına da katlanmak zorunda kalacağını düşünmekteydi.[357]

---

356 **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1936, s. 1-8; Konuşmanın tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 105-107; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 69-70; Saraç, a.g.t., s. 70.

357 Ada, a.g.e., s. 122.

2.1.2.2. Milletler Cemiyeti'nin Rickard Sandler'i Görevlendirmesi ve Ön Raporu (16 Aralık 1936)

Türkiye ile Fransa arasında görüşmeler devam ederken Cemiyet, 14 Aralık 1936'da İsveç'in Milletler Cemiyeti'ndeki temsilcisi Rickard Sandler'i iki ülke arasındaki sorunların çözümü için raportörlüğe getirmiştir.[358] Rickard Sandler hazırladığı ön raporu, 16 Aralık 1936'da Milletler Cemiyeti'nde okumuştur. Bu raporunda, Türk ve Fransız temsilcilerinin Milletler Cemiyeti'nin 14-15 Aralık 1936 tarihli oturumlarında görüşlerini ifade ettiklerini, yapılan görüşmeler sonucunda iki ülke arasında görüş ayrılığının bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Sandler, iki ülkenin sorunun çözümü için ileri sürdükleri tezlerden bahsettikten sonra, sorunun çözümü için Milletler Cemiyeti'ne şu tespitlerini sunmuştur:

"*1-İskenderun ve Antakya havalisi hakkında ortaya çıkan meselenin esasının tetkikini konseyin ikinci kânundaki alelâde içtima devresine tehiri hususunda Türk ve Fransız hükûmetlerinin mutabık kaldıklarını müşahede ederek her iki hükümete bu müddet zarfında konuşmalarına raportörle sıkı bir temas halinde olmalarını tavsiye eyler.*

2. Meselenin mes'ud bir neticeye vardırılmasına yardım için hiçbir gayretin esirgenmiyeceği yolunda Fransız ve Türk hükûmetleri tarafından verilen teminatı sened ittihaz eyler.

---

358 **Açık Söz**, 15 Aralık 1936, s. 6; **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1936, s. 1-7; **Kurun**, 15 Aralık 1936, s. 2; **Tan**, 15 Aralık 1936, s. 3; **Ulus**, 15 Aralık 1936, s. 3; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 95; Tunçay, a.g.m., s. 259; Süleyman Tüzün, **İki Büyük Savaş Arası Dönemde Hatay Tarihi (1918-1939)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s. 109; Adil Dağıstan, *Arşiv Belgeleri Işığında Hatay İçin Verilen Mücadele ve Atatürk,* **Kara Harp Okulu Dergisi**, C. 5, S. 1 (1995), s. 158; Akçora, a.g.m., s. 393; Süleyman Hatipoğlu, *Atatürk ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 102 (Haziran 1996), s. 19; Sarınay, a.g.m., s. 18; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 134; Soyak, a.g.e., s. 554; Umar, a.g.e., s. 506; Opruklu, a.g.t., s. 181; İşyar, a.g.e., s. 446; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 283; Erden, a.g.e., s. 27.

3. Fransız hükûmetinin yaptığı kat'î talebi kabul ederek İskenderun sancağına en kısa bir müddet zarfında rolleri işbu raporda tayin olunan üç müşahid göndermeğe karar vermiştir.

4. Konsey reisinden, raportörün teklifi üzerine, mezkûr müşahidlerin tayinini rica eder.

5. Müşahidlerin vazifesine aid azami müddeti 1937 birincikânunun sonu olarak tesbit eyler.

6. Müşahidlere sekreterlikleri için icap eden memurları vermeğe genel sekreteri davet eder.

7. Mali nizamnamenin 33'üncü maddesi mucibince işbu kararın tatbikından tevellüd edebilecek masrafları karşılamak üzere avans hesabından 75 bin İsviçre franklık (takriben 22500 Türk lirası) bir meblağa kadar icap eden parayı almağa genel sekreterliği mezun kılar.

8. İşbu karar suretinin ittihazının hiçbir veçhile meselenin esasına dokunmıyacağını ve bu meselenin tamamen açık kalacağını tasrih eyler." [359]

Türkiye'nin bu raporla ilgili görüşlerini açıklamak için tekrar söz alan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, raporda teklif edilenler konusunda çekimser kaldığını söyleyerek şu açıklamayı yapmıştır: "…*Türkiye, muhterem mazbata muharririmiz tarafından bize tevdi edilen karar sureti projesi hakkında istinkâf reyi vermeğe karar vermiştir.*" Aras bu kararın gerekçelerini açıklarken de, Türkiye açısından çok önemli olan bu meselede olumlu oy vermemenin üzücü bir şey olduğunu vurguladıktan sonra, meselenin öneminin teklif edilen kararlara katılmalarına imkân vermediğini belirtmiştir. Ancak Aras, olumsuz oy vererek alınan kararların kabulüne de engel olmak

[359] **Akşam**, 17 Aralık 1936, s. 2**; Son Posta**, 17 Aralık 1936, s. 11; **Açık Söz**, 18 Aralık 1936, s. 6; **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1936, s. 1-8; **Ulus**, 19 Aralık 1936, s. 3; Ayrıca raporun tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 110; Soyak, a.g.e., s. 556.

istemediğini, sorunun çözümü için Fransız temsilcisi ile "*memnuniyet verici dostane bir tarzı hâl aramağa gene çalışacağını*" da ifade etmiştir.[360]

Aras'ın konuşmasından sonra ülkesinin görüşlerini açıklamak için tekrar söz alan Fransız temsilci Pierre Vienot ise ülkesinin daha önceki görüşlerini tekrar ettikten sonra, Türkiye'nin teklifinin neden kabul edilmediği üzerinde durarak Fransa'nın mandası altındaki Suriye'ye müşahitlerin gönderilmesini kabul etmiş olmasının örneği olmayan bir uygulama olduğunu "*bu suretle Fransanın uzlaşma zihniyetini gösterdiğine*" dikkat çekmiştir. Ayrıca bölgenin Fransa'nın yönetimi altında olduğu için bölgeye gönderilecek olan heyette Fransız ve Türk temsilcinin bulunmasına gerek olmadığını, eğer Türk temsilci bulunacak olursa ülkesinin de "*karşılılık prensibine göre heyetin müşahade alanını Sancak hududunun her iki tarafına teşmil etmesini istemek mecburiyetinde kalacağını*" bildirmiştir. Aynı zamanda Vienot, Hatay'a tarafsız müşahitlerin gönderilmesinin bölgedeki güvenliğin sağlanmasına katkı sağlayacağını da söylemiştir.[361]

Milletler Cemiyeti'nde, Rickard Sandler'in ön raporu Türkiye'nin çekimser kalmasına rağmen diğer devletlerin oy birliği ile 16 Aralık 1936'da kabul edilmiş, rapor doğrultusunda, Fransa ile Suriye arasında 9 Eylül 1936'da imzalanan antlaşmanın[362] Fransa Meclisi tarafından sorunun çözümüne kadar onaylanmaması, Fransız askerlerinin Hatay'dan geri çekilmesi ve bölgeye Milletler Cemiyeti tarafından seçilecek olan üç tarafsız müşahitin gönderilmesi kararlaştırılmıştır.[363] Ayrıca tarafların

---

360 **Akşam**, 17 Aralık 1936, s. 1-5; **Haber**, 17 Aralık 1936, s. 10; **Son Posta**, 17 Aralık 1936, s. 11; **Açık Söz**, 18 Aralık 1936, s. 6; **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1936, s. 8; **Kurun**, 18 Aralık 1936, s. 2; **Tan**, 18 Aralık 1936, s. 1; **Ulus**, 19 Aralık 1936, s. 3; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 110-111; Soyak, a.g.e., s. 556-557; R. Yavuz, a.g.t., s. 77.

361 **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1936, s. 1-8; **Tan**, 18 Aralık 1936, s. 8; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 112-113; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 72-73; Saraç, a.g.t., s. 72; Soyak, a.g.e., s. 557-558.

362 Antlaşmanın ayrıntıları ve Türk kamuoyundaki yansımaları için bkz. Yusuf Kodaz, *Bağımsız Suriye için Atılan ilk Adım: Fransa-Suriye Antlaşması ve Türk Kamuoyu (9 Eylül 1936)*, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 35, S. 59 (Mart 2016), s. 213-237.

363 **Akşam,** 17 Aralık 1936, s. 1; **Haber**, 17 Aralık 1936, s. 10; **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1936, s. 8; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 109-110; Asım Us, *Paris Müzakerelerinin Sonucunu*

sorunun çözümü için raportör ile temas hâlinde görüşmelere devam etmesine, Milletler Cemiyeti'nin Ocak ayı toplantısında konunun tekrar ele alınmasına da karar verilmiştir.[364] Meclis kararında güvenlik görevinin Türkiye'nin istediği gibi tarafsız bir güce devredilmesi yerine, Hatay'da bulunan Fransız askerlerinin sayısının azaltılarak eski düzeyine çekilmesi kabul edilmiştir.[365]

2.1.3. Paris Görüşmeleri (21-23 Aralık 1936)

2.1.3.1. Görüşmelerin Başlaması

Cenevre'de yapılan görüşmelerden istenilen sonucun alınamaması üzerine Rickard Sandler'in ön raporu doğrultusunda sorunun Milletler Cemiyeti'nin Ocak ayındaki toplantısından önce Türkiye ve Fransa ikili görüşmelere devam etme kararı vermişlerdir. Bu karar gereğince Fransa temsilcisi, Milletler Cemiyeti'nin 14-16 Aralık 1936'daki toplantısından hemen sonra Türk Heyeti'ni Paris'e davet etmiş; bunun üzerine Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras başkanlığındaki heyet Paris'e hareket etmiştir.[366]

Paris'te Türkiye-Fransa ikili görüşmelerinin başlayacak olması Türk basınında yakından takip edilerek iki ülke ilişkilerinin istikrarı açısından genellikle olumlu bir adım olarak algılanmıştır. Ancak basında aynı dönemde Fransa'nın Hatay'daki Türklere uyguladığı baskı da devamlı gündemde tutulmuştur.[367] Cumhuriyet gazetesi başlığında

---

Bekliyoruz, **Kurun**, 18 Aralık 1936, s. 1 Hatipoğlu, a.g.m., s. 19; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 134; Ada, a.g.e., s. 122-123; Erden, a.g.e., s. 27.

364 **Akşam,** 17 Aralık 1936, s. 1-5; **Haber**, 17 Aralık 1936, s. 1-10; **Son Posta**, 17 Aralık 1936, s. 1-11; **Açık Söz**, 18 Aralık 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1936, s. 1-8; **Kurun**, 18 Aralık 1936, s. 1-2; **Tan**, 18 Aralık 1936, s. 1-3; Asım Us, *Hatay'a Giden Müşahitler*, **Kurun**, 28 Aralık 1936, s. 1-4; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 73; Soysal, a.g.m., s. 87; Saraç, a.g.t., s. 71; Melek, a.g.e., s. 36; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 77; R. Yavuz, a.g.t., s. 76-77; Ada, a.g.e., s. 122; Savcı, a.g.t., s. 37; Süleyman Hatipoğlu, *Atatürk'ün Dış Politika Zaferi: Hatay,* **Hatay Araştırmaları I** *(*Editörler: Ahmet Gündüz-Selim Kaya), Ankara 2010, s. 173.

365 Soyak, a.g.e., s. 558; Ada, a.g.e., s. 123.

366 **Akşam**, 17 Aralık 1936, s. 5; **Yeni Asır**, 19 Aralık 1936, s. 1; Etem İzzet Benice, *İlk Muvaffakiyetli Netice,* **Açık Söz**, 18 Aralık 1936, s. 1; Asım Us, *Paris Müzakerelerinin Sonucunu* Bekliyoruz, **Kurun**, 18 Aralık 1936, s. 1; s. 1; Yerasimos, a.g.e., s. 196; Soyak, a.g.e., s. 558; R. Yavuz, a.g.t., s. 78.

367 Bu dönemde Türklere yapılan baskılar için bkz. **Cumhuriyet**, 18-19 Aralık 1936, s. 1-2-7; **Son Posta**, 18-22, 25, 27 Aralık 1936, s. 1-3-10-11; **Akşam**, 19,21 Aralık 1936, s. 1-5; **Ulus**, 19 Aralık

"*Fransızlar Türk tezini yavaş yavaş anlamaya başladılar*" ifadesi ile görüşmeler hakkında yorumunu yaparken *Agence D'Orient* gazetesinden alıntı yaparak, ismi belirtilmeyen bir Fransız diplomatın, Fransa'nın kendisini yakından ilgilendirmeyen bir sorundan dolayı Türkiye ile dostluğunu tehlikeye atmaması gerektiğini belirten görüşüne vurgu yapmıştır.[368] Aynı günlerde Türk basını, görüşmelerin yılbaşından önce biteceğini, her iki tarafı da memnun edebilecek bir anlaşmanın beklendiğini ve Hatay Türklerinin sabırsızlıkla görüşmelerin sonucunu beklediğini yazmıştır.[369]

Görüşmeler başlamadan önce Ahmet Emin Yalman makalesinde, Milletler Cemiyeti'ne güvendiğimizi ancak ondan önce Fransa ile anlaşmanın faydalı olduğunu belirterek, iki ülke arasındaki temel anlaşmazlığa üçüncü bir tarafın müdahale etmesinin yanlış olduğu üzerinde durmuştur. Ayrıca yazar, Türkiye ile Fransa'nın "*...yer yer çökme istadları gösteren eski dostluk köprüsünü kendi teşebbüs ve hareketleri ile sağlam bir surette kurmalıdırlar*" diyerek ikili görüşmelerin önemini ortaya koymuştur.[370] Etem İzzet Benice, Türk Dışişleri Bakanı'nın, Fransa tarafından anlaşmazlığın iki ülke arasında çözümlenmesi için Paris'e davet edilmesinin ilk başarılı sonuç olduğuna dikkat çekerek, Milletler Cemiyeti toplantısından önce iki ülke arasında bir anlaşmanın sağlanabileceğini ve "*...Konseyden İskenderunun istiklâlini teyit eden kara hiçbir yeni konuşmayı icap ettirmeden çıkabilecektir*" diyerek görüşmelerden ümitli olduğunu ortaya koymuştur.[371] Yunus Nadi ise sorunun Milletler Cemiyeti'nden önce Türkiye ile Fransa arasında çözülmesi gerektiğini ısrarla savunduğunu belirterek

---

1936, s. 1-2; **Açık Söz**, 20-21 Aralık 1936, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 20 Aralık 1936, s. 1-10; İsmail Müştak Mayakon, *Türkler ve Arablar*, **Cumhuriyet,** 21 Aralık 1936, s. 1-7; Etem İzzet Benice, *Biraz İnsaf ve İz'an İstiyoruz*, **Açık Söz**, 22 Aralık 1936, s. 1; Yunus Nadi, *Cumhuriyet Rejimimizin Lâiklik Fazileti*, **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1936, s. 1-3; İsmail Müştak Mayakon, *Paris Müzakereleri*, **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1936, s. 1; Bu dönemde yoğun baskılardan dolayı Türkler 14 Aralık 1936'da başlayan Ramazan Bayramı'nı da kutlamamaya karar vermişlerdir. **Akşam**, 14 Aralık 1936, s. 12; **Haber**, 14 Aralık 1936, s. 1-10.

368 **Agence D'Orient**, 20 Aralık 1936'dan **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1936, s. 1; Soyak, a.g.e., s. 556; Aynı yönde diğer bir yazı için bkz. *Türkiyeye Karşı Anlayışlı Olalım*, **Petit Journal**'den **Akşam**, 21 Aralık 1936, s. 1.

369 **Akşam**, 17 Aralık 1936, 5; **Son Posta**, 21 Aralık 1936, s. 1; **Açık Söz**, 23 Aralık 1936, s. 1; **Tan,** 23 Aralık 1936, s. 1; **Ulus**, 23 Aralık 1936, s. 1.

370 Ahmet Emin Yalman, *Cenevredeki Karardan Sonra*, **Tan**, 18 Aralık 1936, 1-8.

371 Benice, a.g.m., s. 1.

makalesini, "*...Fransa'nın siyasi kıyasetile Türk dostluğuna verdiği kıymetin derecesini burada göreceğiz*" diyerek görüşmelerden olumlu sonuç alınmasının Fransa'nın tutumuna bağlı olduğunu ifade etmiştir.[372]

Paris görüşmelerinin başlamasından hemen önce Asım Us'un gündemini ise Fransa'da zaman içerisinde ortaya çıkan tavır değişikliği oluşturmuştur. Yazar, Türkiye'nin, Fransa'ya önce Hatay Sorunu'nu aramızda çözelim teklifini getirdiğini ancak Fransa'nın bu konunun Fransa-Suriye Antlaşması'nın onayından sonra konuşulabileceğini belirttiği üzerinde durmuştur. Asım Us daha sonra Fransa'nın sorunun Türkiye ile Fransa arasında değil, Türkiye ile Milletler Cemiyeti arasında görüşülmesi gerektiğini savunmaya başladığını, şimdi ise bu işi kendi aramızda çözelim noktasına geldiğini belirtmiştir. Bu tavır değişikliğini "*millî davamızın halledilmesi yolunda ilk muvaffakiyetli netice*" olarak değerlendirmiştir.[373] Aynı yazar diğer bir makalesinde, Fransız basınındaki farklı yazılar üzerinde durarak, "*...millî davamızın Fransa tarafından kabul edileceğini gösteren kuvvetli noktalar olduğu gibi, aksi yöne sürüklenme*" ihtimalinin de olduğunu belirtmiştir.[374] Bazı yazarlar da görüşmelerin devam ettiği günlerde kaleme aldıkları makalelerde, Fransa'nın şu ana kadar izlediği sorunun etrafında dolaşma politikasından vazgeçmesi ve Hatay'ın istiklalini tanıyarak işe başlaması gerektiğine, ayrıca bunun kabul edilmemesinin Türkiye-Suriye ilişkilerini

---

372 Yunus Nadi, *Fransa ile Doğrudan Müzakereler Başlarken*, **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1936, s. 1-3; Ayrıca aynı yazarın daha önce yazdığı ikili görüşmeleri savunan diğer makaleleri için bkz. Yunus Nadi, *Aklı Selimin İlk Beşaret Haberi*, **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1936, s. 1-3; Yunus Nadi, *Hatay Türklerinin Tabiî Hakları Ahdî Teminatla Teyid Edilmiştir,* **Cumhuriyet**, 13 Ekim 1936, s. 1-3, Yunus Nadi, *Mesele, Suriyeden Önce Türkiye ile Fransa Arasındadır,* **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1936, s. 1-3.

373 Us, a.g.m., s. 1.

374 Asım Us, *Paris Müzakerelerinde*, **Kurun**, 19 Aralık 1936, s. 1-4; Asım Us, *Bir Manevra*, Kurun, 20 Aralık 1936, s. 1; Asım Us, *Bu da Başka Bir Ses*, **Kurun**, 27 Aralık 1936, s. 1-2; Ayrıca ayını makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 139-140; Bu dönemde Fransız basınının tutumunun eleştirildiği diğer makaleler için bkz. Peyami Safa, *Davamız ve Fransız Gazeteleri*, **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1936, s. 3; Muhittin Birgen, *Bir Fransız Gazetesinin Hezeyanları*, **Son Posta**, 27 Aralık 1936, s. 1; Aynı makale için ayrıca bkz. **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 138-139; Şevket Bilgin, *Güneş Balçıkla Sıvanamaz*, **Yeni Asır**, 10 Ocak 1937, s. 1-2.

de olumsuz yönde etkileyeceğine, Fransa'nın Türk dostluğunu feda edemeyeceğine vurgu yapmışlardır.[375]

Paris görüşmeleri 21 Aralık 1936'da başlamıştır.[376] İlk gün taraflar Milletler Cemiyeti'ndeki tezlerinde ısrar etmişler,[377] ikinci gün yapılan görüşmelerde Türk tarafı şu teklifte bulunmuştur:

1. Hatay'ın tam bağımsız olması

2. Hatay, Suriye ve Lübnan'ın konfedrasyon seklinde bir araya gelmesi ve konfederasyounu dış ilişkiler, gümrük ve para birliği konusunda yetkili olması

3. Hatay'ın askersiz bölge haline getirilmesi

4. İskenderun Limanı'nın bir bölümünün Türkiye'ye kiralanması[378]

Ancak bu teklif Fransa tarafından Suriye'nin birliğini ve bağımsızlığını tehlikeye sokacağı için kabul edilmemiştir.[379]

---

375 Muhittin Birgen, *Sancak İşi Karşısında Türkiye ve Suriye*, **Son Posta**, 21 Aralık 1936, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Hakkı Ocakoğlu, *Son Fırsat*, **Yeni Asır**, 22 Aralık 1936, s. 1-2; Şevket Bilgin, *Fransa Hakkımızı Teslim Edecektir*, **Yeni Asır**, 23 Aralık 1936, s. 1-2; Falih Rıfkı Atay, *Paris'te*, **Ulus**, 23 Aralık 1936, s. 1; Ayrıca aynı makale için bkz. **Yeni Mersin**, 29 Aralık 1936, s. 1 ve **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1937), s. 128-129.

376 Görüşmelerde Türk Heyeti Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras başkanlığında, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ndeki Daimî Temsilcisi Büyükelçi Numan Menemencioğlu'ndan oluşurken, Fransız Heyeti Dışişleri Bakanı Delbos, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Pierre Vienot, Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot ve Şark Şubesi Direktörü Chavel'den oluşmaktaydı. **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1936, s. 1-8; **Haber**, 23 Aralık 1936, s. 6; **Tan**, 23 Aralık 1936, s. 1; **Yeni Asır**, 24 Aralık 1936, s. 4; Soyak, a.g.e., s. 558-559.

377 **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1936, s. 1-7; **Ulus**, 23 Aralık 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 155; Tarık Mümtaz (Göztepe), a.g.m., s. 13.

378 **Akşam**, 24 Aralık 1936, s. 1; **Yeni Asır**, 24 Aralık 1936, s. 1-3; Hasnun Rasih Tanay, *Suriye Kendisine Peşkeş Çekilen Bu Lokmayı Hazmedemez*, **Haber**, 24 Aralık 1936, s. 1-2; Asım Us, *Görüşmeler Neden Dolayı Kesildi*?, **Kurun**, 24 Aralık 1936, s. 1-2; Soysal, a.g.m., s. 87; Sarınay, a.g.m., s. 19; Soyak, a.g.e., s. 560; R. Yavuz, a.g.t., s. 79; Ada, a.g.e., s. 123; Savcı, a.g.t., s. 37; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 56; Ceylan, a.g.t., s. 79.

379 **Akşam**, 24 Aralık 1936, s. 1; Asım Us, *Fransa Niçin Son Teklifimizi Kabul Etmedi?*, **Kurun**, 25 Aralık 1936, s. 1-2; **Yeni Asır**, 24 Aralık 1936, s. 1-3, Falih Rıfkı Atay, *Paristeki Görüşmeleri Neticesiz Kaldı*, **Ulus**, 24 Aralık 1936, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz., Ahmet Emin Yalman, *Fransa Sulhe Karşı Ağır Bir Mes'uliyet Yükleniyor*, **Tan**, 24 Aralık 1936, s. 1-6; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 131-132; Burhan Belge, *Suriyeyi Parçalıyan Türkiye Değil Fransadır*, **Ulus**, 25 Aralık 1936, s. 3; Aka Gündüz, *Konuşmaların Birinci Kesilişi*, **Açık Söz**, 26 Aralık 1936, s. 1-3; Ş. Hazım Ergökmen, *Parisin Anlamadığı Nokta*, **Açık Söz**, 29 Aralık 1936, s. 1-3; **Le Jour** gazetesi konfederasyon teklifimizi pek mahirane bulmakla birlikte Fransa'nın teklifimizi iki nedenle kabul etmediğini söylüyor: 1. Şimdilik rejime muhaliftir 2. Fransa, Sancak'ın bir Türk rasat merkezi olmasına müsamaha edemez. **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1936, s. 7; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 77; Soyak, a.g.e., s. 559; Ada, a.g.e., s. 123.

Görüşmeler devam ederken Türk Heyeti, Paris Büyükelçisi Suad Davaz aracılığıyla 22 Aralık 1936'da Ankara'ya gönderdiği şifre telgrafında görüşmeler hakkında şu bilgiyi vermiştir: "*...M. Vienot üçlü konfederasyon hakkındaki teklifimize müsbet bir cevap vermek imkânını göremediğini ve 1921 muahedesinin yalnız metnine değil ruhunda durarak İskenderun ahalisi için derpiş edilmiş olan imtiyazlı vaziyeti bütün imkânlarında aramak ve tatbik şeklini bulmak herhalde mümkün olabileceğini bunun için noktayı nazarımızda katî olarak tevakkuf edecek birlikte bu imkânları araştırmaklığımız daha muvaffık olacağını beyan etti. Kendisine cevaben 1921 muahedesinin ruhu esasen bu arazinin Suriye'den hariç kalmasını istihdaf ettiğini ve binaenaleyh ne kadar vazıh olursa olsun Suriye Allejans'ı içinde bir muhtariyet müzakeresine imkân görmediğimi ve şayet hükümetimin tasvibine malik olmak üzere yapmış olduğum telkin esası dâhilinde tatbiki şekilleri araştırmayı istiyorlarsa buna heyeti murahhasanın hazır olacağını söyledim...*"[380] Ayrıca görüşmelerde yer alan Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak da görüşmelerde gelinen son durumla ilgili: "*…artık anlaşılmıştı. Fransa'nın tutumu ciddi ve samimi değildi. Bu şartlar altında müzakereye devam etmek beyhude ve faydasızdı. Ayrıca görüşmelerin sonuç alınmadan kesilmesinden Ankara'nın da rahatsız olduğunu*" ifade etmiştir.[381]

2.1.3.2. Görüşmelerin Sonucu

Paris'te yapılan görüşmeler 23 Aralık 1936'da tamamlanmıştır. Ancak yayımlanan resmî bildiride görüşmelere ara verildiği, tarafların Rickard Sandler'in gözetiminde diplomatik temaslarını sürdürecekleri açıklanmıştır.[382]

Görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması Türk basınında büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Basındaki yazılarda Fransa şiddetle eleştirilmiş, Fransa'nın sorunun

---

380 **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 5; Dağıstan, a.g.m., s. 158.

381 Soyak, a.g.e., s. 589; R. Yavuz, a.g.t., s. 79.

382 **Açık Söz**, 24 Aralık 1936, s. 6; **Akşam**, 24 Aralık 1936, s. 11; **Haber**, 24 Aralık 1936, s. 6; **Tan**, 24 Aralık 1936, s. 6; **Ulus**, 24 Aralık 1936, s. 2; **Yeni Asır**, 24 Aralık 1936, s. 3; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 130-131; Soyak, a.g.e., s. 560; Tekin, a.g.e., s. 76.

çözümü için hiçbir adım atmadığını buna karşılık Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın büyük fedakârlık yaparak yeni bir çözüm önerisi sunduğunu, buna göre Hatay'ın bağımsızlığı ile beraber Suriye ile bağlantısının devam edebileceğini gösterdiğine vurgu yapılmıştır.[383] Fakat Fransa'nın bu çok makul teklifi de kabul etmediği, dolayısıyla görüşmelerin iki taraf arasında görüş ayrılığını tespit etmekten başka bir sonuç vermediği üzerinde durulmuştur. Ahmet Emin Yalman, Ankara İtilafnamesi'ne atıf yaparak, bu itilafname ile kabul edilen taahhütlerin Paris görüşmelerinde kabul edilmediğini ifade etmiş Fransa'nın izlediği politikayı şiddetle eleştirerek Fransa yüzünden barış prensibi ve hak esasları ortadan kalkacak olursa, Türkiye'nin 17 Kasım 1936'da Fransa'ya verdiği ikinci notada da açıkça belirttiği gibi Ankara İtilafnamesi ve Lozan Barış Antlaşması hükmünün düşeceğini, bu nedenle güney sınırımızın yeniden belirleneceğini ve Fransa adına üzüldüğünü belirtmiştir.[384]

Hasnun Rasih Tanay da, Fransa'nın Türk toprağı olan Hatay'ı rüştüne ermeye çalışan Suriye'ye peşkeş çekmeye çalıştığını fakat bu lokmanın Suriye'nin hazmedemeyeceği bir lokma olduğu üzerinde durarak makalesini şu şekilde bitirmiştir: "*...Hatay'ın istiklâline kavuşması, Atatürk hükümetinin arzusudur; çünkü bunu istemekte haklıdır. Atatürk hükûmetinin arzuları Atatürk'ün, Atatürk'ün arzusu da bütün*

---

383 **Akşam**, 23 Aralık 1936, s. 1; **Ulus**, 25 Aralık 1936, s. 1-6; **Haber**, 27 Aralık 1936, s. 1-6; Belge, a.g.m., s. 3; Atay, a.g.e., s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz., Falih Rıfkı Atay, *Paris'ten Sonra*, **Ulus**, 26 Aralık 1936, s. 1-5; Asım Us, *Müzakereler Neden Dolayı Kesildi?*, **Kurun**, 24 Aralık 1936, s. 1-2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makaleleri için bkz., Asım Us, *Fransa Niçin Son Teklifimizi Kabul Etmedi?*, **Kurun**, 25 Aralık 1936, s. 1-2; Asım Us, *Türkiyenin Teklifi*, **Kurun**, 26 Aralık 1936, s. 1; Yunus Nadi, *Hakkımızdan Olduğu Kadar Kuvvetimizden de Tamamile Eminiz!*, **Cumhuriyet**, 24 Aralık 1936, s. 1-4; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makaleleri için bkz. Yunus Nadi, *Fransa Mes'uldür*, **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1936, s. 1-3; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 133-134; Yunus Nadi, *Şimdiye Kadarki Vaziyetin Bir Bilânçosu*, **Cumhuriyet**, 26 Aralık 1936, s. 1; Yunus Nadi, *Münakaşa Götürmeğe Tahammülü Olmıyan Hakikat: Hatay'ın Türklüğü*, **Cumhuriyet**, 29 Aralık 1936, s. 1; Yunus Nadi, *Yeni Türkiyenin Yanındaki Yeni Suriye*, **Cumhuriyet,** 3 Ocak 1937, s. 1-2; D. Köymen, *Sancağımızı Bizden Kimse Koparamaz*, **Akgün**, 31 Aralık 1936, s. 1.

384 Yalman, a.g.m., s. 1-6; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makaleleri için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Ankarada Yapılan Tarihî Anlaşmanın Manası Şudur: Fransa Kilikyayı Antebi İşgale Gelmişti*, **Tan,** 25 Aralık 1936, s. 1-8; Ayrıca bu makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 135-137; Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 27 Aralık 1936, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Şimdiye Kadarki Bir Vaziyetin Bilânçosu*, **Cumhuriyet**, 26 Aralık 1936, s. 1-7; Yunus Nadi, *Hatay Suriye Esaretine Kesinlikle Bırakılamaz*, **Cumhuriyet,** 31 Aralık 1936, s. 1.

Türklüğün arzusudur. Bu haklı isteği tahakkuk ettirmek için bütün Türkiye, Büyük Şefi Atatürk'ün göstereceği yoldan tereddütsüzce yürüyecektir ve bu ne pahasına olursa olsun Hatay'ı istiklâline kavuşturacaktır."[385]

Haber gazetesi de Paris görüşmelerinin olumsuzlukla sonuçlanması üzerine, "*...İnkılapçı Türkiyenin blöf yaptığını sananlar onu hâlâ Osmanlı İmparatorluğu sananlardır.*" diye yazarak Milletler Cemiyeti'ndeki görüşmelerden de olumlu sonuç alınamazsa, Türkiye'nin güneyinde bir sınır hadisesi çıkabileceğini öne çıkararak haklı davamız karşısındaki manasız ısrarın istenmeyen sonuçlar doğurabileceğini belirtmiş, hâlâ dostluktan bahseden Fransa'yı ise sert bir dille eleştirmiştir.[386]

Türk basınında bir yandan Paris görüşmelerinin sonuçsuz kalması ele alınırken, bir yandan da Hatay'da devam eden işkence ve yıpratma politikaları üzerinde durulmuş bunların sorumluları eleştirilmiştir. Ayrıca Hatay'daki Türklere, "*...Sancak Suriyenin bir parçasıdır. Burada kalacak Türkleri hatıra gelmedik işkencelerle öldüreceğiz!*" gibi tehditler yapıldığı bildirilmiştir.[387] Yine Yunus Nadi yazısında, tarafsız müşahitlerin gelmesinden önce işkencelerin vahşi bir şekilde daha da arttığını, akıllarınca Hatay halkını sindireceklerini zannettiklerini, oysa tam tersine bu yapılanların Hatay davasının meşruiyeti ve ispatı açısından tam bir delil olduğunu belirtmiştir.[388] Aynı zamanda bu işkence ve baskılara rağmen bölgedeki Türklerin yapılanları temkinle karşıladığı da basında yer almıştır.[389] Ayrıca bu dönemde basında öz eleştiri yapılarak, 15 yıldır Türk basınının Hatay ile ilgili olayları aktardığını, Türkiye'nin olayların sorumluluğunu dost Fransa'da değil sömürge memurlarının kötü niyetlerinde arayarak hata yaptığı ortaya konularak Fransa'ya tepki gösterilmiştir. Suriye temsilcileri ile ilgilenen Pierre

---

385 Tanay, a.g.m., s. 1-2.

386 **Haber**, 23-24 Aralık 1936, s. 1-6; Ayrıca bu günlerde Kuzey Suriye'nin Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olduğunu savunan yazılar da kaleme alınmıştır. Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Faik Türkmen, *Antakya Tarihi*, **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1936, s. 2; Hâmit Sadi Selen, *Hatay Coğrafyasına Dair*, **Ulus**, 28-31 Aralık 1936, s. 1-5.

387 **Akşam**, 25 Aralık 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1936, s. 1-3; **Haber**, 25 Aralık 1936, s. 1-6.

388 Yunus Nadi, *Fransa Mes'uldür*, **Cumhuriyet,** 25 Aralık 1936, s. 1-3; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi,** S. 37 (Aralık 1936), s. 133-134.

389 **Yeni Asır**, 26 Aralık 1936, s. 1-3.

Vienot'un anlaşma esaslarını hazırlarken Hatay'da devam eden politikayı tamamlamak istediğini, böylece hem Hatay'ı Türklerden arındıracağını hem de Suriye milliyetçilerine Lübnan acısını unutturmak için bir tavizde bulunmuş olacağını ve bu suretle bir taşla iki kuş vurduğuna atıf yapılarak Türk-Fransız ilişkilerinin bozulmasına Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Vienot ve onun uyguladığı politika sebep olarak gösterilmiştir.[390]

Paris'te yapılan görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması 29 Aralık 1936'da yapılan CHP grup toplantısında da değerlendirilmiştir. Bu toplantıda Dışişleri Bakan Vekili Şükrü Saraçoğlu, hem Cenevre'de Milletler Cemiyeti'nde hem de Paris'te yapılan görüşmelerle ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir. Saraçoğlu, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Fransa Başbakanı Leon Blum ile de görüştüğünü belirterek yılbaşı tatilinden sonra Hatay Sorunu hakkında yeniden görüşmelerin başlayabileceğini de sözlerine eklemiştir. Ayrıca bu toplantıda Saraçoğlu, Beyrut Başkonsolosu Feridun Cemal Erkin tarafından Hatay'da yapılan incelemelerden sonra hazırladığı rapor hakkında da parti grubuna bilgiler vermiştir.[391]

Hatay Sorunu'nu başından beri yakından takip eden Atatürk, Başbakan İsmet İnönü ile birlikte Paris'te yapılan görüşmelerin olumsuzlukla sonuçlandığı gün Genelkurmay Başkanlığı'na giderek iki saate yakın Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile görüşmüştür.[392]

25 Aralık 1936'da Ankara Halkevinde Gaziantep'in 15. Kurtuluş yıldönümü kutlamalarında Hatay'ın bağımsızlığını isteyen konuşmalar yapılmıştır. Bu törende Ankara Hukuk Fakültesi öğrencisi Reşid Karamursal, Hataylılar adına yaptığı

---

390 Falih Rıfkı Atay, *Sancak ve Zihniyetler*, **Ulus**, 28 Aralık 1936, s. 1; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1937), s. 140-141; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Fransanın Örsle Çekiç Arasına Koyduğu Memleket: Suriye*, **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1936, s. 1-3; Yunus Nadi, *Türk-Fransız Dostluğunu Istıraba Düşüren Tezad*, **Cumhuriyet**, 9 Aralık 1936, s. 1-6; Hatice Hatip, *Bir Gaflet Şahaseri!*, **Açık Söz**, 13 Aralık 1936, s. 3; İsmail Müştak Mayakon, *İstiklâl Pazarlık Mevzuu Olmaz!*, **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1936, s. 1-6; Yunus Nadi, *Fransız-Türk Dostluğunu Gölgeliyen Karabulut: Vienot*, **Cumhuriyet**, 28 Aralık 1936, s. 1-4.

391 **Açık Söz**, 30 Aralık 1936, s. 1-6; **Akşam**, 30 Aralık 1936, s. 1; **Tan**, 30 Aralık 1936, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 37 (Aralık 1936), s. 115-116; Aka Gündüz, *Yılın Son Toplantısı*, **Açık Söz**, 31 Aralık 1936, s. 1-3; Ahmet Emin Yalman, *İmtihanı Biz Geçirdik, Fakat Fransa?*, **Tan**, 31 Aralık 1936, s. 1.

392 **Cumhuriyet,** 24 Aralık 1936, s. 1; **Haber**, 24 Aralık 1936, s. 1; **Ulus**, 24 Aralık 1936, s. 1.

konuşmada, Hatay'ın Türkiye'den ayrılış süreci ile bilgi vermiş ve 18 yıldır her türlü baskıyla karşılaşmalarına rağmen "*zamanın hulülünü büyük bir sabırla beklediklerini*" söyleyince salondan alkışlarla birlikte "*O zaman gelmiştir!*" sesleri duyulmuştur. Karamursal sözlerini şu cümle ile bitirmiştir: "*Başımızda Atatürk, kalbimizde Ankara, elimizde istiklâl ve benliğimizde Türk kanı varken bizi düşündürecek yegâne mesele, istiklâl uğruna ölememektir.*"[393] Ayrıca bu tören dolayısıyla gönderilen telgraflara cevap olarak Atatürk, Nuri Çonker ve Ali Kılıç'a gönderdiği telgrafta şunları yazmıştır:

"*...on beş sene evvel Antep ki, sadece bir Türk şehridir. Her nasılsa yabancı kuvvetlerin eline düşmüş bulunuyordu. Bu tek Türk şehri hiçbir yerden maddi yardım görmeksizin kendi kahramanlığı ile kendini kurtardı ve Gazi unvanına bihakkın liyakat kesbetti. Gazianteplileri, o gün olduğu gibi bugün dahi, hürmetle takdir ederim.*

Türküm, diyen her şehir, her kasaba ve en küçük Türk köyü Gazianteplileri kahramanlık misali olarak alabilirler. En eski çağlardan beri tarihi Türk yurtlarında, Türklüğün yüksek varlığını kahramanlıkla tesbit etmiş olanlarla, şahsen beraber olduğumu beyan etmekten duyduğum zevk ve saadet yücedir."[394]

Nizamettin N. Tepedelenli bu konuda yazdığı makalesinde, bugün Hatay'da yaşanan şartların Antep'in işgalden kurtuluşundan önceki şartlara benzer olduğuna dikkat çekerek ikisi de Türk şehri olan Antakya ve İskenderun'un yabancı kuvvetlerin eline düştüğünü belirtmiş, ayrıca "*...acaba Antebin muhteşem numunesini tarihte tek bırakmamak için mi dost Fransanın bugünkü ileri, sol ve sosyal hükûmeti hakikatleri inkâr etmekte ve onlara da bir ikinci, üçüncü Antep yarattırmak için mi Fransanın kabul ve parafe etmiş bulunduğu bir hakkı tanımamak hatasında ısrar etmektedir.*" diyerek Fransa'yı sert bir dille eleştirmiştir.[395]

---

393 **Akşam**, 26 Aralık 1936, s. 1-8; **Ulus**, 26 Aralık 1936, s. 1-5.

394 **Akşam**, 26 Aralık 1936, s. 1; **Cumhuriyet**, 26 Aralık 1936, s. 1; **Haber**, 26 Aralık 1936, s. 1; **Kurun**, 26 Aralık 1936, s. 1-2; **Son Posta**, 26 Aralık 1936, s. 1-3; **Tan**, 26 Aralık 1936, s. 1-3; **Ulus**, 26 Aralık 1936, s. 1.

395 Nizamettin N. Tepedelenli, *Atatürk Antep ve Hatay*, **Açık Söz**, 27 Aralık 1936, s. 1.

Ayrıca 12 Aralık 1936'da İstanbul'da yaşayan Hataylı Türkler, Eminönü Halkevi'nde yaptıkları toplantıda, "*Antakya-İskenderun ve Havalisi Yardım Birliği*" feshedilmiş yerine bölgenin bağımsızlığına kavuşturulması için merkezi İstanbul'da olmak üzere "*Hatay Egemenlik Cemiyeti*" kurulmuştur.[396] Bu cemiyetin İstanbul'daki merkez binasına da bizzat Atatürk tarafından çizilen ve armağan edilen Hatay bayrağı[397] 27 Aralık 1936'da törenle çekilmiştir.[398] Hatay bayrağı, Türk Bayrağı'na benzemektedir. Yalnız ortasındaki yıldız kırmızı, kenarları beyaz bir çizgi ile çevrilmiştir. (Hatay bayrağı için bkz. Ek. 37).

2.1.4. Tarafsız Müşahitlerin Hatay'a Gelişi ve Çalışmaları (2 Ocak 1937)

Rickard Sandler'in ön raporu doğrultusunda Hatay'a giderek çalışmalar yapacak olan üç kişilik heyet Hollanda temsilcisi Leonard Yuhannes Caron, Norveç temsilcisi Hans Holstad ve İsviçre temsilcisi Charles De Wattenwyl'den oluşmaktaydı. Ayrıca bu heyete Milletler Cemiyeti genel sekreterliğinden Norveçli Anker Peter Martin ve İsviçreli Mattier Charles Louis'in de eşlik etmesi kararlaştırılmıştır.[399] Heyet 26 Aralık 1936'da Cenevre'de bir araya gelmiş ve 27 Aralık 1936'da buradan hareket etmiştir.[400] Heyet, 30 Aralık 1936'da İstanbul'a gelmiş,[401] heyetin başkanı olan Holstad gazetecilere yaptığı açıklamada, "*...doğrudan Halebe giteceklerini, oradan Antakya ve*

---

396 **Cumhuriyet**, 13 Aralık 1936, s. 2; **Haber**, 13 Aralık 1936, s. 1-4; Melek, a.g.e., s. 37; Sökmen, a.g.e., s. 99.

397 Faik Ahmet Türkmen, *Hatay Bayrağı*, **Yenigün**, 11 Ağustos 1938, s. 1; **Türk Ansiklopedisi**, C. XIX, Ankara 1971, s. 64; Melek, a.g.e., s. 37; Tekin, a.g.e., s. 76-77; Akçora, a. g. m, s. 393-394; M. Mehtap Tekin, **Hatay Devleti'nin Yapısını ve İşleyişini Yansıtan Hatay Devleti Resmi Gazetesi**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2012, s. 11.

398 **Açık Söz**, 28 Aralık 1936, s. 1-6; **Akşam**, 28 Aralık 1936, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 28 Aralık 1936, s. 1; **Haber**, 28 Aralık 1936, s. 2; **Kurun**, 28 Aralık 1936, s. 1-3; **Son Posta**, 28 Aralık 1936, s. 1-6; **Tan**, 28 Aralık 1936, s. 1-10; **Ulus**, 28 Aralık 1936, s. 2; Ayrıca Hatay bayrağı ve İstanbul'da yapılan törenle ilgili makaleler için bkz., Ahmet Emin Yalman, *Hatay Bayrağı*, **Tan**, 21 Aralık 1936, s. 1-3; Aka Gündüz, *Hatay Bayrağı*, **Açık Söz**, 28 Aralık 1936, s. 1.

399 **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 14-2; **ATASE Arşiv**i, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 066, Belge Nu: 066-1.

400 **Açık Söz**, 27 Aralık 1936, s. 1; **Akşam**, 27 Aralık 1936, s. 1; **Kurun**, 27 Aralık 1936, s. 1; **Son Posta**, 27 Aralık 1936, s. 1; **Tan**, 27 Aralık 1936, s. 1.

401 **Haber**, 30 Aralık 1936, s. 1; **Açık Söz**, 31 Aralık 1936, s. 1-3; **Kurun**, 31 Aralık 1936, s. 1; **Tan**, 31 Aralık 1936, s. 1; Soyak, a.g.e., s. 569.

İskenderuna geçeceklerini, Sancakta ne kadar kalacaklarının belli olmadığını, kendilerine verilen işin bir an evvel hüsnü suretle bitirmermeğe çalışacaklarını" söylemiştir.[402]

Heyet üyeleri Yenice İstasyonu'nda Mersin ve Adana'dan gelen Hatay davasına yakın ilgi gösteren Türkler tarafından karşılanmış, karşılayanlar içerisinde bulunan Hatay temsilcileri heyetle gerçekleştirdikleri görüşmelerde bölgede yapılan baskılardan bahisle, "*... bu işin derinden ve inceden inceye tetkik edilmesini heyetin vicdanlarından beklediklerini, Milletler Cemiyetinin yüksek otorite ve sempatisinin mutlak surette muhafaza edilerek Antakyadaki Türklerin ehemmiyet ve dikkatle dinlenmesini çünkü orada bulunan müstemleke memurlarının birçok tazyik ve tertipler ile murahhaslarla temasa girmeleri ihtimali olduğunu*" söylemişlerdir. Ayrıca, Hatay'da yaşayan Suriye ve Fransız memurlarının Alevileri Türklerden ayrı tutmaya çalıştıklarını, onların eski Hititler olduklarını da belirterek, "*...hattâ mezar taşları tetkik edilince Alevilerin nasıl saf Türk kütleleri olduklarını göreceklerini, hiçbir zaman Arap camialarından saymayıp daima hakaret ettiklerini, son zamanlarda mahsus maksatlarla bu kütleleri Türklerden ayırmak maksadiyle Arap camiasından saymağa kalktıklarını*" da anlatmışlardır. Müşahit heyet üyeleri de, "…*bu nazikâne taleplerin tamamen göz önünde tutulduğunu, bitarafane tetkiklerinde hiçbir kuvvetin müdahalesi imkânı olmadığını, her Türkü dinlemek için her fırsatı hazırlayacakları, bütün bunlardan müsterih olmalarını*" söylemişlerdir.[403]

---

402 **Haber**, 30 Aralık 1936, s. 1-2; **Açık Söz**, 31 Aralık 1936, s. 1-3; **Kurun**, 31 Aralık 1936, s. 1; Soyak, 569-570.

403 **Açık Söz**, 2 Ocak 1937, s. 3; **Akşam**, 2 Ocak 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 2 Ocak 1937, s. 1-8; **Haber**, 2 Ocak 1937, s. 1-3; **Kurun**, 2 Ocak 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 2 Ocak 1937, s. 1-3; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 53; Ayrıca Hatay'daki Alevilerin Türk olduğunu savunan diğer yazılar için bkz. Rıza Çavdarlı, *Hatay Alevileri ve Türklük*, **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1937, s. 7; Rıza Atilâ, *Eti Türkleri*, **Yeni Mersin**, 10 Nisan 1937, s. 1; Hasan Raşit Tankut, **Nusayriler ve Nusayrilik Hakkında**, Ankara 1938; Hasan Raşit Tankut, *Aleviliğin Menşei ve Bu Zümrenin İlim İçinde Tetkiki*, **İçel Mersin Halkevi Dergisi**, S. 3 (Mart 1938), s. 6-18, 19; Rıza Atilâ, *Şuursuz Bir Dalaletin Son İzleri Silinirken Hataydaki Alevi Irkdaşlarımız Ne Düşünüyor?*, **İçel Mersin Halkevi Dergisi**, S. 3 (Mart 1938), s. 3-4; Kemal Sülker, *Dünü Hortlatamayız!*, **Yenigün**, 16 Temmuz 1938, s. 2; Sökmen, a.g.e., s. 96-98.

Hatay'a gidecek olan müşahitler heyeti bölgede bulundukları süre içerisinde halkla görüşecek ve hazırladıkları raporları Milletler Cemiyeti'ne gönderecekti. Milletler Cemiyeti de Hatay'ın geleceği ile ilgili karar alırken bu raporları da göz önünde bulunduracaktı. Heyetin oluşturulmasına karar verildiği günlerde Hatay'daki Fransız mandater memurları ve Suriye yanlısı Vatani Partisi mensupları böyle bir heyetin oluşturulmasını istememişlerdir.[404]

Heyet üyeleri 2 Ocak 1937'de Antakya'ya gelerek çalışmalarına başlamışlardır.[405] Müşahitler heyetinin bölgede yaptığı incelemeler Türk basını tarafından yakından takip edilmiş ve yaşanan olaylar günü gününe aktarılarak kamuoyu bilgilendirilmiştir. Daha müşahitler Cenevre'den yola çıkmadan Türk basınında, heyetin bölgeye geldikleri zaman yapacakları incelemelerde Türklere yapılan baskıların arttığını kolaylıkla görebileceklerine yönelik haberlere yer verildiğini görmekteyiz. Bu nedenle heyet üyelerinden şu üç noktaya dikkat edilmesi istenmiştir:[406]

1- Hatay'da Fransız mandasının başladığı günden beri bilhassa köylerde okullar açmak suretiyle öğrencilere millî varlıklarını unutturmak için her türlü yönteme başvurulmuş, "*Türkçe yerine Arapça okutulması için bazı mutaassıp kimselerin müzaheretile faaliyet ilerletilmiştir.*" Böylece Türkler kültürel bakımdan birçok baskılara maruz kalmıştır.

---

404 **Akşam**, 19 Aralık 1936, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1936, s. 1-7; **Kurun**, 19 Aralık 1936, s. 1-2; **Son Posta**, 19 Aralık 1936, s. 1-3; **Tan**, 19 Aralık 1936, s. 1-7; **Ulus**, 19 Aralık 1936, s. 1-2; R. Yavuz, a.g.t., s. 87.

405 **Açık Söz**, 3 Ocak 1937, s. 1; **Akşam**, 3 Ocak 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 3 Ocak 1937, s. 2; **Haber**, 3 Ocak 1937, s. 1; **Kurun**, 3 Ocak 1937, s. 1; **Son Posta**, 3 Ocak 1937, s. 1-3; **Tan**, 3 Ocak 1937, s. 1-3; **Ulus**, 3 Ocak 1937, s. 2; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Aralık 1937), s. 53.

406 **Akşam**, 19 Aralık 1936, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1936, s. 1-7; **Kurun**, 19 Aralık 1936, s. 1-2; **Son Posta**, 19 Aralık 1936, s. 1-3; **Tan**, 19 Aralık 1936, s. 1-7; **Ulus**, 19 Aralık 1936, s. 1-2, Bölgede Türklerin gördüğü baskılar ve içinde bulundukları durum ilgili Sadri Ertem Türk kültürünün emperyalizmin en kötü şartları ile karşı karşıya olduğunu, Türk kültürünün zulümden ve imhadan kurtarılmasını istemenin en önemli insan hakkı olduğunu belirtmiştir. Sadri Ertem, *İmha Edilmek İstenilen Kültür*, **Son Posta**, 12 Ocak 1937, s. 7; Ayrıca Hatay'da Türk Kültürünün baskı altında olduğunu vurgulayan diğer makaleler için bkz. Ata Derviş, *Hatayda Türk Kültürünün İçyüzü*, **Yenigün**, 31 Mart 1938, s. 3; Remzi Siliöz, *Müfredat Programları Nasıl Hazırlanır?*, **Yenigün**, 2 Nisan 1938, s. 1.

2- Bölgede yaşayan Türklerin ağır vergiler altında ezildikleri, "*Suriye'nin hiçbir mıntıkasında tatbik edilmeyen kanunlar ve zecri usullerin*" Hatay'da uygulandığı belirtilmiştir. Ayrıca ağır vergilerden dolayı bankalara borçlu olan Türklerin sayılarının hızla arttığı Amik Ovası'nda, Tunus Bankası'na borçlu olan 68 kişiden 65'nin Türk olduğu bilgisi verilmiştir. Bu nedenle Türklerin elindeki arazilerde süratle Halep'teki Hıristiyanların eline geçmektedir.

3- Hatay'daki sağlık işleri Türkler aleyhine düzenlenmiştir. Özellikle Amik bölgesinde sıtma mücadelesi bilerek ihmal edilmiştir.

Suriye yanlısı Vatani Partisi mensupları müşahitler heyeti Hatay'a gelmeden önce bölgede yaşayan Türklere yaptıkları baskıları artırmalarının yanı sıra bazı önlemleri almaktan da geri durmamışlardır. Bu önlemlerden biri Alevilerden, Sünnilerden ve Hıristiyan Araplardan bazı ileri gelenleri ve Türklerden mevcut milletvekilleri elde edilerek Hatay'ın Suriye'nin bir parçası olduğuna dair çeşitli makamlara, "*halk biziz, Sancağı biz temsil ederiz*" gibi telgraflarla yapılan müracaatlardır. Diğeri de, Taşnak Ermenilere ve çeşitli unsurlardan kimselere silah dağıtmak olmuştur.[407] Ayrıca Vatani Partisi mensupları manda yönetiminden de destek alarak şapka giyen Türklere, "*Sancak Suriyenin parçasıdır, burada kalacak Türkleri hatıra gelmeyecek işkencelerle öldüreceğiz*" diyerek baskı yapmaya da başlamışlardır. Vergi tahsildarları, istihbarat dairesinde toplanarak Türk köylerinde olan alacakların derhal alınması için "*ne yapmak lazımsa yapmaları ve her türlü işkenceye başvurmaları*" tavsiye edilmiştir. Şam ve Halep'ten İskenderun'a gelen gazeteciler Ermeni ve Alevileri Türkler aleyhine tahrik için propagandalar yapmışlardır. Bütün bu önlemlerin yanı sıra müşahitlere bilgi

[407] **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 020, Belge Nu: 020-1,2; **Akşam**, 22 Aralık 1936, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1936, s. 1-8; **Son Posta**, 22 Aralık 1936, s. 1-11; **Tan**, 22 Aralık 1936, s. 1-6; **Ulus**, 22 Aralık 1936, s. 1-2.

vermek amacıyla delege Pierre Durieux tarafından gizli bir komisyon seçilerek Türklerin müşahitlere dertlerini anlatmamaları için her önlem alınmıştır.[408]

Ahmet Emin Yalman, Hatay'a gönderilen müşahitlerinin durumu görmek, anlamak, halkın güvenliğini sağlamak ve gerginliğin artmasına engel olmak gibi zorlu bir görevle karşıya olduklarını vurgulamış ancak manda yöneticilerinin kötü niyetlerini hiç saklamadıklarını ve bölgede bir "*Makedonya havası*" yaratmaya çalıştıklarına vurgu yaparak müşahitleri şöyle uyarmıştır: "*Milletler Cemiyeti müşahitleri bunların tesirinde kalacak olurlarsa hem Sancak işinin vahameti artacak, hem de Milletler Cemiyetinin ehemmiyet ve itibarı baltalanmış olacaktır. Vaziyetin ne istikamette inkişafa edeceğini memleketimiz, pek tabiî olarak, büyük bir alâka ile takip edecektir.*" Böylece yazar hem müşahitlerin yapacağı çalışmaların önemine vurgu yapmış hem de bu çalışmaların milletimiz tarafından yakından takip edileceğini belirtmiştir.[409]

Asım Us ise makalesinde, müşahitler arasında bir Türk üyenin bulunması konusunda Türkiye tarafından yapılan teklifin kabul edilmemiş olmasını eleştirmiş, "*bu heyetin ne dereceye kadar hakikati görebileceği belli değildir.*" diyerek müşahitlere olan güvensizliğini ifade etmiştir. Buna rağmen yazar, 1921 Ankara İtilafnamesi'nden sonra Hatay'ın idari, mahallî ve kültürel muhtariyeti ve Suriye Anayasası'nın bu durumu bozduğu ile ilgili konularında müşahitleri bilgilendirmekten geri durmamıştır.[410]

---

408 Bu dönemde yapılan baskıların ayrıntıları için bkz. **Akşam**, 25, 27 Aralık 1936, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 25, 27 Aralık 1936, s. 1; **Haber**, 25, 27 Aralık 1936, s. 1-6; **Kurun**, 25, 27 Aralık 1936, s. 1-2; **Son Posta**, 25, 27 Aralık 1936, s. 1-2; **Tan**, 25, 27 Aralık 1936, s. 1-10, **Ulus**, 25, 27 Aralık 1936, s. 1-2;

409 Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 20 Aralık 1936, s. 1-10; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Şevket Bilgin, *Yanlış Yol*, **Yeni Asır**, 3 Ocak 1937, s. 1-2; Falih Rıfkı Atay, *Tatbik Kıymeti*, **Ulus**, 4 Ocak 1937, s. 1-6; Yunus Nadi, *Fransa Bir Türk Alsas Loren mi Yaratmak İstiyor*, **Cumhuriyet**, 9 Ocak 1937, s. 1-3; Aka Gündüz, *Hataydaki Azgınlık*, **Açık Söz**, 14 Ocak 1937, s. 1; Yunus Nadi, *Fransız Memurları Çete Teşkilatı Yapıyorlar*, **Cumhuriyet**, 16 Ocak 1937, s. 1-7.

410 Asım Us, *Hatay'a Giden Müşahitler*, **Kurun**, 28 Aralık 1936, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Hatay Davasını Bitaraf Müşahitler Halledecek Değildir*, **Cumhuriyet**, 2 Ocak 1937, s. 1-2; Aynı yazarın diğer makaleleri için bkz. Yunus Nadi, *Sancağa Giden Bitaraf Müşahitler Ne iş Görecekler?*, **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1937, s. 1-3; Yunus Nadi, *Sancaktaki Fransız Müstemlekecilerinin Mezbuhane Gayretleri*, **Cumhuriyet**, 14 Ocak 1937, s. 1-3;

Müşahitler heyetinin Hatay'a gelerek çalışmalara başlamasından sonra Etem İzzet Benice yazısında, manda yönetiminin iki taraflı bir gayrete başladığını bunlardan birinin, askerî kuvvetleri bir an önce Hatay'dan geri çekmek, diğerinin de baskı yapıldığını saklamak olduğunu belirtmiştir.[411] Ahmet Emin Yalman da makalesinde, müşahitler heyetin çalışmalarına başlamasından sonra ilk gelen haberlerin olumlu olduğu üzerinde durarak bütün engelleme çalışmalarına rağmen Hataylıların müşahitlere dertlerini anlattıklarından bahsetmiştir. Ayrıca yazar müşahitlerin görevlerini tarafsız bir şekilde yapmaya devam ederlerse bunun faydalarını söyle sıralamıştır:

1- Yüz binlerce Türkü hiçbir zaman kabul etmeyecekleri esaretten kurtarmaya hizmet etmiş olacaklardır.

2- Müşahitler tarafsız bir şekilde çalışmalarına devam edecek olurlarsa hem bozulan Türkiye-Fransa ilişkilerinin düzelmesine katkı sağlayarak hem de dünya barışının korunmasına hizmet edeceklerdir.

3- Hatay işi çözülmezse Türklerle Suriyeliler arasındaki anlaşmazlık devam edecek bu durumda Suriye'nin gelişmesi için büyük engel teşkil edecektir. Aynı zamanda müşahitler tarafsız bir şekilde görevlerine devam ederlerse bölgenin Makedonya'ya dönmesinin de önüne geçilecektir.

4- Müşahitler, Fransız manda memurlarının hazırladıkları tuzaklara düşecek olurlarsa Milletler Cemiyeti'nin esaslarını çiğnemiş olacaklardır.

5- Fransa'nın bugün Hatay'da uyguladığı politika tamamen yanlıştır. Müşahitler tarafsız hareket ederek en büyük hizmeti Fransa'ya yapacaklardır.

Yalman yazısının sonunda, "*...Milletler Cemiyetinin kararı her şeyden evvel hadise yerine bizzat gönderdiği müşahitlerin bitaraflığı bütün vaziyetleri kurtaracak,*

Etem İzzet Benice, *Kan Dökmek Mesuliyetini Üzerinize Almaktan Sakınınız!*, **Açık Söz**, 3 Ocak 1937, s. 1-6.

411 Etem İzzet Benice, *Bozgun ve Gayret*, **Açık Söz**, 4 Ocak 1937, s. 1-6; Müşahitlerin Antakya'ya gelmesinden sonra son zamanlarda buraya getirdikleri askerî birlikleri göz boyamak amacıyla Halep'e geri çekmişlerdir. **Akşam**, 3 Ocak 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 3 Ocak 1937, s. 2; **Ulus**, 3 Ocak 1937, s. 2; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 53; Soyak, a.g.e., s. 571.

bilâkis tarafgirliği Yakın Şark, Fransa ve Milletler Cemiyeti için içinden çıkılmaz bir tehlikeli bir vaziyet husule getirecektir." diyerek müşahitlerin görevleri sırasında tarafsız davranmalarını sorunun çözümündeki önemine vurgu yapmıştır.[412].

Bununla birlikte Türkler ve Araplar gösteriler düzenleyerek müşahitleri etkilemeye çalışmışlardır. 5 Ocak 1937'de müşahitler İskenderun'a gelerek delege Pierre Durieux'un evine misafir olmuşlardır. İskenderun'dan ve çevre köylerden gelen binlerce kişi müşahit heyete müracaat etmek üzere giderlerken jandarma ve polis tarafından durdurulmak istenmiştir. Buna rağmen halk müşahitlerin bulunduğu evin önüne gelerek, "*Hakkımızı arıyoruz, istiklâl istiyoruz, Suriye mandası altına girmeyiz, hür doğduk, hür yaşayacağız ve hür olarak öleceğiz*" diye bağırmışlardır.[413] Atatürk'ün güney gezisine çıkıp Konya'ya gelmesinden cesaret alan Antakya'daki Türkler 9 Ocak 1937'de grev ilan ederek bütün işyerlerini kapatmışlardır. Ayrıca aynı gün Antakya'da 15.000 Türk'ün katıldığı bir gösteri yapılmış, müşahitler tarafından kabul edilen 18 kişilik Türk Heyeti tarafından müşahitlere istekleri hem sözlü olarak aktarılmış hem de bir rapor sunulmuştur.[414] Hatay'ın içinde bulunduğu durumun anlatıldığı belgelerle de desteklenen bu uzun raporda, 1921 Ankara İtilafnamesi ve diğer belgelerle Hatay'ın Suriye'den tamamen ayrı olduğunun kabul edilmişliği belirtildikten sonra özetle şu görüşlere yer verilmiştir:

1- Memurlar Suriyeli Araplardan seçilmiş, resmî dil olan Türkçe bu suretle kaldırılmıştır. Mahkemelerde Türkçe ifadeler Arapçaya tercüme edilerek zabıtlara geçirilmektedir.

---

412 Ahmet Emin Yalman, *Müşahitler Bitaraf Kalırlarsa*, **Tan**, 4 Ocak 1937, s. 1-3; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz.; D. (Doğan) Köymen, *Atatürkün İnkılap Vatanı Hataysız Eksiktir*, **Akgün**, 14 Ocak 1937, s. 1-3.

413 **Açık Söz**, 7 Ocak 1937, s. 1-6; **Akşam**, 7 Ocak 1937, s. 1-13; **Cumhuriyet,** 7 Ocak 1937, s. 1-3; **Haber**, 7 Ocak 1937, s. 1-6; **Kurun**, 7 Ocak 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 7 Ocak 1937, s. 1-12; **Tan**, 7 Ocak 1937, s. 1-10; **Ulus**, 7 Ocak 1937, s. 1-6; **Yeni Asır**, 12 Ocak 1937, s.1-3; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 54.

414 **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 14-30; **Açık Söz**, 10 Ocak 1937, s. 1; **Akşam**, 10 Ocak 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1937, s. 1; **Haber**, 10 Ocak 1937, s. 1-2; **Kurun**, 10 Ocak 1937, s. 1.

2- Türk okulları Türk olmayan ve üstelik Türkiye düşmanlıkları ile tanınmış olanların elindedir. Bir tek Türkçe ders okutulmaz.

3- Hatay Türklerine ait resmî istatistikler tahrif edilmiş ve gerçeğe uymayan kayıtlar tutulmuştur.

4- Manda yönetimi esas amaçlarından hiçbirini burada gözetmemiştir. Memleketin hâlâ medeni kanunu yoktur. Türk inkılabını takip etmek büyük bir suçtur. Mesela şapka giyenler aleyhinde gerici unsurların tahriki yoluna bile gidilmekte ve bu gibi Türklerin işleri görülmemektedir.

5- Düşünce ve vicdan hürriyeti üzerine her türlü baskı yapılmaktadır. Hatay'da siyasi ve sosyal kulüpler kurmak yasaktır. İnsani amaçlarla toplanan cemiyetlerin yardım girişimlerine de izin verilmemektedir.

6- Hatay'da azınlık olan gruplar iktisadi alanda her kolaylıktan faydalanmaktadırlar. Buna karşılık Türklere akla gelmedik zorluklar çıkarılmaktadır.[415]

Heyet 9 Ocak 1937'de İskenderun'dan Antakya'ya giderken Belen'de 200 kişilik Türk, Suriye ve Fransa aleyhine gösteri düzenlemiştir.[416] Türklerin Antakya'da yaptıkları gösteriye karşılık manda yöneticilerinin de teşviki ile bazı Arap ve Ermeniler de bölgede çoğunluğun kendilerinde olduğunu göstermek için gösteri yapmak istemişlerse de yeterli sayıda kişi bulamadıkları için Suriye'den para ile işsiz ve köylüler toplanarak Antakya'ya getirilmiştir. Bu gösteri son derece sönük geçmiştir.[417] Müşahitlerin 10 Ocak 1937'de Reyhanlı'da yaptıkları incelemeler sırasında da Türkler tarafından bir gösteri düzenlenmiş, bu gösteride "*istiklâlimizi istiyoruz, hakkımızı istiyoruz*" diye slogan atılınca manda yöneticileri tarafından bu gösteri bir isyan ve

---

415 **Akşam**, 12 Ocak 1937, s. 11; **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1937, s. 1-8; **Haber**, 12 Ocak 1937, s. 6; **Kurun**, 12 Ocak 1937, s. 2; **Açık Söz**, 13 Ocak 1937, s. 6; Ayrıca raporun tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 76-90.

416 **Açık Söz**, 11 Ocak 1937, s. 1-6; **Akşam**, 11 Ocak 1937, s. 1; **Haber**, 11 Ocak 1937, s. 2; **Kurun**, 11 Ocak 1937, s. 1-6; **Son Posta**, 11 Ocak 1937, s. 1-11; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 57; R. Yavuz, a.g.t., s. 87.

417 **Akşam**, 11 Ocak 1937, s. 2; **Haber**, 11 Ocak 1937, s. 1-2; **Açık Söz**, 12 Ocak 1937, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1937, s. 1-8; **Kurun**, 12 Ocak 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 12 Ocak 1937, s. 1-10; **Ulus**, 12 Ocak 1937, s. 1-5; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 57; Dayı, a.g.m., s. 336.

baskın olarak görülerek silah kullanılmak suretiyle engellenmeye çalışılmıştır. Bu olaylar sırasında 1 kişi ölmüş ve 8 kişi yaralanmıştır. Bu olayların sorumlusu olarak Türk basını tarafından Türklere saldıran Araplar ve bu saldırıya göz yuman Fransa'nın manda yöneticileri gösterilmiştir.[418]

Müşahitler 11 Ocak 1937'de Kırıkhan'dan geçerken kendilerini bekleyen halkı dinlemeden ayrılmak istemişlerse de halk tarafından bir telgraf çekilmiş ve "*biz dertlerimizi dökmek için günlerden beri sizi bekliyorduk. Bu maksatla toplanmıştık. Halbuki heyetiniz bizi yol üstünde bırakıp gitti*" ifadesi üzerine geri dönerek halk ile görüşmek durumunda kalmışlardır. Bu görüşmelerde müşahitlere Türk temsilciler tarafından Türk nüfusunun yanlış belirtildiğini 25-30.000 eksik gösterildiğini aktarmışlardır. Ayrıca görüşmeler bittikten sonra çevrede toplanan halk İstiklal Marşı'nı söylemiş ve "*yaşasın Atatürk, Yaşasın müstakil Hatay!, Yaşasın Milletler Cemiyeti!*" diye bağırarak tezahüratta bulunmuştur.[419]

Heyet bölgede çalışmalarına devam ederken Muhittin Birgen[420], Fransız manda memurlarının "*sınırımızda Çerkezlik, Alevilik ve Ermenilik gibi yoktan meseleler*" çıkarmaya çalıştıklarını Suriyelilerin bunlara uymamalarını eğer bunları yapacak

---

418 **Akşam**, 11 Ocak 1937, s. 2; **Haber**, 11 Ocak 1937, s. 1-2; A**çık Söz**, 12 Ocak 1937, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1937, s. 1; **Yeni Asır**, 12 Ocak 1937, s. 1-3; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 58.

419 **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Arşiv: IV-18-C; Dosya: 74-1, Fihrist: 14-31; **Akşam**, 12 Ocak 1937, s. 1-11; **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1937, s. 1-8; **Kurun**, 12 Ocak 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 12 Ocak 1937, s. 12; **Tan**, 12 Ocak 1937, 1; **Ulus**, 12 Ocak 1937, s. 1.

420 "Muhittin Birgen: "*1885'te İstanbul'da doğdu. Unkapanı Rüştiyesi'nde ve Vefa İdâdisi'nde okuduktan sonra, Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Fransızca, Almanca, biraz Rusça ve İngilizce, Arapça ve Farsça bilmekteydi. 1906 senesinde Hicaz Demiryolu Nezâreti'ne girerek memur oldu. 1908 senesinde istifa ederek gazeteciliğe ve muallimliğe geçti. 1913'te Tanin Gazetesi yazı işleri müdürlüğüne başladı. 1919 yılına kadar bu gazetenin Başyazarlığını yaptı. Aynı zamanda Felsefe ve Edebiyat muallimi olarak Üsküdar İdâdi Sultânilerinde çalıştı. 1914-1919 arasında Meclisi Mebûsan'da Çorum Mebusu olarak bulundu. 1920-1921 arasında Ankara'da Hakimiyeti Milliye Başmuharrirliği ile Matbûât Umûm Müdürlüğü yaptı. 1921'de iki Türk ticari şirketinin mümessili olarak Tiflis'e gitti ve bir sene sonra Azerbaycan Cumhuriyeti Maârifi'nin ıslahı için Baku'ya davet edilerek orada yüksek Pedagoji Enstitüsü ve üniversite hocalıkları ile birlikte Maârif Müşavirliği görevlerinde bulundu. 1924'te yurda döndü. İki yıl kadar Galatasaray Lisesi'nde Tarih Öğretmenliği yaptıktan sonra İzmir'e giderek, İzmir Müstahsilleri Kooperatifi Müdürlüğüne tayin edildi. Burada sekiz yıl çalıştı. Daha sonra incir ve üzüm kooperatifini kurarak, bir süre onun başında bulundu ve hastalığı dolayısıyla istifa etti. Aynı süre içinde Milli Aydın Bankası İdare Meclisi Reisliğini yaptı. Kooperatif mümesseseleri için mahalli itibar kooperatif bankaları teşkilatını kurdu ve o çevrede kooperatif kültürünün yayılmasına çalıştı. Daha sonra Son Posta Gazetesinin Başmuharriri oldu. 1959'da İstanbul'da vefat etti.*" Günay, a.g.e., s. 567-568.

olurlarsa tarihlerinin en büyük hatasını yapmış olacaklarını[421] belirttiği yazısında Suriyelileri sert bir dille uyarmıştır. Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Fransız manda yöneticilerinin Hatay'da uyguladıkları parçalama ve birbirine düşürme siyasetini ve Milletler Cemiyeti tarafından bölgeye gönderilen müşahitlerin olaylara seyirci kalmasını eleştirdikten sonra yazını şöyle sonlandırmıştır: "…*Sancakta sükûnun ve Türkiye-Fransa münasebatında eski vaziyetin avdeti ancak böyle bir şarta bağlıdır!. Entrikacıların faaliyetleri arttıkça Türkiyede de, sabrın azalacağını Fransız milletinin artık anlaması lâzımdır!. Artık herkesin de anlaması lâzımdır ki Türk toprağında müstemlekeci at oynatamaz!.*"[422] Yunus Nadi de, bölgede Fransız manda yöneticilerinin Türklere karşı yaptıkları ve yaptırdıkları baskılardan yola çıkarak bu durumun Türk milletinin sabrını taşırdığını vurgulamış, yaşanan olayların Türkiye'nin Cenevre görüşmeleri esnasında Hatay'a tarafsız polis gücünün gönderilmesini istemesinin ne kadar haklı olduğunu ortaya çıkardığını belirtmiştir. Böylece yazar bölgede bu dönemde yaşanan olayları Türkiye'nin teklifinin Fransa tarafından kabul edilmemiş olmasına bağlamıştır.[423] Aynı yazar diğer bir yazısında da, Fransız memurların bölgede uyguladıkları politikayı çetecilik olarak isimlendirerek sert bir dille eleştirdikten sonra, "…*bu caniyane tertibleri M. Blum'ün hakemliğine bütün ciddiyetile arzederiz.*" diyerek Fransa Başbakanının yaşanan olaylara müdahale etmesini istemiştir.[424]

---

421 Muhittin Birgen, *Suriyeliler Müstemlekecilere İnanmayınız!*, **Son Posta**, 11 Ocak 1937, s. 1-2; Çerkezlerin de Hatay davası boyunca Türklerle birlikte hareket ettiklerini gösteren bir makale için bkz. Yunus Nadi, *Hatay Türklüğü Üzerinde Hakikat*, **Cumhuriyet**, 17 Ağustos 1937, s. 1-3; Ayrıca aynı makalenin geniş bir özeti için bkz. **Yenigün**, 24 Ağustos 1937, s. 2.

422 Muhittin Birgen, *Türk Toprağında Müstemlekeci At Oynatamaz*, **Son Posta**, 16 Ocak 1937, s. 1-2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz., Muhittin Birgen, *Fransızlarla Biraz Daha Açık Konuşalım*, **Son Posta**, 17 Ocak 1937, s. 1-2.

423 Yunus Nadi, *Bitaraf Bir Polis Kuvveti İstemekte Ne Kadar Haklı İmişiz*!, **Cumhuriyet**, 15 Ocak 1937, s. 1-7.

424 Yunus Nadi, *Fransız Memurları Çete Teşkilâtı Yapıyorlar*, **Cumhuriyet**, 16 Ocak 1937, s. 1-7; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makaleleri için bkz., Yunus Nadi, *Manda; İdaresi Yirminci Asrın Medenî Barbarlığıdır!*, **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1937, s. 1-5; Yunus Nadi, *Unsurdan Unsura Nifak!*, **Cumhuriyet**, 19 Ocak 1937, s. 1; Bu dönemde Fransız memurların Hatay'da uyguladıkları politikaların eleştirildiği diğer yazılar için bkz. Şevket Bilgin, *İki Siyaset*, **Yeni Asır**, 15 Ocak 1937, s. 1-2; Aynı yazarın diğer bir makalesi için bkz., Şevket Bilgin, *Türkiye Sömürgecilerden Ne Çektiğini Unutamaz…*, **Yeni Asır**, 20 Ocak 1937, s. 1-*2;* Ahmet Emin Yalman*, Bitaraf Müşahitler Görmüyorlar mı?,* **Tan**, 15 Ocak 1937, s. 1-3; Aynı yazarın diğer bir makaleleri için bkz., Ahmet

Heyet bölgede yaptığı çalışmaları 21 Ocak 1937'de tamamlayarak Hatay'dan ayrılmıştır.[425] Heyetin Hatay'dan ayrıldığı günlerde Cenevre'de Türk ve Fransız temsilciler arasında görüşmeler yeniden başlamıştır.

2.1.5. Atatürk'ün Güney Gezisi ve Etkileri (5-8 Ocak 1937)

Cenevre ve Paris'te yapılan görüşmelere katılan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras 3 Ocak 1937'de İstanbul'a gelmiş ve aynı gün Dolmabahçe sarayında Atatürk ile bir görüşme yapmıştır.[426] Daha sonra Ankara'ya geçen Aras, 4 Ocak 1937'de mecliste başlayan ve akşam da Başbakan'ın evinde devam eden Bakanlar Kurulu toplantısında Hatay Sorunu ile ilgili bakanlara bilgi vermiştir.[427] Ayrıca Aras, 5 Ocak 1937'deki CHP grup toplantısında yaptığı konuşmada, Paris'ten ayrılırken Fransa Başbakanı Leon Blum ile görüştüğünü, Başbakan Blum'un sorunun çözümünde Fransa ile Türkiye arasındaki iyi ilişkileri devam ettirecek bir yol bulunması için yılbaşı tatilinden sonra kendisinin de çaba göstereceğini, Türkiye'yi tatmin edebilecek bir çözüm yolunun da en kısa zamanda Fransa Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla bildirileceğini de söylediğini aktarmıştır. Toplantıda söz alan konuşmacılar Fransa'nın takip ettiği müzakere tarzını şiddetle eleştirmişler, açık ve anlaşılır bir müzakere tarzının Türk kamuoyu tarafından daha çok takdir edileceği üzerinde durmuşlardır. Bunun üzerine tekrar söz alan Dışişleri Bakanı Aras, daha önceki açıklamalarına ilave edecek bir şey olmadığını, "*...hadisatın almış olduğu cereyanı nihayete kadar soğukkanlılıkla takip etmek muvafık olduğunu*" söylemiştir. Bazı konuşmacıların iki ülkeye de dostluk gösteren diğer ülkelerin bu sorun

---

Emin Yalman, *Lâik Fransa Nerelerde?*, **Tan**, 16 Ocak 1937, s. 1-9; Ahmet Emin Yalman, *Arap Âlemi Karşısında Biz*, **Tan**, 18 Ocak 1937, s. 1-4; Etem İzzet Benice, *Fransa Hâlâ Neyi Bekliyor?*, **Açık Söz**, 16 Ocak 1937, s. 1-3; Aynı yazarın diğer bir makalesi için bkz., Etem İzzet Benice, *Zavallı Ermeniler!*, **Açık Söz**, 19 Ocak 1937, s. 1; Falih Rıfkı Atay, *Sömürgeci*, **Ulus**, 24 Ocak 1937, s. 1.

425 **Cumhuriyet**, 22 Ocak 1937, s. 1-7; **Haber,** 22 Ocak 1937, s. 1-6; **Son Posta**, 22 Ocak 1937, s. 1-10.

426 **Açık Söz**, 4 Ocak 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1937, s. 1; **Haber**, 4 Ocak 1937, s. 1-2; **Kurun**, 4 Ocak 1937, s. 1; **Son Posta**, 4 Ocak 1937, s. 1; **Tan**, 4 Ocak 1937, s. 1; **Ulus**, 4 Ocak 1937, s. 1; Soyak, a.g.e., s. 571.

427 **Akşam**, 5 Ocak 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1937, s. 1-6; **Haber**, 5 Ocak 1937, s. 1-3; **Kurun**, 5 Ocak 1937, s. 1; **Son Posta**, 5 Ocak 1937, s. 1-8; **Tan**, 5 Ocak 1937, s. 1-3.

hakkındaki sorularına da Aras, yakın bir zamanda açıklamalar yapacağını bildirerek, cevabını şimdilik ertelediğini söylemiştir.[428].

Dışişleri Bakanı Aras'ın açıklamalarından sonra kamuoyunda Paris'te Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot'un Ankara'ya dönüşte yeni bir teklif getirebileceği beklentisi oluşmuştur. Ancak 4 Ocak 1937'de Ankara'ya gelen Henri Ponsot, istasyonda gazetecilerin Hatay Sorunu ile ilgili düşüncelerini sormaları üzerine "*iki tarafın hüsnü niyeti sayesinde Sancak meselesinin normal bir cereyan takip etmekte bulunduğunu söylemekle*" yetinmiştir.[429] Daha sonra Büyükelçi Henri Ponsot, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile de görüşmüştür. Büyükelçinin elle tutulur somut hiçbir öneri getirmemesi Türk basınında büyük eleştirilere sebep olmuştur. Bu konuda Fransız Hükümeti'nin Hatay Sorunu ile ciddi olarak ilgilenmediği, sorunun Türkiye ile Milletler Cemiyeti arasında olduğunu iddia ederek oyalama siyaseti takip ettiği ve bu yanlış politikada ısrar ettiği yönünde yazılar çıkmıştır.[430]

Büyükelçi Henri Ponsot'un hiçbir öneri getirmemesi İstanbul'da bulunan Atatürk'e bildirilince Atatürk bu duruma oldukça sinirlenmiştir.[431] 5 Ocak günü Adana'nın kurtuluş yıl dönümü törenlerine 40 bin civarında Çukurovalı katılmış, büyük heyecan içinde geçen bu törende, Hatay'ın kurtarılması için de büyük tezahürat yapılmıştır. Yapılan konuşmalarda konuşmacılar Hatay'ı kurtarmak için Atatürk'ün

---

428 **Akşam**, 6 Ocak 1937, s. 1-10; **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1937, s. 1-3; **Haber**, 6 Ocak 1937, s. 1-6; **Tan**, 6 Ocak 1937, s. 1-8; **Ulus**, 6 Ocak 1937, 1; **Ayın Tarihi**, S. 38 (1937), 74-75; Falih Rıfkı Atay, *Hatay*, **Ulus**, 7 Ocak 1937, s. 1-5; Abidin Daver, *Fransız Politikası Karşısında Haklı Olarak İnfial Duyuyoruz*, **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1937, s. 1; Abidin Daver, *Fransa ve Suriye Konfederasyon Şeklini Öpüp te Başına Koymalıdır!*, **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1937, s. 1-3; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 74-75.

429 **Açık Söz**, 5 Ocak 1937, s. 1-3; **Akşam**, 5 Ocak 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1937, s. 1-6; **Kurun**, 5 Ocak 1937, s. 1; **Son Posta**, 5 Ocak 1937, s. 1-8; **Tan**, 5 Ocak 1937, s. 1-3.

430 Asım Us, *Fransa Aldanıyor!,* **Kurun**, 7 Ocak 1937, s. 1-6; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Etem İzzet Benice, *Sancak Davası Türkiye için Millî Bir Haysiyet ve İzetti Nefis Davasıdır,* **Açık Söz**, 7 Ocak 1937, s. 1-3; Hakkı Ocakoğlu, *Anlamadılar Acaba Anlamıyacaklar mı?*, **Yeni Asır**, 7 Ocak 1937, s. 1-2; Atay, a.g.m., s. 1; Daver, a.g.m., s. 1; Abidin Daver, *Fransa ve Suriye Konfederasyon Şeklini Öpüp te Başına Koymalıdır!,* **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1937, s. 1-3; Falih Rıfkı Atay, *Mugalatalar*, **Ulus**, 14 Ocak 1937, s. 1-6.

431 Soyak, a.g.e., s. 572; R. Yavuz, a.g.t., s. 81; **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları** (Derleyen: Hulusi Turgut), İstanbul 2005, s. 338; Tekin, a.g.e., s. 78.

emirlerine hazır bulunduklarını belirtmişlerdir.[432] Bu dönemde sorunun çıkmaza girmesi ve Hatay'da yaşayan Türklere yapılan baskıların iyice şiddetlenmesi Atatürk'ün harekete geçerek Konya ve oradan da Ulukışla'ya kadar bir geziye çıkmasına neden olmuştur. Atatürk, 5 Ocak 1937'de Genelkurmay'da toplantı hâlinde bulunan Mareşal, Başvekil ve Millî Müdafaa Vekili ile şu telefon görüşmesini yapmıştır:

"*...zaman kazanmak ve bize zaman kaybettirmek istediklerini görüyorum.*

- Cemiyeti Akvam kararına kadar bizi oyalamak, Cemiyeti Akvamdan kendilerine müsait bir karar almak niyetindedirler.

- Bu kararın aleyhimizde çıkmasına mani olmak lazımdır. Bunun için gün kaybetmeden fiili tedbirlerin tatbikine geçilmesi ve bunu Cemiyeti Akvam görmelidir, mütalaasındayım.

- Fillî tedbirlerin zamanı hiçbir vakit geçmez. Halen vaziyetin bir emri vaki'e müsait olmasını tahmin buyuruyor musunuz?

- Emri vaki yapmak zamanı gelmiştir. Ancak Cemiyeti Akvam, karar verirken, bu ihtimali katî olarak göz önüne alabilmesi için, hudut üzerinde hazırlık başlamalıdır. Zaten bu hazırlık için oldukça zamana ihtiyacımız vardır.

- Ben (İsmet İnönü) yarın akşam İstanbul'a hareket edeyim. Öbür gün orada olayım. Emirlerinizi alayım."[433]

Bu telefon görüşmesi sırasında Atatürk'ün yanında bulunan Kılıç Ali, Dolmabahçe Sarayı'nda bulundukları sırada Atatürk'ün aniden İsmet Paşa'nın telefon başına çağrılmasını emrettiğini, kendisinin telefonu bizzat eline alarak konuşmaktan hoşlanmadığını, bu nedenle telefon ahizesini kaldırarak Cevat Abbas'a verdiğini belirtmektedir. Cevat Abbas'ın Atatürk'ün söylediklerini İsmet Paşa'ya aktardığını,

---

[432] **Akşam**, 6 Ocak 1937, s. 1-5; **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1937, s. 1-6; **Haber**, 6 Ocak 1937, s. 1-6; **Son Posta**, 6 Ocak 1937, s. 1-6; **Tan**, 6 Ocak 1937, s. 1-8; **Ulus**, 6 Ocak 1937, s. 1-4; Saraç, a.g.t., s. 73; R. Yavuz, a.g.t., s. 81.

[433] **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 12; Y. Demir, a.g.e., s. 179-180; Dağıstan, a.g.m., s. 158-159.

onun söylediklerini de Atatürk'e arz ettiğini, konuşmada İsmet Paşa'nın telaşının anlaşıldığını ve konuşmasından "*Hatay için Fransa ile savaşa girmeyelim*" görüşünde olduğunun çıkarılabileceğini belirtmektedir. Atatürk'ün ise bu duruma tepki göstererek konuşmayı şu şekilde sonlandırdığını belirtmektedir: "*Ona söyle, telefonda bu şekilde konuşmak doğru değildir. Yarın konuşuruz. Kes! Kes!.*" Kılıç Ali, bu telefon görüşmesinden sonra yaşananları da şöyle anlatmaktadır: "*…Atatürk'le birlikte özel kütüphanesinde oturuyorduk. Hava hemen hemen kararmıştı. Yemek saati gelmiş, sofra hazırlanmıştı. Atatürk, oturduğu divandan sürekli denize, ufuklara dalmış, bir şeyler düşünüyordu. Hiçbir şey konuşmuyordu. Birden bire emir verdi: Bu gece yemeği Park Otel'de yiyelim ve hemen kalkıp oraya gidelim.*" Kılıç Ali, Atatürk'ün sinirli bir hâli olduğunu, bir süre daha kütüphanede oturduktan sonra otomobillerle Park Otel'e gittiklerini belirtmektedir. Bir süre sonra Atatürk'ün kendisine, "*Kılıç, saat kaç?*" diye sorduğunu, kendisinin de "*Saat bir buçuk efendim!*" diye cevap verdiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Atatürk'ün "*O hâlde görev başlamıştır. Bana başyaveri çağırtın.*" Başyaver Celal Bey gelince ona "*Şimdi not ettireceklerimi derhal yapar ve sonuçlarından bana bilgi verirsiniz.*" dedikten sonra şu emri verdiğini belirtmektedir: "*1- Yunus Nadi Bey ile Ordu Müfettişi Fahrettin ve İstanbul Kumandanı Halis paşaları şimdi buraya çağırınız. 2- İsmet Paşa'ya, Fevzi Paşa'ya, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'e telefonla söyleyiniz, onlar da hemen Ankara'dan hareket edip Eskişehir'e gelsinler, orada beni beklesinler.*"[434] Atatürk bu görüşmeden sonra Ankara'da bulunan Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a telefonla şu emri vermiştir: "*…dâhil olduğunuz Hatay teşkilatı merkezinde benim için lüzumlu olan bütün şeyleri hatta lüzumlu şahsiyetleri alarak bana mülâki olunuz.*"[435]

Kılıç Ali, bir süre sonra Fahrettin Paşa'nın ardından Halis Paşa'nın ve Yunus Nadi Bey'in otele geldiklerini Atatürk'ün Fahrettin Paşa ve Halis Paşa ile görüşerek

434 **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları** (Derleyen: Hulusi Turgut), İstanbul 2005, s. 339-340.
435 Soyak, a.g.e., s. 572; R. Yavuz, a.g.t., s. 81.

onlara birtakım emirler verdikten sonra Yunus Nadi Bey'e ise şunları söylediğini belirtmektedir: "*Benimle birlikte Adana'ya geleceksiniz. Lütfen gidip hazırlanınız ve Dolmabahçe'de bana katılınız.*" Kılıç Ali, Park Otel'den Dolmabahçe Sarayı'na dönüşte Atatürk'ün neşesinin yerine geldiğini, "*Akşam telefonda İsmet Paşa'ya yarın görüşürüz diye söz vermiştim. Bu sözü yerine getirmek ve kendileriyle görüşmek lazım."* diyerek, *"Şimdi kim bilir ne düşünüyorlar? Kim bilir ne hâldeler?*" diye konuştuktan sonra sözlerini şöyle tamamladığını belirtmektedir: "*Onlar asıl şimdi işin ciddiyetini anlayacaklar! Hâlâ uyuyorlar! Bak mesele nasıl hallolur, onlara göstereyim de görsünler. Bir İskenderun için Fransızlarla savaşılmazmış! Şaşarım onların akl-ı perişanına!*"[436]

Bu doğrultuda ani bir kararla İstanbul'dan hareket eden Atatürk 6 Ocak 1937'de Eskişehir'e gelmiştir. Bu gezi ile ilgili Anadolu Ajansı tarafından şu açıklamaya yer verilmiştir: "*Atatürk 5 ikincikânunda İstanbulu terk etmeğe ve şimdilik Konyaya gitmeğe karar vermiştir. Müşarünileyh bu gece saat üçte Haydarpaşa istasyonundan hususî trenile Konyaya hareket buyurmuşlardır.*"[437] Aynı gün Eskişehir'de Atatürk'ün başkanlığında, Başbakan İsmet İnönü, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, İçişleri Bakanı ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın katıldığı 4 saat süren bir toplantı yapılmıştır. Eskişehir'deki görüşmede Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Hatay Sorunu üzerinde ısrarla durulması halinde anlaşmazlığın barış yolu ile çözülebileceğinden ümitli olduğunu belirtmiş ve Avrupa'daki karışıklıklar nedeniyle dünyanın savaşa doğru gitmekte olduğu yönünde bir değerlendirmede bulunmuştur. Başbakan İsmet İnönü ise "*Hariciye Vekili, Hükümetin görüşünü izah etti*" sözü ile görüşünü açıklamıştır. Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: "*…siz ne emrederseniz ben onu yaparım; ancak Hariciye*

---

436 **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları** (Derleyen: Hulusi Turgut), İstanbul 2005, s. 339-341.

437 **Açık Söz**, 6 Ocak 1937, s. 1; **Akşam**, 6 Ocak 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1937, s. 1; **Haber**, 6 Ocak 1937, s. 1; **Kurun**, 6 Ocak 1937, s. 1; Soyak, a.g.e., s. 573; Dinamo, a.g.e., s. 421; Tekin, a.g.e., s. 83.

Vekilinin izahından, İkinci Dünya Harbi'nin pek uzak olmadığı anlaşılıyor; binaenaleyh, kabil ise kuvvetlerimizi o harp durumu için saklamamız yerinde olur."[438] Atatürk yapılan bu değerlendirmelerden sonra; "*siz hepiniz mutabık olursunuz da, ben mi ayrılırım… Yalnız millete hakikatin olduğu gibi ifade edilmesini, yani hükümetin kendisini ikna ederek teşebbüsünden alıkoyduğunu bir tebliğ ile umumi efkara bildirilmesini…*" istemiş, görüşme sonunda ise Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kenara çekerek "*sen bu vaziyeti kullanmasını bilirsin*" demiştir.[439] Bu toplantı ile ilgili basında tarihî kararlar alındığı yönünde haberler çıkmış, ancak kararların içeriği ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.[440] Aynı gün Eskişehir'den Konya'ya doğru hareket eden Atatürk Ulukışla üzerinden 8 Ocak 1937'de Ankara'ya dönmüş ve aynı gün toplanan Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmiştir.[441] Diğer taraftan 8 Ocak 1937'den itibaren Ankara ve İstanbul radyoları da her akşam Arapça yayınına da başlamış[442] ve

---

438 Soyak, a.g.e., s. 576.

439 Soyak, a.g.e., s. 576; Tekin, a.g.e., s. 84; Gültekin Kamil Birlik, *Celal Bayar'ın Başbakanlığı İsmet İnönü'den Devralması ve Bunun Siyasi Müsteşarlık Üzerine Etkisi*, **Atatürk Yolu**, S. 46 (Güz 2010), s. 262.

440 **Açık Söz**, 7 Ocak 1937, s. 1-6; **Akşam**, 7 Ocak 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1937, s. 1-3; **Haber,** 7 Ocak 1937, s. 1; **Kurun**, 7 Ocak 1937, s. 1; **Son Posta**, 7 Ocak 1937, s. 1; **Tan**, 7 Ocak 1937, s. 1-10; **Yeni Mersin**, 8 Ocak 1937, s. 1; Dayı, a.g.m., s. 336.

441 **Akşam**, 9 Ocak 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 9 Ocak 1937, s. 1; **Ulus**, 9 Ocak 1937, s. 1; Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)**, Ankara 1983, s. 596; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986, s. 57-58; A. Kutlu, a.g.m., s. 23; Erkal, a. g. m, s. 23; Eraslan, a.g.m., s. 22; Esin (Derinsu) Dayı, **Hatay Gazetesinde Atatürk (Ağustos 1938-Aralık 1938)**, Erzurum 2003, s. 117; Soyak, a.g.e., s. 577; R. Yavuz, a.g.t., s. 82; Armaoğlu, a.g.e., s. 349; Dinamo, a.g.e., s. 424.

442 İlk Arapça yayın 8 Ocak 1937'de Ankara radyosu tarafından saat 19.05'de yapılmış ve yayında bazı çevrelerin Türkiye'nin Suriye'nin birliğini parçalamak amacında olduğunu yayarak Türk ve Arap milletlerini birbirine düşman etmek istedikleri söylenmiş ve bu konu ile ilgili Başbakan İsmet İnönü'nün bir nutku Arapça olarak okunmuştur. İstanbul ve Ankara radyolarının yayınları Hatay, Suriye, Irak ve Mısır'dan gayet iyi bir şekilde dinlenmektedir. **Cumhuriyet**, 9 Ocak 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 60; Türk basınında çıkan Şam çıkışlı bir habere göre, Türk radyolarının Arapça yayına başlamış olması Şam'da da büyük ilgi ile takip edilmiştir. Hatay ile ilgili Türkiye'nin görüşlerini dinleyenlerin sayısı gün geçtikçe artmaya başlamış ve yayın saati yaklaştığında radyosu olmayanlar radyosu olanların evlerinde toplanamaya başlamıştır. Özellikle Türkiye'nin Suriye'nin birliğini isteyen konfederasyon teklifi Suriyeliler arasında Türkiye'ye karşı bir sempatinin doğmasına da neden olmuştur. **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1937, s. 3; **Haber**, 21 Ocak 1937, s. 6; **Kurun**, 21 Ocak 1937, s. 2; **Tan**, 21 Ocak 1937, s. 3; **Ulus**, 21 Ocak 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 60.

ilk radyo dış yayını Hatay'a yapılmıştır.[443] Böylece radyo aracılığıyla Türkiye'nin Hatay ile ilgili görüşleri bölgedeki Araplara da ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Atatürk, Eskişehir'de yapılan görüşmeden sonra hükümeti dünyadaki olayları yanlış okumakla itham etmiş ve Hatay konusundaki değerlendirmelerine katılmadığını belirtmiştir. Atatürk, Fransızların sorunu zamana yayarak dejenere etmeye çalıştıklarını, hükümetin de işi, gerektiği kadar sıkı tutmadığını gördüğünü, girişimlerdeki amacın İsmet İnönü'nün endişeye kapıldığı gibi Fransa ile savaşmaya gidecek hareketlerde bulunmak değil, tam aksine soruna ilgisiz kalınması durumunda ortaya çıkabilecek bir silahlı çatışmanın önüne geçmek olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Atatürk, "*Fransızlarla bir harbe sürükleniriz diye korktular… Biz istesek bile, Fransızlar sancak için bizimle bir harbe girerler mi hiç?... Görmüyorlar mı ki bugün Fransa'nın bizzat anavatanı, büyük tehlikelerle sarılı bir haldedir?... Bu vaziyette hangi Hükümet sancaktaki mevhum (değersiz) ve daha ziyade şahsi, menfaat kırıntıları için deniz aşırı, hem de bizimle bir harbi göze alabilir; evham ve vesvesenin bu derecesine şaştım doğrusu…*" diye görüşlerini açıklayıp hem Fransa'nın içinde bulunduğu durumu değerlendirerek böyle bir işe cesaret edemeyeceğini ifade etmiş hem de hükümetin izlediği politikayı eleştirmiştir.[444]

Atatürk, Hatay Sorunu'nun barış yolu ile çözümlenmemesi ve bir silahlı çatışmanın yaşanması durumunda bile Türkiye'nin doğrudan savaşa girmesini istemediğini, kendisinin bizzat konuyu ele alarak sorunu çözeceğini belirtmiştir.[445] Atatürk'ün bu görüşmelerden ve yanındakilere anlattıklarından fiilî olarak harekete geçilmesi gerektiğine inandığı anlaşılmakta, hükümet politikası ile farklı düşündüğü görülmektedir. Hükümetin Hatay politikasını onaylamadığını, sağlığının bozulmasına

---

443 Şahin, a.g.m., s. 611; Coşkun Topal, *Sancak (Hatay) Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyundaki Etkileri*, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 11, S. 2 (Aralık 2009), s. 5.

444 Soyak, a.g.e., s. 577; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 87; Birlik, a.g.m., s. 263.

445 Birlik, a.g.m., s. 263.

ve ara sıra burnunun kanamasına rağmen Atatürk'ün devlet işleriyle uğraşmaya devam ettiğini belirten Kazım Özalp, hükümeti daha etkili önlemler almaya zorladığına vurgu yapmaktadır. Özalp bir gün kendisinin Atatürk tarafından çağrıldığını ve aralarında şöyle bir konuşma geçtiğini de belirtmektedir:

"*...Millî Savunma Bakanı olman nedeniyle Hatay işimde sana önemli görevlerin düşebileceğini, bu konuda gerekirse Makedonya'daki ihtilal çeteleri gibi bir teşkilat kurmamıza, benim evvelce Makedonya'da Selanik Vilayeti takip kumandanlığında bulunmuş olmam nedeniyle böyle bir teşkilatın nasıl kurulacağında tecrübeli olduğumu... Hatay mutlaka bizim olmalıdır...*" Kazım Özalp daha sonra bu tedbirlere gerek kalmadığını belirtmiştir.[446]

Fahrettin Altay da Hatay Sorunu konusunda Atatürk ile aralarında şöyle bir diyaloğun geçtiğini anlatmaktadır: "*-Paşa biliyor musun ben Cumhurbaşkanlığını bırakıp Hatay'a çete reisi olacağım.*" *Bunları söylerken gene sıkıntılı bir hali devam ediyordu, benim gülümsediğimi görünce,*

"*-Ne gülüyorsunuz?*" *dedi.*

"*-Efendim siz Türkiye'nin çete reisisiniz Hatay'ın çete reisi bir teğmen olur. Varsa öyle bir teğmen ver bana.*"

"*-Emredersiniz... Bütün teğmenler emrinize hazırdır, yalnız bir dakika müsaade ediniz. Hatay'a komşu olan 2. Ordu Komutanı arkadaşım İzzettin Çalışlar'dan izin alayım...*"

"*Birdenbire durdu yeni aklına gelmiş gibi,*

-Ha doğru, onu unuttuk...

Hemen arkasından da yaveri Celal'i çağırıyor ve İzzettin Çalışlar'ın telefonla bulunarak Eskişehir'e hemen gelmesini emrediyordu.

O sırada açılan kapıdan Yunus Nadi merhum içeri girince ona ilk sözü,

---

446 Kazım Özalp – Teoman Özalp, **Atatürk'ten Anılar**, Ankara 1998, s. 64-65; Dağıstan, a.g.m., s. 159.

-Sen ne dersin bu Hatay işine? oldu ve Yunus Nadi merhum da şu cevabı verdi:

-Paşam senin bu işte blöf yapmadığına büyük devletler kani olunca Hatay senindir."

"*-Aferin be! İşte seni bunun için severim, iç bir kadeh.*"

"*Atatürk'ün sıkıntılı hali geçmiş, neşeli bir hal almıştı.*"[447]

Buna benzer anekdotu aktaran Hasan Rıza Soyak da, Atatürk'ün bu konudaki düşüncelerini kendisine şu şekilde açıkladığını belirtmiştir: "*Defalarca, hatta Fransız sefiri Mösyö Ponsot'ya da açıkça söylediğim gibi, dava benim şahsi davamdır.*"[448] "*Dünya'nın bu durumunda böyle bir meselenin Türkiye ile Fransa arasında müsellah bir ihtilâfa müncer olması katiyen varid değildir. Fakat ben, bunu da hesaba kattım ve kararımı vermiş bulunuyorum. Şayet ufukta bu yolda binde bir ihtimal belirse, Türkiye Cumhuriyeti Reisliğinden ve hatta Büyük Millet Meclisi azalığından da çekileceğim. Ve bir fert olarak bana iltihak edecek birkaç arkadaşla beraber Hatay'a gireceğim. Oradakilerle elele verip mücadeleye devam edeceğim.*"[449] "*İsterse Türk Hükümeti, beni ve arkadaşlarımı asi ilan eder ve hakkımızda takibat da yapar.*"[450] Kılıç Ali, hükümetin kendisini asi olarak ilan edecek olması halinde ne yapacağını sorması üzerine Atatürk, "*...İşte o zaman Hatay meselesini hallettikten sonra döner, bu kez de bizi asi ilan edenleri kolundan tutup atar, yine duruma biz hakim olurduk.*" diye cevap vermiştir.[451] Ayrıca Atatürk Eskişehir'den Konya'ya doğru hareket ederken Afyonkarahisar

---

447 Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922**, Ankara 2008, s. 490-491; Selçuk, a. g., e., s. 86-87; **Atatürk'ten Anılar Özlemler** (Derleyen: Sabri Babacan), İstanbul 2004, 61-62; Tekin, a.g.e., s. 82.

448 Ruşen Eşref Ünaydın, **Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları Hatıraları VII**, Ankara 1954, s. 5-6; Falih Rıfkı Atay, **Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir, Atatürk Ne İdi**, İstanbul 1980, s. 120; Sökmen, a.g.e., s. 9; Soyak, a.g.e., s. 579; Şener, a.g.e., s. 363; Tünay, a.g.m., s. 460; Birlik, a.g.m., s. 263; Adem Kara, *Hatay'ın Anavatana Katılması Hakkında Yeni Bir Belge*, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, S. 2 (Aralık 2017), s. 129.

449 Selçuk, a.g.e., s. 77-78; Sökmen, a.g.e., s. 9; Sabiha Gökçen, **Atatürk'le Bir Ömür** (Anıları Kaleme Alan: Oktay Verel), Ankara 1996, s. 252; Soyak, a.g.e., s. 578; Şener, a.g.e., s. 360; Tünay, a.g.m., s. 460; Dayı, a.. g. m., s. 336, Kara, a.g.m., s. 129.

450 R. Yavuz, a.g.t., s. 83; Soyak, a.g.e., s. 578; Mehmet Mursaloğlu, **10 Ay 16 Gün 8 Saat Sancak, Devlet, Vatan**, İskenderun 2009, s. 55; Tekin, a.g.e., s. 87; Birlik, a.g.m., s. 264.

451 **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları** (Derleyen: Hulusi Turgut), İstanbul 2005, s. 344; Osman Bilge Kuruca, **Atatürk ve Gerilla Savaşı Tarihsel Kökleriyle**, İstanbul 2014, s. 342-343; Tünay, a.g.m., s. 460; Birlik, a.g.m., s. 264.

İstasyonu'nda kolordu komutanı Mustafa Muğlalı Paşa'ya da şunları söylemiştir: "*Paşa Hazretleri size belki kanundışı bir emir vereceğim. Bu emir hükümete isyan niteliği taşıyabilir. Böyle bir emir verirsem yapacak mısın?*"

"*-Yahu sen emir verirsen ben yapmaz mıyım?*"

"*-Paşa tekrar sordu: -Tamamen sivil kıyafet giyilecek. Bu sivil kıyafetler avcı ceketi içinde camedan yelekten ibaret olacak ve bu sivil elbiseleri sen bizzat temin edeceksin. Bana, subay ve er olarak böyle giyinmiş 5 bin kişiyi 15 gün içinde hazırlayıp teslim edebilir misin?*"

"*-Emrettiğiniz bu kuvvet 15 gün içinde hazırdır paşam.*"[452]

Atatürk'ün Eskişehir, Konya ve Ulukışla'yı kapsayan yurt gezisi Türk basınında ve yabancı basında büyük yankılar uyandırmıştır. Bu gezide bulunan Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi'nin aynı gün yayımlanan ve Atatürk tarafından ilham, hatta dikte edildiği belli olan makalesi, halkın heyecanını iyice artırmıştır.[453] Nadi bu yazısında, "*...iş, Fransanın yeni Türkiye hakkındaki umumi denilecek suretteki kesif cehaletine bırakılırsa hakikatte çok ehemmiyetsiz Hatay itilâfından dolayı milletlerarası olmadık ve beklenilmedik hadiseler zuhuru işten bile değildir. Nitekim işte zaten buna Fransanın Suriyedeki müstemleke memurları olanca kuvvet ve gayretlerile hizmet etmektedirler.*" diyerek Fransa'yı sert bir dille uyarmıştır. Ayrıca yazar, Türkiye'nin kendisini dünyaya yeterli derecede anlatamadığını, yeni Türkiye'nin Avrupa tarafından bilinmediğini, Türkiye'yi en iyi bilmesi gereken Fransa'da hâlâ "*Türkiye için ikide bir La Republique Ottomane tabirinin kullanıldığını görüp durmuyor muyuz?*" sorusunu sorarak kendimizi dünyaya olduğu gibi tanıtmakla sorumlu bulunduğumuz üzerinde durmuştur. Yazar Fransa'nın Türkiye'yi anlamamakta ısrar ettiğini, hâlbuki Türkiye'nin Hatay'ı 24 veya 48 saate millî kuvvetleriyle işgal edebileceğini, aynı kuvvetlerle bütün

---

452 **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları** (Derleyen: Hulusi Turgut), İstanbul 2005, s. 344; Kuruca, a.g.e., s. 342.

453 Soyak, a.g.e., s. 575.

Suriye'nin de kısa sürede işgal edilebileceğine vurgu yaptıktan sonra, Türkiye'nin Fransa ile bir savaş istemediğini, fakat mecbur kaldığı zaman bütün dünyaya karşı koyabileceğini eklemiştir. Ayrıca yazar Hatay davasında Milletler Cemiyeti'ni karşımıza Fransa'nın çıkardığını belirterek "*cemiyet bu hakkı ihkaktan âciz kalırsa bizim kendi hakkımızı korumaktan âciz olmıyacağımız şimdiden Fransanın malûmu olmalıdır ve Fransa ile beraber bütün dünyanın, düşmanların muhtemel çokluğu bu bahiste bizi hakkımızı müdafaa etmekten menedebilecek bir sebep değildir.*" diyerek çok sert ifadeler kullanmıştır. Nadi makalesini ise şöyle sonlandırmıştır: "*Eğer bu izahlarımızdan sonra dahi Fransa bu dostluğu herhangi müstemleke memurlarının manasız mütalealarile kaybetmekte beis görmemek yolunda devam ederse bu takdirde mes'uliyet artık Fransaya ait olacaktır.*"[454]

Etem İzzet Benice de, Atatürk'ün hükümetin daveti ile Ankara'ya dönüşünü ve olağanüstü olarak toplanan Bakanlar Kuruluna başkanlık etmesini günün üzerinde durulması gereken en önemli olayı olduğuna vurgu yaptıktan sonra Hatay davasının yeni bir safhaya girdiğini belirtmiştir. Atatürk'ün bu gezisinden sonra "…*bütün Avrupanın ve bilhassa Fransanın seyahat üzerine teksifi nazar etmesi, hâdiseleri daima kendi iradesine ram etmesini bilen büyük şefin bu gezilerine ayrıca büyük bir ehemmiyet payı da artırıyordu.*" diyen yazar gezinin önemini ortaya koymuştur.[455]

Fransız basınında Türkiye'nin Hatay'a bir askerî harekâtta bulunabileceği ve bu doğrultuda Hatay sınırına yığınak yapıldığı yönünde yazılar çıkmıştır. Bu doğrultuda Juor gazetesi Türkiye'nin Hatay anlaşmazlığını askerî kuvvetle mi halletmek istediğini sorduktan sonra, Fransa'nın buna engel olmak için bütün önlemleri alacağını belirtmiştir. Pöti Parizyen gazetesi Türk basınının Fransa'ya karşı kullandığı sert lisanı

---

454 Yunus Nadi, *Fransız Dostluğuna Hâlâ Kıymet Veriyoruz!,* **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1937, s. 1-3; Ayrıca aynı makalenin geniş bir özeti için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 119-120; Soyak, a.g.e., s. 574-575; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Müstemlekeci Fransanın Entrikaları*, **Tan**, 7 Ocak 1937, s. 1-10; Yunus Nadi, *Sancak Meselesinde (Er Nuvel) Gazetesini Tenvir İçin*, **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1937, s. 1-3.

455 Etem İzzet Benice, *Atatürk'ün Ankara Dönüşü*, **Açık Söz**, 10 Ocak 1937, s. 1-3.

eleştirmiş, "*Milletler Cemiyeti komisyonunun İskenderuna muvasalatı münasebetile tertip edilen tezahürat sürprizlerinden içtinap için fevkalade müteyakkız bulunmak icap ettiğini göstermektedir.*" diye yazmıştır. Journal gazetesinde Saint-Brice imzasıyla çıkan makalede ise "*...Fransanın tehdit manevraları önünde baş eğmemeğe karar vermiş olduğunun mutlak surette gösterilmesi*" gerektiği üzerinde durulmuştur. Ancak Türkiye'nin sınıra asker yığınak yaptığı yönündeki bu haberler Türk basını tarafından kesin bir dille yalanlanmış, Fransız basınında bu yönde çıkan haberlerin Fransa ve İngiltere kamuoylarını Türkiye aleyhine çevirmeye yönelik olduğu üzerinde durulmuştur.[456]

Atatürk'ün güney gezisi, Türkiye'nin, Hatay Sorunu'nun çözümü için gerekirse askerî güç kullanmayı göze alacak kadar önem verdiğini ortaya koymuştur.[457] Aynı zamanda bu gezi Ankara'da sorunun ilk günlerinden beri var olan iki farklı görüşün iyice ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Bu görüşlerden biri Cumhurbaşkanı Atatürk, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın savunduğu "*Hatay'ın Türkiye'ye en kısa sürede ve her ne pahasına olursa olsun katılması"* yönündeki görüş,[458] diğeri de Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın da içinde bulundukları ve "*Hatay sorununun çözümü için uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde mücadele edilmesini, statükoyu sarsacak bir çatışma çıkarmamaya dikkat gösterilmesini*" savunan görüştür.[459] Ancak uygulamaya

---

456 **Akşam**, 8 Ocak 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1937, s. 1; **Ulus**, 8 Ocak 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 54-55; Bu dönemde Fransız basınında çıkan yazıların eleştirildiği yazılar için bkz. Etem İzzet Benice, *Fransadan Açık Söz ve Açık Hesap İstiyoruz!*, **Açık Söz**, 9 Ocak 1937, s. 1-3; Ahmet Emin Yalman, *Fransanın Düşmanı Fransa Diplomasisi*, **Tan**, 9 Ocak 1937, s. 1-10; Hakkı Ocakoğlu, *Karşımızda Hüsnüniyet Eserleri Göremiyoruz*, **Yeni Asır**, 9 Ocak 1937, s. 1-2; Yunus Nadi, *Aydınlatılması Lâzım Noktalar***, Cumhuriyet**, 10 Ocak 1937, s. 1-4; Peyami Safa, *Türk ve Fransız Matbuatı*, **Cumhuriye**t, 10 Ocak 1937, s. 3; Selim Ragıp (Emeç), *Antakya, İskenderun ve Biz*, **Tan**, 10 Ocak 1937, s. 3; Falih Rıfkı Atay, *Muhtelif Akisler*, **Ulus**, 11 Ocak 1937, s. 1-6; Falih Rıfkı Atay, *Zararlı Tahrikler*, **Ulus**, 12 Ocak 1937, s. 1-5; Asım Us, Türkiye *Montreux Konferansı Zamanındaki Siyasetini Değiştirmiş Değildir*; *Belki Fransa Ahdini Bozmuş Bulunmaktadır*, **Kurun**, 14 Ocak 1937, s. 1-2.

457 Ada, a.g.e., s. 126; Ceylan, a.g.t., s. 47.

458 Ada, a.g.e., s. 125-126.

459 Ada, a.g.e., s. 125-126; Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, C. 1, İstanbul 1996, s. 28-29; **İsmet İnönü Hatıralar** (Yayıma Haz. Sabahattin Selek), Ankara 2006, s. 540-543.

bakıldığında bu iki farklı görüşün, değişen şartlara göre Türkiye'ye hareket alanı sağlayan "*aynı görüşün iki ayrı birleşeni olduğu*" dikkat çekmektedir.[460]

Atatürk'ün gezisinden sonra Türkiye'nin sert ve kararlı tutumu Fransa'nın politikasında bir yumuşama eğilimi ortaya çıkarmıştır. Bunda İngiltere'nin iki ülke arasında yapmış olduğu arabuluculuk da önemli rol oynamıştır.[461]

2.2. Milletler Cemiyeti'nde Sorunun İkinci Kez Gündeme Gelmesi ve Bağımsız Hatay Devleti'nin Kurulma Süreci

CHP grubunun 9 Ocak 1937'te yapılan toplantısında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras yaptığı konuşmada Fransız Başbakanının soruna bir çözüm bulmak için müdahale kararı aldığını, bu durumun Fransa Dışişleri Bakanlığı tarafından da teyit edildiğini bildirmiştir. Ayrıca Aras, Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot'un Ankara'ya gelişte bir teklif getirmemesinin zaman darlığından kaynaklandığını, iki hükümetin Milletler Cemiyeti toplantısının üç gün ertelenmesi konusunda anlaşmaya vardıklarını ve Türkiye tarafında Paris görüşmelerinde sunulan teklifin Fransa'nın isteği üzerine daha etraflı bir proje şeklinde Fransa Hükümeti'ne sunulacağını da açıklamıştır. Aras, konuşmasının sonunda da Fransa ile aramızdaki sorunun nasıl çözüleceği ile ilgili bu aşamada tahminde bulunabilmek için maddi bir delil bulunmamakla beraber, Fransa'da sorunu bir an önce çözmek için bir eğilimin ortaya çıktığını, bu nedenle yapılan görüşmelerin sonuçlarının beklenilmesi gerektiğini açıklamıştır.

Aynı toplantıda Başbakan İsmet İnönü de yaptığı konuşmada, "*millî meselenin ciddi ve itimat olunur bir müzakere usulüne girmekte olduğu*" hakkında Dışişleri Bakanı Aras'ın tahminlerine katıldığını belirtmiştir. Ayrıca İnönü, Türkiye'nin onayı olmadan Milletler Cemiyeti'nde bir karar alınamayacağını, sorunun çözümü için Türkiye ile Fransa arasında bir anlaşmanın olmasının en olumlu yol olduğuna vurgu yapmıştır.

---

460 Ada, a.g.e., s. 126.

461 Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 72; Ada, a.g.e., s. 126, Ceylan, a.g.t., s. 48; İşyar, a.g.e., s. 446; Erden, a.g.e., s. 28-29.

Başbakan İnönü bu nedenle, gerek partiden gerek kamuoyundan "*sabır ve sükûnetle önümüzdeki on, on beş günü takip etmesini*" istemiştir. İnönü konuşmasının devamında, Atatürk'ün millî heyecan ve iradeyi daima en iyi en iyi tecessüm ettiren görüş ve faaliyetlerinden şükranla bahsetmiştir.[462]

Parti grubunda yapılan bu konuşmalardan sonra Türk basınında konuşmalarla ilgili birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Basında bu dönemde temkinli yazılar ön plana çıkmıştır. Bu konuda Falih Rıfkı Atay, yeni bir bekleme devresine girildiğini, birkaç gün beklemenin sorun olmadığını ancak Hatay Sorunu'nun çözümü için olumlu bir yola girildiğini sanmanın da yanlış olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca Atay, "…*bu meseleyi, Fransız iktidarının hakiki liderleri ellerine almazlar ve onu, iş halletmez rutinin çıkmazından kurtarmazlarsa, vaziyette, haklı olarak, esaslı bir eyileşme ümid etmeyiz.*" diye yazarak temkinli tutumunu sürdürmüştür.[463] Ayrıca bu dönemde Fransız basınında çıkan yazılar sert bir dille de eleştirilmiştir.[464]

2.2.1. Milletler Cemiyeti'nde Görüşmeler

---

462 **Açık Söz**, 10 Ocak 1937, s. 1-6; **Akşam**, 10 Ocak 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1937, s. 1-6; **Haber**, 10 Ocak 1937, s. 1-6; **Kurun**, 10 Ocak 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 10 Ocak 1937, s. 1-3; **Tan**, 10 Ocak 1937, s. 1-3; **Ulus**, 10 Ocak 1937, s. 1-6; **Yeni Asır**, 10 Ocak 1937, s. 1-3; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 75-76; Saraç., a., g. t., s. 94.

463 Falih Rıfkı Atay, *Vakalar ve Yazılar*, **Ulus**, 10 Ocak 1937, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz.; Sadri Ertem, *Sancağın İstiklâl İçin Mücadelesi*, **Kurun**, 15 Aralık 1936, s. 1-2; Falih Rıfkı Atay, *Cenevreye Doğru*, **Ulus**, 13 Ocak 1937, s. 1-3; Muhittin Birgen, *Bekleyip Göreceğiz!*, **Son Posta**, 10 Ocak 1937, s. 1-7; Etem İzzet Benice, *On Beş Gün İçin Daha Bekliyoruz!*, **Açık Söz**, 11 Ocak 1937, s. 1-3; Etem İzzet Benice, *Şakaya Gelmeyen Türkiye*, **Açık Söz**, 12 Ocak 1937, s. 1-6; Yunus Nadi, *Bizim Meselemiz ve Dünya Meseleleri*, **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1937, s. 1-3; Ahmet Emin Yalman, *Davamızın Geçireceği Safhalar*, **Tan**, 12 Ocak 1937, s. 1-8; Yunus Nadi, *Hatay Davası Önünde Dostlarımız*, **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1937, s. 1-3; Şevket Bilgin, *Fransa Hakikata Rücu Edecek midir?*, **Yeni Asır**, 13 Ocak 1937, s. 1-2; Muhittin Birgen, *Hatay Türkleri İş Sizinle Bize Düştü!*, **Son Posta**, 14 Ocak 1937, s. 1-11; Asım Us, *Günü Biten İntizar*, **Kurun**, 25 Ocak 1937, s. 1; **Uyanış-Servetifünun**, C. 81-17, 14 Ocak 1937, s. 116-117.

464 Nizamettin Nazif Tepedelenli, *Fransa "Hatay'ı" Suriye Himayesine Koymak İstiyormuş!*, **Açık Söz**, 13 Ocak 1937, s. 1-3; Asım Us, *Mesele Neden Çıktı?*, **Kurun**, 13 Ocak 1937, s. 1-2; Muhittin Birgen, *Suriyedeki Siyaset Muhtekirleri*, **Son Posta**, 13 Ocak 1937, s. 1-2; Ahmet Emin Yalman, *Ya Tam Dost, Ya Düşman…*, **Tan**, 14 Ocak 1937, s. 1-10; Şakir Hazım Ergökmen, *Fransa ve İtalya ile Türkiye*, **Açık Söz**, 15 Ocak 1937, s. 1-6.

Hatay Sorunu'nda görüşmelere devam etmek üzere Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras başkanlığındaki Türk Heyeti[465] 16 Ocak 1937'de İstanbul'dan Cenevre'ye hareket etmiştir.[466] Heyetin hareketinden önce Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Aras Perapalas otelinde Atatürk tarafından kabul edilmiştir. Bu görüşmeden sonra gazeteciler İsmet İnönü'ye;

"*---Bütün millet bizden Hatay davamızın istediğimiz şekilde halledildiği müjdesini bekliyor. Bu haberi ne zaman alacağız?*" diye sormuşlardır.

Başbakan İnönü hakkından ve onun elde edileceğinden emin bir devlet adamı tavrı ile şu cevabı vermiştir:

"*---Elbette çocuklar, elbette bu davayı halledeceğiz!*"[467]

Heyetin hareketinden önce Dışişleri Bakanı Aras da gazeteciler yaptığı açıklamada, "*şimdiden bir şey söyleyemem. Cenevreden bekleyiniz.*"[468] demiştir.

Türk Heyeti'nin Cenevre'ye hareketinden sonra Yunus Nadi, Cenevre'de Hatay davasının kesin görüşmelerinin yapılacağını, Fransa'nın bu yoldaki güzel umutları boşa çıkarmaması gerektiğine vurgu yaparak inadından vazgeçmesi ile sorunun çözülebileceğini ön plana çıkarmıştır.[469] Türkiye Cenevre'de ikinci tur görüşmeleri

---

465 Heyetin diğer üyeleri, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu'dur. **Akşam**, 17 Ocak 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1937, s. 1-4; **Kurun**, 17 Ocak 1937, s. 1; **Ulus**, 17 Ocak 1937; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 59.

466 **Açık Söz,** 17 Ocak 1937, s. 1; **Akşam**, 16 Ocak 1937, s. 1-4; **Haber**, 17 Ocak 1937, s. 1; **Kurun**, 17 Ocak 1937, s. 1; **Son Posta**, 17 Ocak 1937, s. 1; **Ulus**, 17 Ocak 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 59; Saraç, a.g.t., s. 77; Soyak, a.g.e., s. 7; R. Yavuz, a.g.t., s. 89; Opruklu, a.g.t., s. 181; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 20.

467 **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1937, s. 6; **Haber**, 17 Ocak 1937, s. 6; **Kurun**, 17 Ocak 1937, s. 2.

468 **Akşam**, 17 Ocak 1937, s. 4; **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1937, s. 1; **Haber**, 17 Ocak 1937, s. 6; **Kurun**, 17 Ocak 1937, s. 2; **Son Posta**, 17 Ocak 1937, s. 8.

469 Yunus Nadi, *Son Safha*, **Cumhuriyet**, 18 Ocak 1937, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Şaşmaz Bir Esas*, **Ulus**, 16 Ocak 1937, s. 1-4; Etem İzzet Benice, *Tevfik Rüştü Aras Giderken*, **Açık Söz**, 17 Ocak 1937, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 17 Ocak 1937, s. 1; Etem İzzet Benice, *Pazarlık Devresini Geçirmiş Bulunuyoruz*, **Açık Söz**, 18 Ocak 1937, s. 1-3; Peyami Safa, *Konseye Giderken*, **Cumhuriyet**, 18 Ocak 1937, s. 3; Muhittin Birgen, *Fransızlarla Açık Görüşelim!*, **Son Postsa**, 18 Ocak 1937, s. 1-2; Burhan Belge, *Cenevre Arifesinde*, **Ulus**, 18 Ocak 1937, s. 1-6; Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Bambaşka Şartlar Bambaşka Salahiyet Bambaşka Muhit*, **Açık Söz**, 20 Ocak 1937, s. 1-6; Yunus Nadi, *Türk-Fransız Dostluğunun Son İmtihan Günleri*, **Cumhuriyet**, 20 Ocak 1937, s. 1-3; Doğan Köymen, *Millî Davamız*, **Akgün**, 21 Ocak 1937, s. 1; Etem İzzet Benice, *Konsey Bugün Toplanıyor*, **Açık Söz**, 21 Ocak 1937, s. 1-3.

başlamadan önce Fransa'nın isteği doğrultusunda Paris görüşmelerinde Fransa'ya teklif ettiği ve Fransa tarafından reddedilen konfederasyon teklifini daha ayrıntılı olarak 11 Ocak 1937'de Fransa'ya bir muhtıra şeklinde yeniden sunmuştur. Türkiye'nin bu teklifine göre;

1- Suriye, Lübnan ve Hatay olmak üzere üç konfedere devlet teşkil edecektir.

2- Her konfedere devlet tam bir hâkimiyete sahip olacak, dışişlerinde birlikte hareket edecek bununla birlikte konfedere devletler arasında gümrük ve para birliğinin sağlanacaktır.

3- Konfedere devletler arasında ortaya çıkabilecek yukarıdaki masraflar nüfus oranlarına göre paylaştırılactır.

4- Konfederasyon merkezinden bahsedilmiş, ancak şehir ismi verilmemiştir.

5- Ortak işler her konfedere devletlerin parlamentosundan eşit sayıda seçilen icra komitesi tarafından yürütülecektir.

6- Her konfedere devlet diğeri nezdinde bir irtibat memuru vasıtasıyla temsil edilecektir.

7- İcra komitesi tarafından alınan kararlar konfedere devletlerin parlamentolarında ayrı ayrı onaylanacaktır.

8- Konfedere devletler arasında Hatay silahtan arındırılarak tarafsız bir bölge haline getirilecek, ayrıca iç emniyet ve asayişin icap ettiği miktardan başka kuvvet bulundurulamayacak askerlik mecburiyetinin olmayacağı gibi askeri tesisler ve inşaatlar da yapılmayacaktır.

9- 1921, 1923 ve 1926 antlaşmalarının yerine olmak üzere ayrı bir Türk-Fransız antlaşması yapılacak ve bu antlaşmada diğer iki konfedere devlet de dâhil, Hatay'a dışarıdan gelebilecek her türlü müdahaleye karşı Türkiye ve Fransa'nın ortak garanti verecektir.

10- Garantinin, Hatay'ın antlaşma ile belirlenen statükosunu ve tarafsızlığını da kapsayacaktır.

11- Yeni antlaşmanın 20 Ekim 1921 Ankara İtilafnamesine bağlı imza protokolünde belirlendiği gibi Türkiye'nin İskenderun Limanı üzerindeki menfaat ve haklarına ait hükümleri ihtiva edecektir.

12- Hatay vatandaşlarının katılacağı devletin anayasasını hazırlayacak bir parlamento seçimleri yapılacak, Hatay anayasası ise mezhep ve kültür hürriyeti prensiplerini mecburi olarak içine alacak bir yapıda olacak, Hatay'ın resmi dili Türkçe ve devletin yönetim şeklinin cumhuriyet olacaktır.

13- Halen başka bir ecnebi tabiîyetinde olmamak şartı ile Sancakta doğan veya babası Sancakta doğan veyahut da 20 teşrinievvel 1921'de Sancakta mütemekkin kimseler vatandaş hakkını haiz bulunacaklardır.

14- Sancak teşkilatı esasiyesi Türkiye ve Fransa devletlerinin onayından sonra yürürlüğe girecektir.[470]

Fransa Başbakanı Leon Blum Türkiye'nin konfederasyon teklifine cevabını bir mektup şeklinde 18 Ocak 1937'de Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz'a vermiştir.[471] Leon Blum cevabında, sorunu hukuki bakımdan değil siyasi bakımdan ele alarak çözüm aramaya çalıştığını belirttikten sonra kendi düşüncesine göre sorunun çözümüne hizmet edebileceğini düşündüğü noktaları belirtmiş ve şu esasları ileri sürmüştür:

---

470 Muhtıranın tamamı için bkz. **Cumhuriyet**, 20 Ocak 1937, s. 6; **Açık Söz**, 22 Ocak 1937, s. 1; **Akşam**, 22 Ocak 1937, s. 13; **Kurun**, 22 Ocak 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 22 Ocak 1937, s. 1; **Tan**, 22 Ocak 1937, s. 7; **Ulus**, 22 Ocak 1937, s. 1; **Yeni Mersin**, 23 Ocak 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 90-91; Soyak, a.g.e., s. 583-585; R. Yavuz, a.g.t., s. 84-85.

471 **Haber**, 19 Ocak 1937, s. 1-6; **Tan**, 19 Ocak 1937, s. 9; Khadduri, a.g.m., s. 416; Soysal, a.g.m., s. 87; Erkal, a.g.m., s. 23; Yerasimos, a.g.e., s. 196; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 19; Ada, a.g.e., s. 126; Y. Demir, a.g.e., s. 181; Volkan Payaslı, **Sancak'tan Vilayet'e Hatay (1921-1960) (Siyasal, Sosyal ve Kültürel Yönüyle)**, Ankara 2017, s. 37; Esin Tüylü Turan, *Ulus ve Cumhuriyet Gazetelerine Göre Hatay Sorunu ve Hatay'ın Anavatana Bağlanması*, **Vakanüvis – Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 2, S.1 (Mart 2017), s. 296.

1- Hatay Sorunu'nun biri geçici diğeri devamlı iki dönemi vardır. Geçici dönemi, Fransız mandası altında geçecek üç yıldır. Devamlı dönem, Suriye'nin bağımsızlığından sonraki dönemdir. Geçici dönem için zaten sorun yoktur. Ondan sonrasını düşünmek için iki ülke arasında bir antlaşma yapılabilir.

2- Devamlı dönem hakkında şimdiden Fransa'nın verdiği güvence Suriye'nin bağımsızlığından sonra mandanın Hatay hakkında devamı suretiyle, Fransa mandasının teşkil ettiği garantiye halel gelmemesidir.

3- Fransa, "*iki nazik mesele*" diye iki çeşit güvence daha ileri sürmüştür. Bunlardan biri, Milletler Cemiyeti tarafından Hatay'a bir vali atanması, diğeri de Hatay milletvekillerinin Suriye meclisinden çekilmesidir.

4- Fransa, İskenderun Limanı'ndan Türkiye'ye yer kiralamayı kabul etmiştir.

5- 20 Ekim 1921 Ankara İtilafnamesi ile Hatay'da yaşayan Türklere verilen güvencelerin devamını sağlamanın mümkün olacağını ve bu görevin de Milletler Cemiyeti tarafından yapılabileceği de belirtilmiştir.

6- Blum'un mektubu, Türk dostluğundan sıcak bir dille bahsediyor ve iki ülke arasındaki dostluğun, bu anlaşmazlıktan eskiden daha kuvvetli olarak çıkacağını söylüyor.

7- Fransa'nın iyi niyetine delil olarak Milletler Cemiyeti temsilcisinin ve cemiyetin her kararı kayıtsız şartsız kabul edeceğini de belirtmiştir.[472]

Başbakan Leon Blum mektubunda Türkiye tarafından önerilen konfederasyon teklifini uygulanabilir görmediği için kabul etmemiştir. Bunun yerine kendi düşüncelerini daha iyi bir teklif olarak göstermiştir. Mektubunun Ankara'ya geldiği gün hem CHP grubu hem de Bakanlar Kurulu toplantısı yapılarak Blum'un teklifi

[472] Teklifin tamamı için bkz. **ATASE Arşivi**; Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 032, Belge Nu: 034-1,4; **Ayın Tarih**, S. 38 (Ocak 1937), s. 92-93; **Cumhuriyet**, 20 Ocak 1937, s. 1-6; **Açık Söz**, 22 Ocak 1937, s. 6; **Akşam**, 22 Ocak 1937, s. 13; **Haber**, 22 Ocak 1937, s. 6; **Kurun**, 22 Ocak 1937, 2; **Son Posta**, 22 Ocak 1937, s. 10; **Tan**, 22 Ocak 1937, s. 7; **Ulus**, 22 Ocak 1937, s. 5; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.m., s. 19.

değerlendirilmiştir. Parti grubunda Dışişleri Bakan Vekili Şükrü Saraçoğlu, Milletler Cemiyeti'nin müzakerelerine başlamak üzere olduğunu bu nedenle şimdilik söylenecek bir şey olmadığını açıklamıştır.[473]

Fransa Başbakanı Leon Blum tarafından gönderilen mektup Türk basınında sert bir şekilde eleştirilmiş yapılan teklifin sorunu görüşmeler yolu ile çözülme ümidi taşımadığına ve Türkiye'nin isteklerine cevap vermekten çok uzak olduğuna vurgu yapılmıştır. Basında, Fransa'nın Suriye üzerindeki mandayı kaldırırken Hatay'da devam ettirmek istemesi tepki ile karşılanmıştır.[474] Bu konuda Ahmet Emin Yalman, Fransa Başbakanı Leon Blum'un çoktan beri beklenilen teklifinin nihayet geldiğini, bu teklifin Leon Blum'un yaman bir politikacı olduğunu ispatladığını belirttikten sonra yazısını şöyle sürdürmüştür: "*...teklifte, ortalığı teskin etmek, işi sürüncemeye düşürmek, meselenin esasını yakından bilmeyenleri tesir altında bırakmak için icap eden bütün unsurlar vardır.*"[475] Falih Rıfkı Atay da yazısında, Başbakan Leon Blum'un mektubuna bakanların yılbaşı tatilinden pek faydalanamadığının ortaya çıktığını göreceklerini ifade ettikten sonra Fransa'nın, bizi teskin ve Hatay Türklerini memnun edeceğini düşünerek Suriye'ye bağımsızlık vererek çekilirken Hatay'da mandayı devam ettirmek istemesinin oldukça garip olduğuna vurgu yapmıştır. Yazar ayrıca, "*...şimdiye kadar bazı dostlarımızın yaptığı üzere, yalnız Fransızları teşci eden garip tutum, Milletler Cemiyeti önünde de devam edecek olursa, bunu sadece dostluğa aykırı bir hareket olarak görmekle kalmayacağız: meselenin halledilmesi arzu olunmadığı kanaatine de varacağız!*" diyerek Fransa'nın uyguladığı politikanın yanlış olduğunu ve Milletler

---

473 **Açık Söz**, 20 Ocak 1937, s. 1-6; **Akşam**, 20 Ocak 1937, s. 1; **Kurun**, 20 Ocak 1937, s. 1; **Tan**, 20 Ocak 1937, s. 1; **Ulus**, 20 Ocak 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 92-93.

474 **Akşam**, 21 Ocak 1937, s. 1-4; **Haber**, 21 Ocak 1937, s. 1; **Tan**, 21 Ocak 1937, s. 1-7; **Ulus**, 21 **Ocak** 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 60-61.

475 Ahmet Emin Yalman, *Fransanın Kelime Oyunları*, **Tan**, 21 Ocak 1937, s. 1-7.

Cemiyeti'nde de bunu devam ettirmenin Türk-Fransız ilişkilerinin bozulmasına neden olabileceğini belirtmiştir.[476]

Türk ve Fransız temsilcileri arasında Cenevre'de 20 Ocak 1937'de başlayan görüşmeler[477] Türk basını tarafından da yakından takip edilmiştir. Fransa görüşmeler sırasında Başbakan Leon Blum'un 18 Ocak 1937'de Türkiye'ye ilettiği mektup çerçevesinde bir politika izlemiş bu durumda Türk basını tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir.[478] Görüşmelerin başlaması ile ilgili Asım Us makalesinde, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Fransız temsilcileri arasında görüşmelerin başladığını böylece Hatay Sorunu'nun fiili müzakere safhasına girdiğini belirtmiştir. Fransa'yı sorunu çıkmaza sürüklediğinden dolayı eleştirmiştir. Ayrıca Us'a göre, Hatay Sorunu'nun Milletler Cemiyeti tarafından çözülmesi hem Fransa'yı içine düşmüş olduğu yanlış yoldan kurtaracak hem de Milletler Cemiyeti'nin uluslararası barış için atmış olduğu önemli bir adım olacaktır.[479] Muhittin Birgen de görüşmeler Cenevre'de devam ederken yazdığı makalesinde, Fransa'nın bir taraftan sorunun çözümünde asıl kararı Milletler Cemiyeti'nin bırakmak gibi gayet ılımlı bir siyaset takip ederken diğer taraftan bütün diplomasi kuvvetlerini harekete geçirerek kendi politikasını savunduğunu ön plana çıkarmıştır. Buna karşılık yazar Türkiye'nin kendisini memnun edecek sonuçlar almadıkça iddialarından da vazgeçmeyeceğini ifade etmiş ve sorunu kendi

---

476 Falih Rıfkı Atay, *Vaziyet*, **Ulus**, 22 Ocak 1937, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Fransız Başvekili M. Blum'ün Mütaleaları Önünde*, **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1937, s. 1-3; Yunus Nadi, *Hakkı Tanımamanın ve Tanıtmamanın Mes'uliyeti*, **Cumhuriyet**, 22 Ocak 1937, s. 1-3; Şevket Bilgin, *Dancig Gibi Bozuk Bir Hilkat Nümunesi Bizi Tatmin Edemez*, **Yeni Asır**, 22 Ocak 1937, s. 1-2.

477 **Açık Söz**, 21 Ocak 1937, s. 1-6; **Akşam**, 21 Ocak 1937, s. 1-4; **Habe**r, 21 Ocak 1937, s. 1-6; Soysal, a.g.m., s. 87; Soysal, a.g.e., s. 534; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 135; Dilan, a.g.e., s. 140; Savcı, a.g.t., s. 37; Ceylan, a.g.t., s. 54; Hatipoğlu, a.g.m., s. 174.

478 Fransa'nın izlediği politikanın sert bir şekilde eleştirildiği makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Cenevrede Son İmtihan*, **Tan**, 22 Ocak 1937, s. 1-7; Ahmet Emin Yalman, *Ne İşitiyoruz ve Ne Görüyoruz?*, **Tan**, 23 Ocak 1937, s. 1-10; Etem İzzet Benice, *Dava Nereye Gidiyor?*, **Açık Söz**, 23 Ocak 1937, s. 1-3; Falih Rıfkı Atay, *Aynı Vaziyet*, **Ulus**, 23 Ocak 1937, s. 1; İsmail Müştak Mayakon, *Türk Geçmişi Unutmak İstiyordu!...*, **Cumhuriyet**, 23 Ocak 1937, s. 1; Etem İzzet Benice, *Fransız Hariciyesi Fransız Milletine Hıyanet Ediyor*, **Açık Söz**, 24 Ocak 1937, s. 1-3; Şevket Bilgin, *En Tehlikeli Bir Oyun Oynadıklarının Farkında mıdırlar?*, **Yeni Asır**, 24 Ocak 1937, s. 1-2.

479 Asım Us, *İskenderun Meselesinin Alacağı Şekil*, **Kurun**, 21 Ocak 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Fransız Usulü*, **Ulus**, 9 Ocak 1937, s. 1-4.

isteğine göre çözmek için bütün önlemleri aldığını belirterek Türkiye'nin kararlı tutumunu ortaya koymuştur.[480]

Cenevre'de yapılan görüşmelerin uzaması üzerine Atatürk, Kurun gazetesi başyazarı Asım Us'a 22-26 Ocak 1937 tarihleri arasında beş makale yazdırarak sorun ile ilgili endişe ve düşüncelerini ortaya koymuştur.[481] Atatürk tarafından dikte ettirilen ve Kurun gazetesinde Asım Us imzası ile yayınlanan bu makalelerin ilkinde, Fransız Başbakanı Leon Blum'un 18 Ocak 1937 tarihli mektubunda ileri sürülen görüşlerin eleştirisi yapılmıştır. Makalede, Başbakan Leon Blum'un 1921 Ankara İtilafnamesi'nden bahsederken bir taraftan Hatay'a ait hususi idare özelliklerine değinirken aynı antlaşma içerisinde konu edinilen bayrak olayına hiç temas edilmemesi eleştirilmiştir. Ayrıca, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'a istiklal verdiği halde aynı hukuki şartları taşıyan Hatay için bir çeşit "*manda*" şekli düşünmesin anlaşma yolunda Paris görüşmelerine göre bir gerileme olduğuna vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda makalede, Fransız devlet adamlarının sorunu çıkmaza sokmalarının nedeni olarak, "…*Fransanın başına her nasılsa baş diye üşüşmüş olan bu efendiler idare etmekte oldukları büyük Fransız milletinin nasıl idare olunacağını bilmedikleri gibi Hatay meselesile millî alâka güden yeni Türkiye Cumhuriyetinin haklarını müdafaa ve icabında onları istihsal için göstereceği filî enerjiyi de takdirden uzak bulunmaktadırlar.*" ifadelerine yer verilmiştir. Makale, "*...onun için biz artık Fransız ricaline hitap etmeğe lüzum görmüyoruz;*

---

480 Muhittin Birgen, *Türkiyeyi Muayyen Olan Programından Hiçbir Kuvvet Döndüremez!*, **Son Posta**, 23 Ocak 1937, s. 1-2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Muhittin Birgen, *Diplomatik Muharebe Devam Ederken…*, **Son Posta**, 24 Ocak 1937, s. 1-2.

481 O yıllarda Kurun gazetesinin yazı işleri müdürü olan Niyazi Ahmet Banoğlu'nun Atatürk'ün bu yazıları Dolmabahçe Sarayında nasıl hazırlayıp gazeteye gönderdiğini ayrıntılı bir şekilde anlattığı eserler için bkz. Niyazi Ahmet Banoğlu, *Atatürk'ün Verdiği Büyük Ders*, **Dünya**, 10 Kasım 1956, s. 5-6; Niyazi Ahmet Banoğlu-Nurcihan Kesim, **Atatürk Başmuharrir ve Atatürk'ün Kulübesi**, İstanbul 1957, s. 5-19; Niyazi Ahmet Banoğlu, **Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri**, İstanbul 1960, s. 102; Asım US, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, İstanbul 1964, s. 152; Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul 1973, s. 158-159; Hikmet Münir Ebcioğlu, *Atatürk'ün Yazdırdığı Başmakale*, **Yıllarboyu Tarih**, S. 7 (Temmuz 1981), s. 18; Saraç, a.g.t., s. 94; Eraslan, a.g.m., s. 22; Gökçen, a.g.e., s. 253; R. Yavuz, a.g.t., s. 94; Mehmet Akif Tural, *Savaş İstemeyen Liderin Başarısı: Hatay*, **Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, C. I, Ankara 2000, s. 66; Hale Torun, *Ata'nın Son Vasiyeti: Hatay*, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, S. 189 (Eylül 2002), s. 54-56.

bundan sonra yine Fransızların kendi menfaatleri namına dostları ve müttefikleri olan devletlerin hakikati yakından görerek vaziyetin icabına göre hareket etmelerini istiyoruz." cümlesi ile son bulmuştur.[482]

Makalelerin ikincisinde, Hatay Sorunu'nun çözümlenemesinin nedeni olarak Fransa dışişleri bakanlığı ve diplomasisi gösterilmiştir. Makalede, Fransa Dışişleri Bakanlığı'nda çalışanları için "*büyük Fransız inkılâpçılarının fikir, hürriyet aşkı ve ahlâk varisleri midir, yoksa Fransadan kovulan papazları terakki yolunda yükselen memleketlerde himayeye yeltenen müteassıplar mıdır?*" sorusu sorulmuştur. Ve Fransa Dışişleri Bakanlığı ile ilgili de şu değerlendirmede bulunulmuştur: "*Gaflet ve inadiyle ve hayalperestlik ve cakacılığı ile Fransız milletinin hayatî menfaatlerini payimâl eden müsessese.*" Makale şu şekilde son bulmuştur: "*Zavallı Fransa, bugün kendisine pek mütemayil bir dostunu daha kaybetmek üzeredir. Akılsızlıktan dolayı milletine hiyanet kolleksiyonu zenginleşecek diye Kedorseğ, bihakkin sevinebilir*."[483] Üçüncü makalede ise Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı gibi görmenin yanlış ve tehlikeli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin şeref ve haysiyetini, hak ve çıkarlarını korumanın yolunu bileceğinden bahsedildikten sonra, "*bunu Fransaya ve Fransa siyasetini tenvir etmeye yanaşmayan dost tanıdığımız devletlere söylemek isteriz*" denilerek dost ülkelere çağrı yapılmıştır.[484]

Atatürk tarafından dikte ettirilen dördüncü makalede ise Fransa'nın izlediği politikanın eleştirilmesinin yanı sıra, Başbakan İsmet İnönü'nün 9 Ocak 1937'de CHP grubunda söylediği "*on beş gün bekleyiniz*" sözünden yola çıkılarak bu sürenin dolduğu belirtilerek hükümetin izlediği politika da eleştirilmiştir. Hükümete hitaben, on beş günlük sürenin dolduğu belirtildikten sonra "*on altıncı gündeyiz. Vaziyet nedir? Ne oluyor, ne olacak?*" soruları sorularak konu hakkında hükümetin halkı bilgilendirmesi

---

482 Asım Us, *Fransanın Dostlarına Hitab Ediyoruz!*, **Kurun**, 22 Ocak 1937, s. 1.
483 Asım Us, *Zavallı Fransa!*, **Kurun**, 23 Ocak 1937, s. 1.
484 Asım Us, *Üzerinde Haklı Olarak Durduğumuz Bir Nokta*, **Kurun**, 24 Ocak 1937, s. 1.

istenmiştir.[485] Beşinci ve son makalede ise Türk milletine beklemeleri için verilmiş olan on beş günlük sürenin aşıldığı hatırlatılarak bu beklemenin artık sabrı tüketen bir durum aldığından bahisle hâlâ diplomatik görüşmelerin anlaşılmazı zor ve ileride yeni anlaşmazlıklara yol açacak formüllerle uzatılmaya çalışılmasının ne kadar gülünç bir taktik olduğu üzerinde durulmuştur.[486] Ayrıca bu sıralarda Türk Tarih Kurumu tarafından çıkartılan ve ismi Atatürk tarafından verilen Belleten dergisinin birinci sayısında Afet İnan tarafından *Atatürk'ü Dinlerken: Gerilla Hakkında İki Hatıra*'nın Türkçe'nin yanı sıra Fransızca[487] olarak da yayınlanmış olması oldukça dikkat çekicidir.

2.2.1.1. Sandler Raporu (27 Ocak 1937)

Milletler Cemiyeti'nde Türk ve Fransız temsilcileri arasında yapılan görüşmelerde İngiltere, Romanya ve Sovyet Rusya Dışişleri Bakanları sorunun çözümünde önemli rol oynamışlardır. Özellikle İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Türk ve Fransız temsilcileri ile görüşmeler yaparak bir anlaşma zemini bulmaya çalışmıştır.[488] Bu görüşmeler sonucunda daha önce Milletler Cemiyeti tarafından raportör olarak görevlendirilen İsveç Dışişleri Bakanı Rickard Sandler'in yoğun çabaları sonucu 23

---

485 Asım Us, *Günü Biten İntizar*, **Kurun**, 25 Ocak 1937, s. 1.

486 Asım, Us, *Hâlâ İntizar*, **Kurun**, 25 Ocak 1937, s. 1.

487 Afet İnan, *Atatürk'ü Dinlerken: Gerilla Hakkında İki Hatıra*, **Belleten**, C. 1, S. 1 (Ocak 1937), İkinci Basım, Ankara 1995, ss. 14-19; Ayrıca bu yazının tamamı için bkz. **Ulus**, 14 Mart 1937, s. 1-5; Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, (Yeni Baskıyı Hazırlayan: Arı İnan), 8. Baskı, İstanbul 2009, s. 45-51.

488 İngiltere'nin Hatay Sorunu'nun çözümünde oynadığı rol için bkz. **Açık Söz**, 22, 23, 24 Ocak 1937, s. 1-6; **Akşam**, 22, 23, 24 Ocak 1937, s. 1-2-13; **Cumhuriyet**, 22, 23, 24 Ocak 1937, s. 1-7-8; **Haber**, 22, 23, 24 Ocak 1937, s. 1-6; **Kurun**, 22, 23, 24 Ocak 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 22, 23, 24 Ocak 1937, s. 1-8-10-11; **Tan**, 22, 23, 24 Ocak 1937, s. 1-10-14; **Ulus**, 23 Ocak 1937, s. 1-4; Doğan Nadi, *Cenevrede Siyasî Faaliyet*, **Cumhuriyet**, 22 Ocak 1937, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Hatay ve İngiltere*, **Tan**, 28 Ocak 1937, s. 1-9; Ayrıca makalenin tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 129-130; Muhittin Birgen, *Arab Matbuatı Türkiye-İngiltere Dostluğunda Gizli Bir Maksadlar Arıyor!*, **Son Posta**, 7 Haziran 1938, s. 1-2; Tarık Mümtaz (Göztepe), a.g.m., s. 13; Soysal, a.g.m., s. 87; Hasan Köni, *Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış*, **Atatürk Yolu**, S. 4 (Kasım 1989), s. 537; Soyak, a.g.e., s. 587; C. Yavuz, a.g.e., s. 281; Peker, a.g.t., s. 84; Karakoç, a.g.m., s. 104; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 284; Atabey, a.g.m., s. 196; İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Sandler Raporu'nun kabul edilmesinden sonra İngiliz Avam Kamarası'nın 1 Şubat 1937'deki oturumunda sorulan bir soruya verdiği cevapta, bulunan çözümün Türk ve Fransız devlet adamlarının anlaşmaya varılması için gösterdikleri gayretin ve Raportör Rickard Sandler'in çalışmalarının sonucu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Eden bulunan çözümün memnuniyet verici olduğunu da vurgulamıştır. **Akşam**, 2 Şubat 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1937, s. 1-3; **Kurun**, 2 Şubat 1937, s. 2; **Son Posta**, 2 Şubat 1937, s. 1-12.

Ocak 1937'de taraflar arasında ilke anlaşmasına varılmıştır.[489] Ardından anlaşılan noktaların yazımına geçilmiş, yazım sırasında en büyük sorun Fransa'nın Arap Dili'nin de Türk Dili ile eşit şartlarda resmî dil olmasını savunması ile yaşanmıştır. Ancak bu talep Türkiye tarafından kabul edilmemiştir.[490] Rickard Sandler tarafından hazırlanan rapor 26 Ocak 1937'de Türk ve Fransız temsilcileri tarafından kabul edilmiş, böylece taraflar arasında bir prensip anlaşması sağlanmıştır.[491]

Rickard Sandler tarafından hazırlanan ve 27 Ocak 1937'de Milletler Cemiyeti'nde okunan rapor cemiyet tarafından da kabul edilmiştir. Bu rapora göre Hatay'ın statüsü şöyle olacaktır:

"*1- Sancak başlı başına bir mevcudiyettir. –Entite distincte- ; dahili işlerinde tam bir istiklâle sahiptir. Aşağıda 3 numarada yazılı ahkam mahfuz kalmak kaydiyle harici işleri Suriye devleti tarafından idare edilir. Sancak ve Suriye için aynı gümrük meskukat usulü mevcuttur.*

2- Sancak'ta Türk lisanı resmi lisandır ve 10 nuncu fıkrada derpiş edilen usule tevfikan diğer bir lisan istimalinin şeraitini ve karakterini konsey tayin edecektir.

3- Bu devletin hakimiyetine ve istiklâline herhangi bir suretle halel iras edilecek mahiyette Suriye devleti tarafından münakit beynelmilel karar Cemiyeti Akvamın mukaddem ve katî bir muvafakati olmaksızın Sancak'ta tatbik edilemez.

4- Hususi ajanlar Suriye'nin selahiyetine bırakılmış işler için her iki taraf icrai makamları arasındaki lüzumlu irtibatı temin edeceklerdir. Bu ayni işler için Sancak ve

---

489 **Cumhuriyet**, 24 Ocak 1937, s. 1-7; **Akşam**, 25 Ocak 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 25 Ocak 1937, s. 1-11; **Tan**, 25 Ocak 1937, s. 1-10; **Ulus**, 25 Ocak 1937, s. 1-6; Falih Rıfkı Atay, *Cenevre Haberlerine Göre Türk ve Fransız Delegasyonları, Sancak Meselesi Hakkında Bazı Esaslar Üzerinde Mutabık Kalmışlardır*, **Ulus**, 25 Ocak 1937, s. 1; **Ayın, Tarihi**, s. 38 (Ocak 1937), 64-65; Soyak, a.g.e., s. 587; Ada, a.g.e., s. 127.

490 **Akşam**, 25 Ocak 1937, s. 2; **Haber**, 26 Ocak 1937, s. 1-6; **Son Posta**, 26 Ocak 1937, s. 1-3; **Yeni Asır**, 27 Ocak 1937, s. 1-6; **Ayın Tarihi**, s. 38 (Ocak 1937), s. 67; Soyak, a.g.e., s. 587; Asım Us, **Hatıra Notları** (Haz. İsmail Dervişoğlu), İstanbul 2012, s. 121.

491 **Akşam**, 27 Ocak 1936, s. 1-8; **Cumhuriyet**, 27 Ocak 1937, s. 1-8; **Haber**, 27 Ocak 1937, s. 1-6; **Kurun**, 27 Ocak 1937, s. 1-2; **Tan**, 27 Ocak 1937, s. 1-10; **Ulus**, 27 Ocak 1937, s. 1; Yusuf Sarınay, *Atatürk Dönemi Türk Politikası ve Hatay,* **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Haz. Berna Türkdoğan), Ankara 2004, s. 35; Hatipoğlu, a.g.m., s. 174; Atabey, a.g.m., s. 196.

Suriye teşrii meclisleri bir parlamentolar arası irtibatı tesis ve bunun şeraitini tayin etmek ihtiyarını haiz olacaktır.

5- Sancak'ın statü ve anayasasına riayeti temine matuf aşağıdaki şartlar dahilinde icra edilen Cemiyeti Akvam Konseyi kontrolü:

a) Fransız tabiîyetinde olmak üzere Cemiyeti Akvam Konseyi tarafından tayin edilecek bir delegenin mahallînde bulunması.

b) Statü ve anayasa ahkamına muhalif icrai veya teşrii her kararı delegenin azami 4 ay müddetle talik etmek selahiyeti. Bu takdirde delege derhal meseleyi, bu hususta nihai kararı verecek olan Cemiyeti Akvam Konseyi'ne arzetmeğe mecburdur.

c) Türk ve Fransız Hükümetleri de, konseyin ittihaz edeceği kararlara riayeti temin için Cemiyeti Akvam Konseyi'nin kendilerine yapacağı tavsiyelerin muktezasını ifa etmeğe amade olduklarını beyan ederler.

6- Sancak'ın ordusu yoktur. Hiçbir mecburi askeri hizmet orada ihdas olunamaz, orada hiçbir askeri tahkimat yapılamaz, yalnız mevcudu .... Kişiyi geçmeyecek olan mahallî polis kuvvetleri teşkil olunabilir, işbu polis kuvvetine lazım olan silahtan gayrı hiçbir esliha Sancak'a sokulamaz ve orada bulundurulamaz. Teknik hususat bilahare yapılacak bir anlaşma ile tayin edilecektir.

7- Bir Türk-Fransız muahedesi aktolunacaktır. Bu muahede Türkiye ve Fransa'nın Sancak'ın temamiyeti mülkiyesini ne şekillerde temin ettiklerini tesbite matuf ahkamı ihtiva edecektir. İşbu teminat tarafeyn arasında yapılacak istişare sonunda tatbik edilecektir. Türkiye-Suriye ve Fransa arasında bir anlaşma yapılacaktır ve bunun mevzuu Türkiye-Suriye hududunun masuniyetini temin etmek ve Türkiye-Suriye ülkeleri üzerinde diğer memleket rejim ve emniyeti aleyhine müteveccih her türlü teşkilat ve faaliyeti menetmek olacaktır.

8- Sancak statüsü İskenderun limanında Türkiye'nin bu limanı transit ihtiyacatı için en geniş mikyasta kullanmasına müsaade etmek maksadile kendisine tanılacak hukuk ve menafii tasrih edecek olan bir maddeyi ihtiva eyliyecektir.

9- Statü ve anayasa, konsey bu hususta karar verir vermez meriyete girecektir.

10- Konseyin kararı ve tavsiyeleri sülüsan ekseriyetle ittihaz edilecektir. Tarafeynin reyleri bu ekseriyet hesabına dahil değildir."[492]

Raporun kabul edilmesinden sonra Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Fransa Dışişleri Bakanı Yvon Delbos, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Maksim Litvinov, İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Romanya Dışişleri Bakanı Mihai Antonescu, Raportör İsveç Dışişleri Bakanı Rickard Sandler ve Milletler Cemiyeti Konsey Başkanı Çin temsilcisi Wellington Koo Türkiye ile Fransa arasında anlaşmanın sağlanmasından dolayı mutlu olduklarını belirten konuşmalar yapmışlardır.[493]

Atatürk, Sandler raporunun Milletler Cemiyeti'nde onaylandığı gün Başbakan İsmet İnönü'ye çektiği kutlama telgrafında iki noktayı özellikle ön plana çıkarmıştır. Bunlardan birinin Türkiye'nin millî konular üzerinde ne kadar dikkatli durduğunun bir kez daha ispat edildiğini, diğerinin de dünyada barış isteyen Türkiye'nin davasını büyük ve adil hakem heyeti olmasını istediği Milletler Cemiyeti'ne bırakmakla barışçı politikasına yeni bir delil olduğunu belirtmiş olmasıdır.[494] Atatürk telgrafında şöyle demiştir:

---

492 **BCA**, 030.10 / 222. 504. 1; **Akşam**, 28 Ocak 1937, s. 1-9; **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1937, s. 1-9; **Haber**, 28 Ocak 1937, s. 1-6; **Son Posta**, 28 Ocak 1937, s. 1-11; **Tan**, 28 Ocak 1937, s. 1-9; **Ulus**, 28 Ocak 1937, s. 1-5; **Ayın Tarihi**, s. 38 (Ocak 1937), s. 94-98; Demirtürk Demirdöğan, a.g.t., s. 86-88; Soysal, a.g.m., s. 87-88; Erkin, a.g.e., s. 107; Soysal, a.g.e., s. 534; Soyak, a.g.e., s. 591-592; Opruklu, a.g.t., s. 182-183; Savcı, a.g.t., s. 37-38; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 61; İşyar, a.g.e., s. 447-448; Ahmet Asker, *Türk Dış Politikasında* "*Sancak Sorunu*" *(1918-1938)*, **Hatay Araştırmaları I** (Editörler: Ahmet Gündüz-Selim Kaya), Ankara 2010, s. 155-156; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 284; Ahmet Asker, *Misak-ı Millî'den Anavatana: Sancak Meselesi ve Çözümü*, **Yeni Türkiye Misak-ı Millî Özel Sayısı**, S. 93 (Ocak-Şubat 2017), s. 1110.

493 Konuşmaların tamamı için bkz. **Akşam**, 28 Ocak 1937, s. 9; **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1937, s. 9; **Haber**, 28 Ocak 1937, s. 6; **Son Posta**, 28 Ocak 1937, s. 11; **Tan**, 28 Ocak 1937, s. 9; **Ulus**, 28 Ocak 1937, s. 5; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 99-106.

494 Falih Rıfkı Atay, *Eser*, **Ulus**, 29 Ocak 1937, s. 1.

"*Hatay'ın mukadderatını tayin eden kararın konseyden çıkmış olduğunu Hariciye vekilimizin şimdi aldığım telgrafnamesinden anladım. Başarılmış olan millî davada takip olunan olunan medeni ve insani usule, arsıulusal lâyık olduğu kıymetinin verileceğine şüphe yoktur. Bu eser, Cumhuriyet Hükümetinin millî meseleler üzerinde ne kadar şaşmaz bir dikkatle durduğunu ve onları en makul tarzlarda intaç için cesaret ve feragatla hareket ve faaliyete geçebilecek enerji ve kabiliyette bulunduğunu gösteren yeni bir örnek olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin bu siyaset kavrayışının dünya sulh ve huzur isteyen ve bunun icabı tabiîsi olan hakseverliği şiar edinmeyi fazilet bilen bütün dünya milletlerince takdirle karşılanacağına şüphe yoktur. Türkiye Cumhuriyeti haklı olduğuna kani bulunduğu davasını, büyük ve adil hakem heyeti olmasını daima arzu ettiği ve bu sıfat ve selahiyetinin daha çok çetin meseleler hallinde en yüksek kudret ve kuvveti haiz olmasını temenni eylediği Cemiyeti Akvama bırakmakla insanlık namına isabetli bir harekette bulunmuştur. Bu suretle medeniyet namına da yüksek bir vazife ifa etmiş olmakla sadece takdir ve tebrike şayandır. İçten ve hakikaten bağlı olduğu dostlukları rencide etmeksizin millî meselenin hallini, Cemiyeti Akvam Konseyinde bir neticeye vardırmak hususunda gösterdiği yüksek kıyaset, durandeşlik ve vekardan dolayı Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ben de sureti mahsusada tebrik ederim.*"[495]

TBMM'nin 29 Ocak 1937'de yapılan oturumunda Cenevre'de elde edilen başarıdan dolayı Atatürk'e, Hükümete ve orduya teşekkür edilmiştir. Ayrıca Başbakan İsmet İnönü TBMM'de yaptığı konuşmada, Milletler Cemiyeti'nde onaylanan kararla

---

[495] **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 003, Belge Nu: 003-2,3; **Akşam**, 28 Ocak 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1937, s. 1-9; **Haber**, 28 Ocak 1937, s. 1-6; **Kurun**, 28 Ocak 1937, s. 1; **Son Posta**, 28 Ocak 1937, s. 1-2; **Tan**, 28 Ocak 1937, s. 1-9; **Ulus**, 28 Ocak 1937, s. 1; **Yeni Asır**, 29 Ocak 1937, s. 1-5; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 106-107; **HSD**, S. 35 (30 Haziran 1972), s. 9; Atatürk'ün telgrafı ve İnönü'nün cevabının değerlendirildiği makaleler için bkz. Fazıl Ahmed Aykaç, *İftiharımız Coşuyor*, **Akşam**, 29 Ocak 1937, s. 1-4; Asım Us, *Büyük Bayramlar Yapmak Hakkımızdır*, **Kurun**, 29 Ocak 1937, s. 1; Burhan Belge, *Başbakan ve Hatay Barışı*, **Ulus**, 30 Ocak 1937, s. 2; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 90-91; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 135-136; Soyak, a.g.e., s. 592-593; Dinamo, a.g.e., s. 431-432; Mursaloğlu, a.g.e., s. 57-58; Tekin, a.g.e., s. 95-96; Aslıyüce, a.g.e., s. 234; Payaslı, a.g.e., s. 39.

ilgili milletvekillerini bilgilendirmiş, Cemiyet'in bir sonuca varmasının "*bu müessese için hakiki bir zafer mahiyetinde*" olduğunu söylemiş ve Milletler Cemiyeti'nin gün geçtikçe bütün milletlerin vicdanında daha iyi beliren bir kurum haline gelmesinin Türkiye için bir temenni olduğunu ve bunun için çalıştığımızı ifade etmiştir. İnönü, Milletler Cemiyeti'nde anlaşmadan sonra dost devletlerin söyledikleri sözlere de değinmiş, bu ülkelere ve raportör Rickard Sandler'e çalışmalarından dolayı teşekkür etmiştir. Ardından da kabul edilen kararın bir prensip anlaşması olarak isimlendirilebileceğini, bu kararla Hatay'ın ayrı bir varlık olduğunun tespit edildiğini vurgulamıştır. Bunun Türkiye'nin savunduğu görüş olduğunu belirtmiştir. Anlaşma ile Hatay'ın içişlerine tam bağımsız ve resmî dilinin de Türkçe olduğunun altını çizerek Hatay'ın toprak bütünlüğünün Türkiye ve Fransa'nın garantisi altında olduğunu hatırlatan İnönü, bu anlaşmayı hayata geçirmek için daha yapılacak işler olduğunu, bu doğrultuda Türk-Fransız, Suriye anlaşmalarının yapılacağını belirtmiştir. İsmet İnönü sözlerini şöyle bitirmiştir: "…*Büyük Atatürk'ün her büyük meselede olduğu gibi, bu millî meselede de göstermiş olduğu hassasiyete sulh yolunda, insanlık ve medeniyet yolunda millî bir davayı anlatmak ve müspet bir neticeye iktiran ettirmek için sarf etmiş olduğu gayretlerini öğmek için teşebbüsünü takdir etmek borcumdur*." Daha sonra bazı milletvekilleri de söz alarak, Hatay üzerindeki davamızın sonuçlandırılmış olmasından dolayı başta Atatürk olmak üzere devlet adamlarımıza teşekkür etmişlerdir.[496] Atatürk TBMM'nin bu teşekkürüne telgrafla verdiği cevapta, "*Hatay mukadderatının tesbitini memnuniyete şayan görmüş olan büyük kamutayın hakkımızda taltif kararı vermiş*

[496] Konuşmaların tamamı için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 15, s. 160-173; **Açık Söz**, 30 Ocak 1937, s. 1-6; **Akşam**, 30 Ocak 1937, s. 1-8-13; **Cumhuriyet**, 30 Ocak 1937, s. 1-7; **Haber**, 30 Ocak 1937, s. 1-6; **Son Posta**, 30 Ocak 1937, s. 1-3; **Kurun**, 30 Ocak 1937, s. 1-2; **Tan**, 30 Ocak 1937, s. 1-7; **Ulus**, 30 Ocak 1937, s. 1-5; **Yeni Asır**, 30 Ocak 1937, s. 1-3; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 108-116; İsmet İnönü'nün mecliste yaptığı konuşmanın tarihi bir konuşma olduğunu vurgulayan makaleler için bkz. Fazıl Ahmed Aykaç, *İdeyal Çağlıyor!*, **Akşam**, 31 Ocak 1937, s. 1-4; Yunus Nadi, *Hatay Anlaşmasının Başbakan Dilile Teşrih ve İzahı*, **Cumhuriyet**, 31 Ocak 1937, s. 1-6; Muhittin Birgen, *Başvekilimizin Nutku Münasebetile Suriye İle Dostluğumuz*, **Son Posta**, 31 Ocak 1937, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 31 Ocak 1937, s. 1-7; Şevket Bilgin, *Bugün Bütün Türkiyede Bayram Vardır*, **Yeni Asır**, 31 Ocak 1937, s. 1-2; Soyak, a.g.e., s. 594-596.

olduğunu büyük memnuniyetle aldım. Teşekkür ve minnetlerimi bildirmekle bahtiyar olduğumun kamutaya arzedilmesini dilerim." diyerek TBMM'ye teşekkür etmiştir. Atatürk'ün telgrafı TBMM'nin 1 Şubat 1937'deki oturumunda alkışlar arasında okunmuştur.[497]

Sandler raporunun Türkiye ve Fransa tarafından kabul edilerek Milletler Cemiyeti tarafından onaylanması Türk basınında memnuniyetle karşılanmıştır. Cenevre'deki görüşmelerin anlaşma ile sonuçlanması ile ilgili olarak, İsmail Müştak Mayakon, Muhittin Birgen, Ahmet Emin Yalman ve Şevket Bilgin makalelerinde, bir prensip anlaşmasına varılmasına dair Cenevre'den gelen haberleri memnuniyetle fakat şimdilik ihtiyatla karşılamak gerektiğine işaret ederek Fransız Hükümeti'nin bizi artık olduğumuz gibi görmeye başladığını ve Türkiye'nin asla barışa aykırı hareketlerde bulunmayacağını ön plana çıkarmışlardır. Ayrıca kesin bir çözüm şekline varılmamış olmasına rağmen sonucu daha büyük bir güvenle bekleyeceğimize işaret etmişlerdir.[498] Ahmet Emin Yalman Hatay Sorunu'nda Atatürk'ün, İsmet İnönü Hükümeti'nin, bütün Türk milletinin kararlı mücadelesinin önemine vurgu yaptıktan sonra makalesini söyle sonlandırmıştır: "*...Atatürkün idare ettiği büyük mücadelede, Türkiye kendi menfaatini ancak dünyanın sulh ve huzurunun takarrür etmesinde ve Yakın Şarkta macera kapılarının kapanmasında aramıştır*."[499] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Fransa Başbakanı Leon Blum'un doğru görüşüyle Hatay Sorunu'nda bugünkü memnuniyet

---

497 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 15, s. 3; **Açık Söz**, 2 Şubat 1937, s. 1; **Akşam**, 2 Şubat 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1937, s. 1; **Haber**, 2 Şubat 1937, s. 1; **Kurun**, 2 Şubat 1937, s. 1; **Son Posta**, 2 Şubat 1937, s. 1; **Tan**, 2 Şubat 1937, s. 1; **Ulus**, 2 Şubat 1937, s. 1; Soyak, a.g.e., s. 595.

498 İsmail Müştak Mayakon, *Anlaşmanın Tek Yolu*, **Cumhuriyet**, 25 Ocak 1937, s. 1; Muhittin Birgen, *İşler Yolunda*, **Son Posta**, 25 Ocak 1937, s. 1-11; Ahmet Emin Yalman, *Prensip Anlaşması*, **Tan**, 25 Ocak 1937, s. 1-10; Şevket Bilgin, *Cenevrede Kazandığımız Zaferin Neticeleri*, **Yeni Asır**, 29 Ocak 1937, s. 1-2.

499 Ahmet Emin Yalman, *Atatürk ve Hatay*, **Tan**, 26 Ocak 1937, s. 1-10; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz, Etem İzzet Benice, *Hatay Hataylılarındır*, **Açık Söz**, 26 Ocak 1937, s. 1-3; Abidin Daver, *Sancak İhtilâfında Atılan İleri Adım*, **Cumhuriyet**, 26 Ocak 1937, s. 1-3; Muhittin Birgen, *Cenevrede Teferrüatın Halline Doğru…*, **Son Posta**, 26 Ocak 1937, s. 1-2; Hakkı Ocakoğlu, *Sancak İşinde Anlaşmaya Doğru Mühim Adımlar*, **Yeni Asır**, 26 Ocak 1937, s. 1-2; Ahmet Emin Yalman, *Büyük Müjde*, **Tan**, 27 Ocak 1937, s. 1-3; Yunus Nadi, *Millî Muvaffakiyetimiz Büyük Milletimize Kutlu Osun*, **Cumhuriyet**, 27 Ocak 1937, s. 1-3; D. (Doğan) Köymen, *Davamız Halledilirken*, **Akgün**, 28 Ocak 1937, s. 1-3; Peyami Safa, *Elhamdülillâh*, **Cumhuriyet**, 31 Ocak 1937, s. 3.

verici sonucun alınmasını hazırladığını kaydederek, henüz anlaşmanın kâğıt üzerinde bulunduğunu ve hakiki sonucun ancak uygulamada gösterilecek iyi niyetle ortaya çıkacağını hatırlatarak bazı Fransız müstemleke memurları ile özel menfaat sahiplerinin bu güzel eseri baltalamamaları için Leon Blum'un dikkatli davranmasını temenni etmiştir.[500]

Fazıl Ahmed Aykaç, Sandler raporunun Milletler Cemiyeti tarafından onaylanmasından sonra yazdığı makalesinde, Cenevre'den alınan haberlerin çok sevindirici olduğunu belirttikten sonra, Türkiye'nin iki değişmez ilkesinin de her hakka hürmet etmeyi ve kendi hakkını da hiç kimseye çiğnetmeme olduğunu vurgulamıştır.[501] Abidin Daver de, Hatay Sorunu'nun zorlu görüşmelerden sonra halledildiğini ve Türkiye'nin yeni bir zafer kazandığını ifade etrmiş ve sorunun çözülmesi ile Türkiye'nin dostluğunu kazanmış olmalarından dolayı Fransızların ve Suriyelilerin de mutlu olmaları gerektiğini belirtmiştir.[502] Falih Rıfkı Atay ise sorunun çözümünde Fransa Başbakanı Leon Blum'un şahsi müdahalesinin ve bazı dost devletlerin oynadıkları rolün önemli olduğunu vurguladıktan sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*davamızda doğru ve haklı olmak, şefimize ve hükümetine inanmak, ve aramızda şuurla elbirliği yapmak şartı ile, başaramıyacağımız, karşılamıyacağımız, halledemeyeceğimiz hiçbir zorluk olmayacağı hususundaki kanaatimiz bu hâdise ile, yeniden kuvvet ve isbat bulmuş oluyor*."[503] Yunus Nadi de, Türkiye ile Fransa arasındaki tek sorun olan problemin çözülmüş olmasının iki ülke ilişkilerini olumlu yönde

---

500 Ahmet Emin Yalman, *M. Blumden Dileklerimiz*, **Tan**, 29 Ocak 1937, s. 1-10.

501 Fazıl Ahmed Aykaç, *Büyük Müjde*, **Akşam**, 28 Ocak 1937, s. 1-4; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Fazıl Ahmed Aykaç, *Dış Politikamız Dair*, **Akşam**, 2 Şubat 1937, s. 1; Ayrıca bkz. Ahmet Emin Yalman, *Tabiî Hale Dönüş*, **Tan**, 5 Şubat 1937, s. 1-10; Hakkık Ocakoğlu, *Davamız Yeni Bir Safhada Müzakereye Konuyor*, **Yeni Asır**, 20 Şubat 1937, s. 1-2.

502 Abidin Daver, *Fransızlar da Suriyeliler de, Bizim Kadar Memnun Olmalıdırlar*, **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1937, s. 1-9; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. İsmail Müştak Mayakon, *Suriyeli Kardeşlere Türkten Selâm!*, **Cumhuriyet**, 26 Ocak 1937, s. 1.

503 Falih Rıfkı Atay, *Sancak*, **Ulus**, 28 Ocak 1937, s. 1-6.; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Eser*, **Ulus**, 29 Ocak 1937, s. 1.

etkilemesi gerektiği üzerinde durmuştur.[504] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Türkiye-Suriye ilişkilerini değerlendirirken, Türkiye ile ilişkilerini geliştirmenin uluslararası hayatına yeni başlayan genç Suriye'nin yararına olacağına ve bu durumdan faydalanması gerektiğine vurgu yapmıştır.[505]

Muhittin Birgen ise sorunun çözümünde Atatürk'ün oynadığı role vurgu yaparak Türkiye'nin Atatürk'ün eliyle dünya diplomasisinde yeni bir yol ortaya çıkardığını bunun da "*düşmanca harp etmemek için dostça dövüşmek*" olduğunu belirtmiştir. Bu durumun Türkiye'de yapılan inkılabın yeni bir yönü olduğunu vurguladıktan sonra yazısına şöyle devam etmiştir: "*…hattâ mübalâğasız iddia edebiliriz; bu siyaset tutumu, bu istikamet tayini, bu yürüyüş sade Türkiye için değil, bütün dünya için yeni olan bir hâdisedir. Beynelmilel münasebetlerde yeni bir inkılâptır. Türkiye dünya diplomasisine Atatürkün eliyle yeni bir şiar vermiştir: Düşmanca harp etmemek için dostça dövüşmesini milletler artık öğrenmelidir.*"[506] Asım Us ise Sandler raporunun kabul edilmesinden sonra yazdığı makalesinde, Hatay'ı artık mesut bir geleceğin beklediğini ve bu ülkenin artık bir işkence diyarı olmaktan kurtulduğunu belirtmiştir.[507] Aynı yazar diğer bir makalesinde, Fransa'nın Hatay'da Türkçenin resmî dil olmasını kabul etmiş olduklarını belirtmiş olmasına rağmen hâlâ dil konusunda bir netliğin olmadığını ifade etmiştir. Yazar, "*…Nihayet Milletler Cemiyeti konseyinin ikinci bir resmî dil kullanılması lâzım gelip gelmiyeceğine, geldiği takdirde bunun mahiyeti ve şümulü*

---

504 Yunus Nadi, *Fırtınadan Sonra Sükûn: Türkiye-Fransa Münasebetleri*, **Cumhuriyet**, 30 Ocak 1937, s. 1-7; Ayrıca makalenin tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 131-132; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Milânoda Bugünkü Buluşma*, **Tan**, 3 Şubat 1937, s. 1-10.

505 Yunus Nadi, *Hatay Davamızın Hallinden Sonra Türkiye-Suriye*, **Cumhuriyet**, 29 Ocak 1937, s. 1; Ayrıca makalenin tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 130-131; Aynı yazarın bu konudaki diğer bir makalesi için bkz. Yunus Nadi, *Mes'ud Bir Hadise: Türk ve Arap Münasebetlerinde Samimiyet*, **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1937, s. 1.

506 Muhittin Birgen, *Hatay Zaferinin Büyük Mânaları*, **Son Posta**, 29 Ocak 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Etem İzzet Benice, *Hatay Zaferi*, **Açık Söz**, 30 Ocak 1937, s. 1; Fazıl Ahmed Aykaç, *Ankaradaki Adam*, **Akşam**, 30 Ocak 1937, s. 1-4; Ahmet Emin Yalman, *Fırtınadan Sonra Liman*, **Tan**, 30 Ocak 1937, s. 1-7; Hasan Ali Yücel, *Hatay Meselesi*, **Akşam**, 1 Şubat 1937, s. 6; İsmail Müştak Mayakon, *Bir Mukayese ve Bir Hasbıhal*, **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1937, s. 1-3.

507 Asım Us, *Hatay'ı Mes'ut Bir İstikbal Bekliyor*, **Kurun**, 2 Şubat 1937, s. 1-2.

neden ibaret olacağına karar vermesi şeklinde bir formül bulundu. Mesele de muvakkat surette kapandı. Fakat kabul edilen bu hal suretine göre, dil meselesi gene muallâktadır. Acaba Milletler Cemiyeti konseyi bunu nasıl halledecektir?" sorusunu sorarak bu konuda duyduğu kaygıları da dile getirmekten geri durmamıştır. Yazar makalesinin sonunda, Hatay'daki azınlık dillerinden birinin resmî dil olarak kabul edilmesinin problemlere yol açacağını belirterek, Türkçe bilmeyenler için ortak resmî dil olarak Fransızcanın kullanılmasının daha uygun olacağını belirtmiştir.[508] Necmeddin Sadak ise makalesinde, Boğazlar Meselesi'nden sonra son millî davamız olan Hatay Sorunu'nun da istediğimiz şekilde halledildiğini böylece I. Dünya Savaşı'ndan kalan hiçbir sorunumuzun kalmadığını belirttikten sonra yazısına şöyle devam etmiştir: "*...bugün, politika tarihimizin mühim bir başlangıç noktasında bulunuyoruz. Kemalist Türkiye, bu 1937 yılının başında beynelmilel siyaset bakımından henüz başkasına nasip olmamış bir kemal devrine ermiştir.*"[509]

Cenevre'deki görüşmelere katılan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, 9 Şubat 1937'de Ankara'ya dönmüş ve aynı gün yapılan CHP grubu toplantısına katılarak milletvekillerine Cenevre'de yaşanan olaylarla ilgili bilgi vermiştir.[510]

2.2.1.2. Millî Hatay Mitingleri (31 Ocak 1937)

Hatay Sorunu'nun Cenevre'de Sandler Raporu çerçevesinde çözümlenmesi üzerine Türkiye ve Hatay'da mitingler yapılmasına karar verilmiştir.[511] Bunun için 28 Ocak 1937'de İçişleri Bakanlığı tarafından bütün vilayet ve müfettişliklere talimat

---

508 Asım Us, *Hatayda Dil Meselesi Nasıl Halledilecek?*, **Kurun**, 3 Şubat 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Şahab Balcıoğlu, *Okul Levhaları*, **Yenigün**, 30 Ocak 1938, s. 3.

509 Necmeddin Sadak, *Türkiye Politikasında Kemal Devresi*, **Akşam**, 10 Şubat 1937, s. 1-8; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Milâno Mülâkatı Vesilesile Türk-İtalyan Münasebetleri*, **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1937, s. 1-7; Falih Rıfkı Atay, *Türkiye ve Suriye*, **Ulus**, 12 Şubat 1937, s. 1; Salahattin Kutlu, *Loryan Gazetesine Bir Cevap*, **Yenigün**, 23 Ocak 1938, s. 1-3.

510 **Açık Söz**, 10 Şubat 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1937, s. 1; **Haber**, 10 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 10 Şubat 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 10 Şubat 1937, s. 1-3; **Tan**, 10 Şubat 1937, s. 1-7; **Ulus**, 10 Şubat 1937, s. 1-3.

511 **Haber**, 28 Ocak 1937, s. 1; **Tan**, 28 Ocak 1937, s. 1-9; **Akşam**, 29 Ocak 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 29 Ocak 1937, s. 1-9; **Son Posta**, 29 Ocak 1937, s. 1-10; **Açık Söz**, 30 Ocak 1937, s. 1-6; **Ulus**, 30 Ocak 1937, s. 1-6; Etem İzzet Benice, *Hatay Zaferi*, **Açık Söz**, 30 Ocak 1937, s. 1.

gönderilmiştir. Bu talimatta, 31 Ocak 1937'de ülkenin her tarafında Hatay için mitingler yapılması, mitinglerin CHP, Halkevleri ve Belediyeler tarafından düzenlenerek resmî bir nitelik verilmemesi istenmiştir.[512] Aynı gün Dörtyol ve Kilis kaymakamlıkları aracılığı ile Hatay'a da bir talimat gönderilmiş bu talimatta mitingler için Yüksek Komiserlik delegesinden izin alınması gerektiği belirtilmiştir.[513] Yapılacak mitinglere memur ve öğrencilerin de katılımının sağlanması, yapılacak konuşmalarda Hatay'ın Türk olduğunun, oradaki Türklerin hak ve hayatlarının bağımsızlık içinde gelişmesinin doğal hakları ve bu hakkın Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmesinin bizi memnun ettiğinin, Fransa ile dost kalmak istediğimizin vurgulanması istenmiştir. Ayrıca konuşmalarda Suriye'nin bağımsızlığı ile Arapların iyiliğini istediğimizin açıkça belirtilmesi ve miting sonunda Atatürk'e, İnönü'ye, Dışişleri Bakanına, Cumhuriyet Halk Partisi'ne, Hatay Egemenlik Cemiyeti'ne teşekkür telgrafları çekilmesi de istenmiştir.[514] Ayrıca İçişleri Bakanlığı tarafından 3 Şubat 1937'de vilayetlere gönderilen telgrafta da mitinge katılanların sayısı ve yapılan tezahüratlar hakkında bilgi verilmesi istenmiştir.[515]

Bu talimat doğrultusunda Türkiye'nin her tarafında millî Hatay mitingleri yapılmıştır. Bu mitinglerde Hatay davası ve Hatay Türkleri hakkında yapılan konuşmalarda Milletler Cemiyeti tarafından Hatay'ın ayrı bir varlık olarak ve Türkçenin resmî dil olarak kabul edilmesinden duyulan memnuniyet vurgulandıktan sonra Milletler Cemiyeti ve sorunun çözümünde rol oynayan devletlere teşekkür edilmiştir.

---

512 **Akşam**, 29 Ocak 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 29 Ocak 1937, s. 1-9; **Haber**, 29 Ocak 1937, s. 1-6; **Kurun**, 29 Ocak 1937, 1; **Son Posta**, 29 Ocak 1937, s. 1-10; **Tan**, 29 Ocak 1937, s. 1-10; Yusuf Sarınay, *Atatürk'ün Hatay Politikası –I- (1936-1938)*, **AAMD**, C. XIII, S. 34 (Mart 1996), s. 20; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 79; Soyak, a.g.e., s. 595; R. Yavuz, a.g.t., s. 97; Ada, a.g.e., s. 129; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 62; **Devletten Millete Hatay Devleti Bir Sadakat Öyküsü** (Yayına Haz. İsmet Melek), Ankara 2011, s. 122.

513 Sarınay, a.g.m., s. 20-21; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 79; R. Yavuz, a.g.t., s. 97; Ada, a.g.e., s. 129; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 62; Yılmaz, a.g.t., s. 108.

514 Sarınay, a.g.m., s. 21; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 79-80; R. Yavuz, a.g.t., s. 97.

515 **BCA**, 490. 01 / 3. 15. 11. 1-2.

Ayrıca konuşmalarda Suriye ve Arapların istiklali için dostane dileklerde bulunulmuştur.[516]

Ankara'da Ulus meydanında yapılan millî Hatay mitinginde, halk Hatay'ın bağımsızlığından dolayı büyük sevinç gösterilerinde bulunmuş Atatürk'e İsmet İnönü Hükümeti'ne minnet ve şükranlarını sunmuştur.[517] Ulus meydanında yapılan miting de, ilk sözü Halkevi adına Behçet Kemal Çağlar almış ve halkın alkışları arasında, "*Selâm Hataya!, saygı Ata'ya!*" diye sözlerine başlamış ve şöyle devam etmiştir: "*Biz bayram etmeyelim de kim etsin. Damarlarımızda dünyanın en kudretli, en istidadlı kanı; başımızda insanların en büyüğü, en kahramanı; üzerinde yürüdüğümüz yol Türklük namına, insanlık namına seçilecek yolların en şereflisi, en isabetlisi…*" Çağlar, konuşmasının devamında Türk'ün şerefini ve dünya barışını bir kez daha kurtardığımızı vurguladıktan sonra, "*dünyaya örnek olan Şef, dünyaya örnek olmuş milletiyle dünyaya örnek olacak bir zafer daha kazandı.*" diyerek Hatay Sorunu'nun çözümünde Atatürk'ün oynadığı rolü ön plana çıkarmıştır. Konuşmasında Hataylılara seslenen Çağlar, "*Istirabın ateşinde ve hasretin örsünde senelerdir dövüle dövüle ruhları ve azimleri çelikleşen kardaşlarımız! Üzerinize titriyoruz, titreyeceğiz; siz bize kırk asırlık tarihimizin en âziz emanetisiniz!. Size hor bakan bize de hor bakıyor demektir. Büyük yarının eşiğindesiniz! Örnek başucunuzdadır. Övünün, güvenin, çalışın; kardaşlarımız!*" dedikten sonra, 17 milyon Türk'ün 300.000 Hataylıyı tebrik ettiğini de belirtmiştir. Çağlar, Türk ordusunun Boğaz'dan sonra Hatay'da da dünya barışının bekçisi olduğunu ifade etmiş, bunun önemli bir başarı olduğu üzerinde durmuş ve orduyu da kutlayarak konuşmasını alkışlar arasında bitirmiştir.

---

516 **Açık Söz**, 1 Şubat 1937, 1-3; **Akşam**, 1 Şubat 1937, s. 1-13; **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Haber**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Ulus**, 1 Şubat 1937, s. 2.

517 **Açık Söz**, 1 Şubat 1937, s. 6; **Akşam**, 1 Şubat 1937, s. 13; **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1937, s. 6; **Haber**, 1 Şubat 1937, s. 6; **Ulus**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Uyanış-Servetifünun**, C. 81-17, 11 Şubat 1937, s. 184-185; **HSD**, S. 41 (31 Aralık 1972), s. 6.

Daha sonra Parti adına söz alan Demirciler Cemiyeti Reisi Sabri Çelik, Türk'ün Ulu önderine, büyüklerine ve ordusuna saygı ve bağlılıklarını, dostlarına teşekkürlerini bildiren heyecanlı konuşmasını alkışlar arasında bitirdikten sonra; üniversite gençleri, birbiri ardı sıra, birbirinden coşkun ve şuurlu, birbirinden manalı konuşmalar yaparak Hatay'ın bağımsızlığını kazanmasından dolayı duydukları mutluluğu ön plana çıkaran konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmalar, halkın düşüncelerine tercüman olduğu için büyük bir ilgi ile dinlenmiştir.

Özellikle Mülkiye'den Rüştü Ozan'ın: "*...buraya bugün niçin toplanmış olduğumuzun manası çok açıktır. Büyük Şef Atatürk'ün ve arkasındaki yekvücud bir Türk kütlesinin siyasî zaferini alkışlamaya geldik.*" cümlesi; Hukuk Fakültesi'nden İclal Sarol'un: "*...Türk milletinin esaslı fikri, dünyadaki bütün mazlum milletlerin kendi kaderlerine hâkim olmaları hür ve müstakil yaşamaları fikridir. Hiçbir millet bu dünyada hürriyet ve istiklâlin zevkini ve o zevke erişmenin büyüklüğünü Türk milleti kadar takdir edemez.*"; Gazi Terbiye Enstitüsü'nden Şaban Taşkın'ın: "*...Hatay bugün niçin seviniyor? Türk milleti bugün niçin bayram yapıyor? Bu meydanda toplanan 50 bin Türk niçin en yüksek heyecanla coşuyor. Bu, Hataylı kardeşlerimizin hürriyet ve istiklâle kavuştuğu günün bayramıdır. Hataylılara bizden selam…*" ve Yüksek Ziraat Enstitüsü'nden Hayri Yaşar'ın: "*...kudreti varlığa, varlığı kudrete dayanan bir kütle eriyemez. Hatay sen kudreti varlığa, varlığı kudrete dayanan bir kütlesin eriyemezdin ve erimedin*" cümleleri en çok alkışlanan sözler olmuştur.

Ankara'daki mitingde, Hataylı iki genç Nahide Balcı ve Reşat Mursal da söz almışlardır. Nahide Balcı okuduğu şiir ve Reşat Mursal da yaptığı konuşma ile Hataylıların Türkiye'deki kardeşlerine sevgi ve şükranlarını belirtmişlerdir.[518]

İstanbul'da Beyazıt meydanında yapılan mitingde de Hatay'ın bağımsızlığı büyük bir törenle kutlanmıştır. Beyazıt meydanındaki miting Eminönü Halkevi Başkanı Agâh

[518] **Ulus**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 1 Şubat 1937, s. 1; **Tan**, 1 Şubat 1937, s. 1-14; **Uyanış-Servetifünun**, C. 81-17, 11 Şubat 1937, s. 169, 176.

Sırrı Levend'in açılış konuşması ile başlamıştır. Levend yaptığı konuşmada, Hatay Sorunu'nda bulunan çözüm şeklinin bütün dünyaya bir barış dersi olduğunu belirterek konuşmasını şöyle sürdürmüştür: "*...millî davalarımızı şimdi o kadar emniyetle ve o kadar yüksek bir gurur içinde takibe alıştık ki zafere inanmak için Türk olduğumuzu hatırlamak, başımızda Atatürk gibi yüksek bir şefin bulunduğunu hissetmek kâfi geliyor. Hep onun sesi... Zaferden önce zaferi müjdeleyen sesi...*" Ayrıca Agâh Sırrı Levend, Hatay'ın kurtuluşunu ne kadar büyük bir sevinç içerisinde kutladıklarından bahsettikten sonra Suriyelilerin Türk dostluğuna layık olduğu kıymeti vereceklerinden de ümitli olduğunu belirterek sözlerini sonlandırmıştır.

Ardından kürsüye üniversite adına Doçent Yavuz gelmiş ve yükseköğretim gençliği adına bir konuşma yapmıştır. Yavuz, Hatay zaferinin tarihçesini yaptıktan sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "*...dâhi bir Türk şairi, zafer biraz da hasar ister der. Demek ki bu büyük şair engin muhayyilesine hasarsız bir zaferin tasavvurunu bile sığdıramamıştı. Halbuki Türkün siyaset davası en geniş bir havasalaya sığmıyan bir tasavvuru hakikat yaptı. Yapıcı ve yaratıcı elile hasarsız bir zaferi vakıa halinde insanlığa armağan etti. Ortada yıkılan şey, yenilen kimse yok. Parlak bir zafer ve muzafferler var.*" Ayrıca Yavuz, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Türklüğün gücünü artırdığını Cenevre'de Hatay ile ilgili elde edilen başarının da Türklüğün itibarını artırdığına da vurgu yapmıştır. Konuşmasının sonunda ise Yavuz, Türk milletinin özgürlük ve bağımsızlığı insanlık onurunun bir parçası olarak gördüğünü, Hatay'ın bağımsızlığından dolayı Suriye'nin bağımsızlığının artık Türk milletinin kefaleti altında olduğunu belirtmiştir.[519]

Bu konuşmalardan sonra söz alan şair İffet Halim Oruz ise yaptığı konuşmada, Hatay'ın Türklüğüne vurgu yaptıktan sonra, "*...senin hakkın olan istiklâli kurtarmak*

[519] **Açık Söz**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Akşam**, 1 Şubat 1937, s. 1-13; **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Haber**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 1 Şubat 1937, s. 1-7; **Son Posta**, 1 Şubat 1937, s. 1-11; **Tan**, 1 Şubat 1937, s. 1-14; **Ulus**, 1 Şubat 1937; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 73.

için, başında Atatürkü olan bütün bir millet damarlarında dönen kanın çarpıntısını dinleyerek dakikalarını bir ateşten bölge içinde geçirmiştir!. İstiklâl, istiklâl!..." diyerek Türk milletinin ve Atatürk'ün Hatay Sorunu'na verdiği önemi ön plana çıkarmıştır. Daha sonra kürsüye gelen Maltepe Askerî Lisesi Felsefe Öğretmeni Hataylı Ahmet Faik Türkmen, heyecanlı bir konuşma yaptıktan sonra, Hatay'ın bağımsızlığını kazanmasında rol oynayan Atatürk'e, Başbakan İsmet İnönü ve kabine arkadaşlarına, Mareşal Fevzi Çakmak'a, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a ve parti genel sekreteri Şükrü Kaya'ya teşekkürlerini ifade etmiştir. Bundan sonra Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden Bahadır Alkan, Tıp Fakültesi'nden Mustafa Özturan ve Doktor Salim Ahmet de birer konuşma yaparak Hatay'ın bağımsızlığını kazanmasında rol oynayan kişi ve kurumlara teşekkür etmişlerdir.

Yapılan konuşmalardan sonra Atatürk'e, Başbakan İsmet İnönü'ye ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a İstanbul halkı adına saygı ve teşekkür telgrafları da çekilmiştir. Mitingden sonra Sirkeci'ye gelen halk, buradan iki vapura binerek Dolmabahçe Sarayı önüne gitmiş ve burada bulunan Atatürk'e büyük sevgi gösterisinde bulunmuştur. Atatürk de sarayın orta balkonuna çıkarak halkı selamlamıştır.[520]

Antalya milletvekili Hataylı Tayfur Sökmen başkanlığındaki on iki kişilik bir heyet Dolmabahçe Sarayı'na giderek Atatürk'e Hataylıların saygı ve teşekkürlerini bildirmiştir.[521]

Ankara ve İstanbul'da olduğu gibi Türkiye'nin her yerinde Hatay zaferi dolayısıyla kutlamalar yapılmış ve bu kutlamalara iki milyondan fazla kişi katılmıştır.[522] Kutlamalardan sonra Türkiye'nin her tarafından Atatürk'e, Başbakan İsmet İnönü'ye,

---

520 **Açık Söz**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Akşam**, 1 Şubat 1937, s. 1-13; **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Haber**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 1 Şubat 1937, s. 1-7; **Son Posta**, 1 Şubat 1937, s. 1-11; **Tan**, 1 Şubat 1937, s. 1-14; **Ulus**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 73; Kemal Düz, **Bir Başka Dünya Hatay,** Hatay Keşif Yayınları, İstanbul, 2017, s. 33.

521 **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1937, s. 6; **Haber**, 1 Şubat 1937, s. 6; **Uyanış-Servetifünun**, C. 81-17, 4 Şubat 1937, s. 176.

522 **Açık Söz**, 1 Şubat 1937, s. 6; **Akşam**, 1 Şubat 1937, s. 13; **Haber**, 1 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 1 Şubat 1937, s. 1-7; **Tan**, 1 Şubat 1937, s. 1-14; **Ulus**, 1 Şubat 1937, s. 6; Diğer bir gazeteye göre mitinglere katılan kişi sayısı üç milyondur. **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1936, s. 1-6

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a, Mareşal Fevzi Çakmak'a, parti genel sekreteri Şükrü Kaya'ya ve diğer yetkililere teşekkür telgrafları çekilmiştir.[523]

Cenevre'de elde edilen büyük başarının 31 Ocak 1937'de Hatay'da kutlanması için Türkiye'nin verdiği talimat doğrultusunda Yüksek Komiserlik delegesinden izin istenmiş ancak verilen cevapta miting sırasında bayrak çekilmemesi, rozet takılmaması, toplu gezilmemesi ve millî marşların söylenmemesi şart koşulduğu için Antakya ve İskenderun'da miting yapılamamıştır. Buna rağmen Kırıkhan ve Belen'de bu şartlar yerine getirilerek mitingler yapılmıştır. Belen'de yapılan mitinge Ermeniler de katılmıştır.[524] Ayrıca Hatay'da yaşayan Türkler de, Atatürk'e, Başbakan İsmet İnönü'ye, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'a ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a ayrı ayrı telgraflar çekerek minnet ve şükranlarını sunmuşlardır.[525] Atatürk ise Hatay davasının lehimize sonuçlanmasından dolayı Hatay'daki Türklerden, cemiyet ve kurumlardan ayrıca Türkiye'nin farklı şehirlerindeki Hatay Egemenlik Cemiyetlerinden gelen bağlılık telgraflarına Anadolu Ajansı aracılığı ile teşekkür etmiştir.[526] Ayrıca Hatay'da yaşayan Türklerin ileri gelenleri Türk basınına da Hatay Sorunu'nda göstermiş oldukları ilgiden dolayı teşekkürlerini belirten telgraflar da çekmişlerdir.[527]

Türkiye'nin değişik yerlerindeki kutlamalarla ilgili gazetelerdeki yazarlar tarafından da değerlendirmeler yapılmıştır. Asım Us, Türkiye'nin Hatay davasını zor şartlarda kazandığını, bu nedenle büyük bayramlar yapmaya hak ettiğini vurgulamıştır.[528] Abidin Daver ise İstanbul mitinginin yapıldığı gün yazdığı makalesinde, mitingin Beyazıt meydanı yerine Dolmabahçe meydanında yapılarak bu

---

523 Çekilen telgraf örnekleri için bkz. **Ulus**, 1, 2, 3, 4 Şubat 1937, s. 1-10; **Akşam**, 2 Şubat 1937, s. 4; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 69-72.

524 **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 15-1, 2, 3.

525 **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1937, s. 6; **Haber**, 1 Şubat 1937, s. 6; **Kurun**, 1 Şubat 1937, s. 2; Selçuk, a.g.e., s. 33; Sökmen, a.g.e., s. 79; R. Yavuz, a.g.t., s. 98.

526 **Akşam**, 1 Şubat 1937, s. 1; **Cumhuriye**t, 1 Şubat 1937, s. 1; **Haber**, 1 Şubat 1937, s. 1; **Kurun**, 1 Şubat 1937, s. 1; **Son Posta**, 1 Şubat 1937, s. 1; **Tan**, 1 Şubat 1937, s. 1; **Ulus**, 1 Şubat 1937, s. 1; **Uyanış-Servetifünun**, C. 81-17, 4 Şubat 1937, s. 169; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 73.

527 **Akşam**, 31 Ocak 1937, s. 1; **Haber**, 31 Ocak 1937, s. 6; **Kurun**, 31 Ocak 1937, s. 1; **Son Posta**, 31 Ocak 1937, s. 1; **Tan**, 31 Ocak 1937, s. 1**; Ulus**, 31 Ocak 1937, s. 2.

528 Us, a.g.m., s. 1.

başarıyı kazandıran Atatürk'e minnet ve şükranlarımızı bildirmenin daha uygun olacağını belirtmiştir.[529] Muhittin Birgen de yazısında, Hatay davasında elde edilen başarının birinci perde olduğunu bu perde de sorunun esasının halledildiğini artık anlaşmanın uygulama aşamasına gelindiğini, Türk kamuoyunun bu perdeyi de yine büyük şenlik ve neşe içerisinde alkışlarla kapayacağından emin olduğunu ön plana çıkarmıştır.[530]

2.2.1.3. Sandler Raporu'nun Kabul Edilmesinden Sonra Bölgede Yaşanan Olaylar

2.2.1.3.1. Hatay'da Türklere Yapılan Baskılar

Milletler Cemiyeti tarafından Hatay'a verilen bağımsızlıktan rahatsız olan bazı kişi ve gruplar Hatay'ı yine Suriye'nin bir parçası haline getirmek için kışkırtma hareketlerine girişmeye başlamışlardır. Bu kışkırtma hareketlerine Hatay'daki bazı Fransız ve hükümet memurları da katkı sağlamıştır. Ayrıca Halep'te Hatay ile ilgili istihbarat toplamak ve Vatani Partisi'ne karşı olan kuruluşlarla mücadele için Vatani Partisi mensupları tarafından başında partinin ileri gelenlerinden Halep milletvekili Cemil ve Doktor Hasan İbrahim Paşa'nın bulunduğu gizli bir büro açılmıştır.

Hatay'da bulunan jandarma erleri, Suriyeli subaylar, mahkeme başkanları gibi birçok kimsenin içinde bulunduğu kişiler Türkiye-Fransa anlaşmasının uygulanmasını engellemek için çalışmalar yapmaya başlamışlardır.[531] Bu kişiler çalışmalarını üç nokta üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Bunlardan biri, Hatay'da son anlaşma ile ortaya çıkacak durumun bölgenin Türkiye'ye ilhakına yol açacağı bu durumun ortaya çıkması halinde Hatay'da bulunan azınlıkların ezileceği ve Türkleştirileceği yönünde propaganda yapılması için birçok kişiye para dağıtılmıştır. Diğeri, Hatay'da yaşayan Türklerle diğer

529 Abidin Daver, *Abideye Değil, Abideyi Yaratana…*, **Cumhuriyet**, 31 Ocak 1937, s. 1-3.
530 Muhittin Birgen, *Şenlik İçinde Kapanan Perde*, **Son Posta**, 1 Şubat 1937, s. 1-2.
531 **Akşam**, 14 Şubat 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1937, s. 1**; Haber**, 14 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 14 Şubat 1937, s. 1-7; **Son Posta**, 14 Şubat 1937, s. 1-6; **Tan**, 14 Şubat 1937, s. 1-10; **Ulus**, 14 Şubat 1937, s. 1-5; **Açık Söz**, 15 Şubat 1937, s. 1-6.

azınlıklar arasında anlaşmazlık çıkartılarak, anlaşmanın bölgede iyi karşılanmadığı gösterilmeye için çeşitli çalışılmıştır. Bir diğeri de, anlaşma ile ortaya çıkan durumdan Hatay halkının memnun olmadığı ve Suriye'ye katılmak istediği yönünde tutanaklar hazırlatılarak köylere gönderilmiş muhtarlara zorla mühürletilmek istenmiş, mühürlemek istemeyen muhtarlar görevlerinden alınarak yerlerine kendi adamları muhtar olarak görevlendirilmiştir.[532]

Ayrıca Delege Pierre Durieux, Türkiye'nin her tarafında millî Hatay mitinginin yapıldığı günün ertesi olan 1 Şubat 1937'de İskenderun'dan Antakya'ya gelmiştir.[533] Burada son seçimlerde milletvekili seçilen Kuseyri Mustafa, Şeyh Davut, Belediye Başkanı Hacı Etem, Sancak Maliye Reisi Hasan Cebbare, Taşnakların ileri gelenlerinden Avukat Karabet İzmirliyan ve diğer bazı kişileri toplayarak onlara durum hakkında bilgi vermiştir. Pierre Durieux yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir: "*On sekiz yıldır sizi mes'ud etmeye çalıştık. Son günlerde Türkiyenin Sancak hakkında aldığı vaziyetin hakikî sebebini biliyorsunuz. Fransa her tehlikeye göğüs gerdi ve menfaatini ayaklar altına aldı. Sizi müdafaa etmek, rahatınızı ve refahınızı bozmamak için çalıştı. Nihayet ve ancak böyle bir anlaşmaya muvaffak oldu. Bu son anlaşmanın ne demek olduğunu biliyorsunuz. Biz bu kadar yapabildik, ileride elimizden geleni tekrar yapacağız. Vaziyetin ehemmiyetini, nezaketini söylemeğe hacet yok, nu işin kârı, zararı sizin alacağınız vaziyette, ve göstereceğiniz basirete bağlıdır. Gözünüzü açınız. Yanlış hareket ederseniz ezilirsiniz.*"[534] Pierre Durieux konuşmasının devamında siyasi bir memur olduğu için daha açık ve daha fazla bilgi veremeyeceğini on beş yıldır burada görev yaptığı için bölge ile ilgili çok tecrübe sahibi olduğunu söyledikten sonra şu

---

532 **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 15-5,6; **Akşam**, 14 Şubat 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1937, s. 1; **Haber**, 14 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 14 Şubat 1937, s. 1-7; **Son Posta**, 14 Şubat 1937, s. 1-6; **Tan**, 14 Şubat 1937, s. 1-10; **Ulus**, 14 Şubat 1937, s. 1-5; **Açık Söz**, 15 Şubat 1937, s. 1-6.

533 **Cumhurbaşkanlığı Arşivi,** Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 15-6.

534 **Cumhurbaşkanlığı Arşivi,** Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 15-6; **Akşam**, 14 Şubat 1937, s. 4; **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1937, s. 7; **Haber**, 14 Şubat 1937, s. 6; **Kurun**, 14 Şubat 1937, s. 2; **Son Posta**, 14 Şubat 1937, s. 6; **Tan**, 14 Şubat 1937, s. 10; **Ulus**, 14 Şubat 1937, s. 5.

tavsiyede bulunmuştur: "*Sancaktaki Araplar, Türkler, Çerkezler, Ermeniler anlaşınız. Toplanınız. Toplu bulununuz. Toplu hareket ediniz. Karşınızda teşkilatlandırılmış bir Türk cephesi vardır. Bunlar size hâkim olmak, tahakküm etmek istiyor. Para ile tutulup dışarıdan gönderilen propagandacıların telkinatına inanmayınız. Önümüzdeki intihabta toplanıp sizler karşı müttefik cephe halinde hareket ederseniz Türklerden fazla bir ekseriyet teşkil eder intihabı kazanırsınız. Böyle olursa biz de dostlarımıza mümkün olabildiği kadar yardım ederiz*." Delege Pierre Durieux'un bu açıklamalarından sonra Hatay'daki Fransız memurları da el altından aynı propagandayı yapmaya başlamışlardır.[535]

Enis Bülent tarafından 1 Şubat 1937'te İskenderun'dan bildirilen Hatay'ın bu dönemdeki durumunu anlatan hususi bir habere göre Cenevre'de yapılan anlaşmadan Hatay'da bulunan Alevilerin çok az bir kısmı ile sayıları pek az olan Rum Ortodokslar memnun kalmamışlardır. Yazara göre bunun sebebi de "*kendi iddialarına göre*" dil meselesidir. Yani Türkçenin yanında resmî dil olarak Arapçanın kabul edilmemiş olmasıdır. Yazara göre Hatay'daki Arap yönetici ve memurlar anlaşmadan memnun olmayanları anlaşmayı kabul etmemek yönünde teşvik etmektedirler. Aynı zamanda yazar Hatay'da Fransız hükümet otoritesinin hemen hemen hiç olmadığını, Arap yönetici ve memurlarının da hükümetin elindeki polis ve jandarma kuvvetini istedikleri gibi kullandıklarından bahsetmiştir. Aynı zamanda yazar Hatay bayrağını kabul eden Hataylıların 200.000 tane bayrak hazırladıklarını hiçbir şekilde başka bir bayrak kabul etmemeye karar verdiklerini de vurgulamıştır.[536] Ayrıca bu dönemde Suriye veya Hatay'a gitmek isteyen Türklere Suriye'deki Fransa Yüksek Komiserliği'nden özel izin alınmadıkça vize verilmemeye başlanmış,[537] Hatay'da son yapılan Suriye seçimlerinde

---

535 **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 15-6,7.

536 Enis Bülent, *Hataydan İlk İntibalar*, **Son Posta**, 6 Şubat 1937, s. 1-5.

537 **Cumhuriyet**, 16 Şubat 1937, s. 1; **Haber**, 16 Şubat 1937, s. 1-2; **Kurun**, 16 Şubat 1937, s. 2; **Son Posta**, 16 Şubat 1937, s. 3; **Tan**, 17 Şubat 1937, s. 4; **Yeni Asır**, 17 Şubat 1937, s. 1-3.

istifa etmiş olan ikinci seçmenlere para cezaları yazılmaya da başlanmıştır.[538] Bütün bunların yanı sıra sokaklarda Türkçe konuşanlar ve şapka giyenler hakarete hatta saldırıya uğramaya[539] ve daha sonra da şapka giyenler tutuklanmaya başlanmıştır.[540]

Daha sonraki süreçte bu baskılar artarak devam etmiş Vatani Partisi mensupları silahsız Türk köylerine saldırmayı sürdürmüş[541] ve köylülerin hayvanları sürüler halinde alınarak götürülmüştür.[542] Bölgedeki Fransız yöneticileri tarafından Taşnak Ermenilerinden çeteler oluşturularak bunlara resmî üniformalar giydirilerek Türklere baskı yapmaları sağlanmıştır.[543]

Sandler raporunun kabul edilmesinden sonra Hatay'da Türklere yapılan baskılar Türk basını tarafından da yakından takip edilmiştir. Bu konuda Ahmet Emin Yalman, Cenevre'de varılan anlaşmadan sonra Türkiye-Fransa ilişkilerinde yeni bir durumun ortaya çıkacağını ve anlaşmazlık dönemine ait bütün kötü izlerin ortadan kalkacağını ümit ettiklerini; ancak bunun gerçekleşmediğini vurgulamıştır. Yazar, Hatay'da pek az değişikliğin olduğunu, eski durumun devam ettiğini bunun nedeninin Hatay'daki Fransız memurlarının hâlâ görevlerine devam ettiklerini belirttikten sonra bunların bir kısmının da kendi çıkarları için Türk-Fransız dostluğuna düşman olduklarını vurgulamıştır. Yalman, bu memurlar görevlerinde kaldıkları müddetçe Cenevre'de

538 **Akşam**, 16 Şubat 1937, s. 1; **Son Posta**, 16 Ocak 1937, s. 1-3; **Tan**, 16 Ocak 1937, s. 1.

539 **Akşam**, 15 Şubat 1937, s. 1; **Haber**, 15 Şubat 1937, s. 6; **Kurun**, 15 Şubat 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 15 Şubat 1937, s. 1-2; **Tan**, 15 Şubat 1937, s. 1-3; **Ulus**, 15 Şubat 1937, s. 1-5; **Cumhuriyet**, 17 Şubat 1937, s. 1-4; Yunus Nadi, *Müstemlekeci Zihniyetin Büyük Kurdu!*, **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1937, s. 1-6; Daha sonraki süreçte Türk olmayan unsurlarında şapka giymeye başlaması şapka giyenlere karşı baskının iyice artmasına neden olmuş Suriye jandarmaları tarafından bazı köylerde şapka giyenler kelepçelenmeye başlanmıştır. **Haber**, 18 Mart 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 19 Mart 1937, s. 1-3; **Kurun**, 19 Mart 1937, s. 1; **Son Posta**, 19 Mart 1937, s. 1-3; **Ulus**, 19 Mart 1937, s. 1-6; Ayrıca şapka giyenlerin uğradıkları baskılar için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Şahıs Hürriyeti*, **Yenigün**, 21 Eylül 1937, s. 1; Payaslı-Özkaya Duman, a. g. m,, s. 293-325.

540 **Haber**, 5 Nisan 1937, s. 1-6; **Kurun**, 6 Nisan 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 6 Nisan 1937, s. 10; **Tan**, 6 Nisan 1937, s. 1-8; **Ulus**, 6 Nisan 1937, s. 1.

541 **Akşam**, 9 Mart 1937, s. 1; **Haber**, 9 Mart 1937, s. 6; **Kurun**, 9 Mart 1937, s. 1; **Son Posta**, 9 Mart 1937, s. 10; **Tan**, 9 Mart 1937, s. 10; **Ulus**, 9 Mart 1937, s. 1; Savcı, a.g.t., s. 40.

542 **Akşam**, 13 Mart 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 13 Mart 1937, s. 1; **Kurun**, 13 Mart 1937, s. 1-3; **Son Posta**, 13 Mart 1937, s. 1-3; **Son Telgraf**, 13 Mart 1937, s. 1-2; **Tan**, 13 Mart 1937, s. 1-7; **Ulus**, 13 Mart 1937, s. 1-5.

543 **Akşam**, 23 Mart 1937, 1; **Cumhuriyet**, 23 Mart 1937, s. 1; **Kurun**, 23 Mart 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 23 Mart 1937, s. 1-10; **Son Telgraf**, 23 Mart 1937, s. 1-2; **Tan**, 23 Mart 1937, s. 1-10; **Ulus**, 23 Mart 1937, s. 1-6; Savcı, a.g.t., s. 40.

Paris'te kurulacak olan dostlukların kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm olacağını ön plana çıkarmıştır.[544] Yalman diğer bir makalesinde, bütün bu yaşananlara rağmen Türkiye-Suriye ilişkileri hakkında karamsar olmadığını Suriyelilerin Türk dostluğunun önemini kavrayacaklarını ve yakın zamanda iki ülke arasında karşılıklı güvene dayanan bir ilişkinin kurulacağını belirtmiştir.[545] Aynı yazar diğer bir makalesinde ise Hatay'daki bu istikrarsızlığın uzun süre devam edemeyeceğini vurgulayarak sınırlarında istikrar ve güvenliğe önem veren Türkiye'nin her türlü önlemi almaktan çekinmeyeceğini belirterek Suriye'yi uyarmıştır.[546]

İsmail Müştak Mayakon ise makalesinde, resmî makamlar tarafından idare edilen ve Hatay'daki çeşitli unsurların arasını bozmak için oluşturulan farklı yapıların bulunduğunu belirterek komitacılık siyaseti uygulanmaya çalışıldığını belirtmiştir. Yazar, Hatay topraklarında "*komitacılık yapmağa kalkışmak bunu yapanlar için hüsrandan başka bir netice vermez ve bütün teşebbüsler nazarı sahada kalsa bile bu hareket Türk-Arab dostluk yolunun asayişini tehdid etmiş olur*."[547] diyerek bu siyaseti sert bir dille eleştirmiştir. Rıza Atilâ da, Suriyelilerin kendi geleceklerini hesaba katmadan bölgede yaşayan insanlar arasına nifak sokarak Hatay'ın bağımsızlığını engellemeye çalıştıklarını vurgulamıştır. Yazara göre Antakya ve İskenderun bölgesinde yaşayan Alevi diye adlandırılan Eti Türklerinin Türkler aleyhine kışkırtma bu propagandanın merkezini oluşturmaktadır. Atilâ, bu durumun nedeni olarak da bölgedeki memurların kişisel çıkarlarını korumak istemesinden kaynaklandığını belirtmiştir.[548]

Etem İzzet Benice'de, Hatay'da Türklere yapılan baskılardan dolayı Suriyeli politikacıları ve Hatay'da görev yapan Fransız memurları eleştirmiştir. Benice

---

544 Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 14 Şubat 1937, s. 1.
545 Ahmet Emin Yalman, *Suriye Müfritleri*, **Tan**, 2 Mart 1937, s. 1-2; Ayrıca makalenin tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 40 (Mart 1937), s. 100-101.
546 Ahmet Emin Yalman, *Dostça Konuşmıya Sıra Geldi*, **Tan**, 1 Nisan 1937, s. 1-10.
547 İsmail Müştak Mayakon, *Komitacılık Siyaseti*, **Cumhuriyet**, 16 Şubat 1937, s. 1-3.
548 Rıza Atilâ, *Suriye Arapları ve Eti Türkleri (Aleviler)*, **Yeni Mersin**, 4 Mart 1937, s. 1.

makalesinde, Hatay'daki Türklerin Türkiye'nin garantisi altında olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir: "*...Tek Hataylı Türkün kanına girmek o kanı akıtacak olanlar için çok pahalıya ve pek çok kana mal olur. Hakikat bu iken Suriye politikacıları bu hatalı hareketlerinin en sonunda Türk milletinin Suriye hesabına olan büyük dostluğunun kayıbına mal olabileceğini acaba düşünemiyorlar mı? Bizce bu hareket, Suriyeliler için kendilerini maceraya ve garipliklere sürükleyen politikacılar aleyhine affedilmeyecek ve tazmin kabul etmeyecek bir cüret saymalıdır.*" Benice yazısını Suriye milleti ve devleti için tek çıkar yolun kendisine büyük menfaatler sağlayacak olan Türk dostluğunu kazanmak olduğunu vurgulayarak sonlandırmıştır.[549]

Asım Us ise makalesinde, Hatay'da güvenliğin sağlanmasının Türkiye ile Fransa'nın ortaklaşa garantisi altında olduğunun unutulmaması gerektiğini belirtmiştir. Fransa Avrupa'nın içinde bulunduğu durumdan dolayı Hatay'da güvenliği sağlayamıyorsa bölgede güvenliğin Türk ordusu tarafından yerine getirilebileceğini söyleyerek Fransa'yı sert bir dille uyarmıştır.[550] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Türkiye'nin sömürge isteyen ve arayan bir devlet olmadığını belirttikten sonra kendi sınırlarına bitişik olan Hatay Türklerinin henüz kendi bağımsızlığını elde edememiş Suriye'nin sömürgesi altına bırakılmasına izin vermeyeceğini vurgulamıştır.[551] İsmail Müştak Mayakon ise Suriye'de Hatay Sorunu ile başlayan ve Cenevre anlaşması ile iyice artan Türk düşmanlığı politikasının son günlerde iyice arttığını üzerinde durmuştur. Yazar Türk karşıtlığı propagandasının ilk önce "*ekalliyetlerin hukuku*"

---

549 Etem İzzet Benice, *Suriye Yanlış ve Kendisine Yar Olmıyacak Bir Yoldan Yürüyor!*, **Açık Söz**, 15 Şubat 1937, s. 1-6; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Etem İzzet Benice, *Suriye, Hayal ve Hatay*, **Açık Söz**, 18 Şubat 1937, s. 1-6; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 28 Şubat 1937, s. 1; Atilâ, a.g.m., s. 1-2.

550 Asım Us, *Perde Arkasında Hazırlıklar mı Var?*, **Kurun**, 18 Şubat 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Şekip Gündüz, *Hatay*, **Haber**, 18 Şubat 1937, s. 2; Şakir Hazım Ergökmen, *Hatay, Türkiye ve Fransa*, **Açık Söz**, 29 Mart 1937, s. 1-2; Y. Nadi, a.g.m., s. 1-6.

551 Asım Us, *Öküz Olmak İstiyen Kurbağa!*, **Kurun**, 16 Mart 1937, s. 1-2; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 40 (Mart 1937), s. 102-103; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Peyami Safa, *Suriye Falcıları*, **Cumhuriyet**, 17 Mart 1937, s. 3; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 40 (Mart 1937), s. 105.

meselesiyle başladığını bu doğrultuda azınlıkları ayaklandırmak için "*Türklerin ekalliyet unsurlarını az zaman zarfında eritip imha edecekleri ve en nihayet Türk olmayan ırkların Türkleştirileceği*" şeklinde bir yola başvurulduğunu belirmiştir. Us yazısında, bu propagandaya Hatay'da inanan olmadığını vurguladıktan sonra, şimdi ise propaganda konusunun din olduğunu belirterek, "*Hatay ülkesi Türklerin eline geçince din elden gidermiş. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti dine aleyhtarmış.*" gibi propagandaların yapılmaya başladığını belirterek bunu sert bir dille eleştirmiştir. Yazar makalesinin devamında da: "…*Dini politika ve propaganda mevzuu yapmanın modası çoktan geçmiştir. Bu mum yatsıya kadar bile yanmaz. Türkiyeyi ve Türkiyedeki kardeşlerinin seciyesini anlamak için Suriye serserilerinin telkinatına ihtiyacı olmıyan Hatayın Müslüman Türkleri o kadar aydın ruhlu insanlardır ki son tezvirat siyaseti de güneşe tutulmuş yarasalar gibi bu parlaklık önünde kaçışacaktır, buna hiç şüphe etmiyoruz.*" dedikten sonra tutulan yolun son derece yanlış olduğunu vurguladıktan sonra Suriyelilerin "*siyaset softaları*" tarafından çıkarılan bu söylentilere inanmamalarının kendi çıkarlarına olduğunu ne zaman anlayacaklarını sorarak makalesini sonlandırmıştır.[552]

Şevket Bilgin, Hatay Sorunu'nun halledilmesinden sonra Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin dostluk ve karşılıklı güvene dayanan bir yolda gelişeceğinden ümitli olduğunu belirttikten sonra Suriye'nin yönetimini ellerinde tutan kişilerin kendilerinden beklenen anlayışı gösteremediğinden dolayı ilişkilerin gelişmediğini belirtmiştir. Yazar, Suriyeli yöneticilerin *"sokak politikası"* uygulamaya başladığını ancak Türkiye'nin her türlü taşkınlığı engelleyebilecek güçte olduğunu ön plana çıkararak Hatay'da yaşanan olaylardan dolayı Suriyeli yöneticileri sert bir dille uyarmıştır.[553] Falih Rıfkı Atay da, bölgede yapılan baskıları eleştirdikten sonra, Hatay'ın Türkiye'nin ve Hatay Türklerinin de Türkiye Türklerinin bir parçası olduğunu

552 İsmail Müştak Mayakon, *Siyaset Softaları*, **Cumhuriyet**, 22 Şubat 1937, s. 1-5.
553 Şevket Bilgin, *Suriyede Sokak Politikacılarının Azgınlıkları*, **Yeni Asır**, 10 Mart 1937, s. 1-2.

belirtmiştir.[554] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Türkiye'nin Fransa ve Suriye'nin dostu, Milletler Cemiyeti'nin sarsılmaz bir üyesi olduğunu vurgulayarak Hatay'daki baskıların sona erdirilerek barış ve güvenliğin sağlanması için tarafların üzerine düşen görevi yapmasını istemiştir. Atay, Cenevre ve Hatay'da karışıklık çıkarmaya çalışanlara izin vermenin yeniden ağır sorumluluklar ortaya çıkaracağını belirterek makalesini sonlandırmıştır.[555] Yunus Nadi ise makalesinde, Fransa'nın Türk dostluğuna kıymet veriyorsa bir an önce Hatay'daki Fransız memurlarının "*başı bozuk idaresi haline koyan hafifliklerine*" son vermesini isteyerek Fransa'yı sert bir şekilde uyarmıştır.[556]

2.2.1.3.2. Suriye'nin Diplomatik Girişimleri ve Suriye'de Protesto Gösterileri

Cenevre görüşmeleri Suriye kamuoyunda da yakından takip edilmiş bütün gazeteler Hatay'ın Suriye'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu iddia eden haberlerle çıkmıştır.[557] Bu gazeteler nerede Türkiye karşıtı bir şey bulurlarsa onu hemen tercüme edip haber olarak yayınlamışlardır.[558] Cenevre'de Sandler raporunun kabul edilmesi Suriye'de büyük tepkiye neden olmuş iktidarda bulunan Vatani Partisi hem kendi mevkiîni korumak hem de Fransa ile imzaladıkları bağımsızlık antlaşmasının yürürlüğe girmesini tehlikeye düşürmemek için kamuoylarını Hatay davasına ve Türk düşmanlığına yönlendirmişlerdir.[559] Bu doğrultuda ülkenin her tarafında gösteriler düzenlenerek çarşılar kapanmıştır. Halep'te yapılan gösterilerde beyannameler yayınlanarak öğrenciler İskenderun'u kurtarmak için silah başına davet edilmiştir. Şam

554 Falih Rıfkı Atay, *Türk Nasyonalizmi*, **Ulus**, 2 Mart 1937, s. 1.

555 Falih Rıfkı Atay, *Eksperler*, **Ulus**, 13 Mart 1937, s. 1; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 40 (Mart 1937), s. 101-102.

556 Yunus Nadi, *Sancak İşinde Fransaya Düşen Mühim Vazife*, **Cumhuriyet**, 25 Mart 1937, s. 1-7; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 40 (Mart 1937), s. 107-108; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Muhittin Birgen, *İki Şeyi Başka Başka Ölçülerle Ölçen Fransa*, **Son Posta**, 30 Mart 1937, s. 2; Şevket Bilgin, *Suriye Çılgınlık Politikasından Vazgeçmelidir*, **Yeni Asır**, 1 Nisan 1937, s.1; Şevket Bilgin, *Fransanın Derin Gafletine Şaşıyoruz…*, **Yeni Asır**, 15 Nisan 1937, s. 1.

557 **Son Posta**, 30 Ocak 1937, s. 1-3.

558 **Son Posta**, 3 Şubat 1937, s. 1-3.

559 Sarınay, a.g.m., s. 23; Erden, a.g.e., s. 33.

ve Halep'te bulunan Türk konsoloslukları herhangi bir saldırıya uğrama ihtimaline karşı polis tarafından koruma altına alınmıştır.[560]

Suriye'de Hatay'ın bağımsızlığını kazanmasına en çok tepki gösterenler ve Türkiye karşıtı hareketlerde bulunanlar çoğunlukla Osmanlı Meclisi'nde görev yapanlar olmuştur.[561] Muhittin Birgen Suriye'deki bu gösterileri, *"...Arap Nasyonalizmine bir nev'i emperyalizm çeşnisi ilâve edilerek fikirler bize doğru tehyiç ve tahrik ediliyor."* dedikten sonra, bu durumun Araplarla Türkler arasındaki ilişkilerin geleceği bakımından çok tehlikeli olduğunu vurgulamış ve bu duruma karşı dikkatli olunması gerektiği üzerinde durmuştur.[562]

Sandler raporunun kabul edilmesinden sonra bir taraftan Suriye'de gösteriler devam ederken diğer taraftan Başbakan Cemil Mürdüm başkanlığındaki bir heyet Cenevre'ye hareket etmiştir. Şam'dan İstanbul'a gelen heyet 5 Şubat 1937'de İstanbul'dan Cenevre'ye hareket etmiştir. Heyette bulunan Dışişleri Bakanı Sadullah Cabiri İstanbul'da gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır: "*Muhterem Başvekilinizin ittihaz ettiği yolu tutalım, şimdilik bir şey söylemiyelim. Bu akşam Parise gidiyoruz. Oradan Cenevreye gideceğimizi zannediyorum. Yirmi yirmibeş gün sonra yine döneceğiz... O zaman uzun uzadıya konuşuruz. Bizi bu seferlik affediniz.*" [563]

Suriye Heyeti'nde bulunan Başbakan Cemil Mürdüm, Başbakan İsmet İnönü'ye çektiği telgrafta Türkiye'den geçtikleri sırada gösterdiği yakınlıktan dolayı hükümete teşekkür etmiştir.[564] Muhittin Birgen, Suriye Dışişleri Bakanı Sadullah Cabiri'nin İstanbul'dan ayrılırken gazetecilere söylediği "*Muhterem Başvekilinizin tuttuğu yoldan gideceğiz.*" cümlesinden yola çıkarak Başbakan İsmet İnönü'nün Türkiye ile Suriye

---

560 **Akşam**, 28 Ocak 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1937, s. 1; **Haber**, 28 Ocak 1937, s. 1-6; **Son Posta**, 28 Ocak 1937, s. 1-3; **Tan**, 28 Ocak 1937, s. 1-9; **Ulus**, 28 Ocak 1937, s. 6; **Kurun**, 29 Ocak 1937, s. 1-2; **Ayın Tarihi**, S. 38 (Ocak 1937), s. 67-68; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 83; Erden, a.g.e., s. 33.

561 **Son Posta**, 2 Şubat 1937, s. 1-12.

562 Muhittin Birgen, *Uyanan Arap Nasyonalizmi ve Türkiye*, **Son Posta**, 15 Şubat 1937, s. 1-2.

563 **Akşam**, 6 Şubat 1937, s. 1-8; **Cumhuriyet**, 6 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 6 Şubat 1937, s. 1; **Son Posta**, 6 Şubat 1937, s. 1-12; **Tan**, 6 Şubat 1937, s. 1-10; Erden, a.g.e., s. 33.

564 **Son Posta**, 7 Şubat 1937, s. 8; **Ulus**, 7 Şubat 1937, s. 1; **Yeni Asır**, 7 Şubat 1937, s. 1.

arasında işbirliği yolunun olduğunu belirtmiştir. Ancak Suriye Heyeti'nin bu yolu uzattığını vurgulamıştır. Aynı zamanda yazar heyetin, Paris ve Cenevre'ye Hatay anlaşmasında birtakım değişlikler istemek için gittiğini bu durumunda yeni tartışmaların yaşanmasına neden olabileceğini belirterek heyetin takip ettiği siyaseti eleştirmiştir.[565]

Suriye Heyeti Cenevre'ye gitmeden önce Paris'te Fransa Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Pierre Vienot ile görüşerek, Hatay'ın anayasası belirlenirken birtakım taleplerde bulunmuşlarsa da, "*...bu işin bitmiş olduğunu ve en ufak teferruata kadar tesbit edilmiş bulunduğu için herhangi bir noktai nazar serdine imkân olmadığı*" cevabını almışlardır.[566] Paris'teki görüşmeler Fransız basınında da eleştirilere neden olmuştur. Information gazetesi Hatay davasının halledilmiş olmasından dolayı memnuniyetini belirttikten sonra, Suriye'nin girişimlerinin kendilerine zararlı olduğunu vurgulayarak Suriye Heyeti'nin girişimlerini eleştirmiştir. Excelsior gazetesi de, heyetin Hatay anayasasının Suriye anayasası ile uyumlu olmasını isteyeceğini bunun da zorlukla varılan Türk-Fransız anlaşmasını sonuçsuz bırakmak olacağını ve Suriye'nin zararına bir durum yaratacağını belirtmiştir. Ancak gazete, prensiplere dokunmayan bazı ayrıntılara ait düzenlemelerin 25 Şubat 1937'deki toplantıda yapılabileceğini vurguladıktan sonra Suriyelilerden Fransa'nın görevini kolaylaştırmasını beklediklerini yazmıştır.[567] Suriye Heyeti, Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz'ı da ziyaret ederek dostane bir görüşme yapmıştır.[568]

Suriye Heyeti'nin Paris'teki görüşmeleri Türk basınında da yakından takip edilmiş ve sert eleştirilere neden olmuştur. İsmail Müştak Mayakon, Suriye'de hâlâ Hatay'a bağımsızlık verildiğini anlamayanlar varsa bunların boş yere vakit geçirdiklerini belirttikten sonra Suriye Heyeti'nden Cenevre'deki görüşmelerin ne kadar

---

565 Muhittin Birgen, *Suriye Heyeti'nin Tuttuğu Yol...*, **Son Posta**, 8 Şubat 1937, s. 1-2.

566 **Haber**, 10 Şubat 1937, s. 1; **Son Posta**, 10 Şubat 1937, s. 1, **Açık Söz**, 11 Şubat 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 11 Şubat 1937, s. 1.

567 **Açık Söz**, 14 Şubat 1937, s. 1-6; **Akşam**, 14 Şubat 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 14 Şubat 1937, s. 1-4; **Kurun**, 14 Şubat 1937, s. 1-2; **Tan**, 14 Şubat 1937, s. 10; **Ulus**, 14 Şubat 1937, s. 5.

568 **Son Posta**, 19 Şubat 1937, s. 1-2; **Tan**, 19 Şubat 1937, s. 10; **Ulus**, 19 Şubat 1937, s. 5.

zor şartlarda yapıldığını Paris'te sorarak öğrenmelerini ve ülkelerine dönerek işlerine ona göre düzen vermelerini istemiştir. Yazar, "*...bugün bürolarda hazırlanmakta olan projeler dün verilen kararların şekil ve kıyafet almasından ibarettir. Yeni yapılan ve yapılacak hiçbir şey yoktur. Nasıl ki değişecek ve değiştirilebilecek hiçbir şey olmadığı gibi… Hâlâ anlatamadık mı?*" diyerek Suriye Heyeti'nin Paris temaslarını eleştirmiştir.[569] Etem İzzet Benice ise Suriye Heyeti'nin Paris'te Hatay'ın bağımsızlığına karşı birtakım girişimlerde bulduğunu, bu durumun Fransız gazetelerinde de şiddetli eleştirilerine neden olduğunu belirtmiştir. Suriye için tek çıkar yolun Türk dostluğunu kazanmak olduğunu ön plana çıkarmıştır.[570] Falih Rıfkı Atay da, idare ve teşkilat kanunları üzerinde uzmanların çalışacak olmalarına rağmen Cenevre'de kararlaştırılan esasların hiçbir şekilde bozulamayacağını vurguladıktan sonra dış politikada Hatay Sorunu'nun halledilmiş olmasından dolayı meclisin bu yıl kış tatiline tam bir gönül rahatlığı ile çıkacağını belirtmiştir.[571] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Suriye Heyeti'nin Paris'teki görüşmelerini eleştirdikten sonra, Suriye devlet adamlarına şu tavsiyede bulunmuştur: "*...genç Suriye devleti adamlarının vatanlarına ve milletlerine yapacakları başlıca hizmetlerden biri, bu meselede iç politika ihtiraslarını önlemek ve yeni devlete realist bir dış siyasa ananesi kurmaktır. Bilhassa, enternasyonal münasebetlere teallûk eden meseleleri, iç politika münakaşaları ile karıştırmamak ve sokak demagojisinin, yüksek yurd menfaatlerine zarar vermesini menetmek bu ananenin başlıca esaslarındandır.*" [572]

Şevket Bilgin, Suriye Heyeti'nin Paris'teki görüşmelerini eleştirirken bu kişilerin Suriye'nin çıkarlarını ayaklar altına aldıklarının farkında bile olmayarak Türkiye ve

---

569 İsmail Müştak Mayakon, *Anlatamadık mı?*, **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1937, s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. İsmail Müştak Mayakon, *Komitacılık Siyaseti*, **Cumhuriyet**, 16 Şubat 1937, s. 1-3.

570 Etem İzzet Benice, *Suriye Yanlış ve Kendisine Yar Olmayacak Bir Yolda Yürüyor*, **Açık Söz**, 15 Şubat 1937, s. 1-6; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Etem İzzet Benice, *Suriye, Hayal ve Hatay*, **Açık Söz**, 18 Şubat 1937, s. 1-6.

571 Falih Rıfkı Atay, *Tatil*, **Ulus**, 16 Şubat 1937, s. 1.

572 Falih Rıfkı Atay, *Doğru Yol*, **Ulus**, 27 Şubat 1937, s. 1-7.

Hatay'ın bağımsızlığı ile ilgili entrikalar çevirdiklerini vurgulamıştır. Ayrıca değişmesine imkân olmayan esasları değiştirmek için görüşmeler yaptıklarını belirtmiştir. Yazar, Hatay anayasasının nasıl olması gerektiği ile ilgili görüşlerini de şöyle açıklamıştır: "*…büyük ekseriyetinin Türk olduğu tasdik edilen Hatay'ın anayasası ancak Türk inkılâbından mülhem olabilir. Türkiye Hatayda dinin fesat âleti olmasına müsaade edemez. Devlet makinesiyle dini muhakkak surette birbirinden ayıran lâyik bir idare sisteminin, Hatayda da kökleşmesi lâzımdır. Lâtin harfleri, şapka, kadının medenî hayattaki mevkiini yücelten ve bizim kanunu medenimize uyan bir kanunu medenî…* "[573] Rıza Atilâ ise makalesinde, heyetin Paris'teki görüşmelerini eleştirirken Suriye devlet adamlarının Türkiye-Suriye dostluğunu kuvvetlendirecek zemin üzerinde yürümeleri gerekirken, halledilmiş bir sorunu bozmak için girişimlerde bulunmalarının Türk kamuoyunda şüpheler uyandırdığını belirtmiştir. Yazar, Türkiye ile Arapların arasını bozmak için girişimlerde bulunmanın Suriye adına mantıklı bir yol olmadığı üzerinde durmuştur.[574]

Paris ve Cenevre'de görüşmeler yapan Suriye Heyeti 5 Nisan 1937'de İstanbul'a gelmiştir. Burada heyet adına gazetecilere açıklamalar yapan Dışişleri Bakanı Sadullah Cabiri, Türkiye hakkında dostluk hislerinden bahsederek, Türkiye'yi kendilerine en büyük dost olarak gördüklerini ve bu dostluğu hiçbir şeye feda etmeyeceklerini belirtmiştir. Ayrıca Cabiri, Cenevre'deki son görüşmelerde ortaya çıkan anlaşmazlıkların kendilerinden değil Fransa'dan kaynaklandığını, ancak bu durumun temel anlaşmaya etki etmeyeceğini vurgulamıştır. Açıklamalarının sonunda da

---

573 Şevket Bilgin, *Prensipler Çürütülemez…*, **Yeni Asır**, 17 Şubat 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Şevket Bilgin, *Pusulayı Şaşırdılar mı?*, **Yeni Asır**, 26 Ocak 1938, s. 1-2; Salahattin Kutlu, *Oyun*, **Yenigün**, 10 Şubat 1938, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Türk-Arap Din Kardeşleri Arasına Fesat Sokulamaz*, **Yenigün**, 16 Şubat 1938, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Türk-Arap Dostluğu*, **Yenigün**, 13 Nisan 1938, s. 1.

574 Rıza Atilâ, *Gafil Tahrikçiler Bilmelidir ki*, **Yeni Mersin**, 17 Şubat 1937, s. 1-2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Rıza Atilâ, *Suriyeden Gelen Parazit Sesler*, **Yeni Mersin**, 27 Şubat 1937, s. 1-2.

kendilerinin artık Avrupa'ya dönmeyi gerekli görmediklerini de ifade etmiştir.[575] Muhittin Birgen bu açıklamayı değerlendirirken, "*...Suriye gazetelerinin hakkımızda yazdıklarını vaktile Taşnak ve Makedonya matbuatında dahi okumadık.*" diyerek Suriye Dışişleri Bakanı Cabiri'yi samimi olmamakla suçlamıştır.[576]

2.2.1.4. Hatay Anayasası ve Bağımsızlığa Giden Yolda Hatay Devleti

2.2.1.4.1. Cenevre'deki Görüşmeler ve Sonuçları

Sandler raporu gereğince Hatay anayasasını hazırlamak için Türkiye adına Cenevre'deki komisyon çalışmalarına Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu başkanlığındaki heyetin katılmasına karar verilmiştir.[577] Heyet Cenevre'ye hareket etmeden önce 20 Şubat 1937'de İstanbul'da Atatürk'ün başkanlığında bakanlar kurulu toplantısı yapılmış; Başbakan İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve heyet başkanı Numan Menemencioğlu'nun da hazır bulunduğu bu toplantıda çalışmalarla ilgili Atatürk'e bilgi verilmiş ve onun direktifleri alınmıştır. Heyet aynı günün akşamı Cenevre'ye hareket etmiştir.[578] Bu toplantı ile ilgili Şekip Gündüz, Atatürk'ün de katıldığı bu toplantıdan sonra Numan Menemencioğlu'nun Türk tezini Cenevre'de daha güzel bir şekilde anlatacağını ve Hatay'ın Türk tezine uygun bir anayasaya kavuşacağına inandığını belirtmiştir. Ayrıca yazar, "*Cenevredeki Hatay komisyonda ortaya atılacak Türk tezi nedir?*" sorusuna da

---

575 **Haber**, 5 Nisan 1937, s. 1-6; **Son Telgraf**, 5 Nisan 1937, s. 1; **Açık Söz**, 6 Nisan 1937, s. 1-6; **Akşam**, 6 Nisan 1937, 1; **Son Posta**, 6 Nisan 1937, s. 1-10; **Yeni Asır**, 6 Nisan 1937, s. 3.

576 Muhittin Birgen, *Suriye Hariciye Nazırının Sözlerinde Biz Hiçbir Samimiyet Göremedik!*, **Son Posta**, 7 Nisan 1937, s. 1-2.

577 Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu başkanlığındaki heyet şu kişilerden oluşmaktadır. İkinci Delege: Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ndeki Daimî Temsilcisi Necmeddin Sadak, Müşavirler: Mülkiye Mektebi Hukuk-u Esasiye Profesörü Etem, Hukuk Fakültesi profesörlerinden Ali Fuad, Adliye Vekaleti Hukuk İşleri Müdürü Şinasi, Erkan-ı Harbiye'den Şükrü Altınay, İstanbul Merkez Bankası Müdür Muavini Nazif, Hariciye Hukuk Müşaviri Fatin. Katipler: Hariciyeden Abdullah Zeki, Tarık Emin, Şemseddin Arif, Adliye Hususi Kalem Müdürü Şakir. **Akşam**, 17 Şubat 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1937, s. 5; **Kurun**, 18 Şubat 1937, s. 1; **Açık Söz**, 20 Şubat 1937, s. 1; Bu heyete birlikte Hatay Devleti kurulduktan sonra Başbakanlık görevine getirilen Hataylı Abdurrahman Melek de Cenevre'ye gitmiştir. **Tan**, 22 Şubat 1937, s. 1; Melek, a.g.e., s. 38; Sökmen, a.g.e., s. 99.

578 **Açık Söz**, 21 Şubat 1937, s. 1-6; **Akşam**, 21 Şubat 1937, s. 1-13; **Cumhuriyet**, 21 Şubat 1937, s. 1-3; **Haber**, 21 Şubat 1937, s. 1-2; **Kurun**, 21 Şubat 1937, s. 1; **Son Posta**, 21 Şubat 1937, s. 1-10; **Tan**, 21 Şubat 1937, s. 1-3; **Ulus**, 21 Şubat 1937, s. 1.

cevap aramış, Türk tezinin gayet açık ve haklı olduğunu vurguladıktan sonra cevap olarak da Numan Menemencioğlu'nun, "*aynı kültürden, aynı kan, aynı dil ve dinden olan Hataylılara en uygun gelecek olan anayasanın ancak Türkiye Cumhuriyeti anayasası olabileceğini söyleyeceğini*" vermiştir. Gündüz, makalesini Türkiye'nin Hatay için Kemalist bir anayasa istediğini ön plana çıkartarak bitirmiştir.[579] Türk Heyeti'nin başkanı Numan Menemencioğlu'nun Ankara'dan ayrılmadan önce, bir gazeteciye "*-Hatay devletinin anayasasında, Türkiye Cumhuriyeti devletinin Teşkilâtıesasiye kanununda ne varsa aynı olacaktır. Çünkü Hatay Türktür; Türk kalacaktır. Yalnız Meclis teşkilâtında ufak bazı değişiklikler vardır.*"[580] şeklindeki açıklaması, daha sonra Anadolu Ajansı'nın "*Hariciye kâtibiumumisî Numan Menemencioğlu, Hatay ana yasası hakkında hiçbir gazeteye beyanatta bulunmamıştır. Kendisine atfedilen malûmatın asıl ve esası yoktur.*"[581] Şeklindeki açıklamasıyla yalanlanmıştır.

Milletler Cemiyeti tarafından Hatay'ın statüsünü ve anayasasını hazırlamakla görevlendirilmiş olan uzmanlar komitesinde Türkiye ile birlikte Fransa, İngiltere, Belçika ve Hollanda'dan temsilciler bulunmuştur.[582] 25 Şubat 1937'de uzmanlar komitesi çalışmalarına başlamış ve komitenin başkanlığına Belçika temsilcisi Maurice Bourquin seçilmiştir. Aynı gün Türkiye'yi temsil eden Numan Menemencioğlu, Hatay'ın statüsü ve anayasasının nasıl olması gerektiği ile ilgili bir proje sunmuştur. Komite bunun üzerine Menemencioğlu tarafından sunulan projeyi incelemek ve Hatay

---

579 Şekip Gündüz, *Hatayın Ana Yasası*, **Haber**, 21 Şubat 1937, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Şevket Bilgin, *Hatay Anayasası İçin Müzakereler Başladı*, **Yeni Asır**, 26 Şubat 1937, s. 1-2.

580 **Açık Söz**, 20 Şubat 1937, 1; **Cumhuriyet**, 21 Şubat 1937, s. 1; **Kurun**, 21 Şubat 1937, s. 2; **Tan**, 21 Şubat 1937, s. 1.

581 **Haber**, 21 Şubat 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 22 Şubat 1937, s. 6; **Kurun**, 22 Şubat 1937, s. 1.

582 **Haber**, 21 Şubat 1937, s. 2; **Son Posta**, 21 Şubat 1937, s. 10; Yunus Nadi, *Hatay'ın Teşkilâtı Esasiyesi*, **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1937, s. 1; Melek, a.g.e., s. 38; Sofuoğlu-Dağıstan, a.g.m., s. 290; Erden, a.g.e., s. 31; Yüksel Kaştan, *Atatürk Dönemi Türkiye-Suriye* **İlişkileri**, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 10, S. 53 (2017), s. 273; Komitede Fransa adına Robert de Caix, İngiltere adına Sir James Dunnert, Belçika adına Maurice Bourquin, Hollanda adına ise Dr. Kollewyn yer almıştır. Ayrıca komitede Rickard Sandler'in temsilcisi olarak İsveçli M. Westman'da bulunmuştur. Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 66.

anayasası ve idari kanunlarının derinlemesine araştırılması için toplantısını 8 Mart 1937'ye ertelemiştir.[583] Diğer taraftan komite, Hatay'da bulunan Milletler Cemiyeti müşahitlerinin de görüşlerinden faydalanmak için Cenevre'ye çağrılmasını genel sekreterlikten rica etmiştir.[584]

Cenevre'de uzmanlar komitesinin toplantıya başlamasıyla Türk basınında çıkan yazılarda, Milletler Cemiyeti tarafından belirlenen prensipler doğrultusunda bir anayasa hazırlanmasında herhangi bir zorlukla karşılaşılmayacağı belirtmiştir. Ancak görüşmelerin başlamasıyla Fransa'nın Suriye'deki yöneticileri ile Suriyeli devlet adamlarının birlikte hareket ederek komisyonun çalışmalarını zorlaştırmak için her yola başvurduklarına da dikkat çekilmiştir.[585] Cenevre'deki toplantının ertelenmesi ise basında birtakım endişelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Başbakan Cemil Mürdüm başkanlığındaki Suriye Heyeti'nin Paris ve Cenevre'de yaptığı görüşmelerde, Hatay valisinin Şam Hükümeti tarafından atanması ve Hatay'ın Suriye Meclisi'nde temsil edilmesini istediklerine yönelik basında haberler çıkmıştır.[586] Ayrıca bu dönemde Suriye gazetelerine dayanılarak Suriye Dışişleri Bakanı Sadullah Cabiri'nin Paris'te yapmış olduğu bir açıklamasına yer verilmiştir. Cabiri yaptığı açıklamada, "-*İskenderunu kaybettik. Fakat hakkımızı istemeği kaybetmedik. Bugün zayıfız. Fakat kuvvetli olacağız. Şimdi yapmakta olduğumuz şey itilâfnamenin Suriye lehinde olarak tadiline çalışmaktır. Avdetimizde mecburî askerliği tesis edeceğiz.*" demiştir. Bu

583 **Açık Söz**, 27 Şubat 1937, s. 1; **Haber**, 27 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 27 Şubat 1937, s. 1; **Ulus**, 27 Şubat 1937, s. 1-7; Ceylan, a.g.t., s. 62.

584 **Açık Söz**, 28 Şubat 1937, s. 1-6; **Akşam**, 28 Şubat 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 28 Şubat 1937, s. 1-3; **Haber**, 28 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 28 Şubat 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 28 Şubat 1937, s. 1-5; **Tan**, 28 Şubat 1937, s. 1-10; **Ulus**, 28 Şubat 1937, s. 1-4.

585 Falih Rıfkı Atay, *Doğru Yol*, **Ulus**, 27 Şubat 1937, Asım Us, *Akıllarını Başlarına Toplasınlar!*, **Kurun**, 28 Şubat 1937, s. 1; Yalman, a.g.m., s. 1; Atilâ, a.g.m., s. 1-2; Ş. Bilgin, a.g.m., s. 1-2; Y. Nadi, a.g.m., s. 1.

586 **Açık Söz**, 28 Şubat 1937, s. 1-4; **Akşam**, 28 Şubat 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 28 Şubat 1937, s. 1-3; **Haber**, 28 Şubat 1937, s. 1-6; **Kurun**, 28 Şubat 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 28 Şubat 1937, s. 1-5; **Ulus**, 28 Şubat 1937, s. 1-4.

açıklama Türk basını tarafından garip karşılanmış ve Suriye'nin konsey kararını değiştirmek istediği hayaline kapıldığı şeklinde yorumlanmıştır.[587]

Uzmanlar komitesi 8 Mart 1937'de Cenevre'de tekrar çalışmalarına başlamıştır. Komite bu toplantısında Türkiye'nin 25 Şubat 1937'de sunduğu projesi esas kabul ederek müzakere edilmesine ve Hatay'dan dönen Milletler Cemiyeti müşahitlerinin de dinlenilmesine karar vermiştir. İlk gün toplantısında Hatay'ın statüsünün birinci maddesi üzerinde görüşmeler yapılmıştır.[588] Ertesi günde Türkiye'nin teklif ettiği proje üzerinde çalışmalarına devam eden komite, 10 Mart 1937'deki toplantısında ise Hatay'ın ilerideki yönetimi, dış ilişkileri, uluslararası anlaşmaların imzası ile para sistemi birliği ile ilgili konuları görüşmüştür.[589] Komitenin 13 Mart 1937'deki toplantısında ise, Türkiye'nin verdiği projenin ilk incelemesi tamamlanmış, müşahitleri dinlemiş, ayrıca para, gümrük, azınlıklar askerlikten tecrit ve yerel polis konularında Türk ve Fransız temsilcilerinin de katılımı ile Milletler Cemiyeti'nin ilgili dairelerinden yardım alınarak teknik hazırlıklar yapılmıştır. Toplantıda çok şiddetli tartışmalar yaşanmasına rağmen hiçbir konuda anlaşma sağlanamamıştır. Ayrıca bu toplantıda Fransa temsilcisi tarafından komiteye Türk projesine karşı bir proje sunulmuştur.[590] Uzmanlar komitesi, çalışmalarını 17 Mart 1937'ye kadar sürdürmüş ve aynı gün bir bildiri yayınlayarak toplantıları 9 Nisan 1937'ye ertelemiştir. Komite yayınladığı bildiride, yaptığı yapılan çalışmalardan bahsederek, Milletler Cemiyeti'nin 27 Ocak 1937'de belirlediği esaslar dâhilinde Türkiye ve Fransa tarafından verilen projeler

587 **Haber**, 27 Şubat 1937, s. 1-6; **Açık Söz**, 28 Şubat 1937, s. 1-3.

588 **Akşam**, 9 Mart 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 9 Mart 1937, s. 1; **Haber**, 9 Mart 1937, s. 1-6; **Kurun**, 9 Mart 1937, s. 1-9; **Son Posta**, 9 Mart 1937, s. 1-3; **Tan**, 9 Mart 1937, s. 1; **Ulus**, 9 Mart 1937, s. 1-5.

589 **Akşam**, 11 Mart 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 11 Mart 1937, s. 1; **Son Posta**, 11 Mart 1937, s. 1-10; **Tan**, 11 Mart 1937, s. 1-10; **Ulus**, 11 Mart 1937, s. 1.

590 **Akşam**, 14 Mart 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 14 Mart 1937, s. 1; **Kurun**, 14 Mart 1937, s. 1-8; **Son Posta**, 14 Mart 1937, s. 1-8; **Tan**, 14 Mart 1937, s. 1-6; **Ulus**, 14 Mart 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 40 (Mart 1937), s. 97.

üzerindeki çalışmalarını tamamladığını bildirmiştir. Aynı gün Numan Menemencioğlu başkanlığındaki Türk Heyeti de Ankara'ya dönem üzere Cenevre'den ayrılmıştır.[591]

Numan Menemencioğlu 20 Mart 1937'de İstanbul'a gelmiş, burada gazetecilere yaptığı açıklamada, Cenevre'de toplanan komitenin devletlerin üyelerinden oluşmadığını, Milletler Cemiyeti tarafından ayrı ayrı görevlendirilen ilmi bir heyet olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Menemencioğlu, paskalya tatili nedeniyle komitenin toplantılarını 9 Nisan'a ertelediğini, henüz bir karara varılmamış olmasına rağmen komite üyelerinin yeteri kadar bilgilenmiş olmalarından dolayı işimizin çok ilerlediğini belirtmiştir. Menemencioğlu açıklamasının devamında, komitenin Milletler Cemiyeti'nin gelecek toplantısında Hatay için statü ve anayasa projelerini tamamlayarak sunacağından ümitli olduğunu ön plana çıkarmıştır. Numan Menemencioğlu açıklamalarını şöyle sonlandırmıştır. "*Size şu kadar söyleyebilirim ki, çok esaslı noktaların bir kısmı hakkında Fransız eksperi ile aramızda kuvvetli noktaı nazar ihtilâfları belirmiş ve bunlar bu devrede izale edilememiştir. Konseyin 27 kânunisani tarihli Resolisyonundan inhiraf etmeğe komitemizin salâhiyeti olmadığı cihetle bu karara mutabık olan noktaı nazarımın arkadaşlarımca kabul ve tasdik edileceğine şüphem yoktur.*"[592]

16-20 Mart 1937 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret eden Romanya Dışişleri Bakanı Mihai Antonescu İstanbul'dan ayrılırken, Türkiye'nin Hatay Sorunu'ndaki izlediği siyaset hakkındaki düşüncelerini soran gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır: "-*Biz, ilk andan itibaren Türkiyenin davasını haklı görmüştük. Bu dava, iddia edildiği gibi revizyonist bir manaya çekilemezdi. Türk siyasası dürüst ve merttir. Biz buna*

591 **Akşam**, 18 Mart 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 18 Mart 1937, s. 1-7; **Kurun**, 18 Mart 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 18 Mart 1937, s. 1-3; **Tan**, 18 Mart 1937, s. 1-10; **Ulus**, 18 Mart 1937, s. 1-4; **Ayın Tarihi**, S. 40 (Mart 1937), s. 99.

592 **Son Posta**, 20 Mart 1937, s. 3; **Açık Söz**, 21 Mart 1937, s. 1-2; **Cumhuriye**t, 21 Mart 1937, s. 1-7; **Tan**, 21 Mart 1937, s. 1-10.

inandığımız için ve hiçbir hadise bu inancımızı bozmadığı için propagandalara kulak asmadık. Ve zaman bize hak verdi."[593]

Cenevre'deki uzmanlar komitesi toplantısının ertelenmesi Türk basınında sert eleştirilere neden olmuş bu durumun sorumlusu olarak Fransa gösterilmiştir. Bu konuda Muhittin Birgen, Suriye basınında Türkiye aleyhine çıkan yazılardan bu bölgeyi mandası altında bulunduran Fransa'yı sorumlu tutmuş ve Suriye Heyeti'nin Paris ve Cenevre'deki görüşmelerini de eleştirmiştir. Ayrıca yazar, Cenevre'deki görüşmelerin ertelenmesi ile ilgili "*iş olduğu yerde saymakta ve komisyon müzakerelerini nisan ortalarına doğru atmış bulunmaktadır*." diye yazmıştır. Aynı zamanda Birgen, "*... müttefik olarak da Türkiye'ye karşı dostluk namına, mes'ul bir mevkiîndedir. Paris hükûmetinin bu noktayı göz önünde tutması zamanının gelmiş olduğu artık şüphesizdir.*" diyerek Suriye'nin takip ettiği siyasetin sorumlusu olarak da Fransa'yı göstermiştir.[594] Yunus Nadi ise makalesinde, Cenevre'deki uzmanlar komitesi toplantısının ertelenmesinden Fransa'nın Suriye'deki yöneticileri ile kişisel çıkarları için bunlarla işbirliği yapan Suriyelileri sorumlu tutmuştur. Aynı zamanda yazar, Türkiye'nin Fransa'ya layık olduğu kıymeti vermeğe devam ettiğini, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasına en çok sevinecek ülkenin Türkiye olduğunu ısrarla anlatmaya çalıştığımızı vurgulamıştır. Nadi makalesinin devamında "*…bu hakikatler karşısında hâlâ entrika, şuriş, çete ve bomba ile iş görmek malihulyasında bulunanlar varsa onların hepsi bir gün baklayı ağzımızdan çıkarmak mecburiyetinde kalabileceğimizden korkmamalıdırlar. Doğruyu tatlılıkla anlamayanlara onu anlatmanın yolu vardır; ve biz onun daniskasını biliriz.*" diyerek

---

593 **Açık Söz**, 21 Mart 1937, s. 1-3; **Akşam**, 21 Mart 1937, s. 1-4; **Kurun**, 21 Mart 1937, s. 1-8; **Tan**, 21 Mart 1937, s. 10.

594 Muhittin Birgen, *Fransa Suriyedeki Yeni Siyasetten Mes'ul Mevkidedir*, **Son Posta**, 23 Mart 1937, s. 1-2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makaleleri için bkz. Muhittin Birgen, *Fransanın Suriye Komiseri Yeni Bir Ermeni Meselesi mi Çıkarmak İstiyor?*, **Son Posta**, 16 Mart 1937, s. 1-2; Muhittin Birgen, *İki Şeyi Başka Başka Ölçülerle Ölçen Fransa*, **Son Posta**, 30 Mart 1937, s. 2.

Fransa ve Suriye'yi uyarmıştır.[595] Asım Us da, Cenevre'de Hatay anayasasının hazırlayacak uzmanlar komitesinin Türkiye'nin teklifini kabul ettikten sonra işlerde bir yavaşlamanın olduğunu ve Türkiye ile Fransa arasında Cenevre'de varılan anlaşmanın Milletler Cemiyeti'nin de onayından geçtiğini bu nedenle anlaşmanın uygulanmasından başka yapılacak bir şeyin kalmadığını belirttikten sonra Cenevre'deki toplantının ertelenmesini şöyle eleştirmiştir: "…*Cenevredeki Fransız delegelerinin tarzı hareketleri şahsî bir siyaset eseri değil de bütün işler Fransız hariciyesinin direktifi ile görülüyorsa bunu bir gün evvel anlamak Türkiye için faydalı olacaktır. Bakalım, Milletler Cemiyeti bu işte denizi geçtikten sonra çayda boğulacak mıdır?*"[596] Şevket Bilgin ise uzmanlar komitesi toplantısında Cenevre'de 27 Ocak 1937'de Türkiye ile Fransa arasında imzalanan anlaşmanın ruhuna uygun olarak hareket edilmek şartı ile Hatay anayasasının hazırlanması sırasında ayrıntılara ait konularda zorluk çıkacağına ihtimal veremediklerini vurguladıktan sonra "*Esefle kaydetmeliyiz ki, Fransanın hüsnüniyetine dayanan tahminlerimizde aldandık. Fransa halâ o şikancı Fransadır.*" diyerek Fransa'yı samimi olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca yazar, Fransa'nın bu tutumundan yola çıkarak bu ülkeyi Türkiye'ye karşı cephe almış vaziyette bulunmakla da suçlamıştır. Aynı makalesinde yazar, uzmanlar komitesi toplantıları devam ederken Fransa'nın Suriye halkına gerçekleşmesi imkânsız ümitler vererek Türkiye'ye karşı

---

595 Yunus Nadi, *Sancağın Anayasası Etrafında*, **Cumhuriyet**, 22 Mart 1937, s. 1-7; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 40 (Mart 1937), s. 105-107; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler İçin bkz. Ahmet Emin Yalman, *Hatay Davamız Ne Vaziyettedir?*, **Tan**, 29 Mart 1937, s. 1-10; Ahmet Emin Yalman, *Dostça Konuşmaya Zaman geldi*, **Tan**, 1 Nisan 1937, s. 1-10; Rıza Atilâ, *Hatay Davası ve Bitaraf Müşahitler*, **Yeni Mersin**, 1 Nisan 1937, s. 1; Ergökmen, a.g.m., s. 1-2.

596 Asım Us, *Hatay Meselesinde Son Safha Milletler Cemiyeti Denizi Geçtikten Sonra Çayda Boğulacak mı?*, **Kurun**, 26 Mart 1937, s. 1-2; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 40 (Mart 1937), s. 108-110; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Asım Us, *Cenevredeki Entrikalar ve Fransız Hükûmetinin Buna Göz Yumması Daha Ne Kadar Devam Edecek*, **Kurun**, 2 Nisan 1937, s. 2; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 41 (Nisan 1937), s. 159.

kamuoyu oluşturmaya çalıştığını bu durumun Suriyelilerin aleyhine olduğunu ifade etmiştir.[597]

Hatay'daki olayların gün geçtikçe büyümesi, Suriye'den güney illerimize çete saldırılarının artması ve Cenevre'deki uzmanlar komitesi toplantısının anlaşma sağlanamayıp ertelenmesi üzerine Türkiye, Suriye sınırında askerî önlemler almıştır.[598] Kısa süre önce güney illerimize bir ziyaret düzenleyen ve bu ziyaretinde Dörtyol'a da uğrayan[599] İçişleri Bakanı ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya, Suriye sınırında alınan askerî önlemlerle ilgili 7 Nisan 1937'de TBMM'ye bilgi vermiştir. Şükrü Kaya yaptığı konuşmada, Türkiye-Suriye sınırında güvenliğin sağlanması için iki taraf arasında birtakım anlaşmaların yapıldığını fakat karşı tarafın bu anlaşmalara hiç uymadığını belirttikten sonra Hatay davamızdan sonra sınırın öte tarafında başlayan Türk düşmanlığının çeteciliği beslediğini buna rağmen Türkiye'nin hakkından vazgeçmeyeceğini vurgulamıştır. Ayrıca Şükrü Kaya çeteciliğin nasıl hazırlandığını uluslararası kurallara uygun olarak araştırmaya hazır olduklarını da belirtmiştir. Şükrü Kaya, "*...eğer hududun öte tarafından girişilen çeteciliği imha için aldığımız tedbirler kâfi gelmezse daha iyi tedbirler almakta bir an taahhur etmeyeceğimizden Büyük Millet Meclisinin haberdar olmasını isteriz. Haricî sahada da vaziyetin icabettirdiği teşebbüslerden Büyük Millet Meclisini daima haberdar edeceğiz.*" diyerek Türkiye'nin bu konudaki kararlı tutumunu ortaya koymuştur.

TBMM'de Şükrü Kaya'dan sonra söz alan milletvekillerinden Mazhar Müfit, Diyarbakır tarafında 800 kişinin soyulması ile sonuçlanan olayda müsamaha gösteren görevlilerin derhal cezalandırılmasını istemiştir. Ayrıca Mazhar Müfit bu çetelerin bize

---

597 Şevket Bilgin, *Suriye Çılgınlık Politikasından Vazgeçmelidir*, **Yeni Asır**, 1 Nisan 1937, s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Şevket Bilgin, *Fransanın Derin Gafletine Şaşıyoruz…*, **Yeni Asır**, 15 Nisan 1937, s. 1.

598 **Açık Söz**, 8 Nisan 1937, s. 1-2; **Haber**, 8 Nisan 1937, s. 1; **Kurun**, 8 Nisan 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 8 Nisan 1937, s. 1-10; **Son Telgraf**, 8 Nisan 1937, s. 1-2; **Tan**, 8 Nisan 1937, s. 1-10; **Ulus**, 8 Nisan 1937, s. 1; Ceylan, a.g.t., s. 63.

599 **Cumhuriyet**, 7 Mart 1937, s. 1; **Son Posta**, 8 Mart 1937, s. 1.

dost gözüken Fransa tarafından silahlandırıldığını, böyle saldırılara karşı asla susmayacağımızı belirttikten sonra dönek dost yerine mert düşmanı tercih edeceğimizi belirterek Fransa'yı sert bir şekilde uyarmıştır. Refik İnce de konuşmasında, "-*Akılsız Suriyeliler ecnebi bir devletin körü körüne siyaset vasıtası oluyorlar. Öyle zannediyorum ki Suriyelilerin bu körlükleri hayatlarına mal olacaktır.*" diyerek olaylardan bir kısım Suriyelileri sorumlu tutmuştur. Ziya Gevher'de en kesin çözümün sınırın diğer tarafındaki bu çetelerin peşine düşerek, "*bunların yuvalarına girmek ve bunları beslendikleri yerde hududun öte tarafında imha etmektir!*" diyerek yaşanan olaylara çok sert tepki göstermiştir.[600]

Suriye sınırında askerî önlemler alınması ile ilgili TBMM'de yapılan konuşmalar basın tarafından da yakından izlenmiştir. Etem İzzet Benice, Meclis'te yapılan konuşmalardan sonra yazdığı makalesinde, İçişleri Bakanı ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın Tunceli olayı ve güney sınırlarımızdan Türkiye'ye gelen çete saldırıları hakkında açıklamalar yaptığını ifade etmiştir. Yazar ayrıca bugün her bakımdan Avrupa'nın sayılı devletlerinden biri olan "*Türkiyeye karşı silah kullanmak eğer bir cinnet eseri değilse mutlaka ateşle oynamak*" olduğunu belirttikten sonra Türk milletinin emniyetine kastedenlerin önce kendi arkalarına bakmalarını söyleyerek makalesini sonlandırmıştır.[601] Hakkı Ocakoğlu ise makalesinde, Hatay'da Türklere yapılan baskının devam ettiğini vurguladıktan sonra, Fransa'nın yönetimindeki topraklarda silahlandırılan çetelerin Türkiye'ye girdiğini belirtmiştir. Yazar böylece Fransa'nın "*eşkıyalara yataklık ettiğini*" bu nedenle Türkiye'nin sınırları içerisinde asayiş ve güvenliği sağlamak için olağanüstü birçok zorluklara katlanmaya mecbur

---

600 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 17, s. 17-26; **Açık Söz**, 8 Nisan 1937, s. 1-2; **Akşam**, 8 Nisan 1937, s. 1-7; **Kurun**, 8 Nisan 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 8 Nisan 1937, s. 1-10; **Son Telgraf**, 8 Nisan 1937, s. 1-2; **Tan**, 8 Nisan 1937, s. 1-10; **Ulus**, 8 Nisan 1937, s. 1-4, **Ayın Tarihi**, S. 41 (Nisan 1937), s. 151-158.

601 Etem İzzet Benice, *Cenup Hudutlarımız ve Türk Milletinin Emniyeti*, **Açık Söz**, 9 Nisan 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Biz Bekliyor ve Beklemesini Çok İyi Biliyoruz*, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1937, s. 1-7; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 41 (Nisan 1937), s. 160-161; Rıza Atilâ, *Haramiler Diyarı*, **Yeni Mersin**, 13 Nisan 1937, s. 1-2; Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 41 (Nisan 1937), s. 161-162.

kaldığını ön plana çıkarmıştır. Ocakoğlu, Fransa'nın gerçeklerle karşılaşmaktan korkmamasını, açık ve samimi olmasını ayrıca Türkiye'nin dostluğuna layık olduğu değeri vermesini isteyerek makalesini tamamlamıştır.[602]

Milletler Cemiyeti sekreterliğinden 2 Nisan 1937'de yayınlanan bir tebliğe göre de, uzmanlar komitesi toplantısının Türk delegesinin ameliyat geçirmiş olmasından dolayı toplantının 22 Nisan 1937'ye ertelendiği bildirilmiştir.[603] Numan Menemencioğlu, Cenevre'de tekrar toplanacak olan uzmanlar komitesi toplantısına katılmak için İstanbul'dan ayrılmadan önce yaptığı açıklamada "*Hatay Türklerinin, hakları olan mes'ut ve müstekar idareye pek yakında kavuşacaklarına*" inandığını belirtmiştir. Ayrıca Menemencioğlu bu toplantıda Türkiye'nin verdiği proje ile Fransa'nın verdiği projenin karşılaştırılacağını ve Milletler Cemiyeti'nin 24 Mayıstaki toplantısından en az on gün önce çalışmalarını bitirmeleri gerektiğini de vurgulamış bu nedenle toplantının uzun süreceğini sanmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda bu işin Suriye Hükümeti ile hiçbir alakasının olmadığını bu nedenle uzmanlar komitesinin Suriye Hükümeti'nin herhangi bir müdahalesine muhatap olamayacağını da sözlerine eklemiştir.[604]

2.2.1.4.2. Hatay'ın Statüsü ve Anayasasının Kabulü (29 Mayıs 1937)

Uzmanlar komitesi 22 Nisan 1937'de tekrar toplanmıştır. Bu toplantıda Fransa temsilcisi tarafından komiteye yeni bir proje sunulmuştur. Uzmanlar komitesi bir süre Türk projesi ile Fransız projesini karşılaştırmış, her iki projenin birbirine benzer

602 Hakkı Ocakoğlu, *Fransa Türk Dostluğuna Lâyık Olan Değeri Vermelidir*, **Yeni Asır**, 18 Nisan 1937, s. 1; Ayrıca makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 41 (Nisan 1937), 162-163.

603 **Açık Söz** 3 Nisan 1937, s. 2; **Haber**, 3 Nisan 1937, s. 6; **Ulus**, 3 Nisan 1937, s. 1-7; **Ayın Tarihi**, S. 41 (Nisan 1937), s. 149; Ceylan, a.g.t., s. 63; Tüylü Turan, a.g.m., s. 298.

604 **Akşam**, 19 Nisan 1937, s. 1-10; **Haber**, 19 Nisan 1937, s. 1-11; **Kurun**, 19 Nisan 1937, s. 1-4; **Son Telgraf**, 19 Nisan 1937, s. 1-2; **Son Posta**, 19 Nisan 1937, s. 1-11; **Tan**, 19 Nisan 1937, s. 1-10; **Ulus**, 19 Nisan 1937, s. 1-5.

yönlerini tespit ederek bir anlaşma formülü aramaya çalışmıştır.[605] Komite, 25 Nisan 1937'de anayasanın ilk hazırlık görüşmelerini tamamlamış ve komite de ortaya çıkan düşünceler çerçevesinde bir proje hazırlamak üzere İngiliz temsilcisinin başkanlığında Türk ve Fransız müşavirlerin katılacağı tali bir komitenin kurulmasına karar vermiştir.[606]

Cenevre'de uzmanlar komitesinin Hatay anayasasını hazırlamak için yeniden çalışmalarına başlamasını değerlendiren Şevket Bilgin makalesinde, Cenevre'de iki projenin varlığından bahsederek bunlardan birinin Türk projesi diğerinin de bu proje üzerinde değişiklik yapılmasını isteyen Fransız projesi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Bilgin, Milletler Cemiyeti'nin 27 Ocak 1937'deki kararıyla Hatay'ı Suriye'den ayrı varlık olarak tanıdığını, Türkiye'nin projesinin de buna uygun olmasından dolayı Türkiye'nin projesinin kabul edilmesi gerektiğini ön plana çıkarmıştır. Aynı zamanda Bilgin, Hatay Sorunu'nun Türkiye ile Milletler Cemiyeti arasında halledildiğini ve kesin olarak çözüme kavuşturulduğunu bu nedenle anayasa içinde ne Suriye'nin görüşleri ne de endişelerinin konu edilemeyeceğini vurgulamıştır.[607] Ahmet Emin Yalman da, Irak Dışişleri Bakanı Naci Elasıl'ın bu günlerde Ankara'daki temaslarından yola çıkarak Türkiye-Irak ilişkilerini değerlendirdiği makalesinde Hatay Sorunu'na da değinmiştir. Yalman, Hatay Sorunu'nun Türkiye ile Suriye arasında ayrıştırıcı bir sorun olmaktan çıkartılarak birleştirici bir duruma gelmesinin öneminden bahsetmiştir. Ayrıca yazar, Suriyeli yöneticilere Türkiye ile Irak arasındaki iyi ilişkileri örnek olarak göstermiştir.[608]

---

605 **Haber**, 22 Nisan 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 22 Nisan 1937, s. 1-10; **Son Telgraf**, 22 Nisan 1937, s. 1-2; **Akşam**, 23 Nisan 1937, s. 1-4; **Kurun**, 23 Nisan 1937, s. 1-4; **Tan**, 23 Nisan 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 41 (Nisan 1937), s. 149.

606 **Son Telgraf**, 25 Nisan 1937, s. 1; **Son Posta**, 26 Nisan 1937, s. 1-10; **Tan**, 26 Nisan 1937, s. 1; **Ulus**, 26 Nisan 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 41 (Nisan 1937), s. 149-150.

607 Şevket Bilgin, *Hatayın Hakkı…*, **Yeni Asır**, 24 Nisan 1937, s. 1-2.

608 Ahmet Emin Yalman, *Biz, Irak ve Suriye*, **Tan**, 28 Nisan 1937, s. 1-11; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz., Hakkı Ocakoğlu, *Türkiye Doğu Milletlerine Karşı Kardeşlik Duygusu ile Bağlıdır*, **Yeni Asır**, 27 Nisan 1937, s. 1-2; Rıza Atilâ, *Suriye Şef Arıyor*, **Yeni Mersin**, 28 Nisan 1937, s. 1-2; Şevket Bilgin, *Türkiye ve Arap Âlemi*, **Yeni Asır**, 1 Mayıs 1937, s. 1-2.

Uzmanlar komitesi 1 Mayıs 1937'deki toplantısında İngiliz temsilcisinin başkanlığındaki tali komisyon tarafından hazırlanan ve Hatay'ın askerden arındırılması ile ilgili raporu görüşmüştür. Ayrıca aynı gün uzmanlar komitesinin talebi üzerine İngiliz temsilcisi, Türk ve Fransız uzmanlara da danışarak hazırladığı Hatay'ın anayasası ile ilgili projeyi de komiteye sunmuştur. Diğer taraftan Türk ve Fransız mütehassısların yardımı ile Hollanda temsilci Hatay'ın statüsü ile ilgili gümrük, posta ve para, bazı teknik konular üzerinde çalışmalarına devam etmiştir. Bu toplantıda uzmanlar komitesi de Türk ve Fransız projeleri üzerinde çalışmalarına devam etmiştir.[609] Cenevre'deki 2 Mayıs 1937'de yapılan toplantıda ise Hatay'ın anayasası hazırlanmıştır. Ayrıca aynı gün Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot tarafından Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a Türkiye-Suriye ve Fransa arasında imzalanacak üç taraflı bir anlaşma için bir proje sunulmuştur.[610] Uzmanlar komitesi 4 Mayıs 1937'deki toplantısında Hatay'daki azınlıklar sorunu ile ilgili görüşmelerini tamamlamıştır. Bu görüşmeler sırasında bazı görüş ayrılıkları ortaya çıkmış, anlaşmazlık çıkan konuların önümüzdeki hafta görüşülmesine karar verilmiştir.[611] Uzmanlar komitesi 5 Mayıs 1937'deki oturumunda da Hatay anayasası üzerinde kesin görüşmeler başlamıştır. Bugünkü toplantıda ayrıca Hatay devlet başkanının Hatay Meclisi tarafından seçilmesi ve bakanlar kurulunun beş üyeden oluşması konularında da anlaşmaya varılmıştır. Aynı gün Türk temsilci Numan Menemencioğlu'nun Başbakan İsmet İnönü ile görüşmek için Paris'e gidecek olmasından dolayı görüşmelere iki gün ara verilmiştir. Bu süre

609 **Açık Söz**, 2 Mayıs 1937, s. 1-5; **Akşam**, 2 Mayıs 1937, s. 1-5; **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1937, s. 1; **Kurun**, 2 Mayıs 1937, s. 1; **Son Posta**, 2 Mayıs 1937, s. 1-3; **Ulus**, 2 Mayıs 1937, s. 1.

610 **Akşam**, 2 Mayıs 1937, s. 1; **Son Telgraf**, 2 Mayıs 1937, s. 1; **Açık Söz**, 3 Mayıs 1937, s. 1.

611 **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1937, s. 1; **Haber**, 5 Mayıs 1937, s. 1-7; **Kurun**, 5 Mayıs 1937, s. 1; **Son Posta**, 5 Mayıs 1937, s. 1; **Tan**, 5 Mayıs 1937, s. 1; **Ulus**, 5 Mayıs 1937, s. 1; **Açık Söz**, 6 Mayıs 1937, 1.

içerisinde komite başkanın şimdiye kadar kabul edilen anayasa maddelerini tespiti konusunda çalışmalarına devam etmesi de kararlaştırılmıştır.[612]

Cenevre'de uzmanlar komitesi görüşmelerine devam ederken Başbakan İsmet İnönü İngiltere'ye taç giyme törenine giderken günübirlik Paris'e de uğramış burada Fransa Cumhurbaşkanı Lebrun ve Başbakan Leon Blum'la da görüşmeler yapmıştır.[613] Bu görüşmelerle ilgili Fransa basınında çıkan haberlere göre Hatay Sorunu'nun iki tarafı da memnun edecek bir anlaşmaya varıldığı ve Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın Cenevre'deki temsilcilerine yeni bir talimat göndereceği, bu talimatın Hatay anayasasının bir an evvel hazırlanmasına çok katkı sağlayacağı yönünde haberler çıkmıştır. Le Journal gazetesinden Saint Brice, Başbakan İsmet İnönü ile Paris'te yaptığı görüşmeden bahsederek, İnönü'nün Hatay Sorunu ile ilgili şunları söylediğini aktarmıştır: "…*bu arada Sancak meselesine ait müşküllerin halli çarelerini de aradık. Bu müşkülleri Cenevrede ittihaz edilmiş olan prensip kararlarına tam kuvvetlerini vermek suretiyle bertaraf etmek icap eder. Bizim bir tek gayemiz vardır, o da Türk milletinin barış içinde inkişafına çalışmaktır. Türkiye sulha ne kadar samimî surette bağlı olduğunu bütün komşulariyla ve ezcümle Yunanlılar ve Bulgarlarla anlaşmak suretiyle ispat etmiştir*."[614] Asım Us Başbakan İsmet İnönü'nün Paris ziyaretini değerlendirdiği yazısında, bu ziyaretin "*tehlikede olan Türk-Fransız dostluğunu kurtardığını*" yazmıştır.[615] Ahmet Emin Yalman da bu ziyareti değerlendirirken, Başbakan İsmet İnönü'nün Paris'te Fransız devlet adamları ile çok samimi bir hava içerisinde görüştüğünü belirttikten sonra, "*aradaki konuşmalar hem bizimle Fransa,*

---

612 **Açık Söz**, 7 Mayıs 1937, s. 1-2; **Akşam**, 7 Mayıs 1937, 1; **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1937, s. 1-4; **Haber**, 7 Mayıs 1937, s. 1-7; **Kurun**, 7 Mayıs 1937, s. 1; **Son Posta**, 7 Mayıs 1937, s. 1-7; **Son Telgraf**, 7 Mayıs 1937, s. 1; **Tan**, 7 Mayıs 1937, s. 1; **Ulus**, 7 Mayıs 1937, s. 1.

613 **Son Telgraf**, 8 Mayıs 1937, s. 1; **Açık Söz**, 9 Mayıs 1937, s. 1-2; **Akşam**, 9 Mayıs 1937, s. 1-5; **Haber**, 9 Mayıs 1937, s. 1-6; **Kurun**, 9 Mayıs 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 9 Mayıs 1937, s. 1-3; **Tan**, 9 Mayıs 1937, s. 1-10; **Ulus**, 9 Mayıs 1937, s. 1; **Kilis**, 10 Mayıs 1937, s. 1.

614 **Açık Söz**, 10 Mayıs 1937, s. 1-2; **Akşam**, 10 Mayıs 1937, s. 1-10; **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1937, s. 1-4; **Haber**, 10 Mayıs 1937, s. 1-11; **Kurun**, 10 Mayıs 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 10 Mayıs 1937, s. 1-3; **Tan**, 10 Mayıs 1937, s. 1-10; **Ulus**, 10 Mayıs 1937, s. 5.

615 Asım Us, *Paris Müzakerelerinin Neticesi*, **Kurun**, 10 Mayıs 1937, s. 2.

hem de bizimle Suriye arasındaki münasebetlerde berraklık uyandırabilecek yolda" olduğunu belirtmiştir.[616] Ahmet Rauf da, bu konuda yazdığı makalesinde, Hatay anlaşması imzalandıktan sonra, Türkiye, Suriye ve Fransa'nın birbirlerine daha fazla yaklaşacağı üzerinde durmuştur.[617] Hakkı Ocakoğlu, Türkiye, Fransa ve Suriye arasında imzalanması düşünülen anlaşma ile ilgili bilgi verirken bir taraftan Cenevre'de Milletler Cemiyeti kararına uygun şekilde Hatay Türklerinin anayasası hazırlanırken diğer taraftan doğrudan doğruya Türkiye, Fransa ve Suriye arasında imzalanması düşünülen anlaşmanın görüşmelerinde de önemli ilerlemeler olduğunu belirtmiştir.[618] Ayrıca bu dönemde Ankara'da Fransa ticaret heyeti ile Dışişleri ve Ticaret bakanlıkları yetkilileri arasında yeni bir ticaret antlaşması için yapılan görüşmelerle[619] ilgili bir makale kaleme alan Şevket Bilgin, Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye ile Fransa arasındaki ticari ilişkilerle ilgili bilgi vermiş, 1923 yılında Fransa'nın İngiltere ve İtalya'dan sonra Fransa'nın Türkiye'nin dış ticaretinde üçüncü sırada geldiğini ancak 1926'dan sonra bu ülke olan ticaretin gerilediğini belirtmiştir. Bilgin makalesinde, Türk-Fransız dostluğunun her alanda artması için büyük gayretlerin gösterildiği bu günlerde başlayan ticari anlaşma görüşmelerinin olumlu bir sonuca varmasını ve Fransa'nın dış ticaretimizde önemli bir yerde olmasını temenni ettiğini yazmıştır.[620]

Cenevre'de 28 Ocak 1937'de alınan karar doğrultusunda imzalanacak olan Türkiye-Fransa anlaşması ve Türkiye, Suriye ve Fransa arasında imzalanacak olan anlaşmanın ayrıntılarını görüşmek amacıyla Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot görüşmelerine Cenevre'de devam etmeye karar vermişlerdir. Bu görüşmelere katılmak için Dışişleri Bakanı Aras, 10 Mayıs

---

616 Ahmet Emin Yalman, *İki Fransa*, **Tan**, 10 Mayıs 1937, s. 1-10.

617 Ahmet Rauf, *Paris Görüşmeleri*, **Son Telgraf**, 10 Mayıs 1937, s. 2.

618 Hakkı Ocakoğlu, *Tahrikçiler Değerli Bir Dostluğu Sarsamıyacaklardır*, **Yeni Asır**, 7 Mayıs 1937, s. 1-2.

619 **Akşam**, 17 Mayıs 1937, s. 1-4.

620 Şevket Bilgin, *Ankarada Yeni Başlıyan Müzakereler*, **Yeni Asır**, 8 Mayıs 1937, s. 1-2; Aynı yazarın Türkiye-Fransa ticari ilişkileri hakkında yazdığı diğer bir makale için bkz. Şevket Bilgin, *Türkiye-Fransa İşbirliği*, **Yeni Asır**, 6 Mart 1938, s. 1-2.

1937'de Cenevre'ye gitmek üzere Ankara'dan İstanbul'a hareket etmiştir. Aras İstanbul'a Atatürk tarafından uğurlanmıştır.[621] 15 Mayıs 1937'de Dışişleri Bakanı Aras ve Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot İstanbul'dan Cenevre'ye hareket etmişlerdir.[622] Henri Ponsot hareket etmeden önce yaptığı gazetecilere yaptığı açıklamada "…*her şey olup bitmiştir*. *Halledilmemiş hiçbir mesele yoktur*." demiştir.[623] Dışişleri Bakanı Aras da, Cenevre'ye giderken uğradığı Bükreş'te Romanya Başbakanı Gheorghe Tatarescu ile yaptığı görüşmeden sonra gazetecilere "*...İskenderun Sancağı meselesinin önümüzdeki Cenevre toplantısı esnasında katî surette halledileceğini zannediyorum. Bu suretle Fransız-Türk dostluk bağları sıkıştırılmış olacaktır*." diyerek sorunun çözümünden ümitli olduğunu vurgulamıştır.[624] Dışişleri Bakanı Aras ve Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot'un Cenevre'ye hareket etmesinden önce Muhittin Birgen makalesinde, son zamanlarda farklı taraflardan gelen haberlerin birbiriyle tutarlı olduğunu bu durumunda Hatay Sorunu'nun son safhasına girdiğini gösterdiğini ön plana çıkarmıştır. Ayrıca Birgen, "*...gördüklerimize, tetkik ettiğimiz hadiselere ve etraftan öğrendiklerimize göre hepsini almıştır, yahut bu ayın sonunda hepsini almış olacaktır.*" diye görüşlerini açıklayarak Türkiye'nin Hatay Sorunu'nda istediğini aldığını belirtmiştir.[625]

Cenevre'deki uzmanlar komitesi 15 Mayıs 1937'de çalışmalarını bitirmiş ve hazırlanan metinler ve komite raporu kabul edilmiştir.[626] Cenevre'de uzmanlar komitesinin çalışmalarını tamamlayıp hazırlanan metinlerin ve komite raporunun kabul

---

621 **Akşam**, 11 Mayıs 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1937, s. 1-5; **Haber**, 11 Mayıs 1937, s. 1-6; **Kurun**, 11 Mayıs 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 11 Mayıs 1937, s. 1-11; **Tan**, 11 Mayıs 1937, s. 1-10; **Ulus**, 11 Mayıs 1937, s. 1.

622 **Haber**, 15 Mayıs 1937, s. 1-6; **Açık Söz**, 16 Mayıs 1937, s. 1; **Kurun**, 16 Mayıs 1937, s. 1; **Son Posta**, 16 Mayıs 1937, s. 1-11; **Tan**, 16 Mayıs 1937, s. 1-10; **Ulus**, 16 Mayıs 1937, s. 1.

623 **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1937, s. 1-5; **Son Posta**, 16 Mayıs 1937, s. 1-11; **Yenigün**, 18 Mayıs 1937, s. 1; A. Şükrü Esmer, *Hatay Davası ve Milletler Cemiyeti*, **Ulus**, 22 Mayıs 1937, s. 3.

624 **Tan**, 19 Mayıs 1937, s. 1; **Ulus**, 19 Mayıs 1937, s. 3; **Yenigün**, 20 Mayıs 1937, s. 1.

625 Muhittin Birgen, *İki Taraflı Zafer: Hatay Davasının Son Safhası*, **Son Posta**, 14 Mayıs 1937, s. 1-2, 9.

626 **Açık Söz**, 16 Mayıs 1937, s. 1; **Son Posta**, 16 Mayıs 1937, s. 1-11; **Tan**, 16 Mayıs 1937, s. 1-10; **Ulus**, 16 Mayıs 1937, s. 1; **Yenigün**, 18 Mayıs 1937, s. 1; Sarınay, a.g.m., s. 21; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 136; Dilan, a.g.e., s. 141; İ. Demir, a.g.m., s. 351; Sofuoğlu-Dağıstan, a.g.m., s. 290; Erden, a.g.e., s. 31-32.

edilmesinden sonra Ahmet Emin Yalman, Hatay davasının prensip bakımından zaten daha önceden halledildiğini belirttikten sonra "…*bu kadar çetin, üzüntülü bir davada katî netice ile karşılaşmak, kalbimizi ferahla, huzurla, iftiharla dolduruyor*." diyerek bu durumdan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Ayrıca yazar, bu amaca ulaşmak için ana prensiplerimizden en küçük bir fedakârlık yapmadığımızı, eğer yapmış olsaydık "*kendimize, Hataylı kardeşlerimize, Yakınşarkın istikrarına ve Avrupa sulhüne karşı çok ağır mesuliyetler yüklemiş olurduk*." diyerek bu konudaki görüşlerini aktarmıştır.[627] Muhittin Birgen de makalesinde, bir süreden beri Suriye'de bir yumuşama hareketi olduğunu ve Şam gazetelerinin Türkiye ve Türklük aleyhindeki yazılarının şiddetini azalttığını ifade etmiştir.[628] Milletler Cemiyeti'nin toplandığı gün A. Şükrü Esmer yazdığı makalesinde toplantıda görüşülecek olan en önemli konunun Hatay Sorunu olduğunu bu nedenle toplantının Türkiye açısından önemli olduğunu ön plana çıkarmıştır.[629]

Cenevre'deki Milletler Cemiyeti toplantısı 24 Mayıs 1937'de başlamıştır.[630] Bir gün sonraki toplantıda Rickard Sandler uzmanlar komitesinin çalışmaları ve hazırladığı rapor hakkında bir konuşma yapmıştır. Sandler konuşmasında dil meselesi hakkında Türkiye ile Fransa arasındaki görüş ayrılığının devam ettiğini bildirmiştir. Rickard Sandler, konuşmasının devamında Hatay'ın statü ve anayasasının yürürlüğe giriş ve seçim tarihinin belirlenmesi, seçimler için komitenin oluşturulması aynı zamanda bu komitenin, bunun yanı sıra Hatay'daki Milletler Cemiyeti temsilcilerinin masraflarının nasıl paylaştırılacağı konularında Milletler Cemiyeti'nin bir karar alması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Rickard Sandler, statü ve anayasanın Türkiye ve Fransa tarafından

627 Ahmet Emin Yalman, *Kazanılan Büyük Dava*, **Tan**, 17 Mayıs 1937, s. 1-9.

628 Muhittin Birgen, *Suriyede Yumuşama Hareketi*, **Son Posta**, 21 Mayıs 1937, s. 2.

629 A. Şükrü Esmer, *Milletler Cemiyeti Bugün Toplanıyor*, **Ulus**, 24 Mayıs 1937, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Cenevre Yol Ağzında*, **Tan**, 24 Mayıs 1937, s. 1; Rıza Atilâ, *Hatay Davamızın Son Safhası*, **Yeni Mersin**, 25 Mayıs 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Biz Gülelim Eğlenelim*, **Yenigün**, 26 Mayıs 1937, s. 1.

630 **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1837, s. 1-7; **Haber**, 25 Mayıs 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 25 Mayıs 1937, s. 1-3; **Son Telgraf**, 25 Mayıs 1937, 1-2; **Tan**, 25 Mayıs 1937, s. 1; **Yenigün**, 25 Mayıs 1937, s. 1.

onayı konusu, Hatay'ın toprak bütünlüğünün garantisi ile ilgili Türk-Fransız anlaşması, aynı zamanda Türkiye-Suriye sınırının güvenliğinin sağlanması konusunda Türkiye-Fransa ve Suriye anlaşmasından Milletler Cemiyeti'nin haberdar edilmesi ile ilgili de bir karar alması gerektiğini belirtmiştir. Dil konusundaki görüş ayrılığının halledilmesi için Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Fransa Dışişleri Bakanı Yvon Delbos arasında Cenevre'de yoğun görüşmeler başlamış, aslında bu konu Milletler Cemiyeti tarafından çözüme kavuşturulacak olmasına rağmen iki taraf kendi aralarında bir çözüm yolu bulmaya çalışmışlardır.[631]

Cenevre'de yapılan görüşmeler 29 Mayıs 1937'de Milletler Cemiyeti'nde Hatay'ın statüsü ve anayasasının oybirliği ile kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır. Kabul edilen statünün önemli maddeleri şöyledir:

"*1- Hatay içişlerinde tam bağımsız olan ayrı bir varlıktır.*

2- Hatay'ın dışişleri Suriye devleti tarafından yürütülür.

3- Hatay'ın statüsüne ve anayasasına bağlılığını denetlemek üzere Milletler Cemiyeti tarafından Hatay'da oturacak olan bir Fransız temsilci atanacaktır.

4- Hatay askerlikten ve askeri tesislerden ayrı tutulacaktır. Fakat güvenliğin sağlanması için 1500 kişiyi geçmemek şartıyla polis ve jandarma kuvvetleri oluşturulacaktır.

5- Hatay ve Suriye ayrı gümrük sistemine tabi tutulacaktır. Fakat iki tarafın da gümrük idaresi aynı olacaktır.

6- Suriye Lirası Hatay için de ortak para birimi olacaktır.

7- 1 Ocak 1937'den önce Hatay arazisine yerleşmiş olan Suriye halkı Hatay vatandaşı olma hakkına sahiptir. Hatay'da doğmuş olan şahıslar ile statünün yürürlüğe girdiği tarihte 21 yaşından küçük olup da, babası Hatay sınırları içinde doğmuş olan herkes Hatay vatandaşı olabilecektir. Bu hususta müracaat süresi beş yıl olacaktır.

631 **Akşam**, 26 Mayıs 1937, s. 1-8; **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1937, s. 1-8; **Haber**, 26 Mayıs 1937, s. 1-6; **Kurun**, 26 Mayıs 1937, s. 1-10; **Tan**, 26 Mayıs 1937, s. 1; **Ulus**, 26 Mayıs 1937, s. 1-8.

8- Suriye ile Hatay'da posta ve telgraf işleri ortak bir servise bağlı olarak yürütülecektir.

9- Türkiye, transit ihtiyacı için İskenderun Limanı'ndan faydalanacaktır. Milletler Cemiyeti tarafından belirlenen statüye göre Türkçe'nin yanı sıra Arapça'nın da resmi dil olmasına karar verilmiştir."[632]

Hatay anayasasının önemli maddeleri ise şunlardır:

"*1- Yasama yetkisi, Hatay halkı adına Meclis tarafından kullanılır. Meclis 4 yıllık bir süre için seçilmiş 40 üyeden oluşan tek bir varlıktır.*

2- Meclis seçimleri iki dereceli yapılır.

3- Birinci derece seçimler Hatay'da 20 yaşından büyük olup medeni haklarını yitirmiş bulunmayan ya da yasa ile belirlenmiş ve yetkili makamlarca yöntemine göre saptanmış kişisel bir yetersizlik nedeniyle seçim hakkından yoksun kılınmamış erkeklerdir.

4- Birinci derece seçimde seçilebilmek için ayrıca okuma-yazma bilmek; ikinci derecede seçilebilmek için de bunlardan başka en az 25 yaşında bulunmak gereklidir.

5- İlk seçimler için tüm işler üyeleri Milletler Cemiyeti tarafından belirlenecek olan bir komisyon tarafından düzenlenecek ve denetlenecektir. Bu komisyon Fransa ve Türkiye dışındaki Milletler Cemiyeti üyesi devletlerin vatandaşlarından oluşacak, onlara Türk, Alevi, Arap, Ermeni, Rum-Ortodoks toplulukların yerel temsilcileri katılacaktır.

---

632 **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1937, s. 1-7; **Haber**, 30 Mayıs 1937, s. 1-6; **Kurun**, 30 Mayıs 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 30 Mayıs 1937, s. 1-3; **Tan**, 30 Mayıs 1937, s. 1-8; **Ulus**, 30 Mayıs 1937, s. 1-7; Şükrü Balcıoğlu, *Rejim ve Teşkilat*, **Yenigün**, 2 Kasım 1937, s. 1-2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Olan Şey Nedir?*, **Yenigün**, 10 Aralık 1937, s. 1; Khadduri, a.g.m., s. 418; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986, s. 59; Saraç, a.g.t., s. 104; Yılmaz Altuğ, *Foreign Policy of Atatürk*, **AAMD**, C. VI, S. 16 (Kasım 1989), s. 45; Soyak, a.g.e., s. 601-604; R. Yavuz, a.g.t., s. 100-103; Ada, a.g.e., s. 134-136; C. Yavuz, a.g.e., s. 285; Opruklu, a.g.t., s. 184; Savcı, a.g.t., s. 43; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 69; Şahin, a.g.m., s. 610; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 285-287; Asker, a.g.m., s. 1110. Ayrıca Hatay'ın statü ve anayasasının maddelerinin tamamı için bkz. **Yenigün**, 17-23 ve 25-31 Temmuz 1937, s. 1-2; **Ayın Tarihi**, S. 43 (Haziran 1937), s. 114-128; Soysal, a.g.e., s. 544-564; Yılmaz, a.g.t., s. 110; Yamaç, a.g.m., s. 1164.

6- Birinci derece seçmenler, Milletler Cemiyeti tarafından belirlenen komisyon önünde, Türk, Alevi, Arap, Ermeni, Rum-Ortodoks, Kürt ve diğer topluluklardan birine kaydedilecektir.

7- Birinci dereceden her 100 seçmen için ikinci dereceden bir seçmen oluşacaktır.

8- Aynı topluluk için yazılmış seçmenlerin sayısı milletvekili sayısını ve tüm Hatay için bu topluluğa ayrılacak ikinci seçmenlerin sayısını belirler. Bu seçim işleminin sonucu ne olursa olsun, her topluluğa sağlanan en az milletvekili sayıları şöyle belirlenmiştir:

Türkler: 8

Aleviler: 6

Araplar: 2

Ermeniler: 2

Rum-Ortodokslar: 1

9- Yürütme yetkisi, Hatay halkı adına Hatay Başkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılır.

10- Başkan, 5 yıllık bir dönem için Meclis tarafından seçilir. Başkan, Bakanlar Kurulu'nun da olumlu görüşü ile Meclisi feshederek seçimleri yenileme yetkisine sahiptir. Bakanlar kurulu, Başkan'ın atadığı bir Başbakan ile dört bakandan oluşur.

11- Yargı yetkisi yasa ile kurulan mahkemelere aittir."

Hatay statüsü ve anayasasının 29 Kasım 1937'de yürürlüğe girmesine karar verilmiştir.[633] Cenevre'de Hatay'ın statü ve anayasasının kabul edildiği dönemde

---

633 **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1937, s. 1-7; **Haber**, 30 Mayıs 1937, s. 1-6; **Kurun**, 30 Mayıs 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 30 Mayıs 1937, s. 1-3; **Tan**, 30 Mayıs 1937, s. 1-8; **Ulus**, 30 Mayıs 1937, s. 1-7; Şükrü Balcıoğlu, *Rejim ve Teşkilat*, **Yenigün**, 2 Kasım 1937, s. 1-2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Olan Şey Nedir?*, **Yenigün**, 10 Aralık 1937, s. 1; Khadduri, a.g.m., s. 418; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986, s. 59; Saraç, a.g.t., s. 104; Yılmaz Altuğ, *Foreign Policy of Atatürk*, **AAMD**, C. VI, S. 16 (Kasım 1989), s. 45; Soyak, a.g.e., s. 601-604; R. Yavuz, a.g.t., s. 100-103; Ada, a.g.e., s. 134-136; C. Yavuz, a.g.e., s. 285; Opruklu, a.g.t., s. 184; Savcı, a.g.t., s. 43; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 69; Şahin, a.g.m., s. 610; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 285-287; Asker, a.g.m., s. 1110. Ayrıca Hatay'ın statü ve anayasasının maddelerinin tamamı için bkz. **Yenigün**, 17-23 ve 25-31 Temmuz 1937, s. 1-2; **Ayın**

Fransız istatistiklerine göre; Hatay'ın yüzölçümü 4.805, nüfusu da 219.000'dir. Bu nüfusun, % 39.7'si Türk, % 28'i Alevi, % 11'i Ermeni, % 10'u Sünni Arap, % 9'u Rum Ortodoks, % 3'ü de Kürt, Çerkez, Yahudi, İsmaili ve Arnavut kökenli olarak belirtilmiştir.[634]

Aynı gün Cenevre'de Hatay'ın statü ve anayasasının uygulanmasını sağlamak amacıyla Türkiye ile Fransa arasında Hatay'ın toprak bütünlüğü ile Türkiye-Suriye sınırını garanti altına alan antlaşmalar da imzalanmıştır.[635] Hatay'ın toprak bütünlüğünü garanti altına alan antlaşmaya göre, Hatay'ın statüsü ihlal edildiği takdirde Milletler Cemiyeti'ne bilgi verilmesi, tarafların işbirliği ve görüşmelerine devam etmesi ayrıca iki ülke genelkurmaylarının ortak bir hareket tarzı oluşturmak için temaslarda bulunmasını da öngörülmüştür. Türkiye-Suriye sınırını garanti altına alan antlaşma ile de Türkiye ve Fransa, 3 Mayıs 1930'daki sınır protokolü ile belirlenmiş olan sınırın kesin alarak tanıdıklarını ve güvence altına aldıklarını kabul etmişlerdir. Ayrıca taraflar Türkiye ve Suriye topraklarında diğer tarafın rejim ve güvenliğine yönelik her türlü faaliyeti de yasaklamayı kabul etmişlerdir. Bu iki antlaşmaya bir ortak bildirge, bir protokol ve teati edilen mektuplar da eklenmiştir. Ortak bildirgede, Lozan Barış

Tarihi, S. 43 (Haziran 1937), s. 114-128; Soysal, a.g.e., s. 544-564; Yılmaz, a.g.t., s. 110; Yamaç, a.g.m., s. 1164.

634 Sanjian, a.g.m., s. 380; Soysal, a.g.e., s. 536; Ahmet Özgiray, *Türk- Fransız Siyasal İlişkileri (1930-1938)*, **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 9, S. 1 (1994), 43; Sarınay, a.g.m., s. 22; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 82; İ. Demir, a.g.m., s. 352; R. Yavuz, a.g.t., s. 103; Opruklu, a.g.t., s. 184; Savcı, a.g.t., s. 42-43; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 69; Demirci Akyol, a.g.e., s. 73; Hülagü, a.g.m., s. 31-32; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 287; Y. Demir, a.g.e., s. 189; Atabay, a.g.e., s. 122; Erden, a.g.e., s. 32; Asker, a.g.m., s. 1111; Yılmaz, a.g.t., s. 110.

635 **Akşam**, 30 Mayıs 1937, s. 1-8; **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1937, s. 1-7; **Haber**, 30 Mayıs 1937, s. 1-6; **Kurun**, 30 Mayıs 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 30 Mayıs 1937, s. 1-3; **Son Telgraf**, 30 Mayıs 1937, s. 1-2; **Tan**, 30 Mayıs 1937, s. 1-8; **Ulus**, 30 Mayıs 1937, s. 1-7; **Yeni Asır**, 30 Mayıs 1937, s. 1-3; Irmak, a.g.e., s. 45; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 102; Soysal, a.g.m., s. 89; Köni, a.g.m., s. 538; Y. Altuğ, a.g.m., s. 44; **Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923**, C. 2, Ankara 1994, s. 600-614; Alantar, a.g.m., s. 71; Halaçoğlu, a.g.e., s. 12; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 137-138; Sarınay, a.g.m., s. 22; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 81; Dayı, a.g.m., s. 337; Umar, a.g.e., s. 507; Ada, a.g.e., s. 137; C. Yavuz, a.g.e., s. 282-283; Savcı, a.g.t., s. 41; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 69; Topal, a.g.m., s. 10; Ceylan, a.g.t., s. 64; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 285; Yaşar Gürsoy, **Çankaya'nın Kalemşoru Bilinmeyenleriyle Falih Rıfkı Atay**, İstanbul 2014, s. 248; Hakan Mertcan, **Türk Modernleşmesinde Arap Aleviler (Tarih Kimlik Siyaset)**, Adana 2015, s. 170; Erden, a.g.e., s. 32; Mithat Atabay, **Son Yüzyılda Türkiye ve Ortadoğu**, Çanakkale 2016, s. 122; Erendor, a.g.e., s. 114; Payaslı, a.g.e., s. 40; Asker, a.g.m., s. 1110; Latif Pınar, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları: İdealizm-Realizm Kıskacında Türkiye*, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası I** (Editör: İsmail Şahin), İstanbul 2018, s. 46

Antlaşması'nda belirlenen statükonun devam ettirilebilmesi, Türk ve Fransız siyasetlerinin birliğini ve barışın devam ettirilmesi için Milletler Cemiyeti ile birlikte çalışılmasından ve Doğu Akdeniz'de güvenliğin sağlanmasından bahsedilmiştir. Ayrıca Fransa'nın Suriye ve Lübnan ile belirlenmiş ilişkilerinin Türkiye tarafından da desteklenmesi, Türkiye'nin bu iki ülkenin bağımsızlığa ulaşmasını kolaylaştırması ve Fransa ile birlikte bu ülkelerin toprak bütünlüğünü güvence altına alınması da öngörülmüştür. Deklarasyona eklenen protokole göre de, Fransa'nın Suriye ve Lübnan adına imzaladığı antlaşmaların bu ülkelerin Milletler Cemiyeti'ne üye olmaları durumunda bu ülkelere geçmiş sayılacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu antlaşmalarla ilgili düzenlemeler konusunda da gerektiğinde Türkiye ve Fransa'nın yararlı önlemler alacakları, Türkiye'nin Suriye ve Lübnan ile ilişkilerini geliştirmek için iki tarafın da her türlü çabayı gösterecekleri kabul edilmiştir. İki ülke arasında teati edilen mektuplarda da, Fransız mandası altında bulunan devletlerle Türkiye arasında uzun zamandan beri sorun olarak devam eden ülke seçimi hakkını çözüme kavuşturulmuştur.[636] Her ne kadar Fransa Cenevre'de Milletler Cemiyeti gözetiminde yapılan görüşmelerde Hatay'ın bağımsızlığını kabul etmiş olsa da 1925'te İngilizlerin Musul Sorunu'nu çözmek için kullandıkları yönteme başvurarak Türkiye'ye yönelik bölücü hareketleri destekleme yoluna gitmişlerdir.[637] Bu doğrultuda Fransa, Hatay Sorunu'nun Milletler Cemiyeti'nde yoğun olarak görüşüldüğü dönemde Tunceli'de meydana gelen ayaklanmayı tahrik etmiştir.[638]

---

636 **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1937, s. 1-7; **Haber**, 30 Mayıs 1937, s. 1-6; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 67-69; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 285-289; Antlaşma maddelerinin tamamı için bkz. **30** , Üçüncü Tertib, C. 18, s. 1419-1437; Soysal, a.g.e., s. 565-572; Erdoğan Aslıyüce, **Akdeniz'in İncisi İskenderun**, İskenderun 2007, s. 277-284.

637 Köni, a.g.m., s. 537; Sarınay, a.g.m., s. 24; Sulhi Dönmezer, *Türkiye Cumhuriyeti Devletine Yönelik Bozguncu Hareketler ve Tehditler*, **AAMD**, C. XIII, S. 38 (Temmuz 1997), s. 387; Karakoç, a.g.m., s. 113; Feyzullah Ezer, *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları*, **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, C. 1, S. 3 (Haziran 2003), s. 21-22; Muzaffer Deniz, *Alman Dışişleri Bakanlığı Arşiv Belgelerine Göre Dersim Ayaklanması*, **Turkish Studies-İnternational Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,** Volume: 8/9 (Summer 2013), s. 819.

638 Suat Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler**, İstanbul 1992, s. 102-103; Sarınay, a.g.m., s. 24; Dönmezer, a.g.m., s. 387; Ezer, a.g.m., s. 21; Derya Yaylalı, **Cumhuriyet**

Cenevre'de Türkiye ile Fransa arasında 29 Mayıs 1937'de imzalanan antlaşmalar 14 Haziran 1937'deki TBMM oturumunda görüşülerek onaylanmıştır. Bu görüşmelerde Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Hatay Sorunu'nun geçmişi ile ilgili TBMM'ye bilgi vererek sorunun çözümünde İngiltere ve Sovyet Rusya Dışişleri Bakanları'nın oynadığı rolden bahsetmiştir. Ayrıca Aras, sorunun çözümünde Atatürk'ün oynadığı role vurgu yaparken şu sözleri söylemiştir: "…*Büyük Önderin her işte olduğu gibi aydınlatıcı büyük direktif ve irşadı ve lüzum oldukça direktiflerinin tatbikatında lütufkâr müdahaleleri katî müessir olmuştur*." Ayrıca Aras, Hatay Sorunu'nun Türk-Fransız dostluğunu daha çok kuvvetlendiren bir sınav zemini olduğunu da belirtmiştir. Aras'tan sonra ilk sözü alan Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, Cenevre'de elde edilen başarının büyük bir siyasi zafer olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Bayur, Hatay'da yapılacak olan seçimlerin millet düşünülerek yapılmadığını, halkın Türk, Alevi, Ortodoks ve Arap gibi gruplara ayrılmasının yanlış olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda Bayur, seçimlerinin Hatay'ın yabancıların kontrolü altında olduğu bir dönemde yapılacak olmasından dolayı duyduğu endişeyi dile getirmiş ve bu konularda hükümetin açıklayıcı bilgiler vermesini istemiştir.[639] Bayur'dan sonra söz alan Diyarbakır Milletvekili Zeki Mesud Aslan, Atatürk'ün bu sonucu 1 Kasım 1936'daki meclis açılış konuşmasında müjdelediğini, Türk milletinin de Atatürk'ün işaretine bakarak sabırla beklediğini ve "…*Türk milletinin hiçbir zaman bu davanın muvaffakiyetle neticeleneceğinden şüphe etmediğini çünkü Atatürkün ve İsmet İnönü hükümetinin ele aldığı her dava ancak şerefle, zaferle muvaffakiyetle başarılacağından emin olduğunu*" kaydetmiştir. Daha sonra kürsüye gelen Samsun Milletvekili Ruşeni Barkın, Hatay Sorunu'nun çözümü ile Misak-ı

Dönemi Bölücü Faaliyetler İçinde Ağrı Dağı Ayaklanmaları (1926-1930), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 17-18; Karakoç, a.g.m., s. 113; Ceylan, a.g.t., s. 65.

639 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 19, s. 303-316; **Akşam**, 15 Haziran 1937, s. 1-4,12; **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1937, s. 1-7; **Haber**, 15 Haziran 1937, s. 1-11; **Kurun**, 15 Haziran 1937, s. 1-4,8; **Son Posta**, 15 Haziran 1937, s. 1-10; **Son Telgraf**, 15 Haziran 1937, s. 1-2; **Tan**, 15 Haziran 1937, s. 1-6,7; **Ulus**, 15 Haziran 1937, s. 1-5; **Ayın Tarihi**, S. 43 (Haziran 1937), s. 103-107; Mahmut Goloğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)**, İstanbul 2017, s. 315-319.

Millî'nin tamamladığını vurguladıktan sonra sözlerini şöyle sürdürmüştür: "*...artık bundan sonra israf edecek Türk, yabancı kültürlere kurban edilecek Türk cemaati yoktur ve olmayacaktır*."

İzmir Milletvekili Benal Arıman'da mecliste yaptığı konuşmada, Atatürk Türkiye'sinin ve İsmet İnönü Hükümeti'nin sayısız zaferlerden birini daha kazandığını görmekten dolayı mutlu olduğunu ön plana çıkarmıştır. Benal Arıman ayrıca aylardan beri dünya kamuoyunu meşgul eden Hatay Sorunu'nun oradaki kardeşlerimizin haklarını ve istiklallerini kazanmaları ile sonuçlandığını belirtmiştir. Daha sonra kürsüye gelen Bursa Milletvekili Sadi Konuk'ta, Hatay Sorunu'nun milletimizin istediği şekilde sonuçlanmasından dolayı duyduğu mutluluğu vurgulamıştır. Ordu Milletvekili Muhittin Pars da yaptığı konuşmada, Hatay Sorunu'nun bugün değil, Atatürk'ün 1 Kasım 1936'de meclis açış konuşmasında halledildiğini belirttikten sonra sözlerini şöyle sürdürmüştür: "*…yalnız geçen bu 6-7 ay bazı resmi muamelelerin ifası için geçmiş oldu. Yoksa biliyorduk ki şu veya bu şekilde olmazsa Atatürkün söylediği sözü mutlaka yapacaktır ve onun söylediğini millet bir cephe halinde, bir vücut halinde mutlaka ifa edecektir*."[640]

Ardından kürsüye gelen Afyonkarahisar Milletvekili Berç Türker de, Hatay Sorunu'nda kazandığımız zaferin Atatürk'ün direktiflerinin İsmet İnönü Hükümeti tarafından uygulanması sonucunda elde edildiğini belirtmiştir. Türker'in ardından söz alan daha sonra Hatay Cumhurbaşkanı olan Antalya Milletvekili Tayfur Sökmen ise Cenevre'de elde edilen başarı ile Hatay'da yeni bir devrin başladığını belirterek bölgede yaşayan herkesin kardeş olduğu üzerinde durmuştur. Sökmen sözlerini şöyle sonlandırmıştır: "*...Hatay ve Hataylıları bu saadete kavuşturan halaskar Atatürk,*

640 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 19, s. 303-316; **Akşam**, 15 Haziran 1937, s. 1-4,12; **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1937, s. 1-7; **Haber**, 15 Haziran 1937, s. 1-11; **Kurun**, 15 Haziran 1937, s. 1-4,8; **Son Posta**, 15 Haziran 1937, s. 1-10; **Son Telgraf**, 15 Haziran 1937, s. 1-2; **Tan**, 15 Haziran 1937, s. 1-6,7; **Ulus**, 15 Haziran 1937, s. 1-5; **Ayın Tarihi**, S. 43 (Haziran 1937), s. 107-113; Goloğlu, s. 315-319.

etrafındaki yıldızlara ve cumhuriyet hükümetine büyük Türk milletine binlerce şükran ve minnettarlıklarımızı sunarak huzurlarınızda eğiliriz." Antalya Milletvekili Rasih Kaplan da Hatay'ın tarihin eski dönemlerinden beri Türk olduğu üzerinde durmuş ve I. Dünya Savaşı sonundan beri Türkiye ile Fransa arasında sorun olan Hatay'ın Cenevre'de çözüme kavuşturulduğunu belirtmiştir. Gaziantep Milletvekili Remzi Güres ise yaptığı konuşmada Hatay'ın güvenliğinin Türkiye'nin güvenliği olduğu üzerinde durmuştur. Manisa Milletvekili Refik İnce ise üzerinde görüşmeler yapılan antlaşmaların içerdiği konuların yeni bir doğu siyasetinin temelini teşkil ettiğini ve bu antlaşmaların Fransa'nın Türkiye'ye karşı izlediği siyasette yeni bir istikamet aldığını gösterdiğini belirtmiştir.[641]

Konuşmalardan sonra tekrar kürsüye gelen Dışişleri Bakanı Aras, önce Manisa Milletvekili Hikmet Bayur'un üzerinde durduğu noktalara cevap vermiş ve Milletler Cemiyeti'nin faydasına inandığımızı, Türk-Fransız dostluğunun bu imtihandan daha da güçlenerek çıktığını vurgulamıştır. Ayrıca Aras, Suriye'nin Türkiye ile iyi komşuluk etmekle göreceği faydaları takdir edeceğini belirttikten sonra sözlerini şöyle sonlandırmıştır: "*Hatay'daki Türk varlığının menfaatini azami derecede koruyacak şekillerin düşünülerek kabul olunduğunu*" söyleyerek Cenevre'de imzalanan antlaşmalarla ilgili görüşlerini açıklamıştır. Dışişleri Bakanı Aras'tan sonra söz alan Kocaeli Milletvekili İbrahim Dıblan, Alevilerin Türklerden ayrı bir cemaat gösterilmesi üzerinde durarak bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştır: "*Alevilik milliyet ifade etmez. Alevilik bir mezheptir. Aleviler hiçbir zaman Türklükten ayrılmamışlardır. Hataydaki bütün Alevi kardeşlerimiz Türk kanı taşıyorlar ve o mefkure ile yaşıyorlar*."

641 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 19, s. 303-316; **Akşam**, 15 Haziran 1937, s. 1-4,12; **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1937, s. 1-7; **Haber**, 15 Haziran 1937, s. 1-11; **Kurun**, 15 Haziran 1937, s. 1-4,8; **Son Posta**, 15 Haziran 1937, s. 1-10; **Son Telgraf**, 15 Haziran 1937, s. 1-2; **Tan**, 15 Haziran 1937, s. 1-6,7; **Ulus**, 15 Haziran 1937, s. 1-5; **Ayın Tarihi**, S. 43 (Haziran 1937), s. 107-113; Goloğlu, a.g.e., s. 315-319.

Cenevre'de imzalanan antlaşmaların TBMM'de oybirliği ile onaylanmasından sonra hükümeti genel politikası hakkında bir konuşma yapan Başbakan İsmet İnönü, dış politikamızın parlak bir devrede olduğunu belirterek ülkenin güvenliğini başkalarının nifakında değil, barışta aradığımıza vurgu yaptıktan sonra "*Hatay'a ait muahedelerin tam hulusla tatbikini istiyoruz*" diyerek sözlerine şöyle devam etmiştir: "*Hatay meselesi bugün tasdik buyurduğunuz muahedelerle katî neticesini almıştır. Benim zannımca Hatay'da vardığımız neticenin asıl kıymeti bu meselenin iyi bir surette hitam bulduğu hakkında zihinlerimizde hasıl olan kanaattır*." Ayrıca İnönü Suriyeliler ile ilgili görüşlerini de şöyle açıklamıştır: "*...Suriyelilere dair iyi hissiyatımızı hararetle izhar için ahval ve şeraitten teşvik görmüyorum*."[642]

2.2.1.4.3. Hatay'ın Statüsü ve Anayasasının Kabulünün Bölgedeki Yansımaları

2.2.1.4.3.1. Türk Kamuoyu

Cenevre'de Hatay'ın statüsü ve anayasasının kabul edilmesi, Türkiye ile Fransa arasında Hatay'ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye-Suriye sınırını garanti altına alan antlaşmaların imzalanması Türk kamuoyunda büyük memnuniyetle karşılanmıştır. Cenevre'de yaşanan olaylar günü gününe Türk basınında yer almıştır. Antlaşmaların imzalanmasından sonra Falih Rıfkı Atay kaleme aldığı makalesinde, elde edilen başarıdan dolayı Türkiye'yi ve Hatay Türklerini kutladıktan sonra sorunu çözmek için Türkiye'nin bazı fedakârlıklarda bulunduğunu bunun nedeni olarak da Türkiye'nin barışı taraftarı olmasını, Suriye ve Fransa ile dost olmasını göstermiştir. Yazar

642 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 19, s. 303-316; **Akşam**, 15 Haziran 1937, s. 1-4,12; **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1937, s. 1-7; **Haber**, 15 Haziran 1937, s. 1-11; **Kurun**, 15 Haziran 1937, s. 1-4,8; **Son Posta**, 15 Haziran 1937, s. 1-10; **Son Telgraf**, 15 Haziran 1937, s. 1-2; **Tan**, 15 Haziran 1937, s. 1-6,7; **Ulus**, 15 Haziran 1937, s. 1-5; **Ayın Tarihi**, S. 43 (Haziran 1937), s. 107-113; Gologlu, a.g.e., s. 315-319; Ayrıca Başbakan İsmet İnönü'nün Meclis'te yaptığı konuşmanın tamamı için bkz. **T. C. Resmi Gazete**, 17 Haziran 1937, S. 3633; İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden'nin İngiltere Meclisi'nde Başbakan İsmet İnönü'nün TBMM'de yaptığı konuşmadan bahsederek Türkiye'yi Avrupa ve dünya barışının korunmasında örnek ülke olarak gösterdiğini belirten makale için bkz. Asım Us, *Türkiye: Örnek Memleket*, **Kurun**, 29 Haziran 1937, s. 1-6.

makalesinin devamında Türkiye'nin 1921'de Türkiye'nin verdiği sözü tuttuğunu ve kendisine verilen sözün tutulmasını sağladığını ön plana çıkarmıştır. Ayrıca yazar, "*…Boğazlar meselesinden sonra Hatay davasının halli yeni Türkiyenin yalnız enternasyonal kuvvetler muvazenesi âleminde kazanmış olduğu mevkii değil, milletler ailesi içinde kazanmış olduğu itimadı isbat eder.*"[643] diyerek Cenevre'de elde edilen başarı ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur.

Muhittin Birgen de, Milletler Cemiyeti'nin Cenevre'de aldığı karardan sonra Türkiye'nin güneyinde Hatay adıyla yeni bir komşunun ortaya çıktığını vurguladıktan sonra Hatay'ın, ne Türkiye'nin ne de Suriye'nin bir parçası olmayacağını ayrı bir devlet olarak oluşacağını belirtmiştir. Ayrıca yazar, Atatürk'ün Hatay'ın da atası olduğunu, Hatay'ın bağımsızlığını onun çabaları ve gayretleri sayesinde kazandığını bu nedenle Hatay Türklerinin en önemli görevlerinin Atatürk'ün yolundan ilerlemeleri olduğunu vurgulamıştır. Yazar makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*…Onlar bu vazifeyi ne kadar tam olarak ifa ederlerse o kadar kalay yükseleceklerdir.*!"[644] Yunus Nadi ve Hakkı Ocakoğlu da yazdıkları makalelerde, Türk milletinin Cenevre'de uluslararası bir zafer kazandığını ve Hatay davasının Türk tezine uygun bir şekilde sonuçlandığını belirtmişlerdir. Ayrıca bu başarının elde edilmesi aşamalarında Türkiye-Fransa dostluğunun zorlu bir sınav verdiğini de ön plana çıkarmışlar ve Türk-Fransız dostluğunun tarihin çizdiği bir zorunluluk olduğunu belirtmişlerdir.[645] Ayrıca Yunus Nadi diğer bir makalesinde de, Hatay Sorunu'nun halledilmesinden sonra Türkiye ile

---

643 Falih Rıfkı Atay, *Hatay Eseri*, **Ulus**, 30 Mayıs 1937, s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Yine Hatay*, **Ulus**, 31 Mayıs 1937, s. 1.

644 Muhittin Birgen, *Yaşasın Müstakil Hatay!*, **Son Posta**, 31 Mayıs 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. A. R. Yüregir, *Hakiki Benliğini Kazanan Ülke: Hatay*, **Yeni Adana**, 5 Haziran 1937, s. 1; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 43 (Haziran 1937), s. 130.

645 Yunus Nadi, *Milletler Cemiyetinin ve Sulhun Bir Zaferi Daha*, **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1937; s. 1-7; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Hatay Davasında Hakkın Zaferi*, **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1937, s. 1-3; Hakkı Ocakoğlu, *Türk Milleti Cenevrede Yeni Bir Zafer Daha Kazandı*, **Yeni Asır**, 1 Haziran 1937, s. 1-2; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 43 (Haziran 1937), s. 129-130; Hakkı Ocakoğlu, *Türkiye-Fransa Dostluğu Çetin Bir İmtihan Geçirdi*, **Yeni Asır**, 2 Haziran 1937, s. 1-2; Hatay Sorunu'nun Cenevre'de Türk tezine uygun olarak çözüldüğüne dair diğer bir makale için bkz. Burhan Belge, *Sancak Zaferi*, Ulus, 15 Haziran 1937, s. 1-7; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 43 (Haziran 1937), s. 131-132.

Suriye arasındaki ilişkilerin gelişmesi gerektiği üzerinde durarak görüşlerini şöyle ifade etmiştir: "…*Artık iki komşu memleket münasebetlerinin alabildiğine bir dostluk inkişafı arz etmesi zamanı gelmiştir*."[646] Asım Us ise Hatay Sorunu'nun Cenevre'de kâğıt üzerinde halledilmiş olmasına rağmen alınan kararların uygulanmasını beklediklerine vurgu yapmış, antlaşma maddelerinin uygulanmasında dikkatli olunması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca yazar Türk kamuoyunun Fransa'dan beklentisini de şöyle açıklamıştır: "*Hatay statü ve anayasasının tatbiki hususunda dürüst ve samimi olmak.*"[647]

Cenevre'deki görüşmelere Türkiye adına katılan Numan Menemencioğlu, 3 Haziran 1937'de İstanbul'a dönmüş ve burada gazetecilere yaptığı açıklamada, Sancak'ın istediği isim ve bayrağı alacağını, Türkçe'nin hâkim olacağını[648] belirttikten sonra kazanılanın tam bağımsızlık olduğunu, anayasanın Kasım ayında yürürlüğe gireceğini ifade etmiştir. Ayrıca Menemencioğlu, seçimlerin en geç Nisan 1938'e kadar yapılacağını, seçimlerde her sandığın başında Milletler Cemiyeti'nin temsilcisinin yanı sıra Hatay'daki cemaatlerin temsilcilerinin de bulunacağı bir heyetin görev yapacağını ve seçimlerin tarafsızlık içinde yapılmasını sağlayacaklarını vurgulamıştır. Bunun yanı sıra İskenderun Limanı'nda bir Türk bölgesinin bulunacağını ve bu bölgenin demiryolu ile Payas'a bağlanacağını da sözlerine ekleyen Menemencioğlu, Suriye ile Hatay'ın bağımsızlığı temelinde ilişkilerin gelişeceğinden ümitli olduğunu da belirtmiştir.[649]

Cenevre'de elde edilen başarıdan sonra 5 Haziran 1937'de Ankara'dan İstanbul'a gelen Atatürk burada büyük bir törenle karşılanmış ve halk tarafından kendisine büyük

---

646 Yunus Nadi, *Hatay Meselesinin Hallinden Sonra Suriye ile Münasebetlerimiz*, **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1937, s. 1-3.

647 Asım Us, *Kararın İcrasını Bekliyoruz*, **Kurun**, 4 Haziran 1937, s. 1-4.

648 Irmak, a.g.e., s. 45; Türkçe'nin Hatay'da hakim bir dil olacağı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Şekip Gündüz, *Garip Bir Küstahlık*, **Haber**, 2 Haziran 1937, s. 2; Şükrü Balcıoğlu, *Elektrik Şirketi ve Türkçe*, **Yenigün**, 25 Eylül 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Dil ve Hafta Tatili Meselesi*, **Yenigün**, 16 Aralık 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Umumî Vazifeler ve Dil Şartları*, **Yenigün**, 1 Şubat 1938, s. 1-3; Bekir Sıtkı Kunt, *Hatayda Türkçe*, **Yenigün**, 17 Mart 1938, s. 1.

649 **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1937, s. 1-7; **Haber**, 4 Haziran 1937, s. 7; **Kurun**, 4 Haziran 1937, s. 1-3; **Son Telgraf**, 4 Haziran 1937, s. 1-2; **Tan**, 4 Haziran 1937, s. 1-10; **Ulus**, 4 Haziran 1937, s. 1-5; **Yenigün**, 8 Haziran 1937, s. 5.

sevgi gösterilerinde bulunulmuştur. Atatürk'ü İstanbul'da karşılayanlar arasında o günlerde Türkiye'de resmî ziyarette bulunan Ürdün kralı Emir Abdullah da yer almıştır.[650] Atatürk'ün İstanbul'a gelişi ile ilgili Ahmet Emin Yalman, "*Büyük Şefin yolunu bekliyoruz. Hatay işindeki büyük millî muvaffakiyetten duyduğumuz minneti ve sevinci Şefimize bildireceğiz*." diye yazarak görüşlerini ortaya koymuştur. Ayrıca yazar Atatürk'ün Hatay Sorunu'nun çözümündeki rolünü de şöyle açıklamıştır: "*Atatürk bu yeni zafer yolunda da önümüze düşen, sulhu hiçbir tehlikeye uğratmadan; bizi böyle yüksek bir mevkie vardıran, bu kadar büyük muvaffakiyetlere kavuşturan önderimizdir*."[651]

Yunus Nadi de Atatürk'ün İstanbul'a geldiği gün yazdığı makalesinde, Hatay'ın yalnız zaferinin değil, adının da Atatürk'e ait olduğunu vurguladıktan sonra görüşlerini şöyle açıklamıştır: "…*Artık söyleyebiliriz ki bu Türk davası, bilhassa Atatürkün icap ederse şahsan her fedakârlığı göze alarak işte böyle hallolunmasını istediği bir dava idi*." Ayrıca yazar Milletler Cemiyeti'nin Türkiye'nin tezinin doğru olduğunu kabul ettiğini ve Cenevre'de başta Fransa ve İngiltere olmak üzere birçok ülkenin de dostluklarının kazanıldığını da ön plana çıkarmıştır.[652] Muhittin Birgen ise İstanbul halkının Hatay zaferinin kazanılmış olmasından dolayı Atatürk'ü büyük bir törenle karşılamaya karar verdiğini ve bu başarının da Atatürk'ün zaferlerinden biri olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Birgen Atatürk'ün Hatay zaferinin kazanılmasında oynadığı rolü de şu sözlerle açıklamıştır: "*...Onun efsanevî bir kuvvet sahibi olan eli ile idare edilmemiş*

---

650 **Haber**, 5 Haziran 1937, s. 1-6; **Son Telgraf**, 5 Haziran 1937, s. 1; **Akşam**, 6 Haziran 1937, s. 1-7; **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1937, s. 1-7; **Kurun**, 6 Haziran 1937, s. 1-7; **Son Posta**, 6 Haziran 1937, s. 1-11; **Tan**, 6 Haziran 1937, s. 1-6; **Kilis**, 10 Haziran 1937, s. 1; Salâhattin Güngör, *On Binlerce Halk Atatürkü İçten ve Candan Gelen Coşkunlukla Alkışladı*, **Tan**, 6 Haziran 1937, s. 6; Ayrıca Atatürk'ün İstanbul'da karşılama töreninin ayrıntıları için bkz. Niyazi Ahmet Banoğlu, **Atatürk'ün İstanbul'daki Günleri 1899-1919/1927-1938**, İstanbul 2012, s. 593-600.

651 Ahmet Emin Yalman, *Hatay'ı Kurtaran Önder*, **Tan**, 5 Haziran 1937, s. 1-6; Aynı makalenin geniş bir özeti için bkz. **Yenigün**, 10 Haziran 1937, s. 1.

652 Yunus Nadi, *Büyük Şefimiz ve Millî Dava*, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1937, s. 1-3; Aynı makalenin geniş bir özeti için bkz. **Yenigün**, 10 Haziran 1937, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Abidin Daver, *Atamız Geliyor*, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1937, s. 1-3; Hakkı Tarık Us, *Dünkü Gösteriler Arasında Bir Hatırlayış*, **Kurun**, 6 Haziran 1937, s. 1-7.

olsaydı parlak bir neticenin meydana gelmesine imkân yoktu. Hatay işi, kül halinde bir zaferdir; hangi taraftan bakılsa bir zafer, hangi gözle tetkik edilse siyasi bir şaheserdir. Böyle bir şaheseri ancak o yaratabilirdi."[653]

Hatay'dan gelen bir Alevi heyeti önce Ankara'ya uğramış, önce Hatay Sorunu'nun çözülmüş olmasından dolayı Hataylıların hükümete, daha sonra da İstanbul'a gelerek Atatürk'e teşekkürlerini iletmişlerdir.[654] Bu heyet üyeleri ile Yeni Mersin gazetesinden Rıza Atilâ bir görüşme yapmış ve görüşmede heyet üyelerinden biri, Mersin, Tarsus ve Adana'daki Alevilerin Hatay'dakilerden çok daha önce millî benliklerini tanıdıklarını bunu da Atatürk ve Cumhuriyet sayesinde elde etmiş olduklarını vurguladıktan sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "*Müstakil Hatayda yaşayan Alevîler de kan kardeşi Türklerle kaynaşmış bir kitle halinde mazinin bir ırkı parçalıyan bütün kötü telâkkilerini yıkarak daima ileri hedeflere doğru yürüyeceklerdir.*"[655] Heyet üyeleri Hatay'a döndüklerinde yaptıkları açıklamada ise Ankara ve İstanbul'a yaptıkları ziyaretten çok memnun olduklarını ve Türk devlet yetkilileri tarafından kendilerine gösterilen ilgiden dolayı minnet ve şükran duyduklarını açıklamışlardır.[656]

Cenevre'de antlaşmaların imzalanmasından sonra aynı gün Fransa Dışişleri Bakanı Yvon Delbos ile birlikte Paris'e giden[657] ve orada bazı görüşmeler yapan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras 8 Haziran 1937'de İstanbul'a dönmüştür.[658] Daha sonra Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, İktisat Bakanı Celal Bayar ile Irak'a ziyarete giderken Halep'te Suriyeli gazetecilere yaptığı açıklamada, Hatay anlaşmasının Suriye

---

653 Muhittin Birgen, *İstanbul Halkı Erkenden Sokağa Döküldü*, **Son Posta**, 5 Haziran 1937, s. 1-2.

654 **Haber**, 8 Haziran 1937, s. 6; **Son Telgraf**, 8 Haziran 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 9 Haziran 1937, s. 1-7; **Kurun**, 9 Haziran 1937, s. 1; **Son Posta**, 9 Haziran 1937, s. 1-11; **Tan**, 9 Haziran 1937, s. 1; **Kilis**, 14 Haziran 1937, s. 1.

655 Rıza Atilâ, *Hataydaki Alevîler*, **Yeni Mersin**, 17 Haziran 1937, s. 1.

656 **Yenigün**, 18 Haziran 1937, s. 1.

657 **Akşam**, 30 Mayıs 1937, s. 8; **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1937, s. 7; **Haber**, 30 Mayıs 1937, s. 1; **Kurun**, 30 Mayıs 1937, s. 1; **Son Posta**, 30 Mayıs 1937, s. 1; **Son Telgraf**, 30 Mayıs 1937, s. 2; **Tan**, 30 Mayıs 1937, s. 1; **Ulus**, 30 Mayıs 1937, s. 7; **Yeni Asır**, 30 Mayıs 1937, s. 1-8.

658 **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1937, s. 1-7; **Haber**, 8 Haziran 1937, s. 6; **Son Telgraf**, 8 Haziran 1937, s. 1; **Kurun**, 9 Haziran 1937, s. 1; **Son Posta**, 9 Haziran 1937, s. 11; **Tan**, 9 Haziran 1937, s. 1.

tarafından tasdik edilmemesi halinde onun yerine Fransa tarafından tasdik edilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Aras, Hatay'daki yeni rejimden Suriyelilerin de faydalanacağını bu nedenle onların mutlu olması gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Aras, Hatay'ın üç yıl içerisine geliştirilip kalkındırılacağını, İskenderun Limanı'nın canlandırılarak transit bir limana dönüştürüleceğini, pasaport işine de bir çözüm bulacaklarını ve sınırların kalkmasını istediklerini de belirtmiştir. Aras sözlerini şöyle sonlandırmıştır: "*Araplar Türklerle birbirlerinin millî hislerine hürmet ederek dost geçinmeğe mecburdurlar*."[659] Bakanları Halep'te karşılayanlar arasında Hatay'dan gelen bir heyet de hazır bulunmuştur. Ayrıca Dışişleri Bakanı Aras'ın Halep'te Arap gazetecilere yaptığı açıklamalar Halep halkı üzerinde olumlu etki yaratmıştır.[660]

Cenevre'de elde edilen başarılar Hatay'da da büyük kutlamaların yapılmasına neden olmuştur.[661] Kutlamalar sırasında Antakya'daki Halkevi insanlar tarafından ziyaret edilerek burada bulunan halk temsilcileri başarılardan dolayı kutlanmıştır. Ayrıca Atatürk'e, TBMM'ye, Başbakan İsmet İnönü'ye, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'a, Cenevre'deki Türk temsilcilerine, Abdurrahman Melek ve Tayfur Sökmen'e şükran ve tebrik telgrafları çekilmiştir.[662] Şükrü Balcıoğlu da, Cenevre'de elde edilen başarıdan dolayı Hatay da herkesin çok mutlu olduğu üzerinde durduktan sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*...İstikbal parlak, günlük ve güneşliktir. İstikbale imanla adım atıyoruz. Parlak günler, mesut ve müreffeh devirler bizimledir. Yaşasın istiklal!, Yaşasın Hatay!, Yaşasın Hatayı kuranlar!*."[663] Balcıoğlu diğer bir makalesinde de, Cenevre'de imzalanan anlaşma ile Hatay'ın Suriye'den tamamen ayrıldığı ve ayrı bir devlet olduğu üzerinde durmuştur. Ayrıca yazar görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

---

659 **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1937, s. 1-7; **Son Telgraf**, 21 Haziran 1937, s. 1-2; **Kurun**, 22 Haziran 1937, s. 5; **Yenigün**, 22 Haziran 1937, s. 1-3.

660 **Yenigün**, 23 Haziran 1937, s. 1; Yunus Nadi, *Vekillerimizin Suriye Halkı ile Yakından Temasları*, **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1937, s. 1-3.

661 **Son Telgraf**, 30 Mayıs 1937, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1937, s. 1; **Son Posta**, 31 Mayıs 1937, s. 1-3; **Yenigün**, 1 Haziran 1937, s. 1; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 99.

662 **Yenigün**, 1 Haziran 1937, s. 1-2; Tekin, a.g.e., s. 99-10.

663 Şükrü Balcıoğlu, *Bayram*, **Yenigün**, 1 Haziran 1937, s. 1.

"…*Evet, bir hak yerini bulmuştur. Bu sevinilecek şeydir. Fakat Dünyanın barışı, Sulhun kurtuluşu bunun da üstünde bir hadisedir. İnsanım diyen her ferdin böyle düşünmesi, böyle görmesi gerekir. Hiç kimse için endişe edilecek bir vaziyet yoktur. Sevinç hepimize, bilâtefrik bütün Sancaklıların olmalıdır*."[664] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Cenevre'de elde edilen başarı ile yalnız bir sorunun çözümlenmediğini, aynı zamanda dünya barışı için de önemli bir adım atıldığını belirtmiştir.[665]

2.2.1.4.3.2. Suriye Kamuoyu

Hatay Sorunu hakkında Cenevre'de anlaşmaya varılmış olması Suriye'de özellikle de Vatani Partisi mensupları arasında tepki ile karşılanmıştır. Anlaşmaya tepki göstermek için Antakya'da da yerel yöneticilerin teşvik etmesi ile bir protesto gösterisi düzenlemek istenmişse de katılım son derece düşük olmuştur.[666] Dışişleri Bakanı Sadullah Cabiri, 24 Mayıs 1937'de Halep'te camide toplanan halka Suriye'nin çeşitli sorunları ile ilgili yaptığı konuşmada sözü Hatay Sorunu'na getirerek şöyle demiştir: "…*Bu mesele beynelmilel bir iş oldu. Biz elimizden geleni yaptık ve yapmaktayız. Halktan bir şey saklamağa lüzum görmüyorum. Bu mesele hakikaten çok mühim ve naziktir. Fakat ne yapalım? kabinenin ve kütlenin bu işte hiç kusuru yoktur. İstikbalin neler doğuracağını bilmiyorum. Bütün bunlarla beraber ben meyus değilim ve meyus olmıyalım!*" [667]

Sandler raporunun Milletler Cemiyeti'nde kabul edilmesinden kısa bir süre önce Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm başkanlığındaki bir heyet Paris'e hareket etmiştir. Başbakan Mürdüm, Şam'dan hareket etmeden önce gazetecilere yaptığı açıklamada Paris'e haklarını savunmak için gittiklerini söyleyerek şu açıklamayı yapmıştır: "…*İskenderun Sancağı yalnız Suriyeyi değil, bütün Arap milletini alâkadar eder.*

---

664 Şükrü Balcıoğlu, *Niçin Seviniyoruz?*, **Yenigün**, 2 Haziran 1937, s. 1.
665 Şükrü Balcıoğlu, *Bayır-Bucak*, **Yenigün**, 4 Haziran 1937, s. 1-2.
666 **Yenigün**, 25 Mayıs 1937, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1937, s. 6; **Haber**, 26 Mayıs 1937, s. 6; **Son Posta**, 26 Mayıs 1937, s. 1-11; **Ulus**, 26 Mayıs 1937, s. 8.
667 **Yenigün**, 25 Mayıs 1937, s. 1.

Cenevrede hakkımızı müdafaaya gidiyoruz. Giderken Türkiye de durmadan yolumuz devam edecek ve avdette mümkün olursa Ankarada kalarak Türk devlet adamlarıyla görüşeceğiz. Pariste, muahede mucibince ordu, adliye ve harici temsil işlerini de Fransa ile anlaşarak halledeceğiz."[668] Başbakan Mürdüm, İstanbul'da gazetecilere yaptığı açıklamada ise, Cenevre'deki görüşmelerin iki tarafı da memnun edecek şekilde sonuçlanmış olmasından dolayı mutluluk duyduğunu Paris'e yapacakları ziyaretin özel bir amacının olmadığını vurguladıktan sonra Fransa ile aralarındaki dostluk bağlarını güçlendirmek için görüşmeler yapacaklarını belirtmiştir. Mürdüm konuşmasına şöyle devam etmiştir: "*Yeni istiklâline kavuşan Suriyenin pek tabiîdir ki evvelce mandası altında yaşadığı Fransa ile görüşülecek, anlaşılacak ve karar verilecek birçok işleri ve meseleleri vardır…*"[669] Suriye Meclisi'nin 27 Mayıs 1937'deki toplantısında milletvekilleri yaptıkları konuşmalarda, Hatay kendilerinde kalmak şartıyla 30 yıl daha manda altında yaşayabileceklerini ve Suriye'nin sınırlarını koruyan mandanın anlaşmadan daha iyi olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca Fransa'nın Alsas-Loren için 44 yıl beklediğini kendilerinin de Arap birliği için bekleyeceklerini ve doğal sınırları olan Toros dağlarına kadar gideceklerini, Hatay Türklerine ve Türk hâkimiyetini isteyenlere karşı boykot uygulayacaklarını da belirtmişlerdir.[670] Suriye Meclisi'nde yapılan bu konuşmalar Muhittin Birgen tarafından "…*Eğer Türkiye bu Vatanîleri Suriye halkından ayırmasa ve Suriye halkının onlarla beraber olmadığından emin bulunmasa çok daha enerjik tedbirler alabilir ve büsbütün başka yoldan gidebilirdi*" diyerek sert bir şekilde eleştirilmiştir.[671] Aynı zamanda Suriye Meclisi, 3 Haziran 1937'de bir bildiri yayınlayarak Hatay'ın Suriye'nin bir parçası olduğunu Cenevre'de yapılan antlaşmayı

---

668 **Son Posta**, 29 Mayıs 1937, s. 1-3; **Yenigün**, 29 Mayıs 1937, s. 2.

669 **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1937, s. 1-5; **Haber**, 30 Mayıs 1937, s. 6; **Kurun**, 30 Mayıs 1937, s. 2; **Son Posta**, 30 Mayıs 1937, s. 1-5; **Son Telgraf**, 30 Mayıs 1937, s. 2; **Tan**, 30 Mayıs 1937, s. 1-8; **Ulus**, 30 Mayıs 1937, s. 1-5.

670 **Yenigün**, 29 Mayıs 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1937, s. 1-7.

671 Muhittin Birgen, *Taşkınlık Artık Mazur Görülecek Haddi Aştı!*, **Son Posta**, 2 Haziran 1937, s. 1-2; Bu günlerde Suriyeli yöneticilerin uyguladığı politikaların eleştirildiği diğer bir makale için bkz. Rıza Atilâ, *Suriye, Tekamülünü Şuurlu Harekette Aramalıdır*, **Yeni Mersin**, 29 Mayıs 1937, s. 1.

ve statüyü tanımadıklarını vurgulamışlardır. Ayrıca Meclis başkanının da bu bildiriyi Yüksek Komiserlik aracılığı ile Milletler Cemiyeti'ne de bildirilmesine da karar verilmiştir.[672] Suriye Meclisi Başkanı Faris el-Huri Cenevre'de yapılan anlaşma ile ilgili Cumhuriyet gazetesi muhabirine yaptığı açıklamada, "…*Sancak anlaşmasını kabul etmeyeceğiz. Fakat ne olacak? Hiç. Mademki Fransa bizim namımıza imzalamıştır, böyle kalır gider*." diyerek Suriye Meclisi'nin anlaşmaya bakışını ortaya koymuş ve Suriye'nin ne yapacağını bilmez bir hale geldiğini belirtmiştir. Ayrıca Faris El-Huri Türkiye ile ilişkiler ve Suriye'de anlaşmaya karşı gösterilen tepki hakkında da, sağduyu sahibi her Suriyelinin Türk dostluğuna önem verdiğini ve devam eden tepkilerin de dineceğini umduğunu belirtmiştir.[673]

Bu günlerde Suriye Meclisi tarafından çıkarılan af kanunu 4 Haziran 1937'de yürürlüğe girmiştir.[674] Aftan yaralanarak hapishaneden çıkacak olan Türkleri almak için giden Türklere Suriyeli görevlilerin de kışkırtmasıyla saldırı düzenlenmiş ve çıkan olaylarda dört Türk yaralanmış bunun üzerine Hatay'da sıkıyönetim ilan edilmiştir.[675] Atatürk Hatay'daki olayların gün geçtikçe artması üzerine doğu illerine yapacağı gezisini yarıda keserek Trabzon'dan İstanbul'a dönme kararı almıştır.[676] Hatay'da bu dönemde yaşanan olaylar Türk basınında yoğun eleştirilere neden olmuştur. Yunus Nadi makalesinde, Suriye'nin değişik bölgelerinde Cenevre'de alınan kararlardan sonra gösterilerin devam ettiğini ve Antakya'da Türklere saldırıldığını belirttikten sonra Milletler Cemiyeti kararından sonra Suriye yönetiminden dürüstlük beklediğimizi

---

672 **Yenigün**, 3 Haziran 1937, s. 3; **Haber**, 4 Haziran 1937, s. 1; **Son Posta**, 5 Haziran 1937, s. 1-10; Soysal, a.g.e., s. 535; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 82; R. Yavuz, a.g.t., s. 103; C. Yavuz, a.g.e., s. 283-284; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 70; Atabey, a.g.m., s. 196-197.

673 Cumhuriyet gazetesi muhabir Kandemir tarafından Şam'da yapılan görüşmenin ayrıntıları için bkz. **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1937, s. 1-7.

674 **Yenigün**, 5 Haziran 1937, s. 3.

675 **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1937, s. 3; **Ulus**, 7 Haziran 1937, s. 1; **Son Telgraf**, 8 Haziran 1937, s. 1; **Yenigün**, 8 Haziran 1937, s. 2; 8 Haziran 1937 tarihli Palestine Post gazetesi Antakya ve İskenderun'da yaşanan olaylarda 7 Türk'ün öldüğünü bildirmektedir. **BCA**, 030. 10 / 266. 793. 22. 1-2.

676 **Haber**, 12 Haziran 1937, s. 1-6; **Son Posta**, 12 Haziran 1937, s. 1-11; **Son Telgraf**, 12 Haziran 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1937, s. 1-6; **Tan**, 13 Haziran 1937, s. 1.

Suriye'nin de çıkarlarının bunu gerektirdiğini vurgulamıştır. Nadi makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*Hataya itiraz etmek Suriyenin hududlarını ve binaenaleyh şimdiki ve ileriki müstakil mevcudiyetini tehlikeye düşürmek demek olur. Ne lüzum var böyle cahilliklerin?*"[677] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Fransa Hatay'daki görevini yapamayacak olursa Türkiye'nin Hatay'ı korumaktan aciz olmadığını belirterek Fransa'yı sert bir dille uyarmıştır. Ayrıca yazar Suriyelilerin bilmeleri gereken iki gerçeği de şöyle açıklamıştır: "…*Hataylılara gelecek ziyanları ağır surette tazmin ettiririz ve hududu Suriyenin neresine kadar lâzımsa oraya kadar götürürüz*."[678]

Hakkı Ocakoğlu da, Milletler Cemiyeti kararından sonra Hatay'daki davanın bittiğini, Suriyelilerin tepkisinin anlamsız olduğunu vurguladıktan sonra, "…*Her şeye rağmen Arap nasyonalistleri, Ermeni taşnakları ile el ele vererek, çetecilikle, eşkıyalıkla çürük davalarını yürütmek, zorbalık sevdasına kendilerini kaptırmak istiyorlarsa bunda muvaffak olamayacaklardır. Bilâkis en büyük fenalığı kendi milletlerine yapmış olacaklardır. Bu noktada da şüpheleri olmasın*."[679] diyerek Suriyeli yöneticileri sert bir dille uyarmıştır. Şükrü Balcıoğlu ise Hatay'da yaşanan olayların "*milletler ya da unsurlar*" arasında olamadığını Şam'dan gelen kişiler tarafından çıkarıldığını vurguladıktan sonra olayların hükümet yetkililerinin gözleri önünde meydana geldiğini belirtmiştir. Ayrıca yazar hükümetten bu olayların sonlandırılması için bir beyanname yayınlamasını da istemiş ve bu beyannamenin bölgede huzur ve

---

677 Yunus Nadi, *Hatay Davamızın Hallinden Sonra Mahallî Muhtemel Vaziyetler*, **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1937, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Muhittin Birgen, *Vatanîler, Ayni Yolda Devam Ediyorlar!*, **Son Posta**, 11 Haziran 1937, s. 2; Muhittin Birgen, *Hatay Karşısında Türklere Düşen Yeni Bir Vazife,* **Son Posta**, 21 Haziran 1937, s. 1-2; Şükrü Balcıoğlu, *Tek Yol!*, **Yenigün**, 25 Haziran 1937, s. 1.

678 Yunus Nadi, *Hatay Hâdiselerinden Sonra Suriyelilerin Bilmeleri Lâzım Olan İki Hakikat*, **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1937, s. 1-6; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Asım Us, *Hatay'daki Tahrikâtçıların Maksadı Nedir?*, **Kurun**, 25 Haziran 1937, s. 1-6.

679 Hakkı Ocakoğlu, *Dava Bitmiştir Yaygaranın Boş Gürültünün Manası Yoktur*, **Yeni Asır**, 10 Haziran 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Rıza Atilâ, *Hataydaki Son Hâdise*, **Yeni Mersin**, 11 Haziran 1937, s. 1; Rıza Atilâ, *Zavallı Komşu*, **Yeni Mersin**, 16 Haziran 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *İki Vaziyet*, **Yenigün**, 18 Haziran 1937, s. 1-2; Ayrıca Padişah V. Mehmet zamanında Mabeyin Hümayun Kâtibi olarak görev yapan Cabirîzade İhsan Bey'in Hatay anlaşmasının onaylanmaması için Suriye'deki çalışmalarının sert bir şekilde eleştirildiği makale için bkz. Ercümend Ekrem Talû, *Hale Bakın! Beşinci Mehmedin Meşhur Soytarısı Suriyede Mücahit Kesildi!*, **Son Posta**, 11 Haziran 1937, s. 1.

güvenliğin sağlanmasına katkı sağlayacağını da ön plana çıkarmıştır.[680] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Cenevre'de varılan anlaşmayı bozabilecek hiçbir kuvvetin olamayacağını, tarihe, hakka ve gerçeğe dayanan ve uluslararası büyük dostluklardan güç alan bu anlaşmanın artık uygulanmasının yakın olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yazar, bu anlaşmanın uygulanabilmesi için de Hataylılara düşen görevi şöyle ifade etmiştir: "*…selim olan akıl, mantık, yeni rejimin tatbikını tasip değil, teshil etmemizi, elele, kardeşçe, mesut ve müreffeh neticenin tahakkukuna çalışmamızı emrediyor, bu yoldan ayrılmayalım!*."[681]

Sandler raporunun Milletler Cemiyeti'nde kabul edilmesinden kısa bir süre önce görüşmelerde bulunmak üzere Paris ve Cenevre'ye giden Başbakan Cemil Mürdüm başkanlığındaki Suriye Heyeti, 25 Haziran 1937'de İstanbul'a gelmiştir.[682] Ertesi gün Başbakan İsmet İnönü ile Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm arasında Heybeliada'da bir görüşme yapılmıştır. Görüşmeden sonra Başbakan İsmet İnönü İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile birlikte Dolmabahçe Sarayı'na giderek Atatürk ile görüşmüştür. Heybeliada'da yapılan görüşmeden sonra gazetecilere yaptığı açıklamada görüşmeden memnun olduğunu belirtmiştir.[683] Başbakan İsmet İnönü 27 Haziran 1937'de Paris'ten İstanbul'a gelen Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiseri Comte Damien de Martel ile de bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Dışişleri Bakan Vekili Numan Menemencioğlu'da bulunmuştur. Görüşmeden önce Comte Damien de Martel gazetecilere yaptığı açıklamada, Fransa ile Türkiye arasında hiçbir sorunun kalmadığını, Hatay'ın bağımsızlığı ile ilgili görüşmelerin tam bir anlaşma ile sonuçlandığını ve ortada imzalanacak bir belge olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Martel, Başbakan İsmet İnönü ile

680 Şükrü Balcıoğlu, *Kat'i Sükûn*, **Yenigün**, 9 Haziran 1937, s. 1.

681 Şükrü Balcıoğlu, *Yurtdaşlara Düşen Vazife Rejimin Tatbikini Kolaylaştırmaktır!*, **Yenigün**, 10 Temmuz 1937, s. 1.

682 **Akşam**, 25 Haziran 1937, s. 1; **Haber**, 25 Haziran 1937, s. 1-7; **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1937, s. 1; **Kurun**, 26 Haziran 1937, s. 1-6; **Tan**, 26 Haziran 1937, 1.

683 **Akşam**, 27 Haziran 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1937, s. 1-6; **Haber**, 27 Haziran 1937, s. 1-6; **Son Telgraf**, 27 Haziran 1937, s. 1-2; **Yenigün**, 29 Haziran 1937, s. 1.

şahsi bir görüşme yaparak Suriye-Fransa ve Türkiye ilişkileri hakkında görüş alışverişinde bulunacağını vurgulamıştır. Fransa Büyükelçisi ise yaptığı açıklamada, Fransa ile Türkiye arasındaki sorunun halledilmesinden çok memnun olduğunu vurguladıktan sonra "*şahsî görüşmelerin neticeleri daima iyi olmuştur. Bugün yapılacak görüşmenin de hayırlı neticeler vereceği tabiîdir.*"[684] diyerek Başbakan İnönü ile Yüksek Komiser Martel arasında yapılacak olan görüşmelerden umutlu olduğunu ortaya koymuştur.

Görüşmelerden sonra Dışişleri Bakan Vekili Numan Menemencioğlu İstanbul'da yapılan görüşmelerin sonuçları hakkında yaptığı açıklamada Hatay ile ilgili yapılan anlaşmaların uygulanması hakkında Türkiye ile Fransa arasında görüş birliği olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Menemencioğlu Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerle ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "…*Bizim Suriyeye karşı hislerimiz ancak samimi bir dostluğun ve büyük bir sempatinin ifadesidir diyebilirim. Bu hakikati yirmi seneden beri tanıdığım ve yüksek meziyetlerini bildiğim eski arkadaşım Cemil Mürdüm beye, olduğu gibi anlattım ve Başvekilimde sözlerimi teyyid buyurdular. Suriye milleti ve hükûmetinin de Türkiyeye karşı derin bir muhabbet hissi hâkim bulunduğunu Suriye Başvekili de bize ifade etti.. Her iki taraf da mevcut hislere ve arzulara göre Türkiye-Suriye münasebatının atisini iyi görmemek için bir sebep mevcut değildir.*"[685]

Suriyeli devlet adamlarının İstanbul'da yaptığı görüşmeler Türk basınında da yer almıştır. Bu konuda Ahmet Emin Yalman, Suriyeli devlet adamlarının İstanbul'da bulunmalarından memnun olduğunu, iki ülke arasındaki ilişkiler açısından en iyi şeyin karşılıklı konuşmak olduğunu belirttikten sonra yazısına şöyle devam etmiştir: "...*iki*

---

684 **Haber**, 27 Haziran 1937, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 28 Haziran 1937, s. 7; **Kurun**, 28 Haziran 1937, s. 6; **Son Posta**, 28 Haziran 1937, s. 3; **Son Telgraf**, 28 Haziran 1937, s. 1-2; **Tan**, 28 Haziran 1937, s. 1; **Yenigün**, 30 Haziran 1937, s. 1-2.

685 **Akşam**, 28 Haziran 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 28 Haziran 1937, s. 1-7; **Haber**, 28 Haziran 1937, s. 1-12; **Kurun**, 28 Haziran 1937; s. 1-6; **Son Posta**, 28 Haziran 1937, s. 1-3; **Tan**, 28 Haziran 1937, s. 1-10; **Ulus**, 28 Haziran 1937, s. 1-5; **Yenigün**, 30 Haziran 1937, s. 1; Ayrıca açıklamaların tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 43 (Haziran 1937), s. 113-114.

tarafta hüsnüniyet olduktan sonra şahsî temaslar, mutlaka yanlış telâkkilerin ortadan kalkmasına ve dostça münasebetler için zemin hazırlanmasına hizmet eder."[686] Yunus Nadi de, Başbakan İsmet İnönü ve Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm arasındaki görüşmeden ve Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiseri Comte Damien de Martel'in İstanbul'a gelişinden bahseden makalesinde iki memleket arasındaki görüşmelerin samimi bir hava içerisinde geçtiğini belirtmiş ve Türkiye-Suriye ilişkileri hakkında da şu değerlendirmeyi yapmıştır: "*Milletler Cemiyeti Konseyinin ittihaz ettiği karar bizim Suriye ile cidden hoş geçinmek arzumuzla birleşerek bizi tatmin etmiş olduğu için şimdi anlayışlı bir sukûn ve itidal içinde bu maksadın tahakkukunu göz önünde bulunduruyoruz. Bu hususta Fransa ile ittifak ettik ve Suriye ile iyi komşuluk tesis edeceğimizden çok kuvvetli olarak umudluyuz*."[687]

Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiseri Comte Damien de Martel ve Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm Suriye'ye dönüşlerinde gazetecilere açıklamada bulunmuşlardır. Comte Damien de Martel yaptığı açıklamada, Fransa'dan dönerken Türkiye'de bir süre kalarak Fransa ile Türkiye arasındaki dostluk bağlarını bir kat daha kuvvetlendiren bir anlaşmaya vardıklarını vurguladıktan sonra, "*Türkiye-Suriye havasını bulandıran bulutların iyi bir dostluk anlaşması ile dağılacağını umduğunu*" belirtmiştir. Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm da yaptığı açıklamada, Başbakan İsmet İnönü'nün daveti üzerine İstanbul'da Türk devlet adamlarıyla görüşmeler yaptığını, Hatay Sorunu üzerine yapılan görüşmelerin sonucundan memnun olduğunu belirtmiştir. Mürdüm açıklamalarının devamında önemli bir mücadeleden dönmekte olduğunu bu mücadelede çok şeyler kazanıldığını her şeyden evvel milletin şerefinin korunduğunu söyledikten sonra açıklamalarına şöyle devam etmiştir: "…*Bazı gazeteler dediler ki:*

---

686 Ahmet Emin Yalman, *Suriye Devlet Adamlarının Ziyareti*, **Tan**, 26 Haziran 1937, s. 1-9.

687 Yunus Nadi, *Türkiye-Suriye Münasebetleri Üzerine*, **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1937, s. 1-7; Aynı makalenin geniş bir özeti için bkz. **Yenigün**, 29 Haziran 1937, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. A. Reşat Kerey, *Hataylı Kimdir?*, **Yenigün**, 28 Ocak 1938, s. 1; A. Reşat Kerey, *Mesut Bir Zihniyetin Doğumunu Selamlarken*, **Yenigün**, 30 Ocak 1938, s. 2.

Hükûmet Cenevre anlaşmasını imza ederse bir faciayı kabul etmiş olacaktır, imza etmezse istifaya mecburdur. Biz siyasi hayatımızda milletin hukukundan asla vazgeçmedik ve geçmeyeceğiz. Vatanın hukukunu sonuna kadar müdafaa edeceğiz. Suriye mühim bir istihale devresinde bulunuyor. Bu devirde herkese düşen vazife hakiki vatanperverlik ve tam bir feragattır." Ayrıca Mürdüm, Cenevre anlaşması hakkında çekincelerinin devam ettiğini bununla birlikte komşu Türkiye ile en iyi dostane ilişkileri sürdüreceklerini belirterek sözlerini şöyle tamamlamıştır: "…*Memleketin istiklâlini tahakkuk ettirmek için evvelâ dahildeki düşmanları temizlemek, vatanın hürriyetini için de hariçteki düşmanlarla muharebe edeceğiz*."[688] Başbakan Cemil Mürdüm'ün Suriye'ye dönüşünde yaptığı açılamalar Türk basınında memnuniyetle karşılanmış bu konuda Necmeddin Sadak, Türklerin amacının Suriyelileri bağımsız görmek olduğunu ve bu düşüncelerinde samimi olduklarını vurgulayarak Suriyelilerden de samimiyet beklediklerini belirtmiştir. Milletler Cemiyeti'nin verdiği kararların uygulanması iki memleket arasındaki geçici anlaşmazlıkları ortadan kaldıracağını da ön plana çıkarttıktan sonra Sadak, "*Suriye ricalinden beklediğimiz, bu hakikatleri –henüz anlamayan muhitler varsa- onlara anlatmaktır. Türkiye, her şeyde olduğu gibi bu meselede de hem beynelmilel kararlara, hem kendi imzasına sadıktır. Bunun içindir ki Milletler Cemiyeti konseyinin kararlarını tatbik edeceğiz. Bu kararların ne metininde, ne ruhunda zerre kadar tebeddül asla bahse mevzuu olamaz. Suriye'de de böyle düşünüldüğüne eminiz*."[689] diyerek Türkiye'nin bu konudaki kararlı tutumunu ortaya koymuştur.

---

688 **Yenigün**, 3 Temmuz 1937, s. 1-2.

689 Necmeddin Sadak, *Hatayın İstiklâli Etrafında*, **Akşam**, 2 Temmuz 1937, s. 1-4. Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Selim Ragıp Emeç, *Hatay Meselesi ve Zıtlar Mecmuası Sayılabilecek Bir Beyanat*, **Son Posta**, 4 Temmuz 1937, s. 3; Ayrıca aynı makalenin tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 44 (Temmuz 1937), s. 105.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAĞIMSIZ HATAY'DA SEÇİM DÖNEMİ VE YAŞANAN OLAYLAR (1937-1938)

3.1. Hatay'da Yeni Rejimin Resmen İlan Edilmesi ve Seçim Hazırlıkları

Cenevre'de kabul edilen Hatay'ın yeni rejimini ilan etmek için Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiseri Comte Damien de Martel, 13 Temmuz 1937'de Antakya'ya gelerek yetkililer ve çeşitli gruplara mensup temsilcilerden oluşan kişilere Milletler Cemiyeti'nin kararı hakkında bir konuşma yapmıştır. Martel konuşmasında, halka birlikte hareket etmelerini tavsiye ettikten sonra Türkiye ile Fransa arasında herhangi bir anlaşmazlığın bulunmadığını söylemiştir. Ayrıca Martel Cenevre'de imzalanan "*anlaşmanın harfiyen tatbik edileceğini*, *Sancağın Türkiye ile Suriye arasında ihtilâf sebebi değil, iki taraf için bir dostluk unsuru olması*" gerektiği üzerinde durduktan sonra yeni rejimin Hatay'a huzur getireceğini ve bu konuda gerekirse Fransa'nın da her türlü desteği vereceğini belirtmiştir. Martel'in açıklamaları Hatay halkı tarafından sevinçle karşılanmıştır.[690] Hatay'ın statüsü ve anayasası 14 Temmuz 1937'de resmen ilan edilerek yayınlanmıştır.[691]

Comte Damien de Martel tarafından Antakya'da yapılan açıklama, Türk basınında olumlu karşılanmıştır. Şükrü Balcıoğlu makalesinde Martel'in değerlendirmelerinden çok memnun kaldıklarını belirttikten sonra Comte Damien de Martel'in konuşmasında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen prensipleri, bu prensipler doğrultusunda belirlenen esasları, Hatay'ın ayrı bir varlık olarak kabulünü ve aynı zamanda bu prensiplerin Türkiye ile Suriye arasında dostluğa imkân sağlayacağını açıkça ortaya

---

690 **Son Posta**, 14 Temmuz 1937, s. 1-3; **Yenigün**, 14 Temmuz 1937, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1937, s. 1-7; **Kurun**, 15 Temmuz 1937, s. 2; **Türk Sözü**, 15 Temmuz 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 44 (Temmuz 1937), s. 103-104.

691 **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1937, s. 1-6; **Tan**, 15 Temmuz 1937, s. 1-10; **Türk Sözü**, 15 Temmuz 1937, s. 1; **Yenigün**, 15 Temmuz 1937, s. 1; **Yeni Adana**, 15 Temmuz 1937, s. 1; **Yeni Mersin**, 16 Temmuz 1937, s. 1.

koyduğunu belirtmiştir. Balcıoğlu, yeni rejimi tarafsız olarak uygulama görevinin Fransa'ya ait olduğunu, ancak Hatay'da yaşayan insanların da birlikte hareket etmesinin yeni rejimin hayata geçmesinde oynayacağı role işaret ettikten sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*Yüce Komiserin açık nutku, herkes için kâfi teminatla doludur. Bu teminata güvenmek, basiretli hareket etmek, istiklâle, hürriyete ayak bastığımız şu günden itibaren bütün gücümüzü bu istiklâl ve hürriyetin lâyıkı ve ehli olduğumuzu ispata sarfetmek lazımdır. Bu son ve kati irşad ve ihtardan da ders alınmazsa, veyl buna karşı geleceklere*…"[692] Aynı yazar başka bir makalesinde de, Hatay'ın statüsü ve anayasasının resmen ilan edilerek metinlerinin yayınlandığını böylece uzun ve zorlu yılların geride kaldığını belirtmiştir. Ancak yazar zorlu bir dönemin başladığını bütün dünyanın gözünün bu sınava girecekler de olduğunu vurguladıktan sonra yazısına şöyle devam etmiştir: "…*Ayrısız, gayrısız, yurttaşlar kütlesinin bu hakikati olduğu gibi idrak ettiğini gösterdiği ve memleketin yüksek, hakikî menfaatleri önünde tek bir varak haline gelebildiği gün, bütün bu tatlı ve güzel emeller tahakkuk etmiş olacaktır... Ve biz bu günün içinde bulunduğumuzdan şüphe etmiyoruz. Öyle ise haydin! Yolumuz, bahtımız açık, günlerimiz aydın, istiklâlimiz kutlu olsun Yurtdaşlar!*"[693]

Yunus Nadi de makalesinde, Comte Damien de Martel tarafından Hatay'daki yeni rejimin ilan edildiğini belirttikten sonra Hatay'ın yeni rejiminden sadece orada çoğunluğu oluşturan Türklerin faydalanmayacağını diğer unsurlarında bu durumdan faydalanacağını bu nedenle "*yeni rejimin bütün Hatayda umumen memnuniyetle karşılanması kadar makul ve mantikî hiçbir şey olamaz*." diyerek yeni rejime bakışını ortaya koymuştur. Ayrıca yazar Suriye ile iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmenin Türkiye'nin isteği olduğunu Hatay'ın da bu ilişkilerin geliştirilmesinde bir köprü görevi yapacağını ön plana çıkarmıştır. Aynı zamanda yazar, Comte Damien de Martel

---

692 Şükrü Balcıoğlu, *Rejimin Eşiğinde*, **Yenigün**, 15 Temmuz 1937, s. 1.

693 Şükrü Balcıoğlu, *Yasa Elimizde*, **Yenigün**, 16 Temmuz 1937, s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Tanzim ve Tasfiye*, **Yenigün**, 22 Ekim 1937, s. 1.

tarafından ilan edilen yeni rejimin tarafsız olarak değerlendirilecek olursa Suriye'de dâhil herkes için memnuniyetle karşılanması gereken önemli bir olay olduğunu belirttikten sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*Bu hâdisenin belirttiği en yüksek menfaatlerden biri olarak Fransız-Türk dostluğunun bu çetin imtihandan muzaffer çıkmış bulunmasını tekrar ehemmiyetle kaydederiz*."[694] Falih Rıfkı Atay da, Comte Damien de Martel'in, yeni rejimin Hatay halkına huzur ve mutluluk getireceğini, Fransa'nın bu rejimin başarısı için elinden geleni yapacağını, anlaşmanın eksiksiz olarak uygulanacağını ve Hatay'ın Türkiye ile Suriye arasında anlaşmazlık sebebi değil iki taraf için de dostluk köprüsü olacağı yönündeki sözlerini ön plana çıkarmıştır. Atay, Comte Damien de Martel'in bu sözlerinin Türk devlet adamlarına ve kamuoyuna tamamen uygun olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin de Hatay'da yeni rejimin başarılı olabilmesi için elinden gelen yardımı yapacağını belirtmiştir. Ayrıca yazar yeni rejimin bütün Hataylıların faydasına, ancak bu sorunu bir iç politika konusu yapan bazı Suriyeli yetkililerin zararına olduğunu vurgulamıştır. Bu sorunu iç politika konusu yapan Suriyelileri demagogluk yapmakla eleştiren Atay bu konudaki görüşlerini de şöyle ifade etmiştir: "...*Şamlı demagoglar şunu unutuyorlar ki Sancak davâsı bir kuvvet değil, bir hak davâsı olarak ve Fransa veyahud Türkiye tarafından zorlanarak değil, Milletler meclisi tarafından uzun boylu tetkik ve münakaşa edilerek halledilmiştir*." Ayrıca yazar Suriyeli demagogların iki ülke arasındaki ilişkileri bozamayacağını bunu sağlayacak etkenin ise "*yeni rejimin Sancakta, Kont dö Martelin dediği gibi, harfi harfine tatbik edilmesi, Sancak halkına bir an evvel refah ve bahtiyarlık getirmesi olacaktır.*" dedikten

694 Yunus Nadi, *Hatay İstiklâli Resmen de İlân Edildi*, **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1937, s. 1-7; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Hatayın Türk ve Gayrıtürk Bütün Halkına*, **Cumhuriyet**, 25 Temmuz 1937, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Tabiî Bir Dostluk Köprüsü*, **Tan**, 23 Temmuz 1937, s. 1-10.

sonra yeni rejimin tam olarak uygulanmasından bir süre sonra bu demagogların Hataylı vatansever Araplar tarafından susturulacağını belirtmiştir.[695]

Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiseri Comte Damien de Martel'in Antakya'da 13 Temmuz 1937'de Hatay'ın yeni rejimi ile ilgili yaptığı açıklamalar ve ertesi gün Hatay anayasası ve statüsünün resmen ilan edilerek yayınlanmasından sonra Türk basınında Hatay'da yapılacak olan seçimin önemine ve yeni rejimin uygulanmasına yönelik yazılara ağırlık verilmiştir. Asım Us bu konuda yazdığı makalesinde, Hataylıların nüfusa kaydolmalarının ve resmen "*Hatay vatandaşı*" olmalarının seçimlerde Türklerin çıkaracağı milletvekili sayısının artmasına neden olacağını vurgulayarak şimdiye kadar Hataylı oldukları halde nüfusa kaydedilmemiş olan Türklerin bir an önce nüfusa kaydolmalarını istemiştir. Us bu konudaki makalesini, "*…Hataylı cemaatlerden her biri kendilerine anayasa ile verilmiş olan asgarî meb'us miktarını yükseltmek isteyecekleri için sünnî olan, Türk Hataylılar ile Alevî olan Türk Hataylıların bu vazifelerinde asla kusur etmemelidir. Hepsi birleşerek intihabat komisyonu huzurunda mensup oldukları cemaatlere göre hüviyetlerini tesbit ettirmelidirler*."[696] diyerek bitirmiştir. Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Hatay anayasasının nüfusu cemaatlere ayırmasını eleştirerek, böyle bir teklifin Türkiye tarafından değil, Fransa tarafından verildiğini vurgulamıştır. Yazar, Hatay'daki Alevi Türklerin Sünni Türklerden ayrı bir idealleri olmadığını ön plana çıkartarak özellikle Alevilerin Türklerden ayrı bir cemaat olarak gösterilmesini sert bir şekilde eleştirmiştir.[697] Şükrü Balcıoğlu ise yazısında eski ile yeni devirin karşılaştırmasını yaparak artık yeni bir döneme girdiğimize vurgu yapmıştır. Yazar, geçen devrin hiçbir

---

695 Falih Rıfkı Atay, *Hatay*, **Ulus**, 17 Temmuz 1937, s. 1; Ayrıca bu makalenin tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 44 (Temmuz 1937), s. 105-106; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Rıza Atilâ, *Yeni Rejimden Sonra*, **Yeni Mersin**, 20 Temmuz 1937, s. 1-2; Şükrü Balcıoğlu, *Cenevre Anlaşması ve Suriye Hükûmeti*, **Yenigün**, 24 Eylül 1937, s. 1 Şükrü Balcıoğlu, *Suriye Gazeteleri ve Sancak*, **Yenigün**, 17 Ekim 1937, s. 1.

696 Asım Us, *Hataylı'nın Vazifesi*, **Kurun**, 21 Temmuz 1937, s. 1-6; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Nüfus Meselesi*, **Yenigün**, 6 Ağustos 1937, s. 1.

697 Asım Us, *Hatay'da Unsur İdaresi Hatay Türklerini Niçin Parçalamak İstiyorlar?*, **Tan**, 26 Temmuz 1937, s. 1-9.

tarafının yeni devre benzetilmeyeceğini belirtmiş ve Hatay'ı yeni rejime göre hazırlama görevinin Milletler Cemiyeti tarafından Fransa'ya verildiği üzerinde durmuştur. Balcıoğlu yeni devri şu şekilde ifade ederek makalesini sonlandırmıştır: "…*Yeni devir idealdir. Yeni idare modern esaslara göre kurulacaktır… Derbeglik gömülmüştür, bütün bu memleket burada oturanların mükaddes ve müşterek vatanıdır… Burada kimse köhne esaslarda şahsî ve ferdî saltanat süremiyecektir!*"[698] Bu günlerde Türk basınında Hatay hakkındaki yazıların eskisi kadar yer almaması ile ilgili Ahmet Emin Yalman, bu durumun nedenin Hatay Sorunu'nun prensip bakımından halledilmiş olmasından kaynaklandığını belirterek Hatay'ın her zaman Türkiye için önemli bir dava olduğunu vurgulamıştır.[699]

Bu dönemde de Hatay'da kurulacak olan yeni rejime karşı olanlar tarafından Antakya'da karışıklıklar çıkarılmaya devam etmiş, çıkan olaylarda yaralananlar olmuş ve çarşılar kapanmıştır. Olaylar askerlerin yönetimi ele alması ile zor önlenmiş ve ancak on beş gün sonra şehirde hayat normale dönmüştür.[700] Bu durum Türk basınında sert eleştirilere neden olmuştur. Yunus Nadi, Hatay ülkesinin kendi kendini savunma kuvvetinden yoksun olduğunu, bölgede hâlâ eli silahlı insanların bulunduğunu, bu durumun da Türklere önemli görevler yüklediğini belirtmiştir. Türkiye'ye bu konuda görev verilirse de sonuna kadar Hatay'ın güvenliğini başarıyla yerine getireceğinden kimsenin şüphesi olmaması gerektiğini de vurgulamıştır.[701] Ahmet Emin Yalman da makalesinde, Türk milletinin Hatay'da yaşanan olayları gittikçe artan büyük bir endişe

---

698 Şükrü Balcıoğlu, *İki Devir*, **Yenigün**, 21 Temmuz 1937, s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makaleleri için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Hükümsüz İcraat*, **Yenigün**, 22 Temmuz 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Tek Otorite*, **Yenigün**, 25 Temmuz 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Rejime Doğru*, **Yenigün**, 29 Eylül 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Yeni Rejim Başlarken*, **Yenigün**, 30 Eylül 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Dikkat Noktaları*, **Yenigün**, 2 Ekim 1937, s. 1; Ayrıca bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için de bkz. Reşat Mursal, *Yurt İçin Düşünceler*, **Yenigün**, 4 Ağustos 1937, s. 1; Reşat Mursal, *Yurt İçin Dilekler*, **Yenigün**, 5 Ağustos 1937, s. 1.

699 Ahmet Emin Yalman, *Hatay Davasına Alâkamız*, **Tan**, 3Ağustos 1937, s. 1-10; Ayrıca aynı makalenin geniş bir özeti için bkz. **Yenigün**, 10 Ağustos 1937, s. 1.

700 Antakya'da yaşanan olayların ayrıntıları için bkz. **Yenigün**, 10, 11, 17, 22, 24, 25 Ağustos 1937, s. 1; **Ulus**, 15, 16, 17, 26, 27, 29 Ağustos 1937, s. 1-5.

701 Yunus Nadi, *Hatay Ülkesi Kendi Kendini Müdafaa Kuvvetinden Mahrumdur*, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1937, s. 1-7.

ile takip ettiğini belirttikten sonra Hatay'daki Türklerin devamlı saldırılarla uğramasını ve unsurlar arasına nifak sokmak için her şeyin yapılmasını eleştirmiştir. Yalman aynı zamanda Cenevre'de imzalanan anlaşmayı uygulamakla görevli olanların bu durum karşısında gerekli önlemleri almamasının Türkiye'de büyük bir üzüntüye neden olduğunu da vurgulamıştır. Yalman aynı zamanda Fransa'yı da şu sözlerle uyarmıştır: "*Hatay tabiî ve normal yollardan Cenevre uzlaşmasının ruhuna muvafık bir hale gelmesi ve Yakınşarkın bu kısmında sulhün ve istikrarın kökleşmesi en büyük emelimizdir. Fakat bütün hüsnüniyetlerine rağmen Fransa mandater sıfatiyle asayişi korumaya, Suriyedeki müfrit unsurların Hatay hududunu aşmasına ve tecavüzkârlıklarda bulunmasına mâni olamıyorsa Hatay uzlaşmasının tam bir surette tahakkuku için icap eden yardımda bulunmak bir zaruret halini alabilir.*"[702]

Şevket Bilgin de makalesinde, Hatay'da yaşanan olaylara bahsederek bölgeden çok kötü haberlerin geldiğini, yeni rejim düşmanlarının yine harekete geçtiklerini ve Hatay Türklerine uzanan mütecaviz ellerin kırılması gerektiğini belirttikten sonra bu olaylara sebep olanları sert bir şekilde uyararak yazısına şöyle devam etmiştir: "*…Hataylı Türk, kendi mukadderatına hâkim olmak azmiyle yaşadığı toprak parçası üzerinde artık hâmisiz olmadığını bilir. Hataydan yükselen feryatların akissiz kalmıyacağını bilir… Silâhlı tedhiş vasıtası olarak kullananlar da bu metodların çok tehlikeli olduğunu, Hatayın haydutlara baş kaldırtmıyan Türkiye gibi bir hâmisi olduğunu bilmelidirler….*"[703] Reşat Mursaloğlu da makalesinde, Hatay'da asayişi bozarak hükümeti zor durumda bırakmak veya halkı birbirine düşürmek için yapılan bu saldırıların Hatay davasını daha fazla kuvvetlendirmekten başka bir işe yaramayacağını

---

[702] Ahmet Emin Yalman, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 15 Ağustos 1937, s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Bulanık Sular,* **Tan**, 17 Ağustos 1937, s. 1-10.

[703] Şevket Bilgin, *Hatay Türklüğüne Uzanan Mütecaviz El Kırılmalıdır…,* **Yeni Asır**, 15 Ağustos 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Asım Us, *Hatay Türkleri Tehlikede!,* **Kurun**, 16 Ağustos 1937, s. 1-4; Asım Us, *Suriyedeki İsyan ve Hatay,* **Kurun** 23 Ağustos 1937, s. 1; Rıza Atilâ, *Fransanın Şeref Borcu,* **Yeni Mersin**, 25 Ağustos 1937, s. 1.

belirtmiştir.[704] Şükrü Balcıoğlu da Hatay'da Türklere yapılan saldırılar devam ederken ve sonrasında yazdığı makalelerinde, Hatay'da yaşayan Türklerin her fırsatta diğer unsurlara karşı sevgi ve saygı beslediklerini açıkça ifade ettiklerini ve yaşanan olayların Hatay'ın bağımsızlığına karşı olanlar tarafından çıkarıldığını vurguladıktan sonra güvenlik kuvvetlerinin olaylara geç müdahale ettiğini de belirtmiştir. Balcıoğlu bu nedenle Hatay'daki polis teşkilatının yeniden yapılandırılıp olayların yoğun olarak yaşandığı bölgelere sabit karakollar kurulaması gerektiğini de vurgulamıştır.[705]

Ayrıca bu dönemde Hatay'ın Suriye'ye bağlanması için çalışanlar amaçlarına ulaşamayınca Hatay'ın yeni rejiminde etkili olabilmek için "*Müslüman Partisi*" adıyla bir parti kurmaya teşebbüs etmişlerdir. Dinin halkı aldatmak için kullanılması basında Türkler arasında ayrımcılık çıkmasına neden olacağı için sert eleştirilere neden olmuştur.[706]

Hatay Sorunu'nun kamuoyunda ve uluslararası alanda yoğun olarak tartışıldığı dönemde İsmet İnönü 20 Eylül 1937'de bir buçuk ay izin alarak başbakanlıktan ayrılmış yerine de vekâleten Celal Bayar getirilmiştir.[707] İsmet İnönü 25 Ekim 1937'de Başbakanlıktan istifa etmiş ve aynı gün Celal Bayar Hükümeti kurulmuştur.[708] Celal

---

704 Reşat Mursaloğlu, *Otorite ve Tahrikçiler*, **Yenigün**, 17 Ağustos 1937, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Bir Konuşma*, **Yenigün**, 4 Eylül 1937, s. 1-2.

705 Şükrü Balcıoğlu, *Hadiseler ve Türkler*, **Yenigün**, 24 Ağustos 1937, s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makaleleri için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Normala Dönüş*, **Yenigün**, 25 Ağustos 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Hadiseler ve Polis*, **Yenigün**, 26 Ağustos 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Çarşıları Ayırma Hareketi*, **Yenigün**, 28 Ağustos 1937, s. 1.

706 Bu doğrultuda yazılan makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Kalın Bir Cahillik: Müslüman Partisi!*, **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1937, s. 1-5; Yunus Nadi, *Müslüman Partisi Kurma Teşebbüsüne Karşı*, **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1937, s. 1; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 44 (Temmuz 1937), s. 106-108; Asım Us, *Hatay'da Hâlâ Halkı Aldatmağa Çalışıyorlar*, **Kurun**, 6 Ağustos 1937, s. 1-6.

707 Başbakan İsmet İnönü'nün görevden ayrılması ve Celal Bayar'ın vekaleten bu göreve getirilmesi ile ilgili Anadolu Ajansı aracılığı ile yapılan açıklama şöyledir: "*Başvekil Malatya Mebusu İsmet İnönü'ne talep ve ricası üzerine Reisicumhur Atatürk tarafından bir buçuk ay mezuniyet verilmiş ve Başvekalet vekaletine İktisat Vekili Celal Bayar tayin edilmiştir*." **Son Telgraf**, 21 Eylül 1937, s. 1; **Ulus**, 21 Eylül 1937, s. 1; Koçak, a.g.e., s. 66; Soyak, a.g.e., s. 673; Ayrıca Celal Bayar'ın göreve getirilmesi ile ilgili diğer haberler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Baş Vekâlette Değişiklik*, **Tan**, 26 Eylül 1937, s. 1-11; **Haber**, 26 Eylül 1937, s. 1-7; **Kurun**, 26 Eylül 1937, s. 1; **Son Telgraf**, 26 Eylül 1937, s. 1-2; **Tan**, 26 Eylül 1937, s. 1-10; **Son Posta**, 28 Eylül 1937, s. 1-2.

708 **Haber**, 26 Ekim 1937, s. 1-7; **Son Telgraf**, 26 Ekim 1937, s. 1-2; **Tan**, 26 Ekim 1937, s. 1-11; **Ulus**, 26 Ekim 1937, s. 1; Koçak, a.g.e., s. 76; Soyak, a.g.e., s. 675; Yaşar Semiz, *Atatürk Çiftlikleri ve Bunların Hazineye Devri*, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 26 (2009), s.

Bayar Hükümeti, 8 Kasım 1937'de TBMM'den güvenoyu almıştır.[709] Atatürk'ün Hatay Sorunu'nda takip ettiği kararlı politika Başbakan İsmet İnönü ile görüş ayrılığına düşmesine neden olmuştur. İktisat Bakanı Celal Bayar'ın Atatürk'ün Hatay konusundaki politikasını tam olarak desteklemesi ve ekonomik alandaki başarıları[710] İsmet İnönü'nün yerine başbakanlık görevine getirilmesinin en önemli nedenlerinden biri sayılmıştır.[711]

3.1.1. Yeni Rejimin Yürürlüğe Girmesi ve Türk Kamuoyu (29 Kasım 1937)

Cenevre'de alınan karar gereğince Hatay'ın statüsü ve anayasasının 29 Kasım 1937'de yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Atatürk, TBMM'nin 1 Kasım 1937'de meclisin yeni dönem açılış konuşmasında bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: "…*Büyük millî davamız olan Hatay işinin geçirdiği safha malûmunuzdur. Milletler Cemiyeti yüksek idaresi altında cereyan etmiş olan müzakereler, Hatay halkının lâyık olduğu mesut ve müstakil idareye kavuşması yolunda amaçladığımız gayeyi temin edecek vesikaların kabul ve imzası ile neticelenmiştir. Yeni rejimin yürürlüğe girmesine, kısa bir zaman kaldı. Bu rejimi, kendileri ile dostane bir zihniyetle emek birliği yapmış olduğumuz Fransızların, iyi niyetle ve amaçlanan gayeyi temin edebilecek şekilde tatbike başlayacaklarına şüphe edilmemelidir. Yarınki Türk-Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişafına, Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi,*

174; Fahri Sakal, *Almanya'da Bastırılan İnönü Resimleri*, **History Studies İnternational Jornal of History**, Volume: 3/3 (2011), s. 339.

709 **Akşam**, 9 Kasım 1937, s. 1-12; **Cumhuriyet**, 9 Kasım 1937, s. 1-6; **Son Posta**, 9 Kasım 1937, s. 1-11; **Son Telgraf**, 9 Kasım 1937, s. 1-2; **Tan**, 9 Kasım 1937, 1, 6-9; **Ulus**, 9 Kasım 1937, s. 1-6; İsmet İnönü'nün görevden ayrılması ve Celal Bayar Hükümeti'nin kurulması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Koçak, a.g.e., s. 24-97; Nurşen Mazıcı, **Celal Bayar Başbakanlık Dönemi 1937-1939**, İstanbul 1996; Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul 1999; Erkan Şenşekerci, **Türk Devriminde Celal Bayar (1918-1960)**, İstanbul 2000, s. 157-161; İsmet Bozdağ, **Devlet Kavgası Atatürk-İnönü İnönü Bayar**, İstanbul 2000; s. 114-147; Şerafettin Turan, **İsmet İnönü'nün Yaşamı ve Kişiliği**, Ankara 2000; İsmet İnönü, **Defterler (1919-1973)** 1. Cilt, (Haz. Ahmet Demirel), İstanbul 2001, s. 251-255; Soyak, a.g.e., s. 623-677; Birlik, a.g.m.s. 255-293; Emine Güntepe Yeşilbursa-Resul Babaoğlu, *Atatürk-İnönü Ayrılığı ve Dersim Olayları*, **Atatürk Yolu**, S. 58 (Bahar 2016), s. 39-75.

710 Şenşekerci, a.g.e., s. 155; Ayşe Aydın, *Hatay Meselesinin Çözümü Esnasında Başbakan Celal Bayar'ın Faaliyetleri*, **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XIV, S. 1 (Haziran 2012), s. 146.

711 Uyar, a.g.e., s. 335; Turan, a.g.e., s. 120; Aydın, a.g.m., s. 146.

esaslı bir ölçü ve âmil olacaktır kanaatindeyim..."[712] Böylece Atatürk, Türkiye ile Fransa arasındaki dostluğun bundan sonraki ölçüsünün Fransa'nın Hatay konusunda takip edeceği politikaya bağlı olacağını vurgulamıştır.[713] Buna rağmen Atatürk konuşmasında "*büyük millî davamız*" olarak gördüğü Hatay Sorunu'nu Fransa ile dostane bir şekilde çözümleneceğini de vurgulamıştır[714]

Atatürk'ün 1 Kasım 1937'deki meclis açış konuşmasındaki Hatay Sorunu ile ilgili sözleri hakkında görüşlerini ifade eden Yunus Nadi, Atatürk'ün Hatay rejiminin yürürlüğe girmesine kısa bir zaman kaldığını belirttikten sonra bu sorunun iyi bir şekilde halledilmesinin Fransa ile olan ilişkilerimize olumlu katkı yapacağına işaret ettiğini ifade etmiştir. Öte taraftan Nadi, Hatay'da amaçlanan hedefin ne olduğunu da "*ırkî ve millî Türk hukukuna müstenid müstakil bir idare*" şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca yazar Atatürk'ün sözlerinin kararlılık ve samimiyet içerdiğine vurgu yaptıktan sonra Hatay'da yapılacak seçimlere de dikkat çekerek bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir: "*…Hatayda yapılacak intihabların selâmet ve süratle muayyen gayeye gitmesi ve o gayeyi kesin olarak temin etmesi lâzımdır. Başka türlü hal ve hareketler Hatayda olduğu kadar büyük Türk camiasında da rahatsızlıklar doğurmaktan başka birşeye yaramaz. Cümlenin menfaati prensipi kabul olunan davanın en haklı şekillerile tahakkuk ettirilmesindedir*."[715]

Hatay'da yeni rejim yürürlüğe girmeden önce Dışişleri Bakanlığı Siyasi Müsteşarı Numan Menemencioğlu başkanlığındaki bir heyet 10-13 Kasım 1937 tarihleri arasında

---

712 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 20, s. 8; **Haber**, 1 Kasım 1937, s. 1-8; **Akşam**, 2 Kasım 1937, s. 1-7; **Son Posta**, 2 Kasım 1937, s. 1-8; **Türk Sözü**, 2 Kasım 1937, s. 1-2; **Ulus**, 2 Kasım 1937, s. 1-3; **Yenigün**, 2 Kasım 1937, s. 1; **Yeni Mersin**, 2 Kasım 1937, s. 1-2; Tunçay, a.g.m., s. 264; Soyak, a.g.e., s. 605; **Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923**, C. 2, Ankara 1994, s. 64-67; **Tarihe Düşülen Notlar-1 Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları-1 (1 Mart 1924-14 Aralık 1987)** (Editör: Hasan Yılmaz), Ankara 2011, s. 66-67; Mehmet Mursaloğlu, **Sancak, Devlet, Millet**, **Hatay (1938-1939)**, İskenderun 2012, s. 85; Uyar, a.g.m., s. 316; **Atatürk'ün Meclis Açılış Konuşmaları** (Yayına Haz. Özgür Erdem), İstanbul 2017, s. 214.

713 Asım Us, *Bir Nümayiş*, **Kurun**, 13 Kasım 1937, s. 1-6.

714 Dayı, a.g.m., s. 338.

715 Yunus Nadi, *Hatay Davamızın Halli Arifesinde*, **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1937, s. 1-7; Aynı makalenin geniş bir özeti için bkz. **Yenigün**, 9 Kasım 1937, s. 3.

Beyrut'a bir ziyarette bulunarak burada Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiseri Comte Damien de Martel ile görüşmeler yapmıştır. Toprakkale İstasyonu'nda heyetin bulunduğu trene binen ve onlarla birlikte Halep'e kadar yolculuk yapan Yenigün gazetesi muhabirinin "*Beyrutta Yüce Komiserle Sancak anlaşması hakkında müzakerelerde bulanacağınız söyleniyor doğru mudur?*" sorusuna Numan Menemencioğlu, Comte Damien de Martel ile yapılacak bir müzakeresinin olmadığını, amacının dostane bir ziyaret olduğunu belirttikten sonra şunları söylemiştir: "*Ancak Beyrutta bulunduğum sırada Yüksek Komiser Kont dö Martel ile bizi alâkadar eden işler üzerinde müzakere ve temaslarda bulunacağım. Bizi alakadar eden tabirinden de pek iyi anlayacağımız veçhile Hatay işinin de bunlar arasında bulunacağı tabiîdir*."[716] Ancak Numan Menemencioğlu Beyrut'ta bulunduğu sırada rahatsızlanarak ziyaretini erken kesmek zorunda kaldığı için 13 Kasım 1937'de Ankara'ya gitmek üzere Beyrut'tan ayrılmıştır. Numan Menemencioğlu ile Comte Damien de Martel arasında Beyrut'ta iki toplantı olmasına rağmen toplantılarla ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.[717] Bu ziyaret ile ilgili Şükrü Balcıoğlu makalesinde, Numan Menemencioğlu'nun Hatay Sorunu'nun Milletler Cemiyeti'nde çözümü sırasında bir rol oynayan önemli diplomat olmasına vurgu yaptıktan sonra bu ziyaretin Hatay rejiminin yürürlüğe girmesinden önce yapılıyor olmasının önemli ve sevindirici olduğunu belirtmiştir.[718]

Hatay'da yeni rejimin yürürlüğe gireceği 29 Kasım 1937 tarihinin bayram olarak kutlanmasına karar verilmiş ve bu yönde günler öncesinden hazırlıklar yapılmıştır. Bu hazırlıkların yapıldığı dönemde Şükrü Balcıoğlu makalesinde büyük emeklerle elde edilen istiklalin başlangıç gününün en büyük bayram olarak kutlanması gerektiğini

716 **Yenigün**, 11 Kasım 1937, s. 1; **Ulus**, 13 Kasım 1937, s. 1-5; Dışişleri Bakanlığı Siyasi Müsteşarı Numan Menemencioğlu'nun Halep'te büyük bir törenle karşılanmıştır. **Ulus**, 11 Kasım 1937, s. 1.

717 **Yenigün**, 14 Kasım 1937, s. 1.

718 Şükrü Balcıoğlu, *Dost Ziyareti*, **Yenigün**, 10 Kasım 1937, s. 1.

belirtmiştir.[719] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Hatay'da iki siyasi grubun varlığından bahsetmiş bunlardan birinin Cenevre'de imzalanan anlaşmayı isteyip kabul edenler, diğerinin de bu anlaşmaya karşı olanlar ve hatta imzasından sonra bile bu anlaşmayı bozmaya çalışanlar olduğunu belirtmiştir. Yazar anlaşmayı kabul edenlerin Hatay'da büyük çoğunluk olduğunu ve bunların Halk Partisi etrafında toplandıklarını vurguladıktan sonra yeni rejimin ona karşı olanlara teslim edilmesinin ilk adımda rejimi baltalama olacağını, Türkiye ve Fransa'nın bu öneli konuyu iyi niyetle halledeceklerine inandığını vurgulayarak makalesini sonlandırmıştır.[720]

Daha önce Fransa'nın Beyrut'taki Yüksek Komiseri Comte Damien de Martel'in 29 Kasım 1937'de Antakya'ya gelerek yeni rejimin yürürlüğe girdiğini ilan edeceği belirtilmiş olmasına rağmen[721] 27 Kasım 1937'de Hatay'daki hükümet tarafından yapılan açıklama ile Comte Damien de Martel'in Antakya'ya gelmeyeceği, bağımsızlık bayramının kutlanmayacağı, hükümet ve belediyenin hazırladığı kutlama programlarının da iptal edildiği duyurulmuştur.[722] Bu durum, Hatay halkında büyük bir üzüntüye neden olmuştur. 29 Kasım günü Hatay'daki Fransız manda yönetimi bir duyuru yaparak, halkın evlerinde bayram yapabileceklerini ancak sokak ve caddelerde gösteriler yapılmasının yasak olduğunu ilan etmiştir.[723] Sonuçta kaymakam vekili olan Kadı tarafından 29 Kasım 1937'de sade bir törenle yeni rejimin yürürlüğe girdiği ilan edilmiş,[724] resmî dairelerle okullar o gün tatil edilmiştir.[725]

---

719 Şükrü Balcıoğlu, *İstiklal Bayramımız*, **Yenigün**, 3 Kasım 1937, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için Reşat Mursaloğlu, *29 İkinciteşrin Basamağında*, **Yenigün**, 28 Kasım 1937, s. 1.

720 Şükrü Balcıoğlu, *İntikal Devresinde Muvakkat Hükûmet*, **Yenigün**, 4 Kasım 1937, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Salahattin Kutlu, *İşin Aslı*, **Yenigün**, 14 Ocak 1938, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Güneş Balçıkla Sıvanmaz!*, **Yenigün**, 25 Ocak 1938, s. 1-3; Şükrü Balcıoğlu, *Muğalata*, **Yenigün**, 26 Ocak 1938, s. 1; A. Reşat Kerey, *Siyasî Parti Nedir*, **Yenigün**, 22 Şubat 1938, s. 1; Bekir Sıtkı Kunt, *Partizan Teşkilatı da Ne Oluyor?*, Yenigün, 6 Nisan 1938, s. 1; Reşat Mursaloğlu, *Hatay Halk Partisi ve Halkımız*, **Yenigün**, 18 Ağustos 1938, s. 1-2.

721 **Ulus**, 23 Kasım 1937, s. 1; **Yenigün**, 25, 27 Kasım 1937, s. 1.

722 **Yenigün**, 28 Kasım 1937, s. 1; Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986, s. 61; R. Yavuz, a.g.t., s. 105.

723 **Haber**, 29 Kasım 1937, s. 1-10; **Ulus**, 30 Kasım 1937, s. 1-6; R. Yavuz, a.g.t., s. 105.

724 **Akşam**, 1 Aralık 1937, s. 2; **Haber**, 1 Aralık 1937, s. 1-6; **Ulus**, 1 Aralık 1937, s. 8; **Cumhuriyet**, 2 Aralık 1937, s. 2; **Kurun**, 2 Aralık 1937, s. 4; **Tan**, 2 Aralık 1937, s. 8.

Ulus gazetesinde 29 Kasım 1937'de yayınlanan "*Hatay ve Biz*" başlıklı imzasız baş makalde, Hatay'ın tam bağımsızlığını kazanana kadar üç aşamadan geçeceğini ve bu aşamaların şunlar olacağını belirtmiştir: "*Birinci aşama, ilk seçimlere kadar Fransız mandası altında bir geçiş dönemi olacaktı. İkinci aşamada da bir anlamda geçiş dönemi olup, seçilecek meclis, devlet başkanını seçerek ulusal hükümetin kuruluşu için gerekli mekanizmayı harekete geçirecekti. Üçüncü aşamada ise Suriye ve Lübnan mandasının Fransa tarafından ulusal hükümetlere terkini hedef alan anlaşmalar yürürlüğe girip anlaşmalarda öngörülen iki yıllık süre geçtikten sonra Suriye ve Lübnan ile birlikte Hatay da tam bağımsızlığa kavuşacaktı*."[726] Hatay'a Comte Damien de Martel'in yeni rejimi ilan etmek için gelmeyeceğinin açıklanması üzerine Yunus Nadi gazetedeki köşesinde, Hatay Türklerine, kendi haklarına sahip insanlar gibi sabırla hareket etmelerini tavsiye ederken Fransa'yı da Milletler Cemiyeti'nin kararlarının uygulanması konusunda şöyle uyarmıştır: "…*Bugün Suriyede mandater devlet olan Fransa Hataya aid Cemiyet kararlarının tatbikatına yakından nezaret edecek ve bu tatbikatı tam bir bitaraflıkla sükûn içinde cereyanını temin eyliyecek olan otoritenin mümessilidir. Fransayı Hatay ülkesine aid yeni rejim bakımından herhangi fena niyetle zan altında bulundurmağa sebep yoktur. Ancak vaziyetin nezaketi bu sahada vazife görecek otoriteye büyük basiret ve ihtimam tahmil etmektedir. Bu vazifenin büyük bir adalet ve intizamla ifası Fransa için aynı zamanda bir şeref ve haysiyet meselesidir de*."[727]

Hatay'da 29 Kasım gününün bayram olarak kutlanmasının yasaklanması Antakya'da olayların çıkmasına neden olmuştur. Bayram kutlamasına katılan halkı dağıtmak için askerler süngü kullanmış ve çıkan olaylarda 12 Türk yaralanmıştır.[728]

---

725 **Son Posta**, 29 Kasım 1937, s. 5; R. Yavuz, a.g.t., s. 105; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 105.

726 **Ulus**, 29 Kasım 1937, s. 1-10; **Son Posta**, 29 Kasım 1937, s. 5; **Türk Dış Politikası'nda 50 yıl Montreux ve Savaş Öncesi Yıllar (1935-1939)**, Ankara 1974, s. 171; Saraç, a.g.t.,106.

727 Yunus Nadi, *Mahallî İdareye Düşen Büyük Basiret Borcu*, **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1937, s. 1.

728 **Akşam**, 30 Kasım 1937, s. 1-11; **Cumhuriyet,** 30 Kasım 1937, s. 1-8; **Haber**, 30 Kasım 1937, s. 1-8; **Kurun**, 30 Kasım 1937, s. 1-8; **Son Posta**, 30 Kasım 1937, s. 1-2; **Son Telgraf**, 30 Kasım 1937,

Yeni rejimin yürürlüğe girdiği gün Yunus Nadi makalesinde, bugün istiklaline kavuşan Hatay'ın geleceğinin parlak olduğunu bunu Hataylılara bildirmenin büyük bir mutluluk ve görev olduğunu belirttikten sonra Hataylıların sevinçlerini de kalplerinde hissettiklerini vurgulamıştır.[729] Aynı gün Muhittin Birgen de, Hatay Sorunu'nun çözüme kavuşmasından sonra Suriye ile Türkiye arasında herhangi bir sorunun kalmadığını ve Türkiye'nin her zaman Suriye'nin yanında olmaya hazır olduğunu bu durumunda Suriye için büyük bir kazanç olduğunu ön plana çıkarmıştır.[730]

Öte yandan Suriye Meclisi aldığı bir kararla yeni rejimin yürürlüğe girmesini reddederek, Hatay'ın bağımsızlığını tanımadığını ve Hatay'ın Suriye'nin bir parçası olduğunu ilan etmiştir. Ayrıca bugünlerde Hatay'ın bağımsızlığı Şam, Hama, Humus ve Halep'te yapılan gösterilerle protesto edilmiştir.[731]

Hatay'da 29 Kasım gününün bayram olarak kutlanmasının yasaklanması ve yaşanan olaylar Türk basınında sert eleştirilere neden olmuştur. Bu konuda Asım Us, Hatay'da yeni rejimin yürürlüğe giriş tarihi olan 29 Kasım'ı millî bayram gibi kutlamak için hazırlıklar yapıldığını ancak Hatay'dan gelen haberin bayram yapılmasının Fransa'nın Hatay'daki delegesi Roger Garreau tarafından yasaklandığı yönünde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yazar bu haberin ayrıntıları hakkında kesin bilgi alınmadığı için Ankara'da bu haberin ihtiyatla karşılandığını, fakat ilk bilgilerin büyük bir üzüntüye sebep olduğunu vurgulamıştır. Asım Us bunun nedeni olarak da Hatay'da Türk-Fransız ilişkileri açısından en güzel gelişmenin ortaya çıkması gereken bir günde garip ve anlaşılmaz bir durumun ortaya çıkmış olmasını göstermiştir. Yazar makalesinin

---

s. 1-2; **Tan**, 30 Kasım 1937, s. 1-7; **Ulus**, 30 Kasım 1937, s. 1-6; **Ayın Tarihi**, S. 48 (Kasım 1937), s. 127-128; Saraç, a.g.t., s. 104; R. Yavuz, a.g.t., s. 106; Erden, a.g.e., s. 43.

729 Yunus Nadi, *Hataylıların Sevincini Kendi Kalbimizde Hissediyoruz*, **Cumhuriyet**, 29 Kasım 1937, s. 1-3.

730 Muhittin Birgen, *Hatay Büyük Bir Hakikatin Timsalidir*, **Son Posta**, 29 Kasım 1937, s. 1-10; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Olgunluk Manzarası*, **Tan**, 3 Aralık 1937, s. 1-7.

731 **Akşam**, 1 Aralık 1937, s. 2; **Haber**, 1 Aralık 1937, s. 6; **Kurun**, 1 Aralık 1937, s. 4; **Son Posta**, 1 Aralık 1937, 5; **Son Telgraf**, 1 Aralık 1937, s. 2; **Ulus**, 1 Aralık 1937, s. 8; **Yeni Asır**, 1 Aralık 1937; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 84; R. Yavuz, a.g.t., s. 106.

sonunda da Türkiye'nin isteğini şöyle açıklamıştır: "…*Hatay işinde Türkiyenin istediği açıktır. Bu da Milletler Cemiyeti kararının tatbikinden ibarettir ki daha ilk günde bu davanın oyuna getirilerek uyutulmak maksadı takip edildiği şüphesi kendini göstermiştir*." Aynı zamanda yazar, " *Acaba hakikaten vaziyet bu mudur?*" sorusunu sorarak hükümetin kısa sürede gerekli araştırmaları ve girişimleri yaparak gerçekleri olduğu gibi kamuoyuna bildirmesini de istemiştir.[732] Yunus Nadi de bu konuda Hatay için Milletler Cemiyeti tarından alınan kararları uygulama görevinin Fransa'nın Suriye ve Hatay'daki memurlarına ait olduğunun ancak bu görevlilerin Hatay'daki farklı unsurları birbirine düşürmeye çalışarak Cenevre'de alınan kararları uygulamamak için her yola başvurduklarını belirterek bu durumun bir cinayet olduğunu şu sözlerle vurgulamıştır: "…*Demek ki Hatay meselesi henüz hallolunmamıştır ve demek ki bizim oraya aid vazifelerimiz henüz bitmemiştir. Vaziyetin delâlet ettiği açık mana bundan başka ne olabilir?*" Ayrıca Nadi makalesinin sonunda hükümete de şu çağrıyı yapmıştır: "…*Yegâne haricî davamız olarak kalan millî Hatay işimizde yeniden yeniye tereddiler husule gelmeden Cumhuriyet hükûmetimizi çok basiretli ve çok azimli davranmağa davet ederiz. Milletler Cemiyeti kararından sonra meselenin hak ve adalet dairesinde hallolunduğuna inanmış olan efkârı umumiyemiz, şimdi vaziyeti tıpkı eski şeklindeki tezvir ve ifsad hareketleri ile mağşuş görmenin çok şiddetli aksülâmelile pek fazla müteessirdir*."[733] Falih Rıfkı Atay'da makalesinde, Hatay'daki Fransız delegesi Roger

---

732 Asım Us, *Hatay Türklerine Bayram Yaptırılmadı*, **Kurun**, 30 Kasım 1937, s. 1-10; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Yasak Edilen Bayram*, **Tan**, 30 Kasım 1937, s. 1-8; Şekip Gündüz, *Türk Milleti Hataya Dair Kararların Tamamile Tatbikini Görmek Azmindedir*, **Haber**, 30 Kasım 1937, s. 1-2; Hakkı Ocakoğlu, *Hataylılar Sevinçlerini İzhar Edemediler*, **Yeni Asır**, 1 Aralık 1937, s. 1-2; Necmeddin Sadak, *Anlaşılması Lâzım Gelen Bazı Mühim Noktalar*, **Akşam**, 3 Aralık 1937, s. 1-4; Selim Ragıp Emeç, *Hatayın Hakkını İsterken Suriyeden Bir Şey İstemiş Olmuyoruz!*, **Son Posta**, 2 Aralık 1937, s. 1-13; Muhittin Birgen, *Türkiye Gibi Suriyenin de Gözünü Dört Açması Lâzımdır!*, **Son Posta**, 2 Aralık 1937, s. 1-2; Bekir Sıtkı Kunt, *Bol Keseden İhsan!*…, **Yenigün**, 18 Mart 1938, s. 1.

733 Yunus Nadi, *Meğer Hataya Aid Vazifelerimiz Bitmemiş İmiş!*, **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1937, s. 1-8; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 48 ((Kasım 1937), s. 130-313; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Muhittin Birgen, *Müstemlekeciler Tuttukları Usulü Değiştirmelidirler*, **Son Posta**, 1 Aralık 1937, s. 1-2; Ercümend Ekrem Talû, *Fransa! Nereye Gidiyorsun?!*, **Son Posta**, 2 Aralık 1937, s. 2; Şevket Bilgin, *Türkiye Hakları ve Şerefile Oynanmasına Müsaade Edemez*, **Yeni Asır**, 2 Aralık 1937, s. 1-2.

Garreau'nun Antakya'ya gelişinden itibaren Cenevre anlaşmasını kolaylaştırmak yerine onu zorlaştırmak için çalıştığını hem Hatay'da bayram kutlamasını yasaklayarak hem de Suriye şehirlerinde gösteriler yaptırarak anlaşmanın Hatay ve Suriye halkı tarafından istenmediğini dünya kamuoyuna yansıtmaya çalıştığını vurgulamıştır. Ayrıca yazar, Cenevre anlaşması doğrultusunda bugünden itibaren Hatay halkının serbest ortamda seçim hazırlıklarını tamamlamalarına kayıtsız şartsız izin verilmesi ve anlaşmada belirtilen yönetimin kuruluşunun sağlanarak bir meclisin oluşması için seçimlerin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Atay, makalesini sonunda Fransa'yı şöyle eleştirmiştir: "*…Paris veya Beyrut, karşımızda tek salâhiyet ve mesuliyet olarak tanıdığımız Fransa'nın idaresi bunu yapacak mıdır, yapmayacak mıdır? Bugüne kadar yapılmayan, bilerek isteyerek yapılmamış olanın, bundan sonra iyi niyetle, samimiyetle yapılıp yapılmayacağını soruyoruz!*"[734]

Ayrıca Hatay'da bayram kutlamalarının yasaklanması 2 Aralık 1937'de üniversite gençleri tarafından Beyazıt Meydanı'nda düzenlenen ve halkın da katıldığı büyük bir miting düzenlenerek protesto edilmiştir. Burada yapılan konuşmalarda hür doğan ve hür yaşayan Türk'ün topraklarının sömürge toprağı olmadığı, kendisinin sömürge halkı olmayı kabul edemeyeceği, dünya tarihinin de buna şahit olduğu ifade edilmiş, Kurtuluş Savaşı ile zor şartlara rağmen Atatürk önderliğinde ortaya koydukları mücadele ön plana çıkartılarak ve Hatay'ın bağımsızlığına dokunulamayacağı vurgulanmıştır.[735] Diğer taraftan CHP grubunun 30 Kasım 1937'deki toplantısında hükümetin Hatay

---

734 Falih Rıfkı Atay, *Bizzat Fransadan Soralım!*, **Ulus**, 1 Aralık 1937, s. 1-8; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Berraklık İstiyoruz*, **Tan**, 1 Aralık 1937, s. 1; Necmeddin Sadak, *Hatay Dâvası*, **Akşam**, 1 Aralık 1937, s. 1-6; Asım Us, *Açık Bir Siyaset Oyunu*, **Kurun**, 2 Aralık 1937, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Ya Tam Dost, Ya Açık Düşman*, **Tan**, 2 Aralık 1937, s. 1; Şevket Bilgin, *Fransa Teahhütlerini Çiğnemek mi İstiyor?*, **Yeni Asır**, 4 Aralık 1937, s. 1-2; Asım Us, *Hatay'da Yeni Rejimin Mahiyeti*, **Kurun**, 3 Aralık 1937, s. 1; Selim Ragıp Emeç, *Müstemlekecilerin İçyüzünü Anlatan Bir Vesika*, **Son Posta**, 3 Aralık 1937, s. 1-2; Kemal Sülker, *Ayağa Düşen Siyaset*, **Yenigün**, 11 Aralık 1937, s. 2.

735 **Son Telgraf**, 2 Aralık 1937, s. 1-2; **Akşam**, 3 Aralık 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 3 Aralık 1937, s. 1-5; **Haber**, 3 Aralık 1937, s. 1-8; **Kurun**, 3 Aralık 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 3 Aralık 1937, s. 1-10; **Tan**, 3 Aralık 1937, s. 1-9; **Ulus**, 3 Aralık 1933, s. 1; **Yeni Asır**, 3 Aralık 1937, s. 1.

hakkındaki görüşleri ve alınacak önlemler hakkında Başbakan Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras tarafından milletvekillerine bilgi verilmiştir.[736]

Hatay'da yeni rejimin yürürlüğe girmesinden sonra Hatay ve Türkiye'nin her tarafından Atatürk'e sayısız minnet ve şükran telgrafları gelmiştir.[737] Atatürk bu telgraflara Anadolu Ajansı aracılığı ile teşekkür etmiştir.[738] Ayrıca Atatürk Hatay'da yeni rejimin yürürlüğe girmesi ile ilgili görüşlerini Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay aracılığı ile gazetede yayınlanmasına izin vermiştir. Falih Rıfkı Atay'ın, Milletler Cemiyeti'nin kararına göre 29 Kasım 1937'de Hatay'da yeni rejimin yürürlüğe girdiğini belirtmesi üzerine Atatürk: "-*Evet bu olmuştur! Buyurmuşlardır*." demiş; Falih Rıfkı Atay'ın rejimin ilanının bir program dâhilinde Fransa'nın Suriye'deki Yüksek Komiseri tarafından yapılacağı, bu münasebetle Hatay'da yeni rejimin Fransa ile Türkiye'nin işbirliği ile ortaya çıkacağı ve Fransa'nın Hatay'daki delegesinin Hataylıların Milletler Cemiyeti'nde kazanmış olduğu hakların temsilcisi vasıtasıyla görevini yapacağı beklenirken bunların gerçekleşmediği yönündeki haberlerden bahsetmesi üzerine Atatürk şu açıklamayı yapmıştır:

"-*Bunlara dair henüz teferruatlı malûmat almadım. Eğer Suriye fevkalâde komiseri Kont dö Martel Sancağa gelerek, hataylıların müstakil rejime kavuştuklarını bizzat ilân etmedi ise ve bu münasebetle hataylıların bayramlarına şeref vermekten kendini alıkoymuşsa buna diyeceğim yoktur. Hatay'da fransız delegesi, hataylıların, çok şevk ve heyecanla bayram yapmaları tabiî olan bir günde, eğer Hatay Türklerini serbestçe bugünü kutlamaktan menedecek tedbirler almış ise, buna yazık, demekle iktifa ederim. Çünkü böyle bir zihniyet devletler arasında yüksek dostluk münasebetlerinin hâl*

---

736 **Akşam**, 1 Aralık 1937, s. 1-8; **Cumhuriyet**, 1 Aralık 1937, s. 1; **Haber,** 1 Aralık 1937, s. 1-6; **Kurun**, 1 Aralık 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 1 Aralık 1937, s. 1-5; **Son Telgraf**, 1 Aralık 1937, s. 1-2; **Tan**, 1 Aralık 1937, s. 1-10; **Ulus**, 1 Aralık 1937, s. 1.

737 **Kurun**, 30 Kasım 1937, s. 4; **Ulus**, 30 Kasım 1937, s. 1-6; **Akşam**, 1 Aralık 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 2 Aralık 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 48 (Kasım 1937), s. 121-125; Sayak, a.g.e., s. 606.

738 **Akşam**, 1 Aralık 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 1 Aralık 1937, s. 1; **Kurun**, 1 Aralık 1937, s.1; **Son Posta**, 1 Aralık 1937, s. 3; **Son Telgraf**, 1 Aralık 1937, s. 2; **Tan**, 1 Aralık 1937, s. 1; **Ulus**, 1 Aralık 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 48 (Kasım 1937), s. 126.

ve istikbali için, müsbet yolda yürümek lüzumunun henüz anlaşılmamış olmasından ileri gelir. Maamafih her şeye rağmen, Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükûmeti arasında Cenevre'de imza olunan vesikaların tayin ettiği rejimin birinci safhası, Hatay Türklüğünün yüksek azim ve enerjisi ile, başlamıştır. Başka türlü olamazdı ve bundan sonrada olamaz. Buna Türkiye Cumhuriyetinin ve Türk milletinin olduğu kadar, bu meselede söz vermiş olan Fransa hükûmetinin ve milletinin de şeref ve haysiyeti müsaid değildir."[739]

Diğer taraftan Ankara'da bulunan Hataylılar Halkevi'nde yapılan bir törenle yeni rejimin yürürlüğe girmesini kutlamışlardır.[740] Bu kutlamada açış konuşmasını yapan Ömer Ekenel, bugün Hatay'ın bağımsızlığını sağlayan statünün resmen başladığını belirttikten sonra Türk milletinin millî kahramanı ve kurtarıcısı Atatürk'e bütün Hataylılar adına minnet ve şükranlarını sunmuştur. Ardından söz alan Hikmet Rasih, bugün elde edilen sonucun Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışı olduğunu vurgulayarak sözlerini şöyle sürdürmüştür: "-*Artık ışıkları sönmüş, gönlü hıçkıran bir Hatay yok. Gönüllerinde Yüce Ata'nın yaktığı bir ateş, dağlarında atası, millet ve ana yurdu için şakıyan mesud kuşlar var. Bu elbette olacaktı. Çünkü birkaç yıl önce idealizmin enginliğini ve kutsiliğini kalplerimize, ona hâkim olan en büyük insan hâk etmişti. Ne mutlu Türküm diyene!...*" Daha sonra Siyasal Bilgiler Okulu Devletler Hukuku Profesörü Etem Menemencioğlu, I. Dünya Savaşı'ndan başlayarak Hatay'ın bugünkü rejimine kadar geçen dönemde yaşanan olaylarla ilgili bilgi vermiştir. Ayrıca Menemencioğlu I. Dünya Savaşı galiplerinin unuttuğu Türk milletinin bağımsızlık

---

739 **Ulus**, 1 Aralık 1937, s. 1; **Akşam**, 1 Aralık 1937, s. 1; **Haber**, 1 Aralık 1937, s. 1; **Son Posta**, 1 Aralık 1937, s. 1-3; **Son Telgraf**, 1 Aralık 1937, s. 1-2; **Cumhuriyet,** 2 Aralık 1937, s. 1; **Kurun**, 2 Aralık 1937, s. 1-4; **Tan**, 1 Aralık 1937, s. 1; Şükrü Balcı, **Suriye Eski Devlet ve Meclis Reisi Suphi Berakat'ın İstediği Şehadet**, Antakya 1949, s. 9; Mehmet Tekin, **Hatay Basınında Atatürk 1928-1939**, Antakya 1985, s. 43; Saraç, a.g.t., s. 104-105; **Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923**, C. 2, Ankara 1994, s. 80; Soyak, a.g.e., s. 606-607; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay,** Antakya 2009, s. 106; Ceylan, a.g.t., s. 73; Erden, a.g.e., s. 43-44.

740 **Akşam**, 30 Kasım 1937, s. 11; **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1937, s. 8; **Haber**, 30 Kasım 1937, s. 8; **Kurun**, 30 Kasım 1937, s. 8; **Son Posta**, 30 Kasım 1937, s. 1-10; **Ulus**, 30 Kasım 1937, s. 1-8.

azminin Atatürk'ün liderliği altında neleri başardığından bahsetmiştir. Törenin ardından Atatürk'e Hataylıların minnet ve şükranlarını belirten telgrafta çekilmiştir.[741]

Aynı gün İstanbul'daki Hatay Egemenlik Cemiyeti'nde de bir tören düzenlemiştir. Törende konuşma yapan Cemiyet Başkanı Abdurrahman Melek, Hatay'ın istiklalini kazanmasının Atatürk'ün eseri olduğunu zorlu mücadelelerden sonra Hatay'ın bağımsızlığını elde ettiğini vurguladıktan sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "…*Bu mesut hâdise Biz Hataylıların kalbini sevinçle, neşe ve ümitlerle doldurdu. Kurtuluş bayramını, Hataydaki kardeşlerimiz, vatandaşlarımız gibi biz de burada kutlarken bize bugünü gösteren Atatürke hepimiz namına sonsuz minnet ve şükranlarımızı, candan bağlılığımızı tekrar etmeği mukaddes bir vazife bilirim.*" Melek bu sözlerden sonra, Hatay Sorunu'nun halledilmesinden dolayı Türk milletine, hükümete ve basına teşekkür etmiştir. Aynı günün gecesinde de Beyoğlu, Kadıköy, Eminönü ve diğer Halkevlerinde de Hatay'ın yeni rejiminin yürürlüğe girmesi törenlerle kutlanmıştır.[742]

3.1.2. Seçim Nizamnamesi Hazırlama Çalışmaları ve Yaşanan Olaylar

Hatay anayasasının 15. maddesinde 29 Kasım 1937 ile 15 Nisan 1938 tarihleri arasında yapılması gereken seçmen kayıt işlemi seçimlerin birinci aşamasını oluşturmakta ve seçmenler ait oldukları cemaati Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirecek olan komisyona bildirmeleri kararlaştırılmıştır. Cemaatleri temsil edecek milletvekilleri sayısının da o cemaate kayıt olan seçmen sayısı ile orantılı olarak belirlenmesi kararlaştırılmıştır.[743] Milletler Cemiyeti, Hatay'daki ilk seçimleri düzenleme işini beş kişiden oluşan bir uluslararası komisyona vermiştir. Milletler Cemiyeti tarafından 7 Ekim 1937'de kurulan[744] bu komisyon Thomas Reid (İngiltere),

741 **Ulus**, 30 Kasım 1937, s. 1-8.
742 **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1937, s. 1-8; **Haber**, 30 Kasım 1937, s. 1-8; **Kurun**, 30 Kasım 1937, s. 1-10; **Son Posta**, 30 Kasım 1937, s. 10; **Tan**, 30 Kasım 1937, s. 1-8.
743 **Yenigün**, 1, 14 Ekim 1937, s. 1; Demirtürk-Demirdöğen, a.g.t., s. 113; Melek, a.g.e., s. 38; R. Yavuz, a.g.t., s. 108.
744 **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1937, s. 1; **Yenigün**, 9 Ekim 1937, s. 1.

Jacques Lagrange (Belçika), J. Van der Mandere (Hollanda), H. Reimers (Norveç) ve R. Secretan (İsviçre)'den oluşmuştur.[745] Komisyon başkanlığına da İsviçre temsilcisi Thomas Reid seçilmiştir.[746]

Cenevre'den 15 Ekim 1937'de hareket eden[747] komisyon üyeleri 18 Ekim 1937'de Ankara'ya gelmiş, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve Dışişleri Bakanlığı Siyasi Müsteşarı Numan Menemencioğlu ile görüştükten sonra aynı günün akşamı Hatay'a gitmek üzere Ankara'dan ayrılmış[748] ve 20 Ekim 1937'de Hatay'a gelmiştir.[749] Komisyon üyelerinin Ankara'da bulunduğu sırada onlarla görüşme yapan Ahmet Emin Yalman görüşmeden sonra Hatay'ın bağımsızlığı ile ilgili Milletler Cemiyeti tarafından varılan anlaşmanın uygulanacağına emin olduğunu belirtmiştir. Yalman, Milletler Cemiyeti tarafından bu görev için uygun kişilerin seçildiğini de vurguladıktan sonra komisyon üyelerinin özgeçmişleri ile de ilgili bilgiler vermiştir. Ayrıca Yalman komisyon başkanı Thomas Reid'in şu açıklamalarını da aktarmıştır: "…*Dünyayı çok dolaştım. Hâkim sıfatile pek çok insanların hayatını yakından gördüm. İnsanlar birbirlerine çok benzerler. Ayrılıkları yapan âmiller dil ve hudut ayrılığı mesafe, yanlış duygular gibi şeylerdir. Dünyada hastalık, ölüm, açlık, âfet gibi türlü türlü tabiî fenalık âmilleri varken bunlara düşmanlık ve harp gibi sunî âmiller ilave etmek günahtır. Milletler Cemiyeti idealinin her yerde her surette zaferine çalışmak herkes için vazifedir. Bugün çok miktarda insan sulh ideali etrafında toplandığı kadar silahlanma hususunda her devirden ileri gitmemiz cidden yazıktır.*"[750]

---

745 **Yenigün**, 10 Ekim 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1937, s. 1-7; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 113-114; Saraç, a.g.t., s. 107; R. Yavuz, a.g.t., s. 108; Ada, a.g.e., s. 143; Y. Demir, a.g.e., s. 197.

746 **Akşam**, 12 Ekim 1937, s. 1-2; **Ulus**, 12 Ekim 1937, s. 1-5; **Yenigün**, 15 Ekim 1937, s. 1; Ada, a.g.e., s. 143.

747 **Akşam**, 15 Ekim 1937, s. 1; **Yenigün**, 17 Ekim 1937, s. 2.

748 **Akşam**, 19 Ekim 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1937, s. 1-6; **Ulus**, 19 Ekim 1937, s. 1.

749 **Yenigün**, 21 Ekim 1937, 1; **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1937, s. 3; **Yeni Mersin**, 23 Ekim 1937, s. 1-2; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 114; Saraç, a.g.t., s. 107; Ada, a.g.e., s. 143; Tüylü Turan, a.g.e., s. 300.

750 Ahmet Emin Yalman, *Hatayın Yeni Rejimine Doğru Antakyaya Giden Heyet Reisi İzahat Verdi*, **Tan**, 19 Ekim 1937, s. 1-2; Ahmet Emin Yalman aynı makalesinde komisyon üyeleri hakkında da şu bilgileri vermiştir: Komisyon Başkanı İngiliz Thomas Reid: Seylan'da 22 yıl hakimlik yapmış ve

Komisyon üyelerinin Antakya'ya geldiği gün Şükrü Balcıoğlu yazdığı makalesinde, komisyonun görevinin şimdilik genel incelemeden ibaret olduğunu fakat bu incelemenin seçimin şekli ve yöntemi ile cemaatlerin çıkaracağı ikinci seçmen ve milletvekili sayılarının belirlenmesinde rol oynayacağını vurgulamıştır. Bu nedenle yazar komisyonun Antakya'ya geldiği bugünün bizim için zorlu bir sınavın başlangıcı olduğunu belirttikten sonra komisyonun çalışmasının önemi ve vatandaşlarımıza düşen görev hakkında da şunları ifade etmiştir: "…*Biz Sancaklılar, yeni rejime ne derece lâyık ve ehli olduğumuzu şimdiden göstermek için sayın komisyonun faaliyeti ile hemahenk ve müvazi bir mesai sarfetmek mecburiyetinde bulunacağız demektir. Şüphesiz ki, komisyonun çalışacağı bütün sahalarda bize düşen büyük ve mühim vazifeler de bulunacak, bu yüzden azami uyanık ve faal bulunmamız icap edecektir. Bu çetin imtihandan yüz akile çıktığımız gündür ki, ancak o zaman hakiki manası ile önümüzde geniş refah ve saadet, istiklâl ve hürriyet sahası açılmış olacak, bu sahalarda ilerlemek ve memleketimizi, ona verilen değerle mütenasip olarak dünyanın en güzel ve bahtiyar ülkesi haline getirmek mümkün olacaktır…*"[751] Komisyonda sekreter olarak bulunan Anker Peter Martin Antakya'da Yenigün gazetesine komisyon adına yaptığı açıklamada, Hatay'da seçimlere hazırlık çalışması yapacaklarını ve bunun için gerekli

---

Seylan'ın bağımsızlığını kazanmasını sağlayan anayasanın hazırlanmasında ve uygulanmasında önemli rol oynamıştır. Komisyonun ikinci başkanı İsviçreli Profesör R. Secretan: Lozan Üniversitesi'nden önemli bir hukuk profesörü ve yıllarca Türk-Yunan muhtelit mahkemesinde görev yaptığı için ülkemizin yabancısı değildir. Hollandalı J. Van der Mandere: 1935-1936 Sar reyiamında Milletler Cemiyeti'ni temsil etmiş ve Milletler Cemiyeti'nin idealini benimsemiştir. Belçikalı Profesör Jacgues Lagrange: I. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgar-Yunan azınlıklarının mübadelesinde bulunmuş, Makedonya işinin manasını öğrenmiştir. Norveçli Doktor H. Reimers de bir avukattır. Sar mahkemesinde üyelik yapmıştır. Ayrıca komisyonda bu kişilerden başka Norveçli Anker ve İsviçreli Tribet isimli iki de yardımcı bulunmaktadır. Ayrıca komisyon üyelerinin özgeçmişleri hakkında daha geniş bilgiler için bkz. **Yenigün**, 23 Ekim 1937, s. 3.

751 Şükrü Balcıoğlu, *İmtihan Başlıyor*, **Yenigün**, 20 Ekim 1937, s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makaleleri için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Esnaf Cemiyetleri Ne Halde?*, **Yenigün**, 3 Ekim 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *İş Başına!*, **Yenigün**, 15 Ekim 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Çıkar Yol*, **Yenigün**, 15 Aralık 1937, s. 1-3; Şükrü Balcıoğlu, *Daima Birlik*, **Yenigün**, 24 Aralık 1937, s. 1; Ayrıca seçim döneminde Türklerin birlikte hareket etmesinin önemi hakkında diğer bir makaleler için bkz. Kemal Sülker, *Tarihe Karşı Borcumuz*, **Yenigün**, 16 Aralık 1937, s. 2; Salahattin Kutlu, *Düşünce ve Birlik*, **Yenigün**, 26 Aralık 1937, s. 1; Vedi Bilgin, *Şu Bir Hakikatdır ki*…, **Yenigün**, 1 Ocak 1938, s. 1; Salahattin Kutlu, *Kar ve Zarar*, **Yenigün**, 4 Ocak 1938, s. 1; Salahattin Kutlu, *Maksadımız*, **Yenigün**, 5 Ocak 1938, s. 1; Suphi Okay, *Hatay Yurtdaşlığı*, **Yenigün**, 5 Şubat 1938, s. 1; Suphi Okay, *Hatay Ulusu*, **Yenigün**, 20 Şubat 1938, s. 2.

önlemleri alacaklarını belirtmiştir. Ayrıca Anker Peter Martin komisyon olarak görevleri hakkında da şunları söylemiştir: "*...Komisyon, burada tetkikatını yaparak bu hususstaki raporunu Milletler Cemiyeti reisine vermek üzere Cenevre'ye dönecektir. Milletler Cemiyeti bizim vereceğimiz rapora göre burada intihabatı idare edecek olan ikinci kontrol heyeti ile bu heyetin memurlarını tayin ederek buraya gönderecektir*…" Hatay'da nüfus sayımı yapılıp yapılmayacağı ile ilgili sorulan soruya bu konuda bilgi verme yetkisine sahip olmadığını ancak seçim için gerekli yetkilere sahip olduklarını bunun için gerekirse nüfus sayımı da yapabilecekleri cevabını vermiştir.[752] Şükrü Balcıoğlu bu açıklamalardan sonra yayınlanan makalesinde, Hatay anayasası ve statüsünün her şeyden önce nüfusa dayalı bir yönetim ortaya koyduğunu vurgulayarak kanunlara göre en fazla on yılda bir seçim yapılası zorunlu olduğu halde en son 1922'de nüfus sayımı yapıldığı bunun da hiçbir bilimsel temele dayanmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Hatay anayasasına göre cemaatlere göre nüfus sayımı yapılaması gerektiği ancak 1922 sayımında böyle bir tasnif yapılmadığı, Türk ve Arap cemaatlarının bir arada Sünni Müslüman diye kaydedilmesi sebebiyle gerçek rakamlara ulaşılmasının imkânsız olduğu ifade edildikten sonra bilimsel bir nüfus sayımının yapılasının önemi söyle açıklanmıştır: "*…Binaenaleyh, yeni rejimin tam manası ile ve harfiyen tatbiki ve kimsenin mağdur edilmemesi matlup ise, Milletler Cemiyeti konseyinin her şeyden önce bu rejime esas teşkil eden nüfus işini, ilmi manada ve modern bir nüfus tahriri yapmak sureti ile halletmesi elzem ve zaruridir*." Balcıoğlu, yazısını, komisyonun yapacağı araştırmalarla elde edeceği sonuca ve Milletler Cemiyeti'ne götüreceği teklifler sırasında bu önemli noktayı ihmal etmeyeceği konusunda ümitli olduklarını belirterek sonlandırmıştır.[753]

---

752 **Yenigün**, 23 Ekim 1937, s. 1.

753 Şükrü Balcıoğlu, *Nüfus ve Rejim*, **Yenigün**, 24 Ekim 1937, s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makaleleri için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Yine İlk Müntehipler Meselesi*, **Yenigün**, 16 Kasım 1937, s. 1-2; Şükrü Balcıoğlu, *Devlet Teşkilatında Yerimiz*, **Yenigün**, 19 Aralık 1937, s. 1; Ayrıca komisyonun Hatay'da görevlerini hakkı ile yapacakları ile ilgili olarak diğer bir makale için de bkz.

Komisyon Antakya'ya gelişinden bir gün sonra belediye binasında Sancak Meclisi ve belediye üyeleri, esnaf kuruluşlarının başkanları, bölge muhtarları ile bir toplantı yaparak onlarla tanışmıştır. Bu toplantıda Fransa'nın Hatay'daki delegesi Roger Garreau da bulunmuştur. Komisyon Başkanı Thomas Reid toplantıda yaptığı konuşmasında Antakya'ya geldiği günden beri iyi izlenimler edindiğini vurguladıktan sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "…*Memleketinizi huzur ve rahat içinde görüyorum, bundan dolayı da memnunum Huzur ve rahat refah getirir. Benim ve arkadaşlarımın buradaki mesaimizden sizin istikbaldeki refah ve saadetinizi temin yoluna olacaktır*."[754]

Hatay'da bulunduğu süre içerisinde çeşitli yerleşim yerlerine ziyarette bulunarak incelemeler yapan komisyon üyelerinin görevlerini tarafsız bir şekilde yapmaları Fransa'nın Hatay'daki delegesi Roger Garreau tarafından engellenmiştir. Bu durumla ilgili Türk basınına yansıyan haberlere göre Garreau 2 Kasım 1937'de komisyon üyelerinin Türk köylerine gitmelerine engel olmuş, komisyon üyeleri Türk köylerine gitmek istediği zaman Roger Garreau onlardan önce köylere giderek komisyon üyelerinin görüşeceği kişileri önceden belirlemek istemiş ve özellikle halkın seçtiği kişileri kabul etmeyerek Fransız istihbarat tercümanını mütercim olarak tayin etmiştir. Ayrıca 5 Kasım 1937'de komisyon üyeleri Hacılar bölgesine giderken heyetle beraber Ahmet Raşit isimli bir öğretmen halk tarafından tercüman olarak belirlenmiş olmasına rağmen Garreau bu kişinin tercümanlığını kabul etmeyerek tercüman olarak Türkçe bilmeyen Türk düşmanı bir kişiyi görevlendirmiştir. 2 Aralık 1937'de de komisyon üyeleri Süveydiye'de Roger Garreau'nun talimatıyla Ortodokslardan Corci, Sünnilerden Mehmet ve Alevilerden Mahmut Hatemi ile görüşmüşler fakat halkla görüşme imkânı bulamamışlardır. Komisyon üyeleri Süveydiye'nin Ermeni köylerinde Garreau'nun

---

Reşat Mursaloğlu, *Delege-Konsoloslar-Bitaraf Heyet-Banka ve Gümrük*, **Yenigün**, 26 Ekim 1937, s. 1.

754 **Yenigün**, 23 Ekim 1937, s. 2.

emri ile Ermeni ve Fransız bayrakları ile karşılanmıştır.[755] Öte yandan bu dönemde Arapların nüfusa fazla kaydedildikleri, Türklere nüfusa kayıt sırasında zorluklar çıkartıldığı ve Türk köylerinin ise nüfusa kayıt edilmediği görülmüştür. Aynı zamanda Roger Garrreau gittiği yerlerde anayasada böyle bir kayıt olmamasına rağmen "*hiç kimse mensup olduğu cemaatten gayrısına rey veremez*." diyerek oyları parçalamaya çalışmıştır.[756] Komisyon 19 Kasım 1937'de çalışmalarını tamamlayarak Hatay'dan ayrılmıştır.[757]

Başbakan Celal Bayar, 12 Aralık 1937'de Ankara Halkevi'nde sekizinci Yerli Mallar Haftası açış konuşmasında Hatay Sorunu'ndan da bahsederek Hatay'ın kurtulduğunu, bayramını yaptığını ve Hatay için kabul edilen rejimin kesin olarak uygulanacağını vurgulamış sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "…*Teşrin ayları Türk tarihinde millî bir hususiyet göstermektedir. Bilhassa birinci ve ikinciteşrin aylarının 29 uncu günü. Birinciteşrin ayının 29 uncu günü biliyorsunuz ki cumhuriyet bayramımızdır. 29 ikinciteşrin Hatay bayramıdır. Elbette ifade edebiliriz ki birinci 29 teşrinin kardeşi veyahut evladıdır. Geçen sene bu mevsimde Hatay mevzubahs olduğu zaman, niçin saklayalım, içimizde endişe mevcuttu. Hatay'ı kurtarmak azmi kat'isindeydik, kat'î netice alınmamıştı, gönderdiğimiz heyeti murahhasa yolda bulunuyordu. Şimdi milletimizin karşısında diyoruz ki, Hatay kurtulmuştur, bayramını yapıyor. Bu hususta kabul olunan rejim behemahal ve tamamile tatbik olunmalıdır. Şu*

---

755 **Akşam**, 8 Aralık 1937, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 8 Aralık 1937, s. 1-7; **Kurun**, 8 Aralık 1937, s. 1-10; **Son Posta**, 8 Aralık 1937, s. 1-5; **Tan**, 8 Aralık 1937, s. 1-8.

756 Türklerin nüfusa kayıtları sırasında karşılaştıkları zorlukların ayrıntıları için bkz. **Akşam**, 10 Aralık 1937, s. 4; **Cumhuriyet**, 10 Aralık 1937, s. 1-7; **Haber**, 10 Aralık 1937, s. 1-4; **Kurun**, 10 Aralık 1937, s. 1-6; **Son Posta**, 10 Aralık 1937, s. 1-3; **Son Telgraf**, 10 Aralık 1937, s. 1-2; **Tan**, 10 Aralık 1937, s. 1-7; **Ulus**, 11 Aralık 1937, s. 1-5.

757 **Yenigün**, 20 Kasım 1937, s. 2; **Akşam**, 21 Kasım 1937, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1937, s. 1-3; **Haber**, 21 Kasım 1937, s. 1; **Ulus**, 21 Kasım 1937, s. 1; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 114; Saraç, a.g.t., s. 108; R. Yavuz, a.g.t., s. 108.

halde hep beraber arkadaşlar, sevgili Hataya ve Hataylı kardeşlerimize sesimizi millî heyecanla yükselterek diyelim ki: Hatay istiklâlin kutlu olsun."[758]

Komisyonun Hatay'dan ayrılmasından sonra Necmeddin Sadak gazetedeki köşe yazısında, Milletler Cemiyeti adına Hatay'da incelemeler yapan beş kişilik komisyonun 1938 yılının baharında ilk millî meclis seçimlerinin yapılacak olmasına rağmen Hatay'da henüz bir nüfus sayımının yapılmadığını belirttikten sonra Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Hatay anayasasına göre seçmenlerin hangi cemaate mensup olduklarını kontrol komisyonları önünde bizzat söyleyeceklerini böylece ilk seçmen sayılarının belli olacağını bu durumun aynı zamanda bir çeşit nüfus sayımı olacağını ifade etmiştir. Sadak ayrıca ilk seçmenlerden her yüz seçmenin ikinci dereceden bir seçmene karşılık geleceğini ve ikinci seçmenlerin de kendi cemaat listelerinden milletvekillerini seçeceklerini belirtmiştir. Aynı zamanda Sadak, bundan sonra yapılacak şeylerin ve alınacak tedbirlerin tamamının Hatay'ın Türk yurdu olarak kalmasına dönük olacağını belirtmiştir.[759]

Cenevre'ye dönen komisyon üyeleri hazırladıkları raporu 14 Aralık 1937'de Milletler Cemiyeti başkanlığına sunmuştur. Bu raporda, Hatay'da yapılacak seçimler için bölgeye 20 kişilik tarafsız bir heyetin gönderilmesi tavsiye edilmiştir.[760] Hazırlanan raporun Milletler Cemiyeti başkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmesi için Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne sunulması ve bir örneğinin de Türkiye'ye verilmesinden sonra Türkiye 87 maddeden oluşan bu raporu Milletler Cemiyeti'ne 15

---

758 **Akşam** 13 Aralık 1937, s. 1-7; **Cumhuriyet**, 13 Aralık 1937, s. 1-7; **Haber**, 13 Aralık 1937, s. 1-12; **Son Posta**, 13 Aralık 1937, s. 1-10; **Yenigün**, 17 Aralık 1937, s. 3; **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri 1933-1955 Dış Politika** (Derleyen: Özel Şahingiray), İstanbul 1999, s. 24.

759 Necmeddin Sadak, *Hatay Ancak Türk Kalabilir, Varılacak Tek Gaye Budur*, **Akşam**, 23 Kasım 1937, s. 1-13; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Hatay Davamızda Yeni Merhaleler*, **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Kuru Sıkı*, **Yenigün**, 19 Ocak 1938, s. 1; Salahattin Kutlu, *Bugünkü Vaziyet*, **Yenigün**, 20 Ocak 1938, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *İki Yüzlü Siyasetin İç Yüzü*, **Yenigün**, 22 Ocak 1938, s. 1-3.

760 **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1937, s. 8; **Son Posta**, 15 Aralık 1937, s. 7; **Son Telgraf**, 15 Aralık 1937, s. 1-2; **Tan**, 15 Aralık 1937, s. 1-8; **Ulus**, 15 Aralık 1937, s. 1-8; **Yenigün**, 16 Aralık 1937, s. 1.

Aralık 1937'de gönderdiği nota ile protesto etmiştir.[761] Türkiye protesto gerekçesinde, raporun, Fransa'ya mandater devlet olması nedeniyle resmen, Türkiye'ye ise gayrı resmî olarak bildirilmesi ifade edilmiştir. Ayrıca raporun hazırlanışı sırasında Fransa ile devamlı temas halinde bulunulmasına rağmen Türkiye ile görüşülmediğini ve Hatay'daki manda yöneticilerinin yapılacak seçimde çoğunluğu oluşturan Türkleri olumsuz etkileyecek müdahalelerde bulunduklarını belirterek şu görüşe yer vermiştir: "… *Sancak seçimlerine müteallik nizamname projesinin tanzim ve tatbikinde Milletler Cemiyeti organlarının kararlaştırdıkları usulün, Milletler Cemiyetine en halisane bir surette sadık memleketlerin şimdiye kadar bu cemiyete ve en müşkül ahvalde Cenevrenin Milletler arası organizmine karşı gösterdikleri bağlılığı kuvvetlendirecek mahiyette olduğunu tasdik etmek bence mümkün değildir. Binaenaleyh bu tarzda harekete karşı şiddetle kıyam etmeğe ve Milletler Cemiyeti komisyonunun, intihabata müteallik olan 29 Mayıs kararlarını Konseyce hakemliği yapılan ihtilâfata ilgili taraflardan biri ile işbirliği yaparak hazırlanmış olan şartlar dairesinde tatbik mevkiine konmasına karşı Cumhuriyet Hükûmetinin kat'î ihtirazî kayıtlar serdettiğini size bildirmeğe müsaraat eylerim.*" Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne 24 Aralık 1937' de ikinci bir nota vererek komisyon tarafından hazırlanan seçim raporundan rahatsız olduğu noktaları ayrıntıları ile açılarken Cenevre'de varılan anlaşma hükümlerini tamamen değiştirebilecek bu seçim raporunun gelişigüzel uygulanmasının kabul edilemeyeceğini vurgulamıştır.[762] Komisyon tarafından hazırlanan seçim raporunun Milletler Cemiyeti'ne sunulduğu gün CHP grubu toplantısı ardından Başbakan Celal Bayar'ın başkanlığında Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın da katıldığı bakanlar

---

761 **Akşam**, 16 Aralık 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 16 Aralık 1937, s. 1-7; **Haber**, 16 Aralık 1937, s. 1-12; **Kurun**, 16 Aralık 1937, s. 1-4; **Son Posta**, 16 Aralık 1937, s. 1-2; **Son Telgraf**, 16 Aralık 1937, s. 1-2; **Tan**, 16 Aralık 1937, s. 1-8; **Ulus**, 16 Aralık 1937, s. 1-6; **Yenigün**, 17 Aralık 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 50 (Ocak 1938), s. 60-61.

762 Notaların tamamı için bakınız. **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1938, s. 1-5; **Tan**, 6 Ocak 1938, s. 1-6; **Ulus**, 6 Ocak 1938, s. 1-6; **Kurun**, 7 Ocak 1938, s. 7; **Yenigün**, 11 Ocak 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 50 (Ocak 1938), s. 60-61.

kurulu toplantısı yapılmış[763] güney sınırında alınacak askerî önlemlerle ilgili bir kararname kabul edilerek hazırlıklara başlanmıştır.[764] Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz ile Fransa Başbakanı Camille Chautemps arasında bir görüşme de gerçekleşmiştir.[765]

Hatay'daki seçimlerle ilgili komisyon tarafından Milletler Cemiyeti'ne verilen raporun Türkiye tarafından kabul edilmemesi üzerine Asım Us makalesinde, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne verdiği nota ile komisyonun raporu hazırlarken Hatay'daki Fransız yönetimi ile görüşmüş olmasına rağmen aynı derecede Hatay Sorunu ile alakası olan Türkiye ile görüşmemiş olmasının cevabını aramaya çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca Us, makalesinin devamında Fransa'nın yalnız başına tarafsızlığının imkânsız olduğunu, Milletler Cemiyeti'nin Fransa'ya tarafsızlık konusunda baskı yapması gerektiğini şu sözleri ile ortaya koymuştur: "…*Fransızların bitaraf hareket etmeğe mecbur edecek olan kuvvet, ancak Milletler Cemiyeti ile onun namına hareket eden heyetlerdir. Milletler Cemiyeti ve onun namına hareket eden komisyonlar Hataydaki Fransız idaresi karşısında ihtiyatlı bulunmıyacak olursa ister istemez bu cemiyet ile bu heyetler Fransızların sadece icra vasıtası haline girerler ki Türkiye Cumhuriyeti böyle bir neticeye asla tahammül edemez. Bunun için günün birinde Hatay meselesinin yeni bir Milletler Cemiyeti meselesi doğurması ihtimali yok değildir. Cenevre müessesesinin devamında ve selâmetinde alâkalı olanların şimdiden böyle bir ihtimal karşısında dikkatli bulunmağa davet olunması lazımdır*…"[766] Ahmet Emin de

---

763 **Akşam**, 15 Aralık 1937, s. 1; **Haber**, 15 Aralık 1937, s. 1; **Kurun**, 15 Aralık 1937, s. 1; **Son Posta**, 15 Aralık 1937, s. 1; **Son Telgraf**, 15 Aralık 1937, s. 1-2; **Tan**, 15 Aralık 1937, s. 1; **Ulus**, 15 Aralık 1937, s. 1.

764 Sarınay, a.g.m., s. 26; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 86; Aydın, a.g.m., s. 147; Türk ordusunun sınırda askerî önlemler aldığı hakkında Suriye basınında çıkan haberler ve bunun doğru olmadığı hakkında yazılan bir makale için bkz. Muhittin Birgen, *Evet, Türkiye Almanya Değildir; Fakat Suriye de Fransa Olmamalıdır,* **Son Posta**, 28 Mart 1938, s. 2.

765 **Tan**, 15 Aralık 1937, s. 8; **Yenigün**, 16 Aralık 1937, s. 1.

766 Asım Us, *Milletler Cemiyetine Verdiğimiz Nota*, **Kurun**, 17 Aralık 1937, s. 1-6; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Hakkı Ocakoğlu, *Milletler Cemiyeti Şu Veya Bu Devletin Oyuncağı Olmaktan Kurtulmalıdır,* **Yeni Asır**, 18 Aralık 1937, s. 1; Şekip Gündüz, *Hatay İntihabı Talimatnamesi*…, **Haber**, 18 Aralık 1937, s. 2; Asım Us, *Hatay Komisyonu Aldanıyor,* **Kurun**, 8

makalesinde, Türkiye'nin Hatay için istediği yönetim şeklinin dünyanın en karışık bir bölgesinde Milletler Cemiyeti idealinin uygulanması ve bir barış bölgesinin oluşturulması gerektiğini vurguladıktan sonra seçim komisyonun ve Fransa'nın bölgedeki memurlarının buna engel olmaya çalıştığını şu sözlerle eleştirmiştir: "…*Seçim nizamnamesi projesini hazırlamak için Hataya giden Milletler Cemiyeti komisyonu, Fransız memurlarının Türk ekseriyetinin hakkını yemek ve 29 Mayıs anlaşmasını fiilen sıfıra indirmek için hazırladıkları seçim hilelerine alet olmaktan başka bir şey yapmamıştır.* "[767]

3.1.2.1. Seçim Nizamnamesinin Kabul Edilmesi (19 Mart 1938)

Türkiye'nin kararlı tutumu üzerine Milletler Cemiyeti konuyu görüşmeye karar vermiştir. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Milletler Cemiyeti'nin görüşmelerine katılmak üzere 23 Ocak 1938'de İstanbul'dan Cenevre'ye hareket etmiştir.[768] 26 Ocak 1938'de Milletler Cemiyeti toplanmış[769] ve 28 Ocak 1938'deki oturumunda Türkiye'nin seçim nizamnamesine yaptığı itirazı görüşmeye başlamıştır. Bu toplantıda Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ndeki daimî temsilcisi Necmeddin Sadak, 29 Mayıs 1937 kararlarının seçim komisyonu tarafından yanlış uygulandığını vurguladıktan sonra hazırlanan seçim nizamnamesinin halk iradesinin serbestçe ortaya çıkmasına engel olduğunu belirtmiştir. Fransa Dışişleri Bakanı Yvon Delbos ise yaptığı konuşmada sorunun çözümünü Milletler Cemiyeti'ne bıraktığını belirtmiştir. Sorunun çözümü için

---

Ocak 1938, s. 1-6; Ayrıca makalenin tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 50 (Ocak 1938), s. 73-74; Yunus Nadi, *Hükûmetimizin Milletler Cemiyeti Nezdindeki Protestoları*, **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1938, s. 1-3; Ayrıca makalenin tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 50 (Ocak 1938), s. 74-76; Asım Us, *Hatay Davamızın Mahiyeti*, **Kurun**, 24 Ocak 1938, s 1-4.

767 Ahmet Emin Yalman, *Bir Atlatma Siyaseti Karşısında*, **Tan**, 7 Ocak 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Hatay Davamızda Son Vaziyet*, **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1938, s. 1; İsmail Müştak Mayakon, *Evvela Hak Sonra Dostluk*…, **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1938, s. 1; Salahattin Kutlu, *Mukayese*, **Yenigün**, 13 Ocak 1938, s. 1.

768 **Akşam**, 24 Ocak 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 24 Ocak 1938, s. 1-3; **Kurun**, 24 Ocak 1938, s. 1; **Son Posta**, 24 Ocak 1938, s. 1; **Tan**, 24 Ocak 1938, s. 1; **Yenigün**, 26 Ocak 1938, s. 1.

769 **Akşam**, 27 Ocak 1938, s. 1-7; **Cumhuriyet**, 27 Ocak 1938, s. 1-7; **Kurun**, 27 Ocak 1938, s. 1-4; **Tan**, 27 Ocak 1938, s. 1-7; **Ulus**, 27 Ocak 1938, s. 1-7; **Yenigün**, 27 Ocak 1938, s. 1.

Milletler Cemiyeti'ndeki İsveç temsilcisi Unden görevlendirilmiştir.[770] Sorunun çözümü için görevlendirilen İsveç temsilcisi Unden 31 Ocak 1938'deki oturumunda Milletler Cemiyeti'ne sunduğu raporda şu çözümü önermiştir: "…*Konsey tarafından 29 Mayıs 1937 tarihinde ittihaz ve Türkiye ile Fransa tarafından kabul edilmiş olan hüküm ve metinlerin hududu dahilinde, Konsey'in Belçika, İngiltere, Fransa, İsveç ve Türkiye mümessillerinden müteşekkil bir komitesi, seçim komisyonu tarafından hazırlanan nizamnamede lüzumlu görülecek tadilatı yapacaktır*…"[771] Böylece Türkiye'nin itirazı kabul edilmiş seçim komisyonuna Türk ve Fransız temsilcilerin de katılması kabul edilmiştir.

Cenevre'de görüşmeler devam ederken Asım Us Kurun'da çıkan makalesinde, gelen haberlerin sevindirici olduğunu, Fransızların bir anlaşma yolu aramaya çalıştıklarını, seçim nizamnamesini hazırlamakla görevlendirilmiş olan seçim komisyonunun yeniden çalışmalarına başlayacağını ve komisyonda Türk ve Fransız temsilcilerinin de yer alacağını vurguladıktan sonra seçim nizamnamesinin Türk tezine göre yeniden düzenlenecek olmasının olumlu bir adım olduğunu belirttikten sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*Fakat bu adımın atılmış olması yine meselenin halli demek değildir. Meselenin kat'î olarak halli sadece Hatay ülkesinde yeni rejimin Türk hâkimiyeti üzerine fiilen kurulması ile olacaktır. Ancak ondan sonradır ki heyecanda olan Türk efkârıumumiyesi sükût bulacaktır.*" Us, Hatay Sorunu'nun çözümünü Türk-Fransız dostluğu, yakın doğuda güvenliğin sağlanması, Milletler Cemiyeti'nin gerçek amacına sadık kalması ve manen güçlenmesi için istediklerini de vurgulamıştır.[772]

---

770 **Akşam**, 29 Ocak 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 29 Ocak 1938, s. 1-7; **Haber**, 29 Ocak 1938, s. 1-12; **Son Posta**, 29 Ocak 1938, s. 1-11; **Tan**, 29 Ocak 1938, s. 1-6; **Ulus**, 29 Ocak 1938, s. 1-5; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 118; Saraç, a.g.t., s. 109-110.

771 **Ayın Tarihi**, S. 50 (Ocak 1938), s. 70; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 118; Saraç, a.g.t., s. 110.

772 Asım Us, *Cenevrede Hatay Meselesi*, **Kurun**, 28 Ocak 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz.; Asım Us, *Kendi Kendimizi Tenkid*, **Kurun**, 27 Ocak 938, s. 1-4; Yunus Nadi, *Hatay Davamız Son Geçidi Üzerinde*, **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1938, s. 1; Ayrıca makalenin tamamı için bkz. **Kilis**, 31 Ocak 1938, s. 1-2; Yunus Nadi, *Suriyenin Meselesi Başkadır, Büyüktür ve Çok Ehemmiyetlidir*, **Cumhuriyet**, 29 Ocak 1938, s. 1; Şevket Bilgin, *Cenevrede En Güzel Bir İnsanlık Eserinin Tâlii Görüşülüyor*, **Yeni Asır**, 30 Ocak 1938, s. 1-2; Yunus Nadi, *Irk ve Din Farkı*

Ahmet Emin Yalman da makalesinde, Necmeddin Sadak'ın Milletler Cemiyeti'nde yaptığı konuşmada seçim komisyonunun seçim kanunu yapmak gibi bir yetkisinin olmadığına işaret ettiğini, Hatay seçimine ait hükümlerin anayasada yer aldığını vurguladığını belirtmiştir. Ayrıca Yalman, Cenevre'den gelen haberlerin seçim nizamnamesinde Türkiye'nin isteği doğrultusunda düzenlemelerin yapılacağı yönünde olduğunu, yapılacak olan düzenlemelerin uygulama aşamasında 29 Mayıs 1937 anlaşmasının ruhuna uygun olması gerektiğini de ön plana çıkarmıştır.[773]

Cenevre'de anlaşmanın sağlanması da Türk basınında memnuniyetle karşılanmıştır. Yunus Nadi, Milletler Cemiyeti tarafından alınan kararla Türkiye'nin seçim nizamnamesine yaptığı itirazın kabul edildiğini ön plana çıkardıktan sonra Hatay davasının bir kez daha halledildiğini, elde edilen başarının hakkın zaferi olduğunu belirtmiştir.[774] Ahmet Emin Yalman da makalesinde, son yıllarda Türkiye ile Fransa arasında Hatay konusunda birkaç defa anlaşma sağlandığını fakat her defasında Fransa'nın bölgedeki memurları tarafından bu durumun sabote edildiğini belirterek şunları ifade etmiştir: "…*Eğer Fransa, nihayet bütün hakikati görebilmişse Türk-Fransız dostluk münasebetleri için bir balayı devri başlamasını bekleyebiliriz. Bundan da, Yakın Şark sükûn ve istikrarı hesabına pek çok istifade edilecek, Milletler Cemiyeti ideallerine bağlı olan demokrat sulh cephesinin ahengini bozan bir âmil ortadan kalkmış olacaktır.*"[775] A. Reşat Kerey ise Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen

---

Olmaksızın Bütün Hatay Ahalisine, **Cumhuriyet**, 30 Ocak 1938, s. 1-3; Ayrıca makalenin tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 50 (Ocak 1938), s. 85-87.

773 Ahmet Emin Yalman, *Cenevrede Görülen İyi Hava*, **Tan**, 30 Ocak 1938, s. 1-8; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Yeni Hatay İmtihanı*, **Tan**, 28 Ocak 1938, s. 1-4.

774 Yunus Nadi, *Hakkın Zaferi: Hatay Davamız Bir Daha Hallolundu*, **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1938, s. 1-7; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 50 (Ocak 1938), s. 61-62; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Yunus Nadi, *Hatay Davamız Üzerinde Hakikî Anlaşmaya Doğru*, **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1938, s. 1-7.

775 Ahmet Emin Yalman, *Fransanın Dostluğundan Beklediğimiz*, **Tan**, 1 Şubat 1938, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Sağduyunun Sesi*, **Yenigün**, 29 Ocak 1938, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Cenevrede İki Manzara*, **Tan**, 2 Şubat 1938, s. 1-7; Falih Rıfkı Atay, *Hatay Davası*, **Kızılay**, 12 Şubat 1938, s. 1-13; Asım Us, *Hatay Davamızda Haklı Bir Şüphe*, **Kurun**, 15 Şubat 1938, s. 1-4; Reşat Mursaloğlu, *Büyük Dava Önünde Bir Hakikatin İfadesi*, **Yenigün**, 15 Şubat 1938, s. 1; A. Reşat Kerey, *Pusuya Dikkat!*, **Yenigün**, 18 Şubat 1938, s. 1.

statü ve anayasa ile Hatay'ın siyasi geleceğinin ortaya çıktığını, hiçbir kuvvetin buna engel olamayacağını belirttikten sonra yeni hükümetin idareyi ele almasına birkaç ay kaldığını bu sürede yapması gerekenlere şöyle işaret etmiştir: "…*Şüphesiz bu müddet içerisinde, eski hükûmet icrayı vazife etmekle mükelleftir. Ancak bu kısa müddetli hükûmetin bir hususiyeti vardır ki o da muvakkatlığıdır*."[776] Vedi Bilgin de, Türkiye'nin Hatay'a olan alakası ve takip ettiği barışçı politikanın dünya siyaseti üzerindeki etkisi sayesinde 18 yıl süren kötü günlerden kurtulduğumuzu belirttikten sonra Hatay'da kurulacak cumhuriyetin halkçı olacağını, halktan kuvvet alacağını ve bölgenin kısa zamanda kalkınacağını ifade etmiştir. Ayrıca bu durumun önüne geçmek isteyenlerin olduğunu ancak bunların başarıya ulaşamayacaklarını belirtmiştir.[777] Şükrü Balcıoğlu da, Cenevre'de Milletler Cemiyeti görüşmeleri başladığı gün Fransa'nın Hatay'daki delegesi Roger Garreau ile yaptığı görüşmede delegenin, basının sert eleştirilerini gündeme getirdiğini ve yanlış bilgiler verdiğini söylediğini aktarmıştır.[778]

Milletler Cemiyeti'nin belirlediği komisyon tarafından belirlenen seçim nizamnamesinde yapılacak değişikliklerle ilgili görüşmeler yapmak üzere Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu başkanlığındaki bir heyet, 2 Mart 1938'de Cenevre'ye gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştır.[779] Cenevre'de Belçika,

---

776 A. Reşat Kerey, *İntikal Hükûmetinden Beklediğimiz*, **Yenigün**, 6 Şubat 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Salahattin Kutlu, *Karşılıklı Saygı*, **Yenigün**, 3 Şubat 1938, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Dün ve Bugün*, **Yenigün**, 4 Şubat 1938, s. 1-2; A. Reşat Kerey, *Tek Yol!*, **Yenigün**, 8 Şubat 1938, s. 1; A. Reşat Kerey, *Tarihleri Aşarken*, **Yenigün**, 10 Şubat 1938, s. 3; Vedi Bilgin, *İntihaptan Evvel Neler Yapılmalıdır?*, **Yenigün**, 15 Şubat 1938, s. 2; Salahattin Kutlu, *Gayemiz*, **Yenigün**, 17 Şubat 1938, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Bitaraflık ve İstikrar İstiyoruz*, **Yenigün**, 19 Şubat 1938, s. 1-2;

777 Vedi Bilgin, Parlak *Yarınlara Doğru*, **Yenigün**, 18 Şubat 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Şahap Balcıoğlu, *Görüşler!*, **Yenigün**, 18 Şubat 1938, s. 2; A. Reşat Kerey, *Sabotaj Yok!*, **Yenigün**, 20 Şubat 1938, s. 2; Salahattin Kutlu, *Propaganda*, **Yenigün**, 20 Şubat 1938, s. 1; Vedi Bilgin, *Değişmeyen Siyaset*, **Yenigün**, 23 Şubat 1938, s. 2; A. Reşat Kerey, *Siyaset ve Memur*, **Yenigün**, 24 Şubat 1938, s. 1; Salahattin Kutlu, *Yanlış Hamleler*, **Yenigün**, 1 Mart 1938, s. 1; Kemal Sülker, *Kısa ve Açık*, **Yenigün**, 8 Mart 1938, s. 2; Salahattin Kutlu, *Netice*, **Yenigün**, 9 Mart 1938, s. 1; Kemal Sülker, *Fitneci Yeter Artık!*, **Yenigün**, 12 Mart 1938, s. 2; Bekir Sıtkı Kunt, *Fırıldak ve Fırıldakçılar*, **Yenigün**, 16 Mart 1938, s. 1; Servet Tankut, *İrade*, **Yenigün**, 16 Mart 1938, s. 1-3; Bekir Sıtkı Kunt, *Mesul Kim?*, **Yenigün**, 19 Mart 1938, s. 1.

778 Şükrü Balcıoğlu, *Delege İle İkinciMülâkat*, **Yenigün**, 27 Şubat 1938, s. 1.

779 Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu başkanlığındaki heyetin diğer üyeleri, Dışişleri Bakanlığı'ndan Cevdet, Tarık Emin, Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Müdürü Şinasi, Hukuk Profesörlerinden Etem Menemencioğlu, İçişleri Bakanlığı Şube Müdürlerinden Mehmet Ali ve

İngiltere, Fransa, İsviçre ve Türkiye'nin temsilcilerinden oluşan komisyon 7 Mart 1938'de çalışmalarına başlamış[780] ve 19 Mart 1938'de çalışmalarını tamamladıktan sonra Milletler Cemiyeti sekreterliği tarafından şu bildiri yayınlanmıştır: "…*İskenderun ve Antakya Sancağına ilk seçim nizamnamesini tetkike memur Milletler Cemiyeti konseyi komitesi, işlerini bitirmiştir. 31 kânunisani de konsey tarafından kabul edilen karar sureti mucibince, İsveç delegesi, ittifakla kabul olunan nizamnamesi Fransız hükûmetine bildirmek üzere, Milletler Cemiyeti konseyi reisine tevdi edecektir. Komite, seçimin her halde önümüzdeki 15 Temmuzda bitmiş olmasını tesbit eylemiştir*."[781] Komisyon çalışmaları sonunda Milletler Cemiyeti tarafından Hatay'a gönderilen komisyonun hazırladığı seçim nizamnamesi tamamen değiştirilerek Türkiye'nin istediği değişiklikler yeni nizamnamede yer almıştır. Yapılan en önemli değişiklikler ise, seçimleri ilgilendiren suçlar hakkında yerel mahkemelerden ayrı özel ve tarafsız bir mahkemenin kurulması ile her seçmenin beyanına göre istediği cemaat listesine yazılmasına karar verilmiş olmasıdır.[782]

Cenevre'de komisyon toplantısının başlaması Türk basını tarafından yakından takip edilmiş, bu konuda Şükrü Balcıoğlu komisyonun çalışmalarından beklentisini ise şöyle açıklamıştır: "…*Bu komisyon çalışmalarına artık son safhayı teşkil etmesini ve varılacak neticenin, asıl davanın ruhu ile hem ahenk bir sureti hal almasını bütün samimiyetimizle bir kere daha temenni ediyoruz*…"[783] Ahmet Emin Yalman da

---

Antalya Milletvekili Tayfur Sökmen'dir. **Cumhuriyet**, 3 Mart 1938, s. 1-7; **Kurun**, 3 Mart 1938, s. 4; **Ulus**, 3 Mart 1938, s. 1; **Yenigün**, 4 Mart 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 52 (Mart 1938), s. 70.

780 **Cumhuriyet**, 8 Mart 1938, s. 1; **Kurun**, 8 Mart 1938, s. 1; **Son Posta**, 8 Mart 1938, s. 1; **Son Telgraf**, 8 Mart 1938, s. 1; **Ulus**, 8 Mart 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 52 (Mart 1938), s. 72.

781 **Cumhuriyet**, 20 Mart 1938, s. 1-3; **Haber**, 20 Mart 1938, s. 1; **Kurun**, 20 Mart 1938, s. 4; **Son Telgraf,** 20 Mart 1938, s. 1-2; **Tan**, 20 Mart 1938, s. 1; **Ulus**, 20 Mart 1938, s. 1; **Son Posta**, 21 Mart 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 52 (Mart 1938), 70-71.

782 **Akşam**, 21 Mart 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 21 Mart 1938, s. 1-3; **Son Posta**, 21 Aralık 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 21 Aralık 1938, s. 1-2; **Ulus**, 21 Mart 1938, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Netice…*, **Yenigün**, 7 Nisan 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 52 (Mart 1938), s. 71; Muhittin Birgen, *Hataydaki Seçim*, **Son Posta**, 30 Nisan 1938, s. 1-2; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 53 (Nisan 1938), s. 124-125; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 119; 94 Maddeden oluşan yeni seçim nizamnamesinin maddelerinin tamamı için bkz. **Yenigün**, 14-15 Nisan 1938, s. 1, 3.

783 Şükrü Balcıoğlu, *Son Temenni*, **Yenigün**, 8 Mart 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Reşat Mursaloğlu, *Balkan Antantı ve Hatay*, **Yenigün**, 8 Mart 1938, s. 1-3.

makalesinde, Hatay için el altından Cenevre'deki anlaşmalara aykırı bir seçim nizamnamesi hazırlandığını Türkiye'nin buna karşı çıktığını ve kurulan komisyon tarafından da Türkiye'nin itirazlarının dikkate alındığını vurgulamıştır. Yalman, Türkiye'nin bu işte bir iyi politika takip ettiğini, Hatay davasını çok güzel anlattığını ve tam bir başarı elde ettiğini de belirtmiştir. Aynı zamanda Yalman, Fransa'nın bölgedeki memurlarının iki ülke ilişkilerinin gelişmesine engel olmaya çalıştıklarını, bu durumu fazla ciddiye almadıklarını; ancak Ankara'daki Fransız büyükelçisinin bu olumsuzlukları engellemesi gerektiği üzerinde de durmuştur.[784] Rıza Atilâ da, Hatay davasının Türkiye'nin şeref davası olduğunu, zorlu aşamalardan geçtikten sonra Türk tezine uygun bir seçim nizamnamesinin hazırlandığını böylece sorunun ilk safhasının sona erdiğini ifade ettikten sonra Milletler Cemiyeti adına seçilen seçim kontrol komisyonunun bugünlerde Hatay'da işe başlamasıyla da ikinci safhanın başlayacağını belirtmiştir.[785] Antakya'da çıkan Yenigün gazetesi sorumlu müdürü Vedi Bilgin, 9 Mart 1938'de yayınlanan "*Ok Yaydan Çıkmadan*" başlıklı makalesinde, "*Hatay'da yaşayan her ferd ve cemaat çok iyi bilmelidir ki, bu memlekette ateşle oynayanlar mutlak surette cezalanacaklar ve yaptıkları kanunsuz hareketlerin hesabı kendilerine sorulacaktır…*" dedikten sonra hükümetin ok yaydan çıkmadan kanunlara uygun hareket etmeyenlere gereken cezayı vermesini istemiştir.[786] Vedi Bilgin ertesi gün çıkan makalesinde de, Hataylılara Cenevre anlaşmaları ile özgürlük verildiği halde mandater idarenin Yenigün gazetesinin kapatılması için Yüksek Komiserliğe müracaat ettiğini belirttikten sonra

---

784 Ahmet Emin Yalman, *Hatayda Berraklığa Lüzum Var*, **Tan**, 23 Mart 1938, s. 1-10; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Asım Us, *Eyi Haberler*, **Kurun**, 18 Mart 1938, s. 1-6; Yunus Nadi, *Yeni Hatay Nizamı Önünde Fransız-Türk Münasebetleri*, **Cumhuriyet**, 21 Mart 1938, s. 1; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 52 (Mart 1938), s. 72-73); Bekir Sıtkı Kunt, *Mutlaka Türk Hakimiyeti*, **Yenigün**, 23 Mart 1938, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Hatayda Türk Hâkimiyeti*, **Yenigün**, 1 Nisan 1938, s. 1.

785 Rıza Atilâ, *Hür Hatayın Eşiğinde*, **Yeni Mersin**, 27 Mart 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Asım Us, *Hatay İntihabatına Doğru…*, **Kurun**, 30 Mart 1938, s. 1-4; Kemal Sülker, *Dava Yürüyor!*, **Yenigün**, 9 Nisan 1938, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Su Uyur Düşman Uyumaz*, **Yenigün**, 10 Nisan 1938, s. 1; Servet Tankut, *Bizim Kadromuz*, **Yenigün**, 2 Nisan 1938, s. 1-2.

786 Vedi Bilgin, *Ok Yaydan Çıkmadan*, **Yenigün**, 9 Mart 1938, s. 1.

düşüncelerin baskılarla öldürülemeyeceğini vurgulamıştır.[787] Vedi Bilgin 9 Mart 1938'de yazdığı makaleden dolayı halkı hükümet aleyhine kışkırttığı için gözaltına alınarak İskenderun'a götürülmüş yapılan yargılamadan sonra 6 ay hapis ve 25 lira para cezasına çarptırılmıştır.[788]

Cenevre'deki görüşmelere katılan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu, 27 Mart 1938'de İstanbul'a dönmüştür. Menemencioğlu gazetecilere yaptığı açıklamada, Milletler Cemiyeti'nin oluşturduğu komisyonun yetkileri dışına çıkarak hazırladığı seçim nizamnamesine itiraz ettiklerini, yapılan görüşmeler sonucunda yenisinin hazırlandığını vurguladıktan sonra yeni nizamnamenin bizi en çok ilgilendiren noktaları konusunda bilgiler vermiştir. Bunlardan biri, Hatay vatandaşları seçim bürosuna giderek kim olduğunu söyledikten sonra hangi cemaat listesine yazılacağını bildirecektir. Bir diğeri, seçim bürolarında her camianın bir temsilcisinin bulunmasıdır. Yeni nizamnameye göre bir başka husus ise, seçim sırasında yaşanacak olaylarla ilgili bazı ağır ceza hükümlerinin ortadan kaldırılarak medeni bir görünüşe kavuşturulmuş olmasıdır.[789]

Bu dönemde Türkiye'nin Hatay'daki Başkonsolosu olarak 6 Ekim 1937'den beri görev yapan Firuz Kesim görevinden istifa ederek 9 Nisan 1938'de Ankara'ya

---

787 Vedi Bilgin, *Fikir Öldürülebilir mi?*, **Yenigün**, 10 Mart 1938, s. 1.

788 Vedi Bilgin'in gözaltına alınması, yargılanması, Yenigün gazetesinin kapatılacağı yönünde çıkan haberler ve gazetenin yayın politikasını savunan yazıların ayrıntıları için bkz. **Yenigün**, 11 Mart 1938, s. 1; **Yenigün**, 12 Mart 1938, s. 2; **Yenigün**, 13 Mart 1938, s. 1; Kemal Sülker, *Kara Haber*, **Yenigün**, 11 Mart 1938, s. 2; Remzi Silióz, *Son Tevkif Münasebetiyle*, **Yenigün**, 12 Mart 1938, s. 1; Kemal Sülker, *Mahkum Olduk!*, **Yenigün**, 17 Mart 1938, s. 2; Kemal Sülker, *Daima İleri*, **Yenigün**, 18 Mart 1938, s. 2; Hamdi Selçuk, *Devlet İdaresi Rehberliği*, **Yenigün**, 20 Mart 1938, s. 1-3; Cemil Aydoğan, *Takibat İstiyoruz*, **Yenigün**, 22 Mart 1938, s. 1-3; Şükrü Balcıoğlu, *Bizim Hürriyetimiz*, **Yenigün**, 3 Nisan 1938, s. 1; Bekir Sıtkı Kunt, *Kim Haklı?*, **Yenigün**, 10 Nisan 1938, s. 1; Kemal Sülker, *Hükûmet Görüşü*, **Yenigün**, 12 Nisan 1938, s. 2; Yenigün gazetesine genel güvenliği ihlal ettiği gerekçesiyle bir haftalık kapatılma cezası verilmiş ve bu sürede gazete broşür şeklinde yayınlanmıştır. Kemal Sülker, *Susmak Zamanı Geçti*, **Yenigün**, 31 Mart 1938, s. 2; Vedi Bilgin 12 Nisan 1938'de serbest bırakılmıştır. **Yenigün**, 14 Nisan 1938, s. 1.

789 **Akşam**, 28 Mart 1938, s. 1-10; **Cumhuriyet**, 28 Mart 1938, s. 1-8; **Haber**, 28 Mart 1938, s. 4; **Son Posta**, 28 Mart 1938, s. 1; **Son Telgraf**, 28 Mart 1938, s. 1-4; **Yeni Asır**, 29 Mart 1938, s. 1-6; **Yeni Mersin**, 29 Mart 1938, s. 1-2; **Tan**, 28 Mart 1938, s. 1-10; **Kurun**, 29 Mart 1938, s. 1-10; **Yenigün**, 31 Mart 1938, s. 1-2.

dönmüş,[790] yerine atanan Dışişleri Bakanlığı Sınırlar Genel Müdürü Celal Tevfik Karasapan da[791] 18 Nisan 1938'de Antakya'da başkonsolosluk görevine başlamıştır.[792] Başkonsolos Firuz Kesim'in özel nedenlerden dolayı istifa ettiğini belirten Yenigün gazetesinden Bekir Sıtkı Kunt, Firuz Kesim'in Hatay davasının en zor anlarında Antakya'daki görevine başladığını ve görevinin resmî gerekliliklerini yerine getiren bir memur gibi değil mücahit gibi çalıştığını vurguladıktan sonra Hatay halkı adına teşekkür etmiştir.[793]

3.1.2.2. Hatay'a Gözlemcilerin Gönderilmesi ve Seçimler İçin Kayıtların Başlaması

Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen yeni Hatay rejiminin 29 Kasım 1937'de resmen yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'de bulunan Hataylılar 11 Aralık 1937'den itibaren gruplar halinde Hatay'a gelmeye başlamışlardır.[794] Türkiye'de görevli olup da Hatay'a seçim için giden Türklere, Türkiye her türlü kolaylığı göstermiş, bunlar Türkiye'deki işlerinden izinli sayılmışlar ve maaşlarını da almaya devam etmişlerdir.[795] Bu dönüşlerle ilgili Kemal Sülker Yenigün'de çıkan makalesinde, bölgenin işgalinden itibaren birçok Hataylının Türkiye'ye göç ettiklerini vurguladıktan sonra gidenlerin gelmeye başlamış olmalarını "*uzun bir tarihi romanın ızdırap cildinin sona ermesi*" olarak tanımladıktan sonra "*yeni cild hepimizi sevindirecektir, günleri sayalım.*" diyerek bu konuya bakışını ortaya koymuştur.[796] Hatay'a gönderilen seçim komisyonu çalışmalarına başlamadan önce Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Mısır ziyareti

---

790 **Yenigün**, 10 Nisan 1938, 1.
791 **Ulus**, 13 Nisan 1938, s. 1.
792 **Yenigün**, 20 Nisan 1938, s. 2.
793 Bekir Sıtkı Kunt, *B. Kesimin İstifası*, **Yenigün**, 9 Nisan 1938, s. 1.
794 **Yenigün**, 14 Aralık 1937, s. 1.
795 Selçuk, a.g.e., s. 91; Tüzün, a.g.t., s. 117.
796 Kemal Sülker, *Türkiyeden Gelenlerimiz*, **Yenigün**, 14 Aralık 1937, s. 2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Gelenler*, **Yenigün**, 21 Aralık 1937, s. 1; Kemal Sülker, *Yeni Bir Muhit Yapmalıyız*, **Yenigün**, 23 Aralık 1937, s. 2; Şükrü Balcıoğlu, *Suriyede Kalan Sancaklı Memurlar*, **Yenigün**, 25 Aralık 1937, s. 1; A. Reşat Kerey, *Hatay: Arzımevud*, **Yenigün**, 25 Ocak 1938, s. 1.

dönüşü Fransa'nın Beyrut'ta bulunan Yüksek Komiseri Comte Damien de Martel ile yapılacak olan seçimle ilgili görüşmüştür. Bu görüşme ile ilgili 17 Nisan 1938'de Halep'te gazetecilere yaptığı açıklamada, "…*Kont dö Martel ile mutabık kaldım… İntihabat tam ve katî bir serbestî içinde yapılacak… Hatayın mesud müreffeh ve müstakil bir idareye kavuştuğunu görmekle bahtiyar olacağım.*" dedikten sonra Hatay'da Türk çoğunluğuna dayanan bağımsız bir yönetim kurulacağını vurgulamıştır.[797] Ayrıca Aras, 21 Nisan 1938'deki CHP grubu toplantısında bu ziyaret hakkında bilgi vermiş, özellikle Comte Damien de Martel ile yaptığı görüşmenin sonucu hakkında verdiği bilgiler memnuniyetle karşılanmıştır.[798]

Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen Norveç temsilcisi Reimers'in başkanlığında 25 kişiden oluşan seçim komisyonu[799] 20 Nisan 1938'den itibaren[800] gruplar halinde Antakya'ya gelerek 26 Nisan 1938'den itibaren çalışmalarına başlamıştır.[801] Komisyon üyelerinden Yugoslavya temsilcisi Dragoljip Pavkoviç, Hatay'a gelmeden yaptığı açıklamada, Milletler Cemiyeti'nin uzun çalışmalardan sonra seçim nizamnamesinin hazırlandığını, yapılacak seçim sonucunda Hatay Hükümeti'nin kurulacağını ve hükümetin dışişlerinde Suriye'ye bağlı olacağını belirtmiş; ancak Suriye Hükümeti'nin dış politikası Hatay'ın bağımsızlığını tehlikeye düşürdüğü takdirde Milletler Cemiyeti'nin Hatay üzerinde denetim hakkının olduğunu vurgulamış; diğer bütün dâhili işlerin ise Türkiye ve Fransa'nın da kabul etmesi ile Hatay Hükümeti'ne verildiğini belirtmiştir. Ayrıca Pavkoviç, seçimlerden sonra Hatay'ın bağımsızlığını kazanacağından ümitli olduğunu da şu sözlerle ifade etmiştir: "…*Fikrimce, Hatay*

797 **Yenigün**, 19 Nisan 1938, s. 1; Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Halep'te karşılanışı ve yaptığı açıklamalar hakkında geniş bilgiler için bkz. **Akşam**, 18 Nisan 1938, s. 1-10; **Kurun**, 18 Nisan 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 18 Nisan 1938, s. 1-5; **Ulus**, 18 Nisan 1938, s. 1-8; **Yenigün**, 19 Nisan 1938, s. 1-2; Bekir Sıtkı Kunt, *Doktor Arası Selamlarken*, **Yenigün**, 17 Nisan 1938, s. 1; Bekir Sıtkı Kunt, Bay *Garonun Ankara Seyahati*, **Yenigün**, 1 Mayıs 1938, s. 1.

798 **Yenigün**, 22 Nisan 1938, s. 1.

799 Seçim komisyon üyelerinin isim listesi için bkz. **Yenigün**, 30 Nisan 1938, s. 2; **Ayın Tarihi**, S. 53 (Nisan 1938), s. 122.

800 **Yenigün**, 22 Nisan 1938, s. 2.

801 **Ulus**, 27 Nisan 1938, s. 1.

hükûmetinin teşkili maksadile yapılan bu seçim Hatayın istiklâli ile neticelenmesi icap eden mesaisinin ikinci safhasını temsil etmektedir. Bundan sonraki üçüncü safhada Hatay kendi istikbalini bizzat kendisi tayin edecektir…"[802]

Seçim komisyonunun Hatay'da çalışmalarına başlaması sırasında Ata Derviş yazdığı makalesinde, 25 üyeden 4 kişinin daha önce gönderilen komisyonda da yer aldıklarını ifade ettikten sonra bu kez komisyon üyeleri arasında Türkiye'nin müttefiki olan ülkelerin temsilcilerinin de bulunmasını olumlu bir gelişme diye göstermiştir.[803] Rıza Atilâ ise seçim öncesinde Hatay'dan gelen haberlerin iç açıcı olmadığını, bunun sorumlusunun Fransa'nın Hatay'daki delegesi Roger Garreau olduğunu, bu nedenle dostluğuna güvendiğimiz Fransa'nın sözlerini yerine getirmesi gerektiğini belirttikten sonra seçim döneminde bu kişinin görevden alınmasına işaret etmiştir: "…*Aksi takdirde müstakil Hatayın huzuru için şimdiye kadar her zulme her kahra katlanan Hataylılar artık yeter der tazyıka ve tehdide karşı ne yapılmak lâzımgeldiğini bizzat tayin ederlerse karşı taraf da bunu mazur görmelidir. Bütün temenninler neticenin böyle bu şekle dökülmemesidir. Fakat hüsnüniyet tek taraflı kalmamalı*."[804] Necmeddin Sadak da, bu ilk seçimin Hatay'ın geleceği açısından çok önemli olduğunu şu sözleri ile ortaya koymuştur: "…*Bu seçimden çıkacak ilk meclis, bu ülkenin müstakil hayatını teşkil ve idare edecek müesseseleri kuracak, yapacağı kanunlarla Hataya ilk terakki ve medeniyet istikametini verecektir. Bunun içindir ki Türkiye, bu ilk intihabatın tanzim ve kontrolü işine Cenevrede bu derece ehemmiyet vermiştir…*"[805]

---

802 **Yenigün**, 12 Nisan 1938, s. 1-3.

803 Ata Derviş, *İntihap Heyeti Hakkında Bir Mütalea ve Temenni*, **Yenigün**, 13 Nisan 1938, s. 2; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Kemal Sülker, *Heyet ve Biz*, **Yenigün**, 27 Nisan 1938, s. 3.

804 Rıza Atilâ, *Hüsnüniyet Tek Taraflı Kalmamalı*, **Yeni Mersin**, 14 Nisan 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Uyanan Fransa*, **Tan**, 14 Nisan 1938, s. 1-10; Şükrü Balcıoğlu, *Dostlar Arasında Bozguncular*, **Yenigün**, 16 Nisan 1938, s. 1-3; Hakkı Ocakoğlu, *Hatay Davası*, **Yeni Asır**, 28 Nisan 1938, s. 1-3; Bekir Sıtkı Kunt, *Türk Hatayı Türk Memurlar İdare Etmelidir*, **Yenigün**, 30 Nisan 1938, s. 1; Kemal Sülker, *Partizanlığa Son Verilmelidir!*, **Yenigün**, 30 Nisan 1938, s. 2.

805 Necmeddin Sadak, *Hatay Mebus Seçimi*, **Akşam**, 15 Nisan 1938, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Rasim Amik, *İntihab Hakkı*, **Yenigün**, 20 Nisan 1938, s. 2; Şükrü Balcıoğlu,

Seçmen kayıtlarının başlamasından bir gün önce Fransa'nın Hatay'daki delegesi Roger Garreau, Türkiye'nin Hatay'daki yeni Başkonsolosu Tevfik Karasapan ile birlikte Ankara'ya gelmiştir.[806] Roger Garreau Ankara'da Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu ile görüşmeler yaptıktan sonra 4 Mayıs 1938'de Ankara'dan ayrılmıştır.[807] Ankara'dan ayrılmadan önce Roger Garreau gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır: "…*Hatayda Cenevre anlaşmasını harfiyen ve katiyen tatbik edeceğiz. Türk-Fransız dostluğunun ölçüsü olan bu meselede tam bir hüsnüniyetle hareket edeceğimize şüphe yoktur. Hatay meselesinin Türkiye-Suriye münasebetlerini de hiçbir tesiri olmıyacağına kaniim. Türk-Fransız dostluğuna gelince: bu dostluk ananevi seyrini takip etmekte ve bu gün her zamankinden daha sağlam bulunmaktadır*."[808]

Seçim komisyonunun seçmen kayıtlarına 3 Mayıs 1938'de İskenderun bölgesinde başlaması ile birlikte Yenigün gazetesi de dördüncü sayfasını seçim nedeni ile ortaya çıkabilecek olayların komisyon tarafından yakından takip edilebilmesi için 4 Mayıs 1938'den itibaren Fransızca yayınlamaya başlamıştır.[809] Seçmen kayıtlarının başlaması ile birlikte istenmeyen olaylar da çıkmaya başlamıştır. 6 Mayıs 1938'de İskenderun'da tahrikçiler tarafından Türkler üzerine ateş açılmış ve biri ağır olmak üzere beş kişi yaralanmış, bu olaydan dolayı işyerleri saatlerce kapalı kalmıştır.[810] 8 Mayıs 1938'de de

---

Kendi Davamızda Biz Kendimize Güveniyoruz, **Yenigün**, 20 Nisan 1938, s. 1; Kemal Sülker, *Hatay Dönüm Noktasında!*, **Yenigün**, 22 Nisan 1938, s. 2; Bekir Sıtkı Kunt, *Kaydolmağa Giderken*, **Yenigün**, 28 Nisan 1938, s. 1; Reşat Mursaloğlu, *İntihabata Ait Düşünceler*, **Yenigün**, 4 Mayıs 1938, s. 1; Ayrıca Seçim Komisyonu Sekreteri Anker ile seçim suçları hakkında yapılan mülakat için bkz. Kemal Sülker, *Bay Ankerle Bir Konuşma*, **Yenigün**, 5 Mayıs 1938, s. 2.

806 **Son Telgraf**, 3 Mayıs 1938, s. 1-6; **Tan**, 3 Mayıs 1938, s. 1; **Ulus**, 3 Mayıs 1938, s. 1-3; **Akşam**, 4 Mayıs 1938, s. 2; **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1938, s. 7; **Haber**, 4 Mayıs 1938, s. 1-8; **Kurun**, 4 Mayıs 1938, s. 6.

807 **Ulus**, 4 Mayıs 1938, s. 1; **Akşam**, 5 Mayıs 1938, s. 2;

808 **Yenigün**, 6 Mayıs 1938, s. 1; Roger Garreau'nun Ankara ziyaretini değerlendiren makaleler için bkz. Bekir Sıtkı Kunt, *Bay Garonun Ankara Seyahati*, **Yenigün**, 1 Mayıs 1938, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Hataydan Bir Misafir*, **Tan**, 3 Mayıs 1938, s. 1-10; Ayrıca Roger Garreau'nun Antakya'ya dönüşünde ziyaretle ilgili Anadolu Ajansı özel muhabiri İhsan Cemal'e yaptığı açıklamalar için bkz. **Atayolu**, 8 Mayıs 1938, s. 1-2; **Ulus**, 12 Mayıs 1938, s. 3.

809 **Yenigün**, 4, Mayıs 1938, s. 1-7; **Haber**, 5 Mayıs 1938, s. 11; **Tan**, 5 Mayıs 1938, s. 10; **Ulus**, 5 Mayıs 1938, s. 1-2; Çelenk, a.g.e., s. 84-85; Yenigün gazetesinin dördüncü sayfası 23 Haziran 1938 tarihine kadar seçimlerle ilgili haberleri Fransızca olarak yayınlanmaya devam etmiştir.

810 **Akşam**, 7 Mayıs 1938, s. 7; **Cumhuriye**t, 7 Mayıs 1938, s. 1-7; **Kurun**, 7 Mayıs 1938, s. 1-6; **Tan**, 7 Mayıs 1938, s. 1-6; **Ulus**, 7 Mayıs 1938, s. 1-3; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 120; Saraç, a.g.t., s. 114.

Aktepe'de meydana gelen olayda iki Türk jandarma öldürülmüş ve aynı gün Fransa'nın Hatay'daki delegesi Roger Garreau tarafından Yenigün gazetesi de kapatılmıştır. Bu gazetenin yerine imtiyaz hakkı daha önce alınan Atayolu gazetesi 8 Mayıs 1938'den itibaren çıkarılmaya başlanmıştır.[811] Ayrıca Halep'ten kamyonlarla Suriyeli ve Lübnanlılar Hatay'a getirilerek nüfusa kaydedilmiş[812] ve İskenderun'da Türk listesine yazılan Aleviler, Suriye yanlıları tarafından ölümle tehdit edilmiştir.[813] Reyhanlı'daki baskılardan dolayı da Türk temsilciler seçim bürosunu terk etmek zorunda kalmışlardır. Kısa süre sonra seçmen kayıtlarına tekrar başlanmış olmasına rağmen baskıların ve bazı memurların usulsüz uygulamalarına devam ettikleri görülmüştür.[814]

Seçmen kayıtları sırasında baskıların ve usulsüzlüklerin yaşanması, Türk basınında da yakından takip edilmiş ve sert eleştirilere neden olmuştur. Falih Rıfkı Atay bu konu hakkında yazdığı makalesinde, devam eden seçmen kaydının Hatay'da çoğunluğun Türk olduğunu bir kez daha ortaya çıkaracağını vurguladıktan sonra Fransa ile Türkiye arasındaki anlaşmaya ve bağımsız Hatay rejimine karşı olanların nüfus oranlarını değiştirmek için her yolu deneyeceklerine dikkat çekmiştir. Ayrıca Atay, bugünlerde Hatay Türklerinin mutlaka nüfusa kaydolmalarını ve olay çıkarmakta menfaati olan kişilere karşı soğukkanlılıklarını kaybetmemelerini istemiş ve tahrikçilerin amacını şöyle açıklamıştır: "…*Hatayda tahrik yapanlar, ne Fransanın, ne*

---

811 **Akşam**, 9 Kasım 1938, s. 2; **Cumhuriyet**, 9 Mayıs 1938, s. 1-3; **Kurun**, 9 Mayıs 1938, s. 1-4; **Tan**, 9 Mayıs 1938, s. 1-10; **Ulus**, 9 Mayıs 1938, s. 1-8; Türk basınında yeni çıkacak olan gazetenin ismi "*Hatay Yolu*" olarak verilmş olmasına rağmen gazete "*Atayolu*" ismi ile çıkmıştır. Yenigün gazetesinin 19 Mayıs 1938'den itibaren yayınlanmasına tekrar izin verilmiştir. Kemal Sülker, *Yenigünün Kapatılıp Açılması*, **Atayolu**, 20 Mayıs 1938, s. 2; Ayrıca Atayolu gazetesinin nasıl yayınlanmaya başladığı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çelenk, a.g.e., s. 82-83.

812 **Akşam**, 8 Mayıs 1938, s. 2; **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1938, s. 1-8; **Haber**, 8 Mayıs 1938, s. 8; **Kurun**, 8 Mayıs 1938, s. 1-4; **Tan**, 8 Mayıs 1938, s. 1-10; **Ulus**, 8 Mayıs 1938, s. 1-3; Seçimde memurların yaptığı usulsüzlüklerin ayrıntılarının anlatıldığı makaleler için bkz. Kemal Sülker, *İntihabat ve Memurların Faaliyetleri,* **Yenigün**, 7 Mayıs 1938, s. 2 Yunus Nadi, *Hatayda Seçim Başladı!*, **Cumhuriyet**, 9 Mayıs 1938, s. 1-3; Kemal Sülker, *Er* Meydanında, **Atayolu**, 13 Mayıs 1938, s. 2; Hüseyin Cahid Yalçın, *Balkanlar ve Hatay*, **Yeni Sabah**, 18 Mayıs 1938, s. 1-5; Ayrıca Melek, a.g.e., s. 44-46.

813 **Akşam**, 11 Mayıs 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1938, s. 1-3; **Haber**, 11 Mayıs 1938, s. 1-8; **Kurun**, 11 Mayıs 1938, s. 1-10; **Ulus**, 11 Mayıs 1938, s. 1-7.

814 **Akşam**, 13 Mayıs 1938, s. 2; **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1938, s. 1-7; **Haber**, 13 Mayıs 1938, s. 1-8; **Kurun**, 13 Mayıs 1938, s. 1-6; **Tan**, 13 Mayıs 1938, s. 1-10; **Ulus**, 14 Mayıs 1938, s. 1-3.

Suriyenin, ne de sulhun menfaatine, bilâkis her üçünün aleyhine çalışıyorlar: Çünkü Hatay meselesi hallolunduğu zaman, Fransa, Suriye ve Türkiye arasındaki dostluk havasını bulandırır hiçbir ihtimal kalmayacağını ve bu surette bu bölgede hakikî bir barış istikrarının vücud bulacağını biliyorlar. Bir türlü istemedikleri de budur."[815] Abidin Daver de bu konu hakkında yazdığı makalesinde, Hatay'dan gelen haberlerin hiç de hoş olmadığını belirttikten sonra, çoğunluğu Türk olan Hatay'da onları azınlık konumuna getirebilmek için her türlü tahrik ve tehditlerin yapıldığını, dayak, yaralama ve öldürme gibi çok kötü olayların meydana geldiğini vurgulamıştır. Ayrıca yazar, bu tip olaylarla seçimin sonucu bozulacak olursa bundan en büyük zararı görecek olanların Hatay Türkleri olmayacağının bilinmesi gerektiğini belirttikten sonra seçimlerin dürüst yapılmasının önemini şu sözleri ile ortaya koymuştur: "…*Çünkü, o zaman, Hatay davası bitmemiş ve yeniden başlamış olacaktır. Onun için Hatay seçiminin insanca ve medenî bir şekilde yapılmasını temin etmekten başka çare yoktur. Hatay işinde tek çıkar yol, budur: Doğru yol*."[816] Şevket Bilgin ise Fransa'nın Hatay'da barış ve adalet idealine karşı yaptığı girişimlerin artık gizlenemez boyuta ulaştığını, bölgede Fransız istihbarat subaylarının silahlı çeteleri bizzat organize ederek seçimde Türk çoğunluğu gerçeğinin ortaya çıkmasını engellemeye çalıştıklarını belirtmiştir. Yazar bu politikanın uygulanmasındaki amacı da şöyle açıklamıştır: "…*fesat yolu ile seçimi altüst ederek Hatayda kahir bir Türk ekseriyetinin bulunmadığını iddia etmektir. Hatay istiklâline kavuşursa Araplarla Ermeniler tehlikeye düşerler gibi artık kimsenin metelik*

---

815 Falih Rıfkı Atay, *Son Oyunlar*, **Ulus**, 8 Mayıs 1938, s. 1-8; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Servet Tankut, *İki Maksat*, **Yenigün**, 7 Mayıs 1938, s. 3;Y. Nadi, a.g.m., s. 1-3; Kemal Sülker, *Tedhiş Karşısında Nikbinlik*, **Atayolu**, 11 Mayıs 1938, s. 2; Asım Us, *İki Yüzlü Siyaset*, **Kurun**, 14 Mayıs 1938, s. 1-6; Yunus Nadi, *Bir Hatıra ve Bir Hakikat*, **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1938, s. 1-5.

816 Abidin Daver, *Hatay Seçiminde Tek Çıkar Yol Doğru Yoldur*, **Cumhuriye**t, 12 Mayıs 1938, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Kemal Sülker, *Er Meydanına*, **Atayolu**, 13 Mayıs 1938, s. 2; Şevket Bilgin, *Hatayda Tahriklerin Kat'î Olarak Önü Alınmalıdır*, **Yeni Asır**, 13 Mayıs 1938, s. 1-2; Bekir Sıtkı Kunt, *Açık Konuşalım*, **Atayolu**, 15 Mayıs 1938, s. 1; Ahmet Emin Yalman, *Fransa Hâlâ İmtihan Geçiriyor*, **Tan**, 16 Mayıs 1938, s. 1-4; Hakkı Ocakoğlu, *Hatayda Tahrikçiler Ne Yaptıklarının Farkında Değildir*, **Yeni Asır**, 17 Mayıs 1938, s. 1-2; Muhittin Birgen, *Hatay Fransanın Değil, Hatayın Malı Olacaktır!*, **Son Posta**, 18 Mayıs 1938, s. 1-2.

vermiyeceği gülünç bir yalanı körükliyerek güzel Türk yurdunda Fransız mandasını mümkün olduğu kadar uzatmaktır. Bu kabil bayağı politika oyunlarına saltanat devrinde alışmıştık. Sömürgeciler bir müdahale vesilesi yaratmak istediler mi Hıristiyanlara zulmediliyor feryadını basarlardı. Çok şükür tarihin o karanlık ve bedbaht günlerini bir daha dönmemek üzere geride bıraktık."[817]

Şükrü Balcı ise Hatay'da baskıların devam etmesine rağmen adım adım zafere doğru yakınlaşıldığını, Hatay'da çoğunluğu meydana getiren Türklere karşı oluşturulan husumet cephelerinin birer birer ortadan kaldırıldığını vurgulayarak bütün bu yaşanan olumsuzluklara rağmen hiç kimse hakkında kötülük düşünmediklerini belirttikten sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*…Yine söylemiş olalım ki: Her oyun, her fitne, her fesad bizim hak davamız karşısında iflâsa mahkûmdur. Ve ne olursa olsun son ve katî zafer yine bizimdir, ve ancak bizimle beraber gelenler, bizimle birlikte en geniş bir hürriyetin, en mesut bir istiklâlin nimetlerinden doya doya, bol bol müstefid olabileceklerdir.*"[818] Asım Us ise Hatay Sorunu'nun ciddi bir safhaya girdiğini, Türk milletinin bütün millî meselelerde olduğu gibi Hatay Meselesi'nde de hükümetin arkasından durduğunu ifade ettikten sonra son günlerde Hatay'dan gelen haberlerden dolayı sabırların tükenmekte olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca yazar, Hatay'daki Fransız yöneticilerin sömürgeyi devam ettirebilmek için Alevileri Türklerden ayırmayı yeterli görmeyerek Türkleri de "*Sünnî Türkler*" ve "*Kemalist Türkler*" diye iki gruba ayırdıkları yönünde haberler geldiğini belirttikten sonra hükümetin bu durum karşısında ne gibi önlemler almayı düşündüğünü sormuştur. Aynı zamanda Us, Hatay'da Türkler aleyhine devam eden bu oldubittilerin ne zamana kadar devam edeceğini sorduktan

---

817 Şevket Bilgin, *Hazırlanan Suikast…*, **Yeni Asır**, 25 Mayıs 1938, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Hatayla Oynıyanlar*, **Ulus**, 26 Mayıs 1938, s. 1-8; Ayrıca aynı makalenin tamamı için bkz. **Son Posta**, 26 Mayıs 1938, s. 1-11; Ahmet Emin Yalman, *Hatayda Ermeniler*, **Tan**, 27 Mayıs 1938, s. 1-6; Yunus Nadi, *Fransız Sömürgeciliği İnsanların Hayatile Nasıl Oynuyor?*, **Cumhuriyet,** 1 Haziran 1938, s. 1-7.

818 Şükrü Balcıoğlu, *Katî Neticeye Doğru*, **Atayolu**, 18 Mayıs 1938, s. 1-3; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Kemal Sülker, *Haklarımızı İstiyoruz*, **Atayolu**, 18 Mayıs 1938, s. 2; Yunus Nadi, *Cenup Hududumuzun Ötesinde Vaziyetin Hakikati*, **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1938, s. 1-7.

sonra kamuoyunun bu noktaları öğrenmeyi sabırsızlıkla beklediğini söyleyerek makalesini sonlandırmıştır.[819] Remzi Siliöz de, seçmen kayıtlarında çoğunluğu Türklerin elde ettiğinin ortaya çıkması üzerine Türkler arasında dinî duygular kullanılarak ayrılıklar çıkarılmaya çalışıldığını, bunları yapanların da Hıristiyanlar olduğunu vurgulayarak bu durumu sert bir şekilde eleştirmiş ve Hatay'ın bağımsızlığına hiçbir şeyin engel olunamayacağını belirtmiştir.[820] Ahmet Emin Yalman ise bu konuda yazdığı makalesinde, Hatay'da Türklerin dinî bakımdan katli vacip olduğu yönünde propagandalar yapıldığını bunun arkasında da laik Fransa'nın Suriye ve Hatay'daki yöneticileri olduğunu açıklamıştır: "*…Öyle bir Fransa ki, kendisine icabına göre lâik, icabına göre koyu katolik rolleri oynatılır. Menfaatinin öyle icap ettiğini zannettiği zaman da Müslümanlık namına taassup ve irtica rollerine çıkar*."[821]

Hatay'da seçim döneminde bütün olaylar yaşanırken CHP grubunun 17 Mayıs 1938'deki toplantısında Başbakan Celal Bayar, Hatay'da son günlerde yaşanan olaylarla ilgili milletvekillerine bilgi vererek seçimin başında Türkler ve taraftarlarına karşı yapılan baskılar ve aralarına sokulmak istenilen ayrılık çabaları hakkında partiyi bilgilendirmeyi görev bildiğini belirtmiştir. Ayrıca Başbakan Bayar, olayların gidişatı ile ilgili olarak da hakkından, davasından emin olan insanlara has olan ümit ve sabırla beklenilmesini tavsiye ettikten sonra yaşanan olaylarla ilgili gerekli önlemlerin alınmakta olduğunu ve bu doğrultuda şikâyet ve girişimlerde bulunulduğunu açıklamıştır. Toplantıda söz alan milletvekillerinden bazıları, Türkiye'nin barış ve dostluk isteğinin Fransa manda yönetimi tarafından suiistimal edilmekte olduğunu ön plana çıkarmışlardır. Ayrıca Antalya Milletvekili Rasih Kaplan da yaptığı konuşmada,

---

819 Asım Us, *Sabrımız Tükeniyor*, **Kurun**, 19 Mayıs 1938, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Hatay'da Son Safha İle Karşı Karşıya*, **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1938, s. 1-7; Kemal Sülker, *Sonu Nereye Varacak?*, **Atayolu**, 19 Mayıs 1938, s. 2; Falih Rıfkı Atay, *Hataydaki Komisyon!*, **Ulus**, 4 Haziran 1938, s. 1-5; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, s. 55 (Haziran 1938), s. 176-177.

820 Remzi Siliöz, *Güneş Balçıkla Sıvanamaz*, **Atayolu**, 24 Mayıs 1938, s. 2.

821 Ahmet Emin Yalman, *Taassup Silâhıyle Menfaat Avı*, **Tan**, 26 Mayıs 1938, s. 1-10.

Hatay'daki Türklerin her gün farklı farklı baskılarla karşılaşmalarına seyirci kalmaya tahammül edilemeyeceğini vurguladıktan sonra hakkı ve dostluğu anlamayanlara karşı daha başka türlü hareket edilmesini isteyerek hükümetin Fransa'nın Hatay'daki idarecilerinin sözlerine inanmayıp daha aktif bir politika izlemesi gerektiği üzerinde durmuştur.[822]

3.2. Hatay Seçimleri ve Türkiye

3.2.1. Türkiye'nin Hatay'da Başkonsolosluk Açması ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Türkiye, Hatay'da Başkonsolosluk açmaya karar vererek atama yapılana kadar bu görevi Beyrut Başkonsolosu Faik Zihni'nin yapmasına karar vermiştir.[823] Bu amaçla 19 Ağustos 1937'de Faik Zihni Denli Antakya'ya gelerek görevine başlamıştır. Antakya'ya geldiğinin ertesi günü Hatay'daki halk temsilcileri ile bir görüşme yapan Başkonsolos Faik Zihni Denli aynı gün ayrıca Fransa'nın Hatay'daki delegeliğine de giderek bir görüşme yapmıştır. Başkonsolos yaptığı açıklamada Türkiye'nin Hatay'daki başkonsolosluğunun resmen kurulduğunu ve uygun bir yer bulunana ve bazı eksiklikler tamamlana kadar çalışmalarına Turizm Oteli'nde devam edeceğini belirtmiştir.[824]

Daha sonra Türkiye'nin Hatay Başkonsolosluğu'na Paris Başkonsolosu Firuz Kesim atanmıştır. Firuz Kesim Paris'ten ayrılırken Anadolu Ajansı muhabirine yaptığı açıklamada, Milletler Cemiyeti'nin son kararı ile tam bağımsızlığını kazanan Hatay'ın Türkiye ve Fransa'nın dostane çalışmaları ile büyük bir refaha kavuşacağını vurguladıktan sonra özellikle İskenderun Limanı'nda kurulacak olan serbest bölgenin

---

822 **Akşam**, 18 Mayıs 1938, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1938, s. 1-7; **Kurun**, 18 Mayıs 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 18 Mayıs 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 18 Mayıs 1938, s. 1-6; **Ulus**, 18 Mayıs 1938, s. 1-7; **Atayolu**, 19 Mayıs 1938, s. 1; **Yeni Asır**, 19 Mayıs 1938, s. 1-4; **Yeni Mersin**, 19 Mayıs 1938, s. 1.

823 **Yenigün**, 22 Ağustos 1937, s. 1; **Ulus**, 26 Ağustos 1937, s. 3; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti,** Antakya 1986, s. 60; Akçora, a.g.m., s. 395; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e.s. 163; Sofuoğlu- Dağıstan, a.g.m., s. 291; Erden, a.g.e., s. 47-48.

824 **Yenigün**, 22 Ağustos 1937, s. 1; Tekin, a.g.e., s. 60.

Türkiye'nin güney şehirlerindeki bütün ürünlerin ihraç edilmesinde ve ithalat yapılmasında da önemli katkı sağlayacağını belirtmiştir. Firuz Kesim açıklamalarını şöyle sonlandırmıştır: "*...İki devletin verimli teşriki mesaisi neticesinde Sancağın, dünyanın en mamur, müreffeh ve bahtiyar memleketi haline geleceğine şüphem yoktur. Sancak halkının olgunluğu, bu gayenin tahakkukuna büyük yardım edecektir. Binaenaleyh büyük bir itminanla yeni vazifemin başına gidiyorum*."[825]

Türkiye'nin Hatay Başkonsolosluğu'na atanan Firuz Kesim, 6 Ekim 1937'de Antakya'ya gelerek görevine başlamıştır.[826] Görevine yeni başlayan Firuz Kesim, Hatay Halk Partisi Başkanı, halk temsilcileri, müftü ve diğer birçok yetkili tarafından ziyaret edilmiştir. Başkonsolos görevine başladığı gün Fransa'nın Hatay Delegesi Roger Garreau'yu da ziyaret etmiştir. Delege Garreau bu görüşmede yaptığı açıklamada Hatay Türk halkının samimi davranışlarından dolayı çok mutlu olduğunu belirtmiştir.[827] Başkonsolos Firuz Kesim Antakya'da Yenigün gazetesine yaptığı açıklamada, yeni rejimine göre Hatay'ın dünyanın hiçbir yerinde eşine rastlanmayan şekilde mesut ve gelişmiş olacağını vurguladıktan sonra Hatay'ın Hataylılara ait olduğunu buradaki farklı unsurların aynı haklara sahip olacaklarını belirtmiştir. Firuz Kesim, Fransa'nın Hatay'daki Delegesi Roger Garreau ile yaptığı görüşme hakkındaki soruya delegenin iyi niyetli bir kişi olduğunu, Hatay'a geldiğinden beri takip ettiği tarafsız politika sayesinde bütün unsurları memnun ettiğini gördüğünü bu nedenle yeni başlayacak rejimin başında böyle iyi niyetli bir kişinin bulunmasının Hataylılar için bir şans olduğunu belirtmiştir. Başkonsolos Firuz Kesim Türkiye-Fransa ilişkileri hakkında sorulan soruya da şu cevabı vermiştir: "*-Bu hususta hiçbir şey söyleyemem. Ancak Hatay anlaşması Fransız-Türk münasebatının ne derece mükemmel bir durumda olduğunu ispata kâfi delildir*."[828]

---

825 **Yenigün**, 3 Eylül 1937, s. 1.
826 **Yenigün**, 6 Ekim 1937, s. 1.
827 **Yenigün**, 8 Ekim 1937, s. 2.
828 **Yenigün**, 9 Ekim 1937, s. 1.

Hatay'da ilk Türk başkonsolosluk binası olarak Antakya Rıhtım Caddesi'ndeki Nafi Yahya'ya ait iki kısımdan oluşan bir ev kiralanmış ve bu evin bir kısmı başkonsolosluğa diğer kısmı da başkonsolosun konutu olarak kullanılmasına karar verilmiş,[829] bu ev hazırlanarak 23 Ekim 1937'den itibaren başkonsolosluk olarak kullanılmaya başlanmıştır.[830]

Türkiye'nin İskenderun Konsolosluğu'na atanan Necati Menemencioğlu ise Elliva gazetesinin sahibi Esseyit Edvar Nun ile bir görüşme yapmış ve bu görüşme 15 Ekim 1937'de Elliva gazetesinde yayınlanmıştır. Menemencioğlu, Esseyit Edvar Nun'un, Türk Hükümeti'nin Hatay'a nasıl bir iktisadi yardımda bulanacağı sorusuna verdiği cevapta, Hatay'ın kalkınmasını sağlamak amacıyla iktisadi, zirai ve sınai yardımlarda bulunacağını çeşitli vesilelerle açıkladığını belirttikten sonra açıklamalarına şöyle devam etmiştir: "*Fakat taaccüb ediyorum, çok kimseler Türkiyenin Hatayın istiklâline verdiği ehemmiyetin hakikatini hâlâ anlayamamış görünmektedir. Şunu bilmelidirler ki, Hatay bilâ tefrik cins ve mezhep Hataylılarındır. Türkiyenin hiçbir kimsenin toprağında olmadığı gibi burasını istilâya da niyeti yoktur. Türkiye kendi toprakları üstünde mesut bir hayat sürmek istiyor*."[831]

Hatay'ın işgal yılları boyunca Türkiye'nin Cumhuriyet Bayramı, Hatay Türkleri tarafından da en büyük bayram olarak kutlanmıştır. 1937 yılında da Cumhuriyet Bayramı'ndan önce Hatay Başkonsolosluğu tarafından yayınlanan programa göre 29 Ekim günü saat 14.00'den itibaren başkonsoloslukta tebrik kabulü ile bayramın kutlanacağı açıklanmıştır.[832] Başkonsolosluk tarafından yapılan açıklamada resmî kabulün saat 14.00'te başlayacağının bildirilmiş olmasına rağmen 29 Ekim sabahı başkonsolosluk binası önüne Cumhuriyet Bayramı'nı kutlamak için on bin kişiden fazla

829 **Yenigün**, 13 Ekim 1937, s. 1.
830 **Yenigün**, 24 Ekim 1937, s. 2.
831 **Yenigün**, 17 Ekim 1937, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Menfi Propaganda*, **Yenigün**, 9 Ocak 1938, s. 1.
832 **Yenigün**, 27 Ekim 1937, s. 2; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay,** Antakya 2009, s. 102.

insan toplanmıştır. Cumhuriyet Bayramı'ndan dolayı esnaf kuruluşları, şehir ve kasabalardan gelen heyetler, belediye çalışanları, Fransa'nın Antakya'daki yöneticileri ve memurları, çeşitli cemaatlere mensup vatandaşlar gruplar halinde gelerek başkonsolosa tebriklerini iletmişler, saat 14.00'te başlayan resmî tören saat 20.00'ye kadar devam etmiştir.[833]

Atatürk, 29 Ekim 1937 Cumhuriyet Bayramı akşamı Ankara Palas'ta düzenlenen Cumhuriyet Balosu'nda yanında Başbakan Celal Bayar, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın da bulunduğu bir ortamda o günlerde Türkiye'de resmî ziyarette bulunan Romanya Başbakanı Gheorghe Tatarescu, İngiltere ve Fransa Büyükelçileri ile sabaha kadar dış politika konularında sohbet ederek[834] sözü Hatay Sorunu'na getirip Fransa Büyükelçisi Henri Ponsot'a: "*…Ben toprak büyütme meraklısı değilim. Barış bozma alışkanlığım yoktur. Ancak Muahedeye dayanan hakkımızın isteyicisiyim. Onu almazsam edemem. Büyük Meclisin kürsüsünden milletime söz verdim. Hatay'ı alacağım. Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getiremezsem onun huzuruna çıkamam; yerimde kalamam. Ben şimdiye kadar yenilmedim; yenilmem, yenilirsem bir dakika yaşayamam. Bunu bilerek ve sözümü mutlaka yerine getireceğimi düşünerek benim dostluğumu lütfen bildiriniz ve doğrulayınız…*"[835] diyerek Hatay Sorunu'ndaki kararlı tutumunu bir kez daha vurgulamıştır.

3.2.2. 30 Mayıs 1926 Tarihli Türkiye-Fransa (Suriye ve Lübnan İçin) Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi'nin ve 3 Şubat 1930 Tarihli Dostluk, Hakemlik Antlaşması'nın Türkiye Tarafından Feshedilmesi

833 **Yenigün**, 31 Ekim 1937, s. 1-2; Tekin, a.g.e., s. 102.

834 Soysal, a.g.m., s. 91; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 77.

835 Selçuk, a.g.e., s. 89; Soysal, a.g.m., s. 91; Erkal, a.g.m., s. 21; Sökmen, a.g.e., s. 11; Dayı, a.g.m., s. 337-338; Torun, a.g.e., s. 54; Soyak, a.g.e., s. 578-579; Aslıyüce, a.g.e.,, s. 288; Dinamo, a.g.e., s. 430-431; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 77; Mehmet Mursaloğlu, **10 Ay 16 Gün 8 Saat Sancak, Devlet, Vatan,** İskenderun 2009, s. 62; Tekin, a.g.e., s. 102-104; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 287-288; Ayrıca Atatürk ile Tataresku görüşmelerinin ayrıntıları için bkz. Şimşir, a.g.m., s. 196-199.

Türkiye Hatay'da yeni rejimin yürürlüğe girmesi sırasında yaşanan olayları protesto etmek ve Fransa Hükümeti'nin bu konudaki tutumunu öğrenmek için 3 Aralık 1937'de Fransa'ya bir nota vermiştir.[836] Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz tarafından verilen notada Fransa'nın Milletler Cemiyeti kararlarına tam olarak uyması istenmiş, anlaşmalarına bağlı kalan Türk Hükümeti'nin aynı bağlılığı Fransa Hükümeti'nden de beklediği vurgulanmıştır.[837] Ayrıca nota ile 30 Mayıs 1926'de Türkiye ile Fransa arasında Suriye ve Lübnan için imzalanan İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi de bazı maddelerinin şimdiki koşullarda geçerliliğini yitirmesi ve bazı maddelerinin yorumlanmasında Türkiye ile Fransa arasında fikir ayrılığı olmasından dolayı Türkiye tarafından feshedilmiştir. Ancak Türkiye notada zamanın koşullarına göre yeni bir anlaşma yapmak için görüşmelere hazır olduğunu da bildirmiş,[838] Hatay Sorunu çözülmeden Suriye ile bir dostluk kurmanın söz konusu olamayacağının mesajını net bir şekilde vermiştir.[839]

İlk Türk notasının Fransa'ya verildiği gün Muhittin Birgen kaleme aldığı makalesinde, Hatay'daki Fransız görevlilerinin Milletler Cemiyeti tarafından alınan kararları görmezden gelerek eski uygulamalarına devam ettiklerine dikkat çekerek bu durumu şu sözlerle eleştirmiştir: "*sanki hiçbir şey olmamış, Hatay rejimi ile Milletler Cemiyeti tarafından bir takım kararlar alınmamış gibi, bu memleketi şimdiye kadar olduğu gibi tarzda idare edip gitmek isteyen bu gidişle yarınki Hatay parlâmentosunu da, yarınki Hatay hükûmetini de diğer müstemlekelerinde olduğu gibi, elinde bir kukla yapmağa çalışacağı anlaşılan Fransız müstemlekecileri, bu davayı birdenbire en hâd şekline tekrar iade etmiş bulunuyorlar...*" Birgen, Hatay'daki Fransız temsilcisinin ve

836 **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1937, s. 1-3; **Kurun**, 4 Aralık 1937, s. 1; **Tan**, 4 Aralık 1937, s. 1-6; **Ulus**, 4 Aralık 1937, s. 1; R. Yavuz, a.g.t., s. 107; Aydın, a.g.e., s. 147; Erden, a.g.e., s. 44.

837 Sarınay, a.g.m., s. 27; Soyak, a.g.e., s. 607; R. Yavuz, a.g.t., s. 107; Ceylan, a.g.t., s. 75.

838 **Akşam**; 7 Aralık 1937, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 7 Aralık 1937, s. 1; **Haber**, 7 Aralık 1937, s. 1-4; **Kurun**, 7 Aralık 1937, s. 1-3; **Son Posta**, 7 Aralık 1937, s. 1-10; **Son Telgraf**, 7 Aralık 1937, s. 1-2; **Tan**, 7 Aralık 1937, s. 1-3; **Türk Sözü**, 8 Aralık 1937, s. 1; **Ulus**, 8 Aralık 1937, s. 1; Saraç, a.g.t., s. 106; Soyak, a.g.e., s. 607.

839 Ada, a.g.e., s. 146; Demirci Akyol, a.g.e., s. 75.

Beyrut'ta bulunan yüksek komiserin birlikte hareket ederek Hatay'da yeni bir sömürge oyunu sahnelemek istediklerinin ortaya çıktığını belirtikten sonra böyle bir oyunun sınırlarımızın yanı başında oynanmasına izin verilemeyeceğini, bu nedenle bu durumun bir an önce son bulmasını istemiştir. Ayrıca yazar, Hatay rejiminin uygulamaya konulmasını, aksi takdirde orada oynanan oyunun bütün açıklığı ile ortaya konularak Türkiye'nin Hatay davasını dilediği gibi savunmada serbest kalması gerektiğini vurgulamıştır. Yazar, bundan sonra Türkiye'nin muhatabının Suriye ve Hatay'daki Fransız temsilcileri olmadığını artık muhatabın Fransa Hükümeti olduğunun verilen nota ile ortaya konulduğunu belirtmiştir.[840]

Bu konuda Asım Us da makalesinde, Türkiye ile Fransa arasında Cenevre'de imzalanan anlaşma gereğince Hatay'ın iç işlerinde tamamen Suriye'den ayrı bir yönetim olacağını, bu yönetimi de doğrudan doğruya Hatay halkının seçeceği millet meclisi tarafından tayin edileceğini vurguladıktan sonra milletvekili seçimleri yapılıncaya kadar bir geçiş devresinin yönetimi bulunacağını belirtmiştir. Yazar, 29 Kasım'dan itibaren Hatay'da yaşanan olayların Fransa'nın bölgedeki yöneticilerinin görevlerini anlaşmalara uygun şekilde yapmadıklarını, Suriye'deki Fransız Yüksek Komiseri Comte Damien de Martel'in Hatay için çok önemli tarihî bir günde rejimi ilan etmek için Antakya'ya gelmemiş olmasını da eleştirmiştir. Hatay'daki yeni rejimin bu koşullar altında yürürlüğe girmiş olmasının Cenevre anlaşmalarının bundan sonraki uygulaması hakkında ciddi endişelere yol açtığını belirten Us makalesini, Fransa'yı şu sert sözlerle uyararak sonlandırmıştır: "*...Acaba Fransa'da bugünkü Chautemps kabinesi Türk-Fransız anlaşmasının kendisinden evvelki hükûmet zamanında yapılmış olduğunu düşünerek Leon Blum hükûmetinin Cenevrede verdiği sözü tanımamak mı istiyor? Yoksa zahiren Cenevre kararlarını tanıyormuş gibi görünerek, fakat tatbikatta bir teallül siyaseti tutarak aynı maksada başka yollardan mı gitmeğe çalışıyor? Eğer böyle*

[840] Muhittin Birgen, *Artık Suriyenin ve Parisin Müstemlekecilerile Değil Fransadaki Sollar Hükûmeti İle Konuşacağız!*, **Son Posta**, 3 Aralık 1937, s. 1-2.

ise ihtar etmek isteriz ki Türkiye Cumhuriyeti Cenevre anlaşmalarını kağıt üzerinde bırakmak için imzalamış değildir. Zira bu anlaşmalar Türkiyeyi tatmin edecek asgari şartlardır ki ancak bunların harfi harfine tatbik edilmesi ile Türk-Fransız dostluğu muhafaza edilebilir."[841]

Necmeddin Sadak ise Türkiye'nin 30 Mayıs 1926'da Fransa ile imzaladığı anlaşmayı neden uzatmadığını anlattığı makalesinde önce anlaşma hakkında bilgi vermiş ve anlaşmanın birinci maddesinin "*Türkiye Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğundan ayrılarak Fransa idaresi altına konulmuş olan memleketlerin her zaman dostluk ve iyi komşuluk münasebetleri idame edeceklerini, müşterek hududlarının hiçbir surette tecavüzüne ne teşebbüs ne de müsaade edeceklerini, mütekabilen bitaraflık kaidelerini tatbike karar vermiş oldukları için iki taraftan biri aleyhine tevcih olunmuş hiçbir tecavüzü ne teşvik ne de himaye edeceklerini bildirdiğini*" vurguladıktan sonra 16 maddeden ibaret olan bu anlaşmanın diğer maddelerinin de Suriye ile Türkiye arasındaki sınırın işaretlenmesi, Suriye vatandaşlığının koşulları, ikamet şartları, iki taraf arazisinde diğeri aleyhine kışkırtmaların yasaklanması; ticaret, gümrük ve nakliye işlerine ait olduğunu belirtmiştir. Sadak, anlaşmanın bazı maddelerinin günün koşullarına uymadığı için Türkiye tarafından uzatılmadığını belirtikten sonra Türkiye'nin komşuları ile iyi ilişkiler kurmak istediğini, bu iyi niyetin Suriye ve Fransa'ya karşı da devam ettiğini, bu samimi isteği karşı tarafta da görmek istediklerini vurgulayarak makalesini sonlandırmıştır.[842]

Hakkı Ocakoğlu da anlaşmanın Türkiye tarafından feshedilmesinden sonra yazdığı makalesinde, asırlarca Osmanlı İmparatorluğu idaresi altında birlikte yaşayan

---

841 Asım Us, *Anlaşmaları Kağıt Üzerinde Bırakmak İçin İmzalamadık,* **Kurun**, 4 Aralık 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Fransa İle Anlaşmak İmkânları,* **Tan**, 8 Aralık 1937, s. 1-8; Şevket Bilgin, *Açık ve Samimi Bir Cevap Bekliyoruz,* **Yeni Asır**, 8 Aralık 1937, s. 1; Şükrü Balcıoğlu, *Tavzihe Muhtaç Bir Nokta*, **Yenigün**, 12 Aralık 1937, s. 1.

842 Necmeddin Sadak, *Suriye İle İyi Komşuluk Mukavelesini Niçin Uzatmadık,* **Akşam**, 11 Aralık 1937, s. 1-8.

Türklerle Suriye Arapları arasında I. Dünya Savaşı'ndan sonra bir dostluk kurulamadığını belirttikten sonra yazısını şöyle sürdürmüştür: "…*Türkler umumî harp esnasında gördükleri ihanetten dolayı kalplerinde kırgınlık taşımış olsalar, yerden göğe kadar haklıdırlar. Hepimizin içinde yaşadığımız hâdiselerin acı hatıraları gözlerimiz önünde canlandıkça kalplerimizin sızladığını hissediyoruz*." Yazar buna rağmen Türkiye'nin iyi dostluklar ve komşuluklar kurmayı benimsediğini, buna örnek olarak da Türk-Yunan ilişkilerini göstermiştir. Ocakoğlu, Suriye'nin bağımsızlığını yeni kazanma yoluna girdiğini bu nedenle huzura ve güvenliğe ihtiyacı olduğunu ancak bu ülkenin bunları anlamaktan daima uzakta durduğunu, Türkiye'ye karşı politika izlemekten geri kalmadığını belirtmiştir. Yazar, Suriye için en doğru yolun Türkiye ile dostluk ilişkilerini geliştirmek olduğunu vurguladıktan sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*Temenni edilir ki Suriye ve Fransa yeni başlıyacak konuşmalara da köhnemiş zihniyetlerin esiri olmaktan kendilerini kurtararak Türkiye dostluğunun hakikî kıymetini anlayabilsinler. Türkiye ile Suriye arasında, muahedelerin sahifelerinde kalan değil, iki komşu milletin kalplerinde yer alan maziyi unutturan bir dostluk muahedesine yer verebilsinler. Türkiyenin en çok hoşlandığı sarahat ve açıklıktır.*"[843] Asım Us da makalesinde, Suriye sınırından yapılan kaçakçılığın Türkiye ekonomisine zarar verdiği ve bölgede güvenliğimizi tehdit eden çetecilik faaliyetlerinin yaşandığını bu nedenle Fransa ile yeni anlaşma yapılırken bu durumun da ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınması gerektiğini ifade etmiştir.[844] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Suriye topraklarına zenginlik veren suların Türkiye'den doğduğunu, Türkiye'nin bu suları kendi arazileri için kullanmayarak büyük bir fedakârlıkta bulunduğunu

---

843 Hakkı Ocakoğlu, *Türkiye-Suriye Samimî Bir Dostluk Havası Yaratamazlar mı?*, **Yeni Asır**, 9 Ocak 1937, s. 1-2.

844 Asım Us, *Cenup Hududumuza Ait Meseleler*, **Kurun**, 8 Aralık 1937, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Asım Us, *Cenup Hudutlarımızda Vukua Gelen Şekavet Hareketlerinin Elebaşları Mandacı Fransız Zabitleridir*, **Kurun**, 21 Mayıs 1938, s. 1-6; Ayrıca Güney sınırımızdaki döviz kaçakçılığı ile ilgili yazılan bir makale için de bkz. Ahmet Emin Yalman, *Cenup Hududu Davası*, **Tan**, 31 Mart 1938, s. 1-9.

belirttikten sonra Türkiye'nin bu suları kendi arazisine çevirebileceğini işaretle yeni anlaşma yapılırken bu durumun da göz önüne alınması gerektiğini yazmıştır.[845] Muhittin Birgen de yazdığı makalede, Beyrut'ta çıkan L'orient gazetesinde Türkiye'nin anlaşmayı feshetmiş olması ile Hatay'da Kurtuluş Savaşı sırasındaki gibi çetecilik siyasetini başlatacağı yönündeki iddialarını sert dille eleştirerek Türkiye'nin ordusu olduğunu ve çetecilik yapmayacağını şöyle ortaya koymuştur: "…*Çeteciliği orduları olmayan milletler yaparlar. Bu günkü Filistin mücadelesini de Araplar, ordu ile değil, çetelerle yapıyorlar ki gayet tabiîdir. Fakat, Türkiyenin bugün mükemmel bir ordusu vardır; bu ordu onun gerek maddî ve gerek manevî bütün menfaatlerini korumaya kâfidir. Bunun için, Türkiye Cumhuriyeti çeteciliği ne yapar, ne de bunu yapmağa lüzum görür*…" Ayrıca yazar, Türklerle Suriyelilerin arasını açmak isteyen ortak düşmanlara ders vermek gerekirse de Türkiye'nin bunu yapabilecek çok güçlü bir ordusu olduğunu belirtmiştir.[846]

Diğer taraftan Türkiye 29 Aralık 1937'de Fransa'ya ikinci bir nota vererek 3 Şubat 1930'da Fransa ile imzalanan "*Dostluk, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması*"nı da feshettiğini bildirmiştir.[847]

3.3. Hatay Seçimleri ve Fransa

3.3.1. Fransa'nın Hatay'daki Delegesi Pierre Durieux'un Görevden Ayrılması ve Roger Garreau'nun Göreve Başlaması (6 Eylül 1937)

Hatay'ın statü ve anayasasının Cenevre'de kabul edilmesinden sonra Hatay'da idari birtakım değişiklikler de yapılmıştır. Bu doğrultuda 14 yıldır Hatay'da görev yapan Fransız delegesi Pierre Durieux görevinden alınarak Napoli Konsolosluğu

845 Asım Us, *Suriye İle Aramızdaki Su Mes'elesi*, **Kurun**, 9 Aralık 1937, s. 1-4.
846 Muhittin Birgen, *Türkiye Çetecilik Yapmaz!*, **Son Posta**, 9 Ocak 1938, s. 1-2.
847 Soysal, a.g.m., s. 92-93; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 86; C. Yavuz, a.g.e., s. 285; Savcı, a.g.t., s. 47; Aydın, a.g.e., s. 147; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 288; Şener, a.g.e., s. 364; Erden, a.g.e., s. 44; Goloğlu, a.g.e., s. 320.

görevine getirilmiştir. Yerine ise Fransa'nın Kahire Büyükelçiliği Hukuk Müsteşarı Roger Garreau atanmıştır.[848]

Delege Pierre Durieux'un Hatay'dan ayrılmadan önce belediye binasında düzenlenen veda töreninde güzel temennilerde bulunduğu üzerinde duran Şükrü Balcıoğlu, delegenin bu sözlerine kendilerinin de katıldığını belirtmiştir. Pierre Durieux konuşmasında, geçmişi unutarak geleceği kesin olarak belirlenen Hatay'da herkesin birlikte hareket ederek memleketin refah ve kalkınmasına çalışmasını bunun için de kişisel anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir. Balcıoğlu makalesinin devamında Hatay'da yaşayan bütün vatandaşları bir araya getirmeye çalıştıklarını bunun için de halkı aydınlatmanın en önemli görevleri olduğunu vurguladıktan sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*Yoksa, şahıslarla, şahıslar arası husumet ve adavetlerle uğraşacak vaktımız yoktur artık… Şahısların boğuşması uğruna memleketi, istiklâli ve hürriyeti bir kere daha tehlikeye koyamayız!. Küskün olan, barışmak, anlaşmak isteyen varsa, başvuracak yer millettir. O ne derse, o olur!*."[849]

Fransa'nın Hatay'daki delegesi Pierre Durieux İstanbul'dan ayrılırken gazetecilerin soruları üzerine yaptığı açıklamada, Hatay'da 14 yıl boyunca daima görevini tarafsızlık içinde yaptığını, Türk düşmanı olmadığını ve istifa etmediğini, Hatay için kabul edilen yeni rejime Cenevre'deki görüşmeler sırasında da karşı çıktığını bu rejimin Hatay'da uygulanmasına imkân olmadığına inandığı için başka bir göreve tayinini istediğini belirtmiştir. Ayrıca Pierre Durieux, Hatay'da hiçbir unsurun çoğunluğu oluşturmadığını ve bu unsurlar arasında uyum bulunmadığı için de anlaşmazlık doğduğunu söyleyerek Hatay'ın bu yönü ile Osmanlı İmparatorluğu'na benzediğini vurguladıktan sonra seçimlerden dolayı Hatay'da işlerin daha da

---

848 **Yenigün**, 6 Temmuz 1937, s. 1; **Yeni Adana**, 7 Temmuz 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 8 Temmuz 1937, s. 1; **Türk Sözü**, 8 Temmuz 1937, s. 1.

849 Şükrü Balcıoğlu, *Hakimiyet Milletindir*, **Yenigün**, 17 Temmuz 1937, s. 1.

karışacağını da şöyle ifade etmiştir: "…*Şimdi bunları kendi kendilerine müstakil bir hayat yaşamağa davet edince, tıpkı Osmanlı İmparatorluğunda olduğu gibi evvela münakaşa, sonra da münakaşa başlayacaktır.*"[850]

Pierre Durieux'un gazetecilere yaptığı bu açıklamaları eleştiren Muhittin Birgen, bunların ümit verici olmadığını, fakat bundan dolayı ümitsizliğe düşmememiz gerektiğini belirtmiştir: "*Çünkü Bay Durieux, ne de olsa, senelerden beri rahat rahat oturmağa alıştığı bir muhitten ayrılmış olmanın psikolojik tesiri altında bulunuyor. Bunun için ayrılık duygusunun tesiri altında, bedbin olabilir; fakat, hiçte öyle değiliz.*" Ayrıca Birgen Hatay'daki karışıklıklardan Türklerin sorumlu olmadıklarını, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunan bütün unsurları uyumlu bir topluluk halinde bir arada tutmaya çalışırken Pierre Durieux'un da mensup olduğu siyasi ekolün daima azınlıkların hukukundan bahsederek Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine müdahale ettiğini ifade etmiştir. Birgen, Pierre Durieux'un açıklamalarını eleştirdiğim makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*Biz bu işte şu kanaatteyiz ki Türkiye ile Fransa bu mühim meselede dostça ve yalnız Hatayın refah ve saadetini teminden başka bir gaye ile mütehassis olmayarak hareket ederlerse her şey yolunda gidecek ve Bay Durieux'nün bedbinane kehaneti hadiselerle teyit edilmeyecektir.*"[851]

Pierre Durieux'un yerine Hatay'a delege olarak göreve getirilen Fransa'nın Kahire Büyükelçiliği Hukuk Müsteşarı Roger Garreau, yeni görevine başlamak için İskenderiye'den ayrılırken Anadolu Ajansı'nın Mısır muhabirine yaptığı açıklamada, Hatay anlaşmasının güzel bir eser olduğunu ve Türkiye ile Fransa arasında bir dostluk bağı kurduğunu vurguladıktan sonra Hatay Sorunu'nun uluslararası anlaşma ile halledildiğini ayrıca Hatay'ın geleceğinin Milletler Cemiyeti'nin gözetimi altına

---

850 **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1937, s. 1; **Haber**, 24 Temmuz 1937, s. 1-7; **Kurun**, 24 Temmuz 1937, s. 1; **Son Posta**, 24 Temmuz 1937, s. 1-11; **Tan**, 24 Temmuz 1937, s. 1-10; **Ulus**, 24 Temmuz 1937, s. 1-7.

851 Muhittin Birgen, *Durieux'nün Beyanatı*, **Son Posta**, 25 Temmuz 1937, s. 1-2; Ayrıca bu makalenin tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 44 (Temmuz 1937), s. 108-109.

bırakıldığını belirtmiştir. Garreau, Hatay'daki toplumun mesut yaşayarak aralarındaki uyum ve dayanışma ile bütün Yakın Doğu'ya bir model olacağını vurguladıktan sonra sözlerini şöyle sonlandırmıştır: "…*Sancak Fransız-Türk dostluğunun verimli bir teşriki mesaisi olacağı gibi bilhassa Suriye-Türkiye arasındaki dostluğun bir rabıta halkası ve faydalı teşriki masai sahası olmalıdır. Hülâsa alınan netice, bulunan en güzel çarei hal, herkesin hakikî menafi ve arzularını tatmin edicidir. Halkın olgunluk ve dirayeti, alâkadarların yardımı ile müsmir ve güzel bir eser meydana getireceğimiz ümidiyle yeni vazifeme gidiyorum.*"[852]

Yeni delege Roger Garreau'nun İskenderiye'de yaptığı açıklamalar Türk basınında memnuniyetle karşılanmıştır. Bu konuda Şevket Bilgin, yeni delegenin açıklamalarının görevden ayrılan Pierre Durieux'un açıklamalarının aksine kışkırtıcılıktan uzak olduğunu ve Cenevre anlaşmasından beri ilk defa bir Fransız yetkilisinin ağzından bu kadar açık sözler duyduklarını vurgulamıştır. Bilgin ayrıca, yeni delegeden ilk bekledikleri şeyin de, Hatay'da Suriye tahrikçilerinin çalışmalarına son vererek Türklerin can, mal ve namus güvenlikleri ile birlikte hürriyetlerinin de en geniş şekilde sağlanması olduğunu belirtmiştir. Makalesinin devamında Hatay'da işlenen cinayetlerin kamuoyunda derin üzüntülere neden olduğunu, bu nedenle Roger Garreau'nun sözlerindeki samimiyeti uygulama sahasında da göstermesi gerektiğini belirten Bilgin, aynı zamanda şu sözleri ile de yeni delegeyi uyarmayı da ihmal etmemiştir: "…*Yeni rejimin yerleşeceği güne kadar Hatayın âsayişinden mesul olan Fransadır. Fransa kendi prestiji namına olsun mütecavizleri cezasız bırakmamalı, tahrikâtın önüne geçmelidir. Ancak cinayetleri cezasız bırakmıyan bir idarenin kuvvetli eli sergüzeştcilerin boş hayaller peşinde koşmalarına mâni olabilir. Türkiye-Suriye arasında münasebetlerin samimileşmesine yardım edebilir; Suriye devlet adamlarına*

[852] **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1937, s. 1-9; **Tan**, 2 Eylül 1937, s. 2; **Ulus**, 2 Eylül 1937, s. 1-5; **Yenigün**, 7 Eylül 1937, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 46 (Eylül 1937), s. 145.

vaziyeti daha soğuk kanlılıkla muhakeme imkânını hazırlayabilir."[853] Şükrü Balcıoğlu da makalesinde, eski delege Pierre Durieux ile yeni delege Garreau'nun açıklamalarını karşılaştırarak Durieux'u eleştirdikten sonra Garreau ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: "*…binaenaleyh bu güven ve inan dolu sözleri, aynı derecede inan ve güvenle karşılamak, bütün bir kanaatla istikbaline bel bağladığımız memleketimizin refah ve saadeti için aynı zamanda bir zıman olarak kabul etmek yersiz ve vakitsiz olmaz.*"[854] Reşat Mursaloğlu da makalesinde de, delege olarak Roger Garreau gibi gerçekleri gören ve hakkı gözeten birinin gelmiş olmasından dolayı bugüne kadar sıkıntılar içerisinde yaşayan kendilerinde sevince neden olduğunu belirtmiştir.[855]

Fransa'nın Hatay'a görevlendirdiği yeni delege Roger Garreau 6 Eylül 1937'de Antakya'ya gelerek görevine başlamıştır.[856] Yeni delege görevine fiilen başlamadan önce Hatay'ın çeşitli yerlerine geziler yaparak bölgeyi görmek ve tanımak istemiştir. Bu amaçla 7 Eylül 1937'de İskenderun, Belen ve Kırıkhan'a uğramıştır. Delege Garreau İskenderun'da yaptığı açıklamada, Fransız Hükümeti tarafından Milletler Cemiyeti'nin gözetimi altında uygulanmasına karar verilen Hatay'ın statüsünün ve uluslararası anlaşmalarla belirlenen geleceğinin iyi bir sonuca ulaşması için görevlendirildiğini belirtmiştir. Garreau açıklamalarını şöyle sürdürmüştür: "*Suriye kadrosu dahilindeki yeni Sancak teşkilâtı sayesinde, muhtelif unsurları ihtiva eden halk tam bir vifak ve imtizacın pek çabuk teessüs edeceğine ve tabiatın bu memlekete behş eylediği her türlü menabiin, ahalisine mesut ve bahtiyar bir hayat temin eyliyeceğine ve herkesin bundan müstefid olarak bu memleketin tealisine can ve gönülden iştirak ederek Sancaklılık birliğinde intizam ve müsalemet içinde yaşamağa gayret edeceklerine hiç şüphe*

---

853 Şevket Bilgin, *Güzel Sözlerden Sonra Artık Filiyat İstiyoruz*, **Yeni Asır**, 3 Eylül 1937, s. 1-2.

854 Şükrü Balcıoğlu, *Giden-Gelen*, **Yenigün**, 7 Eylül 1937, s. 1; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Durum Üzerine Düşünceler*, **Yenigün**, 10 Ekim 1937, s. 1.

855 Reşat Mursaloğlu, *Delege-Konsoloslar-Bitaraf Heyet-Banka ve Gümrük*, **Yenigün**, 26 Ekim 1937, s. 1.

856 **Yenigün**, 7 Eylül 1937, s. 1; **Ulus**, 28 Kasım 1937, s. 1; Payaslı, a.g.e., s. 44.

etmiyorum."[857] Ayrıca Delege Roger Garreau 11 Eylül 1937'de bir beyanname yayınlayarak halkın iyi niyetinden emin olduğunu, bundan sonra karışıklık çıkaranları şiddetle cezalandıracağını ve askerî karakolların kaldırıldığını belirtmiştir.[858]

Delege Roger Garreau Cumhuriyet gazetesinin Hatay'daki muhabiri ile yaptığı görüşmede, geçmişi bırakmak istediğini fakat Hatay'da karışıklık çıkarmak için birtakım "*profesyonel tahrikâtçıların*" varlığından haberdar olduğunu, bu gibilerin harekete geçmelerine asla izin vermeyeceğini ve bu kişileri yakaladıkları anda sınır dışı edeceğini ifade etmiştir. Delege bundan sonra Suriyelilerin ve Suriye Hükümeti'nin Hatay'a karşı olan tutumları ile ilgili sorulara cevap vererek Suriye Hükümeti'nin iyi niyetine güvenmekte olduklarını ve bunun aksini gösterecek harekete henüz şahit olmadıklarını vurguladıktan sonra seçimlerde yapılacak herhangi bir yolsuzluk nedeniyle Hatay Meclisi'nin Suriye'ye iltihak kararı vermesi ihtimalinden bahsedilince de şu cevabı vermiştir: "-*Fakat azizim, meclisin böyle bir karar vermeye hakkı olamaz. Eğer bu meclis dediğiniz gibi vazifesini müdrik olmadığını gösterirse yapacağım ilk iş onu dağıtmak olacaktır.*" Görüşmenin sonunda Hatay'daki Suriye Muhafızı'nın da 29 Kasım 1937'de görevinin sona ereceğini, bu tarihten sonra bütün idare ve sorumluluğun kendisine ait olacağını belirttikten sonra şimdiden o güne hazırlandığını ve başarılı olmamak için ortada hiçbir sebebin bulunmadığını belirtmiştir.[859]

3.3.2. Fransız Askerî Heyeti'nin Ankara Ziyareti (16-20 Aralık 1937)

Cenevre'de Hatay ile ilgili imzalanan anlaşma gereğince Türkiye ile Fransa genelkurmay heyetleri arasında anlaşmanın uygulanabilmesi için görüşmeler yapılmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda Suriye'deki Fransa Doğu Orduları Komutanı General Charles Huntziger başkanlığındaki 6 kişiden oluşan heyet 16 Aralık 1937'de Ankara'ya gelmiştir. Fransa Heyeti istasyonda askerî yetkililer tarafından

857 **Yenigün**, 11 Eylül 1937, s. 1-2.
858 **Yenigün**, 12 Eylül 1937, s. 1; **Ulus**, 16 Eylül 1937, s. 1.
859 **Cumhuriyet**, 23, 24 Eylül 1937, s. 5; **Yenigün**, 28 Eylül 1937, s. 1-3; Ceylan, a.g.t., s. 70-71.

karşılandıktan sonra Çankaya Köşkü'ne giderek özel defteri imzalamış, ardından Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Millî Savunma Bakanı General Kazım Özalp ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı ziyaret etmiş ve bu ziyaretler iade edilmiştir. Heyete Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak tarafından Ankara Palas'ta akşam yemeği verilmiştir.[860]

Fransa askerî heyetinin Ankara'ya gelişinden bir gün önce Şevket Bilgin yazdığı makalesinde, Türkiye ile Fransa'nın Hatay ve Suriye'nin toprak bütünlüğü ve güvenliğini sağlamakla görevli garantör ülkeler olduklarını vurguladıktan sonra iki ülke arasındaki askerî işbirliği konularını görüşmek üzere bir Fransız Heyeti'nin Ankara'ya geleceğini belirtmiştir. Hatay'da Fransa'nın Suriye'deki memurlarının bölgede Türklere baskılar yapmaya devam ettikleri dönemde gerçekleşecek olan bu görüşmelerde Fransa'nın Hatay'da uygulamak istediği gerçek politikayı öğrenmek istediğimizi vurgulayan yazar, Hatay'ın Fransa'nın sömürgesi olmadığını belirterek görüşmelerden ümitli olduğunu şöyle ifade etmiştir: "*...Fransa intikal devresinde bazı vazifeler deruhte etmiştir. Bunları yerine getirmeğe mecburdur. Türkiye ile bir askerî elbirliğinin esaslarını hazırlamağa memur edilen Fransız heyeti Hataydaki tahrikâtın, entrikaların dostluk ruhuna ne kadar aykırı düştüğünü, bu kötü şartlar devam ettikçe emek birliğinin faydasız olacağını en iyi anlayacak mevkidedirler. Bunun içindir ki Ankarada vuku bulacak temasların vaziyeti aydınlatacağına kaniiz*." Ayrıca Bilgin makalesinin devamında da, Fransa'dan anlaşma şartlarına uymasını ve Türkiye'nin haklarına saygı göstermesi gerektiğini belirttikten sonra Fransa'nın samimiyetinin, Türkiye'nin dostluğuna verdiği önemin bu yolla ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Yazar makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*...Bir taraftan entrikalar, dolaplar çevirirken diğer taraftan elbirliğinin kıymetini ve manasını anlayamayız. Dost Fransanın Türkiyeye karşı bir*

[860] **Ulus**, 16 Aralık 1937, s. 1; **Akşam**, 17 Aralık 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 17 Aralık 1937, s. 1-7; **Haber**, 17 Aralık 1937, s. 1-8; **Kurun**, 17 Aralık 1937, s. 1-6; **Son Telgraf**, 17 Aralık 1937, s. 2; **Tan**, 17 Aralık 1937, s. 1-7; **Yenigün**, 17 Aralık1937, s. 1.

yüzü olmalıdır. Şuuru siyasetin hâkim vasfı yapan bir Fransa yanında karanlıklar içinde, kuruntular dünyasında her şeyin rengini, çehresini değiştirmeğe çalışan bir ikinci Fransa ile karşılaşmak istemeyiz."[861]

Türk ve Fransız askerî heyetleri arasındaki görüşmeler 18 Aralık 1937'de Genelkurmay Başkanlığı'nda Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak başkanlığında başlamıştır. Bu görüşmelere Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot da katılmıştır.[862] Görüşmelerden memnun olduğunu belirten General Charles Huntziger Anadolu Ajansı'na şu açıklamayı yapmıştır: "*-Ankarada büyük Türk ordusunun Genel Kurmayı ile temasa gelmek ve İskenderun Sancağındaki Türk-Fransız teşrikimesaisi icabından olan teknik mesaili tetkik etmek üzere hükûmetim tarafından tayin edilmiş olduğumdan bilhassa haz duyuyorum. Cenevre mukarreratı çerçevesi içinde bulunan bu temasa gelme, eminim ki, Fransız-Türk dostluk bağlarını daha ziyade sağlamlaştıracaktır. Türk ordusundaki arkadaşlarım tarafından en samimî bir hüsnü kabul gördüm. Bu hususta kendilerine çok minnettarım.*"[863] Türkiye ve Fransa'nın askerî heyetleri arasındaki görüşmeler 19 Aralık 1937'de sona ermiş ve Fransız Heyeti 20 Aralık 1937'de Suriye'ye dönmek üzere Ankara'dan ayrılmıştır.[864]

3.4. Hatay Seçimleri ve Suriye

Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm, 9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında Suriye'nin bağımsızlığı hakkında imzalanan antlaşmasının Fransa Meclisi'nde onaylanması konusunda görüşmelerde bulunmak üzere Paris'e giderken İstanbul'da

---

861 Şevket Bilgin*, Şuursuzluk Kabarırken Şuuru Hâkim Kılmak İsteyenlerin Vazifesi*, **Yeni Asır**, 15 Aralık 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Asım Us, *Bu Nasıl Umumî Af*, **Kurun**, 18 Aralık 1937, s. 1.

862 **Akşam**, 18 Aralık 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1937, s. 1-3; **Haber**, 18 Aralık 1937, s. 1-12; **Kurun**, 18 Aralık 1937, s. 1; **Son Posta**, 18 Aralık 1937, s. 1-10; **Son Telgraf**, 18 Aralık 1937, s. 1-2; **Ulus**, 18 Aralık 1937, s. 1-8; **Yenigün**, 19 Aralık 1937, s. 1.

863 **Akşam**, 19 Aralık 1937, s. 1; **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1937, s. 1-7; **Haber**, 19 Aralık 1937, s. 8; **Kurun**, 19 Aralık 1937, s. 1-4; **Son Telgraf**, 19 Aralık 1937, s. 2; **Tan**, 19 Aralık 1937, s. 1-9; **Ulus**, 19 Aralık 1937, s. 1; **Yenigün**, 21 Aralık 1937, s. 1.

864 **Haber**, 20 Aralık 1937, s. 1; **Son Posta**, 20 Aralık 1937, s. 1; **Tan**, 20 Aralık 1937, s. 1; **Akşam**, 21 Aralık 1937, s. 2; **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1937, s. 7; **Kurun**, 21 Aralık 1937, s. 4; **Son Telgraf**, 21 Aralık 1937, s. 1; **Ulus**, 21 Aralık 1937, s. 1.

gazetecilere yaptığı açıklamada Paris'e gitmek için İstanbul'a geldiğini vurguladıktan sonra Cenevre'de Hatay ile ilgili imzalanan antlaşmalar ve Fransa-Suriye ilişkileri hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur: "…*Hatay anlaşması tasdik edilmiş, fakat henüz Suriye parlamentosundan geçmemiştir. Fakat eminim ve tahmin ediyorum ki Suriye bunu pek yakında müzakere ve tatbik edecektir. Fransa ile aramızda en ufak bir fikir ayrılığı bile yoktur. Münasebetlerimiz çok dostanedir. Sadece aramızda görüşülecek işlerimiz vardır. Pariste Hatay meselesi hakkında da görüşmeler yapacağımı zannediyorum. Bu görüşmelerden sonra anlaşmanın Suriye meclisi tarafından tasdiki bir gün meselesi haline gelecektir. Dönüşte Ankarada birkaç gün kalarak Türk hükûmet adamlarıyla bazı görüşmeler yapacağım. Bugün Hatayda vaziyet tamamiyle normaldir. Herkes işinde, gücündedir.*"[865]

Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm Paris'te Fransa-Suriye Antlaşması'nın Fransa Meclisi tarafından onaylanması ile ilgili görüşmeler yaparken Paris'te çıkan ve radikallerin görüşlerini yansıtan La republique gazetesinde yayınlanan bir makalede, "*zaman geçtikçe 10 Eylül 1936 tarihli muahedenin felâketli karakteri daha iyi farkedilmektedir*." denildikten sonra azınlıkların haklarına vurgu yapılarak bu konuda şu görüşlere yer verilmiştir: "…*Hakikaten gün gibi aşikârdır ki, Suriye devleti tasannunu kabul edilir muahede tasdik edilir, ve bir Şam Arap hükûmetinin elleri serbest bırakılırsa bu bayrağımızın gölgesine sığınmış olan Hıristiyanların, Dürzülerin ve Alevilerin katliâmına uğramalarına alâmet olacaktır. Ve biz bu kanın Fransayı kirletmesini istemiyoruz.*"[866]

Paris'te Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm ile Fransa Dışişleri Bakanlığı Siyasi Müsteşarı De Tessan arasında yapılan görüşmeler 16 Aralık 1937'de sona ermiş ve aynı gün görüşmeler ile ilgili bildiride, iki ülke arasındaki ilişkilerin dostane bir şekilde gelişmesi için gereken önlemlerin alınması konusunda görüş birliğine varıldığı

865 **Ulus**, 24 Kasım 1937, s. 5; **Yenigün**, 28 Kasım 1937, s. 3.
866 Makalenin geniş bir özeti için bkz. **Yenigün**, 16 Aralık 1937, s. 3.

belirtilmiştir. Ayrıca bildiride Fransa'nın Suriye'deki azınlıklarla ilgili tam teminat istediği bu konuda taraflar arasında bir mektup teatisinin yapılacağı ve bu mektupla Fransa'nın Suriye'deki azınlıkların himayesini üzerine alacağı vurgulanmıştır.[867]

Paris'teki görüşmelerini tamamlayan Başbakan Cemil Mürdüm 19 Aralık 1937'de İstanbul'a gelmiş burada gazetecilere yaptığı açıklamada, Ankara'da yapacağı görüşmelerden iyi sonuçlar alınacağını ve Türk dostluğuna giden yoldaki bütün engelleri ortadan kaldırmaya kararlı olduğunu vurgulamıştır.[868] Başbakan Cemil Mürdüm'ün İstanbul'a gelişinden bir gün sonra Yunus Nadi gazetedeki köşesinde, prensip itibari ile halledilmiş olan Hatay davasının Türkiye ile Suriye'nin arasını açacak bir sorun olmadığını ve Türkiye'nin her zaman Suriye'nin dostu olduğunu vurguladıktan sonra bu ziyaretten memnun olduğunu belirtmiştir.[869] Aynı gün Son Posta gazetesinde yayınlanan, "*Fransız Müstemlekecileri Suriye'de Katolik Siyaseti Takip Ediyor*" adlı imzasız bir makalede, Fransa'nın Suriye'deki yöneticilerinin bölgede Katolik siyaseti takip ettiklerini ve bu politikanın iki amacı da şu şekilde açıklanmıştır: "*1-Lübnan katolikleri vasıtasile Suriyeyi denizden ayırmak, 2-Cezire katoliklerini himaye vesilesile Suriyeyi Türkiyeden ayırmak.*"[870] Muhittin Birgen de aynı tarihte yayınlanan makalesinde, Türkiye-Suriye ilişkileri hakkında görüşmeler de bulunmak üzere Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm'ün Türkiye'ye geldiğini belirtikten sonra iki ülke arasındaki karşılıklı ziyaretlerin artması gerektiğini vurgulamıştır. Birgen, Suriye üzerindeki Fransız mandasının sona erdiği zaman Türkiye ile Fransa'nın yan yana yaşamaya devam edeceklerini, bu nedenle Suriye başbakanının bu ziyareti iki ülke arasındaki ilişkilere yeni bir yön verecek olursa tarafların bundan mutlu olması gerektiği

867 **Yenigün**, 17 Aralık 1937, s. 1.

868 **Akşam**, 19 Aralık 1937, s. 2; **Son Telgraf**, 19 Aralık 1937, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 20 Aralık 1937, s. 1-6; Haber, 20 Aralık 1937, s. 1-12; **Kurun**, 20 Aralık 1937, s. 1; **Son Posta**, 20 Aralık 1937, s. 1-5; **Tan**, 20 Aralık 1937, s. 1-10; **Ulus**, 21 Aralık 1937, s. 1-8.

869 Yunus Nadi, *Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm Memleketimizde*, **Cumhuriyet**, 20 Aralık 1937, s. 1-5.

870 Makalenin tamamı için bkz. **Son Posta**, 20 Aralık 1937, s. 1-5.

üzerinde durarak Suriye'yi parçalayanın Türkiye değil müstemleke politikası olduğunu yazmıştır. Birgen ayrıca iki ülke arasındaki dostluğun sağlanması konusunda Suriye'yi de şu sözlerle uyarmıştır: "…*Eğer Suriye de gözünü açacak olursa tarihin iki kardeş milleti arasında her ihtilâf ortadan kalkar ve bunlar tam manası ile dost olurlar*."[871]

Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm 21 Aralık 1937'de Ankara'ya gelmiştir.[872] Suriye Başbakanı Ankara'da bulunduğu süre içerisinde Türk devlet adamları ile görüşmeler yapmış ve bu görüşmelerden sonra Anadolu Ajansı aracılığı ile şu bildiri yayınlanmıştır: "*Ankarada bulundukları müddet zarfında, Suriye Başvekili Cemil Mardam Türkiye Başvekili Celâl Bayar ile mülâki olmuş Hariciye Vekili Doktor Rüştü Aras'la müteaddit defalar görüşmüş ve Cumhuriyet Hükûmetinin diğer ricaliyle de temaslarda bulunmuştur. Bu görüşmeler esnasında iki memleketi alâkadar eden bütün meseleler bahis mevzuu olmuş ve büyük bir samimiyet içinde cereyan eden bu noktaî nazar teatisi neticesinde bundan sonra, hâsıl olan mutabakat dairesinde çalışılması takarrur etmiştir.*" Ayrıca Başbakan Cemil Mürdüm Atatürk tarafından da kabul edilmiş, Atatürk bu görüşmede Suriyelilere olan dostluğundan bahsetmiş ve bütün İslam dünyası gibi Suriyelilerin de bağımsız olması gerektiğini ifade etmiştir.[873] Ancak Fransa'nın Suriye'nin bağımsızlığını istemediğini belirten Atatürk, Türkiye'nin bu konudaki kararlı tutumunu şu sözlerle açıklamıştır: "…*Fransızlar buna mani olurlarsa Fransızlara da söyleyecek sözlerimiz vardır. Onu da tekeffül ediyorum. Suriyelilerin ordusu yoktur. Fakat bizim ordumuz kâfi. Söz veriyorum. İcap ederse girerim ve sonra*

---

871 Muhittin Birgen, *Türkiye Gaflet Etmiyor*, **Son Posta**, 20 Aralık 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Gözlerimiz Hataydan Ayrılmıyor*, **Tan**, 28 Aralık 1937, s. 1-10; Şükrü Balcıoğlu, *Niçin Bağlıyız?*, **Yenigün**, 30 Aralık 1937, s. 1-3.

872 **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1937, s. 1-7; **Kurun**, 22 Aralık 1937, s. 1; **Son Posta**, 22 Aralık 1937, s. 3; **Son Telgraf**, 22 Aralık 1937, s. 1-2; **Ulus**, 22 Aralık 1937, s. 1; Gök, a.g.e., s. 41; Tüylü Turan, a.g.m., s. 301.

873 **Akşam**, 23 Aralık 1937, s. 1-7; **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1937, s. 1; **Haber**, 23 Aralık 1937, s. 1-12; **Kurun**, 23 Aralık 1937, s. 1-10; **Son Posta**, 23 Aralık 1937, s. 1-13; **Son Telgraf**, 23 Aralık 1937, s. 1-2; **Tan**, 23 Aralık 1937, s. 1-9; **Ulus**, 23 Aralık 1937, s. 1-8; **Yenigün**, 25 Aralık 1937, s. 1; Soysal, a.g.m., s. 93; Dağıstan, a.g.m., s. 161; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 86; İ. Demir, a.g.m., s. 354-355; R. Yavuz, a.g.t., s. 108.

yine çıkarım. Temenni ederim ki buna mecbur olmayalım. Kat'iyen bırakmam."[874] Başbakan Cemil Mürdüm 22 Aralık 1937'de Ankara'dan ayrılırken gazetecilere yaptığı açıklamada, iki kardeş ülkeyi ilgilendiren bütün sorunları çözdüklerini ve halledilmeyen hiçbir pürüzlü işin kalmadığını söylemiştir.[875]

Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm'ün Ankara ziyareti Türk basını tarafından da yakından takip edilmiştir. Bu konudaki makalesinde Şevket Bilgin, yüzyıllarca birlikte yaşamış iki kardeş milletin dostluk içerisinde yaşaması gerektiğini Türkiye'nin Arap dünyası ve onun bir parçası sayılan Suriye'ye yakınlık duyduğunu bu yakınlıkta psikolojik sebeplerle birlikte tarihi, coğrafi, iktisadi ve siyasi nedenler olduğunu ön plana çıkarmıştır. Ayrıca yazar bu ziyaretin ve Türkiye'nin küçük memleketler için önemini belirterek makalesini şu sözlerle sonlandırmıştır: "…*Suriyenin istiklâli için senelerden beri büyük bir vatanseverlikle çalışan Bay Cemil Mürdümün hükûmet erkânımızla temaslarında münasebetlerimizin karanlık bir noktası kalmıyacağını ümit ederiz. Ancak bu suretle bugünkü anormal vaziyet samimî ve kuvvetli bir Türk-Suriye dostluğuna yerini terk edecektir. Ankara küçük milletlere, istiklâllerini korumaları için ışık tutan yerdir. Oraya bağlananlar kalplerini ümitle ferahlıkla doldururlar.*"[876] Asım Us da yazdığı makalesinde, Ankara'daki görüşmelerden sonra yayınlanan resmî bildiriden yola çıkarak Türkiye-Suriye ilişkilerinin sadece dostluk değil aynı zamanda gerçek bir kardeşlik dönemine girdiğini vurgulamıştır. Ayrıca yazar Fransızların Türkiye'yi Suriye'ye karşı bir tehlike gibi göstermeye çalıştığını ancak bu entrikaların artık sona erdiğini belirterek Suriye için gerçek tehlikenin manda yönetimi olduğunu şöyle ifade etmiştir: "…*kendi millî hududları içinde yurtdaşlarının sulh içinde refaha*

---

874 Atatürk ile Cemil Mardam arasındaki görüşmelerin ayrıntıları için bkz. Şimşir, a.g.m., s. 202-207.

875 **Akşam**, 23 Aralık 1937, s. 1-7; **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1937, s. 1; **Haber**, 23 Aralık 1937, s. 1-12; **Kurun**, 23 Aralık 1937, s. 1-10; **Son Posta**, 23 Aralık 1937, s. 1-13; **Son Telgraf**, 23 Aralık 1937, s. 1-2; **Tan**, 23 Aralık 1937, s. 1-9; **Ulus**, 23 Aralık 1937, s. 1-8; **Yenigün**, 25 Aralık 1937, s. 1.

876 Şevket Bilgin, *Ankara Küçük Milletlere Işık Veren Yerdir*, **Yeni Asır**, 21 Aralık 1937, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Hüseyin Faruk Tanur, *B. Cemil Mardamın Ankara*yı *Ziyareti*, **Akşam**, 21 Aralık 1937, s. 2; Yunus Nadi, *Suriye Başvekili Cemil Mürdümün Ankara Temasları*, **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1937, s. 1-5.

erişmesinden başka hariçte hiçbir emeli bulunmayan Türkiyenin Suriyelilerden ne gibi bir isteği bulunabilir ki cenup komşusu için bir tehlike olabilsin? Halbuki bugün Suriyenin başı üstünde siyah kanatlarını germiş bir tehlike vardır ki bu da bir türlü kalkmak istemeyen bir manda idaresidir."[877]

3.5. Atatürk'ün Mersin Gezisi ve Etkileri (20-24 Mayıs 1938)

Hatay'da seçmen kayıtlarının yapıldığı dönemde Beyrut'tan bütün Avrupa ve Amerika'ya gönderilen telgraflarda Atatürk'ün devlet işlerine bakamayacak şekilde hastalandığı yönünde telgraflar gönderilmiştir. Hatay'da baskılar altında seçim kayıtları yapılırken bu gelişmenin yaşanması Anadolu Ajansı tarafından sert bir şekilde yalanlanmış ve Türk basınında da büyük bir tepkiye neden olmuştur.[878] Bu konu hakkında Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün sağlığı ile ilgili haberin Fransız radyosu tarafından ortaya atıldığını fakat bu büyük saygısızlıktan bahsetmek istemediğini vurguladıktan sonra Beyrut'tan yayılan haberin amacının Hatay seçimlerini etkilemek olduğunu belirtmiştir. Atay, Atatürk'ün planlanmış gezinti ve ziyaretlerde bulunduğunu Ankara'da bulunan herkesin bildiğini ön plana çıkarttıktan sonra Fransız manda yöneticileri ve hatta Fransız sorumlularının Türkler için kutsal olan Atatürk'ü ve onun sağlığı ile ilgili oynamaktan derhal vazgeçmelerini istemiştir. Yazar makalesini şu sert sözlerle sonlandırmıştır: "*…Atatürk adını hiçbir maksadınıza alet etmeğe cüret etmeyiniz bir! Hatayda ahidlerinizin yerine getirilmesine son derece dikkat ediniz iki!*"[879]

---

877 Asım Us, *Türkiye-Suriye Kardeşliği Devrine Giriyoruz,* **Kurun**, 27 Aralık 1937, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Türkiye-Suriye Dostluğu*, **Yenigün**, 28 Aralık 1937, s. 1.

878 **Akşam**, 19 Mayıs 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1938, s. 1; **Haber**, 19 Mayıs 1938, s. 1-2; **Kurun**, 19 Mayıs 1938, s. 1; **Tan**, 19 Mayıs 1938, s. 1; **Ulus**, 19 Mayıs 1938, s. 1; Soyak, a.g.e., s. 612.

879 Falih Rıfkı Atay, *Artık Hakikaten Yeter!,* **Ulus**, 19 Mayıs 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Asım Us, *Hatay Davası Atatürkün Davasıdır,* **Kurun**, 20 Mayıs 1938, s. 1-4; Muhittin Birgen, *Fransanın Maskesi Nihayet Düştü!,* **Son Posta**, 20 Mayıs 1938, s. 1-2.

Bir taraftan Atatürk'ün sağlığı ile ilgili bu haberlerin çıkması diğer taraftan Hatay'daki seçmen kayıtları sırasında baskıların gün geçtikçe artması üzerine Atatürk, Ankara'daki 19 Mayıs törenlerine katıldıktan sonra Mersin gezisine çıkmıştır.[880] Bu gezinin Atatürk'ün sağlığı ile ilgili yalan haberler çıkaran çevrelere en iyi cevap olduğunu vurgulayan Ahmet Emin Yalman, Fransa'nın takip ettiği bu siyasetin Yakın Doğu'da barış ve güvenliği ortadan kaldıracak bir hale gelmesini istemediklerini göstermektedir şeklinde yorumlamıştır. Aynı zamanda Yalman, Türkiye'nin Hatay Sorunu'nda başarıya ulaşacağından emin olduğunu da şu sözleri ile ortaya koymuştur: "*…Fakat şu nokta hakkında sarsılmaz bir kanaatimiz vardır ki, hâdiseler hangi yolu tutarsa tutsun, haklarımıza ve bize karşı yapılan taahhütlere mutlaka tam bir şekilde kavuşacağız. Taahhütleri bozmak yolundaki her manevra sıfıra inecektir. Bu hedefe varmak için tutulacak her yolun, en doğru, en haklı, en dürüst yol olacağına Türk milletinin iptidadan imanı vardır*."[881] Muhittin Birgen de makalesinde, Hatay Sorunu'nda Fransa'nın başından beri uyguladığı siyaseti sert bir şekilde eleştirdikten sonra Fransa'nın Atatürk'ün sağlığı ile ilgili yalan haber yaymasındaki amacının Hatay'ın elinden çıkacağını anlamış olmasına bağlamış ve son hamle olarak bu yola başvurduğunu belirtmiştir. Birgen bütün bunlara rağmen Türk milletinin Hatay'ın bağımsızlığını istediğini ve bunun gerçekleşeceğini şöyle açıklamıştır: "*…Başkalarının memleketlerini babalarının malı gibi zapt etmekten sıkılmayanları Toros dağlarından sürüp çıkarmış olan Türkler, icabında Amanos dağlarından da temizlemesini*

---

880 **Akşam**, 20 Mayıs 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1938, s. 1; **Haber**, 20 Mayıs 1938, s. 1; **Kurun**, 20 Mayıs 1030, s. 1; **Son Posta**, 20 Mayıs 1938, s. 1; **Tan**, 20 Mayıs 1938, s. 1; **Ulus**, 20 Mayıs 1938, s. 1; R. Yavuz, a.g.t., s. 112-113; Ayrıca gezinin ayrıntıları için bkz. **İçel Mersin Halkevi Dergisi**, S. 6 (Haziran 1938), s. 9-12; Mansur Bozdoğan, *Atasına Yanan İçel*, **İçel Mersin Halkevi Dergisi**, S. 10 (Kasım 1938), s. 10; Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Ankara 1975, s. 281-282; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 116-120; **Devletten Millete Hatay Devleti Bir Sadakat Öyküsü** (Yayına Haz. İsmet Melek), Ankara 2011, s. 128; İbrahim Bozkurt, *Atatürk'ün Mersin Ziyaretleri*, **Atatürk Yolu**, S. 61 (Güz 2017), s. 103-105.

881 Ahmet Emin Yalman, *Atatürk ve Türk Milleti*, **Tan**, 20 Mayıs 1938, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Şevket Bilgin, *Bir Dostluk Nasıl Yıkılır?*, **Yeni Asır**, 22 Mayıs 1938, s. 1-2.

bilirler!"[882] Asım Us'da bu ziyaretle ile ilgili makalesinde, Atatürk'ün Mersin'de askerî birlikleri denetlemiş olmasının Hatay'daki baskılara karşı Türklerin göğüslerini kabartan bir olay olduğunu belirttikten sonra ziyaretin önemini şöyle ortaya koymuştur: "*…Fransız sömürgecileri Hatay intihabatında istedikleri kadar caniyane müdahalelerine devam etsinler. İsterlerse oradaki Türkleri bu müdahaleleri ile azlıkta bırakmak gibi bir oldubitti vaziyeti vukua getirsinler Fransız sömürgecilerinin bu hareketleri Türklerin millî davasını tehlikeye düşüremez. Olsa olsa hakikatin yükselmesini birkaç gün veya birkaç hafta geriletebilir*." Ayrıca yazar, bu gelişmelerin Türkiye ile Fransa arasında dostluğu olumsuz yönde etkilyeceğini bundan da Fransa'nın zarar göreceğini belirtmiştir.[883] Atatürk 20 Mayıs 1938'de geldiği Mersin'de resmî yetkililer ve binlerce kişiden oluşan büyük bir coşku ile karşılanmış ve askerî birliklerin geçit törenini de izlemiştir.[884] Mersin'de bulunduğu süre içerisinde çevre bölgelere de ziyaretlerde bulunan Atatürk,[885] 24 Mayıs 1938'de Adana'ya da uğrayıp askerî birlikleri denetledikten sonra[886] aynı günün akşamı da Ankara'ya hareket etmiştir.[887]

---

882 Muhittin Birgen, *Hatay Hürriyet ve İstiklâline Kavuşacaktır*, **Son Posta**, 21 Mayıs 1938, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Kemal Sülker, *Hatay İstiklâli*, **Atayolu**, 21 Mayıs 1938, s. 2; Şükrü Balcıoğlu, *Dost ve Düşman Bilsin Ki: (Muhtaç Olduğumuz Kudret Damarlarımızdaki Asil Kanda Mevcuttur)*, **Atayolu**, 21 Mayıs 1938, s. 1; Muhittin Birgen, *Artık Bu Kadarı Kâfi!*, **Son Posta**, 22 Mayıs 1938, s. 1-2; Nadir Nadi, *Mürteci Devlet*, **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1938, s. 1.

883 Asım Us, *Türk Dostluğunu Feda Etmekle Zarar Görecek Olan Fransadır*, **Kurun**, 22 Mayıs 1938, s. 1-6; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Hakkı Süha Gezgin, *Hatay Davasında Mutlaka Bizim Dediğimiz Olacak*, **Kurun**, 20 Mayıs 1938, s. 1-4; Hüseyin Cahid Yalçın, *Hatayda Fransa*, **Yeni Sabah**, 22 Mayıs 1938, s. 1-3.

884 **Akşam**, 21 Mayıs 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1938, s. 1-3; **Haber**, 21 Mayıs 1938, s. 1-12; **Kurun**, 21 Mayıs 1938, s. 1; **Son Posta**, 21 Mayıs 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 21 Mayıs 1938, s. 1-11; **Tan**, 21 Mayıs 1938, s. 1-4; **Ulus**, 21 Mayıs 1938, s. 1-8; **Yeni Mersin**, 21 Mayıs 1938, s. 1-2; **Atayolu**, 22 Mayıs 1938, s. 1; Erkal, a.g.m., s. 26; Akçora, a.g.m., s. 396; Saraç, a.g.t., s. 116.

885 **Haber**, 22, 23 Mayıs 1938, s. 1-8; **Cumhuriyet**, 22, 23 Mayıs 1938, s. 1; **Kurun**, 22, 23 Mayıs 1938, s. 1-6; **Son Posta**, 22, 23 Mayıs 1938, s. 1-11; **Tan**, 22, 23 Mayıs 1938, s. 1; **Ulus**, 22, 23 Mayıs 1938, s. 1-3; **Yeni Mersin**, 22, 23 Mayıs 938, s. 1; Önder, a.g.e., s. 281-282; Saraç, a.g.t., s. 116.

886 **Akşam**, 25 Mayıs 1938, s. 1-13; **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1938, s. 1-3; **Haber**, 25 Mayıs 1938, s. 1-4; **Kurun**, 25 Mayıs 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 25 Mayıs 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 25 Mayıs 1938, s. 1-6; **Tan**, 25 Mayıs 1938, s. 1; **Ulus**, 25 Mayıs 1938, s. 1-3; **Yeni Mersin**, 25 Mayıs 1938, s. 1; Önder, a.g.e., s. 20; Erkal, a.g.m., s. 26; Akçora, a.g.m., s. 396; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e.,s. 97; Taha Toros, **Atatürk'ün Adana Seyahatleri**, Adana 2001, s. 89; Soyak, a.g.e., s. 613; Opruklu, a.g.t., s. 188; Savcı, a, g. t., s. 50; Erdoğan Aslıyüce, **İlk İşgal Son Kurtuluş**, İstanbul 2008, s. 265; Tekin, a.g.e.s. 118; Duran, a.g.e., s. 131; Cezmi Yurtsever, **Adana Tarihi**, Adana 2011, s. 100; Sofuoğlu-Dağıstan, a.g.m., s. 291; Çanak, a.g.m., s. 76; Atabey, a.g.m., s. 197.

887 **Akşam**, 26 Mayıs 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1938, s. 1; **Haber**, 26 Mayıs 1938, s. 1; **Kurun**, 26 Mayıs 1938, s. 1; **Son Posta**, 26 Mayıs 1938, s. 1; **Tan**, 26 Mayıs 1938, s. 1-10; **Ulus**, 26

Hatay Halk Partisi Başkanı Abdülgani Türkmen başkanlığındaki heyet Mersin'e gederek Atatürk'ün sağlığı ile ilgili ortaya atılan iddialardan dolayı çok üzgün olduklarını kendisine bildirmek istemişlerdir. Atatürk ise seçim kayıtlarının devam ettiği bir dönemde görevleri başında bulunmalarının daha uygun olacağını, ziyaret nedeninin kendisine bildirildiğini ve bu durumdan çok üzüntü duyduğunu belirterek Hataylılara selamını iletmiştir.[888] A. Faik Türkmen, Atatürk'ün Mersin gezisi ile Hatay'a yaklaştığını bu durumun da büyük bir mutluluğa sebep olduğunu belirttikten sonra, milletimizin büyükleri ile iftihar etmeye alışkın olduğunu, Atatürk'ün ise büyüklerimizin büyüğü benzeri olmayan bir şeref kaynağı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca yazar, bu ziyaretin çok yakında kazanılacak olan bağımsızlığın ilk işareti olduğunu üzerinde durmuştur.[889]

Mersin ziyareti sırasında Atatürk'ün yanında bulunan Kılıç Ali, anılarında o günleri şöyle anlatmıştır: "*Mersin'de trenden iner inmez o hâlsiz hali ile istasyonda hemen kırk dakika süren askeri bir resm-i geçit yapılmasını emretti. Resmigeçidin sonlarına doğru mecalsizliğin kendisine ıstırap verdiği güçle ayakta durduğu görülüyordu. Arkadaşım Salih Bozok'la bir ara dayanamadık, sinirlenmesini göze alarak yanına sokulduk. Kimseye hissettirmeden bize dayanmasını istedik. Bunu yapmadı, yalnız resmigeçidin süratle bitmesi için durduğu yerden bizzat 'Marş! Marş!' emrini verdi. Vali konağına döndüğünde bitkin gibi idi. Hemen dinlenmeye çekildi…*"[890] Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, Mersin gezisi dönüşünde 27 Mayıs 1938'de İstanbul'a gelen Atatürk ile karşılaşması ile ilgili olarak şu bilgileri

---

Mayıs 1938, s. 1; **Atayolu**, 27 Mayıs 1938, s. 1-2; Saraç, a.g.t., s. 116; Çanak, a.g.m., s. 77; Gologlu, a.g.e., s. 322; Tekin, a.g.t., s. 13.

888 **Akşam**, 24 Mayıs 1938, s. 1-4; **Haber**, 24 Mayıs 1938, s. 1; **Tan**, 24 Mayıs 1938, s. 1; **Ulus**, 24 Mayıs 1938, s. 1; **Atayolu**, 25 Mayıs 1938, s. 1; Önder, a.g.e., s. 21; Mehmet Tekin, **Hatay Basınında Atatürk 1928-1939**, Antakya 1985, s. 48; Akçora, a.g.m., s. 396.

889 Ahmet Faik Türkmen, *Atamız Yaklaştıkça Ruhumuz Yükseliyor*, **Atayolu**, 26 Mayıs 1938, s. 2; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Hayriye Yurtman, *Hatayın İstiklâli*, **Atayolu**, 26 Mayıs 1938, s. 3.

890 **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları** (Derleyen: Hulusi Turgut), İstanbul 2005, s. 346; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 119; İ. Bozkurt, a.g.m., s. 103.

vermektedir: "…*Dolmabahçe Sarayı'ndaki yatak odasında karşılaştık; yorgun ve müteessirdi, istirahat ediyordu; bana seyahatini ve olup bitenleri anlattı: Çocuk! diyordu, benim artık Hatay'da, hatta Paris'te işbaşında bulunan Fransız adamlarına katiyen itimadım kalmadı; meseleyi daha ziyade sürüncemede bırakmak doğru olmayacaktır; ne yapmak lazım gelirse bir an evvel yapılmalı, Türk Hatay Devleti – Milletler Cemiyeti'nin kararına uygun şekilde- kurulmalı ve emniyet altına alınmalıdır. Hükümete de bunu tavsiye ettim*."[891]

Güney illerine yapılan bu gezi Fransa üzerinde de gereken etkiyi göstermiş, Atatürk'ün Mersin'e geldiği gün Fransa Doğu Orduları Komutanı General Charles Huntziger tarafından Savaş Bakanlığı'na gönderilen bir telgrafla Türk ordusunun Hatay'a girmesi halinde izlenecek yol ile ilgili görüş sorulmuştur.[892] Bu gezi ilgili olarak Suriye ve Lübnan gazeteleri Atatürk'ün İskenderun'u ziyaret edeceğini hatta daha ileri giderek Türk ordusunun Hatay'ı işgal edeceği yönünde haberler de yayınlamışlardır. Şam ve Beyrut gazeteleri ayrıca Hatay'daki durumun Türkiye'de büyük bir tepkiye neden olduğunu bu nedenle bölgenin askerî işgal altına alınmasına karar verildiğini belirtmişlerdir.[893] Bu sırada Fransa'nın sorunu sürüncemede bırakma politikası karşısında Türkiye sınıra 30.000 asker yığarak müdahale seçeneğini ortaya koymuştur.[894] Nitekim Başbakan Celal Bayar, 31 Mayıs 1938'de verdiği emirle,

---

891 Soyak, a.g.e., s. 614; Tekin, a.g.e., s. 121.

892 Ada, a.g.e., s. 166-167.

893 **Elifba**, 21 Mayıs 1938'den **Atayolu**, 24 Mayıs 938, s. 3.

894 Saraç, a.g.t., s. 118; Tüzün, a.g.t., s. 120; Akçora, a. g. m, s. 397; Yusuf Sarınay, *Atatürk'ün Hatay Politikası II (1938-1939)*, **AAMD**, C. XII, S. 35 (Temmuz 1996), s. 408; Alantar, a.g.m., s. 75; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 97; İ. Demir, a.g.m., s. 356; Gök, a.g.e., s. 42; Armaoğlu, a.g.e., s. 350; Duran, a.g.e., s. 131; Sofuoğlu-Dağıstan, a.g.m., s. 291; Ayrıca bu dönemde Hatay'a yapılması düşünülen askerî müdahalenin planı 20 Mayıs 1938'de Konya'daki II. Ordu Müfettişliği tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na gönderilmiştir. Palanın ayrıntıları için bkz. **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 8, Gömlek Nu: 129, Belge Nu: 129-1, 2, 3.

sınırdaki askerî birliklerin takviye edilerek harekete hazır hale getirilmesini de istemiştir.[895]

Diğer taraftan Atatürk'ün Mersin'e geliş tarihi olan 20 Mayıs 1938'de Türkiye, Fransa ve Milletler Cemiyeti'ne Hatay'da seçmen kayıtları sırasında yaşanan usulsüzlükler ve Türklere yapılan baskılarla ilgili birer nota vermiştir.[896] Ahmet Emin Yalman Türkiye'nin notasının Paris Büyükelçisi Suat Davaz aracılığı ile Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet'e verildiğini ön plana çıkardıktan sonra Fransa'nın resmî tavrının kısa bir zaman içerisinde ortaya koymasını istemenin hakkımız olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Yalman, açığa kavuşması gereken noktaları da şu sorularla ortaya koymuştur: "…*Fransa Cenevrede Hatay hakkında attığı imzaya tam ve pürüzsüz bir şekilde saygı gösterecek midir, göstermeyecek midir?*. *Fransanın kendi adına Suriyede ve Hatayda takip edilen iki yüzlü siyasetten haberi var mıdır, yok mudur? Atatürkün sıhhati hakkında yalan ve çirkin haberlerin Hatayda bir seçim manevrası diye kullanıldığını ve buna dair Beyrut kaynaklı bir telgrafı dünyaya duyurmak maksadile büyük külfetlere girdiğini biliyor mu, bilmiyor mu?*." Aynı zamanda Yalman, Türkiye'nin barış idealine bağlı olduğunu fakat bu durumun bir şantaj aracı olarak kullanabileceklerini ve bize karşı olan taahhütlerini çiğneyebileceklerini zannedenlerin ancak kendi kendilerini aldatmış olacaklarını belirterek makalesini sonlandırmıştır.[897]

---

895 **BCA**, 030. 10 / 223. 507. 11; **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 8, Gömlek Nu: 113, Belge Nu: 113-1,2; Sarınay, a.g.m., s. 408; Pehlivanlı-Yıldırım-Sarınay, a.g.e., s. 97; İ. Demir, a.g.m., s. 356; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 288; Y. Demir, a.g.e., s. 199.

896 **Akşam**, 20 Mayıs 1938, s. 2; **Haber**, 20 Mayıs 1938, s. 1-8; **Son Posta**, 20 Mayıs 1938, s. 1; **Tan**, 20 Mayıs 1938, s. 1-4; **Ulus**, 20 Mayıs 1938, s. 1-8; **Atayolu**, 22 Mayıs 1938, s. 2; Ayrıca bu notada Hatay'da Sünni Müslüman diye bir cemaat olmadığı halde seçim komisyonun bazı kişileri böyle bir cemaat listesine kaydedilmiş olmasına Türkiye sert tepki göstermiştir. **Atayolu**, 26 Mayıs 1938, s. 2.

897 Ahmet Emin Yalman, *Fransa Katî Rengini Belli Etmeli*, **Tan**, 21 Mayıs 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Ne Yapmak İstiyoruz, Ne Yapmak İstiyorlar?*, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1938, s. 1-8; Kemal Sülker, *Zaferden Neticeye Doğru,* **Atayolu**, 22 Mayıs 1938, s. 2; Ayrıca bu dönemde Türk-Fransız dostluğunun tarihi gelişimi ile ilgili yazılan makalelerle ilgili bkz. Hüseyin Cahid Yalçın, *Türk-Fransız Dostluğu,* **Yeni Sabah**, 20 Mayıs 1938, s. 1-2; Hüseyin Cahid Yalçın, *Son Devrelerde Fransız Dostluğu*, **Yeni Sabah**, 21 Mayıs 1938, s. 1; Peyami Safa, *Fransa Gene Kaybeden Olacak*, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1938, s. 3; Yunus Nadi, *İngiltere İle Fransa Arasında Bir Mukayese*, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1938, s. 1-4; Rıza Atilâ, *Yirminci Asrın Yüzkarası*, **Yeni Mersin**, 24 Mayıs 1938, s. 1.

Türkiye'nin vermiş olduğu nota Milletler Cemiyeti tarafından 22 Mayıs 1938'de kabul edilerek artık hiçbir Türk'ün diğer herhangi bir cemaat listesine yazılmamasına karar verilmiştir.[898] Ayrıca 23 Mayıs 1938'de seçmen kayıtlarına Antakya'da da başlanmış,[899] bundan bir gün önce Atayolu gazetesi ilave baskı yaparak ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün Antakya halkının Türk listesine kaydolması için çağrıda bulunan bir broşür yayınlamıştır.[900] Antakya'da seçmen kayıtlarının başlaması ile ilgili Remzi Siliöz, Türklerin hiç beklemeden sandık başına giderek bu önemli görevi yerine getireceğinden kuşku duymadığını belirterek halkı şu sözleri ile sandığa gitmeye çağırmıştır: "…*Yurtdaşlarım ve asil soydaşım! Ürkmeden, korkmadan ve hiç tereddüt etmeden Türk listesine yazıl! Üzerinde yapılmak istenen bayağı ve haince propagandalara aldanma. Türküm demek senin en tabiî hakkın ve şerefindir*."[901]

Hatay Sorunu'nun yoğun olarak gündemde bulunduğu bu dönemde Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suat Davaz 25 Mayıs 1938'de Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet ile bir görüşme gerçekleştirerek gerekli girişimlerde bulunmuş, görüşmelerde Fransa anlaşma hükümlerinin tamamen uygulanması için Beyrut'daki manda makamına gerekli talimatın verileceği konusunda Türkiye'ye güvence verilmiştir.[902]

Bütün bu yaşananlara rağmen seçmen kayıtları döneminde Türklere yapılan baskılar gün geçtikçe artmış, Türk mahallerine bombalar atılmaya, köyler yağmalanmaya başlanmış seçim komisyonundaki Türk üyelerin görev başlarına gitmeleri engellenmiş ve yaşanan bu olaylardan dolayı seçmen kayıtlarına beş gün ara verilmiştir.[903] Yaşananlarla ilgili Hakkı Ocakoğlu, Hatay'dan son gelen haberlerin

---

898 **Ulus**, 23 Mayıs 1938, s. 1;

899 **Ulus**, 23 Mayıs 1938, s. 3.

900 **Atayolu**, 22 Mayıs 1938.

901 Remzi Siliöz, *Yurtdaşlar Sandık Başına*, **Atayolu**, 22 Mayıs 1938, s. 1-3.

902 **Akşam**, 26 Mayıs 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1938, s. 7; **Haber**, 26 Mayıs 1938, s. 1-12; **Kurun**, 26 Mayıs 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 26 Mayıs 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 26 Mayıs 1938, s. 1-6; **Tan**, 26 Mayıs 1938, s. 1; **Ulus**, 26 Mayıs 1938, s. 1-8.

903 **Akşam**, 1 Haziran 1938, s. 1-10; **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1938, s. 1-5; **Haber**, 1 Haziran 1938, s. 1-8; **Kurun**, 1 Haziran 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 1 Haziran 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 1 Haziran 1938, s. 1-6; **Tan**, 1 Haziran 1938, s. 1-7; **Ulus**, 1 Haziran 1938, s. 1-7; Bazı gazeteler bu olaylarda 4

Türklerin büyük bir baskı gördükleri yönünde olduğunu, artık bu durumun tahammül sınırlarını aştığını ön plana çıkararak Türk vatanı olan bölgenin sahipsiz olmadığını, onu koruyacak ve uğruna can verecek on yedi milyonluk bir Türk nüfusunun bulunduğunu belirtmiştir. Bu kuvvetin şimdiye kadar harekete geçmemesinin nedenini ise Türkiye'nin barış taraftarı olmasına bağlamıştır. Ayrıca Ocakoğlu, Hatay'da yaşananların sorumlusu olan Fransa'nın Türkiye'ye karşı daha açık olması gerektiğini ifade ederek bu ülkenin Milletler Cemiyeti kararlarını tarafsızlık içerisinde uygulayıp uygulamayacağını ve Türkiye'nin dostluğuna değer verip vermediğini net bir şekilde ortaya koymasını da istemiştir. Aksi takdirde Türkiye'nin bu sorunu çözmek için farklı yollara başvuracağını ifade ederek makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*Fransa bunu yapamıyacak, daima iki yüzlü bir siyaset takibine devam eyliyecek ise bu takdirde Türkiye bu millî davasını başka yollarla halletmek çarelerini bulacak, bedbaht kardeşlerimizin dökülen kanlarını dindirmek imkânlarını arayacaktır. Bu yol ne olacaktır? Bunu da tayin hakkı Büyük Şefindir… Türk milleti gözleri ona dikilmiş bekliyor*."[904]

Ahmet Emin Yalman'da bu konudaki makalesinde, Hatay'ın Yakın Doğu'da bir barış ve istikrar bölgesi haline gelebilecekken Fransa'nın uyguladığı kötü politikaları yüzünden kanlı bir Makedonya'ya döndüğünü bu nedenle bu ülkenin bütün dünyaya karşı ağır bir sorumluluğu olduğunu belirtmiştir.[905] Muhittin Birgen ise bütün bu olaylardan sonra meselenin artık sadece Hatay Sorunu olmadığını aynı zamanda Türkiye'nin güney sınırlarının baştanbaşa emniyet ve istikbali davası haline geldiğini,

---

Türk'ün öldürüldüğünü belirtmişlerdir. **Atayolu**, 1 Haziran 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1938, s. 1-5; **Tan**, 1 Haziran 1938, s. 1-7; **Ulus**, 4 Haziran 1938, s. 1-5; Saraç, a.g.t., s. 116.

904 Hakkı Ocakoğlu, *Tazyik ve İşkence*, **Yeni Asır**, 2 Haziran, 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makaleler için bkz. Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Fransa Artık Gizlemeğe de Lüzum Görmiyor*, **Haber**, 1 Haziran 1938, s. 2; Hüseyin Cahid Yalçın, *Suriyede Fransızlar*, **Yeni Sabah**, 4 Haziran 1938, s. 1-4.

905 Ahmet Emin Yalman, *Yeni Bir Makedonya*, **Tan**, 3 Haziran 1938, s. 1-10; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Şevket Bilgin, *Türk Ordusu*, **Yeni Asır**, 3 Haziran 1938, s. 1-2.

bu durumun da Türkiye tarafından anlaşılması gerektiğinin önemini ortaya koymuştur.[906]

[906] Muhittin Birgen, *Türkiye Bu Hakikati Artık Anlamalıdır*, **Son Posta**, 1 Haziran 1938, s. 1-2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Muhittin Birgen, *Hatay Meselesi Artık Eski Hatay Meselesi Değildir*, **Son Posta**, 6 Haziran 1938, s. 1-2.

3.6. TBMM'de Hatay İle İlgili Çalışmalar (27 Mayıs 1938)

Hatay Sorunu, seçmen kayıtlarının devam ettiği, kamuoyunda ve uluslararası alanda yoğun olarak tartışıldığı bir dönemde TBMM'nin 27 Mayıs 1938'deki oturumunda gündeme gelmiştir.

TBMM'de Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesi ile ilgili görüşmeler yapılırken 21 milletvekili söz alarak Hatay'da yapılan baskıları şiddetle protesto etmişlerdir. TBMM'de ilk sözü alan Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşek, Hatay'da Türklere ve Türküm diyenlere karşı şiddetli baskıların yapıldığını, Fransız müstemleke memurlarının bütün dünyada bilinen baskı siyasetini burada uyguladıklarını ifade etmiş, ayrıca Fransa'nın Türkiye'yi bir türlü anlamadığını, anlamak istemediğini belirttikten sonra Hatay'da meydana gelen olayların Milletler Cemiyeti temsilcilerinin gözleri önünde yaşandığını vurgulayarak "*Milletler Cemiyeti bir süs halinde kalmalı mı?*" sorusunu sorarak sözlerini şöyle sürdürmüştür: "*... Türk milleti istiklâl harbinde olduğu gibi, kadınıyla, çocuğuyla, varıyla ve yokuyla icap ederse Hatay için de aynı fedakârlığı yapacaktır. Bu facia karşısında artık hükûmet de vazifesini yapmalıdır. Fransa ne yazık ki Türk dostluğunun kıymetini takdir edemedi. Fransanın bir karakteri vardır: O yüze gülerken de, diz çöküp yalvarırken de iki yüzlüdür. Delege Garo, Fransanın bu ananevî müstemleke siyasetini dört başı mamur olarak ifa etmiştir*." Maraş Milletvekili Reşit Tankut da, Türklere yapılan baskılardan örnekler vermiş ve sınırın yanı başında alınan önlemlerden bahsederek, "*…Hatayın istiklâlini tehlikede bırakamayız. Bunu bütün dünya sulhünün selâmeti pahasına da olsa yapmak mecburiyetindeyiz*." demiştir.[907] Antalya Milletvekili Rasih Kaplan'da, Fransa'yı şu sözleri ile şiddetle eleştirmiştir: "*…Fransız Hükûmetinden sorabilirmiyiz? Tekrar mı Adanaya gelmek istiyorlar? Dünkü Adana, dünkü Maraş; dünkü Gazi Anteb yerindedir. Biz de buradayız.*

[907] **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 25, s. 246-267; **Akşam**, 28 Mayıs 1938, s. 1-8; **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1938, s. 1-7; **Haber**, 28 Mayıs 1938, s. 1-12; Kurun, 28 Mayıs 1938, s. 1-5; **Son Posta**, 28 Mayıs 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 28 Mayıs 1938, s. 1-2; **Ulus**, 28 Mayıs 1938, s. 1-7; **Atayolu**, 29 Mayıs 1938, s. 1-3; **Yeni Asır**, 29 Mayıs 1938, s. 1-3.

Davalarını bu döküntülerle temin etmek istiyorlarsa vay onların haline. Gelsinler yine o kahramanlıkları fazlasile yapacağız… Bu işin katî surette halledilmesi lazımdır. Hatay'da şahsi emniyet artık kalmamıştır. Türkler her dakika ölüm tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Hatayın tamamiyet mülkiyesinin zamini sıfatiyle bu işe müdahale edelim." Ardından söz alan Gaziantep Milletvekili Ömer Asım ise Fransız memurlarının Hatay'dan çekilmesini istemiş ayrıca Lozan Barış Antlaşması'nın Fransa'ya ait olan hükümlerinin iptal edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Afyonkarahisar Milletvekili Berç Türker ise Çarlık Rusya'sının Ermenileri zamanında nasıl harekete geçirerek ihtilal çıkardığı üzerindeki gözlemlerinden bahsettikten sonra şunları ifade etmiştir: "…*Şimdi görüyorum: Fransız müstemlekecileri aynı siyaseti takip ediyorlar. Hataydaki Ermenilere hitap ediyorum. Müstemlekecilere alet olmayınız ve Hatay Türklerine sarılınız. Çünkü sizleri onlar kurtaracak ve Türkiyede Ermenilerin saadetine ereceksiniz*." Trabzon Milletvekili Seniha Hızal ise konuşmasında, Türk kadınının tarihte olduğu gibi, Hatay davasında da kendine düşen görevi yapacağını söyledikten sonra "…*Türk milletine istiklâline veren Atatürk, Hatayı da kurtaracak ve istiklâlini mutlaka verecektir. Bunu her ne pahasına olursa olsun temin edeceğiz*." demiştir.[908]

Bu konuşmalardan sonra kürsüye gelen Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, birçok konuşmacının gerçekten kötü bir görüntü arz eden Hatay seçim sorunu ile ilgili haklı açıklamalar yaptıklarını belirttikten sonra 20 yıldan beri baskı altında bulunan ve Türk vatanının bir parçası olan Hatay Sorunu'nun kısa bir tarihçesini yaparak Türkiye'nin bu dönemde yaptığı çalışmalarla ilgili bilgiler vermiştir. "…*Hatayda feci bir tedhiş manzarası hükümfermandır. Vaziyetin ciddiyeti ve vahameti de aşikârdır. Cumhuriyet hükümeti, artık bu acıklı vaziyete bir nihayet vermek için katî hal suretine müracaata karar vermiştir. Her şeyden evvel, soğukkanlılığımızı muhafaza ederek*

[908] **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 25, s. 246-267; **Akşam**, 28 Mayıs 1938, s. 1-8; **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1938, s. 1-7; **Haber**, 28 Mayıs 1938, s. 1-12; **Kurun**, 28 Mayıs 1938, s. 1-5; **Son Posta**, 28 Mayıs 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 28 Mayıs 1938, s. 1-2; **Ulus**, 28 Mayıs 1938, s. 1-7; **Atayolu**, 29 Mayıs 1938, s. 1-3; **Yeni Asır**, 29 Mayıs 1938, s. 1-3.

hakkımızdan emin bir vaziyetle, binbir tazyik altında cereyan etmekte olan seçimin neticesini bekliyoruz." diyen Aras, bu sonucun alınmadan hükümetten kesin cevap istenmemesi ricasında da bulunarak bu sabah Paris büyükelçimizden alınan telgrafta, Fransa'da yeni Dışişleri Bakanı olan Bannet tarafından anlaşmanın tamamının uygulanması konusunda Fransız Yüksek Komiserliğine talimat verildiğinin belirtildiğini bunun da bekleneceğini ifade etmiştir. Ayrıca Aras, Fransa'dan başka bütün devletlerle özellikle İngiltere, Almanya ve Rusya ilişkilerimizin iyi olduğunu vurgulamıştır. Aras bu konu ile ilgili açıklamalarını söyle bitirmiştir: "…*Fransaya gelince: Atatürkün geçen yılbaşı nutuklarında irad buyurdukları şu beliğ cümlesini tekrar etmekle bu memleketle olan münasebatımızı izah edebilirim. Büyük Şef buyurmuşlardır ki: …Yarınki Türk-Fransız münasebatının dilediğimiz yolda ilerlemesinde Hatay meselesinin esaslı bir amil olacağı kanaatindeyim*."[909]

TBMM'de yapılan görüşmelerle ilgili Falih Rıfkı Atay makalesinde, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Hatay Sorunu ile ilgili sözlerindeki kesinlik ve açıklığa dikkat çekerek bunların tam zamanında ve yerinde söylenmiş sözler olduğunu belirterek şöyle devam etmiştir: "…*Hatay bizim için nasıl millî davâ ise, onun bugünkü hali millî ıstırabımızdır. Ana yurdun yanı başında, onbinlerce Türkün her türlü insanlık haklarının çiğnendiğini görüyoruz; Sancak, mütemadi bir tazyik ve tedhiş karanlığı içinde bunaltılmıştır…. Şu anda Hatay Türklüğü, maddî, manevî en feci işkenceler içinde kıvranıp duruyor. Hepsinin tek ümidi var; bütün gözler ve kalpler bize dönmüştür. Ve hepsinin acı sualini işitir gibi oluyoruz: -Hani ahidleriniz?, Hani anlaşmalarınız? 1921'de, vaidlerinizle, bizi mücadeleden vazgeçiren sizler değil misiniz? Bu günleri görmek için mi size inandık?*" Falih Rıfkı, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve söz alan milletvekillerinin ne Hatay Türklerini ne de anlaşmaları

[909] **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 25, s. 246-267; **Akşam**, 28 Mayıs 1938, s. 1-8; **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1938, s. 1-7; **Haber**, 28 Mayıs 1938, s. 1-12; **Kurun**, 28 Mayıs 1938, s. 1-5; **Son Posta**, 28 Mayıs 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 28 Mayıs 1938, s. 1-2; **Ulus**, 28 Mayıs 1938, s. 1-7; **Atayolu**, 29 Mayıs 1938, s. 1-3; **Yeni Asır**, 29 Mayıs 1938, s. 1-3.

unutmayıp onları kurtarmaya söz verenin, bütün dünyada savaşarak hepimizi kurtaran Atatürk olduğunu vurgulamıştır. Atay makalesini Türkiye'nin Hatay'ı kurtarmak için bütün imkânları kullanacağını, hiçbir ihtimalin bu sorunu yarım bıraktıramayacağını, bu nedenle bölgede yaşayan Türklerin hükümete güvenmelerini isteyerek sonlandırmıştır.[910] Şevket Bilgin de, TBMM'de Hatay davası etrafında milletin büyük heyecanını yansıtan görüşmelerin olduğunu, söz alan milletvekillerinin kamuoyunun hassasiyetini tahrik eden nedenler üzerinde durduklarını ve Türkiye'nin davasını yalnız başına çözebileceğini ortaya koyduklarını belirtmiştir. Ayrıca Bilgin, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamaları ile Türkiye'nin bu sorunu çözmekteki kararlı tutumunun ön plana çıktığını vurgulamıştır. "*…Hatay Fransa ile beraber veya Fransasız istiklâline kavuşacaktır. Eğer Fransa Cenevrede birlikte aldığımız teahhütleri ve kendisine düşen vazifeleri yapmazsa biz kendimize düşeni yalnız başımıza da yapmayı biliriz*" diyerek yazısını sonlandırmıştır.[911]

Asım Us da bu konu ile ilgili yazdığı makalesinde, milletvekillerinin yaptıkları konuşmaların Hatay Sorunu'nun önemli bir aşamaya geldiğini göstermekle kalmayıp konuşmacıların bu konuda hükümetin bir an önce kararlar almasını istediklerini ifade ettiklerini belirtmiştir. Us, milletvekillerinin hükümetten almasını istedikleri önlemlerin şu şekilde sıraladıklarını ifade etmiştir: "*…Fransa ile siyasî münasebetin kesilmesi, Duyunuumumiyeden Fransızlara ait olan taksitlerin verilmemesi, Türkiyedeki Fransız mekteplerinin dost milletlere mahsus usullerden Fransanın istifade ettirilmemesi gibi dilekler ileri sürüldü; hattâ bundan daha ileri gidenler oldu: Doğrudan doğruya emrivaki denilen usullerin Hatay işine tatbikinde ısrar edenler bulundu.*" Ayrıca Us,

---

910 Falih Rıfkı Atay, *Millî Dava, Millî Karar!*, **Ulus**, 28 Mayıs 1938, s. 1-6; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz.; Kemal Sülker, *Medeniyet Utansın!*, **Atayolu**, 28 Mayıs 1938, s. 2; Muhittin Birgen, *Kat'î kararlar Vermek Mecburiyetindeyiz,* **Son Posta**, 30 Mayıs 1938, s. 1-2; Remzi Siliöz, *Hak Bizimdir*, **Atayolu**, 31 Mayıs 938, s. 1-2.

911 Şevket Bilgin, *Fransaya Son İhtar*, **Yeni Asır**, 29 Mayıs 1938, s. 1-2. Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Yunus Nadi, *Hatay Meselesi ve Suriye Meselesi*, **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1938, s. 1-5; Kemal Sülker, *Gebe Günler*, **Atayolu**, 31 Mayıs 1938, s. 3.

Türkiye'nin Hatay Sorunu'nu barış yolu ile çözmek için her yola başvurduğunu, son olarak da Fransa'nın verdiği yazılı taahhüdün yerine getirilmesini bekleyeceğini ifade ettikten sonra bundan da sonuç alınmazsa artık Türkiye'nin hareket serbestliği kazanacağını ve olacakların sorumluluğunun tamamı ile Fransa'ya ait olacağını belirtmiştir.[912]

3.7. Hatay'a İlişkin Çözüm Arayışlarında Türkiye, Fransa ve Milletler Cemiyeti

Hatay'da Türklere yapılan baskılar devam ederken Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suat Davaz ile Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet arasında 2 Haziran 1938'de bir görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşmede Dışişleri Bakanı Bonnet, bölgedeki yetkililere gerginliğin bir an önce durdurulması için gerekli talimatların verildiğini açıklamıştır. Aynı gün Fransa'nın Hatay'daki delegesi Roger Garreau da Türkiye'nin Hatay Büyükelçisi Tevfik Karasapan'ı ziyaret ederek haksızlıkların giderilmesi için gerekli bütün önlemlerin alınacağını belirtmiştir. Diğer taraftan aynı gün Başbakan Celal Bayar da, yanında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve İngiltere Büyükelçisi Sir Perscy Loraine olduğu halde Ankara'ya giderken İstanbul'da gazetecilere yaptığı açıklamada, Hatay Sorunu ile ilgili çok yakında iyi bir sonuca varılacağını ümit ettiğini belirtmiştir. Bütün bu gelişmeler Türk basınında Hatay Sorunu'nun çözümü yönünde ihtiyatlı bir iyimserlikle karşılanmasına yol açmıştır.[913] Bu konuda Ahmet Emin Yalman, Paris ve Antakya'dan olumlu haberler geldiğini vurguladıktan sonra alınan kararların uygulamaya geçmesinin önemini şöyle ortaya koymuştur: "…*Fransanın sözlerine inanmayı çok isteriz, fakat şimdiye kadar olan tecrübelerimiz buna imkân vermiyor.*

---

912 Asım Us, *Son Bir Tecrübe*, **Kurun**, 30 Mayıs 1938, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Yunus Nadi, *Dolambaçlı Entrikaya Cepheden Hücum*, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1938, s. 1-7.

913 **Akşam**, 3 Haziran 1938, s. 1-10; **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1938, s. 1-7; **Haber**, 3 Haziran 1938, 1-8; **Kurun**, 3 Haziran 1938, 1-6; **Son Posta**, 3 Haziran 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 3 Haziran 1938, s. 1-10; **Tan**, 3 Haziran 1938, s. 1-10; **Ulus**, 3 Haziran 1938, s. 1-8.

Artık bu kuru sözlere inanacak zaman geçmiştir. Emniyet duyabilmek için bu sözlerin fiilî ve katî eserlerini görmeye ihtiyacımız vardır."[914]

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Fransa'nın Hatay'daki delegesi Roger Garreau, 2 Haziran 1938'de Antakya'daki Türkiye Başkonsolosu Celal Tevfik Karasapan'ı ziyaret ederek seçmen kayıtlarının serbestçe yapılabilmesi ve güvenliğin sağlanması için gerekli bütün önlemlerin alınacağını belirtmiştir.[915] Ancak, ertesi gün 3 Haziran 1938'de Roger Garreau görevinden alınarak yerine hem idari işlere hem de ordu komutanlığı görevine bakmak için Binbaşı Robert Collet getirilmesine ve sivil makamların yetkilerini askerî makamlara devretmesine de karar verilmiştir. Fransa'nın Beyrut'daki Yüksek Komiseri Martel, bu kararın Türkiye ve Fransa arasında işbirliğini sağlamak, Hatay'daki bütün cemaatlerin haklarını serbestçe kullanmalarına imkân vermek amacına yönelik olduğu açıklamasını yapmıştır. Bu arada daha önce seçmen kayıtlarına verilen beş günlük araya iki gün daha ilave edilmiştir.[916] Delege Roger Garreau'nun görevden alındığı gün görevine başlayan Binbaşı Robert Collet, gazetecileri kışlaya davet ederek seçmen kayıtlarının devamının ve güvenliğinin sağlanması yönünde aldığı kararlarla ilgili onlara şu açıklamayı yapmıştır: "*….Memleketin anormal vaziyetini düşünerek askeri bir idare tesis ettim. Bu gün saat on ikiden itibaren örfi idare ilan ettim. Bunu da mahalli hükûmete tebliğ eyledim. Halkın kemali sükûnla işlerine devam edip birbirine karşı hasmane vaziyetten katiyen*

---

914 Ahmet Emin Yalman, *Hatay İşinde Ufuk Hâlâ Açılmadı*, **Tan**, 4 Haziran 1938, s. 1; Doğrultudaki diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Ortada Örnek Var*, **Tan**, 5 Haziran 1938, s. 1-10; Şevket Bilgin, *Fransız Politikası*, **Yeni Asır**, 5 Haziran 1938, s. 1-2; Yunus Nadi, *Sancak Nedir? Hatay Nedir?*, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1938, s. 1-7; Yunus Nadi, *Yeni Zihniyet Önünde Müstakil Hatay*, **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1938, s. 1-3; Asım Us, *Hakikat Anlaşılıyor mu?*, **Kurun**, 6 Haziran 1938, s. 1-4; Kemal Sülker, *Neticeden Eminiz*, **Atayolu**, 10 Haziran 1938, s. 1 Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Hatay*, **Haber**, 17 Haziran 1938, s. 2.

915 **Akşam**, 3 Haziran 1938, s. 1-10; **Atayolu**, 2 Haziran 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1938, s. 1-7; **Kurun**, 3 Haziran 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 3 Haziran 1938, s. 1-5; **Son Telgraf**, 3 Haziran 1938, s. 1-2; **Tan**, 3 Haziran 1938, s. 1-10; **Ulus**, 3 Haziran 1938, s. 8; **Yeni Asır**, 3 Haziran 1938, s. 3; **Yeni Sabah**, 3 Haziran 1938, s. 1-4; **Yeni Mersin**, 3 Haziran 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 159.

916 **Akşam**, 4 Haziran 1938, s. 1-4; **Atayolu**, 4 Haziran 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1938, s. 1-7; **Haber**, 4 Haziran 1938, s. 1-12; **Kurun**, 4 Haziran 1938, s. 1-2; **Tan**, 4 Haziran 1938, s. 1-9; **Ulus**, 4 Haziran 1938, s. 1-5; **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 161.

ictinap etmesini tavsiye ederim. Memleket asayişini karıştıranlara hangi cemaate mensup olurlarla olsun katiyen müsamaha etmiyeceğim. Bunları şiddetle takip ve tecziye edeceğim. Matbuatın vazifesi efkârıumumiyeyi tehyiç edecek mahiyette neşriyatta bulunmamak, bilakis halkı birbirine yaklaştırıcı ve barıştırıcı bir yol tutmaktır. Matbuatı unsurlar arasında kin ve husumeti körüklemekden mandater ve mahalli hükûmet makamatını tenkitten sizi men ediyorum. Ve yine cemiyeti akvam komisyonu azaları hakkında ağır neşriyat yapmaktan katiyen ictinap ediniz. Matbuatın da ika edeceği cürümlerin mahkemesi harp divanında görülecektir. Herkesin serbestçe reyini kullanmasını temin edeceğim. Bunu bütün halk bilmelidir…"[917] Asım Us, sıkıyönetim kararının Hatay'da huzur ve güvenliğin kalmadığının resmen kabul edilmiş olması anlamına geldiğini, Cenevre'de alınan kararlara göre Hatay'da emniyet ve asayiş bozulduğu zaman alınacak önlemlerde Fransa ile Türkiye'nin işbirliği yapmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Us, Hatay'da huzur ve güvenliğin sağlanması yönünde alınan önlemlere Türkiye'nin neden davet edilmediğini sorguladıktan sonra, "*Eğer Fransızlar Türklere itimatları yok ise, nasıl olur da Türkler Fransızlara itimat edebilir?*" sorusunu sorarak makalesini sonlandırmıştır.[918]

Söz konusu günlerde Türkiye ile Fransa arasında varılan anlaşmaya göre Hatay'da önemli idari değişiklikler yaşanmış ve valiliğe atanan Abdurrahman Melek 5 Haziran 1938'de görevine başlamıştır. Aynı gün Antakya Kaymakamlığına Süreyya Halef ve Belediye Başkanlığına da Vedi Münir Karabay getirilmiştir. Vali Abdurrahman Melek, Atayolu gazetesine bu konu ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "*....Cenevrede Türkiye ve Fransa hükûmetile ile Milletler Cemiyetinin kabul etmiş olduğu Sancak Statü ve Anayasası çerçeveleri dahilindeki prensiplerimizden hiçbirini feda etmemek, bilakis bunların tatbikat sahasında da tahakkukuna çalışmak ve müşkül anlarda memleketime*

---

917 **Atayolu**, 4 Haziran 1938, s. 1.

918 Asım Us, *Fransadan Soruyoruz Hataydaki Emniyet Tertibatına Niçin Türkler Davet Edilmiyor?*, **Kurun**, 9 Haziran 1938, s. 1.

hizmet eylemek maksadile Güvernörlüğü -Valiliği- kabul ve deruhte ettim ve bugünden itibaren işe başladım… Ekseriyet unsurlarile diğer unsurların yekdiğerlerine karşı müşterek vatan hissiile meşbu olarak kardeşçe yaşamaları matlup ve memleketin sükûn ve huzuru, refah ve tekâmülü yegâne gayem olduğundan her ferdin, her cemaatin haklarından emin ve müsterih olmaları icap eder..."[919] Delege Binbaşı Robert Collet de yeni görevine başlayan Abdurrahman Melek'i ziyaret ederek başarılar dilemiştir. Robert Collet bu ziyarette yaptığı açıklamada, "*her yerde memleketi ekseriyet unsuru idare eder ve ekalliyetler de buna tâbi olurlar*." dedikten sonra hükümetinden Türk-Fransız dostluğunun zarar görmemesi için her türlü kararı alma talimatı aldığını ve bütün memurların bu doğrultuda hareket etmesi gerektiğini siyasetle de uğraşmamalarını tavsiye etmiş, aksi yönde davranacakların cezalandırılacaklarını vurgulamıştır. Vali Abdurrahman Melek de aynı yönde açıklamalar yaparak, memurların hak, adalet ve eşitlik ilkelerine bağlı olarak görevlerini yapmaları gerektiği üzerinde durmuştur.[920] Nizamettin Nazif (Tepedelenli) de, Binbaşı Robert Collet'in açıklamaları ve devlet dairelerinde % 75 oranında Türklerin görevlendirilmesinin bölgedeki çoğunluğun onlara ait olduğunun kabul edilmesi manasına geldiğini ifade etmiştir.[921]

Hatay'da yapılan bu idari değişiklikler, özellikle de Abdurrahman Melek'in valilik görevine getirilmesi Türk basını tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Kemal Sülker bu konuda yazdığı makalede, Abdurrahman Melek'in göreve başlaması ile karanlık ve karışık bir dönemin sona erdiğini, Hatay'ın siyasi hayatına aydın bir pencerenin açıldığını ifade ettikten sonra aynı zamanda bağımsız Hatay Hükümeti'nin

---

919 Bu açıklamalar Atayolu gazetesi tarafından ilave baskı yapılarak duyurulmuştur. **Atayolu**, 5 Haziran 1938, s. 1; **Kurun**, 10 Haziran 1938, s. 1; **Son Posta**, 10 Haziran 1938, s. 1-9; **Son Telgraf**, 10 Haziran 1938, s. 1-s. 1—6; **Tan**, 10 Haziran 1938, s. 1-6; **Ulus**, 10 Haziran 1938, s. 1-8; **Yeni Sahah**, 10 Haziran 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 164.

920 **Atayolu**, 7 Haziran 1938, s. 1-3; **Akşam**, 10 Haziran 1938, s. 1-6; **Kurun**, 10 Haziran 1938, s. 1; **Son Posta**, 10 Haziran 1938, s. 1-9; **Son Telgraf**, 10 Haziran 1938, s. 1-6; **Tan**, 10 Haziran 1938, s. 1-6; **Ulus**, 10 Haziran 1938, s. 1-8.

921 Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Hatay*, **Haber**, 10 Haziran 1938, s. 2.

temellerinin de atılmak üzere olduğunu belirtmiştir.[922] Asım Us da yazdığı makalesinde, konuya daha temkinli yaklaşarak bir iki gündür Hatay hakkında önemli haberler geldiğini, polis ve jandarma kuvvetlerinin Vali Abdurrahman Melek'in emrine verildiğini, bunun üzerine Fransa'nın seçmen kayıtlarını usulüne uygun olarak yapılması kararı aldığı üzerinde durmuştur. Ayrıca Us, Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilmiş olan Seçim Komisyonu Genel Sekreteri Anker Peter Martin ile Delge Roger Garreau'nun görevlerinden alınmasının olumlu bir gelişme olduğunu vurguladıktan sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*Milletler Cemiyeti adına Hataya gönderilmiş olan kontrol komisyonunun bitaraflığı fiiliyatta laf olmaktan ileri geçemiyordu. Bakalım, Fransız delegesi olan Garo ile Milletler Cemiyeti komisyonunda genel sekreterlik vazifesini yapan Anker Hataydan uzaklaştırıldıktan sonra işler yoluna girecek midir? Yoksa tantana ile alındığı ilân edilen tedbirler de bitaraf olmak için değil, sadece öyle görünmek için müracaat olunan bir hileden mi ibaret kalacaktır*?"[923]

Paris ve Hatay'da bu gelişmeler yaşanırken Başbakan Celal Bayar, 7 Haziran 1938'deki CHP grubunda, Hatay Sorunu'nun tarihi bir geçmişini yapmış ve son dönemlerde meydana gelen gelişmelerle ilgili bilgi vermiştir. Ayrıca Başbakan Bayar, Paris'te Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet ile Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz arasında 2 Haziran 1938'den itibaren devam eden görüşmelerle ilgili de Fransa Hükümeti'nin taahhütlerini bu kez kesin olarak teyit ettiğini ve olayların bu olumlu seyrini devam ettirmesi halinde bir anlaşmaya varılması konusunda ümitli olduğunu açıklamıştır. Aynı günün akşamı da Anadolu Ajansı'nın Paris çıkışlı haberine göre de

---

922 Kemal Sülker, *Kapanan Devir*, **Atayolu**, 2 Haziran 1938, s. 2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer makaleleri için bkz. Kemal Sülker, *Yeni Hükûmet*, **Atayolu**, 3 Haziran 1938, s. 2; Şükrü Balcıoğlu, *Hedefimiz İstiklâl, Hürriyet, Huzur ve Emniyettir. Bizimle Gelenlere Kollarımız Daima Açıktır*, **Atayolu**, 3 Haziran 1938, s. 1.

923 Asım Us. *Entrikalar Son Erecek mi?*, **Kurun**, 5 Haziran 1938, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Fransanın Babıâli Siyaseti*, **Tan**, 8 Haziran 1938, s. 1-10; Yunus Nadi, *Hatay Meselesinde Son Vaziyet*, **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1938, s. 1.

Paris'te yapılan görüşmelerin anlaşma ile sonuçlandığı bildirilmiştir.[924] Fransız Havas Ajansı'ndan yapılan açıklamaya göre iki ülke arasında varılan anlaşmaya göre seçmen kayıtları sırasında Hatay'da meydana gelen olaylardan ayrı olarak Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Ayrıca 29 Mayıs 1937'de Cenevre'de kararlaştırıldığı gibi bir Türk-Fransız dostluk anlaşması ve Türkiye-Fransa ve Suriye arasında üçlü bir anlaşmanın imzalanması da amaçlanmıştır.[925]

Yaşanan bu gelişmeler Türk basını tarafından ilk anda olumlu karşılanmıştır. Yunus Nadi bu konudaki makalesinde, Fransa'nın kendini zamanında toplayarak Suriye'deki bir kısım memurlarının hataları ile yaratılan olumsuz havaya son vermekle önemli bir adım attığı üzerinde durmuştur.[926] Ahmet Emin Yaman da, bu başarının barış adına bir zafer olduğunu, bundan dolayı Atatürk'e şükran duyulması gerektiğini şöyle açıklamıştır: "…*Atatürk, en matemli bir günde Antakyalılara verdiği sözü tutmuştur. Türk milletine Kamutay kürsüsünden verdiği sözü de yerine getirmiştir. Fakat bu kadarla kalmamıştır. Atatürk, bütün barış seven insanların kendisine bağladıkları ümit ve emelleri de yeni bir zafere ulaştırmıştır. Fransızlarla yeni vardığımız anlaşma, Lozanın, Montrönün, Cenevrenin şerefli bir devamıdır. Millî bir siyasetin tahakkukuna en meşru, en kestirme, en güzel yolun, gönül hoşluğu ile anlaşma olduğuna yeni ve parlak bir örnektir*."[927] Fakat Türk basınındaki bu olumlu hava kısa süre sonra Hatay'da

---

924 **Akşam**, 8 Haziran 1938, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1938, s. 1-7; **Haber**, 8 Haziran 1938, s. 1-8; **Kurun**, 8 Haziran 1938, s. 1; **Son Posta**, 8 Haziran 1938, s. 1-6; **Son Telgraf**, 8 Haziran 1938, s. 1-6; **Tan**, 8 Haziran 1938, s. 1-10; **Ulus**, 8 Haziran 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 8 Haziran 1938, s. 1-5; **Atayolu**, 9 Haziran 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 163.

925 **Akşam**, 11 Haziran 1938, s. 1-9; **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1938, s. 1-7; **Haber**, 11 Haziran 1938, s. 1-12; **Kurun**, 11 Haziran 1938, s. 1-6; **Son Posta**, 11 Haziran 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 11 Haziran 1938, s. 1-6; **Ulus**, 11 Haziran 1938, s. 1-5; **Atayolu**, 12 Haziran 1938, s. 1.

926 Yunus Nadi, *Hatay Meselesinde Anlaşmaya Doğru*, **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1938, s. 1-7; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Hüseyin Cahid Yalçın, *Türkiye-Fransa Münasebatı*, **Yeni Sabah**, 12 Haziran 1938, s. 1-3; Şevket Bilgin, *Nihayet Anladılar*, **Yeni Asır**, 12 Haziran 1938, s. 1; Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Türk-Fransız Dostluğu Meselesi*, **Haber**, 13 Haziran 1938, s. 2-4.

927 Ahmet Emin Yalman, *Barış Hesabına Yeni Bir Zafer*, **Tan**, 14 Haziran 1938, s. 1-10; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Bekir Sıtkı Kunt, *Atatürk Hatayı Kurtardı*, **Atayolu**, 12 Haziran 1938, s. 1-2.

yaşana olumsuzluklardan dolayı tekrar tersine dönmüş ve Fransa'nın sert bir şekilde eleştirildiği yazılar kaleme alınmıştır. Türkiye ile Fransa arasındaki bu olumlu havanın Hatay'a yansımaması ve bölgede yaşayan Türklere baskıların artarak devam etmesi Hüseyin Cahid Yalçın tarafından şu şekilde dile getirmiştir: "*Zaman zaman, fena haberler çoğalıyor; vaziyet bir buhran şeklini alıyor. Sonra, fikirleri teskin edici bir iki havadis. Fakat günler geçince, bunların aslı çıkmıyor, mesele vahametini muhafaza ederek fena bir akıbete doğru yürüyor. İşte Hatay işinin kısa bir bilançosu. Halbuki Hatay işi bizim için böyle şakaya gelecek yahut ihmal ve lâkaydi ile karşılanarak kendi haline bırakılacak meselerden değildir*."[928] Ayrıca bu dönemde yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen Hatay'da Türk tezinin mutlaka başarılı olacağı yönünde yazılar da yayınlanmıştır.[929]

3.7.1. Milletler Cemiyeti ve Hatay

3.7.1.1. Cenevre'de Hatay Komisyonun Toplanması (11 Haziran 1938)

Türkiye ile Fransa arasındaki görüşmeler olumlu şekilde davam etmesine ve bu doğrultuda Hatay'da birtakım idari değişiklikler yaşanmasına rağmen seçmen kayıtları sırasında yaşanan olumsuzlukların önüne yine de geçilememiştir. Türkiye ile Fransa arasında anlaşmaya varılmasından sonra Hatay'da Türklere yapılan baskı azalmıştır. Ancak bu dönemde de seçim komisyonu, işleri ağırdan almaya, büroları erken kapatmaya ve Türklerin seçim müracaatlarını almamaya başlamıştır.[930] Böylece seçim

928 Hüseyin Cahid Yalçın, *Hatay Meselesi*, **Yeni Sabah**, 19 Haziran 1938, s. 1-3; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Hep Aynı Hileli Oyun*, **Tan**, 18 Haziran 1938, s. 1-4; Ahmet Emin Yalman, "*Yemen*" *Tipi Siyaset*, **Tan**, 20 Haziran 1938, s. 1-10; Hüseyin Cahid, Yalçın, *Hangi Fransa?*, **Yeni Sabah**, 20 Haziran, 1938, s. 1-2; Yunus Nadi, *Hatay Meselesinde Muhatabımız Fransadır*, **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1938, s. 1-7.

929 Bu doğrultuda yazılan makaleler için bkz. Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *Türklük ve Hatay*, **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1938, s. 3; Nadir Nadi, *Türk Tezi Zafere Kavuşacak*, **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1938, s. 1-3; Falih Rıfkı Atay, *Tesbit Edelim!*, **Ulus**, 22 Haziran 1938, s. 1-8; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 185-186.

930 **Akşam,** 12 Haziran 1938, s. 4; **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1938, s. 7; **Haber**, 12 Haziran 1938, s. 8; **Kurun**, 12 Haziran 1938, s. 6; **Son Posta**, 12 Haziran 1938, s. 11; **Tan**, 12 Haziran 1938, s. 4; **Ulus**, 12 Haziran 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 12 Haziran 1938, s. 5; **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 165-166.

komisyonu Türklerin seçmen listelerine kayıt olmalarını engellemek için her türlü zorluğu çıkarmıştır.[931]

Hatay'da bu gelişmeler yaşanırken Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonu 11 Haziran 1938'de İsveç temsilcisinin başkanlığında Cenevre'de Türkiye, Fransa, İngiltere temsilcileri bir araya gelmiştir. Bu toplantıda Türkiye temsilcisi Necmeddin Sadak, seçim komisyonunun takip ettiği yolun Türkiye ile Fransa arasında başlayan dostluğu bozacağını ve Hatay'daki halkı Türkler aleyhine tahrik edeceğini vurgulayarak sert bir şekilde eleştirmiştir. Sadak açıklamalarına şöyle devam etmiştir: "…*Dikkat ediniz ki bu vahim mesuliyet Milletler Cemiyetine kadar sıçramasın!. Eğer Hatayda bu tahrikât yüzünden Türk kanı dökülürse Türkiye Cumhuriyeti bunun mesullerini bulmakta bir lâhza tereddüt edemez*." Ayrıca toplantıda komisyonun seçim süresinin uzatılma talebi de Necmeddin Sadak'ın karşı çıkmasından dolayı kabul edilmemiştir.[932]

Hatay'da seçim komisyonunun Türklere karşı uyguladığı politika Türk basınında Milletler Cemiyeti'nin sert şekilde eleştirilmesine neden olmuştur. Yunus Nadi, son dönemde Hatay'da çıkan karışıklıkların sorumlusunun Milletler Cemiyeti temsilcileri olduğunu vurguladıktan sonra, "…*Cemiyetten çekilmemiz ihtimalini şimdilik yersiz ve lüzumsuz buluyoruz. Eğer cemiyet; mümessillerinin vaziyetini derhal düzetmeğe müsaraat etmezse, o zaman daha ileri sözler söylemenin zemin ve zamanı gelmiş olur*" diyerek Milletler Cemiyeti'ni sert bir şekilde eleştirmiştir.[933] Falih Rıfkı Atay da bu

---

931 Bu zorlukların ayrıntıları için bkz. **Atayolu**, 10 Haziran 1938, s. 1-2,5; **Akşam**, 13 Haziran 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1938, s. 1-3; **Haber**, 13 Haziran 1938, s. 1-8; **Kurun**, 13 Haziran 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 13 Haziran 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 13 Haziran 1938, s. 1; **Tan**, 13 Haziran 1938, s. 1-10; **Ulus**, 13 Haziran 1938, s. 1-8; **Yeni Sabah**, 13 Haziran 1938, s. 1-7; **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 166-168.

932 **Akşam**, 12 Haziran 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1938, s. 1-7; **Haber**, 12 Haziran 1938, s. 1-8; **Kurun**, 12 Haziran 1938, s. 1-6; **Son Posta**, 12 Haziran 1938, s. 1-11; **Tan**, 12 Haziran 1938, s. 1-4; **Ulus**, 12 Haziran 1938, s. 1-8; **Yeni Sabah**, 12 Haziran 1938, s. 5; **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 166.

933 Yunus Nadi, *Hataydaki Milletler Cemiyeti Mümessillerine Ne Oluyor?*, **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1938, s. 1-6; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 178-180; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Muhittin Birgen, *Hataydaki Cenevre Komisyonu İşi Azıtıyor!*, **Son Posta**, 18 Haziran 1938, s. 1-2; Asım Us, *Hatay İşinde Milletler Cemiyetinin Mes'uliyeti*, **Kurun**, 19 Haziran 1938, s. 1-6; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 181-182; Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Milletler Cemiyeti ve Türkiye*, **Haber**,

konudaki makalesinde, seçim kayıtları başladığından beri Türklere baskılar yapılırken sessiz kalan seçim komisyonunun Türkiye ile Fransa arasındaki görüşmeler sonunda Hatay'da güvenliğin sağlandığı bir dönemde Türkler aleyhine faaliyetlere başlamasını şöyle eleştirmiştir: "…*Milletler Cemiyeti'ne mensup iki âza devlet, aralarındaki ihtilâfı sulh yolu ile halletmeğe çalışırken, cemiyet mümessillerinin buna mâni olmak teşebbüsünde bulunmalarını akıl kabul etmez. Mantık odur ki bu efendiler, iptidadanberi olduğu gibi, şimdi de, kendilerine tevdi olunan bir talimatın icablarına göre hareket etmektedirler. Bu talimatı veren kimdir? Böyle hareket ederken, reis ve âzalar kime istinad etmektedirler? Böyle suallere cevab aramak ve tahminler yapmakla vakit kaybedecek zamanda değiliz. Son hâdiseler isbat etmiştir ki Milletler Cemiyetini temsil eden bu zatlar, Hatay davâsında Sancak Türklüğü ve Türkiye aleyhine vazife görmeğe memur edilmişlerdir.*" Ayrıca Atay, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti üyeliği konusundaki düşüncelerini şöyle açıklayarak makalesini sonlandırmıştır: "…*Bir müddettenberi bütün halkımızın kafasını meşgul eden bir suali artık sormalıyız: Türkiye'nin Milletler Cemiyeti ile olan münasebetleri, hattâ cemiyetteki âzalığı meselesi üzerinde durmak ve düşünmek zamanı gelmemiş midir?*"[934]

Muhittin Birgen daha ileri giderek, Hatay Sorunu'nu Türk aleyhtarlığı yapan Milletler Cemiyeti aracılığı ile çözmeye çalışmanın yanlış olduğunu, bu durumda sorunun sürüncemede kalacağını vurguladıktan sonra makalesine şöyle devam etmiştir: "*...Türkiye hayatını ve ekmeğini Milletler Cemiyetine borçlu değildir ve gene Türkiye Hatay davasını halletmek için her nevi mücadeleyi göze almıştır. Şu halde Milletler Cemiyetinden çekilmek, bu meseleyi bu tarzda anladığımızı dünyaya ilân etmenin en*

---

21 Haziran 1938, s. 2; Şevket Bilgin, *Yalan ve Tezvir de Sökmiyecek*, **Yeni Asır**, 24 Haziran 1938, s. 1-2.

934 Falih Rıfkı Atay, *Bu Oyunun Sonu Yok mu?*, **Ulus**, 16 Haziran 1938, s. 1-8; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Asım Us, *Milletçe Sorulan Sual*, **Kurun**, 18 Haziran 1938, s. 1-6.

mükemmel şekli olur."[935] Ahmet Emin Yalman ise Hatay'da meydana gelen olayların sorumlusunun ikiyüzlü politika uygulayan Fransa olduğunu ön plana çıkardıktan sonra Türkiye'nin karşısında sözüne sadık, ne istediğini bilen bir muhatap bulamadığını belirterek Fransa'yı eleştirmiştir. Ayrıca Yalman, Milletler Cemiyeti'nin barış ve istikrarı savunması gerekirken onun Hatay'daki temsilcilerinin barışı bozmaya çalıştıklarını vurgulamıştır. Yazar, Fransa'dan son bir girişimde daha bulunarak Hatay'da anlaşmayı bozmaya çalışanlara engel olmasını istemiştir.[936]

3.7.1.2. Türkiye'nin Hatay Komisyonu ve Gözlemcilerle Bağlantısını Kesmesi (21 Haziran 1938)

Hatay Sorunu'nda bu gelişmeler yaşanırken Bakanlar Kurulu 20 Haziran 1938'de İstanbul'da Savarona yatında Atatürk'ün başkanlığında 4,5 saat süren olağanüstü bir toplantı yapmıştır. Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın da katıldığı toplantıya Başbakan Celal Bayar, Millî Savunma Bakanı General Kazım Özalp, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu katılmıştır. Toplantıdan sonra Başbakan Celal Bayar gazetecilere yaptığı açıklamada, bu gün için söylenecek önemli bir şey olmadığını ancak bir hafta on güne kadar Hatay Sorunu'nun iyi bir şekilde halledileceğini belirtmiştir.[937]

---

935 Muhittin Birgen, *Milletler Cemiyetinden Derhal Çekilmeliyiz*, **Son Posta**, 19 Haziran 1938, s. 1-2; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 180-181; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Hakkı Ocakoğlu, *Son Hâdiseler*, **Yeni Asır**, 18 Haziran 1938, s. 1-2; Şevket Bilgin, *Soruyoruz Cenevrede Ne İşimiz Kaldı?*, **Yeni Asır**, 19 Haziran 1938, s. 1-2; Hüseyin Cahid Yalçın, *Hatayda Milletler Cemiyeti*, **Yeni Sabah**, 21 Haziran 1938, s. 1-2; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 182-184; Ahmet Emin Yalman, *Milletler Cemiyetinin İflâsı*, **Tan**, 22 Haziran 1938, s. 1-10; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 184-185; İ. Orhon, *Milletler Cemiyeti*, **Gençlik**, 1 Temmuz 1938, s. 1.

936 Ahmet Emin Yalman, *Milletler Cemiyetine Ne Oluyor?*, **Tan**, 16 Haziran 1938, s. 1-7; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Hatay İşinde Son Manzara*, **Tan**, 19 Haziran 1938, s. 1-10; Yunus Nadi, *Hatay Davası Bir Türkiye-Fransa Meselesidir*, **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1938, s. 1-5; Asım Us, *Türkiye-Fransa-Suriye*, **Kurun**, 21 Haziran 1938, s. 1-4; Hüseyin Cahid Yalçın, *Fransadan Şikayetimiz*, **Yeni Sabah**, 22 Haziran 1938, s. 1-3.

937 **Akşam**, 21 Haziran 1938, s. 1-13; **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1938, s. 1-7; **Haber**, 21 Haziran 1938, s. 1-8; **Kurun**, 21 Haziran 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 21 Haziran 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 21

Atatürk'ün başkanlığında yapılan Bakanlar Kurulu toplantısının ertesi günü Türkiye, 21 Haziran 1938'de Milletler Cemiyeti'ne bir nota vererek Hatay'da görev yapan Milletler Cemiyeti seçim komisyonunu tarafsız davranmadığından dolayı tanımadığını ve her türlü ilişkiyi kestiğini bildirmiştir.[938] Ertesi gün de Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz, Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet'i ziyaret ederek nota hakkında bilgilendirmiştir.[939] Türkiye'nin notasından sonra Hatay'daki seçim komisyonu Cenevre ile görüşmelerde bulunmak üzere seçmen kayıtlarını durdurmuş[940] ve 29 Haziran 1938'de Hatay'dan ayrılmıştır.[941] Böylece, Hatay'daki seçimler uluslararası denetimden de çıkarılmıştır.[942] Türkiye'nin seçim komisyonu ile bağlantısını kestikten sonra Nadir Nadi makalesinde, Milletler Cemiyeti'nin Hatay'a gönderdiği komisyonun insanlık ve hak namına değil Fransa hesabına çalıştığını ifade ettikten sonra Fransa'nın Hatay'da istedikleri politikayı uygulayamayacaklarını anladıktan sonra Milletler Cemiyeti komisyonun arkasına gizlendiğini belirtmiştir.[943]

Haziran 1938, s. 1-6; **Tan**, 21 Haziran 1938, s. 1; **Ulus**, 21 Haziran 1938, s. 1; **Yenigün**, 21 Haziran 1938, s. 1; Tekin, a.g.e., s. 123-124.

938 **Akşam**, 22 Haziran 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1938, s. 1-7; **Haber**, 22 Haziran 1938, s. 1-8; **Kurun**, 22 Haziran 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 22 Haziran 1938, s. 1-9; **Son Telgraf**, 22 Haziran 1938, s. 1-6; **Tan**, 22 Haziran 1938, s. 1-10; **Ulus**, 22 Haziran 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 22 Haziran 1938, s. 1-4; Asım Us, *Hataya Türk Askeri Ne Vakıt Girecek?*, **Kurun**, 23 Haziran 1938, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Beyhude Bir Çırpınma*, **Tan**, 23 Haziran 1938, s. 1-10; Yunus Nadi, *Hatayda İstediğimiz Fransaca Yerine Getirilmezse…*, **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1938, s. 1-7; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 188-189; Saraç, a.g.t., s. 119; Soyak, a.g.e., s. 614-615; R. Yavuz, a.g.t., s. 116; Gülgeç, a.g.e., s. 384.

939 **Akşam**, 23 Haziran 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1938, s. 7; **Haber**, 23 Haziran 1938, s. 1-12; **Kurun**, 23 Haziran 1938, s. 4; **Son Posta**, 23 Haziran 1938, s. 1-11; **Tan**, 23 Haziran 1938, s. 10; **Ulus**, 23 Haziran 1938, s. 1.

940 **Akşam**, 24 Haziran 1938, s. 1-10; **Cumhuriyet**, 24 Haziran 1938, s. 1-8; **Haber**, 24 Haziran 1938, s. 1-8; **Kurun**, 24 Haziran 1938, s. 1-6; **Son Posta**, 24 Haziran 1938, s. 1-9; **Tan**, 24 Haziran 1938, s. 10; **Ulus**, 24 Haziran 1938, s. 1-8; Hakkı Ocakoğlu, *Şüpheli Dostluktan Açık Düşmanlığı Tercih Ederiz*, **Yeni Asır**, 25 Haziran 1938, s. 1-2; Hüseyin Cahid Yalçın, *Anlaşmaya Doğru*, **Yeni Sabah**, 26 Haziran 1938, s. 1-2; Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *El-Alem-El-Arabi İle Bir Müsahabe,* **Haber**, 26 Haziran 1938, s. 2; Saraç, a.g.t., s. 119; R. Yavuz, a.g.t., s. 116.

941 Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 84-85; Duran, a.g.e., s. 132; Erden, a.g.e., s. 77; Bülent Şener, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Çok Yönlü Bir İnce Diplomasi Uygulaması: Siyasal, Hukuksal ve Askeri Boyutlarıyla Hatay'ın Türkiye'ye Katılması Süreci (1921-1939)*, **AAMD**, C. XXXIV, S. 97 (Bahar 2018), s. 164.

942 Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 288; Şener, a.g.m., s. 164.

943 Nadir Nadi, *Sulh Meş'alesi mi?, Politika Aleti mi?*, **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1938, s. 1-7; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Ağır Bir Suçlanma*, **Ulus**, 23 Haziran 1938, s. 1-8; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 187-188; Şevket Bilgin, *Fâcianın Son Perdesi Kapandı*, **Yeni Asır**, 26 Haziran 1938, s. 1-2; Ayrıca seçen kayıtları

Asım Us da, Türkiye ile Fransa arasında Hatay'daki nüfusun ırk oranları bir anlaşma yapılmış olmasına rağmen seçim komisyonunun taraflı davranmasının Türkiye'nin sabrını tükettiğini vurgulamıştır. Ayrıca Us, Milletler Cemiyeti'nin belirlediği seçim komisyonu aradan çekilirse Türkiye'nin Fransa ile daha kolay anlaşabileceğini ön plana çıkarmıştır.[944]

Türkiye'nin Hatay'daki seçim komisyonu ile bağlantısını kesmesinden sonra Başbakan Celal Bayar TBMM'nin 29 Haziran 1938'deki toplantısında hükümetin Hatay politikası hakkında açıklamalarda bulunarak Hatay'ın Türk olduğunu ve Türk kalacağının altını çizerek sözlerine şöyle devam etmiştir: "…*Biz meseleyi, dostane bir şekilde halletmek prensibinden talimat alarak, Antakyadaki heyetimize son talimatı vermiş bulunuyoruz. Diğer taraftan aynı ilham ve aynı prensiple hareket ettikleri takdirde bu davanın, yani askerî müzakerenin, iyi bir surette biteceğini ümid etmek caizdir. Hatay davamızın mesud bir tarzda halledilmesi ve Fransızlarla çok çetin bir imtihan geçirmekte olan dostluğumuzun muhfuz kalması için, ki bunu her iki taraf da istemektedir, askerî müzakerenin evvelemirde itilâf ile neticelenmesini zarurî addetmekteyiz*." Ayrıca Başbakan Bayar konuşmasının sonunda, TBMM'nin tatile girecek olmasından dolayı Hatay Sorunu'nda hükümete yetki verilmesini de istemiştir. TBMM'de yapılan oylamada toplantıda bulunan 336 milletvekilinin oybirliği ile hükümete yetki verilmiştir.[945] Başbakan Celal Bayar'ın TBMM'de yaptığı konuşma ile

---

sırasında seçim komisyonun yaptığı usulsüzlüklerle ilgili Ulus gazetesinin bölgeye gönderdiği muhabir Saffet Gürsoy'un Antakya'dan bildirdiği haberlerle ilgili bkz. **Ulus**, 24 Haziran 1938, s. 1-8.

944 Asım Us, *Notadan Sonra Yapılacak İş*, **Kurun**, 25 Haziran 1938, s. 1-6; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 191-192; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Falih Rıfkı Atay, *Le Temps Yanılıyor!*, **Ulus**, 25 Haziran 1938, s. 1-5; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 189-191; Hüseyin Cahid Yalçın, *Buhranlı Günler*, **Yeni Sabah**, 25 Haziran 1938, s. 1-3.

945 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 26, s. 508-510; **Akşam**, 30 Haziran 1938, s. 1-5; **Cumhuriyet**, 30 Haziran 1938, s. 1-7; **Haber**, 30 Haziran 1938, s. 1-11; **Kurun**, 30 Haziran 1938, s. 1-7; **Son Posta**, 30 Haziran 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 30 Haziran 1938, s. 1-6; **Tan**, 30 Haziran 1938, s. 1-7; **Ulus**, 30 Haziran 1938, s. 1-6; **Yeni Asır**, 30 Haziran 1938, s. 1-4; **Yeni Sabah**, 30 Haziran 1938, s. 1-4; **Ülkü Halkevleri Dergisi**, C. XI, S. 65 (Temmuz 1938), s. 393-294; Soyak, a.g.e., s. 613-614; Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Ankara 2010, s. 358-359; Gologlu, a.g.e., s. 325-326.

Türkiye'nin Hatay Sorunu'na bakışını bir kez daha ortaya koyduğunu vurgulayan Hüseyin Cahid Yalçın, hükümetin TBMM'den yetki verilmesini istemesinin nedeni olarak da şu görüşleri dile getirmiştir: "…*Herhalde bu kadar açık bir tarzda ve dostane sözler ve ümitlerle meclisten istenen salâhiyet hiçbir tehdit veya meydan okuma mahiyetini haiz olmadığında şüphe yoktur. Bir hükûmetin en birinci vazifesi, birdenbire tahaddüs edebilecek mühim vaziyetleri karşılayabilecek ihtiyatları vaktinde ittihaz etmiş bulunmaktır. Millet meclisinin tatil zamanında, Hatay ihtilâfı aradaki müzakerelerin akim kalması şeklini alırsa hükûmetin bu vaziyet karşısında eli bağlı kalmak istememiş olmasından daha tabiî ve makul bir hareket tasavvur edilemez.* "[946]

3.7.2. Türkiye-Fransa Diplomatik İlişkileri ve Türk Ordusu'nun Hatay'a Girişi

3.7.2.1. Antakya'da İmzalanan Türk-Fransız Askerî Antlaşması (3 Temmuz 1938)

Cenevre'de Türkiye ile Fransa arasında 29 Mayıs 1937'de Hatay'ın toprak bütünlüğünü garanti altına alan anlaşmanın ayrıntılarını görüşmek için Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz[947] başkanlığındaki Türk askerî heyeti[948] 12

---

946 Hüseyin Cahid Yalçın, *Mecliste Hatay Meselesi*, **Yeni Sabah**, 1 Temmuz 1938, s. 1-3; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Bayar'ın Verdiği Hesap*, **Tan**, 30 Haziran 1938, s. 1-10; Hakkı Ocakoğlu, *Büyük Millet Meclisi*, **Yeni Asır**, 30 Haziran 1938, s. 1-2.

947 Asım Gündüz: "*1880'de Kütahya'da doğdu. İlköğretimini Kütahya'da, ortaöğrenimini Karahisar, Balıkesir ve Bursa'da tamamlayıp, Bursa Askerî Lisesinden 1898'de mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Harbiye Okuluna girerek 1900 yılında buradan mezun oldu. 1904'te kurmay yüzbaşı olarak Akademiyi bitirdi. Balkan Savaşında ve I. Dünya Savaşında çeşitli cephelerde görev aldı. 3 Ağustos 1921'de Kurtuluş Savaşına katılmak üzere Ankara'ya geldi. 18 Ağustos 1921'de Batı Cephesi Komutanlığı Kurmay Başkanlığına önce vekâleten, sonra asaleten, kolordu komutanı yetkisiyle atandı ve bağımsızlık sonuna kadar bu görevi yürüttü. Sakarya Savaşlarında verdiği hizmet ve gayreti Büyük Millet Meclisince Altın liyakat Madalyası ve daha sonra İstiklâl Madalyası ile ödüllendirildi. Başkomutanlık Savaşından sonra 31 Ağustos 1922'de generalliğe yükseldi. 2 Eylül 1923'te Genelkurmay II. Başkanı, 1924-1929 yılları arasında 8. ve 9. Kolordu, ve 5. Ordu Komutanlıkları görevlerinde bulundu. 5 Ocak 1929'de yeniden Genelkurmay II. Başkanlığına döndü. Bu görevde iken Temmuz 1936'da Montrö Sözleşmesinedki Türk Delegasyonu üyesi, Hatay sorunu için Haziran 1938'de Fransızlarla yapılan görüşmelerde kurul başkanı olarak görev aldı. 30 Ağustos 1937'de orgenaralliğe yükseldi. 14 Temmuz 1945'te yaş sınırı nedeniyle emekliye ayrıldı. Emekliye ayrıldıktan sonra VIII. ve IX. Dönemlerde CHP'den Kütahya Milletvekili olarak görev yaptı. 14 Ocak 1970'te İstanbul'da öldü. Ölümünden sonra anıları Hatıralarım 1973 adıyla*

Haziran 1938'de Antakya'ya gelmiştir. Heyet sınırdan itibaren, "*Yaşasın Atatürk!, yaşasın generalimiz*" tezahüratları ile büyük bir kalabalık tarafından sevinçle karşılanmıştır. Aynı gün Fransa Doğu Orduları Komutanı General Charles Huntziger başkanlığındaki bir Fransız askerî heyeti de Antakya'ya gelmiştir.[949] İki ülke askerî heyetleri arasındaki görüşmeler 13 Haziran 1938'de başlamıştır.[950]

Antakya'da Türk ve Fransız askerî heyetleri arasında görüşmelerin başlaması Türk basını tarafından yakından takip edilmiş ve görüşmelerin olumlu bir şekilde devam etmesi memnuniyetle karşılanmıştır. Hakkı Ocakoğlu görüşmelerin başlamış olmasını Türk yurdu olan Hatay'ı esir etmek ve sömürge haline getirmek isteyenlerin izledikleri politikanın yanlış olduğunu anladıkları ön plana çıkarmıştır. Ayrıca Ocakoğlu, Antakya'da yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlanacağına ve Türk ordusunun da güvenliğini sağlamak için Hatay'a girerek Fransız askeri kuvvetleri ile birlikte çalışmaya başlayacağına kesin olarak bakılabileceğini vurgulamıştır. Diğer taraftan Ocakoğlu makalesinde, Türk ordusunun Hatay'a girecek olmasının Türkiye'nin Hatay için savunduğu tezin başarıya ulaştığının göstergesi olacağını ve seçmen kayıtları sırasında yaşanan olumsuzlukların ortadan kaldıracağını aynı zamanda Türkiye ile Fransa arasında tek anlaşmazlık konusu olan sorunun çözülmesi ile iki ülke ilişkilerini

---

yayınlandı." Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM IX. Dönem 1950-1954**, C. VII, Ankara 1999, s. 765-767.

948 Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz başkanlığındaki askerî heyetin diğer üyeleri Dışişleri Bakanlığı Birinci Daire Başkanı Elçi Cevat Açıkalın, Genelkurmay Harekat Şubesi Müdürü Kurmay Albay Fevzi Mengüç ve Genelkurmay Harekat Şubesinden Yüzbaşı Nureddin Alpkartal'dır. **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 8, Gömlek Nu: 088, Belge Nu: 088-1; **Akşam**, 12 Haziran 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1938, s. 1-7; **Haber**, 12 Haziran 1938, s. 1-8; **Kurun**, 12 Haziran 1938, s. 1-6; **Son Posta**, 12 Haziran 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 12 Haziran 1938, s. 1-6; **Tan**, 12 Haziran 1938, s. 1; **Ulus**, 12 Haziran 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 12 Haziran 1938, s. 1-5; Selçuk, a.g.e., s. 103; Saraç, a.g.t., s. 120; Selçuk, a.g.e., s. 103; Soyak, a.g.e., s. 614; R. Yavuz, a.g.t., s. 116; Aslıyüce, a.g.e., s. 267; Goloğlu, a.g.e., s. 324.

949 **Akşam**, 13 Haziran 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1938, s. 1-3; **Haber**, 13 Haziran 1938, s. 1-12; **Son Posta**, 13 Haziran 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 13 Haziran 1938, s. 1-6; **Tan**, 13 Haziran 1938, s. 1-10; **Ulus**, 13 Haziran 1938, s. 1-8; **Yeni Sabah**, 13 Haziran 1938, s. 1-7; **Yenigün**, 14 Haziran 1938, s. 1-2; Orgeneral Asım Gündüz'ün Antakya'ya gelişinde sevinç gösterilerinin yapıldığı caddenin adı kısa süre sonra Gündüz Caddesi olmuştur. Ahmet Faik Türkmen, *Gündüz Caddesi ve Orgeneral Asım Gündüz*, **Yenigün**, 26 Temmuz 1938, s. 1.

950 **Akşam**, 14 Haziran 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 14 Haziran 1938, s. 1; **Haber**, 14 Haziran 938, s. 1; **Kurun**, 14 Haziran 1938, s. 4; **Son Posta**, 14 Haziran 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 14 Haziran 1938, s. 1-6; **Yeni Sabah**, 14 Haziran 1938, s. 1; Karakoç, a.g.e., s. 137; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e.s. 85; Şener, a.g.e., s. 365.

de olumlu yönde etkileyeceği üzerinde de durmuştur.[951] Asım Us da görüşmelerin başlamasından sonra yazdığı makalesinde, Hatay'da yaşanan olumsuzlukların ortadan kalkması için Türk ordusunun Hatay'a girerek Fransız kuvvetleri ile birlikte görev yapması gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle Us, Antakya'daki görüşmelerde Türk ve Fransız askeri işbirliğinin sağlanması için ne yapılması gerekiyorsa kısa zaman içerisinde yapılmasını isteyerek makalesini sonlandırmıştır.[952]

Görüşmeler devam ederken General Huntziger, Antakya'da 27 Haziran 1938'de Anadolu Ajansı'na yaptığı açıklamada görüşmelerin büyük bir gizlilik içerisinde devam ettiğini, Orgeneral Asım Gündüz ve Elçi Cevat Açıkalın'ı Ankara'dan daha önceden tanıdığını vurguladıktan sonra görüşmelerin samimi bir şekilde devam ettiğini belirtmiştir. Ayrıca aynı gün basında çıkan haberlerde Türkiye ile Fransa'nın Hatay'da bulunacak Türk ve Fransız askerlerinin sayısı hariç diğer konularda anlaşmaya varıldığı yönünde haberleri ön plana çıkmıştır.[953] Antakya'da 13 Haziran 1938'de Türk ve Fransız askerî heyetleri arasında başlayan görüşmeler 30 Haziran 1938'de bir anlaşmaya varılması ile sonuçlanmıştır. Ayrıca aynı gün Paris'te Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet ile Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz arasındaki görüşmelerinde kesin anlaşmaya sonuçlandığı açıklanmıştır.[954] Taraflar arasında anlaşmaya varılmasından

---

951 Hakkı Ocakoğlu, *Türkün Zaferi*, **Yeni Asır**, 14 Haziran 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Şekip Gündüz, *Bir Müttefikimiz: İngiliz Efkârıumumiyesi*, **Haber**, 22 Haziran 1938, s. 2; Şevket Bilgin, *Fransa İle Dostluk Görüşmesi*, **Yeni Asır**, 22 Haziran 1938, s. 1-2; Hüseyin Cahid, Yalçın, *Hatayda Türk Askeri*, **Yeni Sabah**, 23 Haziran 1938, s. 1-3; Falih Rıfkı Atay, *İkinci Tasfiye*, **Ulus**, 27 Haziran 1938, s. 1-8; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 192-193; Ahmet Emin Yalman, *Hatay Davasının Ruhu*, **Tan**, 1 Temmuz 1938, s. 1.

952 Asım Us, *Hatayda Türk-Fransız Askerî İşbirliği Ne Zaman?*, **Kurun**, 15 Haziran 1938, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Asım Us, *Türk-Fransız Askeri Teşrik Mesaisi Niçin Olmuyor?*, **Kurun**, 20 Haziran 1938, s. 1-4; Hüseyin Cahid Yalçın, *Hatayda Son Vaziyet*, **Yeni Sabah**, 24 Haziran 1938, s. 1-3; Yunus Nadi, *Hataya Aid Hataların Tashihi*, **Cumhuriyet**, 25 Haziran 1938, s. 1-7; Hüseyin Cahid Yalçın, *Hatayda Türk Askeri*, **Yeni Sabah**, 27 Haziran 1938, s. 1-3.

953 **Akşam**, 28 Haziran 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 28 Haziran 1938, s. 1-3; **Haber**, 28 Haziran 1938, s. 1-8; **Kurun**, 28 Haziran 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 28 Haziran 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 28 Haziran 1938, s. 1-6; **Tan**, 28 Haziran 1938, s. 1-3; **Ulus**, 28 Haziran 1938, s. 1; **Yeni Asır**, 28 Haziran 1938, s. 1-3; **Yeni Sabah**, 28 Haziran 1938, s. 1-4; **Ayın Tarihi**, S. 55 (Haziran 1938), s. 173.

954 **Akşam**, 1 Temmuz 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1938, s. 1-3; **Haber**, 1 Temmuz 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 1 Temmuz 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 1 Temmuz 1938, s. 1; **Tan**, 1 Temmuz 1938,

sonra Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet ve Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz ile birlikte gazetecilere açıklamalar yapmışlardır. Dışişleri Bakanı Bonnet, Fransa ile Türkiye arasındaki görüşmelerin olumlu sonuçlandığını belirttikten sonra açıklamalarına şöyle devam etmiştir: "…*İskenderun davası, iki memlekete, aralarındaki münasebata aid muhtelif meseleler hakkında geniş bir fikir teatisine vesile vermiştir. İskenderun davasının halli, hakikatte, Türkiye ile Fransa ve Suriye arasındaki münasebetlerin muntazamlaştırılması davasıyla ayrılmaz bir mahiyet arz eylemektedir. İhtilâf, karşılıklı bir anlaşma zihniyeti ile müzakere olunmuştur*." Ayrıca Bonnet, Antakya'da askerî heyetler arasında yapılan görüşmelerde Türkiye ile Fransa'nın birlikte üzerine aldıkları Hatay'ın toprak bütünlüğü garantisinin şartlarının tespit edildiğini de belirtmiştir. Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz'da yaptığı açıklamada, Fransa Başbakanı Edouard Daladier ve Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet'in sorunun çözümündeki katkılarını ön plana çıkardıktan sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "…*Sancak meselesi, hakikaten Türk-Fransız dostluğu için kat'î bir imtihan teşkil eylemiştir. Bu dostluk bu imtihandan, her zamankinden kuvvetlenmiş olarak çıkmaktadır. Birkaç defa asırdide Türk-Fransız münasebetlerinin her sahada inkişafı ve sıkılaşması için yeni bir devir açılmaktadır. İki memleketin tesanüdü, Fransız-Türk-Suriye muahedesinin pek yakında imzasile de yeniden bir kere daha teyid edilmiş olacaktır*."[955]

Türk ve Fransız askerî heyetleri arasında yapılan görüşmeler sonunda Hatay'daki Fransız askeri sayısının 2.500'ü geçmemesine ve seçim güvenliğini sağlamak için 2.500 Türk askerinin de Hatay'a girmesine karar verilmiştir. Ayrıca Hatay halkı arasından da

---

s. 1-7; **Ulus**, 1 Temmuz 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 1 Temmuz 1938, s. 1-5; **Yenigün**, 2 Temmuz 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 73-74.

955 **Akşam**, 2 Temmuz 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1938, s. 1-3; **Son Posata**, 2 Temmuz 1938, s. 1-11; **Tan**, 2 Temmuz 1938, s. 1-10; **Ulus**, 2 Temmuz 1938, s. 1-5; **Yeni Sabah**, 2 Temmuz 1938, s. 1-3; **Yenigün**, 3 Temmuz 1938, s. 1-3; **Yeni Mersin**, 3 Temmuz 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 92-93.

1.000 kişilik güvenlik görevlisi seçilmiştir.[956] Böylece iki ülke Hatay'ın toprak bütünlüğünü ve siyasi statüsünü korumak amacıyla eşit sayıda asker bulundurmayı kabul etmiştir. İki ülke askerî heyetleri arasındaki görüşmeler 3 Temmuz 1938'de antlaşmanın imzalanması ile sonuçlanmış ve söz konusu bu antlaşma Türk basını tarafından Atatürk'ün büyük bir başarısı olarak ön plana çıkarılmıştır.[957] Ayrıca antlaşmaya göre, Türkiye'ye, Hatay ya da Suriye üzerinden bir üçüncü devletçe saldırı durumunda, buna karşı koyacak kuvvetlerin konumu ve hareketi de düzenlenmiştir. Antlaşmaya ekli 32 maddelik ek protokolde ise, Hatay'a girecek Türk ordusunun başında bir albay bulunacağı, giriş gününün birlikte kararlaştırılacağı; Türk ordusunun Hassa ve Payas üzerinden geçeceği, İskenderun, Belen, Kırıkhan ve Antakya'ya yerleşeceği; ayrıca Hatay'ın güvenliğini sağlamak için Fransızlarla işbirliği yapacağı da belirtilmiştir.[958]

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, Antakya'daki askerî heyetler arasındaki görüşmelerde anlaşmaya varıldığını 2 Temmuz 1938 Cumartesi gününü, 3 Temmuz 1938 Pazar'a bağlayan gece Savarona yatında aldığını saat 01.00'i geçiyor olmasına rağmen Atatürk'ün yanında bulunan General Salih Omurtak ve iki komutan ile sohbet ederken kendisine haberi ilettiğini, Atatürk'ün pek memnun olmasına rağmen endişesinin tamamen ortadan kalkmadığını vurguladıktan sonra kendisine şu emri verdiğini belirtmiştir: "*Başvekile, iki hükümetin yarın temas ederek müfrezemizin öbür gün Hatay topraklarına girmesi için karar almalarını temin*

---

956 **Akşam**, 3 Temmuz 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 3 Temmuz 1938, s. 1-7; **Haber**, 3 Temmuz 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 3 Temmuz 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 3 Temmuz 1938, s. 1; **Tan**, 3 Temmuz 1938, s. 1-10; **Ulus**, 3 Temmuz 1938, s. 1-3; **Yeni Sabah**, 3 Temmuz 1938, s. 1-5; Soysal, a.g.m., s. 85; Saraç, a.g.t., s. 118-119; Soysal, a.g.e., s. 539; Eraslan, a.g.m., s. 24; Sarınay, a.g.m., s. 410-411; Yılmaz Börklü, a.g.m., s. 41; R. Yavuz, a.g.t., s. 117; Ada, a.g.e., s. 176-177; C. Yavuz, a.g.e., s. 290; Demirci Akyol, a.g.e., s. 77; Tekin, a.g.t., s. 14; Çapa, a.g.m., s. 27; Yılmaz, a.g.t., s. 155; Özkaya Duman, a.g.e., s. 103.

957 **Akşam**, 4 Temmuz 1938, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 4 Temmuz 1938, s. 1-7; **Haber**, 4 Temmuz 1938, s. 1-12; **Son Posta**, 4 Temmuz 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 4 Temmuz 1938, s. 1-6; **Tan**, 4 Temmuz 1938, s. 1-10; **Ulus**, 4 Temmuz 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 4 Temmuz 1938, s. 1-5.

958 Soysal, a.g.m., s. 95-96; Sarınay, a.g.m., s. 410-411; Tekin, a.g.e., s. 361; Ayrıca antlaşmanın maddeleri için bkz. **BCA**, 030. 10 / 224. 510. 12; Soysal, a.g.e., s. 539-540; **Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923**, C. 2, Ankara 1994, s. 625-631.

eylemesini rica ettiğimi yaz, evvelce de söyledim, benin bu adamlara itimadım yok. Anlaşma, bir an evvel emrivaki olmalıdır." Soyak, bu emri o akşam İstanbul'dan Ankara'ya hareket eden ve yolda bulunan Başbakan Celal Bayar'a bildirdiğini, Bayar'dan ise Dışişleri Bakanlığı'na emri hemen tebliğ edeceği cevabını aldığını ifade etmiştir. Sabah erken saatte Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın telefon ederek şunları söylediğini aktarmaktadır: "*Paşamın emrini aldım, vakit geçirmeden Paris Büyükelçimiz Suat Davaz'a icap eden talimatı verdim. Fakat bugün Pazar, her taraf kapalı. Fransız Hariciye Nazırı da intihap dairesine gitmiş. Bu itibarla emri yerine getirmek imkânsız gibi görünüyor. Mamafih akşama kadar çalışacağız, olmazsa ben Vekâletten affımı isteyeceğim. Çünkü şimdiye kadar Paşamın bütün emirlerini ifa etmiş ve bununla iftihar etmekte olan bir adamım. Başarısızlığı hazmedemem.*" Kendisinin de Aras'a şu cevabı verdiğini belirtmektedir: "…*Suat Bey vazifesinde çok titiz ve becerikli bir zattır, verdiğiniz ve vereceğiniz talimata dayanarak, bu durumda da meseleyi halletmek için bir çıkar yol bulabilir ümidindeyim; buyurduğunuz gibi akşamı bekleyelim, eğer olmazsa sebeplerini Cumhurbaşkanına arz ederiz; bilirsiniz ki karşısında bulunduğunuz Büyük adam, ciddi mazeretleri anlamayacak bir insan değildir*." Aras'ın da buna, "*Muhakkak. Fakat, söylediğim gibi ben, O'nun emirlerini yapmamış olmayı hazmedemem. Ne ise, akşam yine görüşürüz*."[959]

Soyak, Aras'ın akşamüzeri tekrar telefon ederek, iki hükümet arasında Atatürk'ün istekleri doğrultusunda anlaşmaya varıldığını ve Hatay'daki Fransız askerî makamlarına gerekli talimatın verildiği bilgisini aktardığını belirtmiştir. Ayrıca Soyak, Aras'ın verdiği bilgilere göre, Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz talimatı alır almaz Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet'e telefonla ulaşarak, Atatürk'ün isteğini iletmiştir. Bunun üzerine Bonnet, hemen telefonla Başbakan ve diğer bakanlarla görüşmeler yaparak; hükümetin onayını aldıktan sonra Dışişleri Bakanlığı'nın ilgili

[959] Soyak, a.g.e., s. 616-617.

bürosunu açtırmış ve isteği Savunma Bakanlığı'na yazdırmıştır. Orada da yetkililer toplanmış ve bölgedeki askerî makamlara, Türk ordusunun ertesi günü, Hatay'a gireceğini bildirerek gerekli talimatı vermiştir.[960]

13 Haziran 1938'de Antakya'da başlayan görüşmelerin uzun sürmesi Batı basınının da dikkatini çekmiştir. İngiltere ve Fransa'nın, Avrupa'da savaş tehlikesinin arttığı bu dönemde Türkiye'ye ihtiyaç duymalarının yanı sıra Suriye'yi de küstürmek istememelerinden kaynaklanmıştır. Bu durumu Joseph M. Lewy 26 Haziran 1938 tarihli New York Times gazetesinde şöyle açıklamıştır: "…*Fransa, sancak'ın Türkler tarafından ele geçirilmesini Fransa'nın müttefiki olan Suriye buna muterizdir (itirazcıdır) diyerek önlemeye çalışmakla beraber, aynı zamanda Türkiye'yi mümkün mertebe teskin etmek zorundadır. Büyük Britanya (İngiltere) ve Fransa, Türkiye'nin artık dünya satranç tahtası üzerinde önemli bir devlet olduğunu bugün takdir ediyorlar. İki yüz bine yakın efrattan (askerden) müteşekkil mücehhez ordusu ve Boğazlar üzerindeki mutlak hâkimiyeti sayesinde Türkiye sevkülceyş (stratejik) bakımdan Akdeniz mıntıkasında önemli devletlerden bir haline gelmiştir. Harp bulutlarının Avrupa ufuklarını kapladığı bir sırada, Avrupa'daki menfaatleri müşterek olan Fransa ve İngiltere, Türkiye ile hal-i sulhta kalmanın hayati bir ehemmiyeti haiz olduğunu ve birçok fedakârlıklara katlanmayı haklı gösterecek kadar kıymetli bulunduğunu çok iyi takdir ediyorlar. ...İster sulhun müdafaası, ister Almanya'ya ve belki de biraz İtalya'ya karşı bir harbin kazanılması için Akdeniz'de bir İngiliz-Fransız-Türk bloku meydana getirmek son derece önemlidir. Sancak'ın Türkiye tarafından ilhakına müsaade etmek, Türkiye'nin dostluğunu ve ittifakını kazanmak için çok ağır bir taviz değildir. Ancak, Fransa ve İngiltere, Cemiyet-i Akvam'ın ve Cemiyet-i Akvam misakı ile prensiplerinin alemdarı oldukları cihetle, Fransa hiç olmazsa Suriye'yi müdafaa ediyor gibi*

[960] Soyak, a.g.e., s. 616-617.

görünmeksizin sancağı Türklere teslim edemezdi. Fransa ve Türkiye arasında müzakerelerin uzun sürmesinin nedeni budur."[961]

Antlaşmanın imzalanmasını Yunus Nadi, biraz geç de olsa Hatay Sorunu'nda gerçeğe doğru atılmış büyük bir adım olarak görmüş ve Türk askerinin Hatay'a girerek yeni yönetimin kurulması için güvenliğin sağlanması maksadıyla görev yapacağını ön plana çıkarmıştır. Ayrıca Nadi, bu antlaşmanın Hatay'daki seçmen kayıtlarının güvenli bir ortamda yapılmasına, Hatay'da Türk çoğunluğuna dayanan yeni bir mahallî yönetimin kurulmasına, seçmen kayıtları sırasında yapılan hataların düzeltilerek bir meclisin ve hükümetin oluşturulmasına katkı sağlayacağını belirtmiştir.[962] Ahmet Emin Yalman da, askerî heyetler arasında antlaşmanın imzalanması ile Hatay Sorunu'nun kesin olarak halledildiğini ve Türkiye'nin savunduğu tezin zafer kazandığını vurguladıktan sonra makalesine şöyle devam etmiştir: "…*Türk askerinin Hatay'da vazife alması iki şeyi gösteriyor. Birincisi Türk milletinin yalnız haklı gayeler için mücadele ettiği, fakat böyle bir haklı gayeye neticede mutlaka vardığıdır. İkincisi de Atatürk'ün verdiği her sözü tuttuğudur.*"[963] Hüseyin Cahid Yalçın da antlaşmanın imzalanmasından sonra yazdığı makalesinde, Hatay Sorunu'ndan dolayı Türkiye ile Fransa arasında ortaya çıkan dostluktan dolayı bütün dünyanın dikkatinin Doğu Akdeniz kıyılarına odaklandığını ve Akdeniz'in dünya tarihindeki önemine vurgu yapmıştır.[964] Bekir Sıtkı Kunt ise makalesinde, Orgeneral Asım Gündüz'ün Antakya'ya gelişinden itibaren Hatay'daki Türklerin bayram yaptıklarını ve 3 Temmuz 1938'de

---

961 **BCA**, 030. 10/ 224. 511-5; Selma Yel, *Hatay'ın Ana Vatana İlhakının Yurt Dışı Basındaki Yansımaları*, **Türkiye-Ortadoğu Uluslar Arası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu** (3-5 Kasım 2009 Antakya-Hatay Haz. Mukaddes Arslan), Ankara 2011, s. 189-190; Karakoç, a.g.m., s. 112-113; Uyar, a.g.m., s. 322-323; Şener, a.g.m., s. 164-165.

962 Yunus Nadi, *Hataya Dair Son Anlaşma*, **Cumhuriyet**, 3 Temmuz 1938, s. 1-7; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Falih Rıfkı *Hatay*, **Ulus**, 3 Temmuz 1938, s. 1-7; Hüseyin Cahid Yalçın, *Türkiye ve Fransa*, **Yeni Sabah**, 3 Temmuz 1938, s. 1-3; Şevket Bilgin, *Bir İhtilaf Nasıl Bitti?*, **Yeni Asır**, 3 Temmuz 1938, s. 1-2; Salahattin Kutlu, *Türk İnkılâbı ve Türk Askeri*, **Yenigün**, 12 Temmuz 1938, s. 2; Remzi Siliöz, *Son Bir İhtar*, **Yenigün**, 16 Temmuz 1938, s. 1.

963 Ahmet Emin Yalman, *İnsanlık Hesabına Zaferimiz*, **Tan**, 4 Temmuz 1938, s. 1-10; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 96-97; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Eski ve Yeni Ölçüler*, **Tan**, 5 Temmuz 1938, s. 1-10.

964 Hüseyin Cahid Yalçın, *Milletlerarası Politikada Akdeniz*, **Yeni Sabah**, 4 Temmuz 1938, s. 1.

Türkiye ile Fransa arasında Antakya'da antlaşmanın imzalanması ile Hatay'ın bağımsızlığının Türk askerlerinin kontrolü altına girdiğini belirtmiştir. Ayrıca Kunt, Türk ordusunun Fransız askerleri ile el ele vererek aylardır anarşinin sürdüğü Hatay'a barış ve güvenliği getireceğini de vurgulamıştır. Aynı zamanda Kunt, Hatay'daki Türklerin Türk ordusunun Hatay'a gireceği günü yıllardır sabırsızlıkla beklediğini ön plana çıkardıktan sonra Atatürk'ün kırk asırlık Türk yurdu olan Hatay'ı baskı altında bırakmadığını belirterek makalesini sonlandırmıştır.[965]

3.7.2.2. Ankara'da İmzalanan Türkiye-Fransa Dostluk Antlaşması (4 Temmuz 1938)

Antakya'da Türkiye ile Fransa heyetleri arasında askerî anlaşmanın imzalandığı gün Ankara'da Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot arasında devam eden görüşmelerin de anlaşma ile sonuçlandığı açıklanmıştır.[966] Bir gün sonra da 4 Temmuz 1938'de Türkiye ile Fransa arasında bir Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın imzalanması sırasında Suriye temsilcisi Emir Arslan da hazır bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Henri Ponsot duydukları memnuniyeti vurgulayan bir konuşma yaparak antlaşmanın iki ülke ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayacağı üzerinde durmuşlardır.[967]

Bu antlaşmanın Türkiye'nin 29 Aralık 1937'de feshettiği 3 Şubat 1930 Antlaşması'nın yerine geçmesi ve Türkiye ile Fransa arasındaki dostluğun artırılmasından başka, taraflardan birine saldırı durumunda ötekinin tarafsız kalması kararlaştırılmıştır. Ayrıca antlaşma ile taraflardan birine karşı uygulanacak olan siyasi

---

965 Bekir Sıtkı Kunt, *Beklediğimiz Gün*, **Yenigün**, 5 Temmuz 1938, s. 1.

966 **Akşam**, 4 Temmuz 1938, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 4 Temmuz 1938, s. 1-7; **Haber**, 4 Temmuz 1938, s. 1-12; **Son Posta**, 4 Temmuz 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 4 Temmuz 1938, s. 1-6; **Tan**, 4 Temmuz 1938, s. 1-10; **Ulus**, 4 Temmuz 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 4 Temmuz 1938, s. 1-5; **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 91-92.

967 **Akşam**, 5 Temmuz 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1938, s. 1-7; **Haber**, 5 Temmuz 1938, s. 1-8; **Son Posta**, 5 Temmuz 1938, s. 1-11; **Tan**, 5 Temmuz 1938, s. 1-10; **Ulus**, 5 Temmuz 1938, s. 1-3; **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 92-93.

ve ekonomik düzenlemelere diğerinin katılmamasını ve yardımcı olması konusunda da görüş birliğine varılmıştır. Aynı zamanda 8 maddeden oluşan bu antlaşmanın 3. maddesinde ve antlaşmaya ekli olan ortak demeçte, Hatay ile ilgili şu hükümler bulunmaktadır: "…*Umumi sulhun ve Şarki Akdeniz'de emniyetin muhafazasına aynı derecede merbut bulunan yüksek akid taraflar, inkişafı, 29 Mayıs 1937 tarihli Sancak'ın tamamiyeti mülkiyesini tekeffül muahedesinden kendilerine terettüp eden garanti taahhüdünün tatbikini icabettirebilecek mahiyette her vaziyet karşısında taahhüdlerinin ifasını temin ve bu hususta mütekabilen birbirlerine muktazi kolaylıkları bahşeylemek için istişarede bulunacaklardır*." Ortak demeçte ise, "…*29 Mayıs 1937 tarihinde Milletler Cemiyeti konseyi tarafından kabul edilmiş olan İskenderun Sancağı statü ve anayasasının meriyete vaz'ı ve tatbikinde, Sancak'ta Türk elemanının tefevvukunu tanımak suretile Türkiye hükûmetine kendi tarafından Sancak meselesinin Türkiye için bir arazi meselesi olmadığını teyide sevk etmiş olan 20 ilkteşrin 1921 tarihli Ankara İtilafnamesi mefhumu dairesinde devam etmek*"[968] Ortak Demeç'teki hükümden de anlaşılacağı gibi Fransa Türk ordusunun Hatay'a girmesini kabul etmesine karşılık, Türkiye'nin bölgeyi ilhak etmesini engellemeyi amaçlamıştır. Ancak bu antlaşma hem daha sonra Hatay Sorunu ile ilgili gelişmeler hem de 1939 Türk-İngiliz-Fransız ittifak görüşmelerinin hızla ilerlemesi nedeniyle taraflarca onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir.[969]

Ankara'da Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Dostluk Antlaşması'ndan sonra Asım Us yazdığı makalesinde, Hatay Sorunu'nda Türkiye ile Fransa'nın anlaşmaya varmış olmasının her iki ülkeye dost olan memleketlerde büyük bir memnuniyet

968 Antlaşmanın maddelerinin tamamı için bkz. **BCA**, 030. 10/ 224. 510-11; **Akşam**, 5 Temmuz 1938, s. 1-11; **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1938, s. 1-7; **Haber**, 5 Temmuz 1938, s. 1-8; **Son Posta**, 5 Temmuz 1938, s. 1-11; **Tan**, 5 Temmuz 1938, s. 1-10; **Ulus**, 5 Temmuz 1938, s. 1-3; **Yeni Sabah**, 5 Temmuz 1938, s. 1-5; **Yeni Mersin**, 5 Temmuz 1938, s. 1-2; **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 87-91; Soysal, a.g.m., s. 96-97; Sarınay, a.g.m., s. 412; Gülgeç, a.g.e., s. 385-388; Gologlu, a.g.e., s. 326-327.

969 Soysal, a.g.m., s. 97; Sarınay, a.g.m., s. 412; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 105-106.

yarattığını belirtmiştir.[970] A. Şükrü Esmer de, Ankara'da imzalanan antlaşmanın Türkiye ile Fransa arasında daha kapsamlı bir anlaşma için zemin oluşturacağını vurguladıktan sonra bu gün Hatay'ın Türk-Fransız dostluğunun kurulması için bir köprü görevi gördüğünü gelecekte de iki devlet arasındaki dostluğun gelişmesine katkı sağlayacağını belirtmiştir. Esmer makalesinin sonunda antlaşmanın önemini şöyle ortaya koymuştur: "…*Hatay üzerindeki bu anlaşma ile büyük bir Türk dâvası daha halledilmiş oluyor. Türkün hakkı ihkak edilmiştir. Ve Lozan'dan beri her defasında olduğu gibi, bu defa da bu mesud neticeyi Büyük Şefimiz Atatürk'e borçluyuz*."[971] Hüseyin Cahid Yalçın da, Alman gazetelerinin antlaşma ile ilgili görüşlerini değerlendirerek, Alman gazetelerinin Hatay Sorunu'nun çözüm şeklini Türkiye'nin isteklerine Fransa'nın boyun eğmesi olarak gördüklerini belirtmiştir.[972]

3.7.2.3. Türk Ordusu'nun Hatay'a Girişi (5 Temmuz 1938)

Türkiye ve Fransa arasında Antakya ve Ankara'da imzalanan ikili antlaşmalar gereğince, Albay Şükrü Kanatlı[973] komutasındaki Türk ordusu Hatay'da görev almak

---

970 Asım Us, *Hatay Karşısında Dostlarımız*, **Kurun**, 13 Temmuz 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Hüseyin Faruk Tanur, *Hatay Zaferimiz ve Fransa Dostluğu*, **Akşam**, 5 Temmuz 1938, s. 3; Nasuhi Baydar, *Türk-Fransız Dostluğu*, **Ulus**, 5 Temmuz 1938, s. 1-5; Ayrıca aynı makale için bkz, **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 97-98; Rıza Atilâ, *Son Anlaşma ve Fransa*, **Yeni Mersin**, 8 Temmuz 1938, s. 1-2; Selim Ragıp Emeç, *Fransız Parlamentosunun Türk-Fransız Grubu Başkanına Bir Hakikati Arzediyorum*, **Son Posta**, 12 Temmuz 1938, s. 3.

971 A. Şükrü Esmer, *İmzalanan Vesika*, **Ulus**, 6 Temmuz 1938, s. 1-7; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Hakkı Ocakoğlu, *Fransa Türkiyeyi Hakkıyla Tanımağa Çalışmalıdır*, **Yeni Asır**, 5 Temmuz 1938, s. 1-2; Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Silindir*, **Haber**, 6 Temmuz 1938, s. 2; Necib Ali Küçüka, *Sulhçu Türkiye*, **Ulus**, 8 Temmuz 1938, s. 1-6; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 100-101; Şükrü Balcıoğlu, *Türk-Fransız Dostluğu ve Hataylılık Umdesi*, **Yenigün**, 10 Temmuz 1938, s. 1.

972 Hüseyin Cahid Yalçın, *Hatay Anlaşması ve Alman Gazeteleri*, **Yeni Sabah**, 10 Temmuz 1938, s. 1-3.

973 Şükrü Kanatlı: "*1892'de İstanbul'da doğdu. 1912'de Kara Harp Okulu'nu bitirdi. Balkan Savaşı'na katıldı, esir düştü, salıverildikten sonra tekrar orduda görev aldı. 1915-1918 arasında 1923'te Harp Akademisi'ne girdi. 1926'da akademiyi kurmay yüzbaşı rütbesiyle bitirdi. Çeşitli birliklerde hizmetini sürdürerek albaylığa terfi eden kanatlı 5 Temmuz 1938'de Hatay'a giren 48. Takviyeli Dağ Alayı'nın komutanıydı. Bu göreve ek olarak bir süre sonra Askeri temsilcilik görevini de üstlendi. Bu görevleri Hatay Devleti döneminde de sürdürdü. Hatay'da hem devlet teşkilâtının oluşmasında, hem de huzurun ve güvenliğin sağlanmasında büyük desteği ve katkısı oldu. Hatay'ın anavatana katılma sürecinde yine aynı görevdeydi. Bu görevden sonra generalliğe terfi etti, Jandarma Genel Komutanlığı (1947-1949), Genelkurmay Harekat Yarbaşkanlığı ve Personel Başkanlığı yaptı. 1950'de Orgeneral ve I. Ordu Komutanı, 1951'de Kara Kuvvetleri Komutanı oldu, bu görevdeyken 1954'te öldü. "Irak Muharebelerinde 3. Piyade Alayı Hatıratı" adlı bir eseri yayınlanmıştır. (İstanbul 1945) Antakya, Kırıkhan, Reyhanlı ve İskenderun'da adını ya da soyadını*

için 4 Temmuz 1938'de harekete geçmiş ve ilk olarak öncü kuvvetlerinden oluşan birlikler gece olmasına rağmen büyük sevinç gösterileri ile Hatay'a girmiş ve önceden belirlenen bölgelere yerleşmiştir.[974] Asıl birlikler ise 5 Temmuz 1938 sabahı gün doğarken biri Hassa ve diğeri Payas sınırından olmak üzere iki bölgeden Hatay'a girmiştir. Türk ordusunun Hatay'a girişi bölgedeki Türkler tarafından coşku ile karşılanmış şehir ve köylerden gelen binlerce kişi askerlerin geçeceği güzergâhlarda ellerinde bayraklarla sevinç gösterilerinde bulunmuşlardır.[975]

Hatay'a giren Türk ordusunun komutanı Albay Şükrü Kanatlı, "*size Atatürk'ün, Türk ordusunun ve anayurdun selamlarını getiriyorum.*" diyerek Hatay topraklarına adım atmıştır.[976] Türk ordusunun Hatay'a girişi sırasında vali olarak görev yapan ve

---

taşıyan mahalle ve caddeler, ilköğretim okulları ve İskenderun'da bir askeri kışla vardır." Mehmet Tekin, **Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen**, Antakya 2002, S. 81-82.

974 **Akşam**, 5 Temmuz 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1938, s. 1; **Haber**, 5 Temmuz 1938, s. 1; **Son Posta**, 5 Temmuz 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 5 Temmuz 1938, s. 1; **Tan**, 5 Temmuz 1938, s. 1; **Ulus**, 5 Temmuz 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 5 Temmuz 1938, s. 1; Saraç, a.g.t., s. 121; Çelenk, a.g.e., s. 88-89; R. Yavuz, a.g.t., s. 117; Opruklu, a.g.t., s. 191; Ceylan, a.g.t., s. 83; Duran, a.g.e., s. 133; Hatay'a ilk giren müfreze, Binbaşı Süleyman Dinçsoy, Yüzbaşı Celal Dora, Yüzbaşı Emin Alpan, Üsteğmen Muzaffer Bingör, Teğmen Rıdvan Erbakan, Asteğmen Saim Özgür, Zeki ve Zekariya Çavuş, Hasan, Ahmet Onbaşılarla, Er Ferhat ve Muharrem'den oluşmaktadır. **Akşam**, 5 Temmuz 1938, s. 1; **Haber**, 5 Temmuz 1938, s. 1; **Tan**, 5 Temmuz 1938, s. 1.

975 Mesud Fani Bilgili, **5 Temmuz Hatayın Kurtuluş Günü**, Antakya 1939, s. 7-13; Selçuk, a.g.e., s. 111-112; Mehmet Tekin, **Mehmetçik Hatay'da Basında 5 Temmuz 1938**, Antakya 1988, s. 45; Saraç, a.g.t., s. 121; Melek, a.g.e., s. 56-58; Akçora, a.g.m., s. 398; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 101; Soyak, a.g.e., s. 618; R. Yavuz, a.g.t., s. 117; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 127-128; Ceylan, a.g.t., s. 83; Türk ordusunun Hatay'a girişini Yenigün gazetesi 5 Temmuz 1938'de ilave baskı yaparak okuyucularına duyurmuştur. Ayrıca Türk ordusunun Hatay'a girişi sırasında halkın gösterdiği sevinç gösterilerinin ayrıntıları için bkz. A. Reşat Kerey, *Mehmetçiklere Kavuşurken*, **Yenigün**, 6 Temmuz 1938, s. 2; Remzi Siliöz, *Hatay Nur İçinde*, **Yenigün**, 9 Temmuz 1938, s. 1; Kemal Sülker, *Hatayın İki Günü*, **Yenigün**, 10 Temmuz 1938, s. 2; Remzi Siliöz, *Görüşler ve Görünüşler*, **Yenigün**, 10 Temmuz 1938, s. 3; **Akşam**, 6 Temmuz 1938, s. 1-8; **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1938, s. 1-7; **Haber**, 6 Temmuz 1938, s. 1-8; **Son Posta**, 6 Temmuz 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 6 Temmuz 1938, s. 1-6; **Ulus**, 6 Temmuz 1938, s. 1-7; **Yenigün**, 6 Temmuz 1938, s. 1-2,3,4; **Yeni Sabah**, 6 Temmuz 1938, s. 1-6; Tarık Mümtaz (Göztepe), *Beş Temmuz Bayramı*, **Hatay Albümü** (Müellifi: Tarık Mümtaz), Ülkü Matbaası, İstanbul 1942, s. 51-56; Özkan Şentürk, *Hatay'ın Kurtuluşu*, **HSD**, S. 24 (31 Temmuz 1971), s. 3-4; Ömer Cevdet Türkmenilli, *Haziran-Temmuz*, **HSD**, S. 35 (30 Haziran 1972), s. 6; Cevdet Koçoğlu, *Kahraman Ordumuzun Hatay'a Girişi*, **HSD**, S. 36 (31 Temmuz 1972), s. 3-4; Mehmet Mursaloğlu, **İskenderun Sancağı ve Türk Ordusu**, İskenderun 2000, s. 19-36; Erdoğan Aslıyüce, **Akdeniz'in İncisi İskenderun**, İskenderun 2007, s. 291-303; **Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesinde Türk Ordusu** (Yayıma Haz. 39. Mekanize Piyade Tugayı Tarih Araştırma Grubu, Editör: Mustafa Filiz), İskenderun 2010, s. 190-200; Duran, a.g.e., s. 133; M. Arslan, a.g.m., s. 251; Y. Demir, a.g.e., s. 201; Yılmaz, a.g.t., s. 155-156.

976 **Ulus**, 6 Temmuz 1938, s. 1; Albay Şükrü Kanatlı'nın ismi Türk ordusunun Hatay'a girmesinden kısa süre sonra Kırıkhan'daki İskenderun Caddesine verilmiştir. Ahmet Faik Türkmen, *Şükrü Kanatlı Caddesi ve Şükrü Kanatlı*, **Yenigün**, 4 Ağustos 1938, s. 1-2; Ayrıca Hatay'a Türk ordusunun girişinin onuncu yılında Şükrü Kanatlı'nın Türk ordusunun Hatay'a girişi ile ilgili

askerlerin geçit törenini izleyen Abdurrahman Melek, ordunun Antakya'ya girerken halkın yaptığı sevinç gösterilerini şöyle aktarmıştır: "…*Yaşasın Türk Askeri! Sesleri alkış tufanı bütün Antakya muhitini çınlatıyor, askerin ayakları altında kurbanlar kesiliyor, göğsünü açıp Allah'a şükredenler, sevinçten ağlayanlar, askerin ayaklarına kapananlar, büyük küçük yüreklerden yükselen şükran sesleri insanı dehşet ve huşu içinde bırakıyordu*."[977] Türk ordusunun Hatay'a girmesi çok önemli bir dönüm noktası olmuş, seçimlerin de adil bir şekilde ve güven içerisinde yapılacağı etkisinin doğmasına neden olmuştur.[978] Türk ordusunun Hatay'a girmesinden sonra Türkiye'nin her tarafından gelen vatandaşların sevinç ve heyecanını bildiren telgraflara Atatürk Anadolu Ajansı aracılığı ile şu cevabı vermiştir: "*Hatay millî meselemizin dostça tedbirlerle müsbet neticeye ulaştırılmasından duyulan sevinç yerindedir*." Ayrıca Atatürk Hatay'dan gelen teşekkür telgraflarına da, "*sizin için artan saadet ve refah dilerim*" cevabını vermiştir.[979]

Türk ordusunun Hatay'a girmesi Türk basını tarafından da büyük bir ilgi ile takip edilmiş, bu olayın önemi ile ilgili günlerce haber ve fotoğraflar yayınlanarak kamuoyu bilgilendirilmeye çalışılmıştır. Nadir Nadi bu konuda yazdığı makalesinde, Hatay'da yapılacak seçimin hakkın zaferi olacağını ve bir buçuk yıldır Doğu Akdeniz'de dolaşan karabulutların iki gün içerisinde dağıldığını ön plana çıkarttıktan sonra Hatay'ın Türk bayrağının gölgesinde özgürlük ve bağımsızlığını elde ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Nadi, Türkiye ile Fransa'nın on yedi sene önce birçok farklı cemaatin birlikte yaşadığı Hatay'da, çoğunluğu oluşturan Türklere dayanan bir yönetimin kurulması konusunda anlaşmaya vardıklarını ifade ettikten sonra artık tarafların bu sorunu çözümlemek üzere

---

görüşlerini anlattığı konuşması için bkz. *Şükrü Kanatlı'nın Hatay'ın Anavatana Katılmasının 10. yıldönümünde söylediği Nutuk*, **Ordu Dergisi**, S. 151 (Eylül 1949), s. 2-6.

977 Melek, a.g.e., s. 58.

978 Soysal, a.g.m., s. 96; Ceylan, a.g.t., s. 83.

979 **Akşam**, 7 Temmuz 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 7 Temmuz 1938, s. 1; **Haber**, 7 Temmuz 1938, s. 1; **Son Posta**, 7 Temmuz 1938, s. 1; **Son Telgraf**, 7 Temmuz 1938, s. 1; **Tan**, 7 Temmuz 1938, s. 1; **Ulus**, 7 Temmuz 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 7 Temmuz 1938, s. 1; Soyak, a.g.e., s. 618; Tekin, a.g.e., s. 128.

olduklarını vurgulamıştır.[980] Falih Rıfkı Atay'da Türk ordusunun Hatay'a girmesinden sonra yazdığı makalesinde, Hatay'ın Türk inkılabının en büyük meselesi olduğunu belirttikten sonra Türkiye'nin artık barışı savunan bir devlet olmaktan ayrılarak emperyalist politikalar izlemeyi tercih ettiği yönündeki eleştirilere cevabını Türkiye'nin Hatay Sorunu'nu sabrını taşıran bütün tahriklere rağmen barışçı yollarla çözerek ortaya koyduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Atay Türkiye'nin millî davası olan Hatay Sorunu'nda başarılı olmasını şöyle ifade etmiştir: "…*Bir dâva millî vasfını aldığı vakit nasıl hallolunur, bunun usul ve düsturlarını Atatürk mektebinde öğrenmişizdir: İlk şart, dâvanın haklılık ve doğruluğu kadar, onu kazanmanın, millî hayat için bir zaruret olduğuna inanmak ve bağlanmak, milletin bütün kudretlerini bu uğurda seferber etmektir. Bir millet haklarını müdafaa edebildiği kadar hür ve şerefli kalır.*"[981] Muhittin Birgen de makalesinde, Hatay'a giren Türk ordusunun oradaki Türkler tarafından büyük bir coşku ile karşılandığını ve bayram yaptıklarını, bizimde burada bayram yapmamız gerektiği belirtmiştir. Ayrıca Birgen, Türkiye'nin Hatay Sorunu'nu emrivaki ile de halledebileceğini fakat sonucun o zaman bu kadar parlak olamayacağını belirterek Türkiye'nin sözünü Fransa'ya bu şekilde dinletmesinin birkaç emrivakiden daha önemli olduğu üzerinde durmuştur.[982] Yunus Nadi de, Türk ordusunun Hatay'a girmesinin savaşın değil barışın zaferi olduğunu vurguladıktan sonra makalesine şöyle devam etmiştir: "…*Türkiye'de ordu sınıflarına tevdi olunan büyük millî vazifelerin hepsi millî müdafaa unvanı altında toplanmıştır ve bilinerek konulmuş bir unvandır. Türk*

---

980 Nadir Nadi, *Hatay Türk Bayrağının Gölgesinde Hürriyet ve İstiklâle Kavuştu*, **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1938, s. 1-3; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Abidin Daver, *Askerimiz Hatayda*, **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1938, s. 1-8.

981 Falih Rıfkı Atay, *Katî Safha*, **Ulus**, 7 Temmuz 1938, s. 1-3; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 99; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Kemal Sülker, *İnkılabın Önüne Geçilemez!*, **Yenigün**, 18 Temmuz 1938, s. 2; Salahattin Kutlu, *Tarih Karşısında*, **Yenigün**, 22 Temmuz 1938, s. 2.

982 Muhittin Birgen, *Biz de Burada Bayram Yapmalıyız!*, **Son Posta**, 9 Temmuz 1938, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Hatay Etrafında…*, **Haber**, 7 Temmuz 1938, s. 2; Yaşar Nabi, *Türk Hatay*, **Ulus**, 10 Temmuz 1938, s. 2; Reşat Mursaloğlu, *Hataya Asker Girince*, **Yenigün**, 19 Temmuz 1938, s. 2; Ahmet Faik Türkmen, *Türk Ordusu ve Halkımız*, **Yenigün**, 2 Ağustos 1938, s. 1; Vedi Bilgin, *Hatayın Spor Klübü*, **Yenigün**, 5 Ağustos 1938, s. 1.

milletinin kuvvetleri kimseye karşı tecavüz fikri beslemiyor ve yalnız kendi hukuk ve hududumuzun müdafaasını göz önünde tutuyor. Türk ordusu mecbur edilmedikçe süngüsünü çekmeyen vakarlı bir kudrettir, ki mecbur edildiği zaman da tereddüt edeceği tek bir fedakârlık tasavvur edilemez."[983]

Türkiye ile Fransa arasında imzalanan anlaşma doğrultusunda Türk ordusunun Hatay'a girmesi Suriye devlet adamları ve kamuoyu tarafından da yakından takip edilmiştir. Suriye basını anlaşmanın imzalanması ve Türk ordusunun Hatay'a girmesinin Milletler Cemiyeti ilkelerine ve manda şartlarına aykırı olduğunu ön plana çıkarttıktan sonra bu durumun Suriye'nin hukukunun ihlali olduğunu ileri sürerek tepki göstermiştir.[984]

Diğer taraftan Suriye Başbakanı Cemil Mürdüm'e Suriyeli gazeteciler tarafından "*Türkiye ile Fransa arasındaki anlaşmaya Şam Hükûmeti de muvafakat etti mi?*" sorusuna Mürdüm "*hayır*" cevabını vermiştir. Suriye basınının bu tutumu ve Başbakan Cemil Mürdüm'ün cevabı Türk basını tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu konuda Nizamettin Nazif (Tepedelenli), Başbakan Cemil Mürdüm'ün Türk ordusunun Hatay'a girmesinden dolayı duyduğu memnuniyetsizliğini eleştirdikten sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*…Hayır Suriye! Biz senin hakkını yemedik, Hatayın hakkını verdik*."[985] Muhittin Birgen de makalesinde, Suriye'nin dış politikasını yönlendirenlerin iki yıldır yanlış politikalar takip ederek Suriye'nin menfaatlerini anlayamadıklarını belirtmiştir. Ayrıca Birgen, Hatay'da Arapların nüfusu 30.000'i geçmediği halde Suriye yöneticileri tarafından bölgenin "*Arab Sancağı*" olarak kabul edilmesini ve Suriye

---

983 Yunus Nadi, *Türk Ordusu Türk Hatayda*, **Cumhuriyet**, 11 Temmuz 1938, s. 1-5; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 101-102; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *Türkiye ve Hatay,* **Cumhuriyet**, 21 Temmuz 1938, s. 5.

984 **Akşam**, 8 Temmuz 1938, s. 1-6; **Cumhuriyet**, 8 Temmuz 1938, s. 1-8; **Haber**, 8 Temmuz 1938, s. 1-8; **Son Posta**, 8 Temmuz 1938, s. 1-11; **Tan**, 8 Temmuz 1938, s. 10; **Ulus**, 8 Temmuz 1938, s. 1-6.

985 Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Suriye Niçin Müteredditi?*, **Haber**, 8 Temmuz 1938, s. 2; Aynı yazarın bu doğrultuda yazdığı diğer bir makalesi için bkz. Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Suriyelinin Yanlış Yola Sapmaması İçin…*, **Haber**, 9 Temmuz 1938, s. 2-4.

basınının Hatay'daki Türklerin Araplara baskı yaptıkları yönündeki haberlerini de sert bir şekilde eleştirmiştir.[986]

3.7.3. Hatay'da Seçimlerin Yapılması ve Seçim Sonuçları (22 Temmuz-30 Ağustos 1938)

Türkiye ile Fransa arasında Ankara ve Paris'te yapılan görüşmeler sonucunda Hatay'daki seçimlerin Milletler Cemiyeti komisyonu yerine Türkiye ve Fransa tarafından belirlenecek olan komisyon tarafından yürütülmesine karar verilmiştir. Bu amaçla oluşturulan Yüksek Komisyonda (İntihab-ı Ali Komisyon) Türkiye Delegesi Cevat Açıkalın, Fransa Delegesi Robert Collet ile Hatay Valisi Abdurrahman Melek, Hatay'da bulunan Türk ve diğer cemaat temsilcilerinden oluşmuştur.[987] Türkiye Delegesi Cevat Açıkalın Hatay'da yapılacak seçimlerde Fransız yetkililerle işbirliği içerisinde seçim hazırlıklarını yapmak amacıyla 14 Temmuz 1938'de Antakya'ya gelmiştir.[988] İki ülke temsilcileri arasında Antakya'da yapılan görüşmeler sonucunda yayınlanan beyanname ile seçimlerin düzenli bir şekilde gerçekleşmesi, daha önce Türkler aleyhine yapılan bazı uygulamaların ortadan kaldırılması ve seçim işlerinin 22 Temmuz 1938'den itibaren kaldığı yerden devam etmesi yönünde karar verilmiştir.[989]

---

986 Muhittin Birgen, *Şam'ın Anlamadığı Hakikat*, **Son Posta**, 8 Temmuz 1938, s. 2-12; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Emin Yalman, *Cenup Hududu Dertleri*, **Tan**, 9 Temmuz 1938, s. 1-10; Hakkı Ocakoğlu, *Suriye Vehme Değil Hakikatlere Kıymet Vermelidir*, **Yeni Asır**, 9 Temmuz 1938, s. 1-2 Hüseyin Cahid Yalçın, *Suriye Hükûmetinin Vaziyeti*, **Yeni Sabah**, 9 Temmuz 1938, s. 1-3; Muhittin Birgen, *Vaktimiz Var Bekleriz!*, **Son Posta**, 13 Temmuz 1938, s. 1-2; Servet Tankut, *Alçakça Bir Kıskançlık*, **Yenigün**, 13 Temmuz 1938, s. 2; Hüseyin Cahid Yalçın, *Türkiye-Suriye Münasebetlerine Dair Bir Gazete Yazısı*, **Yeni Sabah**, 14 Temmuz 1938, s. 1-3; Muhittin Birgen, *Suriyede Yapılan Çirkin Propagandalar*, **Son Posta**, 13 Ağustos 1938, s. 2; Ayrıca Aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 57 (Ağustos 1938), s. 72-73; Nuri Genç, *Heyezan ve Entrika*, **Hatay**, 18 Ağustos 1938, s. 1.

987 **Cumhuriyet**, 21 Temmuz 1938, s. 1; **Ulus**, 21 Temmuz 1938, s. 1-8; Melek, a.g.e., s. 59; Sarınay, a.g.m., s. 412; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 106-107; R. Yavuz, a.g.t., s. 119; Ada, a.g.e., s. 178-179; Savcı, a.g.t., s. 58; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 89; Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Ankara 2010, s. 370; Goloğlu, a.g.e., s. 327.

988 **ATASE Arşivi**, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 146, Belge Nu: 146-1; **BCA**, 030. 10/ 224. 511-9; **Yenigün**, 15 Temmuz 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1938, s. 1; **Son Posta**, 16 Temmuz 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 16 Temmuz 1938, s. 1-6; **Ulus**, 16 Temmuz 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 16 Temmuz 1938, s. 1; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti,** Antakya 1986, s. 71.

989 **Son Telgraf**, 20 Temmuz 1938, s. 1-6; **Yenigün**, 20 Temmuz 1938, s. 1; **Akşam**, 21 Temmuz 1938, s. 1-13; **Cumhuriyet**, 21 Temmuz 1938, s. 1; **Kurun**, 21 Temmuz 1938, s. 1-6; **Son Posta**, 21 Temmuz 1938, s. 1-2; **Tan**, 21 Temmuz 1938, s. 1-10; **Ulus**, 21 Temmuz 1938, s. 1-8; **Yeni Sabah**,

Seçim işlerine 22 Temmuz 1938'de İskenderun, Kırıkhan, Reyhanlı, Aktepe, Antakya, Karasu, Karbeyaz, Şeyhköy ve Ordu seçim bürolarında yeniden başlanmıştır. Hatay anayasası gereği 20 yaşını doldurmuş Hataylı erkekler birinci derece seçmen olarak istedikleri cemaat listesine yazılmaya başlamışlardır. Seçim komisyonu çalışmalarına başladıktan sonra daha önce yapılan kayıtlar sırasında pek çok usulsüzlüğü tespit ederek bunları yeniden gözden geçirmiş ve seçmen listelerine kayıt edilen asker ve polislerin kayıtları iptal edilmiştir. Seçim komisyonu başkanı ve üyeleri tamamen Hataylılardan oluştuğu için Milletler Cemiyeti temsilcileri tarafından yapılan önceki kayıtlardan daha hızlı bir şekilde devam etmiştir.[990] Hatay'da seçmenlerin cemaatlere göre kayıt edilmesi 1 Ağustos 1938'de tamamlanmış ve ilk tur seçimlerinde cemaatlere göre seçmen sayısı şu şekilde tespit edilmiştir:

Türk: 35.844

Alevi: 11.319

Ermeni: 5.504

Rum-Ortodoks: 2.098

Arap: 1.845

Diğer Cemaatler: 359

Buna göre her 100 seçmen 1 ikinci derece seçmen sayıldığından milletvekillerini seçecek olan ikinci derece seçmen sayısı da şu şekilde oluşmuştur; Türkler: 358, Aleviler: 113, Ermeniler: 55, Rum-Ortodokslar: 20, Araplar: 18. Bu rakamlara göre oluşan 40 milletvekilinin cemaatlere göre dağılımı ise şu şekilde oluşmuştur:

Türkler: 22 Milletvekili

---

21 Temmuz 1938, s. 1-5; **Ayın Tarihi**, S. 56 (Temmuz 1938), s. 94-95; Melek, a.g.e., s. 59; Sarınay, a.g.m., s. 413; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 107-108; Sosyal, a.g.e., s. 539-540; R. Yavuz, a.g.t., s. 119; C. Yavuz, a.g.e., s. 291; Opruklu, a.g.t., s. 192; Savcı, a.g.t., s. 58; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 89-90; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 289; Goloğlu, a.g.e., s. 327-328.

990 **Akşam**, 23 Temmuz 1938, s. 1-2; **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1938, s. 1-3; **Tan**, 23 Temmuz 1938, s. 1; **Ulus**, 23 Temmuz 1938, s. 1-4; Melek, a.g.e., s. 60; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 106-107; R. Yavuz, a.g.t., s. 119-120.

Aleviler: 9 Milletvekili

Ermeniler: 5 Milletvekili

Rum-Ortodokslar: 2 Milletvekili

Araplar: 2 Milletvekili [991]

İkinci derece seçmen aday kayıtları 3 Ağustos 1938'de başlamış ve 8 Ağustos 1938'de sona ermiştir. Bu kayıtlarda Türk olarak Antakya'dan 217, İskenderun'dan 49, Kırıkhan'dan 92 olmak üzere toplam 358, Alevi olarak Antakya'dan 85, İskenderun'dan 27, Kırıkhan'dan 1 olmak üzere toplam 113, Ermeni olarak Antakya'dan 25, İskenderun'dan 17, Kırıkhan'dan 13 olmak üzere toplam 55, Arap olarak Antakya'dan 14, Kırıkhan'dan 4 olmak üzere toplam 18 ikinci derece seçmen kaydı yapılmıştır. Ayrıca seçim komisyonu tarafından yapılan açıklamada Hatay Meclisi'ne Antakya'dan 14, İskenderun'dan 3, Kırıkhan'dan 5 olmak üzere toplam 22 Türk milletvekili, Antakya'dan 7, İskenderun'dan 2 olmak üzere toplam 9 Alevi milletvekili, Antakya'dan 2, İskenderun'dan 1, Kırıkhan'dan 2 olmak üzere toplam 5 Ermeni milletvekili, Antakya'dan 1, İskenderun'dan 1 olmak üzere toplam 2 Rum-Ortodoks milletvekili ve Antakya'dan 2 Arap milletvekilinin gireceği belirtilmiştir.[992]

Hatay Meclisi'ne seçilecek milletvekilleri 10 Ağustos 1938'de Dörtyol'da Emniyet Genel Müdürü ve Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri Şükrü Sökmensüer, Antalya Milletvekili Tayfur Sökmen, Türkiye'nin Hatay'daki Olağanüstü Delegesi Cevat Açıkalın ve Başkonsolos Fethi Denli'nin katıldığı toplantıda

---

991 **Akşam**, 3 Ağustos 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 3 Ağustos 1938, s. 1-7; **Haber**, 3 Ağustos 1938, s. 1-8; **Son Posta**, 3 Ağustos 1938, s. 1-3; **Son Telgraf**, 3 Ağustos 1938, s. 1-6; **Tan**, 3 Ağustos 1938, s. 1-10;**Ulus**, 3 Ağustos 1938, s. 1; **Yenigün**, 3 Ağustos 1938, s. 1-2; **Yeni Sabah**, 3 Ağustos 1938, s. 1-7; **Yeni Mersin**, 4 Ağustos 1938, s. 1; **Ayın Tarihi**, S. 57 (Temmuz 1938), s. 68; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 127-129; Soysal, a.g.m., s. 97; Saraç, a.g.t., s. 124-125; Soysal, a.g.e., s. 540; Melek, a.g.e., s. 59-63; Alantar, a.g.m., s. 76; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 108; İ. Demir, a.g.m., s. 358; R. Yavuz, a.g.t., s. 120; C. Yavuz, a.g.e., s. 291; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 90; Duran, a.g.e., s. 134; Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Ankara 2010, s. 371-372; Gologlu, a.g.e., s. 328.

992 **Akşam**, 9 Ağustos 1938, s. 1; **Son Posta**, 9 Ağustos 1938, s. 1-3; Melek, a.g.e., s. 61; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 129; Gülgeç, a.g.e., s. 165-167.

belirlenmiştir.[993] Daha sonra 19 Ağustos 1938'de Türkiye'nin Hatay'daki Olağanüstü Delegesi Cevat Açıkalın'ında katıldığı Hatay Halk Partisi toplantısında milletvekili listesi kesinleştirilmiş ve toplantıdan sonra yayınlanan parti beyannamesinde şöyle denilmiştir: "-*Hataylılar, Hatay çileli günlerini bitirmiş mesut ve müreffeh bir istikbal yoluna girmiş bulunmaktadır. Hatay devleti, Hatay hükûmeti ve Hataylıların yegâne mümessili Hatay mebusan meclisi yakın günler içinde tarihî vazifesine başlayacaktır. Türkiye hükûmetinin Hatayın istiklâli için yirmi seneden beri devam eden gayret ve fedakârlıklarına, Fransa Cumhuriyeti dostane bir mukabelede bulunuyor. Türkiye ve Fransa devletlerinin anlaşması bu anlaşmayı daha ileriye götürerek bu mesut neticeyi daha ziyade inkişaf ettireceğine ümidimiz büyüktür. Bu vesile ile Fransa Cumhuriyeti hükûmetine ve onun buradaki mümessiline arzı şükran etmeyi vazife biliriz. Hatay ve Hataylılar için bu mesut vaziyeti Hatayın istiklâl ve inkişafının büyük hamisi olan Türkiye Cumhuriyeti hükûmetine ve onun devlet reisi Yüce Atatürk'e sonsuz şükranlarımızı her zaman olduğu gibi bu vesile ile de sunar ve ebedî bağlılıkları bir kerre daha cihana ilân eyleriz*."

Hatay Meclisi için bütün cemaatler seçim komisyonu tarafından belirlenen sayıda milletvekili adayı göstermiş olmalarından dolayı milletvekili listeleri de açıklanmıştır. Buna göre bölge ve cemaatlere göre milletvekili isim listeleri şöyle olmuştur:

Türk Cemaati:

Antakya:

1- Abdülgani Türkmen

2- Dr. Vedi Bilgin

3- Semih Azmi (Ezer)

4- Suphi Bereket

[993] Sökmen, a.g.e., s. 106; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 132; Tüzün, a.g.t., s. 125; Sarınay, a.g.m., s. 414; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 109; C. Yavuz, a.g.e., s. 291-292; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 90; Erden, a.g.e., s. 88; Yılmaz, a.g.t., 163-164.

5- Vedi Münir Karabay

6- Dr. İbrahim İnal

7- Arif Hikmet Celal (Erbayır)

8- İzzet Zekeriya (Güçlü)

9- Bekir Sıtkı Kunt

10- Ali Mısırlı

11- Nuri Aydın (Kanuralp)

12- Mehmet Adalı

13- Mehmet Kamil (Karasulu)

Kırıkhan:

1- Seydi Oğuz

2- Arif Hikmet Süral

3- Bahri Bahadırlı

4- Cevat Abalı

5- Abdurrahman Mursal

6- Abdullah Mursal

İskenderun:

1- Bostan Mercan

2- Abbas Ülkü

3- Hamdi Selçuk

Alevi Cemaati:

Antakya:

1- Mehmet Sait Tuleyli

2- Hasan Ali Davut

3- Süleyman Tuhani

4- Mehmet Kösediyap

5- Zeynel Abidin Cilli

6- Selim Mahmut

7- Salih Güzel

İskenderun:

1- Davut Şeyh Mehmet Reyhani

2- Ahmet Celal Abdülhamit

Ermeni Cemaati:

Antakya:

1- İsa Kazancıyan

2- Agop Davidyan

Kırıkhan:

1- Hacadur Karabacakyan

İskenderun:

1- Marsel Balit

2- Mihran Keşişyan

Rum-Ortodoks Cemaati:

Antakya:

1- Dr. Basil Huri

İskenderun:

1- Kamil Zireyk

Arap Cemaati:

Antakya:

1- Hacı Razzuk (Baksanuslu)

2- Mustafa Fansa (Hacıpaşalı)[994]

[994] **Yenigün**, 19 Ağustos 1938, s. 1-4; **Akşam**, 22 Ağustos 1938, s. 1-7; **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1938, s. 1-9; **Haber**, 22 Ağustos 1938, s. 1-11; **Kurun**, 22 Ağustos 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 22 Ağustos 1938, s. 1-3; **Ulus**, 22 Ağustos 1938, s. 1-7; **Yeni Sabah**, 22 Ağustos 1938, s. 1-7; **Ayın**

30 Ağustos 1938'de resmî sonuçlar ilan edilmiş, böylece Türklerin çoğunlukta oldukları ortaya çıkmıştır. Bu oran, Milletler Cemiyeti seçim komisyonunun tespit ettiği % 46'dan % 63'e çıkmıştır.[995] Bu artışın nedeni olarak hem Türkiye'den Hatay'a giden Hatay doğumluların çok olması hem de seçimlerde daha önce yapılan usulsüzlüklerin engellenmiş olması gösterilebilir.

Hatay'da 22 Temmuz 1938'de başlayan seçimler ve bu dönemde yaşanan olaylarda yakından takip edilmiştir. Ahmet Faik Türkmen seçimlerin başladığı gün yazdığı makalesinde, seçimlerin kaldığı yerden başladığını, halkın sevinç ve heyecan içerisinde siyasi vazifelerini yerine getirmek için koştuğunu vurguladıktan sonra Hatay Türklerinin dünya kamuoyu karşısında bir kez daha sınava girdiğini ve bu sınavdan da başarıyla çıkacağını ifade etmiştir. Ayrıca Türkmen, Hatay halkının manda yönetimi dönemimde silahsız mücadele yaptığını aynı halkın bağımsızlığını kazandıktan sonra da durumuna hâkim olacağından emin olduğunu belirtmiştir.[996] Aynı yazar seçmen kayıtlarının yapılmasından sonra yazdığı makalesinde de, yıllardan beri hazırlanılan siyasi davanın kesin sonuçlarının alındığını bu zaferin kazanılmış olmasından dolayı halkı kutlamıştır. Türkmen, bu zaferin kazanılmasında Atatürk'ün oynadığı rolü de şöyle açıklamıştır: "…*Tan yeri ağarmasiyle gece ile gündüz arasında hasil olan anî ve sarih bir fark gibi. Hatayın mazhar olduğu bu kurtarıcı tahavvül, yirminci asrın dahisi büyük kurtarıcı Atatürk'ün işareti ile vuku bulmuştur. Artık nasıl ona büyük kurtarıcı ve kurduğu Türkiyeye (kurtarıcı adam) denilmesin. Sayın yurddaşlarım! Benliğimize bir*

Tarihi, S. 57 (Temmuz 1938), s. 69-70; Saraç, a.g.t., s. 124-126; Gülgeç, a.g.e., s. 165-166; Mehmet Mursaloğlu, **Sancak, Devlet, Millet**, **Hatay (1938-1939)**, İskenderun 2012, s. 105-110; 19 Ağustos 1938'de Hatay Halk Partisi'nin yayınladığı beyanname Bekir Sıtkı Kunt tarafından *Hatay'ı saadet ve refaha götürecek yollara tutulmuş bir projektör* olarak görülmüştür. Beyannamenin değerlendirildiği makaleler için bkz. Bekir Sıtkı Kunt, *Partimizin Beyannamesi*, **Yenigün**, 22 Ağustos 1938, s. 1-2; Bekir Sıtkı Kunt, *Partimizin Programı*, **Yenigün**, 23 Ağustos 1938, s. 1-4.

995 Selçuk, a.g.e., s. 91; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 129; Saraç, a.g.t., s. 127; R. Yavuz, a.g.t., s. 122.

996 Ahmet Faik Türkmen, *Yeni Başlıyan Seçim ve Halkımız*, **Yenigün**, 23 Temmuz 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Ahmet Faik Türkmen, *Hatay Türklüğü Kırılmaz ve Bölünmez Tek Bir Varlıktır*, **Yenigün**, 25 Temmuz 1938, s. 1; Kemal Sülker, *Mücadele Bitmemiştir*, **Yenigün**, 10 Ağustos 1938, s. 1; Salahattin Kutlu, *Yeni Hamleler*, **Yenigün**, 17 Ağustos 1938, s. 1.

(abıhayat)gibi dolan bize işte böyle bir zaferle neticelenen siyasî mücadelemizde yaratıcı bir kuvvet veren (yeni irade)miz onun büyük iradesinden akmış bir damladır. Bizi korkmadan, şaşmadan ve yorulmadan bu hedefe ulaştıran büyük kuvvet ondan gelmiştir."[997]

A. Şükrü Esmer de seçimlerin sonuçlanması ile Hatay devlet mekanizmasının kuruluşunda önemli bir adım atılmış olduğunu belirttikten sonra Türk ve Fransız temsilcilerinin gözetimi altında yapılan seçimlerde Türklerin çoğunlukta olduğunun ilan edilerek hakikatin bir kez daha ortaya çıktığını vurgulamıştır.[998] Ayrıca Esmer, her cemaatin meclisteki milletvekili sayısı kadar aday göstermesinden dolayı gösterilen adayların seçilmiş sayıldıklarını belirtmiştir.

997 Faik Ahmet Türkmen, *Siyasî Zaferimiz Halkımıza Kutlu Olsun,* **Yenigün**, 3 Ağustos 1938, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Hakkı Ocakoğlu, *Hatayda Hakikat Tebellür Etmeğe Başladı*, **Yeni Asır**, 6 Ağustos 1938, s. 1-2; Şükrü Balcıoğlu*, Neşe İçinde İş Başına*, **Yenigün**, 15 Ağustos 1938, s. 1.

998 A. Şükrü Esmer, *Mesut Hatay*, **Ulus**, 23 Ağustos 1938, s. 1-8; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 57 (Ağustos 1938), s. 73-74.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HATAY DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE ANAVATANA KATILIŞI (1938-1939)

4.1. Hatay Millet Meclisi'nin Toplanması ve Meclis Başkanı'nın Belirlenmesi (2 Eylül 1938)

Hatay'da seçimlerin yapılmasından sonra meclisin 2 Eylül 1938'de açılmasına karar verilmiş ve aynı günün Hatay'da millî bayram ilan edilerek her yıl kutlanmasına karar verilmiştir.[999] Hatay Millet Meclisi'nin açılışından bir gün önce Hatay Halk Partisi Türk halkına yayınladığı beyannamede, Hatay ve Hataylıların zor günlerinin sona erdiğini, mesut ve müreffeh bir istikbal yoluna girdiğini vurgulamıştır. Ayrıca beyannamede Hatay Halk Partisi'nin Meclis açıldıktan sonra takip edeceği programın ana hatları da belirtilmiştir. Bu programa göre, Hatay hakkındaki uluslararası taahhütlerin tamamen gerçekleştirilmesinin temel amaç kabul edildiği hangi din, mezhep ve cemaate mensup olursa olsun bütün Hatay halkının eşit olduğu ve Atatürk ilkelerinin devlet yönetiminde hâkim kılınacağı belirtilmiştir.[1000]

Hatay Millet Meclisi 2 Eylül 1938 Cuma günü saat 10.00'da en yaşlı üye olan Mehmet Adalı'nın başkanlığında Antakya'da Gündüz sinemasında açılmıştır. Mehmet Adalı, Hatay'ın ilk meclisinin ilk celsesini açmakla bahtiyarlığının sonsuz olduğunu belirterek başladığı konuşmasına milletlerin geleceklerini kendilerinin idare etmelerinin siyasi adaletin bulabildiği yegâne gaye olduğunu vurgulayarak sözlerine şöyle devam etmiştir: "*Cihan harbinin eski Osmanlı İmparatorluğunu'nun onu teşkil eden milletlere*

---

999 **Yenigün**, 22 Ağustos 1938, s. 1; **Hatay**, 23 Ağustos 1938, s. 1; **Akşam**, 25 Ağustos 1938, s. 1; **Kurun**, 25 Ağustos 1938, s. 1; **Ulus**, 25 Ağustos 1938, s. 1; **Haber**, 29 Ağustos 1938, s. 1-11; Mursaloğlu, a.g.e., s. 135.

1000 **Akşam**, 2 Eylül 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 2 Eylül 1938, s. 1-7; **Son Posta**, 2 Eylül 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 2 Eylül 1938, s. 1-6; **Ulus**, 2 Eylül 1938, s. 1-8; **Yeni Sabah**, 2 Eylül 1938, s. 1-5; Hatay Halk Partisi'nin yayınladığı beyannamenin değerlendirildiği makale için bkz. Şevket Bilgin, *Müstakil Hatayı Selamlıyoruz*, **Yeni Asır**, 3 Eylül 1938, s. 1-2.

muvakkat de olsa temin ettiği şartlı, kayıtlı idarelerin bugün tam bir istiklâl şekline inkılâp edeceğine kanaatim vardır. Biz Hataylılara nasip olan bu saadeti başkalarında da görmek en halis emelimdir. Büyük Türk Milleti ve Ulu Şefimiz Atatürk'ün ilham ve iradeleriyle kurtarılan istiklâlimizi tebrik ederken, büyük Türk Milletine ve Ulu Şefimize sonsuz bağlılığımızı tekrar etmeyi şerefli ve millî bir vazife bilirim…" Aynı gün meclis tarafından yeni devletin resmî adının "*Hatay Devleti*" olduğu kabul edilmiş, Meclis Başkanlığına Abdülgani Türkmen, Meclis Başkan vekilliklerine Vedi Münir Karabay ile Zeynel Abidin Cilli ve Devlet Başkanlığına da Tayfur Sökmen oybirliği ile seçilmiştir.[1001]

Meclis Başkanlığına seçilen Abdülgani Türkmen de yaptığı konuşmada, millî coğrafyamızda Hatay diye anılan bu bölgenin büyük Türk milletinin ve onun şerefli tarihinin ayrılık bilmeyen ve dünya bir araya gelse de ayrılmayacak olan kutsal bir yurdu olduğunu belirttikten sonra Türk milletinin Hatay'ın hürriyet ve istiklalini korumak ve kurtarmak için hiçbir fedakârlıktan çekinmediğini vurgulayarak sözlerine şöyle devam etmiştir: "…*Ondokuz senenin çekilen hicran ve ıstıraplarını yâd ederek bu güzel güzel günümüzün sevincini kırmak istemem. Biz Ondokuz senenin eziyetlerine göğüs gererken kurtuluş umut ve inanını asla kaybetmemiştik. Coğrafya ve tarih bizim mukadderatımızı Türk'ün daima yükselen taliine bağlamıştır. Onun kavuştuğu ikbal ve saadetin bizi de ihata etmesi tabii ve zaruridir. Bu zarureti görmemek, veyahut bu neticeyi men'e kalkışmak manevi ve tabii incizam ve tesanüt kuvvetlerini milletlerarası münasebetlerindeki hak, adalet ve karşılıklı muzaheret mefhumunu, siyasi adaleti tahakkuk ettiren kuvvet muvazenelerini, hulâsa tarihin seyrine hakim olan realiteleri unutmak demektir. Tarih gaflet ve unutkanlığı asla affetmemiştir. Arkadaşlar, bizim*

[1001] **Yenigün**, 2 Eylül 1938, s. 1-4; **Akşam**, 3 Eylül 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1938, s. 1-9; **Haber**, 3 Eylül 1938, s. 1-10; **Hatay**, 3 Eylül 1938, s. 1-2; **Son Posta**, 3 Eylül 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 3 Eylül 1938, s. 1-6; **Ulus**, 3 Eylül 1938, s. 1-5; **Yeni Sabah**, 3 Eylül 1938, s. 1-7; Selçuk, a.g.e., s. 118-122; Gülgeç, a.g.e., s. 396-398; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 25-30; Mehmet Mursaloğlu, **10 Ay 16 Gün 8 Saat Sancak, Devlet, Vatan**, İskenderun 2009, s. 107-111.

varlığımız ve hayatımız böyle realitelere istinat eder. Ne mutlu bize ki hürriyet ve istiklâl idealimizin tecellisi insani düşüncelerin, hak ve adalet mefhumlarının hakim olduğu sulh ve ihlas yollarından geçmiştir…" Ayrıca Türkmen, Hatay'ın içişlerindeki politikasının temelinin hangi din ve ırktan olursa olsun bütün Hataylıların geniş bir özgürlük ve tam bir eşitlik içerisinde saadet ve refahlarının geliştirilmesi, bu hususta bütün fırsat ve imkânları temin edecek cumhuriyet esaslarına dayanan halkçı ve demokrat bir politika olduğunu da vurguladıktan sonra Hatay Devleti'nin kurulmasındaki katkılarından dolayı TBMM, Türk milletine, Cumhuriyet Hükümeti'ne ve Atatürk'e sonsuz bağlılıklarını da dile getirmiştir. Türkmen konuşmasını şöyle sonlandırmıştır: "*…Arkadaşlar, bütün emellerimizin, ideallerimizin ve mesaimizin tek hedefi, Hatay halkının refâh ve saadetidir. Kendilerini, binbir fedakârlık pahasına kazandıkları istiklâllerini kutlar, can ve gönülden hepsine saadetler ve Hatay Millet Meclisi'ne muvaffakıyetler dilerim*." [1002] Hatay statüsünde resmî dil Türkçe ve Arapça olmasına rağmen milletvekillerinin tamamı yeminlerini ve konuşmalarını Türkçe yapmışlardır.[1003]

Hatay Millet Meclisi'nin açılması Türk basını tarafından da yakından takip edilmiş ve memnuniyetle karşılanmıştır. Nasuhi Baydar, Hatay Millet Meclisi açılmadan bir gün önce yayınlanan makalesinde, meclisin 2 Eylül 1938'de en yaşlı üyenin başkanlığında açılacağını ardından meclis başkanı ve devlet başkanının

---

1002 **Yenigün**, 2 Eylül 1938, s. 1-4; **Akşam**, 3 Eylül 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1938, s. 1-9; **Haber**, 3 Eylül 1938, s. 1-10; **Hatay**, 3 Eylül 1938, s. 1-2; **Son Posta**, 3 Eylül 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 3 Eylül 1938, s. 1-6; **Ulus**, 3 Eylül 1938, s. 1-5; **Yeni Sabah**, 3 Eylül 1938, s. 1-7; Selçuk, a.g.e., s. 118-122; Gülgeç, a.g.e., s. 396-398; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 25-30; Mehmet Mursaloğlu, **10 Ay 16 Gün 8 Saat Sancak, Devlet, Vatan**, İskenderun 2009, s. 107-111.

1003 Tüzün, a.g.t., s. 132; Akçora, a.g.m., s. 399; Sarınay, a.g.m., s. 415-416; Savcı, a.g.t., s. 62; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 92; Karakoç, a.g.m., s. 109; **Devletten Millete Hatay Devleti Bir Sadakat Öyküsü** (Yayına Haz. İsmet Melek), Ankara 2011, s. 168; Fırat-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 289; Gönlübol-Sar, a.g.e., s. 154; Şener, a.g.e., s. 366; Atabey, a.g.m., s. 198; Erendor, a.g.e., s. 115; Hatay Millet Meclisi'nin açıldığı ilk gün yapılan konuşmaların tamamı için bkz. **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 25-36; Duran, a.g.e., s. 136; Mehmet Tekin, *Hatay Devleti Millet Meclisi ve Tutanakları*, **Türkiye-Ortadoğu Uluslar Arası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu** (3-5 Kasım 2009 Antakya-Hatay, Haz. Mukaddes Arslan), Ankara 2011, s. 231-232; Yel, a.g.m., s. 193.

seçileceğini belirttikten sonra, Hatay'da yaşayan halkın birlikte hareket etmesinin önemini vurgulamıştır. Ayrıca Baydar, Hatay hakkındaki esas politikanın Hatay'ın tam bağımsızlığı ve halkın refah ve saadetinin temini olduğunu da belirtmiştir.[1004] Aynı yazar Hatay Millet Meclisi'nin açıldığı gün yayınlanan makalesinde de, bağımsızlığın en kuvvetli göstergesi olan meclisin açıldığı bu mesut günde Hataylıların sevincini her Türk'ün bütün kalbiyle yaşadığını belirtmiştir. Ayrıca yazar, 1921'den beri geçen on sekiz yıl içerisinde Hatay'ın Türklüğünü bir an bile unutmadığımızı ve Hatay ile ilgili yapılan antlaşmanın uygulanacağından hiç şüphe etmediğimizi vurguladıktan sonra Hatay'ın Türklüğü üzerinde durmuştur. Baydar meclisin açılmasından sonra Hataylılara düşen görevi de şöyle ifade etmiştir: "*…Bugün millî meclisini açıp müstakil devlet teşkilâtını kurmağa başlamakta olan Hataylılar elele vererek küçük, fakat tabiaten güzel ve zengin vatanlarından mesut ve mamûr bir memleket halketmek mesuliyetini üzerlerine almaktadırlar. Hemen yirmi seneden beri devam etmekte olan istiklâl mücadeleleri, onlara, bu mesuliyetin bütün icaplarını hakkiyle takdire müsait siyasî olgunluğu çoktan vermiştir. Hataylılar, Türke has temkin ve vekar ile, medenî gayelerine elbette erişeceklerdir.*" Yazar, Hatay'ın bu mutlu günlere kavuşmasında önemli rol oynayan Atatürk'e minnetimizin sonsuz olduğunu belirttikten sonra Celal Bayar Hükümeti'ni de bu başarısından dolayı kutlayarak makalesini sonlandırmıştır.[1005]

Muhittin Birgen de Hatay Millet Meclisi'nin açıldığı gün yayınlanan makalesinde, Türkiye'nin istiklalini yeni kazanmış olan Hatay'ın bağımsız ve güçlü bir devlet olabilmesi için bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da üzerine düşen görevi yapmaya devam edeceğine vurgu yapmıştır. Ayrıca Birgen, Hatay'ın Hatay Türkleri tarafından kurulan bir Türk devleti olduğunu belirttikten sonra Hatay Türklerinin birlikte hareket etmelerini ve Hataylılar arasında Türk, Alevi, Arap, Ermeni, Kürt, Çerkez kim olursa olsun bunlar arasında kardeşlik duygusunu geliştirme yönünde

[1004] Nasuhi Baydar, *Müstakil Hatay*, **Ulus**, 1 Eylül 1938, s. 1-7.
[1005] Nasuhi Baydar, *Anlaşma Zihniyetinin Zaferi*, **Ulus**, 2 Eylül 1938, s. 1-8.

gayretler göstermelerini de istedikten sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*Hatay mes'ud olmalıdır. Hatay mes'ud olmaya lâyıktır. Hatay Türkü Türkiyede bugün hüküm süren birlik ve kardeşlik manzarasından kâfi derecede ders almış olduğu için vazifesini hakkile ifa edecektir! Buna itimadımız vardır ve Hatay Türklerini vazife başında görmeği bekliyoruz. Bunun için Hataylılara söylenecek sözleri başka zamana bırakarak bugün, Hatay meclisinin toplanmasını, yani Hatayın resmî ve müstakil hayata doğuşunu sevinç sesleri ve me'sud istikbal temennileri ile karşılayalım: -Yaşasın Hatay ve me'sud olsun Hataylılar!*"[1006]

Yunus Nadi de Hatay Millet Meclisi'nin açılmasından bir gün sonra yayınlanan makalesinde, Hataylıların Atatürk'ün kendileri için yaptıklarını unutmamalarını ve onun samimi temennilerini yerine getirmeleri gerektiğini ön plana çıkardıktan sonra Hatay'ın ilk millet meclisinin kurulmasından dolayı mutlu olduğunu belirtmiştir. Nadi ayrıca makalesinde Hatay halkının birlik içerisinde hareket etmelerinin önemini de şöyle ortaya koymuştur: "…*Hatay davası güdülürken diğer unsurlardan başka bazı Türkler dahi şu veya bu mülâhazalarla yanlış yollarda yürüyebilmişlerdi. Bir hak ve hakikat meydana çıkıncıya kadar insanlar arasında böyle ihtilâflar görülebilir. Hak ve hakikat meydana çıktıktan sonra artık herkesin doğru etrafında birleşmesi lâzımdır. Yakın maziye aid fena hatıraların kâffesi silinip süpürülmelidir. Sünni ve Alevi bütün Hatay Türkleri sanki dünyaya bugün gelmişler gibi tertemiz bir kardeş muhabbetile birleşeceklerdir. Bu kadar ağrılar ve sancılarla doğan yeni devlet bilhassa Hatay Türklerine bu hali en zarurî bir hakikat vazifesi olarak veriyor*."[1007]

[1006] Muhittin Birgen, *Türkiyenin Yavrusu, Hür Hatayın Doğum Günü*, **Son Posta**, 2 Eylül 1938, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Remzi Siliöz, *Hatay Nemutlu Sana!*, **Yenigün**, 2 Eylül 1938, s. 1-4.

[1007] Yunus Nadi, *Hakkın Zaferi: Müstakil Türk Hatay!*, **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1938, s. 1-6; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Etem İzzet Benice, *Müstakil Hatay*, **Son Telgraf**, 2 Eylül 1938, s. 1-6; Nizamettin Nazif (Tepedelenli), *Hatay ve Kemalizm!*, **Haber**, 2 Eylül 1938, s. 2; Kemal Sülker, *Meclis Açılırken*…, **Yenigün**, 3 Eylül 1938, s. 2; Celal Dincer, *Türk Hatayın Doğuşu Vesilesile Bir Mukayese*, **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1938, s. 3.

4.1.1. Tayfur Sökmen'in Devlet Başkanlığına Seçilmesi (2 Eylül 1938)

Hatay'da ikinci derece seçmen kayıtlarının 8 Ağustos 1938'de sona ermesinden sonra Hatay Egemenlik Cemiyeti Genel Sekreteri ve Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer'in 9 Ağustos 1938'deki telgrafla yaptığı davet üzerine Dörtyol'da 10 Ağustos 1938'de Türkiye'nin Hatay'daki Olağanüstü Delegesi Cevat Açıkalın, Tayfur Sökmen, Türkiye'nin Hatay'daki Başkonsolosu Fethi Denli, Şükrü Sökmensüer ve Abdurrahman Melek'in katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda Hatay'da kurulacak olan devletin meclis başkanlığına, başbakanlığına, hükümet üyeliklerine, müsteşarlıklara ve genel müdürlüklere atanacak kişiler konusunda görüş alışverişinde bulunulmuştur. Bu toplantıda Şükrü Sökmensüer, devlet başkanının bizzat Atatürk tarafından belirlendiğini, bu kişinin Tayfur Sökmen olduğunu açıklamıştır.

Atatürk devlet başkanlığı konusunda tercihini, bu görev için en uygun aday olarak gördüğü, Hatay'daki mücadelenin gelişimini en iyi bilen ve dirayetli bir kişi olan Tayfur Sökmen'den yana kullanmıştır.[1008] İsminin devlet başkanı olarak gündeme gelmesi üzerine Tayfur Sökmen: "*Atatürk'ün iltifat, teveccüh ve itimadına teşekkür ederim. Bu mühim vazifeyi kabul edemeyeceğim. Çünkü; başaramazsam Atatürk'ün, mazhar olduğum itimat ve teveccühünü kaybederim. Beni bu vazifeden af buyurmalarını istirham ediyorum.*" demiştir. Bunu üzerine Şükrü Sökmensüer, kendisinin bunu tebliğ etmekle görevli olduğunu başka bir şey yapamayacağını belirtmiştir.[1009] Tayfur Sökmen 11 Ağustos 1938'de Hasan Rıza Soyak'a bir mektup yazarak, Atatürk'ün kendisini devlet başkanlığı görevinden affetmesini sağlaması ricasında bulunmuştur. Hasan Rıza Soyak bu durumu Atatürk'e arz ettiğini ve onun şu cevabı verdiğini belirtmiştir: "*Bu*

1008 Sökmen, a.g.e., s. 106; Melek, a.g.e., s. 62; Pehlivanı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 109; Mehmet Tekin, **Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen,** Antakya 2002, s. 82-83; Arı İnan, a.g.e., s. 116-117; Hasan Rıza Soyak, bu görev için Tayfur Sökmen'i Atatürk'e kendisinin teklif ettiğini O'nun da kabul ettiğini belirtmektedir. Soyak, a.g.e., s. 619.

1009 Sökmen, a.g.e., s. 106; Tekin, a.g.e., s. 83; **Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesinde Türk Ordusu** (Yayıma Haz. 39. Mekanize Piyade Tugayı Tarih Araştırma Grubu, Editör: Mustafa Filiz), İskenderun 2010, s. 224-225; Arı İnan, a.g.e., s. 116-118; Mehmet Mursaloğlu, **Sancak, Devlet, Millet**, **Hatay (1938-1939)**, İskenderun 2012, s. 99-100; Yılmaz, a.g.t., s. 165.

mühim değildir; kurulacak devlete biz hakim olmayacak mıyız? Nasıl olsa idare edilir. Zaten kendisi Büyük Millet Meclisi'mizde mebus değil midir? O sıfatla Hatay'da vazife alır, olur biter. Mühim olan devleti bir an evvel kurmaktır. Fransızların hali malum: Her zaman söylediğim gibi işi uzatmaya çalışıyorlar. Binaenaleyh derhal kabul etmelidir. Bunları kendisine münasip lisanla anlat."[1010] Hasan Rıza Soyak, bunun üzerine 14 Ağustos 1938'de Tayfur Sökmen'e şu telgrafı çekmiştir: "*Mektubunuzu aldım. Verilen her memleket vazifesini kayıtsız ve şartsız kabul edip, başarmaya çalışmak bizim şiarımız olmuştur. Rey ve mütalaam budur, gözlerinden öperim*." Tayfur Sökmen Atatürk'ün bu kesin emrinden sonra görevi kabul etmeye mecbur kalıp 18 Ağustos 1938'de İstanbul'a geldiğini ve Atatürk tarafından kabul edildiğini, ertesi gün Dörtyol'a giderken Ankara'ya uğrayarak İsmet İnönü ile de görüştüğünü belirtmiştir.[1011]

Tayfur Sökmen 25 Ağustos 1938'de halkın büyük sevinç gösterileri içerisinde Antakya'ya gelmiştir.[1012] Hatay'a geldikten sonra bölgede çeşitli ziyaretler yaparak halkla kaynaşmaya çalışmıştır.[1013] 31 Ağustos 1938'de Antakya Turizm Oteli'nde gazetecileri kabul eden Tayfur Sökmen burada yaptığı açıklamada din, mezhep, zümre, parti ve şahıs ayrımı gözetmeksizin bütün Hataylıların birlik içerisinde yaşamaları gerektiği üzerinde durmuştur.[1014]

Tayfur Sökmen'in Hatay'a gelmesi Türk basını tarafından da memnuniyetle karşılanmış ve Atatürk'ün emaneti olarak görülmüştür. Bu konuda Nuri Genç, Hatay'ın on sekiz yıllık hasretten sonra kahraman evladı ve büyük vatanseveri Tayfur Sökmen'e kavuştuğunu ön plana çıkardıktan sonra onunla ilgili her sınıf ve cemaatten

---

1010 Soyak, a.g.e., s. 619; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 133; Yılmaz, a.g.t., s. 165.

1011 Sökmen, a.g.e., s. 106-108; Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Ankara 2010, s. 371-372.

1012 **Yenigün**, 25 Ağustos 1938, s. 1; **Hatay**, 26 Ağustos 1938, s. 1; **Akşam**, 27 Ağustos 1938, s. 1; **Ulus**, 27 Ağustos 1938, s. 1; Pehlivanı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 112; Mehmet Tekin, **Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen**, Antakya 2002, s. 87; C. Yavuz, a.g.e., s. 292; Opruklu, a.g.t., s. 193; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 92; Mursaloğlu, a.g.e., s. 115-116; Yılmaz, a.g.t., s. 168.

1013 **Yenigün**, 27, 31 Ağustos 1938, s. 1-2,4; Tekin, a.g.e., s. 87-89; Mursaloğlu, a.g.e., s. 119-127; Erden, a.g.e., s. 95-97.

1014 **Yenigün**, 31 Ağustos 1938, s. 1-4; Tekin, a.g.e., s. 91-92; Mursaloğlu, a.g.e., s. 125-126.

vatandaşlardan duyduğu sözleri şöyle aktarmıştır: "*-Hatay, istiklâlini birinci derecede büyük Atatürk'e ve Türkiye cumhuriyeti hükûmetine borçlu ise, ikinci derecede de Tayfur Sökmen'e medyundur…*" Ayrıca yazar makalesinin devamında Tayfur Sökmen'in Hatay mücadelesinde oynadığı rolden de bahsettikten sonra yazısını şöyle sonlandırmıştır: "*…Bu itibarle vatanî vazifesini her vatanpervere nasib olmiyacak bir müvaffakiyetle yaparak aramıza dönmüş olan Tayfur Sökmeni, yalnız bir vatanperver ve kahraman olarak değil aynı zamanda yüce önderimiz Atatürk'ün öz bir çocuğu ve mukaddes bir emaneti olarak tanımağa ve başımızda taşımağa mecburuz*."[1015]

2 Eylül 1938'de açılan Hatay Millet Meclisi aynı gün Tayfur Sökmen'i[1016] oybirliği ile devlet başkanlığına seçmiş ve sonucu bildirmek üzere meclisten beş kişilik bir heyet Turizm Oteli'ne giderek Tayfur Sökmen'e görevi tebliğ etmiştir. Heyet adına söz alan Vedi Bilgin kısa bir konuşma yaparak "*…Hatay Meclisi'nin kendilerini, ittifakla devlet reisliğine seçtiğini, kurtuluş için bu güne kadar sarfetmiş bulundukları faaliyet ve hizmetin meclis tarafından çok yakından bilinip takdir edilmiş olduğuna itimat etmelerini, tebrik için gelen kendilerinin tebriklerini kabul etmelerini…*" rica etmiştir. Tayfur Sökmen de devlet başkanlığına seçilmesinden ve ziyaretten dolayı çok duygulandığını, kendisini devlet başkanlığına seçen meclise candan teşekkür ettiğini

---

[1015] Nuri Genç, *Atatürkün Emaneti*, **Hatay**, 28 Ağustos 1938, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Remzi Siliöz, *Teyfur Sökmeni Karşılarken*, **Yenigün**, 25 Ağustos 1938, s. 1; Salahattin Kutlu, *Büyük Vatan Perver Tayfur Sökmen*, **Yenigün**, 26 Ağustos 1938, s. 1-2; Hamdi Selçuk, *Kahraman Tayfur Aramızda*, **Hatay**, 31 Ağustos 1938, s. 1.

[1016] Tayfur Sökmen'in Hatay devlet başkanlığına seçilmesinden sonra Türk basınında özgeçmişi şöyle yer almıştır: Tayfur Sökmen, 1307 tarihinde Kırıkhan'da doğmuş ve Reyhanlı mıntıkasındaki Türk aşiret reisi Mustafa Paşa'nın oğludur. Büyük babası 1826'da, Mısırlı İbrahim Paşa'ya karşı bu havaliyi müdafaa etmiş olan Haydar Bey'dir. Babası Mustafa Paşa Kırım Muharebesi'ne iştirak etmiş ve uzun zaman kaymakamlık ve mutasarrıflıklarda bulunarak memleketine canla, başla hizmet etmiş şahsiyettir. Tayfur Sökmen tahsilini bu havalide yapmış ve kendi çiftliğinde ziratle uğraşmıştır. İstiklal mücadelesinin başlangıcından itibaren ve millî dava uğrunda bilfiil çalışmış bir vatanperverdir. Bundan sonra kendisini Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Antalya Mebusu olarak görürüz. Atatürk'ün, Türk milletinin ve Hataylıların itimat ve muhabbetini kazandığı ve Hataylı olduğu için devlet reisliğine müttefikan seçilmiştir. **Akşam**, 4 Eylül 1938, s. 4; **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1938, s. 7; **Haber**, 4 Eylül 1938, s. 4; **Son Posta**, 4 Eylül 1938, s. 11; **Son Telgraf**, 4 Eylül 1938, s. 6; **Yeni Sabah**, 4 Eylül 1938, s. 7; Ayrıca Tayfur Sökmen'in hayatı ve faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler bilgi için bkz. Mehmet Tekin, **Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen**, Antakya 2002; Yahya Yılmaz, **Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in Hatay'ın Bağımsızlığındaki Yeri ve Siyasi Faaliyetleri (1918-1974)**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hatay 2018.

belirtmiştir.[1017] Ayrıca aynı gün heyetle birlikte kabul etmiş olduğu Anadolu Ajansı muhabirine de bütün Türk basınının özellikle de Anadolu Ajansı'nın Hatay davasında göstermiş olduğu yakın ilgi ve hizmetten dolayı teşekkürlerini ifade etmiştir.[1018]

Tayfur Sökmen 3 Eylül 1938'de mecliste yemin ettikten sonra kısa bir konuşma yapmış, konuşmasında milletvekillerine teşekkür ettikten sonra sözlerine söyle devam etmiştir: "*…Bu kıymetli itimat ve muhabbetinize lâyık olmaya maddi, manevî bütün mevcudiyetimle çalışacağımı yüksek huzurunuzda temin ederim. Bu vesile ile Hatayı bugünkü şerefli ve parlak istiklâle kavuşturan büyük Türk Milletine ve cumhuriyet hükûmetine Hatay devletinin bağlılık, minnet ve şükranlarını huzurunuzda tekrar etmeyi kendim için ebedî bir şeref kaynağı ve mukaddes bir vazife bilirim. Ve Hatay istiklâlinin yardımcısı ve Türk milletinin dostu olan Fransa Cumhuriyetine samimi muhabbet duygularımı ve teşekkürlerimizi hissiyatta ilaveten ifade etmekten derin bir zevk duyarım. Hatayın siz saylavlarına Hataya yalnız ve ancak refah saadet vadeden ağır, şerefli ve o kadar da mesuliyetli vazifelerinde parlak muvaffakiyetler dilerim.*" Ayrıca mecliste söz alan milletvekilleri Zeynel Abidin Cilli, İsa Kazancıyan, Basil Huri ve Hamdi Selçuk, yaptıkları konuşmalarda Atatürk'e bağlılıklarını ve hükümete şükranlarını sunarak Atatürk'ün "*Şark'ın Atası ve güneşi*" olduğu yönünde konuşmalar yapmışlardır.[1019]

Atatürk, Hatay Millet Meclisi'nin açılması ve devlet başkanlığına Tayfur Sökmen'in seçilmesinden sonra Başbakan Celal Bayar'a bir telgraf çekerek hükümeti

---

1017 **Yenigün**, 2 Eylül 1938, s. 1-4; Selçuk, a.g.e., s. 122-123; Tekin, a.g.e., s. 96.

1018 **Akşam,** 4 Eylül 1938, s. 4; **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1938, s. 7; **Son Posta**, 4 Eylül 1938, s. 11; **Ulus**, 4 Eylül 1938, s. 8.

1019 **Yenigün**, 3 Eylül 1938, s. 1-4; **Akşam**, 4 Eylül 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1938, s. 1-7; **Haber**, 4 Eylül 1938, s. 1-4; **Hatay**, 4 Eylül 1938, s. 1; **Son Posta**, 4 Eylül 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 4 Eylül 1938, s. 1-6; **Ulus**, 4 Eylül 1938, s. 1-8; **Yeni Sabah**, 4 Eylül 1938, s. 1-7; Gülgeç, a.g.e., s. 399-401; Savcı, a.g.t., s. 64-65; Tekin, a.g.e., s. 97-98; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 39; Erden, a.g.e., s. 98-99; Ayrıca 3 Eylül 1938'deki Hatay Millet Meclisi'nde yapılan konuşmaların değerlendirildiği makaleler için bkz. Nuri Genç, *Mesut İşaretler,* **Hatay**, 4 Eylül 1938, s. 1; Yunus Nadi, *Hatay Kamutayındaki Çok Güzel Nutuklar,* **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1938, s. 1-3.

kutlamıştır.[1020] Tayfur Sökmen Hatay devlet başkanlığına seçildikten sonra 3 Eylül 1938'de Atatürk'e, Fransa, Suriye ve Lübnan cumhurbaşkanlarına telgraflar çekerek Hatay devlet başkanlığı görevine başladığını bildirmiştir. Tayfur Sökmen Atatürk'e çektiği telgrafta şu ifadeleri kullanmıştır: "*Hatay Millet Meclisi tarafından bugün Hatay reisliğine seçildiğimi ve bu vazifeyi ifaya başladığımı yüksek huzurunuza arz eylemekle şereflenirim. Türkiye'nin Ulu Önderi tarafından gösterilen yüksek alâka ve yardım sayesinde istiklâline kavuşmuş olan Hatayın Ulu Şef Atatürke ve Büyük Millet Meclisine karşı beslediği minnet, şükran ve bağlılık hislerini bu vesile ile de arzetmekle son derece bahtiyarım. Vazifemin ifası sırasında yüksek alâka ve irşatlarınızın esirgenmemesi dileğiyle candan bağlılığımı ve sonsuz saygılarımı sunarım.*" Atatürk ise Tayfur Sökmen'in bu telgrafına 4 Eylül 1938'de şu cevabı vererek Hatay hakkındaki ilgisinin daima devam edeceğini ortaya koymuştur: "*Hatay millet meclisi tarafından Hatay reisliğine seçildiğinizi bildiren telgrafınızı memnuniyetle aldım. Bu kıymetli diyarın en yüksek makam ve vazifesini ihraz ve deruhte etmiş olmanızdan dolayı sizi tebrik ederken inkişafını daima alâka ve muhabbetle takip edeceğim Hataydaki faaliyetinizde muvaffakiyetlerinizi temenni eyler ve Hatayın yeni idare altında pek çok saadet ve refahlar görmesini yürekten temenni ederim*."[1021]

Hatay Devleti'nin kurularak Tayfur Sökmen'in devlet başkanı seçilmesinden sonra Asım Us makalesinde, Akdeniz kıyılarında Türkiye ile Suriye arasında kurulan yeni bir Türk devleti olan Hatay'ın Atatürk Türkiye'sinin samimi bir ideali olduğunu vurguladıktan sonra yeni kurulan devletin Türk-Fransız işbirliğinin en önemli eseri

---

[1020] **Akşam**, 4 Eylül 1938, s. 1; **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1938, s. 1; **Haber**, 4 Eylül 1938, s. 1-10; **Son Posta**, 4 Eylül 1938, s. 1-2; **Son Telgraf**, 4 Eylül 1938, s. 1; **Ulus**, 4 Eylül 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 4 Eylül 1938, s. 1-7.

[1021] **Akşam**, 5 Eylül 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1938, s. 1-7; **Haber**, 5 Eylül 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 5 Eylül 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 5 Eylül 1938, s. 1-6; **Ulus**, 5 Eylül 1938, s. 1; **Yenigün**, 5 Eylül 1938, s. 1; Sökmen, a.g.e., s. 108-109; Tekin, a.g.e., s. 99; Soyak, a.g.e., s. 620; Savcı, a.g.t., s. 65; Mehmet Mursaloğlu, **10 Ay 16 Gün 8 Saat Sancak, Devlet**, **Vatan**, İskenderun 2009, s. 115; **Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesinde Türk Ordusu** (Yayıma Haz. 39. Mekanize Piyade Tugayı Tarih Araştırma Grubu, Editör: Mustafa Filiz), İskenderun 2010, s. 228-229; Arı İnan, a.g.e., s. 197; Mehmet Mursaloğlu, **Sancak, Devlet, Millet**, **Hatay (1938-1939)**, İskenderun 2012, s. 139.

olduğu üzerinde durmuştur. Us, aynı zamanda TBMM'de milletvekili olan Tayfur Sökmen'in devlet başkanlığına seçilmiş olmasından duyduğu mutluluğu dile getirdikten sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "…*Yaşasın Müstakil Hatay Devleti!*"[1022] Falih Rıfkı Atay ise yazdığı makalesinde, Hatay devletinin kurulduğunu, Hatay'daki Türklerin millî kurtuluş davasındaki feragat ve fedakârlığını hakkı ile temsil eden Tayfur Sökmen'in de devlet başkanı olduğunu belirtmiş, Hatay Devleti'nin büyük bir eser olduğunu ve Atatürk'ün yirminci yüzyıl tarihine şeref veren millî ve insani eserleri arasında, minnet ve hayranlıkla daima hatırlanacağını vurguladıktan sonra makalesine şöyle devam etmiştir: "…*Kardeş Hatay'ın yeni başlayan siyasî hayatındaki muvaffakiyet haberlerini almak ve bu güzel ülkenin inşa ve umarınını temin eden say ve faaliyetleri takip etmek, hududun bu tarafında yaşayan on yedi milyon Türk vatandaşı için daimî bir haz menbaı olacaktır*."[1023] Şevket Bilgin de Tayfur Sökmen'in Hatay devlet başkanlığına Türk, Alevi, Arap, Ermeni ve Rum Ortodoks milletvekillerinin oybirliği ile seçilmiş olmasının Hatay'ın hiçbir zaman siyasi birlik görüntüsü veremeyeceğini iddia edenlere önemli bir ders niteliği taşıdığını vurgulamıştır. Ayrıca Bilgin, Hatay için yeni bir tarih başladığını belirttikten sonra Hatay'ın Türkiye'deki demokrasiyi örnek alması gerektiğini ve bunda da başarılı olacağına inandığını şöyle ortaya koymuştur: "…*Bu tarihin en şerefli sahifelerini Türk demokrasisinden alacağı derslerle dolduracaktır. Hatayın, Hataylıların bunda muvaffak olacaklarına, kendi kendilerini idareye muktedir dinamik bir varlık olduklarını parlak bir şekilde isbat edeceklerine imanımız vardır*."[1024]

1022 Asım Us, *Yaşasın Hatay Devleti!*, **Kurun**, 4 Eylül 1938, s. 1-6; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Yunus Nadi, *Türkiye Cumhuriyetinin Haricî Siyaseti*, **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1938, s. 1-3.

1023 Falih Rıfkı Atay, *Hatay Devleti*, **Ulus**, 5 Eylül 1938, s. 1-8.

1024 Şevket Bilgin, *Yeni Devlet Kurulurken*, **Yeni Asır**, 7 Eylül 1938, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Asım Us, *Tatlı Bir Hâtıra*, **Kurun**, 12 Eylül 1938, s. 1-4; Nasuhi Baydar, *Hatay Hakkında Bir Şehadet*, **Ulus**, 15 Eylül 1938, s. 1-3; Ayrıca aynı makalenin tamamı için bkz. **Yenigün**, 21 Eylül 1938, s. 1-2.

4.1.2. Abdurrahman Melek'in Hükümeti Kurması, Hükümet Programı ve Anayasa'nın Kabulü (6 Eylül 1938)

Devlet Başkanı Tayfur Sökmen 5 Eylül 1938'de Abdurrahman Melek'i hükümeti kurmakla görevlendirmiştir.[1025] Abdurrahman Melek tarafından oluşturulan bakanlar kurulu şu kişilerden oluşmuştur:

Başbakan, İçişleri, Dışişleri ve Savunama Bakanı: Abdurrahman Melek[1026]

Adalet Bakanı: Cemil Yurtman[1027]

Maliye ve Gümrük Bakanı: Cemal Baki[1028]

Bayındırlık ve Tarım Bakanı: Kemal Alpar[1029]

[1025] **Yenigün**, 5 Eylül 1938, s. 1; **Akşam**, 6 Eylül 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1938, s. 1-7; **Haber**, 6 Eylül 1938, s. 1-10; **Hatay**, 6 Eylül 1938, s. 1; **Son Posta**, 6 Eylül 1938, s. 1-11; **Ulus**, 6 Eylül 1938, s. 1; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 131; Saraç, a.g.t., s. 133; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 113; R. Yavuz, a.g.t., s. 123; Ada, a.g.e., s. 186; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 93; Mehmet Mursaloğlu, **10 Ay 16 Gün 8 Saat Sancak, Devlet, Vatan,** İskenderun 2009, s. 115; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 131-132; Ceylan, a.g.t., s. 86; Erden, a.g.e., s. 101.

[1026] Antakya'nın eski Belediye Başkanlarından Melekzade Hacı Faik Efendi'nin oğlu olan Abdurrahman Melek, 1896'da Antakya'da doğdu. İlkokulu ve Rüşdiye'yi Antakya'da, Sultaniyi Halep'te bitirdi. 1329'da (M. 1913) Şam Tıbbiyesi'ne girdi. Bir sene sonra İstanbul Tıp Fakültesi'ne geçti. I. Dünya Savaşı'nda 41. Fırkada yedek subay doktor yardımcısı olarak görev aldı. Savaştan sonra İstanbul'a dönerek okulunu tamamladı. 1335'te (M. 1919) mezun oldu. Antakya'ya döndü. Siyasetle uğraştı. 1921 yılında General Gouraud tarafından sürgüne gönderildi. 1930'da annesinin bulunduğu İstanbul'da yaşamaya başladı. 1931'de İskenderun Sancağı İdare Meclisi üyeliğine seçildi. Görev süresinin entrikalar nedeniyle kısa sürmesi üzerine tekrar İstanbul'a döndü. 1936'dan itibaren Hatay'ın kurtuluşu çabalarına fiilen katıldı. 1937'de Hatay Egemenlik Cemiyeti genel başkanlığı yaptı. Daha sonra Antakya'da Halk Partisi çalışmalarında görev aldı. Cenevre'ye giden Türk Heyeti'nde görev aldı. Haziran 1938'de İskenderun Sancağı Valisi, Eylül 1938'de Hatay Devleti Başvekili oldu. Bu görevdeyken Türkiye'de Mart 1939'da yapılan milletvekili seçimlerinde Gaziantep Milletvekilliğine seçildi. Hatay Anavatana katıldıktan sonra VI, VII, VIII. dönemlerde Gaziantep ve IX. dönemde Hatay Milletvekilliği yaptı. 13 Ocak 1978'de öldü. Hatıraları Türk Tarih Kurumu tarafından "**Hatay Nasıl Kurtuldu?**" adıyla yayınlandı. Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Ankara 2010, s. 381; Ayrıca Abdurrahman Melek hakkında geniş bilgi için bkz. Abdurrahman Melek, **Hatay Nasıl Kurtuldu?**, TTK Yayınları, Ankara 1991; Rengin Galioğlu, *Hatay Devleti Başvekili Dr. Abdurrahman Melek*, **GKD**, S. 140 (Temmuz 2003), s. 8-24.

[1027] Cemil Yurtman 1894'te Antakya'da doğdu. 1921'de Darülfünun Hukuk Fakültesini bitirdi. 1927'ye kadar Antakya'da avukatlık yaptı. 1927'de Türkiye'ye giderek Denizli-Şeyhli'de, daha sonra Adana'da hâkimlik yaptı. 1932'de istifa edip Rize'ye gitti. Hükümet dairelerinde görev aldı. 1938'de Antakya'ya gelerek önce Antakya müddeiumumisi, daha sonra Hatay Devleti'nde Adliye Vekili oldu. Hatay Türkiye'ye katıldıktan sonra avukatlık ve bir dönem Hatay Barosu Başkanlığı yaptı. 3 Aralık 1972'de öldü. Tekin, a.g.e., s. 381.

[1028] Cemal Baki 1905'te Antakya'da doğdu. İlkokulu Antakya, liseyi Adana'da bitirdikten sonra 1926'da Siyasal Bilgiler Okulu'na girdi ve Maliye Şubesini bitirdi (1929). Ziraat Bankası Müfettiş Muavini, sonra Başmüfettişi, 1937'de Demiryolları Müfettişi oldu. 1938'de Hatay'a geldi. Önce Sancak Maliye Müdürü, sonra Hatay Devleti Maliye Vekili oldu. Hatay Devleti'nin sona ermesinden sonra eski görevine döndü. Tekin, a.g.e., s. 381.

Eğitim ve Sağlık Bakanı: Ahmet Faik Türkmen[1030]

Hükümet 6 Eylül 1938'de meclisten güvenoyu almıştır.[1031] Hükümetin güvenoyu aldığı gün Başbakan Abdurrahman Melek mecliste hükümet programını da açıklamıştır. Başbakan Abdurrahman Melek, Hatay'ın ilk ve millî meclisinde ilk başbakan olarak konuşma yapmaktan mutlu olduğunu ve kendisini bu göreve uygun gördüğü için Devlet Başkanı Tayfur Sökmen'e de teşekkür ederek başladığı konuşmasına şöyle devam etmiştir: "…*Uzun süren mücadelelerimizden sonra kavuştuğumuz istiklâl sayesinde huzur ve refaha erişmek mevut olmakla beraber memleketimizin her sahada ve kısa zamanda kalkınabilmesini temin için bana verilen vazifenin ne kadar güç ve mesuliyetli olduğunu takdir buyurursunuz. Canla, başla bağlı olduğumuz Ulu Şef'imiz Atatürk'ün nur ve iman saçan ilham ve eserleri, Türkün ruhunda mevcut olan azim ve fedakârlık, bize bütün bu güçlükleri yenmek kudretini bahşedecektir. Ben ve arkadaşlarım bu imanla hareket ettikçe yüksek itimadınıza da güvenebileceğimizi umarım.*" Başbakan Abdurrahman Melek hükümet programının ruhu ve esasının Kemalizm olduğunu ön plana çıkarttıktan sonra, Hatay hakkında uluslararası anlaşmalara uyarak, bunların tamamen uygulanmasına çalışacaklarını, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün vatandaşların eşit haklara sahip olacaklarını, sağlık ve iktisadi durumun geliştirilmesi

---

1029 Kemal Alpar 1899'da İskenderun'da doğdu. İptidai Mektebi İskenderun'da bitirdi. Sonra Selanik'e gitti. İstanbul'da hendese okudu. Almanya'da bulundu. 3 yıl deniz ticareti ile uğraştı. Nafia Vekâleti'ne girdi. Haydarpaşa Elektrik Santralı 2. Reisi oldu. 1927'de Almanya'ya gitti, demiryolları hatları üzerine staj yaptı. 1929'da Türkiye'ye döndü. 1935 yılına kadar Nafia Vekâleti başmüfettişi, sonra Demiryolu Hatları Umum Müfettişi oldu. Haziran 1938'de İskenderun Sancağı Nafia Müdürü, 4 Eylül 1938'de Hatay Devleti Nafia ve Ziraat Vekili oldu. Hatay Devleti sona erdikten sonra eski görevine döndü. Daha sonra Ankara'da kireç ocağı işletmeciliği yaptı. Mart 1949'da Ankara'da öldü. Tekin, a.g.e.,, s. 381.

1030 Ahmet Faik Türkmen 1908'de Antakya'da doğdu. Diş Hekimliği ve Felsefe eğitimi gördü. Kuleli Askeri Lisesi'nde öğretmenlik yaptı. 1937 sonunda Hatay'a geldi, partide, halkevinde, basında görev aldı. Eylül 1938'de Hatay Devleti Maarif ve Sıhhat Vekili oldu. Bu görevi 29 Haziran 1938'de sona erince tekrar İstanbul'a döndü. 1998'de öldü. Ders kitapları dışında Hatay Tarihi ile ilgili 5 ciltlik kitabı da vardır. Tekin, a.g.e., s. 381.

1031 **Yenigün**, 6 Eylül 1938, s. 1-4; **Akşam**, 8 Eylül 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1938, s. 1-9; **Haber**, 8 Eylül 1938, s. 1-14; **Hatay**, 8 Eylül 1938, s. 1-4; **Kurun**, 8 Eylül 1938, s. 1-10; **Son Posta**, 8 Eylül 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 8 Eylül 1938, s. 1-6; **Ulus**, 8 Eylül 1938, s. 1-7; Konuralp, a.g.e., s. 163-164; Demirtürk Demirdöğen, a.g.t., s. 131; Saraç, a.g.t., s. 133; Melek, a.g.e., s. 65; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 113; İ. Demir, a.g.m., s. 359-360; R. Yavuz, a.g.t., s. 123-124; Ada, a.g.e., s. 186; Opruklu, a.g.t., s. 194; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 93; Erdoğan Asluyüce, **İlk İşgal Son Kurtuluş**, İstanbul 2008, s. 286; Mursaloğlu, a.g.e., s. 122; Ceylan, a.g.t., s. 87; Y. Demir, a.g.e., s. 205; Erden, a.g.e., s. 102; Gologlu, a.g.e., s. 329.

için gerekli önlemlerin alınacağını vurgulamıştır. Ayrıca sosyal hayatın inkılapçılık ruhuna uygun olarak hızlı bir şekilde ilerlemesi için de gerekli çalışmaların yapılacağını, adalet işlerinin gelişmiş ülkelerin hak ve adalet kavramlarına uygun hale getireceklerini, tarımın bilimsel yöntemlerle geliştirilmesi için çalışmalar yapılacağını belirten Başbakan Abdurrahman Melek, İskenderun Limanı'nda Akdeniz limanları arasında hakkı olan önemli konuma getirmeye çalışacaklarını da vurguladıktan sonra sözlerini şöyle sonlandırmıştır. "…*Bugün, bu yeni şerait içinde istiklâline kavuşmuş olarak refah yoluna ilk adımını atarken hükûmetimiz arkada kalan tozlu, dumanlı, bulutlu devreyi tamamen aklından bile silerek, gaflete kapılan, şaşkınlık içinde Hatay vatanının menafiini unutanların hareketini mazinin gubarı altında bırakmıştır. Sayın mebuslar, işte bu kısa ifadelerle arzettiğim program, yüksek meclisimizin itimadına mazhar olursa, geniş mikyasta tatbik edilecektir.*"[1032]

Ayrıca aynı gün mecliste anayasa görüşmeleri de yapılarak Milletler Cemiyeti tarafından hazırlanıp kabul edilmiş olan anayasanın değiştirilmiş şekli olan anayasa metninde statü ve anayasa hükümleri gereğince meclis tarafından gerekli değişiklikler yapılmıştır. Hatay Devleti'ni Türklük esasına dayanan bağımsız bir devlet olarak tanımlayan anayasada devlet merkezi olarak Antakya, Sancak kelimesi yerine de Hatay Devleti kabul edilmiştir. Ayrıca seçimlerde Milletler Cemiyeti tarafından uygulanan nüfus düzenlemesi de değiştirilrek, Hatay halkı ırk, dil ve din ayrımı gözetilmeksizin bir bütün olarak tarif edilmiştir.[1033] Mecliste yapılan görüşmelerden ve yapılan değişikliklerden sonra oybirliği kabul edilen Hatay anayasasının metni şöyledir:

1032 **Yenigün**, 6 Eylül 1938, s. 1-4; **Akşam**, 8 Eylül 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1938, s. 1-9; **Hatay**, 8 Eylül 1938, s. 1; **Haber**, 8 Eylül 1938, s. 1-14; **Kurun**, 8 Eylül 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 8 Eylül 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 8 Eylül 1938, s. 1-6; **Ulus**, 8 Eylül 1938, s. 1-7; **Yeni Sabah**, 8 Eylül 1938, s. 1-7; Gülgeç, a.g.e., s. 404-405; Mehmet Mursaloğlu, **Sancak, Devlet, Millet, Hatay (1938-1939)**, İskenderun 2012, s. 146-148; Ayrıca hükümet programının değerlendirildiği makaleler için bkz. Rıza Atilâ, *Hatay Devleti ve Suriye*, **Yeni Mersin**, 8 Eylül 1938, s. 1; Nadir Nadi, *Hatay Devletinin Mes'ud İstikbali*, **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1938, s. 1-5; Selim Çelenk, *Şahsi Hürriyet Mutlaktır*, **Yenigün**, 22 Eylül 1938, s. 1-2; Salahattin Kutlu, *Programımızda Tereddüt Yoktur!*, **Yenigün**, 22 Eylül 1938, s. 2.

1033 **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 46.

"*Hatay Anayasası*

Fasıl 1

Esas Hükümler

Madde 1- Hatay, dahili işlerinde tam bir istiklâli haiz Türk ekseriyetine müstenid ve Cumhuriyet rejimi ile idare olunan ayrı ve müstakil bir varlık teşkil eden bir devlettir.

Madde 2- Hatay Devleti'nin merkezi Antakya'dır.

Madde 3- Hatay'ın bütün vatandaşları kanun muvacehesinde müsavi ve ırk, dil, din farkı gözetilmeksizin aynı medeni ve siyasi haklara sahip ve bilaistisna kanuna riayetle mükelleftirler.

Fasıl 2

Teşrii Kuvvet

Madde 4- Teşrii Kuvvet, Hatay halkı namına Hatay Millet Meclisi tarafından kullanılır.

Hatay Millet Meclisi, hazırlanacak mahsus kanuna tevfikan dört senelik bir müddet için intihap edilir. 40 azalık tek bir heyettir. Ancak Meclisin tatil zamanında, sonradan Meclisin tasvibine arz edilmek şartıyla hükümet muvakkat kanun yapmak salahiyetini haizdir.[1034]

Madde 5- Kanunlar vaz'ı için ilk teşebbüs, Hatay Millet Meclisi azasına ve icra kuvvetine aittir. Masraflar ihtiyarını müstelzim olan yahut vergiler ihdasına, tadiline veya ilgasına müteallik bulunan kanunlar vaz'ı teşebbüsü yalnız icra kuvvetine aittir.

Madde 6- Bir kanuna müstenid olmadıkça hiçbir vergi ihdas veya tahsil olunamayacağı gibi, istikraz da akd olunamaz. İcra kuvveti her sene, gelecek sene için

[1034] **Yenigün**, 7 Eylül 1938, s. 2; **Akşam**, 8 Eylül 1938, s. 6; **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1938, s. 1-9; **Kurun**, 8 Eylül 1938, s. 10; **Son Posta**, 8 Eylül 1938, s. 11; **Ulus**, 8 Eylül 1938, s. 7; **Yeni Sabah**; 8, 9 Eylül 1938, s. 1-7; Gülgeç, a.g.e., s. 402-404; Savcı, a.g.t., s. 112-115; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 47-50; Mursaloğlu, a.g.e., s. 141-143.

bir Bütçe Kanunu projesiyle bir Mali Muvazene Kanunu layihası tesbit edecektir. Meclis tarafından kabul ve tasdik edilmemiş olan hiçbir masraf sene içerisinde yapılamaz. Her sene maliyetinin sonunda o senenin kat'i hesapları bir kanunla müteşekkil bir heyetçe tetkik edildikten sonra meclise arz olunur.

Madde 7- Kanunlar ve kararlar, adi ekseriyetle kabul ve ittihaz olunur. Nisab-ı ekseriyet, meclisi teşkil eden azanın yarısıdır.

Madde 8- Mebuslar, Hatay Millet Meclisi'ne iltihak ettiklerinde şu şekilde tahlif olunurlar: Vatan ve milletin saadet ve selametine ve milletin bilakaydüşart hakimiyetine mugayir bir gaye takip etmeyeceğine ve Cumhuriyet esaslarına sadakatten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm.

Madde 9- Hiçbir mebus, Millet Meclisi dahilindeki rey ve mütalaasının ve beyanatının Meclis haricinde irad ve izharından dolayı mes'ul değildir. Gerek intihabından ve gerek sonra aleyhine cürüm isnad olunan bir mebusun maznunen isticvabı veya tevkifi veyahut muhakemesinin icrası heyet-i umumiyenin kararına bağlıdır. Cinai cürmümeşhud bundan müstesnadır. Ancak bu takdirde makam-ı aidi meclisi derhal haberdar etmekle mükelleftir. Bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhine sadır olmuş cezai bir hükmün infazı, mebusluk müddetinin hitamına ta'lik olunur. Mebusluk müddeti esnasında mürur-u zaman cereyan etmez. [1035]

Madde 10- Tatil esnasında Hatay Devleti Reisi veya Millet Meclisi Reisi lüzum görürse meclisi içtimaa davet edebilir. Millet Meclisi içtimaı senede dört aydan dun olamaz.

Madde 11- Meclis müzakeratı alenidir ve harfiyen neşrolunur. Fakat dahili nizamnamede münderiç şeraite tevfikan meclis hafi celseler dahi akdedebilir. Hafi celseler müzakeratının neşri meclisin kararına bağlıdır.

[1035] **Yenigün**, 7 Eylül 1938, s. 2; **Akşam**, 8 Eylül 1938, s. 6; **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1938, s. 1-9; **Kurun**, 8 Eylül 1938, s. 10; **Son Posta**, 8 Eylül 1938, s. 11; **Ulus**, 8 Eylül 1938, s. 7; **Yeni Sabah**; 8, 9 Eylül 1938, s. 1-7; Gülgeç, a.g.e., s. 402-404; Savcı, a.g.t., s. 112-115; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 47-50; Mursaloğlu, a.g.e., s. 141-143.

Fasıl 3

İcra Kuvveti

Madde 12- İcra kuvveti Hatay halkı namına Hatay Devlet Reisi ile bir icra meclisi tarafından kullanılır.

Madde 13- Hatay Devlet Reisi Millet Meclisi tarafından beş sene müddetle intihap olunur.

Devlet Reisi, intihabı akabinde Meclis huzurunda şu suretle yemin eder: Devlet Reisi sıfatıyla müstakil Hatay Devleti'nin kanunlarına, Cumhuriyet esaslarına riayet ve bunları müdafaa, Hatay vatandaşlarının saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle mesai sarfedeceğime ve Hatay halkının emniyetine teveccüh edecek her tehlikeyi kemal-i şiddetle men, Hatay'ın şan ve şerefini vikaye ve i'layha ve deruhde ettiğim vazifenin icabına nefsimi hasretmekten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm.

Madde 14- Kanunen musarrah hudud dahilinde af hakkını istimal eder. Affi umumi ancak bir kanun ile bahşolunur.

Madde 15- Hatay Millet Meclisi'nce kabul edilen kanunların hepsi Devlet Reisi tarafından ısdar olunur ve hiçbir kanun ısdarından evvel mer'iyete geçemez.

Hatay Millet Meclisi tarafından kabul olunan bir kanunun ısdarını Hatay Devlet Reisi bu kabul tarihinden itibaren bir ay zarfında ta'lik ve o kanunun arzını faydalı gördüğü mülâhazalarıyla beraber yeniden tetkik olunmasını meclisten isteyebilir.[1036]

Yeniden müzakerat ancak iade tarihinden bir ay sonra vukubulabilir.

Devlet Reisi kanunu bu ikinci müzakere esnasında kabul edilecek surette aynen ısdara mecburdur.

[1036] **Yenigün**, 7 Eylül 1938, s. 2; **Akşam**, 8 Eylül 1938, s. 6; **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1938, s. 1-9; **Kurun**, 8 Eylül 1938, s. 10; **Son Posta**, 8 Eylül 1938, s. 11; **Ulus**, 8 Eylül 1938, s. 7; **Yeni Sabah**; 8, 9 Eylül 1938, s. 1-7; Gülgeç, a.g.e., s. 402-404; Savcı, a.g.t., s. 112-115; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 47-50; Mursaloğlu, a.g.e., s. 141-143.

Madde 16- Hatay Devlet Reisi İcra Meclisi'nin reyi üzerine Millet Meclisini feshedebilir. Böyle bir halde yeni intihapları bila mahal icra ettirmeğe mecburdur.

Madde 17- Millet Meclisi'ne karşı mes'ul bir icra meclisi teşkil olunur. Bu meclis bir reis ile seçeceği en çok dört azadan ibarettir. İcra Meclisi Reisi Hatay Devlet Reisi tarafından seçilir.

Madde 18- İcra kuvvetlerinin teşekkül suretleri, vazife ve mes'uliyetleri ayrıca bir kanunla tespit olunur.[1037]

Fasıl 4

Adli Kuvvet

Madde 19- Adli kuvvet: Kanunen müteşekkil mahkemeler tarafından Hatay halkı namına icra olunur. Azası Hatay Devlet Reisi tarafından mansup bir yüksek mahkeme bulunur. Bu aza muayyen ahval ve surette ancak Hatay Devlet Reisi tarafından, yüksek mahkemenin diğer hakimlerinin reyi alındıktan sonra azlolunur.

Madde 20- Yüksek Mahkeme: Hatay'ın bütün mahkemelerinin kararlarına karşı yeniden tetkik hak ve salahiyetiyle kanunun kendisine tefviz eylediği diğer vazifeleri de ifa eder. İcra Meclisi, Yüksek Mahkeme ile diğer mahkemelerin karar ve ilamlarını infaz ettirmekle mükelleftir.

Adli kuvvetin kararları başka hiçbir kuvvet tarafından tetkik veya ta'dil olunamaz.

Madde 21- Yüksek Mahkeme ile diğer mahkemeler, kanunların anayasaya uygun olup olmadığını tetkikine salahiyetli değildir.

Fasıl 5

Müteferrik Hükümler

[1037] **Yenigün**, 7 Eylül 1938, s. 2; **Akşam**, 8 Eylül 1938, s. 6; **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1938, s. 1-9; **Kurun**, 8 Eylül 1938, s. 10; **Son Posta**, 8 Eylül 1938, s. 11; **Ulus**, 8 Eylül 1938, s. 7; **Yeni Sabah**; 8, 9 Eylül 1938, s. 1-7; Gülgeç, a.g.e., s. 402-404; Savcı, a.g.t., s. 112-115; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 47-50; Mursaloğlu, a.g.e., s. 141-143.

Madde 22- Hatay vatandaşlarının ecnebi memleketlere seyahati için bir Hatay Pasaportu ihdas olunacaktır.

Madde 23- Hatay'ın nizam ve asayişinin muhafazasını temin için 1.500 kişiyi tecavüz etmeyecek polis ve jandarma kuvvetleri teşkil olunacaktır.

Madde 24- Bu kanun neşri tarihinde muteberdir.

Madde 25- Bu kanun hükümlerini İcra Meclisi yerine getirir."[1038]

Hatay Millet Meclisi'nde Hatay anayasasının kabul edilmesinden sonra Asım Us makalesinde, Hatay anayasasının kabul edilmesi ve aynı gün meclis binasına Devlet Başkanı Tayfur Sökmen tarafından Hatay bayrağının çekilmesi ile Türkiye'nin güney sınırında yeni ve küçük bir kardeş devletin fiilen kurulduğunu ifade ettikten sonra anayasanın oybirliği ile kabul edilmiş olduğu üzerinde durmuştur. Ayrıca Us, Türkiye ile Fransa arasında Hatay'a bağımsızlık verilmesinin kararlaştırılmasından sonra milletvekili seçimleri sırasında her tarafta birtakım propaganda çalışmalarına girişilerek Hatay'daki Türkler ile diğer gruplar arasında ayrılıklar çıkarmaya çalışarak yeni kurulacak olan Hatay Devleti'ni temelinden yıkmayı amaçladıklarını vurguladıktan sonra makalesine şöyle devam etmiştir: "…*Onun için Hatay Millet Meclisi toplandığı zaman dost ve düşman bütün dünyanın gözü burada cereyan eden müzakerelere dikildi. Meclisin vereceği kararlar ve yapacağı ilk müzakereler istikbaldeki hattıhareketini gösterecekti. Şimdi memnuniyetle görüyoruz ki şu birkaç günlük tecrübenin neticesi yeni Hatay devletinin dostlarını sevindirmiş, düşmanlarını da hayal inkisarına düşürmüştür. Hatay Millet Meclisi azaları arasında memleket menfaatlerinin takdiri bakımından hakiki bir birlik ve samimi ahenk bulunduğu fiiliyat ile tahakkuk etmiştir*."[1039]

[1038] **Yenigün**, 7 Eylül 1938, s. 2; **Akşam**, 8 Eylül 1938, s. 6; **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1938, s. 1-9; **Kurun**, 8 Eylül 1938, s. 10; **Son Posta**, 8 Eylül 1938, s. 11; **Ulus**, 8 Eylül 1938, s. 7; **Yeni Sabah**; 8, 9 Eylül 1938, s. 1-7; Gülgeç, a.g.e., s. 402-404; Savcı, a.g.t., s. 112-115; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 47-50; Mursaloğlu, a.g.e., s. 141-143.

[1039] Asım Us, *Hatay Millet Meclisini Takdir*, **Kurun**, 10 Eylül 1938, s. 1-6.

4.2. Hatay Devleti-Türkiye İlişkileri ve Hatay Devleti'nin Türkiye'ye Yakınlaşma Çabaları

Hatay Devleti'nin yöneticileri kendilerini Türkiye'nin bir parçası olarak gördükleri için Türkiye'de yürürlükte olan kanunları, zamanla Hatay Millet Meclisi'nden geçirerek uygulamaya başlamışlardır. Devleti yöneticileri kanunların hazırlanması, uygulanması ve devlete işlerlik kazandırılmasında Türkiye ile sıkı işbirliği içinde olmaları, özellikle Hatay Devleti'ni Suriye ve Fransa'nın etkisinden kurtarmak maksadıyla idari, adli, ekonomik ve diğer konularda yeni düzenlemelere hız vermişlerdir.[1040]

Hatay Millet Meclisi anayasanın kabul edildiği günkü toplantısında Bayrak Kanunu'nu da kabul etmiş ve Hatay bayrağı törenle meclis binasına çekilmiştir.[1041] Hatay bayrağı[1042] Atatürk tarafından çizilen ve 27 Aralık 1936'da İstanbul'daki Hatay Egemenlik Cemiyeti binasına çekilen bayrağın aynısıdır. Hatay Millet Meclisi 7 Eylül 1938'deki toplantısında da, Türkiye'nin Millî Marşı'nın aynen kabul edilmesi teklifini oybirliği ile ve alkışlarla kabul etmiş, böylece İstiklal Marşı Hatay Devleti'nin de Millî Marşı olmuştur. Hatay Millet Meclisi aynı gün Halep ve Lazkiye sınırlarında Suriye memurları tarafından bazı Hatay köylerine yapılan baskıların önlenmesi için hükümetin girişimlerde bulunması, Hatay posta pulları bastırılması, şapkanın millî serpuş olarak kabulü, aşarın kaldırılması, meclisin tatili esnasında kanunların yayınlanması, uygulanması için hükümete yetki verilmesi ve bazı yerlerde ortaokullar açılması hakkında kararlar alıp hükümete havale etmiştir. Ayrıca 1 Kasım 1938'e kadar

---

1040 Pehlivanı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 125.

1041 **Yenigün**, 6 Eylül 1938, s. 1-4; **Akşam**, 8 Eylül 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1938, s. 1-9; **Hatay**, 8 Eylül 1938, s. 1; **Haber**, 8 Eylül 1938, s. 1-14; **Kurun**, 8 Eylül 1938, s. 1-4; **Son Posta**, 8 Eylül 1938, s. 1-11; **Son Telgraf**, 8 Eylül 1938, s. 1-6; **Ulus**, 8 Eylül 1938, s. 1-7; **Yeni Sabah**, 8 Eylül 1938, s. 1-7; Akçora, a.g.m., s. 400; Gülgeç, a.g.e., s. 404-405; R. Yavuz, a.g.t., s. 124; Mursaloğlu, a.g.e., s. 146-148.

1042 6 Eylül 1938'de Hatay Millet Meclisi tarafından kabul edilen bayrak kanununa göre, Hatay bayrağı kırmızı zemin üzerine beyaz bir ay ve etrafı beyaz, ortası kırmızı bir yıldızdır. Dört maddeden oluşan bayrak kanunun tamamı için bkz. **Yenigün**, 7 Eylül 1938, s. 1. Ayrıca bayrağının şeklinin ayrıntıları için bkz. **Yenigün**, 15 Eylül 1938, s. 3.

Meclis'in tatil edilmesini de karar verilmiştir.[1043] Hatay Devleti'nin kuruluşunun hemen ardından Türkiye, Hatay Devleti'nin acil ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için 50.000 lira ödenek göndermiştir.[1044]

Hatay Millet Meclisi tarafından hükümete Hatay'da yapılacak düzenlemelerin Türkiye'nin kanunlarına göre yapılabilmesi ve yürürlüğe koyma yetkisinin verilmesinden sonra hükümet bu yönde düzenlemeler yapmaya başlamıştır.[1045] Bu doğrultuda 23 Eylül 1938'de adalet teşkilatı kanunu çıkartılarak Hatay Devleti Yüksek Mahkemesi'nin yanı sıra Antakya, Kırıkhan ve İskenderun'da yeni mahkemeler kurulmuş ve mahkemeler Hatay anayasası gereği halk adına karar vermeye başlamıştır.[1046] Aynı gün hükümet tarafından çıkartılan af kanunu da yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla 2 Eylül 1938'den önce işlenmiş olan zimmet, adam öldürme, gasp, hırsızlık ve genel ahlak kurallarına aykırı olarak işlenen suçlar hariç diğer suçlar affedilmiştir. Bunun dışındaki suçlardan dolayı cezaevinde bulunanlar serbest bırakılmıştır.[1047] Ayrıca kaza ve nahiye esası üzerine kurulu olan idari taksimat dâhilinde Antakya, İskenderun ve Kırıkhan kazalarına ilave olarak Ordu ve Reyhanlı kazaları da oluşturulmuştur.[1048] Diğer bir düzenleme ile de devlet dairelerindeki Fransız memurlarının yerine Türkiye'den getirilen uzmanlar yer almaya başlamıştır. Bu

---

1043 **Yenigün**, 7 Eylül 1938, s. 1-3; **Akşam**, 9 Eylül 1938, 1; **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1938, s. 1; **Haber**, 9 Eylül 1938, s. 1-10; **Hatay**, 9 Eylül 1938, s. 1; **Son Posta**, 9 Eylül 1938, s. 1-6; **Ulus**, 9 Eylül 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 9 Eylül 1938, s. 1; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 64-68.

1044 Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 113; R. Yavuz, a.g.t., s. 124; C. Yavuz, a.g.e., s. 293; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 93; Karakoç, a.g.m., s. 109; Şener, a.g.m., s. 166; Yılmaz, a.g.t., s. 176.

1045 **Yenigün**, 23 Eylül 1938, s. 1; Melek, a.g.e., s. 66; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 93-94.

1046 **Yenigün**, 23 Eylül 1938, s. 1; **Akşam**, 28 Eylül 1938, s. 2; **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1938, s. 1; **Yeni Sabah**, 28 Eylül 1938, s. 1; Hatay Devleti Yüksek Mahkemesi şu isimlerden oluşmuştur: Reis: Avukat Nikoğos Ağasyan, Başmüddei Umümi: Cemil Bahadırlı, Aza: Hikmet Çinçin, Aza: Ali Rıza Karaman, Aza Muavinleri: Rasim Amik, Avukat Suni Attar, Ahmet Sırrı (Hocaoğlu), Mehmet Cereb, **Yenigün**, 23 Eylül 1938, s. 1; **Ulus**, 25 Eylül 1938, s. 7; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986, s. 78; Mursaloğlu, a.g.e., s. 176-177.

1047 Af kanunun ayrıntıları için bkz. **Hatay**, 23 Eylül 1938, s. 1; **Yenigün**, 23 Eylül 1938, s. 1-4; **Akam**, 25 Eylül 1938, s. 2; **Cumhuriyet**, 25 Eylül 1938, s. 1-3; **Ulus**, 25 Eylül 1938, s. 1-7; Mursaloğlu, a.g.e., s. 178; Erden, a.g.e., s. 116-117.

1048 Melek, a.g.e., s. 65; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 94; Tekin, a.g.e., s. 400-401.

doğrultuda jandarma ve emniyet teşkilatı Türkiye'den gelen uzmanlardan yararlanılarak yeniden düzenlenmiştir.[1049]

Hatay Devleti kurulduğu andan itibaren Suriye'den bağlarını koparark hızla Türkiye'nin denetiminde bir devlet olmaya yönelik kararlar almıştır. Bu gelişmelerden sonra Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz 30 Eylül 1938'de Fransa Dışişleri Bakanlığına başvurarak yeni durumun resmileştirilmesi için bir muhtıra vermiştir. Bu muhtırada Fransa'nın Hatay üzerindeki mandasının fiilen sona ermiş kabul edilmesi ve Hatay'ın uluslararası çıkarlarının Türkiye tarafından korunması istenmiştir. Ayrıca Türkiye'nin, Hatay'da bulunan Fransız askerlerinin çekilmesini bir dostluk gösterisi olarak değerlendirileceği vurgulanarak yine de sembolik sayıda bir Fransa birliğinin Hatay'da kalabileceği, güvenlik sağlanıp devlet teşkilatı kurulduktan sonra Türk birliklerinin de geri çekileceği ifade edilmiştir. Aynı muhtırada, Hatay Millet Meclisi'nin bağımsızlığını ilan etmiş olmasına rağmen Suriye'nin Milletler Cemiyeti tarafından yapılan düzenlemeleri kabul etmemesinden dolayı Hatay'ın Suriye ile ilişkilerini düzenleyen Milletler Cemiyeti kararlarının geçersiz hale geldiği vurgulanmıştır. Türkiye bu muhtırayla bir taraftan Hatay'ın Türkiye'nin denetimi ve güvencesi altında küçük bir devlet olması durumuna resmiyet kazandırmaya çalışırken diğer taraftan sınırlarına yakın bölgelerde güvenliğine karşı oluşabilecek gelişmelere izin vermeyeceğini ortaya koymuştur. Ayrıca muhtırada Türkiye bu istekleri karşılanacak olursa Fransa'ya Suriye politikasında destek olacağını da belirtmiştir. Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet, Türkiye'nin muhtırasına verdiği cevapta, Fransa'nın yükümlülüklerinin izin verdiği ölçüde uzlaşmacı olabileceğini belirtmesine

[1049] Melek, a.g.e., s. 66-67; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 94; Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Ankara 2010, s. 402-403; R. Yavuz, a.g.t., s. 124-125.

rağmen mandanın fiilen kaldırılması isteğine olumsuz cevap vermiştir. Ancak Fransa, Hatay ile ilgili Türkiye'nin diğer isteklerini görüşmeye hazır olduğunu belirtmiştir.[1050]

Hatay Millet Meclisi Başkanı Abdulgani Türkmen başkanlığındaki bir heyet 29 Ekim 1938'de Atatürk'e Hatay'ın minnet ve şükranlarını arz etmek ve Cumhuriyet'in ilanının 15. yıldönümü törenlerine katılmak amacıyla Ankara'ya gelmiştir. Hatay Heyeti Ankara'da çeşitli temaslardan sonra mecliste yapılan törene katılarak Atatürk adına tebrikleri kabul eden Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdulhalik Renda'ya Hataylıların teşekkürlerini sunmuşlar ve ardından hipotroma giderek kendilerine ayrılan yerden geçit törenini de izlemişlerdir. Hatay Millet Meclisi Başkanı Abdulgani Türkmen Ankara'da Ulus gazetesine gezi ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "*…Anavatanın büyük bayramında, Hatay'ın sonsuz minnet ve saygılarını Millî Şefimiz Atatürk'e arz etmek ve bayramda Hataylıları temsil etmek üzere Ankara'ya geldik. Bu münasebetle anavatanı ziyaret etmiş olmak bize büyük bir saadet vermiştir. Ankara harikulade bir şehirdir. Böyle modern bir şehrin bu kadar az zaman içinde inşa edilmiş olması Türk inkılâbının dinamizmi hakkında vazıh ve katî bir fikir verebilecek kıymettedir. Bu maddi inşanın yanında manevi kuruluşu takdir ve hızla tespit ettik. Bu büyük eser, bizim izinde yürüyeceğimiz emsalsiz varlıktır. Anavatanın yarattığı bu muazzam eserin vermiş olduğu örnek, Hatayı da refah ve inkişafa götürecektir*."[1051]

Cumhuriyet'in 15. yılı Türkiye'de olduğu gibi Hatay'da da büyük törenlerle kutlanmış Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen ve Hatay Millet Meclisi Başkanı Abdulgani Türkmen Atatürk'e birer kutlama telgrafı çekmişlerdir.[1052]

TBMM'nin 1 Kasım 1938'deki açılışına rahatsızlığından dolayı Atatürk katılamamıştır. Atatürk'ün meclis açış konuşmasını onun yerine Başbakan Celal Bayar

---

1050 Ada, a.g.e., s. 191-192; Tekin, a.g.e., s. 391.

1051 **Ulus**, 30 Ekim 1938, s. 1-2.

1052 **Hatay**, 1 Kasım 1938, s. 1-3; **Kurun**, 1 Kasım 1938, s. 1-8; **Son Posta**, 1 Kasım 1938, s. 1-3; **Yenigün**, 1 Kasım 1938, s. 1-4; Mehmet Tekin, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Antakya 2009, s. 135.

okunuştur. Bu konuşmanın Hatay ile ilgili bölümünde, Türkiye'nin millî davası olan Hatay'ın Türkiye ile Fransa arasında dostluk içerisinde çözülmesi için yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlandığı vurgulandıktan sonra Türk askerinin Hatay'a girerek Fransız askerleri ile birlikte güvenliği sağlayarak seçimlerin yapılmasını temin ettiği belirtilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda da Hatay'ın, Millet Meclisi'ne ve bağımsızlığına kavuştuğunu ön plana çıkaran konuşma şu şekilde sonlanmıştır: "…*Geçen sene Türk-Fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişafına, Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi esaslı bir ölçü ve âmil olacaktır demiştim. Filhakika, Hatay işindeki Türk-Fransız anlaşması, iki devlet arasındaki münasebetleri çok dostane bir duruma getirmiştir. Hatay işinde istihsal edilen neticelerin istikrarı Türk-Fransız dostluğunun da inkişaf ve tebellürüne bir esas teşkil edeceği kanaatindeyim*."[1053] Böylece Atatürk Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkilerin bundan sonraki seyrinin Hatay işindeki gelişmelere bağlı olduğunu ifade etmekten geri durmamıştır.

Hatay Millet Meclisi de 1 Kasım 1938'de tekrar açılmış ve Devlet Başkanı Tayfur Sökmen mecliste yaptığı konuşmada Hatay Devleti'nde iki aylık sürede idari, mali, adli teşkilat ile çiftçinin kalkınması için alınmış ve alınacak kararların yanı sıra bayındırlık ve posta işleri ile ilgili ayrıntılı açıklamalar yapmıştır. Devlet Başkanı Tayfur Sökmen bu konuşmasında Hatay'ın bağımsızlığını kazanmasında Atatürk'ün oynadığı rolü ifade ederken şu ifadeleri kullanmıştır: "…*20 yıl birçok hâdiselere sahne olan Hatayın, nihayet kurtarıcı ve koruyucu Büyük Atatürkün yüksek azim ve iradesile nasıl teşekkül*

[1053] Konuşmanın tamamı için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: V, C. 27, s. 3-7; **Akşam**, 2 Kasım 1938, s. 1-6,8; **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1938, s. 1-7; **Son Posta**, 2 Kasım 1938, s. 1-8; **Son Telgraf**, 2 Kasım 1938, s. 1-6; **Atatürk'ün Meclis Açış Konuşmaları** (Yayına Haz. Özgür Erdem), İstanbul 2017, s. 217-225; Ayrıca konuşmanın değerlendirildiği makaleler için bkz. Etem İzzet Benice, *Atatürk'ün Program Nutku*, **Son Telgraf**, 2 Kasım 1938, s. 1; Nadir Nadi, *Büyük Millet Meclisi Açılırken*, **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1938, s. 1; Yunus Nadi, *Hatay Etrafında Türkiye İle Fransa*, **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1938, s. 1-3; Ayrıca aynı makale için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 60 (Kasım 1938), s. 107-108.

ettiği muhtelif vesilelerle arzedilmiştir." Ayrıca Hatay Millet Meclisi aynı gün Atatürk'e sonsuz minnet ve saygısını da ifade etmiştir.[1054]

Hatay Millet Meclisi 16 Şubat 1939'da tarihî toplantılarından birini yaparak Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını Hatay kanunları olarak kabul etmiştir. Kanunların yürürlüğe konma tarihi ile mahallî şartlara uygun olmayanların tamamen veya kısmen uygulanıp uygulanmaması yetkisi hükümete verilmiştir. Hatay Millet Meclisi'nin bu kararı Hatay'ın her tarafında büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.[1055] Askerlik, kadınlara seçim hakkı ve uluslararası anlaşmalarla ilgili olanlar gibi bazı Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının şimdilik uygulanmamasına karar verilmiştir.[1056] Falih Rıfkı Atay, Hatay Millet Meclisi'nin bu kararından sonra yazdığı makalesinde, Hatay'ın düşünce yapısı ve sınırı ile ayrılmaz bir şekilde Türkiye'ye bağlı olduğunu vurguladıktan sonra Suriye'ye bağlama girişimlerinin de sonuçsuz kaldığı üzerinde durmuştur.[1057]

Hatay Millet Meclisi 13 Mart 1939'da almış olduğu bir kararla Türk parasının Hatay'ın resmî parası olmasını da kabul etmiştir.[1058] Diğer bir düzenleme de eğitim alanında yapılarak okulların programları Türkiye'deki okul programlarına göre yeniden düzenlenmiştir. Fransızca zorunlu ders olmaktan çıkarılmış ve Arapça eğitim veren

---

1054 **Hatay**, 2 Kasım 1938, s. 1-4; **Yenigün**, 3 Kasım 1938, s. 1-4; **Akşam**, 6 Kasım 1938, s. 1-4; **Cumhuriyet**, 6 Kasım 1938, s. 1-7; **Son Posta**, 6 Kasım 1938, s. 1-11; **Ulus**, 6 Kasım 1938, s. 1-8; Ayrıca konuşmanın tamamı için bkz. **Ayın Tarihi**, S. 60 (Kasım 1938), s. 104-106; Mehmet Tekin, **Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen**, Antakya 2002, s. 121-127; Mehmet Mursaloğlu, **10 Ay 16 Gün 8 Saat Sancak, Devlet, Vatan**, İskenderun 2009, s. 181-182.

1055 **Hatay**, 17 Şubat 1939; **Yenigün**, 17 Şubat 1939, s. 1; **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1939, s. 1-8; **Son Posta**, 18 Şubat 1939, s. 3; **Tan**, 18 Şubat 1939, s. 1; **Ulus**, 18 Şubat 1939, s. 1-5; **Yeni Sabah**, 18 Şubat 1939, s. 1-3; **Hatay Devleti Resmi Gazete**, 11 Mart 1939, S. 64, s. 1; Tüzün, a.g.t., s. 136; Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Ankara 2010, s. 406; Tekin, a.g.t., s. 18.

1056 Tekin, a.g.e., s. 406.

1057 Falih Rıfkı Atay, *Hatay, Hürriyetinin Yolunda…*, **Ulus**, 19 Şubat 1939, s. 1.

1058 **Yenigün**, 14 Mart 1939, s. 1; **Cumhuriyet**, 15 Mart 1939, s. 3; **İkdam**, 15 Mart 1939, s. 3; **Son Posta**, 15 Mart 1939, s. 3; **Ulus**, 15 Mart 1939, s. 3; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986, s. 84; Gök, a.g.e., s. 44; Opruklu, a.g.t., s. 196; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 95.

okulların açılmaması da kararlaştırılmıştır. Bu kararların uygulama aşamasında Antakya Lisesi'nde çalışan Fransızlar görevliler görev süreleri dolmadan ayrılmışlardır.[1059]

Bir taraftan Hatay Millet Meclisi'nde bu önemli kararlar alınırken diğer taraftan Türkiye, Hatay'ın Türkiye'ye katılması zeminini hazırlamak için çalışmalarına hızlı bir şekilde devam etmiştir. Bu amaçla çalışmaların daha koordineli ve sağlıklı yapılabilmesi için başkanlığını Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu'nun yaptığı Hatay İstişare Heyeti ve Hatay Bürosu oluşturulmuştur.[1060] Bu doğrultuda Türkiye, Hatay halkının Türkiye'ye katılım yolunda sosyal ve kültürel yönden de kazanılabilmesi için Hatay'da CHP ve Halkevleri teşkilatlarını tekrar kurmak amacı ile 11 Şubat 1939'da Tekirdağ Milletvekili Rahmi Apak'ı görevlendirmiştir. Rahmi Apak'ın Hatay'a gelmesinden sonra[1061] Mart ayı başından itibaren CHP ocak ve mahalle kongreleri yapılarak partinin her yerinde teşkilatlanma çalışmalarına hız verilmiştir.[1062] Bunun yanı sıra Rahmi Apak, halkı bilinçlendirmek için Hatay'da Türkiye yanlısı yayın yapan gazetelerin de mali giderlerini karşılamış ve Hatay mücadelesi sırasında Türkiye tarafını tutan ve hayatını kaybetmiş olanların aileleri ile halen Türkiye lehine çalışmalarda bulunanlara maddi yardımda da yapmıştır. Bütün bu masrafların karşılanması için Rahmi Apak'ın isteği ile Türkiye'den 5.000 lira ödenek gönderilmiştir. Ayrıca Hatay'da bulunan Halkevlerinde görev yapmak için Rahmi Apak'ın isteği ile 25 kadar kadın ve erkek öğretmen de görevlendirilmiştir.[1063]

1059 Melek, a.g.e., s. 69; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 95-96; Ayrıca Hatay'da eğitimin durumu için bkz. Mesud Fani Bilgili, **Manda İdaresinde: Hatay Kültür Hayatı**, Antakya 1939; Yorulmaz, a.g.m., s. 244-245; Zeynep Kıymat, **Hatay'ın Anavatana Katılmasından Sonra İskenderun İlçesinde Eğitim Alanında Gelişmeler (1939-2000)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007; Volkan Payaslı, **Atatürk Dönemi Eğitim-Kültür Politikalarının Hatay'a Yansımaları (1921-1938)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

1060 Sarınay, a.g.m., s. 417.

1061 Sarınay, a.g.m., s. 418; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 127; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 102.

1062 **Yenigün**, 14 Mart 1939, s. 1; **Ulus**, 16 Mart 1939, s. 3; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 102; Ayrıca Hatay'da CHP teşkilatının kurulması ve Rahmi Apak'ın katkıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hamdi Selçuk, **Bütün Yönlerile Hatay'ın O Günleri**, İstanbul 1972, s. 131-137.

1063 Melek, a.g.e., s. 83; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 127-129; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 102-103.

Türkiye ile Hatay Devleti arasındaki yakın ilişkiyi gösteren diğer önemli bir gelişme de 26 Mart 1939'da TBMM için yapılan seçimlerde Hatay Devlet Başkanı ve aynı zamanda Antalya bağımsız milletvekili olan Tayfur Sökmen'in tekrar Antalya'dan, Başbakan Abdurrahman Melek'in de Gaziantep'ten bağımsız milletvekili seçilmiş olmalarıdır. Bu durum Türkiye ile Hatay Devleti arasındaki yakın ilişkiyi açıkça ortaya çıkarmasının yanı sıra Hatay Devleti'nin Türkiye'ye katılmak üzere olduğu düşüncesinin ortaya çıkmasına da neden olmuştur.[1064] Bu gelişme yabancı basında, başka bir ülkenin devlet başkanı ile başbakanının başka bir memleketin meclisine üye olmaları durumunun görülmemiş bir gelişme şeklinde değerlendirilmiştir.[1065] Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen tekrar Antalya'dan bağımsız milletvekili olarak seçilince Hatay'ın Türkiye'ye katılması gerektiğini daha açık ifade etmeye başlamıştır. TBMM'deki yemin törenine katılmak için 16 Nisan 1939'da Hatay'dan Ankara'ya hareket eden[1066] Devlet Başkanı Tayfur Sökmen 26 Nisan 1939'da Ankara'da Cumhuriyet gazetesi muhabirine Türkiye'nin bir milletvekili olarak TBMM huzurunda yemin etmek için Ankara'ya geldiğini belirttikten sonra açıklamalarına şöyle devam etmiştir: "*...Ben Hatayda da zevahir ve formalite itibariyle Devlet Reisi isem de, hakikatte Ebedi Şef Atatürkün ve Millî Şef İsmet İnönünün yüksek iradelerini tatbik ve infaz etmek için gönderilmiş bir memurdan başka bir şey değilim. Siyasî, idarî ve içtimaî birçok zorluklar içerisinde dokuz ay gibi kısa bir zamanda varılan netice memnuniyet bahştır…*"[1067] Ayrıca 7 Mayıs 1939'da Antakya'ya dönen Devlet Başkanı Tayfur Sökmen burada kendisini karşılayanlara yaptığı açıklamada, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, Hataylılara selamlarını getirdiğini, Hatay'ın Türk milletinin ve Türk

---

1064 **Hatay**, 28 Mart 1939, s. 1-2; Melek, a.g.e., s. 81; Akçora, a.g.m., s. 401; Sarınay, a.g.m., s. 418; Sofuoğlu-Dağıstan, a.g.m., 295; Savcı, a.g.t., s. 83.

1065 Melek, a.g.e., s. 81; Mehmet Tekin, **Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen**, Antakya 2002, s. 144.

1066 **Hatay**, 16 Nisan 1939, s. 1; **Yenigün**, 16 Nisan 1939, s. 1; **İkdam**, 17 Nisan 1939, s. 1; **Tan**, 17 Nisan 1939, s. 1; **Ulus**, 17 Nisan 1939, s. 1; **Yeni Sabah**, 17 Nisan 1939, s. 3.

1067 **Yenigün**, 29 Nisan 1939, s. 1-3; Tekin, a.g.e., s. 146-147; Mehmet Mursaloğlu, **Sancak, Devlet, Millet, Hatay (1938-1939)**, İskenderun 2012, s. 296.

vatanının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirttikten sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Atatürk'ün millete son armağanı olan Hatay'a şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da her türlü desteği vereceğini vurgulamıştır. Aynı zamanda konuşmasında bir süredir dünyada karabulutların dolaşmaya başladığını, bir kısım devletlerin haritadan silindiğini, bu korkunç duruma rağmen en rahat ve mutlu ülkenin Hatay olduğunu belirttikten sonra açıklamalarını şöyle bitirmiştir: "…*Çünkü Hatay çok kıymetli anavatanın sağlam ve aguşunda yaşıyor. Müşfik nazarları altında bulunuyor. Anavatanın sıcak ve lutüfkâr sinesinde geçirdiğim 21 gün zarfında Anavatandan uzak kaldığım dokuz aylık tahassürlerimi tadil ve tahfif etmiştir. Anavatandan ayrı ve uzak yaşamak değil 9 ay, 9 günde olsa, bize elem veriyor ve mutahassir bırakıyor. Nasıl bir evlâd annesini, velev ki muvakkat te olsa, hicrana tahammül edemezse Hatay ve Hataylılar da herhangi bir nam ve unvan taşısa ve herhangi bir şekil ve idarede bulunsa Anavatandan ayrı yaşamağa aslâ tahammül edemiyor ve edemez. 20 senelik hicran nasıl mazi ve rüya olmuş ise devrei tavakkufte bir rüya ve bir mazi olacaktır*."[1068] Aynı şekilde Gaziantep'ten bağımsız milletvekili olarak TBMM'ye seçilen Başbakan Abdurrahman Melek de Ankara dönüşünde 30 Nisan 1939'da Antakya'da gazetecilere yaptığı açıklamada, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve bütün Türk milletinin Hatay'a sevgi ve alakalarının çok büyük olduğunu belirttikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "…*Anavatanımız Türkiye Cumhuriyetiyle Hatay tek bir kalb olarak çarpmaktadır. Hataylıların bu bahtiyarlığa mazhariyetlerinden dolayı bir kat daha müftehir ve me'sut olacakları şüphesizdir*."[1069]

[1068] **Hatay**, 7 Mayıs 1939, s. 1; **Yenigün**, 7 Mayıs 1939, s. 1-4; **İkdam**, 9 Mayıs 1939, s. 1-3; **Son Posta**, 9 Mayıs 1939, s. 1-3; **Ulus**, 9 Mayıs 1939, s. 1-8.

[1069] **Yenigün**, 30 Nisan 1939, s. 1; **Vakıt**, 1 Mayıs 1939, s. 1; **Yeni Sabah**, 1 Mayıs 1939, s. 3; Melek, a.g.e., s. 81; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 103.

4.3. Atatürk'ün Ölümü ve Hatay (10 Kasım 1938)

Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ölümü bütün Türkiye'de olduğu gibi Hatay'da da büyük üzüntüye neden olmuştur. Atatürk'ün ölüm haberinin Hatay'da duyulmasından sonra halk yas tutmaya başlamış, bayraklar yarıya indirilmiş, çarşılar kapanmış, okullar tatil edilmiş, minarelerden selalar ve kiliselerden çanlar çalınmaya başlanmıştır.[1070] Yenigün gazetesi Atatürk'ün ölüm haberini 11 Kasım 1938'de büyük bir Atatürk portresi ile birlikte "*En Büyüğümüz, Ulu Şefimiz Atatürk Dün Sabah Hayata Gözlerini Yumdu*" başlığı ile okuyucularına duyurmuştur. Gazete haberin devamında ise, Türk milletinin hükümeti, ordusu ve sarsılmaz kudret ve kuvveti ile cumhuriyetin etrafında olduğu belirtmiştir.[1071] Aynı gün Hatay gazetesi ise ölüm haberini yine büyük bir Atatürk portresi ile birlikte "*Gözlerimizden kıskandığımız öldü. Türklük Ulu Şefini, insanlık en büyük evladını kaybetti*" başlığı ile okuyucularına duyurduktan sonra Atatürk'ün Türk gençliğine emanet ettiği büyük eserinin sonsuza kadar yaşayacağı ve onun düşüncelerinin yol gösterici olmaya devam edeceği vurgulanmıştır.[1072]

Hatay Millet Meclisi'nin 14 Kasım 1938'de Atatürk'ün ölümü ile ilgili yaptığı toplantıda Devlet Başkanı Tayfur Sökmen ve milletvekilleri Atatürk'ün ölümü ile ilgili konuşmalar yapmışlardır. Devlet Başkanı Tayfur Sökmen yaptığı konuşmada Atatürk'ün ölümü ile Türk milletinin ve medeniyet âleminin duyduğu üzüntünün çok büyük olduğunu belirttikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "…*Bu teessürü, ancak onun büyük eserine devam etmek, koyduğu prensiplerden ayrılmamak şartiyle tadil edeceğiz! Anavatanın bölünmez bir parçası, büyük halâskârın son eseri olan Hatay'da da onun eserlerini ve prensiplerini daima takip edecek hayat ve istikbalini bu prensiplerin tahakukkunuda bulacaktı*r." Ayrıca Sökmen, Hatay'ın Atatürk'ün büyük dehası ile kurtulduğunu, 2 Eylül 1938'de bağımsızlık kazanılarak davanın fiilen

[1070] **Yenigün**, 11 Kasım 1938, s. 1; Mehmet Tekin, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Ankara 2010, s. 396.
[1071] **Yenigün**, 11 Kasım 1938, s. 1.
[1072] **Hatay**, 11 Kasım 1938, s. 1.

halledildiğini vurguladıktan sonra Hatay'a istiklalini kazandıran Atatürk'ün aziz hatırası önünde saygı ile eğildiğini, Türk milletine ve bütün doğu milletlerine başsağlığı dileyerek konuşmasını sonlandırmıştır. Devlet Başkanı Tayfur Sökmen'den sonra söz alan Hatay Millet Meclisi Başkan Vekili ve Antakya Milletvekili Vedi Münir Karabay da konuşmasından sonra Atatürk'ün aziz hatırası için beş dakikalık saygı duruşu yapılmasını istemiştir. Saygı duruşundan sonra söz alan İskenderun Milletvekili Hamdi Selçuk da, Atatürk'ün ölümünden dolayı duyduğu büyük üzüntüyü ifade ettikten sonra Atatürk'ün son iki yılında başlıca çalışma alanının Hatay olduğunu vurgulamıştır. Selçuk konuşmasının devamında Atatürk'ün Hatay Sorunu'nun çözümünde oynadığı rolü şöyle ifade etmiştir: "*…Öksüzdük. O bize baba oldu. Bizi karanlıktan ışığa ve esaretten hürriyete O kavuşturdu. Hatay'ı kurtarmadan ölürsem gözüm açık gider, demişti. Hangi ahval ve şerait içinde olursa olsun dediğini mutlaka yapan bu En Büyük Kurtarıcı kurtardığı Hatay'ın kurtuluş bayramını gördü…*"[1073] A. Şükrü Esmer, Hatay Millet Meclisi'nde yapılan konuşmaları değerlendirerek, yapılan konuşmalarda Atatürk'ün ölümünden dolayı büyük üzüntü duyduklarını ifade ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca Esmer, Atatürk'ün Türkiye'nin kurtarıcısı olduğu gibi, Hatay'ın da bağımsızlığını ona borçlu olduğunu vurguladıktan sonra Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren Hatay Sorunu'na büyük önem verdiğini ve meşgul olduğu her işte başarılı olduğu gibi Hatay'ın da bağımsızlığını sağladıktan sonra vefat ettiğine dikkat çekmiştir.[1074]

Hatay Millet Meclisi'nin 17 Kasım 1938'de yaptığı toplantıda aldığı karar gereğince 21 Kasım 1938'de Ankara'da yapılacak olan Atatürk'ün cenaze töreni için Meclis Başkan Vekili Vedi Münir Karabay başkanlığında 3 milletvekilinden oluşan bir

---

1073 **Hatay**, 16 Kasım 1938, s. 1-4; **Yenigün**, 16 Kasım 1938, s. 1-3; **Ulus**, 18 Kasım 1938, s. 3; Ayrıca konuşmaların tamamı için bkz. **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara, 2009, s. 83-92.

1074 A. Şükrü Esmer, *Atatürk ve Hatay*, **Ulus**, 19 Kasım 1938, s. 3.

heyet Ankara'ya giderek Atatürk'ün cenaze törenine katılmıştır.[1075] Başbakan Abdurrahman Melek *Hatay Nasıl Kurtuldu?* adlı eserinde, Atatürk'ün cenaze törenine katılmak için Devlet Başkanı Tayfur Sökmen ile birlikte Ankara'ya gitmeye karar verdiklerini ve bu konudaki karalarını Türkiye'nin Hatay'daki Olağanüstü Elçisi Cevat Açıkalın aracılığı ile Ankara'ya ilettiklerini ancak Ankara'nın Hatay Millet Meclisi'nden bir heyet gönderilmesini uygun gördüğünü belirtmiştir.[1076]

Türkiye'de olduğu gibi 21 Kasım 1938'de Hatay'ın her tarafında da Atatürk'ü anma törenleri yapılmış ve burada yapılan konuşmalarda Atatürk'ün izinden ayrılmama yönünde and içilmiştir.[1077]

Atatürk'ün ölümünden sonra Bekir Sıtkı Kunt makalesinde, Atatürk'ün ölümü ile yalnız Türklerin değil aynı zamanda bütün insanlığın yetim kaldığını, Türk milletinin büyük şefini kaybettiğini ve insanlığın da büyük evladını kaybettiğini, bu nedenle üzüntülerinin büyük olduğunu belirtmiştir. Kunt, makalesinin devamında Atatürk'ün aramızdan ayrılmasına rağmen eserlerinin dimdik ayakta durduğunu ve Türk milletine yer yer işgal edilmiş bir memleket yerine bağımsız ve gelişmiş bir ülke bıraktığını vurgulamıştır. Ayrıca Kunt, Atatürk'ün ölümünden sonra onun yerine en yakın askerlik ve siyaset arkadaşı olan İsmet İnönü'nün gelmesinin en büyük tesellileri olduğunu ifade ederek makalesini sonlandırmıştır.[1078] Nuri Genç de Atatürk'ün 19 Kasım 1938'de İstanbul'da cenaze töreninin yapılacağı gün yayınlanan makalesinde, Atatürk'ün ölümünden duyduğu büyük üzüntüyü belirtikten sonra şöyle devam etmiştir:

[1075] Ankara'da yapılacak olan Atatürk'ün cenaze töreni için Hatay Millet Meclisi tarafından 10 kişilik bir milletvekili heyetinin gitmesine karar verilmiştir. **Hatay**, 18 Kasım 1938, s. 1; **Yenigün**, 18 Kasım 1938, s. 1; Ancak son anda yapılan bir değişiklik ile Ankara'ya 3 kişilik bir heyet gitmiştir. **Hatay**, 19 Kasım 1938, s. 1; Hatay Meclis Başkan Vekili Vedi Münir Karabay başkanlığında Hikmet Celal ve Agop Davidyan'dan oluşan heyet 25 Kasım 1938'de Antakya'ya dönmüştür. **Hatay**, 27 Kasım 1938, s. 1.

[1076] Melek, a.g.e., s. 80.

[1077] **Hatay**, 22 Kasım 1938, s. 1; **Yenigün**, 22 Kasım 1938, s. 1.

[1078] Bekir Sıtkı Kunt, *Teessürümüz ve Tesellimiz,* **Yenigün**, 13 Kasım 1938, s. 1-3; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Selim Çelenk, *Güneş Battı Fakat Ebedî Işığı Yolumuzu Aydınlatıyor,* **Yenigün**, 12 Kasım 1938, s. 1; B. Tecer, *Bir Nur Kaynağı Söndü*, **Yenigün**, 13 Kasım 1938, s. 2; Nuri Genç, *Bugünkü Türkiye*, **Hatay**, 16 Kasım 1938, s. 1.

"*…Atatürk, ölmüş bir milletin, cihana parmak ısırtan bir cumhuriyetin, başdöndürücü bir inkılâbın ve nihayet ahlâkın ve insanlığın bütün fazilet ve kudretlerini cami bir rejimin yaratıcısı olmak itibarile ebedilerin ebedisi bir ülküdür. Fani olan cismi öldüyse, kalbimize ve kanımıza kaynaşmış olan onun mukaddes rûhu kıyamete kadar yaşayacaktır.*" Genç, makalesinin sonunda, Hataylılara da on sekiz milyon Türk ile beraber Atatürk'ün büyüklüğünü unutmamalarını ve onun yolundan ayrılmamaları yönünde çağrı yapmıştır.[1079]

4.4. Hatay Devleti'nin Türkiye'ye Katılma Süreci ve Bu Dönemde Avrupa'da Meydana Gelen Gelişmeler

Hatay Devleti'nin kurulması ile Hatay Sorunu Türkiye açısından büyük ölçüde çözümlenmiştir. Fransa'nın 9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında Suriye'ye bağımsızlık öngören antlaşmayı onaylamaması sebebiyle Hatay Devleti'nin geleceğinin Suriye'ye bağlı kalmasının bir anlamı da kalmamıştır. Bu dönemde Avrupa'da meydana gelen gelişmeler Fransa'yı Doğu Akdeniz ve Balkanlar'da Türkiye ile işbirliği aramaya itmiştir. Bu doğrultuda Fransa, Türkiye'nin 30 Eylül 1938'de Hatay'daki Fransa mandasının sonlandırılması ve Hatay'ın uluslararası çıkarlarının Türkiye tarafından korunması ile ilgili muhtırasına verdiği cevapta Türkiye'ye anlaşma önerisinde bulunmuştur. Türkiye ise bu dönemde Fransa'nın Avrupa'daki gelişmeler nedeniyle gün geçtikçe zor durumda kaldığını görmüş ve Hatay'ı Türkiye'ye bağlayarak sorunu kökten çözmek istemiş, bunu da Fransa ile anlaşmak için bir ön şart olarak ileri sürmüştür. Bu nedenle Türkiye, Fransa ile gerçek bir ittifakı da ancak Hatay'ın Türkiye'ye bırakılması karşılığında kabul etme taraftarı olduğu için 4 Temmuz 1938'de Ankara'da imzalanan Dostluk Antlaşmasını da onaylamamıştır.

Bu arada Milletler Cemiyeti tarafından Hatay Devleti'nin sınırlarını belirlemek için oluşturulan sınır komisyonunun 4 Kasım 1938'de çalışmalarına başlaması üzerine

[1079] Nuri Genç, *Bu Sabah*, **Hatay**, 19 Kasım 1938, s. 1.

Suriye inisiyatifin Türkiye'nin eline geçtiğini görmüş ve Türkiye ile ilişki kurmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu doğrultuda Suriye adına Atatürk'ün cenaze törenine katılmak için gelen Emir Adil Aslan, Hatay'ın Türkiye ile Suriye arasında paylaşılması düşüncesini Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na açıklamıştır. Dışişleri Bakanı Saraçoğlu ise Emir Adil Aslan'a Suriye sınırları içerisinde kalan Bayır, Bucak ve Hazine bölgelerinin Hatay sınırları içerisine bırakılması koşuluyla Hatay sınırında Suriye lehine bazı değişikliklerin yapılabileceği cevabını vermiştir. Suriye Türkiye'nin bu teklifini kabul etmediği için herhangi bir anlaşma sağlanamamıştır.[1080]

Diğer taraftan bu dönemde Fransa'nın siyasi ve askerî çevrelerinde Hatay konusunda sürekli tartışmalar yaşanmıştır. Fransa tarafından Hatay konusunda iki farklı görüşü temsil eden Gabriel Puaux Beyrut'taki yüksek komiserlik görevine, Rene Massigli ise Ankara büyükelçiliği görevine atanmıştır. Yüksek Komiser Gabriel Puaux ve Fransız Meclisi'nin bazı üyeleri Hatay konusunda Türkiye'ye karşı direnilmesi gerektiğini savunurken Ankara Büyükelçisi Rene Massigli ise karşılığının alınması koşulu ile Hatay'ın Türkiye'ye bırakılabileceği görüşünü savunmuştur. Rene Massigli bu düşüncesini hükümetine de önermiştir. Ancak Edouard Daladier Hükümeti özellikle de Dışişleri Bakanı Georges Bonnet bu öneri karşısında kararsız bir tutum göstermiştir.[1081] Yüksek Komiser Gabriel Puaux 8 Ocak 1939'de Beyrut'a gelerek görevine başlamış[1082] ve Suriyelilere radyodan bir konuşma yaparak Fransa'nın manda görevini sonuna kadar devam ettireceğini ve Fransa'nın Suriye'de bulunmasının Suriye'nin toprak bütünlüğü için güvence olduğunu belirtmiştir.[1083] Fransa'nın yeni Ankara Büyükelçisi 9 Ocak 1939'da İstanbul'a gelmiş ve burada gazetecilere yaptığı

1080 Soysal, a.g.m., s. 98-99; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 130-131; Opruklu, a.g.t., s. 197; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 98; Atabey, a.g.m., s. 199-200.

1081 Soysal, a.g.e., s. 98; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 132; Ada, a.g.e., s. 198; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 98-99.

1082 **Yenigün**, 10 Ocak 1939, s. 3.

1083 **Akşam**, 13 Ocak 1939, s. 1; **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1939, s. 1-5; **Yenigün**, 14 Ocak 1939, s. 1.

açıklamada, Fransa'yı Türkiye'de temsil etmekten dolayı mutlu olduğunu ve iyi olan Türk-Fransız dostluğunu devam ettirmeğe çalışacağını belirtmiştir.[1084]

Rene Massigli 10 Ocak 1939'da da Ankara'ya gelmiştir. Asım Us, Rene Massigli'nin Fransa tarafından Ankara'ya büyükelçi olarak atanmasından mutluluk duydukların vurguladıktan sonra Massigli'nin Lozan Barış Konferansı sırasında Fransa Heyeti içerisinde yer aldığını bu nedenle Türkiye'yi yakından tanıyan bir diplomat olduğunu belirtmiştir.[1085]

Böyle bir ortamda Fransa henüz Hatay'ın Türkiye'ye verilmesine karşı olduğu için batılı devletlerin de bu konuda desteğini almaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Fransa, Türkiye'nin Hatay dışında Halep ve önemli bir petrol bölgesi olan Cezire üzerinde de gözü olduğunu belirtmiştir. Almanya'nın da isteği ile buraları ele geçirmek için propaganda ve tahriklere başladığını ileri sürmüştür.[1086] Rene Massigli Fransa tarafından ileri sürülen bu iddiaları 20 Ocak 1939'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile yaptığı görüşmede Saraçoğlu'na bildirmiştir. Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ise Türkiye'nin Hatay dışında Suriye'nin hiçbir yerinde gözü olmadığı cevabını vererek bu iddiaları yalanlamıştır.[1087] Ayrıca bu görüşmede Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Türkiye'nin Hatay'ı ilhak etmek istediğini Rene Massigli'ye açıkça ifade etmiştir. Saraçoğlu, Türkiye'nin er ya da geç Hatay'ın ilhakını mutlaka gerçekleştireceğini bu konuda Fransa'nın Suriye'yi ikna etmesi gerektiğini de belirterek Türkiye'nin bu isteği kabul edilecek olursa Fransa'nın ittifak doğrultusundaki isteklerinin kabul edilebileceğini de belirtmiştir. Rene Massigli ise hükümetinden herhangi bir talimat almadığı için Saraçoğlu'na kesin bir cevap verememiştir. Daha sonra Rene Massigli bu

1084 **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1939, s. 9; **Vakıt**, 10 Ocak 1939, s. 1-3; **Tan,** 10 Ocak 1939, s. 1-6.
1085 Asım Us, *Fransanın Yeni Elçisi Masigli*, **Vakıt**, 9 Ocak 1939, s. 1.
1086 Soysal, a.g.m., s. 98; Köni, a.g.m., s. 539; Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 131-132; Sofuoğlu-Dağıstan, a.g.m., s. 294.
1087 Soysal, a.g.m., s. 99; Köni, a.g.m., s. 539; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 99.

doğrultuda Türk Hükümeti ile görüşmeler yapmak için Paris'ten yetki istemiş ancak olumsuz cevap almıştır.[1088]

Türkiye ile Fransa arasındaki görüşmeler bu şekilde devam ederken Avrupa'daki savaş bulutları iyice artmış ve Almanya, 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'nın başkenti Prag'ı işgal etmiş[1089] ve Polonya ile imzalamış olduğu saldırmazlık paktını da sona erdirmiştir.[1090] Diğer taraftan İtalya'da 7 Nisan 1939'da Arnavutluk topraklarını işgal etmeye başlamıştır.[1091] Bütün bu gelişmeler artık genel bir savaşın kaçınılmaz olduğunu ortaya çıkarmış ayrıca İngiltere ve Fransa için tehlikenin Balkanlar ve Doğu Akdeniz'e yaklaştığının habercisi olmuştur.[1092] Bu sıralarda İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Halifax İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Knatchbull-Hugessen'e 11 Nisan 1939'da gönderdiği bir talimatta, İtalya'nın Yunanistan'a karşı girişebileceği olası bir saldırı durumunda Türkiye'nin 1934 Balkan Paktı ve 1938 Türk Yunan Antlaşmalarına göre bir yardım yükümlülüğü bulunmasa da, Fransa ile birlikte Yunanistan'a verilecek güvenceye katılıp katılmayacağını 12/13 Nisan 1939 gece yarısına kadar bildirilmesini istemiştir. Ayrıca İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Halifax 12 Nisan 1939'da Ankara Büyükelçisi Knatchbull-Hugessen'e Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na verilmek üzere gönderdiği bir talimatta da, Mihver Devletleri'nin Avrupa'yı egemenliği altına almak istediğini vurguladıktan sonra İngiltere'nin Akdeniz bölgesinde İtalya'nın tehdidine karşı Türkiye'ye yardım etmeye kararlı olduğunu, buna karşılık Türkiye'nin de İngiltere-İtalya savaşında İngiltere'ye yardım etmesi gerektiği, bu temel üzerine karşılıklı yükümlülüklerin görüşülebileceğini belirtmiştir. Diğer taraftan Dışişleri Bakanı Halifax, bir Alman saldırısı karşısında İngiltere ve Fransa'nın Polonya ile Romanya'ya bir güvence vermeyi düşündüklerini, Türkiye'nin de bu güvenceye katılmayı isteyip

---

1088 Ada, a.g.e., s. 2000.

1089 **Son Posta**, 16 Mart 1939, s. 1-11; **Ulus**, 16 Mart 1939, s. 1; **İkdam**, 17 Mart 1939, s. 1-3; Ada, a.g.e., s. 201; Opruklu, a.g.t., s. 197; Armaoğlu, a.g.e., s. 288; Erden, a.g.e., s. 202.

1090 Opruklu, a.g.t., s. 197; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 101; Erden, a.g.e., s. 201.

1091 **Yeni Sabah**, 8 Nisan 1939, s. 1-3; Armaoğlu, a.g.e., s. 293.

1092 Erden, a.g.e., s. 203.

istemediğini bilmek, aynı zamanda Bulgaristan'ın hiç değilse tarafsız kalmasını sağlamak konusunda Türkiye'nin düşüncelerini öğrenmek istemiştir. İngiltere'nin bu önerileri Ankara Büyükelçisi Knatchbull-Hugessen tarafından 13 Nisan 1939'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na iletilmiştir. Yine aynı gün Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Rene Massigli, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu'na telefonla İngiltere'nin önerilerine Fransa'nın da katıldığını bildirmiştir. İngiltere'nin bu önerisi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün başkanlığında 13 Nisan 1939'daki toplanan Bakanlar Kurulu toplantısında Türkiye tarafından olumlu karşılanmış[1093] ve İngiltere ile bu doğrultuda görüşmeler yapılmaya başlanmıştır.

Görüşmeler sonucunda Türkiye, Hatay Sorunu çözümlenmeden Fransa ile ortak bir deklarasyona yanaşmadığı için Fransa'nın dışarıda kaldığı Türk-İngiliz deklarasyonu 12 Mayıs 1939'da açıklanmıştır.[1094] Deklarasyon Başbakan Refik Saydam[1095] tarafından TBMM'de ve İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain tarafından da Avam Kamarası'nda okunmuştur. Bu deklarasyona göre, Türkiye ile İngiltere, Akdeniz'de savaşa dönüşebilecek bir saldırı durumunda birbirlerine yardım etmeyi kabul etmişler ve Balkanlar'da ise güvenliğini tehlikeye düşürecek herhangi bir durum karşısında birbirlerine danışmayı da kararlaştırmışlardır. Deklarasyonun hiçbir ülkeye yönelik olmadığı da açıkça vurgulanmıştır. Ayrıca iki ülke uzun süreli bir anlaşma yapma konusundaki kararlılıklarını da ortaya koymuşlardır. Başbakan Refik Saydam TBMM'deki konuşmasında deklarasyonun önemini şu sözleri ile ortaya koymuştur: "*…Hükümetimiz milleti harp bâdiresinden azamî imkânlarla uzak bulundurmanın en müessir çaresini gene sulh için birleşen memleketlerle harbi göze alarak sulh gayesinde*

1093 İsmail Soysal, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*, **Belleten**, C. XLVI, S. 182 (Nisan 1982), s. 374-375.

1094 Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 133; Melih Tınal, *Atatürk'ün Dışişleri Bakanı: Tevfik Rüştü Aras*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Ankara 2002, s. 695; Ada, a.g.e.s. 209; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 104; Erden, a.g.e., s. 202-203; Duman, a.g.e., s. 96.

1095 Refik Saydam 25 Ocak 1939'da istifa eden Celal Bayar'ın yerine başbakanlık görevine getirilmiştir. **Son Posta**, 26 Ocak 1939, s. 1-11; **Tan**, 26 Ocak 1939, s. 1; **Ulus**, 26 Ocak 1939, s. 1-8; **Yeni Sabah**, 26 Ocak 1939, s. 1-3.

teşriki mesai etmekte bulmuştur. Bir Avrupa devleti olan Türkiye'nin, Avrupa'daki sulh teşebbüslerinin ve harp tehlikelerinin millî hayatımıza tesirlerini ehemmiyetle hesap etmekten fariğ olamıyacağı aşikârdır."[1096] Böylece Türkiye ile İngiltere arasında yapılan ikili görüşmelerin ilk aşaması sonuçlanmıştır. Türkiye-İngiltere deklarasyonunun açıklanmasından kısa bir süre sonra 22 Mayıs 1939'da Almanya ile İtalya arasında Çelik Paktı'nın (Almanya-İtalya Askerî İttifak Antlaşması) imzalanması üzerine iki ülke aralarındaki işbirliğini ittifaka dönüştürmüştür. İngiltere ile Fransa'nın endişelerini iyice artırmış ve Fransa, Türkiye ile İngiltere'nin açıklamış oldukları deklarasyonu desteklediğini açıklamıştır.[1097]

4.5. Hatay Devleti'nin Türkiye'ye Katılması: Türkiye-Fransa Antlaşması (23 Haziran 1939)

Fransa, Türkiye ile İngiltere arasında 12 Mayıs 1939'da açıklanan deklarasyonu desteklediğini açıklayarak Türkiye'nin Hatay ile ilgili isteğini de yerine getirebileceğini ortaya koymuştur.[1098] Fransa Başbakanı Edouard Daladier 11 Mayıs 1939'da Fransa Meclisi'nde yaptığı açıklamada, Fransa'nın Türkiye ile Doğu Akdeniz'de barışın devam etmesi için bir ittifak antlaşması için görüşmeler yaptıklarını ve Fransa'nın Türkiye ile muallakta olan bir meseleyi de dostane bir şekilde çözmek istediklerini vurgulayarak Hatay Sorunu'nun çözümüne bakışını açıklamıştır.[1099]

Bu olumlu havada Türkiye ile Fransa arasında görüşmeler devam ederken Fransız resmî haber ajansı Havas, Ankara'dan aldığı bir habere dayanarak Hatay konusunda

---

1096 **Akşam**, 13 Mayıs 1939, s. 1-9; **Son Posta**, 13 Mayıs 1939, s. 1-5; **Ulus**, 13 Mayıs 1939, s. 1-5; **Vakıt**, 13 Mayıs 1939, s. 1-5; **Yeni Sabah**, 13 Mayıs 1939, s. 1-3.

1097 Ada, a.g.e., s. 210; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 104; Ayrıca Almanya-İtalya Askeri İttifak Antlaşması'nın ayrıntıları için bkz. **Ulus**, 23 Mayıs 1939, s. 1-3; **Yeni Sabah**, 23 Mayıs 1939, s. 1-3.

1098 Pehlivanlı-Sarınay-Yıldırım, a.g.e., s. 132-133; Dağıstan-Sofuoğlu, a.g.e., s. 104-105; Erden, a.g.e., s. 202-203.

1099 **Son Posta**, 12 Mayıs 1939, s. 1-11; **Ulus**, 12 Mayıs 1939, s. 1-8; **Yeni Sabah**, 12 Mayıs 1939, s. 1-3.

Türkiye ile Fransa'nın bir prensip anlaşmasına vardıklarını bildirmiştir.[1100] Bu haberden sonra Asım Us kaleme aldığı yazısında, Türkiye ile Fransa arasında varılan prensip anlaşmasının içeriği hakkında ajansın bilgi vermediğini vurguladıktan sonra bu haberin Hatay'ın millî sınırlarımız içerisine girmesini Fransa'nın da resmen kabul etmesi şeklinde algılanabileceğini belirtmiştir. Asım Us şu sözleri ile de Hatay'ın Türkiye'ye ilhakının zamanının geldiğini ortaya koyarak makalesini sonlandırmıştır: "… *Bu ilhak tahakkuk ettiği gün kuvvete müracaat edilmeksizin beynelmilel bir adalet yerini bulmuş olacaktır. Cumhuriyet hükûmetinin yorulmak bilmeyen bir sabır ve sebatla senelerce uğraşarak ihraz ettiği bu yeni muvaffakiyet Türk diplomasisinin siyaset âlemine misal olacak bir zaferini teşkil edecektir*."[1101] Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet de 9 Haziran 1939'da Fransa Meclisi Dışişleri Komisyonu'nda Fransa'nın dış politikası ile ilgili bilgi verirken Türkiye ile Fransa arasında devam eden görüşmeler hakkında da açıklamalar yapmıştır. Bonnet, Türkiye ile devam eden görüşmelerin iki boyutluluğuna işaret etmiş, bunlarda birinin Türkiye ile Suriye arasındaki toprak sorununun kesin olarak çözülmesine yönelik olduğunu diğerinin de Fransa ile Türkiye arasında karşılıklı yardım deklarasyonuna ait olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Bonnet bu görüşmelerin birbirinden ayrı olarak yapıldığını ve yakında sonuçlanacağını açıklamıştır.[1102]

Başbakan Refik Saydam, 13 Haziran 1939'da yapılan CHP grup toplantısında yaptığı açıklamada Fransa ile yapılan görüşmelerin anlaşma ile sonuçlandığını ve pek yakında Hatay'ın Türkiye'ye kesin olarak katılacağını müjdelemiştir. Daha sonra söz alan Kocaeli Milletvekili İbrahim Dıblan da, Atatürk'ün yüksek hatırasını saygı ile andıktan sonra, bu başarılarından dolayı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye, hükümete, Başbakan Refik Saydam'a ve Türk ordusuna Hatay adına minnet ve şükranlarını

1100 **Akşam**, 19 Mayıs 1939, s. 1; **İkdam**, 19 Mayıs 1939, s. 1; **Ulus**, 19 Mayıs 1939, s. 1; **Vakıt**, 19 Mayıs 1939, s. 1; **Yeni Sabah**, 19 Mayıs 1939, s. 1.

1101 Asım Us, *Hatayın İlhakını Bekliyoruz*, **Vakıt**, 22 Mayıs 1939, s. 1.

1102 **Son Posta**, 10 Haziran 1939, s. 1-3; **Tan**, 10 Haziran 1939, s. 1; **Ulus**, 10 Haziran 1939, s. 1-6; **Yenigün**, 10 Haziran 1939, s. 1.

sunmuştur.[1103] Başbakan Refik Saydam'ın parti grubunda yaptığı konuşmayı değerlendiren A. Şükrü Esmer makalesinde, Fransa ile bir süreden beri Hatay'ın geleceği ile ilgili yapılan görüşmelerin anlaşma ile sonuçlanmasının her iki memlekette ve Türkiye ile Fransa'ya dostlukla bağlı olan ülkelerde sevinçle karşılanacağı üzerinde durmuştur. Ayrıca Esmer, Fransa ile Türkiye arasında Hatay ile ilgili bugüne kadar beş antlaşma yapıldığını, bu anlaşmanın 20 yıldan beri devam eden Hatay Sorunu'nun kesin olarak çözülmesini sağladığını belirttikten sonra makalesini şöyle sonlandırmıştır: "*…Hatay meselesinin halli, Fransa ile aramızdaki münasebetlerin uzun tarihinde yeni bir merhaledir. Anlaşma, geniş ve şümullü bir işbirliği için yol açmış oluyor. Bu işbirliğinin, yalnız birbirine çok eski dostluk bağları ile bağlı bulunan Türk ve Fransız milletleri için değil, bütün şark milletleri için de hayırlı olacağından şüphe edilemez!*"[1104]

TBMM 16 Haziran 1939'daki toplantısında almış olduğu bir kararla Türkiye ile Hatay arasındaki sınır da kaldırılmıştır. Sınırın kaldırılması ve Türkiye ile Fransa arasında anlaşmaya varılması Hatay'da Türkiye'ye katılımının ilk müjdesi olarak algılandığı için büyük kutlamaların yapılmasına neden olmuştur.[1105] Türkiye ile Hatay arasındaki sınırın kaldırılmasından sonra Asım Us makalesinde, artık Hatay'ın doğrudan millî sınırlarımız içerisine giren bir vatan parçası olduğunu vurguladıktan sonra Atatürk'ün bu sorunun çözümünde oynadığı büyük katkıyı da hatırlatarak onun aziz hatırasını şu sözleriyle anmıştır: "…*Zira bu hadise Atatürk'ün insafsız ve biâman bir hastalık buhranları içinde kıvrandığı bir zamanda bile bu millî dava uğrunda nasıl*

1103 **Akşam**, 14 Haziran 1939, s. 1; **İkdam**, 14 Haziran 1939, s. 1-3; **Son Posta**, 14 Haziran 1939, s. 1-3; **Tan**, 14 Haziran 1939, s. 1; **Ulus**, 14 Haziran 1939, s. 1; **Vakıt**, 14 Haziran 1939, s. 1-6; **Yenigün**, 14 Haziran 1939, s. 1; **Yeni Sabah**, 14 Haziran 1939, s. 1-3.

1104 A. Şükrü Esmer, *Hatay Anlaşması*, **Ulus**, 15 Haziran 1939, s. 1-3; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. M. Zekeriya Sertel, *Türk-Fransız Müzakereleri Neticeleniyor*, **Tan**, 15 Haziran 1939, s. 1-10; Fazıl Ahmed Aykaç, *Elele Verirken…*, **Akşam**, 17 Haziran 1939, s. 1-7.

1105 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: VI, C. 3, s. 179; **Yenigün**, 17 Haziran 1939, s. 1; **Akşam**, 18 Haziran 1939, s. 1; **Hatay**, 18 Haziran 1939, s. 1; **Son Posta**, 18 Haziran 1939, s. 1-11; **Ulus**, 18 Haziran 1939, s. 1; **Vakıt**, 18 Haziran 1939, s. 1.

fedakârlık ile çalıştığını, bunun için hayatını tehlikeye koyarak cenup hudutlarımıza kadar gittiğini hatırlatıyor…"[1106]

Türkiye ile Fransa arasında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına dair antlaşma Ankara'da 23 Haziran 1939'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Rene Massigli arasında imzalanmıştır. Antlaşmanın imzalanmasından sonra Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ve Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Rene Massigli antlaşmadan duydukları memnuniyeti ifade etmişlerdir.[1107] Genel olarak Hatay Antlaşması olarak bilinen bu anlaşmanın ile Türkiye-Suriye sınırı belirlenmiş ve sınırda Türkiye lehine birtakım düzenlemeler yapılarak Hatay'ın Türkiye'ye katılması kabul edilmiştir. Ayrıca Hatay'daki Fransız kuvvetlerinin bir ay içerisinde bölgeden ayrılacağı ve aynı süre içerisinde Payas-İskenderun demiryolunun da Türkiye'ye verilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda antlaşma ile Hatay vatandaşlarının Türk vatandaşı olması kabul edilmiştir. Ancak 18 yaşını dolduranların 6 ay içerisinde Suriye veya Lübnan vatandaşlıklarını seçebilecekleri, bu yönde tercihte bulunanların ise 18 ay içerisinde Hatay'ı terk etmeleri kararlaştırılmıştır. Yine bu antlaşma ile 3 Aralık 1938'de Türkiye tarafından tek taraflı olarak feshedilen 30 Mayıs 1926 tarihli Dostluk ve İyi komşuluk Antlaşması'nın yeni bir antlaşma imzalanana kadar yani 15 Mart 1940 tarihine kadar uzatılmasına da karar verilmiştir.[1108] Yine bu antlaşmaya ekli protokolün 2. maddesi ile de Hatay toprakları üzerinde bulunan bütün Fransız mal ve şirketleri 35 milyon Fransız Frangı karşılığında Türkiye'ye devredilmiştir. Bu rakam önceleri 52 milyon frank iken sonradan 36 milyon franga indirilmiş ve daha sonra da Fransa'ya

---

1106 Asım Us, Hatay *Anavatana İltihak Ederken Atatürke Ait Bir Hâtıra*, **Vakıt**, 18 Haziran 1939, s. 1-6.

1107 **Akşam**, 24 Haziran 1939, s. 1-10; **İkdam**, 24 Haziran 1939, s. 1-3; **Son Posta**, 24 Haziran 1939, s. 1-11; **Tan**, 24 Haziran 1939, s. 1-10; **Ulus**, 24 Haziran 1939, s. 1; **Vakıt**, 24 Haziran 1939, s. 1-10; **Yeni Sabah**, 24 Haziran 1939, s. 1-5.

1108 Antlaşmanın maddelerinin tamamı için bkz., **Düstur**, Üçüncü Tertib, C. 20, s. 1530-1539; **T. C. Resmi Gazete**, 4 Temmuz 1939, S. 4249; **Akşam**, 30 Haziran 1939, s. 1-6; **Son Posta**, 30 Haziran 1939, s. 1-11; **Tan**, 30 Haziran 1939, s. 1-10;**Ulus**, 30 Haziran 1939, s. 1-6; **Vakıt**, 1 Temmuz 1939, s. 1-6; **Yenigün**, 5 Temmuz 1939, s. 4-5; İhsan Özmen-Selami Asyalı, **Hatay İli ve Suriye Uyruklularla İlgili Mevzuat**, Adana 1972, s. 7-15.

konsolosluk binası olarak kullanmak için Antakya ve İskenderun'da verilen iki bina ücreti olarak 1 milyon frank indirim ile 35 milyon frank olarak belirlenmiştir.[1109]

Diğer taraftan 23 Haziran 1939'da Paris'te de Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet ile Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suat Davaz tarafından bir deklarasyon açıklanmıştır. Bu deklarasyon 12 Mayıs 1939'da Türkiye ile İngiltere arasında açıklanan deklarasyonun içerik olarak aynısıdır.[1110] Türkiye ile Fransa arasında açıklanan bu deklarasyonla ilgili M. Zekeriya Sertel makalesinde, Türkiye ile İngiltere arasında imzalanan anlaşmadan sonra Fransa ile de Akdeniz'de barış ve güvenliği sağlamak için aynı şekilde bir anlaşma imzalandığını ön plana çıkardıktan sonra anlaşmanın amacının Akdeniz'de ortaya çıkan savaş tehlikesinin önüne geçmek olduğunu belirtmiştir. Sertel makalesinde, İtalya'nın takip ettiği politika sonucunda Akdeniz'de güvenliğin tehlikeye düştüğünü şu görüşleri ile ortaya koymuştur: "…*Çünkü İtalyanın takip ettiği yol Akdenizde müvazeneyi bozuyor, ve bu deniz sahili olan diğer memleketleri de tehdit ediyordu. Bu memleketlerinde Akdenizin emniyetini teminat altına almakta menfaatleri vardı. Bu menfaat birliği derhal İngiltere ile Yunanistan ve Türkiye arasında bir ittifak aktini kolaylaştırdı. Bu suretle İngiltere de Akdenizdeki vaziyetini tahkim ve takviye etmiş oldu*." Ayrıca Sertel, Türkiye-İngiltere ve Türkiye-Fransa anlaşmalarından sonra Doğu Akdeniz'in İtalya'ya tamamen kapandığını ve bu bölgede güvenli bir ortamın ortaya çıktığını belirterek makalesini sonlandırmıştır.[1111]

[1109] **Akşam**, 30 Haziran 1939, s. 1-6; **Ulus**, 30 Haziran 1939, s. 1-6; **Vakıt**, 30 Haziran 1939, s. 1-10; **Yenigün**, 1 Temmuz 1939, s. 1; **Yeni Sabah**, 1 Temmuz 1939, s. 1-3; **Hatay**, 2 Temmuz 1939, s. 2; Özmen-Asyalı, a.g.e., s. 10-12.

[1110] **Akşam**, 24 Haziran 1939, s. 1-13; **İkdam**, 24 Haziran 1939, s. 1-3; **Son Posta**, 24 Haziran 1939, s. 1-3; **Tan**, 24 Haziran 1939, s. 1-6, **Ulus**, 24 Haziran 1939, s. 1-7; **Vakıt**, 24 Haziran 1939, s. 1-10; **Yeni Sabah**, 24 Haziran 1939, s. 1-3; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C. II, İstanbul 1968, s. 114-115.

[1111] M. Zekeriya Sertel, *Akdeniz Anlaşmalarının Ehemmiyeti ve Mânası*, **Tan**, 27 Haziran 1939, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. A. Şükrü Esmer, *Türkiye-Fransa*, **Ulus**, 25 Haziran 1939, s. 3; Aka Gündüz, *An'anevî Türk-Fransız Dostluğu Ne Demektir?*, **Tan**, 25 Haziran 1939, s. 1-10; Asım Us, *Sulh Cephesinde Türkiye ve Fransa*, **Vakıt**, 26 Haziran 1939, s. 1-10; Fazıl Ahmed

4.5.1. Türkiye-Fransa Antlaşması'nın TBMM'de Kabul Edilmesi (30 Haziran 1939)

Türkiye ile Fransa arasında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını sağlayan antlaşma 30 Haziran 1939'da TBMM'nin gündemine gelmiştir. Toplantıda konuşan Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, antlaşma ile ilgili milletvekillerine ayrıntılı bilgi vererek Hatay'ın Türkiye'ye katıldığını vurguladıktan sonra Türkiye ve Fransa'nın bu sonuca ulaşmak için uzun ve çetin görüşmeler yaptıklarını bundan sonra Türkiye ile Fransa'nın barış için çalışmaya devam edeceğini vurgulamıştır. Saraçoğlu konuşmasının devamında, Hatay'ın Türkiye'ye katılması sürecinde Türkiye ile Fransa arasındaki görüşmeleri şu şekilde değerlendirmiştir: "…*müzakere filvaki uzun ve çetin oldu. Fakat hiçbir vakit bir taraf diğer tarafın işini bozmağa çalışmadı. Bilâkis iki taraf işin en iyi hal şeklini ve en iyi hal zamanını bulmak için yekdiğerine yardım etti ve meselenin meçhul noktalarını karşılıklı aydınlattı. İşte bu aydınlık ve karşılıklı yardım iki taraf için çoktan beri bir zaaf yatağı olan Hatay meselesini o şekilde ve öyle bir zamanda halletmiştir ki bu hal şekli ve zamanı gene iki taraf için yeni bir kuvvet yeni bir kudret, yeni bir nüfuz kaynağı olmuştur*…" Ayrıca Saracoğlu Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını için çalışmalarından dolayı Atatürk'ü saygı ile andıktan sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye de teşekkürlerini sunarak sözlerini şöyle sonlandırmıştır: "… *Hükûmetimiz yirmi senedir anavatandan uzak yaşayan Hataylıların acılarını unutturmak kararındadır. İstiyoruz ki, mektepleri, yolları, kanalları, limanları, ticareti ve ziraatı ile Hatay Türk'ün hudut üzerine dikilmiş aşılmaz ve erişilmez bir kalesi olsun. Öyle bir kale ki o kalenin her taşında Türk'ün kuvveti, Türk'ün kültürü ve Türkün medeniyeti okunsun*."[1112]

Aykaç, *Mesut Anlaşma*, **Akşam**, 26 Haziran 1939, s. 1-4; M. Zekeriya Sertel, *Akdenizde Fransanın Mevkii*, **Tan**, 28 Haziran 1939, s. 1-10.

[1112] Konuşmanın tamamı için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: VI, C. 3, s. 430-432; **Akşam**, 1 Temmuz 1939, s. 1-13; **İkdam**, 1 Temmuz 1939, s. 1-3; **Son Posta**, 1 Temmuz 1939, s. 1-11; **Tan**, 1 Temmuz 1939, s. 1-10; **Ulus**, 1 Temmuz 1939, s. 1-7; **Vakıt**, 1 Temmuz 1939, s. 1-6; **Yeni Sabah**, 1 Temmuz 1939, s. 1-3.

Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'ndan sonra söz alan Kocaeli Milletvekili İbrahim Dıblan, bu mesut sonucu beklediğimizi vurgulayarak Atatürk'ün Hatay'ın Türkiye'ye katılması için verdiği mücadeleden kısaca bahsetmiş ve onu saygı ile andığını belirttikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "…*Kendi haris arzularını tatmin etmek isteyen müstemlekeci memurların sözlerine ve yazılarına kapılarak, Fransa hükümeti, Türk milletinin bünyesinden ayrı kalmasına imkân bulunmayan Hatay'ın anavatan dışında bırakılmasını terviç ediyordu. Nihayet Fransa hükümeti de Türk Hatay'ın anavatana kavuşmasına muvafakat etmekle, Türk milleti gibi mert ve yüksek kudretli bir milletin dostluğunu kazanacağına kanaat getirdi*." Daha sonra Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars kürsüye gelerek Hatay'ın Türkiye'ye katılırken Fransız dostluğunu da birlikte getirdiğini, bu başarının elde edilmesinde Atatürk'ün rolünden bahsederken Hataylılara şöyle seslenmiştir: "…*Hataylılar unutmayınız ki Atatürk sizin için sıhhatini belki de sizin için hayatını verdi. En zalim bir hastalığın tesiri altında bile size koştu. Hatay o zaman fethedilmişti*." Pars'ın ardından söz alan Niğde Milletvekili Cavit Oral, Fransa ile yapılan anlaşma ilgili değerlendirmelerini yaptıktan sonra Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını sağlayan bu anlaşmanın Lozan Barış Antlaşması ve Montreux Boğazlar sözleşmesi kadar önemli bir politik zafer olduğu üzerinde durmuştur. Müstakil grup adına kürsüye gelen İstanbul Milletvekili Ali Rana Tarhan da, Hatay Sorunu'nun kısaca geçmişinden bahsederek yirmi yıldır Türkiye'den ayrı kalan Hatay'ın bu dönemde ayrılığın acısını çektiğini bu acının Türkiye tarafından da çekildiği üzerinde durmuştur. Ayrıca Tarhan, Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkilerin kuvvetleneceğini de belirtmiştir.[1113] Son olarak kürsüye gelen Antalya Milletvekili Rasih Kaplan da, Atatürk'ün bütün davalarında Türk milleti ve meclis ile birlikte hareket ettiğini, her şeyi hazırladıktan sonra düşüncelerini

[1113] Konuşmaların tamamı için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: VI, C. 3, s. 432-437; **Akşam**, 1 Temmuz 1939, s. 1-13; **Son Posta**, 1 Temmuz 1939, s. 1-11; **Tan**, 1 Temmuz 1939, s. 1-10; **Ulus**, 1 Temmuz 1939, s. 1-10; **Vakıt**, 1 Temmuz 1939, s. 1-6.

uygulamaya geçirdiğini, Hatay davasını da böyle çözdüğünü vurguladıktan sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: "…*Büyük Ata, Türk milleti ve onun meclisi, verdiği sözü, başında Millî Şef İnönü ve hükümeti olduğu halde hallederken, bu davanın hallolduğunu yüksek huzurunda tekrar ediyorum. Büyük Ata, her davada daima üstünlüğünü elinden bırakmayan bu dava da bunu gösterdi. Arkadaşlar biliyorsunuz. O'nun bu davada da koyduğu prensip, Türk esir olmaz, davası idi*…" TBMM'deki bu konuşmalardan sonra yapılan oylama ile mecliste bulunan 334 milletvekilinin tamamının oyu ile Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını sağlayan anlaşma kabul edilmiştir.[1114]

Antlaşmanın TBMM'de kabul edilmesinden sonra Falih Rıfkı Atay makalesinde, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ve diğer söz alan milletvekillerinin Türkiye'nin millî davalarından birini çözen ve Türkiye ile Fransa arasında hiçbir anlaşmazlık bırakmayan anlaşmanın önemini üzerinde durduklarını belirtmiştir. Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının barış için büyük bir kazanç olduğunu vurgulayan Atay, sorunun çözümünden memnun olmayanların barışı sevmeyenler olduğuna dikkat çekmiştir. Atay makalesinin sonunda da şu görüşlere yer vermiştir: "…*Hatay meselesi ile, Yakın Şark'ta her türlü fesat ve tahrip için müsait bir zemin zuhur ettiğine sevinenler hayal sukutuna uğramışlardır*."[1115] Mahmut Esat Bozkurt da, Türkiye'den ayrı kaldığı süre içerisinde Hatay'ın Türkiye'yi Türkiye'nin de Hatay'ı unutamadığını ön plana çıkardıktan sonra şunları ifade etmiştir: "…*Hatay geliyor ve Türk-Fransız ittifakı ile beraber geliyor! Hakkın sembolü olan Hatay, insanlık haklarının garantisini de beraber getirdi. Türk-Fransız ittifakı, Türkler ve Fransızlar için değil, insanlığın da sükûnu rahatı ve hakları*

[1114] Konuşmaların tamamı için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: VI, C. 3, s. 432-437; **Akşam**, 1 Temmuz 1939, s. 1-13; **Son Posta**, 1 Temmuz 1939, s. 1-11; **Tan**, 1 Temmuz 1939, s. 1-10; **Ulus**, 1 Temmuz 1939, s. 1-8; **Vakıt**, 1 Temmuz 1939, s. 1-6.

[1115] Falih Rıfkı Atay, *Anlaşmanın Tasdiki*, **Ulus**, 1 Temmuz 1939, s. 1-8.

için de bir garantidir. Hatay'ın ilhakı, bugün geçmişteki bir ananeyi yıktı. Aktif politika çağı başladı. Türk, çıktığı yere gene girebilirmiş! İşin aslı büyük önemi budur…"[1116]

4.5.2. Hatay'ın Türkiye'ye Katılması ve Türk Kamuoyu

Hatay'ın Türkiye'ye katılması yurdun her tarafında büyük memnuniyet yaratmıştır. Hatay'ın Türkiye'ye katılması nedeni ile o günlerde Yalova'da bulunan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye yurdun her tarafından kutlama telgrafları gönderilmiştir. Bu kutlamalara Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Anadolu Ajansı aracılığı ile teşekkür etmiştir.[1117] Ayrıca Başbakan Refik Saydam'da, Türkiye ile Fransa arasında Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile ilgili anlaşmaya varıldığını Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye telgrafla bildirmiş, o da başarılarından dolayı hükümeti kutlamıştır.[1118]

Hatay'ın Türkiye'ye katılması Türk basını tarafından da yakından takip edilmiş ve büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Bu konuda Şevket Rado makalesinde, yıllarca Türkiye'nin hasreti ile yaşayan öz Türk yurdu Hatay'ın Türkiye'ye katıldığını ön plana çıkardıktan sonra bu katılımdan sonra Türk milletinin mutluluğunu şöyle ifade etmiştir: "*…Ayrılık tarihinden itibaren 17 milyon Türkün sabırsızlıkla beklediği bu tarihi gün, Türk milletinin en büyük bayramlarından biri olarak yurdun her tarafında nihayetsiz sevinç hisleri ile kutlanırken vatanlarından ve öz kardeşlerinden ayrı yaşamak bedbahtlığına uğrıyan, fakat kalplerindeki vatan ve istiklâl ateşi bir an sönmiyen Hatayın kahraman evlâdları sevinç göz yaşları döküyorlar*." Ayrıca Rado, Atatürk'ün yürüttüğü başarılı politika sayesinde Hatay'ın Türkiye'ye katıldığını Hatay'ın bağımsızlığını gördüğünü vurguladıktan sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de

---

[1116] Mahmut Esat Bozkurt, *Hatay Dâvasının Sonu*, **Ulus**, 2 Temmuz 1939, s. 1-9.

[1117] **Akşam**, 25 Haziran 1939, s. 1; **İkdam**, 25 Haziran 1939, s. 1; **Tan**, 25 Haziran 1939, s. 1; **Ulus**, 25 Haziran 1939, s. 1; **Vakıt**, 25 Haziran 1939, s. 10; **Yeni Sabah**, 25 Haziran 1939, s. 1; **Hatay**, 27 Haziran 1939, s. 1.

[1118] **Akşam**, 24 Haziran 1939, s. 1; **Hatay**, 24 Haziran 1939, s. 1; **İkdam**, 24 Haziran 1939, s. 1-3; **Son Posta**, 24 Haziran 1939, s. 3; **Tan**, 24 Haziran 1939, s. 1-6; **Ulus**, 24 Haziran 1939, s. 1-7; **Yeni Sabah**, 24 Haziran 1939, s. 1-3.

Hatay davasını Atatürk'ün bıraktığı noktadan alarak zafere ulaştırdığını belirtmiştir.[1119] Falih Rıfkı Atay'da makalesinde, Hatay'ın Türkiye'ye katıldığı bu mesut günde her Türk vatandaşının Atatürk'e olan sevgi ve saygısını bir kat daha arttığını, çünkü Hatay'da kazanılan başarının Atatürk'e ait olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Atay, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve TBMM'nin de bu başarıda oynadığı rolü şu cümlelerle ifade etmiştir: "…*Ebedi Şef'in yoldaşı ve arkadaşı İsmet İnönü ve Büyük Kamutay, başlanan dâvayı zafere erdirmek için, onun ölümünden düne kadar çalıştılar. Hatay bizim olmuştur. Hatay, artık Türkiye cumhuriyetinin bir vilâyetidir. Atatürk'ün ruhu şâddır. Bizler ve evlâtlarımız, inkılâp eserini korumak ve tamamlamak için her zaman işte bu azmi ve sadakati göstereceğiz*."[1120] Aynı yazar diğer bir makalesinde de, Hatay'ın sorununu çözmek için Türkiye'nin çabalarından bahsettikten sonra Hatay Sorunu'nun çözümü sürecinde Türk kamuoyunun oynadığı rol hakkında da şu değerlendirmeyi yapmıştır: "…*Meclis, hükümet, matbuat ve halk bütün millî kuvvetler, iptidadanberi misli görülmemiş bir tesanütle Hatay dâvasına nöbetçilik ettiler. Bu kadar umumî bir tesanüt, bir de ancak kuvayı milliye devrinde görülmüştür. Bunun hazırlama, devşirme, ârızî ve sunî olmasına ihtimal var mı idi? Mesele başladığından bitinceye kadar, hasret en yüksek derecesini muhafaza etmiştir*."[1121]

Hakkı Süha Gezgin'de bu konuda yazdığı makalesinde, Hatay'ın Türkiye sınırları dışında kalmasının dünya ve insanlık tarihi açısından bir facia olduğunu vurgulayarak çok uzun süren acı bir hasretten sonra Hatay'ın Türkiye'ye katıldığını belirtmiştir. Ayrıca Gezgin, Hatay'ın savaş yapılmadan alınmış olmasının bu başarının önemini daha da artırdığı üzerinde durmuştur.[1122] A. Şükrü Esmer'de, üç yıldır Türkiye ve Fransa için

---

[1119] Şevket Rado, *Hatay Anavatanın Dokunulmaz Hududları İçinde*, **Akşam**, 24 Haziran 1939, s. 9; Ayrıca aynı makalenin tamamı için bkz**. Hatay**, 30 Haziran 1939, s. 2.

[1120] Falih Rıfkı Atay, *Hatay, Fransa ve Türkiye*, **Ulus**, 24 Haziran 1939, s. 1-7.

[1121] Falih Rıfkı Atay, *Hatay'a Ait Mülâhazalar*, **Ulus**, 26 Haziran 1939, s. 1-3; Ayrıca aynı makalenin tamamı için bkz. **Yenigün**, 28 Haziran 1939, s. 3.

[1122] Hakkı Süha Gezgin, *Hatay Zaferi*, **Vakıt**, 24 Haziran 1939, s. 1-2; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Aka Gündüz, *Örnek Devlet ve Hatay Vilâyeti*, **Tan**, 24 Haziran 1939, s. 1-10.

bir üzüntü kaynağı Hatay Sorunu'nun çözümlendiğini belirttikten sonra Türkiye'nin Hatay Sorunu'nu Montreux'da Boğazlar davası gibi görüşmeler yolu ile çözerek dünyaya kuvvete başvurmadan da antlaşmaların değişebileceğini gösterdiğini vurgulamıştır. Ayrıca Esmer, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının önemi üzerinde dururken şu değerlendirmeyi de yapmıştır: "…*Çarlık Rusyasının yıkılması gibi fevkalade şartlar altında geri aldığımız Kars ve Ardahan istisna edilecek olursa, 1699 Karlofça muahedesinden beri ilk defadır ki Türkiye elinden çıkan toprağı geri almıya muvaffak olmuştur. İki buçuk asırdanberi Avrupa'nın vazettiği ve bilhassa 19 uncu asırda tatbik ettiği düstur şu idi: Hilâlin çıkıp da salibin girdiği yere bir daha hilal giremez. 313 harbinde Yunanistan'ı mağlûp edip de hudutlarımızı tashih etmek istediğimiz zaman, Avrupa devletleri karşımıza bu düsturu koymuşlardı. Cumhuriyet Türkiyesi bu ananeyi kırmıştır.*"[1123]

4.6. Türkiye'ye Katıldıktan Sonra Hatay'daki Gelişmeler

Türkiye ile Fransa arasında yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlanması ve Başbakan Refik Saydam'ın 13 Haziran 1939'daki CHP grup toplantısında Hatay'ın Türkiye'ye katılması konusunda anlaşmaya varıldığını açıklaması ve ardından 16 Haziran 1939'da Türkiye ile Hatay arasındaki sınırın TBMM tarafından alınan karar doğrultusunda kaldırılması bütün Türkiye'de olduğu gibi Hatay'da da büyük sevincin yaşanmasına neden olmuştur.[1124] Ayrıca Hatay'ın Türkiye'ye katılacağı gün şenlikler yapmak için Halkevi Başkanı Samih Azmi Ezer başkanlığında bir komisyon oluşturulmuştur.[1125] Bu gelişmelerden sonra Nuri Genç yazdığı makalesinde, Türkiye ile Hatay arasındaki sınırın kaldırılmasının siyasi yönden olduğu kadar iktisadi yönden de büyük bir önem taşıdığı üzerinde durmuş ve bu kararın Hatay'ın Türkiye'ye

---

1123 A. Şükrü Esmer, *Nihayet Hatay'a Kavuştuk*, **Ulus**, 26 Haziran 1939, s. 3.

1124 **Yenigün**, 17 Haziran 1939, s. 1; **Akşam**, 18 Haziran 1939, s. 1; **Hatay**, 18 Haziran 1939, s. 1; **Son Posta**, 18 Haziran 1939, s. 1-11; **Ulus**, 18 Haziran 1939, s. 1; **Vakıt**, 18 Haziran 1939, s. 1.

1125 **Yeni Sabah**, 19 Haziran 1939, s. 1; **Son Posta**, 20 Haziran 1939, s. 1; **Ulus**, 20 Haziran 1939, s. 1.

katılmasının birinci aşaması olduğunu belirterek mutlu günlerin arifesinde olunduğuna dikkat çekmiştir.[1126] Remzi Siliöz de makalesinde, Hataylıların Türkiye'ye katılmaktan duydukları mutluluğu vurguladıktan sonra 21 yıllık acı geçmişin geride kaldığını böylece bir devrin kapandığını belirtmiştir. Ayrıca Siliöz makalesinde, Hatay'da aydınlığın ve refahın gün geçtikçe artacağı üzerinde durmuştur.[1127]

Ankara'da Türkiye ile Fransa arasında 23 Haziran 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile ilgili anlaşmanın imzalandığı haberinin geç vakit radyodan öğrenildiği zaman Hatay'da yer yerinden oynamış, bütün evler ve binalar bayraklarla donatılmıştır. Ayrıca her yerde halk sokağa dökülmüş ve Atatürk'ün aziz hatırası ihya edilerek Cumhurbaşkanı İsmet İnönü lehine gösteriler yapılmıştır.[1128] Kız ve erkek izcilerin de katıldığı 26 Haziran 1939'da yapılan bir törenle de Payas'taki Türkiye ile Hatay'ı ayıran sınır taşı sökülerek Antakya'ya götürülmüştür.[1129]

Hatay Millet Meclisi 29 Haziran 1939'da oybirliği ile almış olduğu bir kararla Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiş ve kendisini de feshetmiştir. Bu nedenle birçok milletvekili mecliste yaptıkları konuşmalarda Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından duydukları memnuniyeti dile getirerek Atatürk'ü saygı ile anmışlar ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye teşekkürlerini bildirmişlerdir. Hatay'ın Türkiye'ye katılması yönündeki kararın kabul edilmesinden sonra Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen kürsüye gelerek: "*Sayın Yurtdaşlarım! tahakkuk eden bu mesut ve mukaddes günü iyi anlayabilmemiz için biraz geriye giderek o zamanki vakayii bir defa daha gözden geçirmemiz lazımdır.*" diye söze başlayarak 1918 yılında başlayan kara devrenin

---

1126 Nuri Genç, *Mutlu Günlerin Arifesindeyiz*, **Hatay**, 18 Haziran 1939, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Şükrü Balcıoğlu, *Kavuşurken…*, **Yenigün**, 23 Haziran 1939, s. 1; Selim Çelenk, *Kırk Asırlık Türk Yurdu*, **Yenigün**, 24 Haziran 1939, s. 1-3.

1127 Remzi Siliöz, *Tarihimizde Bir Devir Kapandı*, **Yenigün**, 26 Haziran 1939, s. 1-3; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Selim Çelenk, *Kervan Geçer*, **Yenigün**, 28 Haziran 1939, s. 1.

1128 **Akşam**, 25 Haziran 1939, s. 1-4; **İkdam**, 25 Haziran 1939, s. 1-3; **Son Posta**, 25 Haziran 1939, s. 1-11; **Tan**, 25 Haziran 1939, s. 1-10; **Ulus**, 25 Haziran 1939, s. 1-8; **Vakıt**, 25 Haziran 1939, s. 1-10; **Yeni Sabah**, 25 Haziran 1939, s. 1-3.

1129 **Akşam**, 27 Haziran 1939, s. 2; **Hatay**, 27 Haziran 1939, s. 1-4**; İkdam**, 27 Haziran 1939, s. 1-3; **Son Posta**, 27 Haziran 1939, s. 1-11; **Tan**, 27 Haziran 1939, s. 1-10; **Ulus**, 27 Haziran 1939, s. 1-7; **Yeni Sabah**, 27 Haziran 1939, s. 1-3.

aşamalarını uzun uzun anlattıktan sonra Hatay ve Hataylıların millî mücadelede nasıl çalıştığını daha o zaman Türkiye'ye nasıl bağlı olduğunu ortaya koyduktan sonra şunları ifade: "*...Biz kurtulacağımıza Ebedi Şef'in Adana'daki tarihi vaidlerinden beri inanmıştık. Büyük Şef'in bu cümlesini dünya bilir: Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde kalamaz*." Bundan sonra Devlet Başkanı Tayfur Sökmen Türk ordusunun Hatay'a girdiği 5 Temmuz 1938'den başlayarak 29 Haziran 1939'a kadar geçen olayları aktarmış ve sözlerini şöyle sürdürmüştür: "*…Şimdi bu mesut dakikada Ebedi Şef'in önlerinde minnet ve saygı ile eğilirken bize Hatay davasını tahakkuk ettiren Millî Şef'imizinde huzurunda hürmet, muhabbet ve saygı ile eğiliyoruz. Yaşasın büyük Türk milleti, yaşasın kahraman İnönü, Yaşasın Türk ordusu*." Devlet Başkanı Tayfur Sökmen, Türkiye'nin Hatay'daki Olağanüstü Delegesi Cevat Açıkalın'a, Albay Şükrü Kanatlı'ya, konsoloslara, Türk basınına ve Hatay'a ilk giren kahraman Mehmetçiklere ve bu davada çalışan bütün Türk milletine de teşekkür ettikten sonra sözlerini şöyle sonlandırmıştır: "*Vazifem hitama erdi. Cümleniz var olun, aziz yurttaşlarım*." Tayfur Sökmen'den sonra kürsüye gelen Başbakan Abdurrahman Melek ise Hatay'ın, Hataylının ve bütün Türk dünyasının bu katılımadan duydukları mutluluğu anlatan bir konuşma yapmıştır. Son olarak kürsüye gelen Hatay Millet Meclisi Başkanı ise şu sözleri ile meclisi kapatmıştır: "*Muhterem arkadaşlarım, bugünkü fevkalâde toplantımızda meclisimizin en şerefli vazifesini yapmış, Hatay'ın kopmaz bir parçası olarak Anavatana kavuştuğuna ittifakla karar verilmiştir. Bu isabetli kararınızdan dolayı hepinizi sevgi ve saygı ile selamlar ve tebrik ederim. Arkadaşlarım, Hatay Millet Meclisi bütün çalışmalarında Anavatana en sadık duygularla mütehassis olmuş, Ebedi Şef Atatürk'ün gösterdiği yol izerinde ve Millî Şef İsmet İnönü'nün yüksek arzuları dahilinde hareket etmiştir. Bu, bizim için unutulmaz şeref hatıralarıdır. Hatay'ı kurtaran büyüklerimize en derin şükran ve tazimlerimi ifade etmekle mesudum. Tarihi vazifesini ikmal eden Hatay Millet Meclisini dağıtıyorum.*"

Aynı gün resmî dairelerdeki Hatay bayrağı indirilerek yerine Türk bayrağı çekilmiştir. Ayrıca Fransız kuvvetleri de Hatay'dan çekilmeye başlamıştır.[1130] Böylece Hatay Devleti de sona ermiştir. Hatay Millet Meclisi'nin kapanmasından sonra Eski Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen de halkın büyük gösterileri arasında 2 Temmuz 1939'da Antakya'dan ayrılmıştır.[1131]

Tayfur Sökmen Ankara'da 10 Temmuz 1939'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile yaptığı görüşmede ona Hataylılar adına Hatay'ın Türkiye'ye katılması konusundaki çalışmalarından dolayı teşekkürlerini ilettikten sonra Hatay devlet başkanlığı bayrağını ve devlet evinin anahtarını Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye teslim etmiştir.[1132]

Hatay Millet Meclisi'nin son toplantısını yaptığı gün Selim Çelenk yayınlanan makalesinde, yirmi yıllık hasretten sonra Hatay'ın Türk bayrağına kavuşacak olmasından dolayı bütün Türk dünyasının çok büyük mutluluk duyduğunu vurguladıktan sonra bugünün de bayramların en güzeli olduğunu belirtmiştir.[1133] Nuri Genç de makalesinde, Türk ordusuna Hatay'ın kurtuluşundaki rolünden bahsederek orduya teşekkür etmiş ve Hatay ile Türk ordusu arasındaki bağı şöyle ifade etmiştir: "*Türk ordusu ve Hatay… Ben bu iki isim arasında sıkı bir münasebet bulurum ve Hatayın ordusuz, ordunun da Hataysız olamıyacağını düşünürüm…*"[1134] Şükrü Balcıoğlu da Hatay Millet Meclisi'nin Hatay'ın Türkiye'ye katılma kararını almasının ertesi günü yayınlanan makalesinde, bu tarihi kararın alınması sırasında mecliste yaşanan olaylarla ilgili bilgi vererek meclisin aylardan beri sabırsızlıkla beklenilen tarihi

---

1130 **Akşam**, 30 Haziran 1939, s. 1-8; **Hatay**, 30 Haziran 1939, s. 1-4; **İkdam**, 30 Haziran 1939, s. 1-3; **Son Posta**, 30 Haziran 1939, s. 1-11; **Tan**, 30 Haziran 1939, s. 1-10; **Ulus**, 30 Haziran 1939, s. 1-3; **Vakıt**, 30 Haziran 1939, s. 1-10; **Yeni Sabah**, 30 Haziran 1939, s. 1-3; Ayrıca Hatay Millet Meclisi'nin son toplantısında yapılan konuşmaların tamamı için bkz. **Yenigün**, 30 Haziran 1939, s. 1-4; **Yenigün**, 1,4 Temmuz 1939, s. 2,3,4; **Hatay Millet Meclisinin Son Toplantısında Söylenen Nutuklar 29. 6. 1939**, Antakya 1939; Konuralp, a.g.e., s. 164-192; **Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları** (Haz. Mehmet Tekin), Ankara 2009, s. 483-507.

1131 **İkdam**, 3 Temmuz 1939, 3; **Son Posta**, 3 Temmuz 1939, s. 1-11; **Tan**, 3 Temmuz 1939, s. 1; **Ulus**, 3 Temmuz 1939, s. 1-3; **Yenigün**, 3 Temmuz 1939, s. 1-2.

1132 **Ulus**, 11 Temmuz 1939, s. 1; **Kilis**, 17 Temmuz 1939, s. 1; Arı İnan, a.g.e., s. 200-201.

1133 Selim Çelenk, *Bayrağımıza Kavuşurken*, **Yenigün**, 29 Haziran 1939, s. 1; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. B. Tecer, *Hatay Bayrağın Kutlu Olsun*, **Hatay**, 27 Haziran 1939, s. 1.

1134 Nuri Genç, *Türk Ordusu ve Hatay*, **Hatay**, 29 Haziran 1939, s. 1.

kararını verdiğini ve Hatay'ın Türkiye'ye katıldığını belirtmiştir. Ayrıca Balcıoğlu meclisin bu kararından dolayı duyulan mutluluğu ise şöyle tarif etmiştir: "…*Hatay dün yerinden oynadı. Hatay tarihinin bu en mutlu ve mukaddes günü şimdiye kadar emsali görülmemiş bir heyecan ve coşkunluk içinde kutladık.*"[1135]

TBMM 7 Temmuz 1939'da aldığı kararla Antakya merkez olmak üzere Hatay vilayeti kurulmuş ve Seyhan vilayetine bağlı Dörtyol kazası ile İslahiye nahiyesine bağlı Hassa'nın kaza yapılarak Hatay'a bağlanmasına karar verilmiştir. Ayrıca aynı gün TBMM'de Hatay'da adli kanunların uygulanma şekli, vergi ve askerlik işleri hakkında kanunlar da kabul edilmiştir. TBMM'de bu kararların kabul edilmesinden sonra söz alan Antalya Milletvekili ve Eski Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen bu kararlardan dolayı meclisi kutlayarak Hataylılar adına meclise teşekkür etmiştir.[1136]

Salahattin Kutlu Hatay vilayetinin kurulmasından sonra yayınlanan makalesinde, Hataylıların 20 yıl boyunca zor şartlar altında kurtuluş için mücadele ettiklerini vurguladıktan sonra artık Hatay'da Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin düzenlediği inkılap prensiplerinin uygulanmaya başlanacağını belirtmiştir. Ayrıca Kutlu'ya göre Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının iki önemli anlamı vardır. Bunlardan biri Hatay'ın güzel bir geleceğe doğru hızlı bir şekilde ilerleyecek olması diğeri de Türk topraklarının yabancılar elinde kalamayacağının ortaya çıkmış olmasıdır.[1137]

Bu gelişmelerden sonra Hatay davasının başından itibaren önemli görevler üstlenen ve Hatay Egemenlik Cemiyeti'nin Genel Sekreterlik görevini de yapan Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer Hatay'a vali olarak görevlendirilmiştir.

1135 Şükrü Balcıoğlu, *Hatay Dün Yerinden Oynadı*, **Yenigün**, 30 Haziran 1939, s. 1-4; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Sadri Ertem, *Hatay ve Anavatan*, **Hatay**, 30 Haziran 1939, s. 1; B. Tecer, *Yeni Rejime Girerken*, **Yenigün**, 1 Temmuz 1939, s. 1.

1136 **Akşam**, 8 Temmuz 1939, s. 1-7; **Son Posta**, 8 Temmuz 1939, s. 1-5; **Ulus**, 8 Temmuz 1939, s. 1-6; **Yenigün**, 8 Temmuz 1939, s. 1-4; **Yeni Sabah**, 8 Temmuz 1939, s. 1-3; Hatay Vilayeti kurulması hakkında kanunun tamamı için bkz. **Düstur**, Üçüncü Tertib, C. 20, s. 1712-1746.; **T. C. Resmi Gazete**, 11 Temmuz 1939, S. 4255; Özmen-Asyalı, a.g.e., s. 15.

1137 Salahattin Kutlu, *Hatay İlhakının Manası*, **Yenigün**, 10 Temmuz 1939, s. 1-3; Bu doğrultuda yazılan diğer bir makale için bkz. Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *Hatay Anavatana Kavuşurken*…, **Hatay**, 8 Temmuz 1939, s. 1.

Böylece Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra ilk valisi olan Şükrü Sökmensüer büyük sevinç gösterileri arasında 18 Temmuz 1939'da Antakya'ya gelerek görevine başlamıştır.[1138] Hatay Millet Meclisi'nin Türkiye'ye katılma kararı aldığı 29 Haziran 1939'dan itibaren Hatay'dan çekilmeye başlayan Fransız Kuvvetleri 23 Temmuz 1939 tarihi itibari tamamen Hatay'ı boşaltmışlardır. Aynı gün Antakya kışlasındaki Fransız bayrağı törenle indirilerek yerine Türk bayrağı çekilmiş ve Hatay tamamen Türkiye'nin bir vilayeti olmuştur. Lozan zaferinin 16. yıldönümünde gerçekleşen bu olay Hatay ve Türkiye'nin her yerinde büyük kutlamaların yapılmasına neden olmuştur.[1139] Falih Rıfkı Atay bu konuda yazdığı makalesinde, Hatay zaferinin Türk yurdunun bütünlüğü ve Türk milleti birliğine halkımızın verdiği önemi ortaya koyduğunu belirtmiştir. Ayrıca Atay, Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile fetih şenliği yapmadıklarını haklarını elde eden Hatay Türklerinin sevinçlerine ortak oldukları üzerinde durduktan sonra makalesine şöyle devam etmiştir: "…*Beynelmilel bütün hukuk ve mukaddesatın iflâsa mahkûm zannedildiği bugünlerde, henüz çok meselelerin halledilebileceği imkânını göstermek hususunda bize yardım eden Fransızlara derin bir teşekkür duygusu ile bağlıyız*…"[1140] Selim Çelenk ise Fransız kuvvetlerinin Hatay'dan tamamen çekildiği gün yayınlanan makalesinde 23 Temmuz tarihinin Türk tarihinin en parlak günlerinden biri olduğunu ön plana çıkardıktan sonra 23 Temmuz 1923'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün I. Dünya Savaşı'nın galipleri olan büyük devletlerle Lozan Barış Antlaşması'nı imzalayarak Türk milletine büyük bir armağan sunduğunu belirtmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ise bugün Türk milletine Atatürk'ün de millî davası olan Hatay davasının kesin zaferini sunduğu üzerinde durmuştur.[1141] Remzi Siliöz'de aynı gün yayınlanan makalesinde

---

1138 **Ulus**, 19 Temmuz 1939, s. 1-8; **Vakıt**, 19 Temmuz 1939, s. 1; **Yenigün**, 19 Temmuz 1939, s. 1-2; **Tan**, 20 Temmuz 1939, s. 1-10.

1139 **Akşam**, 24 Temmuz 1939, s. 1-10; **İkdam**, 24 Temmuz 1939, s. 1-3; **Son Posta**, 24 Temmuz 1939, s. 1-11; **Tan**, 24 Temmuz 1939, s. 1-10; **Ulus**, 24 Temmuz 1939, s. 1-7; **Vakıt**, 24 Temmuz 1939, s. 1-10; **Yeni Sabah**, 24 Temmuz 1939, s. 1-3; **Yenigün**, 25 Temmuz 1939, s. 1-2,4; **Hatay**, 26 Temmuz 1939, s. 1.

1140 Falih Rıfkı Atay, *Hatay Bayramı*, **Ulus**, 23 Temmuz 1939, s. 1-8.

1141 Selim Çelenk, *İki Büyük Bayram*, **Yenigün**, 23 Temmuz 1939, s. 1-7.

Hataylıların 20 yıldır bekledikleri büyük kurtuluş gününe kavuştuklarını vurguladıktan sonra Hataylıların bu zaferin kazanılmasında büyük gayretlerinden dolayı Atatürk'ü hiçbir zaman unutmayıp onun gösterdiği yoldan ilerlemeleri gerektiği üzerinde durmuştur.[1142]

Hatay 23 Temmuz 1939'dan itibaren resmen Türkiye'nin bir vilayeti olmuş ve CHP tarafından 4 Kasım 1939'da Hatay'dan TBMM seçilecek olan 5 milletvekili için 12 adayın isimleri ilan edilmiştir.[1143] 5 Kasım 1939'da yapılan seçimlerde de Abdulgani Türkmen, Abdullah Mursal, Bekir Sıtkı Kunt, Hamdi Selçuk ve Mehmet Tecirli Hatay'ın ilk milletvekilleri olarak TBMM girmeye hak kazanmışlardır.[1144] Seçilen bu milletvekilleri TBMM'nin 20 Kasım 1939'daki toplantısında and içerek görevlerine başlamışlardır.[1145] Böylece Hatay'ın Türkiye'ye katılım süreci de tamamlanmıştır.

Ancak Suriye, Hatay'ın Türkiye'ye katılma kararını tanımamış ve konu günümüze değin Türkiye ile Suriye arasında önemli bir sorun olarak devam ede gelemiştir.[1146] Özellikle 1950'den sonra Hatay konusu Suriye yönetimi tarafından tekrar gündeme getirilerek "*Hatay'ın Suriye'den zorla alındığı*" propagandası yapılarak iç politika malzemesi yapılmıştır. Ayrıca Suriye'de Hatay'ı kendi toprakları içerisinde gösteren haritalar yapılmış ve Türkiye-Suriye sınırını tanıma anlamına gelebilecek adımlar atmaktan kaçınmıştır. Aynı zamanda Suriye, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi'ne başlaması ile birlikte su sorununu da öne sürerek PKK terör örgütüne

---

1142 Remzi Siliöz, *Büyük Yarınlara Doğru*, **Yenigün**, 23 Temmuz 1939, s. 1-7; Bu doğrultuda yazılan diğer makaleler için bkz. Nuriye Siliöz, *Hatay Zaferi Bir Harikadır*, **Yenigün**, 23 Temmuz 1939, s. 2; Salahattin Kutlu, *Yeni Bir Vazife Devresi*, **Yenigün**, 23 Temmuz 1939, s. 1-7.

1143 **BCA**, 030. 10 / 76. 501. 6; TBMM için Hatay'dan belirlenen milletvekili adayları şunlardır: 1- Abdulgani Türkmen 2- Abdullah Mursal 3- Bekir Sıtkı Kunt 4- Hamdi Selçuk 5- Mehmet Tecirli 6- Nuri Mehmet Konuralp 7- Saffet Bereket 8- Samih Azmi 9- Selim Çelenk 10- Suphi Bedir Uluç 11- Selhum Devrim 12- Dr. Vedi Bilgin **İkdam**, 4 Kasım 1939, s. 1-3; **Ulus**, 4 Kasım 1939, s. 1; **Yenigün**, 4 Kasım 1939, s. 1.

1144 **Akşam**, 6 Kasım 1939, s. 2; **Yenigün**, 6 Kasım 1939, s. 1.

1145 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: VI, C. 6, s. 28-29; **Ulus**, 21 Kasım 1939, s. 1.

1146 Kemal H. Karpat, **Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk** (Çev. Recep Boztemur), Ankara 2001, s. 166.

barınma, eğitim ve silah sağlama yönünden yoğun bir şekilde destek vermeye başlamıştır.[1147]

Hatay Türkleri, Fransa'nın manda yönetimi altında yaşadığı dönemde Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip etmişler, ayrıca her türlü baskılara rağmen millî benliklerini koruyarak Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası olduklarını her fırsatta ortaya koymuşlardır. Bu gelişmeler sonucunda Hatay, başta Atatürk olmak üzere Türk devlet adamlarının akılcı politikaları sayesinde, II. Dünya Savaşı öncesi izlenen başarılı bir diplomasi sayesinde silaha başvurulmadan ve o dönemki dünya konjonktüründen de faydalanılarak önce Suriye'den ayrılarak bağımsız hale getirilmiş, daha sonra da 23 Haziran 1939'da Fransa ile imzalananan antlaşma ile Türkiye'ye katılmıştır. Hatay'ın Türkiye'ye katılımı sürecinin başarıyla sonuçlanmasında Türkiye ve Hatay'daki kamuoyunun basın yolu ile yönlendirilmesi de çok önemli bir rol oynamıştır.

[1147] Sarınay, a.g.m., s.424.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Suriye vilayetine bağlı Sancak ya da İskenderun Sancağı olarak bilinen Hatay, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa tarafından işgal edilmiştir. Hatay'da işgale karşı oluşturulan bölgesel direniş birlikleri, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde başlayan Kurtuluş Savaşı hareketi ile koordineli şekilde Fransızlara karşı mücadele etmeye başlamıştır.

Bölgenin Fransa tarafından tamamen işgalinden sonra Milletler Cemiyeti tarafından 28 Haziran 1919'da kurulan Manda yönetim sistemine dayanılarak 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında yapılan San Remo Konferansı'nda Suriye ve Lübnan Fransa'ya bırakılmış, böylece Hatay'da Fransız mandası altına girmiştir.

Misak-ı Millî sınırları içerisinde olan Hatay, 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnamesi ile Fransa'ya bırakılmıştır. Daha sonraki dönemde Fransa ile yapılacak Hatay ile ilgili görüşmelerde temel teşkil edecek olan bu itilafname ile Hatay'da özel bir yönetim sisteminin kurulmasına, bölgedeki Türklerin kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylığın sağlanmasına ve Türkçenin resmî dil olarak kabul edilmesine karar verilmiştir. Hatay'ın bu durumu Lozan Barış Antlaşması'nda da aynen kabul edilmiştir.

Siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan dolayı 1935 ve 1936 yılları arasında Fransa, gerek içerde gerekse mandası altındaki bölgelerde bir takım güçlüklerle karşılaşınca bundan faydalanmak isteyen Suriye de bağımsızlığını elde etmek için harekete geçmiştir. Bu maksatla iki ülke arasında başlayan görüşmeler, 9 Eylül 1936'da Suriye'nin bağımsızlığının kabulü ile sonuçlanmıştır. Fransa'nın planı, mandası altında bulunan bölgede Suriye ve Lübnan olarak iki bağımsız devletin oluşmasını öngörmekteydi. Bu durum Ankara İtilafnamesi ile kabul edilen ve Lozan'da da teyit edilen Hatay'ın mevcut durumunun değişmesine yol açmıştır. Yapılan görüşmelere

rağmen Hatay'ı Suriye'ye bağlama düşüncesinin ortaya çıkması Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Türkiye, Hatay'ın da Suriye gibi bağımsız olması gerektiğini savunurken Fransa ise bu durumun Suriye'nin parçalanması anlamına geleceğini mandater ülke olarak böyle bir yetkisinin olmadığını iddia etmiştir.

Türkiye ile Fransa arasında Hatay'ın geleceği ile ilgili olarak yapılan görüşmelerden ve taraflar arasındaki nota vermelerden de bir sonuç çıkmayınca Fransa'nın sorunun Milletler Cemiyeti'ne götürme teklifi Türkiye tarafından kabul edilmiş, böylece Hatay Sorunu 14-16 Aralık 1936 tarihleri arasında Milletler Cemiyeti'nin gündemine gelmiştir. Her iki taraf da tezlerinde ısrar edince cemiyet sorunun çözümü için İsveç temsilcisi Rickard Sandler'i raportör olarak görevlendirmiş ve Milletler Cemiyeti'nin Ocak ayındaki toplantısına kadar tarafların görüşmelere devam etmesi kararlaştırılmıştır. Ancak iki ülke temsilcileri arasında yapılan görüşmelerden de sonuç alınamamıştır.

Fransa'nın bu tutumu Hatay Sorunu'nu şahsi davası olarak gören Atatürk'ün tepkisine neden olmuş ve 5 Ocak 1937'de İstanbul'dan hareket eden Atatürk, 6 Ocak 1937'de Eskişehir'de Başbakan, Genelkurmay Başkanı, İçişleri Bakanı, Dışişleri Bakanı ve Parti Genel Sekreteri ile bir toplantı yapmıştır. Aynı gün Eskişehir'den Konya'ya doğru hareket eden Atatürk, Ulukışla üzerinden 8 Ocak 1937'de Ankara'ya dönmüştür. Atatürk'ün bu gezisi, Türkiye'nin Hatay Sorunu'nun çözümü için gerekirse askerî güç kullanmaktan da çekinmeyeceğini ortaya koymuştur. Bu geziden sonra Fransa'nın politikasında yumuşama görülmüş, sonuçta Rickard Sandler tarafından hazırlanan rapor Türkiye ve Fransa tarafından kabul edildikten sonra 27 Ocak 1937'de Milletler Cemiyeti tarafından da onaylanmıştır. Sandler raporuna göre; Hatay içişlerinde bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı ayrı bir varlık haline gelmiş, resmî dilinin Türkçe olmasına ve ordusunun da bulunmaması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Hatay için bir anayasa ve statünün hazırlanmasının yanı sıra Hatay'ın toprak bütünlüğünün Türkiye ile

Fransa garantisi altına verilmesi kararlaştırılmıştır. Sandler raporunun Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmesi Türkiye'de büyük bir memnuniyet yaratmış ve 31 Ocak 1937'de yurdun dört bir tarafında yapılan mitinglerle bu başarı kutlanmıştır.

Sandler raporu doğrultusunda Hatay'ın anayasa ve statüsünü hazırlamak için Türkiye, Fransa, Belçika ve Hollanda temsilcilerinden meydana gelen bir uzmanlar komitesi oluşturulmuştur. Bu komite tarafından hazırlanan Hatay'ın anayasa ve statüsü 29 Mayıs 1937'de Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca aynı gün Cenevre'de Hatay'ın anayasası ve statüsünün uygulanması için Türkiye ile Fransa arasında Hatay'ın toprak bütünlüğü ile Türkiye-Suriye sınırını garanti altına alan antlaşmalar da imzalanmıştır. Ayrıca Cenevre'de alınan karar gereğince Hatay'ın anayasası ve statüsünün 29 Kasım 1937'de yürürlüğe girmesi ve seçimlerin de 29 Kasım 1937 ile 15 Nisan 1938 tarihleri arasında yapılması kararlaştırılmıştır.

Hatay seçimlerinin hazırlık çalışmaları için Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen ve 20 Ekim 1937'de Hatay'a gelen İngiltere, Belçika, Hollanda ve İsviçre temsilcilerinden oluşan seçim komisyonunun tarafsız görev yapmaları Fransa'nın Hatay'daki delegesi Roger Garreau tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Komisyon üyeleri Türk köylerine gitmek istedikleri zaman Roger Garreau onlardan önce köylere giderek halkın seçtiği kişileri kabul etmeyerek kendisinin belirlediği kişileri komisyon üyeleri ile görüşmeye zorlamıştır. Ayrıca bazı bölgelerde Türkçe bilmeyen kişileri ve Fransız istihbarat görevlisini tercüman olarak görevlendirmiştir. Seçim komisyonunun Hatay'daki çalışmalarını tamamladıktan sonra hazırladığı rapor 14 Aralık 1937'de Milletler Cemiyeti'ne sunulmuştur. Komisyon tarafından hazırlanan bu raporun, Fransa'ya resmen, Türkiye'ye ise gayrı resmî olarak bildirilmesi, raporun hazırlanması aşamasında Fransa ile devamlı görüşme halinde olunmasına rağmen Türkiye ile görüşülmemesi ve Hatay'daki manda yöneticilerinin bölgede çoğunluğu oluşturan Türkleri olumsuz etkileyecek faaliyetlerde bulunmalarından dolayı Türkiye

tarafından 15 Aralık 1937'de Milletler Cemiyeti'ne gönderilen nota ile protesto edilmiştir. Türkiye 24 Aralık 1937'de verdiği ikinci bir nota ile de komisyon tarafından hazırlanan raporda karşı çıktığı noktaları ayrıntıları ile açıklamış, Cenevre'de 29 Mayıs 1937'de varılan anlaşmaya tamamen aykırı olan ve anlaşma hükümlerinin değişmesine neden olabilecek raporu kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak 14 Aralık 1937'deki bakanlar kurulu toplantısında Suriye sınırında alınacak askerî önlemlerle ilgili bir kararname kabul edilerek hazırlıklara da başlanılmıştır.

Türkiye'nin kararlı tutumu üzerine 31 Ocak 1938'de Milletler Cemiyeti tarafından Türkiye'nin itirazı kabul edilerek raporda gerekli düzenlemeleri yapmak için seçim komisyonuna Türk ve Fransız temsilcilerin de katılması kabul edilmiştir. Seçim komisyonu 7 Mart 1938'de başladığı çalışmalarını 19 Mart 1938'de Türkiye'nin istediği değişiklikleri kabul ederek tamamlamıştır. Yapılan en önemli değişiklik ise, seçimlerle alakalı suçlar hakkında yerel mahkemelerden ayrı özel ve tarafsız mahkemenin kurulması ve seçmenin bayanına göre istediği cemaat listesine yazılmasına karar verilmiş olmasıdır.

Milletler Cemiyeti tarafından Norveç temsilcisi Reimers'in başkanlığında 25 üyeden oluşan seçim komisyonu 26 Nisan 1938'den itibaren Hatay'da çalışmalarına başlamıştır. Seçmen kayıtlarının başlaması ile birlikte istenmeyen gelişmeler yaşanmış ölen ve yaralananlar olmuştur. Ayrıca Halep'ten kamyonlarla Suriyeli ve Lübnanlılar getirilerek nüfusa kaydedilmiş, Türk listesine kaydolan Aleviler, Suriye taraftarlarınca ölümle tehdit edilmiştir. Hatay'da bu gelişmeler yaşanırken Atatürk hasta olmasına rağmen 19 Mayıs 1938'de Mersin ve Adana'yı kapsayan bir geziye çıkarak bölgedeki askerî birlikleri denetlemiştir. Diğer taraftan Türkiye, Fransa'nın sorunu sürüncemede bırakması karşısında sınıra 30.000 asker yığarak kararlılığını göstermiştir. Bütün bu gelişmelere rağmen seçmen kayıtları sırasında Türklere yapılan baskıların iyice artması üzerine Atatürk'ün başkanlığında Bakanlar Kurulu İstanbul'da Savarona yatında 20

Haziran 1938'de 4,5 saat süren bir toplantı yaparak Hatay'da yaşanan gelişmeleri ele almıştır. Bu toplantının ertesi günü de Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne bir nota vererek Hatay'da görev yapan Milletler Cemiyeti seçim komisyonunu tarafsız davranmadığından dolayı tanımadığını ve her türlü ilişkiyi kestiğini bildirmiştir. Türkiye'nin bu notasından sonra seçmen kayıtları durdurulmuş ve 29 Haziran 1938'de seçim komisyonu Hatay'dan ayrılmıştır. Böylece Hatay'daki seçimler uluslararası denetimden de çıkarılmıştır.

Seçmen kayıtları döneminde bu gelişmeler yaşanırken diğer taraftan Türkiye ile Fransa arasında görüşmeler de devam etmiş bu doğrultuda iki ülke arasında varılan anlaşma gereğince 5 Haziran 1938'de Abdurrahman Melek Hatay valiliği, Süreyya Halef Antakya kaymakamlığı ve Vedi Münir Karabay'da belediye başkanlığı görevine getirilmiştir. Ayrıca iki ülke arasında 29 Mayıs 1937'de imzalanan Hatay'ın toprak bütünlüğünü garanti altına alan anlaşmanın ayrıntılarını görüşmek üzere Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz başkanlığındaki Türk askerî heyeti ile Fransa Doğu Orduları Komutanı General Huntziger başkanlığındaki Fransız askerî heyeti arasında 13 Haziran 1938'de Antakya'da başlayan görüşmeler 3 Temmuz 1938'de bir anlaşmanın imzalanması ile sonuçlanmıştır. Bu anlaşma gereğince, Hatay'daki Fransız askeri sayısının 2.500 geçmemesine; 2.500 Türk askerinin de Hatay'a girmesine karar verilmiştir. Ertesi gün de Ankara'da Türkiye ile Fransa arasında bir Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. İki ülke arasında bu anlaşmaların imzalanmasından sonra Albay Şükrü Kanatlı komutasındaki Türk ordusu 5 Temmuz 1938'de halkın büyük sevinç gösterileri arasında Hassa ve Payas üzerinden Hatay'a girmiştir.

Türk ordusunun Hatay'a girmesinden sonra Türkiye ile Fransa arasındaki anlaşmalar gereğince seçimlerin iki ülke tarafından oluşturulacak komisyon tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla oluşturulan seçim komisyonunda Türkiye Delegesi Cevat Açıkalın, Fransa Delegesi Robert Collet, Hatay Valisi Abdurrahman

Melek ve Hatay'da bulunan Türk ve diğer cemaat temsilcilerinden oluşmuştur. İki ülke temsilcileri arasında Antakya'da yapılan görüşmeler sonunda yayınlanan beyanname ile seçimlerin düzenli bir şekilde gerçekleşmesi, daha önce Türkler aleyhine yapılan bazı uygulamaların kaldırılması ve seçim işlerinin 22 Temmuz 1938'den itibaren kaldığı yerden devam etmesi yönünde karar verilmiştir. Seçim işlerinin başlaması ile birlikte 20 yaşını doldurmuş Hataylı erkekler birinci derece seçmen olarak istedikleri cemaat listesine yazılmaya başlamıştır. Seçmen kayıtları 1 Ağustos 1938'de tamamlanmıştır. Bu seçmen kayıtları sonunda oluşan 40 milletvekilinin cemaatlere göre dağılımı şu şekilde olmuştur: Türkler: 22 Milletvekili, Aleviler: 9 Milletvekili, Ermeniler: 5 Milletvekili, Rum-Ortodokslar:2 Milletvekili ve Araplar: 2 Milletvekili. Hatay Millet Meclisi için bütün cemaatler seçim komisyonu tarafından belirlenen sayıda milletvekili adayı gösterdikleri için 30 Ağustos 1930'da resmî sonuçlar ilan edilmiştir.

Hatay'da yapılan seçimlerden sonra Hatay Millet Meclisi 2 Eylül 1938'de açılmış, aynı gün Devlet Başkanlığına Tayfur Sökmen, Meclis Başkanlığına Abdülgani Türkmen oybirliği ile seçilmiş ve yeni devletin resmî adının "*Hatay Devleti*" olması kabul edilmiştir. Devlet Başkanı Tayfur Sökmen tarafından hükümeti kurma görevi verilen Abdurrahman Melek tarafından oluşturulan hükümet 6 Eylül 1938'de meclisten güvenoyu alarak görevine başlamıştır. Hatay Devleti kurulduğu andan itibaren Suriye'den bağlarını koparark Türkiye'nin denetiminde bir devlet olmaya yönelik kararlar almıştır. Bu doğrultuda 7 Eylül 1938'de İstiklal Marşı Hatay Devleti'nin Millî Marşı olmuş, 16 Şubat 1939'da Türkiye Cumhuriyeti kanunları Hatay kanunları olarak kabul edilmiş, 13 Mart 1939'da Türk parasının resmî para olmasına karar verilmiş ve okul programları Türkiye'deki okul programlarına göre yeniden düzenlenmiştir.

Hatay Millet Meclisi tarafından Türkiye ile bütünleşme yönünde bu önemli kararlar alınırken Türkiye'de Hatay'ın Türkiye'ye katılması zeminini hazırlamak için çalışmalarına hızlı bir şekilde devam etmiştir. Bu amaçla çalışmaların daha koordineli

bir şekilde yürütülebilmesi için Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu başkanlığında Hatay İstişare Heyeti ve Hatay Bürosu oluşturulmuştur. Ayrıca Türkiye, Hatay halkının Türkiye'ye katılım yolunda sosyal ve kültürel yönden de kazanılabilmesi için CHP ve Halkevi teşkilatlarını tekrar kurmak amacı ile 11 Şubat 1939'da Tekirdağ Milletvekili Rahmi Apak'ı görevlendirmiştir. Rahmi Apak'ın Hatay'a gelmesinden sonra CHP ocak ve mahalle kongreleri yapılarak partinin her yerde teşkilatlanma çalışmalarına hız verilmiştir. Bunun yanı sıra Rahmi Apak, halkı bilinçlendirmek için Türkiye yanlısı yayın yapan gazetelerin de mali giderlerini karşılamış ve Hatay mücadelesi sırasında Türkiye tarafını tutan ve hayatını kaybetmiş olanların aileleri ile halen Türkiye lehine çalışmalarda bulunanlara maddi yardımda da yapmıştır. Ayrıca 26 Mart 1939'da TBMM için yapılan seçimlerde Hatay Devlet Başkanı ve aynı zamanda bağımsız milletvekili olan Tayfur Sökmen'in tekrar Antalya'dan, Başbakan Abdurrahman Melek'in de Gaziantep'ten bağımsız milletvekili seçilmeleri Hatay Devleti'nin Türkiye'ye katılmak üzere olduğu düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişme yabancı basında, başka bir ülkenin devlet başkanı ile başbakanının başka bir memleketin meclisine üye olmaları durumunun görülmemiş bir gelişme şeklinde değerlendirilmiştir. Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen tekrar Antalya'dan bağımsız milletvekili olarak seçilince Hatay'ın Türkiye'ye katılması gerektiğini daha açık ifade etmeye başlamıştır.

Diğer taraftan bu dönemde Fransa'nın siyasi ve askerî çevrelerinde Hatay konusunda sürekli tartışmalar yaşanmıştır. Fransa tarafından Hatay konusunda iki farklı görüşü temsil eden Gabriel Puaux Beyrut'taki yüksek komiserlik görevine, Rene Massigli ise Ankara büyükelçiliği görevine atanmıştır. Yüksek Komiser Gabriel Puaux ve Fransız Meclisi'nin bazı üyeleri Hatay konusunda Türkiye'ye karşı direnilmesi gerektiğini savunurken, Ankara Büyükelçisi Rene Massigli ise karşılığının alınması koşulu ile Hatay'ın Türkiye'ye bırakılabileceği görüşünü savunmuştur. Rene Massigli

bu düşüncesini hükümetine de önermiştir. Ancak Edouard Daladier Hükümeti özellikle de Dışişleri Bakanı Georges Bonnet bu öneri karşısında kararsız bir tutum göstermiştir.

Böyle bir ortamda Fransa henüz Hatay'ın Türkiye'ye verilmesine karşı olduğu için batılı devletlerin de bu konuda desteğini almaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Fransa, Türkiye'nin Hatay dışında Halep ve önemli bir petrol bölgesi olan Cezire üzerinde gözü olduğunu belirtmiştir. Almanya'nın da isteği ile buraları ele geçirmek için propaganda ve tahriklere başladığını ileri sürmüştür. Rene Massigli Fransa tarafından ileri sürülen bu iddiaları 20 Ocak 1939'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile yaptığı görüşmede Saraçoğlu'na bildirmiştir. Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ise Türkiye'nin Hatay dışında Suriye'nin hiçbir yerinde gözü olmadığı cevabını vererek bu iddiaları yalanlamıştır. Ayrıca bu görüşmede Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Türkiye'nin Hatay'ı ilhak etmek istediğini Rene Massigli'ye açıkça ifade etmiştir. Saraçoğlu, er ya da geç Hatay'ın ilhakını mutlaka gerçekleştireceğini bu konuda Fransa'nın Suriye'yi ikna etmesi gerektiğini de belirterek Türkiye'nin bu isteği kabul edilecek olursa Fransa'nın ittifak doğrultusundaki isteklerinin kabul edilebileceğini de belirtmiştir.

Türkiye ile Fransa arasındaki görüşmeler bu şekilde devam ederken Avrupa'daki savaş bulutları iyice artmış ve Almanya, 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'nın başkenti Prag'ı işgal etmiş ve Polonya ile imzalamış olduğu saldırmazlık paktını da sona erdirmiştir. Diğer taraftan İtalya'da 7 Nisan 1939'da Arnavutluk topraklarını işgal etmeye başlamıştır. Bütün bu gelişmeler artık genel bir savaşın kaçınılmaz olduğunu ortaya çıkarmış ayrıca İngiltere ve Fransa için tehlikenin Balkanlar ve Doğu Akdeniz'e yaklaştığının habercisi olmuştur.

Bu sıralarda İngiltere, Türkiye'ye müracaat ederek Mihver Devletleri'nin Avrupa'yı egemenliği altına almak istediğini vurguladıktan sonra İngiltere'nin Akdeniz bölgesinde İtalya'nın tehdidine karşı Türkiye'ye yardım etmeye kararlı olduğunu buna karşılık Türkiye'nin de İngiltere-İtalya savaşında İngiltere'ye yardım etmesi gerektiği,

bu temel üzerinde karşılıklı yükümlülüklerin görüşülebileceğini belirtmiştir. Diğer taraftan İngiltere bir Alman saldırısı karşısında İngiltere ve Fransa'nın Polonya ile Romanya'ya bir güvence vermeyi düşündüklerini, Türkiye'nin de bu güvenceye katılmayı isteyip istemediğini bilmek, aynı zamanda Bulgaristan'ın hiç değilse tarafsız kalmasını sağlamak konusunda Türkiye'nin düşüncelerini öğrenmek istemiştir. İngiltere'nin bu önerileri Ankara Büyükelçisi Knatchbull-Hugessen tarafından 13 Nisan 1939'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na iletilmiştir. Yine aynı gün Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Rene Massigli, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu'na telefonla İngiltere'nin önerilerine Fransa'nın da katıldığını bildirmiştir. İngiltere'nin bu önerisi Türkiye tarafından olumlu karşılanarak bu ülke ile bu doğrultuda görüşmeler yapılmaya başlanmıştır.

Bu görüşmeler sonucunda Türkiye, Hatay Sorunu çözümlenmeden Fransa ile ortak bir deklarasyona yanaşmadığı için Fransa'nın dışarıda kaldığı Türk-İngiliz deklarasyonu 12 Mayıs 1939'da açıklanmıştır. Buna göre, Türkiye ile İngiltere, Akdeniz'de savaşa dönüşebilecek bir saldırı durumunda birbirlerine yardım etmeyi kabul etmişler ve Balkanlar'da ise güvenliği tehlikeye düşürecek herhangi bir durum karşısında birbirlerine danışmayı da kararlaştırmışlardır. Türkiye-İngiltere bildirgesinden kısa bir süre sonra 22 Mayıs 1939'da Almanya ile İtalya arasında Çelik Paktı'nın imzalanması üzerine iki ülke aralarındaki işbirliğini ittifaka dönüştürmüştür. Bu durum İngiltere ile Fransa'nın endişelerini iyice artırmış ve Fransa, Türkiye ile İngiltere'nin açıklamış olduğu bildirgeyi desteklediğini açıklamıştır.

Fransa, Türkiye ile İngiltere arasında 12 Mayıs 1939'da açıklanan deklarasyonu desteklediğini açıklayarak Türkiye'nin Hatay ile ilgili isteğini de yerine getirebileceğini ortaya koymuştur. Fransa Başbakanı Edouard Daladier 11 Mayıs 1939'da Fransa Meclisi'nde yaptığı açıklamada, Fransa'nın Türkiye ile Doğu Akdeniz'de barışın devam etmesi için bir ittifak antlaşması için görüşmeler yaptıklarını ve Fransa'nın Türkiye ile

muallakta olan bir meseleyi dostane şekilde çözmek istediklerini vurgulayarak Hatay Sorunu'nun çözümüne bakışını açıklamıştır.

Bu olumlu havada Türkiye ile Fransa arasında görüşmeler devam ederken Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet 9 Haziran 1939'da Fransa Meclisi Dışişleri Komisyonu'nda Fransa'nın dış politikası ile ilgili bilgi verirken Türkiye ile Fransa arasında devam eden görüşmeler hakkında da açıklamalar yapmıştır. Bonnet, Türkiye ile devam eden görüşmelerin iki boyutluluğuna işaret etmiş, bunlardan birinin Türkiye ile Suriye arasındaki toprak sorununun kesin olarak çözülmesine yönelik olduğunu diğerinin de Fransa ile Türkiye arasında karşılıklı yardım deklarasyonuna ait olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Bonnet bu görüşmelerin birbirinde ayrı alarak yapıldığını ve yakında sonuçlanacağını açıklamıştır. Başbakan Refik Saydam, 13 Haziran 1939'da yapılan CHP grup toplantısında yaptığı açıklamada Fransa ile yapılan görüşmelerin anlaşma ile sonuçlandığını ve pek yakında Hatay'ın Türkiye'ye kesin olarak katılacağını belirtmiştir. TBMM 16 Haziran 1939'daki toplantısında almış olduğu bir kararla Türkiye ile Hatay arasındaki sınırı da kaldırmıştır. Sınırın kaldırılması ve Türkiye ile Fransa arasında anlaşmaya varılması Hatay'da Türkiye'ye katılımın ilk müjdesi olarak algılandığı için büyük kutlamaların yapılmasına neden olmuştur.

Türkiye ile Fransa arasında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına dair antlaşma Ankara'da 23 Haziran 1939'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Rene Massigli arasında imzalanmıştır. Genel olarak Hatay Antlaşması olarak bilinen bu antlaşma ile Türkiye-Suriye sınırı belirlenmiş ve sınırda Türkiye lehine birtakım düzenlemeler yapılarak Hatay'ın Türkiye'ye katılması kabul edilmiştir. Ayrıca Hatay'daki Fransız kuvvetlerinin bir ay içerisinde bölgeden ayrılacağı ve aynı süre içerisinde Payas-İskenderun demiryolunun da Türkiye'ye verilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda bu antlaşma ile Hatay vatandaşlarının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması kabul edilmiştir. Ancak 18 yaşını dolduranların 6 ay

içerisinde Suriye veya Lübnan vatandaşlıklarını seçebilecekleri, bu yönde tercihte bulunanların ise 18 ay içerisinde Hatay'ı terk etmeleri kararlaştırılmıştır. Diğer taraftan 23 Haziran 1939'da Paris'te de Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bonnet ile Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suad Davaz tarafından bir bildirge açıklanmıştır. Bu bildirge 12 Mayıs 1939'da Türkiye ile İngiltere arasında açıklanan deklarasyonun içerik olarak aynısıdır.

Hatay Millet Meclisi, 29 Haziran 1939'da oybirliği ile almış olduğu bir kararla Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiş ve kendisini de feshetmiştir. Aynı gün resmî dairelerdeki Hatay bayrağı indirilerek yerine Türk bayrağı çekilmiştir. Ayrıca Fransız kuvvetleri Hatay'dan çekilmeye başlamıştır. TBMM tarafından 7 Temmuz 1939'da alınan bir kararla Antakya merkez olmak üzere Hatay vilayeti kurulmuş ve Seyhan vilayetine bağlı Dörtyol kazası ile İslahiye nahiyesine bağlı Hassa'nın kaza yapılarak Hatay'a bağlanmasına karar verilmiştir. Ayrıca aynı gün TBMM'de Hatay'da adli kanunların uygulama şekli, vergi ve askerlik işleri hakkında kanunlar da kabul edilmiştir. 23 Temmuz 1939 tarihi itibari ile de Fransız kuvvetleri Hatay'ı tamamen boşaltmıştır.

Yukarıda ifade dilen Hatay sorunun ortaya çıkması, evreleri ve Hatay'ın bağımsızlığı ile Türkiye'ye katılması süreci, Mustafa Kemal Atatürk ve Türk kamuoyu merkezinde incelenmiş ve aşağıdaki hususların ön plana çıktığı görülmüştür.

Her şeyden önce Hatay sorunun çözümü aynen boğazlar meselesinin çözümünde de görüleceği üzere, askeri bir tasarrufa başvurmadan diplomatik yollarla sorunların çözümlenebileceğinin en temel örneklerinden biri olarak yakın dönem Türk ve dünya tarihindeki yerinin almıştır. Uluslararası dengelerin Türk tezlerinin güçlenmesine de katkı sağladığı söz konusu süreç, kararlı diplomatik bir yaklaşım ve barış yanlısı akılcı hamlelerle çözüme kavuşturulabilmiştir.

İngiltere Hatay meselesinde çok fazla ön plana çıkmamakla birlikte, konuya yaklaşımını ve sorunun çözümüne dair tutumunu Fransa üzerinden hayata geçirme eğilimi sergilemiştir. Kritik anlarda sürece dâhil olmuş ve diplomatik ağırlığını hissettirmiş gözükmektedir. Fransa'nın gelişmelerdeki Türkiye lehine evrilen tutumunun ardında İngiltere'nin yaklaşımının etkili olduğu düşünülebilir. Aslında başlangıçta Türkiye-İngiltere sonra Türkiye, İngiltere ve Fransa ittifak antlaşmasının temelinde bu konuyu aramanın ve anlamlandırmanın daha derinlikli bir yaklaşım olacağı sezilmektedir.

Bu anlamda Hatay sorununun çözümüne dair Türkiye'nin tercihleri, Türk-Fransız ilişkilerin kopmamasına azami gayret, ancak Türk çıkarlarının korunmasından da asla ödün verilmemesi yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Hatay meselesinin çözüm sürecinde Türkiye, bölgedeki gelişmeleri doğrudan Fransız makamlarını hedef alan bir yaklaşım sergileyerek çözme eğiliminden daha ziyade süreci yerel Fransız idarecileri üzerinden değerlendirerek, hamlelerini kurgulamış ve adımlarını bu doğrultuda atmış gözükmektedir.

Konuya dair basında yapılan taramaların neticesinde, gerek ulusal basın gerekse gelişmelerle ilgilenen yerel basının konuya yaklaşımının üç temel aşaması olduğu tespit edilmiştir.

İlk etapta Türk basının Hatay bölgesinin coğrafi, demografik, tarihi ve sosyo-kültürel açıdan Anadolu Türklüğünün ayrılmaz bir parçası olduğu şeklinde bir tavır takındığı ve bu bağlamda; Açık Söz gazetesinden Etem İzzet Benice, Akşam gazetesinden Necmeddin Sadak, Cumhuriyet gazetesinden İsmail Habib (Sevük), İsmail Müştak Mayakon, Hikmet Turhan Dağlıoğlu, M. Turhan Tan, M. Fuad Köprülü, Ahmet Faik Türkmen, Haber gazetesinden Hüseyin Faruk Tanur ve Yunus Nadi, Kurun gazetesinden Asım Us, Son Posta gazetesinden Muhittin Birgen, Sadri Ertem ve Süleyman Sıtkı, Tan gazetesinden Ahmet Emin Yalman, Ulus gazetesinden H. Reşid

Tankut, Hamit Sadi Selen ve Falih Rıfkı Atay, Yenigün gazetesinden Şükrü Balcıoğlu, Bekir Sıtkı Kunt ve Ata Derviş, Yeni Asır gazetesinden Şevket Bilgin gibi yazarların konuya dair makalelerinin ön plana çıktığı görülmüştür.

Sorun ortaya çıktığı zaman Türk basınında bölge Antakya ve İskenderun olarak adlandırılırken yabancı basında Sancak olarak ifade edilmiştir. Atatürk tarafından bölgeye 2 Kasım 1936'da Hatay isminin verilmesinden sonra bölge Türk basınında Hatay olarak adlandırılmaya başlanırken yabancı özellikle İngiltere, Fransa ve Suriye basında Sancak olarak adlandırılmaya devam edildiği görülmektedir.

Her ne kadar istisnai birkaç yazarın makalesi dışında genel anlamada gerek yerel gerekse ulusal basının, Hatay'ın önce bağımsızlığı üzerinde durduğu, bölgenin aynen Suriye gibi müstakil bir ülke olarak vücut bulmasını destekleyen bir tavır takındığı ve bu doğrultuda kamuoyunu bilgilendirme gayreti içerisinde oldukları söylenebilir.

Bu aşamada Mahmut Esat Bozkurt'un Son Posta gazetesinde 1 Ekim 1936'da yayınlanan "Antakya ve İskenderun İçin Tek Çıkar Yol", 3 Ekim 1936'daki "Hukuku Düvel Bakımından Antakya İskenderun ve Bilân" adlı makalelerinde ve Etem İzzet Benice'nin Açık Söz gazetesinde 2 Ekim 1936'da yayınlanan "İskenderun ve Antakya İçin…" isimli makalelerinde istisnai bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. İlgili makalelerin belki de Türk basının genel yaklaşımındaki üçüncü aşamaya -Hatay'ın anavatana katılması talebine- biraz daha önce vurgu yapmış oldukları gözlemlenmektedir. Genel anlamda gazeteciler arasında Hatay meselesine bakış açıları bakımından önemli bir fark olmadığı, temel amaç noktasında aynı düşünmekte oldukları sadece zamanlama ve yöntemde kısmi farklı düşüncelerin serdedildiği görülmüştür.

Türk basını 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti'nin kurulmasından itibaren meselenin haline dair yaklaşımında bir ileri adım daha atarak, meselesinin tam olarak sağlıklı bir şekilde çözülebilmesinin, gerek bölge barışı gerekse Türk Fransız ilişkilerin gelişimi

açısından katkı yapacağı bunun da ancak kurulan Hatay Devleti'nin Türkiye ye bağlanması ile mümkün olacağı noktasına gelmiştir.

Araştırma sonuçları arasında ifade edilmesi gereken hususlardan bir diğeri ise basında Hatay sorununa dair yazılar yazan bazı isimlerin Hatay Devleti'nde resmi görevlere gelmiş olmalarıdır. Bu anlamda Hatay Sorunu ile ilgili Yenigün gazetesinde makaleler yazan Bekir Sıtkı Kunt ve Vedi Bilgin Antakya'dan, Yenigün ve Hatay gazetelerinde makaleler yazan Hamdi Selçuk İskenderun'dan Hatay Millet Meclisi'ne seçilmişlerdir. Ayrıca Atayolu ve Yenigün gazetelerinde makaleler yazmış olan Ahmet Faik Türkmen, Hatay Millet Meclisi açılınca kurulan hükümette Eğitim ve Sağlık Bakanı olarak görev almıştır.

Türk basını, Hatay sorunu üzerine makale yazan yazarlar açısından değerlendirildiğinde, Cumhuriyet gazetesinden Yunus Nadi'nin 114, Tan gazetesinden Ahmet Emin Yalman'ın 103, Kurun-Vakit gazetesinden Asım Us'un 88, Ulus gazetesinden Falih Rıfkı Atay'ın 54, Son Posta gazetesinden Muhittin Birgen'in 53, Açık Söz ve Son Telgraf'tan Etem İzzet Benice'nin 40 yazı ile konuya en fazla değinen yazarlar olarak ön plana çıktıkları görülmüştür.

Ayrıca Cumhuriyet gazetesinde bu süreçte Hatay sorunu ile ilgili 15 farklı kişi tarafından toplamda 163 yazının kaleme alındığı tespit edilmiştir. Böylece Cumhuriyet gazetesinden Yunus Nadi konu ile ilgili 114 makale ile en fazla yazı kaleme alırken, Cumhuriyet gazetesi de en fazla yazının yer aldığı gazete olmuştur.

İstanbul'da çıkan ulusal basından Açık Söz ve Haber gazetelerinin yayınlandıkları süre içerisinde, Hatay meselesi ile ilgilenen Türk basınından biraz daha farklı bir yerde durdukları söylenebilir. Hatay ile ilgili olarak ulusal basının tümü yakından ilgilenmekle birlikte, söz konusu ilgili gazetelerin konunun gündeme geldiği tarihten itibaren tüm mesailerini Hatay'a ayırdıklarını söylemek abartılı bir yaklaşım olmayacaktır. Eğer söz

konusu gazeteler incelenirse/ki incelendiğinde, yayınların büyük oranda Hatay meselesine, diğer gazetelere oranla, daha ayrıntılı yer verdiği görülmüştür.

Yerel basında da Hatay basını hariç Yeni Mersin gazetesinin Hatay Sorunu ile ilgili olarak ön plana çıktığını bu gazeteden de Rıza Atilâ'nın yazdığı makalelerde konuyu değerlendirdiği görülmektedir.

Hatay meselesinin çözümünde önemli bir merhale olan ve Fransa'nın da konuya daha ciddi bir şekilde eğilmesini sağlayan Mustafa Kemal Atatürk'ün 5-8 Ocak 1937 tarihinde gerçekleştirdiği -süreç için alelade bir geziden daha büyük bir anlam ifade eden- Güney gezisidir ve Atatürk'ün bu geziden Ankara'ya döndüğü günün akşamı, 8 Ocak 1937'den itibaren TRT'nin Ankara ve İstanbul radyolarında Arapça yayına başlanılmış ve her akşam bu yayınlar yapılmıştır. Bu yayınlar aynı zamanda TRT'nin ilk yurt dışı yayınları olacaktır. Bu gelişme bölge kamuoyunun bilinçlendirilmesi açısından, gazeteleri aşan bir güce sahip radyo aracılığıyla yapılması, ayrıca önemlidir. Atatürk'ün teşvikiyle TRT'nin devreye sokulması, Türkiye'nin bölge insanına ulaşma noktasında işlerini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle Hatay'da yapılan seçimlerde bölge insanının kararlarını belirleyen önemli etkenlerden birinin de yapılan seçimlerde bölge insanının kararlarını belirleyen önemli etkenlerden birinin de söz konusu TRT yayınlarının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türk basınından takip edilebildiği ölçüde, Suriye basınına bakıldığında ise genelde gazetelerin; Türklerin Hatay ile yetinmeyeceği Halep'i hatta Suriye'nin tamamını almak isteyen yayılmacı bir yaklaşım içerisinde oldukları yönünde bir propagandayı dillendirdikleri ve başta Suriye olmak üzere Arap kamuoyunu şekillendirmek istedikleri anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda Fransızlar ise bölgede yaşayan Türkleri bölmek ve Türkiye'den uzaklaştırmak amacıyla Müslüman Partisi isminde bir parti kurma girişiminde bulunmuş ancak istenilen amaca ulaşılamadığı gözlemlenmiştir.

Hatay'ın Türkiye'ye katılması süreciyle ilgilenenlerin dikkatini çeken olası konulardan biri de, Fransız askerlerinin Hatay'ı tamamen boşalttığı tarih olan 23 Temmuz 1939'un; 23 Temmuz'unun, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti açısından büyük önem ifade eden Lozan Barış Antlaşması ile aynı tarih olmasıdır. Bu bir tesadüf müdür, yoksa planlı bir çalışmanın tezahürü müdür? Bu soruları kesin olarak cevaplayabilmek şimdilik zor görünmektedir. Zira yapılan araştırmalarda bu durumu açıklığa kavuşturan ya da bu yönde her hangi bir imada bulunulan bir yaklaşıma dair, bir bulguya rastlanılmamıştır. Ancak, başta Atatürk olmak üzere tüm Türkiye'nin üzerine titrediği, Hatay meselesi ve çözüm sürecine, bu kadar ayrıntılı ve titiz yaklaşım sergilendiği düşünülür ve tüm gelişmeler ve bu gelişmelere dair veriler göz önünde bulundurulsa bu durumun bir tesadüf olmadığı düşüncesinin güçlendiği söylenebilir.

Son olarak ifade etmek gerekirse devam eden süreçte Suriye, Hatay'ın Türkiye'ye katılması kararını tanımamış ve konu Türkiye ile Suriye arasında önemli bir anlaşmazlık konusu olarak devam ede gelmiştir. Özellikle 1950'den sonra Hatay konusu Suriye yönetimi tarafından tekrar gündeme getirilmiş, "*Hatay'ın Suriye'den zorla alındığı*" propagandası yapılarak iç politika malzemesi yapılmıştır. Ayrıca Suriye'de Hatay'ı kendi toprakları içerisinde gösteren haritalar yayınlamaktan ve Türkiye sınırını tanımama anlamına gelebilecek adımlar atmaktan geri durmamıştır. Aynı zamanda Suriye, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi'ne başlaması ile birlikte su sorununu da öne sürerek PKK terör örgütüne barınma, eğitim ve silah sağlama yönünden yoğun bir şekilde destek vermeye başlamıştır.

KAYNAKLAR

1. Arşivler

1.1. Cumurbaşkanlığı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 14-1.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 5.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 14-2.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 14-30

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 14-1.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 12.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 14-31

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 15-1, 2, 3.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 15-5, 6.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 15-6.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv: IV-18-C, Dosya: 74-1, Fihrist: 15-6,7.

1.2.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi

BCA, 030. 10 / 76. 501. 6.

BCA, 490. 01 / 607. 102. 5.

BCA, 030. 10 / 224. 511. 5.

BCA, 030. 10 / 224. 510. 12.

BCA, 030. 10 /222. 504. 1.

BCA, 030. 10 / 223. 507. 11.

BCA, 030. 10/ 224. 510. 11.

BCA, 030. 10 / 224. 510. 12.

BCA, 030. 10/ 224. 511. 9.

BCA, 030. 10 / 266. 793. 22. 1-2.

BCA, 490. 01 / 3. 15. 11. 1-2.

1.3.Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 003, Belge Nu: 003-2, 3.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 011, Belge Nu: 011-4, 7.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 012, Belge Nu: 012-3, 4.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 020, Belge Nu: 020-1, 2.

ATASE Arşivi; Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 032, Belge Nu: 034-1, 4.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 066, Belge Nu: 066-1.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 080, Belge Nu: 080-2.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 080, Belge Nu: 080-6,7.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 080, Belge Nu: 080-8.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 081, Belge Nu: 081-1.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 083, Belge Nu: 083-1,3.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 084, Belge Nu: 084-1.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 7, Gömlek Nu: 146, Belge Nu: 146-1.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 8, Gömlek Nu: 088, Belge Nu: 088-1.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 8, Gömlek Nu: 113, Belge Nu: 113-1,2.

ATASE Arşivi, Kutu Nu: 8, Gömlek Nu: 129, Belge Nu: 129-1,2,3.

2. Resmî Yayınlar

Ayın Tarihi

Düstur

Hatay Devleti Resmî Gazete

TBMM Zabıt Ceridesi

T.C. Resmî Gazete

3. Süreli Yayınlar

3. 1. Gazeteler

3.1.1. Ulusal Gazeteler

Açık Söz

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Haber

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

Kızılay

Kurun

Son Posta

Son Telgraf

Tan

Ulus

Vakıt

Yeni Sabah

3.1.2.Yerel Gazeteler

Akgün

Atayolu

Ekekon

Hatay

Hemşeri

İnkılapçı Gençlik

Kilis

Türk Sözü

Yenigün

Yeni Adana

Yeni Asır

Yeni Mersin

3.2. Dergiler

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Akademik Bakış

Altan Elazığ Halkevi Dergisi

Askeri Tarih Bülteni

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Dergisi

Atatürk Yolu

Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Belleten

Bilig

Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları

Gaziantep University Journal of Social Sciences

İçel Mersin Halkevi Dergisi

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Middle Eastern Studies

Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi

Hatay'ın Sesi Dergisi

Hayat

Güneyde Kültür Dergisi

Harb Tarihi Vesikaları Dergisi

History Studies International Journal of History

Kara Harp Okulu Dergisi

Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi

Kuvayı Milliye

Middle East Studies

Ordu Dergisi

Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi

Siyasal İlimler (Mülkiye) Mecmuası

Stratejik Etütler Bülteni

Tarih Araştırmaları Dergisi

Tarih Dünyası Dergisi

Tarih Okulu Dergisi

Tarih ve Toplum

Tarihin Peşinde –Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-

The American Journal of International Law

The Middle East Journal

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Turkish Studies-İnternational Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Türk Dili

Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi

Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi

Türk Yurdu

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

Uyanış-Servetifünun

Ülkü Halkevleri Dergisi

Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi-

Yalova Üniversitesi Yalova Sosyal Bilimler Dergisi

Yeni Türkiye Misak-ı Millî Özel Sayısı

Yıllarboyu Tarih

Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

4. Kitaplar

ABALI, Ali, **Cumhuriyet ile Özdeşleşmiş Bir Hayat Yunus Nadi Abalıoğlu**, Telgrafhane Yayınları, Ankara 2016.

AÇIK, Eşref Hilmi, **Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransa İlişkileri**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.

ADA, Serhan, **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

AKBIYIK, Yaşar, **Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

AKGÜL, Suat, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.

AKŞİN, Aptülahat, **Atatürk'ün Dış Politikası ve Diplomasisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara 1988.

ALTAY, Fahrettin, **10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922**, Eylem Yayınları, Ankara 2008.

ARCAYÜREK, Cüneyt, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Bilgi Yayınları, Ankara 1987.

ARDIÇ, Nureddin, **Antakya-İskenderun Etrafındaki Türk Davasının Tarihi Esasları**, Tecelli Basımevi, İstanbul, 1937.

ARI, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, C. I, MKM Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2012.

ARIKOĞLU, Damar, **Hatıralarım**, Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul 1961.

ARMAOĞLU, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)**, Alkım Yayınevi, 15. Baskı, İstanbul 2005.

ARSAN, Nimet, **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, C. IV, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

ARSLAN, Emir Şekip, **Şehit Suriye**, (Çeviren: Muhammed Recai Gündüz), Yarın Yayınları, İstanbul 2014.

ASLAN, Kadir, **Milli Mücadelede Dörtyol**, Kültür Ofset Basımevi, Hatay 1991.

ASLIYÜCE, Erdoğan, **Akdeniz'in İncisi İskenderun**, İskenderun Belediyesi Kültür Yayınları, İskenderun 2007.

————, **İlk İşgal Son Kurtuluş**, Togan Yayınları, İstanbul 2008.

ATABAY, Mithat, **Son Yüzyılda Türkiye ve Ortadoğu**, Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, Çanakkale 2016.

ATATÜRK, **Nutuk 1919-1927** (Bugünkü Dille Yayına Haz. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

Atatürk Der Ki (Derleyen: Akil Aksan), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1986.

Atatürk'ün Meclis Açılış Konuşmaları (Yayına Hazırlayan: Özgür Erdem), İleri Yayınları, İstanbul 2017.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923, C. 1-2, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara 1994.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları (Derleyen: Hulusi Turgut), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 5. Baskı, Ankara 1997.

Atatürk'ten Anılar Özlemler (Derleyen: Sabri Babacan), Yayına Haz. Mehmet Turgut, Bilgi-Başarı Yayınları, İstanbul 2004.

ATAY, Falih Rıfkı, **Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir, Atatürk Ne İdi**, Bateş Yayınları, İstanbul 1980.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, C. II, Yükselen Matbaası, İstanbul 1968.

AYDIN, Mesut, **Türkiye ve Irak Hududu Meselesi**, ASAM Yayınları, Ankara 2001.

AYHAN, Veysel-TÜR, Özlem; **Lübnan Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye İle İlişkiler**, Dora Yayınları, Bursa 2009.

BALCI, Şükrü; **Suriye Eski Devlet ve Meclis Reisi Suphi Berakat'ın İstediği Şehadet**, Antakya 1949, Basıldığı Yer: Türksözü Matbaası, Adana.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet-KESİM, Nurcihan, **Atatürk Başmuharrir ve Atatürk'ün Kulübesi**, Tarih Dünyası Yayını, İstanbul 1957.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri**, M. Sıralar Matbaası, İstanbul 1960.

————, **Atatürk'ün İstanbul'daki Günleri 1899-1919 / 1927-1938**, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2012.

BAYUR, Hikmet, **Türkiye Devletinin Dış Siyasası**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1995.

BİLGİLİ, Mesud Fani, **Manda İdaresinde Hatay Kültür Hayatı**, İktisat Basımevi Antakya 1939.

————, **5 Temmuz Hatay'ın Kurtuluş Günü**, İktisat Basımevi, Antakya 1939.

BOZDAĞ, İsmet, **Devlet Kavgası Atatürk-İnönü İnönü-Bayar**, Tekin Yayınevi, 3. Basım, İstanbul 2000.

Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri 1933-1955 Dış Politika (Derleyen: Özel Şahingiray), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999.

ÇAKMAK, Haydar, **Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012**, Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Ankara 2012.

ÇEKİÇ, Orhan, **İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Türk Kurtuluş Savaşı Belgeseli 1919-1920**, Or Yayınları, İstanbul 2001.

ÇELENK, Selim, **Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları** (Yayına Hazırlan: Günay Çelenk), Zirem Basımevi, Antakya 1997.

ÇELİK, Kemal, **Millî Mücadelede Adana ve Havalisi (1918-1922)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

DAĞISTAN, Adil-SOFUOĞLU, Adnan, **İşgalden Katılıma Hatay**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2008.

DAYI (DERİNSU), Esin, **Hatay Gazetesinde Atatürk (Ağustos 1938-Aralık 1938)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2003.

DEMİR, Yaşar; **Fransa'nın Yakındoğu Politikaları Suriye ve Hatay**, Mostar Yayınları, İstanbul 2013.

DEMİRCİ AKYOL, Esra, **Sınırdaki Kimlikler Türkiye'ye İlhak Sürecinde Hatay**, Libra Kitapevi, İstanbul 2010.

Devletten Millete Hatay Devleti Bir Sadakat Öyküsü (Yayına Haz. İsmet Melek), T.C. Hatay Valiliği Yayın no: 15, Ankara 2011.

DİLAÇAR, Agop, **Alpin Irk Etkisi ve Hatay Halkı**, CHP Matbaa, Ankara 1940.

DİLAN, Hasan Berke, **Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)**, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 1998.

DİNAMO, Hasan İzzettin, **Kutsal Barış Ulusal Kurtuluş Savaşı Sonrasının Gerçek Hikayesi Dördüncü Kitap**, Tekin Yayınevi, İstanbul 2007.

DUMAN, Levent, **Vatan'ın Son Parçası Hatay'daki Uluslaştırma Politikaları**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

DURAN, Yusuf, **İskenderun Sancağında Fransız Mandası**, Alter Yayıncılık Ankara 2010.

DURGUN, Sezgi, **Memalik-i Şahane'den Vatan'a**, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2011.

DÜZ, Kemal, **Bir Başka Dünya Hatay**, Hatay Keşif Yayınları, İstanbul 2017.

EGELİ, Münir Hayri, **Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk**, Berikan Yayınları, Ankara 2001.

ENER, Kasım, **Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

ERDEN, Ömer, **Fransa-Suriye Kıskacında Hatay (1937-1939)**, Serüven Kitapevi, (yayın yeri yok), 2015.

ERENDOR, Metin, **Suriye ve Türkmenler**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2016.

ERKİN, Feridun Cemal, **Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar,** C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1987.

FROMKİN, David, **Barışa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922** (Çeviren: Mehmet Harmancı), Sabah Yayınları, İstanbul 1994.

Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları (Hazırlayan: Sadi Borak), Erdini Basım ve Yayınevi, İstanbul 1977.

GOLDSCHMIT, Arthur Jr.-DAVIDSON, Lawrence; **Kısa Ortadoğu Tarihi** (Çeviren: Aydemir Güler), Doruk Yayımcılık, İstanbul 2011.

GOLOĞLU, Mahmut, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II Tek Partili Cumhuriyet**

(1931-1938), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2017.

GÖK, Cemil, **Kırk Asırlık Türk Yurdu Hatay, Tarihi Gelişimi ve Millî Mücadelesi**, **(**yayınevi yok**)**, Ankara, 2005.

GÖKÇEN, Sabiha, **Atatürk'le Bir Ömür (**Anıları Kaleme Alan: Oktay Verel), Altın Kitaplar Yayınevi, 2. Basım, İstanbul 1996.

GÖNLÜBOL, Mehmet-SAR, **Cem, Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938**), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Tıpkı Basım, Ankara 1997.

GÜÇLÜ, Yücel, **The Question of the Sanjak of Alexandretta**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001.

————, **Emenince Grise of the Turkish Foreign Service: Numan Menemencioğlu**, Ministry of Foreign Affairs of Turkey, Ankara, 2002.

GÜLGEÇ, Yahya; **Türk ve Yabancı Basında Hatay Meselesi (1936-1939 Yılları Arası)**, İskenderun Belediyesi Kültür Yayınları, İskenderun 2006.

GÜNAY, Ş. Şenal, **Türk Parlamento Tarihi; TBMM VI. Dönem 1939-1943**, C. V, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

GÜNEŞ, İhsan, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM V. Dönem 1935-1939**, C. II, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 2001.

GÜRSON, Poyraz, **Suriye**, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara 2010.

GÜRSOY, Yaşar, **Çankaya'nın Kalemşoru Bilinmeyenleriyle Falih Rıfkı Atay**, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2014.

GÜRÜN, Kamuran, **Savaşan Dünya ve Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986.

GÜZTOKLUSU, Murat, **Özdemir Bey'in Filistin-Suriye Kuvva-i Milliyesi ve Elcezire Konfederasyonu**, Bengi Yayınları, İstanbul 2010.

————, **Atatürk'ün Gizli Kalmış Musul -Özdemir- Harekatı**, Kripto Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara 2013.

HALAÇOĞLU, Ahmet, **Hatay'ın Anavatan'a Katılmasında Dörtyol'un Yeri ve**

Önemi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları (Hazırlayan: Mehmet Tekin), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009.

Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesinde Türk Ordusu (Yayına Hazırlayan: 39'uncu Mekanize Piyade Tugayı Tarih Araştırma Grubu, Editör: Mustafa Filiz), 39'uncu Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı Yayınları, İskenderun 2010.

Hatay Millet Meclisinin Son Toplantısında Söylenen Nutuklar 29. 6. 1939, Yenigün Basımevi, Antakya 1939.

HATİPOĞLU, Süleyman, **Türk-Fransız Mücadelesi (Orta Toros Geçitleri, 1915-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001.

————, **Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.

HOURANİ, Albert, **Arap Halkları Tarihi** (Çeviren: Yavuz Alagon), İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

IRMAK, Kemal, **Atatürk'ün Büyük Hediyesi Türk Hatay Zaferi ve Tarihi**, Tecelli Basımevi, İstanbul 1937.

İNAN, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları, Ankara 1973.

————, **Atatürk'ten Mektuplar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1989.

————,**Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler** (Yeni Baskıyı Hazırlayan: Arı İnan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2009.

İNAN, Arı, **Tarihe Tanıklık Edenler Cumhuriyet Kuşağıyla Söyleşiler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

İNUĞUR, M. Nuri, **Türk Basınında "İz" Bırakanlar**, Der Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1999.

İskenderon-Antakya Meselesi I-II-IV, **(**yayınevi yok), Ankara 1936.

İsmet İnönü Defterler (1919-1973) 1. Cilt, **(**Hazırlayan: Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

İsmet İnönü Hatıralar (Yayıma Haz. Sabahattin Selek), Bilgi Yayınevi, Ankara 2006.

İŞYAR, Ömer Göksel, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2. Baskı, Bursa, 2013.

JEVAKHOFF, Alexandre, **Kemal Atatürk Batı'nın Yolu** (Türkçeye Çev. Zeki Çelikkol), İnkılap Yayınevi, İstanbul 1998.

KAL, Nazmi, **Atatürk'ten Duymadığınız Anılar**, Sonsöz Gazetecilik Matbaacılık Reklamcılık İnş San. ve Tic. Ltd. Şti. Ankara, 2011.

KARAKOÇ, Ercan, **Atatürk'ün Dış Türkler Politikası**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2004.

KARPAT, Kemal H., **Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk** (Çeviren: Recep Boztemur), İmge Kitapevi, Ankara 2001.

KASALAK, Kadir, **Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

KILINÇKAYA, M. Derviş, **Osmanlı Yönetimindeki Arap Topraklarında Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

KİNEŞÇİ, Erdinç, **Nusayri Kimliğinin Oluşumunda Siyasal Katılımın ve Siyasi Partilerin Rolü: Hatay Örneği**, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.

KOÇAK, Cemil, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

KOLOĞLU, Orhan, **Türk-Arap İlişkileri Tarihi**, Tarihçi Kitapevi Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2017.

KONURALP, Nuri Aydın, **Hatay Kurtuluş ve Kurtarış Mücadelesi Tarihi**, Hatay Postası Gazete ve Basımevi, İskenderun 1970.

KURAT, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Kalitem Matbaası, Ankara 1976.

KURUCA, Osman Bilge, **Atatürk ve Gerilla Savaşı Tarihsel Kökenleriyle**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, **Mondros'tan Musul'a Türk-İngiliz İlişkileri**, İmaj Yayınevi, Ankara 2006.

MANSFIELD, Peter, **Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası** (Türkçesi: Salih Yurdakul), Söylem Yayınları, İstanbul 2000.

MAZICI, Ruşen, **Celal Bayar Başbakanlık Dönemi 1937-1939**, Der Yayınları, İstanbul 1996.

MELEK, Abdurrahman, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1991.

MERTCAN, Hakan, **Türk Modernleşmesinde Arap Aleviler (Tarih Kimlik Siyaset)**, Karahan Kitapevi, 3. Baskı, Adana 2015.

MURSALOĞLU, Mehmet, **İskenderun Sancağı ve Türk Ordusu**, Color Ofset, İskenderun 2000.

————, **Hatay 10 Ay 16 Gün 8 Saat, Sancak, Devlet, Vatan**, İSSİAD Kültür Yayınları, İskenderun 2009.

————, **Sancak, Devlet, Millet**, **Hatay (1938-1939)**, Payas Belediyesi Kültür Yayınları, İskenderun 2012.

NUR, Güney, **Özdemir Bey'in Hatay ve Musul Harekâtı**, Hatay Folklor Araştırmaları Derneği Yayın No: 33, Antakya 2008.

ÖCAL, Hulki, **Hatay Savaşı**, Desen Matbaası, Ankara 1953.

ÖNDER, Mehmet, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2005.

ÖNSÜREN, H. Yaşar-ZEYTUN, Mahmut-DEMİRER, Selçuk, **Geçmişten 2000'li Yıllara Hassa**, İnter Medya, Erdemli 2001.

ÖZALP, Kazım – ÖZALP Teoman, **Atatürk'ten Anılar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara 1998.

ÖZÇELİK, İsmail, **Millî Mücadele'de Anadolu Basınında Güney Cephesi (Adana, Antep, Maraş, Urfa) 1919-1921**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005.

ÖZKAYA DUMAN, Olcay, **Bağımsızlığa Giden Yolda Sancak'tan Hatay Devleti'ne Yerel Basın ve Faaliyetleri (1918-1939)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2019.

ÖZMEN, İhsan-ASYALI, Selami, **Hatay İli ve Suriye Uyruklularla İlgili Mevzuat**, Kemal Matbaası, Adana 1972.

ÖZTOPRAK, İzzet, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

ÖZTÜRK, Kazım, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM II. Dönem 1923-1927**, C. III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994.

————, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM III. Dönem 1927-1931**, C. III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994.

————, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM IX. Dönem 1950-1954**, C. VII, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1999.

PAYASLI, Volkan, **Sancak'tan Vilayet'e Hatay (1921-1960) (Siyasal, Sosyal ve Kültürel Yönüyle)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017.

PEHLİVANLI, Hamit-SARINAY, Yusuf -YILDIRIM, Hüsamettin, **Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)**, ASAM Yayınları, Ankara 2001.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitapevi, 4. Baskı, Ankara 1994.

SANDIKLI, Atilla, **Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi: Hedefler ve Prensipler**, Bilgesam Yayınları, İstanbul 2014.

SARAL, Ahmet Hulki, **Türk istiklal Harbi Güney Cephesi**, C. IV, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966.

SARAY, Mehmet, **Türkiye ve Yakın Komşuları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

SELÇUK, Hamdi; **Bütün Yönleriyle Hatay'ın O Günleri**, İkinci Baskı, M. Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1972.

SEVÜK, İsmail Habib, **Yurttan Yazılar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2002.

————, **Atatürk'le Beraber** (Hazırlayan: Lütfi Tunç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2014.

SİLİÖZ, Remzi, **Hatay İli ve Milli Mücadele Yılları**, Emek Basımevi, Bursa 1937.

SOYAK, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları C.I (1920-1945)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1989.

SÖKMEN, Tayfur, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992.

ŞENER, Bülent; **Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010**), Barış Kitapevi, Ankara 2013.

ŞENŞEKERCİ, Erkan, **Türk Devriminde Celal Bayar (1918-1960)**, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.

ŞİRİN, Funda Selçuk, **İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Bir Aydın: Falih Rıfkı Atay**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014.

Şükrü Kaya Sözleri-Yazıları 1927-1937 (Toplayan: Ekrem Ergüven), Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1937

TANKUT, Hasan Reşit, **Nusayriler ve Nusayrilik**, Ulus Basımevi, Ankara 1938.

Tarihe Düşülen Notlar-1 Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları 1 (1 Mart 1924-14 Aralık 1987), TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

TAVAKKALNA, M. Said, **Suriye ve Lübnan'da Fransa'nın İşi Ne?**, (yayınevi yok), İstanbul 1945.

TEKİN, Mehmet Tekin, **Hatay Basınında Atatürk 1928-1939**, Türk Kütüphaneciler Derneği Hatay Şubesi Yayın No: 2, Antakya 1985.

————, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti**, Antakya 1986.

————, **Mehmetçik Hatay'da Basında 5 Temmuz 1938**, Kültür Eğitim Tesisleri Yayınları, Antakya 1988.

————, **Komşu Penceresinden Suriye**, Mehmet Tekin Yayınları, Antakya 1998.

————, **Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen**, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Antakya 2002.

————, **Atatürk'ün Vazgeçilmez Davası Hatay**, Mehmet Tekin Yayınları, Antakya 2009.

————, **Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

TENGİRŞEK, Yusuf Kemal, **Vatan Hizmetinde**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

TİBİ, Bessam, **Arap Milliyetçiliği**, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1998.

TOPUZ, Hıfzı, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.

TOROS, Taha, **Kurtuluş Savaşı'nda Çukurova**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

————, **Atatürk'ün Adana Seyahatleri**, Adana Kent Konseyi Yerel Günden 21 Yayınları, Adana 2001.

TURAN, Şerafettin, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Tüm Zamanların Şehri Hatay (Editör: Hüseyin Şahin), Hatay Valiliği Yayınları, Ankara 2011.

Türkiye'nin Dış Politikası'nda 50 Yıl Montreux ve Savaş Öncesi Yıllar (1935-1939), T. C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1974.

TÜRKMAN, Sayim, **ABD, Orta Doğu ve Türkiye**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007.

UMAR, Ömer Osman, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

US, Asım, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, Vakıt Matbaası, İstanbul 1964.

————, **Hatıra Notları** (Hazırlayan: İsmail Dervişoğlu), Kitapevi, İstanbul 2012.

UYAR, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, İstanbul 1999.

ÜNAL, Tahsin, **Türk Siyasi Tarihi 1700-1958**, Kutluğ Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 1974.

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref, **Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları Hatıraları VII**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1954.

Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi (1923-1938) (Editör: Ö. Andaç Uğurlu), Örgün Yayınevi, İkinci Baskı, İstanbul 2003.

YALÇIN, E. Semih, **Atatürk'ün Millî Dış Siyaseti**, Berikan Yayınları, Ankara 2000.

YAVUZ, Celalettin, **Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri**, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara 2005.

YAVUZ, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

YEL, Selma, **Değişen Dünya Şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi (1923-2008)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009.

YERASİMOS, Stefanos, **Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu** (Çeviren: Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1995.

YILMAZ, Hadiye, **Suriye'de İşgal ve Direniş (1919-1922) Türk Basınına Yansımalarıyla**, Dergah Yayınları, Ankara 2007.

YILMAZ, Türel; **Uluslararası Politikada Ortadoğu (Birinci Dünya Savaşından 2000'e)**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

YURDAKUL, Yurdakul, **Atatürk'ü Mutlu Eden ve Üzen Anılar**, Truva Yayınları, İstanbul 2013.

YURTSEVER, Cezmi, **Adana Tarihi**, Çukurovalı Yayınları, Adana 2011.

5. Makaleler

AĞAR, Ömer Kemal, *Hatay Türklüğü Millî Benliğine Kavuşurken*, **Altan Elazığ Halkevi Dergisi**, S. 33-35 (Şubat 1938), s. 28-30,38.

AKÇORA, Ergünöz, *Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XI, S. 32 (Temmuz 1995), ss. 379-405.

AKIN, Tuğrul; *Atatürk'ün Hatay'ı Kurtarma Çabaları*, **Atatürk Haftası Armağanı**, Genelkurmay Askeri ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, ss.181-188.

AKIN, Veysi, *Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 306-318.

ALANTAR, Özden Zeynep, *Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi*, **Türk Dış Politikasının Analizi** (Derleyen: Faruk Sönmezoğlu), Der Yayınları, İstanbul 1994, ss. 49-78.

ALP, İlker, *Misak-ı Millî Hedeflerinin Lozan Antlaşması'na Yansıması*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 293-305.

ALTUĞ, Yılmaz, *Foreign Policy of Atatürk*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. VI, S. 16 (Kasım 1989), ss. 39-46.

ALTUĞ, Seda, *Suriye Arap Milliyetçiliğinde Vatan ve Suriyelilik (1919-1939)*, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 39 (Ekim 2008), ss. 71-94.

AMİK, Rasim, *İntihab Hakkı*, **Yenigün**, 20 Nisan 1938, s. 2.

APAYDIN, Mustafa, *Hatay'ın Türk Topraklarına Katılmasının Edebiyatımızdaki Yansımaları*, **Türk Dili**, S. 583 (Temmuz 2000), ss. 68-82.

ARSLAN, Ali, *Hatay Meselesinde Arapların Tavrı*, **Güneyde Kültür Dergisi**, C. 7, S. 75 (Mayıs 1995), ss. 15-23.

ARSLAN, Mukaddes, *Sözlü Tarih Yöntemi ve Arşiv Belgeleri Işığında Albay Şükrü Kanatlı ve Birliğinin Hatay'a Girişi*, **Türkiye-Ortadoğu Uluslar Arası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu** (3-5 Kasım 2009 Antakya-Hatay, Hazırlayan: Mukaddes Arslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2011, ss. 248-305.

ASKER, Ahmet, *Türk Dış Politikasında* "*Sancak Sorunu*" *(1918-1939),* **Hatay Araştırmaları I** (Editörler: Ahmet Gündüz, Selim Kaya), Cantekin Matbaası, Ankara 2010, ss. 149-162.

————, *Misak-ı Millî'den Anavatana Sancak Meselesi ve Çözümü,* **Yeni Türkiye Misak-ı Millî Özel Sayısı**, S. 93 (Ocak-Şubat 2017), ss. 1105-116.

ATABEY, Figen *Hatay'ın Anavatana Katılma Süreci*, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C. 4, S. 7 (Temmuz 2015), ss. 194. ss. 192-209.

ATAY, Falih Rıfkı, *Prensip Meselesi,* **Ulus**, 10 Ekim 1936, s. 1.

————, *Fransaya Notamız*, **Ulus**, 12 Ekim 1936, s.1.

————, *Şehadetler,* **Ulus**, 12 Kasım 1936, s.1.

————, *Fransa ve Sancak,* **Ulus**, 22 Kasım 1936, s. 1-5.

————, *Yeni Safha*, **Ulus**, 26 Kasım 1936, s. 1

————, *Sancak'ta*, **Ulus**, 6 Aralık 1936, s. 1.

————, *Delegelerimiz Giderken…*, **Ulus**, 10 Aralık 1936, s. 1-5.

————, *Paris'te,* **Ulus**, 23 Aralık 1936, s. 1.

————, *Paristeki Görüşmeleri Neticesiz Kaldı*, **Ulus**, 24 Aralık 1936, s.1-6.

————, *Paris'ten Sonra,* **Ulus**, 26 Aralık 1936, s. 1-5.

————, *Sancak ve Zihniyetler*, **Ulus**, 28 Aralık 1936, S. 1.

————, *Tatbik Kıymeti*, **Ulus**, 4 Ocak 1937, s. 1-6.

————, *Hatay*, **Ulus**, 7 Ocak 1937, s. 1-5.

————, *Fransız Usulü*, Ulus, 9 Ocak 1937, s. 1-4.

————, *Vakalar ve Yazılar*, **Ulus**, 10 Ocak 1937, s. 1-4.

————, *Muhtelif Akisler,* **Ulus**, 11 Ocak 1937, s. 1-6.

————, *Zararlı Tahrikler*, **Ulus**, 12 Ocak 1937, s. 1-5.

————, *Cenevreye Doğru*, **Ulus**, 13 Ocak 1937, s. 1-3.

————, *Mugalatalar*, **Ulus**, 14 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Şaşmaz Bir Esas*, **Ulus**, 16 Ocak 1937, s. 1-4.

————————, *Vaziyet*, **Ulus**, 22 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Aynı Vaziyet*, **Ulus**, 23 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Sömürgeci*, **Ulus**, 24 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Cenevre Haberlerine Göre Türk ve Fransız Delegasyonları, Sancak Meselesi Hakkında Bazı Esaslar Üzerinde Mutabık Kalmışlardır*, **Ulus**, 25 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Sancak*, **Ulus**, 28 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Eser*, **Ulus**, 29 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Türkiye ve Suriye*, **Ulus**, 12 Şubat 1937, s. 1.

————————, *Tatil*, **Ulus**, 16 Şubat 1937, s. 1.

————————, *Doğru Yol*, **Ulus**, 27 Şubat 1937, s. 1-7.

————————, *Türk Nasyonalizmi*, **Ulus**, 2 Mart 1937, s. 1-5.

————————, *Eksperler*, **Ulus**, 13 Mart 1937, s. 1.

————————, *Hatay Eseri*, **Ulus**, 30 Mayıs 1937, s. 1.

————————, *Yine Hatay*, **Ulus**, 30 Mayıs 1937, s. 1.

————————, *Hatay*, **Ulus**, 17 Temmuz 1937, s. 1.

————————, *Bizzat Fransadan Soralım!*, **Ulus**, 1 Aralık 1937, s. 1-8.

————————, *Hatay Davası*, **Kızılay**, 12 Şubat 1938, s. 1-13.

————————, *Son Oyunlar*, **Ulus**, 8 Mayıs 1938, s. 1-8.

————————, *Artık Hakikaten Yeter!*, **Ulus**, 19 Mayıs 1938, s. 1.

————————, *Hatayla Oynıyanlar*, **Ulus**, 26 Mayıs 1938, s. 1-8.

————————, *Millî Dava, Millî Karar!*, **Ulus**, 28 Mayıs 1938, s. 1-6.

————————, *Hataydaki Komisyon!*, **Ulus**, 4 Haziran 1938, s. 1-5.

————————, *Bu Oyunun Sonu Yok mu?*, **Ulus**, 16 Haziran 1938, s. 1-8.

————————, *Tesbit Edelim!*, **Ulus**, 22 Haziran 1938, s. 1-8.

————————, *Ağır Bir Suçlanma*, **Ulus**, 23 Haziran 1938, s. 1-8.

————————, *Le Temps Yanılıyor!*, **Ulus**, 25 Haziran 1938, s. 1-6.

————————, *İkinci Tasfiye*, **Ulus**, 27 Haziran 1938, s. 1-8.

————————, *Hatay*, **Ulus**, 3 Temmuz 1938, s. 1-7.

————————, *Katî Safha*, **Ulus**, 7 Temmuz 1938, s. 1-3.

————————, *Hatay Devleti*, **Ulus**, 5 Eylül 1938, s. 1-8.

————————, *Hatay, Hürriyetinin Yolunda…*, **Ulus**, 19 Şubat 1939, s. 1.

————————, *Hatay, Fransa ve Türkiye*, **Ulus**, 24 Haziran 1939, s. 1-7.

————————, *Hatay'a Ait Mülâhazalar*, **Ulus**, 26 Haziran 1939, s. 1-3.

————————, *Anlaşmanın Tasdiki*, **Ulus**, 1 Temmuz 1939, s. 1-8.

————————, *Hatay Bayramı*, **Ulus**, 23 Temmuz 1939, s. 1-8.

ATEŞ, Toktamış, *Lozan Beklentileri*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 319-324.

ATİLÂ, Rıza, *Fransanın Tarihî Jestini Bekliyoruz…*, **Yeni Mersin**, 17 Eylül 1936, s. 1-2.

————————, *Suriye Gaflet İçinde*, **Yeni Mersin**, 27 Eylül 1936, s. 1.

————————, *Sancak Davasında Millî ve Tarihî Borcumuz*, **Yeni Mersin**, 19 Kasım 1936, s.1.

————————, *Gafil Tahrikçiler Bilmelidir Ki*, **Yeni Mersin**, 17 Şubat 1937, s. 1-2.

————————, *Suriyeden Gelen Parazit Sesler*, **Yeni Mersin**, 27 Şubat 1937, s. 1-2.

————————, *Suriye Arapları ve Eti Türkleri (Aleviler)*, **Yeni Mersin**, 4 Mart 1937, s.1.

————————, *Hatay Davası ve Bitaraf Müşahitler*, **Yeni Mersin**, 1 Nisan 1937, s. 1.

————————, *Eti Türkleri*, **Yeni Mersin**, 10 Nisan 1937, s. 1.

————————, *Haramiler Diyarı*, **Yeni Mersin**, 13 Nisan 1937, s. 1-2.

————————, *Suriye Şef Arıyor*, **Yeni Mersin**, 28 Nisan 1937, s. 1-2.

————————, *Hatay Davamızın Son Safhası*, **Yeni Mersin**, 25 Mayıs 1937, s. 1.

————————, *Suriye, Tekamülünü Şuurlu Harekette Aramalıdır*, **Yeni Mersin**, 29 Mayıs 1937, s. 1.

————————, *Hataydaki Son Hâdise*, **Yeni Mersin**, 11 Haziran 1937, s. 1.

————————, *Zavallı Komşu*, **Yeni Mersin**, 16 Haziran 1937, s. 1.

————————, *Hataydaki Alevîler*, **Yeni Mersin**, 17 Haziran 1937, s. 1.

————————, *Yeni Rejimden Sonra*, **Yeni Mersin**, 20 Temmuz 1937, s. 1-2.

————————, *Fransanın Şeref Borcu*, **Yeni Mersin**, 25 Ağustos 1937, s. 1.

————————, *Şuursuz Bir Dalaletin Son İzleri Silinirken Hataydaki Alevi Irkdaşlarımız Ne Düşünüyor?*, **İçel Mersin Halkevi Dergisi**, S. 3 (Mart 1938), ss. 3-4.

————————, *Hür Hatayın Eşiğinde*, **Yeni Mersin**, 27 Mart 1938, s. 1.

————————, *Hüsnüniyet Tek Taraflı Kalmamalı*, **Yeni Mersin**, 14 Nisan 1938, s.1.

————————, *Yirminci Asrın Yüz Karası*, **Yeni Mersin**, 24 Mayıs 1938, s. 1.

————————, *Son Anlaşma ve Fransa*, **Yeni Mersin**, 8 Temmuz 1938, s. 1-2.

————————, *Hatay Devleti ve Suriye*, **Yeni Mersin**, 8 Eylül 1938, s. 1.

AYDIN, Ayşe, *Hatay Meselesinin Çözümü Esnasında Başbakan Celal Bayar'ın Faaliyetleri*, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XIV, S. 1 (Haziran 2012), ss. 144-153.

AYDOĞAN, Cemil, *Takibat İstiyoruz*, **Yenigün**, 22 Mart 1938, s. 1-3.

AYKAÇ, Fazıl Ahmed, *Büyük Müjde*, **Akşam**, 28 Ocak 1937, s. 1-4.

————————, *İftiharımız Coşuyor*, **Akşam**, 29 Ocak 1937, s. 1-4.

————————, *Ankaradaki Adam*, **Akşam**, 30 Ocak 1937, s. 1-4.

————————, *İdeyal Çağlıyor!*, **Akşam**, 31 Ocak 1937, s. 1-4.

————————, *Dış Politikamıza Dair*, **Akşam**, 2 Şubat 1937, s. 1.

————————, *Elele Verirken…*, **Akşam**, 17 Haziran 1939, s. 1-7.

————————, *Mesut Anlaşma*, **Akşam**, 26 Haziran 1939, s. 1-4.

BALCIOĞLU, Şahab, *Dünkü ve Bugünkü Yenigün*, **Yenigün**, 29 Ocak 1938, s. 3.

————, *Okul Levhaları*, **Yenigün**, 30 Ocak 1938, s. 3.

————, *Görüşler!*, **Yenigün**, 18 Şubat 1938, s. 2.

BALCIOĞLU, Şükrü, *Biz Gülelim Eğlenelim*, **Yenigün**, 26 Mayıs 1937, s. 1.

————, *Bayram*, **Yenigün**, 1 Haziran 1937, s. 1.

————, *Niçin Seviniyoruz?*, **Yenigün**, 2 Haziran 1937, s. 1.

————, *Bayır-Bucak*, **Yenigün**, 4 Haziran 1937, s. 1-2.

————, *Kat'i Sükûn*, **Yenigün**, 9 Haziran 1937, s. 1.

————, *İki Vaziyet*, **Yenigün**, 18 Haziran 1937, s. 1-2.

————, *Tek Yol!*, **Yenigün**, 25 Haziran 1937, s. 1.

————, *Yurtdaşlara Düşen Vazife Rejimin Tatbikini Kolaylaştırmaktır!*, **Yenigün**, 10 Temmuz 1937, s. 1.

————, *Rejimin Eşiğinde*, **Yenigün**, 15 Temmuz 1937, s. 1.

————, *Yasa Elimizde*, **Yenigün**, 16 Temmuz 1937, s. 1.

————, *Hakimiyet Milletindir*, **Yenigün**, 17 Temmuz 1937, s. 1.

————, *İki Devir*, **Yenigün**, 21 Temmuz 1937, s. 1.

————, *Hükümsüz İcraat*, **Yenigün**, 22 Temmuz 1937, s. 1.

————, *Tek Otorite*, **Yenigün**, 25 Temmuz 1937, s. 1.

————, *Nüfus Meselesi*, **Yenigün**, 6 Ağustos 1937, s. 1.

————, *Hadiseler ve Türkler*, **Yenigün**, 24 Ağustos 1937, s. 1.

————, *Normala Dönüş*, **Yenigün**, 25 Ağustos 1937, s. 1.

————, *Hadiseler ve Polis*, **Yenigün**, 26 Ağustos 1937, s. 1.

————, *Çarşıları Ayırma Hareketi*, **Yenigün**, 28 Ağustos 1937, s. 1.

————, *Bir Konuşma*, **Yenigün**, 4 Eylül 1937, s. 1-2.

————, *Giden-Gelen*, **Yenigün**, 7 Eylül 1937, s. 1.

————, *Şahıs Hürriyeti*, **Yenigün**, 21 Eylül 1937, s. 1.

————————, *Merkez Meselesi*, **Yenigün**, 22 Eylül 1937, s. 1.

————————, *Cenevre Anlaşması ve Suriye Hükûmeti*, **Yenigün**, 24 Eylül 1937, s. 1

————————, *Elektrik Şirketi ve Türkçe*, **Yenigün**, 25 Eylül 1937, s. 1.

————————, *Rejime Doğru*, **Yenigün**, 29 Eylül 1937, s. 1.

————————, *Yeni Rejim Başlarken*, **Yenigün**, 30 Eylül 1937, s. 1.

————————, *Dikkat Noktaları*, **Yenigün**, 2 Ekim 1937, s. 1.

————————, *Esnaf Cemiyetleri Ne Halde?*, **Yenigün**, 3 Ekim 1937, s. 1.

————————, *Durum Üzerine Düşünceler*, **Yenigün**, 10 Ekim 1937, s. 1.

————————, *İş Başına!*, **Yenigün**, 15 Ekim 1937, s. 1.

————————, *Çiftçi Borçları*, **Yenigün**, 16 Ekim 1937, s. 1.

————————, *Suriye Gazeteleri ve Sancak*, **Yenigün**, 17 Ekim 1937, s. 1.

————————, *İmtihan Başlıyor*, **Yenigün**, 20 Ekim 1937, s. 1.

————————, *Tanzim ve Tasfiye*, **Yenigün**, 22 Ekim 1937, s. 1.

————————, *Nüfus ve Rejim*, **Yenigün**, 24 Ekim 1937, s. 1.

————————, *Rejim ve Teşkilat*, **Yenigün**, 2 Kasım 1937, s. 1-2.

————————, *İstiklal Bayramımız*, **Yenigün**, 3 Kasım 1937, s. 1.

————————, *İntikal Devresinde Muvakkat Hükûmet*, **Yenigün**, 4 Kasım 1937, s. 1.

————————, *Dost Ziyareti*, **Yenigün**, 10 Kasım 1937, s. 1.

————————, *Yine İlk Müntehipler Meselesi*, **Yenigün**, 16 Kasım 1937, s. 1-2.

————————, *Olan Şey Nedir?*, **Yenigün**, 10 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Tavzihe Muhtaç Bir Nokta*, **Yenigün**, 12 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Çıkar Yol*, **Yenigün**, 15 Aralık 1937, s. 1-3.

————————, *Dil ve Hafta Tatili Meselesi*, **Yenigün**, 16 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Devlet Teşkilatında Yerimiz*, **Yenigün**, 19 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Gelenler*, **Yenigün**, 21 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Daima Birlik*, **Yenigün**, 24 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Suriyede Kalan Sancaklı Memurlar,* **Yenigün**, 25 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Türkiye-Suriye Dostluğu*, **Yenigün**, 28 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Niçin Bağlıyız?*, **Yenigün**, 30 Aralık 1937, s. 1-3.

————————, *Menfi Propaganda*, **Yenigün**, 9 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Kuru Sıkı*, **Yenigün**, 19 Ocak 1938, s. 1.

————————, *İki Yüzlü Siyasetin İç Yüzü*, **Yenigün**, 22 Ocak 1938, s. 1-3.

————————, *Güneş Balçıkla Sıvanmaz!*, **Yenigün**, 25 Ocak 1938, s. 1-3.

————————, *Muğalata*, **Yenigün**, 26 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Sağduyunun Sesi*, **Yenigün**, 29 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Umumî Vazifeler ve Dil Şartları*, **Yenigün**, 1 Şubat 1938, s. 1-3.

————————, *Dün ve Bugün*, **Yenigün**, 4 Şubat 1938, s. 1-2.

————————, *Türk-Arap Din Kardeşleri Arasına Fesat Sokulamaz*, **Yenigün**, 16 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Bitaraflık ve İstikrar İstiyoruz*, **Yenigün**, 19 Şubat 1938, s. 1-2.

————————, *Delege İle İkinci Mülâkat*, **Yenigün**, 27 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Son Temenni*, **Yenigün**, 8 Mart 1938, s. 1.

————————, *Din ve Devlet*, **Yenigün**, 13 Mart 1938, s. 1-2.

————————, *Hatayda Türk Hâkimiyeti*, **Yenigün**, 1 Nisan 1938, s. 1.

————————, *Bizim Hürriyetimiz*, **Yenigün**, 3 Nisan 1938, s. 1.

————————, *Netice…*, **Yenigün**, 7 Nisan 1938, s. 1.

————————, *Su Uyur Düşman Uyumaz*, **Yenigün**, 10 Nisan 1938, s. 1.

————————, *Türk-Arap Dostluğu*, **Yenigün**, 13 Nisan 1938, s. 1.

————————, *Dostlar Arasında Bozguncular*, **Yenigün**, 16 Nisan 1938, s. 1-3.

————————, *Kendi Davamızda Biz Kendimize Güveniyoruz*, **Yenigün**, 20 Nisan 1938, s. 1.

————————, *Katî Neticeye Doğru*, **Atayolu**, 18 Mayıs 1938, s. 1-3.

————————, *Dost ve Düşman Bilsin Ki: (Muhtaç Olduğumuz Kudret Damarlarımızdaki Asil Kanda Mevcuttur),* **Atayolu**, 21 Mayıs 1938, s. 1.

————————, *Hedefimiz İstiklâl, Hürriyet, Huzur ve Emniyettir. Bizimle Gelenlere Kollarımız Daima Açıktır,* **Atayolu**, 3 Haziran 1938, s. 1.

————————, *Türk-Fransız Dostluğu ve Hataylılık Umdesi*, **Yenigün**, 10 Temmuz 1938, s. 1.

————————, *Neşe İçinde İş Başına*, **Yenigün**, 15 Ağustos 1938, s. 1.

————————, *Kavuşurken…*, **Yenigün**, 23 Haziran 1939, s. 1.

————————, *Hatay Dün Yerinden Oynadı*, **Yenigün**, 30 Haziran 1939, s. 1-4.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, *Atatürk'ün Verdiği Büyük Ders*, **Dünya**, 10 Kasım 1956, s. 5-6.

BAYDAR, Nasuhi, *Türk-Fransız Dostluğu*, **Ulus**, 5 Temmuz 1938, s. 1-5.

————————, *Müstakil Hatay*, **Ulus**, 1 Eylül 1938, s. 1-7.

————————, *Anlaşma Zihniyetinin Zaferi*, **Ulus**, 2 Eylül 1938, s. 1-8.

————————, *Hatay Hakkında Bir Şehadet*, **Ulus**, 15 Eylül 1938, s. 1-3.

BELGE, Burhan, *Suriyeyi Parçalıyan Türkiye Değil Fransadır*, **Ulus**, 25 Aralık 1936, s. 3.

————————, *Cenevre Arifesinde*, **Ulus**, 18 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Başbakan ve Hatay Barışı*, **Ulus**, 30 Ocak 1937, s. 2.

————————, *Sancak Zaferi*, **Ulus**, 15 Haziran 1937, s. 1-7.

BENİCE, Etem İzzet, *İskenderun ve Antakya*, **Açık Söz**, 12 Eylül 1936, s. 1.

————————, *İskenderun Antakya*, **Açık Söz**, 13 Eylül 1936, s. 1-2.

————————, *İskenderun ve Antakya İçin…,* **Açık Söz**, 2 Ekim 1936, s. 1.

————————, *Şükrü Kayanın Söylevi, Dünya Biz ve İskenderun*, **Açık Söz**, 4 Ekim 1936, s. 1.

————————, *Antakya Türklüğü Fransanın Kefaleti Altındadır*, **Açık Söz**, 11 Kasım 1936, s. 1-2.

————————, *Antakyalılar İntihaba Zorla Götürülemezler,* **Açık Söz**, 16 Kasım 1936, s.1-2.

————————, *Sancak Türklerini İmha mı Etmek İstiyorlar? Bunu Anlamak İsteriz…*, **Açık Söz**, 17 Kasım 1936, s. 1.

————————, *Antakya Davasında Tek Çıkar Yol*, **Açık Söz**, 19 Kasım 1936, s. 1-2.

————————, *Fransadan Beklediğimiz Nedir?*, **Açık Söz**, 20 Kasım 1936, s. 1.

————————, *Bir Nokta İyi Anlaşılmalıdır*…, **Açık Söz**, 22 Kasım 1936, s. 1-2.

————————, *Fransadan Cevap Beklerken,* **Açık Söz**, 25 Kasım 1936, s. 1-6.

————————, *Oyalama Değil Sür'at İstiyoruz!*, **Açık Söz,** 26 Kasım 1936, s. 1-7.

————————, *Fransanın Hataya Düştüğü Noktalar*, **Açık Söz**, 27 Kasım 1936, s.1-6.

————————, *Davamız Konseye Giderken,* **Açık Söz**, 29 Kasım 1936, s. 1-2.

————————, *Mendup Doryoya Haddi Bildirilmelidir,* **Açık Söz**, 30 Kasım 1936, s. 1-3.

————————, *Fransanın Hüsnüniyetinden Şüphe Ediyoruz!*, **Açık Söz**, 4 Aralık 1936, s.1-6.

————————, *İki Yoldan Birisi*, **Açık Söz**, 5 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Türkiye ve Suriye Arasına Sokulmak İstenen Kundak,* **Açık Söz**, 14 Aralık 1936, s. 1-3.

————————, *Kan Dökmek Mesuliyetini Üzerinize Almaktan Sakınınız!*, **Açık Söz**, 3 Ocak 1837, s. 1-6.

————————, *Biraz İnsaf ve İz'an İstiyoruz,* **Açık Söz**, 22 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Bozgun ve Gayret,* **Açık Söz**, 4 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Sancak Davası Türkiye İçin Millî Bir Haysiyet ve İzzeti Nefis Davasıdır*, **Açık Söz**, 7 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Fransadan Açık Söz ve Açık Hesap İstiyoruz!*, **Açık Söz**, 9 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Atatürk'ün Ankara Dönüşü*, **Açık Söz**, 10 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *On Beş Gün İçin Daha Bekliyoruz!,* **Açık Söz**, 11 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Şakaya Gelmeyen Türkiye*, **Açık Söz**, 12 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Fransa Hâlâ Neyi Bekliyor?*, Açık Söz, 16 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Tevfik Rüştü Aras Giderken*, **Açık Söz**, 17 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Pazarlık Devresini Geçirmiş Bulunuyoruz*, **Açık Söz**, 18 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Zavallı Ermeniler!*, **Açık Söz**, 19 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Konsey Bugün Toplanıyor*, **Açık Söz**, 21 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Dava Nereye Gidiyor?*, **Açık Söz**, 23 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Fransız Hariciyesi Fransız Milletine Hıyanet Ediyor*, **Açık Söz**, 29 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Hatay Hataylılarındır*, **Açık Söz**, 26 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Hatay Zaferi*, **Açık Söz**, 30 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Suriye Yanlış ve Kendisine Yar Olmıyacak Bir Yoldan Yürüyor!*, **Açık Söz,** 15 Şubat 1937, s. 1-6.

————————, *Suriye, Hayal ve Hatay*, **Açık Söz**, 18 Şubat 1937, s. 1-6.

————————, *Cenup Hudutlarımız ve Türk Milletinin Emniyet*, **Açık Söz**, 9 Nisan 1937, s. 1-2.

————————, *Müstakil Hatay*, **Son Telgraf**, 2 Eylül 1938, s. 1-6.

————————, *Atatürk'ün Program Nutku*, **Son Telgraf**, 2 Kasım 1938, s. 1.

BİLİM, F. Miktat, *Atatürk ve Hatay,* **Hatay'ın Sesi Dergisi**, S. 40 (30 Kasım 1972), ss. 3-4.

BİLGİN, Vedi, *Şu Bir Hakikatdır ki*…, **Yenigün**, 1 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Köylü Ateşler İçinde İnliyor!*, **Yenigün**, 26 Ocak 1938, s. 2.

————————, *İntihaptan Evvel Neler Yapılmalıdır?*, **Yenigün**, 15 Şubat 1938, s. 2.

————————, *Parlak Yarınlara Doğru*, **Yenigün**, 18 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Değişmeyen Siyaset*, **Yenigün**, 23 Şubat 1938, s. 2.

————————, *Ok Yaydan Çıkmadan*, **Yenigün**, 9 Mart 1938, s. 1.

————————, *Fikir Öldürülebilir mi?*, **Yenigün**, 10 Mart 1938, s. 1.

————————, *Hatayın Spor Klübü*, **Yenigün**, 5 Ağustos 1938, s. 1.

BİLGİN, Şevket, *280 Bin Türk Fellâh Olamaz…*, **Yeni Asır**, 1 Ekim 1936, s. 1-2.

————————, N*otamız*, **Yeni Asır**, 11 Ekim 1936, s. 1.

————————, *Sancak Türktür ve Türk Kalacaktır*, **Yeni Asır**, 18 Kasım 1936, s. 1-2.

————————, *Dâvamız Muzaffer Olacaktır*, **Yeni Asır**, 23 Kasım 1936, s. 1.

————————, *Fransa Hakkımızı Teslim Edecektir*, **Yeni Asır**, 23 Aralık 1936, s. 1-2.

————————, *Yanlış Yol,* **Yeni Asır**, 3 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Güneş Balçıkla Sıvanamaz*, **Yeni Asır**, 10 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Fransa Hakikata Rücu Edecek midir?,* **Yeni Asır**, 13 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *İki Siyaset*, **Yeni Asır**, 15 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Türkiye Sömürgecilerden Ne Çektiğini Unutamaz…*, **Yeni Asır**, 20 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Dancig Gibi Bozuk Bir Hilkat Nümunesi Bizi Tatmin Edemez*, **Yeni Asır**, 22 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *En Tehlikeli Bir Oyun Oynadıklarının Farkında mıdırlar?*, **Yeni Asır**, 24 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Cenevrede Kazandığımız Zaferin Neticeleri*, **Yeni Asır**, 29 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Bugün Bütün Türkiyede Bayram Vardır*, **Yeni Asır**, 31 Ocak 1937, s. 1-7.

————————, *Prensipler Çürütülemez*, **Yeni Asır**, 17 Şubat 1937, s. 1-2.

————————, *Hatay Anayasası İçin Müzakereler Başladı*, **Yeni Asır**, 26 Şubat 1937, s. 1-2.

————————, *Suriyede Sokak Politikacılarının Azgınlıkları*, **Yeni Asır**, 10 Mart 1937, s. 1-2.

————————, *Suriye Çılgınlık Politikasından Vazgeçmelidir*, **Yeni Asır**, 1 Nisan 1937, s. 1-2.

————————, *Fransanın Derin Gafletine Şaşıyoruz…*, **Yeni Asır**, 15 Nisan 1937, s.1.

————————, *Hatayın Hakkı*, **Yeni Asır**, 24 Nisan 1937, s. 1-2.

————————, *Türkiye ve Arap Âlemi*, **Yeni Asır**, 1 Mayıs 1937, s. 1-2.

————————, *Ankarada Yeni Başlıyan Müzakereler*, **Yeni Asır**, 8 Mayıs 1937, s.1-2.

————————, *Hatay Türklüğüne Uzanan Mütecaviz El Kırılmalıdır…*, **Yeni Asır**, 15 Ağustos, 1937, s. 1-2.

————————, *Güzel Sözlerden Sonra Artık Filiyat İstiyoruz*, **Yeni Asır**, 3 Eylül 1937, s. 1-2.

————————, *Türkiye Hakları ve Şerefile Oynanmasına Müsaade Edemez*, **Yeni Asır**, 2 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Fransa Teahhütlerini Çiğnemek mi İstiyor?*, **Yeni Asır**, 4 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Açık ve Samimi Bir Cevap Bekliyoruz*, **Yeni Asır**, 8 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Şuursuzluk Kabarırken Şuuru Hâkim Kılmak İsteyenlerin Vazifesi*, **Yeni Asır**, 15 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Ankara Küçük Milletlere Işık Veren Yerdir*, **Yeni Asır**, 21 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Pusulayı Şaşırdılar mı?*, **Yeni Asır**, 26 Ocak 1938, s. 1-2.

————————, *Cenevrede En Güzel Bir İnsanlık Eserinin Tâlii Görüşülüyor*, **Yeni Asır**, 30 Ocak 1938, s. 1-2.

————————, *Türkiye-Fransa İşbirliği*, **Yeni Asır**, 6 Mart 1938, s. 1-2.

————————, *Hatayda Tahriklerin Kat'î Olarak Önü Alınmalıdır*, **Yeni Asır**, 13 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Bir Dostluk Nasıl Yıkılır?*, **Yeni Asır**, 22 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Hazırlanan Suikast…*, **Yeni Asır**, 25 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Fransaya Son İhtar*, **Yeni Asır**, 29 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Türk Ordusu*, **Yeni Asır**, 3 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Fransız Politikası*, **Yeni Asır**, 5 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Nihayet Anladılar*, **Yeni Asır**, 12 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Soruyoruz Cenevrede Ne İşimiz Kaldı?*, **Yeni Asır**, 19 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Fransa İle Dostluk Görüşmesi*, **Yeni Asır**, 22 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Yalan ve Tezvir de Sökmiyecek*, **Yeni Asır**, 24 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Fâcianın Son Perdesi Kapandı*, **Yeni Asır**, 26 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Bir İhtilaf Nasıl Bitti?*, **Yeni Asır**, 3 Temmuz 1938, s. 1-2.

————————, *Müstakil Hatayı Selamlıyoruz*, **Yeni Asır**, 3 Eylül 1938, s. 1-2.

————————, *Yeni Devlet Kurulurken*, **Yeni Asır**, 7 Eylül 1938, s. 1-2.

BİRGEN, Muhittin, *Sancak İşi Karşısında Türkiye ve Suriye*, **Son Posta**, 21 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Bir Fransız Gazetesinin Hezeyanları*, **Son Posta**, 27 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Bekleyip Göreceğiz!*, **Son Posta**, 10 Ocak 1937, s. 1-7.

————————, *Suriyeliler Müstemlekecilere İnanmayınız!*, **Son Posta**, 11 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Suriyedeki Siyaset Muhtekirleri*, **Son Posta**, 13 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Hatay Türkleri İş Sizinle Bize Düştü!*, **Son Posta**, 14 Ocak 1937, s. 1-11.

————————, *Türk Toprağında Müstemlekeci At Oynatamaz,* **Son Posta**, 16 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Fransızlarla Biraz Daha Açık Konuşalım*, **Son Posta**, 17 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Fransızlarla Açık Görüşelim*, **Son Posta**, 18 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Türkiyeyi Muayyen Olan Programından Hiçbir Kuvvet Döndüremez!*, **Son Posta**, 23 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Diplomatik Muharebe Devam Ederken…*, **Son Posta**, 24 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *İşler Yolunda*, **Son Posta**, 25 Ocak 1937, s. 1-11.

————————, *Cenevrede Teferrüatın Halline Doğru…*, **Son Posta**, 26 Ocak 1937, s.1.

————————, *Hatay Zaferinin Büyük Mânaları*, **Son Posta**, 29 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Başvekilimizin Nutku Münasebetiyle Suriye ile Dostluğumuz*, **Son Posta**, 31 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Şenlik İçinde Kapanan Perde*, **Son Posta**, 1 Şubat 1937, s. 1-2.

————————, *Suriye Heyeti'nin Tuttuğu Yol…*, **Son Posta**, 8 Şubat 1937, s. 1-2.

————————, *Uyanan Arap Nasyonalizmi ve Türkiye*, **Son Posta**, 15 Şubat 1937, s.1-2.

————————, *Fransanın Suriye Komiseri Yeni Bir Ermeni Meselesi mi Çıkarmak İstiyor?*, **Son Posta**, 16 Mart 1937, s. 1-2.

————————, *Fransa Suriyedeki Yeni Siyasetten Mes'ul Mevkidedir*, **Son Posta**, 23 Mart 1937, s. 1-2.

————————, *İki Şeyi Başka Başka Ölçülerle Ölçen Fransa*, **Son Posta**, 30 Mart 1937, s. 2.

————————, *Suriye Hariciye Nazırının Sözlerinde Biz Hiçbir Samimiyet Göremedik!*, **Son Posta**, 7 Nisan 1937, s. 1-2.

————————, *İki Taraflı Zafer: Hatay Davasının Son Safhası*, **Son Posta**, 14 Mayıs 1937, s. 1-2-9.

————————, *Suriyede Yumuşama Hareketi*, **Son Posta**, 21 Mayıs 1937, s. 1-2.

————————, *Yaşasın Müstakil Hatay!*, **Son Posta**, 31 Mayıs 1937, s. 1-2.

————————, *Taşkınlık Artık Mazur Görülecek Haddi Aştı!*, **Son Posta**, 2 Haziran 1937, s. 1-2.

————————, *İstanbul Halkı Erkenden Sokağa Döküldü*, **Son Posta**, 5 Haziran 1937, s. 1-2.

————————, *Vatanîler, Ayni Yolda Devam Ediyorlar!*, **Son Posta**, 11 Haziran 1937, s. 2.

————————, *Hatay Karşısında Türklere Düşen Yeni Bir Vazife*, **Son Posta**, 21 Haziran 1937, s. 1-2.

————————, *Durieux'nün Beyanatı*, **Son Posta**, 25 Temmuz 1937, s. 1-2.

————————, *Hatay Büyük Bir Hakikatin Timsalidir*, **Son Posta**, 29 Kasım 1937, s. 1-10.

————————, *Müstemlekeciler Tuttukları Usulü Değiştirmelidirler*, **Son Posta**, 1 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Türkiye Gibi Suriyenin de Gözünü Dört Açması Lâzımdır!*, **Son Posta**, 2 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Artık Suriyenin ve Parisin Müstemlekecilerile Değil Fransadaki Sollar Hükûmeti İle Konuşacağız!*, **Son Posta**, 3 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Türkiye Gaflet Etmiyor*, **Son Posta**, 20 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Türkiye Çetecilik Yapmaz!*, **Son Posta**, 9 Ocak 1938, s. 1-2.

————————, *Evet, Türkiye Almanya Değildir; Fakat Suriye de Fransa Olmamalıdır*, **Son Posta**, 28 Mart 1938, s. 2.

————————, *Hataydaki Seçim*, **Son Posta**, 30 Nisan 1938, s. 1-2.

————————, *Hatay Fransanın Değil, Hatayın Malı Olacaktır!*, **Son Posta**, 18 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Fransanın Maskesi Nihayet Düştü!*, **Son Posta**, 20 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Hatay Hürriyet ve İstiklâline Kavuşacaktır*, **Son Posta**, 21 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Artık Bu Kadarı Kâfi!*, **Son Posta**, 22 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Kat'î Kararlar Vermek Mecburiyetindeyiz*, **Son Posta**, 30 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Türkiye Bu Hakikati Artık Anlamalıdır*, **Son Posta**, 1 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Hatay Meselesi Artık Eski Hatay Meselesi Değildir*, **Son Posta**, 6 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Arab Matbuatı Türkiye-İngiltere Dostluğundan Gizli Maksadlar Arıyor!*, **Son Posta**, 7 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Hataydaki Cenevre Komisyonu İşi Azıtıyor!*, **Son Posta**, 18 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Milletler Cemiyetinden Derhal Çekilmeliyiz*, **Son Posta**, 19 Haziran 938, s. 1-2.

————————, *Şam'ın Anlamadığı Hakikat*, **Son Posta**, 8 Temmuz 1938, s. 2-12.

————————, *Biz de Burada Bayram Yapmalıyız!*, **Son Posta**, 9 Temmuz 1938, s. 1-2.

————————, *Vaktimiz Var Bekleriz!*, **Son Posta**, 13 Temmuz 1938, s. 1-2.

————————, *Suriyede Yapılan Çirkin Propagandalar***, Son Posta**, 13 Ağustos 1938, s. 2.

————————, *Türkiyenin Yavrusu, Hür Hatayın Doğum Günü*, **Son Posta**, 2 Eylül 1938, s. 1-2.

BİRLİK, Gültekin Kamil, *Celal Bayar'ın Başbakanlığı İsmet İnönü'den Devralması ve Bunun Siyasi Müsteşarlık Üzerine Etkisi*, **Atatürk Yolu**, S. 46 (Güz 2010), ss. 255-293.

BİRSEL, Haktan- ÖZKAYA DUMAN, Olcay, *Fransa'nın Suriye Mandater Yönetimi Müfettişlerinden Pierre Bazantay Gözüyle Yakındoğu'da Bir Milliyetçi Çatışma Alanı: İskenderun Sancağı (1934-1939),* **Turkish Studies** - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 (Summer 2013), ss. 799-817.

————, *Le Sandjak Est Turc (Sancak Türktür) Broşüründe İskenderun Sancağı Sorunsalı*, **Atatürk Yolu**, C.3, S.50, Güz 2012,

BUDAK, Mustafa, *Ankara İtilafnamesi Sürecinde Suriye Sınırı Üzerindeki Tartışmalar*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XIII, S. 38 (Temmuz 1997). ss. 397-425.

BOZDOĞAN, Mansur, *Atasına Yanan İçel*, **İçel Mersin Halkevi Dergisi**, S. 10 (Kasım 1938), s. 10.

BOZKURT, İbrahim, *Atatürk'ün Mersin Ziyaretleri*, **Atatürk Yolu**, S. 61 (Güz 2017), ss. 97-110.

BOZKURT, Mahmut Esat, *Antakya ve İskenderun İçin Çıkar Yol*, **Son Posta**, 1 Ekim 1936, s. 1-9.

————, *Hukuku Düvel Bakımından Antakya İskenderun ve Bilân*, **Son Posta**, 3 Ekim 1936, s. 1-11.

————, *Hatay Dâvasının Sonu*, **Ulus**, 2 Temmuz 1939, s. 1-9.

BÜLENT, Enis, *Hataydan İlk İntibalar*, **Son Posta**, 6 Şubat 1937, s. 1-5.

CAHİT, Burhan, *Verilmeyen Hak Alınır!*, **Açık Söz**, 27 Eylül 1936, s. 1-2.

ÇALIK, Ziya, *Antakya ve İskenderun Hakkındaki Dileklerimizde Haklıyız*, **Ekekon**, 4 Ekim 1936, s. 1-2.

————————, *Türk Antakya Türk İskenderun*, **Ekekon**, 4 Kasım 1936, s. 1.

ÇANAK, Erdem, *Atatürk'ün Adana Ziyaretleri*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXX, S. 90 (Kasım 2014), ss. 49-81.

ÇAPA, Mesut, *Hatay Mücadelesine Katılanların Anıları*, **Atatürk Yolu**, S. 62 (Bahar 2018), ss. 21-38.

ÇAVDARLI, Rıza, *Hatay Alevileri ve Türklük*, **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1937, s. 7.

ÇELENK, Selim, *Şahsi Hürriyet Mutlaktır*, **Yenigün**, 22 Eylül 1938, s. 1-2.

————————, *Güneş Battı Fakat Ebedî Işığı Yolumuzu Aydınlatıyor*, **Yenigün**, 12 Kasım 1938, s. 1.

————————, *Kırk Asırlık Türk Yurdu*, **Yenigün**, 24 Haziran 1939, s. 1-3.

————————, *Kervan Geçer*, **Yenigün**, 28 Haziran 1939, s. 1.

————————, *Bayrağımıza Kavuşurken*, **Yenigün**, 29 Haziran 1939, s. 1.

————————, *İki Büyük Bayram*, **Yenigün**, 23 Temmuz 1939, s. 1-7.

ÇELİK, Kemal, *Çukurova'nın İşgali Döneminde, Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Millî Kuvvetlerin Buna Karşı Yayımladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge*, **Akademik Bakış**, C. 2, S. 3 (Kış 2008), ss. 103-124.

ÇELİKER, İlhan, *Atatürk'ün Ortadoğu Politikası*, **Tarih Okulu Dergisi**, C. XXXIV (Haziran 2018), ss. 645-666.

DAĞISTAN, Adil, *Arşiv Belgeleri Işığında Hatay İçin Verilen Mücadele ve Atatürk*, **Kara Harp Okulu Dergisi**, C. 5, S. 1, 1995, ss. 152-164.

————————, *Millî Mücadele'de Türk-Fransız İlişkileri*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 272-277.

DAĞISTAN, Adil-SOFUOĞLU, Adnan, *Sancak'ta Fransız "Mandat" Yönetimi ve Türkiye*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XX, S. 60 (Kasım 2004), ss. 687-703.

————————, *Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)'ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması ve Türkiye,* **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXI, S. 61 (Mart 2005), ss. 1-46.

DAĞLIOĞLU, Hikmet Turhan, *Bilinmesi Lazım Gelen Hakikat Antakya Sancağının Adı Hataydır*, **Kilis**, 6 Eylül 1937, s. 1-2.

————————, *Türklük ve Hatay*, **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1938, s. 3.

————————, *Türkiye ve Hatay*, **Cumhuriyet**, 21 Temmuz 1938, s. 5.

————————, *Hatay Anavatana Kavuşurken*, **Hatay**, 8 Temmuz 1939, s. 1.

DAVER, Abidin, *Fransa ve Suriye Federasyon Şeklini Öpüp te Başına Koymalıdır!*, **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Fransız Politikası Karşısında Haklı Olarak İnfial Duyuyoruz*, **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Sancak İhtilâfında Atılan İleri Adımlar*, **Cumhuriyet**, 26 Ocak 1937, s.1-3.

————————, *Fransızlar da Suriyeliler de, Bizim Kadar Memnun Olmalıdırlar*, **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1937, s. 1-9.

————————, *Abideye Değil, Abideyi Yaratana…*, **Cumhuriyet**, 31 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Atamız Geliyor*, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1937, s. 1-3.

————————, *Hatay Seçiminde Tek Çıkar Yol Doğru Yoldur*, **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Askerimiz Hatayda*, **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1938, s. 1-8.

DAYI, Esin, *Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması*, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 19, Erzurum 2002, ss. 331-340.

————————, *Hatay'ın Stratejik Önemi ve Türkiye-Suriye İlişkileri,* **Misak-ı Millî'nin 80. Yıldönümünde İskenderun ve Çevresi** (Yayına Hazırlayan: N. Birgül Gündüz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001, ss. 31-41.

DEMİR, İdris, *Hatay Sorunu,* **Ortadoğu Siyasetinde Suriye** (Editörler: Türel Yılmaz-Mehmet Şahin), Platin Yayıncılık, Ankara 2004, ss. 341-364.

DEMİR, Yaşar, *Hatay'da Siyasi Çekişmeler ve Türkiye'nin Politikası (1936-1938),* **History Studies International Journal of History**, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, 2012, ss. 47-72.

DENİZ, Muzaffer Deniz, *Alman Dışişleri Bakanlığı Arşiv Belgelerine Göre Dersim Ayaklanması,* **Turkish Studies-İnternational Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,** Volume: 8/9 (Summer 2013), ss. 817-825.

DERVİŞ, Ata, "*Kırk asırlık*" *Yurdumuz Hatay,* **Yenigün**, 2 Şubat 1938, s. 3.

————, *Hatayda Türk Kültürünün İç Yüzü*, **Yenigün**, 31 Mart 1938, s. 3.

————, *İntihap Heyeti Hakkında Bir Mütalea ve Temenni*, **Yenigün**, 13 Nisan 1938, s. 2.

DİNCER, Celal, *Türk Hatayın Doğuşu Vesilesile Bir Mukayese*, **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1938, s. 3.

DİPLOMAT, *İskenderun ve Antakya Bize Verilmelidir*, **Açık Söz**, 25 Ağustos 1936, s. 2.

DÖNMEZER, Sulhi, *Türkiye Cumhuriyeti Devletine Yönelik Bozguncu Hareketler ve Tehditler*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XIII, S. 38 (Temmuz 1997), ss. 381-396.

EBCİOĞLU, Hikmet Münir, *Atatürk'ün Yazdırdığı Başmakale,* **Yıllarboyu Tarih**, S. 7 (Temmuz 1981), ss.18-22.

(EMEÇ), Selim Ragıp, *Antakya, İskenderun ve Biz*, **Tan**, 10 Ocak 1937, s. 3.

EMEÇ, Selim Ragıp, *Hatay Meselesi ve Zıtlar Mecmuası Sayılabilecek Bir Beyanat*, **Son Posta**, 4 Temmuz 1937, s. 3.

————————, *Hatayın Hakkını İsterken Suriyeden Bir Şey İstemiş Olmuyoruz!*, **Son Posta**, 2 Aralık 1937, s. 1-13.

————————, *Müstemlekecilerin İçyüzünü Anlatan Bir Vesika*, **Son Posta**, 3 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Fransız Parlamentosunun Türk-Fransız Grubu Başkanına Bir Bir Hakikati Arzediyorum*, **Son Posta**, 12 Temmuz 1938, s. 3.

ERASLAN, Cezmi, *Atatürk'ün Yurtta Sulh Cihanda Sulh İlkesi ve Hatay Meselesindeki Tavrı*, **Güneyde Kültür Dergisi**, C. 7, S. 73 (Mart 1995), ss. 19-24.

ERGÖKMEN, Şakir Hazım, *Son Söz: Tahammülümüz Kalmamıştır*, **Açık Söz**, 10 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Parisin Anlamadığı Nokta*, **Açık Söz**, 29 Aralık 1936, s. 1-3.

————————, *Fransa ve İtalya ile Türkiye*, **Açık Söz**, 15 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Hatay, Türkiye ve Fransa*, **Açık Söz**, 29 Mart 1937, s. 1-2.

ERKAL, Şükrü, *Atatürk ve Hatay,* **Atatürk Haftası Armağanı (Ölümünün 50 nci Yılında Atatürk)**, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1988, ss. 9-35.

ERTEM, Sadri, *Sancak İçin Ne İstiyoruz?*, **Son Posta**, 22 Kasım 1936, s. 1-8.

————————, *Niçin Milletler Cemiyetine Gidiyoruz?*, **Kurun**, 30 Kasım 1936, s. 1-2.

————————, *Sancağın İstiklâl İçin Mücadelesi*, **Kurun**, 15 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *İmha Edilmek İstenilen Kültür*, **Son Posta**, 12 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Hatay ve Anavatan*, **Hatay**, 30 Haziran 1939, s. 1.

ESEN, Mekki Said, *Hatay Türklerinin Yegâne Gazetesi Yeni Gün, Niçin ve Nasıl Kapatıldı?*, **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1936, s. 8.

ESMER, A. Şükrü, *Hatay Davası ve Milletler Cemiyeti*, **Ulus**, 22 Mayıs 1937, s. 3.

————————, *Milletler Cemiyeti Konseyi Bugün Toplanıyor*, **Ulus**, 24 Mayıs 1937, s. 1.

————————, *İmzalanan Vesika*, **Ulus**, 6 Temmuz 1938, s. 1-7.

————————, *Mesut Hatay*, **Ulus**, 23 Ağustos 1938, s. 1-8.

————————, *Cumhuriyet ve Dış Politikamız, Lozan-Montrö-Hatay*, **Siyasal İlimler (Mülkiye) Mecmuası**, No: 91 (Ekim 1938), ss. 334-335.

————————, *Atatürk ve Hatay*, **Ulus**, 19 Kasım 1938, s. 3.

————————, *Hatay Anlaşması*, **Ulus**, 15 Haziran 1939, s. 1-3.

————————, *Türkiye-Fransa*, **Ulus**, 25 Haziran 1939, s. 3.

————————, *Nihayet Hatay'a Kavuştuk*, **Ulus**, 26 Haziran 1939, s. 3.

EZER, Feyzullah, *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları*, **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, C. 1, S. 3 (Haziran 2003), Elazığ, ss. 18-22.

FIRAT, Melek-KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; *Sancak (Hatay) Sorunu*, **Türk Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. I:1919-1980 (Editör: Baskın Oran), İstanbul 2012, ss. 279-292.

GALİOĞLU, Rengin, *Hatay Devleti Başvekili Dr. Abdurrahman Melek*, **Güneyde Kültür Dergisi**, S. 140 (Temmuz 2003), ss. 8-24.

GENÇ Nuri, *Hezeyan ve Entrika*, **Hatay**, 18 Ağustos 1938, s. 1.

————————, *Atatürkün Emaneti*, **Hatay**, 28 Ağustos 1938, s. 1.

————————, *Mesut İşaretler*, **Hatay**, 4 Eylül 1938, s. 1.

————————, *Bugünkü Türkiye*, **Hatay**, 16 Kasım 1938, s. 1.

————————, *Bu Sabah*, **Hatay**, 19 Kasım 1938, s. 1.

————————, *Mutlu Günler Arifesindeyiz*, **Hatay**, 18 Haziran 1939, s. 1.

————————, *Türk Ordusu ve Hatay*, **Hatay**, 29 Haziran 1939, s. 1.

GEZGİN, Hakkı Süha, *Hatay Davasında Mutlaka Bizim Dediğimiz Olacak*, **Kurun**, 20 Mayıs 1938, s. 1-4.

————————, *Hatay Zaferi*, **Vakıt**, 24 Haziran 1939, s. 1-2.

GÖZTEPE, Tarık Mümtaz, *Bıçak Kemiğe Dayanıyor Hatay Türkleri Ayaklanıyor*, **Hatay'ın Sesi Dergisi**, S. 32 (31 Mart 1972), ss. 4-7.

(GÖZTEPE), Tarık Mümtaz, *Ayrılık Yıllarının Tam Bir Tarihçesi*, **Hatay Albümü** (Müellifi: Tarık Mümtaz), Ülkü Matbaası, İstanbul 1942, ss. 10-13.

————, *Beş Temmuz Bayramı*, **Hatay Albümü** (Müellifi: Tarık Mümtaz), Ülkü Matbaası, İstanbul 1942, s. 51-56.

GÜNER, Zekai, *Antep Savunması ve Ali Şefik Özdemir Bey'in Faaliyetleri*, **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 6 (2007), ss. 49-65.

GÜNGÖR, Salâhattin, *On Binlerce Halk Atatürkü İçten ve Candan Gelen Coşkunlukla Alkışladı*, **Tan**, 6 Haziran 1937, s. 6.

GÜNDÜZ, Aka, *Türk Sancaklılar Temkinli Olunuz!*, **Açık Söz**, 12 Ekim 1936, s. 1.

————, *Antakya-İskenderun*, **Açık Söz**, 16 Ekim 1936, s. 1.

————, *Suriye Seçimleri ve Hatay Türkleri*, **Açık Söz**, 18 Kasım 1936, s. 1-2.

————, *Dayan! Hatay'lı*, **Açık Söz**, 6 Aralık 1936, s. 1.

————, *Hatay Mücadelesinde İki Ayrı Cephe*, **Açık Söz**, 11 Aralık 1936, s.1.

————, *Konuşmaların Birinci Kesilişi*, **Açık Söz**, 26 Aralık 1936, s. 1-3.

————, *Hatay Bayrağı*, **Açık Söz**, 28 Aralık 1936, s. 1.

————, *Yılın Son Toplantısı*, **Açık Söz**, 31 Aralık 1936, s. 1-3.

————, *Hataydaki Azgınlık*, **Açık Söz**, 14 Ocak 1937, s. 1.

————, *Örnek Devlet ve Hatay Vilâyeti*, **Tan**, 24 Haziran 1939, s. 1-10.

————, *An'anevî Türk-Fransız Dostluğu Ne Demektir?*, **Tan**, 25 Haziran 1939, s. 1-10.

GÜNDÜZ, Şekip, *Hatay*, **Haber**, 18 Şubat 1937, s. 2.

————, *Hatayın Ana Yasası*, **Haber**, 21 Şubat 1937, s. 2.

————, *Garip Bir Küstahlık*, **Haber**, 2 Haziran 1937, s. 2.

————, *Türk Milleti Hataya Dair Kararların Tamamile Tatbikini Görmek İstiyor*, **Haber**, 30 Kasım 1937, s. 1-2.

————, *Hatay İntihabı Talimatnamesi*…, **Haber**, 18 Aralık 1937, s. 2.

————————, *Bir Müttefikimiz: İngiliz Efkârıumumiyesi*, **Haber**, 22 Haziran 1938, s. 2.

GÜNTEPE YEŞİLBURSA, Emine-BABAOĞLU, Resul, *Atatürk-İnönü Ayrılığı ve Dersim Olayları*, **Atatürk Yolu**, S. 58 (Bahar 2016), s. 39-75.

GÜVEN, Nevzat, *Antakya ve İskenderun Türklerinin Hakkı*, **Türk Sözü**, 30 Eylül 1936, s.1-3.

HATİP, Hatice, *Bir Gaflet Şaheseri!*, **Açık Söz**, 13 Aralık 1936, s. 3.

HATİPOĞLU, Süleyman, *Millî Mücadele'de Dörtyol*, **Güneyde Kültür Dergisi**, S. 35 (Ocak 1992), ss. 5-9.

————————, *Atatürk ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması,* **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 102, (Haziran 1996), ss.13-23.

————————, *Atatürk de Kuva-yı Milliye Misak-ı Millî'nin Şekillenmesi*, **Misak-ı Millî'nin 80. Yıldönümünde İskenderun ve Çevresi** (Yayına Hazırlayan: N. Birgül Gündüz), Atatürk Araştırma Merkesi Yayınları, Ankara 2001, ss. 43-56.

————————, *Hatay'ın Kurtuluşunun Fikri Temelleri,* **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Haz. Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001, ss. 41-67.

————————, *Hatay'ın Türkiye'ye Katılması,* **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 685-690.

————————, *Atatürk'ün Dış Politika Zaferi:* Hatay, **Hatay Araştırmaları I** (Editörler: Ahmet Gündüz- Selim Kaya), Antakya Belediyesi Yayınları, Cantekin Matbaası, Ankara, 2010, ss. 167-177.

————————, *Hatay Halkının Anavatanla Bütünleşme Çabaları*, **Türkiye-Ortadoğu Uluslar Arası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu** (3-5 Kasım 2009 Antakya-Hatay, Haz. Mukaddes Arslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2011, ss. 209-226.

HÜLAGÜ, Orhan, *Hatay Nasıl Kurtuldu?*, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, C. 49, S. 295 (Temmuz 2011), ss. 29-32.

İNAN, Afet, *Atatürk'ü Dinlerken: Gerilla Hakkında İki Hatıra*, **Belleten**, C. 1, S. 1 (Ocak 1937), Türk Tarih Kurumu Basımevi, İkinci Basım, Ankara 1995, ss. 14-19.

JAESCHKE, *İskenderun ve Antakya Halis Türk Yurdudur*, **Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi (1923-1938)** (Editör: Ö. Andaç Uğurlu), İkinci Baskı, İstanbul 2003, ss. 416-433.

KARA, Adem, *Hatay'ın Anavatana Katılması Hakkında Yeni Bir Belge*, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, S. 2 (Aralık 2017), ss. 117-134.

KARAKOÇ, Ercan, *Atatürk'ün Hatay Davası*, **Bilig**, Yaz 2009, Sayı: 50, ss. 97-118.

KASALAK, Kadir, *Suriye'de Manda Yönetiminin Kurulması ve Türkiye'ye Etkileri*, **FÜ Ortadoğu Araştırmaları Dergisi**, C. IV, S. 2 (2006), ss. 69-87.

KAŞTAN, Yüksel, *Atatürk Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri*, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 10, S. 53 (2017), ss. 271-282.

KEREY, A. Reşat, *Hatay: Arzımevud*, **Yenigün**, 25 Ocak 1938, s. 1.

————, *Hataylı Kimdir?*, **Yenigün**, 28 Ocak 1938, s. 1.

————, *Mesut Bir Zihniyetin Doğumunu Selamlarken*, **Yenigün**, 30 Ocak 1938, s. 2.

————, *İntikal Hükûmetinden Beklediğimiz*, **Yenigün**, 6 Şubat 1938, s. 1.

————, *Tek Yol!*, **Yenigün**, 8 Şubat 1938, s. 1.

————, *Tarihleri Aşarken*, **Yenigün**, 10 Şubat 1938, s. 3.

————, *Pusuya Dikkat!*, **Yenigün**, 18 Şubat 1938, s. 1.

————, *Sabotaj Yok!*, **Yenigün**, 20 Şubat 1938, s. 2.

————, *Siyasî Parti Nedir*, **Yenigün**, 22 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Siyaset ve Memur*, **Yenigün**, 24 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Mehmetçiklere Kavuşurken*, **Yenigün**, 6 Temmuz 1938, s. 2.

KHADDURİ, Majid, *The Alexandretta Dispute*, **The American Journal of International Law**, Vol. 39, No:3 (Jul 1945), pp. 406-425.

KOCATÜRK, Utkan*; Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. I, S.3 (Temmuz 1985), ss. 711-739.

KOÇOĞLU, Cevdet, *Gerçek Milliyetçilik,* **Hatay'ın Sesi Dergisi**, S. 35 (30 Haziran 1972), ss. 9.

————————, *Kahraman Ordumuzun Hatay'a Girişi*, **Hatay'ın Sesi Dergisi**, S. 36 (31 Temmuz 1972), ss. 3-4.

KODAZ, Yusuf, *Bağımsız Suriye için Atılan ilk Adım: Fransa-Suriye Antlaşması ve Türk Kamuoyu (9 Eylül 1936)*, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 35, S. 59 (Mart 2016), ss. 213-237.

KOLLET, Marcel, *Suriye İhtilâllerinin Tafsilâtı*, Makalenin tamamı için bkz. **Vu Mecmuası'**ndan, **Kurun,** 6-7-8 Nisan 1936, s. 1-4.

KÖNİ, Hasan S., *Atatürk'ün Dış Politikayla İlgili Görüşleri ve Uygulamaları*, **100. Yıl Atatürk Konferansları**, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, ss. 131-140.

KÖNİ, Hasan, *Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış*, **Atatürk Yolu**, S. 4 (Kasım 1989), ss. 535-539.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Antakyada Türklere Aid Bir Tılsım*, **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1936, s. 1-3.

KÖYMEN, D. (Doğan), *Sancağımızı Bizden Kimse Koparamaz*, **Akgün**, 31 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Atatürkün İnkılap Vatanı Hataysız Eksiktir*, **Akgün**, 14 Ocak 1937, s. 1-3.

KÖYMEN, Doğan, *Millî Davamız*, **Akgün**, 21 Ocak 1937, s. 1-3.

KÖYMEN, D. (Doğan), *Davamız Halledilirken*, **Akgün**, 28 Ocak 1937, s. 1-3.

KUNT, Bekir Sıtkı, *Hatayda Türkçe*, **Yenigün**, 17 Mart 1938, s. 1.

————, *Fırıldak ve Fırıldakçılar*, **Yenigün**, 16 Mart 1938, s. 1.

————, *Bol Keseden İhsan!...*, **Yenigün**, 18 Mart 1938, s. 1.

————, *Mesul Kim?*, **Yenigün**, 19 Mart 1938, s. 1.

————, *Mutlaka Türk Hakimiyeti*, **Yenigün**, 23 Mart 1938, s. 1.

————, *Partizan Teşkilatı da Ne Oluyor?*, **Yenigün**, 6 Nisan 1938, s. 1.

————, *B. Kesimin İstifası*, **Yenigün**, 9 Nisan 1938, s. 1.

————, *Doktor Arası Selamlarken*, **Yenigün**, 17 Nisan 1938, s. 1.

————, *Kaydolmağa Giderken*, **Yenigün**, 28 Nisan 1938, s. 1.

————, *Türk Hatayı Türk Memurlar İdare Etmelidir*, **Yenigün**, 30 Nisan 1938, s.1.

————, *Bay Garonun Ankara Seyahati*, **Yenigün**, 1 Mayıs 1938, s. 1.

————, *Açık Konuşalım*, **Atayolu**, 15 Mayıs 1938, s. 1.

————, *Atatürk Hatayı Kurtardı*, **Atayolu**, 12 Haziran 1938, s. 1-2.

————, *Beklediğimiz Gün*, **Yenigün**, 5 Temmuz 1938, s. 1.

————, *Partimizin Beyannamesi*, **Yenigün**, 22 Ağustos 1938, s. 1-2.

————, *Partimizin Programı*, **Yenigün**, 23 Ağustos 1938, s. 1-4.

————, *Teessürümüz ve Tesellimiz*, **Yenigün**, 13 Kasım 1938, s. 1-3.

KURAT, Yuluğ Tekin, *Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası*, **Belleten**, C. XXXIX, S. 154, s. 267.

KUŞÇU, A. Samet, *Antakyalı Kızın Menkıbesi ve 23 Temmuz'a Gelinceye Kadar Köşe Taşları*, **Güneyde Kültür Dergisi**, S. 5 (Temmuz 1989), ss. 7-9.

————, *Kurtuluş Savaşının İlham Kıvılcımı Hatay Toprağında Kutsal Direniş*, **Güneyde Kültür Dergisi**, S. 10 (Aralık 1989), ss. 6-9.

————————, *Hatay'ın Kurtuluşu ve Kurtarılışı Konusunda Özet Bir İnceleme II*, **Güneyde Kültür Dergisi**, C. 9, S. 96 (Şubat 1997), ss. 23.

KUTLU, Ayla, *Hatay Devleti'nden Hatay İline*, **Tarih ve Toplum**, C. 8, S. 43 (Temmuz 1987), ss. 19-26.

KUTLU, Salahattin, *Düşünce ve Birlik*, **Yenigün**, 26 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Kar ve Zarar*, **Yenigün**, 4 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Maksadımız*, **Yenigün**, 5 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Mukayese*, **Yenigün**, 13 Ocak 1938, s. 1.

————————, *İşin Aslı*, **Yenigün**, 14 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Bugünkü Vaziyet*, **Yenigün**, 20 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Loryan Gazetesine Bir Cevap*, **Yenigün**, 23 Ocak 1938, s. 1-3.

————————, *Karşılıklı Saygı*, **Yenigün**, 3 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Oyun*, **Yenigün**, 10 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Gayemiz*, **Yenigün**, 17 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Propaganda*, **Yenigün**, 20 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Yanlış Hamleler*, **Yenigün**, 1 Mart 1938, s. 1.

————————, *Netice*, **Yenigün**, 9 Mart 1938, s. 1.

————————, *Türk İnkılâbı ve Türk Askeri*, **Yenigün**, 12 Temmuz 1938, s. 2.

————————, *Tarih Karşısında*, **Yenigün**, 22 Temmuz 1938, s. 2.

————————, *Yeni Hamleler*, **Yenigün**, 17 Ağustos 1938, s. 1.

————————, *Büyük Vatan Perver Tayfur Sökmen*, **Yenigün**, 26 Ağustos 1938, s. 1-2.

————————, *Programımızda Tereddüt Yoktur!*, **Yenigün**, 22 Eylül 1938, s. 2.

————————, *Hatay İlhakının Manası*, **Yenigün**, 10 Temmuz 1939, s. 1-3.

————————, *Yeni Bir Vazife Devresi*, **Yenigün**, 23 Temmuz 1939, s. 1-7.

KÜÇÜKA, N. A., *Suriye İşleri*, **Akşam**, 19 Nisan 1936, s. 1-6.

————————, *Fransa-Suriye Anlaşması*, **Ulus**, 17 Eylül 1936, s. 1.

KÜÇÜKA, Necibali, *İskenderun ve Antakya Meselesi*, **Ulus**, 4 Ekim 1936, s. 1.

KÜÇÜKA, Necib Ali, *Sulhçu Türkiye*, **Ulus**, 8 Temmuz 1938, s. 1-6.

MAYAKON, İsmail Müştak, *Tarihten Bir Yaprak Bir Türk Camiasının Adı*, **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1936, s. 1.

————, *Hatta-Hatay ve Orante-Uratube*, **Cumhuriyet**, 22 Ekim 1936, s. 1-3.

————, *Fasid Bir İntihab*, **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1936, s. 1-3.

————, *Açık Konuşalım…*, **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1936, s. 1-3.

————, *Doryonun Manevrası*, **Cumhuriyet**, 23 Kasım 1936, s. 1-3.

————, *Çetecilik Siyaseti*, **Cumhuriyet**, 1 Aralık 1936, s. 1-2.

————, *Şimal Aslanı* "*Sadullah Cabiri*"*nin Marifetleri*, **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1936, s. 1-5.

————, *İstiklâl Pazarlık Mevzuu Olamaz!*, **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1936, s. 1-6.

————, *Türkler ve Arablar*, **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1936, s. 1-7.

————, *Paris Müzakereleri*, **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1936, s. 1.

————, *Türk Geçmişi Unutmak İstiyordu!...*, **Cumhuriyet**, 23 Ocak 1937, s. 1.

————, *Anlaşmanın Tek Yolu*, **Cumhuriyet**, 25 Ocak 1937, s. 1.

————, *Suriyeli Kardeşlere Türkten Selâm*!, **Cumhuriyet**, 26 Ocak 1937, s. 1.

————, *Bir Mukayese ve Bir Hasbıhal*, **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1937, s. 1-3.

————, *Anlatamadık mı?*, **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1937, s. 1.

————, *Komitacılık Siyaseti*, **Cumhuriyet**, 16 Şubat 1937, s. 1-3.

————, *Siyaset Softaları*, **Cumhuriyet**, 22 Şubat 1937, s. 1-5.

————, *Evvela Hak Sonra Dostluk*, **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1938, s. 1.

MURSAL, Reşat, *Yurt İçin Düşünceler*, **Yenigün**, 4 Ağustos 1937, s. 1.

————, *Yurt İçin Dilekler*, **Yenigün**, 5 Ağustos 1937, s. 1.

MURSALOĞLU, Reşat, *Otorite ve Tahrikçiler*, **Yenigün**, 17 Ağustos 1937, s. 1.

————————, *Delege-Konsoloslar-Bitaraf Heyet-Banka ve Gümrükler*, **Yenigün**, 26 Ekim 1937, s. 1.

————————, *29 İkiniteşrin Basamağında*, **Yenigün**, 28 Kasım 1937, s. 1.

————————, *Büyük Dava Önünde Bir Hakikatin İfadesi*, **Yenigün**, 15 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Balkan Antantı ve Hatay*, **Yenigün**, 8 Mart 1938, s. 1-3.

————————, *İntihabata Doğru*, **Yenigün**, 4 Mayıs 1938, s. 1.

————————, *Hataya Asker Girince*, **Yenigün**, 19 Temmuz 1938, s. 2.

————————, *Hatay Halk Partisi ve Halkımız*, **Yenigün**, 18 Ağustos 1938, s. 1-2.

MURSALOĞLU, Mehmet, *Hatay'ın Tarihi*, **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Hazırlayan: Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001, ss. 109-129.

————————, *İskenderun'un Stratejik Önemi ve Misak-ı Millî*, **Misak-ı Millî'nin 80. Yıldönümünde İskenderun ve Çevresi** (Yayına Hazırlayan: N. Birgül Gündüz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001, ss. 77-85.

MUTLU, Avni, *Etilerin Orjini Meselesi*, **İçel Mersin Halkevi Dergisi**, S. 6 (Haziran 1938), ss. 8, 13.

NABİ, Yaşar, *Türk Hatay*, **Ulus**, 10 Temmuz 1938, s. 2.

NADİ, Doğan, *Cenevrede Siyasî Faaliyet*, **Cumhuriyet**, 22 Ocak 1937, s. 1.

NADİ, Nadir, *Fransa-Suriye Anlaşması ve Sancak Türkleri*, **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1936, s. 1-3.

————————, *Mürteci Devlet*, **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1938, s. 1.

————————, *Türk Tezi Zafere Kavuşacak*, **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1938, s. 1-3.

————————, *Sulh Meş'alesi mi? Politika Aleti mi?*, **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1938, s. 1-7.

————————, *Hatay Türk Bayrağının Gölgesinde Hürriyet ve İstiklâline Kavuştu*, **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1938, s. 1-3.

————————, *Hatay Devletinin Mes'ud İstikbali*, **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1938, s. 1-5.

————————, *Büyük Millet Meclisi Açılırken*, **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1938, s. 1.

NADİ, Yunus, *Suriye İstiklâli ve İskenderun Hususî İdaresi*, **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1936, s. 1.

————————, *Suriye İstiklâli ve İskenderun-Antakya Havalisi Muhtariyeti*, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1936, s. 1-3.

————————, *İskenderun Meselesinde Sözü Ayağa Düşürmemek Lâzımdır*, **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1936, s. 1-3.

————————, *Aklı Selimin İlk Beşaret Haberi*, **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1936, s. 1-3.

————————, *Selim Olan ve Olmıyan Aklın İki Kutbu*, **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1936, s. 1-3.

————————, *Hatay Türklerinin Tabiî Hakları Ahdî Teminatla Teyid Edilmiştir*, **Cumhuriyet**, 13 Ekim 1936, s. 1.

————————, *Yarım Asra Yakın Alzas-Loren İçin Yananların Akıl ve Mantıktan Bu Kadar Uzaklaşmamalarını Temenni Ederiz*, **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1936, s. 1-3.

————————, *Mesele, Suriyeden Önce Türkiye İle Fransa Arasındadır*, **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1936, s. 1-3.

————————, *Antakya Meselesinde Ermenilerden Sonra Alevi ve Museviler*, **Cumhuriyet**, 15 Kasım 1936, s. 1-3.

————————, *İskenderun-Antakya ve Havalisi Meselesi Nedir?...*, **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1936, s. 1-3.

————————, *Hatay Türklerinin Zaferi*, **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1936, s. 1-3.

————————, *Sancağa Verilecek Muhtariyet Zaten İstiklâl Mahiyetinde İdi*, **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1936, s. 1.

————————, *Hatay Davası Münasebetile Türk Mucizesi*, **Cumhuriyet**, 25 Kasım 1936, s.1-3.

————————, *Hatay Davası Milletler Cemiyetine İntikal Etmiştir*, **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1936, s. 1-2.

————————, *Antakyada Türk Kanı Döküldükten Sonra*, **Cumhuriyet**, 3 Aralık 1936, s. 1-2.

————————, *Fransanın Örsle Çekiç Arasına Koyduğu Memleket: Suriye*, **Cumhuriyet**, 6 Aralık 1936, s. 1-3.

————————, *Vaziyet Havasın İddiası Gibi Olmaktan Çok Uzaktır*, **Cumhuriyet**, 8 Aralık 1936, s. 1-6.

————————, *Türk-Fransız Dostluğunu Istıraba Düşüren Tezad*, **Cumhuriyet**, 9 Aralık 1936, s. 1-6.

————————, *Fransa İle Doğrudan Müzakerelere Başlarken*, **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1936, s. 1-3.

————————, *Cumhuriyet Rejiminin Lâiklik Fazileti*, **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1936, s. 1-3.

————————, *Hakkımızdan Olduğu Kadar Kuvvetimizden de Tamamile Eminiz!*, **Cumhuriyet**, 24 Aralık 1936, s. 1-4.

————————, *Fransa Mes'uldür*, **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1936, s. 1-3.

————————, *Şimdiye Kadarki Vaziyetin Bir Bilânçosu*, **Cumhuriyet**, 26 Aralık 1936, s. 1-7

————————, *Fransız-Türk Dostluğunu Gölgeliyen Karabulut: Vienot*, **Cumhuriyet**, 28 Aralık 1936, s. 1-4.

————————, *Münakaşa Götürmeğe Tahammülü Olmıyan Hakikat: Hatay'ın Türklüğü*, **Cumhuriyet**, 29 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Hatay Suriye Esaretine Kesinlikle Bırakılamaz*, **Cumhuriyet**, 31 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Hatay Davasını Bitaraf Müşahitler Halledecek Değildir*, **Cumhuriyet,** 2 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Yeni Türkiyenin Yanındaki Yeni Suriye*, **Cumhuriyet**, 3 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Sancağa Giden Bitaraf Müşahitler Ne İş Görecekler?*, **Cumhuriyet**, 5 1937, s. 1-3.

————————, *Fransız Dostluğuna Hâlâ Kıymet Veriyoruz!*, **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Sancak Meselesinde (Er Nuvel) Gazetesini Tenvir İçin*, **Cumhuriyet**, 7Ocak 1937, s. 1-3

————————, *Fransa Bir Türk Alsas Loreni mi Yaratmak İstiyor?*, **Cumhuriyet**, 9 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Aydınlatılması Lâzım Noktalar*, **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1937, s. 1-4.

————————, *Bizim Meselemi ve Dünya Meseleleri*, **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Hatay Davası Önünde Dostlarımız*, **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1937, s. 1-4.

————————,*Sancaktaki Fransız Müstemlekecilerinin Mezbuhane Gayretleri*, **Cumhuriyet**, 14 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Bitaraf Bir Polis Kuvveti İstemekte Ne Kadar Haklı İmişiz!,* **Cumhuriyet**, 15 Ocak 1937, s. 1-7.

————————, *Fransız Memurları Çete Teşkilâtı Yapıyorlar*, **Cumhuriyet**, 16 Ocak 1937, s. 1-7.

————————, *Manda; İdaresi Yirminci Yüzyılın Medenî Barbarlığıdır!*, **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1937, s. 1-5.

————————, *Son Safha*, **Cumhuriyet**, 18 Ocak 1937, s. 1-4.

————————, *Unsurdan Unsura Nifak!*, **Cumhuriyet**, 19 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Türk-Fransız Dostluğunun Son İmtihan Günleri*, **Cumhuriyet**, 20 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Fransız Başbakanı M. Blum'ün Mütaleaları Önünde*, **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Hakkı Tanımamanın ve Tanıtmamanın Mes'uliyeti*, **Cumhuriyet**, 22 Ocak1937, s. 1-3.

————————, *Millî Muvaffakiyetimiz Büyük Milletimize Kutlu Olsun*, **Cumhuriyet**, 27 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Davamızın Hallinden Sonra Türkiye-Suriye*, **Cumhuriyet**, 29 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Fırtınadan Sonra Sükûn: Türkiye-Fransa Münasebetleri*, **Cumhuriyet**, 30 Ocak 1937, s. 1-7.

————————, *Hatay Anlaşmasının Başbakan Dilile Teşrih ve İzahı*, **Cumhuriyet**, 31 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Milâno Mülâkatı Vesilesile Türk-İtalyan Münasebetleri*, **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1937, s. 1-7.

————————, *Mes'ud Bir Hadise: Türk ve Arap Münasebetlerinde Samimiyet*, **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1937, s. 1.

————————, *Müstemlekeci Zihniyetin Büyük Kurdu!*, **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1937, s. 1-6.

————————, *Hatay'ın Teşkilâtı Esasiyesi*, **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1937, s. 1.

————————, *Sancağın Anayasası Hakkında*, **Cumhuriyet**, 22 Mart 1937, s. 1-7.

————————, *Sancak İşinde Fransaya Düşen Mühim Vazife*, **Cumhuriyet**, 25 Mart 1937, s. 1-7.

————————, *Biz Bekliyor ve Bilhassa Beklemesini Çok İyi Biliyoruz*, **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1937, s. 1-7.

————————, *Milletler Cemiyetinin ve Sulhun Bir Zaferi Daha*, **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1937, s. 1-7.

————————, *Hatay Davasında Hakkın Zaferi*, **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1937, s. 1-3.

————————, *Hatay Meselesinin Hallinden Sonra Suriye ile Münasebetlerimiz*, **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1937, s. 1-3.

————————, *Büyük Şefimiz ve Millî Dava*, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1937, s. 1-3.

————————, *Hatay Davamızın Hallinden Sonra Mahallî Muhtemel Vaziyetler*, **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1937, s. 1.

————————, *Hatay Hâdiselerinden Sonra Suriyelilerin Bilmeleri Lâzım Olan İki Hakikat*, **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1937, s. 1-6.

————————, *Vekillerimizin Suriye Halkı ile Yakından Temasları*, **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1937, s. 1-3.

————————, *Türkiye-Suriye Münasebetleri Üzerine*, **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1937, s. 1-7.

————————, *Hatay İstiklâli Resmen de İlân Edildi*, **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1937, s. 1-7.

————————, *Kalın Bir Cahillik: Müslüman Partisi!*, **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1937, s. 1-5.

————————, *Müslüman Partisi Teşebbüsüne Karşı*, **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1937, s. 1.

————————, *Hatayın Türk ve Gayrıtürk Bütün Halkına*, **Cumhuriyet**, 25 Temmuz 1937, s. 1.

————————, *Hatay Ülkesi Kendi Kendini Müdafaa Kuvvetinden Mahrumdur*, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1937, s. 1-7.

————————, *Hatay Türklüğü Üzerinde Hakikat*, **Cumhuriyet**, 17 Ağustos 1937, s. 1-3.

————————, *Hatay Davamızın Halli Arifesinde*, **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1937, s. 1-7.

————————, *Hatay Davamızda Yeni Merhaleler*, **Cumhuriyet**, 21 Kasım 1937, s. 1.

————————, *Mahallî İdareye Düşen Büyük Basiret Borcu*, **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1937, s. 1.

————————, *Hataylıların Sevincini Kendi Kalbimizde Hissediyoruz*, **Cumhuriyet**, 29 Kasım 1937, s. 1-3.

————————, *Meğer Hataya Aid Vazifelerimiz Bitmemiş İmiş!*, **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1937, s. 1-8.

————————, *Suriye Başvekili Cemil Mürdüm Memleketimizde*, **Cumhuriyet**, 20 Aralık 1937, s. 1-5.

————————, *Suriye Başvekili Cemil Mürdümün Ankara Temasları*, **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1937, s. 1-5.

————————, *Hatay Davamızda Son Vaziyet*, **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Hükûmetimizin Milletler Cemiyeti Nezdindeki Protestoları*, **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1938, s. 1-7.

————————, *Hatay Davamız Son Geçidi Üzerinde*, **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Suriyenin Meselesi Başkadır, Büyüktür ve Çok Ehemmiyetlidir*, **Cumhuriyet**, 29 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Irk ve Din Farkı Olmaksızın Bütün Hatay Ahalisine*, **Cumhuriyet**, 30 Ocak 1938, s. 1-3.

————————, *Hakkın Zaferi: Hatay Davamız Bir Daha Hallolundu*, **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1938, s. 1-7.

————————, *Hatay Davamız Üzerinde Hakikî Anlaşmaya Doğru*, **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1938, s. 1-7.

————————, *Yeni Hatay Nizamı Önünde Türk-Fransız Münasebetleri*, **Cumhuriyet**, 21 Mart 1938, s. 1.

————————, *Hatayda Seçim Başladı!*, **Cumhuriyet**, 9 Mayıs 1938, s. 1-3.

————————, *Bir Hatıra ve Bir Hakikat*, **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1938, s. 1-5.

————————, *Cenup Hududumuz Ötesinde Vaziyetin Hakikati*, **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1938, s. 1-7.

————————, *Hatay'da Son Safha İle Karşı Karşıya*, **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1938, s. 1-7.

————————, *Ne Yapmak İstiyoruz, Ne Yapmak İstiyorlar?*, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1938, s. 1-8.

————————, *İngiltere İle Fransa Arasında Bir Mukayese*, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1938, s. 1-4.

————————, *Hatay Meselesi ve Suriye Meselesi*, **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1938, s. 1-5.

————————, *Dolambaçlı Entrikaya Cepheden Hücum*, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1938, s. 1-7.

————————, *Fransız Sömürgeciliği İnsanların Hayatile Nasıl Oynuyor?*, **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1938, s. 1-7.

————————, *Sancak Nedir? Hatay Nedir?*, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1938, s. 1-7.

————————, *Hatay Meselesinde Son Vaziyet*, **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1938, s. 1.

————————, *Yeni Zihniyet Önünde Müstakil Hatay*, **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1938, s. 1-3.

————————, *Hatay Meselesinde Anlaşmaya Doğru*, **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1938, s. 1-7.

————————, *Hataydaki Milletler Cemiyeti Mümessillerine Ne Oluyor?*, **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1938, s. 1-6.

————————, *Hatay Davası Bir Türkiye-Fransa Meselesidir*, **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1938, s. 1-5.

————————, *Hatay Meselesinde Muhatabımız Fransadır*, **Cumhuriyet**, 20 Haziran 1938, s. 1-7.

————————, *Hatayda İstediğimiz Fransaca Yerine Getirilmezse…*, **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1938, s. 1-7.

————————, *Hataya Aid Hataların Tashihi*, **Cumhuriyet**, 25 Haziran 1938, s. 1-7.

————————, *Hataya Dair Son Anlaşma*, **Cumhuriyet**, 3 Temmuz 1938, s. 1-7.

————————, *Türk Ordusu Türk Hatayda*, **Cumhuriyet**, 11 Temmuz 1938, s. 1-5.

————————, *Hakkın Zaferi: Müstakil Türk Hatay!*, **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1938, s. 1-6.

————————, *Hatay Kamutayındaki Çok Güzel Nutuklar*, **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1938, s. 1-3.

————————, *Türkiye Cumhuriyetinin Haricî Siyaseti*, **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1938, s. 1-3.

————————, *Hatay Etrafında Türkiye ile Fransa*, **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1938, s. 1-3.

OCAKOĞLU, Hakkı, *Son Fırsat*, **Yeni Asır**, 22 Aralık 1936, s. 1-2.

————————, *Anlamadılar Acaba Anlamıyacaklar mı?*, **Yeni Asır**, 7 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Karşımızda Hüsnüniyet Eserleri Göremiyoruz*, **Yeni Asır**, 9 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Sancak İşinde Anlaşmaya Doğru Mühim Adımlar*, **Yeni Asır**, 26 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Davamız Yeni Bir Safhada Müzakereye Konuyor*, **Yeni Asır**, 20 Şubat 1937, s. 1-2.

————————, *Fransa Türk Dostluğuna Lâyık Olduğu Değeri Vermelidir*, **Yeni Asır**, 18 Nisan 1937, s. 1.

————————, *Türkiye Doğu Milletlerine Karşı Kardeşlik Duyguları ile Bağlıdır*, **Yeni Asır**, 27 Nisan 1937, s. 1-2.

————————, *Tahrikçiler Değerli Bir Dostluğu Sarsamıyacaklardır*, **Yeni Asır**, 7 Mayıs 1937, s. 1-2.

————————, *Türk Milleti Cenevrede Yeni Bir Zafer Daha Kazandı*, **Yeni Asır**, 1 Haziran 1937, s. 1-2.

————————, *Türkiye-Fransa Dostluğu Çetin Bir İmtihan Geçirdi*, **Yeni Asır**, 2 Haziran 1937, s. 1-2.

————————, *Dava Bitmiştir Yaygaranın Boş Gürültünün Manası Yoktur*, **Yeni Asır**, 10 Haziran 1937, s. 1-2.

————————, *Hataylılar Sevinçlerini İzhar Edemediler*, **Yeni Asır**, 1 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Türkiye-Suriye Samimî Bir Dostluk Havası Yaratamazlar mı?*, **Yeni Asır**, 9 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Milletler Cemiyeti Şu Veya Bu Devletin Oyuncağı Olmaktan Kurtulmalıdır*, **Yeni Asır**, 18 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Hatay Davası*, **Yeni Asır**, 28 Nisan 1938, s. 1-3.

————————, *Hatayda Tahrikçiler Ne Yaptıklarının Farkında Değildir*, **Yeni Asır**, 17 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Tazyik ve İşkence*, **Yeni Asır**, 2 Haziran 1938, s. 1.

————————, *Türkün Zaferi*, **Yeni Asır**, 14 Haziran 1938, s. 1.

————————, *Son Hâdiseler*, **Yeni Asır**, 18 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Şüpheli Dostluktan Açık Düşmanlığı Tercih Ederiz*, **Yeni Asır**, 25 Haziran 1938, s. 1-2;

————————, *Büyük Millet Meclisi*, **Yeni Asır**, 30 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Fransa Türkiyeyi Hakkıyla Tanımağa Çalışmalıdır*, **Yeni Asır**, 5 Temmuz 1938, s. 1-2.

————————, *Suriye Vehme Değil Hakikatlere Kıymet Vermelidir*, **Yeni Asır**, 9 Temmuz 1938, s. 1-2.

————————, *Hatayda Hakikat Tebellür Etmeğe Başladı*, **Yeni Asır**, 6 Ağustos 1938, s. 1-2.

OĞUZCAN, Lütfi, *Atatürk ve Hatay Davası*, **Kuvayı Milliye**, Ağustos 1958, s. 5.

OKAY, Suphi, *Hatay Yurtdaşlığı*, **Yenigün**, 5 Şubat 1938, s. 1.

————————, *Hatay Ulusu*, **Yenigün**, 20 Şubat 1938, s. 2.

OKUR, Mehmet Akif, *Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye*, **Ortadoğu Siyasetinde Suriye** (Editörler: Türel Yılmaz-Mehmet Şahin), Platin Yayıncılık, Ankara 2004, ss. 1-32.

————————, *Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası*, **Bilig**, S. 48, (Kış 2009), ss. 137-156.

OKUR, Mehmet Akif-SALIK, Nuri, *Osmanlı İdaresi ve Fransız Manda Yönetimi Altında Suriye,* **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika** (Editörler: Mehmet Akif Okur-Nuri Salık), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2016, ss. 1-29.

ORAL, Cavit, *Et Kemikten Ayrılamaz!*, **Açık Söz**, 30 Eylül 1936, s. 1-2.

ORHON, İ., *Milletler Cemiyeti*, **Gençlik**, 1 Temmuz 1938, s. 1.

ÖZDEN, Neşe, *Ankara İtilafnamesi Sonrası İngiliz Değerlendirmesi*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 285-292.

ÖZGİRAY, Ahmet, *Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1930-1938)*, **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 9, S. 1 (1994), ss. 31-47.

ÖZKAYA DUMAN, Olcay, *İşgal'den İltihak'a Hatay'da Entelektüel Bir Kadro Hareketi, "Yenigün Gazetesi ve Yenigüncüler"*, **Tarih Okulu Dergisi**, S. XVII (Aralık 2013), ss. 397-422.

ÖZTOPRAK, İzzet, Kurtuluş *Savaşı'nda Türk-Fransız İlişkileri* "*Birinci Bölüm*", **Askeri Tarih Bülteni**, S. 14, (Ağustos 1982), ss. 31-56.

PAYASLI, Volkan–DUMAN OZKAYA, Olcay, *Şapka (İnkılabı) ve Din Üzerinden Verilen Hatay Bağımsızlık Mücadelesi – Vedi Münir Karabay ve Risalesi: Şapka Giymek Haram Değil?*, **Tarihin Peşinde –Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**- S. 9 (Yıl 2013), ss. 293-325.

PEHLİVANLI, Hamit, *Atatürk Dönemi Millî Emniyet Hizmetleri Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Hatay Meselesi,* **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XIV, S. 40 (Mart 1998), ss. 159-205.

————, *Eski Çağdan Günümüze Antakya ve İskenderun Bölgesinin Jeopolitik Önemi*, **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Hazırlayan: .Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001, ss. 69-96.

PINAR, Latif, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları: İdealizm-Realizm Kıskacında Türkiye,* **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası I** (Editör: İsmail Şahin), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2018, ss.11-56.

POLAT, Ü. Gülsüm, *I. Dünya Savaşı'nda Müttefiklerin (İngiltere-Fransa) İskenderun Çıkarması Planı ve İkinci Çanakkale Korkusu*, **Akademik Bakış**, C. 7, S. 14 (Yaz 2014), ss. 21-47.

RADO, Şevket, *Hatay Anavatanın Dokunulmaz Hududları İçinde,* **Akşam**, 24 Haziran 1939, s. 9.

RAUF, Ahmet, *Paris Görüşmeleri*, **Son Telgraf**, 10 Mayıs 1937, s. 2.

SADAK, Necmeddin, *Atatürkün Nutku,* **Akşam**, 3 Kasım 1936, s. 1.

————, *İskenderun-Antakya Havalisi,* **Akşam**, 6 Kasım 1936, s. 1-4.

————, *Fransaya Son Notamız*, **Akşam**, 21 Kasım 1936, s. 1.

————, *Türkiye Politikasında Kemal Devresi*, **Akşam**, 10 Şubat 1937, s. 1-8.

————, *Hatayın İstiklâli Etrafında*, **Akşam**, 2 Temmuz 1937, s. 1-4.

————————, *Hatay Ancak Türk Kalabilir, Varılacak Tek Gaye Budur*, **Akşam**, 23 Kasım 1937, s. 1-13.

————————, *Hatay Dâvası*, **Akşam**, 1 Aralık 1937, s. 1-6.

————————, *Anlaşılması Lâzım Gelen Bazı Mühim Noktalar*, **Akşam**, 3 Aralık 1937, s. 1-4.

————————, *Suriye İle İyi Komşuluk Mukavelesini Niçin Uzatmadık*, **Akşam**, 11 Aralık 1937, s. 1-8.

————————, *Hatay Mebus Seçimi*, **Akşam**, 15 Nisan 1938, s. 1-4.

SAFA, Peyami, *Bizim Antakya*, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1936, s. 3.

————————, *Millî Türk Talebe Birliğinin Mitingi*, **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1936, s. 3.

————————, *Davamız ve Fransız Gazeteleri*, **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1936, s. 3.

————————, *Türk ve Fransız Matbuatı*, **Cumhuriyeti**, 10 Ocak 1937, s. 3.

————————, *Konseye Giderken*, **Cumhuriyet**, 18 Ocak 1937, s. 3.

————————, *Elhamdülillâh*, **Cumhuriyet**, 31 Ocak 1937, s. 3.

————————, *Suriye Falcıları*, **Cumhuriyet**, 17 Mart 1937, s. 3.

————————, *Fransa Gene Pişman Olacak*, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1938, s. 3.

SAKAL, Fahri, *Almanya'da Bastırılan İnönü Resimleri*, **History Studies İnternational Jornal of History**, Volume: 3/3 (2011), ss. 337-350.

SALKIN, Yves, *Yakındoğu'da Fransız Mandası Umut ve Gerçekler (1922-1941)*, **Stratejik Etütler Bülteni**, S. 90-91 (Eylül 1995-1996), ss. 105-110.

SANJİAN, Avedis K., *The Sanjak of Alexandretta (Hatay): Its Impact on Turkish-Syrian Relations (1939-1956)*, **The Middle East Journal**, Vol. 10, No. 4 (Autumn 1956), pp. 379-394.

SARINAY, Yusuf *Atatürk'ün Hatay Politikası –I- (1936-1938)*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XII, S. 34 (Mart 1996), ss. 3-65

————————, *Atatürk'ün Hatay Politikası –II- (1938-1939)*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XII, S. 35 (Temmuz 1996), ss. 407-454.

————————, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Hatay*, **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Hazırlayan: Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001, ss. 23-39.

SATLOFF, Robert B., Communal Interdependence in the Sanjak of Alexandretta 1920-1936, **Middle Eastern Studies**, Vol. 22, No. 2 (Apr., 1986), pp. 147-180.

SAYGI, Tarık, *Lozan Antlaşması'nda Musul Sorunu ve Hatay Meselesi*, **Yalova Üniversitesi Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 10 (Nisan-Ekim 2015), ss. 157-174.

SELÇUK, Hamdi, *Devlet İdaresi Rehberliği*, **Yenigün**, 20 Mart 1938, s. 1-3.

————————, *Kahraman Tayfur Aramızda*, **Hatay**, 31 Ağustos 1938, s. 1.

SELEN, Hâmit Sadi, *Hatay Coğrafyasına Dair*, **Ulus**, 28-31 Aralık 1936, s. 1-5.

SEMİZ, Yaşar, *Atatürk Çiftlikleri ve Bunların Hazineye Devri*, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 26 (2009), ss. 155-192.

SERTEL, M. Zekeriya, *Türk-Fransız Müzakereleri Neticeleniyor*, **Tan**, 15 Haziran 1939, s. 1-10.

————————, *Akdeniz Anlaşmalarının Ehemmiyeti ve Mânası*, **Tan**, 27 Haziran 1939, s. 1-4.

————————, *Akdenizde Fransanın Mevkii*, **Tan**, 28 Haziran 1939, s. 1-10.

(SEVÜK), İsmail Habib, *Gâvurdağının Türklüğü*, **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1936, s. 3.

————————, *İskenderun ve Antakya İçin Tarihî Bir Hatıra*, **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1936, s. 1-3.

SITKI, Süleyman, *Antakya ve İskenderun Türktür*, **Son Posta**, 25 Eylül 1936, s. 1-8.

SİLİÖZ, Nuriye, *Hatay Zaferi Bir Harikadır*, **Yenigün**, 23 Temmuz 1939, s. 2.

SİLİÖZ, Remzi, *Son Tevkif Münasebetiyle*, **Yenigün**, 12 Mart 1938, s. 1.

————————, *Müfredat Programları Nasıl Hazırlanır?*, **Yenigün**, 2 Nisan 1938, s. 2.

————————, *Yurtdaşlar Sandık Başına*, **Atayolu**, 22 Mayıs 1938, s. 1-3.

————————, *Güneş Balçıkla Sıvanamaz*, **Atayolu**, 24 Mayıs 1938, s. 2.

————————, *Hak Bizimdir*, **Atayolu**, 31 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Hatay Nur İçinde*, **Yenigün**, 9 Temmuz 1938, s. 1.

————————, *Son Bir İhtar*, **Yenigün**, 16 Temmuz 1938, s. 1.

————————, *Teyfur Sökmeni Karşılarken*, **Yenigün**, 25 Ağustos 1938, s. 1.

————————, *Hatay Nemutlu Sana!*, **Yenigün**, 2 Eylül 1938, s. 1-4.

————————, *Tarihimizde Bir Devir Kapandı*, **Yenigün**, 26 Haziran 1939, s. 1-3.

————————, *Büyük Yarınlara Doğru*, **Yenigün**, 23 Temmuz 1939, s. 1-7.

SOFUOĞLU, Adnan-DAĞISTAN, Adil; *Hatay'ın (Sancak) Bağımsızlığı ve Türkiye'ye Katılımı*, **Türk Yurdu**, S. 290 (Ekim 2011), ss. 288-298.

SOYAK, Hasan Rıza, *Atatürk'ün Ölümünden Önce Milletine Son Hizmeti*, **Hayat,** C.3, S. 46 (10 Kasım 1966), ss. 4-8.

SOYSAL, İsmail, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*, **Belleten**, C. XLVI, S. 182 (Nisan 1982), s. 367-413.

————————, *Hatay Sorunu ve Türk Fransız İlişkileri (1936-1939)*, **Belleten**, C.XLIX, S.193 (Nisan1985), ss. 79-97.

SÖKMEN, Tayfur, *Atatürk'e Ait Hatıralar Anlatan: İlk Hatay Devlet Reisi ve Antakya Milletvekili Tayfur Sökmen*, **Tarih Dünyası**, S. 7 (17 Aralık 1953), ss. 282-283.

SÜLKER, Kemal, *Ayağa Düşen Siyaset*, **Yenigün**, 11 Aralık 1937, s. 2.

————————, *Türkiyeden Gelenlerimiz*, **Yenigün**, 14 Aralık 1937, s. 2.

————————, *Tarihe Karşı Borcumuz*, **Yenigün**, 16 Aralık 1937, s. 2.

————————, *Yeni Bir Muhit Yapmalıyız*, **Yenigün**, 23 Aralık 1937, s. 2.

————————, *Kısa ve Açık*, **Yenigün**, 8 Mart 1938, s. 2.

————————, *Kara Haber*, **Yenigün**, 11 Mart 1938, s. 2.

————————, *Fitneci Yeter Artık!*, **Yenigün**, 12 Mart 1938, s. 2.

————————, *Mahkum Olduk!*, **Yenigün**, 17 Mart 1938, s. 2.

————————, *Daima İleri*, **Yenigün**, 18 Mart 1938, s. 2.

————————, *Susmak Zamanı Geçti*, **Yenigün**, 31 Mart 1938, s. 2.

————————, *Dava Yürüyor!*, **Yenigün**, 9 Nisan 1938, s. 1.

————————, *Hükûmet Görüşü*, **Yenigün**, 12 Nisan 1938, s. 2.

————————, *Hatay Dönüm Noktasında!*, **Yenigün**, 22 Nisan 1938, s. 2.

————————, *Heyet ve Biz*, **Yenigün**, 27 Nisan 1938, s. 3.

————————, *Partizanlığa Son Verilmelidir!*, **Yenigün**, 30 Nisan 1938, s. 2.

————————, *Bay Ankerle Bir Konuşma*, **Yenigün**, 5 Mayıs 1938, s. 2.

————————, *İntihabat ve Memurların Faaliyetleri*, **Yenigün**, 7 Mayıs 1938, s. 2.

————————, *Tedhiş Karşısında Nikbinlik*, **Atayolu**, 11 Mayıs 1938, s. 1.

————————, *Er Meydanında*, **Atayolu**, 13 Mayıs 1938, s. 2.

————————, *Haklarımızı İstiyoruz!*, **Atayolu**, 18 Mayıs 1938, s. 2.

————————, *Sonu Nereye Varacak?*, **Atayolu**, 19 Mayıs 1938, s. 2.

————————, *Yenigünün Kapatılıp Açılması*, **Atayolu**, 20 Mayıs 1938, s. 1.

————————, *Hatay İstiklâli*, **Atayolu**, 21 Mayıs 1938, s. 2.

————————, *Zaferde Neticeye Doğru*, **Atayolu**, 22 Mayıs 1938, s. 2.

————————, *Gebe Günler*, **Atayolu**, 31 Mayıs 1938, s. 3.

————————, *Kapanan Devir*, **Atayolu**, 2 Haziran 1938, s. 2.

————————, *Yeni Siyaset*, **Atayolu**, 3 Haziran 1938, s. 2.

————————, *Neticeden Eminiz*, **Atayolu**, 10 Haziran 1938, s. 1.

————————, *Hatayın İki Günü*, **Yenigün**, 10 Temmuz 1938, s. 2.

————————, *Dünü Hortlatamayız!*, **Yenigün**, 16 Temmuz 1938, s. 2.

————————, *İnkılabın Önüne Geçilemez!*, **Yenigün**, 18 Temmuz 1938, s. 2.

————————, *Mücadele Bitmemiştir*, **Yenigün**, 10 Ağustos 1938, s. 1.

————————, *Meclis Açılırken…*, **Yenigün**, 3 Eylül 1938, s. 2.

ŞAHİN, Burhan, *Türk Dış Politikasında Hatay Meselesi (1936-1939)*, **Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 16, No: 2 (Ekim 2008), ss. 607-614.

ŞENER, Bülent, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Çok Yönlü Bir İnce Diplomasi Uygulaması: Siyasal, Hukuksal ve Askeri Boyutlarıyla Hatay'ın Türkiye'ye Katılması Süreci (1921-1939),* **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXXIV, S. 97 (Bahar 2018), ss. 139-178.

ŞENTÜRK, Özkan, *Hatay'ın Kurtuluşu*, **HSD**, S. 24 (31 Temmuz 1971), ss. 3-4.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri Yedi Belge (1930-1937)*, **Belleten**, C. XLV/1, S. 177 (Ocak 1981), ss. 157-207.

Şükrü Kanatlı'nın Hatay'ın Anavatana Katılmasının 10. Yıldönümünde Söylediği Nutuk, **Ordu Dergisi**, S. 151 (Eylül 1949), s. 2-6.

TALÛ, Ercümend Ekrem, *Fransa İçin Bu Bir Fırsattır!,* **Son Posta**, 19 Kasım 1936, s.1.

————————, *Hale Bakın! Beşinci Mehmedin Meşhur Soytarısı Suriyede Mücahit Kesildi!!*, **Son Posta**, 11 Haziran 1937, s. 1.

————————, *Fransa! Nereye Gidiyorsun?!,* **Son Posta**, 2 Aralık 1937, s. 2.

TAN, M. Turhan, *Antakyayı Bir de Evliya Çelebiden Dinliyelim!*, **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1936, s. 9.

————————, *Antakyalı Âlimler, Şair ve Vazirler,* **Cumhuriyet**, 6 Ekim 1936, s. 3.

TANAY, Hasnun Rasih, *Suriye Kendisine Peşkeş Çekilen Bu Lokmayı Hazmedemez*, **Haber**, 24 Aralık 1936, s. 1-2.

TANKUT, H. Reşit, *Sancak, Türk Yurdu*, **Ulus**, 17 Ocak 1937, s. 1-6.

TANKUT, Hasan Raşit, *Aleviliğin Menşei ve Bu Zümrenin İlim İçinde Tetkiki*, **İçel Mersin Halkevi Dergisi**, S. 3 (Mart 1938), ss. 6-18,19.

TANKUT, Servet, *İrade*, **Yenigün**, 16 Mart 1938, s. 1-3.

————————, *Bizim Kadromuz*, **Yenigün**, 2 Nisan 1938, s. 1-2.

————————, *İki Maksat*, **Yenigün**, 7 Mayıs 1938, s. 3.

————————, *Alçakça Bir Kıskançlık*, **Yenigün**, 13 Temmuz 1938, s. 2.

TANUR, Hüseyin Faruk, *Antakya ve İskenderunlu Türkler*, **Haber**, 12 Eylül 1936, s. 2.

————————, *Yeni Komşu Devletin Temeli Çürük Olmamalıdır*, **Haber**, 24 Eylül 1936, s. 1.

————————, *İskenderun ve Antakya Türkleri*, **Haber**, 25 Eylül 1936, s. 1-2.

————————, *B. Cemil Mardamın Ankarayı Ziyareti*, **Akşam**, 21 Aralık 1937, s. 2.

————————, *Hatay Zaferimiz ve Fransız Dostluğu*, **Akşam**, 5 Temmuz 1938, s. 3.

TECER, B., *Bir Nur Kaynağı Söndü*, **Yenigün**, 13 Kasım 1938, s. 2.

————————, *Hatay Bayrağın Kutlu Olsun*, **Hatay**, 27 Haziran 1939, s. 1.

————————, *Yeni Rejime Girerken*, **Yenigün**, 1 Temmuz 1939, s. 1.

TEKİN, Mehmet, *Hatay Mücadelesinin Harekat Merkezi Dörtyol*, **Güneyde Kültür Dergisi**, C. 9, S. 99 (Mayıs 1997), ss. 1-6.

————————, *Hatay Devleti Millet Meclisi ve Meclis Tutanakları*, **Türkiye-Ortadoğu Uluslar Arası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu** (3-5 Kasım 2009 Antakya-Hatay, Hazırlayan: Mukaddes Arslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2011, ss. 227-247**.**

TEPEDELENLİ, N. Nazif, *Atatürk Antep ve Hatay*, **Açık Söz**, 20 Aralık 1936,

TEPEDELENLİ, Nizamettin Nazif, *Fransa "Hatay'ı" Suriye Himayesine Koymak İstiyormuş!*, **Açık Söz**, 13 Ocak 1937, s. 1-3.

(TEPEDELENLİ), Nizamettin Nazif, *Bambaşka Şartlar Bambaşka Salahiyet Bambaşka Muhit*, **Açık Söz**, 20 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Fransa Artık Gizlemeğe de Lüzum Görmiyor*, **Haber**, 1 Haziran 1938, s. 2.

————————, *Hatay*, **Haber**, 10 Haziran 1938, s. 2.

————————, *Hatay*, **Haber**, 17 Haziran 1938, s. 2.

————————, *Türk-Fransız Dostluğu Meselesi*, **Haber**, 13 Haziran 1938, s. 2-4.

————————, *Milletler Cemiyeti ve Türkiye*, **Haber**, 21 Haziran 1938, s. 2.

————————, *El-Alem-El-Arabi İle Bir Müsahabe,* **Haber**, 26 Haziran 1938, s. 2.

————————, *Silindir*, **Haber**, 6 Temmuz 1938, s. 2.

————————, *Hatay Etrafında…*, **Haber**, 7 Temmuz 1938, s. 2.

————————, *Suriye Niçin Müteredditi?*, **Haber**, 8 Temmuz 1938, s. 2.

————————, *Suriyelinin Yanlış Yola Sapmaması İçin…*, **Haber**, 9 Temmuz 1938, s. 2-4.

————————, *Hatay ve Kemalizm!*, **Haber**, 2 Eylül 1938, s. 2.

TINAL, Melih, *Atatürk'ün Dışişleri Bakanı: Tevfik Rüştü Aras*, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 691-700.

TOGAY, Muharrem Feyzi, *Nihayet İstiklâline Kavuşan Suriyenin Vaziyeti*, **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1936, s. 2.

TOPAL, Coşkun, *Sancak (Hatay), Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyundaki Etkileri,* **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 11, S. 2 (Aralık 2009), ss. 1-16.

TORUN, Hale, *Ata'nın Son Vasiyeti: Hatay*, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi** S. 189 (Eylül 2002), ss. 50-57.

TUNÇAY, Mete, *Hatay Sorunu ve TBMM*, **Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976**, **Kanun-u Esasi'nin 100. Yılı Sempozyumu (9-11 Nisan 1976)** Hazırlayan: Siyasi İlimler Türk Derneği, Ajans Türk Gazetecilik ve Matbaacılık Sanayi, Ankara (yayın tarihi yok).

TURAL, Mehmet Akif, *Savaş İstemeyen Liderin Başarısı: Hatay*, **Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, ss. 55-72.

TÜNAY, Bekir, *Atatürk ve Hatay,* **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. II, S. 5 (Mart 1986), ss. 449-461.

TÜRKMEN, Ahmet Faik, *Antakya Tarihi,* **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1936, s. 2.

————, *Atamız Yaklaştıkça Ruhumuz Yükseliyor,* **Atayolu**, 26 Mayıs 1938, s. 2.

————, *Gündüz Caddesi ve Orgeneral Asım Gündüz*, **Yenigün**, 26 Temmuz 1938, s. 1.

————, *Şapka Meselesi ve Halkımız,* **Yenigün**, 28 Temmuz 1938, s. 1.

————, *Türk Ordusu ve Halkımız*, **Yenigün**, 2 Ağustos 1938, s. 1.

————, *Şükrü Kanatlı Caddesi ve Şükrü Kanatlı,* **Yenigün**, 4 Ağustos 1938, s. 1-2.

————, *Yeni Başlıyan Seçim ve Halkımız*, **Yenigün**, 23 Temmuz 1938, s. 1.

————, *Hatay Türklüğü Kırılmaz ve Bölünmez Tek Bir Varlıktır*, **Yenigün**, 25 Temmuz 1938, s. 1.

————, *Siyasî Zaferimiz Halkımıza Kutlu Olsun,* **Yenigün**, 3 Ağustos 1938, s. 1-2.

————, *Hatay Bayrağı,* **Yenigün**, 11 Ağustos 1938, s. 1.

TÜRKMENİLLİ, Ömer Cevdet, *Haziran-Temmuz,* **Hatay'ın Sesi Dergisi**, S. 35 (30 Haziran 1972), ss. 6.

TÜYLÜ TURAN, Esin, *Ulus ve Cumhuriyet Gazetelerine Göre Hatay Sorunu ve Hatay'ın Anavatana Bağlanması*, **Vakanüvis – Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi** – C. 2, S.1 (Mart 2017), ss. 284-312.

UMAR, Ömer Osman, *Millî Mücadele Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1923)*, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 101 (Nisan 1996), ss. 25-39.

————————, *Suriye'de Fransız Emperyalizmi*, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 12, S. 1 (Ocak 2002), ss. 297-310.

————————, *Millî Mücadele Dönemi Atatürk'ün Ortadoğu Politikası*, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 20, S. 1 (Ocak 2010), ss. 443-470.

(US), Mehmet Asım, *Suriye ve Fransa*, **Vakıt**, 1 Eylül 1931, s. 1.

US, Asım, *Garip Bir İsnat: Suriyeliler, Türkiyeyi Kendilerine Düşman mı Görüyorlar?*, **Kurun**, 26 Mart 1936, s. 1-2.

————————, *İskenderun Mukavelesi*, **Kurun**, 8 Nisan 1936, s. 1-6.

————————, *Antakya ve İskenderun*, **Kurun**, 24 Eylül 1936, s. 1-2.

————————, *Fransanın Türkiye İle Anlaşması Lâzımdır!*, **Kurun**, 1 Ekim 1936, s. 1-2.

————————, *En Makul Şekil*, **Kurun**, 2 Ekim 1936, s. 1-2.

————————, *Çıplak Bir Hakikat Önündeyiz*, **Kurun**, 15 Ekim 1936, s. 1-2.

————————, *İskenderun Hakkında Millî Davamız*, **Kurun**, 2 Kasım 1936, s. 1-6.

————————, *Suriye İntihabatı ve Sancak Türkleri*, **Kurun**, 16 Kasım 1936, s. 1-2.

————————, *Sancak Türkleri Ana Vatana Bağlılıklarını Kutluyorlar*, **Kurun**, 19 Kasım 1936, s. 1.

————————, *İskenderun Antakya Vaziyeti*, **Kurun**, 21 Kasım 1936, s. 1-2.

————————, *Fransız Notasına Çok Kuvvetli Delillerle Cevap Verdik*, **Kurun**, 26 Kasım 1936, s. 1-6.

————————, *İskenderun Meselesinde Türkiye İle Fransa Arasındaki Fikir Ayrılığı Nedir?*, **Kurun**, 27 Kasım 1936, s. 1-2.

————————, *Fransayı Vazifesine Çağırıyoruz*, **Kurun**, 4 Aralık 1936, s. 1-6.

————————, *Türk Milleti Asla Razı Olamaz!*, **Kurun**, 14 Aralık 1936, s. 1-2.

————————, *Paris Müzakerelerinin Sonucunun Bekliyoruz*, **Kurun**, 18 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Paris Müzakerelerinde*, **Kurun**, 19 Aralık 1936, s. 1-4.

————————, *Bir Manevra*, **Kurun**, 20 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Görüşmeler Neden Dolayı Kesildi?*, **Kurun**, 24 Aralık 1936, s. 1-2.

————————, *Fransa Niçin Son Teklifimizi Kabul Etmedi?*, **Kurun**, 25 Aralık 1936, s. 1-2.

————————, *Türkiyenin Teklifi*, **Kurun**, 26 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Bu da Başka Bir Ses*, **Kurun**, 27 Aralık 1936, s. 1-2.

————————, *Hatay'a Giden Müşahitler*, **Kurun**, 28 Aralık 1936, s. 1-4.

————————, *Fransa Aldanıyor!,* **Kurun**, 7 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Sancak Meselesi Hakkında*, **Kurun**, 12 Ocak 1937, s. 1-4.

————————, *Mesele Neden Çıktı?*, **Kurun**, 13 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Türkiye Montreux Konferansı Zamanındaki Siyasetini Değiştirmiş Değildir*; *Belki Fransa Ahdini Bozmuş Bulunmaktadır*, **Kurun**, 14 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *İskenderun Meselesinin Alacağı Şekil*, **Kurun**, 21 Ocak 1937, s. 1-2.

————————, *Fransanın Dostlarına Hitab Ediyoruz!*, **Kurun**, 22 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Zavallı Fransa!*, **Kurun**, 23 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Üzerinde Haklı Olarak Durduğumuz Bir Nokta*, **Kurun**, 24 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Günü Biten İntizar*, **Kurun**, 25 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Büyük Bayramlar Yapmak Hakkımızdır*, **Kurun**, 29 Ocak 1937, s. 1.

————————, *Hatay'ı Mes'ut Bir İstikbal Bekliyor*, **Kurun**, 2 Şubat 1937, s. 1-2.

————————, *Hatayda Dil Meselesi Nasıl Halledilecek?*, **Kurun**, 3 Şubat 1937, s. 1-2.

————————, *Perde Arkasında Hazırlıklar mı Var?*, **Kurun**, 18 Şubat 1937, s. 1-2.

————————, *Akıllarını Başlarına Toplasınlar!*, **Kurun**, 28 Şubat 1937, s. 1.

————————, *Öküz Olmak İstiyen Kurbağa!*, **Kurun**, 16 Mart 1937, s. 1-2.

————————, *Hatay Meselesinde Son Safha Milletler Cemiyeti Denizi Geçtikten Sonra Çayda Boğulacak mı?*, **Kurun**, 26 Mart 1937, s. 1-2.

————————, *Cenevredeki Entrikalar ve Fransız Hükûmetinin Buna Göz Yumması Daha Ne Kadar Devam Edecek*, **Kurun**, 2 Nisan 1937, s. 2.

————————, *Paris Müzakerelerinin Neticeleri*, **Kurun**, 10 Mayıs 1937, s. 2.

————————, *Kararın İcrasını Bekliyoruz*, **Kurun**, 4 Haziran 1937, s. 1-4.

————————, *Hatay'daki Tahrikâtçıların Maksadı Nedir?*, **Kurun**, 25 Haziran 1937, s. 1-6.

————————, *Türkiye: Örnek Memleket*, **Kurun**, 29 Haziran 1937, s. 1-6.

————————, *Hataylı'nın Vazifesi*, **Kurun**, 21 Temmuz 1937, s. 1-6.

————————, *Hatay'da Unsur İdaresi Hatay Türklerini Niçin Parçalamak İstiyorlar?*, **Kurun**, 26 Temmuz 1937, s. 1-9.

————————, *Hatay'da Hâlâ Halkı Aldatmağa Çalışıyorlar***, Kurun**, 6 Ağustos 1937, s. 1-6.

————————, *Hatay Türkleri Tehlikede!*, **Kurun**, 16 Ağustos 1937, s. 1-4.

————————, *Suriyedeki İsyan ve Hatay*, **Kurun**, 23 Ağustos 1937, s. 1.

————————, *Bir Nümayiş*, **Kurun**, 13 Kasım 1937, s. 1-6.

————————, *Hatay Türklerine Bayram Yaptırmadılar*, **Kurun**, 30 Kasım 1937, s. 1-10.

————————, *Açık Bir Siyaset Oyunu*, **Kurun**, 2 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Hatay'da Yeni Rejimin Mahiyeti*, **Kurun**, 3 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Anlaşmaları Kağıt Üzerinde Bırakmak İçin İmzalamadık*, **Kurun**, 4 Aralık 1937, s. 1-2.

————————, *Cenup Hududumuza Ait Meseleler*, **Kurun**, 8 Aralık 1937, s. 1-4.

————————, *Suriye İle Aramızdaki Su Mes'elesi*, **Kurun**, 9 Aralık 1937, s. 1-4.

————————, *Milletler Cemiyetine Verdiğimiz Nota*, **Kurun**, 17 Aralık 1937, s. 1-6.

————————, *Bu Nasıl Umumî Af*, **Kurun**, 18 Aralık 1938, s. 1.

————————, *Türkiye-Suriye Kardeşliği Devrine Giriyoruz*, **Kurun**, 27 Aralık 1937, s. 1-4.

————————, *Hatay Komisyonu Aldanıyor*, **Kurun**, 8 Ocak 1937, s. 1-6.

————————, *Hatay Davamızın Mahiyeti*, **Kurun**, 24 Ocak 1938, s. 1-4.

————————, *Kendi Kendimizi Tenkid*, **Kurun**, 27 Ocak 1938, s. 1-4.

————————, *Cenevrede Hatay Meselesi*, **Kurun**, 28 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Hatay Davamızda Haklı Bir Şüphe*, **Kurun**, 15 Şubat 1938, s. 1-4.

————————, *Eyi Haberler*, **Kurun**, 18 Mart 1938, s. 1-6.

————————, *Hatay İntihabatına Doğru*, **Kurun**, 30 Mart 1938, s. 1-4.

————————, *İki Yüzlü Siyaset*, **Kurun**, 14 Mayıs 1938, s. 1-6.

————————, *Sabrımız Tükeniyor*, **Kurun**, 19 Mayıs 1938, s. 1-4.

————————, *Hatay Davası Atatürkün Davasıdır*, **Kurun**, 20 Mayıs 1938, s. 1-4.

————————, *Cenup Hudutlarımızda Vukua Gelen Şekavet Hareketlerinin Elebaşları Mandacı Fransız Zabitleridir*, **Kurun**, 21 Mayıs 1938, s. 1-6.

————————, *Türk Dostluğunu Feda Etmekle Zarar Görecek Olan Fransadır*, **Kurun**, 22 Mayıs 1938, s. 1-6.

————————, *Son Bir Tecrübe*, **Kurun**, 30 Mayıs 1938, s. 1-4

————————, *Entrikalar Sona Erecek mi?*, **Kurun**, 5 Haziran 1938, s. 1-4.

————————, *Hakikat Anlaşılıyor mu?*, **Kurun**, 6 Haziran 1938, s. 1-4.

————————, *Fransadan Soruyoruz Hataydaki Eminyet Tertibatına Niçin Türkler Davet Edilmiyor?*, **Kurun**, 9 Haziran 1938, s. 1.

————————, *Hatayda Türk-Fransız Askerî İşbirliği Ne Zaman?*, **Kurun**, 15 Haziran 1938, s. 14.

————————, *Milletçe Sorulan Bir Sual*, **Kurun**, 18 Haziran 1938, s. 1-6.

————————, *Hatay İşinde Milletler Cemiyetinin Mes'uliyeti*, **Kurun**, 19 Haziran 1938, s. 1-4

————————, *Türk-Fransız Askeri Teşrik Mesaisi Niçin Olmuyor?*, **Kurun**, 20 Haziran 1938, s. 1-4.

————————, *Türkiye-Fransa-Suriye*, **Kurun**, 21 Haziran 1938, s. 1-4.

————————, *Hataya Türk Askeri Ne Vakıt Girecek?*, **Kurun**, 23 Haziran 1938, s. 1-4.

————————, *Notadan Sonra Yapılacak İş*, **Kurun**, 25 Haziran 1938, s. 1-6.

————————, *Hatay Karşısında Dostlarımız*, **Kurun**, 13 Temmuz 1938, s. 1.

————————, *Yaşasın Hatay Devleti!*, **Kurun**, 4 Eylül 1938, s. 1-6.

————————, *Hatay Millet Meclisini Takdir*, **Kurun**, 10 Eylül 1938, s. 1-6.

————————, *Tatlı Bir Hâtıra*, **Kurun**, 12 Eylül 1938, s. 1-4.

————————, *Fransanın Yeni Elçisi Masigli*, **Vakıt**, 9 Ocak 1939, s. 1.

————————, *Hatayın İlhakını Bekliyoruz*, **Vakıt**, 22 Mayıs 1939, s. 1.

————————, *Hatay Anavatana İltihak Ederken Atatürke Ait Bir Hâtıra*, **Vakıt**, 18 Haziran 1939, s. 1-6.

————————, *Sulh Cephesinde Türkiye ve Fransa*, **Vakıt**, 26 Haziran 1939, s. 1-10.

US, Hakkı Tarık, *Dünkü Gösteriler Arasında Bir Hatırlayış*, **Kurun**, 6 Haziran 1937,s. 1-7.

UYAR, Hakkı, *Resmi Belgeler Işığında Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1938),* **Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar Sina Akşin'e Armağan** (Hazırlayan: Mehmet Ö. Alkan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, ss. 303-325.

ÜNAL, Kemal, *Suriye'deki Türkler Ekalliyet Değildir*, **Ulus**, 24 Eylül 1936, s. 1.

ÜRKMEZ, Naim, *I. Dünya Savaşı'nda İskenderun'un Stratejik Konumu ve İşgali*, **Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi 100. Yılında 1. Dünya Savaşı ve Mirası Bildiriler**, (Editörler: Halil Çetin-Lokman Erdemir), C. 1, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015, ss. 331-346.

YALÇIN, Hüseyin Cahid, *Balkanlar ve Hatay*, **Yeni Sabah**, 18 Mayıs 1938, s. 1-5.

————————, *Türk-Fransız Dostluğu*, **Yeni Sabah**, 20 Mayıs 1938, s. 1-2.

————————, *Son Devrelerde Fransız Dostluğu*, **Yeni Sabah**, 21 Mayıs 1938, s. 1.

————————, *Hatayda Fransa*, **Yeni Sabah**, 22 Mayıs 1938, s. 1-3.

————————, *Suriyede Fransızlar*, **Yeni Sabah**, 4 Haziran 1938, s. 1-4.

————————, *Türkiye-Fransa Münasebatı*, **Yeni Sabah**, 12 Haziran 1938, s. 1-3.

————————, *Hatay Meselesi*, **Yeni Sabah**, 19 Haziran 1938, s. 1-3.

————————, *Hangi Fransa?*, **Yeni Sabah**, 20 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Hatayda Milletler Cemiyeti*, **Yeni Sabah**, 21 Haziran 1938, s. 1-2.

————————, *Fransadan Şikayetimiz*, **Yeni Sabah**, 22 Haziran 1938, s. 1-3.

————————, *Hatayda Türk Askeri*, **Yeni Sabah**, 23 Haziran 1938, s. 1-3.

————————, *Hatayda Son Vaziyet*, **Yeni Sabah**, 24 Haziran 1938, s. 1-3.

————————, *Buhranlı Günler*, **Yeni Sabah**, 25 Haziran 1938, s. 1-3.

————————, *Anlaşmaya Doğru*, **Yeni Sabah**, 26 Haziran 1938, s. 1-2;

————————, *Hatayda Türk Askeri*, **Yeni Sabah**, 27 Haziran 1938, s. 1-3.

————————, *Mecliste Hatay Meselesi*, **Yeni Sabah**, 1 Temmuz 1938, s. 1-3.

————————, *Türkiye ve Fransa*, **Yeni Sabah**, 3 Temmuz 1938, s. 1-3.

————————, *Milletlerarası Politikada Akdeniz*, **Yeni Sabah**, 4 Temmuz 1938, s. 1.

————————, *Suriye Hükûmetinin Vaziyeti*, **Yeni Sabah**, 9 Temmuz 1938, s. 1-3.

————————, *Hatay Anlaşması ve Alman Gazeteleri*, **Yeni Sabah**, 10 Temmuz 1938, s. 1-3.

————————, *Türkiye-Suriye Münasebetlerine Dair Bir Gazete Yazısı*, **Yeni Sabah**, 14 Temmuz 1938, s. 1-3.

YALMAN, Ahmet Emin, *Suriye Heyetinin Sözlerine Cevap*, **Tan**, 24 Eylül 1936, s. 1-3.

————————, *Emniyetli Dostluğun Şartı*, **Tan**, 25 Eylül 1936, s. 1-3.

————————, *Fransa İle Tam Dostluk İsteriz*, **Tan**, 26 Eylül 1936, s. 1-8.

————————, *Mütareke İdaresi Sancağa Nakledilmiştir*, **Tan**, 30 Eylül 1936, s. 1-7.

————————, *Lübnan İstiklâli ve Antakya*, **Tan**, 1 Ekim 1936, s. 1-7.

————————, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 4 Ekim 1936, s. 1-10.

————————, *Fransız Dostluğunun Geçirdiği İmtihan*, **Tan**, 5 Ekim 1936, s. 1-10.

————————, *Vasiylik Tasfiyeye Uğrarken*, **Tan**, 14 Ekim 1936, s. 1-8.

————————, *Atatürkün Nutkunu Dinlerken*, **Tan**, 2 Kasım 1936, s. 1-6.

————————, *Başlıyan İmtihan*, **Tan**, 13 Kasım 1936, s. 1-3.

————————, *Tutulmasını İstediğimiz Söz*, **Tan**, 15 Kasım 1936, s. 1-3.

————————, *Karanlığı Aydınlatmak Lâzımdır*, **Tan**, 17 Kasım 1936, s. 1-7.

————————, *Hataylıların Geçirdiği İmtihan*, **Tan**, 19 Kasım 1936, s. 1-6.

————————, *Ya 1921 Anlaşması Bütün Neticesile Vardır, Yahut Fransa Bunu Bir Taraflı Olarak Bozmuştur*, **Tan**, 20 Kasım 1936, s. 1.

————————, *İskenderun Sancağı Hiçbir Vakıt Fransaya İlhak Edilmiş Değildir*, **Tan**, 21 Kasım 1936, s. 1-8.

————————, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 22 Kasım 1936, s. 1-10.

————————, *Notamıza Cevap Bekliyoruz*, **Tan**, 24 Kasım 1936, s. 1-3.

————————, *Dünkü Heyecanlı Toplantı*, **Tan**, 28 Kasım 1936, s. 1-10.

————————, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 29 Kasım 1936, s. 1-8.

————————, *Fransadan Beklediğimiz Hareket*, **Tan**, 1 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Kendi Kendilerini Ele Verenler*, **Tan**, 3 Aralık 1936, s. 1-7.

————————, *Fransanın Ağır Mes'uliyeti*, **Tan**, 4 Aralık 1936, s. 1-3.

————————, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 6 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Konseyde Prensip Meselesinin Halli Bekleniyor*, **Tan**, 10 Aralık 1936, s. 1.

————————, *Cenevredeki Karardan Sonra*, **Tan**, 18 Aralık 1936, s. 1-8.

————————, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 20 Aralık 1936, s. 1-10.

————————, *Hatay Bayrağı*, **Tan**, 21 Aralık 1936, s. 1-3.

————————, *Fransa Sulhe Karşı Ağır Bir Mes'uliyet Yükleniyor,* **Tan**, 24 Aralık 1936, s. 1-6.

————————, *Ankarada Yapılan Tarihî Anlaşmanın Manası Şudur: Fransa Kilikyayı Antebi İşgale Gelmişti*, **Tan**, 25 Aralık 1936, s. 1-8.

————————, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 27 Aralık 1937, s. 1.

————————, *İmtihanı Biz Geçirdik, Fakat Fransa?*, **Tan**, 31 Aralık 1936, s. 1-9.

————————, *Müşahitler Bitaraf Kalırlarsa*, **Tan**, 4 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Müstemlekeci Fransanın Entrikaları*, **Tan**, 7 Ocak 1937, s. 1-10.

————————, *Fransanın Düşmanı Fransa Diplomasisi*, **Tan**, 9 Ocak 1937, s. 1-10.

————————, *Davamızın Geçireceği Safhalar*, **Tan**, 12 Ocak 1937, s. 1-8.

————————, *Ya Tam Dost, Ya Düşman…,* **Tan**, 14 Ocak 1937, s. 1-10.

————————, *Bitaraf Müşahitler Görmüyorlar mı?*, **Tan**, 15 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Lâik Fransa Nerelerde?*, **Tan,** 16 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Arap Âlemi Karşısında Biz*, **Tan**, 18 Ocak 1937, s. 1-4.

————————, *Fransanın Kelime Oyunları*, **Tan**, 21 Ocak 1937, s. 1-7.

————————, *Cenevrede Son İmtihan*, **Tan**, 22 Ocak 1937, s. 1-7.

————————, *Ne İşitiyoruz ve Ne Görüyoruz?*, **Tan**, 23 Ocak 1937, s. 1-10.

————————, *Prensip Anlaşması*, **Tan**, 25 Ocak 1937, s. 1-10.

————————, *Atatürk ve Hatay*, **Tan**, 26 Ocak 1937, s. 1-10.

————————, *Büyük Müjde*, **Tan**, 27 Ocak 1937, s. 1-3.

————————, *Hatay ve İngiltere*, **Tan**, 28 Ocak 1937, s. 1-9.

————————, *M. Blumden Dileklerimiz*, **Tan**, 29 Ocak 1937, s. 1-10.

————————, *Fırtınadan Sonra Liman*, **Tan**, 30 Ocak 1937, s. 1-7.

————————, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 31 Ocak 1937, s. 1-9.

————————, *Milânoda Bugünkü Buluşma*, **Tan**, 3 Şubat 1937, s. 1-10.

————————, *Tabiî Hale Dönüş*, **Tan**, 5 Şubat 1937, s. 1-10.

————————, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 14 Şubat 1937, s. 1.

————————, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 28 Şubat 1937, s. 1.

————————, *Suriye Müfritleri*, **Tan**, 2 Mart 1937, s. 1-2.

————————, *Hatay Davamız Ne Vaziyettedir?*, **Tan**, 29 Mart 1937, s. 1-10.

————————, *Dostça Konuşmıya Sıra Geldi*, **Tan**, 1 Nisan 1937, s. 1-10.

————————, *Biz, Irak ve Suriye*, **Tan**, 28 Nisan 1937, s. 1-11.

————————, *İki Fransa*, **Tan**, 10 Mayıs 1937, s. 1-10.

————————, *Kazanılan Büyük Dava*, **Tan**, 17 Mayıs 1937, s. 1-9.

————————, *Cenevre Yol Ağzında*, **Tan**, 24 Mayıs 1937, s. 1.

————————, *Hatay'ı Kurtaran Önder*, **Tan**, 5 Haziran 1937, s. 1-6.

————————, *Suriye Devlet Adamlarının Ziyareti*, **Tan**, 26 Haziran 1937, s. 1-9.

————————, *Tabiî Bir Dostluk Köprüsü*, **Tan**, 23 Temmuz 1937, s. 1-10.

————————, *Hatay Davasına Alâkamız*, **Tan**, 3 Ağustos 1937, s. 1-10.

————————, *Bir Haftalık Tarih*, **Tan**, 15 Ağustos 1937, s. 1.

————————, *Bulanık Sular*, **Tan**, 17 Ağustos 1937, s. 1-10.

————————, *Baş Vekâlette Değişiklik*, **Tan**, 26 Eylül 1937, s. 1-10.

————————, *Hatayın Yeni Rejimine Doğru Antakyaya Giden Heyet Reisi İzahat Verdi*, **Tan**, 19 Ekim 1937, s. 1-2.

————————, *Yasak Edilen Bayram*, **Tan**, 30 Kasım 1937, s. 1-8.

————————, *Berraklık İstiyoruz*, **Tan**, 1 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Ya Tam Dost, Ya Açık Düşman*, **Tan**, 2 Aralık 1937, s. 1.

————————, *Olgunluk Manzarası*, **Tan**, 3 Aralık 1937, s. 1-7.

————————, *Fransa İle Anlaşmak İmkânları*, **Tan**, 8 Aralık 1937, s. 1-8.

————————, *Gözlerimiz Hataydan Ayrılmıyor*, **Tan**, 28 Aralık 1937, s. 1-10.

————————, *Bir Atlama Siyaseti Karşısında*, **Tan**, 7 Ocak 1938, s. 1.

————————, *Yeni Hatay İmtihanı*, **Tan**, 28 Ocak 1938, s. 1-4.

————————, *Cenevrede Görülen İyi Hava*, **Tan**, 30 Ocak 1938, s. 1-8.

————————, *Fransanın Dostluğundan Beklediğimiz*, **Tan**, 1 Şubat 1938, s. 1-4.

————————, *Cenevrede İki Manzara*, **Tan**, 2 Şubat 1938, s. 1-7.

————————, *Hatayda Berraklığa Lüzum Var*, **Tan**, 23 Mart 1938, s. 1-10.

————————, *Cenup Hududu Davası*, **Tan**, 31 Mart 1938, s. 1-9.

————————, *Uyanan Fransa*, **Tan**, 14 Nisan 1938, s. 1-10.

————————, *Hataydan Bir Misafir*, **Tan**, 3 Mayıs 1938, s. 1-10.

————————, *Fransa Hâlâ İmtihan Geçiriyor*, **Tan**, 16 Mayıs 1938, s. 1-4.

————————, *Atatürk ve Türk Milleti*, **Tan**, 20 Mayıs 1938, s. 1-4.

————————, *Fransa Katî Rengini Belli Etmeli*, **Tan**, 21 Mayıs 1938, s. 1.

————————, *Taassup Silâhıyla Menfaat Avı*, **Tan**, 26 Mayıs 1938, s. 1-10.

————————, *Hatayda Ermeniler*, **Tan**, 27 Mayıs 1938, s. 1-6.

————————, *Yeni Bir Makedonya*, **Tan**, 3 Haziran 1938, s. 1-10.

————————, *Hatay İşinde Ufuk Hâlâ Açılmadı*, **Tan**, 4 Haziran 1938, s. 1.

————————, *Fransanın Babıâli Siyaseti*, **Tan**, 8 Haziran 1938, s. 1-10.

————————, *Barış Hesabına Bir Zafer*, **Tan**, 14 Haziran 1938, s. 1-10.

————————, *Milletler Cemiyetine Ne Oluyor?*, **Tan**, 16 Haziran 1938, s. 1-7.

————————, *Hep Aynı Hileli Oyun*, **Tan**, 18 Haziran 1938, s. 1-4.

————————, *Hatay İşinde Son Manzara*, **Tan**, 19 Haziran 1938, s. 1-10.

————————, "*Yemen*" *Tipi Siyaset*, **Tan**, 20 Haziran 1938, s. 1-10.

————————, *Milletler Cemiyetinin İflâsı*, **Tan**, 22 Haziran 1938, s. 1-10.

————————, *Beyhude Bir Çırpınma*, **Tan**, 23 Haziran 1938, s. 1-10.

————————, *Bayar'ın Verdiği Hesap*, **Tan**, 30 Haziran 1938, s. 1-10.

————————, *Hatay Davasının Ruhu*, **Tan**, 1 Temmuz 1938, s. 1.

————————, *İnsanlık Hesabına Zaferimiz*, **Tan**, 4 Temmuz 1938, s. 1-10.

————————, *Eski ve Yeni Ölçüler*, **Tan**, 5 Temmuz 1938, s. 1-10.

————————, *Cenup Hududu Dertleri*, **Tan**, 9 Temmuz 1938, s. 1-10.

YAMAÇ, Müzehher, *Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940),* **Belleten**, C. LXXXII, S. 295 (Aralık 2018), ss. 1153-1184.

YAVUZ, Bige, *1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşaması*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. VIII, S. 23 (Mart 1992), ss. 273-308.

YAVUZ, Özge, *Temel Parametreler ve Farklılaşan Dinamikler Çerçevesinde Suriye-Türkiye İlişkileri*, **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika** (Editörler: Mehmet Akif Okur-Nuri Salık), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2016, ss. 313-340.

YAZICI, Nevin, *Suriye'de Azınlık İktidarı: Nusayriler*, **Küçük Orta Doğu Suriye** (Editör: Ümit Özdağ), Kripto Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara 2012, ss. 349-402.

YEL, Selma, *Hatay'ın Ana Vatana İlhakının Yurt Dışı Basındaki Yansımaları,* **Türkiye-Ortadoğu Uluslar Arası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu** (3-5 Kasım 2009 Antakya-Hatay, Hazırlayan: Mukaddes Arslan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2011, ss. 187-208.

YILDIRIM, Hüsamettin, *Hatay Meselesinin Türkiye Lehine Çözümünün Türk-Sovyet İlişkilerine Yansıması,* **Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay** (Yayına Hazırlayan: Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001, ss. 97-107.

YILMAZ BÖRKLÜ, Meşkure, *Lozan Sonrası Suriye Türkleri'nin Durumu ve Genel Problemleri,* **Türk Yurdu**, C. 20, S. 150 (Şubat 2000), ss. 39-45.

YILMAZ, Yahya, *Mondros'tan Ankara Anşalması'na İskenderun-Antakya Bölgesinin Durumu, İşgallere Karşı M. Kemal Paşa'nın Tepkisi ve Tayfur (Sökmen) Bey'in Faaliyetleri (1918-1921),* **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Vol. XVII, No: I (2018), ss. 378-403.

YORULMAZ, Şerife; *Fransız Manda Yönetimi Döneminde İskenderun Sancağı (Hatay)'nın Sosyo-Ekonomik ve Siyasal Durumuna İlişkin Bazı Kayıtlar (1918-1939),* **Atatürk Yolu**, C. 6, S. 22 (Kasım 1998), ss. 231-259.

YURTMAN, Hayriye, *Hatayın İstiklâli,* **Atayolu**, 26 Mayıs 1938, s. 3.

YÜCEL, Hasan Ali, *Hatay Meselesi,* **Akşam**, 1 Şubat 1937, s. 6.

YÜREGİR, A. R., *Hakiki Benliğini Kazanan Ülke: Hatay,* **Yeni Adana**, 5 Haziran 1937, s. 1.

6. Ansiklopediler

Türk Ansiklopedisi, C. XIX, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1971.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Türkler Ansiklopedisi, C. 16 (Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Yeni Türk Ansiklopedisi, C. 4, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985.

Yurt Ansiklopedisi, C. 5, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982.

7. Tezler

BAĞCI, Resul, **Hatay İli Harbiye ve Şenköy Beldeleri Müzik Kültürü**, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

CEYLAN, Pınar, **Türk Basınında Hatay Devleti'nin Kurulması Meselesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara 2010.

DEMİRTÜRK DEMİRDÖĞEN, Ülkü, **Hatay Sorunu (1921-1939)**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1983.

GAYTANCIOĞLU, Kaan, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Ektisi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008.

KIR, Semra, **Milli Mücadele Döneminde Dörtyol ve Çevresi (1918-1922)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

KIYMAT, Zeynep, **Hatay'ın Anavatana Katılmasından Sonra İskenderun İlçesinde Eğitim Alanında Gelişmeler (1939-2000)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2007.

KOLUTEK, Mikail, **Fransa'nın Doğu Akdeniz Havzası'ndaki Misyonerlik Faaliyetleri**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2011.

NUR, Güney, **Hatay Milli Mücadelesinde Özdemir Bey ve Revandiz Savunması**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2002.

OPRUKLU, Hüseyin, **Türkiye ve Suriye İlişkileri (Atatürk Dönemi) 1923-1938**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.

ÖZYÜREK, Erkan, **20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde İngiltere'nin Irak Politikası**, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.

PAYASLI, Volkan, **Atatürk Dönemi Eğitim-Kültür Politikalarının Hatay'a Yansımalar (1921-1938)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

PEKER, Bayram; **İsmet İnönü'nün Başbakanlık Dönemi 1931-1937**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Tezi, Malatya 2005.

SARA, Kubilay, **İki Dünya Savaşı Arası Dönemde İngiltere'nin Ortadoğu Politikasında Irak**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

SARAÇ, Serdar Yılmaz, **Türk Kamuoyunda Hatay Sorunu**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989.

SAVCI, Nergis, **Hatay Cumhuriyeti: Kuruluşu ve Anavatana Katılışı**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

SENCER, Aslı Nur, **Tevfik Rüştü Aras Dönemi Olaylarla Türk Dış Politikası**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

SEYFELİ, Erol, **Milli Mücadele'de Hatay (Silahlı Mücadele Devri) 1918-1923**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1988.

ŞİRİN AYRANCI, Zişan, **Türkiye-Suriye İlişkileri**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2006.

TEKİN, M. Mehtap, **Hatay Devleti'nin Yapısını ve İşleyişini Yansıtan Hatay Devleti Resmî Gazetesi**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2012.

YAVUZ, Resul, **Hatay Sorunu ve Basın**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihin Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004.

YAYLALI, Derya, **Cumhuriyet Dönemi Bölücü Faaliyetler İçinde Ağrı Dağı İsyanları (1926-1930)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Konya 2007.

YAZGAN, Özkan, **Türkiye-Suriye İlişkilerinde 50 Yıl (1939-1989),** Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

YILDIRIM, Ergün, **Batılılaşma Sürecinde Bir Şahsiyet: Ahmet Emin Yalman (Hayatı, İlişkileri, Fikirleri)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1991.

YILMAZ, Yahya, **Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in Hatay'ın Bağımsızlığındaki Yeri ve Siyasi Faaliyetleri (1918-1974)**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hatay 2018.

YURTTAŞ, V. Ercan, **Lozan Barış Konferansında Çözüme Kavuşturulamayan Sorunlar**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2007.

EKLER

CUMARTESİ 12 EYLÜL 1936

TAN EVİ
İstanbul Ankara caddesi
TELEFON : 24318, 24319, 24310.
TELGRAF : TAN, İSTANBUL
İKİNCİ YIL — No. 504
5 KURUŞ

TAN

BAŞMUHARRİRİ: AHMET EMİN YALMAN

Bugün

Beşinci sayfada : Suriye istiklâli savaşı — Yedinci sayfada Çocuk

Antakya ve iskenderon Türkleri

280 bin Türk için müstakil idare

Hariciye Vekili "TAN„a dedi ki:

"iskenderon ve Antakya için müstakil bir idare düşünüldüğünü ümit etmek isterim„

Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Aras dün Cenevreye hareket ederken "Tan" muharriri, günün birinci plândaki siyasî mevzuları etrafında kendisile görüştü. Türk - İngiliz dostluğu, Suriye - Fransa muahedesi hakkında sualler sordu. Doktor Aras "Tan" muharririne, Fransa - Suriye muahedesinden bahsederken bilhassa şöyle dedi: "Ve hemen hepsi Türk olan iki yüz seksen bin nüfuslu İskenderun ve Antakya mıntakası için de mahallî müstakil bir idare derpiş edilmiş olduğunu ümit etmek isterim.„ Şimdi mülâkatı Okuyalım:

— İngiltere ile bir muahede yapılmakta olduğuna dair haberler verdiniz. Bu hususta bize izahat verir misiniz?

— Türkiye ile İngiltere münasebetlerinin çok dostane ve samimî [illegible] yani bir muahede görüşülmesi bahsi mevzu değildir.

— Fransa ile Suriye arasında bir ittifak muahedesi paraflandığını ajanslar bildiriyorlar. Bu hususta malûmat verir misiniz?

— Söylediğiniz muahede etrafında müzakerat cereyan ettiği hakkında malûmatımız vardı. Paraflandığını ben de sizin gibi ajanslardan öğrendim. Metni hakkında henüz sarih malûmatımız yoktur. Şüphesiz tasvip ederim ki, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan parçalarda milliyet esasına müstakil devletler teşekkülünü, biz yeni Türkiye daima memnuniyetle görduk ve temenni ettik. Lozan muahedesinde İmparatorluktan müdevver hükümranlık hukukumuzdan aldığımız kadar lehine feragat etmiş olduğumuz meydandadır. Binaenaleyh Suriyenin de Irak gibi olduğu haberi bizi ancak sevindirir. Zaten bu hususta görüşlerimizi dost Irakın Cemiyeti Akvamına dâhilî münasebetile söylediğim nutukta açıkça ifade etmiştim. Kendilerine karşı hissiyatımız ve vaziyetimiz bu olan Suriyelilerle, aramızdaki dostluk çok ileri olan Fransanın yaptıkları ittifak muahedesinde ve hemen hepsi Türk olan iki yüz seksen bin nüfuslu İskenderon ve Antakya mıntakası için de mahallî müstakil bir idare derpiş edilmiş olduğunu ümit etmek isterim.

— Balkan konseyi Cenevrede toplanacak mı?

— Şimdiye kadar mutat olduğu üzere asamble münasebetile Cenevrede toplanacaktır. Balkanlar arasında tabii inkişafını takip etmekte olan büyük dostluk münasebetlerini artık teyide lüzum var mıdır?

Doktor Aras dün Cenevreye giderken vedalaşıyor

Suriyenin istiklâli ve Suriyedeki Türkler

Fransa - Suriye muahedesi:

Telgrafların verdiği malûmata göre Fransa ile Suriye mümessilleri bir dostluk ve ittifak muahedesi imzalamışlar ve bu muahede ile Suriye tam muhtariyetini kazanmıştır.

Suriye, Büyük Harbin neticesinde Osmanlı devletinden ayrılan ülkeler arasındadır. Türkiye Lozan muahedesini müzakere ederken bütün bu komşu memleketlerin mukadderatını kendi sahiplerinin elinde bırakmış ve bütün bu ülkelerin bir ve müstakil yaşamalarına taraftar olduğunu göstermiştir.

Suriye coğrafî vaziyetimizin bize bitişik bir komşu memleket olduğu için onun mukadderatile alâkadar olmamıza tabiîdir ve zaruridir. Bilir ve [illegible] Türkiye ile ancak dost olabileceği, ve Türkiye ile en iyi komşuluk münasebetlerini idame ve inkişaf ettirebileceği için Suriyenin hürriyet ve istiklâline kavuşmasını, sevinç ile karşılar ve Suriyelileri kutlularız.

Suriye ve Fransa:

Suriye, büyük harpten sonra, müttefik devletlerin harp sırasında Mekke şeriflerine verdikleri sözü tutarak müstakil bir Arap devleti vücude getirmelerini ve kendisinin bu müstakil Arap devletine merkez olmayı bekliyordu. 1918 senesinin 7 sonteşrininde İngiltere ve Fransa hükümetleri Suriye ve Irakın mukadderatını bu memleketler halkına bırakacaklarını ilân etmişler, fakat 1919 Eylülünde Suriye sahillerinin Fransaya, Suriye iç taraflarının Kral Faysala ve Suriye halkına bırakılması için uyuşmuşlar, 1920 de Suriyelilerin istiklâllerini ilân etmeleri ve Faysalı Kral ilân etmeleri üzerine Fransa Şam şehrinin üzerine yürümüş ve bu şehri işgal ederek müstakil hükümeti devirmiştir. Müttefik devletler daha evvelden Suriyeyi Fransız mandasına bırakmayı kabul etmişler, 1922 de Milletler Cemiyeti konseyi bu kararı tasvip etmiş, 1923 te imzalanan Lozan muahedesinde, Türkiye Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan parçaların mukadderatını halkın iradesine bırakmıştı.

Fransa Mandasına bu şekilde giren Suriye, dün imzalanan muahedenin tasdikinden ve meriyete geçmesinden sonra müstakil bir devlet olacak müstakil bir devlet sıfatile Milletler Cemiyetine girecek, Fransa ile ittifakından istifade ederek müdafaa kuvvetlerini hazırlıyacak ve millî hayatına hâkim olacaktır.

Suriye ve Türkiye:

Komşu Suriye devletinin girdiği bu yeni hayat devresinde adım başında muvaffak olmasını

[Arkası 3 üncü sayfada]

KARİKATURİST RAMİZ

Kıymetli karikatüristimiz Ramiz bu haftadan itibaren bütün mesaisini yalnız "Karikatür" memuniyetle kaydetmiştir. Bugünkü Karikatür Memuniyetle Ramizi seve seve seyredeceksiniz.

Antakya ve Iskenderonda yaşayan Türkler

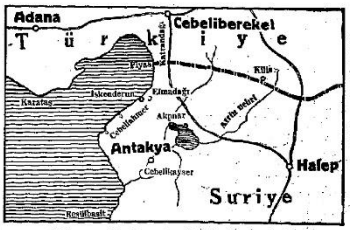

Antakya ve İskenderon havalisini gösteren harita

(Yazının üçüncü sayfada okuyunuz)

Başvekil İsmet İnönü

Mussolini Yemeni istilâya hazırlandı

İngiltere ve Türkiye görüşmeleri

Siyasî ve askerî anlaşmalar beklendiği söyleniyor

Başvekil İsmet İnönünün İngiltere seyahati hakkında maruf Avrupa Ajansları neşriyata başladılar. Kahire radyosu dün gece yarısından sonra General İnönünün seyahati etrafında yeni malûmat verdi. Başvekilimizin Londra seyahati önümüzdeki ilkteşrin ayında vuku bulacaktır. İsmet İnönü bu seyahatte yanına siyasî işlerle meşgul zevattan bazılarını ve bir de maliye mütehassıslarımızdan mürekkep bir heyet alacaktır. Ayrıca Başvekilimize ordumuz ve donanmamız erkânından bazılarının da refakat edecekleri bildiriliyor.

Kahire radyosu, Türkiye Başvekilinin İngilterede yapacağı görüşmeler sonunda siyasî ve askerî anlaşmalar elde edilmesinin beklenildiğini bildirmekte ve İsmet İnönünün Londradan sonra Parise gideceği de ilâve olunmaktadır.

Bir İngiliz gazetesi diyor ki :

İtalya, köleliği kaldırmak bahanesile Yemene de hücum edecek

İngiliz matbuatı zaman zaman İtalyanın yeni istilâ teşebbüsleri hakkında neşriyatta bulunuyorlar. Dünkü posta ile gelen İngiliz gazetelerinden Daily Shetch gazetesi Duçe'nin yeni arazi siyaseti hakkında yeni malûmat vermektedir. Bunu aynen yazıyoruz:

Londra — Daily Sketch Gazetesinin muhabiri yazıyor: Cenubu Garbi Arabistanın hemen her şehrinde, bilhassa Bahriahmerin İtalya tarafından yarı istilâ edilen Habeşistana mukabil kıyılarında İtalyanın bu tarafları da istilâ ile tehdit ettiği mütemadiyen işitildanmaktadır.

Bu korku Yemen hükümdarı İmam Yahyanın nâzırlarının da geçmiş bulunuyor. Cenubu Garbi Arabistanda yaptığım seyahatten henüz döndüm. Anladığıma göre İtalya, Bahri Ahmerin bu tarafına da taarruz ettiği takdirde yine köleliği ilga etmeyi bahane olarak ileri sürecektir. Netekim Habeşistan istilâsının esası da köleliği ilga olmuştur.

Halbuki Hafız Sülüsiye senelerden beri bu maksadı temin için çalışıyordu. Yemene gönderilen köleler Afrikadan gelirler. Bunların çoğu Habeşlidir, bir kısmı da zencidir. Habeşistanda köletlik kalkarsa Arabistanda köle alışverişi de durur. Köle ticaretinin iki kaynağı Liberiyadır. Milletler Cemiyeti de bu Afrikalı Cümhuriyet ile alâkadar olarak bu işe bir nihayet vermeğe çalışacaktır. Fakat Habeşistanda ne yapılsa, nasıl ticaretinin önüne geçmek için hiç olmazsa on sene geçmesi icap edecektir. Çünkü köle ticareti yapanlar bin bir hile ile istifade etmektedirler.

İngiliz gazetelerine göre Yemeni de istilâya hazırlanan Mussolini

Fakat Bahri Ahmerden geçen her gemi araştırılırsa bu ticaretin önüne geçmek mümkün olur.

Arabistan hükümdarı İbnisuut, köle ticaretine karşı gelmeğe başlamıştır. Fakat Yemen böyle değildir. O halde İngiltere derhal faaliyete geçer ve kendisine her yeri araştırıp kölelerî çıkarmağa müsaade verilirse İtalyanın yeni istilâ için ileri süreceği bir çok bahane ortadan kaldırılmış olur. Aksi takdirde bu bahane yeni bir istilâ harbine vesile teşkil eder. Bu gün bu korku mevcuttur.

Donanmamız Akdenize çıkarken

Türk donanmasının 1929 da İngiltorenin Akdeniz filosu kumandanı tarafından yapılan ziyareti iade etmek üzere sonteşrinde Maltaya gideceğine dair verilen haberler dün Londra radyosu tarafından teyit ve tebliğ edilmiştir. Kahire radyosu Türk donanmasının Atatürk devrinde Akdeniz'de bu ilk çıkışına ait haberlerin çok iyi bir tesir bıraktığını söylemiştir.

Hitler Norenberg'de dün de nutuk söyledi

Dedi ki: "Büyük harikalar doğuyor, gayeye doğru inkişaf ediyor„

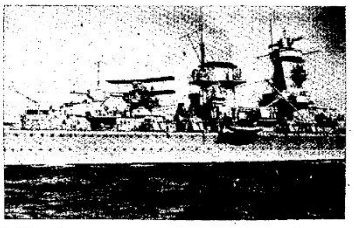

Yeni Alman donanmasının en modern harp gemilerinden Amiral Şer zırhlı

(Hitlerin yeni nutku üçüncü sayfada)

EK1: Tan, 12 Eylül 1936

Cumhuriyet

Bugün 12 sahife

Onbirinci yıl sayı: 4442

İSTANBUL — ÇAĞALOĞLU

Perşembe 24 Eylül 1936

MÜJDE

Millî bir dava önündeyiz

Suriye için bile kabul etmediğimiz Mandanın, Suriye tarafından İskenderun ve havalisine tatbikına muvafakat edemeyiz!

Dün Paristen gelen Suriye heyeti ve reisi Haşimül Etasi Bey

Paristen gelen Suriye heyeti reisinin sözleri

Haşimül Etasi Beyin Türkiyeye dair beyanatından memnun olmakla beraber İskenderuna dair şekli kabul etmiyeceğimizi açıkçı söyliyebiliriz

Kabul edemeyiz!

Suriye murahhasının sözlerine cevab

Habeşler Milletler Cemiyetinde kaldı

Bu karar ilhakın reddi addolunuyor

Montröden sonra Türkiye ve Sovyetler

Romanyanın dış politikasının esası

Romanya Lehistanla dostluğunu inkişaf ettirmeğe çalışacak

Japon askerleri Çin topraklarında

Hankovdan yeni bir taarruz hareketi başladı

Cenevrede siyasî müşavereler

Küçük Antant ve Balkan Antantı mümessilleri bir toplantı yaptılar

Türk Dili üzerinde TETKİKLER

«Terapötik» nedir?

Bu kelimenin orijini hangi dilde bulunur?

Şanlı Harbiyemiz gidiyor

Büyük bir veda ve teşyi merasimi yapılacak

Sabahleyin Taksim abidesine merasimle çelenk konacak ve Harbiyelilerimiz tam saat 12 de Haydarpaşadan trenle hareket edecekler

Harbiyenin bu sene mezunları diploma merasimi esnasında

Oviedo düşüyor

EK2: Cumhuriyet, 24 Eylül 1936

Açık Söz

Sahipleri Çıkar, Fikir, Politika, Haber Gazetesi

Sahibi: Etem İzzet BENİCE Sayı: 174 Birinci yıl her yerde sayısı 5 Kuruş Telefon No. 20627 Mektup adresi: Cağaloğlu, Şerafettin sokak Telgraf adresi — İstanbul: Açık Söz.

1 inciteşrin 10 Cumartesi 1936

Beynelmilel normal alışverişe doğru

Cenevre, 9 (A.A.) — Mali ve iktisadî komite, Fransızlarla İngilizlerin beynelmilel ticaret sahasındaki manialarını ve bilhassa kontenjantman ile dövizlerin kontrolünü ortadan kaldırmak hehindeki tekliflerini kabul etmiştir.

Anadolu Ajansı haber veriyor :

Hükûmet İskenderun ve Antakya için Fransaya bir nota verdi

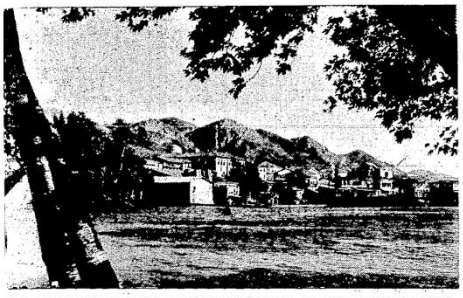

Ehede kadar Türk kalması mukadder olan eskiden Türk Antakyanın Asi nehri kıyılarından bir görünüşü

Notada sancağın mukadderatından bahsedilmektedir

Ankara, 9 (A. A.) — Haber aldığımıza göre, İskenderun ve Antakya Türk ahalisinin mukadderatı hakkında Fransa hükûmetine bir nota verilmiştir.

Balkan haftasının dün üçüncü günü idi. Bugün de Yıldızda toplantıya devam edilecektir. Dün Balkanlı doktorlar hastahaneleri gezdiler, Boğazda Beylerbeyi sarayında şereflerine bir ziyafet verildi. Yukarki resimler murahhasları Yıldızda ve kilisede bir âyinde gösteriyor. *[Yazısı 2 nci sayfamızda]*

Tevfik Paşanın cenazesi gömüldü

Cenazede bir müfreze asker son hürmet selâmını ifa etti

Merhumun tabutu ve cenazesinde bulananlar

İspanya meselesi yine nazik bir safhaya girdi

Sovyetlerin İspanya sularına harp gemileri göndermelerinden korkulmaktadır

Sovyetler Ispanyol-Portekiz hududuna bir kontrol komitesi gönderilmesini istediler

[İspanya meselesinin siyasî cephesi yeniden nazik bir safhaya girmiş bulunmaktadır. Sovyet Rusyanın ademi müdahale komitesini terkedeceği hakkında verdiği kararın vaktileceği neticeleri gözönüne alan Avrupa gazeteleri bu tehlikeli İspanyol yarasına merhem olabilip olamıyacağını sormaktadırlar. Telgraflar, şunlardır;]

Londra, 9 (A. A.) — Ademi müdahale komitesi, bugün şu işlerle meşgul olacaktır :

Diktatörlük rejimine tabi devletler'e İspanya'ya yapmakta oldukları yardıma bir nihayet verilmediği taktirde komiteyi terk edeceği tehdidini muvazenenin olarak Sovyet Rusya tarafından verilmiş olan nota İngiltera tarafından verilen ve icabında Portekiz'in bitaraflığa riayet edip etmediğini tarassuda memur bir komisyon ihdası maksadiyle Lizbon hükûmeti ile bitaraflık meselesi hakkında görüşmeler yapılmasına dair olan nota.

Bahriye mehafili, Sovyetlerin komiteden çekilmeleri halinde, Sovyet hükûmetinin İspanya sularına harp gemileri göndermesinden korkmaktadırlar. Böyle bir hal. İspanya'da çok nazik vaziyet ihdas edecektir.

(Devamı 2 inci sayfada)

Madrid sokaklarında şehrin kurtulması için yapılan dinî bir âyin

Harp haberleri

1 -Madrid etrafındaki çember gittikçe daralıyor.

2 - Çocuklar Madridden çıkarılıyorlar.

3 - Bilbao da 150 rehine kurşuna dizildi.

4-Hükûmet kuvvetleri Oviedoya girdiler.

5 - Alman harp gemilerinin asilere silâh verdiği iddia edilmektedir. [Harp haberlerini 2 nci sayfamızda okuyunuz]

İngilizler 200 arapla harbe tutuştu

Diğer taraftan grevin biteceği zannediliyor

Hayfa 9 (A.A.) — Röyterin bildirdiğine göre obüs topları ve tayyareler kullanan İngiliz kuvvetleri Kermel dağında iki yüz Arap asisi ile muharebeye tutuşmuştur. Diğer taraftan öyle zannediliyor ki Arap grevi yakında bitecektir. Çün kü yüksek Arap komitesiyle İbnissuudun müraahası şeyh Kâmil kasap arasında müzakerelere tekrar başlanmıştır.

Eski bir ihtilâlci öldü

Kudüs 9 (A.A.) — Eski Suriye isyancılarından Said

Filistindeki İngiliz fevkalâde komiseri General Dill'in (solda) Kudüse ilk geldiği gün alınan bir resmi

beyin Beytüllahimde İngiliz kuvvetlerile Filistin asileri arasında yapılan bir müsademede öldüğü teyit olunmaktadır.

Grev bitti

Kudüs, 9 (A.A.) — Alman ajansı, arap milliyetperver komitesinin kıral tarafından greve nihayet verilmek üzere yapılan tekliflerı kabul ettiğini bildiriyor.

Komite bugün ve yarın da bazı mahallî komisyonların mütalealarını dinliyecektir. Grevin bugünlerde nihayet bulması bekleniyor.

Ingiliz konsolosu merhumun ailesini teselli etti

Osmanlı İmparatörluğunun son sadrazamı Tevfik paşanın cenazesi dün Teşvikiye camiine gidildi. Merhumun cenaze namazı burada kılındı ve bir müfreze asker tarafından selâmlandı. Cenaze cam'den otomobile konarak Beşiktaşta Yahyaefendi dergâhına götürüldü ve orayn defnedildi. Eski konsoloslardan bir zat bir nutuk söyledi ve paşanın meziyetlerinden bahsetti.

İngiliz maslahatgüzarı M. Morganon merhumun evine giderek ailesine ve oğullarına teselli verdi.

Edebiyat anketi : 31

Behçat Kemal Çağlar söylüyor:

Behçat Kemal Çağlar

[Yazısı 6 ncı sayfadadır]

Açık Söz'ün
Sürpriz kuponu
Bu kuponu kesip saklayınız
No. 174

Ölümünden iki sene sonra

Pariste kral Aleksandır abidesi açıldı:

Paris, 9 (A.A.) — Merhum Yugoslav Kralı Aleksandr için dikilen âbidenin küşat merasimi münasebetile Pariste muazzam merasim yapılmıştır. Cumhur Başkanı Lebrun ve Mareşal Franşe D'espere'den sonra söz alan Yugoslavya millî müdafaa bakanı, Fransız Yugoslavya dostluğunu tebarüz ettiren heyecanlı bir nutuk söylemiştir.

Sofyada 174 kişi tevkif olundu, bir kısmı serbest bırakıldı

Sofya, 9 (Hususî muhabirimizden) — Dün gece, Bulgar polisi Sofya'da anî bir araştırma yaptı, bütün umumî yerler, oteller, gazinolar, tiyatrolar arandı. 174 kişi tevkif olundu, ertesi sabah bunlardan 32 kişiyi polis alıkoyararak mütebakisini serbest bıraktı.

KİM KİMİ MAT ETTİ?

Üç gün devamı edecek yazısız hikâye

PAZARTESİ 2 İKİNCİTEŞRİN 1936

TANEVİ
İstanbul Ankara caddesi
TELEFON: 24318, 24319, 24310
TELGRAF: TAN, İSTANBUL
IKINCI YIL — No. 555
5 KURUŞ

TAN

BAŞMUHARRİRİ: AHMET EMİN YALMAN

Spor:
Dünkü Güreşlerin Tafsilâtı Altıncı Sayfada

Atatürk Millet Meclisini Açarken Çok Mühim Bir Nutuk Söyledi

Yapılması lâzımgelen yeni büyük işleri ortaya koydu

Atatürk, Antakya davamıza da büyük bir ehemmiyetle temas etti

Ankara, 1 (TAN muhabirinden) — Kamutayımız bugün Atatükün çok mühim açılış söylevini, çok derin alâka ile ve coşkun tezahürlerle dinledi. Atatürk 14,12 de içtima salonuna girince meb'uslar ve dinleyiciler ayakta sürekli alkışlarla karşıladılar. Atatürke has, vakur ifade ile okunan nutuk herkesi coşturdu. Bilhassa milli güven ve birlik hakkındaki sözler mükerrer alkışlar uyandırdı. Antakya ve İskenderun hakkında metin ve kat'i ifadeli sözler karşısında bütün hazır bulunanlar heyecanla yerlerinden fırladılar. İçtima yeri dakikalarca süren coşkun alkışlar ve tezahürlerle çınladı.

Nutkun sonunda da ayakta sürekli alkışlar devam etti. Bu sırada ecnebi diplomatlar da ayağa kalkmış bulunuyorlardı.

Dinleyicilere ait yerler kâfi gelmediği için içtima salonunun bir kısmı matbuata ve dinleyicilere tahsis edilmişti. Ecnebi sefaretleri erkânına mahsus loca da kâfi gelmemişti. Mukabil taraftaki loca da ecnebilere açılmıştı. Riyaseti Cümhur locasının yanındaki locada değerli Sovyet misafirimiz General Eydeman, Sovyet Büyük Elçisi Karahan ve genç Sovyet paraşütçüsü Bayan Nikola Eva yer almışlardı.

Saat 14 e üç kala Asbaşkan Rafet Canıtez celseyi açtı ve divan kâtibi Naşit Uluğ, intihap dairelerine göre yoklama yaptı. Asbaşkan:

— Ekseriyetimiz var. Sözü Cümhur Başkanı Kamâl Atatürke veriyorum.

Diyerek riyaset kürsüsünden indi ve Atatürk kürsüden, aşağıda metni büyük alâka ile okunacak mühim nutkunu söyledi:

Milli ve insanî ülkü

Sayın millet vekilleri,

Sizi, sevgi ve saygılarımla selâmlıyarak, beşinci devrenin ikinci senesini açıyorum.

Derhal, söylemeliyim ki, bu seneki çalışmalarımızın da, memleket ve millet işlerinde, yeni iyilikler ve ilerlemeler yapacağına kanîim.

Geçen yıl ,Türk milleti, huzur ve sükûn içinde, milli ve insanî ülküye, aşk ile koşan kuvvetli ve çalışkan bir varlık gösteriyordu.

İdarede ve adliyede yeni kanunların ve yeni teşkilâtın vatandaşı sevindiren neticeleri görülüyordu.

Ekonominin her sahasında ve memleketin her tarafında, Türkler, kendilerine ve devletlerine tam bir güven içinde çalıştıyorlardı.

Milli şuur, milli birlik

Cumhuriyet yeni ve sağlam esaslariyle, Türk milletini emin ve metin bir istikbal yoluna koyduğu kadar asıl fikirlerde ve ruhlarda yarattığı güvenlik itibariyle, bütün yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur. Seneler geçtikçe, milli ideal verimli, güvenle çalışmada, ilerleme heyecanında, milli birlik ve milli irade şeklinde, daha iyi gözlere çarpmaktadır. Bu bizim için çok önemlidir. Çünkü, biz, esasen milli mevcudiyetin temelini, milli şuurda ve milli birlikte görmekteyiz .

Halk ile hükümet arasındaki yakınlık ve beraber çalışma gayreti, ayrıca, memnuniyeti mucip bir seviyededir. Bu hususta partimizin feyizli önderliğini ehemmiyetle kaydetmek isterim .

İdarî veya ekonomik tedbirlerin iyi tatbiki ve tatbik neticelerinin iyi anlaşılması için, halkın hükümete yardım etmek hevesi, iftihar olunacak bir tezahürdür. Bu ruhî vaziyet, Türk milletini ilerletmek ve Türk vatanını imar etmek için ,çok verimli ve çok esaslı bir âmildir .

Devleti ve hükümeti kendi malı ve koruyucusu tanımak, bir millet için büyük nimet ve mazhariyettir.. Türk milleti bu neticeye cumhuriyette varmış ve her sene bunun artan semerelerini görmüş ve göstermiştir. Milletimizin, maddî ve manevî hazıruna, herşeyden fazla ehemmiyet verişimiain, ne kadar yerinde olduğu anlaşılıyor .

Kültür hareketleri

Arkadaşlar;

İlk tahsilin yaygınası için, sade ve pratik tedbirler almak yolundayız. İlk tahsil hedefimiz, bunun umumî olmasını bir an evvel tahakkuk ettirmektir. Bu neticeye varmak, ancak, fasılasız tedbir almakla ve onu metodik tatbikle mümkün olabilir. Milletin başlıca bir işi olarak, bu mevzuda ısrar etmeyi lüzumlu görüyorum. San'at ve teknik mekteplerine rağbet artmıştır. Bunu sevinçle söylerken, her türlü teşviki arttırmak lâzım olduğunu da ilâve etmek isterim .

Yüksek tahsil için, Ankara Üniversitesini tesis etmek yolunda, Tıp Fakültesine de başlıyarak, yeni ve en külfetli hamlenin atılmasını dilerim.

Güzel san'atlara da alâkanızı yeniden canlandırmak isterim. Ankara'da bir konservatuvar ve bir temsil akademisi kurulmakta olmasını zikretmek, benim için bir hazdır .

Güzel san'atların her şubesi için ,Kamutayın göstereceği alâka ve emek, milletin insanî ve medenî hayatı ve çalışkanlık veriminin artması için, çok tesirlidir .

Türk dili, Türk tarihi

Başlarında kıymetli Maarif Vekilimiz bulunan, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumunun, her gün yeni hakikat ufukları açan, ciddî ve devamlı mesaisini takdirle kaydetmek isterim. Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründeki anahtarını, reddolunmaz ilmî belgelerle ortaya koyduğu çalışmalar yalnız Türk milleti için değil, ve fakat bütün ilim âlemi için, dikkat ve intibahı çeken, kutsal bir vazife yapmakta olduklarını emniyetle söyleyebilirim.

Tarih Kurumunun Alacahöyükte yaptığı kazılar neticesinde, meydana çıkardığı, beş bin beş yüz senelik maddî Türk tarih belgeleri, cihan kültür tarihini yeni baştan tetkik ve tâmik ettirecek mahiyettedir.

Birçok Avrupalı âlimlerin iştirakiyle toplanan son Dil Kurultaymın ışıklı neticelerini bizzat görmiş olmakla çok mutluyum. Bu ulusal kurumların az zaman içinde, ulusal akademiler halini almasını temenni ederim. Bunun için, çalışkan tarih ve dil âlimlerimizin, dünya ilim âlemince tanınacak, orijinal eserlerini görmekle bahtiyar olmamızı dilerim.

Göçmen siyasetimiz

Sayın arkadaşlar;

Ana vatana yeni kavuşan göçmen vatandaşlarımızın iskânı başlıca işlermizdendir. Göçmenleri, iyi yetiştirmek ve süratle üretmen kılmak için, onları kâfi derecede techiz etmeğe çalışıyoruz. Aldığımız neticeler ümit vericidir. Bu millî meseleye tahsis edebildiğimiz vesait derecesinde, fakat ara vermeksizin devam edeceğiz.

Bayındırlık çalışmaları

Demiryolu inşası programına devam ediyoruz. Buna muvazi olarak, yol ve köprü inşaatına daha fazla vesait tahsis edebilmek, arzuya şayandır. Her halde bu işler için verilen vesaiti arttırmaya lüzum vardır. Şimdiye kadar muhtelif yerlerde yapılmış ve yapılmakta olan ufak, büyük su işleri çok teşvik edici neticeler vermektedir. Kamutayın, su işleri için yeni imkânlar araması lüzumlu görmekteyim. .

Telefon şebekesi memleket içinde, bir program dahilinde genişlemektedir. Bu faaliyeti takdir ve teşvik etmek isterim. Yakın bir zamanda iyi bir radyo merkezine nail olacağımız umarım .

Ticarî hava nakliyesi işlerinin emniyeti, intizamlı devamını ve genişlemesini ise, çok önemli tutmakta yım .

Ekonomi, ziraat

Sayın Vekiller ;

Ekonomi sahasında millî faaliyetimizin artmasından ve genişlemesinden sevinç duymaktayım. Cümhuriyetin ekonomik tedbirleri her sahada feyizli semereler vermektedir.

Ziraatte kalkınmayı kolay ve çabuk yapmak için şartlar ,çok ilerlemiş ve hazırlanmıştı.

Yeni usulde ve yeni makineler kullanmakta, iyi teşkilâtla yapılacak yardımların sürgatle semere verdiğini görüyoruz. Kooperatif teşkilâtı her yerde sevilmiştir. Kredi ve satış için olduğu kadar, istihsal vasıtalarını öğretip kullandırmak için de kooperatiften istifadeyi mümkün görüyoruz .

Ziraatte hastalıklar ile mücadele işine daha çok ehemmiyet vermek lâzımdır.

Çiftçiye toprak

Toprak kanununun bir neticeye varmasını Kamutayın yüksek himmetinden beklerim.

Her Türk çiftçi ailesinin geçinebileceği ve çalışacağı toprağa malik olması, behemehal lâzımdır. Vatanın sağlam temeli ve imarı bu esastadır. Bundan fazla olarak, büyük araziyi modern vasıtalarla işletip vatana faz

[Arkası 10 uncuda]

[Lütfen sayfayı çeviriniz]

Atatürkün Nutkunu Dinlerken

Ahmet Emin YALMAN

Ankara, 1 (Başmuharriri-mizden telefonla) — A-retli bir dehanın çok açık ve çok samimî bir ifadesidir. Atatürk nutkunu okurken kendisine mahsus sade ve vakur tarzdan bir an bile ayrılmamıştır. Hiç bir heyecan verici hatiplik sanatına inmemiştir. Duyguları kolayca okşıyacak kelimeler aramamıştır. Riyazi bir kat'iyetle ortaya konulan hakikatlerin bütün bir millet tarafından vecdli bir alâka ile dinlenmesi, yer yer coşkun tezahürlere yol açması çok dikkate değer bir içtimaî hâdisedir.

Bunun sebepleri aşikârdır. Sözlerin sahibi millet tarafından sevilen, sayılan en ağır millî imtihan günleri için güvenilen Büyük Şeftir. Milletlerinin mükadderatında tesirleri görülen rehberler arasında Millî Şefimizin bir eşini aramak beyhudedir. No görüş ve seziş kudreti, ne de sevk ve idare kabiliyeti itibariyle Atatürk kimse ile mukayese edilemez.

Atatürkün dehası, sevk ve idaresi Türk milletini her sahada kuvvetlendirmiş, birleştirmiş, varlığına güvenir bir mevkie yükseltmiştir. Atatürk Türk milletine karşı her sözünü tutmuştur. Ağzından çıkan sözler bir düşünce ifade eden kuru kelimeler den ibaret değildir. Ya canlı hâdiselerin lisana çevrilmiş şeklidir, veya ilerisi için bir program ve misaktır. İşte onun için Türk milleti Atatürkün sade ve vakarlı sözlerinde daima bütün mükadderatının akislerini görür ve ateşli bir coşkunluk kaynağı bulur.

Memlekette devamlı çalışmalar var. Bunlar elle tutulur neticeler veriyor. Fakat hepsinden mürekkep olarak kurulan yeni varlık binamızı tâli halin de göremiyoruz. Yeni bir yapı yerinde evvelâ çok bir şey görülmez. Umumî hatlar yapı ilerledikten sonra yavaş yavaş şekil almıya başlar.

Atatürkün nutkunu dikkatle dinliyen ve okuyan her vatandaş etrafını aydınlanmış bulur. Bu aydınlık içinde çok sağlam bir temel üzerinde planlı, ahenkli bir yapı yükseldiğini görecektir. Her sahadaki hazırlıklar çalışmalar ilerlemeler şekil almıya ve mahsul vermiye başlamıştır.

CÜMHURREİSİ ATATÜRK MİLLET MECLİSİ KÜRSÜSÜNDE

Büyük Şefin Direktifleri

Büyük Şef Atatürk bu yeni nutkunda bilhassa işaret ve irşat ediyorlar :

1 — İlk tahsilin umumî olması hedefimizdir. Ankarada bir üniversite kurulmak lâzımdır.

2 — Memlekette su siyasetini başarmak için yeni imkânlar aranmalıdır.

3 — Her çiftçi ,ailesini geçindirebilecek miktarda toprağa mutlaka sahip olmalıdır.

4 — İş kanununun tatbiki için icap eden teşkilât kurulmalıdır.

5 — Küçük kredi meselesi de ehemmiyetle ele alınmalıdır.

6 — Vergileri indirmek siyasetine devam olunacaktır .

7 — Petrol ve müştekatî vergilerinden geniş miktarda istifade etmek, vergi usullerini ıslâh etmek çarelerinin aranması lâzımdır .

8 — Ordumuzu en yeni vasıtalarla techiz etmeğe çalışıyoruz.

9 — Hava ordumuz için sarfolunan himmet arttırılmalıdır.

EK4: Tan, 2 Kasım 1936

HABER

Parasız ilâvemizi
Müvezzilerden isteyiniz

5 Kuruş - Telefon: 23872 — 15 Ikinciteşrin 1936 PAZAR — Sene: 5 - Sayı: 1737

Antakya ve Iskenderun Türkleri

Süngü ve dipçik ile Zorlanıyorlar

Bilhassa Türk köylüsüne gayri insanî muameleler yapılıyor

Milliyetperver Türklerin ileri gelenleri

KARA LİSTE

Mucibince sürülmeğe başlandı

Sekinleri olan kardeşlerimiz feci tazyikler altında bulunan güzel Antakyadan bir görünüş

Türkler evlerine kapandılar

Kilis: 14 (A.A.) — Sancak Türklerini Suriye intihabatına iştirak ettirmek için yapılmakta olan taziki büsbütün arttırmışlardır. Bilhassa Türk köylüsünü intihaba iştirak ettirmek hususunda kullanılan vasıtalar gayri insanîdir. Hattâ bu işi temin için süngü ve dipçik bile kullanılmaktadır. Fakat her ne bahasına olursa olsun Suriye intihabatına iştirak etmemeye ve bu suretle Suriye

(Devamı 6 ıncıda)

Bektaşî âyini yapmak suçluları dün adliyeye götürülürken

Eyüpte Bektaşî âyini yapanlar

Iki kişi tevkif edildi

Âyin nasıl yapılıyormuş? — Maznunlar mahkemede neler söylüyorlar? — 16 ve 12 yaşında kızların âyinde işleri ne? — Soy adını hatırlamıyan adam

Maznunlar arasında kadınlar da vardır *(Yazısı 6 ıncıda)*

Hakimin huzurunda maznunu yaraladı

Adam, zabıt kâtibinin arkasına saklanmak istedi ama kurşunlardan kurtulamadı

Siverek ağır ceza mahkemesinde bir muhakeme esnasında emsaline ender tesadüf edilir bir cinayet olmuştur. Mahkemede duruşması yapılan Koç Ali, bakkal Musanın kız kardeşi Zeynebin ahlâkı ve namusu etrafında bir dedikodu yapmış, bundan son derece müteessir olan Musa da derhal tabancasını çekerek ateş etmeğe başlamıştır. Koç Ali kendisini kurtarmak için hâkimin önüne, zabıt kâtibinin arkasına sığınmak istemişse de muvaffak olamamış sol omurile kalçasına yediği kurşunla yaralanarak yere yuvarlanmıştır.

Musa bundan sonra silâhını sorgu hâkimi Mustafa Kemale teslim etmiş ve tabancayı Koç Aliyi öldürmek maksadile iki gün evvel Diyarbekirden tedarik ettiğini söylemiştir.

Musa tevkif edilmiş ve Koç Ali Urfa Memleket hastanesine kaldırılmıştır.

Yedi defa katil

100 yaşında bir kadın affedildi

Ingilizce Dayli Herald gazetesinde okunduğuna göre Anitz Pistoni isimli bir kadın katil, üç gün evvel Belgradda yüz yaşına girmesi dolayısile affedilmiştir.

Bu kadın sekiz sene evvel 92 yaşında iken yedi erkeği zehirlediği için 15 sene hapse mahkûm edilmişti.

Tahliye edildikten sonra gazetecilere vaki olan beyanatında, sıhhatinin çok yerinde olduğunu on sene daha yaşayacağını söylemiştir.

Madridi Bombalıyan

Asî tayyareler arasında Italyan ve Alman tayyareleri de var

Londra, 15 (Hususî) — Asiler bir hafta evvel Madritin neresine kadar gelmişlerse oradan bir adım ileri gememişlerdir. Hâlâ Mamzanares şehrinin garp tarafındadırlar. Bazı

(Devamı 12 incide)

Ramazan yarın

Dün çarşılarda alış veriş epi artmıştı

Yarın ramazanın biri ve bu gece ilk gecesidir. Arifenin pazara rastlayışı sebebiyle halk ramazan hazırlığı.

(Devamı 4 üncüde)

Alman iktısat nazırı "Ziyaretimin fevkalâde mahiyeti yok„ diyor

Dün gelen Alman iktısat nazırı Doktor Şaht

Alman iktısat nazırı ve devlet bankası umumî müdürü Doktor Şaht ve riyaseti altındaki Alman iktısat heyeti dün akşam saat 17 de Akya isimli bir hususî tayyareyle şehrimize gelmişlerdir. Yeşilköy hava meydanında Alman iktısat nazırı ve diğer misafirler vali muavini Hüdaî, merkez bankası İstanbul şubesi müdürü Said, Alman konsolosu ve konsoloshanesi erkâniyle şehrimizdeki Alman bankaları direktörleri tarafından karşılanmıştır.

Doktor Şaht Yeşilköyden Perapalas oteline gelerek orada misafir olmuştur.

Alman iktısat nazırı dün kendisiyle görüşen gazetecilere demiştir ki:

"— Bundan evvel altı defa daha

(Devamı 2 ncide)

Gürbüz ve Güzel Çocuk Müsabakamız

Foto Etem

Müsabakamıza 7 numara ile iştirak eden Bay Enver kızı Suzan

Kupo 5: Çocuklarımızın müsabaka mıza iştirak edebilmeleri için bu kuponların toplanması lâzımdır.

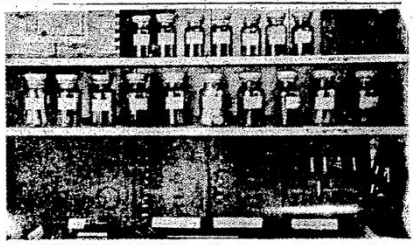

İzmirde Emniyet Direktörlüğü bir polis müzesi hazırlamaktadır. Bu hususdaki tafsilât 3 üncü sayfamızdadır. Resmimiz Viyana polis müzesinde mevadda infilâkiye kısmını gösteriyor.

EK5: Haber, 15 Kasım 1936

ÇARŞAMBA
9
1 İNCİKÂNUN
1936

TANEVİ
İstanbul Ankara caddesi
TELEFON: 24318, 24319, 24310
TELGRAF: TAN, İSTANBUL
İKİNCİ YIL — No. 592
5 KURUŞ

TAN
BAŞMUHARRİRİ: AHMET EMİN YALMAN

Bugün:
Yedincide: Çocuk Mahkemeleri istiyoruz

Sancak meselesi konseyde

Murahhas Heyetimiz ayın 14ünde Cenevrede olacak

Fransızlar hudut civarına boyuna asker gönderiyor

Sancakta tazyik, zulüm devam ediyor

Paris, 8 (A.A) — Havas Ajansı bildiriyor: Salâhiyettar mahafil, Sancağın statüsü hakkındaki Türk — Fransız ihtilâfının Milletler Cemiyeti Konseyinin 10 Kânunuevvelde toplanacak olan fevkalâde içtimaı ruznamesine ithali hakkında hiç bir karar ittihaz edilmemiş olduğunu tasrih etmektedir. Maamafih Fransa hükûmeti, Türk kabinesi tarafından bu yolda bir arzu izhar edilecek olursa bu suretle hareket edilmesinde hiç bir mahzur görmemektedir.

Fransızların idarei örfiye beyannamesi

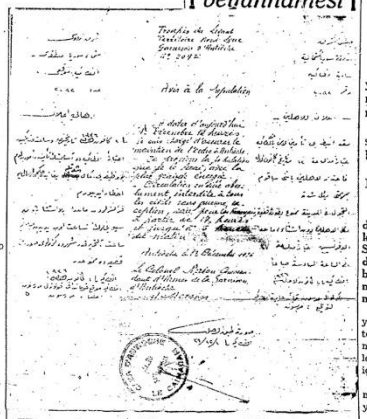

Seyhanın suları yavaş yavaş alçalıyor

Adana, 8 (TAN Muhabirinden) — Seyhanın suları yavaş yavaş inmektedir. Bazı yollar açılmıştır Fakat bu ralardan haber almak imkânları hasıl oldukça Seylâbın müthiş tahribat yaptığı görülmektedir.

Bereket versin Seyhan ile Ceyhan buleşmemiştir. Yok sa bu iki ırmağın arasındaki Yureyir ovasında bulunan bütün köyler su altında kalırdı.

Şimdiye kadar dokuz köyden malûmat alınabilmiştir. Diğer köylerin hayat ve mematından malûmat yoktur.

30 ölü var

Ankara, 8 (Tan muhabirinden) — Buradaki alâkadar makamlara gelen haberlere göre Seyhanın taşması yüzünden şimdiye kadar 30 kişinin öldüğü tes bit edilmiştir. Maamafih bu rakamın daha çok fazla olduğu tahmin edilmektedir.

Çünkü birçok köylerden malûmat yoktur. 3420 kişi mühtaç bir vaziyette açıkta kalmıştır. Bunlar çamlere mescitlere ve münasip olan evlere yerleştirilmişlerdir. Muhtaçlara yiyecek içecek te temin olunmuştur.

Köylerde 4000 kişi yiyeceksiz kalmıştır. Kızılay tarafından bunlara yiyecek ve buğday da yetiştirilmiştir.

Adananın hamiyetli kadınları Kızılay namına mahalleleri dolaşmakta ve felâkete uğrıyanlar için teberrüler kaydetmektedirler.

Bu sabah fırka binasında vali Tevfik Hadinin riyasetinde bir heyet toplanmıştır. Adanada zengin tüccarların bulunduğu bu içtimada 4500 liralık teberrü kaydedilmiştir. Halkın nakden teberrüü devam etmekte dir.

Eczacılar da kendi aralarında içtima ederek 1000 reçeteyi bedava yap

(Arkası 9 uncuda)

ATATÜRK 10.000 lira teberrü etti

Ankara, 8 (A.A.) — Reisicümhur Atatürk Adana felâketi münasebetiyle sıhhat ve içtimaî muavenet vekili ve Kızılay Cemiyeti Reisi Doktor Refik Saydam'a aşağıdaki mektubu göndermiştir:

"Seyhan nehrinin taşmasiyle Adana ve havalisinde vukua gelen büyük felâketten çok derin teessür duymaktayım. Aciya uğrıyan vatandaşlara her zaman olduğu gibi bu sefer de cemiyetinizce yapılmakta olduğunu memnu niyetle gördüğüm yardım arasında sarfedilmek üzere namıma on bin lira gönderiyorum.,,

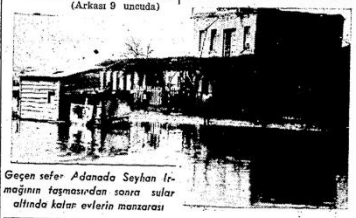

Geçen sefer Adanada Seyhan Irmağının taşmasından sonra sular altında kalan evlerin manzarası

Su Afeti Karşısında Tedbir

Ahmet Emin YALMAN

Tabiatle mücadelemizde bir meydan muharebesi kaybetmiş bulunuyoruz. Istırabımız büyüktür. Asi su kuvvetleri, yüzlerce vatandaşı alıp götürmüştür. Yüzlerce aile ya reisini veya sevgili bir uzvunu kaybetmiş bulunuyor.

Binlerce Türk ailesi, senelerce süren bir hayat mücadelesi neticesinde kurduğu basit damdan, vücude getirdiği yuvadan mahrum kalmıştır. Çok zahmetli emeller temsil eden mahsuller süpürülmüş, gitmiştir. Memleketin istihsal sermayesinin bir parçası sular altında mahvolmuştur.

Tabiatla mücadele

İnsan kolu ve insan dimağı binlerce senedenberi tabiatle çarpışıyor. Medeniyetin en sarih ölçüsü, bu mücadeledeki muvaffakıyettir.

Buna rağmen tabiati en sıkı bir hakimiyet altına alan, en medeni memleketler bile vakit vakit tabiatin hiç hesaba sığmaz afetlerile karşılaşıyorlar.

Esir haline inen tabiat, feyezan, kuraklık şeklinde baskınlar yapıyor, insanların yarına ait en emin hesaplarını altüst ediyor.

Fakat böyle afetler haricinde tabiatin itiyat halinde beklenen, malûm ve sarih savletleri vardır. Bunlara karşı muhkem setler vücuda getirmek, her memleketin çalışma programının en başında gelmelidir. Nitekim bizde de ihtiyaç tamamile duyulmuştur. Memleketin muhtelif yerlerinde su kuvvetlerinden korunmıya ve sudan istifadeye ait yapı faaliyetleri devam ediyor. Son afetin hatırlattığı nokta, Çukurovadaki müstaceliyet vaziyetidir.

Adanada feyezan afeti hemen her cene şu veya bu ölçüde tekerrür ediyor. İnsan hayatını tehdit eden bu

[Arkası 9 uncuda]

Fevkalâde Konsey İçtimaına Gidiyoruz

Ankara, 8 (A.A.) — Türkiye ile Fransa arasında ihtilâf mevzuu olan Milletler Cemiyeti konseyine tevdi edilmesi takarrür etmiş olan Sancak meselesinin Fransa hükûmetinin normal konsey içtimaında konuşulması teklifini, Sancakta halkın hürriyet ve emniyetinin korunması kaydiyle, kabul etmiş olan Türkiye hükûmeti, yine Fransa hükûmetinin kânunuevvelde toplanan fevkalâde konsey içtimaı ruznamesine ithali telkini üzerine bu teklifi de kabule musaraat etmiş ve Milletler Cemiyeti katibi umumiliğine misakın 11 inci maddesi esasında bu fevkalâde içtima ruznamesine ithalini istemiştir.

Türkiye Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın 14 kânunuevvelde Cenevrede bulunacağı haber alınmıştır.

Heyette Kimler Var?

Ankara, 8 (A.A.) — İskenderun ve Antakya meselesinin Milletler Cemiyeti konseyindeki müzakeratına iştirak

[Arkası 9 uncuda]

Tevfik Rüştü Aras

Bu vesikaya Havas Ajansı ne buyurur?

Havas Ajansı tekzip ediyor: Sancakta Türklere karşı hiç bir tazyik yapılmıyormuş! Öyle söyiendiği gibi idarei örfiye ilân edilmemiş. Sancakta hayat normalmiş!.. İşte bugün bir vesika neşrediyoruz. Bu Sancakta idarei örfiyenin ilân edildiğine dair beyannamedir. Üç dille yazılmıştır. Altında Antakya Kazası Kaymakamının aslına mutabık olduğuna dair mührü ve imzası vardır.

Bu beyannamede deniliyor ki:

Şark ordusu Şimali Suriye mıntakası Antakya mevkii ordet 2092.

Aleniye ilân

1 Kânunuevvel 1936 tarihinden ve saat on ikiden itibaren Antakyada asayişin teminine memur edildim. Bu vaziyeti komali şiddetle ifa edeceğimi ahaliye ihtar ediyorum.

Fransızlardan maada bütün sivillerin bilâistisna saat on yediden sabahleyin saat altıya kadar şehirde gezmeleri suretı kat'iyyede memnudur.

Antakya 1 Kânunuevvel 1936
Antakya mevkii kumandanı
Kolonel Merson
İmza: Merson

Aslına mutabıktır: Antakya 1-12-36
Mühür: Antakya kazası Kaymakamı

Bu beyannameyi okudunuz ve kıl. şesini de gördünüz. Bu bir idareiörfiye beyannamesi değil de nedir?.

Havas ajansı bu vesikaya ne buyurur? Neşriyatımızın mübalâğalı olduğunu söyliyenler bu vesikayı da tekzip edebilirler mi?

Şurası muhakkak ki Sancakta tazyik günden güne artmakta ve Türklere eziyet ve işkence edilmektedir.

Bu tazyik son günlerde artık en son haddini bulmuştur

Dün Antakyadan gelen bir gençle konuştuk. Bize Antakyadaki son vaziyet hakkında şunları söyledi:

— Antakyadaki vaziyet sizin burada tasavvur ettiğiniz şeylerin ve gazetelerinizin neşriyatının kat, kat fevkinde olan bir şiddetle devam etmektedir.

Neşriyat mübalâğalı değil, bilâkis

[Arkası 9 uncuda]

Suriye Komiseri Değişiyor

Payas 8 (Tan muhabirinden) — Kuvvetli bir kaynaktan haber aldığıma göre general Fransanın Suriye fevkalâde komiseri, Kont dö Martel, gerek Duryo yakında tahvil ediliyorlar. Evvelâ buraya hareketleri gelecek ve bunlar vazifelerini devrü teslim edeceklerdir.

Sancağa bir tahkik heyeti nin gelmesi meyzubahistir. Bu heyete ibraz için geçenki katli, âma Türklerin sebebiyet verdiklerini muhtevi gizli bir umumi zabıt yapılmakta ve bu türlü dolaplarla bu zabıt gayri Türklere imzalatılmaktadır.

Blum Dostluktan Bahsediyor

Paris, 8 (A.A.) — Anadolu Ajansının hususi muhabiri bildiriyor :

Blum meclisteki mutkunda bizim için demiştir ki:

"Türkiye ile münasebatımız arzu bir müşkülâta rağmen hiçbir vakit bugünkü kadar dostlukla mütemayiz olmamış tır.,,

TAN'ın Donanma Filmi

TAN, Türk gazeteciliğine yeni bir hamle getirdi. Günün hâdiselerini filme çekip okuyuculara göstermek.

TAN'ın sinema operatörü Antakyanın filmini çekti ve bu film büyük bir alâka ile bütün sinemalarda gösterildi.

Bu defa da TAN'ın objektifi donanmamızın Akdeniz seyahatini tesbit etti. Şimdi bu film Beyoğlu sinemalarında gösterilmektedir. Peyderpey memleketin her tarafında gösterilecektir. Donanmamızın seyahatine iştirak etmek istiyorsanız TAN'ın bu filmini seyrediniz.

* * *

Osmanlı tarihinin büyük serserileri

Hayatları bin türlü heyecanlarla dolu bir macera olmuş, Osmanlı tarihinde gürültülü akisler bırakmış olan,

Türedilerin, serseri prenslerin, intrikacı saray kadınlarının, ihtilâllere önayak olmuş serserilerin, vezirliklere kadar yükselmiş baldırı çıplakların hikâyesi.

İşte sizi merakla ve heyecanla sürükliyecek bir tefrika ki, yarından itibaren TAN sütunlarında okuyacaksınız.

Bugün 16 sahife

AKŞAM

Bugün 16 sahife

Sene 19 — No. 6525 — Fiatı her yerde 5 kuruş — PERŞEMBE — 17 KÂNUNUEVVEL 1936 — (Telefon: 24240 (İdare) - 24249 (Tahrir) - 24248 (Matbaa) - 25113 (Klişe

Sancağa bir heyet gidiyor

Fransa hükûmeti hariciye vekilimizi Parise davet etti

Konsey dün mesaisini bitirdi ve şu kararları kabul etti:

Suriye - Fransa istiklâl muahedesi meselenin halline kadar tasdik edilmiyecek, Fransız kuvvetleri Sancaktan geri çekilecek, Sancağa bir müşahit heyet gönderilecek

Cenevre 16 (Hususi muhabirimizden) — Konsey bugün toplandı. Şu kararları kabul etti:

1 — Suriye - Fransa istiklâl muahedesinin Fransa meclisi tarafından meselenin halline kadar tasdik edilmemesi.

2 — Fransız kuvvetlerinin Sancaktan geri çekilmesi.

3 — Sancağa bitaraf müşahede heyeti gönderilmesi.

Bu tedbirler heyetimizce gayri kâfi görüldü. Fakat lehimizdeki havayı bozmamak ve yakında asıl mesele hakkında Fransa ile aramızda başlıyacak, müzakereleri daha dostane ve münasip hava içinde yapmak üzere kararı reddetmiyerek bu ilk tecrübeyi akim bırakmamak için sadece müstenkif kalmağı tercih ettik.

(Devamı 5 inci sahifede)

Ankaradaki maçlar

Fenerbahçe Altınorduyu 3-1 yendi

Maç çok heyecanlı oldu. Başbakan da maçı seyrettiler

Fenerbahçe birinci takımı bir maçta sahaya çıkarken

Ankara 17 (Akşam) — Yeni stadın açılış turnuvasına dün de devam edildi. Ve Altınordu - Fenerbahçe takımlarını karşılaştılar.

Galatasarayın Ankaragücüne mağlûbiyetinden sonra Fenerbahçenin Altınordu karşısında nasıl bir netice alacağı merak ediliyordu. Stadda birinci günden fazla, on beş bine yakın bir seyirci kalabalığı vardı. Ankaranın tanınmış simaları maçta hazırdı. Tabii, sporcu Adliye bakanı da maçta bulunuyordu. Türk spor camiasının çok kıymetli ismi, bakanlık bu işin bir istihbarat yapılması için dışarıdan dışarıya bitaraf kalmıyordu.

Bereketli Galatasaray, Fenerbahçe takımlarını karşılaştılar. Her iki takımda da eski tanınmış futbolcular var. Altınordu: Mithat Nasuhi Baydar, Beleşi Ömer, Oncu, takımlarındaki yerlerini almışlardı. Yarım dakikalık bir oyundan sonra maç bir bir beraberlikle neticelendi.

Sonra muhtelif maça girmişti. Tam ikide iki takım sahaya çıktılar ve çok alkışlandılar. Fenerbahçe takımında Fikret yoktu. Yerinde Şaban oynuyordu. Hakem milli takım antrenörü Mister Greenwell.

Oyuna Fenerliler başladılar. İki açıkla Altınordu kalesine inişerler., ve hücumlar birbirini kovalıyor. Bir an bu tazyikten kurtulan Altınordulular hücuma geçtiler. Hakem oyunu çok fena idare ediyor. Ne favul görüyor ne de ofsayd., nizamsız hareketlere tamamiyle bigâne..

Bu sırada başbakanımız stadı şereflendirdiler, bir alkış tufanıdır koptu.

(Devamı 4 üncü sahifede)

Sancak Türkleri matem tutuyor, bayram yapmıyor

Mandater devlet, Arapları Türkler ve çerkesler aleyhine tahrik ediyor

Sancağın Suriyenin parçası olduğuna dair mazbatalar toplanıyor Sancak halkı mazbatalar muhteviyatını protesto ettiler

Antakyada tedhiş idaresi: Sokaklarda nöbet bekliyen askerler

Şam 16 (Hususi muhabirimizden) — Sancak Türkleri Antakyada 1 kânunuevvel hadisesinde şehit olan Türk gençlerinin hatırasını taziz için matem tutmuşlar ve bayram yapmamışlardır.

(Devamı 5 inci sahifede)

Eski kral Avusturyada yerleşiyor

Madam Simpson da yakında Avusturyaya gidecek

Viyana 15 (A.A.) — İnnsbruckdan bildirildiğine göre Duk da Windsor, Tirolda kâin Lechnerhelde Amerikalı Mac Cormick nâmiklarına kiralamıştır.

Dükün mülkünde civarında bir kösk daha kiralamış olduğu söylenmektedir. Bu kösk hiç şüphesiz madam Simpson içindir. Mukaddes 8 Kânunuevvel bolluğunda Londrada görmesi bildirilmektedir.

TALÂK KARARI NE ZAMAN KATİLEŞECEK

Paris 16 (A.A.) — Matbuat mümessillerinin aldıkları malûmata göre madam Simpson'un boşanmak için Amerikada ikamet müddetini ikmal etmesi için daha yedi ay beklemesi lâzımdır. Gene bu malûmata göre madam Simpson Fransız boşanmalarının tesiri altında kalmak için Fransaya gelmiş olacaktır. Bu müddet zarfında Londrada kalacak, daimi ikametgâhını Fransada tesbit edecektir. Kararının bu şekilde olduğunu söylemişler.

Kan 16 (A.A.) — Madam Simpson şehirde dolaşmış ve Amerika konsolosluğunda da uğramıştır.

M. Rogers, madam Simpsonun talâkı hakkında hiç bir resmî kâğıd imzalamamış olduğunu beyan eylemiştir.

Vergi tahsilâtı

Ankara 15 — Maliye vekâleti yeni mali kanun lâyihaları hazırlıyor. Bu lâyihalarla vergi tahsilâtı daha pratik bir şekle konacaktır.

Almanya müstemleke istiyor

Londradaki sefirî bunu açıkca söyledi

Londra 16 (A.A.) — Von Ribbentrop, İngiliz - Alman cemiyetinin ziyafetinde söylediği nutukta eserinde demiştir ki:

Alman milletinin hayat şartlarını yükseltmek için başlıca iki yol şunlardır. Hâm maddeler tedariki ve beynelmilel ticaret.

Buna binaen, müstemleke meselesinin manikî bir şekilde halli pek ziyade arzuya değer. Son haberin hatâsız ve feci hatası tekrar edilmemelidir. Aksi takdirde bu, cihan bolşevik ittihâdının âşikâr bir zaferi olacaktır.

Von Ribbentrop, Komünterin umdesini şiddetle tenkit etmiştir.

ÇEKOSLOVAYAYA DARBE Mİ

Londra 16 (A.A.) — Mançester Gardiyan ve Morning Post gazeteleri, M. Hitler tarafından Çekoslovakyayı istihdaf etmesi muhtemel yeni bir darbede bulunulmasından korkuluyor.

Bununla beraber, bu gazeteler, Alman erkânı harbiyesinin muhalefeti sayesinde tehlikenin şimdilik bertaraf olduğunu zannetmektedirler.

EK7: Akşam, 17 Aralık 1936

Ferid Güven
SAHİP ve BAŞMUHARRİR
Kurtuluş Tarihi
1 Kânunusani — 1924

TÜRK SÖZÜ

ADANA — Telefon : 17 — GÜNDELİK SİYASİ GAZETE — Uhrami yokuşunda hamal daire — Pk. 44

Cuma
25 Kânunuevvel 936
Onikinci Yıl — Sayı : 3712
5 Kuruş

Paris müzakereleri hiç bir sonuç vermedi Rüşdü Aras dönüyor

Fransa; Suriye - Lübnan ve Sancaktan mürekkep bir konfederasyon teşkiline de yanaşmadı

Fransa muhtariyet şartında katiyen musir

Maksat muğalâta mıdır yoksa ?

Ankara : 24 (Türksözünün Hu... telgrafı) — Bugün Ulus Baş... müzakeresinde Paris müzakeresinin... safahatı tesrih ederek sözlerini şöyle... diyor :

Acaba bu davetten maksat Pa... meseleyi halletmek değil de... sonuç etrafında cihan neşriyatını... yanlışlaya uğratmak fırsatını ara... mak mı idi. Kimin tarafından yazıl... dığı malûm olmıyan havâs telgra... namı son cümlesi Fransa — Türkiye... münasebetlerinden bahsediyor.

Bahsedilen dostluk bir tarafa... bir cephaliye mal olan ve bir tara... fın tasvirlerini icabettiren bir rabıta... olması gerekir.

Bir dostluğun iyi anlaşmakta ve... karşılıklı haklarını vermekte bulunur. Biz şimdiye kadar aldığımız bu haberler hakkında şimdilik vaziyeti tesbit eden bu mülâhazalarımızı kaydet... mekten gayri ne söyliyebiliriz . Ve... bu bu kadar yakından ve derin... bir alâkalandığımız bir hak davasının...

Paris : 24 (Radyo) — Türkiye Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras; Suriye, Lübnan ve Sancaktan mürekkep bir konfederasyon kurulmasını teklif etti .

Fransa, muahededeki muhtariyet şartına riayet ederek tekliflerinde ısrar etmişlerdir .

Paris : 24 (Radyo) — Türk Murahhas heyeti, Deibos ve arkadaşlarile Müzakerelerde bulunmuşlardır .

Yapılan noktai naza taatileri hiç bir sonuca varmadığından Milletler Cemiyetinin toplantısında vaziyetin inc lenmesi lüzumu his edilmektedir .

Paris : 24 (Radyo) — Tevfik Rüştü Aras ve Davas bu gün arkadaşlarına bir öğle ziyafeti vermişlerdir .

Paris : 24 (Radyo) — Türk Hariciye Vekilinin Ankaraya hareket etmek üzere yarın akşam Parisi terk etmesi muhtemeldir .

Ankara : 24 (A.A.) — Pariste cereyan etmekte olan Türk - Fransız müzakerelerine dün nihayet verilmiştir .

Havas ajansı Milletler Cemiyeti konseyinin gelecek toplantısından evvel bir anlaşmaya erişilmek üzere konuşmalara tekrar başlanacağının muhtemel olduğunu bildiriyor . Murahhas heyetimiz Sancağın Suriyeden ayrılması hususundaki noktai nazarında ısrar etmiştir .

hakikat ve zaruretleri karşısındaki ısrarın uzun sürmesinden ve bir takım nahoş sürprizlere meydan vermemesinden başka ne temenni edebilirsiniz .

K. O.

Atatürk İsmet İnönü , Fevzi Çakmak

Erkânı harbiyede iki saat süren bir konuşma yaptılar

Ankara : 24 (Radyo) — Atatürk yanlarında Başvekil İsmet İnönü olduğu halde , dün büyük erkânı harbiyeye giderek Fevzi Çakmakla iki saat kadar görüşmüşlerdir .

İspanyada kiralık asker usulümü başladı?

Cephelerde ecnebi asker cesetleri

Ölenlerin cebinden kiralık asker olduklarına dair mukaveleler çıkıyor

Asi tayyarelerin Madrid üzerinde uçuşlarından bir görünüş

Talamanga : 24 [Radyo] — Madrit civarındaki çarpışmalarda... anlerin elde ettikleri ganimetler... yabancı hükümetlerin hükümetçi... lere yardım ettiklerini isbat ediyor.

Bir zabitin cebinde İspanya hükümeti namına iki ay harp etmeği... taahhüt eden bir kontratı bile... bulunmuştur.

Madrit : 24 [Radyo] — Cephelerde silâhlı bükûm sürmektedir. Cephelerde bulunan cesetlerin üzerinde Alman markları bulunmuştur.

Madrit : 24 [Radyo] — Sokakta oynamakta olan iki çocuk bir şarapnelik parçasından yaralanmıştır.

Londra : 24 (Radyo]— İspanyol sahlı yardım komitelerine 1000 dolar tebrenn edilmiştir

Madrit : 24 [Rad o] — Asi Tayyareler bu sabah Madrit üzerinde bir uçuş yapmışlar fakat bomba atmamışlardır.

Çin isyanı

Şanghay : 24 (Radyo) — Nankinden gelen haberlere göre, Çang-Hay - Şek-n gaybubetinden sonra vekâleti Vanşig eline alınıştır.

Şanghay : 24 (Radyo) — Dün Madam Şanghay Şeg bir tayyare ile giderek kocası Şang- Hay Şeg-le 10 dakika kadar konuşmuştur.

Parti il kongresi

Kongrenin ikinci toplantısı dün yapıldı

Dünkü mukarreratın başlıcasını dilekler teşkil ediyordu

parti İlyönkurul üyelikleri seçimi da yapıldı

C. H. Partisi Seyhan il kongresi ikinci toplantısını dün saat ikide parti binasında yaptı.

Evvelki günkü kongrede olduğu gibi dünkü toplantıda da Kongreye muvakkat olarak gelen Erzincan sayları Abdülhak Fırat hazır bulunuyordu.

Kongre, kongre başkanı Yusuf Ziyanın reisliğinde açıldı. Kongre sekreterleri tarafından geçen celsenin zabıtları okundu ve ittifakla kabul edildi. Bunu Kâza bütçeleri ve dilek encümeni mukarrerlerinin kısaca okuyup izahı gelen Parti başkanı Tevfik Hadi Baysal kongreye intihap edildi . Kazalar tarafından yapılan dilekler ayrı ayrı tedkik ve reye konarak merbuta muhtariyet ta rafından tesbit edildi . Bundan sonra merkez kazasının dileklerine geçildi .

Merkez kaza dilekleri üç kısma ayrılmıştı . Devlete ait kısımların müzakeresine mahal olmadığından — Devamı üçüncü sahifede —

Şuşning diyor ki:

" Artık yalnız kendi kendimize güveniyoruz „

Londra : 24 (Radyo) — Royter muhabiri bildiriyor :

Avusturya Başvekili Doktor Şuşning bugün beyanatta bulunarak : Alman Avusturya arasındaki askeri ittifakın kuvvetinden bahsetmiş ve Avusturyanın bütün silâhını Almanyadan alacağını kaydettikten sonra: artık başbaşa verdik. Yalnız kendi kendimize güveniyoruz. Diye ilâve etmiştir.

Seyhan plânı ve bağlı olduğu işler

Seyhan felâketile bütün memleket kâfi derecede alâkadar ... İstanbul ve İzmir gazeteleri hattâ hattâ Adana gazetelerinden ... geniş sütunlar tahsis etti ... Hükümet te derhal harekete geçti .

Su baskını ve sulama meselelerini birlikte halletmek için heyeti gönderdi ve tahsisat koydu .

Büyük istikşaf ve plân yapılmadan kadar hemen settlerin tâmirine başlandı .

Büyük su plânı yapılırken birlikte bağlı işleri hatırlamakta fayda vardır :

1 — Adananın ve ovanın tuğyandan kurtulması
2 — İrmağın taranması
3 — Ovanın sulanması
4 — Salamanın — hububata da fakat sonuçta beraber — bilhassa pamuk verimi üzerine tesiri.
5 — Salı pamuk ziraatının pamuk mevsimat plânına tesiri.

Yürek bulgusu yapmış olmak için ... yapılan tetkik yapmak için, mutlaka bir ameliyat yapmak mecburiyeti hâsıl olmuyor ...

Bunlar gazetede meselâ taranma için demirlerin ... kadar ... gösteriyordu. Bu demirlerin ... tarihi ... gösteriyordu. Bu da... bir ameliyata ihtiyaç gösteriyordu anlamıyor ...

Filhakika plânın hırsız yanlışın da Zamanla sayının kanşmasından ... sonradır ki birdenbire ortaya çıkan de bir derinlik ... oluyor .

Coğrafyacılar eskiden ... denize kadar — uyduğu ihtiyar ormak, sayıyorlar . Çok eski zamanda da Çanakkale — Geniş dördüncü sahifede —

Japonya

Bir ihtilâlin arifesinde yaşıyor

Tokyo : 24 (Radyo) — Diyet Meclisi cumartesi günü İmparator tarafından açılacaktır. Bundan başka bir ay içinde toplantı yapılmıyacaktır.

Tokyodaki bütün partiler mühimdir. Bu beyannameyi neşretmişlerdir. Bu kanuna Amerikalı, mesleki olduğunu söylemiştir.

Partiler bu beyannamelerinde hükümetin ... dürüst ... Anonime, ... ekonomik ... yapılmasını ... istemektedirler.

Hükümet, bu beyannamelerden 5000 kadarını ele geçirmiş ve diğer taraftan iki kişiyi yakalamıştır.

Son dakika

Su projesinde Adana başta

Ankara : 24 [Türk sözünün Hususi Telgrafı] — Su işleri için Nafıanın hazırladığı layiha Başvekâlete verildi. Bu layihaya nazaran Adanamız sulama işlerinde başta bulunmaktadır. Bundan mada Ege mıntıkası, Marmara havzası, Orta ve güney Anadolularda dahildir. Anadolunda bütün su ve batak... işleri üç tamamda bitirilecektir.

Şefin Ankaraya ayak bastığı gün

Ankara : 24 [Türksözünün Hususi Telgrafı] — Ankara Halkevi Atatürkün Ankaraya gelmelerinin on yedinci yıl dolayısile bir Ankara yaya koşusu açmıştır . Bu koşu Atatürk'ün Ankarayı gördüğü noktadan başlıyacak ve on iki kilometre olacak ve saat üçte bu koşu hükümet konağı önünde bitecektir . Ve mükâfatlar verilecek, birinci gelen o günün müjdecisi sayılacak . Bu müsabaka geniş bir rağbet görmüştür . Bu gün için şehirde hazırlıklar devam ediyor .

K. O.

Sağdaki resim birkaç gün evvel açılış resmi yapılan Ankara

EK8: Türk Sözü, 25 Aralık 1936

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAĞI
HALKIN DİLİ

(Bugün 16 sayfa)

Son Posta

Sene 7 — No. 2312 | Yazı işleri telefonu : 20203 | PERŞEMBE 7 — İKİNCİKÂNUN 1937 | İdare işleri telefonu : 20203 | Fiatı 5 Kuruş

Atatürk Eskişehirde İsmet İnönü ve Mareşal Çakmakla 4 saat görüştü

Vaziyetin bugün dünden daha nazik ve ağır olduğunu saklamağa lüzum yoktur

Atatürkün etrafında toplanmış olan Devlet adamlarımız hiç şüphesiz onunla birlikte bu meseleyi etrafile tetkike devam edecekler, Türk milleti için verilmesi hayırlı olacak kararlar ne ise onları alacaklardır

Böyle nazik zamanlarda Türk milleti Atatürkün ve Türkiye Cumhuriyeti hükûmetinin arkasında yekpare bir varlık halindedir. Bunu da söylemeğe lüzum yoktur

Gelen haberler gösteriyor ki meydanda Sancak meselesinin makul ve seri bir hal şekline varması hususundaki ümit ve temennileri kuvvetlendirecek unsurlardan eser yoktur. Milletler Cemiyeti, meselenin Fransa ile Türkiye arasında daha iyi hallolunacağını düşünerek bu iki devletin hariciyelerine başbaşa gelip konuşmayı tavsiye etmişti. Bundan bir şey çıkmadı; Fransa müstemlekecileri, Suriyeyi güçendirmemek bahanesi altında Antakya ve İskenderuna daha fazla yerleşmek istemek siyasetinde devam ettiler. Doktor Arasın ifadesine göre Fransız Başvekili Mösyö Blum, bu siyasete daha makul ve mülâyim bir istikamet vermek üzere işe müdahale vaadinde bulunmuşsa da bu vaadin yerine getirildiğine veya getirile-

Atatürk hususi trenlerinde Başbakan İsmet İnönü ile beraber

ceğine dair orta yerde hiç bir eser görülmemiştir. Fransa sefiri Türkiyye cepleri boş olarak dönmüş, hariciye mizin karşısına geçtiği zaman yeni hiç bir şey getirmemiş olduğu anlaşılmıştır.

Muhittin Birgen

(Devamı 2 inci sayfada)

Atatürk seyahatine devam buyurdu

İsmet İnönü, Maraşal Çakmak ve Vekiller gece Ankaraya vardılar

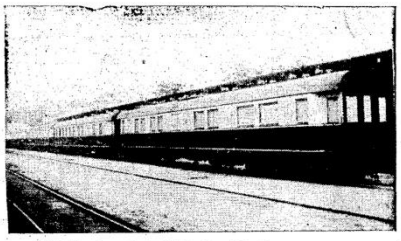

Cümhurreisi Atatürkün hususi treni

Eskişehir, 6 (A. A.) — Atatürk İstanbuldan Konya'ya giderken Başvekil ve Büyük Erkânı Harbiye Reisi ile Hariciye ve Dahiliye Vekillerini Eskişehir'de kabul ederek beraber dört saat çalışmışlardır. Atatürk seyahatine devam etmiş ve Başvekil ile beraber bulunan arkadaşları Ankaraya dönmüşlerdir.

(Devamı 3 üncü sayfada)

Amerika, İspanyaya silâh gönderilmesini yasak etti

Kanunun kabulü sıralarında yola çıkan cephane ve mühimmat dolu bir vapur derhal geri çevrildi

İngilterede hoşnutsuzluk devam ediyor

Londra 6 (Hususi) — Vaşington'dan bildiriliyor: Senato meclisi bugünkü toplantısında silâh ihracatının men'ine dair kanun lâyihasını kabul etmiştir. Lâyiha şimdi kongreye gönderilmiştir. (Devamı 3 üncü sayfada)

Hataylılar, müşahitlere "İstiklâl istiyoruz„ diye bağırdılar

Müşahitlerle temas etmek isteyen Türkleri dövmeğe başladılar

Duryonun evine misafir olan müşahitlerle görüşmek isteyen halkı jandarma ve polis dayakla, silâhla tehdit ederek dağıtmak istedi

Müşahitler Antakyayı merkez itti iaz ettiler

Lazkiye, 5 (Hususi) — Sancağın cenub mıntakasında bulunan Ermenilere yeniden silâhlar tevzi olunmuştur. Evvelce Fransızlar tarafından göçebe Kürtlerden toplanmış olan silâhlar Mendubun itimadını haiz olan Ermeni ve Kürtlere verilmiştir.

(Devamı 12 inci sayfada)

Bugün

Abdülhamidin cambazbaşısı hayatını anlatıyor

Bu güzel yazı serisi bugün başladı. Sekizinci sayfamızda okuyunuz!

Aramızdakilerden: Pısırık

Altıncı sayfada

Bir avukat kâtibinin hatıraları: Haciz edilen çocuk

7 nci sayfada

Resimli zabıta hikâyeleri

9 uncu sayfada

Mizah, deniz ve denizcilik, edebiyat gecesine aid müşahedeler ve daha birçok güzel yazılar

Belediyeden istiyoruz!

Sudan mahrum evlere meccanen haricî tesisat yapılması teşebbüsü 250 - 500 lira iradıgayrisafisi olanlara da teşmil edilmeli ki beklenen neticeyi versin!

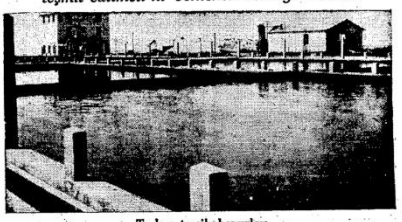

Terkos terşih havuzları

İnsanların en zarurî ve medenî ihtiyaçlarının en başında gelen suyun, fakir halkın evlerine kadar götürülmesi için belediyenin verdiği hayırlı kararı ilk önce biz bildirmiştik. Sular

(Devamı 12 inci sayfada)

EK9: Son Posta, 7 Ocak 1936

Lisan derslerimiz
Bugün : Fransızca
Yarın : İngilizce

HABER

Troçki Balkanları Almanyaya vaadetmişmiş!
(Yazısı 2 incide)

5 Kuruş . Telefon: 23872 — 27 İkincikânun 1937 Çarşamba — Sene: 6 - Sayı: 1808

Hatay arazisinin tamamiyeti ve taarruzdan masunluğu badema Türkiye Cumhuriyetinin garantisi altındadır.

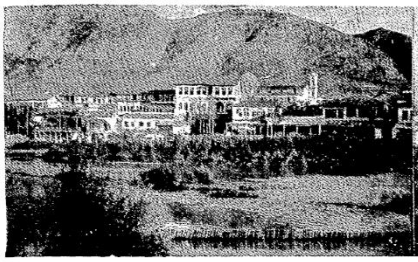

Türklerin kurtarıcısı

Atatürk var ol!

Bugünkü bayramı da sana borçluyuz!

Başvekil Bu akşam Kamutayda izahat verecek

Şükrü Saraçoğlu diyor ki:

"Bu ittifak hükûmetimizi memnun etmiştir ve Hatayiların da memnun olacaklarından şüphe etmiyoruz."

Ankara 26 (hususi) — Başvekil İsmet İnönü anlaşmanın vukubulduğu haberini geç vakit köşkünde haber almış ve derhal telefonla Atatürke hükûmetin şükranlarını arzetmiştir. Başvekilimiz bundan sonra doktor Tevfik Rüştü Aras ve arkadaşlarını tebrik etmiştir.

Haber hükûmet merkezinde süratle yayılmış ve fevkalâde büyük bir sevinçle karşılanmıştır.

Meclis bugün toplanıyor

Meclisin bugün saat 15 te mutat içtimamı yaptıktan sonra saat 19 a doğru tekrar toplanması muhtemeldir. Cenevrede konsey saat 15 veya 15,30 da içtima edeceğine ve bizim saatimizle 17 veya 17,30 da toplanmış olacağına göre Büyük Millet Meclisi de ayni saatte konsey kararına bu söylediğim toplantı saatinde muttali olabilecektir.

Başvekil İsmet İnönü bu toplantıda Meclise izahat verecektir.

Hariciye Bakanı Vekilinin beyanatı

Anlaşma haberi Ankaraya geldiği sırada Hariciye vekil vekili Şükrü Saraçoğlu şu beyanatta bulunmuştur:

"— En Büyük Şefimiz Atatürkten,

(Devamı 6 ıncıda)

Cenevrede davamız zafer kazandı

Cenevre, 27 (Hususi) — Aylardanberi Türk dünyasının en hassas noktasını teşkil eden ve bütün dünyanın büyük bir alâka ile takip ettiği Hatay meselesi Atatürk davasının bir zaferi halinde nihayet dün halledilmiştir.

Dün Cenevre, hakikaten bir müşkülün karşısında idi. Bunun için Hatay davası çok heyecanlı bir safha geçiriyordu. Fransızların Sancakta Arap dilini hâkim kılmak istemeleri yüzünden müzakere hemen hemen akîm bir hale gelmişti. Türk heyeti, bu talep karşısında ric'at etmemek kat'i

(Devamı 6 ıncıda)

Bizde de nezaretsiz nazırlıklar olacak

Yeni bir kanun lâyihasına göre kabinede en az 12, en çok 16 Vekil bulunacak

Yeni siyasî müsteşarlıklar kanun projesi son şeklini bulmuştur. Proje şu esasları ihtiva etmektedir:

1 — Devlet daireleri biri Başvekâlet olmak ve adetleri 12 den az ve 16 dan fazla olmamak üzere vekâletlere ayrılır. Devlet vekili denilen vekâletsiz vekiller de bu adetlere dahildir.

2 — İcra vekilleri heyetinin kaç vekâletten terekküp edeceği her kabine teşkilinde Başvekil tarafından gösterilen ve Cumhurreisinin tasdikine iktiran eden kabine azasına göre taayyün eder.

3 — Vekâlet işlerinde vekillere yardımcı bir vazife görmek üzere siyasî müsteşarlıklar teşkil olunur.

4 — Siyasî müsteşarlar Büyük Millet Meclisi azası arasından ve Başvekil tarafından seçilir, Reisicumhur tasdik eder.

5 — Siyasî müsteşarların adedini ve hangi vekâlet işlerinde vazife göreceklerini Başvekil tayin eder ve kararnamesi ona göre tanzim ve tasdik olunur. Lüzumuna göre bir vekâlet için birden fazla siyasî müsteşar seçilebilir.

(Devamı 6 ıncıda)

13 yaşında çocuk 11 yaşındaki Kardeşini bıçakla yaraladı

Kasımpaşada İplik fırını cadesinde Kızılay odalarında oturan Hatice dün on üç yaşında Mehmetali ile 11 yaşındaki Halil isminde iki çocuğunu yalnız bırakark komşuya gitmiştir.

İki küçük çocuk oynarlarken aralarında on para yüzünden kavga çıkmıştır. Büyük olanı kendisine karşı gelinmesine kızmış, ekmek tenekesinde duran bıçağı alarak Halilin sırtına sap lamıştır.

Halil feryada başlaymca diğer odalarda oturanlar içeriye girmişlerdir.

Vaka annelerine bildirilmiş, komşudan fırlayıp gelen kadın küçük çocuğunu kanlar içinde görünce hemen bir otomobil bulup Şişli çocuk hastahanesine kaldırmıştır.

İspanya dahilî harbi

Asîler arasında İsyan çıktı

Hükûmet kuvvetleri Oviyedo'yu bombardman ettiler

Londra: 27 (A.A.) İspanya elçiliği bütün Madrit cephesinde çok şiddetli bir topçu düellosunun başladığını bildirmektedir. Mezkûr elçiliğe göre Turnel'de asiler arasında bir isyan çıkmıştır.

Bir şayia

Londrada şayi olduğuna göre Valan siyada bulunan İspanya hükûmeti yeni bir kanunuesasî neşredecektir.

Bu kanunuesasî, hükûmet şeklinin komünist olmıyacağını ilân edecektir. Ve binnetice Musolini ile Hitlerin general Frankoyu müdafaa için kullandıkları başlıca deliller ortadan kalkmış olacaktır.

İspanyol eyaletlerine geniş bir muhtariyet verilecektir. İspanya bir nevi federal cumhuriyet halinde tensik edilecektir.

Karşılıklı bombardımanlar

Hükûmet kuvvetleri Oviyedo şehrini ve bilhassa silâh fabrikasını bombardıman etmiştir.

Asîlerin on iki adet üç motörlü tayyaresi Madritin şimali garbisini bombardıman etmiştir. Asî topçuları Madrit dışındaki Eskuryal mevzilerini de topa tutmuştur.

Muharebeler bilhassa Aranyaz cephesiinde son derece şiddet kesbetmiş.

(Devamı 6 ıncıda)

EK10: Haber, 27 Ocak 1937

En Sağlam, En Ucuz
Hesap defterleri AKŞAM matbaasındadır.
Yevmiye, Kasa defterleri, Defteri kebirler, muavin defterler (Cildleri İngiliz presse kartonu üzerinde)
120, 150, 200 kuruş

AKŞAM

Bugün 16 sahife

Sene 19 — No. 6568 — Fiati her yerde 5 kuruş — CUMA — 29 KANUNUSANİ 1937 — Telefon: 24240 (İdare) - 24349 (Tahrir) - 24248 (Müdür) - 20115 (Kliş)

Pazar günü her tarafta miting var

İftiharımız coşuyor

Sancak meselesinde Milletler Cemiyetinin isabetli kararı düşüncemizi engin ufuklara götürmektedir. Çünkü başvasıtasında Türk milletine verilen siyasî ve medenî zafer mülkümüzün yurdumuzda ve bütün insanlıkta uyandırması pek haklı olan sevinç duygusunu anlatmağa çalışmıştık. Bugün aynî konu üzerine dönmeği gene gönlümüze boyç biliyoruz. Buna sebep yalnız gönlümüzden taşan iftihar duygusu değildir. Daha derin ve daha değerli âmillerdir ki şimdi bize aşağıdaki düşünceleri ilham etmiş bulunuyor:

Atatürkün şanlı İnönüne çektiği telgraf ve Başbakanın cevabı.

Bu şefin sözleri daima granit üzerinde oyulu bir kitabe manzarası gösterir. Gene aynî sağlamlıkla aydınlığı ve ısı satırlarda dikkat edilir:

«Türkiye Cümhuriyeti hükümetinin bu siyaset kavrayışının dünyada sulh ve huzur istiyen ve bunun icabı tabiisi olan hakseverliği şiar edinmeği fazilet bilen bütün dünya milletlerince takdirle karşılanacağına şüphe yoktur.»

«Türkiye Cümhuriyeti haklı olduğuna kani bulunduğu davasını, büyük ve âdil hakem heyeti olmasını daima arzu ettiği ve bu sıfat ve salâhiyetinin daha çetin meseleler hallinde de en yüksek kudret ve kuvveti hâiz olmasını temenni eylediği Cemiyeti Akvama bırakmakla insanlık namına şanlı bir hareketle bulunmuştur. Bu suretle medeniyet namına da yüksek bir vazife ifa etmiş olmakla sadece takdir ve tebrike şayandır.»

Ulu Başbuğun sözlerinde ileri duyuş ve anlayış sahibi beşer kütleleri için değişmez bir yeğine kuvveti var. Bu cümleleri en yüksek tefekkür kürsüsünden, temiz ve hayır dileyici bir duygu ile insanlığa verilmiş medenî bir mev'iza saymak pek yerinde olur. Bahtiyarız ki beşerî vazifesi Atatürk tarafından belâğatle tasvir edilen Cemiyeti Akvamı da bugün aynî bîsle müfehhasla gördük. Doğrunu şu manzara: sulh ve hakikat dostlarına yalnız sevinç değil, gelecek için büyük ümitler de vermiştir. Zira Cenevredeki beynelmilel teşekkülün son seanslerdeki vaziyeti hayli yorgun görünüyordu. Ve küre üzerinde her millet için hak ve barış koruyucusu bir adalet yurdu diliyenler nevmid olmağa başlamışlardı. Biz kendi hesabımıza çok memnuniz. Çünkü Milletler Cemiyeti gibi büyük bir kurumu asıl vazifesini ifada muvaffak gördük. Buna Türkiye Cümhuriyeti hükümetinin azmi ve olgunluğu ile vesile vermesi bilhassa bir iftihar mevzuumuzdur. Cemiyeti Akvama, dost ve müttefikimiz devletlerin şerefli; nümessillerine karşı Türk vicdanı samimî sevgi ve saygı duygularını tekrar eder.

(Devamı 4 üncü sahifede)

Fazıl Ahmed Aykaç

Hataylılar hususî trenle Hatayı ziyarete gidecekler

Beyazıtta yapılacak toplantıya bütün Istanbul halkı iştirak edecek

Cümhuriyet hükümetini son savaştan da zaferle çıkaran Büyük Önder Atatürk ve Atatürkün inkılâp sancağı altında en sarp savaşlar için hazır duran üç kıymetli baş

Ankara 28 (Telefon) — Önümüzdeki pazar günü yurdun her tarafında «Millî Hatay mitingleri» yapılacaktır. Mitinglere saat 11 te başlanacak ve 17 ye kadar sürecektir. Mitingleri Halk Partisi ve belediyeler erkânı tertip edeceklerdir.

İSTANBULDA HAZIRLIK

Hatay İstiklâline aid anlaşmanın Milletler cemiyeti Konseyinde tasdik edilmesi ve bu suretle Hatayın kendi varlığının içinde istiklâle kavuşması hadisesi bütün Hatay ülkesinde olduğu gibi memleketimizde de büyük bir sevinç uyandırmıştır.

Şehrimizdeki Hatayluların sevinçlerine yakından iştirak etmek için dün Hatay Erkinlik cemiyetinin Eminönündeki merkezine gittiğimiz zaman odayı baştan başa Hataylı gençlerle

(Devamı 4 üncü sahifede)

Atatürkün teşekkürleri

İstanbul 28 (A.A.) — Cumur başkanlığı genel sekreterliğinden:

Hatay davasının lehimizde halledilmesi münasebetile yurdun her tarafından Atatürke gelen telgraflarda yürekdaşlar, yüksek heyetan ve temsilcilerinin bildirmektedirler. Bu yazılardan mühimlerinden olan Önderimiz teşekkürlerinin ilâğına Anadolu ajansını tavsif etmişlerdir.

Fransız gazeteleri yazıyor:

Türkiye, Cenevrede yeni bir zafer kazanmıştır

"Bilâgaraz itiraf edelim ki Ankarada harikulâde kudretli bir adam var,,

Paris 28 (A.A.) — Anadolu ajansının hususî muhabiri bildiriyor:

Akşam gazeteleri iltifatın mevzuunu neşrediyorlar:

Basrul de Nolva «Liberte»de Atatürk için bir mektup neşrile eden makalesinde diyor ki:

«Mesele daha başlangıçta dalâmasına meydan vermeden muvaffakiyetimizin zorla alınması beklenmeden halledilebilirdi. Birçok paturdidan sonra kabulle biten bu red usulü öğrenmiştir. Bu bize ancak sevimsizliğe mal olur. Niçin inad etmeli.»

Muharrir, Mundrestan, Sovden sonra Atatürkün Dumlupınar, Loman, Montreux zaferlerini hatırlatarak makalesini şöyle bitiriyor:

«Sancak ihtilâfının tasfiyesi şeklinde dimdik bir merdivenin basamakları şeklinde gösterilecek, bu tableyu tamamlıyor: Bilgaraz itiraf edelim ki, Ankarada harikulâde kudretli bir asker politika adamı var.»

Republique «Sancak işi Türkiye lehine yeni bir tavide hallolduldı. Türkiye, resmî dilin türkçe olması davasını kazandı. Bu suretle Sancağın Türklüğü iyiden iyiye tanınmış oluyor.» diyor.

Information «Dostça makalesinde neticeden sevincini bildirmekte ve İngilterenin iki dost arasında bitirafane sulh lehine tavassutunu takdir ile karşılamaktadır.»

(Devamı 4 üncü sahifede)

Şam ve Halepteki nümayişçilere ithaf:

«İş bilenin...

... Kılıç Kuşanana!...»

Yeni tarihî tefrikamız yarın başlıyor

« İttihad ve Terakki » nin son devrelerinde suikasdlar ve entrikalar

Cemiyet nasıl battı, "Teceddüt,, fırkası niçin doğdu, nasıl dağıldı?

Yazan: MUSTAFA RAGIB

Meraklı bir roman kadar heyecanla okunacak olan bu mühim tefrikayı YARIN neşre başlıyoruz. Bu eser hakkında bugün

5 inci sahifedeki yeni tafsilâtı okuyunuz!

EK11: Akşam, 29 Ocak 1937

Sayısı Her Yerde 3 Kuruş

KURUN

20 - 3 Üncü Yıl - Sayı 6846 - 786 • PAZARTESİ 1 ŞUBAT 1937

Troçkiciler için af talebi reddolundu

Moskova, 31 (A.A.) — Sovyetler Birliği Merkezi İcra Komitesi, Troçkiciler muhakemesinde idama mahkûm edilen 13 maznunun af taleplerini reddetmiştir.

Eski kralı ziyarete gidiyorlar

Londra, 31 (A.A.) — Kralın hemşiresi Prenses ile Kont of Harevood perşembe veya cuma günü Enzesfelde hareket ederek Vindsor Dükünü ziyaret edeceklerdir.

Dün şehrimizde yapılan milli Hatay mitingine on binlerce halk iştirak etti. Birçok hatipler sözlerile milletin heyecanına tercüman oldular. Buradaki resimlerde (soldan sağa) kalabalıkları bir sahne. Nutuk söyliyenlerden B. Ahmet Faik Türkmen, bayan İffet Halim ve Halkevi başkanı B. Ağâh Sırrı Levend görülüyor.

Büyük şenlik

Dün şehrimizde emsalsiz ve coşkun bir tezahürle kutlandı

Hatay! Türk olduğun ve Türk doğduğun için daima Türk kalacak ve hür yaşayacaksın!

Dün şehrimizde yapılan merasime ait yazı 7 nci sahifede, memleketin diğer köşelerinden bayrama ait gelen haberler de ikinci sahifemizdedir.

Atatürk

Hatay Türklerine teşekkürlerini bildiriyorlar

Cümhur Başkanlığı Genel Sekreterliğinden:

Milli Hatay davasının lehimizde neticelenmesinden dolayı Hataydaki Türklerden, cemiyet ve müesseselerden ve yurdumuzdaki Hatay Erginlik Cemiyetlerinden Atatürk'e gelen sayısız çok çok telgraflarda ırkdaşlarımız, yüksek heyecan ve asil duygularını ve bağlılıklarını ifade etmektedirler. Bu samimî tezahüratın mütehassis olan Atatürk, Hataylılara teşekkürlerinin bildirilmesine Anadolu Ajansını memur etmişlerdir.

Atatürk

Dün kendisine sevincini bildiren Halkı selâmladı

Dün şirketin 68 numaralı vapuru ile Akayın Burgaz vapurları, Hatay istiklâlinden duydukları sevinci, bu istiklâli bütün dünya milletlerine "Türklüğün hakkı,, olarak kabul ettiren Büyük Öndere ulaştırmak ve duyurmak istiyenleri sarayın önüne taşıdı.

Atatürk, büyük muzafferiyetin sevinci ile coşmuş yurddaşları, saraym balkonuna çıkarak selâmladılar. Yüzlerce insan hep bir ağızdan:

— Atatürk, Atatürk.. Varol.. diye bağırıyordu. Büyük Önder vapurlar uzaklaşıncaya kadar halkı selâmlamışlardır.

Beyazıtta Cumhuriyet meydanını dolduran halk

Ankara

Dünkü bayramı büyük bir heyecan içinde kutladı

Ankara 31 (Hususi) — Bugün Ankara milli heyecan içinde bir gün yaşadı. Hatay davamızdaki zaferi kutulamak için yurdun her tarafında olduğu gibi burada da büyük tezahürat yapıldı. Daha saat on ikide Halkevi önünde toplanan binlerce halk önlerinde mızıka olduğu halde Samanpazarı yolunu takiben Ulus meydanına geldi ve burada toplanmış bulunan halka iltihakla zafer anıtına müteakdit çelenkler konulmuştur.

Merasime saat on beşte mızıkanın iştirakile hep bir ağızdan söylenen İstiklâl marşile başlanmış ve bunu takiben birçok hatipler söz alarak elde edilen büyük muvaffakiyeti kutlulayarak Atatürke ve İsmet İnönüne, hükümete karşı duyulan minnet ve şükran hislerini ifade etmişlerdir.

Programa göre, ilk söz Behçet Kemal Çağlarındır. Şair sözlerine:

"Selâm Hatay'a Sayın Ata'ya,, diye başladı ve Türkün Lozanda, Montröde kazandığı siyasî zaferlerden sonra Hatay davasının halli ile de tarihine bir diğer büyük zafer kaydettiğini söyledi.

Bundan sonra demirciler cemiyeti reisi Sabri halkın dilile halka coşkun ve uzun bir söylev verdi. Bunu Millkiyeden Rüştü, Hukuktan İclâl, Gazi Enstitüsünden Saban, Ziraat Enstitüsünden Sabri ile Hataylı Nahide ve Resadın heyecanlı ve çok alkışlanan nutukları takip etti. Atatürke, İsmet İnönüne, Parti genel sekreterliğine ve Hariciye vekiline tarim ve şükran telegraflarının çekilmesi kararlaştırılmıştır. (Bu telegrafları gazetemizde ayrıca bulacaksınız).

Bayram sevinci gece de devam etti. Bütün binalar baştan başa elektrikle donatılmıştı.

Teşkilâtıesasiyede yapılacak değişiklik

Teklif 150 mebusumuz tarafından imzalanarak meclise verildi

Değiştirilecek maddeler bugün Kamutay gurupunda, çarşamba günü de mecliste müzakere edilecektir

Teşkilâtıesasiye kanunumuza katılması düşünülen bazı maddeler olduğunu evvelki gün haber vermiştik. Bu teklif başta İsmet İnönü olmak üzere, 150 meb'usumuz tarafından imzalanarak Meclise verilmiştir.

Tadili teklif edilen hükümler arasında Teşkilâtıesasiye kanununun Türkiyede devlet şeklini gösteren madde ile istimval ve istimlâke ait olan maddesi ve vicdan hüriyetine dair maddenin bir fıkrası da bulunuyor.

Partinin dördüncü büyük kurultayı tarafından 1935 mayısında tasvip olunan programda da zikredilmiş olduğu veçhile Teşkilâtıesasiye kanununun birinci maddesinde Türkiyenin milliyetçi, halkçı, laik, devletçi ve inkılâpçı bir cümhuriyet olduğu tasrih edilecektir. Bu suretle yalnız cümhuriyete karşı değil, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, inkılâpçılık ve devletçilik gibi vasıflara karşı da her nevi hareketler şekli hükümete karşı vaki olmuş mahiyetini alacaktır.

Teşkilâtıesasiye kanununun tadili istenen şimdiki madde ise "Türkiye devleti bir Cümhuriyettir,, şeklindedir.

İstimval ve istimlâke ait olan 74 üncü madde, menafii umumiye için lüzumu usulen tahakkuk etmedikçe ve kanunu mahsus mucibince değer pahası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlâk olunmıyacağına dairdir. Topraksız köy

(Sonu: Sa. 2 Sü. 5)

Ziraat kombinaları

Plânlar hazırlandı, tatbikata gelecek aydan itibaren geçilecek

Ankara, 31 (Hususi) — Ziraat vekâleti memleketin muhtelif bölgelerinde çalıştırılacak ve üç tip üzere tertip olunacak kombinalar için hazırlanan plânların bu marttan itibaren tatbikine girişileceği söyleniyor.

Kombinaların her üç tipinin mecmuu şimdilik 1000 kadar olacaktır. Tatbikatın memleketin en büyük ve verimli ovaları üzerinde başlamasına ihtimal veriliyor.

Ziraat vekâletinde maksadın temini için icap eden plânları hazırlamaya memur olan komisyon vazifesini bitirip dağılmış ve plânın tahakkuku uğrunda çalışması icap eden unsurların hemen yetiştirilmesi tedbirleri alınmaya başlanmıştır.

Kombinaların kurulması, ve ziraat âletlerinin tedarik olunması Büyük Millet Meclisine takdim edilmek üzere kanunun meclisin kış tatilinden önce çıkarılacağı anlaşılmaktadır.

Sinema arda

Filmlere İstiklâl marşile başlanacak

Bütün memleket sinemalarında gösteriye önce İstiklâl marşının söylenişi içinde Türk bayrağının çekilişini gösteren bir film ile başlanması kararlaştırılmıştır.

Sinemalara verilecek olan bu filmin Ankaradı provaları yapılmaktadır.

Mevsimin en güzel romanı: **AÇLIK** Yazan: Refik Ahmet Sevengil

Yakında tefrikaya başlıyoruz

EK12: Kurun, 1 Şubat 1937

Lisan derslerimiz
Bugün : Fransızca
Yarın : İngilizce

HABER

Bayramlarda
Rozet dağıtmaktan vaz geçelim !
(7 inci sayfada okuyunuz)

5 Kuruş - Telefon: 23872 — **17 ŞUBAT 1937 Çarşamba** — Sene: 6 - Sayı: 1830

Hatayın istiklâline hürmet isteriz!

Sancağı silâhla istirdat hulyasile geviş getirenler bilmelidir ki:

İş silâha varırsa

Türkün süngüsü onları hulyalarından çabuk uyandırır

Genç Suriye Cumhuriyetinin böyle telkinlere kapılmak gafletini göstermiyeceğini umarız

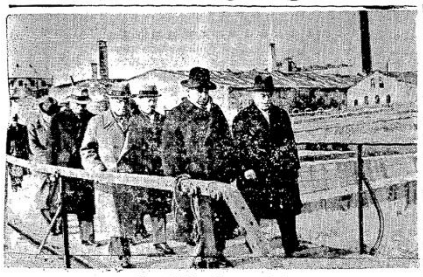

Başvekil havuzları gezerken

Başvekil deniz müesseselerini gezdi

Haliç Tersanesinde beş bin tonluk gemiler yapılabilecek

Başvekil İsmet İnönü dün bütün gününü İstanbul limanının ıslah, tevsi ve inkişafı projesini tetkik etmek alâkadarları dinlemek ve limanı gezmekle geçirmiştir.

Başvekilimiz dün saat 13,30 da Ege vapurunda İktisat vekili Celâl Bayar, deniz müsteşarı ve bütün denizle alâkadar müessesat erkânının bulunduğu bir toplantıya riyaset etmiş, burada beraberce yemek yemiştir.

Bundan sonra motörlerle Halice gidilmiş, eski tersanedeki taş kızak ve eski deniz fabrikaları görülmüştür.

Tekrar motörlerle havuzlara giden Başvekilimiz beraberindeki heyetle havuzları ve fabrikaları gezmiş, her nokta üzerinde ayrı izahat almıştır.

(Devamı 6 ıncıda)

Suriyeden gelen *Heyecanlı haberler*

Üç dört gündenberi Suriyeden ve Paristen gelen haberler, genç Suriye cumhuriyetini idareye davet edebilen Arap siyasilerin ne derece yanlış yollara saptıklarını, ne derece dürüst olmadıklarını ve ne derece gülünç plânlar kurduklarını göze vurulurken dün Halepten yeni bir haber geldi:

"Vatanî partisi şefleri, Sancağı silâhla zaptetmek ve Hatay istiklâli-

(Devamı 6 ıncıda)

Kurtuluşumun 17 inci yıldönümünü hersenden daha coşkun ve parlak tezahürat içinde kutlulayan kahraman Maraşta aynı on ikinci günü yapılan büyük törenden intibalar: Üstte Maraş kalesine yapılan temsilî bir hücum ve millî mücadele senelerindeki Maraş müdafileri kılığına giren Maraşlı gençler..

Dahiliye Vekili şehrimizde

Vekiller heyetinin İstanbulda toplanacağı söyleniyor

Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya bu sabahki ekspresle Ankaradan şehrimize gelmiştir.

Şükrü Kaya Haydarpaşa istasyonunda mebuslar, vali ve belediye reisi Muhiddin Üstündağ, belediye reis muavini Ekrem Sevencan, emniyet direktörü Salih Kılıç ve dostları tarafından karşılanmıştır.

Şükrü Kaya İstanbula geçmiş, doğruca saraya gitmiştir. İstanbulda birkaç gün kalacaktır.

Şükrü Kayanın bayram tatilinden istifade ederek Adanaya gideceği haber verilmektedir.

Vekiller Heyetinin şehrimizde toplanacağı haberi teeyyüt etmektedir. Millî Müdafaa Vekili General Kâzım Özalp yarın ve Nafıa Vekili Ali Çetinkaya da cuma günü şehrimize gelecektir.

"Zenciri aşk„ tabiri de kepaze edildi !

Bir genç, sevgilisinin evine zincirlendi !

Maksadı, genç kızı yola getirmektir

Şu aşk bizim diyardan garbe doğru gittikçe derece derece şeklini değiştiriyor ve Amerikaya ulaşmca da mutlaka kepaze oluyor vesselâm. (Yukardaki resme bakınız) endamının güzelliği gözlere derhal bir süzgünlük veren genç kıza yanındaki delikanlı âşık olmuş. Kız bu aşka mukabele etmiş mi? Malûm değil.. Fakat delikanlı izdivaç teklif edince kız biraz nazlanmış. Sen misin nazlanan? Amerikalı genç hemen bir dükkâna koşmuş, sağlam bir zincir satın alıp kızın apartımanına dönmüş ve zincirin bir ucunu bileğine bir ucunu kalorifere bağlayarak kıza şu tehdidi savurmuş:

— Benimle evleneceğiniz güne kadar buradan ayrılmayacağım.

Hey gidi Kemendi zülf, hey gidi zenciri aşk sen bu derece kepaze edilecek miydin?

Yahudiler

Kudüste gene tecavüzlere uğrayorlar

Kudüs 17 (A.A.) Haydutlar iki Yahudi kolonisine taarruz etmişlerdir. Silâhlı polisler, Kudüsü Yafa ve Hayfaya rapteden yol üzerinde gece, kara kol gezmektedirler.

Balkan konseyinin üçüncü günü

Yunan Kralı dün Hariciye Nazırlarını kabul etti

Balkan antantı konseyinin Atinada yapılmakta olan toplantısı bu akşam nihayetlenecek ve bir tebliğ neşredilecektir.

Balkan Hariciye vekilleri dün saat 11 de Atinada meçhul asker mezarına merasimle birer çelenk koymuşlardır. Bu esnada Efzon taburu ve bandosu merasimde bulunuvordu.

Türkiye Hariciye vekili Tevfik Rüştü Aras, Yugoslavya Başvekili Stoyadinoviç, Romanya Hariciye nazırı Antenesko dün Yunan kralı ikinci Yorgi tarafından ayrı ayrı kabul edilmişlerdir. Kral Hariciye vekillerile pek samimî şekilde görüşmüş ve ayrı ayrı iltifatlarda bulunmuştur.

(Devamı 6 ıncıda)

EK13: Haber, 17 Şubat 1937

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

Her yerde (3) Kuruş
9 Nisan 1937 CUMA

Son Telgraf

Son değişikliklere göre CEZA USULÜ Muhakemeleri kanunu FİATI 50 KURUŞ İnkılâp Kitabevi

Sayı: 37 Yıl: 1 Akşamları Çıkar Günlük Gazete — Telefon: 20827 Adres: İstanbul, SON TELGRAF

Hükûmet Cenup hududunda emniyet tedbirlerini bir kat daha arttırdı

Fransa'dan, Türk vatanının emniyeti aleyhine tevcih edilen hareketleri derhal durdurmasını istedik

Mardin-Diyarbekir yolu üzerindeki soygunculuk hâdisesini nasıl yaptılar?

Suriyede yeni yeni çeteler teşkil ediyorlar, Arappınarında 400 bedeviye daha silâh dağıttılar!

İhtiyat efradı silâh altına çağırılan ve kadrosu yükseltilen fırka, muhtemel hâdiselere tekaddüm ve tefevvuk etmeyi derpiş eden ilk ameli tedbirdir..

Memleketin Her tarafında Heyecan ve Asabiyet var

En son dakikada bütün vaziyet hakkında telefonla aldığımız haberler

Ankara, 9 (Telefonla) — Suriyede silâhlandırılan ve hududumuz içine sokulan çetelerin menfur hareketlerinin memleket efkârı umumiyesinde husule getirdiği tesir ve teessür devam etmektedir.

Hükûmetimizle Fransa arasında muhaberat cereyan etmektedir. Cumhuriyet hükûmeti beynelmilel bir heyetin huduttaki bu hâdiseleri tetkik etmesine ve mes'uliyetin tamamile tebarüz ettirilmesine taraftar olduğunu beyan etmiştir.

İç bakanının Büyük Millet Meclisinde izah ettiği hâdiseler hariçinde yeni bir vak'a olmamakla beraber hükûmet iktiza eden bütün tedbirleri ittihaz etmiştir.

Umulmadık hâdiseler vukuu takdirinde de alınan tedbirleri iktiza ettiği nisbette genişletmek mukarrerdir.

Mardin-Diyarbekir yolu üzerinde Karaköprü mevkii üzerinde yapılan soygunculuk çete tarafından iki yandan kesilmesi ve memleketteki nizam ve sükûn havası içinde kemali huzurla yollarına devam eden vatandaşların ansızın sıkıştırılıp soyulmaları ile vukua getirilmiş ve çete dört beş saat içinde yolda biriken 7-800 vatandaşın pazarlara götürdüğü mallarını gasbetmiştir ki, bu yol en işlek bir yoldur ve bazı günler 2000 kadar yolcuya güzergâh olmaktadır. Hâdise Mardin ve Diyarbekirde duyulur duyulmaz hemen çetenin takibine başlanmış, bir kaç koldan kuvvetli süvari ve piyade müfrezeleri çıkarılmış, fakat, çetenin hududumuzdan Suriyeye aştığı anlaşılmıştır. Bunu da Cizredeki hâdise takip etmiştir.

Hududun uzun ve hiç bir tabii taksimle uğramamış olması çetelerin bu şekilde firarlarına meydan vermektedir.

İç Bakanının Kamutayda izah et-

Türk vatanının ve Türk halkının emniyetine ve selâmetine tecavüz etmek cür'etini gösterecekler için ilk adımda ilk akibet daima bu olacaktır

tiği Dersim hâdisesi doğrudan doğruya ve filen bu çetelerin hareketine bağlı değildir. Dersimdeki bazı eski ağaların hükûmetin oradaki seri ıslah hareketlerine karşı koy-

(Devamı ikinci sahifede)

Tancada komünistler bir darbe hazırlıyorlar

İspanyada hükûmet kuvvetleri âsilerin bir cephesini yardılar

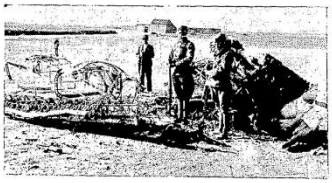

Asilerin düşürdükleri bir hükûmet tayyaresinin enkazını Faslı nöbetçiler bekliyor

General Molanın kuvvetleri dört saatlik bir muharebede 1800 ölü bıraktı.

(Yazısı 2 inci sayfamızda)

Eski komiser Dört milyon Para aşırmış

Cephane fabrikaları işe yaramıyan mermiler imal etmişler

Yagoda

Londra, 9 (Husus!) — "Deyli Meyl, gazetesi, Moskovada mühim hâdiseler vuku bulduğunu ve Stalin ile Mareşal Voroşilof ve C. P. U. teşkilâtının şimdiki reisi Ejof arasında müzakereler cereyan etmekte olduğunu bildirmektedir. Mareşal Voroşilof, G. P. U nun tarassudu altında çalışan cephane fabrikalarının ordunun işine yaramıyan mermiler imâl ettiğini vesaika müsteniden isbat etmiştir.

Tevkif edilen posta ve telgraf komiseri Yagoda'nın dört milyon frank suistimal ettiği söylenmektedir.

Suriye başvekili Ankaraya Gelmek istiyor

Suriye Başvekili Bay Mardan Başvekilimize gönderdiği bir telgrafta, en yakın fırsattan istifade ederek, Ankaraya gelmek arzusunu izhar etmiştir.

Başvekilimiz gönderdiği cevapta, kendisile Türkiyede görüşmekten bahtiyarlık hissedeceğini bildirmiştir.

Bir izah

Dün gazetemiz muayyen saatinde basılırken tabı makinesinde vukua gelen bir sakatlık yüzünden maalesef gazetemiz bir kaç bin nüsha eksik basıldı ve. Bu yüzden gerek İstanbulda, gerek Ankara, İzmir ve Anadoludaki okuyucularımız gazeteyi alamadılar. Her gazetenin her vakit başına gelen bu gibi hâdiselerden dolayı bize de, muhterem okuyucularımıza da geçmiş olsun der.. Af dileriz.

Hariciye Vekili bu sabah geldi, gazetemize beyanatta bulundu

Belgrad'dan sonra Bağdat, Tahran ve Moskova seyahati.

Başvekil yarın sabah geliyor. Vekillerimiz akşam Semplon ekspresile hareket edecekler

Geçenlerde memleketimize gelen dost Yugoslav Başbakanı Stoyadinoviç'e iadei ziyaret etmek üzere Belgrada gidecek olan Başvekilimiz İsmet İnönüne refakat edecek Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras bu sabah ekspresle bağlanan hususî bir vagonla Ankaradan şehrimize gelmiştir.

Hariciye Vekili, Haydarpaşa istasyonunda bir çok mebuslar ve vilâyet erkânı tarafından karşılanmış ve Akayın (Kınalı Ada) vapurile köprüye geçerek oradan Perapalas otelîne gitmiştir.

Aynı trenle Hariciye Vekâlett siyasi müsteşarı Bay Numan Menemenci oğlu da şehrimize gelmiştir.

Menemencioğlu on gün kadar İstanbulda tedavi i le meşgul olacak ve 18 Nisan akşamı Hatay meselesini müzakere edecek ekspertler komi'esine iştirak etmek üzere Cenevreye gidecektir.

Hariciye Vekilimiz Belgrat seyahatinden sonra memleketimize avdet edince mühim siyasî ziyaretler yapacaktır.

Tevfik Rüştü Aras bu sabah kendisile görüşen bir muharririmize bu hususta şu beyanatta bulunmuştur:

— "Mayıs sonunda Milletler Cemiyeti toplantısına iştirak ettik.

(Devamı ikinci sayfada)

Bu sabah Ankaradan şehrimize gelen Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras

Şahitler belki de jandarma korkusundan doğruyu söylemekten çekiniyorlar

Birinci asliye ceza mahkemesinde dikkate değer bir duruşma yapıldı

(Yazısı 2 inci sayfamızda)

EK14: Son Telgraf, 9 Nisan 1937

ATAYOLU

Zafer bizimdir

Hükûmetin silâhlı kuvvetlerine, tehdidine tethişine rağmen, davamız zafere doğru yürüyor. Bize, hatta bütün cihan karşı gelse Hatayda yine Türk ekseriyetine müstenit Türk hükûmeti kurulacaktır.

Gündelik Gazete — 25 MAYIS 1938 Çarşamba — YIL 1 Sayı 15

Atatürkten Hataylılara Selâm !

ULU ÖNDERİN
Hataylılara sevgi ve selâmları

Mersin 24 — Riyaseti Cumhur Başkâtipliğinden verilen bir tebliğde deniliyor ki:

Hatay Halk Partisi Başkanı B. Abdülgani Türkmen imzasile Cumhur Riyaseti Başkâtipliğine bir müracaat vaki olmuştur.

Bu müracaatta, Parti Başkanının riyasetinde bir heyetin Büyük kurtarıcıya Hataylıların tazimat ve şükranını arz için bir heyetin Mersine gitmesine müsaade buyurulup buyurulmıyacağı istifsar edilmektedir.

ATATÜRK, kendilerine arzedilen bu istirhamdan mütehassis olmuşlar, ancak intihabat esnasında heyetin vazifesi başından ayrılmamalarını emir ve tensip ile selâm ve muhabbetlerinin Hataylılara iblâğına Başkâtipleri Hasan Rıza Arı memur buyurmuşlardır.

Dörtayakta
Tethiş başladı

Şehrin 7 mıntakasında dün tescil işi devam etmiştir. Öğleden sonra faaliyete başlayan Dörtayak mıntakasında, Affandan askerlerin himayesinde ve otomobillerle bu mıntakaya gelen Usbecilerle İttihatçılar, her mutad ve her yerde olduğu gibi jandarmanın himayesinde tethişe başlamışlardır. Adedi 150 yi bulan bu tahrikçi unsurları bir çoğu İskenderun hadisesini çıkaran ve hiç bir takibata maruz kalmıyan adamlardır.

Resmî teminat, beyanat ve vaitlere rağmen hükûmetin aldığı bu vaziyet nasıl tefsir edilecek ?

Büyük Şefin Mersinde tetkikatı
Atatürk bir deniz gezintisi yaptı ve on binlerce halk tarafından alkışlandı
Yüce Önder köylülerle haspihal ederek isteklerini dinliyor ve tetkikatlarına devam ediyor

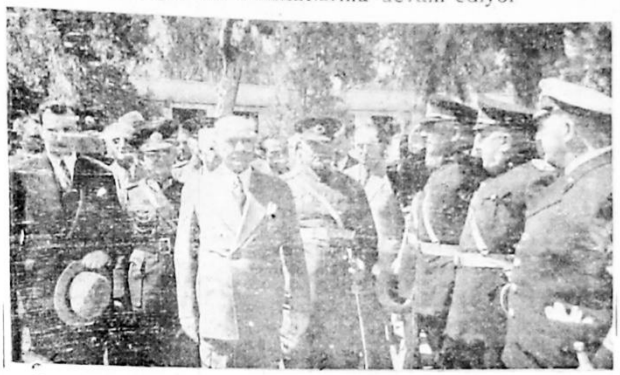

Büyük Şef Mersinde Kahraman Kumandanlarla Beraber

Mersin 24 — Dört günden beri Mersinin şerefli misafiri olan büyük Şef ATATÜRK, dün otomobilleriyle Mersin köylerini dolaşmış ve kendisini coşkun tezahüratla ve bitip tükenmek bilmiyen alkışlarla karşılayan köylülerle uzun müddet görüşmüş ve dertlerini dinliyerek kendileriyle haspihal etmiştir.

ATATÜRK, köylerdeki tarihi eserleri tetkik buyurmuşlar ve notlar aldırmışlardır.

Akşama doğru Mersine avdet buyuran Ulu Önder saat 17 de maiyetlerine Vali ve askeri kumandanları alarak motörlü bir deniz gezintisi yapmışlar ve saat 20.30 da sahile dönerek köşklerini teşrif ve maiyetindeki zevat ile bütün askeri kumandanları yemeğe alıkoymuşlardır.

ATATÜRKün motörü denizde iken sahillerde toplanan on binlerce halk, büyük Şefi sonu gelmiyen bir şekilde ve mütemadiyen alkışlamakta idiler. Büyük kurtarıcı kendisine karşı gösterilen bu sonsuz sevgi ve muhabbetten mütahassis olarak selâm ve muhabbetlerinin iblâğına riyaseticumhur baş kâtipliğini memur buyurmuşlardır.

Büyük Şef bu gün köşklerinde meşgul olarak bir tarafa çıkmamışlardır.

Hükûmet asayişi muhafaza edemiyecek mi?
Yoksa herkes kendi başının çaresine mi baksın?
Dün bir takım serseriler tarafından çıkarılmak istenen hadise Türklerin soğuk kanlılığı sayesinde bertaraf edilmiştir. Fakat bu hal tekerrür ederse ne olacak

Dün sabah saat dokuzda hükûmet caddesinde bir yol kesme hadisesi olmuştur. Tescil işinin ertesi günü yapılan tedhiş ha-

Sonu Sa 2 Su 3

Her kuşun Eti yenmez!

Hatayın Türk davası hak kazandıkça Usbeci ve İttihatçılar çıldırmağa, hükûmet kuvvetleri de tarafgirliklerini arttırmağa başladılar. Dün İskenderunda Kırıkhanda, Reyhaniyede polis, jandarma, milis himayesinde kabadayılık taslıyan, sokak ortalarında tabanca ile adam yaralayan, Türk yazılmak isteyenleri her türlü tehdid ve tedhiş ile yollarından çevirmeğe yeltenen bu herzeli sürüleri, tescil başlayınca Antakyada da boy göstermek hevesine düştüler.

Bu sefil güruhunu varsın hükûmet kuvvetleri kollasın, zabıta himaye etsin, mahkeme suçlandırmasın, bunların hiçbir ehemmiyeti yok. Zira aczin bundan daha edna alâmeti olur mu? Düşününüz bir kere. Bütün hükûmet kuvvetleri Türkler aleyhine seferber edilmiştir. Hükûmet kuvvetleri kâfi gelmemiş bu kuvvetlere Usbeci ve İttihatçı denen bir kısım serseriler ve satılmışlar ilâve edilmiştir. Bunların hiçbir hareketi suç teşkil edilmemek için kendilerine teminat ta verilmiştir. Filhakika bu kellesile ciğeri iki para etmiyen uşaklar, efendilerinin diledikleri şekilde hareket etmekte kusur etmediler.

Biz Usbecilerin ve İttihatçıların faaliyetine zerre kadar kıymet ve ehemmiyet vermeğe asla tenezzül etmeyiz. Hükûmetin bitaraf değil, bir taraflı hareket etmesine tahammül edemiyeceğiz. Hükûmetten "Hükûmet„ olmasını, bu haydut çetelerine destek olmamasını bir kere daha istiyoruz.

Fakat bütün bu yolsuzluklara rağmen zafer bizimdir. İskenderunda biz

(Sayfayı çeviriniz)

EK15: Atayolu, 25 Mayıs 1937

ULUS
ADIMIZ, ANDIMIZDIR
HER YERDE 5 KURUŞ
18 inci Yıl
No. 5688
PAZAR 30 Mayıs 1937
Yazı İşleri Müd. 3060

Hatay meselesi halledildi

Mukavele dün Cenevrede imzalandı ve konsey tarafından tasdik edildi

Hatay statüsü ve anayasası 29 ikinci teşrin 1937 de yürürlüğe girecek

Dış bakanımız B. Aras, asamblede selâmlarken, kendi lehine vaz geçen B. Politisle beraber

Cenevre, 29 (A.A.) — Anadolu ajansının hususi muhabiri bildiriyor:

Dil meselesi, resmi lisan olarak türkçeye tefevvuk verilmek suretiyle her iki lisanın kabulü ile neticelenmiştir. Bu suretle umumi itilâfın akdine hiçbir mani kalmamıştır.

Cenevre, 29 (A.A.) — Anadolu ajansının hususi muhabiri bildiriyor:

Hatayın tamami mülkiyetini temin eden Türkiye - Fransa muahedesi ve Türkiye - Suriye hududlarını kefalet altında alan Türkiye - Fransa itilâfı bu sabah Milletler cemiyeti Genel sekreterlik dairesinde imzalanmıştır.

Muahede ve itilâfı Türkiye namına Dış işleri bakanı Dr Tevfik Rüştü Aras, Dış bakanlık siyasi müsteşarı Numan Rifat Menemencioğlu ve Cumhur reisliği umumi kâtibi Hasan Soyak ile Fransa namına dış bakanı Delbos, Vienot ve Ponsot imzalamışlardır.

Bu imzadan sonra Konsey derhal toplanmış ve Sancak meselesi hakkında raportör İsveç dış işler bakanı B. Sandlerin raporunu ittifakla kabul etmiştir. Konsey toplantısında Fransa dış işler bakanı Delbos, İngiltere dış işler bakanı Eden, Sovyet Rusya hariciye komiseri Litvinof ve diğer murahhaslar Sancak meselesinin iyi bir surette halledilmiş olmasından dolayı memnunluklarını söylemişlerdir.

Kabul edilen rapor

Cenevre, 29 (A.A.) — Anadolu ajansının hususi muhabiri bildiriyor: Milletler Cemiyeti konseyi tarafından kabul edilen Sandler'in raporu:

İskenderun ve Antakya namı verilen meselenin Milletler Cemiyeti konseyinin 28 Mayıs 1937 tarihli hususi celsesinde tarafımdan izah edilen ve bu toplantı zabıtlarında bulunan izahlarına burada ayrıca temas etmiyeceğim.

Mütalaya, Sancağın statü ve ana yasa projesinin raporu ile birlikte, konseye tevdi edilen ekspertler komitesinin mütalâaya getirmiş bir salâhiyet ve gayrilik hazırladıkları yazım dilek ve ana hakkında fikir teklifleriyle ilgili noktalar da bulunmaktadır.

Bu, Milletler Cemiyeti azasının [illegible] Sancağın statüsü hakkında [illegible] yapılmıştır.

[illegible] hükümetinin ihtar ve şerefi hükümdarın büyük bir muvaffakiyetini Bu muvaffakiyetin Hatay hükümetine vaadettiği daha iyi ve daha güzel daha ileri ve daha refahlı bir hayat ise, orada milletlerarasının şanlı gayretlerine kalmıştır.

Bugünler memleketimizin sonra Hatay davasının hallı yeni Türkiyenin sağlam enternasyonal kuvvetler muvazenesi alemindeki kazanmış olduğu mevkiî değil, milletler ailesi içinde kazanmış olduğu itimadı isbat eder.

Şefimiz, Kamutayın ve hükümet reisinin yerine getirmiş olduğu vazifeyi, bazen yenilmez görünen zorluklara rağmen, cidden büyük bir başarı ile nihayetlendirmeğe muvaffak olan Tevfik Rüştü Aras'la Numan Menemencioğlu ve arkadaşlarını tebrik etmek borcumuzdur.

Başbakanımız Mühim bir Nutuk verecek

Başvekil İsmet İnönü'nün umumi siyaset hakkında bir nutuk irad edeceğini istihbar ediyoruz. Bu nutkun bu hafta sonunda söylenmesi ihtimal dahilindedir. (A.A.)

Sovyet elçisi geliyor

İstanbul, (Telefonla) — Sovyet Rusyanın yeni Ankara Elçisi B. Farkın ekspresle buraya geldi. Yarın akşama Ankaraya hareket edecektir.

Ziraat ve Milli Müdafaa bütçeleri kabul edildi Bütçe konuşmaları bitti

Kamutaydan kahraman orduya selâm ve takdir

Millî Müdafaa Bakanı çok mühim bir nutuk söyledi

Kamutay dün saat 10 da B. Abdülhalik Rendanın başkanlığında toplanarak Ziraat bakanlığı bütçesinin görüşmelerine devam etti.

Lâyihanın 861 inci mücadele faslı okunurken B. Ziya Gevher Etili (Çanakkale) söz alarak, mücadele işinde beklenen verimin alınamadığını, başta Ankara olduğu halde birçok vilâyetlerimizde mücadele işinde muvaffak olunamadığını söyliyerek:

"— Bunun esbabını rica ediyorum, dedi, haşerat çok kuvvetli de mi imha edilemiyor, yoksa biz mi imha edemiyoruz?..

Ziraat bakanı cevab veriyor:

B. Ziya Gevher Etilinin bu sözleri üzerine Ziraat bakanımız B. Muslis Erkmen kürsüye gelerek buna etraflı cevab verdi:

(Sonu 4. üncü sayfada)

Millî müdafaa bakanımızın nutkundan parçalar

- *Bu gidişe göre cihanda büyük karışıklıkların zuhur etmiyeceğini kimse iddia edemez.*
- *İşte böyle buhranlı bir zamanda hazırlıksız bulunacakların vay haline!...*
- *Memnuniyetle söylebiyebilirim ki biz bu hususta basiretli davranmış ve başkalarına tekaddüm etmiş bulunuyoruz.*
- *Ordumuza en son sistem ve ihtiyaca kifayet edecek kadar esliha ve malzeme temin olunmuştur.*
- *Bu meyanda harb sanayii tesisatımız da tamamlanmış, top, tüfek, barut, cephane, tayyare ve saire memleketimizde imal etmek imkânlarını elde edilmiştir.*

Büyük Türkoloji bilgini Radolf'un yıl dönümü

Türk Dil kurumu tarafından dün bir toplantı yapıldı

Türkolojinin temelini atmış ve bu sahadaki çalışmalarile türk diline ve kültürüne pek büyük hizmetleri dokunmuş olan büyük dil bilgini Radlof'un doğumunun yüzüncü yıldönümü dolayisiyle hatırasını anmak için dün Türk dil kurumu tarafından Halkevinde bir toplantı tertib edilmiştir.

Bu toplantıda Cumhur başkanlığı kalemi mahsus müdürü Kültür bakanı, Başbakanlık müsteşarı B. Kemal Gedeleş, Türk dil ve tarih kurumları azaları, dil işlerile alakalı fikir ve kalem sahipleri, sovyet elçiliği memurları, dil, tarih, coğrafya fakültesi profesörleri ve talebeleri, edebiyat ve türkçe öğretmenleri hazır bulunmuşlardır.

İlk önce Dil kurumu namına bir söz gelerek toplantı açan B. Hasan Reşid Tankut, şu söyleyi verdi :

Büyükler, Beyler,

Büyük Türkolog Radlof'un yüzüncü doğum yılı münasebetiyle yaptığımız bu toplantı onun Türkolojiye bıraktığı mirası anmak içindir. Davetimize icabet buyurduğunuzdan dolayı Türk Dil

(Sonu 6. ıncı sayfada)

B. Hasan Reşid Tankut nutkunu söylüyor

Suriye başbakanı

B. Mürdümün söyledikleri

İstanbul, 29 (Telefonla) — Suriye Başbakanı B. Cemil Mürdüm Hariciye Vekili B. Hasan Cabiri, İskenderun mahiye müdürü B. Hasan Cebbare'den müteşekkil Suriye murahhas heyeti bu akşamki Toros ekspresiyle şehrimize geldi ve gece Simplon ekspresiyle Parise gitti.

Suriye Başbakanı Hatay meselesi üzerinde Cenevrede varılan neticeden dolayı memnuniyetini bildirmiş ve şunları söylemiştir:

(Sonu 3. üncü sayfada)

Başbetke

Hatay eseri

Fahîh Rıfkı ATAY

İskenderun sancağının ve Antakyanın bütünlüğünü garanti eden fransız - türk mukavelesi Türkiye - Suriye sınırlarını garanti eden anlaşma, dün Cenevrede imza edilmiş, ve konsey raportor Sandlerin Sancak işini tanzim eden raporunu ittifakla tasdik etmiştir. BB. Delbos, Eden, Litvinof ve diğer delegeler bu meselenin halledilmesinden dolayı memnunluklarını göstermişlerdir. Bu mesud hâdiseyi Türkiye ve Hatay türklerine kutlarız. Gerçi davayı hallet mek için bazı fedakârlıklarda bulunmamız lâzımgeldi: cumhuriyet hükmeti barışçı olduğu için, barışçı usulleri muvaffak kılmaya azmettiği için, Suriyeyi seviyor ve Fransa ile dost olduğu için bu fedakârlıkları katlanmıştır. Bugün hiçbirşey yokmuş çekmekte olduğumuz ıstırabı unutmak hakkımızın zaruri tecellisi sayılır edeceklerinden eminiz. Sonra hakkâtiir ki Hatay türkleri, bugünün ve gelecek üstündeki bütün ihtimaller içerisinde, Uç mahiye hakkının hayat ve dil hakları sağlanmıştır.

Şuurlu vahdetini koruyacağına asla şüphe etmediğimiz Hatay türklüğü, kendini mesud edebilmek imkânlarını elde etti. Bu imkânlardan istifade etmenin şartları, onları bu şerefli güne eriştiren fikir ve kalb birliğini devam ettirmek, kültür seviyelerini yükseltmek, sosyal ve ekonomik vaziyetlerini ilerletmek ve geliştirmektir.

Türkiye, 1921 de verdiği sözü tuttu ve kendine verilen sözün tutulmasını temin etti: bu netice cümhuriyet hükumetinin ve şerefli hükümdarın büyük bir muvaffakiyetidir. Bu muvaffakiyetin Hatay hükümetine vaadettiği daha iyi ve daha güzel daha ileri ve daha refahlı bir hayat ise, orada milletlerarasının şanlı gayretlerine kalmıştır.

Bugünler memleketimizin sonra Hatay davasının hallı yeni Türkiyenin sağlam enternasyonal kuvvetler muvazenesi alemindeki kazanmış olduğu mevkiî değil, milletler ailesi içinde kazanmış olduğu itimadı isbat eder.

Şefimiz, Kamutayın ve hükümet reisinin yerine getirmiş olduğu vazifeyi, bazen yenilmez görünen zorluklara rağmen, cidden büyük bir başarı ile nihayetlendirmeğe muvaffak olan Tevfik Rüştü Aras'la Numan Menemencioğlu ve arkadaşlarını tebrik etmek borcumuzdur.

EK16: Ulus, 30 Mayıs 1937

SALI
15
Haziran 1937
Yıl: 20-3
Sayı 6977-1097

KURUN

İSTANBUL — Ankara Caddesi
Posta kutusu: 46 (İstanbul)

Telgraf adresi: Kurun . İstanbul
Telef. 21413 (Yazı), 24370 (İdare)

Sayısı heryerde
100
PARA

Hatay anlaşması Meclisin tasdiki ile katî şeklini aldı

Meclis hükûmete itimat beyan etti

Beşvekilin izahatı müttefikan kabul edildi, Hatay anlaşması tasdik olundu

Ankara, 14 (Hususi) — Büyük Millet Meclisi bugün (dün) ruznamede bulunan diğer maddelerle beraber, Hatay anlaşmasının tasdikine dair olan kanun lâyihasını müzakere ve kabul etmiştir.

Bu münasebetle Hariciye Vekili Hatay Anlaşması hakkında, Başvekil İsmet İnönü de memleketimizin dış ve iç siyaseti üzerinde birer nutuk söylemişlerdir (bu nutukları ayrıca veriyoruz).

Hatay anlaşması müzakeresi esnasında birçok mebuslarımız söz almışlar ve Sancağın mülkî tamamiyetini tekeffül eden muahede ile anlaşma ve merbutatının tasdikine aid kanun mevcudün ittifakiyle tasdik olunmuştur.

Büyük Millet Meclisi Başvekilin izahatını 329 reyle ve mevcudün ittifakiyle tasvib ederek hükûmete itimad beyan etmiştir. Riyaset makamının bu neticeyi bildirmesi üzerine sürekli alkışlar arasında kürsüye gelen Başvekil İsmet İnönü şunları söylemiştir:

Arkadaşlar, yüksek itimadınız bizi yeni bir kuvvetle teçhiz etmektedir. Türkiyenin bütün kuvvetlerini kudretli elinde toplıyan Büyük Millet Meclisi emanet ettiği İcra kuvvetini bütün kabiliyetimizle iyi bir yolda takib etmeye, tatbik etmeye çalışacağımızdan emin olabilir. (Şiddetli alkışlar).

Bu müzakereler sonunda Teşkilâtesasiye kanununun 14 üncü maddesi mucibince Meclis içtimamın her sene davetsiz toplanma tarihi olan ikinciteşrinin birinci pazartesi gününe talik edilmesi hakkında Dr. Cemal Tunca tarafından verilen takrir okunarak tasvib edilmiş ve Başkan Abdülhalik Renda âzalara beşinci devrenin ikinci içtima senesinin son toplantısına nihayet verildiğini bildirmiştir.

Başvekil ve Dr. Aras

Bugün şehrimizde

Ankara, 14 (Telefonla) — Başvekil İnönü ve Hariciye Vekili doktor Aras bu akşam saat 19,40 şehrimizden İstanbula hareket ettiler.

İsmet İnönü ile Hariciye Vekilimiz Perşembe sabahı Ankaraya dönmüş bulunacaklar ve ağlebi ihtimal doktor Aras o gün Bağdada, İsmet İnönü de Sivas yolu ile, Şark vilâyetlerindeki seyahatlerine hareket edeceklerdir.

Yarınki sayımız
İlâvemizle birlikte
18
Sayıfa

Hariciye Vekilimiz Doktor Aras

Hariciye Vekilimizin nutku

Anlaşmayı kazandıran Gayret ve müzaharetler

Meclisin dünkü toplantısında Hatay anlaşmasının müzakeresine başlanırken Hariciye Vekilimiz Dr. Rüştü Aras şu nutku söylemiştir:

(Sonu: Sa. 8 Sü. 5)

Atatürk'ün İsmet İnönü'ne telgrafları

TASHIH

Anadolu Ajansından:

Dünkü bültenimizde münderiç Büyük Önderin İsmet İnönüne çekmiş oldukları telgrafta "basiti,, kelimesi transmisyon hatası olarak "başta,, şeklinde intişar etmiş olduğundan özürler diliyerek büyük ehemmiyeti olan telgrafı aynen tekrar ediyoruz:

Başvekil İsmet İnönü'ne

Hatırlarsınız, Türk köylüsü Türkün efendisi olduğunu söylediğim zamanı, ben o efendinin arzu ve iradesi altında

(Sonu: Sa. 8 Sü. 1)

Başvekil dış ve iç siyasetimizi anlattı

Şark vilâyetlerinde hükûmet vaziyete hâkim

3 aylık harekât esnasında 13 şehit, 18 yaralı var

"Hatay anlaşmasının tatbik edileceğinden emin olacağız„

Türkiyenin Sovyetler Birliği, İngiltere, İtalya, Fransa ve Balkan devletleri ile olan münasebatı

Büyük Millet Meclisinin dünkü toplantısında ruznameye dahil maddelerin müzakere ve kabulünden sonra Başvekil İsmet İnönü şu nutku söylemiştir:

Muhterem arkadaşlar,

Çok feyizli çalışmanıza ara vermek üzere bulunduğunuz bu günde, hükûmetin dahilî ve harici siyaseti hakkında yüksek huzurunuzda ufak bir hulâsa yapmağı vazife sayarım. Bu hulâsadan sonra eğer, yüksek tasvip ve teşvikinize bizi lâyık görürseniz, sizden itimat reyi istiyeceğim (Sürekli alkışlar).

Evvelâ harici siyaset üzerinde bütün münasebetlerimizi mümkün olduğu kadar açık yürekle ve hiçbir noktasını saklamayarak olduğu gibi söylemeye çalışacağım. Harici münasebetlerimiz üzerinde komşularımızla münasebatımızı birer birer saydıktan sonra, umumi siyaset esaslarımızı izah edeceğim.

SOVYETLER BIRLIĞI ILE MÜNASEBATIMIZ

Sovyet ittihadı ile münasebatımız dostane ve samimanedir. Hattâ son zamanlarda bu dostluk yeni bir samimiyetle canlanmıştır. (Bravo sesleri alkışlar) Son zamanlarda Sovyetlerle aramızda bilâkis soğukluk bulunduğunu düşünenler ve farzedenler için bu kadar açık bir surette söylemem belki hayreti mucip olacaktır. Bu sefer gerek M. Litvinofla yakından konuşuşumda ve gerek yeni Sovyet büyük elçisinin Ankaraya gelişinde temaslarımız iki memleket arasındaki dostluk rabıtalarının her iki tarafca hekiki kıymeti ile takdir edilmekte olduğunu nazarımızda bir kat daha tecelli ettirmiştir. (Bravo sesleri, alkışlar).

Arkadaşlar aramızda soğukluk geçtiğini farzedenler, şimdiye kadar olan tecrübelere kâfi derece

(Sonu Sa. 4 Sü. 1)

iş kanunu bugün tatbik mevkiine girdi

Müfettişler bugünden itibaren bütün müesseseleri kontrole başlıyacaklar

(Yazısı 2 nci sayfada)

EK17: Kurun, 15 Haziran 1937

Salı
5
TEMMUZ
1937
5 KURUŞ

Ulus - sonrası
Çankırı caddesi, Ankara
Telgraf: Ulus - Ankara
TELEFON
Başmuharrir 1351
Yazıişleri 1352-1353
İdare müdürü 1354
Ayrıca 1354

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

Yakında:
Yeni ve merakh
bir macera romanını
tefrikaya başlıyoruz

TÜRK ASKERLERİ HATAY'DA

İlk müfrezelerimiz dün akşam, asıl kuvetler de bu sabah girdiler

Resmî Tebliğ

Türk - Fransız dostluk muahedesi ve merbutları ve müşterek beyannameler dün Hariciye Vekâleti'nde imzalandı

Ankara, 4 a. a. — "Resmi tebliğ"

1. - Bugün saat 18 de Hariciye Vekâletinde Hariciye Vekili Doktor Aras ile fransız Büyük Elçisi Mösyö Henri Ponsot arasında dün "3 temmuz 1938" üzerinde mutabakat hasıl olan vesikalar imzalanmıştır. İmzalanan bütün vesikaların : Dostluk muahedesi, müşterek beyanname ve merbut protokolun derhal neşri kararlaştırılmıştır.

2. - Antakya'da 3 temmuz tarihinde imza edilen genel kurmaylar anlaşmalarına tevfikan Sancak'ta fransız kuvetleriyle teşriki mesai edecek olan türk kuvetlerinin kendilerine tahsis edilen mıntıkta konuş yerlerini intihap etmek üzere konuş müfrezeleri bu akşam "4 temmuz 1938" de Hatay'a gireceklerdir. Türk kuvetleri yarın "5 temmuz 1938" de gündüz gireceklerdir.

Bugün Hatay'a giren bahraman türk askerlerinden bir parça geçit resminde

Müfrezeler girerken

Payas, 4 (Hususi muhabirimizden telgrafla) — Yarın Hatay'a gönderilecek askerlerimizin konak yerlerini tespit etmek üzere dün müfrezeler bugün saat 24 de Payas'tan hareket etmişlerdir. Onun almasına yağmur muanaza teşkilâtı yapılmıştır. Dün Reisicumhur Hatayda bulun. askeri konak mahallerinde ahalinin hüsnü kabulüyle karşılanacaktır. - Ahmet Tevfik

Dün imzalanan vesikalar Türk - Fransız münasebetlerinde yeni bir dostluk devresinin hareket noktasını teşkil eyliyecektir

Hatay'da bayram

Payas, 4 (Hususi muhabirimizden telgrafla) — Yarın Türk kuvetleri gününde beraber Hatay'a gireceklerdir. Bütün Hatay bugün bayraklarla, ziallarla ve çeşnilerle donanmıştır. Bu gece Hatay'da beraber Türk askerleri karşılamak arzusundan dolayı âdeta uyku uyumamıştır. Askerlerimiz evvelki hem Türkmeydanı, hem de Hanna istikametinden gireceklerdir. - Ahmet Tevfik

Türk Fransız dostluğu

Necdet BAYDAR

Dün, akşam üstü, Hariciye Vekâleti tören salonunda Hariciye Vekilimiz Doktor Aras'la Fransa Büyük Elçisi Bay Ponso arasında imzalanan Türkiye - Fransa dostluk muahedesi ve 1926 tarihli iyi komşuluk mukavelesinin temdidi hakkındaki müşterek beyanname ile merbutları ilk semeresini vermiş ve Orgeneral Asım Gündüz ile Orgeneral Hutonger arasında evelki gün imzalanan itilâf mucibince, Hatay'ın dahili asayişini ve nizamı mahsusayı'nın Fransa ordusiyle müştereken garanti altında bulunduğunu vazidesini bu günden itibaren fiili surette üzerine alacak olan türk kıtalarından bir kısmı dünden beri Hatay'a girmiştir. Gerek bu imza keyfiyetini ve gerek onu takip eden bu hadiseyi, hakkı bir memnuniyetle telâkki etmeliyiz.

Dış siyasetimizin ayrıca tarifi mahiyetinde bulunduğu: Beynelmilel münasebetlerdeki daimi değişikliklere rağmen, biz bu karşıdığın ortasında, sulhseverlikle duygulu olarak karşılıklı dostluklarımıza riayet ediyoruz; onların mahiyet ve dairelerini genişletmiye amisane zihniyetle ara, ulusal vaziyet ve tarifelerimizi gözönünde tutarak çalışıyoruz.

İtibar edilen netice, bu siyasetin hâsılası olduğu kadar, takdirle kaydetmek lâzımdır ki, Dahiliye hükumeti hariciyesi de anlaşmaların tatbikatında büyük gayretler sarf etmiştir. Türkiye ve Fransa arasındaki emniyet dostluğun bu surette teyit edilmiş olmasını iki memleket arasında karşılıklı atmosferde müstesnu bir ehemmiyetini kat'i surette tecessüs etmiş olduğuna ve karşılaşılabilecek herhangi güçlüğün bu zihniyetle, hemen tezele edileceğine dair itimat ederiz.

Bu temennilerde bulunurken Atatürk'ün, ikincideşrin mutuklarındaki şu nokta da hatırımızdadır:

"Yarınki türk - fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişafına. Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi, esaslı bir ölçü

(Sona 3. üncü sayfada)

Hariciye Vekilimiz Dr. Aras muahedeyi ve vesikaları imza ederken

Dün yapılan imza töreninin tafsilâtı

Fransız büyük elçisi de elde edilen anlaşmaları imza edebildiğinden dolayı derin sevinç duyduğunu söyliyor

Ankara, 4 a.a. — Bugün Hariciye Vekâletinde, türk - fransız dostluk muahedesiyle merbutatı olan müşterek beyannameler ve protokolun imzası merasiminde Hariciye Vekili ve fransız Büyük Elçisinden maada Hariciye Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu, Hariciye Vekâleti Umumî Katibi Nebil Batı, Orta Elçi Cevad Açıkalın ve diğer hariciye erkânı ile fransız Büyük Elçiliği ataşemilleri Albay de Courson ve Büyük Elçilik Sekreteri B. Roux ve gazeteciler bulunmuştur İmzada, Suriye mümessili Emir Arslan da hazır bulunmuştur.

Vesikaların imzasından sonra, doktor Tevfik Rüştü Aras fransız Büyük Elçisine hitaben, bu muhim vesikaların mesud bir surette aktedilmiş olmasından dolayı memnuniyetini bildirmiş ve

(Sona 3. üncü sayfada)

Fransız Büyük Elçisi muahedeyi ve vesikaları imza ederken

Makineye verirken:

Payas, 5 (Hususi surette gönderdiğimiz arkadaşımızdan sabahı karşı saat 1 de yıldırım telgrafla) — Asker hududu geçiyor. Bütün gece uyumayan on binlerce halk hudud boyunca askerlerimize muazzam tezahürat yapıyorlar. Sancağı öpüyorlar, askerleri kucaklıyorlar,. Alkış ve yaşa! sesleri her tarafı çınlatıyor. Askerimiz artık Hatay'dadır. - *Saffet Gürol*

Payas, 5 (Saat 5, yıldırım telgrafla) — Saat dört! Hazırol borusu çalıyor. Ortalık ağarmak üzere. Kamyon, otomobil, at sesleri geliyor. Hudud karakolu önünde Hatay'dan gelenler birikmişler. Payaslılar da askeri uğurlamaya hazırlanıyorlar. Vaziyet çok mehabetli.

Saat dört buçuk: Hazırlıklar tamam. Ortalık aydınlandı. Yarım saati bekliyeniyoruz.

Saat beş: Hareket emri verildi Türk askeri Hatay'da!

Alay merkezi Beylan olacak. Konak yerleri hazırlandı. Fransız kıtaları askerlerimizi selâmlıyacaklar. - *Saffet Gürol*

Fransızlarla imzalanan anlaşma ve protokolun metni 3 ncü sayfada

Celâl Bayar'ın teşekkürleri

İstanbul, 4 a.a. — Kâbotajın yıldönümü münasebetiyle çekilen telgraflara Başvekilimiz tarafından aşağıdaki cevabla mukabele edilmiştir:

"Kâbotajın yıldönümü münasebetiyle izhar olunan derin duygulara mukabilette teşekkür ederim.

Başvekil
CELÂL BAYAR

Balkan Antantı askeri heyetleri şehrimizde

Balkan Antantı Kurmay heyetlerince tesbit edilen esaslar dahilinde Balkan antantı devletlerinin askeri heyetleri dün şehrimize gelmiş ve garda karşılanarak Ankara Palas'ta misafir edilmişler ve kendilerine mahsus dairelere tayin edilmiştir.

Heyet, Romen erkânıharbiyesi reisi yardımcı Teodoresko Trayan, Yugoslavya erkânıharbiyesi binbaşısı Lazoiç, Yunanistan istihkâm albayı Vasiliou Panayotti, deniz albayı Tsoupulos Klikos, istihkâm albayı Vasiliou Konstantin, deniz corvetbaşkanı Karoulia Jorj'dan müteşekkildir.

Geldiklerinden bugün başlamaktadır.

Orgeneral Asım Gündüz şehrimizde

Antakya'da Yıldırım askerî heyetleriyle mülâkatlerde bulunan Orgeneral Asım Gündüz'ün teşkil etmekte olduğu askerî heyetimiz dün saat 12.10 da gelen hususî bir trenle şehrimize dönmüştür. Heyetimiz, hâlâ mevkii olmak üzere bir askerî müfrezenin tezahüratı arasında istasyonumuzdan ayrılmıştır. Orgeneral Asım Gündüz müfrezenin teftiş emrini ve geçidini geçirdikten sonra Antakya'ya hareket etmiştir.

Heyetimizi garda karşılıyanlar arasında Genel Kurmay ve Milli Müdafaa bakanlığı temsilcileri, Başbakanlık müşaviri H. Kemal Gedeleş, Dahiliye Müsteşarı R. Saffet Gürsel de bulunmuşlardır.

EK18: Ulus, 5 Temmuz 1937

Pazartesi
29
SONTEŞRİN
1937
8 KURUŞ

Ulus basımevi
Çankırı Caddesi: Ankara
TELEFON
Başmuharrir 1083
Yazı İşleri 1082
İdare 1081
Telgraf: Ulus - Ankara

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

BUGÜN
Sinema sayfası
Yarın
Kadın sayfası

Hatay rejimi bugün meriyete girdi

" Yarınki türk - fransız münasebetlerinin dilediğimiz yolda inkişafına, Hatay işinin iyi bir yönde yürümesi esaslı bir ölçü ve âmil olacaktır kanaatindeyim. - Atatürk „

Hatay ve Biz

" ... Bir Hatay işini beynelmilel muvaffakiyetin üç günlük ifadesi gibi olmadık.
" ... Hatay bizim büyük ve milli davâmızdır."

Bugün Cenevre'de kabul edilmiş olan metinle memleket Hatay'ın yeni rejimi meriyete giriyor. Kardeşlerimize ve bütün Hatay halkına kutlu olsun.

Türkiye'nin, maruz olan asıl netice ve varmak için bu yeni idare üç merhale kateedecektir. İşte bugün bunların birincisine giriyor.

Bu birinci merhale milletler cemiyetinin Hatay için kabul etmiş olduğu muvakkat rejimin henüz başamağını teşkil eder. Çünkü Hatay rejimi tam istiklâle kavuşmak evvel ilk intihabata kadar muvakkat bir fransız idaresi ve fransız mandası icabatı altında bir intikal devresi geçirecektir. Bu devreden sonra Hatay halkı meclisini intihab etmiş olacak ve o meclis de devlet reisini seçerek milli hükumetin teşekkülüne lâzım gelen mekanizmayı harekete geçirecektir.

13 mart 1938 den başlıyacak olan bu ikinci merhale gene milli idarenin manda rejimi icabatına uygun olarak yürütmesini istilzam etmek dolayısiyle ikinci bir intikal devresi teşkil edecektir. Yani Hatay bu devrede de, milli hükumetini tesis etmiş olmasına rağmen, henüz tam istiklâle kavuşmuş olmıyacak ve fransız mandasının tesiratına tabi kalacaktır.

Suriye ve Lübnan mandasından Fransanın milli hükumetler lehine faragatı istihdaf eden muahedeler meriyet mevkiine girerek o muahedelerde derpiş edilen iki senelik müddet geçtikten sonra Suriye ve Lübnan ile birlikte Hatay da tam istiklâline kavuşmuş olacak ve üzerinde milletler cemiyetinin sarf bir "emniyet murakabesi" diyeceğimiz nazarî kontrolünden başka hiçbir sayıd ve şartı tabi olmayan tam bir istiklâl mevkiini gösterecek ve Hatay'ın asıl milli hayatı o günden başlıyacaktır.

Hatay hasılı bu mesud neticeye ilk defa erişmiş değildir. Bundan ev ve mukaddes hayata kavuşturacak olan devrenin asıl intihabatın inaktedildiği ve yapıldığı tarihten sekiz sene evvel olduğu kolaylıkla anlaşılır. Bu devrede göre fransız mandası tarafından, gerek muahedeler mucibince, gerek milletler cemiyeti tarafından gönderilen ve gönderilecek olan komiserlerin vazifesi hasılı, Hatay'ın yeni hayata yetişmesi için elinden gelen her türlü yardımı yapmak, intihabatın serbest ve tarafsız bir şekilde yapılmasını temin etmek, bu intihabatın neticelerini, bütün dünyanın alâkadarlarına ve bilhassa milletler cemiyetine bildirmek, ve nihayet bu intihabatın neticesi olarak, bir milletler cemiyeti mandası altında bir Hatay hükumeti teşkil edilmesini temin etmekti. Bu vazifeler, bugün de bu şekilde devam etmektedir. Bu vazifeleri yapmak üzere Hatay'a gönderilmiş olan komiserlerden biri, Hatay'ın bugünkü mümtaz mevkiinde büyük hissesi olan Fransız Cumhuriyeti hükumetinin temsilcisi Mösyö Gabriel Puaux'dur. Bu zat, Hatay'ın bugünkü mümtaz mevkiinde büyük hissesi olan Fransız Cumhuriyeti hükumetinin temsilcisi Mösyö Gabriel Puaux'dur. Bu zat, Hatay'ın bugünkü mümtaz mevkiinde büyük hissesi olan Fransız Cumhuriyeti hükumetinin temsilcisi Mösyö Gabriel Puaux'dur.

Hatay, bu hizmetlerinden dolayı, onu hürriyetin ülkesinde, intihabatın sureti cereyanıyle, fransızlarla ve milletler cemiyeti komiseriyle, hattâ seri bir şekilde, bulaşa Hatay intihabatının çıkmasından neticelerin en küçük ihtilâf sebebi olmasına yakından muhakkak edecektir.

Büyük Millet Meclisi kürsüsünden türk milletinin sesi ATATÜRK hazretiyle yükselirken Hatay meselesi iki defa "Büyük bir milli davamız" olarak tavsif edilmiştir.

Hatay işi türkler için, Türkiye cumhuriyeti için bütünüyle milli bir davadır. Bu davayı ATATÜRK on beş sene evvel Adana'da yaslı Hatay sözlerine bitabi ederken ilan etmiş ve o davanın temelini atmıştır.

Sulh yolunda 1921 de yaptığı birinci büyük fedakârlığı Türkiye, yarım müstakil olarak yapmıştı.

Niçin ikiye edildiniz? Cemiyeti akvam önünde Türkiye 1937 de ikinci defa olarak sulh uğrunda fedakârlıkta bulunmuştur. Eğer milletler cemiyetinde kabul edilmiş olan metinler, ifade ettikleri bütün manalarıyle, hakkiyle tatbik edilirse Türkiye'nin yapmış olduğu büyük feragatin mukabilî verilmiş ve müvazeneyi tesis edilmiş olur. Fakat o metinler bize göre boyacılığından ibaret kalır ve neticelerinde Türkiye'ye mevkuf idare komşu Hatay'da teessüs etmezse sulh yolundaki fedakârlığı Türkiye'nin elinden iğfal suretiyle alınmış ve Türkiye'nin itimadı bir nevi sarsılmış olur.

(Sonu 10 uncu sayfada)

Hatay mektubu

Delegenin maskeli politikası

Unsurları birbiriyle boğuşmaya ve kavgaya sevkediyor

Antakya, (Husus) — Delege Roje Garo'nun maskeli politikasını ve nihayet maskeyi atmağa nasıl mecbur olduğunu sırasile yazmağa devam edeceğimi vâdetmiştim. İşte bu ikinci mektubumda perdeyi biraz daha açıyorum.

14-10-937 de Karamut nahiyesine giden ve gitmeden evel orada yine kendi talimatına tevfikan tehdid ile halkı toplattıran ve hattâ türk başkonsolosu ile beraber geleceğini işaa ettirmek suretile) tehdide kulak asmıyan halkın toplanması ve karşılanması için hileli yollara sapmağa da hâlen ve Cenevre anlaşmalarının tatbikatında bitaraf olması lâzım gelen delege Garo türk başkonsolosunun güvendiklerinden olabileceğini, hoşnutsuzluklarını gizlemiyen halka hitaben "Her fedin mensub olduğu cemaat namına rey vermeğe mecbur olduğunu ve diğer bir cemaat lehine rey vermenin katiyen yasak olduğunu ve buna müsaade etmiyeceğini ve intihab edilecek muhtarların kendilerince itimada büyük olması lâzım geldiğini ve bunların isimlerini daha evelden bilmek istediğini, söylemek suretiyle Hatay'da takib etmek istediği tarafgirane politikanın iç yüzünü ortaya atmıştır.

Hatta aynı yere muhtar türk konsolosunu gormek ve onu candan selâmlamak için koşan şerker kardeşlerimize teveccüh ederek: "Siz şerkerler başlı başına bir unsurunuz ve çok ekalliyetlerin Küçük ekalliyetlerin tek başına mebus çıkarılarına müsaade edilmiyeceğinden diğer küçük bir ekalliyetle birleşiniz. Bu suretle bir mebus çıkarabilirsiniz. Ben Kafkasya'da bulundum. Çerkesleri çok severim size mektebler açacağım ve bir şerkes bolüğü teşkil etmek suretile sizi koruyacağım" sözlerini sarfetmiştir.

Dikkat edilirse delege Garo

(Sonu 10 uncu sayfada)

Hatayda yalnız Hatay bayrağı !

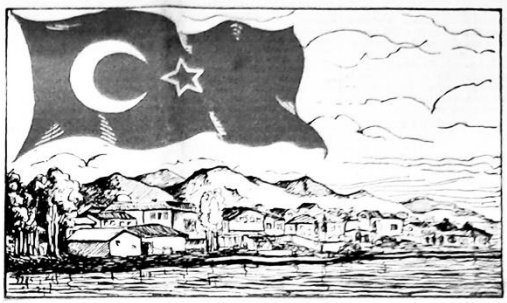

Delege türkleri tehdid etti ve dedi ki: "Türkler Suriye bayrağının çekilmemesinde ısrar ederlerse rejimin ilânı için Kont dö Martel gelmiyecek ve bayram yapılmıyacaktır.„

HATAY TÜRKLERİ DİYORLAR Kİ:

Eğer bir karışıklık çıkarsa mes'ul mahallî hükümettir

Antakya, 28 (Hususî muhabirimizden) — Yarın yani 29 ikinci teşrin pazartesi günü Hatay kurtuluşunun ilk safhasının başladığı gün olduğu için Sancakta büyük şenlikler ve bayram yapılacaktır. Hatay şenliklerinde, umumiyetle türklerin ve türklerle birlikte hareket eden ekalliyetlerin Ha-

(Sonu 10 uncu sayfada)

Memleketimizde bulunan Hatay'lı gençler bu akşam Ankara, İstanbul, İzmir Halkevlerinde toplanarak kendi bayramlarını kutlayacaklardır. Türkiyeli kardeşler bu kutlamaya davetlidirler.
Ankara Halkevindeki toplantı saat sekiz buçuktadır.

Konya'yı sel bastı

30-40 ev yıkıldı nüfus zayiatı yok

Konyada sel altında kalan mahallelerden biri (yazısı 10 uncuda)

Dünya vaziyeti oldukça ciddi

Bugün Londrada ne konuşulacak ?

Esaslı mes'ele

Almanyanın sömürge istekleridir

[B. Şatan ve Delbos dün Londra'ya hareket etmişlerdir. Londra müzakereleri hakkında ingiliz, fransız görüşlerine dair tafsilât üçüncü sayfamızdadır.]

Bugünkü Kamutay

Anayasa'da yapılan değişiklik bugün konuşuluyor

Kamutay bugün saat 15 de toplanacaktır. İzgin'li rusnamede İzmir Mebusu B. Celâl Bayarla 152 arkadaşının teşkilâtı esasiye kanununun 44, 47, 48, 49, 50 ve 51 inci maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifi ve teşkilâtı esasiye encümeni mazbatası ve gene İzmir mebusu B. Celâl Bayarla 16 arkadaşının devlet dairelerinin vekâletlere tefriki ve siyasî müsteşarların vazifeleri hakkında bir kanunun tadiline dair kanun teklifi ve teşkilâtı esasiye encümeni mazbatası ve askerî memurlar kanununun 6 ıncı maddesinin değiştirilmesine dair kanun lâyihası ve Millî müdafaa encümeni mazbatası vardır.

Arkadaşlarımızdan ricamız

İstanbul ve Anadolu'da çıkan bazı arkadaşlarımızın mahsus göstermeden gazetemizden iktibaslar yaptıklarını sık sık görüyoruz. Bizden aldıkları yazılarda ULUS adını sikretmelerini, mesleki haysiyeti namına, arkadaşlarımızdan rica ederiz.

Nahas paşaya suykasd yapıldı

Kahire, 28 (A.A.) — Reuter muhabiri bildiriyor: Akşam saat 20.30 da başvekil Nahas paşaya bir suykast yapılmıştır. Suykast failî olan bir mason tevkif olunmuştur. Nahas paşaya bir şey olmamıştır.

Fıkra

Hep o şartla!

Fransada yeni bir halk otombili alıp yürüdü: Bizde ikinci sınıf bir radyo fiatı [350 lira kadar bir şey], genç bizde bir buz dolabı fiatıyle [120 lira kadar bir şey], ve harcadığı benzine göre hemen hemen İstanbul tramvayları kadar ucuz!

Yirmi sene geçti, geçmedi: Otombil bağlıca zenginlik alâmeti idi. Şimdi ise, garb ülkesinde, tren bileti pahasına dayanamıyan ailelerin seyahat vasıtası olmuştur.

Meseleyi yol teşrik etti ve ücretle icadlar balleti. Fakat sarımsın bir bahtiyarlığından istifade etmek için, millî ekonomi davasını başarmak lâzım. Türkiyede daha aynı fiata otombil satmak güç değildir. Ne ile odiyeceğinizi söyleyiniz! Kili bin otombil, otuz milyon döviz, yahud, onun karşılığı mal, toprak mahsulleri ve her sıraba, ucuzluğa ile, tasarruf ile, müteneddiyen, dövize yer. Şeçtin ve hükümetin nutuk ve programlarımızdaki esasları başarıldığı vakit, bu dahi büyük türkün ankaya inildiğini göreceğiz. Bir arkadaşımızın tahsilde bulunan çocuğu, Amerikada, ayliğı ile ödeyebileceği bir araba alabilmişse, Amerika, tarlasını ve endüstrisini en iyi verimle işletmekte olan ideal memleket olmasındandır. - Fatsa

EK19: Ulus, 29 Kasım 1937

HABER

5 Kuruş - Telefon: 23872 - Sene: 7 - Sayı: 2269 — 18 MAYIS 1938 Çarşamba — İlân işleri Tel: 20335

ALO! ALO!
Gömlek, Kravat, Çorap
Pijama vesaire almadan evvel 23 Mayısı bekleyiniz.
OLIMPIYAT SPOR MAGAZASI
Bahçekapı: No. 15

Hatay davası, Atatürk davasıdır; Atatürk davası, Türkün davasıdır

"Oryan„ paçavrasının yumurtladığı herzeler, Fransız zabitlerinin aleyhimizde söyledikleri sözler — Fransanın hakikî maksadını açıkça gösteriyor

Parti grupunda Hükûmetin daha enerjik hareketi istendi

Bu istek Yalnız hatibin değil 17 milyonluk Bir Türk kütlesinin isteğidir

Dün, Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Millet meclisi grupunun toplantısında Hatay meselesine temas olundu, ve hatipler tarafından, hükûmetimizin daha enerjik hareket etmesi istendi. Bu, şu demektir:

Bu istek, yalnız hatiplerin şahıslarına inhisar eden bir istek değil temsil ettikleri on yedi milyonluk bir Türk kütlesinin isteğidir. Bu istek, artık, senelerce süren konuşmalardan, varılan kararlardan sonra Fransanın Hatayda ve hatta onların zulmü altında, istiklâlle-

Devamı 8 incide

Ulu Önderimizin bu resmini korken, geçenlerde, Hataydaki Alevî cemaatinden Cumhurreisimize gönderilen telgrafı okuyucularımıza hatırlatmak isteriz: "Biz, Sancaktaki Alevî cemaatinin ileri gelenleri, Sancak Alevileri üzerinde hükûmetin iştirakiyle tatbik edilen tazyik ve tedhiş hareketine karşı şiddetle protesto eder ve tamamen ihlâl edilmiş olan intihabat serbestimizin yüksek müdahalenizle teminini istirham eyleriz.„

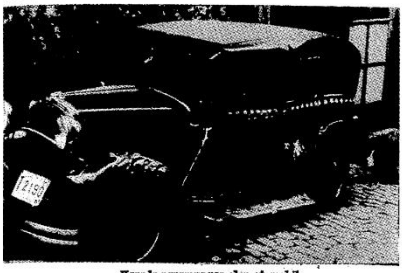

Kazada parampa'ya olan otomobil

Iki tramvay arasında kalarak Bir otomobil parçalandı

Tramvay arabaları yoldan çıktı. Otomobilde bulunanlardan artist Halide hafif yaralı olarak kurtulmuştur

Dün gece Gaatada Bankaar caddesinde büyük bir kaza omuştur.

Gece saat onu on geçe vatman Sabahattinin idaresindeki birinci mevki Harbiye - Fatih tramvay arabası Şişhane yokuşunu inmiş, Bankalar caddesine doğru normal bir şekilde ilerlemiştir.

Tramvay arabası otuz metre kadar bir mesafe katetmiş, eski Galata postanesi önüne geldiği sırada vatman Sabahattin Karaköy cihetinden doğru süratle bir taksi otomobilinin geldiğini görmüştür.

Otomobilin önünden de 120 numaralı Kurtuluş - Beyazıt tramvayı geliyordu. Şoför Harbiye - Fatih tramvayının durmasını görmesine rağmen yoluna devam etmiş, Kurtuluş - Beyazıt tramvayı ayrı hatlarda ayni hizaya geldikleri bir sırada şoför bu iki arabanın arasından geçmek istemiştir.

Şoförün bu tahmini isabetli olmadığından otomobil iki tramvay arabası arasında kalmış, yamyassı olmuş, birçok yerleri praçalanmış, tramvaylar bu şiddetli sademe neticesinde raylardan çıkmışlardır.

Karaköyden Taksime doğru giden 540 numaralı vatman Nafiin idaresindeki Kurtuluş - Beyazıt tramvayı beş metre kadar ilerlemiş,

Devamı 8 incide

Halk partisi Meclis grupunda Başvekil, seyahati etrafında izahat verdi

Celâl Bayar, Türk - Yugoslav dostluğunun samimiliği ve sağlamlığı üzerinde bilhassa durdu

Ankara, 17 (A.A.) — Cumhuriyet halk partisi Büyük Millet meclisi grupu bugün — 17 mayıs 1938 — Antalya mebusu Dr. Cemal Tuncanın başkanlığında toplandı:

Başvekil Celâl Bayar söz alarak haricîye vekili Dr. Arasla yaptığı ikinci Balkan seyahatinden bahsetti. Bu ikinci seyahatin başlıca hedefi dost ve müttefik Yugoslav başvekilinin kıymetli hatırası gönüllerimizde mahfuz olan ziyaretinin iadesi olduğunu ve avdet ederken Bulgar hükûmetinin çok nazikâne vukubulan daveti üzerine memnuniyetle birkaç saat Sofyada tevakkuf ettiğini **beyan** etti.

Seyahatinin tafsilâtını anlatırken Yugoslavya hudutlarına girildiğinden

Devamı 8 incide

Başvekil Celâl Bayar

Romanya Başvekili 20 Mayısta Polonyayı resmen ziyaret edecek

Proğram neşredildi

Varşova 17 (A.A.) — Gazeteler, Romanya Başvekili patrik Miron Kristea nınPolonyaya resmen yapacağı ziyaretin programını neşretmektedir.

Romanya Başvekili, yanında metropolaisarian, Hariciye erkânından orta elçi Ionbrosu ve diğer bazı zevat olduğu halde 20 mayısta Varşovaya gelecek ve resmî ziyareti dört gün sürecektir. Bu müddet zarfında Romanya Başvekili patrik Miron Kristea, Reisicumhur tarafından kabul edilecek, Polonya Başvekili ile görüşmeler yapacak ve Romanya büyük elçiliğinde verilecek büyük bir kabul resminde bulunacaktır. Başvekil patrik Kristea, Krakoviye gidecek ve mareşal Pilsudskinin mezarını ziyaret eyliyecektir.

İki Yeni Gelinin hatıraları

Nurullah Ataç tarafından dilimize çevrilen, Balzakın bu meşhur romanını bugünden itibaren 6 ncı sayfamızda okuyunuz.

Eroin, çakmak taşı ve döviz Kaçakçıları yakalandı

Galata Perçemli sokak 9 numarada oturan ve Kutucular 33 No. da bakkallık yapan Yuda Leon Namerin kaçakçılık yaptığı, emniyet kaçakçılık bürosu memurları tarafından haber alınmış ve

Devamı 8 incide

Londrada kredi müzakereleri neticelendi

Ingiltereden yüz milyon Türk liralık kredi alıyoruz

Kredinin mühim bir kısmı ile askerî malzeme sipariş edilecek

Yazısı 8 incide

Misafirimiz Ankaraya gitti

Misafirimiz Taksim âbidesine çelenk koyduktan sonra Hususî defteri imzalarken

(Yazısı 2 incide)

EK20: Haber, 18 Mayıs 1938

YENİ MERSİN

GÜNDELİK SİYASİ HABER FİKİR GAZETESİ

Şuriyeli Ermeniler grup grup Hataya sevkedilerek tescil ettiriliyor. Tahrikler devam ediyor.

Sahibi ve Umum Neşriyat Direktörü FUAD AKBAŞ
İdare yeri Yeni Mersin Basımevi - Mersin
Sayısı 5 kuruş Telefon No. 82

Cumartesi 21 MAYIS 1938
Yılı: 10 | Sayı 2992

Büyük Şef Dün Mersini şereflendirdiler

Şehir Sevinç içinde çalkanıyor

Asker Atatürkün huzurunda geçit resmi yaptı

Şehir donatıldı. Bütün Mersinliler Büyük Şefi candan tezahürlerle karşıladılar

Gece denizde ve karada büyük şenlikler Yapıldı

Mersin dündenberi en sevinçli günlerini yaşayor. Şehirde bir bayram havası esiyor, Mersinliler yedi aylık tahassürlerini dün dindirdiler ve Atatürk'e tekrar kavuştular.

19 Mayıs günü onun vatan ve istiklâli kurtarmak için Samsun'a ayak bastıkları günün yirminci yıldönümü kutlanırken sevincimizi heyecana yükselten bir haber kulaktan kulağa müjdeleniyordu :

— Yarın Atatürk geliyor.

Büyük Şef'e inanan, açtığı yoldan istikbalin büyük Türkiyesine doğru başı dönmeden sarsılmadan yürüyen Türk milletinin her ferdi için onunla yüz yüze gelmekten daha büyük saadet tasavvur edilebilirmi ?

İşte Mersin daha bir gün önceden bu saadete ermenin uyandırdığı tatlı sevinç dalgası içinde çalkanıyordu. Dün gafakla beraber her taraf bayraklarla donatılmış büyük küçük kadın erkek bütün Mersinliler istasyon meydanını ve caddeleri kuşatmışlardı.

Vakit ilerledikçe onu biran evvel görmekten mütevellit heyecan ve sabırsızlık artıyordu.

İşte geliyor

Saat 13 de meydanda bir hareket görüldü. Herkes ileri doğru atılmak istiyor istasyondan şehre kadar bütün caddeleri dolduran halk birbirine haber veriyor: işte geliyor.

Saat 13,5 de tren durdu. Büyük Şefimiz dakikalarca süren yaşa, var ol Ata sesleri alkış tufanı arasında vagonlarından indiler, bando ihtiram marşı çalıyordu, Vali, Belediye Reisi ve Komutanlar tazimlerini sundular

Geçit resmi

Büyük Şef istasyondan ilerleyerek askeri teftiş buyurdular Orta Okul ve İlk Okullarla Izı Yuva talebesinin önlerinden geçerek talebeye iltifatta bulundular. Bundan sonra geçit yapılmasını arzu buyurduklarından asker, Orta Okul İzci ve talebesi İlk Okullar ve Izı Yuva talebesi geçtiler.

Atatürk İlk Okulların küçük yavruları geçerlerken gülerek:

— Marş marş dediler. Şefin huzurundan küçükler koşar adımla geçtiler. Geçit yarım saat sürdü.

Validen ve Belediye reisinden umumî işler hakkında izahat alan Büyük Şef gene yaşa var ol sesleri ve hiç kesilmeyen alkışlar arasında otomobille 13,35 de istasyondan ayrıldılar.

İstasyondan çarşı sonuna kadar caddeleri çevreleyen kesif halkın alkışları arasında Vali konağına geldiler

Yeni plâjda

Vali konağında istirahat buyuran Büyük Şefimiz yanların da Vali ve Belediye Reisi olduğu halde otomobille şehir içinden geçerek yeni yapılan plâja gitiler. Plâjda yapılan tesisatı tetkik buyurarak izahat aldılar.

Bundan sonra plâj istasyonuna gelmiş olan vagonlarına geç-

Sonu ikincide—

"Ulus,, un Mühim Bir Makalesi

Artık Hakikaten Yeter

Atatürk milli şerefimizin mayasıdır onun ta kendisini temsil eder

Fransaya ihtar:

Atatürk adını hiç bir maksadınıza alet etmeğe cüret etmiyiniz. Hatayda ahitlerinizin yerine getirilmesine son derece dikkat ediniz.

Bu yazımızın içindeki ajans tebliğini okuyan karilerimiz, her şeyden evel, derin bir istikrah hissi duyacaklardır. Atatürk'ün sıhati hakkında ilk şayia çıkaran Fransız rodyosu almuştur. O zaman bu çirkin saygısızlıktan bahsetmek istememiştik. Fakat Beru'un yapığınada daha mel'un bir kasd var: Hatay seçimi üzerinde tesir yapmak! Hem de söyliyelim ki biz, en sıkı sömürge şartları içinde yaşayan Beru'un, onun idaresine hakim olanların haberi değil, tasvibi olmaksızın, böyle tegrafiar çekilmesi imkânsız olduğunu takdir ederiz.

Atatürk'ün mutad gezintiler de ve ziyaretlerde bulunduğunu Ankara'da herkes gözü ile görerek biliyor. Atatürk'ün bu gezinti ve ziyaretlerine dair gazetemizde çıkan resimler çoktan Berut şeyiacılarının elindedir. Hayır, bu ne basit bir hürmetsizlik ne şuursuzca bir terbiyesizliktir. Bu, Berut politikacılarının sofukkanlı bir tertibidir.

O halde, evvelâ, açıktan açıya manda idaresinin ve hattâ bizzat Fransanın mesullerinden şunu taleb edelim: Türkler için mukaddes olan Atatürk'le, onun şahsiti ile oynamaktan derhal vaz geçiniz. Ve maksadınız ne ise onu söyleyiniz: Dosdoğru onunla çarşılaşalım.

Sömürgeciler midir, idareciler midir, büyük veya küçük politikacılar mıdır. hükümet veya parti adamları mıdır, bu iki yüzlü politikadan kimler mesul ise, onlara hitap ediyoruz: Bizler şimdiye kadar şahidi olduğumuz resmî ve tahrikleri, sık sık, dost Fransanın Türkiye ile münasebetlerindeki menfaatini takdir etmiyen bir takım mahalli memurlara atfetmek nezaketini göstermekten, bunun manda idaresinin elbette Paris politikasını güttüğünü bilmediğimiz gibi bir gaflete hamledilmiş olduğunu zannetmedik. Fransa'da dostlarımız vardır; Fransada, bu günkü sakat politikanın tehlikeli görenler vardır: Fakat şunu bilhassa mühimdir ki, devletler arasındaki münasebetlerde sözle fiillerin ehemmiyeti vardır.

İmdi, fiiller bizim iyi tefsirle bizi mütemadiyen tekzib ediyor. Niçin katı ve çetin hakikate yüz tmiyelim? Dostlarımızın bütün teminatlarına rağmen, Fransa bizi anlamıyor! Bunun için delilik hakları beynelmilel ve karşılıklı ahidlerle tanınmış olan Sancak türklüğüne, yeni bir muameleyi yapılmasına tasmim edeceğimizi zannediyor. Bir nezaket: Edemeyiz, etmiyoruz!

Atatürk milli şerefimizin mayasıdır, onun tâ kendisini temsil eder! Fransa bunun bilmez olur mu?

Geçenlerde şeni bir fıkrasını okuduğumuz l'Europe Nouvelle Fransa'nın mühim bir mecmuası dır. Hakkımızda en feci iftiraları neşreden Depeche de Toulouse bugün iktidarda bulunan fırkanın başlıca organlarındandır. Güya bizi aldatacağı zannolunan maskeler veya avutacağı rehmolunan bahaneler altında, Fransadaki iktidar politikacılarının Türkiyeye karşı bir mücadele halinde bulunduklarına kani olduğumuzu niçin söylemiyelim ve Paris bunu neden bilmesin?

Bizler sulhçuyuz; hakçı ve adaletçiyiz. Atatürk'ün asil siyasetinin değişmez prensiplerini artık cihan tanıyor. Fakat cihanın bildiği bir hakikat daha vardır ki o da millî davalarımızı müdafaa ederken bizi hiç bir, ama hiç bir tehlike şantajı ile yıldırmak, kendi şeref müdafaamızdan vazgeçirmek mümkün olmadığıdır. Fransadaki dostlarımız mesullerden bu hareketlerin hesabını vaktinde sorsunlar. Çünkü biz zorla, şerefimizle ve mukaddesatımızla oynaya oynaya, sürüklendiğimiz yolun hiç bir icabı karşısında tereddüt edecek olanlardan değiliz. Fransa bizi nereye götürmek istiyorsa, onun bütün külfetlerine ve fedakârlıklarına katlanacağız!

Fakat fransız politikasının bu tezadlı ve muvazenesiz sistemi değil midir ki, onu, Avrupanın her kargaşalığından, hattâ müttefikleri nezdinde mesul mevkiine koymuştur? Eğer bu tezad ve munazenesizliği, Londra tadil etmeğe muvaffak olmasa, Fransanın şimdiye kadar meydan ve

—Sonu ikincide—

F. R. Atay

Beyruttan Çıkan melun tahrikler

Ankara, 18(A.A)— Beruttan bütün Avrupa ve Amerikaya gönderilen bir telgrafta Atatürk'ün yeniden vahim surette hastalandığı ve devlet işlerine bakamıyacak bir halde bulunduğu bildirilmektedir. Başının başa yalandan ibaret olan bu haberi Berut masraflara girerek bütün dünyaya neşir ve tamim etmekte acaba ne gibi bir menfaat görüyor ? Bu gibi adi vasıtaların dost bir devlet reisi hakkında bilhassa Hatay intihabatı tazyikler içinde bedefinden inhiraf ettirilirken kullanması yalnız calibi dikkat olmaktâ kalmaz ve şüphe yok ki her okuyanın nefretini de mucip olur.

Hatayda çevrilen entrikalar şenaat şeklini aldı. Tedhiş devam ediyor

Hükûmetimiz

Fransaya ve Milletler cemiyetine birer nota verdi

Suriyeli Ermeniler otogarlarla Hataya taşınarak tescil ettiriliyor

Antakya, 20 (Anadolu ajansının hususî muhabirinden)Türk gazeteleri Suriyeden bir çok Ermeninin bütün masrafları ödeyerek ayrıca para da verilerek Hataya gönderilmeye devam edildiğini yazmakta ve karşı taraf gazeteleri de itiraf etmekte dir. Halepte ikamet eden Şam—Berut nakliyatını idare eden bir garaj sahibi kendisinden kiralanan otogarlara her gün 25 şer kişi doldurmak suretiyle İskenderuna gittiğini bunların birgün de hem nüfus hem tescil muamelelerinin ikmal edilerek otogarla akşam Halebe döndüklerini söylemiştir.

Hükûmetimizin Fransaya ve M. Cemiyetine notası

Antakya, 20 (A. A. nın hususî muhabirinden) — Bu sabah buraya gelen ve Şamda çıkan Elkabes gazetesi dünkü sayısının da Ankaradan alarak neşrettiği bir telgrafta Türkiye hükûmetinin Hataydaki yolsuzluk, tazyik ve tedhiş hareketleri hakkında Milletler Cemiyetine ve Fransaya birer nota gönderdiğini yazmaktadır.

İki Türk yaralandı

Antakya, 20 (A. A. nın hususî muhabirinden) Harbiyede bir kadın ve bir erkeğin yaralanmasiyle neticelenen bir hâdise daha olmuştur. İttihadı Vatanicilerin propagandalarına karşı durmak isteyen hararetli Türk taraftarı Eti Türklerinden Süleyman Kara Halilin 16—17 yaşlarındaki çocuklar yaralanmıştır

Sonu ikincide

Fransa - İtalya müzakereleri durdu

İngiltere Fransayı ittifaka sadakatsizlikle itham ediyor

Fransanın tavrı İtalyada infial uyandırdı. İngiltere inkisara uğradı

Berlin, 20 (Radyo) Havastan Gazeteler Duçenin Cenevedeki nutkunu İtalyanın Fransa ile olan münasebetlerinde istismara devam ediyorlar. Çekoslovakya ve İspanya meselesi üzerinde İtalya ile Fransanın anlaşması müşkül görülmektedir. Alman siyasî mehafiline göre Fransa gönüllülerin geri alınması plânını bozmuştur. Fransanın takındığı tavır İtalyanın infialini çekecek kadar menâlıdır.

İngilterede vaziyet

Londra, 20 (Radyo) Fransa İtalya müzakerelerinin inkıtaı İngiliz efkârıumumiyesinde asabiyet ve hayal inkisarına uğratmıştır. İngiliz efkârıumumiyesi Fransayı ittifaka sadakatsizlikle itham etmektedir.

Fransa, İtalya müzakereleri nin inkıtaa uğraması İspanyada ki gönüllülerin geri çekilmesini geciktirmiştir. Bu takdirde Fransa, İtalya anlaşması yapılmadan İtalya, İngiliz anlaşması da meriyete giremiyecektir.

Sovyet Rusyada yeni tevkifler

500 Müddei umumî zan altına alındı

Bunlar halk düşmanı mârtecilere karşı takibatı bastırmaktan suçlu bulunuyorlar

Moskova 19 (A A) — Havas muhabiri bildiriyor:

Sosyalist Çeskaya Zakonnosti gazetesi, Sovyet müddeiumumilerinden, son zamalarda yüzlerinden maskeleri kaldırılan ve halk düşmanı oldukları anlaşılıp tesbit edilen bir çoklarının isimlerini neşretmektedir Bunların arasında mühimleri şunlardır: Demiryolu ile nakliyat işleri müddei umumisi Segal, husûsi işler, yani irtica, hiyanet, casuluk ve devlete karşı hiyanet işleri için Sovyetler birliği müddei umumisi muavini Prus, Azak denize ve Karadeniz mıntakası müddei umumisi Dragunski, Seerdlovsk mıntakası müddei umumisi Leyman, Maverayı Kaf kasya mıntakası müddei umumi sikasiayski.

İddia mekanizması kadroları 1937 senesinde mühim miktarda yenileştirilmiş ve bu kadroya binden fazla yeni adam alınmıştır. Yalnız R S F S R. cumhuriyette, vaktile beyaz Ruslarla beraber hareket ettiği, ahlaksızlıklarda bulunduğu ve daha buna mümasil diger işler yaptığı meydana çıkarılan müddei umumî muavinlerinin adedi 500 den fazladır.

Bu halk düşmanlarının tatbiki mürtecî hainlere karşı takibatı bastırmak ve ehemmiyetsiz sebeblerden dolayı işçileri ve kolhozcuları aman vermez bir tarzda takip ederek halkı Sovyet adâletine karşı isyana teşvik eylemekti. Bu tatkik bilhassa köylülere karşı büyük bir şiddetle takip olunmakta bulunuyordu.

EK21: Yeni Mersin, Mayıs 1938

Bugün 16 Sayfa

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAĞI
HALKIN DİLİ

Son Posta

Sene 8 — No. 2810 | Yazı işleri telefonu: 20203 | CUMARTESİ — 28 MAYIS 1938 | İdare işleri telefonu: 20203 | Fiatı: 5 kuruş

Hatayın elim macerası Mecliste dün heyecanlı tezahürata sebeb oldu

Meb'uslar "Fransa bizi oyaladı ve aldattı, mukabil tedbir almalıyız!„ diye bağırdılar

Fransaya karşı alınması istenen tedbirlerden bazıları

1 — Fransa ile aramızda mevcud taahhüdlerin feshi
2 — Osmanlı borçlarından Fransızlara aid kısmın ödenmemesi
3 — Fransızlara karşı olan siyasî bloklara iştirak
4 — Türkiyede yer almış olan Fransız kültürünü bertaraf etmek
5 — Fransız mekteblerini kapatmak
6 — Mekteblerimizde Fransız lisanını okutturmamak

"Fransa kabul etmezse yalnız olarak müdahale ve Hatayın emniyet ve istiklâlini temin etmeliyiz!„

Köylü Meb'us İsmail Mehmed bağırdı: "Fransızlar Hatayda Türk köylülerinin dişlerini kırıyorlarmış. Biz burada 10 milyon köylü ise dişlerimizi bileyoruz„

Hariciye Vekili kürsüde

Tevfik Rüşdü Aras "Mu...mız olan soğukkanlılıkla hakkımızdan ve davamızdan emin olarak Hataydaki kayıd işlerinin sona ereceği yakın günlerde tebarüz edecek neticeyi beklemekteyiz!„ dedi

Fransa Hariciye Nazırı evvelce yapdığı vâdleri dün yazılı beyanat ile teyid etti

Mecliste dün söz söyliyen hatiblerden bazıları
Dr. Mazhar Germen — Seniha Hızal — Halil Menteşe — Hikmet Paşur

Ankara 27 (Hususî) — Bugün Meclis Hariciye bütçesinin müzakeresine geçilmesi bir çok hatiblerin bu münasebetle söz almalarına ve bilhassa millî davamız olan Hatay işine temas etmelerine vesile teşkil etmiş ve içtima salonu hararetli tezahürlere sahne olmuştur. Söz alan hatibler şunlardır:

Yusuf Kemal (Sinop), Fuad Gökbudak (Urfa), Hasan Reşid (Maraş), Turgud (Manisa), Rasih Kaplan (Antalya),

(Devamı 11 inci sayfada)

Hariciye Vekili Tevfik Rüşdü Aras

DOST YUGOSLAVYANIN HARBİYE NAZIRI SÖYLÜYOR:

"Türk Ordusu dünyanın birinci sınıf Orduları arasında yer almıştır„

General Mariç dün gece İstanbuldan ayrılırken türkçe olarak «Yaşasın Türkiye» diye bağırdı

General Mariç topçu atış mektebinin talimlerinde

(Yazısı 5 inci sayfamızda)

ATATÜRK

Reisicumhur Atatürk dün sabah saat 10,35 de hususî trenlerile ve refakatlerinde Mareşal Fevzi Çakmak olduğu halde şehrimizi şereflendirmişlerdir. Atatürk istasyonda vali ve belediye reisi

(Devamı 3 ncü sayfada)

Atatürkün İstanbulu muvasalatlarına aid diğer intıbaları üçüncü sayfamızdadır.

İngilterede yeni harb gemileri yaptıracağız

Üç mukaveleden ibaret olan malî anlaşma dün Londrada imzalandı

Londra, 27 (Hususî) — Türkiye ile İngiltere arasında aktedilen ve üç mukavelenameden ibaret olan yeni malî ve ticarî anlaşma bugün imzalanmıştır.

(Devamı 11 inci sayfada)

Asrî mezarlık meselesi

Vali ile birlikte eski daimî encümen ve istimlâk komisyonu âzalarının da lüzumu muhakemelerine karar verildi, dava temyiz mahkemesinde görülecek

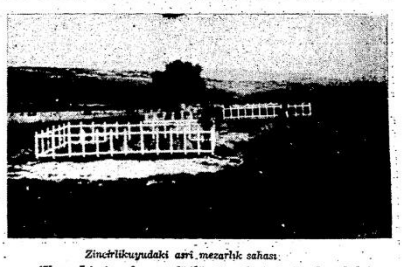

Zincirlikuyudaki asrî mezarlık sahası

(Yazısı 5 inci sayfamızın dördüncü ve beşinci sütunlarındadır)

Yeni büdce Mecliste ittifakla ve alkışlar arasında kabul edildi

Başvekil: "Önümüzdeki seneyi hükûmet bir iş yılı addetmektedir „ dedi

Meclisin dünkü toplantısında Hariciye, İktısad, Ziraat büdceleri görüşülürken Vekiller izahat verdiler

Ankara 27 (Hususî) — Büyük Millet Meclisinin bugünkü toplantısı saat dörtten yirmi bir ona kadar fasılasız yedi saat 10 dakika devam etmiştir. Bu toplantıda İktısad, Ziraat ve Hariciye büdceleri görüşülerek kabul edilmiş, bundan sonra da varidat büdcesi

(Devamı 11 inci sayfada)

EK22: Son Posta, 28 Mayıs 1938

CUMA 10 HAZİRAN 1938

TANEVİ İstanbul: Ankara Caddesi
TELGRAF: TAN, İSTANBUL
TELEFON: 24318, 24319, 24310
DÖRDÜNCÜ YIL — No. 1118
5 KURUŞ

TAN

BAŞMUHARRİRİ: AHMET EMİN YALMAN

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ KÜTÜPHANESİ

Çocuk Ansiklopedisi
Bu iki büyük ciltlik eser her evde bulunması lâzım bir kütüphanedir. Çocuğunuzu bundan mahrum bırakmayınız. Tam eserin fiyatı 7 liradır.
TAN Matbaası

Hatayda idare Türk Unsurunun Elinde

Umumî Valiliğe, ve İdarî Makamlara Türk Memurları Tayin Edildiler

Binbaşı Kole'nin Beyanatı

"Her Yerde Memleketi Ekseriyet Unsuru İdare Eder. Ekalliyetler Tâbi Olurlar. Türk - Fransız Dostluğunu Halelden Vikaye İçin Bütün İcraatı Yapacağız„

Antakya, 9 (Hususî) — Bugün Hatayda idare Türk unsurunun eline geçti. Bu suretle bütün karışıklıklar sona ererek tam bir sükûnet devresi girdi.

Fransız askerî mümessili Hatayda Türk mümessilleri arasında

Hatay umumî valiliğine doktor Abdurrahman, Antakya kaymakamlığına Sürreyya, Antakya belediye reisliğine Vedi Münir Karabay, Kırıkhan kaymakamlığına doktor Vedi Karamut, Nahiye müdürlüğüne Hâmi tayin edildiler. Ve hükûmet dairelerine de yüzde 75 nisbetinde Türk unsuru yerleştirildi.

Bu hareket Hatayda yalnız Türkler tarafından değil, diğer unsurlar tarafından da büyük bir sevinç le karşılandı. Halkevinde Arap mümessilleri, Suphi Berekât, kardeşi Raif ve Mustafa Kuseyri'nin iştirakile yapılan samimi toplantı buna delildir. Yalnız Hatay değil, hattâ Suriye efkârı umumiyesi de vaziyetin normal bir seyir almasından fevkalâde memnundur. Nitekim sözde pılan bir mitinge gıncak altmış kişi iştirâk ettirilebilmiştir.

(Arkası: sayfa 6, sütun 1 de)

Süvarilerimiz Geldi

Halk Kıymetli Süvarilerimizi Coşkun Bir Heyecanla Karşıladı

Binicilerimiz Niste, Romada ve Varşovada Nasıl Zaferler Kazandıklarını "Tana„ Anlatıyorlar

Yüzbaşı Eyüp Öncü halkın omuzları üstünde taşınırken

Süvari sübaylarımız, Avrupa müsabakalarında parlak neticeler aldıktan sonra, dün şehrimize döndüler. Kendi

töreni yapıldı. Dün gelen süvari sübaylarımız yüzbaşı Cevat Gürkan, yüzbaşı Eyüp Öncü, üsteğmen Sa -

(Arkası: sayfa 9, sütun 1 de)

Süvarilerimizin karşılanmalarına ait resimlerimiz 7 inci sayfamızdadır.

Ticarette Güven Ve İtibar

Ahmet Emin YALMAN

Her nevi inkişafın ilk şartı güvendir. Her vatandaşın verimli iş görebilmesi için yarına güvenebilmesi lâzımdır.

Yarın elbette meçhullerle doludur. İstikrarsız bir harici âlemin icap ettirdiği yeni yeni vaziyetlere uymak için yarın neler yapmak lâzımgeleceğini kimse iptidadan kestiremez. Fakat ticarete, krediye, itibarı tesisiküe olan birtakım esas prensipler vardır ki bunların hiç bir zorluk karşısında emin olabilmelidir.

Kemalist hükûmetin en kuvvetli tarafı bu prensipler üzerinde titremesidir. Vakit vakit usulleri, kaideleri değiştirmek lâzım gelmiştir. Fakat o zamana kadar hüküm süren usuller neticesinde girişilen taahhütlerin yerine getirilmesine daima şu veya bu imkân hazırlanmıştır. Hele İktisat Vekâleti eski mânada bir hükûmet dairesi şeklinde değil, çok hassas ve dürüst bir tüccar zihniyeti ile idare edilmiştir.

Bugün ilk defa olarak öyle bir vaziyet karşısındayız ki, şimdiye kadar olan gidişe ve sıkı bir suzerite korunan ana prensiplere ilk bakışta aykırı görünmektedir. Serbest döviz üzerine muamele yaptığımız memleketlere olan ticari ödemelerimiz fasılaya uğramıştır. Bu fasıla, yeni bir tedbirin hazırlanması için lâzım gelen zamanın makul haddini aşmıştır. Yarın nasıl hareket edileceği hakkında da ticaret âlemine hiç bir nevi ışık verilmemiştir.

Vaziyetin bir defa esas bakımından piyasamız için büyük ehemmiyeti var. Sonra asıl mühim nokta, maziye ait taahhütlerin tasfiyesi hakkında derhal bir yol ve kolaylık gösterilmemesidir. Bunun da iki fena neticesi vardır: Birincisi ticaret âlemimin, ana prensiplere aykırı tedbirlerin birden bire başgösterebilmesi ve taahhütleri yerine getirmek imkânını temin etmemesi korkusile hızını ve teşebbüs kudretini kaybetmesi ve fiyatlara bir risk payı ilâve etmesidir. İkincisi de hariçte ticari itibarımızın sarsılması tehlikesidir ki ticarî itibar, da ima umumî itibarın temelidir.

İktisat Vekâletinin bu kadar mühim prensipleri gözden uzak tuttuğu bir saniye için bile hatırımıza gelmiyor. Bize öyle görünüyor ki Vekâlet, iki prensip arasında tereddüde düşmüştür. Bunlardan biri ticari kayıtları kaldırmak ve memleket her nevi eşya bulunmasını temin etmek için evvelce açtığı geniş kapıyı kısmen olsu akapamayı cazip bulmamasıdır. İkincisi de yeni döviz vaziyetlerinin zarurî icaplarına uygun ve müsbet tedbirlerin bir an evvel alınması lüzumudur.

(Arkası: Sayfa 6, sütun 3 de)

Askerî ceza kanununda Yapılan Değişiklik

Ankara, 9 (TAN Muhabirinden) — Millî Müdafaa Vekâleti tarafından Askeri Ceza Kanununun 39 uncu maddesinin değiştirilmesi hakkında hazırlanan kanun lâyihası Meclise gelmiştir. Bu lâyihaya göre :

1 — Askeri şahıslar hakkında hükmolunan aşağıda yazılı cezalar, askeri hapisanelerde infa edilir.

a - Subaylarî askeri memurlar hakkında tart ve ihracı mucip olmıyan askeri hükümler;

b - Askeri mektepler talebesi hakkında verilen ve kayıtlarının silinme sini mucip olmıyan ceza hükümleri;

c - Eratın askere girdikten sonra işlediği suçlardan dolayı verilen altı ay veya daha az ceza hükümler;

d - Herhangi bir mahkeme, makam veya heyet tarafından verilmiş veya katileşmiş para cezalarından çevrilme altı ay veya daha az cezalar;

2 — Resmî bir kıyafet taşıyan, rüt beli veya rütbesiz şahıslar hakkında herhangi bir makam veya mahkeme tarafından verilen tevkif müzekkereleri askeri tevkifanelerde infaz olunur.

[Arkası: Sayfa 6, sütun 4 te]

Adli Tıp Müessesesinin Bir Yıllık Faaliyeti

Bir Senede 9 Meçhul Ceset Gömüldü

İstatistikler, Uyuşturucu Zehirlerden Akıllarını Oynatanların Sayısını Bir Hayli Yüksek Gösteriyor

Adli Tıp müessesesinin işleri günden güne artmaktadır. Bu da halkın adliyemize ve kanunlarımıza ve fenne karşı gösterdiği itimadın artmasından doğmaktadır.

1936 yılında Adli Tıp işleri müessesesinin umumî idare işlerine ait evrakın sayısı, 17,668 iken 1937 de bu yekûn 20,223 e çıkmıştır. Müessesenin diğer şubelerinin iki senelik işleri de şöyle mukayese edilmektedir. 936 senesinde müessesenin meclisine 2912 iş aksetmişken 937 de bu yekûn 3,271 e varmıştır. Morg 936 yılında 376 cesedi tetkik etmişken 937 de baktığı cesedin sayısı 341 dir. 936 yılında müşahedehaneye 1,281 insan gelmişken 1937 de 1,221 kişinin akli vaziyeti incelenmiştir. 936 senesinde kimyahane 1,351, 937 senesinde de 1,306 muhtelif madde tahlil etmiştir.

Şayanı dikkat rakamlardan biri de 1936 da hüviyetleri tetkik edilmek üzere müesseseye gelen cesetlerden yalnız birisinin hüviyeti anaşılmadığı gömüldüğü halde 937 yılında tam dokuz tane cesedin hüviyeti anlaşılmadan defnedilmiştir. Bu dokuz ölünün kimler olduğu tespit edilememiştir.

(Arkası: Sayfa 6, sütun 2 de)

İsmet İnönünün Sıhhati Düzeliyor

Prf. Fizenje Fransadan Gelerek Dün Kendisini Muayene Etti

Ankara, 9 (Tan muhabirinden) — General İsmet İnönünün rahatsızlığı vesilesile Fransadan celbedilen profesör Fizenje bu sabahki ekspresle Ankaraya gelmiş ve derhal İsmet İnönünün sıhhatile alâkadar olmuştur.

Türk doktorları ile yapılan müşterek bir konsultasyon sonunda Profesör, İsmet İnönünün günden güne iyileşmekte olduğu neticesine varmıştır.

Profesör Fizenje bu akşamki ekspresle memleketine gitmek üzere yola çıkmıştır. Kendisile yaptığım bir mülâkatta bana demiştir ki:

— General İsmet İnönünün sıhhatinde endişeyi mucip hiç bir nokta yoktur. Şimdiye kadar yapılan tedavi çok yerindedir. Aynî tedaviye devam suretile Generalin pek yakında tamamen iyileşeceği muhakkaktır. Buna katiyetle eminim.„

Adanada Dokuz Kişi Sütten Zehirlendi

Adana, 9 (Tan muhabirinden) — Bugün Adanada dokuz kişi içtikleri sütten zehirlenmişler ve derhal memleket hastanesine kaldırılmışlardır. Yapılan âcil tedavi neticesinde hayatları güçlükle kurtarılmıştır.

Müddeiumumilik hâdiseye el koymuş ve mesulleri aramıya başlamıştır.

Denizlide Zelzele

Denizli, 9 (A.A.) — Dün akşam 20 yi 20 geçe kuvvetli ve devamlı zelzele olmuştur. Hasar yoktur.

Umumî Af Talebi İçin Gönderilen Istidalar

Umumî af dilemek emelile mahkûmların bütün mebuslarımıza gönderdikleri istidalar matbudur. Altında (Ankara Cezaevi mahkûmları) imzası vardır. 4 Haziran 1938 tarihli olan bu istidaların metni şudur :

"Sayın Saylavımız;

Ulu Önderimiz Atatürkün devre başında Kamutayda irad buyurdukları yüksek hitabelerinde: "Devlet, Cumhuriyetin yalnız otoritesini değil, şefkatini de temsil etmelidir„ direktifine tevfikan, sevgili hükûmetimizin ve aziz Kamutayımızın, memlekete ve Atatürk yoluna ve inkılâplarına hiyanet etmiş olanlara karşı, yüce Cumhuriyetimizin merhamet ve şefkatini tebarüz ettirerek, siyasî mahkûmlar hakkında âlicenaplık göstermek üzere bulunduğunu gazetelerden öğreniyoruz.

Atatürk neslinin ve devrinin en ağır yüklerini omuzlarında taşımış, en elim cefalarına, en müthiş çetinliklerine maruz kalmış olan sizin, bu neslin iztıraplarını unutamıyacağınız kanaati ile ve hapisaneleri dolduran Atatürk neslinin elem ve dileklerine tercüman olduğumuzu ümit ederek, milleti candan seven büyük ruhunuza hitap ediyoruz.

(Arkası: sayfa 6, sütun 1 de)

İspanyada Yeni Hava Taarruzları

Bir Fransız ve Bir İngiliz Gemisi Bombalandı. Bir Ademi Müdahale Memuru Öldü

Londra, 9 (Hususî) — İspanyada hava taarruzları devam ediyor. Bugün de bir İngiliz gemisi bir bomba yiyerek yoluna devamdan geri kalmış, bir Fransız vapuru da aynî sebepten ateş almış, vapurun yolcularından ve memurlarından birkaç kişi yaralanmış ve iki yolcu ölmüştür.

Vapurda, ademi müdahaleye mensup İngiliz memurunun da tehlikeli bir surette yaralandığı ve öldüğü haber veriliyor. Fransız gemisinin yangından kurtulmasına imkân görülememektedir. Bir Fransız destroyeri gemiye yardım için hareket etmiştir.

Londra gazetelerinin hepsi de, İspanya sularındaki İngiliz bayrağına saygı göstermek için katî tedbirler alınmasını istemekte ve deniz karakolunu takviye edecek bir hava karakolunun vücude getirilmesi, hava karakolunun müteavizlere ateş etmek salâhiyetini kullanması teklif edilmektedir.

Muharebe vaziyeti

Frankocular tarafından verilen malûmata göre Frankistler şimali

(Arkası: Sayfa 9, sütun 6 da)

EK23: Tan, 10 Haziran 1938

HABER

5 Kuruş - Telefon: 25872 — Sene: 7. - Sayı: 2292 — 12 Haziran 1938 PAZAR — İlân İşleri Tel: 20335

Bugün Tayyare piyankosunda
Kazanan numaralar
Yazısı 8 incide

Hatayın tamamiyet mülkiyesi
Ordumuzun garantisi altındadır

Hatayın tamamiyeti mülkiyesini garanti etmek gibi şerefli bir vazifeyi de üzerine almış olan şanlı ordumuzdan bir süvari müfrezesi

2972 Numaralı Otomobil cinayeti

Bütün sır, sarışın kadının dudakları arasındadır

Ibrahimin metresi, maktulün sevgilisi miydi?

Beş kişi - 3 erkek 2 kadın - Cuma günü Büyükderedeki Beyaz parktan nereye gittiler ?

Sarışın kadın ipsala cinayetile alâkadar görülmezse yarın şehrimize getirilecek

Otomobil cinayetinin şehrimizde geçen kısmının bütün tafsilâtını dünkü nüshamızda vermiş, maktulün karısı Meleğin bildiklerini ve kocası hakkında söylediklerini de bu arada kaydetmiştik.

Devamı 8 incide

Prağda şayialar:

Almanlar, Macarlar, Lehler Çek hududunda

Tahşidat yapmışlar!

Alman gazeteleri harp esnasında düşmanlar arasında bile kullanılmamış derecede şiddetli bir lisanla Çeklere hücum ediyorlar

Berlin, 11 (A.A.) — Çekoslovakyada yarın yapılacak olan nahiye intihabatının son safhası münasebetiyle Alman matbuatı müttefikan Prag hükûmetine karşı şiddetli neşriyatta bulunmaktadır.

Devamı 8 incide

Japonlar Hankova taarruza hazırlanıyorlar

Askere alma işinde istisnaları kaldırarak Çin ordusu miktarını artırmağa karar verdi

Japonlar tarafından zaptedilmek istenilen Çinin yeni merkezi Havkovdan bir görünüş...

Yazısı 4 üncüde

Teferruatı mahallinde tesbit edecek

Askerî Heyetimiz bugün Hataya vasıl oldu

Milletler Cemiyeti komisyonu Fransanın göstermeğe başladığı kiyasete henüz ulaşamadı

Cenevredeki murahhasımız dedi ki:

Dikkat ediniz ki bu vahim mesuliyet Milletler Cemiyetine kadar sıçramasın.

Hataya giden askerî heyetimizin başkanı genel kurmay ikinci reisi Orgeneral Asım Gündüz

Ankara, 11 (A. A.) — Hataya müteadir erkânıharbiye anlaşmalarını Fransız şark orduları kumandanı orgeneral Hutzinger'nin riyaseti altındaki Fransız askerî heyetile, Antakyada müzakere etmek üzere genel kurmay ikinci başkanı orgeneral Asım Gündüz'ün başkanlığı altında hariciye vekâleti birinci daire reisi elçi Cevat Açıkalın, genel kurmay harekât şubesi müdürü Albay Feyzi Mengüç ve harekât şubesinden yüzbaşı Nureddin Alpkartaldan mürekkep heyetimiz bu

Devamı 8 incide

Zengin bir demir madeni bulundu

Miktarı 20 milyon ton tahmin edilen maden Divriki civarındadır

Ankara, 11 (Hususi) — Divrikiye yakın olan Hasançelebi'de Demirdağ kadar mühim ve kalite itibariyle daha yüksek bir demir cevheri bulunmuştur. Demirin miktarı 20 milyon ton tahmin edilmektedir.

Madenden alınan nümuneler Ankaraya getirilmiştir. Yapılacak tahliller yeni demir madenimizin kıymeti hakkında kat'i bir fikir verecektir.

Diğer taraftan, Keskin civarındaki Mokden madeninin işletilmesi için de Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü mahallinde tesisat yapmaktadır. Umum Müdür Reşit Gençer önümüzdeki hafta oraya giderek tetkiklerde bulunacaktır.

EK24: Son Posta, 12 Haziran 1938

SAYISI HER YERDE
3
KURUŞ
5 Temmuz 1938
SALI

SON TELGRAF

SAĞLIK KUPONU
Bu kuponun yirmi tanesini toplayıp idaremize getiren okuyucularımız SON TELGRAF'ın birinci sınıf müteharrirleri tarafından meccanen tedavi edilecekleridir. Kuponlar, her gün idarehanemizde değiştirilmektedir.

Sayı: 476
Yazı İşleri: Telefon 20827
İstanbul Cağaloğlu Nuruosmaniye No: 54
En son Telgrafları Ve Haberleri Veren Akşam Gazetesi
İdare - İlân: Tel. 20827
Telgraf: İst. Son Telgraf

HATAYDA YER YERİNDEN OYNUYOR!

Türk askerlerini omuzda ve kucakta götüren kardeşlerimiz adım başında bir kurban kesiyorlar

Ordumuzun kuvayı külliyesi bu sabah Hataya girdi

Askerlerimiz Antakya'ya ancak yarın sabah vasıl olabilecekler

Antakya muhabirimiz ordunun girişine aid bütün tezahüratını tafsilatile bildiriyor

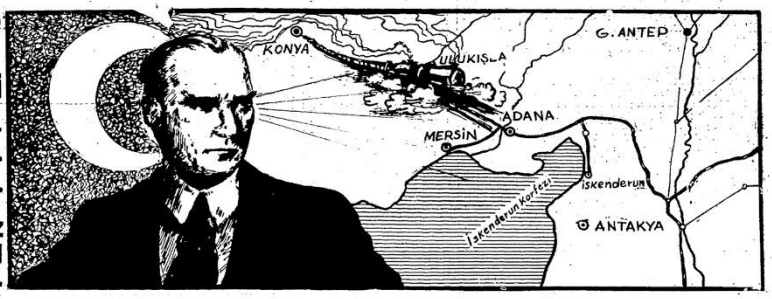

Atatürk'ün dehası, Atatürk'ün ileriye bakan nurlu gözleri, onun irade ve azmi nihayet Türk Hataya da vâdettiği istiklâl ve istikbali tahakkuk ettirmiş bulunuyor. Ona ömür, ona mill eti ile beraber ebedi saadet dile r ve bu yeni ve büyük zaferini de kutlularız.

Antakya 5 (Hususi muhabirimiz bildiriyor)— Pazar sabahı erkânıharbiye anlaşmalarının saat sekizde imzalandığını bildirmiş ve bu anlaşmaların imza edilmiş olması mahzahile askerlerimizin de inzibati vazifelerine başlamak üzere o gün öğleden sonra Payasdan hududu geçerek Hataya girecekleri hakkında malûmat vermişti.

Hattâ bu haber halk arasında da şayi olmuş, halk kahramanlarımızı bir an önce görmek üzere akın akın hududa doğru koşuşmaya başlamıştı. Fakat sonradan Ankaradn Hariciye Vekili Rüştü Aras'la Fransız sefiri arasında cereyan etmekte olan siyasî müzakereler neticesinde husule gelen anlaşmanın da imza edilmesinden sonra askerlerimizin Hataya girecekleri hakkında iki tarafın mutabık kaldığı öğrenilmiş ve halk sırak memdi teşkilâtını idare edecek bir subay heyeti ile bir ihzar kıt'asını karşılıyabilmiştik. Bu heyet şu zevattan ibaretti:

Binbaşı Süleyman Dinçsoy, 11 inci bölük kumutanı yüzbaşı Cemâl Dora, yüzbaşı Emin Alpan, üs.

Hatayilların öptükleri ve önünde ağladıkları Türk sancağı

teğmen Muzaffer Bingür, teğmen Rıdvan Erbakan, asteğmen Saim Özgür, Zeki ve ilk mangadan Zekeriya çavuş, Hasan onbaşı, Ahmed onbaşı, er Ferhat, er Muharrem.

SİYASİ ANLAŞMA HABERİ

Nihayet Fransa ile Türkiye arasındaki siyasî anlaşmanın da dün Ankarada imzalandığı haberi buraya gelmiş ve bir gümbek sürütle her tarafa yayılmıştır.

Bu haberi duyan ve ordumuzun artık ve derhal Hataya girmesinde hiçbir engel kalmadığını öğrenen halkın heyecan, sevinç ve neş'esini ifade etmek mümkün değildi.

Bu'tan başa misli görülmemiş bir itina ve fevkaladelikle süslenmiş olan Hatay, ağuşunu açmış, gece olmasına rağmen askerleri mizi bekliyordu. Halk dün gece hiç uyumamış denilse caizdir.

İLK KITALARIN GİRİŞİ

Dün gece yarısını beş dakika geçe Hatayda Türk kuvvetlerine tahsis edilen yerlerde karargâh sahalarını teshit etmek üzere ilk müfrezelerimiz hududu geçerek Hatay arazisine dahil olmuşlardır. Bu kuvvetlerimiz Hataya girerken Hataya gireceklerini diğer küllî kuvvetlerimiz de hudud boyunda tahşidd etmeğe başlamış bulunmakta idi.

ORDU MÜMESSİLİNİN HAZIRLIĞI

Diğer taraftan burada ordu mümessili olarak kalmış olan albay Fevzi Mengüç de buraya girecek kıtaatın karargâh ve kumandanlık mevkilerini hazırlamakla meşgul bulunmakta idi.

698 kişilik ilk kuvvetler, kadın erkek, çoluk çocuk on binlerce kişinin çılgınca alkışları arasında sabaha karşı İskenderuna girdi, halk kendini zaptedemiyerek askerlerimizin önüne atıldı. Kadın, erkek herkes kahraman erlerimizi kucaklıyarak öpüyor ve Yaşa Atatürk, varol diye sevinç gösterişları dökülüyordu.

İskenderun muhakkak ki bugün tarihinin en harikulâde saatlerini yaşıyordu.

KÜLLİ KITAATIMIZ DA GİRDİ

Diğer taraftan albaykurmay Şükrü Kanadhmın idaresinde 1022 kişiden mürekkeb küllî kuvvetlerimiz de bu sabah saat beşte Hesizdan hududu geçerek Hatay topraklarına ayak bastı.

Hatay bugün şu saatlerde en büyük bayramını yaşıyor. Bütün Hataylılar şimalden gelen temiz ve ebedî hürriyet havası içinde, fakat hiçbir taşkınlığa ve karga şalığa meydan bırakmadan sokaklara dökülmüş bekleşiyorlar.

Kurmay albay Şükrü Kanadlı

Bu karşılamanın bariz hususiyetlerinden biri de Türkten gayri unsurların da bu heyecanlı manzaraya bigâne kalmamaları ve samimî surette Türk kardeşlerinin sevinç ve neş'esine iştirak etmeleridir.

SANCAĞIMIZI ÖPÜYORLAR

Hataya giren Türk kıtası kumandanı kurmay albay Şükrüye mektublller ve halk tarafından bütün mektetler verilmektedir. Nazik bir kumandan olan Şükrü halkın gös.

(Devamı 6 ıncı sahifemizde)

hükümetçiler Ispanyayı karış karış müdafaa ederek çekiliyorlar

General Siyaha diyor ki: Mağlûb olmak istemiyen bir milletle muharebe etmek zordur

(Yazısı altıncı sahifemizde)

Japonyada:

Evler yıkılıyor İnsanlar ölüyor

Tokyo 5 (A.A.)— Kanazava eyaletinde yeniden vukubulan tufeyan neticesinde 40 kişi ölmüş, 205 ev yıkılmış ve 20 köprüyü sular götürmüştür. Memlekotin garbında şiddetli yağmurlar yağdığı ve Kagava eyaletinde birkaç kişinin öldüğü bildirilmektedir.

Askerî Konuşmalar

Balkan antantına dahil devletler arasında Ankarada yapılıyor

Balkan antantına dahil devletler kurmay heyetlerine teshit olunan esaslar dahilinde görüşmelerde bulunmak üzere memleketimize gelmiş olan Rumen, Yugoslav ve Yunan askerî heyetleri dün Ankaraya varmışlardır. Toplantılara bugün başlanmıştır.

Horti Berline Gidiyor

(Yazısı altıncı sahifemizde)

Vekiller hey'eti yakında mühim bir toplantı yapacak

Bu toplantı da son siyasî muvaffakiyet üzerine husule gelen yeni vaziyet hakkında görüşülecek

Şehrimizde bulunan Başvekil Celâl Bayar ile Dahiliye, Millî müdafaa ve Maliye Vekilleri bu-

(Devamı 6 ıncı sahifede)

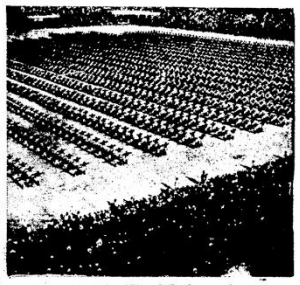

Çek sokol teşkilâtı sokollar bayramında

Sokullar bayramı münasebetile

Çekoslovakyada nümayiş ve tezahürat yapıldı

Atletler, muazzam bir Fransa kelimesi teşkil ettiler

Yazısı 6 da

EK25: Son Telgraf, 5 Temmuz 1938

İmtiyaz sahibi Şükrü BALCIOĞLU

YENİGÜN

Mesul müdür B. Sıtkı KUNT

Gündelik Gazete — Antakya 6 TEMMUZ 1938 Çarşamba — YİL 10 Sayı 1922

İdarehanesi: Cumapazarı hususi dairesi

HATAY BAYRAM YAPIYOR

Büyük Kurtarıcı Ulu önder, Binyaşa !..

Kahraman Askerlerimizin Aktepe ve İskenderuna Girişleri Tarihte Misli Görülmemiş Coşkun Tezahüratla Karşılandı

Bütün Şehirler, Köyler, YollarBayraklarla Donatıldı Halk Gece ve Gündüz Hiç Durmadan Atatürkü ve Askerlerimizi Alkışlıyor.

Günlerdenberi şehrimiz Hataya gelecek şanlı Türk ordusunun intizarı içerisinde yaşıyordu. Herkes bu mutlu hadisenin bir saniyelik haberle hemen doğaca ğunu bilmekle beraber sabırsızlığını gizlemekte çekinmiyordu.... Dün akşam saat 11 müjdesi bütün endişelerimizi çözdü... Türk askeri hareket emrini almıştı....

Bir anda, yarı uykuya dalan şehir yeni baştan hayatlanmıştı. Penceresi aydınlanıyor... Evlerinden dışarıya fırlıyan halk caddeleri sokakları telâşlı bir kalabalıkla dolduruyordu... Hataya ilerliyen Memetçikleri önlemek için herkes otomobil aramakla meşgul bir anda neşeli bir uğultu her tarafı doldurmuştu. Ve bu uğultular arasında otomobiller âmi bir gürültü ile sıyrılarak yol alıyordu.... Ve biri diğerini takip ediyordu. Arkada kalanlar: tunç Memetçikleri bir an evvel görmek bahtiyarlığına kavuşacak bu şen grupları gıpta ile uğurlarken yarın da buradadırlar diye başkalarile birbirlerini teselli ediyorlardı....

Fakat herkes uykusunu unutmuştu... Zira bu müjdeli haber onları sermest etmiş artık günleyen uyusalar yalnız bu mesud

Hatayı kurtardın sana binlerce minnet ve şükran Ulu Atamız

ümit onları dim dik tutmağa kâfi idi.

Günün tabloları :

Antakya — Hassa yolu

Askerlerimizi karşılamak için otomobillere dolan halk Aktepe ve İskenderuna doğru yol almağa başlamıştı.

Yenigün yazısı ve fotoğrafçıları iki kola ayrılmıştı. Şükrü Balcıoğlu, Remzi Silioz ve foto Fazıl Baltadan ibaret İskenderun kolu Antakyadan ayrılmıştı.

Bekir Sıtkı Kunt, Selim Çelenk, Reşat Kerey, Kemal Süker ve Necmi Kâtip'ten mürekkep olan Hassa kolu kamyonetine binmişti.

Bizi taşımakta olan şoföre Aktepeye doğru yol almasını söyledik. Vaziyetten haberdar olan Kırıkhanlılar taklarını bayraklamak, dükânlarını kordelalamak ve Türk büyüklerinin resimlerini asmakla meşgul bulduk. Bizim gelişimizle katiyet kesbeden " Ordunun bu sabah Hataya gireceği.. haberi dilden dile daha kuvvetle yayılmakta iken biz Aktepe yoluna düştük.

Her an Memetçikleri karşılamak ümidile gözlerimiz yolun ilerilerine dikili, alaca karanlık içinde

(Sayfayı çeviriniz)

EK26: Yenigün, 6 Temmuz 1938

CUMARTESİ
3
EYLÜL 1938
YIL: 21-3
Sayı: 7417-1517

Kurun

İSTANBUL — Ankara Caddesi
Posta kutusu: 46 (İstanbul)

Telgraf adresi: Kurun - İstanbul
Telef. 21413 (Yazı) 24370 (İdare)

İlâvemizle beraber Bugün
24
SAYFA
Sayısı her yerde 100 para

Hatay Meclisi dün sabah büyük bir merasimle açıldı

B.Sökmen ittifakla devlet reisliğine seçildi

Celseyi açan Mehmet Adalı ve Meclis Reisi birer nutuk söyledi

Meclis, yeni devletin adını "Hatay„ olarak kabul etti

Hatayın devlet reisi Bay Tayfur Sökmen

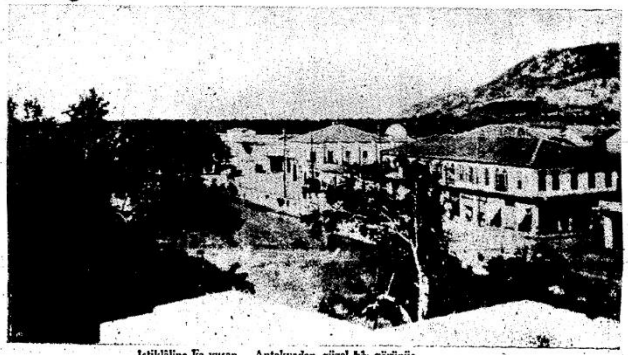

İstiklâline kavuşan Antakyadan güzel bir görünüş

Antakya, 2 (A.A.) — Anadolu Ajansının hususî muhabiri bildiriyor:

Hatay Millet Meclisi bu sabah saat 10 da coşkun ve sevinçli tezahürat içinde yaşlı reis Mehmed Adalı'nın nutku ile açılmıştır. Kapının önünde Türk ve Fransız askeri kıtaları, Türk ve Fransız hükûmet mümessillerini ve askeri kumandanlarını selâmlamıştır.

B. Abdülgani Türkmen ittifakla ve alkışlar arasında meclis reisliğine seçildikten sonra reis vekilleri ve divanıriyaset intihabatı ve resmi tahlif yapılmış ve bunu müteakip B. Tayfur Sökmen ittifakla ve alkışlar arasında devlet reisliğine intihap edilmiştir.

B. Tayfur Sökmen, yarın merasimi mahsusa ile meclise gidecek, and içecek ve bir nutuk söyliyecektir.

Antakya, 2 (A.A.) — Anadolu Ajansının hususi muhabiri bildiriyor:

Hatay Millet Meclisi devletin resmi adını "Hatay" olarak kabul etmiştir.

(Devamı 2 inci sayfada)

İmralı cezaevi

Yazan: Asım Us

Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlunun hazırladığı bir fırsattan istifade ederek mebuslardan, gazetecilerden, adliyecilerden mürekkep bir ziyaretçi kafilesi içinde İmralı adasına ben de gittim. Oradaki ağır ceza suçlularının nasıl çalıştıklarını yakından gördüm. Burada tatbik edilmekte olan ceza usulünün bugüne kadar verdiği neticeler üzerine düşündüm.

Bu kısa müşahede ve tetkikten vardığım kanaat şudur ki Bay Saraçoğlu İmralı adasını ziraî hapishane haline koymakla gerçekten muvaffak bir eser vücuda getirmiştir. Hem bu eserin bir taş ile iki, hattâ üç kuş vurmak kabilinden katkat fayda temin eden bir usul olduğuna inanmak için ince ince tetkiklere mahal yoktur. Sadece adaya çıkarak bir, iki saat kadar vakit geçirmek kâfidir.

Bir kere İmralı adasındaki mahpuslardan bazılarile konuşulup da mahkûmiyet sebepleri kendi ağızlarından dinlenilince insan hayretler içinde kalıyor. Birtakım hiçten sebeplerin kin ve hiddetle karışarak büyük cinayetlere yol açtığı ancak o vakit anlaşılıyor. Sonra kıyafetlerine ve sözlerine göre diğer insanlardan hiçbir farkı olmayan bu karabahtlı mahkûmların hallerine acımamak elden gelmiyor.

Hakikat şudur ki Adliye Vekilimizin dediği gibi Türkiyede profesyonel katil yoktur. Fakat her nedense katl denilen cinayet kanunlarımız ile yasak edilmiş olmasına rağmen cahil halk tabakası arasında pek çirkin görünmüyor. Bazan ehemmiyetsiz bir sebeple bir adam yine kendisi gibi bir insan olan bir başkasının hayatına kastedebiliyor. Bunu da kolayca itiraf ediyor. "Evet o adamı şunun için öldürdüm„ diyebiliyor. Halbuki ağır ceza mahkûmları arasında öyleleri var dır ki "Niçin mahkûmsun?„ diye sorulunca ağır ceza suçlusu mahkûmiyetinin sebebini açıkça söyliyemiyor.

(Sonu Sa. 2 Sü. 4)

Adliye vekili ve refakatindeki zevat İmralıye çıkarlarken

İmralı Mahkûmları

Cezaevini teftiş eden Adliye Vekili şöyle dedi:

"mahkûmları cemiyete faydalı birer unsur haline getirmek için çalışıyoruz„

(Yazısı 4 üncü sayfamızda)

Arap gençlerinin garip ve gülünç bir kararı

Berut, 2 (Hususî) — Berutta. ki Arap gençlerinden bir kısmı, Hatay vaziyetini tetkik için aralarında yaptıkları bir toplantıda İskenderun livasının remzini ihtiva eden bir kaç heykelin yaptırılmasına ve bunların Irak, Suriye ve Filistin Arap şehirlerine diktirilmesine karar vermişlerdir.

Arap gençleri, Hatayı hâlâ Suriye nin bir parçası saymak davasındadırlar.

Bunun için Arap âleminde Türkiye aleyhinde tahrikât yapmaktadırlar. Bu gençler yabancılar tarafından sevk ve idare edilmektedir.

Donanmamız İzmirde

Ege denizinde talim yapılacak

İzmir, 2 (Hususî) — Başta Yavuz olduğu halde şanlı donanmamızın 12 parçası bu sabah limana gelmiş, halkın tezahüratile karşılanmıştır. Donanma merasim girişiyle Yenikale den limana girmiş, Yavuz, Hâmidiye, Kocatepe, Tınaztepe, Zafer, Kışla önünde Sakarya, İnönü, Gür, Dumlupınar denizaltı gemileri Menderek içinde, Hızırreis gambotu, Erkin denizaltı anagemisi, Akın gemisi Karşıyaka, İzmir arasında demirlemiştir. Öğleden sonra Amiral maiyetiyle Vilâyeti, Komutanlığı, Belediyeyi, ziyaret etmiş; saat on dörtte Vali, Kumandan, Belediye reisi ziyaretlia de etmiştir.

Donanmamız ay sonuna kadar limanımızda kalacak, bu arada Ege denizinde müşterek talim hareketleri yapacaktır. Yarın akşam belediye fuar gazinosunda donanma şerefine ziyafet verecektir.

Tarihe geçen aşk, ihtiras ve cinayetler

Büyük Katerina ile Mari Antuvanet

Nakleden: Selâmi İzzet Sedes

10 Eylül Cumartesi KURUN'da

EK27: Kurun, 3 Eylül 1938

YENİGÜN

ANTAKYADA ÇIKAR GÜNDELİK HALK GAZETESİ

Yıl 10 — 6 Eylül 1938 Salı — Sayı 1978

Meclis, ilk Hatay kabinesine ittifakla itimad beyan etti

Hükûmetin beyannamesi

Bize çok mühim şeyler vadediyor

Başvekilimiz diyor ki: «canla başla bağlı olduğumuz Ulu Şefimiz Atatürkün nur ve iman saçan ilham ve eserleri, Türkün ruhunda mevcut olan azim ve fedakârlık bize bütün güçlükleri yenme kudretini veriyor»

Hatay millet Meclisinin bugünkü celsesi sabahleyin saat onda açılmıştır.

Saat 9.45 te Meclis reisi ile saylavlar gelmeğe başlamışlar ve samimi sandalyelerinde kalabalık bir dinleyici kütlesi görülmüştür.

Saat tam onda Hatay reisi Ekselans Tayfur Sökmen meclise gelerek kendilerine tahsis edilen locaya oturmuşlardır. Ekselans Sökmen gelirken şiddetle alkışlanmışlardır.

Yoklama yapıldıktan sonra eski zapt Bekir Sıtkı Kunt tarafından okunmuştur.

Vekiller heyeti ile beraber meclise gelmiş bulunan Başvekil Doktor Abdürrahman Melek Meclis reisinin daveti üzerine saat 10,20 da kürsüye gelerek sık sık çok şiddetle alkışlanan aşağıdaki hükümet programını okumuştur.

Sayın mebuslar

Bu gün Hatayın ilk ve tarihi Milli meclisinde huzurlarınıza Hatayın ilk hükümet Reisi sıfatiyle çıkmakla bahtiyarım. Bana bu şerefli vazifeyi emanet eden muhterem Devlet reisimizin yüksek itimatlarına mazhar olmuş bulunmak benim için büyük bir saadettir.

Uzun süren mücadelelerimizden sonra kavuştuğumuz istiklal sayesinde hazır ve refaha erişmek mevcut olmakla beraber memleketimizin her sahada ve kısa zamanda kal-

Hatayın ilk sevimli Başvekili : Doktor Abdürrahman Melek

kınabilmesini temin için bana verilen vazifenin ne kadar güç ve mesuliyetli olduğunu takdir buyurursunuz.'

Can'a başla bağlı olduğumuz Ulu Şefimizin Atatürkün nur ve iman saçan ilham ve eserleri, Türkün ruhunda mevcut olan azim ve fedakârlık bize bütün bu güçlükleri yenmek kudretini bahşedecektir.

Ben ve arkadaşlarım bu imanla hareket ettikçe yüksek itimadınıza da güvenebileceğimizi umarım.

Programımızın ruhu ve esası Kemalizm rejimi ve bunun bütün icabatı olmakla beraber müsaademizle bazı kısımlarını tekrar edeceğim.

1 — Hatay hakkında beynelmilel teahhütlere riayet etmek ve bunların tamamen tahakkukunu temine çalışmak.

2 — Dahili emniyetimizin zaruri kıldığı milli inzibat teşkilâtını kurmak mesaimizin temel taşıdır.

3 — Irk ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün vatandaşların müsavi hukuka malik oldukları ve kanun nazarında ayni muameleye tabi olacakları umdelerimizin başlıcasını teşkil etmektedir.

4 — Komşu devletler ile iyi münasebetler tesis ve idame etmek en büyük arzumuzdur.

5 — İktisadi vaziyetimizin görünmesi ve inkişafı için devletlerle ticari anlaşmalar yapmakta milli sanayi ve mahsulatımızı himâye etmekte ve bunun için muktazi tedbirleri tatbikata geçikmiyeceğiz.

6 — Sıhhi durumun fenni ve medeni vasıtalarla ıslâhına çalışarak nüfusumuzu çoğaltmak, şehirleri, köyleri imar etmek yapacağımız işlerin başlıcalarındandır.

7 — İctimai hayatımızın inkılâpçılık ruhuna uygun olarak süratle ilerilemesine ve bunun için kültür işlerinde beynelmilel teahhüdler dairesinde milli terbiye ve tahsil esasları dahilinde en mütekâmil usulleri kabul ve tatbike çalışacağız.

8 Adliye teşkilâtını medeni memleketlerin hak ve adalet mefhumlarına tamamen uygun bir hale getireceğiz.

9 —Her sahada çalışan işçi ve amelenin hukukunu koruyacak tedbirler ittihaz etmeyi vezifelerimiz arasında sayarız.

10 — Mütevazin bir bütçe ile meclise gelebilmek,az masraf ve çok iş, müstahsillere yardım mükelleflerin gelirlerini çoğaltmak tekalif hususunde fena usullerden uzaklaşmak mali düşüncelerimize ve alacağımız tedbirlere esas olacaktır.

11 — Ziraatın fenni vasıtalarla inkişafına gayret ederek en ehemmiyetli servet menbalarımızın o, rak ve toprak altındaki madenlerimiz olduğunu daima göz önünde bulundura cağız.

12 — Ticaretin mühtelif sahaları himayeye mazhar olacağı gibi transit işleride nazarı dikkata alınacaktır.

13 — Tabiatın güzelliklerini esirgemediği sevgili yurdumuzu bir seyyah ülkesi haline getirmek,eski eserleri maydana çıkarmak başlıca işlerimizden olacaktır.

14 — Mevcut yolların iyi muhafazası yeni yollar yapmak suretile şehirlerle köyler arasında kolay muvasala temin etmek,İskenderun limanını Akdeniz limanları arasında hakkı o

Yeni Aanayasamız

Hatayı, Türklük esasında bir devlet olarak tavsif ediyor

Bu sabah mecliste kabul edilen yeni - Anayasamız, Hatay devletini Türklük esasında müstakil bir devlet olarak tavsif etmektedir.

Merkezi Antakya şehri olarak kabul edilen, Hatay devletinin yeni Anayasası, Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Anayasanın muaddel şeklidir.

Yeni Anayasada "Sancak,, kelimesi yerine "Hatay devleti,, adı kabul edilmiş ve ilk intihabata mahsus olan şekiller de değiştirilerek Hatay milleti bilâtafrik cins ve mezhep bir kül sayılmıştır.

Yeni Anayasamızın metninin yarından itibaren neşre başlıyacağız

lan ehemmiyetine ve derecesine eriştirmeye çalışmak,memlekete zirai bakımdan binlerce hektar arazi ve sıhhi bakımdan yüz binlerce insan kazandıracak olan bataklıkların kurutulması işlerini ön safta tutmak esaslı bir ümidemizdir.

15- Bu gün bu yeni şerait içinde istiklâline kavuşmuş olarak refah yolunda ilk adımını atarken hükümetimiz arkada tozlu dumanlı,bulutlu devreyi tamamen aklından bile silerek gaflete kapılan, şaşkınlık içinde Hatay vatanının menafiini unutanların harekâtını mazinin gubarı altında bırakmıştır.

İşte bu kısa ifadelerle arz ettiğim program yüksek Meclisimizin itimadına mazhar olursa geniş mikyasta tatbik edilecektir.

Mebuslar tarafından kabine azasının sorulması üzerine Başvekil tekrar kürsüye gelmiş ve arkadaşlarının isimlerini okumuştur. Bu da şiddetle alkışlanmıştır.

Meclisten itimad istiyen Başvekil mevcud 39 reyle itimad beyan edilmiş ve söz alan Başvekile kendilerine gösterilen itimada teşek-

Sonu Sa 4 Sü 3

EK28: Yenigün, 6 Eylül 1938

Mesul Müdür
SELİM ÇELENK
Mektuplar Mesul Müdür adına gönderilmelidir

YENİGÜN
ANTAKYADA ÇIKAR GÜNDELİK HALK GAZETESİ

Cuma
11
İkinciteşrin 1938
Yıl : 11
Sayı : 2031

En Büyüğümüz, Ulu Şefimiz Atatürk Dün Sabah Hayata Gözlerini Yumdu

Türk Milleti Hükûmetile, Şanlı Ordusile Ve Sarsılmaz Kudret Ve Kuvvetile Cümhuriyetin Etrafındadır

Ankara radyosu, saat 12.40 da Türk vatanının Büyük Yapıcısı, Türk Milletinin Büyük Şefi, insanlığın büyük evladı Atatürkün bu sabah saat 9,5 te hayata gözyumduğunu haber verdi.

Bu çok acı hadise, milletimizi en derin acılarla sarsmaktadır. Fakat Türk hükûmetinin yine radyo ile neşredilen tebliğinde dediğiği gibi Türk milleti Ulu ve ebedi Şefini kaybetmiş olmakla beraber, hükûmetiyle, şanlı ordusile, sarsılmaz kuvvet ve kudretiyle Cümhuriyetin etrafında daima derlenmekte ve daima yükselmekte devam edecektir. Türk gençliği Atatürkün yarattığı vatanda açtığı nurlu yolda yürüyecektir.

Teşkilâtı Esasiye kanununun 33 üncü maddesi mucibince Cümhur reisliği vekâletini Büyük Millet Meclisi reisi Abdülhalik Renda deruhde etmiş bulunmaktadır. Reisicümhurluğu yeni teşkilâtı esasiye kanununun 34 üncü maddesi mucibince Büyük Millet Meclisinin Cümhur reisini seçmek üzere yarın sabah saat 11 de içtimaa davet eylemiştir.

Büyük Milletimizin en derin acılarla yanarken tezyelerimizi sunarız.

MİLLET MECLİSİ REİSİ ABDÜLHALİK RENDA CÜMHUR RİYASETİ VEKÂLETİNİ DERUHDE ETTİ — BUGÜN MİLLET MECLİSİ YENİ CÜMHUR REİSİNİ İNTİHAP EDECEK

Daima Türk Vatanının Büyük Yapıcısı, Türk Milletinin ebedi Şefi, insanlığın en Büyük evladı olan ATATÜRKün eserinin bekçisiyiz

Hatayda matem

Ebedi Şefin hayata gözlerini yumduğu haberi Hatayda duyulur duyulmaz bütün çarşılar derhal kapanmış, mektepler tatil edilmiş, minarelerde selâlar verilip kiliselerde çanlar çalınmıştır. Selâlardan dönen kız, erkek çocuklarının, ailelerile bahçelerin haykırıkları, milletin derin acısına en belîğ tercüman olmuştur.

Bununla beraber Türker bas bir metanet, sükûnet kendini göstermiştir.

Diğer taraftan Hatay Millet Meclisi de dünkü toplantısını, celseyi açıp kapamak suretiyle cumartesiye bırakmıştır.

Bayraklar indi

Bütün Türk Milletini matemegark eden acı hâdise dolayısile matem alâmeti olmak üzere şehrimizde bayraklar yarıya indirilmiştir.

Ölmez Şefin

Hayata Gözlerini Yummasına ait Rapor İkinci sayfadadır.

EK29: Yenigün, 11 Kasım 1938

Cumartesi
24
HAZİRAN
1939
5 KURUŞ

Ulus Basımevi
Çankırı Caddesi, Ankara
Telgraf: Ulus - Ankara
TELEFON
Müessese Müdürü 3144
Başmuharrirlik 3571
Yazı İşleri Müdürü 3961
Yazı İşleri 1042
Idare 1064

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

Bugün gazetemiz
16 sayfa

Hatay artık vatanımızın parçasıdır

Hatay anlaşması dün Ankara'da, Türk - Fransız müşterek beyannamesi de Paris'te imza edildi

Bugün Hatay'ın anavatana kavuşmasiyle ruhu bir kat daha huzura kavuşan Ebedi Şef

Başvekilimiz dün Mecliste çok mühim bir nutukla beyannameyi izah etti

Türk - Fransız anlaşmasiyle sulh cephesi yeni bir kuvet kazanmıştır

Hatay'ın anavatana kavuşmasını büyük başarıları ve eserleri silsilesine ilâve eden Milli Şef

TÜRKİYE - FRANSA BİRLEŞMESİ
DÜNYA SULHUNUN NEFİNEDİR

Başvekilimizin beyanatı

Altıncı Büyük Millet Meclisi, dün saat 17.30 da B. Semsettin Günaltay'ın reisliğinde yaptığı toplantı ile, devrenin en tarihî celselerinden birini yaşamış oldu.

Kordiplomatik ve dinleyici locaları tamamen dolu idi. Kordiplomatik arasında Sovyet, Fransız büyük elçileri ve diğer ecnebi ileri gelenleri göze çarpıyordu.

Celse açılınca reis sözü Başvekilimize verdi. Muhterem Refik Saydam, sürekli ve devamlı alkışlar arasında kürsüye geldi ve meclisin büyük bir dikkatle dinlediği şu mühim beyanatta bulundu :

"Muhterem arkadaşlarım,

Geçen mayıs ayının 12 sinde, Türkiye ile İngiltere arasında muhtemel taarruzlara karşı teşrikimesaiyi istihdaf eden müşterek beyannameyi bu kürsüden okuyarak yurdumuza geldi ve meclisin büyük bir dikkatle dinlediği şu mühim beyanatta bulundu :

(Sonu 2 inci sayfada)

Hatay, Fransa ve Türkiye

F. R. ATAY

Hatay hakkındaki anlaşma dün, saat 13.10 da Türkiye Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu ile Fransa Büyük Elçisi Mösyö Massigli arasında Ankara'da imza edilmiştir. Gene dün Paris'te fransız Hariciye Nazırı Mösyö Bone ile Türkiye Büyük Elçisi Suat Davaz arasında iki devlet arasında muhtemel taarruzlara karşı mütekabil yardım için bir deklarasyon dahi imza edilmiş bulunmaktadır.

Bu mesut günde her türk vatandaşının kalbi, hiç şüphesiz, Atatürk'e karşı bir daha sevgi ve minnetle çapıyor: Hatay zaferi dahi onun eseridir. Atatürk hayatının son senelerini, bütün sarsıntılarına kadar Hatay davasına vakfetti. Hastalığının ağır günlerinde, hekimlerinin kati tavsiyelerine rağmen Hatay'ın eşiklerine kadar gitti. Olürken gözleri onun hayali üstüne kapandı.

Ebedi Şef'in yoldaşı ve arkadaşı İsmet İnönü ve Büyük Kamutay, başlanan davayı zafere erdirmek için, onun ölümünden düne kadar çalıştılar. Hatay bizim olmuştur. Hatay, artık Türkiye cümhuriyetinin bir vilâyetidir. Atatürk'ün ruhu şâddır. Bizler ve evlâtlarımız, inkılâp eserini korumak ve tamamlamak için her zaman işte bu azmi ve sadakati göstereceğiz.

Bu sırada gene gönüllerimiz, muhabbet ve şükranla inkılâp Türkiye'sinin iktidarını elde tutan Milli Şef'e, Kamutay'a ve hükümetine dönüyor: Hatay, temiz ve sarsılmaz bir ideâlizmin

TEBLİĞ

Ankara, 23 a.a. — Tebliğ: Türkiye ile Suriye arasında arazi mesailinin kati surette hallini ve binaenaleyh Hatay arazisinin Türkiye'ye ilhakını tazammun eden anlaşmalar bugün Hariciye Vekaletinde Hariciye Vekili Saraçoğlu ve Fransa büyük elçisi Mösyo Massigli tarafından merasimi mahsusa ile imza edilmiş ve iki devlet murahhasları bu münasebetle dostane nutuklar îrad etmişlerdir.

Milli Şef'imiz hükümetimizi tebrik ediyor

Ankara, 23 a.a. — Hatay'ın ana yurda iltihakı münasebetiyle Reisicumhur İsmet İnönü ve Başvekil Dr. Refik Saydam tarafından çekilen telgrafa Reisicümhur aşağıdaki cevapla mukabele etmişlerdir :

Başvekil Dr. Refik Saydam
Ankara

Hatay'ın ana vatana iltihakını abdem ifade eden mukabeleyi imza vermeğe mütedair olduğu için cümhuriyet hükümetini hararetle tebrik ederim. Milletler arası sulh ve emniyet tesanüdünü, millî şeref ve mevcudiyetle bütünmek gibi sağlam bir siyaset sayesinde erişilen eşsiz değerin bütün büyük milletlerimizin hakkı takdirine hak kazanmıştır.

İSMET İNÖNÜ

Başvekil Dr. Refik Saydam tarafından

(Sonu 2 inci sayfada)

Paris'teki imza töreni tafsilâtı

Fransız Hariciye Nazırı ve Paris büyük elçimizin radyo'daki hitabeleri

Paris, 23 a.a. — Bugün öğleden sonra saat 18.30 da Hariciye nezaretinde hususi merasimde, türk - fransız karşılıklı yardım deklârasyonu Hariciye

(Sonu 2 inci sayfada)

İmza töreninin tafsilâtı

Fransızlar 22 temmuza kadar Hatay'ı tahliye etmiş olacaklar

Hatayın Türkiyeye ilhakına müteadir mukavele ve merbutatı dün saat 13.10 da Hariciye Vekâleti kütüpane salonunda Hariciye Vekili B. Şükrü Saraçoğlu ile fransız Büyük Elçisi B. Massigli arasında merasimle imza edilmiştir.

(Sonu 2 inci sayfada)

GÜNÜN HABERLERİ

Barem lâyihasının dün 1 inci müzakeresi bitti

Büyük Millet Meclisi dün barem lâyihasının birinci müzakeresini bitirmiştir. Bu hususataki tafsilât 2 inci sayfa — mızdadır.

100 Sovyet tayyaresi Mançu sınırını geçti

Londra, Tokyo ve Hsin King'den gelen haberlerin göre yüz sovyet tayyaresi Mançu şehirlerini bombardıman etmiş — tirler. Bu hususataki tafsilât 2 inci sayfamızdadır.

Yusuf Ziya Öniş ve bazı arkadaşları tevkif edildi

Sıtkiye binasının alınması hakkındaki tahrikat ikmal edilmiş ve Denizbankın sabık umum müdürü Yusuf Ziya Öniş mavzusi Tahir Kavkop, İsmail Ise, Rıdvan Galip, Mübeccel Nesret, Mazhar Arif ehlimiyetleri Hamdi Emin Çaçı ve arkadaşları tevkif edilmişlerdir. Hamdi Emin Çaçı kaçılmıştır. Bu hususta İstanbul müddeiumumiliğinin beyannamesi 13 üncü sayfamızdadır.

Muhittin Üstündağ ve arkadaşlarının muhakemesi

İstanbul eski vali ve belediye reisi B. Muhittin Üstündağ'la mevzuu alâkadar olan diğerlerinin dün devam edilmiştir. Dün öğle üzeri ithamın mevzuu ve müdafaalardan mütalâalarını yazmışlardır. Kısaca mevzuu dünün duruşma esnasında talik edilmiştir. Duruşmaların ait olduğu 13 üncü sayfada

Almanlar Sovyetlere kredi mi açacaklar ?

Bazı gazeteler, son haftalık gözle alınan sanayi arbaltı mevzularının bu kredi ile — ilgili bulunmak üzere bir anlaşma yapılacağı haberini neşretmişlerdir. Halbuki bu konuda memurlarımızın Moskova'ya hareket etmeleri

YENİ SABAH

GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

CUMARTESİ 24 HAZİRAN 1939

İDARE YERİ
İstanbul Nuruosmaniye No. 54
Telgraf: Yenisabah postası
İSTANBUL
Telefon — 20796
İkinci yıl — No. 410
Her Yerde (3) Kuruş

TÜRK HATAYA KAVUŞTU

Kat'î Anlaşma Dün Ankara Ve Pariste Türk Ve Fransız Devlet Adamları Tarafından İmzalandı

Büyük Millet Meclisinde Tarihî Bir Gün

Başvekilin Nutkundan:

"Siyasetin bütün inkişafları milletin hakikî menfaatlerini dikkatle anmakta, memleketin emniyetini teyakkuzla korumakta mündemiç olan hükûmet, kendilerine verdiğiniz vazifeyi ifaya çalışmaktadır,,

Ankara, 23 (A.A.) — Tebliğ:

Türkiye ile Suriye arasında arazi mesailinin kat'î surette hallini ve binnetice Hatay arazisinin Türkiyeye ilhakını tazammun eden anlaşmalar, bugün Hariciye Vekâletinde Hariciye Vekili Saraçoğlu ve Fransa Büyük Elçisi Mösyö Massigli tarafından merasimi mahsusa ile imza edilmiş ve iki devlet murahhasları bu münasebetle dostane nutuklar teati etmişlerdir.

Ankara, 23 (A.A.) — Hatayın Türkiyeye ilhakına mütedair mukavele ve merbutatı bugün saat 13,30 da Hariciye Vekâleti Kütüphane salonunda Hariciye Vekili B. Saracoğlu ile Fransız Büyük Elçisi B. Massigli arasında merasimle imza edilmiştir.

Hariciye Vekâleti Umumî Kâtibi B. Numan Menemencioğlu ile Hatay mümessilimiz B. Cevat Açıkalının Sancak delegesi Albay Collet'nin Fransız Sefareti Başkâtibi B. Rouxun Hariciye Vekâleti erkânının ve yabancı matbuat mümessillerinin hazır bulundukları bu merasimde, vesikaların imzasını müteakip, Hariciye Vekili B. Şükrü Saracoğlu,

(Sonu 5 inci sayfamızda)

Dün Ankarada Türk - Fransız anlaşmasını imza merasiminden sonra Saracoğlu ve Massigli şampanya içerlerkon (Foto A. A.)

İsmet İnönü Hükûmeti Tebrik Etti

Cümhurreisinin Telgrafı:

"Milletlerarası sulh ve emniyet teminatını, millî şeref ve menfaatle birleştirmek gibi sağlam bir siyaset sayesinde reisl k ettiğiniz değerli hükûmet, büyük milletimizin halis takdirini kazanmıştır,,

Ankara, 23 (A.A.) — Hatay'ın ana yurda iltihakı münasebetile Reisicümhur İsmet İnönü'ye Başvekil Refik Saydam tarafından çekilen telgrafa Reisicümhur aşağıdaki cevapla mukabele etmiştir:

Başvekil Dr. Refik Saydam
Ankara

Hatay'ın ana vatana iltihakını ifade eden mukaveleyi imza etmiye muvaffak olduğu için Cümhuriyet hükûmetini hararetle tebrik ederim. Milletler arası sulh ve emniyet teminatını, millî şeref ve menfaatle birleştirmek gibi sağlam bir siyaset sayesinde reislik ettiğiniz değerli hükûmet büyük milletimizin halis takdirine hak kazanmıştır.

İsmet İnönü

Başvekil Doktor Refik Saydam tarafından çekilen telgrafın metni aşağıdadır:

Reisicümhurumuzun yüce katına.
Yalova

Şimdi toplanan İcra Vekilleri Heyeti, Büyük ve aziz şefferinin gösterdiği yolda ve yüksek direktifleri dairesinde Hatay davasını Türkiye Cümhuriyeti lehine nihayet bularak yirmi senelik bir ay

(Sonu 3 üncü sayfamızda)

Ekmek Kavgası

Yazan: *Hüseyin Cahid YALÇIN*

Mihver devletlerile garp demokrasileri arasındaki kavga, Alman gazetelerinin neşriyatı ile, bütün ideoloji ve prensip süslerini kaybederek bir lokma ekmek hırgürüne inkılâp etti! Völkischer Beobachter gazetesi şöyle yazıyor:

«Garbın demokratik devletleri bugün, aç adama bir parçacık ekmeği bile çok gören ve bu aç adam nihayet o ekmeği kendiliğinden yakalayınca «tecavüz» ve «hücum» var, diye haykıran, lıka basa tok bir zengin kapitalist rolünü oynuyorlar.»

İşte nâzyonal sosyalizmin resmî gazetesinin böyle aç adam diye tasvir ve itiraf ettiği Almanya bugün, İngiltereden yalnız eski Alman müstemlekelerini istemiyor. Almanya, müptelâ olduğu o doymak bilmezlik hastalığının tevlid ettiği ihtiyaçlar içinde avaz avaz haykırarak Orta Avrupanın da kendisine verilmesini İngilizlerden istiyor. Almanya arzu ettiği lokmaları zorla ele geçirmek zahmetinden âzâde tutulursa buna mükâfat olarak İngiltereyi rahat bırakacak ve sulh içinde yaşatacaktır. Yoksa? Evet, yoksa kıyamet kopacak gibi görünüyor. Zira Alman matbuatı, siyaset usullerinde hüsnüniyet ile suiniyet arasındaki farkın cebrü şiddete müracaat veya ademi müracaat ile belli olacağına dair İngiltere Hariciye Nazırı Lord Halifaks tarafından ileriye sürülen mütaleayı kabul edememektedirler.

Alman matbuatının neşriyatına bakılırsa, Almanya mevcut ihtilâfı müzakere yolile halletmekten hiç bir zaman kaçmamaktadır. O da bu gürültünün kan dökülmeden sulhperverane usuller dairesinde tesviye edilmesini istemektedir. Yalnız bir şartla. Bu şartın ne olduğunu Hamburger Fremdenblatt gazete -

Hüseyin Cahit YALÇIN

(Sonu 2 inci sayfamızda)

Eski Denizbank rüesası Dün Tevkif Edildi

Tevkif edilen eski Denizbank Umum Müdürü Yusuf Ziya Önlş (işaretli) bir teşvi esnasında

(Yazısı 3 üncü sayfamızda)

Arnavutların Bir Müracaatı

Halid Kayanın Açık Mektubu Mülteci Arnavutlar arasında büyük bir teessür uyandırdı

(Yazısı 7 de)

HER SABAH

Nihayet Birbirimize Kavuştuk

Uzun hasret yıllarından sonra nihayet Hatay anavatana, anavatan Hataya kavuştu.

Kalblerimizde, mihnetli geçen medid gurbet aylarından sonra kavuşulan bir sevgili ile ilk kucaklaşmanın yarattığı sevinç gözyeşli, taşkın heyecanı duyuyoruz.

Bugünden itibaren aziz Hatay da artık bir Türk vilâyetidir.

Hataylı kardeş, Türkiye Cümhuriyeti vatandaşlığı şerefine erdiğin şu mukaddes günde seninle elele verip, sana ve bize bu yüce gürü hazırlıyan Ebedî Şef'in huzuru mâneviyetinde huzû ve huşû ile eğelim, sonra onun izinde yürüyerek bu ulu gayeyi tahakkuk ettiren Millî Şef, aziz İnönü'ne muhteşem Millet Meclisimize ve sayın Refik Saydamla onun güzide mesai arkadaşlarına minnet ve şükranlarımızı sunalım.

Gözün aydın Hataylı nine, rüyaların işte hakikat oldu.

A. CEMALEDDİN SARAÇOĞLU

EK31: Yeni Sabah, 24 Haziran 1939

KÜTÜPHANESİ

HERYERDE 3 KURUŞ

VAKIT

CUMARTESİ 1 TEMMUZ 1939 ☆ YIL: 22 * SAYI: 7713

İDARE EVİ: Ankara Cad. İSTANBUL* Telgraf: VAKIT* Posta kutusu: 46*Telefon: 21413(Yazı)-24370(İdare)

Amerika tayyarelerinin bir rekoru

Nevyork, 30 (A.A.) — 15 Amerikan bombardıman tayyaresi, ceman 105 kişiyi hamil olduğu halde San Diego ile Honolulu arasındaki mesafeyi 17 saatte katetmişlerdir. Bu müddet, bir rekor müddetidir.

Kudüste patlıyan bomba

Kudüs, 30 (A.A.) — Kudüsün merkez piyasa mahallesinde bir tethiş hâdisesi vukua gelmiş ve bir Yahudi taksisinden bir kah. veye atılan bombanın patlaması üzerine 4 kişi ölmüş ve 11 kişi yaralanmıştır.

Hatay anlaşmaları mecliste ittifakla tasvip olundu

Reisicumhurumuz

Deniz bayramı münasebetile bugün Istanbulu şereflendiriyor

İtalyanların müslüman hamiliği!

Yazan: *ASIM US*

Hıristiyanlık âleminin merkezini teşkil etmekle iftihar eden İtalyanların birkaç senedenberi Müslüman hamiliğine de başladıklarını biliyoruz. Hami maskesi altında Müslüman memleketleri ve milletleri daha kolay esir edebileceğini düşünen faşist İtalya matbuatı Müslüman Araplar için bir tehlike keşfetmiş. Türkiye İngiltere ile birleşerek bütün Arap milletlerini istilâ etmek niyetinde imiş. Hatayın Türkiyeye iltihakı bu tehlikeye doğru giden ilk adım teşkil ediyormuş!

Bilmiyoruz, bu satırları okuyanlar bu haberin ciddiyetine inanacaklar mı? Bunu biz kendi karihamızdan icat etmiyoruz. Tarablusgarp umum valisi General Balbo'nun organı olarak tanınmış olan Corriere Padano gazetesinin neşriyatını naklediyoruz.

Müslüman hamiliği davasında olan İtalya bir Müslüman memleketi olan Arnavutluğu kanlı bir istilâ hareketi ile işgal etti; bir Müslüman kralı olan Zogo yerine hıristiyan kral Amanoeli geçirdi; İtalyan gazeteleri bunda Müslüman milletler namına hiç bir teessür duymadı. Bilâkis bu istilâyı Arnavutlar için bir halâs gibi gösterdi. İşte şimdi böyle sahte bir Müslüman hamiliği rolü takınan faşist İtalyanlar beynelmilel muahedeler ile Türk ve Müslüman karakterli bir hususî idareye tâbi tutulması ötedenberi kabul edilmiş ve bu esas Milletler Cemiyeti tarafından bile ayrıca tasdik olunmuş bulunan Hatayın milli meclis kararı ile Türkiyeye iltihakını Türk ve Müslüman milletleri hukukuna bir tecavüz sayıyor!

Doğrusu buna hayret etmemek kabil değil.

Fakat Corriere Padano'nun Müslüman hamiliği ile gösterdiği hiddet ve asabiyet yalnız Hatayın Türkiyeye iltihakı hâdisesine münhasır kalmıyor. Türkiye ile Mısır arasında yeni bir anlaşma hazırlandığını da ileriye sürerek bunun maksadı da gene Müslüman Arap memleketleri aleyhinde olduğunu iddia ediyor:

— İngilterenin himayesi altında yapılacak bu Türk - Mısır anlaşması totaliter devletlere karşı hazırlanan çemberleme zincirinin yeni bir halkasıdır ve Arap memleketleri tarafından

(Devamı 2 incide)

(Yazısı 2 incide)

Ali Çetinkaya Ankaraya döndü

Vapur bacalarındaki forslar değiştirildi

Bir kaç gündenberi şehrimizde bulunan Münakale Vekili Ali Çetinkaya dün akşamki trenle Ankaraya dönmüştür. Vekil dün de tetkiklerine devam etmiş, sabah saat 9,30 da liman reisliğinie gelerek meşgul olmuştur. Ali Çetinkaya bugün faaliyete başlamakta olan limanlar işletmesi ve denizyolları işletmesi umum müdürlerini yanına çağırmış, kendilerine direktiflerde bulunmuştur.

Dün bir çok vapurların bacalarındaki Denizbank forsları sökülmüş, eski forslar takılmaya başlanmıştır.

Ticaret vekâletinde

Ankara, 30 (Hususi) — Ticaret Vekâleti dış ticaret dairesi reis muavini Celâl Yarmanın Londra ticaret ataşeliğine tayini dolayısile dış ticaret reis muavinliğine Londra ticaret ataşesi Suphi Ziya tayin edilmiştir.

Hatipler duyulan heyecanı ifade ettiler

Hariciye Vekili anlaşma esaslarını izah etti

"Istiyoruz ki, Hatay Türkün hudut üzerinde dikilmiş aşılmaz ve erişilmez bir kalesi olsun„ (Yazısı 6 incide)

Millî Şef diyor ki:

Milletimiz Hataylı evlâtları ile iftihar edecektir

Meclis 30 (A.A.) — Hatayın Meclisinin kapatılması münasebetile B. Tayfur Sökmen tarafından Reisicumhur İsmet Inönüne çekilen telgrafa Milli Şefimiz şu suretle mukabelede bulunmuştur:

B. Tayfur Sökmen
—Antalya Mebusu —
ANTAKYA

Hatay Meclisinin kararı, Hatayların yirmi sene süren kahramanca mücadelesinin şerefli neticesidir. Büyük Türk içinde, Hatayılar kendi itibarlı mevkilerini istihkak ile almışlardır. Milletimiz Hataylı evlâtları ile iftihar edecektir. Milletin bu bu sevinçli gününde sizin vatanperver adınızı ve millî mücadeledeki değerli hizmetlerinizi takdirle yâdederim.

İSMET INÖNÜ

Büyük Reisicumhur Sayın İsmet Inönü, Yüksek katma
YALOVA

Coşkun tezahürat içerisinde Bugün Hatay Meclisinin kapanmasiyle yirmi senelik millî mücadele tarihi şerefle, saadetle, sevinçle hitama ermiş bulunuyor. Büyük bir lûtuf ve buyurulan muvakkat memuriyetim de sona ermiş olmakla mübarek elerinizden öper tazimlerimi arzederim Büyük Inönü. Yirmi senelik millî ideali tahakkuk ettirmek suretile Türk dünyasına bir vatan parçası kazandıran büyük varlığınız her Türkün kalbinde bir iman gibi yaşıyacaktır. Var ol, yaşa sayın büyüğüm.

TAYFUR SÖKMEN

Mecliste Askerî barem kabul edildi

(Yazısı 6 incide)

Hariciye Vekilimiz Şükrü Saraçoğlu, anlaşmayı temin eden Fransız sefiri ile, görüşürken

İzmirde fırtına büyük tahribat yaptı

İzmir, 30 (Hususi) — Bugün çıkan fırtına ile yağmur ve dolu düştü. Fırtına şehirde fazla tahribat yaptı. Zarar büyüktür.

SON GÜNLERDEKİ SI
CAKLAR

İzmir, 30 (A.A.) — İzmirde bir kaç gündenberi hayli zamandır görülmemiş bir sıcak hüküm sürmektedir. Esen şiddetli şimal rüzgârları bu sıcaklığı tadil etmek şöyle dursun geçtiği dağların kızgın ateşini de şehre yaymakta ve bir cehennem hararetı yaratmaktadır.

Dün bilhassa çok sıcak olmuş termometre saat 14 de 36 yı göstermiştir. İş sahipleri dairelere uğramamışlardır. Bunaltıcı sıcaklar altında dolaşanlar da adeta bayğın bir hal göstermektedir.

Londra seyahati intibaları

Bahriye erkânı-harp mektebinde

İngilterede donanmanın yüksek mevkiine bir misal

Yazan: ASIM US

Londrada Ruvayal Albert, ruhî muvazenemiz için lâzım temiller

(Yazısı 2 incide)

EK32: Vakit, 30 Haziran 1939

Bu gün 16 sayfa

Son Posta

Sene 9 — No. 3226 | Yazı işleri telefonu: 20203 | PAZAR 23 — TEMMUZ 1939 | İdare işleri telefonu: 20203 | Fiatı 5 Kuruş

Son Fransız askeri de bu sabah Hatayı terketti

Hatay ve bütün gurd coşkun tezahürat içinde bayram yapıyor

23 Temmuz Türk milletinin büyük bir bayram günüdür; her 23 Temmuzda Atatürk ile İnönünü minnetle anmak Türklük için ölmez bir vazife olacaktır

Yazan: Emekli General H. Emîr Erkilet

Bugünü onun görememesi sevinçli gözleri nemlendirecek kadar acıdır.

Bugün Hatayımızdan son yabancı askerlerin çekilip gittikleri gündür. Bunlar, burelarını Büyük Harb sonu işgal eden 1920 senesi San Remoda Suriye nin idare mandasını alan Fransanın askerleridir.

Osmanlı imparatorluğunun, 1914:1918 Büyük Harbi neticesi olarak, vukubulan inkırazı ve inhilâli üzerine Fransa, Suriyeden başka Seyhan vilâyetimizle cenub doğu Anadolu eyaletlerimizi almak istemişti. Fakat o Hatayda, Tarsus ve Adana bölgeleriyle Antep ve Maraşta yani Türklerle meskûn yerlerde o kadar kuvvetli ve şiddetli mukavemetlere uğramıştı ki, nihayet Türkiye ile ebedi bir harb yapmağa karar vermedikçe Türk illerinde kalmanın mümkünsüz olduğunu çok çabuk anladı. Bu suretle Fransa, 20 Birincikeşrin 1921 Ankara muahedesini imza etmekle, Sovyet Rusyadan sonra, yeni Türkiye ile anlaşan ikinci düşmanı büyük devlet olmuş ve Suriyeden aceledetiği Hataydan maada bütün Türk illerini geri vererek millî misak hududu gerisine çekilmişti.

Fransanın o vakit, Hatayı henüz tesbit edilmemiş olan Türkiye - Suriye hududunun cenubunda yani Suriye tarafında bırakmakta ısrar etmesi Hatay meselesini doğurmuştu. Fakat Fransa, 18 sene sonra olsa da, nihayet bugün Türkiyenin, eski ve halis bir Türk sancağı olan, Hatay üzerindeki bütün haklarını tanımile tanımak ve burelarını eski sahiblerine teslim etmekle büyük siyasî dirayet ve olgunluğunu göstermiştir.

(Devamı 11 inci sayfada)

Antakya kışlasına dün Türk bayrağı çekildi

İskenderun ve Antakyada oteller taştı, birçok ziyaretçiler geceyi kahvelerde geçirdiler

İskenderun 22 (Sureti mahsusada giden muharririmizden) — Bugün Hatay gene coştu, taştı. Buna vesile veren hâdise şudur:

Dost Fransa bayrağının yerini

(Devamı 11 inci sayfada)

Harb olmıyacağına inananlar yeni bir delil kazandılar

Fransa Almanyaya demir satmayı kabul etti

(Muhittin Birgen Peşteden yazıyor)

Peşte, Temmuz

Amerika cümhurreisi Bay Roose - velt bedbindir; belki de bu bedbinliği, biraz da kastidir; belki de son günlerde, bitaraflık kanununun bazı hü-

kümlerini tadil etmek üzere Amerika senatosundan geçirmek istediği bir lâyihayı, yenilmez bir muhalefete uğramaktan kurtarmak için böyle görünüyor. Fa-

(Devamı 2 de, Hergün sütununda)

İngilizlerle Japonlar arasında anlaşma oldu

Müzakerelerin müsbet bir netice vermesi Berlinde asabiyet uyandırdı

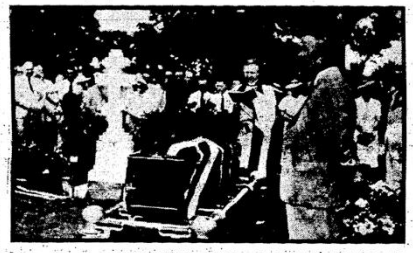

Japonlar tarafından öldürülen Tinkler isimli bir İngilizin Hunggaoda cen aze merasimi

Londra 22 (Husust) — Tokyodan bil - diriliyor

Japon hariciye nazırı Arita ile İngiliz

(Devamı 11 nci sayfada)

AVRUPA VOLKANINDA

Milletler Cemiyeti mehafili vaziyeti nasıl görüyor?

Maruf bir şahsiyetin mütaleası: " Sovyetler İngilizlerle müzakereleri savsaklamakla kendi aleyhlerine hareket etmiş oluyorlar ,,

İsviçrenin bazı siyasî muhitlerinde Rus ve Alman erkânı harbiyeleri arasında müzakereler cereyan etmiş olduğunda ısrar ediliyor

Yazan : Ercümend Ekrem Talu

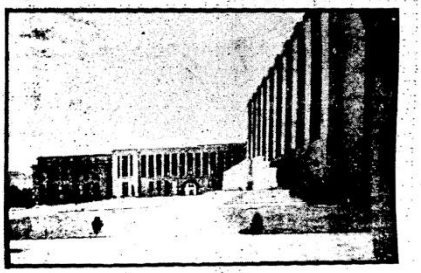

Tarihe intikal etmiye hazırlanan Milletler Cemiyetinin binası

(Yazımın 7 nci sayfada bulacaksınız)

Sel havalisini dolaşan muharririmiz anlatıyor

Seylâbda şimendifer hattını istilâ eden sular

Sarıgöl (Sel havalisini dolaşan muharririmiz bildiriyor) — Pazar günü ha- va gayet güzel ve mesirelere akın eden-

(Devamı 11 inci sayfada)

Ziraat Vekili bugün geliyor

Vekil dün İzmirde tetkiklerde bulundu

İzmir 22 (Husust) — Ziraat Vekili Muhlis Erkmen saat onda Çanakkale vapurile Antalyadan şehrimize gelmiş, vapurda hararetle karşılanmıştır. Vekil, müfettişliğe, belediye reisinin refakatin-

(Devamı 11 inci sayfada)

Doktor Celâl Muhtar

Servetini Paristeki Pastör müessesesine terketti

Doktor Celâl Muhtarın Pariste öldüğü kendisini tanıyanların malûmudur. Bir ara gözlerinden muztarib olduğu için tedavi edilmek üzere Parise giden sayın doktorun ölüyem görüş hâssasını kâmi -

(Devamı 11 inci sayfada)

EK33: Son Posta, 23 Temmuz 1939

PAZAR
23
TEMMUZ
1939
5 KURUŞ

Ulus Basımevi
Çankırı Caddesi, Ankara
Telgraf: Ulus - Ankara
TELEFON
Müessese Müdürü 1144
Yazıişleri Müdürü 1351
Yazı İşleri 1061
1062
1064

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

Bugün
7 inci sayfada
SİNEMA

Hatay bütün yurda kutlu olsun!

Ana yurt Hatay'ı bağrına basıyor

Bugün Hatay artık Türkiye'nin öz evlâdı olan bir vilâyettir

Memleketin her tarafı bayram yapıyor

Dün Antakya kışlasından Fransız bayrağı indirildi yerine törenle Türk bayrağı çekildi

Hatay bayramı

F. R. ATAY

Dün akşam saat on sekizde Hatay'daki son fransız bayrağı indirilerek yerine türk bayrağı çekilmiş, türk vatanının bu öz ve asil parçası üstünde ecnebi işgali bu suretle, tamamen ve katiyen nihayete ermiştir. 200 kadar fransız askeri de bugün Hatay'ı terkedecektir. Cümhuriyet Türkiye'sinin 250.000 yeni vatandaşına hürriyet bayramlarını kutlarız.

Vatana ve hürriyete kavuşmak; bir harbi kaybetmek tâlihsizliğine uğrayan bir memleketin evlâtları için bu ikisinden daha büyük nasıl bir saadet rüyası tasavvur olunabilir? Osmanlı saltanatının son devirlerinde, nice milyonlar bu saadetin hasreti içinde göçüp gitmişlerdir. Nice türk yurtlarında milyonlarca türke bir karış mezar toprağı haram olmuştur. O kadar ki türklük için bir defa vatanı ve hürriyeti kaybetmek, ebedî ve mukadder manasını bağlamağa başlamıştır. Kurtulmak.. bir gün kurtulmak ve tekrar ana toprağın koynuna, kucağına ve boynuna atılmak, hasret ve hicran dindirmek, kalbler, kişiler ve hatıralar üstünde millî bayrağı bir daha görmek, bütün bunlar beyin ve kalplerin takatini tüketen birer hulya idi.

1919 da millet bu talihe isyan etti. Hataylılar daha ilk günden itibaren bu şeref ve hürriyet mücadelesinin içinde idiler. Onlar için bu mücadele, on altı sene daha sürdü; onlar on altı sene daha millî mücadeleye kurban ve ayrılık ıstırabı çekmekte devam ettiler. Demirden sabırları çürütmeğe, en çetin iradeleri yıpratmağa kâfi gelecek olan bu uzun hürriyet kavgasından, Hatay vatandaşı kahramanlığının bütün vasıflarını ve faziletlerini muhafaza ederek çıkıyor: sevinmek kadar mağrur olmağa da hakları var.

Hatay zaferi, evelâ, türk yurdu bütünlüğü ve türk milleti birliği şartının, baştan nihayete tekmil halkımız için hayat ve devam şartı telâkki edilmiş olmasının eseridir. Bizim ne barışçı lığımız, ne de diğer milletlerin hürriyetine hürmet edişimiz zâfmerdan gelmiyor: dâvamızın esasından geliyor. Bu dâva, bir kudret ve iyman dâvasıdır. Biz ona, kendi hürriyet ve hakkımızı koruyabildiğimiz kadar, inanabiliriz ve âlemi inandırabiliriz.

Hatay bayramı ile bir bir fetih sevinci yapmıyoruz: hakkı yerine gelen insanların şevk ve dinginliğini hissediyoruz. Bu hissi

(Sonu 6 ıncı sayfada)

İskenderun, 22 (Hususî Muhabirimiz telefonla bildiriyor) — Bugün bütün Hatay coşkun bir bayram sevinci içindedir. Buna vesile veren hâdise şudur: dost Fransa'nın bayrağı yerini türk bayrağına bırakmıştır. Saat on sekizde Antakya'daki kışlada askerî merasim yapılmıştır. Türk ve fransız kıtaları ihtiram resmi yaparken fransız millî marşı çalınmış, bu esnada fransız bayrağı ağır ağır indirilmiştir. Bundan sonra istiklâl marşı çalınmış ve türk bayrağı yavaş yavaş çekilmiştir. Bu suretle kışla devir alınmış ve içine türk askeri yerleşmiştir. Bütün Hatay'da şimdi 200 fransız askeri kalmıştır. Onlar da yarın Halebe hareket edeceklerdir.

Bütün Hatay baştan aşağı donanmıştır.

Türk heyeti Hatay yolunda

Adana, 22 a.a. — Şemsettin Günaltay'ın reisliğinde heyet ile Seyhan, İçel, Urfa, Antep, Maraş heyetleri bugün saat 15 de husust trenle Adana'dan hareket etmişlerdir. Heyetler, gar da vali, belediye reisi, parti, halkevi reisleri komutan ve halk tarafından hararetle uğurlanmıştır.

Heyetimiz Hatay'da

İskenderun, 22 a.a. — Anadolu ajansının husust muhabiri bildiriyor:

Büyük Millet Meclisi ikinci reisi Şemsettin Günaltay'ın riyaset ettiği Meclis ve Parti Genyönkurul heyeti bugün 17.15 de İskenderun'a gelmiştir.

Başta Hatay valisi Şükrü Sökmensüer ve Albay Şükrü Kanatlı olduğu halde bütün millî ve askerî memurin

(Sonu 6 ıncı sayfada)

Ziraat Vekilimiz İzmir'de tetkiklerde bulundu ve İstanbul'a hareket etti

İzmir, 22 a.a. — Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, bu sabah saat 10 da Çanakkale vapuru ile Antalya'dan şehrimize gelmişlerdir. Vali Etem Aykut, müstahkem mevki komutanı tümgeneral Rasim Aktuğ, belediye reisi doktor Behçet Uz ve bazı mülkiye erkânı ve matbuat mümessilleri tarafından vapura gidilmek suretiyle karşılanmıştır. Rıhtımda bir bando musika ile askerî bir kıta ve bir polis müfrezesi ihtiram merasimini ifa etmiş ve C. H. P. erkânı ile birçok zevat tarafından istikbâl edilmiştir. Vekil bu akşam aynı vapurla İstanbula gideceklerdir.

Ziraat Vekilimizin İzmir'deki tetkikleri

İzmir, 22 (Hususî muhabirimizden) (Sonu 2 inci sayfada)

Nafıa Vekilimiz Erzurumdan Trabzona hareket etti

Erzurum, 22 a.a. — Nafıa Vekili Ali Fuat Cebesoy, dün şehrimize gelmiş ve merasimle karşılanmıştır. Nafıa Vekilimiz umumî müfettiş Tahsin Uzer'i valiyi, kolorda ve müstahkem mevki kumandanlarını, Halkevini ziyaret ettikten sonra İmar işlerini tetkik eylemiş ve bu sabah saat 7 de Gümüşane yoluyla Trabzon'a hareket etmiştir.

Nafıa Vekili Gümüşane'de

Gümüşhane, 22 a.a. — Nafıa Vekilimiz General Ali Fuat Cebesoy bugün saat 12.30 da şehrimize gelmiştir. Vekilimiz vilâyet hududunda ilgili zevatın [illegible] sonra saat 14.30 da

Maarif Vekili Hasan - Âli Yücel Maarif Şûrasına riyaset ediyor

Yüksek Maarif Şûrası dün umumî heyet halinde bir toplantı yapmış birçok meseleleri görüşmüştür. Şûra'nın dünkü toplantısına ait malûmatı ikinci sayfamızda bulacaksınız.

Maarif Şûrasına

Milli Şef'ten ve büyüklerden gelen telgraflar

Maarif Şûrasının ilk toplantısında Milli Şef'e ve Büyük Millet Meclisi Reisi B. Abdülhalik Renda'ya, Başvekil doktor Refik Saydam ve Marşal Çakmak'a gönderilen telgrafların cevapları gelmiştir:

Bay H. Âli Yücel
Maarif Vekili
Ankara

İlk toplantısını yapan Maarif Şûrasının hakkında gösterdiği temiz duygulara yürekten teşekkür eder, size ve mesai arkadaşlarınıza büyük başarılar dilerim.

İSMET İNÖNÜ
Milli Şef İsmet İnönü
Türkiye Reisicümhuru
Çankaya

20 Haziran 1933 tarihli ve 2287 sa-

(Sonu 6 ıncı sayfada)

Yüksek Maarif Şûrası toplantı halinde

Danzig meselesinde Almanlar

Sulh cephesinin enerjisini zayıflatmağa çalışıyorlar

Almanya israr ettiği takdirde Polonya silâha sarılacaktır

Londra, 22 a.a. — Press Association'a göre, siyasî mahfiller Almanya ile Polonya arasında sulh yoluyla bir anlaşma hasıl olacağını ümit etmektedirler.

Gümrükler Vekilimizin İstanbul'daki tetkikleri

İstanbul, (Telefon) — Gümrük ve İnhisarlar vekili Bay Raif Karadeniz bu sabah İstanbul vilâyetine giderek vali ve belediye reisi B. Lütfi Kırdar'la görüşmüştür.

İnhisarlar vekili bundan başka öğleden evel gümrükler başmüdürlüğüne giderek komisyoncular birliği ve mani tacirler birliği heyetlerini kabul etmiştir. Her iki heyet de kendi birliklerine ait müşkülleri vekile söylemişlerdir.

Millî Küme maçlarının şampiyonunu tayin edecek olan iki maçın birincisi bugün İstanbul'da Fener stadında Demirspor'la Galatasaray arasında yapılacaktır. İkinci maç gelecek hafta Ankara'da olacaktır. Bugünkü maça ait tafsilât 6 ıncı sayfamızda bulacaksınız.

Çek ordusu silâhsızlandırılıyor

Çek ordusunu silâhsızlandırma teklifi yapılabileceği hakkında gazeteler dünkü haberlerine devam ediyorlar. İngiltere tarafından yapılacağı bildirilen bu teklif hakkında henüz bir malûmat yoktur ve resmî makamlarda böyle bir teşebbüsün mevcut olduğu da beyan edilmemektedir.

Avam kamarası tatile girmeden önce, Çemberleyn tarafından bazı meseleler hakkında yapılan beyanat

(Sonu 6 ıncı sayfada)

Orgeneral Hunt'ı gezinti yaptı

Şehrimizde bulunan Fransız askerî heyeti reisi Orgeneral Hunt'ı dün sabah saat 8 den 11.5 a kadar Boğaziçine bir gezinti yaptırılmıştır.

Bu saatte Ankara Palas'a dönen misafirin ziyaretine, yarın saat 10 da vilâyet konağındaki heyet dairesi ve saat 11 de Çankaya'daki heyet dairesi ve Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Çankaya'da bir resmî kabul resmi yapılacaktır. Orgeneral Hunt'ın bu akşam saat 19 da Ankara'dan hareketle İstanbul'a dönmesi kararlaştırılmıştır.

Orgeneral, gezi münasebetiyle dün Yüksek Amiral Şükrü Okan'ı ziyaret etmiştir.

EK34: Ulus, 23 Temmuz 1939

HERGÜN 12 SAYFA — HERYERDE 3 KURUŞ

VAKIT

PAZAR 23 TEMMUZ 1939 ☆ YIL: 22 ☆ SAYI: 7735

İDARE EVİ Ankara Cad İSTANBUL* Telgraf: VAKIT* Posta kutusu 6*Telefon: 21413(Yazı)-24370(İdare)

Çek ordusu

Prağ, 22 (A.A.) — Milli Müdafaa Nezareti, Çek hükümet ordusu için asker toplamanın nihayet bulduğunu ilân etmiştir.

Bu ordu, on beş bin kişiden mürekkep olacak ve orduda eski Çekoslovak zabit ve küçük zabitleri bulunacaktır. Bu kuvvet, büyük felâketlerde müdahale edecek ve nizamı temin eyliyecektir.

Adana Ziraat amelesi

Yazan, Hilmi Uran

Bugün 4 üncü sayfamızda.

Vatan, bugün bayram yapıyor

Bu mesut gün hepimize kutlu olsun

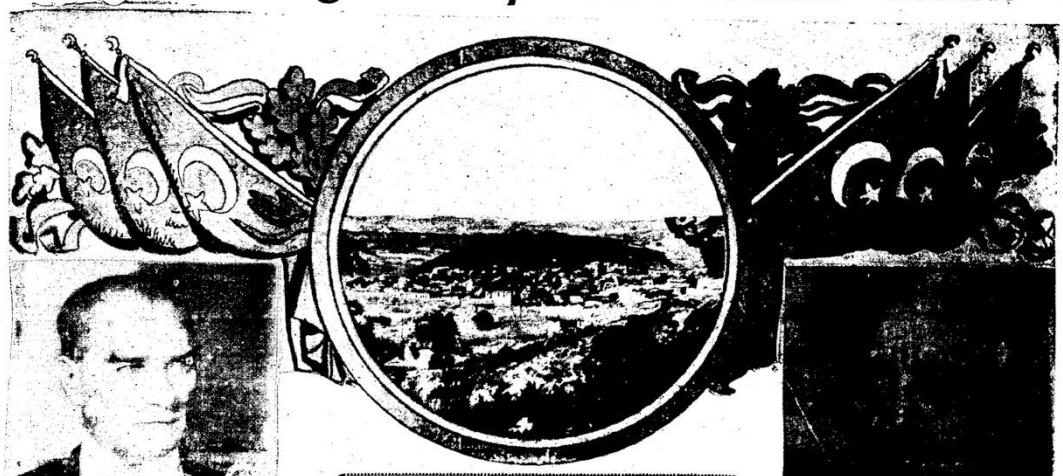

Bugünleri hazırlıyan Atatürk

Hatay bugün anavatana iltihakını kutluyor. Fakat yalnız Hatay değil, bütün vatan ve millet hep beraber bugün bayram yapıyoruz.

Kırk asırlık Türk Hatayın Anavatana avdeti fikri, kafasında her gün yeni bir hârika doğan Atatürkün biran evvel hakikat olmasına çalıştığı yüksek düşüncelerinden biriydi. Bu düşünce en sadık mesai arkadaşı Cumhurreisimiz İsmet İnönü tarafından bugün bilfiil tahakkuk ettirilmiş bulunuyor. Bize bugünü hazırlayan Atatürktü. Hatayı Anavatana kavuşturan da Milli Şefimiz oldu. Kutlanan bayram Hataya, bize, hepimize ve Anavatana kutlu olsun! *(Diğer yazılar 7 incide)*

Hatayı anavatana kavuşturan İsmet İnönü

Manalı haberler ve hâdiseler

Yazan: *ASIM US*

Evvelki gün Budapeşteden gelen bir telgraf Macaristandaki Alman azlıklarının muhtariyet istediklerine dair bir haber verdi; sonra Macaristan Hariciye Nazırı Kont Czacki'nin beyanatı bu haberi teyit etti. Dün Berlinden gelen telgraflar iss Almanyanın Danzig hakkındaki taleplerinden aslâ vazgeçmemiş olmakla beraber yalnız bu işten dolayı bir harbe gitmiyeceğini, Danzig'in mutlaka bir gün sulh yolu ile Almanyaya avdet edeceğini resmi makamlara atfen bildirdi.

Fikrimizce zahirde birbirinden ayrı olan bu iki haber ve hâdise arasında bir münasebet vardır. Bu münasebeti görmek için mutlaka Berlindeki Nazi liderlerinden kendilerine gizli bir talimat gitmiş olmak lâzımgeldiğini düşünmek kâfi gelir.

Malûmdur ki, revizyon taraftarı olan Macaristan Orta Avrupada şimdiye kadar Berlin - Roma mihverinin yegâne kazandırmış bir kuvveti olarak göze çarpıyordu. Macar hükûmeti Hitler Almanyasını tatmin etmek için mümkün olan her şeyi yaptı. Alman azlıklarına bir çok hususî haklar ve

(Devamı 10 uncudadır)

Danzigin kayıtsız ve şartsız Almanyaya iadesi lâzımmış

Yarı resmî Alman mahafili Danzig meselesinin ne zaman ve ne şekilde halledileceğine dair malûmat vermiyorlar

Berlin, 22 (A.A.) — Yarı resmi Alman mahafili, Danzig meselesinin serbest şehrin kayıt ve şartsız olarak ve herhangi muvakkat bir tesviye suretine müracaat edilmeksizin Almanyaya iadesi suretile halledilmesi lâzım olduğunu, yalnız Almanyanın bu neticeyi mus-

İngiltere – Amerika

Avrupa sulhunun temel taşıdır

Londra, 22 (A.A.) — B. Arthur Henderson, Wordsley - Staffordshire'de söylemiş olduğu bir nutukta şöyle demiştir:

İngiltere ile Amerika, Avrupa sulhu sisteminin temel taşlarıdırlar.

İngilizlerle Sovyetlerin teşriki mesaisi lüzumundan bahseden hatip, Moskova müzakerelerinin yakında neticeleneceği ümidini izhar etmiştir.

lihane bir tarzda elde etmek arzusunda bulunduğunu beyan etmektedirler.

Almanya, mutaarrızane emeller beslememekte ve bir harbe sebebiyet vermek arzusunda bulunmamaktadır.

(Bugün dokuzuncu sayfamızda okuyunuz.)

Bu mahafil, Danzig'in Almanyaya ne suretle rücu edeceği ve bu işin hangi tarihte yapılacağı hakkında birgüna malûmat vermemektedirler.

Aynı mahafil sadece meselenin ilânihaye talik edilemiyeceğini, ancak, birkaç ay intizara tahammülü olduğunu beyan etmektedir.

Almanlar, Fedakârlıktan İmtina Ediyorlar

Paris, 22 (A.A.) — İyi malûmat almakta olan mahafil, Almanyanın Münih hakkındaki beyanatına büyük bir chemmiyet atfetmektedirler.

Bu mahafil diyor ki:

"Almanya, eski usullerinden

(Devamı 10 uncuda)

Fransadaki ecnebiler

Askere alınacak

Paris, 22 (A.A.) — Reisicumhur, Fransada mukim ecnebilerin nüfuslarının tahririne ve bunların asker olarak istihdamlarına mütealliik bir kararname imzalamıştır. Bu kararnameye nazaran Fransada iltica hakkından müstefit olan bütün ecnebi siyasî mülteciler askerî hizmette bulunmağa mecbur tutulacaklardır.

Bu mükellefiyet, kendilerini siyasî mülteci addetmediklerinden dolayı iltica hakkından istifade niyetinde bulunmıyan ecnebilere şamil değildir, fakat bu ecnebiler Fransa hükümeti tarafından, dilediği zaman, hudut harici edilmek tehlikesine maruzdurlar ve zikri geçen iltica hakkı ile hiç bir vechile içtima edemezler. Bu kararname Fransada ve Cezairde derhal tatbik edilecektir.

Gene buna mümasil başka bir kararname, yakında ilsdar edilecek ve Fransanın sair müstemlekelerinde meriyet mevkiine konacaktır.

EK35: Vakit, 23 Temmuz 1939

EK36: Hatay Devleti Bayrağı
(https://www.ilimvemedeniyet.com/tek-reislik-cumhuriyet-hatay-devleti.html)

EK37: Hatay Devleti Pulları (http://www.iskenderun.org/galeri/hatay-devleti-pullari-g3-p6.html)

ÖZET

Hatay Sorunu, Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık verme kararı üzerine 1936 yılında ortaya çıkmış ve 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre önce, Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile sonuçlanmıştır. İskenderun Sancağı (Hatay) Suriye ile birlikte I. Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın nüfuz bölgesine eklenmiştir. İskenderun Sancağı (Hatay), Misak-ı Millî sınırları içerisinde olmasına rağmen 20 Ekim 1921 tarihli Ankara İtilafnamesi ile bu sınırların dışında kalmıştır. Söz konusu antlaşma sonucu Sancak özel bir statü ile Fransız mandası altında bulunan Suriye topraklarına dahil edilmiştir. 1921 Ankara Antlaşması'nın Sancak'a ilişkin hükümleri 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın 3. maddesi ile de teyit edilmiştir. Hatay, 1936 yılından itibaren Türk dış politikasının birinci derecede önemli meselesi haline gelmiştir.

Fransa'nın 1936'da Suriye'ye bağımsızlık vereceğini açıklaması üzerine, Türkiye Hatay Sorunu'nu, Fransa ile ikili görüşmelerle çözmek için girişimlerde bulunmuş ancak bu görüşmelerden sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine Fransa'nın teklifinin Türkiye tarafından da kabul edilmesiyle Hatay'ın bağımsızlığı için Milletler Cemiyeti'ne başvurulmuştur. Türkiye'nin yoğun çabaları üzerine Hatay, 1937'de anayasası ile birlikte "ayrı bir varlık" olarak kabul edilmiş, 1938'de de "Hatay Devleti" kurulmuş ve yaklaşık bir yıl bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı yaklaşırken, Almanya ve İtalya'nın yayılmacı politikaları karşında Türkiye'nin jeopolitik önemini kavrayan Fransa, Hatay'ı Türkiye'ye vermeye razı olmuştur. Bu kapsamda 23 Haziran 1939 günü Türkiye ile Fransa arasında imzalanan "Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Sorunlarının Kesinlikle Çözümüne İlişkin Antlaşma" ile Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmıştır.

Fransa ile Hatay Sorunu'nun çözümü üzerine aynı gün Türk-Fransız ortak deklarasyonu imzalanmış ve Türkiye, II. Dünya Savaşı öncesi politikasını anti-revizyonist devletlerle işbirliği içinde olacağı yönünde belirlemiştir. Dönemin şartlarını

çok iyi değerlendiren Türkiye, Atatürk'ün ifadesi ile şahsi davası olan Hatay Sorunu'nu uluslararası hukuk ve diplomasi yolu ile çözüme ulaştırmayı başarmıştır.

Bu çalışmada Hatay Sorunu'nun tarihsel arka planı üzerinde durulmuş; tarafların hangi tezleri savundukları ve bunun için nasıl politikalar izledikleri değerlendirilmiş; Milletler Cemiyeti nezdinde yapılan görüşmelerden başlayarak Suriye ve Hatay özelinde yaşananlar ile bunların 1936-1939 arası basına yansımaları incelenmiştir. Bu dört yıllık bir zaman diliminde Türk kamuoyunun oluşmasında, başta Atatürk olmak üzere devlet adamlarının tutumları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Sancak (Hatay), Türkiye, Fransa, Suriye

ABSTRACT

Hatay issue emerged France's decision on granting independence to Syria in 1936 and resulted in the participation of Hatay to Turkey shortly before the start of the Second World War, 1939. The Sanjak of Alexandretta (Hatay) was added to the sphere of influence of France in addition to Syria in the aftermath of the First World War. Although the Alexandretta Sanjak (Hatay) was within the borders of the Misak-i Milli, it remained outside this borders by the Ankara Agreement, dated 20 October 1921. As a result of this treaty, Sanjak was included by a special status in the Syrian territory under French mandate. The provisions of the 1921 Ankara Agreement concerning the Sanjak were also confirmed by Article 3 of the 1923 Lausanne Peace Treaty. Since 1936, Hatay became the first important issue of the Turkish foreign policy.

Upon France decision that it would give independence to Syria in 1936, Turkey made attempts to solve the Hatay issue in bilateral talks with France, but no result was obtained from these negotiations. Thereupon the adoption of the France’s proposal by Turkey, it was applied to the League of Nations for the independence of Hatay. Hatay was accepted as a “distinct entity” by the its constitution in 1936 by Turkey's intense efforts, also "Hatay State" was established in 1938 and lasted as an independent state for approximately one year. Approaching the Second World War, France, understanding Turkey's geopolitical importance against Germany and Italy's expansionist policies, willed to give Hatay to Turkey. In this context, Hatay joined to the Republic of Turkey on 23 June 1939 by "the Final Settlement of Territorial Questions between Turkey and Syria” signed between Turkey and France.

Thereupon the solution to the Hatay issue with France, the Turkish- French joint declaration was signed on the same day and Turkey has set the policy direction that it would be in cooperation with the anti-revisionist states before the Second World War. Turkey considering the conditions of the time, managed to deliver solutions the Hatay

issue, which was the Atatürk's personal cause by his own expression, by international law and diplomatic way.

In this study, the historical background of the Hatay issue was dwelt on; it was analyzed that which theses the parties defended and for it which policies they followed; starting from the meetings before the League of Nations, the events in Syria and Hatay, and their reflections to the press between 1936-1939 were examined. In the formation of the Turkish public, the attitudes of statesmen, especially Atatürk's, were revealed in this period of four years.

Keywords: Ataturk, Sanjak (Hatay), Turkey, France, Syria